ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קה״ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכא

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְיָ, יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: ב עֹמְדוֹת, הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה, יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ, שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה, בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן, אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לְגֵאֵי יוֹנִים:

תחילת זמן קידוש לבנה:
יום רביעי בערב, ז' ניסן

ברכת האילנות

היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרח צריך לברך: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לֵיהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם** ואינו מברך אלא בפעם ראשונה שרואה בכל שנה (סדר ברכת הנהנין פרק יג הלכה יד).

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה עבדים היינו לפרעה במצרים,
שבת פרשת צו, שבת הגדול, יו"ד ניסן ה'תשכ"ט 5

התוועדויות

שיחת ש"פ צו, שבת הגדול, יו"ד ניסן, ה'תשכ"ט 14
שיחת ש"פ צו, שבת הגדול, י' ניסן, ה'תשמ"ב 26

לקוטי שיחות

שבת הגדול, כרך יז 50
צו, כרך כב, א 56

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת צו 63
לוח לתהלים היומי 83
תניא יומי 84
אמירת הנשיאים לתחילת חודש ניסן 96
לוח 'היום יום' 99

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 101
שלושה פרקים ליום 105
פרק אחד ליום 157
ספר המצוות 180

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת פסחים 187
גמרא עם ביאור - מסכת נזיר 198
גמרא עם ביאור - מסכת סוטה 218
שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 228

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 226
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 228
תורה אור 231

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 238

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 239

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 241

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 242

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 243
לקוטי דיבורים - בלה"ק 244
אגרת קודש מהרבי הריי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא .. 246
אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 249

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 60
ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה 62
נביאים וכתובים 185
עין יעקב - מסכת ברכות 196
נקודה משיחת קודש מעובדת 251
חומש לקריאה בציבור 252
קריאת התורה למנחה בשבת קודש 261
לוח זמנים 262
סדר הדלקת נרות לערב שבת קודש 263

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור,
שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

בס"ד. שבת פרשת צו, שבת הגדול, יו"ד ניסן, ה'תשכ"ט

(הנחה בלתי מוגה)

עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה[1] (כְּפִי שֶׁקָּבַע כ"ק מו"ח אַדְמו"ר שֶׁמִּנְהָגֵנוּ לוֹמַר "עֲבָדִים הָיינוּ" בְּ׳שַׁבָּת הַגָּדוֹל׳[2]). וּמְבֹאָר עַל זֶה בַּדְּרוּשִׁים שֶׁבַּ׳סִּדּוּר׳[3] (דְּרוּשֵׁי אַדְמו"ר הַזָּקֵן עִם בֵּאוּרִים מֵאַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי, וְהֶעָרוֹת מֵאַדְמו"ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳), דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ יְכוֹלָה לִהְיוֹת הַמְּצִיאוּת דְּ"עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה". וְיוּבָן מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן "וַיּוֹצִיאֵנוּ הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה" וְגוֹ׳, הַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר הוּא "אֱלֹקֵינוּ", אֲזַי נַעֲשָׂה עִנְיָן "וַיּוֹצִיאֵנוּ" גוֹ׳, אֲבָל כַּאֲשֶׁר חָסֵר הָעִנְיָן שֶׁהֲוָיָ׳ הוּא "אֱלֹקֵינוּ", אָז יָכוֹל לִהְיוֹת "עֲבָדִים הָיינוּ" וְכוּ׳, כַּמְבֹאָר שָׁם פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבָּזֶה.

ב) **וְיוּבָן** בְּיֶתֶר בֵּאוּר עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר שֶׁל אַדְמו"ר מַהֲר"ש שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה, עַל הַפְּסוּק[4] וְזֹאת תּוֹרַת הַשְּׁלָמִים[5], שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁבִּ׳שְׁלָמִים׳ נֶאֱמַר "וְזֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה"[6], "זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת"[7] בְּלֹא וָא"ו. וּבְהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר[8] [לְאַחֲרֵי שֶׁמְּדַיֵּק מַה שֶּׁקָּרְבַּן עוֹלָה הָיָה זָכָר דַּוְקָא וְלֹא נְקֵבָה, וְהַחַטָּאת הָיְתָה נְקֵבָה דַּוְקָא וְלֹא זָכָר, וְהַשְּׁלָמִים הָיָה אוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וּמֵבִיא אֶת דִּבְרֵי ׳רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי׳[9] בְּעִנְיָן זֶה (וזה לשונו: "במה שהיה קרבן עולה זכר ולא נקבה, והחטאת נקבה

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בנוסח ההגדה של פסח:
2 **עֲבָדִים הָיינוּ** אנחנו בני ישראל **לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ הֲוָיָ׳**
3 **אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם** ממצרים **בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה**[1] **(כְּפִי שֶׁקָּבַע**
4 **כ"ק מו"ח** כבוד קדושת מורי וחמי **אַדְמו"ר** הרבי הריי"צ **שֶׁמִּנְהָגֵנוּ**
5 מנהג חב"ד **לוֹמַר** חלק מההגדה של
6 פסח, החל מהפיסקא **"עֲבָדִים**
7 **הָיינוּ"** לאחר תפילת מנחה **בְּ׳שַׁבָּת**
8 **הַגָּדוֹל׳**[2] השבת שלפני חג הפסח
9 שנקראת כך לפי שנעשה בה, לפני
10 יציאת מצרים, נס גדול).
11 **וּמְבֹאָר עַל זֶה בַּדְּרוּשִׁים** מאמרי
12 החסידות **שֶׁבַּ׳סִּדּוּר׳**[3] הנקרא 'סידור
13 עם דא"ח [- דברי אלוקים חיים] (ובו,
14 מלבד נוסח התפילה, **דְּרוּשֵׁי** מאמרי
15 חסידות של **אַדְמו"ר הַזָּקֵן עִם**
16 **בֵּאוּרִים מֵאַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי**
17 בנו וממלא־מקומו של אדמו"ר הזקן,
18 **וְהֶעָרוֹת מֵאַדְמו"ר הַ׳צֶּמַח**
19 **צֶדֶק׳** נכדו של אדמו"ר הזקן וחתנו
20 וממלא־מקומו של אדמו"ר האמצעי),
21 **דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ**
22 **יְכוֹלָה לִהְיוֹת הַמְּצִיאוּת**
23 **דְּ"עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה"**
24 כלומר, איך ייתכן שבני ישראל יהיו
25 עבדים לפרעה?
26 **וְיוּבָן מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ**
27 **הָעִנְיָן** באותה פיסקה, כפי שצוטט
28 לעיל, **"וַיּוֹצִיאֵנוּ הֲוָיָ׳ אֱלֹקֵינוּ**
29 **מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה" וְגוֹ׳, הַיְנוּ,**
30 **שֶׁכַּאֲשֶׁר הֲוָיָ׳** האלוקות שלמעלה
31 מהעולמות, עניין הבלי־גבול **הוּא**
32 **"אֱלֹקֵינוּ"** יורד ונמשך לתוך
33 המציאות המוגבלת שלנו ומתגלה בה
34 ופועל בה, **אֲזַי נַעֲשָׂה עִנְיָן**
35 **"וַיּוֹצִיאֵנוּ" גוֹ׳** כי המשכה
36 והתגלות זו מבטלת את השעבוד של

ביאור בדרך אפשר

37 בני ישראל בגלות, **אֲבָל כַּאֲשֶׁר חָסֵר הָעִנְיָן שֶׁהֲוָיָ׳ הוּא**
38 **"אֱלֹקֵינוּ"** ואין המשכה וגילוי האלוקות למטה במציאות המוגבלת, **אָז**
39 כאשר האלוקות היא בהעלם **יָכוֹל לִהְיוֹת "עֲבָדִים הָיינוּ"** וייתכן
40 שבני ישראל יהיו עבדי פרעה **וְכוּ׳, כַּמְבֹאָר שָׁם** במאמרי החסידות
41 שב'סידור' **פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים**
42 **שֶׁבָּזֶה.**
43 **ב) וְיוּבָן בְּיֶתֶר בֵּאוּר עַל־פִּי**
44 **הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר** חסידות **שֶׁל**
45 **אַדְמו"ר מַהֲר"ש** בנו וממלא־
46 מקומו של אדמו"ר ה'צמח צדק'
47 **שֶׁנֶּאֱמַר לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה,** בשנת
48 תרכ"ט, מאה שנה לפני שנת תשכ"ט
49 בה נאמר מאמר זה **עַל הַפְּסוּק**[4]
50 בפרשת השבוע, פרשת צו, **וְזֹאת**
51 **תּוֹרַת** אלה הדינים של **זֶבַח** קרבן
52 **הַשְּׁלָמִים**[5], **שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין מַה**
53 **שֶּׁבִּ׳שְׁלָמִים׳ נֶאֱמַר "וְזֹאת"**
54 **בְּוָא"ו,** אף שפסוק זה הוא תחילת
55 העניין **וּבְ׳עוֹלָה׳ וְ׳חַטָּאת׳**
56 **נֶאֱמַר "זֹאת"** (ובלשון הכתוב
57 **"זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה"**[6], **"זֹאת**
58 **תּוֹרַת הַחַטָּאת"**[7]) **בְּלֹא וָא"ו.**
59 **וּבְהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר**[8] **[לְאַחֲרֵי**
60 **שֶׁמְּדַיֵּק** אדמו"ר מהר"ש בפרטי
61 ההבדלים בין שלושת הקרבנות הללו
62 עולה, חטאת ושלמים **מַה שֶּׁקָּרְבַּן**
63 **עוֹלָה הָיָה זָכָר דַּוְקָא וְלֹא**
64 **נְקֵבָה, וְהַחַטָּאת הָיְתָה נְקֵבָה**
65 **דַּוְקָא וְלֹא זָכָר, וְהַשְּׁלָמִים**
66 **הָיָה אוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וּמֵבִיא**
67 **אֶת דִּבְרֵי ׳רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי׳**[9] **בְּעִנְיָן**
68 **זֶה** (וזה לשונו: "במה שהיה קרבן
69 עולה זכר ולא נקבה, והחטאת נקבה

---

1) הגדה של פסח. 2) ראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' א. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד (קה"ת, תשנ"ו) ניסן ע' ד־ה. 3) ד"ה עבדים היינו – רצג, ג ואילך. 4) פרשתנו ז, יא. 5) ד"ה וזאת תורת זבח השלמים תרכ"ט (סה"מ תרכ"ט ע' קכב ואילך). 6) פרשתנו ו, ב. 7) שם, יח. 8) סה"מ שם ע' קלא. 9) ויקרא א, ט (בסופו).

ביאור בדרך אפשר

ולא זכר, והשלמים אם זכר אם נקבה, הטעם הוא כי תכלית הכוונה בקרבן עולה שהוא למעלה מהמקום ששם מתחלקין זכר ונקבה, כלומר למעלה מן המידות שיש בהן פועל ומקבל, אבל קרבן שלמים היה בין זכר בין נקבה כי הוא לקו האמצעי המשלים בין המידות והכלול מהן, וכן שלמים אותיות משלים, וכבר הזכרתי זה למעלה, ולכן כתוב בשלמים אם זכר אם נקבה, והחטאת נקבה ולא זכר כי הוא למדת שמור, ובדין שיהיה הקרבן נקבה...״), **וּמַאֲרִיךְ בְּבֵאוּר הַדְּבָרִים]**, **מֵבִיא** אדמו״ר מהר״ש בהמשך המאמר **אֶת דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ**[10] **בְּמַעֲלַת קָרְבַּן שְׁלָמִים, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִים הַרְבֵּה**, בקרבן שלמים יש חלוקה לסוגים רבים ושונים **דָּם וְאֵמוּרִים** אברים מסויימים של הקרבן, כפי שמפורש בתורה, **לַמִּזְבֵּחַ, חָזֶה וְשׁוֹק לַכֹּהֲנִים, עוֹר וּבָשָׂר לַבְּעָלִים** (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּקָרְבַּן עוֹלָה שֶׁכֻּלּוֹ כל החלקים וכל האברים **לַמִּזְבֵּחַ, וְקָרְבַּן חַטָּאת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵלֶק לַמִּזְבֵּחַ וְחֵלֶק לַכֹּהֲנִים, אֲבָל לֹא לַבְּעָלִים** שאין להם חלק בקרבן חטאת) וכפי שממשיך ומבאר להלן.

ג) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הַקְרָבַת דָּם וְאֵמוּרִים הוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**, התקרבות של האדם והבריאה לאלוקות בדרך של התעלות מלמטה, מצד האדם והבריאה, למעלה אל האלוקות **וּכְמוֹ שֶׁהוּא בְּקָרְבַּן עוֹלָה, שֶׁכֻּלּוֹ** הקרבן על כל חלקיו עולה ונשרף **כָּלִיל לַה׳, לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם ״עוֹלָה״**[11], **מִלְּשׁוֹן עֲלִיָּה** מלמטה **לְמַעְלָה** מהעולם לאלקות.

וַהֲגַם שֶׁבְּקָרְבַּן עוֹלָה נֶאֱמַר[12] שהקרבן הוא **רֵיחַ נִיחוֹחַ לַהֲוָיָ׳**, ודרשו על כך חכמינו ז״ל ש״ריח ניחוח״ פירושו **״נַחַת־רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי״**[13], **שֶׁהוּא** הנחת־רוח שיש לקדוש־ברוך־הוא מקיום המצוות **עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של האור והשפע האלוקי **מִלְּמַעְלָה** מהאלוקות **לְמַטָּה**[14] לאדם ולעולמות, ואם כן לכאורה הקרבן הוא עניין של התקרבות לאלוקות על ידי התגלות והמשכה מלמעלה למטה, לאמיתו של דבר אין זו קושיא כי **הֲרֵי עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** וההארה של האלוקות מלמעלה למטה על ידי עבודת הקרבנות **בָּא לְאַחֲרֵי הַהַקְרָבָה, וְאֵין זֶה** ה׳המשכה׳ **עִנְיַן בַּהַקְרָבָה עַצְמָהּ, וְאִלּוּ עִקַּר הַקְרָבַת קָרְבַּן עוֹלָה** ועיקר המשמעות הרוחנית של פעולת ההקרבה **הוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה** וההתקרבות לאלוקות **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה**[15] ולא ׳המשכה׳ מלמעלה למטה.

וּבְקָרְבַּן חַטָּאת, הִנֵּה נוֹסָף עַל עִנְיַן הַקְרָבַת דָּם וְאֵמוּרִים עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַעֲלָאָה, כמו שהוסבר לעיל לגבי קרבן עולה, **יֶשְׁנוֹ** בקרבן חטאת **גַּם** עניין נוסף **אֲכִילַת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן עַל־יְדֵי הַכֹּהֲנִים (שֶׁגַּם זֶה** אכילת הבשר של קרבן חטאת על ידי הכהנים **הוּא עִנְיָן עִקָּרִי בַּקָּרְבָּן, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[16] בגמרא והובא בפירוש רש״י על התורה **כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים** ומכאן שהכפרה באה הן על ידי הקרבת חלקים מסויימים של קרבן החטאת על גבי המזבח והן על ידי אכילת חלקים אחרים של קרבן החטאת על ידי הכהנים), **שֶׁזֶּהוּ** אכילת בשרו של קרבן החטאת על ידי הכהנים **עִנְיָן שֶׁל הַמְשָׁכָה** והשפעה של אור ושפע אלוקי **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּאֹפֶן גָּלוּי**, בכך שהקרבן, בשר של קודש, ניתן לבני אדם **עַד לְעִנְיַן הָאֲכִילָה** וההמשכה היא עד כדי כך שהבשר נאכל **שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכָה פְּנִימִית** עניין מלמעלה שיורד וחודר אל הפנימיות של האדם למטה **שֶׁנַּעֲשָׂה** בשר הקרבן הגשמי, ויחד איתו התוכן והמשמעות הרוחנית שלו, **״דָּם וּבָשָׂר כִּבְשָׂרוֹ״**.

אָמְנָם, מצד שני, ה׳המשכה׳ בקרבן חטאת היא עדיין במידה מוגבלת, כי **אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּקָרְבַּן חַטָּאת יֶשְׁנוֹ** לא רק עניין ה׳העלאה׳ שבקרבן עולה אלא **גַּם עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּגִלּוּי, עַד לְעִנְיַן**

---

10) ויק״ר פ״ט, ח. 11) של״ה קנו, סע״א. 12) ויקרא א, ט. 13) תו״כ ופירש״י עה״פ. 14) ראה לקו״ת פינחס עו, א. 15) ראה גם ד״ה שה תמים גו׳ תרכ״ט (סה״מ תרכ״ט ע׳ קיב). 16) תו״כ ופירש״י שמיני י, יז. פסחים נט, ב. וש״נ.

ביאור בדרך אפשר

הָאֲכִילָה, כמבואר לעיל, **מִכָּל־מָקוֹם אֲכִילָה זוֹ** של קרבן חטאת, **אֵינָהּ אֶלָּא לַכֹּהֲנִים בִּלְבַד, שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל כֹּהֵן הוּא** שנמצא בדרגה גבוהה בעבודת ה' **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[17] בהמשך לדבריו אודות מעלתו וחשיבותו המיוחדת של שבט לוי **"שֶׁנִּדְּבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וְהֵבִינוֹ מַדָּעוֹ** והגיע להבנה בשכלו **לְהִבָּדֵל** משאר בני אדם **לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ כו' נִתְקַדֵּשׁ כו' וְיִהְיֶה ה' חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ" כו', שֶׁלָּכֵן** מפני מעלתם הגדולה של הכהנים **גַּם עִנְיַן הָאֲכִילָה לְמַטָּה** כפי שהוא בגשמיות בפועל **הוּא אֶצְלָם** אצל הכהנים האוכלים מבשר הקרבנות **בְּאֹפֶן שֶׁ"מִּשֶּׁלְחָן גָּבוֹהַּ קָאָכְלִי"**[18] שאוכלים משולחנו של הקדוש־ברוך־הוא, היינו אכילה שהיא קדושה והמשכת אלוקות. **וּבְעִנְיָן זֶה** של ה'המשכה' מלמעלה למטה שבקרבנות האמור לעיל אודות אכילת קרבן חטאת על ידי הכהנים **יֶשְׁנוֹ עִלּוּי** מיוחד **בְּקָרְבַּן שְׁלָמִים,** שלא קיים אפילו בקרבן חטאת, והיתרון הוא **שֶׁנּוֹסָף עַל עִנְיַן הַהַעֲלָאָה** מלמטה למעלה **עַל־יְדֵי הַקְרָבַת דָּם וְאֵמוּרִים** של קרבן השלמים העולים על גבי המזבח, **וְנוֹסָף עַל עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** מלמעלה למטה **עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים הֶחָזֶה וְשׁוֹק** של קרבן השלמים, **יֶשְׁנוֹ** דווקא בקרבן זה **גַּם עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של הקדושה והאלוקות **לְמַטָּה בְּיוֹתֵר** למקום נמוך ונחות במיוחד, **שֶׁנִּמְשָׁךְ לֹא רַק לַכֹּהֲנִים** שהם ברמה רוחנית נעלית (כמובא לעיל מדברי הרמב"ם), **אֶלָּא גַּם** אפילו **לַבְּעָלִים** שאינם ברמה גבוהה כמו הכהנים, **שֶׁהָעוֹר וְהַבָּשָׂר** של קרבן השלמים, מלבד החזה והשוק, **לַבְּעָלִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הָאֱלֹקוּת** מלמעלה **עַד לְמַטָּה מַטָּה** מקום נחות ביותר מבחינה רוחנית. **וּבֵאוּר הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין קָרְבַּן חַטָּאת שֶׁנֶּאֱכָל לַכֹּהֲנִים בִּלְבַד, לְקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָל גַּם לַבְּעָלִים,** כמבואר לעיל, **בִּלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה וְהַחֲסִידוּת, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק** ההבדל **שֶׁבֵּין הַהַמְשָׁכָה** והתגלות האלוקות כפי שהיא **בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** הראשון והנעלה ביותר מארבעת העולמות הרוחניים הכלליים **לַהַמְשָׁכָה** של האלוקות **לְמַטָּה גַּם בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שהיא ירידה גדולה הרבה יותר מאשר ההמשכה והגילוי בעולם האצילות, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת**[19], העולם שבו אחדות ה' ניכרת בגלוי כי הכול בטל לאלוקות ואין שום נתינת מקום למציאות נפרדת מהאלוקות **לְפִי שֶׁבַּאֲצִילוּת "אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד,** הוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו והאורות שלו, של הספירות העליונות של עולם האצילות, הם אחד, כי אין כל מציאות חוץ ממנו וגם **אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"**[20] הוא, הקדוש־ברוך־הוא, והכלים שלו, של הספירות העליונות של עולם האצילות הם אחד, כי גם הכלים שנועדו להגביל את האורות, בטלים לאלוקות בביטול מוחלט כמו האורות **וְהַיְנוּ, דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[21] בתורת החסידות **דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן שְׁתֵּי פְּעָמִים "אֵיהוּ",** מכך שלשון הזוהר הוא "איהו וחיוהי חד, איהו וגרמוהי חד", כך שנאמר פעמיים "איהו" ולא "איהו וחיוהי וגרמוהי חד" מובן **שֶׁמְּחַלְּקִים בֵּין הָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ" עִם "חַיּוֹהִי", לְהָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ" עִם "גַּרְמוֹהִי",** והיינו שאין זו אחדות באותה רמה אלא שני סוגים של אחדות, וזאת **לְפִי שֶׁהָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי" אֵינָהּ דּוֹמָה לְמַעֲלַת הָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי",** כלומר, אמנם גם 'גרמוהי', הכלים שבעולם האצילות, בטלים לאלוקות בביטול מוחלט וגם עליהם נאמר שהם 'חד' עם האלוקות עצמה, ובכל זאת יש הבדל בין רמת

1 הָאֲכִילָה, מִכָּל־מָקוֹם אֲכִילָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא
2 לַכֹּהֲנִים בִּלְבַד, שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל כֹּהֵן הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב
3 הָרַמְבַּ"ם[17] "שֶׁנִּדְּבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וְהֵבִינוֹ מַדָּעוֹ
4 לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי ה' לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ כו'
5 נִתְקַדֵּשׁ כו' וְיִהְיֶה ה' חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ" כו', שֶׁלָּכֵן
6 גַּם עִנְיַן הָאֲכִילָה לְמַטָּה הוּא אֶצְלָם בְּאֹפֶן
7 שֶׁ"מִּשֶּׁלְחָן גָּבוֹהַּ קָאָכְלִי"[18]. וּבְעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ
8 עִלּוּי בְּקָרְבַּן שְׁלָמִים, שֶׁנּוֹסָף עַל עִנְיַן הַהַעֲלָאָה
9 עַל־יְדֵי הַקְרָבַת דָּם וְאֵמוּרִים, וְנוֹסָף עַל עִנְיַן
10 הַהַמְשָׁכָה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים הֶחָזֶה
11 וְשׁוֹק, יֶשְׁנוֹ גַּם עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּיוֹתֵר,
12 שֶׁנִּמְשָׁךְ לֹא רַק לַכֹּהֲנִים, אֶלָּא גַּם לַבְּעָלִים,
13 שֶׁהָעוֹר וְהַבָּשָׂר לַבְּעָלִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת
14 הָאֱלֹקוּת עַד לְמַטָּה מַטָּה.
15 **וּבֵאוּר** הַחִלּוּק בֵּין קָרְבַּן חַטָּאת שֶׁנֶּאֱכָל
16 לַכֹּהֲנִים בִּלְבַד, לְקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָל
17 גַּם לַבְּעָלִים, בִּלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה וְהַחֲסִידוּת, הוּא
18 עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק שֶׁבֵּין הַהַמְשָׁכָה בְּעוֹלָם
19 הָאֲצִילוּת לַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה גַּם בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־
20 יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. דְּהִנֵּה, עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא עוֹלָם
21 הָאַחְדוּת[19], לְפִי שֶׁבַּאֲצִילוּת "אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד,
22 אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"[20]. וְהַיְנוּ, דְּאַף־עַל־פִּי
23 שֶׁמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[21] דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן שְׁתֵּי
24 פְּעָמִים "אֵיהוּ", שֶׁמְּחַלְּקִים בֵּין הָאַחְדוּת
25 דְּ"אֵיהוּ" עִם "חַיּוֹהִי", לְהָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ" עִם
26 "גַּרְמוֹהִי", לְפִי שֶׁהָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי"
27 אֵינָהּ דּוֹמָה לְמַעֲלַת הָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי",

ביאור בדרך אפשר

42 בִּלְבַד, לְקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָל גַּם לַבְּעָלִים, כמבואר לעיל,
43 בִּלְשׁוֹן הַקַּבָּלָה וְהַחֲסִידוּת, הוּא עַל־דֶּרֶךְ הַחִלּוּק ההבדל
44 שֶׁבֵּין הַהַמְשָׁכָה והתגלות האלוקות כפי שהיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת
45 הראשון והנעלה ביותר מארבעת העולמות הרוחניים הכלליים לַהַמְשָׁכָה
46 של האלוקות לְמַטָּה גַּם
47 בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־
48 עֲשִׂיָּה שהיא ירידה גדולה הרבה
49 יותר מאשר ההמשכה והגילוי בעולם
50 האצילות, כפי שממשיך ומבאר.
51 דְּהִנֵּה, עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא
52 עוֹלָם הָאַחְדוּת[19], העולם שבו
53 אחדות ה' ניכרת בגלוי כי הכול בטל
54 לאלוקות ואין שום נתינת מקום
55 למציאות נפרדת מהאלוקות לְפִי
56 שֶׁבַּאֲצִילוּת "אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי
57 חַד, הוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו
58 והאורות שלו, של הספירות העליונות
59 של עולם האצילות, הם אחד, כי אין
60 כל מציאות חוץ ממנו וגם אֵיהוּ
61 וְגַרְמוֹהִי חַד"[20] הוא, הקדוש־
62 ברוך־הוא, והכלים שלו, של הספירות
63 העליונות של עולם האצילות הם אחד,
64 כי גם הכלים שנועדו להגביל את
65 האורות, בטלים לאלוקות בביטול
66 מוחלט כמו האורות וְהַיְנוּ, דְּאַף־
67 עַל־פִּי שֶׁמְּבֹאָר בְּכַמָּה
68 מְקוֹמוֹת[21] בתורת החסידות דִּיּוּק
69 הַלָּשׁוֹן שְׁתֵּי פְּעָמִים "אֵיהוּ",
70 מכך שלשון הזוהר הוא "איהו וחיוהי
71 חד, איהו וגרמוהי חד", כך שנאמר
72 פעמיים "איהו" ולא "איהו וחיוהי
73 וגרמוהי חד" מובן שֶׁמְּחַלְּקִים בֵּין
74 הָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ" עִם
75 "חַיּוֹהִי", לְהָאַחְדוּת
76 דְּ"אֵיהוּ" עִם "גַּרְמוֹהִי",
77 והיינו שאין זו אחדות באותה רמה
78 אלא שני סוגים של אחדות, וזאת לְפִי
79 שֶׁהָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְגַרְמוֹהִי"
80 אֵינָהּ דּוֹמָה לְמַעֲלַת הָאַחְדוּת דְּ"אֵיהוּ וְחַיּוֹהִי", כלומר, אמנם
81 גם 'גרמוהי', הכלים שבעולם האצילות, בטלים לאלוקות בביטול מוחלט וגם
82 עליהם נאמר שהם 'חד' עם האלוקות עצמה, ובכל זאת יש הבדל בין רמת

---

17) סוף הל' שמיטה ויובל. 18) ראה זח"ב ר"פ תרומה (קכד, א). מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ס"ע קנז ואילך. 19) ראה לקוטי הש"ס להאריז"ל מסכת שבת בתחילתו. 20) תקו"ז בהקדמה (ג, סע"ב). 21) ראה סה"מ תרכ"ט ע' רד. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

הביטול וההתאחדות של 'חיוהי' שהיא נעלית יותר מאשר זו של 'גרמוהי', ולכן הם נאמרים בשתי פיסקאות שונות, "איהו וחיוהי" בנפרד ו'איהו וגרמוהי' בנפרד, **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי "אִיהוּ - חַד" גַּם עִם "גַּרְמוֹהִי"**, וכאמור, גם הכלים בטלים בביטול מוחלט **וְלָכֵן נִקְרָא** כללות עולם האצילות **עוֹלָם הָאַחְדוּת, הַיְנוּ, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת נִקְרָא בְּשֵׁם 'עוֹלָם'**[22], ביטוי שמשמעו מציאות ואפילו מציאות שמעלימה על האלוקות עצמה **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת** מציאות שבטלה לאלוקות בביטול מוחלט.

וְזֶהוּ האמור לעיל אודות המשכת האור האלוקי לעולם האצילות שמצד אחד גם הוא נקרא 'עולם' אבל בשונה מעולמות בריאה־יצירה־עשיה, הביטול לאלוקות בעולם האצילות הוא ביטול הרבה יותר עמוק ונעלה, בדומה לזה הוא **גַּם עִנְיָנָם שֶׁל הַכֹּהֲנִים** והדרגה הרוחנית שלהם, **דְּאַף שֶׁנִּשְׁמָתָם** של הכהנים **יָרְדָה לְמַטָּה** לגוף גשמי בעולם הזה, **מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁ"נָּדְבָה רוּחָם לְהִבָּדֵל מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם" כו'**, כאמור לעיל, והיינו שהם בדרגה רוחנית גבוהה ביותר **הֲרֵי הֵם בְּמַדְרֵגַת עוֹלָם הָאֲצִילוּת** אפילו **כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה** בעולם הזה, הם בביטול מוחלט לאלוקות. **וְלָכֵן, כְּשֵׁם שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר הָאֱלֹקִי** הנעלה ביותר **שֶׁמֵּאִיר בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** בגלוי, עד שאין כל נתינת מקום למציאות שלא בטלה לאלוקות בביטול מוחלט, **פּוֹעֵל שֶׁגַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת** על אף שעם היותו מאוחד עם האלוקות גם עולם האצילות הוא 'עולם' **נַעֲשָׂה עוֹלָם הָאַחְדוּת**, עולם שאחדות ה' ניכרת בו בגלוי **כֵּן הוּא בַּכֹּהֲנִים, שֶׁהָעִנְיָן שֶׁ"הֲוָיָ' הוּא חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ"**, (כלשון הרמב"ם המובא לעיל (לגבי שבט לוי שאין לו חלק ונחלה בארץ) והיינו שבטלים לאלוקות לגמרי **נִמְשָׁךְ וּפוֹעֵל בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם, גַּם בְּעִנְיַן הָאֲכִילָה**, שאפילו באכילה ניכר ונרגש הביטול שלהם לאלוקות ואכילתם היא פעולה של המשכת האלוקות למטה, כמבואר לעיל **וְעַד** כדי כך אכילת הכהנים ממשיכה את האלוקות למטה **שֶׁיֵּשׁ קָרְבָּנוֹת שֶׁ"הַמּוּרָם מֵהֶם**, החלק הנאכל לכהנים **נֶאֱכָל גַּם לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם"**[23] כפי שמפורש ומפורט במשנה במסכת זבחים.

וְכָל זֶה המבואר לעיל אודות ה'המשכה' של אלוקות מלמעלה למטה שבעבודת הקרבנות הנפעלת על ידי שהכהנים אוכלים מבשר הקרבנות **הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** כפי שהאלוקות נמשכת להאיר בעולם האצילות. **וְנוֹסָף לָזֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הַהַמְשָׁכָה** של האלוקות גם למטה מעולם האצילות **בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁעַל זֶה** על אופן הארת האלוקות בעולמות אלה, עולמות בריאה־יצירה־עשיה **נֶאֱמַר** בלשון הכתוב בפרשת בראשית אודות הנהר היוצא מגן־עדן **"וּמִשָּׁם יִפָּרֵד"**[24] לארבעה נהרות שונים, והמשמעות הפנימית של הדברים היא שבעוד שעולם האצילות הוא 'עולם האחדות' כי הכול בטל לאלוקות ואחדות ה' ניכרת בגלוי, הרי בעולמות בריאה־יצירה־עשיה יש נתינת מקום למציאות נפרדת מהאלוקות, כי 'פירוד' והפסק בין המקור האלוקי הבורא לעולמות הנבראים **הַיְנוּ שֶׁנִּפְסֶקֶת הַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה כו'** שקיימת בעולם האצילות, **שֶׁזֶּהוּ** הטעם הפנימי על כך **שֶׁבְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה "לָאו אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"**[20], אין הוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, והכלים של הספירות אחד, כי אין ביטול של הכלים לאלוקות כמו בעולם האצילות **וִיתֵרָה מִזֶּה, כִּדְאִיתָא** כמובא **בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[20] שההבדל בין עולם האצילות לעולמות בריאה־יצירה־עשיה הוא עד כדי כך שלא זו בלבד שאין בהם את הביטול של 'גרמוהי' כמו בעולם האצילות אלא **שֶׁאֲפִילוּ "לָאו אִיהוּ חַד עִם חַיּוֹהִי"** אין הוא, הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, חד עם האורות של הספירות שבעולמות אלה, אף שאמנם הביטול של האורות הוא יותר מהביטול של הכלים, עדיין אין הוא דומה לביטול ולהתאחדות של עולם האצילות.

וְזֶהוּ הָעִלּוּי היתרון המיוחד **שֶׁבְּקָרְבַּן שְׁלָמִים לְגַבֵּי קָרְבַּן חַטָּאת, שֶׁבְּקָרְבַּן חַטָּאת שֶׁהָאֲכִילָה הִיא רַק לַכֹּהֲנִים,**

מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי "אִיהוּ — חַד" גַּם עִם "גַּרְמוֹהִי", וְלָכֵן נִקְרָא עוֹלָם הָאַחְדוּת, הַיְנוּ, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁגַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת נִקְרָא בְּשֵׁם 'עוֹלָם'[22], מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת. וְזֶהוּ גַּם עִנְיָנָם שֶׁל הַכֹּהֲנִים, דְּאַף שֶׁנִּשְׁמָתָם יָרְדָה לְמַטָּה, מִכָּל־מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁ"נָּדְבָה רוּחָם לְהִבָּדֵל מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם" כו', הֲרֵי הֵם בְּמַדְרֵגַת עוֹלָם הָאֲצִילוּת כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַטָּה. וְלָכֵן, כְּשֵׁם שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁמֵּאִיר בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת פּוֹעֵל שֶׁגַּם עוֹלָם הָאֲצִילוּת נַעֲשָׂה עוֹלָם הָאַחְדוּת, כֵּן הוּא בַּכֹּהֲנִים, שֶׁהָעִנְיָן שֶׁ"הֲוָיָ' הוּא חֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ" נִמְשָׁךְ וּפוֹעֵל בְּכָל עִנְיְנֵיהֶם, גַּם בְּעִנְיַן הָאֲכִילָה, וְעַד שֶׁיֵּשׁ קָרְבָּנוֹת שֶׁ"הַמּוּרָם מֵהֶם, נֶאֱכָל גַּם לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם"[23]. וְכָל זֶה הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְנוֹסָף לָזֶה צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הַהַמְשָׁכָה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "וּמִשָּׁם יִפָּרֵד"[24], הַיְנוּ שֶׁנִּפְסֶקֶת הַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה כו', שֶׁזֶּהוּ שֶׁבְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה "לָאו אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"[20], וִיתֵרָה מִזֶּה, כִּדְאִיתָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[20] שֶׁאֲפִילוּ "לָאו אִיהוּ חַד עִם חַיּוֹהִי". וְזֶהוּ הָעִלּוּי שֶׁבְּקָרְבַּן שְׁלָמִים לְגַבֵּי קָרְבַּן חַטָּאת, שֶׁבְּקָרְבַּן חַטָּאת שֶׁהָאֲכִילָה הִיא רַק

22) ראה סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקו. ה'שי"ת ע' 112. 23) זבחים פ"ה מ"ו־ז. 24) בראשית ב, י. תו"א ג, א. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

הַהַמְשָׁכָה וההתגלות של האלוקות מלמעלה למטה **הִיא רַק בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת [וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר** האור האלוקי העליון **נִמְשָׁךְ** מעולם האצילות **לְהָעִנְיָנִים** הספירות, המלאכים, הנשמות **דְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הֲרֵי זֶה רַק כְּמוֹ שֶׁהֵם** עולמות אלה והעניינים שבהם **כְּלוּלִים בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** ולא כפי שנמשכו להיות עולמות נפרדים בפני עצמם, **וְכַיָּדוּעַ** בקבלה וחסידות **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת נִמְצָאִים בְּהִתְכַּלְּלוּת גַּם הָעִנְיָנִים דְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** כשם שכל דרגה 'כלולה' בזו שלמעלה ממנה (לדוגמא, המוחין הם מקור למידות והמידות כמציאות בפני עצמם הם דרגה שלמעלה מהמוחין, אבל קודם שירדו ונמשכו והתגלו כמציאות בפני עצמה, המידות היו כלולות במוחין) **וּבִפְרָט** ענייני העולמות בריאה־יצירה־עשיה כלולים בעולם האצילות **בִּסְפִירַת הַמַּלְכוּת,** הספירה האחרונה מבין עשר הספירות של עולם האצילות שדרכה עוברת ההשפעה מאצילות לבריאה־יצירה־עשיה **שֶׁלָּכֵן יֵשׁ לָהּ** לספירת המלכות **שְׁבָעִים שְׁמוֹת[25].** וכל זה כפי שהאור האלוקי מתגלה בעולם האצילות על ידי שהכהנים אוכלים את בשר קרבן החטאת **אֲבָל בְּקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָל (לֹא רַק לַכֹּהֲנִים, אֶלָּא) גַּם לַבְּעָלִים,** שהם בדרגה רוחנית יותר נמוכה מהכהנים ואכילת הבעלים מסמלת את ירידת והמשכת האור האלוקי יותר למטה **אֲזַי הַהַמְשָׁכָה הִיא (לֹא רַק בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, אֶלָּא) גַּם לְמַטָּה** יותר **בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.**

ד) וּמַמְשִׁיךְ אדמו"ר מהר"ש במאמר הנזכר **לְבָאֵר אֵיךְ אֶפְשָׁר** איך ייתכן **שֶׁאֲכִילַת הַבְּעָלִים** על אף שלכאורה היא עניין גשמי **תִּהְיֶה חֵלֶק מֵעִנְיָן** התוכן הרוחני של **הַקָּרְבָּן:**

1 לַכֹּהֲנִים, הַהַמְשָׁכָה הִיא רַק בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת
2 [וַאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ לְהָעִנְיָנִים דְּעוֹלָמוֹת
3 בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, הֲרֵי זֶה רַק כְּמוֹ שֶׁהֵם
4 כְּלוּלִים בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וְכַיָּדוּעַ שֶׁבְּעוֹלָם
5 הָאֲצִילוּת נִמְצָאִים בְּהִתְכַּלְּלוּת גַּם הָעִנְיָנִים
6 דְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט בְּסְפִירַת
7 הַמַּלְכוּת, שֶׁלָּכֵן יֵשׁ לָהּ שִׁבְעִים שְׁמוֹת[25]. אֲבָל
8 בְּקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁנֶּאֱכָל (לֹא רַק לַכֹּהֲנִים, אֶלָּא)
9 גַּם לַבְּעָלִים, אֲזַי הַהַמְשָׁכָה הִיא (לֹא רַק בְּעוֹלָם
10 הָאֲצִילוּת, אֶלָּא) גַּם לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־
11 יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.
12 ד) **וּמַמְשִׁיךְ** לְבָאֵר אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁאֲכִילַת
13 הַבְּעָלִים תִּהְיֶה חֵלֶק מֵעִנְיָן
14 הַקָּרְבָּן: וְהִנֵּה אֲכִילַת בְּעָלִים שֶׁהַבְּעָלִים אוֹכְלִים
15 בְּשַׂר הַשְּׁלָמִים, בְּוַדַּאי אֵינָהּ הֲנָאָה גַּשְׁמִית,
16 כִּי־אִם אֲכִילָתָם הִיא לִפְנֵי ה', עַל־דֶּרֶךְ מַה
17 שֶׁכָּתוּב[26] וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל, וְעַל שִׂמְחָה זוֹ
18 אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[27] אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר[28].
19 וּמוֹסִיף לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל אָדָם הָעוֹשֶׂה
20 חֲתֻנָּה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ אוֹ אֵיזוֹ בְּשׂוֹרָה טוֹבָה
21 שֶׁמִּתְעַנֵּג מִמֶּנָּה, אֲזַי עוֹשֶׂה מִשְׁתֶּה וּסְעוּדָה
22 לְאוֹהֲבָיו שֶׁרוֹצֶה מְאֹד שֶׁיִּתְעַנְּגוּ בְּאוֹתָהּ הַסְּעוּדָה,
23 וּמִזֶּה שֶׁהֵם מִתְעַנְּגִים מִסְּעוּדָתוֹ וּשְׂמֵחִים
24 בְּשִׂמְחָתוֹ - הֲרֵי הוּא מִתְעַנֵּג מְאֹד, וְסִבַּת כָּל זֶה
25 הִיא הָעֹנֶג הָעַצְמִי מֵהַבְּשׂוֹרָה הַטּוֹבָה אוֹ חֲתֻנַּת
26 בְּנוֹ כו'. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא עֹנֶג הַצַּדִּיקִים בְּגַן־
27 עֵדֶן, זֶהוּ כְּמָשָׁל עֹנֶג הַסְּעוּדָה שֶׁעוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו
28 בְּעֵת שִׂמְחָתוֹ, שֶׁכָּל זֶה בָּא מִסִּבַּת הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה אֲכִילַת בְּעָלִים שֶׁהַבְּעָלִים אוֹכְלִים בְּשַׂר הַשְּׁלָמִים, בְּוַדַּאי אֵינָהּ אכילה שכל עניינה הוא **הֲנָאָה גַּשְׁמִית, כִּי־אִם אֲכִילָתָם הִיא לִפְנֵי ה', עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[26] בנוסח התפילה של יום טוב **וְיִשְׂמְחוּ בְךָ** בקדוש־ברוך־הוא **יִשְׂרָאֵל, וְעַל שִׂמְחָה זוֹ** שמחת יום טוב **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[27] בגמרא **אֵין שִׂמְחָה אֶלָּא בְּבָשָׂר**[28] וכשם שאכילת בשר ביום־טוב היא לאמיתו של דבר שמחה לפני ה', כך אכילת הבשר של קרבן השלמים היא לא לשם הנאה גשמית אלא אכילה רוחנית לפני ה' והמשמעות הפנימית שלה היא 'המשכה' של אלוקות לעולמות, כמבואר לעיל.

וּמוֹסִיף אדמו"ר מהר"ש במאמר הנזכר, **שֶׁזֶּהוּ** דבר זה שאכילה גשמית היא ביטוי לעניין רוחני **עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל אָדָם הָעוֹשֶׂה חֲתֻנָּה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ** והדבר מיסב לו שמחה ועונג **אוֹ** שיש לאדם **אֵיזוֹ בְּשׂוֹרָה טוֹבָה שֶׁמִּתְעַנֵּג מִמֶּנָּה, אֲזַי עוֹשֶׂה מִשְׁתֶּה וּסְעוּדָה לְאוֹהֲבָיו שֶׁרוֹצֶה מְאֹד** בעל השמחה או בעל השורה **שֶׁיִּתְעַנְּגוּ** אוהביו **בְּאוֹתָהּ הַסְּעוּדָה, וּמִזֶּה שֶׁהֵם מִתְעַנְּגִים מִסְּעוּדָתוֹ וּשְׂמֵחִים בְּשִׂמְחָתוֹ** בשמחה ועונג גשמי כפשוטו - **הֲרֵי הוּא** בעל השמחה או הבשורה **מִתְעַנֵּג מְאֹד, וְסִבַּת כָּל זֶה** הטעם הפנימי לכך שהוא עושה את הסעודה ומתענג מכך שאוהביו מתענגים **הִיא הָעֹנֶג הָעַצְמִי** שהוא עצמו מתענג בעצם נפשו **מֵהַבְּשׂוֹרָה הַטּוֹבָה אוֹ חֲתֻנַּת בְּנוֹ כו'.**

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא עֹנֶג הַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן, זֶהוּ כְּמָשָׁל עֹנֶג הַסְּעוּדָה שֶׁעוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו בְּעֵת שִׂמְחָתוֹ, שֶׁכָּל זֶה העונג שיש לצדיקים בגן עדן **בָּא מִסִּבַּת הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** להשם **יִתְבָּרֵךְ תַּעֲנוּג כִּבְיָכוֹל**

---

25) ראה ביאורי הזהר להצ"צ ח"א ע' רפח. ע' תקמד. 26) תפלת יו"ט (בהשמטת תיבת "כל"). 27) פסחים קט, א. 28) וצ"ע איך לתווך זה עם מ"ש במאמרי אדה"ז דשנת תקס"ב בענין אין שמחה אלא בבשר, שזו אכילה גשמית. ואכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

מִבִּטּוּל הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי שֶׁל הַצַּדִּיקִים המתבטלים לאלוקות **וּמִשִּׂמְחַת בִּתּוֹ הִיא הַתּוֹרָה כוּ׳, וּמַחֲמַת זֶה** מפני הענג והשמחה הללו שיש לקדוש־ברוך־הוא כביכול **עוֹשֶׂה אֶת הַסְּעוּדָה,** כאדם ששמח מחתונה או מבשורה טובה, שעושה סעודה של ענג ושמחה לאוהביו, ובנמשל למעלה ברוחניות **הִיא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג לַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן, וְאָז** כאשר הצדיקים מתענגים על האלוקות בגן עדן **מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ הַקָּבָּ״ה** ויש לו ענג, כביכול, **מֵעֹנֶג הַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן**[29] בדוגמת הענג של בעל השמחה או הבשורה מכך שאוהביו מתענגים בסעודה שהכין להם.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יוּבָן עִנְיַן הַשְּׁלָמִים, שֶׁגַּם כָּל אָדָם שֶׁאֵינָם כֹּהֲנִים כְּלָל, ומצד עצמם אינם בדרגה רוחנית גבוהה **נֶהֱנִים וְשִׂמֵּחִים וּמִתְעַנְּגִים מֵהַקָּרְבָּן, וְלֹא הַכֹּהֲנִים וְהַמִּזְבֵּחַ בִּלְבַד** נהנים, **וְכָל זֶה נִמְשָׁךְ לָהֶם** לבעלי הקרבן **מֵהַקָּרְבָּן שֶׁהוּא ״מִשֶּׁל גָּבוֹהַּ״,** משל הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל עֹצֶם עֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, אָז** כאשר למעלה יש תענוג גדול, כביכול, **עוֹשֶׂה סְעוּדָה לְאוֹהֲבָיו כוּ׳. וּלְהָעִיר, שֶׁאַף שֶׁמִּמָּשָׁל הַנַּ״ל מוּבָן שֶׁהָעִקָּר הוּא הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, שֶׁמִּצַּד זֶה** מפני שלמעלה יש ענוג, הקדוש־ברוך־הוא משפיע ענוג גם למטה כמו במשל שבעל השמחה או הבשורה **הוּא עוֹשֶׂה סְעוּדָה לְאוֹהֲבָיו וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ** והוא עצמו נהנה **בְּעֹנֶג שֶׁלָּהֶם, הֲרֵי בְּיַחַד עִם זֶה, מְבֹאָר בַּמַּאֲמָר שֶׁסִּבַּת הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה גּוּפָא** עצמה, **הִיא** היינו היא עצמה באה ונובעת **מֵעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים,** היינו שאמנם נראה מהמאמר שהעיקר הוא הענוג למעלה והענוג העליון גורם את הענוג לצדיקים, אבל בעומק יותר, ענוג הצדיקים למטה, גורם ומעורר ענוג למעלה

ביאור בדרך אפשר

וְלָכֵן כשם שהתענוג למעלה נובע מעבודת הצדיקים **גַּם תַּעֲנוּג הַצַּדִּיקִים שֶׁמִּתְעַנְּגִים מִסְּעוּדָתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ וּשְׂמֵחִים בְּשִׂמְחָתוֹ - הֲרֵי זֶה קָשׁוּר עִם עֲבוֹדָתָם** היינו דבר שלמעשה הם הגורמים אותו על ידי שעובדים את ה׳. **וְהוּא עִנְיַן** שאמרו חכמים בפרקי אבות **״שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה״**[30], וכפי שמבואר על כך בחסידות **שֶׁ״שְׂכַר מִצְוָה״** הפעולה והתוצאה של המצווה **הִיא הַ״מִצְוָה״ בְּעַצְמָהּ**[31], **שֶׁמִּזֶּה** מקיום המצוות של בני ישראל למטה (׳עבודת הצדיקים׳) **הוּא הַתַּעֲנוּג** האלוקי **לְמַעְלָה, וּמִמֵּילָא גַּם תַּעֲנוּג הַצַּדִּיקִים** שהרי הענוג העליון גורם שהקדוש־ברוך־הוא ישפיע ענוג לצדיקים, כמבואר לעיל.

ה) **אַךְ עַדַּיִן צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי קָרְבַּן שְׁלָמִים דַּוְקָא, וְלֹא עַל־יְדֵי קָרְבַּן חַטָּאת, דְּלִכְאוֹרָה, אַף שֶׁאֲכִילַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּהּ מוֹרָה עַל הַהַמְשָׁכָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הַהַמְשָׁכָה לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁ״מִּשָּׁם יִפָּרֵד״, ״מִשָּׁם״ דַּיְקָא, וְהַכתוב מדייק ואומר שההמשכה למטה, לעולמות בריאה־יצירה־עשייה היא ״משם״, מהשורש והמקור של ההמשכה שהוא למעלה מעולמות אלו **הַיְנוּ, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵהַמִּדּוֹת** הספירות חסד־גבורה־תפארת־נצח־הוד־יסוד **דְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת**[32], שהם מקור ההארה וההשפעה לעולמות שלמטה מאצילות (וההשפעה וההמשכה בפועל היא על ידי ספירת המלכות, כנזכר לעיל) **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] בתורה אודות שמירת

1 שֶׁיֵּשׁ לוֹ יִתְבָּרֵךְ תַּעֲנוּג כְּבְיָכוֹל מִבִּטּוּל הַיֵּשׁ
2 הָאֲמִתִּי שֶׁל הַצַּדִּיקִים וּמִשִּׂמְחַת בִּתּוֹ הִיא הַתּוֹרָה
3 כוּ׳, וּמֵחֲמַת זֶה עוֹשֶׂה אֶת הַסְּעוּדָה, הִיא עִנְיַן
4 הַתַּעֲנוּג לַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן, וְאָז מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ
5 הַקָּבָּ״ה מֵעֹנֶג הַצַּדִּיקִים בְּגַן־עֵדֶן[29]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
6 יוּבָן עִנְיַן הַשְּׁלָמִים, שֶׁגַּם כָּל אָדָם שֶׁאֵינָם כֹּהֲנִים
7 כְּלָל, נֶהֱנִים וּשְׂמֵחִים וּמִתְעַנְּגִים מֵהַקָּרְבָּן, וְלֹא
8 הַכֹּהֲנִים וְהַמִּזְבֵּחַ בִּלְבַד, וְכָל זֶה נִמְשָׁךְ לָהֶם
9 מֵהַקָּרְבָּן שֶׁהוּא ״מִשֶּׁל גָּבוֹהַּ״, שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל
10 עֹצֶם עֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, אָז עוֹשֶׂה סְעוּדָה
11 לְאוֹהֲבָיו כוּ׳. וּלְהָעִיר, שֶׁאַף שֶׁמִּמָּשָׁל הַנַּ״ל מוּבָן
12 שֶׁהָעִקָּר הוּא הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה, שֶׁמִּצַּד זֶה
13 הוּא עוֹשֶׂה סְעוּדָה לְאוֹהֲבָיו וּמִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּעֹנֶג
14 שֶׁלָּהֶם, הֲרֵי בְּיַחַד עִם זֶה, מְבֹאָר בַּמַּאֲמָר שֶׁסִּבַּת
15 הָעֹנֶג הָעֶלְיוֹן לְמַעְלָה גּוּפָא הִיא מֵעֲבוֹדַת
16 הַצַּדִּיקִים, וְלָכֵן גַּם תַּעֲנוּג הַצַּדִּיקִים שֶׁמִּתְעַנְּגִים
17 מִסְּעוּדָתוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ וּשְׂמֵחִים בְּשִׂמְחָתוֹ — הֲרֵי
18 זֶה קָשׁוּר עִם עֲבוֹדָתָם. וְהוּא עִנְיַן ״שְׂכַר מִצְוָה
19 מִצְוָה״[30], שֶׁ״שְׂכַר מִצְוָה״ הִיא הַ״מִצְוָה״
20 בְּעַצְמָהּ[31], שֶׁמִּזֶּה הוּא הַתַּעֲנוּג לְמַעְלָה, וּמִמֵּילָא
21 גַּם תַּעֲנוּג הַצַּדִּיקִים.
22 ה) **אַךְ** עַדַּיִן צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם
23 שֶׁהַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי
24 קָרְבַּן שְׁלָמִים דַּוְקָא, וְלֹא עַל־יְדֵי קָרְבַּן חַטָּאת,
25 דְּלִכְאוֹרָה, אַף שֶׁאֲכִילַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּהּ מוֹרָה עַל
26 הַהַמְשָׁכָה כְּפִי שֶׁהִיא בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, מִכָּל־
27 מָקוֹם הֲרֵי הַהַמְשָׁכָה לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־
28 עֲשִׂיָּה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁ״מִּשָּׁם יִפָּרֵד״, ״מִשָּׁם״ דַּיְקָא,
29 הַיְנוּ, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵהַמִּדּוֹת דְּעוֹלָם
30 הָאֲצִילוּת[32], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה

29) זח״ב קכז, א. 30) אבות פ״ד מ״ב. 31) ראה תניא פל״ט. 32) ראה תו״ח וישלח קצו, ד. 33) יתרו כ, יא. תשא לא, יז.

ביאור בדרך אפשר

גו', שֶׁהַמִּדּוֹת עַצְמָן נִמְשְׁכוּ לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְאִם־כֵּן לָמָּה לֹא תּוּכַל לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה גַּם עַל־יְדֵי קָרְבַּן חַטָּאת. וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי הַמָּשָׁל הַשֵּׁנִי מֵעִנְיַן הַסְּעוּדָה, שֶׁהוּבָא בַּ'סִּדּוּר' דְּבוּר־הַמַּתְחִיל "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם"[34], שֶׁכַּאֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ עוֹשֶׂה סְעוּדָה, הִנֵּה מֵהַשִּׁירַיִם שֶׁל הַסְּעוּדָה מְקַבְּלִים גַּם פְּחוּתֵי הָעֵרֶךְ כְּמוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁאַחֲרֵי הָרֵיחַיִם, וְעַד שֶׁגַּם הַכְּלָבִים אוֹכְלִים אֶת הָעֲצָמוֹת שֶׁמַּשְׁלִיכִים תַּחַת שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ יַתְאִים זֶה עִם הַמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר דִּלְעֵיל, שֶׁרַק הַצַּדִּיקִים יְכוֹלִים לֵהָנוֹת מֵהַסְּעוּדָה. אַךְ הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁבַּמַּאֲמָר מְבֹאָר הַמָּשָׁל מֵאָדָם הָעוֹשֶׂה חֲתֻנָּה לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ, וְעִנְיָנוֹ בַּנִּמְשָׁל, שֶׁ"בְּנוֹ" קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת־יִשְׂרָאֵל, וּ"בִתּוֹ" קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, וְאִילּוּ בַּדְּרוּשׁ שֶׁבַּ'סִּדּוּר' מְבֹאָר הַמָּשָׁל מִמֶּלֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה סְעוּדָה סְתָם. וְהַחִלּוּק בֵּין סְעוּדַת חֲתֻנַּת בְּנוֹ אוֹ בִתּוֹ, לְסְעוּדָה סְתָם - הוּא, שֶׁסְּעוּדָה סְתָם הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה מֵחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּלְבַד, וְלָכֵן יְכוֹלָה לִהְיוֹת מִזֶּה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, בְּדֶגְמַת כְּלָבִים שֶׁמְּלַקְּטִים פֵּרוּרִים תַּחַת שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ, וְכַמּוּבָן שֶׁאֲפִילּוּ הַפֵּרוּרִים שֶׁתַּחַת שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ חֲרֵי זֶה הוֹן יָקָר, וְהַכְּלָבִים מְלַקְּטִים זֹאת כּוּ', מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "סְעוּדַת חֲתֻנַּת בְּנוֹ אוֹ בִתּוֹ" מוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה מִפְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, וְיָדוּעַ שֶׁמִּבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן לֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים[34]. וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן שֶׁכִּיְּנוּן שֶׁקָּרְבַּן חַטָּאת הוּא עִנְיָן הַהַמְשָׁכָה מֵחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּלְבַד, לָכֵן לֹא נַעֲשִׂית הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, וְרַק בְּקָרְבַּן שְׁלָמִים שֶׁהַהַמְשָׁכָה

1 השבת כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה גו', ומדייקים שלא נאמר 'בששת' היינו
2 שהבריאה נמשכה ששה ימים אלא 'ששת' היינו שֶׁהַמִּדּוֹת של עולם
3 האצילות עַצְמָן נִמְשְׁכוּ לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־
4 עֲשִׂיָּה, וְאִם־כֵּן לָמָּה לֹא תּוּכַל לִהְיוֹת הַהַמְשָׁכָה לְעוֹלָמוֹת
5 בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה גַּם עַל־
6 יְדֵי קָרְבַּן חַטָּאת הנאכל על ידי
7 הכהנים, וענייָנו הוא המשכת והתגלות
8 אלוקות בעולם האצילות?
9 וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי הַמָּשָׁל הַשֵּׁנִי
10 מֵעִנְיַן הַסְּעוּדָה, שֶׁהוּבָא
11 בַּ'סִּדּוּר' 'סידור עם דא"ח [דברי
12 אלוקים חיים, מאמרי חסידות]' הנזכר
13 לעיל דְּבוּר־הַמַּתְחִיל במאמר
14 הפותח במילים "עֲבָדִים הָיִינוּ
15 לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם"[34], שֶׁכַּאֲשֶׁר
16 הַמֶּלֶךְ עוֹשֶׂה סְעוּדָה, הִנֵּה
17 מֵהַשִּׁירַיִם שֶׁל הַסְּעוּדָה
18 מְקַבְּלִים גַּם פְּחוּתֵי הָעֵרֶךְ שלא
19 ראויים ליהנות מהסעודה עצמה אבל
20 הם כן מקבלים משיירי הסעודה
21 ו'פחותי הערך' הם כְּמוֹ למשל
22 עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שֶׁאַחֲרֵי
23 הָרֵיחַיִם שעוסקים בעבודות קשות
24 ולא מכובדות כמו טחינה בריחיים,
25 וְעַד שֶׁגַּם אפילו הַכְּלָבִים שערכם
26 נחות מערכם של העבדים והשפחות
27 אוֹכְלִים אֶת הָעֲצָמוֹת
28 שֶׁמַּשְׁלִיכִים תַּחַת שֻׁלְחַן
29 הַמֶּלֶךְ. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן,
30 אֵיךְ יַתְאִים זֶה האמור כאן שגם
31 'פחותי הערך' נהנים מהסעודה שהמלך
32 עושה לאוהביו עִם הַמְבֹאָר
33 בַּמַּאֲמָר דִּלְעֵיל, שֶׁרַק
34 הַצַּדִּיקִים שערכם רב ונעלה
35 יְכוֹלִים לֵהָנוֹת מֵהַסְּעוּדָה.?
36 אַךְ הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁבַּמַּאֲמָר
37 הנזכר של אדמו"ר מהר"ש מְבֹאָר
38 הַמָּשָׁל מֵאָדָם הָעוֹשֶׂה חֲתֻנָּה
39 לִבְנוֹ אוֹ לִבְתּוֹ, וְעִנְיָנוֹ
40 בַּנִּמְשָׁל, למעלה באלוקות,
41 שֶׁ"בְּנוֹ" קָאֵי מכוון עַל
42 נִשְׁמוֹת־יִשְׂרָאֵל, וּ"בִתּוֹ" קָאֵי

ביאור בדרך אפשר

43 מכוון עַל הַתּוֹרָה, וְאִילּוּ בַּדְּרוּשׁ מאמר חסידות שֶׁבַּ'סִּדּוּר' מְבֹאָר
44 הַמָּשָׁל מִמֶּלֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה סְעוּדָה סְתָם שאינה קשורה לשמחה של
45 נישואי בנו או בתו. וְהַחִלּוּק ההבדל בֵּין סְעוּדַת חֲתֻנַּת בְּנוֹ אוֹ
46 בִתּוֹ, לְסְעוּדָה סְתָם - הוּא, שֶׁסְּעוּדָה סְתָם הוּא עִנְיָן
47 הַהַמְשָׁכָה מֵחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן
48 העליון בִּלְבַד, וְלָכֵן כיוון שמדובר
49 בהשפעה חיונית מצומצמת ללא
50 התגלות הרצון העליון הפנימי יְכוֹלָה
51 לִהְיוֹת מִזֶּה יְנִיקָה תוספת
52 השפעה וחיות לַחִיצוֹנִים כוחות
53 הקליפה והסטרא־אחרא שהם מחוץ
54 לגבולות הקדושה, בְּדֶגְמַת כְּלָבִים
55 שלא למענם נועדה הסעודה ואין למלך
56 רצון פנימי לתת ולהשפיע להם
57 שֶׁמְּלַקְּטִים פֵּרוּרִים תַּחַת
58 שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ ובכל זאת גם הם
59 נהנים מהסעודה של המלך, וְכַמּוּבָן
60 שֶׁאֲפִילּוּ הַפֵּרוּרִים שֶׁתַּחַת
61 שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ חֲרֵי זֶה הוֹן יָקָר
62 וחשוב מאד, וְהַכְּלָבִים מְלַקְּטִים
63 זֹאת כּוּ' ולכן יש להם מכך תוספת
64 יניקה ותוספת חיות, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
65 "סְעוּדַת חֲתֻנַּת בְּנוֹ אוֹ בִתּוֹ"
66 מוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה
67 מִפְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן האלוקי העליון,
68 וְיָדוּעַ שֶׁמִּבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת
69 הָרָצוֹן לֹא יְכוֹלָה לִהְיוֹת
70 יְנִיקָה והשפעה לַחִיצוֹנִים[34].
71 וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן שֶׁכִּיְּנוּן
72 שֶׁקָּרְבַּן חַטָּאת הוּא עִנְיָן
73 הַהַמְשָׁכָה מֵחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן
74 בִּלְבַד, כמו מלך שעושה סעודה
75 סתם, ללא השמחה המיוחדת שיש
76 בנישואי בנו או בתו לָכֵן לֹא
77 נַעֲשִׂית מאכילת הכהנים מקרבן
78 חטאת הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה
79 בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־
80 עֲשִׂיָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יְנִיקָה
81 לַחִיצוֹנִים וההמשכה היא בעולם
82 האצילות בלבד, וְרַק בְּקָרְבַּן
83 שְׁלָמִים שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא
84 מִפְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, כמו סעודה

34) רצג, סע"ד ואילך.

ביאור בדרך אפשר

שנעשית לשמחת נישואי הבן או הבת שהיא מתוך שמחה מיוחדת **נַעֲשִׂית הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים** כי מאחר שזו המשכה מפנימיות הרצון אין חשש שתהיה ממנה יניקה לחיצונים.

ו) וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב בפרשת השבוע פרשת צו **"וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים", "וְזֹאת" בְּוָא"ו** בשונה מקרבן עולה וקרבן חטאת שבהם נאמר 'זאת' בלא וא"ו, ולעיל בתחילת המאמר נשאלה השאלה מהו הטעם לכך.

דְּהִנֵּה, "זֹאת" בְּלֹא וָא"ו, זוֹ בְּחִינַת הַמַּלְכוּת כְּפִי שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, אֲבָל "וְזֹאת" בְּוָא"ו - הַיְנוּ כְּשֶׁמִּתְחַבֶּרֶת וּמִתְאַחֶדֶת הַוָּא"ו שֶׁהוּא 'זְעֵיר־אַנְפִּין' היינו ששת המידות הנרמזות באות ו' בגימטריא שש (ונקראות 'זעיר אנפין', פנים זעירות, כי ביחס לאור המאיר במוחין, האור המאיר במידות הוא מועט) והאמור בתורה בקרבן שלמים 'וזאת' בוא"ו רומז על התחברות של המידות **עִם סְפִירַת הַמַּלְכוּת הַנִּקְרֵאת** בזוהר **"זֹאת"**[35].

וְכֵיוָן שֶׁעַל־יְדֵי קָרְבַּן שְׁלָמִים נַעֲשִׂית הַהַמְשָׁכָה של האלוקות שלמעלה **גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִ'זְעֵיר־אַנְפִּין'** ששת המידות **לְבְחִינַת הַמַּלְכוּת** שדרכה היא ההמשכה מאצילות לבריאה־יצירה־עשיה, **לָכֵן נֶאֱמַר "וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים", "וְזֹאת" בְּוָא"ו, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַחִבּוּר דִּ'זְעֵיר־אַנְפִּין' עִם סְפִירַת הַמַּלְכוּת.**

וְעוֹד זֹאת, ויש בקרבן שלמים מעלה נוספת **כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר** אדמו"ר מהר"ש **בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר**[36], **שֶׁעִנְיַן הַשְּׁלָמִים** לשון רבים **הוּא שְׁתֵּי פְּעָמִים "שָׁלוֹם"**, והמשמעות של שלום כפול היא **"שָׁלוֹם** בוודאות של ענייני הקדושה, **וְאֵלּוּ תַּעֲנוּג הוּא רַק**

ביאור בדרך אפשר

לְמַטָּה וְשָׁלוֹם לְמַעְלָה"[37], **"שָׁלוֹם לְמַטָּה" הַיְנוּ שֶׁיֵּמְשַׁךְ גִּלּוּי אוֹר** אלוקי **גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** שהם עולמות תחתונים ('למטה') ביחס לעולם האצילות, **וְ"שָׁלוֹם לְמַעְלָה"** הוא 'שלום' באלוקות, כביכול, **הַיְנוּ שֶׁמְּחַבְּרִים י"ה** שתי האותיות הראשונות של שם הוי' **עִם ו"ה,** שתי האותיות האחרונות של שם הוי' שיהיו יחד כך ששם הוי' יהיה שלם **כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת "אֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם" כו'**, כדברי חכמינו ז"ל על הכתוב האמור בפרשת בשלח אודות מלחמת עמלק "יד על כס י־ה" שבזמן הגלות אין הכסא שלם (ולכן נאמר 'כס' ולא 'כסא') ואין השם שלם (ולכן י־ה בלי ו־ה) **אֲבָל בַּזְּמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, הִנֵּה עַל־יְדֵי הַשְּׁלָמִים הָיָה נַעֲשָׂה "הַשֵּׁם שָׁלֵם"**, וזאת על ידי **חִבּוּר בְּחִינַת י"ה עִם ו"ה** וארבעת האותיות ביחד יוצרת שם הוי' שלם.

וְיֵשׁ לְבָאֵר קְשׁוּר הָעִנְיָנִים והטעם שמה שהיה חסר בגלל עמלק שגרם שלא יהיה השם שלם יושלם על ידי קרבן שלמים, **דְּהִנֵּה בַּקָּרְבָּנוֹת הָיוּ מַקְרִיבִים עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ חֵלֶב וְדָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,** לפי המשמעות הרוחנית בעבודת ה' **שֶׁהַקְרָבַת הַדָּם** של הקרבן **לַהֲוָיָ' הוּא** מסמל את **עִנְיַן רְתִיחַת הַדָּמִים** בהתלהבות **דִּקְדֻשָּׁה, שֶׁזֶּהוּ הֵפֶךְ עִנְיַן 'עֲמָלֵק'** והאדישות לכל דבר שבקדושה. **וּכְמוֹ־כֵן בְּהַקְרָבַת הַחֵלֶב** של הקרבן, ומשמעותו בעבודת ה' היא **שֶׁחֵלֶב הוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג, וְהַיְנוּ, הַקְרָבַת הַתַּעֲנוּג לַהֲוָיָ',** שכל כוח התענוג שבנפש האדם יהיה רק לענייני קדושה ולא להיפך **שֶׁגַּם זֶה הוּא הֵפֶךְ עִנְיַן 'עֲמָלֵק', שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ שֶׁל 'עֲמָלֵק' הוּא שֶׁמֵּטִיל סָפֵק**[38] **וְאֵלּוּ תַּעֲנוּג הוּא רַק**

1 הִיא מִפְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן, נַעֲשִׂית הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה
2 בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תִּהְיֶה
3 יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים.
4 ו) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן מַה שֶׁכָּתוּב "וְזֹאת תּוֹרַת
5 זֶבַח הַשְּׁלָמִים", "וְזֹאת"
6 בְּוָא"ו. דְּהִנֵּה, "זֹאת" בְּלֹא וָא"ו, זוֹ בְּחִינַת
7 הַמַּלְכוּת כְּפִי שֶׁהִיא לְעַצְמָהּ, אֲבָל "וְזֹאת" בְּוָא"ו
8 - הַיְנוּ כְּשֶׁמִּתְחַבֶּרֶת וּמִתְאַחֶדֶת הַוָּא"ו שֶׁהוּא
9 'זְעֵיר־אַנְפִּין' עִם סְפִירַת הַמַּלְכוּת הַנִּקְרֵאת
10 "זֹאת"[35]. וְכֵיוָן שֶׁעַל־יְדֵי קָרְבַּן שְׁלָמִים נַעֲשִׂית
11 הַהַמְשָׁכָה גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,
12 שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִ'זְעֵיר־אַנְפִּין' לִבְחִינַת
13 הַמַּלְכוּת, לָכֵן נֶאֱמַר "וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח
14 הַשְּׁלָמִים", "וְזֹאת" בְּוָא"ו, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַחִבּוּר
15 דִּ'זְעֵיר־אַנְפִּין' עִם סְפִירַת הַמַּלְכוּת. וְעוֹד זֹאת,
16 כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר[36], שֶׁעִנְיַן הַשְּׁלָמִים
17 הוּא שְׁתֵּי פְּעָמִים "שָׁלוֹם", "שָׁלוֹם לְמַטָּה וְשָׁלוֹם
18 לְמַעְלָה"[37], "שָׁלוֹם לְמַטָּה" הַיְנוּ שֶׁיֵּמְשַׁךְ גִּלּוּי
19 אוֹר גַּם בְּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְ"שָׁלוֹם
20 לְמַעְלָה" הַיְנוּ שֶׁמְּחַבְּרִים י"ה עִם ו"ה, כִּי בִּזְמַן
21 הַגָּלוּת "אֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם" כו', אֲבָל בַּזְּמַן שֶׁבֵּית־
22 הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, הִנֵּה עַל־יְדֵי הַשְּׁלָמִים הָיָה
23 נַעֲשָׂה "הַשֵּׁם שָׁלֵם", חִבּוּר בְּחִינַת י"ה עִם ו"ה.
24 וְיֵשׁ לְבָאֵר קְשׁוּר הָעִנְיָנִים, דְּהִנֵּה בַּקָּרְבָּנוֹת הָיוּ
25 מַקְרִיבִים עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ חֵלֶב וְדָם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
26 שֶׁהַקְרָבַת הַדָּם לַהֲוָיָ' הוּא עִנְיַן רְתִיחַת הַדָּמִים
27 דִּקְדֻשָּׁה, שֶׁזֶּהוּ הֵפֶךְ עִנְיַן 'עֲמָלֵק' שֶׁהוּא עִנְיַן
28 הַקְּרִירוּת. וּכְמוֹ־כֵן בְּהַקְרָבַת הַחֵלֶב, שֶׁחֵלֶב הוּא
29 עִנְיַן הַתַּעֲנוּג, וְהַיְנוּ, הַקְרָבַת הַתַּעֲנוּג לַהֲוָיָ', שֶׁגַּם
30 זֶה הוּא הֵפֶךְ עִנְיַן 'עֲמָלֵק', שֶׁהֲרֵי עִנְיָנוֹ שֶׁל
31 'עֲמָלֵק' הוּא שֶׁמֵּטִיל סָפֵק[38], וְאֵלּוּ תַּעֲנוּג הוּא רַק

35) זח"א רס, ב ואילך. וראה זח"ג קעט, ב. 36) סה"מ שם ע' קלב. 37) ראה גם לקו"ת פרשתנו טו, ב ואילך. 38) סה"מ

ביאור בדרך אפשר

מִדָּבָר וַדָּאִי בעוד שספק הוא חלש מכדי להתענג עליו. וְזֶהוּ שֶׁעַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת נִמְחָה זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, וְנַעֲשָׂה "הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם"[39] ומי־ה בלבד נעשה שם הוי' שלם ומ'כס' בלבד נעשה 'כסא' שלם.

ז) וְזֶהוּ "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ הֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה". דְּהִנֵּה, "מִצְרַיִם" לפי המשמעות הרוחנית, בעבודת ה' הוּא עִנְיַן מְצָרִים וּגְבוּלִים, עבודת ה' לא מושלמת אלא כזו שיש לה מגבלות וְהַיְנוּ, שֶׁהֲעֲבוֹדָה אֵינָהּ בְּאֹפֶן דְּהַקְרָבַת חֵלֶב וְדָם, ואם חסר חלב ודם תענוג והתלהבות, בהכרח שהעבודה מוגבלת שֶׁהֲרֵי הַחִלּוּק בֵּין חֵלֶב וָדָם לְכָל הָאֲבָרִים הוּא, שֶׁהַדָּם נִמְצָא בְּכָל הַגּוּף בְּשָׁוֶה, וּכְמוֹ־כֵן הַחֵלֶב שֶׁמּוֹרֶה עַל כֹּחַ הַתַּעֲנוּג שֶׁאֵינוֹ מֻגְבָּל, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כָּל הָאֲבָרִים, שֶׁכָּל אֶחָד מֻגְבָּל בִּמְקוֹמוֹ וְעִנְיָנוֹ הַמְיֻחָד לוֹ, וְלָכֵן עִנְיַן "מִצְרַיִם", מְצָרִים וּגְבוּלִים, הוּא שֶׁהֲעֲבוֹדָה אֵינָהּ בְּאֹפֶן דְּהַקְרָבַת חֵלֶב וָדָם, שֶׁהֲרֵי הַחִלּוּק בֵּין חֵלֶב וָדָם לְכָל הָאֲבָרִים הוּא, שֶׁהַדָּם נִמְצָא בְּכָל הַגּוּף בְּשָׁוֶה, וּכְמוֹ־כֵן הַחֵלֶב שֶׁמּוֹרֶה עַל כֹּחַ הַתַּעֲנוּג שֶׁאֵינוֹ מֻגְבָּל, וְלָכֵן עִנְיַן "מִצְרַיִם", מְצָרִים וּגְבוּלִים, הוּא שֶׁהֲעֲבוֹדָה אֵינָהּ בְּאֹפֶן דְּהַקְרָבַת חֵלֶב וָדָם. וְאָז הַהַמְשָׁכָה הִיא מֵחִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן בִּלְבַד, וְלָכֵן נִמְצָאִים אָז בְּמַצָּב דְּ"עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה", שֶׁ"פַּרְעֹה" הוּא אוֹתִיּוֹת "הָעֹרֶף"[40], וְהַיְנוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר "פָּנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָּנִים"[41], אָמְנָם, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"הֲוָיָ' הוּא אֱלֹקֵינוּ", הַיְנוּ שֶׁמַּרְגִּישִׁים שֶׁהֲוָיָ' הוּא "כֹּחֵנוּ וְחִיּוּתֵנוּ", אַזַי נַעֲשָׂה "וַיּוֹצִיאֵנוּ גוֹ' בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּ'חֶסֶד וּגְבוּרָה' בְּאֹפֶן דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאֹפֶן דְּ"יוֹנֵק מִמְּזָלָא", אֶלָּא בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ[42], וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם. וְ"כִימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת"[43], בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

בְּמַצָּב דְּ"עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה", שֶׁ"פַּרְעֹה" הוּא אוֹתִיּוֹת "הָעֹרֶף"[40], וְהַיְנוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר "פָּנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָּנִים"[41], כאשר בני ישראל מפנים עורף אל הקדוש־ברוך־הוא ואינם עובדים את ה' כראוי עם ה'פנים', היינו עם הפנימיות, אַזַי יֶשְׁנוֹ עִנְיַן "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה".

אָמְנָם, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"הֲוָיָ' הוּא אֱלֹקֵינוּ", כפי שנאמר בהמשך הפיסקה "ויוציאנו הוי' אלוקינו משם", הַיְנוּ שֶׁמַּרְגִּישִׁים שֶׁהֲוָיָ' הוּא "כֹּחֵנוּ וְחִיּוּתֵנוּ", אַזַי נַעֲשָׂה "וַיּוֹצִיאֵנוּ גוֹ' בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה", שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה בְּ'חֶסֶד וּגְבוּרָה' בְּאֹפֶן דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאֹפֶן דְּ"יוֹנֵק מִמְּזָלָא", שהיא קבלת שפע והארה מהמקור מתוך ריחוק בין המשפיע למקבל אֶלָּא בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ[42] מתוך קירוב של המשפיע והמקבל, הארה שמתלבשת בפנימיות ולא רק בחיצוניות וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם. וְ"כִימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת"[43], כשם שהיה ביציאת מצרים, כך יהיה גם בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

עטר"ת ע' רצד. פלח הרמון שמות ע' שנה. ובכ"מ. 39) ראה תנחומא ס"פ תצא. פרש"י ס"פ בשלח. ועוד. 40) לקוטי תורה להאריז"ל ר"פ שמות. 41) ירמי' ב, כז. 42) ראה סידור (עם דא"ח) רצה, סע"ג ואילך. 43) מיכה ז, טו.

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ צו, שבת הגדול, יו"ד ניסן, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין, ולאחר שניגנו ניגון, צוה לנגן הניגון "ממצרים גאלתנו".

א. בקביעות שנה זו יש מעלה מיוחדת – ששבת הגדול חל בעשירי בניסן, כמו בשנת יצי"מ, שעשור לחודש (שבו קיימו הציווי[1] "משכו וקחו לכם גו'") שבת הי'.

ובהקדם המדובר בהתוועדות שלפנ"ז[2], שימי השבוע וימי החודש קשורים זב"ז – הן בנוגע לימים טובים שנקבעים ע"פ ימי החודש, שכאשר הקביעות היא באותו יום בשבוע כבפעם הראשונה, אזי ניתוסף עילוי מצד הענין דימי השבוע; וכן לאידך גיסא, בנוגע לענין שנקבע ע"פ היום בשבוע, שכאשר הקביעות היא באותו יום בחודש כבפעם הראשונה, אזי ניתוסף עילוי מצד הענין דימי החודש.

וכן הוא בנוגע ל"שבת שלפני הפסח (ש)קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול", שאע"פ ש"קבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת", ו"לא קבעוהו בעשירי לחודש סתם .. כדרך שנקבעו כל המועדים"[3], מ"מ, כאשר הקביעות דשבת הגדול היא בעשירי לחודש, כבפעם הראשונה, יש בזה עילוי גדול יותר.

ב. הביאור בדיוק לשון[4] רבינו הזקן בשו"ע[3] בביאור הטעם ש"לא קבעוהו בעשירי לחודש סתם .. כדרך שנקבעו כל המועדים, לפי שבעשרה בניסן מתה מרים, וקבעו בו תענית כשחל בחול[5], כמ"ש בסי' תק"פ ע"ש" (אע"פ שמיתת מרים היתה לאחרי הנס, בסוף הארבעים שנה שהיו בנ"י במדבר[6]) – שכוונתו במ"ש "עיין שם"[7] להדגיש החומר שבתעניות אלו שנזכרו במגילת תענית, כמ"ש בהתחלת הסימן ש"אע"פ שמקצתם בר"ח, יש מי שאומר שיתענו בו", ורק "טוב שלא להשלים בר"ח"[8], ולכן, התענית שנקבעה ביום מיתת מרים, בכחה לדחות את קביעות זכרון הנס ליום השבת[9]; וזהו גם הדיוק ש"קבעו

1) בא יב, כא.

2) ש"פ ויק"פ בתחלתה (תורת מנחם חנ"ו ע' 9). וש"נ.

3) שו"ע אדה"ז או"ח סת"ל ס"א.

4) כמדובר כמ"פ גודל הדיוק של רבינו הזקן הן בנוגע לספר התניא (ראה תורת מנחם חנ"ה ע' 346. וש"נ) והן בנוגע לשו"ע (ראה תורת מנחם חנ"ג ע' 29. וש"נ), אפילו בנוגע לתיבות אחדות, ועאכו"כ בנוגע לענין שלם, ובפרט כשמשנה מהלשון שנאמר במקום שלכאורה הוא המקור לדבריו, הרי בודאי שזהו בתכלית הדיוק, עוד יותר מאשר בתניא.

5) ובזה מחדש רבינו הזקן חידוש גדול* – שכאשר חל בשבת, אזי לא חל התענית מלכתחילה (ולכן אין צורך לדחותו** לי"א ניסן). ויש לומר הביאור בזה (ע"ד המבואר בחסידות שאין תוקעין בר"ה שחל בשבת, לפי שההמשכות דתק"ש נמשכות מצד ענין השבת כשלעצמו (ראה גם לקו"ש שבפנים ע' 37)) – כי, סיבת התענית היא מיתת צדיקים (מיתת מרים) הקשורה עם המשכת עונג העליון כו' (כמובן מהמבואר בתניא אגה"ק סי' ז"ך וכ"ח), וענין זה נפעל מצד השבת עצמו, שהרי שבת (ובפרט בזמן רעוא דרעוין) הו"ע התענוג, כמ"ש (ישעי' נח, יג) "וקראת לשבת עונג", כך, שאין צורך כלל בענין התענית.

6) וכבר דובר פעם בענין זה (ראה שיחת ש"פ אחרי, שה"ג, י"ב ניסן תשכ"ז ס"ב הערה 5 (תורת מנחם חמ"ט ע' 267)) – אם קודם מיתת מרים הי' זכרון הנס בעשירי בחודש, ורק לאח"ז קבעוהו בשבת, או שמלכתחילה (גם קודם מיתת מרים) קבעוהו בשבת.

7) ואין לומר שכוונתו להמשך שם: "ונסתלק הבאר" – כי, אי משום הא, הרי במקום לכתוב ב' התיבות "עיין שם", הי' יכול להוסיף מלכתחילה "ונסתלק הבאר". ומה גם שסילוק הבאר אינו מוסיף לגבי חומר הענין דמיתת מרים.

8) רמ"א שם.

9) ואף שבנוגע לתענית דכ"ח בכסלו "כתב בשל"ה דאף המחמיר להתענות בכולם לא יתענה בחנוכה" (מג"א שם סק"ה), והיינו, שה"נס גדול" דחנוכה ("נס גדול הי' שם") בכחו לבטל תענית, ומאי שנא ה"נס גדול" דשבת הגדול – הרי זה מתורץ ע"פ הכותרת "מנהג שבת הגדול", שזהו רק מנהג, ולא דין, ולכן אינו דוחה התענית.

*) ואף שצריך למצוא מקור לדבר, הרי כדאי הוא רבינו הזקן לסמוך עליו.

**) כמו צום גדליה, שבר"ה נהרג, ונדחה תעניתו ליום חול (ט"ז או"ח סתקמ"ט).

בו תענית כשחל בחול", כי, אילו הי' נקבע מלכתחילה לעשירי בניסן סתם, לא הי' נדחה מפני השבת — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ב ע' 34 הערה 10.

וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:

וכשם שבשבת הגדול בפעם הראשונה הי' ה"נס גדול" ד"למכה מצרים בבכוריהם"[10], עי"ז שאצל בנ"י הי' הענין ד"משכו וקחו גו'", "משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה"[11] — הנה גם עתה נעשה הענין ד"וסכסכתי מצרים במצרים"[12], וכיון שמריבים זה עם זה, אזי אין להם פנאי לחשוב אודות בנ"י... ועד לקיום היעוד[13] "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", בביאת משיח צדקנו, והרי "בניסן עתידין להגאל"[14], בעגלא דידן ממש.

* * *

ג. בהמשך להאמור לעיל (ס"ב) שמיתת מרים היתה בסוף הארבעים שנה שהיו בנ"י במדבר — יש להבהיר, שלא יטעו שהכוונה לסוף שנת הארבעים (השנה האחרונה שהיו בנ"י במדבר, לפני כניסתם לארץ), שהרי לאחרי מיתת מרים (בעשירי בניסן) היתה מיתת אהרן בר"ח אב[15], ולאח"ז היתה מיתת משה בז' אדר[16], ורק בניסן שלאח"ז נכנסו בנ"י לארץ, ונמצא, שמיתת מרים היתה (יותר מ)שנה לפני הכניסה לארץ; אלא הכוונה היא שמאורע זה הי' בסוף התקופה של ארבעים שנה.

ד. ויש להוסיף ולבאר גם דיוק לשון רבינו הזקן[17] ש"בשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים"[18]:

כיון שהנס ד"שבת הגדול" קשור עם "פסח מצרים (ש)הי' מקחו מבעשור לחודש", נמצא, שנס זה הי' בכל ד' הימים מלקיחת הפסח בי' ניסן עד שחיטתו בי"ד ניסן*, וא"כ, היו צריכים לקבוע זכרון הנס בכל ד' הימים[19]?

ויש לומר, ששאלה זו מבהיר רבינו הזקן בדיוק הלשון ש"בשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים" — שקביעת זכרון הנס היא על התחלתו, בעשור לחודש, משא"כ לאח"ז — "כיון דדש דש"[19].

ה. ויש להוסיף גם בנוגע להמוזכר לעיל[20] אודות לשון הכותרת בשו"ע אדה"ז: "מנהג שבת הגדול"[18], "מנהג" ולא "דין" — שאין הכוונה להקטין את הענין, אלא אדרבה, להגדיל את הענין, שהרי "מנהג ישראל תורה היא"[21], ועד שמצינו בנוגע ל"הקפות", "מנהג ותיקין" (כמ"ש בסידור), שיש בזה עילוי אפילו לגבי ההלכה למשה מסיני דניסוך המים בחג הסוכות, שהיא למעלה מניסוך היין שבכל יו"ט שנתפרש בתושב"כ, שזהו מצד גודל המעלה דמנהג ישראל דוקא[22].

---

*) וגם לדעת אדה"ז שהנס הוא (לא "שהיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאין לומר להם דבר", אלא) "שעשו הבכורות עמהם מלחמה כו'" — ע"פ סברא, כשהכו הבכורים במצרים ביו"ד ניסן ובכ"ז לא שלח פרעה את בנ"י מארצו, בודאי המשיכו להכות בי"א ניסן וכו', ואדרבה: ככל שקרב זמן מכת בכורות צ"ל הכאתם יותר. וק"ל.

---

10) תהלים קלו, יו"ד.
11) מכילתא ופרש"י בא יב, ו.
12) ישעי' יט, ב.
13) מיכה ז, טו.
14) ר"ה יא, רע"א. שמו"ר פט"ו, יא.
15) מסעי לג, לח.
16) מגילה יג, ב.
17) שם ס"ב.
18) ראה גם לקו"ש חל"ז ע' 10.
19) ראה ב"י לטואו"ח שם. וראה גם שיחת ש"פ צו, שה"ג, ח' ניסן דאשתקד ס"ג (תורת מנחם חנ"ב ע' 225).
20) בהערה 9.
21) ראה תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב. מהרי"ל — הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.
22) ראה לקו"ת דרושי סוכות פ, ג. ובכ"מ.

ולהעיר גם ממה שמצינו בנוגע להאריז"ל[23], שלאחרי שערך הקפות, "כשהי' הולך לבה"כ אחרת שהיו מתאחרין שם .. הי' מסבב עמהן ומרקד ומרנן בשמחה גדולה" – שלא מצינו זאת בשאר ענינים, וכמו בנוגע לברכת כהנים, ש"משנשאו כפיהם וברכו פעם אחת ביום יצאו ידי חובתן"[24], ולא מצינו שיעשו זאת פעם נוספת, ועד"ז בשאר מצוות, משא"כ בנוגע להקפות – שזהו מצד גודל הענין דמנהג ישראל.

ובפרט שמנהג זה בא במחשבה דיבור ומעשה – לא רק במחשבה, אלא גם בדיבור, שלומדים בדיבור את ההלכות השייכות לשבת הגדול, וכן "המנהג לומר עבדים היינו עד לכפר על כל עוונותינו"[25], והרי עקימת שפתיו הוי מעשה[26], ועד שנמשך למעשה בפועל דפעולת הכפרה – שזהו הדיוק ב"המנהג לומר עבדים היינו עד לכפר על כל עוונותינו", שהאמירה נמשכת עד לפעולת הכפרה.

*

ו. ישנו ענין נוסף הקשור עם מ"ש בפרשת השבוע בהתחלת המפטיר – "ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מילואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם"[27].

ובהקדמה – שיש אמנם דינים בשו"ע יו"ד[28] בנוגע לניחוש, שלא ליתן סימנים שאם יהי' כך אזי יש לעשות כך כו', אבל אעפ"כ, כבר נהגו כו"כ מבנ"י שכאשר יש אצלם ספק השקול, ולא יודעים מה לעשות, אזי פותחים חומש, ומתנהגים ע"פ משמעות הפסוק שנפתח להם[29].

ובנוגע לענינו:

ישנם התלמידים שהגיעו לכאן מארץ הקודש, ובודאי היתה יציאתם מאה"ק ע"פ דין (כפי שנוהגים יהודים שומרי תומ"צ) – שההיתר לצאת מאה"ק הוא כדי ללמוד תורה[30], כך, שכל נסיעתם היא בכדי ללמוד תורה, שזהו ענינם של תלמידי־ישיבה, שכל מעיינם הוא לימוד התורה.

ואע"פ שגם בהיותם בא"י למדו תורה – הרי בלימוד התורה יש חילוקי דרגות, כך, שלימודם עתה הוא בדרגא נעלית יותר לגבי דרגת לימודם לפנ"ז, ועד שיכול להיות שלימודם הקודם נחשב ל"ביטול תורה" לגבי לימודם עתה, כמדובר פעם[31] שמי שיכול ללמוד בעמקות יותר, ואינו עושה כן, נחשב לימודו ל"ביטול תורה", כדמוכח מדברי הגמרא[32] "מבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה" – דלכאורה, הרי גם המגילה היא חלק בתורה, ולמה נחשב מקרא מגילה ל"ביטול תורה"[33] – דכיון שיש ביכלתו ללמוד ע"ד הפשט, רמז, דרוש וסוד וכו', הנה בשעת מקרא מגילה, שצריך לאחוז עם הבעל־קורא, ויכול רק לשמוע פירוש המילות ותו לא, הרי זה נחשב ל"ביטול תורה", כיון שלפי ערכו אין זה לימוד התורה.

ולכן מגיע להם "יישר כח"[34] – הן מצד עצמם, שכתתו רגליהם כדי להוסיף בלימוד התורה, ומה גם שבשביל זה הוצרכו ללוות כסף עבור הוצאות הנסיעה, והרי "עבד לוה לאיש מלוה"[35], ואעפ"כ עשו זאת בשביל לימוד התורה; והן מצד פעולתם על אחרים, שכן, כשרואים שפלוני כתת רגליו וכו' עבור לימוד התורה, הרי זה פועל גם על אלו שאינם צריכים לכתת רגליהם ואינם צריכים ללוות כסף כו', כי אם למסור את הרצון ללימוד התורה – שגם אצלם יתוסף בלימוד התורה.

23) פע"ח שער הלולב רפ"ח.
24) שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ח ס"א.
25) רמ"א או"ח סו"ס תל.
26) סנהדרין סה, א.
27) פרשתנו ח, לג.
28) סקע"ט.
29) ראה גם תורת מנחם ח"נ ע' 90. וש"נ.
30) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט.
31) ראה תורת מנחם חמ"ח ע' 133. וש"נ.
32) מגילה ג, א.
33) ראה רש"ש ויד דוד למגילה שם.
34) ברשימה נוספת: כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שחשב באיזה אופן להביע להם "יישר כח", עד שראה זאת ב"מפטיר" דפרשת השבוע.
35) משלי כב, ז.

ועד שהפעולה היא לא רק על תלמידי הישיבה, אלא גם על אלו שכבר יצאו מהישיבה:

אע"פ שמדמים לעצמם ("זיי האָבן זיך איינגערעדט") שהם כבר למעלה מזה... ולא זקוקים לזה – הרי גם הם מודים שצריכים לקבוע עתים לתורה, לכל הפחות "פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"[36], וכמדובר פעם[37] שב"פרק אחד שחרית כו'" ישנו כבר הענין ד"לא ימוש ספר התורה הזה גו' והגית בו יומם ולילה"[38], כיון שה"פרק אחד" מתפשט על כל היום.

ובכן: גם עליהם פועלים תלמידי הישיבה הנ"ל, שלימודם יהי' באופן נעלה יותר, ביתר הבנה ("מיט מער קאָפּ") וביתר תענוג – כמבואר במאמרי אדמו"ר מהר"ש משנת תרכ"ט (שהשנה היא שנת המאה לאמירתם) שלימוד התורה צריך להיות באופן שמשקיע חלבו ודמו כו'[39].

וכשם שהם עצמם "זכו וזיכו את הרבים"[40], כמו"כ פעולתם על אחרים היא באופן שלא יסתפקו בלימוד שלהם, אלא גם הם ישפיעו על אחרים בנוגע ללימוד התורה.

ובכן: התחלת נתינת ה"יישר כח" קשורה עם הפסוק הנ"ל – "ומפתח אוהל מועד גו'", שהרי ענינו של "אוהל מועד" בפשטות הוא לימוד התורה, ועז"נ שלימוד התורה צריך להיות באופן ש"מפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים", היינו, לא רק ביום השבת, בימות החול שהם ימי הקריאה, או ביום ראשון שהוא מחרתו של שבת, אלא במשך כל ימי השבוע – "שבעת ימים"!

ואע"פ שיש זמנים שהם מחוץ לסדרי הישיבה – לא נוגע לו מאומה; הוא צריך אמנם לשמור את סדרי הישיבה, אבל גם לאחרי כן הנה כל ענינו הוא לימוד התורה באופן ש"לא תצאו שבעת ימים".

ז. ועדיין יכול לטעון: איך יתכן לומר ש"מפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים" – הרי צריך גם לאכול ולישון, וע"פ תורה אי אפשר בלאה"כ, וכדאיתא בגמרא[41] "שבועה שלא אישן ג' ימים כו'", היינו, שהתורה אומרת שהקב"ה קבע את טבע העולם שאי אפשר להיות באופן אחר?

אך הענין הוא – שלא נאמר "ומאוהל מועד לא תצאו", אלא "ומפתח אוהל מועד לא תצאו":

אהרן הכהן לא הי' תמיד בתוך אוהל מועד, שהרי לא הי' שם אלא בשעת העבודה; אלא הי' תמיד בסביבות אוהל מועד – שזהו ענינו של ה"פתח" בפשטות, שמשמש לכניסה ויציאה, כך, שהי' מוכן תמיד להכנס לאוהל מועד בעת הצורך; ומובן, שבאופן כזה הנה גם הכניסה לאוהל מועד גופא היא באופן אחר לגמרי.

ועד"ז בנדו"ד: גם בעת האכילה והשינה נמצאים תלמידי הישיבה "פתח אוהל מועד" – כיון שהאכילה והשינה הם "לשם שמים"[42], ובאופן ש"בכל דרכיך דעהו"[43].

ח. אך עדיין יכול לטעון, שאינו זקוק ל"שבעת ימים", אלא ביכלתו למלא ולהשלים עבודתו בזמן קצר יותר; ובידעו שאינו יכול לסמוך על עצמו, כיון ש"אדם קרוב אצל עצמו"[44], שואל את העומד על גביו, ראש־הישיבה, המשגיח או המשפיע, וגם הם אומרים לו שהוא כבר מוכן... ולאח"ז יכול ללכת לטייל!...

ובפרט שיש לו ממי ללמוד – בראותו כו"כ בעלי תורה שהולכים לטייל!... בהיותו ברוסיא, עמד בתנועה של מס"נ בפועל, אבל כאן, טוען הוא שאמריקא בכל זאת שונה... וכאן קשה לו להיות במעמד

36) מנחות צט, ב.
37) ראה תורת מנחם חכ"ט ריש ע' 64. וש"נ.
38) יהושע א, ח.
39) ראה ד"ה וזאת תורת גו' דש"פ צו (סה"מ תרכ"ט ע' קכט ואילך). וראה ד"ה עבדים היינו שנאמר בהתוועדות פ"ו ואילך (תורת מנחם חנ"ו ע' 30 ואילך).
40) אבות פ"ה מי"ח.
41) סוכה נג, א. וש"נ.
42) אבות פ"ב מי"ב.
43) משלי ג, ו.
44) יבמות כה, ריש ע"ב. וש"נ.

ומצב ש"דתיהם שונות מכל עם"[45] וכו', ועד"ז כו"כ תירוצים כיו"ב, שאין רצוני לפרטם, כיון שלא באמת יסודם, והרי אפילו עם הארץ[46] אינו משקר בשבת...

אך עז"נ "שבעת ימים ימלא את ידכם", והרי "יד" מורה על הענינים שהם ברשותו של אדם[47], שעם היותם מחוץ להאדם, הרי הם שייכים אליו, ומזה מובן גם בנוגע לתלמידים שלומדים בישיבה של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא הדור, שעליהם להתנהג באופן המתאים לרצונו; וכיון שכ"ק מו"ח אדמו"ר רצה שלא יעסוק עם עצמו בלבד, "אַ צדיק אין פעלץ"[48], אלא יפעל גם על הזולת ובחלקו בעולם, ע"י הפצת המעיינות חוצה, הרי מובן ששוב אינו יכול לטעון שהוא כבר מוכן, ואפילו ראש־הישיבה כו' אינו יכול לומר שהוא כבר מוכן, כי, "אין חכם כבעל הנסיון"[49], וענין זה מתברר רק כאשר רואים את הפעולה בעולם, ומצד הפעולה בעולם הרי בודאי שאף אחד לא יכול לטעון שהוא כבר מוכן!

וזהו גם הדיוק בכתוב "ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים גו' כי שבעת ימים ימלא את ידכם" — דכיון שצריך להיות הענין ד"ימלא את ידכם", שזוהי הפעולה בעולם, לכן בהכרח ש"מפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים", שתהי' העבודה במשך כל שבעת ימי השבוע, ללא נתינת מקום לטענה שהוא כבר מוכן.

ט. והנה, נוסף לכך שהכתוב "ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים" הוא ציווי — הרי ע"פ הידוע שעניני התורה נאמרו באופן של "שלישי המדבר"[50], מובן, שזוהי גם הבטחה שכך יהי' בפועל!

אלא שכיון שצריך להיות ענין הבחירה, כמ"ש[51] "ובחרת בחיים", כיון שרצונו של הקב"ה שיהי' זה מצד עבודתו של האדם, ולא באופן של "נהמא דכיסופא"[52], לכן הרי זה גם בלשון ציווי; אבל ברור הדבר שתהי' הבחירה בחיים, באופן ש"מפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים", וכפי שמסיים רש"י בפירוש הכתוב[53] "ויעש אהרן ובניו", "להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל".

י. ויה"ר שתומשך ברכת ה' בנוגע ללימוד התורה, נגלה וחסידות, וקיום המצוות, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[54],

ובפרט בעמדנו בסמיכות לחג הפסח, שממנו באים לחג השבועות, "זמן מתן תורתנו", ובאופן שמקבלים את התורה בשמחה ובפנימיות,

ועד לגילוי טעמי תורה לעתיד לבוא, כפירוש רש"י על הפסוק[55] "ישקני מנשיקות פיהו", ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו בקרוב ממש.

* * *

יא. מאמר (כעין שיחה) ד"ה עבדים היינו.

* * *

יב. לפני הביאור בפירוש רש"י, יש צורך להזכיר אודות המאורע שאירע בשבת שלפנ"ז[56] — שהוא

45) אסתר ג, ח.
46) ירושלמי דמאי רפ"ד. רמב"ם הל' מעשר רפי"ב.
47) ראה פרש"י וישלח לב, יד. משפטים כב, ג. חוקת כא, כו.
48) ראה גם תורת מנחם חנ"א ע' 204. וש"נ.
49) עקידה פ' נח (שער יד ד"ה [הקדמה] השלישית). מעבר יבוק שער ב.
50) רמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת.
51) נצבים ל, יט.
52) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת פרשתנו ז, רע"ד. ובכ"מ.
53) סוף פרשתנו.
54) נוסח ברכה הג' דברהמ"ז.
55) שה"ש א, ב.
56) בש"פ ויקרא קודם התפלה הכריז הגבאי אודות פירוש רש"י שיתבאר בהתוועדות: ויקרא ב, ה — הכרזה שיסודה הי' בטעות — שלא ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א, שלא הי' בדעתו לערוך התוועדות בשבת הנ"ל (המו"ל).

ע"ד המשל שנאמר לגבי ירידת גשמים בסוכות מ"עבד שבא למזוג כוס לרבו וכו'" (כפי שמסיים שם)[57] – שלא אירע דוגמתו בשנים שלפנ"ז (ולא שמעתי שאירע דוגמתו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר ואצל רבותינו נשיאינו שלפניו).

[ואף שבדרך כלל עיקר הדיבור ביום השבת (עליו נאמר[58] "וקראת לשבת עונג") הוא בענינים של תענוג, הרי ענין זה קשור עם התרת הספקות שאין תענוג כמותו[59]].

ובהקדמה:

מאורע זה הי' אמנם מצד טעות כו'[60], כך, שמי שעשה זאת הי' אנוס, אבל אעפ"כ, הרי איתא בירושלמי[61] ש"אונסא כמאן דעביד לא אמרינן", וכיון שבפועל אירע הדבר, ובמקום קדוש, ובמעמד כו"כ עשיריות מישראל, הרי זה בודאי בהשגחה פרטית.

ומזה מובן שאין נתינת מקום לענין של כעס וקפידא כו' – שעל זה אמרו רז"ל[62] "כל הכועס כאילו כו'", וכפי שמבאר רבינו הזקן באגה"ק[63] טעם הדבר, ש"אילו הי' מאמין שמאת ה' היתה זאת לו, לא הי' בכעס כלל", ואף שענין זה נעשה ע"י בן אדם בעל בחירה כו', הרי "על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום",

– ולהעיר, שענין זה נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות[64] שנדפס בהשגחה פרטית בערב שבת הנ"ל[65]. –

והרי ענין זה הוא אפילו כאשר המזיק עושה זאת במזיד, ועאכו"כ בנדו"ד, שהדבר נעשה בשוגג, ומתוך כוונה רצוי' כו'[66].

[וכמו"כ אין מקום לכעס וקפידא מתוך כוונה לפעול אצל הזולת ענין של תיקון ותשובה – כיון שבענין זה יש ללמוד הוראה ממשה רבינו,

– ע"פ דברי רבינו הזקן[67] ש"אף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג .. ממדרגת .. רעיא מהימנא, מ"מ, הרי אפס קצהו ושמץ מנהו כו'" שייך לכל אחד מישראל –

שבמאורע דבנות צלפחד נאמר[68] "ויקרב משה את משפטן לפני ה'"[69] [ולא כמ"ש בפסח שני: "עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם"[70], כפירוש רש"י: "כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו, אשרי ילוד אשה שכך מובטח כו'"] – כיון שלא רצה להתערב בזה,

57) ראה סוכה כח, ב.
58) ישעי' נח, יג.
59) ראה המשך מים רבים תרל"ו בתחלתו.
60) לשלימות הענין – מועתק בזה מענה כ"ק אדמו"ר שליט"א למכתב ההתנצלות של הגבאי:
הרי הטעוהו ואנוס הי'. ולחקירתו הוא מיהו הראשון כו' – עיין בלקו"ש שנדפסו דוקא לש"ק העבר ויתבונן בהשגח"פ מלמעלה שרואים – במוחש – אשר מאי נפק"מ לדידי' שהרי הרבה שלוחים למקום.
61) קידושין פ"ג ה"ב. גיטין פ"ז ה"ו.
62) ראה הנסמן בתורת מנחם חנ"ד ע' 121 הערה 80.
63) רסכ"ה.
64) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שקרא בעצמו הליקוט, ונהנה מהביאורים כו'.
65) לקו"ש השבועי לפ' ויקרא ס"ח – נדפס לאח"ז בלקו"ש ח"ז ע' 14.
66) כ"ק אדמו"ר שליט"א התרעם גם על ה"מקושרים" "בעלי מס"נ", שמיד לאחרי הבדלה פירסמו את פרטי המאורע, מי עשה זאת, ומה היתה התגובה וכו', בחשבם, שבכך יוצאים ידי חובתם על זה שלא עשו מאומה*.
67) תניא פמ"ד (סג, א).
68) פינחס כז, ה.
69) בענין זה נזכר גם אודות שאר המקומות שמצינו שנתעלמה הלכה ממשה: במעשה פינחס (פרש"י בלק כה, ו), ובמלחמת מדין (פרש"י מטות לא, יד).
70) בהעלותך ט, ח.

*) אף שמלכתחילה לא הי' מקום לסמוך עליהם, כפי שאומרים בתפלת שחרית במזמור "הללוי' הללי נפשי את ה'" (תהלים קמו, ג): "אל תבטחו בנדיבים"... (אא"כ לא שומעים מה שאומרים בתפלה, כיון שהתפלה היא בבחי' "גמרא גמור זמורתא תהא" (שבת קו, ב. וש"נ)).

כי, בנות צלפחד אמרו "אבינו .. לא הי' .. בעדת קרח"[71], וכיון שעדת קרח חלקו על משה, שזהו ענין הקשור עם כבודו של משה, אזי נעשה משה "נוגע בדבר"[72], ולכן לא רצה להתערב בענין שבו יכולה להתערב אהבת עצמו, שעז"נ[73] "על כל פשעים תכסה אהבה"].

יג. ובכל אופן, כיון שבפועל אירע מאורע כזה – יש לחשוב כיצד להתנהג בפועל מכאן ולהבא[74].

ובכן: בנוגע לעצם הלימוד דפירוש רש"י – הנה אף שזהו ענין חדש שלא הי' לפנ"ז (ויש מספיק ענינים ישנים שצריכים ללבן לבאר ולחדש כו'), ובפרט שיש כאלו שחושבים שלהיותם לאחרי הגיל ד"בן חמש למקרא"[75], הרי זה ענין שאינו נוגע להם כלל (ולכן ישנים בשעת מעשה[76]), אעפ"כ, לא אבטל זאת (ובפרט שאדם חס על מעשה ידיו), אלא אמשיך לדייק ולבאר בפירוש רש"י;

אבל בנוגע להודעה לפני שבת שידובר אודות פירוש רש"י על פסוק פלוני,

– שזוהי הנהגה שלא מצינו דוגמתה אצל רבותינו נשיאינו שיודיעו הענינים שידברו אודותם; הנהגה זו מצינו בישיבות הליטאיות, שקודם ה"דרשה", כמו הדרשה ד"שבת הגדול" וכיו"ב, נותנים מראי־מקומות לענינים שאודותם ידובר בהדרשה, כך, שלכאורה הרי זו הנהגה שאינה שייכת לד' אמות אלו,

[(כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק ואמר:) אין הכוונה בנוגע לעצם הענין דלימוד פירוש רש"י ח"ו, שהרי אדרבה כו', וכידוע מאמר רבותינו נשיאינו[77] שבפירוש רש"י יש "יינה של תורה"; אלא הכוונה היא בנוגע להכרזת המראה־מקום],

ולאמיתו של דבר, כל סדר ההנהגה להודיע מראש, הגיע ע"י בקשתו של מישהו; לא מזקני אנ"ש "ח"ו"... אלא מאברך שלמד בתומכי תמימים, ויש לו קביעות עתים לתורה, ובאופן שמונח ראשו ורובו בתורה, והוא זה שעורר שכדאי הדבר לתועלת השומעים, שיוכלו לעיין תחילה במפרשי רש"י וכו' –

הרי כיון שאירע מאורע הנ"ל, יש מקום לומר שזהו "סימן" שמלמעלה יש קפידא על הנהגה זו, ולכן אבטל את המנהג להודיע ולהכריז מראש איזה פירוש רש"י יתבאר בהתוועדות.

יד. ואף שהסדר הנ"ל להודיע מראש הפירוש רש"י שידובר אודותיו הי' ענין טוב לתועלת השומעים כו' – האיר ה' עיני ונזכרתי בסיפור במדרשי חז"ל שממנו מובן שבענין זה יש גם חסרון:

מצינו בנוגע להושע בן אלה שביטל פרוזדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל, ואעפ"כ בסוף ימיו אירע לו מאורע בלתי רצוי – שהסיבה לכך היתה בגלל ש"העביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים"[78], והיינו, שעד אז הי' זה עון של יחיד שבגללו לא עלו ישראל לרגל, ובגללו נעשה זה עון של כל הרבים שהיו יכולים לעלות לרגל ולא עלו.

ובנוגע לענינו:

כאשר לא מודיעים מראש הפירוש רש"י שידובר אודותיו – אי אפשר להאשים את מי שאינו מונח בזה, כיון שלא ידע במה המדובר כו'. הוא הי' שקוע בענין אחר, ולא שם לב שנשאלה שאלה או שנאמר תירוץ בפירוש רש"י; משא"כ כשמודיעים מראש שידובר אודות פירוש רש"י זה, כך, שיש שהות להתכונן

---

71) פינחס שם, ג.

72) ראה גם תורת מנחם חמ"ז ריש ע' 233. וש"נ.

73) משלי יו"ד, יב.

74) וכיון שמשיח יבוא תיכף ומיד – לא יהי' ענין זה נוגע לפועל, כי אם בנוגע לתיקון העבר ע"י ענין התשובה כו'.

75) אבות ספ"ה.

76) ולהעיר מהמסופר אודות א' מתלמידי האריז"ל, ר' משה אלשיך, שהי' נרדם בשעה שהאריז"ל הי' דורש בסודות התורה, ולא הועילו כל התחבולות שעשה כדי שלא ירדם, והאריז"ל הי' מנחם אותו, באמרו, שנשמתו שייכת לעולם הדרוש, ולכן כשמגיע לחלק הסוד שבתורה אזי מתנמנם (ראה גם תורת מנחם חנ"ב ריש ע' 317. וש"נ).

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) אבל כאן ישנם כאלו שישנים לא רק כשמדברים בחלק הסוד, אלא גם כשמדברים בחלק הרמז הדרוש והפשט, כך, שאין זה מצד תוכן התורה (שע"פ רוב היא חזרת דברי רבותינו נשיאינו, מהבעש"ט, המגיד, רבינו הזקן וכו'), שהרי לכל אחד יש חלק בתורה, כמ"ש "ותן חלקנו בתורתך" (אבות פ"ה מ"כ. וראה לקו"ש חי"ג ע' 116 ואילך. וש"נ).

77) סה"ש תרצ"ז ע' 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).

78) ירושלמי תענית פ"ד ה"ז. פתיחתא דאיכ"ר לג.

ולעיין כו', הנה כאשר לא מונחים בזה, הרי זו (לא רק פגיעה בכבודו של פב"פ, אלא זוהי) פגיעה כביכול ברש"י עצמו!...

ולכן, לעת־עתה[79] יפסיקו להכריז ולהודיע מראש הפירוש רש"י שידובר אודותיו.

ועתה יתבאר פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש"י.

טו. על הפסוק[80] "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", ידועה תורת הרב המגיד שאמרה לפני רבינו הזקן עשר פעמים, כדי לחקקה בעשר כחות נפשו – שצריכים להבעיר אש על המזבח והקרבן אשר מכם, ואש זה "לא תכבה", שהיא מכבה את ה"לא", כמובא ב"היום יום"[81]; ובפיסקא שלאח"ז[82], שכאשר פועלים ענין זה, הנה שכרו אתו אשר זכותו זה לא תכבה לעד[83].

טז. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[80] "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", "אש שנאמר בה תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה[84] להעלות נר תמיד, אף היא מעל המזבח החיצון תוקד",

– דכיון ש"תמיד" יכול להתפרש גם "כל לילה ולילה" או "מיום ליום" בלבד, הרי אין זו הוספה לגבי "לא תכבה". ולכן בהכרח לפרש ש"אש תמיד" קאי (לא על אש המזבח [דאף ש"ריבה כאן יקידות הרבה", הרי ש"כולן נדרשו במסכת יומא[85], שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם" (כפי שמביא רש"י לפנ"ז[86]), ויש דעה שהפסוק "אש תמיד תוקד על המזבח" לא קאי על אש המזבח, שהיו בו רק שתים או שלש מערכות[87]], אלא) על אש המנורה שצריך להדליקה מאש המזבח[88].

ובנוגע להלכה – הרי זה דין (לא במנורה, אלא) במזבח (שלכן נאמר בפרשת המזבח, ולא בפרשת המנורה), וכאשר אין אש על המזבח, בטל חיוב זה, ויכולים להדליק את המנורה מאש אחרת.

וההוראה בעבודת ה', שכדי שידלק[89] אש ואור התורה אצל יושב אוהל בתמידיות, צריך להיות נוגע לו תחילה שתאיר נשמתו של יהודי שנמצא בחוץ –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ז ע' 50 ואילך.

*

יז. בהמשך להמדובר אודות המאורע בשבת שלפנ"ז – הנה כיון שבפועל הכריזו אודות פירוש רש"י ויקרא ב, ה (אף שאינני יודע מה "נטפלו" לפירוש רש"י זה דוקא...), הרי זה בודאי בהשגחה פרטית, ולכן יש צורך לבאר גם פירוש רש"י זה[90]:

על הפסוק "ואם מנחה על המחבת", מפרש רש"י: "שאמר הרי עלי מנחת מחבת, וכלי הוא שהי' במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן, והכלי אינו עמוק, אלא צף, ומעשה המנחה שבתוכו קשין, שמתוך שהיא צפה, האור שורף את השמן, וכולן טעונות ג' מתנות, יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן".

---

79) יש לציין שלאחר זמן ביקש האברך הנ"ל ופעל שכ"ק אדמו"ר שליט"א יחזור להודיע מראש הפירוש רש"י שידובר אודותיו (המו"ל).

80) פרשתנו ו, ו.

81) כ אד"ש – מאג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' ע.

82) כא אד"ש – מאג"ק שם.

83) ראה גם שיחת ש"פ צו, פ' זכור, י"ג אד"ש תשי"ז ס"ח ואילך (תורת מנחם חי"ט ע' 133 ואילך). וש"נ.

84) ר"פ תצוה.

85) מה, א.

86) פרשתנו שם, ה.

87) ולפי דעה זו – מפרש רש"י הפסוק "אש תמיד גו'" שלאח"ז, כפי שמצינו עד"ז בכ"מ שרש"י מפרש רק לפי דעה אחת שבפסוק שלפנ"ז (ראה שיחת ש"פ תשא שנה זו סכ"ב (תורת מנחם חנ"ה ע' 399). וש"נ).

88) ואעפ"כ, מ"ש "לא תכבה" – קאי (לא על אש המנורה שמדליקים מאש המזבח, היינו, שאין לכבות את האש שנלקחה מן המזבח לצורך הדלקת המנורה, אלא) על אש המזבח עצמו, שלכן מאריך רש"י ומפרש ש"המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין" (וראה לקו"ש שבפנים הערה 36).

89) ולהעיר מפתגם הבעש"ט שישנם נרות, אלא שהעבודה היא – להדליק אותם (ראה ס' בעש"ט עה"ת ר"פ תשא בהערה א. וש"נ. וראה גם תורת מנחם ח"מ ריש ע' 110. וש"נ).

90) והוסיף בבת־שחוק: שהרי רש"י אינו אשם בכך שעירבו אותו ("מ'האָט אים אַריינגעשלעפּט") בפרשה זו...

ולכאורה אינו מובן:

א) מדוע צריך רש"י להביא ריבוי דינים במנחת מחבת, שלכאורה אינם נוגעים כלל לפירוש הפסוק בדרך הפשט?

ב) בנוגע לתיבות שמעתיק רש"י מהפסוק (כמדובר כמ"פ שגם ענין זה הוא בדיוק) – צריך להבין למה מעתיק גם את התיבות "ואם מנחה על (המחבת)", דלכאורה הי' צריך להעתיק רק תיבת "המחבת" (וכמו בנוגע למנחת מרחשת שבהמשך הפרשה[91], שמעתיק רק תיבת "מרחשת")?

ג) גם צריך להבין מדוע לא מבאר רש"י טעם השינוי בין מחבת למרחשת, שבמנחת מחבת נאמר "מנחה על המחבת", משא"כ במרחשת נאמר[91] "מנחת מרחשת". ועד"ז בפרשתנו: "על מחבת"[92], "וכל נעשה במרחשת ועל מחבת"[93] – כמדובר כמ"פ שכשם שיש להתעכב על המבואר בפירוש רש"י, כמו"כ יש להתעכב על ענין בלתי מובן שרש"י אינו מבארו, שגם זה בדיוק, כיון שלדעת רש"י הרי זה מובן מעצמו, ללא צורך בפירוש וביאור.

וכל ענינים אלו צריכים להיות מובנים ע"ד הפשט, שזהו ענינו של פירוש רש"י. וכפי שיתבאר לקמן.

*

יח. כיון שבעשירי בניסן מתה מרים – הרי כאן המקום לסיים הביאור בפירוש רש"י בפ' ויקהל[94] בנוגע ל"חור", ש"בנה של מרים הי'".

וענין זה קשור גם עם הגאולה – כי, "בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים"[95], והרי מרים היא זו שהנהיגה אותן, כמ"ש[96] "ותקח מרים גו' ותצאן כל הנשים אחרי' גו'".

המשך הביאור – נכלל בשיחת ש"פ ויק"פ ס"ט[97].

* * *

יט. המשך הביאור באגרת התשובה פ"ד (מה ששאלו בנוגע לדוגמא שמביא רבינו הזקן מ"חנני' בן עזור הנביא", ובנוגע לדיוק ד"האריכו ימיהם ושנותיהם בנעימים") – נכלל בשיחת ש"פ ויק"פ סי"א[98].

*

כ. המשך הביאור בפירוש רש"י פ' תשא, על הפסוק[99] "וימהר משה", "כשראה משה שכינה עוברת כו'" – נכלל בשיחת ש"פ תשא סי"ג[100].

* * *

כא. בנוגע לתורת המגיד הנ"ל (סט"ו) על הפסוק "לא תכבה", שצריך לכבות את ה"לא" – יש בזה כמה פירושים זה לפנים מזה: הפירוש הפשוט הוא, שיתבטלו כל המנגדים שאומרים "לא", וגם הם יאמרו "הן"; והפירוש הפנימי בזה הו"ע הפיכת ה"זדונות" ("לא") ל"זכיות"[101] ("הן").

וענין זה יהי' לעתיד לבוא, שאז יהי' שלימות ענין התשובה (תשובה עילאה), כמאמר[102] "משיח אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא", ואז יהי' גם הענין ד"זדונות נעשו לו כזכיות"[101].

---

91) שם, ז.
92) ו, יד.
93) ז, ט.
94) לה, ל.
95) סוטה יא, ריש ע"ב.
96) בשלח טו, כ.
97) תורת מנחם חנ"ו ע' 16. וש"נ.
98) שם ע' 17 ואילך. וש"נ.
99) לד, ח.
100) תורת מנחם חנ"ה ע' 391 ואילך. וש"נ.
101) יומא פו, ב.
102) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת דרושי שמע"צ צב, ב. ובכ"מ.

אמנם, כיון שכל הענינים דלעתיד לבוא תלויים "במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[103], צריך להיות גם עכשיו מעין זה.

כב. והענין בזה:

ידוע שענינם של מצוות עשה הוא בירור באופן של קירוב והמשכה, וענין זה יכול להיות בדברים המותרים ("מן המותר בפיך"[104]), שהם מקליפת נוגה, אבל לא בדברים אסורים שהם מג' קליפות הטמאות לגמרי, שאינם יכולים להתברר (באופן של קירוב), כי אם באופן של דחי'.

אמנם, ישנו גם הענין של ז' מצוות דרבנן, שאף שהם ענין של עשה, "הן", הרי מבואר בדרושי אדמו"ר מהר"ש[105], שיש בהם המעלה דלא תעשה (כי גם "מצוות" (עשה) דרבנן הם דוגמת ה"גדרים וסייגים" שלא יבואו לעבור על עבירות מן התורה), כך, שזהו"ע של שלילת ה"לא"[106].

וזהו שגם עתה ישנו הענין שעושים מ"לא" — "הן".

וכיון ש"ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא"[107] — מצינו דוגמתו גם בתורה:

בנוגע ל"כרת" — שענינו "שנכרת ונפסק חבל ההמשכה כו'" (כמבואר באגה"ת[108]), שזהו ענין של דחי' באופן היותר חמור (לא רק בנוגע לנימא אחת מתרי"ג נימין, אלא גם בנוגע לכללות החבל) — הנה כל הכריתות הם על מצוות לא תעשה, מלבד ב' ענינים של מצוות עשה: פסח ומילה[109].

ובנוגע לפסח ומילה — אף שהם מצוות עשה, הרי ענינם הוא הסרת הרע, שכן, ענין המילה[110] הוא הסרת הערלה [ומודגש בדברי המדרש[111] ששאלו אצל תנא "אם הוא (הקב"ה) חפץ במילה, למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו" (כפי שאכן מצינו באדה"ר שנולד מהול[112], וכן נח[112] ש"איש צדיק תמים הי'"[113]) — כיון שהסרת הערלה הו"ע עיקרי (אלא שלאחרי מ"ת, גם מי שנולד מהול צריך הטפת דם ברית[114], וכבר שקו"ט האחרונים בביאור התוכן והפעולה שבזה[115])], שהיא מג' קליפות הטמאות לגמרי.

ונמצא, שבענין הפסח ומילה נעשה מ"לא" — ענין של עשה, "הן".

וכאמור, שענין זה יהי' בעיקר לעתיד לבוא, אלא שגם עכשיו ישנו מעין זה.

כג. ולהעיר, שבנוגע למילה מצינו בכתוב[116] ש"כל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו .. אותם מל יהושע", ואיתא בגמרא[117]: "והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון[118], בעשרה לא מהילי משום חולשא דאורחא".

אמנם, בגמרא נתפרש רק ש"בעשרה לא מהילי", אבל לא נתפרש אימתי נימולו, ויתכן שנימולו כמה ימים לאח"ז (שלשה ימים — שעד אז אין דעת האדם מיושבת עליו מפני טורח הדרך[119]).

אבל, מפורש בסדר עולם[120] — וכן הוא בפירוש רש"י[121] — שנימולו בי"א בניסן[122].

*

---

103) תניא רפל"ז.
104) שבת כח, ב. וש"נ.
105) המשך מצה זו תר"ם פמ"א ואילך (סה"מ תר"ם ח"א ע' ריג ואילך). וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 224 הערה 16.
106) ראה תורת מנחם ח"מ ע' 208 ואילך. וש"נ.
107) ראה תענית ט, א ובפרש"י. תוס' ישנים יומא לח, ב. זח"ג רכא, א. זו"ח קה, א.
108) פ"ה.
109) כריתות בתחלתה.
110) חסר הביאור בנוגע לפסח (המו"ל).
111) תנחומא תזריע ה.
112) תנחומא נח ה. אבות דר"נ פ"ב, ה.
113) ר"פ נח.
114) שבת קלה, א. רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ז. טושו"ע יו"ד סרס"ג ס"ד.
115) ראה לקו"ש ח"ל ע' 51 הערה 74. וש"נ.
116) יהושע ה, ה־ז.
117) יבמות עא, ב.
118) שם ד, יט.
119) ראה עירובין סה, א ובפרש"י. רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ו.
120) רבא — פי"א.
121) ד"ה הזאה — יבמות שם.
122) בהמשך השיחה נזכר עוה"פ מ"ש ב"היום יום" שכאשר פועלים הענין ד"לא תכבה", הנה שכרו אתו אשר זכותו לא תכבה לעד; וחסר הסיום (המו"ל).

כד. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק "ואם מנחה על המחבת":

כיון שבפסוקים שלפנ"ז[123] נאמר "ונפש כי תקריב קרבן מנחה" (סתם), הנה בפסוק "ואם מנחה על המחבת" מוכרח רש"י לפרש שזהו רק כ"שאמר הרי עלי מנחת מחבת" (וכפי שפירש רש"י בפסוק[124] "וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור", "שאמר הרי עלי מנחה מאפה תנור"), אבל אם לא פירש כן, תהי' זו מנחת סולת (סתם) שנזכרה שלפנ"ז[125].

ומפרש רש"י מהי "מנחה על המחבת" — "וכלי הוא שהי' במקדש שאופין בו מנחה זו וכו'":

בנוגע לתנור — לא פירש רש"י שזהו כלי שהי' במקדש, כי, משמעות הכתוב "וכי תקריב קרבן מנחה מאפה תנור" הוא, שכאשר מביא את המנחה הרי היא כבר אפוי', ואין הכרח כלל שתהי' אפייתה במקדש, וכמבואר בגמרא[126] שיש מחלוקת אם הי' תנור במקדש (ועכ"פ — אם הי' מקַדֵּש כדין כלי שרת);

משא"כ בפסוק "ואם מנחה על המחבת קרבנך", שמשמעותו, שמתקדשת למנחה רק בהיותה על המחבת — בהכרח לומר ש"כלי הוא שהי' במקדש". וכן "ואם מנחת מרחשת קרבנך"[91] — "כלי הוא שהי' במקדש כו'".

כה. ורש"י ממשיך ש"הכלי אינו עמוק אלא צף וכו'":

איתא במשנה[127] "מה בין מחבת למרחשת, מרחשת יש לה כיסוי, מחבת אין לה כיסוי, דברי ר' יוסי הגלילי. ר' חנינא בן גמליאל אומר, מרחשת עמוקה .. מחבת צפה כו'".

אמנם, ע"פ פשוטו של מקרא — כיון שגבי מחבת נאמר "על המחבת", ולא "במחבת", כמו גבי מרחשת שנאמר "במרחשת", הרי מובן, שמחבת הוא כלי שאינו עמוק אלא צף, כך, שהאפי' היא (לא בתוך המחבת, שהרי אין לו תוך, אלא) "על המחבת"; משא"כ מרחשת שהוא כלי עמוק, אזי האפי' היא "ב(תוך ה)מרחשת"[128].

ולכן: (א) הוצרך רש"י להעתיק מהפסוק "על המחבת", (ב) ולא הוצרך לבאר טעם השינוי בין מחבת למרחשת — "על המחבת", ו"במרחשת".

וכיון ש"מתוך שהיא צפה האור שורף את השמן", לכן צ"ל "מתן שמן בכלי קודם לעשייתן":

במנחת מאפה תנור — אין הכרח ליתן שמן קודם האפי', כי סדר האפי' יכול להיות באופן שלאחר היסק התנור מוציאים ממנו את הגחלים, ולאח"ז אופים בו את המנחה (בחום שנשאר מההיסק), וממילא אין המנחה נשרפת, מאחר שאין שם אש והחום אינו גדול כ"כ; משא"כ במנחת מחבת, שנעשית ע"ג האור ממש — אם לא יהי' שמן במחבת, תישרף המנחה מיד מחמת חום האש, ולא תיאפה היטב, ולכן צ"ל לכל לראש "מתן שמן בכלי", ואח"כ מניחים בה את הסולת, ורק לאח"ז מניחים את המחבת ע"ג האור.

כו. ורש"י מעתיק גם תיבת "ואם מנחה על המחבת":

לכאורה הי' אפשר לפרש "מנחה על המחבת" — כמו "עם המחבת", ע"ד מ"ש[129] ויבואו האנשים על הנשים", ופירש רש"י "עם הנשים כו'", היינו, שמקדש את המחבת יחד עם המנחה: המנחה — נקרבת ע"ג המזבח, והמחבת — דינה כמו כל הנדבות מ"זהב וכסף ונחושת גו'"[130] שהביאו בנ"י.

---

123) ויקרא ב, א.
124) שם, ד.
125) פי' הרא"ם.
126) מנחות צה, ב ואילך. וראה זבחים צה, ב ואילך (ותוד"ה הכי — שם צו, א). מנחות סג, א (ותוד"ה וכשרות).
127) מנחות סג, א.
128) ראה מנחות שם (ובפרש"י).
129) ויקהל לה, כב.
130) תרומה כה, ג.

ולכן מעתיק רש"י התיבות "ואם מנחה" – כי, כבר פירש רש"י על הפסוק[131] "ואם מן הצאן", "וי"ו מוסיף על ענין ראשון", ומזה מובן גם בנדו"ד, ש"ואם מנחה על המחבת" מוסיף על ענין ראשון – על המנחות שנזכרו לפנ"ז, ולכן, כשם שבמנחות הנ"ל פשיטא שלא היו צריכים להביא גם הכלי (שהרי לא נאמר בהם "על"), כך גם במנחה זו לא צריך להביא גם את המחבת.

ועכצ"ל, שהפירוש ד"על המחבת" הוא – שהאפי' היא עלי' ולא בתוכה, כיון ש"הכלי אינו עמוק אלא צף", ואין לו תוך, כנ"ל.

כז. ויה"ר שיקויים מ"ש[132] "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם גו'" – דקאי על כל הקרבנות שנקראים בשם "מנחה"[133] – בביהמ"ק השלישי, ש"בנוי ומשוכלל" וצריך רק ש"יגלה ויבוא מן השמים"[134], בביאת משיח צדקנו, בחודש ניסן, שבו נגאלו ובו עתידים להגאל[14], בעגלא דידן ממש.

[לאחרי אמירת ברכה אחרונה נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א המשקה והמזונות, כדי לחלק בהתוועדות ד"מלוה מלכה" ובהתוועדות דמחר (י"א ניסן), והתחיל לנגן הניגון "ממצרים גאלתנו"].

131) ויקרא א, יו"ד.
132) מלאכי ג, ד.
133) תו"ח וישלח מז [קפח], א.
134) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

אגרות קודש

ב"ה, י"א ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

מר עזריאל שי'

שלום וברכה!

בנועם מקבל הנני ידיעות מהרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מזקני רבני אנ"ש מוה"ר ישראל נח שי' בעליניצקי, על דבר יחסו של כבודו אליו טפולו בעניניו והעולה על כולנה שימת לבו לכל המצטרך להרב מוהרי"נ שי'.

וכבר ידוע מאמר רז"ל (בבא בתרא ט' ע"ב) אשר הנותן פרוטה כו' מתברך בשש, משא"כ המפייסו מתברך באחד עשר, ואם בכלל דרשו רבותינו ז"ל ורפא ירפא מכאן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות אלא שהי' חשש בדבר שאולי יסמכו על הרופא בעצמו וישכחו אלקה עשהו שמטעם זה גנז יחזקי' ספר רפואות לדעת כמה מפרשים, הנה כשהרופא עצמו יודע אשר הוא הוא שלוחו של הרופא חולי כל בשר ומפליא לעשות הוא ה' אלקינו, הרי ממילא אין מקום לחשש זה ורפואותיו מצליחות ביותר, והשי"ת ישלח ברכה והצלחה במעשי כבודו להיות השליח הנכון להביא רפואה למכאובי האנשים אשר ההשגחה העליונה מביאם לידו, ושכר מצוה מצוה אשר גם בעניניו הפרטים תומשך ברכה והצלחה להמצטרך לו לזוגתו ולילדיהם שיחיו בגשמיות וברוחניות.

ומענינא דיומא אסיים, שיחוג את חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, בכשרות ובשמחה, הוא וכל בני ביתו שיחיו.

בברכת החג.

בס"ד. שיחת ש"פ צו, שבת הגדול, י' ניסן ה'תשמ"ב.

בלתי מוגה

א. אודות "בעשור לחודש הזה" (עשירי בניסן) מפורש בתושב"כ (בא יב, ג) – "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו'".

ואע"פ שציווי זה הי' קודם יצי"מ, וקודם מ"ת – הרי זה נמשך "לדורותיכם", באופן ד"חוקת עולם".

ולא רק בנוגע לזמן שבית המקדש הי' קיים (שאז היו מקריבים קרבן פסח), אלא אפילו בנוגע לזמן הגלות – שהרי ישנו סימן שלם בשו"ע (או"ח סת"ל) בנוגע ל"שבת הגדול" (מנהגים ודינים מיוחדים גם בזמן הגלות), וכל זה – כתוצאה מהציווי ד"בעשור לחודש הזה":

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול, שפסח מצרים הי' מקחו מבעשור לחודש, כמ"ש בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו', ואותו היום שבת הי' (כקביעות שנה זו), שהרי בה' בשבת יצאו ממצרים . . וכיון שט"ו בניסן הי' בה' בשבת, א"כ עשרה בניסן הי' בשבת. וכשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת, נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך, אמרו להם, זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים. הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם. וז"ש למכה מצרים בבכוריהם. וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת, וקראוהו שבת הגדול".

ואע"פ שנס זה הי' "בעשור לחודש", "לא קבעוהו בעשירי לחודש סתם, בין שחל בשבת בין שחל בחול, כדרך שנקבעו המועדים", אלא קבעוהו בשבת שלפני הפסח – כפי שמבאר בשו"ע טעם הדבר.

אבל לאידך – מאחר שנס זה הי' "בעשור לחודש", מובן, שכאשר שבת הגדול חל "בעשור לחודש", כקביעות שנה זו, מודגש כללות הענין בהדגשה יתירה, מאחר שכך הי' בפעם הראשונה.

ב. והנה, כללות הענין ד"נס גדול" שהי' "בעשור לחודש" – נמשך ונפעל מחדש בכל שנה ושנה. וכידוע תורת האריז"ל עה"פ "והימים האלה נזכרים ונעשים" –. שעל ידי זכרון הדברים ("נזכרים") כדבעי, ע"פ "תורת אמת" ו"תורת חיים", "נעשים" ונפעלים מחדש כל הענינים שהיו בפעם הראשונה.

ויתירה מזו: מאחר שהקב"ה עושה כל מה שהוא מצווה לישראל לעשות, כמ"ש "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל", מובן, שכשם שבנ"י נצטוו להעלות בקודש ("מעלין בקודש"), כמו כן מוסיף ומעלה הקב"ה בכללות הענין ד"נס גדול" מידי שנה בשנה – באופן נעלה יותר מכפי שהי' בפעם הראשונה, אע"פ שה"פתיחה" בענין זה היתה בפעם הראשונה.

ג. הביאור בכללות הענין ד"נס גדול" שהי' ב"שבת הגדול":

"שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול", ולכן קורין אותו "שבת הגדול", בה"א הידיעה, זאת אומרת, שישנו עילוי מיוחד בנס זה, שאינו נס סתם, אלא "נס גדול".

דהנה, גם לפני שאירע הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם", היו כמה וכמה נסים. וכמ"ש "עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים" – כל עשר המכות, שבכולם הי' הענין ד"והפלה ה' בין . . ישראל ובין . . מצרים". והנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" אינו נכלל בין "עשרה נסים" הנ"ל – כי זהו נס מיוחד, "נס גדול".

והביאור בזה:

ביטול ושבירת מצרים ע"י עשר המכות נעשתה ע"י הקב"ה ומשה ואהרן. אבל הביטול והשבירה בנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" נפעל ע"י בכורי מצרים עצמם, וכידוע ש"בכורי מצרים" מורה על התוקף והמובחר שבדור העתיד דמצרים, ועל ידם נפעל הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם", שבכורי מצרים הכו את מצרים, ולכן, הרי זה "נס גדול".

זאת אומרת: ה"נס גדול" מתבטא בזה שבכורי מצרים עצמם מנצלים את התוקף שלהם כדי לתבוע מפרעה ומכל מצרים לקיים את ציווי הקב"ה ולשלוח את בנ"י ממצרים, ועד שמעמידים את עצמם בסכנה על ענין זה – "ועשו הבכורות עמהם מלחמה", בידעם שדרך המלחמה היא שנופלים חללים מב' הצדדים (לא רק ממצרים, אלא גם מבכורי מצרים).

ד. ויש להוסיף בזה (אע"פ שלע"ע לא מצאתי זאת בספרים):
הפסוק "למכה מצרים בבכוריהם" נאמר בתהלים – בפרק (קל"ו) הנקרא "הלל הגדול" (בדוגמת "נס גדול"), ובפרק זה גופא – בפסוק העשירי, שבזה מרומז הענין ד"בעשור לחודש", כי נס זה הי' "בעשור לחודש".

וענין זה מודגש גם בסידורו של אדמו"ר הזקן – סידור השוה לכל נפש. ובהקדים:

אע"פ שסידורו של אדמו"ר הזקן הוא ע"פ נוסח האריז"ל – לא הביא אדמו"ר הזקן בסידורו עניני כוונות האריז"ל, השייכים לאלו שעוסקים בחכמת הקבלה, חכמת האמת – כי הסידור הוא דבר השוה לכל נפש.

ורק במקומות ספורים מביא אדמו"ר הזקן עניני כוונות – מאחר שכוונות אלו שוים לכל נפש.

ולדוגמא: ב"הגדה של פסח" כותב אדמו"ר הזקן שבעת שפיכת היין באמירת עשר המכות צריכים לכוין ענין מסויים.

ועד"ז ב"הלל הגדול" שאומרים בתפלת כל שבת – מביא אדמו"ר הזקן שעשר הפסוקים הראשונים דמזמור זה הם כנגד יו"ד דשם הוי', חמשה הפסוקים שלאח"ז הם כנגד ה"א ראשונה דשם הוי', ששה פסוקים שלאח"ז הם כנגד וא"ו דשם הוי', וחמשה פסוקים האחרונים הם כנגד ה"א אחרונה דשם הוי'.

ולהעיר – שבענין זה לא כותב אדמו"ר הזקן שזהו ענין של כוונה כו' (כפי שכותב ב"הגדה" – "ויכוין כו'"), אלא רק מציין את האות יו"ד לאחרי עשר הפסוקים הראשונים (וכיו"ב בשאר האותיות דשם הוי') – מאחר שזהו דבר השוה לכל נפש עד כדי כך שלא מדגישים כלל שזהו ענין של כוונה.

ובזה מודגש ביותר שהפסוק "למכה מצרים בבכוריהם" הוא הפסוק העשירי שבמזמור זה – כי האות יו"ד דשם הוי' (שכנגד עשר פסוקים הראשונים) כתובה מול הפסוק "למכה מצרים בבכוריהם" (הפסוק העשירי).

(ואפילו אם נאמר שהד' אותיות דשם הוי' הוכנסו במזמור זה ע"י המדפיס וכיו"ב (ולא ע"י אדמו"ר הזקן בעצמו) – הרי כך נדפס בכל הסידורים בהשגחה פרטית. ובפרט שזהו ענין הקשור עם תפלתם של ישראל, ובפרט תפלת יום השבת (שכל ענינו הוא ענין התפלה), ועד"ז תפלת יו"ט – "מקרא קודש"].

ה. ביאור השייכות ד"למכה מצרים בבכוריהם" עם כללות הענין דשם הוי':
כאשר משה ואהרן באו אל פרעה ואמרו אליו "כה אמר הוי' . . שלח את עמי", אמר פרעה "לא ידעתי את הוי'", כי שייכותו היא רק לשם אלקים, כמ"ש "אלקים יענה את שלום פרעה".

ולעומת זאת – באים בכורי מצרים ודורשים מפרעה לקיים את ציווי הוי' "שלח את עמי", היינו, לא זו בלבד שלא יעכב את בנ"י לצאת ממצרים, אלא אדרבה, שפרעה עצמו ישלח אותם ויסייע להם לצאת ממצרים.

וכך הי' אמנם בפועל – כמ"ש "בשלח פרעה את העם", היינו, לא זו בלבד שפרעה לא התערב, ולא מנע מבנ"י לצאת ממצרים, אלא אדרבה: פרעה עצמו שלח את בנ"י ממצרים, וסייע להם לצאת ממצרים במהירות האפשרית, וכאשר היו "טפשים" שלא רצו לצאת ממצרים – הנה "ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו"!

וכל זה נפעל ע"י מכת בכורות – כי היות שפרעה עצמו הי' בכור, ופחד שימות גם הוא, לכן, הזדרז "למהר לשלחם מן הארץ". ובהקדמה לזה – הי' הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם", שבכורי מצרים עשו מלחמה עם פרעה, כדי להכריחו לשלח את בנ"י ממצרים (לקיים את ציווי הוי').

ו. והנה, כללות הענין ד"בשלח פרעה את העם" (שפרעה עצמו מסייע לבנ"י לצאת מהגלות) התחיל כבר קודם הגאולה:

כאשר "הגיע הקץ", בט"ו ניסן, "בעצם היום הזה" – "לא עיכבן המקום כהרף עין", ואז כבר יצאו ממצרים. ומזה מובן שהענין ד"בשלח פרעה את העם" (קודם שיצאו ממצרים) התחיל לפנ"ז – "ויהי בחצי הלילה", כאשר היתה מכת בכורות, כמ"ש "ויקם פרעה לילה . . ויקרא למשה ולאהרן לילה ("שהי' מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה כו'") ויאמר קומו צאו גו'".

ועד"ז מובן שקיום הציווי "וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב", ובאופן ד"ונצלתם את מצרים" – הי' קודם הגאולה, היינו, שקודם הגאולה השאילו כבר המצרים לבנ"י כלי כסף וכלי זהב, ובפרט ע"פ הפירוש ששאילה זו היתה באופן של מתנה, היינו, שהמצרים נתנו לבנ"י כלי כסף וכלי זהב כדי שיצאו ממצרים (ראה פרש"י בא יב, לו).

ועד"ז מובן שהנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" נפעל קודם הגאולה – היינו, גם כאשר בנ"י היו בגלות מצרים, נפעל כבר הענין ד"למכה מצרים" ע"י "בכוריהם", שהם דרשו מפרעה לסייע לבנ"י לצאת ממצרים.

וזהו כללות הענין ד"נס גדול" – שהגוי עצמו יודע שתפקידו ושליחותו לפעול על גוי שני שיסייע לבנ"י לצאת מהגלות! וכאמור – ענין זה נפעל כאשר בנ"י נמצאים עדיין בזמן הגלות, קודם הגאולה.

ועד"ז מובן בנוגע לגלותנו זה, שהענינים האמורים נפעלים כבר קודם הגאולה העתידה – שהרי הגאולה העתידה תהי' "כימי צאתך מארץ מצרים".

ז. ההוראה מכללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" – בעבודת האדם (וכמדובר כמ"פ שכאו"א צריך לדעת שהכוונה היא אליו):

"מצרים" מורה על עבודה באופן של מדידה והגבלה – מיצרים וגבולים. ולמטה מזה – "מצרים" מלשון "מצירים לישראל", היינו, התעסקות בענינים שמצד עצמם הם "מצירים לישראל".

והביאור בזה:

ישנם זמנים במשך היום שבהם עוסק יהודי בעניני העולם. זאת אומרת, תמורת זה שהי' יכול ללמוד תורה, לקיים מצוות, ולעסוק בעבודת התפלה – הרי הוא לוקח חלק מסויים משעות היום כדי לעסוק בעניני העולם, "מעשיך" ו"דרכיך".

והנה, אע"פ שהתעסקותו בעניני העולם היא ע"פ התורה, היינו, שהתורה מתירה לו להקדיש מזמנו עבור התעסקות בעניני העולם, כדי שיוכל לפרנס את אשתו ובני ביתו, ועד שישנו ציווי בתורה "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" – אעפ"כ, ההתעסקות עם עניני העולם היא בבחי' "מצירים לישראל", כי מקומו האמיתי של כאו"א מישראל הוא – בד' אמות של תורה ותפלה, ואילו ההתעסקות בעניני העולם היא באופן שיוצא ממקומו האמיתי לחוץ – "זבולון בצאתך". וכמובן בפשטות שבעת עסקו בעניני העולם, אינו יכול להתמסר ללימוד התורה מתוך הבנה והשגה, באופן המתאים ליהודי ששייך ל"עם חכם ונבון".

זאת אומרת: אע"פ שיהודי נברא ע"י הקב"ה באופן של נשמה בגוף, עם ההגבלות דטבע הגוף, ולכן יש לו רשות לעסוק בעניני פרנסה ע"פ דרכי הטבע – אעפ"כ, אין הדבר גורם אצלו שמחה, אלא אדרבה: "מצירים לישראל" והוא עושה זאת מתוך הכרח בלבד, בלא לב ולב, ובאופן ד"יגיע בפיך" בלבד, בידעו שהצורך לעסוק בעניני העולם הוא אך ורק מפני שנמצאים עדיין בזמן הגלות, כי לעתיד לבוא יקויים היעוד "ועמדו זרים ורעו צאנכם".

ולכן, ההתעסקות בעניני העולם היא בבחינת "מצירים לישראל", כי היא נעשית תוך כדי "כאב־לב" מדוע לא זכינו עדיין לקיום היעוד, "ועמדו זרים ורעו צאנכם", שלכן צריכים עדיין בנ"י לעשות זאת בעצמם!

ח. ועל זה באה ההוראה ד"למכה מצרים בבכוריהם":

גם כאשר יהודי עוסק בעניני העולם, שהם בבחי' מצרים, "מצירים לישראל" – צריכה להיות עבודתו באופן ד"למכה מצרים בבכוריהם", היינו, שמנצל את עניני העולם לצורך עבודת ה' ("כל מעשיך יהיו לשם שמים", ו"בכל דרכיך דעהו").

וזהו כללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם": גם כאשר התעסקותו בעניני העולם ("מצרים") היא באופן של הצלחה רבה (בכורי מצרים) – אין זה פועל עליו שישקיע את עצמו בעסקיו במדה מרובה יותר, אלא אדרבה: הענין דבכורי מצרים גופא מנוצל להוספה בעבודת ה' – "למכה מצרים בבכוריהם".

ובפשטות: התעסקותו בעניני העולם היא באופן של הכרח, בלא לב ולב, באופן ד"יגיע כפיך" בלבד, ולכן, גם בעת עסקו בעניני העולם הרי הוא מהרהר בדברי תורה, נגלה דתורה או פנימיות התורה, תורת החסידות, כל חד וחד לפום שיעורא דילי'.

וכידוע סיפור החסידים אודות ר' נחמי' מדובראוונא: ר' נחמי' הי' עוסק בעניני מסחר (טליתות וכו') וכאשר ערך פעם חשבון בעניני המסחר, והגיע לשורה התחתונה שבה צריך להופיע ה"סך־הכל" דחשבון זה – כתב "אין עוד מלבדו"!

והנה, מובן בפשטות שר' נחמי' לא עשה זאת כדי להראות את עצמו כו', ח"ו, אלא כן הרגיש וחש באמת – שה"סך־הכל" דכל החשבון בעניני המסחר שלו הוא – "אין עוד מלבדו"!

זאת אומרת: אע"פ שמדובר כאן אודות עשיית חשבון בעניני המסחר, רשימת מספרים, היינו, לא אותיות בלשון הקודש (המכוונים למספרים) אלא מספרים ממש, באופן המקובל אצל כל עם ועם, ומובן שעשיית החשבון צריכה להיות באופן מדוייק כו', "משאו ומתנו באמונה", ובפשטות – עשיית החשבון היא כדי לדעת כמה צריך לשלם, או כמה צריכים לשלם לו, וכיו"ב, אעפ"כ, כתב בסך־הכל "אין עוד מלבדו", כי כללות הענין ד"אין עוד מלבדו" הי' חדור אצלו כל כך, עד שזה התבטא גם בעניני המסחר, שתוכנם והסך־הכל שלהם הוא – "אין עוד מלבדו".

וזהו כללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" בעבודת האדם – שמנצל את העסק בעניני העולם לצורך עבודת ה', ובאופן שכל העובדים בעסק שלו, ועאכו"כ בני ביתו, חשים ומרגישים שהסך־הכל דכללות העסק הוא – "אין עוד מלבדו"!

ט. עד"ז מובן בנוגע לכללות עניני הגוף – אכילה ושתי' וכיו"ב:

אדמו"ר הזקן מבאר באגה"ת (פ"ג) שבדורותינו אלו אסור להרבות בתעניות, מאחר שזה פועל חלישות בבריאות הגוף, ובמילא אינו יכול לעסוק בתומ"צ כדבעי. ולכן, צריכים לאכול ולשתות כדי שהגוף יהי' בריא ושלם, ואז יוכל לעבוד את ה' באופן המתאים. ובנוגע לענין התענית – צריך לפדות זאת ע"י הצדקה, כמבואר שם בארוכה.

והנה, מאחר שיודע אודות דברי אדמו"ר הזקן הנ"ל – הרי הוא מציית ומתנהג כן בפועל (להזהר בכל הקשור לבריאות גופו), אבל לאידך, יודע הוא שכללות ההתעסקות עם עניני הגוף היא בבחי'

"מצירים לישראל" (כי זהו רק מצד הגבלת הגוף כו'), ולכן, עבודתו היא באופן ד"למכה מצרים בבכוריהם", היינו, שמנצל את עניני מצרים (ובכורי מצרים) גופא לצורך עבודת ה'.

ועד"ז בנוגע לכללות הענין ד"מזוני" (ההתעסקות בפרנסה כו'), שזהו אמנם באופן ד"רויחי", וכמ"ש "ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך" (ע"ד הענין דבכורי מצרים) – אבל כל זה נעשה באופן ד"למכה מצרים בבכוריהם", שמנצל ענינים אלו לצורך עבודת ה'.

וענין זה נפעל ע"י בכורי מצרים ("למכה מצרים בבכוריהם") – היינו, שהנהגה זו (לנצל את ההתעסקות בעניני הגוף וכללות העולם לצורך עבודת ה') היא לא רק מצד נפש האלקית, "בני בכורי ישראל", אלא גם מצד השכל דנפש הבהמית – בכורי מצרים.

י. ע"פ האמור לעיל מובן שמידי שנה בשנה ישנה נתינת כח בנוגע לכללות העבודה ד"למכה מצרים בבכוריהם". ובפרט בקביעות שנה זו ש"בעשור לחודש" חל ביום השבת, כפי שהיתה הקביעות בפעם הראשונה.

ועבודה זו נעשית מתוך תענוג – מאחר שכללות השבת הוא ענין התענוג.

והנה, מאחר שסדר העבודה הוא באופן דקשוט עצמך תחילה, ואח"כ קשוט אחרים, מובן, שכאשר עבודתו בעצמו נעשית באופן ד"למכה מצרים בבכוריהם", הרי עי"ז נפעל הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" בנוגע לכללות העולם.

זאת אומרת: גם כאשר בנ"י נמצאים בזמן הגלות, קודם שמגיע הקץ – נפעל כבר הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם", היינו, שאומות העולם יודעים שתפקידם ושליחותם לסייע לבנ"י בכל עניניהם.

וגם כאשר בנ"י נמצאים בימי הגלות האחרונים (דגלותנו זה), הרי הם נמצאים במעמד ומצב ד"לכל בני ישראל הי' אור במושבותם" – היינו, שלמרות היותם עדיין בזמן הגלות, "במושבותם" בארץ מצרים, כאשר "החושך יכסה ארץ", הרי "לכל בני ישראל הי' אור במושבותם".

ובקרוב ממש יוצאים כל בנ"י מהגלות, קודם ימי הפסח, ובדרך ממילא חוגגים את חג הפסח במעמד ומצב של גאולה – "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו".

* * *

יא. נתבאר לעיל שכללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" נפעל ב"שבת הגדול" מידי שנה בשנה, גם כאשר שבת הגדול אינו חל "בעשור לחודש" – מאחר ש"לא קבעוהו בעשירי לחודש סתם", בימי החודש, אלא "בשבת שלפני הפסח", בימי השבוע.

אבל אעפ"כ, מובן, שכאשר שבת הגדול חל "בעשור לחודש", מודגש כללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" בתוקף יותר – כי בקביעות כזו מתבטאת השייכות לא רק בימי השבוע (שבת שלפני הפסח), אלא גם בימי החודש ("בעשור לחודש"), באותו אופן כפי שהי' בפעם הראשונה.

וכידוע שהקביעות דימי השבוע שייכת לקביעות דימי החודש (אע"פ שלכאורה הם ענינים נפרדים) – כמדובר כמ"פ אודות הראי' לדבר מיו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת.

וזהו העילוי המיוחד שבקביעות שנה זו, ששבת הגדול חל "בעשור לחודש" – שאז נפעל כללות הענין ד"למכה מצרים בבכוריהם" בהדגשה יתירה.

יב. והנה, העילוי שבקביעות שנה זו (שבת הגדול "בעשור לחודש") צריך להתבטא – לכל לראש – בענין של מעשה בפועל, מאחר שבענין המעשה שוין כל בנ"י.

דהנה, כשם שכללות הענין דיצי"מ הי' אצל כל בנ"י באופן שוה, "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו", כמו כן מובן שהענינים השייכים ליצי"מ (ובענינו – כללות הענין דשבת הגדול) הם גם

באופן השייך לכל בנ"י בשוה, ולכן, לכל לראש צריך הדבר להתבטא בענין של מעשה בפועל, שבזה שוין כל בנ"י.

וכמובן בפשטות שבנוגע לדיבור ומחשבה ישנם חילוקי דרגות, ובפרט כאשר מדובר אודות תינוק שנולד זה עתה, שעדיין אינו שייך כלל לעניני דיבור ומחשבה. ולכן, כאשר מדובר אודות ענינים הקשורים ליצי"מ, שבזה מודגש השייכות לכאו"א מישראל, "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו",

שבזה נכלל גם תינוק בן יומו – הרי לכל לראש נוגע הענין דמעשה בפועל, שזהו ענין השייך לכל בנ"י.

יג. והביאור בזה:

כאשר שבת הגדול חל "בעשור לחודש" – ישנה הדגשה מיוחדת לא רק בנוגע לכללות הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" (שזכרון הדבר נקבע ליום השבת), אלא גם בנוגע לפרטי הענינים שהיו "בעשור לחודש".

ולכל לראש – "משכו וקחו לכם" (שפעולה זו היתה "בעשור לחודש"):

מבואר במדרז"ל ש"משכו וקחו" מרמז על כללות העבודה דמשכו ידיכם מע"ז וקחו לכם עניני מצוה. זאת אומרת: לכל לראש צריך להיות ביטול כל הרצונות השייכים לענינים דלעו"ז ("משכו"), ואח"כ באה כללות העבודה בעניני קדושה ("קחו").

והנה, כללות הענין דמשכו ידיכם מע"ז קשור עם ענין האמונה (היפך ושלילת ענין הע"ז), ולכן הרי זה שייך לכאו"א מבנ"י בשוה, כי כל בנ"י הם "מאמינים בני מאמינים", היינו, גם כאשר מדובר אודות תינוק בן יומו, הנה לא זו בלבד שהוא בן מאמין, אלא הוא "מאמין" גם מצד עצמו, למרות היותו תינוק בן יומו.

[ומאחר שאפילו בהיותו תינוק בן יומו הרי הוא "מאמין בן מאמין", מובן, באיזה אופן צריכים להתייחס אליו כל העומדים מסביבו, ובאיזה אופן צריכים להעשות כל הענינים הקשורים אליו – בהיותו "מאמין בן מאמין"].

ועפ"ז מובן שכאשר שבת הגדול חל "בעשור לחודש" – ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לכללות העבודה ד"משכו וקחו", משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם עניני מצוות.

יד. והנה, מאחר שמדובר אודות "בעשור לחודש" שחל ביום השבת, מובן, שכללות העבודה ד"משכו וקחו" (העבודה ד"בעשור לחודש") נעשית באופן של תענוג, כי שבת ענינו – תענוג.

ואע"פ שכללות ענין העבודה צריך להיות באופן של יגיעה דוקא, כמרז"ל "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין" – הרי דובר כמ"פ (ראה גם שיחת ש"פ תשא ס"ט) שזהו עד"מ מאדם הנושא משא כבד של אבנים טובות ומרגליות, שאע"פ שבאופן חיצוני נראה הדבר למשא כבד הכרוך עם יגיעה רבה, אעפ"כ, נעשית עבודה זו מתוך תענוג הכי גדול, כמובן בפשטות.

וענין זה הוא בטבע אצל כל בני האדם, אפילו אינם־יהודים, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות טבעם של בנ"י, "עם חכם ונבון".

טו. ישנו ענין נוסף הקשור עם עשירי בניסן – אע"פ שענין זה אינו מובא בשו"ע בנוגע לשבת הגדול (וענין זה פועל הוספה ועילוי בכללות העבודה ד"למכה מצרים בבכוריהם", כדלקמן):

כאשר מתבוננים במאורעות שהיו בדורות הראשונים – "בינו שנות דור ודור" – מוצאים בתנ"ך מאורע שהי' בעשירי בניסן: "והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון" (יהושע ד, יט).

והביאור בזה:

"ירדן" הוא הגבול שבין "מדבר העמים" ל"ארץ טובה ורחבה", וכדי שתהי' הכניסה לארץ טובה

ורחבה, צריך להיות הענין ד"עלו מן הירדן", כי ה"ירדן" עצמו אינו נכלל בארץ טובה ורחבה, אלא זהו הגבול שבין "מדבר העמים" ל"ארץ טובה ורחבה".

זאת אומרת: אע"פ שמבואר בלקו"ת (מסעי צד, א) שכללות ענין ה"ירדן" הוא באופן שנוטל מזה ונותן לזה כו' (למעלה מ"מדבר העמים") – הרי זה למטה מ"ארץ טובה ורחבה", ולכן, צריך להיות הענין ד"עלו מן הירדן" כדי להכנס ל"ארץ טובה ורחבה".

והדיוק בזה הוא – "עלו מן הירדן": הכניסה ל"ארץ טובה ורחבה" (לאחרי שבאים מ"מדבר העמים" ועוברים את ה"ירדן") היא באופן ד"עלו מן הירדן", באופן של עלי' דוקא, שזהו כללות העילוי דיתרון האור מן החושך ויתרון החכמה מן הסכלות.

זאת אומרת: עצם העובדה שבאים ל"ארץ טובה ורחבה" לאחרי שהיו ב"מדבר העמים" ועברו את ה"ירדן" – הרי זה פועל עילוי מיוחד במעמד ומצב ד"ארץ טובה ורחבה" ("עלו מן (ועל ידי) הירדן"), כיתרון האור מן החושך כו'.

טז. והביאור בזה – בעבודת האדם. ובהקדים:

במאמרי כ"ק מו"ח אדמו"ר מובא קושיית הזהר על מ"ש "כימי צאתך מארץ מצרים", "כימי" לשון רבים, "כיום מבעי לי', דהא בחד זמנא נפקו"? והביאור בזה – שבכללות הענין דיצי"מ ישנם ריבוי דרגות, ולכן, גם לאחרי יצי"מ בדרגא אחת, הרי לגבי דרגא נעלית יותר נמצא הוא עדיין ב"מצרים", ואז נדרשת ממנו העבודה דיצי"מ באופן נעלה יותר.

והרי כל ענין ישנו גם בהלכה – ועד"ז בענינו:

החיוב דזכירת יצי"מ הוא בכל יום ויום. וכפי שמביא אדמו"ר הזקן בסידורו – השוה לכל נפש – ב"שש זכירות": "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך".

זאת אומרת: אע"פ שאתמול יצא כבר ממצרים הרי זה רק בערך למעמדו ומצבו דאתמול. אבל כאשר הקב"ה נותן לו עוד שעות וימים ושבועות וחדשים ושנים – נדרשת ממנו העבודה דיצי"מ באופן נעלה יותר, כי גם לאחרי שיצא ממצרים, נמצא הוא עדיין ב"מצרים" לגבי דרגא נעלית יותר.

ולכן, גם כאשר מדובר אודות יצי"מ בפעם הראשונה, בדורו של משה רבינו, "דור דעה", הנה לאחרי הענין דיצי"מ, ולאחרי כללות עבודת בנ"י במשך ארבעים שנה עדיין לא נמצאים ב"ארץ טובה ורחבה", וצריכים לעלות מן הירדן.

וטעם הדבר – כי "ארץ טובה ורחבה" מורה על כללות העבודה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה לגמרי, שזהו אמיתית ענין ההרחבה [משא"כ כאשר מדובר אודות עבודה שבמדידה והגבלה, הרי מאחר שישנה הרחבה נעלית יותר, אין זה אמיתית הענין ד"ארץ טובה ורחבה"], ולכן, גם לאחרי שיצא ממצרים אינו נמצא עדיין ב"ארץ טובה ורחבה", כי לגבי דרגא נעלית יותר, הרי עבודתו היא במדידה והגבלה.

וזוהי כללות ההוראה ד"עלו מן הירדן" – שגם לאחרי העבודה דיצי"מ, כולל העבודה ד"למכה מצרים בבכוריהם", אינו יכול לחשוב שעבודתו היא כבר בתכלית השלימות, למעלה ממדידה והגבלה – כי אע"פ שלגבי דרגא שלמטה ממנה הרי זה למעלה ממדידה והגבלה, הנה לגבי דרגא שלמעלה ממנה הרי זה באופן של מדידה והגבלה, ועדיין נדרשת ממנו העבודה ד"עלו מן הירדן".

יז. בנוגע לפועל:

כאשר יהודי עושה חשבון בנוגע לכללות עבודתו, ורואה שעבודתו היא באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, באופן ד"ופרצת" ("א ופרצת איד").

ויתירה מזו: כאשר שואל ומברר אצל חבירו אודות אופן עבודתו (בידעו שאינו יכול לסמוך על עצמו, כי "אדם קרוב אצל עצמו") – נותן לו חבירו טפיחה על שכמו באמרו שעבודתו היא באופן ד"ופרצת" ("א ופרצת איד"), למעלה ממדידה והגבלה,

עליו לדעת, שנדרשת ממנו עבודה נעלית יותר – "עלו מן הירדן", ואינו יכול להסתפק באופן עבודתו הקודמת, כי אע"פ שבערך לדרגתו הקודמת היתה עבודה זו באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, הרי לגבי דרגא נעלית יותר נחשבת עבודה זו לעבודה שבמדידה והגבלה, באופן של מיצרים וגבולים, ולכן, נדרשת ממנו העבודה דיצי"מ – לצאת גם ממדידה והגבלה זו, ולהגיע לעבודה הקשורה עם "ארץ טובה ורחבה", למעלה ממדידה והגבלה.

וזוהי ההוראה המיוחדת הנלמדת מקביעות שנה זו, ששבת הגדול חל "בעשור לחודש" שאז "עלו מן הירדן" – שגם כאשר עבודתו היא באופן ד"למכה מצרים בבכוריהם", למעלה ממדידה והגבלה, נדרשת ממנו עבודה נעלית יותר – "עלו מן הירדן". ולאידך – מאחר שמעמדו ומצבו הקודם הי' בבחינת "מצרים", הנה כאשר יוצא ממצרים, נפעל כללות הענין ד"עלו מן (ועל ידי) הירדן", כיתרון האור מן החושך כו'.

ומובן שכללות עבודה זו נעשית באופן של תענוג – כאמור לעיל שכללות השבת הוא ענין התענוג.

יח. והנה, מאחר שמיום השבת "מתברכין כולהו יומין", מובן, שההחלטות הטובות שמחליטים ביום השבת דעשור לחודש (בנוגע לכללות העבודה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה) – נמשכים ופועלים על כל הימים שלאח"ז.

ועד"ז מובן גם בנוגע לתיקון ושלימות העבר:

אע"פ שבשנה שעברה לא היתה הקביעות דשבת הגדול בעשור לחודש, ובמילא הי' "תירוץ" שלא היו יכולים ללמוד הוראה הנ"ל (ובפרט שהדבר אינו מפורש בשו"ע) – הרי מאחר שביום השבת נפעל גם עילוי ושלימות בכל הענינים שהיו במשך השבוע, שכולם עולים ונכללים בדרגא נעלית יותר, באופן ד"ויכולו" [נוסף על הענין ד"מיני' מתברכין כולהו יומין"], מובן, שעי"ז נפעל עילוי ושלימות בנוגע לכללות העבודה שלפנ"ז (בשנה שעברה).

ומובן, שגם תיקון והשלמת עניני העבר נעשית באופן של תענוג – כשם שכללות העבודה דיום השבת נעשית מתוך תענוג.

יט. והנה, כללות העבודה דשבת הגדול [כולל – הענינים המיוחדים הקשורים עם הקביעות דשבת הגדול "בעשור לחודש"] פועלת עילוי בעבודה הכללית דחג הפסח.

ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ שאחד הטעמים לקריאת שבת זו בשם "שבת הגדול" הרי זה לפי ששבת זו היא לפני חג הפסח שנקרא גם הוא בשם "שבת", כמ"ש "וספרתם לכם ממחרת השבת", דקאי על יו"ט ראשון דחגה"פ, זאת אומרת, שחג הפסח נקרא בשם שבת סתם, ושבת שלפני הפסח נקרא בשם "שבת הגדול" – וא"כ, מובן בפשטות ש"שבת הגדול" פועל עילוי בשבת סתם (חגה"פ).

וזוהי המעלה המיוחדת שבקביעות שנה זו – שישנה נתינת כח נוספת בנוגע לכללות העבודה דיצי"מ (העבודה דחגה"פ), בהתאם להוראה הנלמדת מהקביעות "בעשור לחודש", שאז "עלו מן הירדן", כנ"ל בארוכה.

ובפרט בעמדנו ביום השבת לאחרי חצות, בזמן ד"רעוא דרעוין" – שזמן זה קשור במיוחד עם כללות העבודה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה, כמרז"ל "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים . . כיעקב שכתוב בו ופרצת גו'", והרי תכלית השלימות בתענוג דיום השבת הוא בזמן ד"רעוא דרעוין".

ומזה מובן גם בנוגע ליום השבת עצמו – שאפילו לאחרי העבודה ד"למכה מצרים בבכוריהם" [שאומרים בתפלות שחרית דכל שבת, ובמיוחד – בשבת הגדול], הנה כאשר מגיע הזמן ד"רעוא דרעוין", נדרשת עבודה באופן נעלה יותר – "נחלה בלי מצרים", למעלה ממדידה והגבלה לגמרי.

וע"י כללות העבודה באופן ד"ופרצת", למעלה ממדידה והגבלה – זוכים לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו", בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

"ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" – בבית המקדש השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך".

* * *

כ. מאמר (כעין שיחה) ד"ה בעשור לחודש הזה.

* * *

כא. נהוג ללמוד בכל שבת פסוק בפרשת השבוע עם פירוש רש"י, או לבאר ענין מוקשה בפשוטו של מקרא שרש"י אינו מתעכב על ביאור הדבר.

ובפרשתנו – ישנו ענין הדורש ביאור בפשוטו של מקרא: מדוע בכמה קרבנות המובאים בפרשתנו לא נאמר "ריח ניחוח לה'"?

ואין לומר שמאחר שכבר נאמר לפנ"ז שבקרבנות ישנו הענין ד"ריח ניחוח לה'", שוב אין צורך שהכתוב יחזור ויפרש זאת בכל קרבן – כי בפרשתנו גופא ישנם כמה קרבנות שבהם נאמר "ריח ניחוח לה'" (אע"פ שכבר נאמר לפנ"ז שבקרבנות ישנו הענין ד"ריח ניחוח לה'").

ולדוגמא: "וזאת תורת המנחה . . ריח ניחוח אזכרתה לה'" (פרשתנו ו, ז־ח). ואע"פ שכאן נאמר "ריח ניחוח אזכרתה לה'" (ולא "ריח ניחוח לה'") – הרי מפורש במנחת כהן "ריח ניחוח לה'" (שם, יד).

[דרך אגב: הטעם שצריכים לפרש שגם במנחה ישנו הענין ד"ריח ניחוח לה'", אע"פ שכבר נאמר ענין זה בנוגע לעולת בהמה ועוף (בפ' ויקרא) – הרי זה משום שיש סברא לומר שבהקרבת סולת (במנחה) אין ענין של "ריח" (כמו בקרבן בהמה ועוף), ולכן צריכים הדגשה מיוחדת שגם במנחה ישנו הענין ד"ריח ניחוח לה'"].

ואעפ"כ, ישנם בפרשתנו קרבנות שבהם לא נאמר "ריח ניחוח לה'" – ורש"י אינו נעמד לבאר זאת!

כב. קושיא הנ"ל מתחזקת עוד יותר ע"פ הביאור שנתבאר בהתוועדות הקודמת (דש"פ ויקרא) – מדוע דוקא בקרבנות ישנו הענין ד"נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני", אע"פ שבכל המצוות כולם ישנו הענין ד"אמרתי ונעשה רצוני":

בהתוועדות הנ"ל (שיחת ש"פ ויקרא סמ"ה) נתבאר שאע"פ שבכל המצוות ישנו הענין ד"אמרתי ונעשה רצוני", אין זה גורם "נחת רוח" מיוחדת – כי אין חידוש גדול בדבר. ובפשטות – כאשר יהודי מקיים את ציוויי הקב"ה, הנה בהיותו שייך ל"עם חכם ונבון" אין בזה חידוש גדול, מאי קמ"ל?! – ולכן, אין הדבר גורם נחת רוח מיוחדת.

אבל כאשר מדובר אודות קרבנות שענינם הוא – כפרה, זאת אומרת, שמדובר אודות יהודי שהתנהג באופן בלתי רצוי, ואח"כ התחרט וחזר בתשובה, ומביא קרבן להקב"ה – הרי דבר זה פועל "נחת רוח" מיוחדת אצל הקב"ה.

ובפרט כאשר מדובר אודות חטא קל שאינו מחוייב להביא קרבן – עשה ולאו הניתק לעשה, שעל ענינים אלו מכפר קרבן עולה, כפרש"י עה"פ "ונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א, ד), "על מה הוא מרצה . . על עשה ועל לאו שניתק לעשה", והמדובר אודות עולת נדבה (כפרש"י (שם, ב) "בקרבנות נדבה דיבר הענין"), זאת אומרת, שאע"פ שאינו מחוייב להביא קרבן כדי לכפר על ענינים אלו, הרי הוא מתנדב ומביא קרבן עולה, ובפרט כאשר מדובר אודות מנחת עני, שעל זה נאמר "ונפש כי תקריב" (שם ב, א), ובפרש"י: "מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו" – מובן, שכל זה פועל נחת רוח מיוחדת אצל הקב"ה.

ועפ"ז תמוה ביותר: מדוע לא נאמר "ריח ניחוח לה'" בקרבן חטאת ואשם דפרשתנו – הרי כללות הענין ד"ריח ניחוח לה'" קשור עם ענין הכפרה על ענינים בלתי רצויים, וא"כ, אם תשובה וכפרה על

ענין קל (עשה ולאו הניתק לעשה) פועלת "נחת רוח" מיוחדת, הרי עאכו"כ שתשובה וכפרה על ענינים חמורים (לאו שזדונו כרת) צריכה לפעול "נחת רוח" מיוחדת, כאשר הקב"ה רואה שלמרות שנכשל בענינים חמורים, התחרט ושב בתשובה, ומביא קרבן להקב"ה. וא"כ, מדוע בקרבן חטאת ואשם דפרשתנו לא נאמר "ריח ניחוח לה'"?!

וכפי שיתבאר לקמן.

כג. בהערות אאמו"ר על הזהר דפרשתנו (לקוטי לוי"צ ע' ריג) מביא מאמר הזהר "ר' אלעזר הוה אזיל . . והוו עמי' ר' ייסא ור' חזקי', פתח ר' חזקי' ואמר.. כל בר נש דאשתדל במלי דאורייתא כו', תו פתח ואמר . . מאן דלעי באורייתא לא אצטריך לא לקרבנין ולא לעלוון, דהא אורייתא עדיף מכלא וכו'".

ובהערות אאמו"ר (ע' רס ואילך) מבאר את שמות התנאים ע"פ קבלה, ומקשר זאת עם מעלת התורה (שבענין זה דיבר ר"א) — ספירת התפארת וכו'.

וכמדובר כמ"פ שישנם ענינים שלא נתבארו ע"י אאמו"ר — בהסתמכו על המבואר במק"א. ועד"ז בנוגע לענינו — אינו מבאר ענין כללי המבואר במפרשי הזהר:

הרמ"ק (באוה"ח) הקשה על מאמר הזהר "לא אצטריך לא לקרבנין כו'" — הרי ישנו ציווי בתורה אודות הקרבת הקרבנות, וא"כ, איך אפשר לומר שכאשר עוסק בתורה "לא אצטריך לא לקרבנין כו'" — "אין ספק שאם חטא שמקריב קרבן"?!

ומבאר בזה: "אפשר דה"ק, לא אצטריך, שאינו חוטא מפני זכות התורה" היינו, שהתורה מגינה עליו שלא יבוא לידי חטא, ובדרך ממילא "לא אצטריך לא לקרבנין כו'".

ומביא פירוש נוסף — "ואפשר לומר עם היות שמקריב, לא אצטריך, שתורתם מטהרתם".

ועפ"ז מבאר את הפסוק "ואין למו מכשול" — ע"פ ב' הפירושים: "ואין למו מכשול, עון, וכן נתיבותי' שלום, בלא חטא, וזהו כפי' הראשון. ולאידך פי' אין למו מכשול, שמתכפרים ממכשולם, וכן נתיבותי' שלום, שנתכפרו ונטהרו".

והנה, הטעם שמביא פירוש נוסף, ואינו מסתפק בפירוש הראשון — הרי זה מפני הקושי שבפירוש הראשון: איתא בגמרא (מנחות קי, א): "מאי דכתיב (פרשתנו ז, לז) זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם . . כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם".

וכן מובא בשו"ע אדמו"ר הזקן — הן במהדורא קמא (או"ח ס"א סי"א): "אמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, לפיכך טוב לומר בכל יום פ' העולה ומנחה וכו'", ועד"ז במהדורא בתרא (שם ס"ט): "טוב מאד לומר (בכל יום) פ' הקרבנות, שהן עולה וכו' וכמו שאמרו חכמים ע"פ זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת וגו', כל העוסק בתורת עולה כו'".

וזהו הקושי שבפירוש הראשון "שאינו חוטא מפני זכות התורה" — הרי מפורש בגמרא "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת", היינו, שהעסק בתורה פועל את פעולת הקרבן ("כאילו הקריב"), ולא שהעסק בתורה פועל שלא יחטא ולא יהי' זקוק כלל לפעולת הקרבן?!

ובפרט ע"פ הדגשת אדמו"ר הזקן (מהדו"ק שם סי"ב) "אם יודע שנתחייב חטאת, יאמר תחלה פ' חטאת כו'" — היינו, שמדובר אודות אדם שחטא ועוסק בפרשת חטאת תמורת הקרבת החטאת כפשוטה (ולא שהעסק בתורה פועל שלא יחטא כלל).

ולכן מביא הרמ"ק פירוש נוסף — "עם היות שמקריב, לא אצטריך, שתורתם מטהרתם", היינו, שע"י העסק בתורה נפעל כבר ענין הכפרה (בדוגמת הקרבת הקרבן), ומה שמקריב קרבן בפועל (נוסף על העסק בתורה) — הרי זה ענין בפ"ע, ציווי בפ"ע וכו'.

אבל עדיין אינו מובן – מהו ההסבר בדבר שגם לאחרי שנפעל ענין הכפרה ע"י העסק בתורה, ישנו עדיין כללות הענין דהקרבת קרבן בפועל. וכפי שיתבאר לקמן.

כד. כללות הענין דפרשת "צו" – מורה על ענין הזריזות, כפירוש רש"י (ריש פרשתנו) "אין צו אלא לשון זירוז".

וענין זה קשור עם לקיחת השה דקרבן פסח "בעשור לחודש", היינו, שאינו ממתין עד ליום י"ד בניסן, שאז חל החיוב דהקרבת הפסח, אלא הוא מזדרז לקחת את השה "בעשור לחודש", ד' ימים קודם ההקרבה, ובכל יום מד' ימים אלו הרי הוא מבקר את השה להיות בטוח שאין בו מום – שכל זה מורה על הזריזות והזהירות (הקשורה עם ענין הזריזות) בכל הקשור להקרבת קרבן פסח.

ובהמשך לזה – כאן המקום לעורר ולזרז עוד הפעם בנוגע להתעסקות ב"מבצע פסח", שזהו המבצע שהזמן גרמא:

בעמדנו ימים ספורים לפני חג הפסח, צריכים להשתדל ביתר שאת וביתר עוז שכאו"א מבנ"י יוכל לערוך את ה"סדר" באופן המתאים, ועד שבבוא "ליל הסדר" לא יהי' מציאות של "דכפין" ו"דצריך" (שצריכים להזמינו לשולחן ה"סדר"), כי לכאו"א מישראל יהיו כל צרכי החג בהרחבה, ויוכל לערוך את ה"סדר" בביתו כמלך היושב על כסאו, ועקרת הבית – כמלכה היושבת על כסאה, מתוך הרחבה ושמחה וכו'.

כה. וכאן המקום לעורר גם אודות שאר ה"מבצעים":

לכל לראש – מבצע חינוך, "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". וענין זה קשור במיוחד עם חגה"פ – כי בחגה"פ (יצי"מ) התחיל כללות הענין ד"כי נער ישראל ואוהבהו".

ועד"ז שאר ה"מבצעים": אהבת ישראל, תורה, תפילין, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים – יבנה וחכמי', נרות שבת קודש ויו"ט (ובחגה"פ – בברכת "שהחיינו"), כשרות האכילה ושתי' וטהרת המשפחה.

ומובן שכל ה"מבצעים" קשורים עם "מבצע פסח" – ע"ד המבואר בחינוך שכל המצוות כולם הם "זכר ליציאת מצרים". והדבר מפורש בעשרת הדברות: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" – "כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי".

והנה, כשם שההתעסקות בעניני הפסח נעשית באופן של זריזות (כאמור לעיל בנוגע ללקיחת השה "בעשור לחודש"), כמו כן מובן שההתעסקות בכל המבצעים, ובכללות הענין דהפצת היהדות, צריכה להיות באופן של זריזות, וכמרז"ל "זריזין מקדימין למצוות".

ובפרט בעמדנו בזמן ד"רעוא דרעוין", הקשור עם "נחלה בלי מיצרים" – ישנה נתינת כח מיוחדת להחליט החלטות טובות – ולקיימן בפועל לעסוק בכל פעולות הנ"ל באופן שלמעלה ממדידה והגבלה – "נחלה בלי מיצרים".

ויה"ר שע"י ההוספה והזריזות בכל הענינים דהפצת היהדות והמעיינות באופן שלמעלה ממדידה והגבלה – נזכה בקרוב ממש לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו", ובאופן של זריזות – "מיד הן נגאלין", "היום", ע"י כללות ההנהגה באופן ד"בקולו תשמעו", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

כו. היות שהגיעו כמה אורחים בקשר למאורע הקשור עם "שנת השמונים" – הרי כאן המקום לבאר ענין בפרק תהלים שמסיימים לומר בשנת השמונים – פרק פ' שבתהלים, וכן ענין בפרק תהלים שמתחילים לומר בשנת השמונים ואחת – פרק פ"א שבתהלים.

וכידוע תקנת הבעש"ט לומר הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו. וכידוע גם מאמר אדמו"ר הזקן בנוגע לביאור תקנה זו – כפי שנדפס עתה בקשר לימים אלו (ב"קובץ י"א ניסן – שנת השמונים").

ובנוגע לענייננו – מאחר שנמצאים אנו בסיום שנת השמונים, ונכנסים לשנת השמונים ואחת, ובפרט בזמן ד"רעוא דרעוין", השייך כבר ליום ראשון (שנת השמונים ואחת) – מן הראוי לבאר ענין מסויים בנוגע לפרקים פ' ופ"א שבתהלים.

ובהקדמה:

ידוע מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע בנוגע לאמירת פירושים בספר התניא, שאע"פ שבענין זה צריכה להיות זהירות כו', הרי כאשר מדובר אודות פירוש המוסיף בעניני יראת שמים ועבודת ה', מותר וצריך לומר ולבאר פירוש זה, גם כאשר לא בטוחים שפירוש זה הוא אמת לאמיתו.

ועד"ז בנוגע לענייננו: אע"פ שלא מצאתי בספרים את הביאור דלקמן, אעפ"כ, מאחר ששמיעת הביאור תביא להוספה בעבודת ה', ובמיוחד בנוגע לתקוות הגאולה (ובאופן שיפעלו הדברים בי ובהשומעים) – הרי זה דבר טוב ונכון וכו'.

כז. לכל לראש – נתעכב על ענין כללי שישנו בפרקים אלו – מספר הפסוקים דפרק פ', ומספר הפסוקים דפרק פ"א.

ובהקדים:

ידוע גודל הענין שבמספר אותיות התורה – דהנה, אע"פ שמבואר בשעהיוה"א (פ"ז) ש"החשבון מורה על מיעוט האור והחיות . . עד שלא נשאר ממנו אלא בחי' אחרונה שהוא בחי' החשבון ומספר כו'" – הרי מצינו בתורה כמה וכמה הלכות (בנגלה דתורה) שלמדים מענין המספר.

[ולדוגמא: "סתם נזירות שלושים יום, מנלן, אמר קרא יהי', בגימטריא תלתין". ולהעיר – שכללות ענין הנזירות קשור עם ענינו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שהרי "יוסף" נקרא "נזיר אחיו"].

ועאכו"כ בנוגע לדרך הלימוד דתורת הקבלה והחסידות – שישנם ריבוי ענינים של גימטריא וכו'.

וכמדובר לעיל (שיחת ש"פ ויק"פ סמ"ד) שהרס"ג הקדיש מזמנו כדי למנות את מספר האותיות שבתורה, ולא רק בנוגע למספר הכללי דאותיות התורה, אלא גם בנוגע למספר דכל אות בפ"ע (מספר אותיות אל"ף שבתורה, מספר אותיות בי"ת, וכיו"ב בשאר האותיות).

ומפורש בגמרא (קידושין ל, א): "לפיכך נקראו ראשונים סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות של ס"ת, דרש דרש חציין של תיבות, והתגלח של פסוקים, יכרסמנה חזיר מיער, עי"ן דיער חציין של תהלים וכו'".

ומה שהודגש (בהתוועדות הנ"ל) ענין זה בקשר לרס"ג, אע"פ שמצינו זאת כבר בגמרא – הרי זה משום שאצל הרס"ג ישנו חידוש מיוחד בענין זה:

המבואר בגמרא אודות אלו שהיו סופרים כל האותיות שבתורה – מדובר אודות "סופרים", שאצלם ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לכללות ענין האותיות שבתורה. ואפילו בנוגע ל"סופרים" – לא מצינו שכולם ספרו את האותיות שבתורה. ולדוגמא: ר' מאיר הי' סופר, אבל אעפ"כ, לא מצינו בפירוש שר' מאיר ספר את האותיות שבתורה.

ובנוגע לרס"ג – הנה אע"פ שהוא לא הי' סופר, אלא הי' ראש ישיבה, ופוסק בישראל וכו', אעפ"כ, הקדיש מזמנו כדי לספור את האותיות שבתורה [וזאת – למרות שימי חייו היו פחות מאשר "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", כידוע שימי חייו היו חמישים או ששים שנה (כפי החילוקי דעות שבזה)] – וכפי שנדפסו בספריו כל הענינים הקשורים עם מספר האותיות שבתורה.

ולכן, כאשר רוצים להדגיש את גודל ההפלאה שבענין המספר דאותיות התורה, מזכירים שהרס"ג הקדיש מזמנו למנות את מספר האותיות שבתורה, למרות שלא הי' סופר, ועיקר עסקו הי' בלימוד התורה

באופן של הבנה והשגה כו'. ועד"ז מובן בנוגע לגודל הענין שבמספר הפסוקים (לא רק האותיות) שבפרקי תהלים, ובענינו – מספר הפסוקים דפרק פ' ופ"א, כדלקמן.

כח. פסוקי פרק פ' שבתהלים מספרם – כ'. ופסוקי פרק פ"א שבתהלים מספרם – י"ז.
והביאור בזה:

מספר כ' מורה על בחי' "כה", "כדמותינו" (בניגוד לבחי' "זה"), שזהו כללות הענין דספירת המלכות.

ומספר כ' מורה גם על בחי' הכתר – "כתר עליון איהו כתר מלכות". וגם בחי' הכתר קשורה עם בחי' "כה" – כידוע המאמר "כתר עליון, אע"ג דאיהו אור צח ומצוחצח, אוכם הוא קדם עילת העילות", ועז"נ "ישת חושך סתרו".

ועפ"ז מובן שפרק פ' שבתהלים, שפסוקיו הם במספר כ' – מורה על כללות הענין דסדר ההשתלשלות, הקשור עם ספירת המלכות, כמ"ש "מלכותך מלכות כל עולמים".

ומזה מובן, שכאשר מגיעים לשנת השמונים, "ואם בגבורות שמונים שנה" – נמשכת נתינת כה מיוחדת, באופן של "גבורות", ובאופן ד"כיון דאיפליג איפליג", בנוגע לפעולות הקשורות עם כללות סדר ההשתלשלות.

ולאח"ז – מתחילה העבודה דשנת השמונים ואחת, פרק פ"א שבתהלים, שמספר פסוקיו – י"ז:

י"ז בגימטריא "טוב". וכידוע מאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בנוגע לאמירת פסוקי "אתה הראת" קודם "הקפות", שאומרים י"ז פסוקים, בגימטריא "טוב", וזהו הקשר לענין התורה – "אין טוב אלא תורה". ומה שאומרים י"ז פסוקים אלו ג"פ – הרי זה ע"ד המבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן (או"ח רסרס"ג) שההוספה על שיעור מכוון, אינה מבטלת את השיעור כו'.

והנה, בחי' "טוב" בספירות קאי על ספירת היסוד, שנקרא "טוב". וזהו הקשר עם שנת השמונים – כי "יסוד" בגימטריא שמונים.

ועפ"ז מובן שהפרקים פ' ופ"א שבתהלים הם בדוגמת מלכות ויסוד. וע"פ האמור לעיל שפרק פ' שבתהלים ("כתר עליון איהו כתר מלכות") מורה על כללות סדר ההשתלשלות, מובן, שפרק פ"א שבתהלים, ספירת היסוד, שהוא המשפיע לספירת המלכות (פ'), מורה על בחי' שלמעלה מכללות סדר ההשתלשלות.

וזהו הביאור בסדר הפרקים פ' ופ"א – שלאחרי כללות העבודה דשנת השמונים הקשורה עם כללות סדר ההשתלשלות, באופן של גבורות כו', באים לבחי' העבודה שהיא למעלה מכל סדר ההשתלשלות.

כט. נוסף על הביאור בנוגע לכללות הפרקים פ' ופ"א (כפי שזה מתבטא במספר הפסוקים הכללי) – צריכים לבאר ענין מסויים השייך לפרטי הענינים דפרקים אלו. וע"ד המבואר בשער היחוד לאדמו"ר האמצעי, שאין להסתפק בהתבוננות ועבודה כללית, אלא דרושה גם התבוננות ועבודה פרטית.
ומובן, שאם נתחיל לבאר כל תיבה ותיבה שבפרקים אלו, הרי זה ימשך עד לשנת הפ"ב! ולכן, מאחר שרוצים לסיים את הביאור קודם הכניסה לשנת הפ"א, נסתפק בביאור תיבה אחת בכל פסוק דפרק פ', וענין אחד בפרק פ"א, כדלקמן.

ל. בהתחלת פרק פ' דתהלים נאמר: "למנצח אל שושנים עדות לאסף מזמור".
והנה, תיבת "שושנים" פירושה – "כלי ניגון עשוי בצורת שושנה" (מצו"צ עה"פ) ומזמור זה נאמר בליווי ה"כלי ניגון" "שושנים".

ונוסף לזה: "שושנים" קאי על בנ"י בהיותם במעמד ומצב של גלות – "כשושנה בין החוחים".

דהנה, מבואר בתניא (פל"ז) שכללות הענין דירידת הנשמה בגוף, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, הוא ענין של גלות. וזהו דיוק הלשון "בירא עמיקתא", בדוגמת ענין הבור – היפך הקדושה. ועאכו"כ בזמן

הגלות, היינו, שנוסף על הגלות דירידת הנשמה בגוף, ישנו גם ענין הגלות כפשוטו – שאז מודגש יותר שבנ"י נמצאים במעמד ומצב ד"שושנה בין החוחים".

ומ"ש "כשושנה בין החוחים", לשון רבים – הרי זה משום שישנם כמה אופנים בענין הגלות. וע"ד המבואר בענין "ירוד ירדנו", ב' הירידות שבכללות ענין הגלות. כידוע שאע"פ שבפרטיות ישנם ד' גלויות, אעפ"כ, בכללות יותר נחלקים הם לב' גלויות: גלות מצרים ושאר הגלויות, או באופן אחר כו'.

וכשם שבנוגע לירידת הגלות נאמר "ירוד ירדנו", ב' אופני ירידה, כמו כן נאמר בנוגע לענין הגאולה – "ואנכי אעלך גם עלה", ב' אופנים כלליים של גאולה.

זאת אומרת: אי אפשר להסתפק בגאולה שהיתה לאחרי גלות בבל, יון, מדי ופרס, אלא צריכים שתהי' גם הגאולה מגלותנו זה, גלות אדום, באופן של גאולה שאין אחרי' גלות.

ולאידך – מובן שבכל אופן של גאולה ישנו עילוי מיוחד. ולכן, גם לעתיד לבוא יזכירו את הגאולה דיצי"מ – מצד המעלה המיוחדת שבגאולה זו.

לא. לאחרי ההקדמה ד"למנצח אל שושנים גו'", ממשיך בכתוב – "רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה":

היות שבנ"י נמצאים בגלות, במעמד ומצב ד"שושנה בין החוחים" – כבשה אחת בין שבעים זאבים, לכן, זקוקים הם ביותר ל"רועה ישראל", שהוא שומר על הכבשה האחת מפני שבעים הזאבים. והשמירה ד"רועה ישראל" היא באופן ד"יושב הכרובים הופיעה" – באופן של גילוי וקביעות.

וממשיך בכתוב – "לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו":

ובהקדים: לכאורה אינו מובן, מדוע מדגיש בכתוב "אפרים ובנימין ומנשה" דוקא, הרי ישנם יהודים ששייכים לשאר השבטים, ובפרט כאשר מדובר אודות כהנים ולוים, ועד"ז גרים שנתגיירו כהלכה?!

והביאור בזה: בפסוק זה מדובר אודות מעמד ומצב קשה יותר בזמן הגלות גופא, שאז זקוקים לישועה מיוחדת. ולכן מדגיש בכתוב "אפרים ובנימין ומנשה", כמבואר בפרש"י שאצלם הי' זמן מסויים שהיו זקוקים לישועה מיוחדת – "אפרים במלחמת ארם . . מנשה בימי יהואש . . בנימין בימי אחשורוש, שהיו מרדכי ואסתר בסכנה, וכל הדור תלוי בהם". ועז"נ "עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו".

זאת אומרת: כאשר בנ"י נמצאים בזמן הגלות במעמד ומצב רגיל, בשנים כתיקונן (לפי ערך זמן הגלות), אזי מספיק הגילוי ד"רועה ישראל . . הופיעה". אבל כאשר ישנו מעמד ומצב גרוע יותר, "צוק העתים" – מבקשים בנ"י "עוררה את גבורתך", היינו, המשכה והתגלות מיוחדת ד"גבורתך" (נוסף על כללות הענין ד"גבורות"), כדי שיהי' "לכה לישועתה לנו" – ישועה והצלה לבנ"י.

ועד"ז מובן בנוגע לגלותנו זה – שבנ"י מבקשים מהקב"ה שכשם ש"לפני אפרים ובנימין ומנשה" הי' הענין ד"עוררה את גבורתך", כמו כן יהי' עתה "לכה לישועתה לנו", שהרי "לכה לישועתה לנו", קאי על כאו"א מישראל שאומר תהלים גם בימינו אלו!

ומסיים – "אלקים השיבנו והאר פניך ונושעה":

בהמשכת אלקות ישנם כמה דרגות ואופנים כו', ולכן, מבקשים בנ"י מהקב"ה – "האר פניך", עצמותו ומהותו!

דהנה, כאשר הקב"ה אומר "הנה מלאכי ילך לפניך", אומרים בנ"י: "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה", כי מעמדם ומצבם של בנ"י הוא באופן ד"ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה", ולכן אינם רוצים לקבל ע"י מלאכים וכו', ופועלים ש"פני ילכו", "האר פניך", עצמותו ומהותו.

ומ"ש "אלקים השיבנו האר פניך ונושעה" – הכוונה בזה שמגלים את הפנימיות דשם "אלקים", בגימטריא הטבע, העלם והסתר כו' – שפנימיותו הוא "פניך". ומאחר שמדובר אודות גילוי הפנימיות דשם אלקים – הרי זה באופן דיתרון האור כו'.

ובזה מסתיים סדר הא' שבענין הגלות והגאולה, וכפי שיתבאר לקמן הביאור בהמשך הפסוקים.

לב. הביאור בפרש"י:

כאשר הבן חמש למקרא רואה שישנם קרבנות שבהם לא נאמר "ריח ניחוח לה'", מבין שטעם הדבר הוא – לפי שבקרבנות אלו אין "ריח ניחוח לה'". וכמובן בפשטות (ועד כדי כך שרש"י לא צריך לומר זאת בפירוש) שע"פ פשש"מ ישנו הענין ד"ריח ניחוח לה'" רק היכן שמפורש כן בכתוב, אבל בקרבנות אלו שלא נאמר בהם "ריח ניחוח לה'" – הרי זה משום שעל ידם לא נפעל "ריח ניחוח לה'".

ועפ"ז יובן מדוע לא נאמר "ריח ניחוח לה'" בקרבנות חטאת ואשם שבפרשתנו – כי קרבנות אלו אינם פועלים "ריח ניחוח לה'".

והביאור בזה:

הבן חמש למקרא מבין שכאשר מדובר אודות עבירה חמורה כו' (שזדונו כרת), הנה גם כאשר שב בתשובה ומביא קרבן להקב"ה, לא יתכן שקרבן זה יפעל "ריח ניחוח לה'", נחת רוח מיוחדת אצל הקב"ה – כי הקרבן בא בקשר עם ענין של כפרה על עבירה חמורה. זאת אומרת: אע"פ שהקרבן מכפר לו, אי אפשר לומר שזהו ענין הקשור עם "נחת רוח לפני".

משא"כ כאשר מדובר אודות קרבן עולה שמכפר על דברים קלים, עשה ולאו הניתק לעשה – הנה מאחר שע"פ דין אינו מחוייב להביא קרבן על ענינים אלו (בהיותם דברים קלים), ואעפ"כ מתנדב מרצונו להביא קרבן לה', לכן, קרבן זה הוא באופן ד"ריח ניחוח לה'", כי זהו דבר הגורם "נחת רוח לפני".

דוגמא לדבר:

הבן חמש למקרא למד כבר בפרש"י בפ' תשא (לג, יא) אודות תפלתו של משה רבינו בארבעים יום האמצעיים – "מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון, אמור מעתה אמצעיים היו בכעס".

זאת אומרת: אע"פ שמדובר אודות ענין התפלה, ובפרט תפלתו של משה רבינו ובתפלה גופא – י"ג מדות הרחמים שאינן חוזרות ריקם, הנה גם כאשר נפעל ענין הכפרה, "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו" [ועד שסוכ"ס נפעל הענין דלוחות האחרונות, באופן ד"אחרונים ברצון"], הי' הדבר באופן של "כעס", מפני גודל וחומר החטא כו'.

ועד"ז מובן בנוגע לענינו – שגם כאשר נפעל ענין הכפרה ע"י קרבן חטאת ואשם, אי אפשר לומר שזהו ענין שפועל "ריח ניחוח לה'" ("נחת רוח לפני") מפני חומר הענין שעליו מכפר הקרבן.

ובמכ"ש וק"ו: אם תפלתו של משה רבינו במשך ארבעים יום פעלה ענין של כפרה באופן של "כעס" בלבד [ורק לאח"ז הי' הענין ד"אחרונים ברצון"], הרי בודאי שלא יתכן לומר שכאשר כאו"א מישראל מקריב קרבן חטאת (על ענין חמור) יפעל הדבר "ריח ניחוח לה'", "נחת רוח לפני"!

לג. אבל עדיין צריך להבין – מדוע לא נאמר "ריח ניחוח לה'" בקרבן תודה*.

דהנה, קרבן תודה אינו קשור עם כפרה על ענין בלתי רצוי ח"ו, אלא אדרבה: מדובר כאן אודות אדם שנעשה לו נס, כפרש"י (פרשתנו ז, יב) שקרבן תודה בא "על דבר הודאה על נס שנעשה לו" (ד' שחייבים להודות), היינו, שנמצא במעמד ומצב נעלה ביותר עד שזכה שהקב"ה יעשה לו נס.

וא"כ, כאשר מקריב קרבן תודה, ביחד עם ארבעים חלות, "ד' מיני לחם . . וכל מין ומין י' חלות" (פרש"י שם) – שלא מצינו זאת בשאר הקרבנות – מדוע קרבן נעלה כזה לא פועל "ריח ניחוח לה'"?!

וכפי שיתבאר לקמן.

---

*) ואף שבהמשך הפסוקים כאן – "אם על תודה יקריבנו וגו'" (ז, יב) – לא מוזכר אודות הקרבה למזבח, וא"כ, לא שייך לכאורה לומר "ריח ניחוח לה'" – הרי בהמשך "למטה" (לשון רש"י שם, יד) מדובר בהקרבה המזבחה (שם, לא).

לד. הביאור בנוגע להערות אאמו"ר:

בכללות ענין הקרבנות ישנם ב' ענינים: (א) הפעולה בנוגע לעצמו, (ב) הפעולה בנוגע לעולם. ובהקדים:

מבואר בתניא (פל"ז) מ"ש בע"ח (שער כ"ו) שהנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל, וירידתה למטה היא רק כדי לתקן את הגוף ונה"ב וחלקו בעולם. זאת אומרת: ע"י הירידה למטה נפעל אמנם עילוי גם בנוגע לנשמה (שמגיעה לדרגא נעלית יותר מכפי שהיתה קודם ירידתה), אבל לא בשביל זה ירדה הנשמה למטה, אלא כדי לתקן את הגוף ונה"ב וחלקו בעולם.

ועפ"ז מובן שכאשר אדם מביא קרבן לכפר על ענין בלתי רצוי — הנה נוסף על ענין הכפרה בנוגע לנשמתו, צריך להיות ענין הכפרה גם ביחס לחלקו בעולם.

וזהו החילוק שבין פעולת הכפרה שע"י העסק בתורה ("כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת") לפעולת הכפרה שע"י הקרבת הקרבן כפשוטו: ע"י העסק בתורה נפעל ענין הכפרה בנוגע לנשמתו, וע"י הקרבת הקרבן כפשוטו נפעל ענין הכפרה בנוגע לחלקו בעולם.

והביאור בזה:

איתא במדרש (יל"ש תהלים רמז תשב): "שאלו לתורה חוטא מה עונשו, א"ל יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה מה עונשו, א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו".

ולכאורה אינו מובן: הרי התורה היא "תורת ה'", חכמתו ורצונו של הקב"ה, וא"כ, איך יתכן שכאשר מדובר אודות אדם אחד, אומרת התורה שיביא קרבן, והקב"ה אומר שיעשה תשובה?!

והביאור בזה: הקב"ה מורה על בחי' שלמעלה ממציאות העולם, ולכן אומר הקב"ה "יעשה תשובה ויתכפר לו" — שזוהי הכפרה בנוגע לנשמה עצמה. אבל כאשר מדובר אודות הכפרה גם בנוגע לחלקו בעולם, הנה על זה אומרת התורה, ששייכת לעולם, "יביא אשם כו'", היינו, שכדי לפעול את ענין הכפרה בנוגע לחלקו בעולם, צריכים להקריב קרבן גשמי.

וכמבואר בכ"מ שבקרבן ישנם כל ד' הסוגים דדצח"מ: המלח שבקרבן הוא מסוג הדומם; עצי המערכה שעל המזבח הם מסוג הצומח, ועד שישנו "קרבן עצים" — כאשר מנדבים עצים למערכה; הבהמה עצמה שמקריבים לקרבן היא מסוג החי; והאדם שמביא את הקרבן הוא מסוג המדבר. וכן הכהנים שמקריבים את הקרבן בתור "שלוחי דידן" (משא"כ לפי הדעה שהכהנים הם "שלוחי דרחמנא") — הם מסוג המדבר.

ועפ"ז מובן שע"י הקרבת קרבן גשמי נפעל ענין הכפרה בנוגע לחלקו בעולם (נוסף על הכפרה בנוגע לנשמתו הנפעלת ע"י העסק בתורת הקרבן) — כי בקרבן כלולים כל ד' הסוגים דדצח"מ שמהם מורכב כללות העולם.

לה. האמור לעיל (שנוסף על הכפרה בנוגע לנשמתו, צריך להיות ענין הכפרה גם בנוגע לחלקו בעולם) מתאים גם עם המבואר בכתבי האריז"ל אודות מאמר רבי על ר' אלעזר בן דורדיא "יש קונה עולמו בשעה אחת" — שראב"ד קנה את עולמו של יוחנן כה"ג (ששימש פ' שנה בכהונה גדולה ולבסוף כו').

והביאור בזה:

עבודת התשובה דראב"ד (ש"געה בבכי' עד שיצתה נשמתו") היא אמנם גדולה ביותר, אבל כל זה הוא רק בנוגע להמשכת האור בנוגע לנשמתו. וא"כ, נשאלת השאלה: כיצד נפעל עי"ז "קונה עולמו" — כדי לבנות "עולם" שלם, צריכים גם "כלים" (לא רק אורות) ולבושים וכו'?!

וכדי לתרץ קושיא זו — מבואר בכתבי האריז"ל שראב"ד קיבל את "עולמו" של יוחנן כה"ג. דהנה, מאחר שיוחנן שימש פ' שנה בכהונה גדולה, הרי מובן בפשטות גודל העילוי שהי' ב"עולם" שנבנה ע"י כללות עבודתו. ו"עולם" זה קנה ראב"ד ע"י גודל העילוי בעבודת התשובה שלו.

וזהו מתאים עם האמור לעיל שאי אפשר להסתפק בעבודת התשובה בנוגע לנשמתו בלבד (ע"י העסק בתורת חטאת כו'), כי צריכים לפעול את ענין הכפרה גם בנוגע לחלקו בעולם (ע"י הקרבת קרבן גשמי) — ע"ד שראב"ד הי' צריך לקנות את "עולמו" (כלים ולבושים כו'), ולא הי' מספיק המשכת האורות בנוגע לנשמתו בלבד.

וזהו כללות הענין דבמקום שבעלי תשובה עומדים כו' — היינו, שעבודת התשובה היא באופן שפועל גם בנוגע לענין המקום, מציאות העולם, ולא בנוגע לנשמתו בלבד.

לו. ההוראה מזה בנוגע לפועל:

כאשר אומרים ליהודי "אל תבט אל מראהו" של הזולת, כי אין אדם יודע מה נעשה בלבו של חבירו, ויתכן שעבודת התשובה שלו היא באופן נעלה ביותר כו' — יכול הוא לבוא ולטעון: בשלמא כאשר מדובר אודות ענין של "אורות" — הרי לא כל אחד יודע ומבין בענין של "אורות"; אבל כאשר מדברים אודות ענין של "כלים" — הרי זה צריך להיות באופן גלוי וניכר לכל (עד שיכולים למשש זאת כו'), כי כל ענין ה"כלים" הוא כדי לגלות אל הזולת וכו', וכאשר עושה "חשבון צדק" בנפשו, רואה שאין לו "כלים"?!

ידוע אמנם פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שיהודי לא צריך לדבר על עצמו באופן בלתי רצוי כו', אבל אעפ"כ, כאשר עושה "חשבון צדק" בנפשו, רואה שאין לו "כלים"!

הנה על זה אומרים לו — שיאמר קאפיטל תהלים, ועד"ז כאשר חבירו יאמר קאפיטל תהלים עבורו, ועי"ז יהיו לו "כלים" לקבל את ה"אורות".

וכאשר יאמר קאפיטל תהלים כדבעי, יתכן שיזכה לקבל "כלים" נעלים ביותר, בדוגמת ה"כלים" שקיבל ראב"ד — עולמו של יוחנן כה"ג!

דהנה, מאחר שיוחנן כה"ג שימש שמונים שנה בכהונה גדולה, מובן, שכאשר נכנס לקודש הקדשים בפעם האחרונה, היתה עבודתו באופן המתאים, דאל"כ, לא הי' יוצא משם כו'. וא"כ, מובן בפשטות גודל העילוי ב"עולם" שנבנה ע"י עבודה נעלית כזו במשך שמונים שנה (אלא שאח"כ הי' ענין מבהיל ביותר כו').

ועל זה אומרים ליהודי שכאשר יאמר קאפיטל תהלים כדבעי — יתכן שיזכה לקבל "עולם" בדוגמת ה"עולם" שקיבל ראב"ד, שזהו "עולם" שאפילו רבי נתקנא בו, ועד ש"בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת"!

דהנה, באוצרו של הקב"ה ישנם "כלים מכלים שונים" — כפי שנאמר בנוגע ל"אחשורוש", דקאי על הקב"ה שאחרית וראשית שלו, ומובן שבאוצרו של הקב"ה ישנם "כלים מכלים שונים", עד לכלים דביהמ"ק כו'.

ועפ"ז מובן שגם כאשר בנ"י נמצאים בזמן הגלות, במעמד ומצב ד"הושחרו פניהם של ישראל כשולי קדירה" [כפי שהי' בזמן אחשורוש, וע"ש זה נקרא "אחשורוש" (מגילה יא, א)] — הרי כאשר יהודי אומר קאפיטל תהלים כדבעי, זוכה הוא לקבל "כלים" נעלים ביותר.

לז. והנה, כללות העבודה דראב"ד באופן דכלות הנפש היא עבודה מיוחדת כו', ואין זה סדר העבודה דכאו"א מישראל. וע"ד המבואר בתניא (פמ"ג) בנוגע להקדמת אהבה ליראה — שזהו "דרך מקרה והוראת שעה בהשגחה פרטית מאת ה' לצורך שעה, כמעשה דר"א בן דורדיא".

וסדר העבודה דכאו"א מישראל הוא באופן דנשמה בגוף דוקא, ומתוך בריאות הגוף, וכמ"ש הרמב"ם "היות הגוף בריא ושלם מדרכי עבודת ה' הוא".

וע"י כללות עבודתם של בנ"י בימי הגלות האחרונים, ובפרט ע"י עבודת התשובה — זוכים לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, כפס"ד הרמב"ם "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה . ומיד הן נגאלין".

וענין זה נפעל ע"י כאו"א מישראל – כפס"ד הרמב"ם שע"י "מצוה אחת", "הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה" – גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

לח. בהמשך הכתובים דפרק פ' שבתהלים נאמר – "ה' אלקים צבאות עד מתי עשנת בתפלת עמך": מבואר במפרשים (מצו"ד ומצו"צ) ש"עשנת" מורה על ענין הכעס, כמו "עלה עשן באפו". והפירוש ד"עשנת בתפלת עמך" הוא – שבזמן הגלות "כעסת למאס תפלת עמך" (מצו"ד). וזוהי טענתם של בנ"י – "עד מתי עשנת בתפלת עמך"!

והנה, נוסף על הפירוש ש"עשנת" מורה על ענין הכעס, ישנו גם הפירוש ד"עשן" כפשוטו (כדלקמן). וכמבואר בכ"מ בדרושי הצ"צ שכאשר ישנם כמה פירושים בתיבה אחת, בהכרח לומר שישנו קשר ושייכות ביניהם. והמקור לזה – ע"פ תורת הבעש"ט ש"שמו אשר יקראו לו בלה"ק" מורה על חיות ותוכן הענין, שמזה מובן שב' פירושים דתיבה אחת שייכים זל"ז. זאת אומרת: אע"פ שיש ביניהם חילוקים בנוגע למראה וציור כו', בהכרח לומר שישנו תוכן כללי שוה בשניהם.

והביאור בזה:

"עשן" נעשה משריפת דבר מסויים, ולדוגמא: עשן המערכה משריפת הקרבן ע"ג עצי המערכה.

והנה, אע"פ שבכל הקרבנות הי' ענין של "עשן" – הרי זה הי' באופן מועט בלבד, ולא ריבוי עשן. בנוגע לענין הקטורת ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לענין העשן – "מעלה עשן", משא"כ בנוגע לשאר הקרבנות שבהם הי' מעט עשן בלבד.

ולכן, מחמשה עשר באב ואילך לא היו כורתים עצים למערכה, כי אז "תשש כחה של חמה", והעצים שכורתים לאחרי זמן זה אינם יבשים די צרכם, ומעלים הרבה עשן.

והביאור בזה – בעבודת האדם:

"עשן" נעשה משריפת וביטול הדבר הנשרף אל האש, היינו, מאחר שכל דבר כלול מד' יסודות אש רוח מים עפר, הנה ע"י השריפה מתפרדים ד' יסודות אלו, וחלקם כלה בעשן כו' (כמבואר באגה"ק (סט"ו)).

והנה, כאשר ישנה לחלוחית (מיסוד המים) יתירה בדבר הנשרף, היינו, שישנו חסרון בענין הביטול אל האש (כי אש ומים הם דברים הפכיים ומנגדים זל"ז) – נעשה עי"ז הרבה עשן.

וזהו "עשנת בתפלת עמך":

ישנו אמנם כללות הענין דעבודת התפלה – ענין האש, כי ללא אש אין מציאות של עשן. אבל אעפ"כ, הרי זה באופן ד"עשנת בתפלת עמך" – ריבוי עשן, מפני התגברות החומר כו', כאמור לעיל שמהעדר הביטול נעשה ריבוי עשן. ומובן שגם ענין בלתי רצוי זה (ריבוי עשן) הוא מצד כללות ענין הגלות.

לט. וממשיך בכתוב – "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש":
ידוע מארז"ל (שבת מא, א) "אכל ולא שתה אכילתו דם", ולכן, אין מספיק אכילה בלבד, אלא צריך להיות גם שתי' – כי השתי' מוליכה את המזון בכל אברי הגוף.

והנה, בזמן הגלות נמצאים בנ"י במעמד ומצב ד"האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש", היינו, שהן האכילה והן השתי' קשורה עם ענין של "דמעה".

ומדגיש "ותשקמו בדמעות שליש", המורה על ריבוי הדמעות, כי "שליש" הוא "שם מדה גדולה" (מצו"צ), היינו, שריבוי תלאות הגלות הוא באופן ד"ותשקמו", בדוגמת השתי' שמוליכה את המזון בכל הגוף.

זאת אומרת: בנ"י יודעים ומרגישים שהגלות אינו מקומם האמיתי, וכמ"ש "ובגוים ההם לא תרגיע", היינו, שכאשר יהודי נמצא בגלות לא יתכן שירגיש את עצמו במעמד ומצב של מנוחה, בידעו שהגלות אינו מקומו האמיתי!

וכידוע מ"ש המהר"ל שמזמן יצי"מ לא שייך אצל בנ"י כללות ענין העבדות. ומה שאומרים ב"הגדה" "השתא עבדין" – הרי זה רק באופן של דמיון, לפי ערך מעמדם ומצבם האמיתי.

ואע"פ שמבואר בכ"מ שבנ"י צריכים להיות בגלות כדי לברר את ניצוצות הקדושה – טוען יהודי שעבודת הבירורים יכולה להיות כפי שהי' אצל שלמה המלך, שעליו נאמר "וישב שלמה על כסא הוי'", שהוא הי' במקומו ("על כסא הוי'"), ומלכת שבא הביאה אליו את ניצוצות הקדושה שבמקומה כו', ולכן טוען כאו"א מישראל שמקומו הוא – "על כסא הוי'"!

ואע"פ שאסור לישב על כסא המלך – הרי ידוע מארז"ל "בכל מתקנא אדם חוץ מבנו ותלמידו", וכאו"א מישראל הוא בנו של הקב"ה [וכפי שמבאר המגיד בהתחלת ספריו, המשל מאב המצמצם את עצמו לפי ערך קטנות הבן כו'], וגם תלמידו של הקב"ה, כמ"ש "וכל בניך לימודי ה'", ובפרט כאשר יש לו אות בספר תורה. ולכן, מקומו של כאו"א מישראל הוא – "על כסא הוי'".

ולכן, כאשר יהודי נמצא בגלות, הרי הוא מצטער ובוכה "בדמעות שליש", וזהו, "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש".

וכמובן שרק לעתיד לבוא יאמרו בנ"י "אודך ה' כי אנפת בי גו'", משא"כ כאשר נמצאים בזמן הגלות, שאז בוכים ומצטערים על זה ש"האכלתם לחם דמעה גו'".

מ. ובפסוק זה – ישנו גם ענין למעליותא. ובהקדים:

ידוע פירוש ר' לוי יצחק מברדיטשוב על הפסוק "עם כבד עון" שאומרים בהפטרת "שבת חזון" – שבנ"י נמצאים במעמד ומצב שעשיית "עון" היא אצלם דבר "כבד" מאוד, היינו, ש"כבד" להם לעשות "עון".

זאת אומרת: אפילו כאשר מדברים אודות הפטרה שאומרים באחד מג' השבתות שענינם הוא היפך הענין ד"שבעה דנחמתא" – אעפ"כ, משתדלים לבאר את הפסוק הנ"ל באופן דלמעליותא. ועד"ז בנוגע לשאר הפסוקים דהפטרה הנ"ל.

ועד"ז מובן בנוגע לענינו – שבפסוק הנ"ל ("האכלתם לחם דמעה גו'") ישנו גם ענין למעליותא:

אע"פ שבנ"י יודעים שהגלות אינו מקומם האמיתי, אעפ"כ, מקבלים הם את יסורי הגלות באהבה, ועכ"פ – יסורי הגלות אינם מבלבלים אותם מקיום התורה ומצוותי', ויתירה מזו: בנ"י מנצלים את כללות ענין הגלות לעבודת ה', ועד שהגלות נעשה אצלם בדוגמת ענין ה"לחם" – "האכלתם לחם דמעה", בדוגמת הלחם שנעשה דם ובשר כבשרו.

מא. וממשיך בכתוב – "תשימנו מדון לשכנינו ואויבנו ילעגו למו":

בזמן הגלות גופא ישנם נסיונות קשים יותר – כאשר "אויבנו ילעגו למו". וכידוע מאמר אדמו"ר הזקן עה"פ "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", שענוותנותו של משה רבינו היא במיוחד לגבי הדור דעקבתא דמשיחא, מאחר שבדור זה ישנם נסיונות גדולים יותר, מצד ריבוי המלעיגים על עניני התומ"צ.

וכפי שרואים את גודל ההדגשה בציווי השו"ע "אל יבוש מפני המלעיגים" – שציווי זה נאמר בחלק הראשון ובסימן הראשון ובסעיף הראשון של כל ה"שולחן ערוך", וכל זה – מפני שזהו נסיון קשה ביותר!

ועד"ז מובן בנוגע לדורנו זה:

יהודים עייפים כבר מרוב קושי הגלות, ולכן צועקים הם "דאלאי גלות", "רוי וואנט משיח נאו",

וכיו"ב באיזה שפה שתהי'. ולעומת זאת – ישנם כאלו ש"ילעגו למו"! לא איכפת להם להשאר בגלות רח"ל! ועד שמנסים להלביש זאת בלבוש של "דעת תורה"!!

ולכן, צריכים לדעת שאין להתפעל מקשיים אלו, ובפרט כאשר ישנה נתינת כח מיוחדת הקשורה עם כללות הענין ד"גבורות".

וכידוע שיחת כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע אודות עבודתם של "חיילי בית דוד" ("כל היוצא למלחמת בית דוד") – כאשר נמצאים במעמד ומצב ד"אשר חרפו עקבות משיחך".

ומסיים (בחלק זה של הפרק) – "אלקים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה":

היות שלאחרי כל קשיי הגלות הנ"ל העמידו בנ"י "צבאות ה'", ועבדו את עבודתם באופן המתאים, ללא התפעלות מקשיי הגלות, לכן צריך להיות הענין ד"אלקים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה".

מב. הביאור בפרש"י – מדוע לא נאמר "ריח ניחוח לה'" בקרבן תודה:

קרבן תודה ענינו – "הודאה על נס שנעשה לו", זאת אומרת, היות שהקב"ה עשה לו נס מיוחד, לכן הרי הוא מבטא את הודאתו להקב"ה ע"י הקרבת קרבן תודה.

וכפי שכבר למד הבן חמש למקרא אודות אברהם אבינו – "ויבן שם מזבח" (לך יב, ז), ומפרש רש"י: "על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל".

והבן חמש למקרא רואה זאת בחייו היום־יומיים – שכאשר נותנים לו מתנה מודה הוא לנותן המתנה, ויתירה מזו: אפילו כאשר מבטיחים לו מתנה, הרי הוא כבר מודה, אע"פ שעדיין לא קיבל את המתנה בפועל.

ולכן, אין זה קרבן שפועל "ריח ניחוח לה'", "נחת רוח" מיוחדת – כי אין חידוש כלל בזה שהאדם מודה להקב"ה (ע"י הבאת קרבן) "על נס שנעשה לו".

מג. והנה, האמור לעיל שייך רק כאשר מדובר אודות מעמד ומצב נעלה, "נס שנעשה לו" – אבל כאשר נמצאים בזמן הגלות, כאשר "החושך יכסה ארץ", ובפרט לאחרי הקשיים ונסיונות הגלות האמורים לעיל – מובן, שכל עבודה ופעולה שנעשית ע"י בנ"י, גורמת "נחת רוח" מיוחדת אצל הקב"ה!

ולכן, בודאי שהקב"ה שומע את תפלתם של ישראל באמרם "עד מתי עשנת בתפלת עמך", היינו, שבנ"י עייפים כבר מכל קשיי הגלות, וכמבואר בארוכה בפרק זה אודות קשיי הגלות – "האכלתם לחם דמעה גו'", "תשימנו מדון לשכנינו ואויבנו ילעגו למו", ולכן, מבקשים הם מהקב"ה שיבטל כבר את הגלות!

ומובן בפשטות שאע"פ שכל עניני הגלות הם מצד גזירת הקב"ה – הרי: לכל לראש – אין זה תירוץ עבור אלו שגורמים את הקשיים והנסיונות בפועל, "אויבנו ילעגו למו" – ע"ד מ"ש הרמב"ם (הל' תשובה ספ"ו) בנוגע למשפט האומות, שיישפטו גם על הענין ד"ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", אע"פ שענין זה הי' ע"פ גזירת הקב"ה (ובזה חולק על דברי הראב"ד שס"ל שיישפטו רק על מה שהוסיפו יותר ממה שנגזר ע"י הקב"ה). וע"ד המבואר באגה"ק (סכ"ה) בענין "ה' אמר לו קלל", שאע"פ ש"על הניזק כבר נגזר מן השמים", אעפ"כ, "מתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו".

והעיקר: למרות שהקב"ה גזר את גזירת הגלות, אין בנ"י מצייתים לגזירה זו, אלא הם מהפכים את הגלות לגאולה, וכידוע שע"י הוספת אות אל"ף, אלופו של עולם, עושים מ"גולה" – "גאולה".

זאת אומרת: לאחרי כל ההסברים והביאורים שישנם בנוגע לכללות ענין הגלות, שהקב"ה רוצה לגלות ולהראות את הכחות הנעלים שנמצאים אצל כאו"א מישראל וכו' – טוענים בנ"י: "עד מתי", "וויפל איז א שיעור" – הרי נמצאים כבר בגלות למעלה מ־1900 שנה!!

ועל פי התורה – אסור להכות את בנו הגדול.... !! וכל זה – אפילו בגיל י"ג שנה בלבד, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות כללות בנ"י, שמאז יצי"מ ומ"ת נעשו ל"גוי גדול", ואעפ"כ נמשך ענין הגלות במשך זמן רב ביותר – למעלה מ־1900 שנה!!

וכמרז"ל "כלו כל הקיצין"! – והרי זה נאמר בזמן הגמרא, ועאכו"כ בימינו אלו! ומ"ש "ואין הדבר תלוי אלא בתשובה" – הרי בודאי שכאו"א מישראל שב בתשובה שלימה כו', וכידוע פס"ד הרגצ'ובי ש"אנחה" של יהודי היא עבודת התשובה!

ויה"ר שתמורת טענותיהם של בנ"י אודות קושי ואריכות הגלות – נזכה בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובאופן ד"מיד הן נגאלין", "נאו", למטה מעשרה טפחים, ובעולם העשי' הגשמי (מאחר שגם ענין הגלות הוא בעולם העשי' הגשמי) – במהרה בימינו ממש.

* * *

מד. ידוע מ"ש האור החיים הקדוש [וכידוע גודל ההפלאה אודותיו, ושייכותו עם הבעש"ט כו' – ע"פ המבואר במכתביו של ר' גרשון מקיטוב] בפירושו להתחלת פרשת צו, "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה גו'" – ש"בדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון שאנו בו לנחמנו מעצבון נפשנו וכו'".

ומבאר שם שמ"ש "היא העולה על מוקדה על המזבח" – קאי על יסורי בנ"י בגלות, "אשר עינונו בני עולה ויסרונו ביסורי נקמה, ובפרט בני מערב הפנימי אין לך כוס מר שלא הטעימו תמיד". וכידוע שהאוה"ח הקדוש חי באפריקה, ששם היו הרדיפות והיסורים של בנ"י מאוה"ע ביותר.

וכפי שממשיך שם – "ואם באת לראות, הוא יותר מגלות מצרים, כי גלות מצרים היו משעבדים אותם ומאכילים אותם ומלבישים אותם, וצא ולמד ממה שאמרו רז"ל בפי' זכרנו את וגו' את הקישואים וגו', חנם היו אוכלים הכל. והן גלות ישמעאלים [ששם חי האוה"ח הקדוש] – אשרי מי שלא ראם משעבדים וממררים חיי ישראל, ולא די שלא יתנו שכר, אלא עוד שואלים ממנו מדוד והבא, ועוד אדם נגזל במה שיש לו והם תובעים ממון מה שאין לו כו'".

ועל זה נאמר בכתוב שכללות ענין הגלות, "היא העולה על מוקדה על המזבח", יהי' רק "כל הלילה", "שהיא זמן הגלות הנמשל ללילה . . עד הבוקר" – בוקר הגאולה.

וממשיך שם: "והזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף הששי, לפי מה שקדם לנו מדבריהם ז"ל כי יומו של הקב"ה אלף שנה, ומהשכל יהיו ת"ק ראשונה מדת לילה, ות"ק שני מדת יום. והודיע ה' כי עד הבוקר, כשיגמור ת"ק שנה בגלות, עד הבוקר שיהי' העלי'".

וממשיך שם: "ובוקר זה אין אני יודע אם בוקר של אלף הה' או בוקרו של אלף הג' . . גילה ה' סודו ביד עבדיו הנביאים כי הוא לבוקר ב', והוא אומרו הי' זרועם לבקרים, לב' בקרים, לבוקר ב' אם לא לבוקר א'. לזה אמר עד הבוקר הידוע, שהוא ב', ולא בוקר הבא ראשון בגלות".

והנה, היות ש"הזמן הוא אחר עבור ת"ק לאלף הששי" [שזה הי' כבר בזמנו של האוה"ח הקדוש] – הרי מובן בפשטות שלאחרי שעברו עוד כמה וכמה שנים מהתחלת הבוקר דאלף הששי, בודאי שהגיע כבר הזמן שתבוא הגאולה!

וממשיך בכתוב – "ולבש הכהן מדו בד", "ע"ד אומרם ז"ל כי כל נפש שהרגו האומות מישראל על קידוש שמו ית', הקב"ה רושם מדמו צורת הנהרג ההוא במלבוש, ואותו ילבוש יום נקם בלבו כו'".

ובפרט שאוה"ע הוסיפו והרעו עוד יותר בקושי הגלות דבנ"י, וכפי שמביא באוה"ח את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בנוגע למשפט האומות (כנ"ל סמ"ג), ומסיק ש"מהתוס' יקח ראי' אל העיקר, שאם כוונת המענים לקיים מצות ה', הי' להם שלא להוסיף, וממה שהוסיפו גילו דעתם כי לא למצוה יכוונו. והוא אומרו על המזבח, פי' ביתר על השיעור שהוא לכפרה שקצב ה' להם וכו'".

ומסיים בכתוב – "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", "להיות שבגדים הראשונים הם לעשות משפט בעושי רעתינו, ועכשיו בא להטיב להוציאנו מהגלות ולהטיב אותנו, לזה ילבש בגדי בחי' ההטבה, כי לא יעכב קיבוץ גליות, אלא תיכף ומיד יקבץ נפוצותינו כו'".

מה. והנה, הגאולה העתידה תהי' "כימי צאתך מארץ מצרים" – וזהו הקשר לחלק השלישי שבפסוקי פרק פ' שבתהלים, ששם מדובר אודות כללות ענין הגאולה:

"גפן ממצרים תסיע": "מצרים" קאי על כללות ענין הגלות, כמרז"ל "כל המלכיות נקראו ע"ש מצרים כו'", ו"גפן ממצרים תסיע" – קאי על היציאה מגלות מצרים, ובפרט היציאה מגלות זה האחרון, שעז"נ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

ובאופן ד"תגרש גוים ותטעה", "פנית לפני' ותשרש שרשי'" – היינו, שהקב"ה בעצמו מתעסק בענין ד"תגרש גוים", ו"פנית לפני'", כדי שיוכל להיות הענין ד"תטעה", ובאופן ד"ותשרש שרשי'" – באופן קבוע ונצחי.

"ותמלא ארץ" – קאי על ההמשכה דאור הממכ"ע. ולא זו בלבד – אלא "כסו הרים צלה", מלשון צל ומקיף – המשכת אור הסוכ"ע.

"וענפי' ארזי א־ל": כל עניני הגאולה יהיו לא רק בנוגע לגדולים וגדולות, אלא גם בנוגע לקטנים וקטנות – "ענפי'", שגם הם יהיו בבחי' "ארזי א־ל". ואדרבה: "הם הכירוהו תחלה".

"תשלח קצירי' עד ים ואל נהר יונקותי'": כללות הפעולה והעבודה דבנ"י היא לא בנוגע לעצמם בלבד, אלא גם בנוגע לכללות העולם, ועד שבנ"י פועלים בירור ועלי' בענינים דלעו"ז – בחי' "ים" ו"נהר", ע"ד המבואר בתו"א (ר"פ נח) בענין "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה", ש"מים רבים" קאי על הענינים דלעו"ז המבלבלים ומונעים ומעכבים לעבודת ה'. וזהו "תשלח קצירי' עד ים ואל נהר יונקותי'" – היינו, שפועלים אפילו בענינים דלעו"ז – "ים" ו"נהר".

"למה פרצת גדרי'": "פרצת גדרי'" קאי על כללות העבודה דהפצת היהדות והפצת המעיינות, ובמיוחד ע"י המבצעים הידועים – באופן ד"ופרצת", למעלה ממדידה והגבלה.

וכאשר שואלים "למה פרצת גדרי'", מדוע תובעים עבודה הנ"ל באופן שלמעלה ממדידה והגבלה?! – הרי התשובה לדבר היא, לפי שהירידה בענינים דלעו"ז היא באופן נמוך ביותר, לכן זקוקים לעבודה שלמעלה ממדידה והגבלה – "פרצת גדרי'".

וזהו מה שממשיך בכתוב – "יכרסמנה חזיר מיער": מבואר בכ"מ שהבירור דקליפת "חזיר" הוא קשה ביותר, לפי שדרכו של ה"חזיר" שפושט את טלפיו ומראה שיש לו סימן טהרה ("מפריס פרסה"), ומאחר שיכולים לטעות בדבר מצד הסימן טהרה [ובפרט ע"פ הידוע שסימני טהרה אינם רק בירור והוכחה על ענין הטהרה, אלא סימנים אלו פועלים את ענין הטהרה], לכן, בירור קליפה זו קשה ביותר. וע"ד המדובר כמ"פ בפירוש מארז"ל "היום אומר לו עשה כך כו'", היינו, שהיצה"ר עצמו אומר לו לעשות דבר טוב כו', בדוגמת ה"דבר אחר" שפושט את טלפיו כו'.

מו. וממשיך בכתוב – "אלקים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת":

היות שבנ"י עבדו את עבודתם מבלי הבט על גודל הקשיים והנסיונות שבזמן הגלות, לכן, מבקשים בנ"י מהקב"ה "שוב נא גו' ופקוד גפן זאת", אע"פ שכבר הי' הענין ד"גפן ממצרים תסיע" – בעת יצי"מ.

"וכנה אשר נטעה ימינך גו'": "כנה" מלשון מכון ודירה, היינו, שהקב"ה יביא את בנ"י לדירה האמיתית שלהם – בארץ הקודש.

"שרופה באש כסוחה" – קאי על המעמד ומצב דבית המקדש בזמן הגלות (לאחרי חורבן ביהמ"ק). וזוהי טענתם של בנ"י – "עשה למענך אם לא למענו", היינו, שהקב"ה צריך להביא את הגאולה בראותו שביהמ"ק נמצא במעמד ומצב ד"שרופה באש כסוחה"!

ובפרט שלאחרי כל מה שעברו בנ"י בזמן הגלות הרי בודאי שגם מצד זכויותיהם ראויים הם לכללות ענין הגאולה!

וזהו מה שממשיך בכתוב – "תהי ידך על איש ימינך על בן אדם אמצת לך", היינו, שהקב"ה צריך כבר לגאול את בנ"י מהגלות היות שהם נמצאים במעמד ומצב ד"איש ימינך". ואפילו אם ישנו מישהו שאינו במעמד ומצב זה – הרי הוא נכלל עכ"פ בסוג ד"בן אדם", בנו של "אדם", מלשון אדמה לעליון.

והראי' על גודל העילוי דבנ"י היא – "ולא נסוג ממך": יהודי אינו יכול להיות נפרד מהקב"ה. וכידוע תורת אדמו"ר הזקן עה"פ "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", ש"יהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות", וכל זה – מבלי הבט על מעמדו ומצבו כו', גם כאשר מדובר אודות קל שבקלים! וענין זה מתבטא גם בנוגע להנהגה בפועל ממש – "תחיינו ובשמך נקרא".

ומסיים בכתוב – "הוי' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה": לא זו בלבד שהענין ד"נושעה" נפעל מצד שם "צבאות", הקשור עם מדת הנצח, ירכין דקדושה, ולא זו בלבד שענין זה נפעל מצד שם "אלקים", מדת הגבורה, אלא כללות הענין ד"נושעה" נפעל מצד שם "הוי'". ולאידך – הרי הגילוי דשם הוי' נמשך גם למטה, ע"י השמות "אלקים" ו"צבאות".

וכללות הענין ד"האר פניך ונושעה" נאמר בפרק זה ג' פעמים – באופן ד"חוט המשולש", הקשור עם בית המקדש השלישי, וכללות "אוריאן תליתאי" ו"עם תליתאי".

ובקרוב ממש זוכים לקיום היעוד "יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים", "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו", "מנער ועד זקן טף ונשים", ובאופן ד"ביום אחד", וכפס"ד הרמב"ם "מיד הן נגאלין", ובפרט שהגאולה נמשכת ובאה ע"י שם "הוי'", הי' הוה ויהי' כאחד, למעלה מהזמן.

ובאופן ד"כעב תעופינה גו'", "וארו עם עננ שמיא" – בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

* * *

מז. נוסף על המבצעים האמורים לעיל – ישנו גם המבצע דרישום כאו"א מישראל באחד מספרי התורה הכלליים, כמדובר כמ"פ אודות מ"ש בדניאל (יב, א) "ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר".

וכמדובר כמ"פ שעי"ז נפעל כללות הענין דאחדות ישראל, וכאשר בנ"י נמצאים במעמד ומצב של אחדות, אזי זוכים הם לכללות ענין הגאולה – כמרז"ל (תנחומא ר"פ נצבים) עה"פ "אתם נצבים היום כולכם גו'", "אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת".

והנה, אחדותם של כל בנ"י ("ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם") כהכנה לקראת הגאולה – קשורה עם כללות ענין האחדות שיהי' לעתיד לבוא בכל העולם כולו, כמ"ש "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד", "כשם שאני נכתב כך אני נקרא".

מח. והנה, פסוק הנ"ל – "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד" – אומרים בסיום כל תפלה ותפלה – בתפלת "עלינו לשבח".

אבל אעפ"כ, ישנו זמן מיוחד בשנה שבו מודגש ביותר כללות הענין דמלכותו של הקב"ה – "והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד" – שזהו "ראש השנה", שאז נפעל כללות הענין דהמשכת (ובנין) המלכות בכל העולם כולו "מלוך על העולם כולו בכבודך", לאחרי ההקדמה ד"מלך ישראל וגואלו".

וזהו הקשר עם פרק פ"א שבתהלים – "הרנינו לאלקים עוזנו גו' תקעו בחודש שופר גו'" – כמבואר בגמרא (ר"ה ל, ב) שמזמור זה היו הלוים אומרים בעת הקרבת מוספי ר"ה.

והנה, בהתחלת המזמור (פ"א) נאמר "הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב" – דקאי על כללות עבודת ה', שצריכה להיות בשמחה.

ובסיום המזמור נאמר "ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך" – דקאי על מעמדם ומצבם של בנ"י לעתיד לבוא, וכפס"ד הרמב"ם (סוף הל' מלכים) שלעתיד לבוא "כל המעדנים מצויין כעפר". ולכן נאמר "חלב חטה", היינו, שאפילו ה"חטה", שהיא דבר המוכרח, תהי' באופן ד"חלב" ומובחר כו', ועד"ז "ומצור דבש", המורה על ענין של מתיקות ותענוג.

ויה"ר שבקרוב ממש נזכה לשמוע את השיר שישירו הלוים בבית המקדש השלישי, כולל – המזמור "הרנינו לאלקים עוזנו גו'".

ואז יקויים היעוד ד"ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך", וכאמור לעיל פס"ד הרמב"ם ש"כל המעדנים מצויין כעפר", וכמ"ש הרמב"ם בהמשך דבריו "ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", היינו, לא זו בלבד ש"ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם", אלא באופן ד"כמים לים מכסים", בחי' המקיף, שלמעלה משכל האדם, בדוגמת הענין ד"כמים לים מכסים".

[ולהעיר – שרק בסוף הל' מלכים מביא הרמב"ם את סיום הפסוק "כמים לים מכסים", משא"כ בהל' תשובה (פ"ט ה"ב) ששם מביא רק את התחלת הפסוק "כי מלאה הארץ דעה את ה'". וענין זה קשור עם דברי הרמב"ם בהתחלת ספרו "יד החזקה" – וכפי שיתבאר אי"ה מחר (בהתוועדות די"א ניסן)].

וכללות ענין הגאולה קשור עם הקריאה שהולכים לקרוא בתפלת מנחה – "ויהי ביום השמיני", כמבואר בכ"מ קשר הדברים.

ונזכה לזה – בקרוב ממש, "מיד הן נגאלין", "בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו", ומתוך שמחה וטוב לבב.

כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

אחרי מנחה ואמירת "עבדים היינו" – התחיל לנגן "על אחת כמה וכמה"

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שבת קודש עמ' א

התורה לכתוב 'וְהוּא נִטְמָאָה' 'וְהִיא לֹא נִטְמָאָה' – ללמדנו שגם אם אין ידוע אם נבעלה או לא אסורה עליו מספק, **כְּתִיב נָמִי** – חזרה וכתבה שוב 'או עבר עליו רוח קנאה **וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**'. ודרך התורה לכפול כן **לְכִדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית** שוב, **לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** - לא דורשים מכפילות זו, מפני שדרך התורה לחזור על כל הענין בשביל החידוש שמתחדש שם. ולכך סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש ממה שחזרה התורה על הפסוק 'וקנא לאשתו' שחייב לקנאות, שהרי הייתה צריכה התורה לכתוב 'והיא לא נטמאה' כפי שהתבאר, ולכן חזרה שוב גם על ענין הקינוי.

מבארת הגמרא את מחלוקתם השנייה של רבי ישמעאל ורבנן. "**לָהּ יִטַּמָּא" רְשׁוּת** – מותר לכהן להיטמא לקרוביו, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** – מצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, **מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זה אלא רשות. ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה עליו להיטמא, אלא **אַיְּדֵי דִּכְתִיב** – מאחר שכתוב "**אֲמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו**" – שאסרה התורה על הכהנים להיטמא למתים, **אִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב 'לָהּ יִטַּמָּא'** – הוצרכה התורה לכתוב 'לה יטמא', ללמדנו שמותר לכהן להיטמא לאחותו ולכל קרוביו, אך אין זו חובה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** מניין לו שחייב להיטמא, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין איסור בדבר ומנין שחובה עליו להיטמא. ומשיבה, סובר רבי עקיבא שדבר זה נלמד מהפסוק "**מִבִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ" נַפְקָא**, וכיון שכך, 'לָהּ יִטַּמָּא' **לָמָּה לִי** – לשם מה חזרה התורה וכתבה 'לה יטמא', **לְחוֹבָה** – ללמדנו שמצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שסובר שאין חיוב להטמא מה דורש מהפסוק 'לה יטמא', שהרי למדנו שאין איסור בדבר מהפסוק 'כי אם לשארו'. ומשיבה, דורש "**לָהּ מִיטַּמֵּא' וְאֵין מִיטַּמֵּא לְאֵיבָרֶיהָ** – שאסור לכהן להטמא לאברים של קרוביו, אלא רק לכל גופם.

שבת הגדול

כרך יז

מתורגם ללשון הקודש

א.
דברי אדמו"ר הזקן על הטעם ל"שבת הגדול" והדיוק בלשונו

על הסיבה לכך ששבת שלפני חג הפסח נקראת "שבת הגדול" מביא אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך[1], ואלה דבריו: "שבת שלפני חג הפסח קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים היה מקחו מבעשור לחודש, כמו שכתוב[2]: בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות... ואותו היום שבת היה.. וכשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושים כך, אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים, הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל ולא רצו, ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם, וזה שכתוב[3]: למכה מצרים בבכוריהם, וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת וקראוהו שבת הגדול".

יש להבין: א) מדוע מדגיש אדמו"ר הזקן "שנעשה בו נס גדול"[4], שמכך משתמע שדוקא משום הנס הגדול נקראת השבת "שבת הגדול"? הרי, אף אם היה מתרחש בשבת נס רגיל, ולא "נס גדול", היתה זו סיבה מספקת כדי לייחד את השבת ולכנותה "שבת הגדול"[5], כיוון שיש בה גדלות לעומת שאר שבתות השנה[6].

ב) יתר־על־כן, לא מובן: מהי גדלות נס זה, עד שאין הוא נקרא "נס" סתם, אלא "נס גדול"? לכאורה, אין נראית שום גדלות הן בנס עצמו, שלא היה פלאי כניסים אחרים, ובודאי לא בתוצאות הנס ותועלתו[7]: גם לאחר ש"הרגו הרבה מהם" עדיין נשארו ישראל בגלות מצרים, ונזקקו לנס של מכת בכורות כדי להגאל משם — ומהי התועלת שצמחה מכך לישראל?

ב.
קביעת זכרון הנס בשבת טעונה הסבר

גם קביעת זכרון הנס לדורות לפי היום בשבוע — בשבת, ולא לפי התאריך בחודש, כנס של יציאת מצרים וכדומה, טעונה הסבר: אדמו"ר הזקן מסביר שם את הטעם לכך "ולמה לא קבעוהו בעשירי לחדש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל המועדים לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול...", אך בכל זאת, כל הענינים בתורה מדוייקים לחלוטין, והכרחי לומר, שבנוסף לטעם השלילי ("למה לא קבעוהו בעשירי") ישנו גם טעם חיובי[8] לכך שקבעו את הזכרון לדורות דוקא לשבת. זאת אומרת, שלמשמעות הנס יש קשר מיוחד לשבת.

דבר זה הוא הכרחי גם מפני שציווי הקדוש־ברוך־הוא "ויקחו להם איש שה לבית אבות..." היה צריך

---

1) הל' פסח ר"ס ת"ל. וכנראה הוא מתוד"ה ואותו (שבת פז, ב) בשם מדרש (טעם הא' בדעת זקנים מבעה"ת שמות יב, ג). הובא ג"כ בב"י לטור שם. ובלבוש שם (בטעם הב'). וראה לקו"ש חל"ז שיחה לשבת הגדול.

2) בא יב, ג.

3) תהלים קלו, י, וראה מדרש תהלים שם. רש"י ומצו"ד שם.

4) כ"ה בתוס' שם (ועד"ז בטור ובטעם הא' שבלבוש — אלא שתוכן הנס מבואר שם באו"א) אבל בב"י בהעתקת לשון התוס' אין תיבת "גדול" (וכן בלבוש לא כתב בנוגע לנס זה "נס גדול"). וראה לקו"ש חי"ב ע' 33 הערה 5.

5) וכמו בשו"ע שם שכתב "מפני הנס" (סתם). וראה בהערה שם.

6) ובפרט ע"פ דברי הרשב"א (שו"ת ח"א סי' ט) דיום השבת נכלל בימי הבנין, והם שבעת ימי ההיקף שהם בסדר השתלשלות וטבע: ולכן כאשר נעשה נס בשבת, הרי השבת מיוחד ומרומם עי"ז שבו נמשכה המשכה שלמעלה מהשתל' וטבע — וא"כ הרי הוא "גדול" לגבי שאר שבתות. וראה לקו"ש שם הערה 6.

7) משא"כ לטעם הב' בדעת זקנים בעה"ת והטור וכו' הי' בזה תועלת ונס גדול (עשה להם הקב"ה נס וניצולו וכו') ולכן לטעמם מתאים התואר "נס גדול" — "גודל הנס".

8) ראה לבוש שם בסופו. ובפרישה (בסי' תל"א השייך לסי' ת"ל) לטור שם. ובהנסמן לקמן הערה 10. — וראה לקו"ש חכ"ז ע' 44 ואילך.

להיעשות דוקא בשבת, למרות שהוא כרוך בקנין ובמשא־ומתן[9], טלטול בעלי־חיים[10], הוצאה מרשות לרשות, ביקור ממום, ועוד פעולות הסותרות את שביתת ומנוחת השבת[11].

כי למרות שהיה זה לפני הציווי על שמירת שבת, הרי האבות קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה[12], ומובן מכך, שגם בניהם שמרו על מצוות התורה, ובכללן על שמירת שבת, אף לפני מרה ומתן־תורה[13], ובנוסף לכך מפורש במדרשי חז"ל[14], שכבר באמצע תקופת השעבוד במצרים, שכנע משה את פרעה שיום השבת יהיה יום מנוחה לישראל, ללא עבודה.

ואם בלי להתחשב בכך קבע הקדוש־ברוך־הוא את המועד ל"ויקחו להם.." דוקא ביום השבת, הרי זאת הוכחה לכך של"ויקחו..." יש קשר מיוחד לשבת[15].

ג.

שבת – שביתת המזיקים והפיכתם מרע לטוב

ההסבר לכל האמור לעיל יובן לאחר הסבר על משמעות השבת בכלל:

אדמו"ר ה"צמח צדק"[16] מסביר את הפסוק[17] "מזמור שיר ליום השבת", לפי המדרש[18], האומר על פסוק זה: "ליום השבת, למשבית מזיקין מן העולם שלא יזיקו וכן הוא אומר[19] וגר זאב עם כבש" – תוכן השבת הוא ענין השביתה מן המזיקים, היכולה להתבצע בשני אופנים: א) "מעבירם מן העולם" – כל מציאותם של המזיקים מתבטלת[20]. ב) "משביתה שלא תזיק" – המזיקים נשארים, אך השביתה גורמת לכך שהם לא יזיקו. האופן השני של שביתת המזיקים הוא נעלה מן הראשון, כנאמר בתורת כהנים[21], מפני שדוקא באופן זה מתבצע הענין של אתהפכא חשוכא לנהורא – המזיקים עצמם הופכים מרע לטוב[22].

ולמרות שעיקר הגילוי של שבת באופן ש"משבית מזיקים.. שלא יזיקו" יהיה לעתיד לבוא, בכל זאת היה משהו מעין זה בשבת בראשית שבתחילת הבריאה[23], עד שגם בגשמיות היה כפשוטו, כדברי חז"ל[24] "ל"ו שעות שמשה אותה האורה", בשבת בראשית היה "ולילה כיום יאיר" – החושך של הלילה הפך לאור ויום[25].

ד.

זמן – נברא אחר, בכל יום מימי הבריאה

הסיבה לכך שבשבת ישנו הענין של אתהפכא היא מפני שעצם הזמן של שבת הוא ענין של "אתהפכא", כדלהלן:

---

9) ראה מכילתא עה"פ פסחים (צו, א): מקחו מבעשור. ראב"ע בא יב, ג. רא"ם בפרש"י שם. וראה מכילתא ופרש"י שם, כא: משכו מי שיש לו וכו' מי שאין לו יקח מן השוק (ועד שלמדין מהכתוב דבהמה דקה נקנית במשיכה – מכילתא שם. ירושלמי קדושין פ"א ה"ד). וראה פסחים צא, ב. ובפרש"י שם ד"ה איש זוכה.

10) ראה לבוש בסופו – הובא בפרישה פר"ח ופמ"ג (משב"ז) שם (דהוה מוקצה). ועוד. והפרישה עצמו כ' מצד קשר בשבת (וכ"ה באליהו זוטא ללבוש שם). ובח"ש (למהרש"ק) שם הקשה דאין מקדישים בשבת.

11) בנוגע לקנין ומ"מ – ראה רמב"ם הל' שבת פכ"ג הי"ב ואילך. ובסוף הל' מכירה. טושו"ע חו"מ סו"ס רל"ה. שו"ע אדה"ד הל' שבת סי' ש"ו ס"ד. ט"ו. סי' שלט ס"ה (ובכ"מ). בנוגע לטלטול בע"ח – ראה טושו"ע (ואדמוה"ז) או"ח סי' ש"ח סל"ט (ע"ח).

ואף שהאיסור הוא רק מדרבנן כו', הרי בקיימו כל התורה כולה (כדלקמן בפנים) נכללו גם מצות דרבנן (וכמובא בנוגע להאבות) – וכמ"ש בפמ"ג (משב"ז) לסי' ת"ל. ובח"ש (למהרש"ק) לשו"ע שם. נוסף לזה (בנוגע למו"מ) לכמה דעות (באופן כבנדו"ד) הוא מדאורייתא – ראה המובא בשד"ח (כרך ט) שו"ת דברי חכמים ספ"א. וע"פ מ"ש בשו"ת חת"ס חו"מ סי' קצה (הובא בשד"ח שם) דכאשר יושב בחנות ומוכר ולוקח כו' דרך קבע הרי זה איסור מדאורייתא – הרי בנדו"ד, שהיו מצווים מר"ח ואילך בפרסום ל"כל עדת ישראל" "ויקחו גו'" וכו', הרי"ז כאזיל לחינגא (שד"ח שם) והי' בזה איסור מה"ת. ובפרט דמצותי' אחשבי' (ע"ד פרש"י ביצה כז, ב (במשנה). וראה צפע"נ כללים מע' איסורו חישובו).

12) קדושין פב, א. יומא כח, ב. וראה פרש"י תולדות כו, ה (בנוגע לאברהם). שם כז, ג. כז, ט (בנוגע ליצחק). וישלח לב, ה (בנוגע ליעקב).

13) ראה פמ"ג וח"ש שבהערה 11. וראה לקו"ש ח"ה ע' 266 ואילך.

14) ראה שמו"ר פ"א, כח, פ"ה, יח. וש"נ. הובא גם בלבוש שם. ובכ"מ.

15) וראה לקו"ש חכ"ז ע' 140.

16) יהל אור עה"פ (ע' שכח ואילך). ובמילואים שם (ס"ע תרל ואילך). וכ"ה בהמשך מים רבים תרל"ו פקס"א ואילך.

17) תהלים צב, א.

18) ילקוט שמעוני בחוקותי רמז תרעב מתו"כ שם. וראה צפע"נ עה"ת בחוקותי שם.

19) ישעי' יא, ו.

20) וכדעת ר"י בתו"כ וילקוט שם.

21) שם: אימתי הוא שבחו של מקום בזמן שאין מזיקים או בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים. וראה לקו"ש שבהערה 23 בסופו.

22) כתועלת וטוב בע"ח שאינם מזיקים מלכתחילה ועוד יותר – שהרי הזאב גבור יותר מהכבש וכיו"ב.

23) וזה שהחיות לא היו מזיקים בשבת בראשית אי"ז כמו לפני חטא עה"ד, שלא הזיקו – כי אז לא הי' בהם מלכתחילה הטבע לטרוף ולהזיק וכמרז"ל בנחש שלולא החטא הי' שמש גדול (סנה' נט, ב), אבל בשבת בראשית הי' זה מצד שביתת וביטול טבעם שנעשה בהם לאחר חטא עה"ד (ראה רמב"ן בחוקותי כו, ו. לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 5-204).

24) ב"ר פי"א, ב. פי"ב, ו.

25) ראה יהל אור שם. לקו"ש שם.

לגבי השבת אומרים חז"ל[26]: "מה היה העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה". יש להבין: ידוע מאמרו של המגיד[27] שזמן הוא "נברא" בדיוק כשאר הנבראים. משמעות הדברים היא, שלא רק שלפני בריאת העולם לא היו נבראים שחלו עליהם הגבלות הזמן [שהרי גם לאחר בריאת העולם ישנם מספר דברים (כגון סברא שכלית) שאינם מוגבלים בזמן], אלא שעצם מציאות הזמן היא "נברא": בדיוק כשם שהברואים דומם צומח חי ומדבר התהוו יש מאין, כך מציאות הזמן היא התהוות חדשה[28].

מכך מובן, שכשם שהרגע הראשון של הזמן הוא התהוות חדשה, כך גם הזמן של כל ששת ימי בראשית, הזמן של כל יום היה התהוות חדשה. כלומר, כשם שאצל הנבראים של ששת ימי בראשית היתה בכל יום התהוות של נבראים חדשים, השונים מן הנבראים של הימים האחרים, כך גם לגבי הזמן של ששת ימי בראשית, שכל יום היה התהוות של זמן שונה — הזמן של יום ראשון, יום שני וכדומה[29]. לפיכך אומרים עליהם[30] "כל יומא ויומא עביד עבידתי", ו"כל יום ויום יש לו כוחו".

[הימים שלאחר שבעת ימי בראשית הם חזרה על שבעת ימי בראשית ופירוט שלהם (היום הראשון של שבעת ימי בראשית כולל את כל ימי ראשון, יום שני — את כל ימי שני וכך הלאה)[31], ולפיכך אין צורך לגביהם בהתהוות מיוחדת, אלא חידוש הישנות. אך בשבעת ימי בראשית עצמם היתה בכל יום התהוות באופן שלו].

לפי האמור לעיל דרוש הסבר למאמר "באת שבת באת מנוחה", שהרי לכאורה: המושג עולם הוא זמן לכל פרטיו, ומקום[32]. יוצא מכך, שלפני בריאת הזמן של יום השביעי, חסרה בעולם מציאות של זמן זה, ולא רק של "מנוחה"?

מכך מובן, שהדברים הם היינו הך: אין לחלק בין עצם הזמן של יום השביעי לבין ענין ה"מנוחה" שבו, מהותו של זמן השבת הוא ענין המנוחה.

ההסבר לכך: זמן מורכב מעבר הווה ועתיד, ובענין זה דומים כל ששת ימי בראשית, למרות שבכל אחד מהם יש חידוש משלו על פני האחרים, כדלעיל. אך הזמן של שבת הוא "מנוחה" — מעל לשינויים של עבר הווה ועתיד.

זוהי הכוונה של "באת שבת באת מנוחה" — הזמן של יום השביעי, המוגבל בשינויים של עבר הווה ועתיד, גם הוא מתהפך ומתעלה[33], ומתהווה לזמן שמעל לשינויים[34] — שבת ומנוחה[35].

וכיוון שהזמן של שבת — הוא עצמו ענין של אתהפכא, הרי הוא משפיע על כל עניני העולם שבשבת, שגם בהם תחול "אתהפכא", כמו "ולילה כיום יאיר" וכדומה.

ה.
דוגמאות לכך בהלכה

ניתן למצוא לענין זה, של עבר הווה ועתיד ויחד עם זאת — נעלה בשינויי הזמן, דוגמא בהלכה: ישנם מספר ענינים התלויים בזמן ומוכרחים להיות לאורך תקופה מסויימת, ויחד עם זאת הם במסגרת של נקודה אחת. לדוגמא: על קטן שהגדיל באמצע יום השבת, או באמצע יום הכיפורים, סובר הרוגוצ'בי[36] שמן

26) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א. ד"ה ויכל. וראה ב"ר פ"י, ט.

27) הובא בסידור שער הק"ש (עה, סע"ד ואילך). וראה (בהבא לקמן) לקו"ת בלק ע, ג. ר"ה סא, א. אמ"ב שער הק"ש פל"ד ואילך. דרמ"צ מצות האמנת אלקות פי"א. המשך תרס"ו ע' מא ואילך. ועוד.

28) ראה לקו"ש חלק יו"ד ע' 176 ובהנסמן שם.

29) ראה אוה"ת במדבר דרושי שבועות ע' פה־פו. וש"נ. ברכה ע' א'תתצ ואילך.

30) זח"ג צד, ב. זח"א רסד, ב. וראה שו"ת הרשב"א ח"א סתכ"ג.

31) ראה ד"ה וכל העם רואים תרס"ה (ושם גם באופן אחר). ובהנסמן בהערה 29.

32) שער היחוד והאמונה פ"ז (פב, רע"א).

33) ראה אוה"ת שבועות (ע' פו) שבשבת הוא העלי' מזמן בלמע' מהזמן (משא"כ יו"ט) שהוא שם הוי' שמורה על הי' הוה ויהי' שהוא למע' מהזמן כו'. שגם בזה מודגש שיש שינויים דהי' הוה ויהי' (דעבר הוה כו') אלא שהם כאחד — בחי' אתהפכא. ועד"ז הוא בכל שבת כבאוה"ת שם. לקו"ת שה"ש כה, א. אוה"ת ברכה ע' א'תתצא. א'תתצט. ד"ה ויהי ביום השמיני תש"ד פ"י. ובכ"מ.

34) ואף שכמו דששת ימי בראשית הוא מו"ק דאצילות גם השבת הוא מבחי' מל' מדה הז', ראה אוה"ת שבועות ר"ע פז. וראה אוה"ת ברכה ע' א'תתצא. ושם ע' א'תתצט: דגילוי שביום השבת "נמשך דוקא אחר ו'* הקפות דגלגל היומי".

35) ראה אוה"ת שבועות ע' פו בהמשך לזה שהשבת הוא העלי' כו': ובאו"ת פי' שזהו ענין בא שבת בא מנוחה כו'.

36) צפע"נ מהדו"ת עא, ד ואילך. שו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סל"ב. מכתבי תורה מכתב קנד.

*) כצ"ל שם בתחלת הקטע. ולא (כבנדפס) "אחר בחי' ז' הקפות".

התורה הוא חייב רק לגבי שבת, בכל דיני השבת, מפני שכל רגע בשבת הוא זמן פרטי בפני עצמו, אך לגבי יום הכיפורים הוא פטור, מפני שזוהי נקודה אחת.

ובדומה לכך לגבי ספירת העומר וכדומה, לפי דעות מסויימות.

דוגמא דומה לכך: פעולה מתמשכת, כיציאת מצרים, למשל: היציאה ממצרים צריכה להמשך זמן מה, ובשינויים במשך זמן זה: קודם חצות, חצות, לאחר חצות, יום ט"ו בניסן, וכמצוי בביטויים בגמרא[37]: נגאלו בערב, יצאו ביום, חפזון דמצרים, חפזון דישראל. אך יחד אם זאת מתמשך אותו תוכן של יציאת מצרים ומשפיע בכל דור ודור ובכל יום[38], שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים, באופן שאילו לא הוציא הקדוש־ברוך־הוא... אנו... משועבדים היינו לפרעה במצרים[39].

ו.

הנס של "למכה... בבכוריהם" – ענין של אתהפכא, כמו שבת

לפי זה תובן הדגשתו של אדמו"ר הזקן "שנעשה בו נס גדול", כי בביטוי זה מודגש הקשר לשבת:

כבר הוסבר פעם בהרחבה[40] שגדלות הנס של שבת הגדול היתה בכך שהריגת המצרים נעשתה באמצעות "בכורי מצרים" – התוקף של "קליפת" מצרים (שהרי מהותו של בכור היא חוזקה ותוקף[41]). כאשר ישראל נמצאים עדיין בגלות מצרים, תחת שלטון פרעה, במלוא עוצמתו, ופרעה והמצרים מסרבים בכל תוקף לאפשר את יציאת ישראל ממצרים – בזמן כזה תובעים בכורי מצרים לשחרר את ישראל, עד אשר "ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם", ובשעה זו היה תוקפו של פרעה ושל גלות מצרים גדול כל־כך, עד שאף לאחר ש"הרגו...", הם לא שחררו את ישראל – וזהו "נס גדול" שאין מוצאים כמוהו בניסים אחרים, כי ניסים של הצלת ישראל היו באופן של שבירת ה"קליפה" וביטולה, ואילו הנס של "למכה מצרים בבכוריהם" היה בדרך של "אתהפכא חשוכא לנהורא" – ה"קליפה" בכל עוזה נלחמה למען הקדושה.

לפיכך ציוה הקדוש־ברוך־הוא שהציווי על "ויקחו להם איש שה לבית אבות", שכתוצאה ממנו התרחש הנס של "למכה מצרים בבכוריהם", ייעשה דוקא בשבת, כי מהותה של השבת היא שביתת וביטול המזיקים באופן ש(בכור ותוקף) ה'קליפה' והחושך עצמו, פועל פעולה הפוכה - פעולה של אור..

ז.

דוקא טעם זה מסביר את השם "שבת הגדול"

מכך מובן, מדוע בוחר אדמו"ר הזקן מבין הסיבות השונות לשם "שבת הגדול"[42] דוקא את הטעם הקשור לנס של "למכה מצרים בבכוריהם", ללא הבאת טעם נוסף, מפני שדוקא לפי טעם זה מובן מדוע נקראת השבת בשם "שבת הגדול":

משמעות "שבת הגדול" היא, שהענין של "שבת" וביטול המזיקים הוא באופן "גדול". כלומר, בדרגה הנעלית משביתה. אין זו שביתת ה"קליפה" וביטולה, אלא הפיכתה למסייעת לטוב ולקדושה.

ענין זה של "שבת" נתגלה בשבת שלפני יציאת מצרים באמצעות ה"נס הגדול" של "למכה מצרים בבכוריהם", שלא כבמכות האחרות, שבהן היה ביטול ה"קליפה" באופן הראשון של שביתת המזיקים[43], אלא כאן דוקא חוזקה של "קליפת" מצרים עצמה, נלחם נגד המצרים לטובת ישראל[44].

ח.

דיוק נוסף בדברי אדמו"ר הזקן

לפי האמור לעיל, ניתן לבאר, בפנימיותם של הענינים, דיוק נוסף בדברי אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך, כדלהלן:

בתחילת הסעיף, באומרו "ואותו היום שבת היה", מוסיף אדמו"ר הזקן ואומר "שהרי בה' בשבת יצאו

---

37) ברכות ט, א.

38) פסחים קטז, ב. (במשנה). תניא רפמ"ז.

39) ראה בארוכה הגש"פ (קה"ת, תשל"ט) "ביאורים" ע' שעא ואילך.

40) לקו"ש שבהערה 4 ס"ב ואילך. וש"נ.

41) ראה תרגום אונקלוס ויחי מט, ג.

42) טור, לבוש, בעה"ת שם (ובסגנון אחר בכ"מ בס' רש"י (ספר האורה ח"ב סי' סב. ס' הפרד"ס ע' שמג. מח"וו סי' רנט. ועוד). הובא גם במטה משה סי' תקמב). ועוד טעמים: חזקוני שמות יב, ג. אבודרהם (חודש ניסן בסופו) בשם מח"וו. ובמקומות שנסמנו בהערה 10. ובמט"מ שם. ועוד.

43) ועד"ז לטעם הטור כו' הרי"ז רק בחי' אתכפיא.

44) ועפ"ז הרי זה הוספה על אתהפכא דהזמן דשבת שהיא בעיקר העלי' בפנימיות העולמות (אוה"ת שבועות שם), משא"כ כאן שבא בגילוי גם בחיצוניות העולם.

ישראל ממצרים כמ"ש בסימן תצ"ד, וכיוון שט"ו בניסן היה בה' בשבת אם כן עשרה בניסן היה בשבת".

יש להבין: העובדה ש"בה' בשבת יצאו ישראל ממצרים" מוסברת בגמרא[45], וב"תוספות"[46] נמצא החשבון, שלפיו חלה שבת בעשרה בניסן, אך לשם מה מביא זאת אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך? אמנם, אדמו"ר הזקן מביא בשולחן ערוך שלו את "ההלכות בטעמיהן"[47], אך זהו איננו טעם, אלא חשבון, ומקורותיו בגמרא ובתוספות, ובכלל, הוא איננו מצטט בשולחן ערוך את ההלכות בלשונן המקורית, ודי היה באומרו "ואותו היום שבת היה"[48].

ויש לומר שעל־ידי־זה יובן תוכנו של שבת הגדול.

כדי להבין זאת יש להקדים ולומר, שאת כוונת הציווי "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות...", אשר הביא ל"מכה מצרים בבכוריהם", ניתן להבין בשתי דרכים:

א) לקיחת השה בעשור לחודש וניסי שבת הגדול לא היוו רק הכנה להקרבת הפסח בי"ד ניסן ולגאולת מצרים שלאחריו, אלא היתה להם מטרה בפני עצמה[49].

ב) מטרת לקיחת השה וכו' היתה רק כהכנה להקרבת הפסח ולגאולת מצרים[50].

באופן דומה ניתן לומר ברוחניותם של הענינים: הניסים של שבת הגדול באו רק כהכנה ל"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו", אשר הביא ליציאת מצרים, או שהיתה בענין זה משמעות בפני עצמה.

לפיכך, כאשר מסביר אדמו"ר הזקן על שבת הגדול, הוא אומר "שהרי בה' בשבת יצאו ישראל ממצרים.." וכיוון שט"ו בניסן היה בה' בשבת א"כ עשרה בניסן היה בשבת, ובכך הוא מציין שהענין של "בעשור לחודש הזה" בא כתוצאה של "בה' בשבת יצאו ישראל ממצרים..."[51].

ט.
אתהפכא חשוכא לנהורא

לפי האמור לעיל, שהנס של שבת הגדול הוא פעולה של "אתהפכא חשוכא לנהורא", מובנת טוב יותר ההוספה: בה' בשבת... כדלקמן:

שבת היא ספירת המלכות — "שבת מלכתא" — אז שרויה ספירת המלכות בעליה בספירות העליונות יותר — ז"א, בינה וכו'[52]. אך כיוון שמלכות מצד עצמה נקראת "נהורא אוכמא ותכילת" (אור כהה ומכלה). כלומר, מהשפעתה מתבטלים המתנגדים[53].

לפיכך מסביר אדמו"ר הזקן שהנס של שבת הגדול תלוי בגילוי של גאולת ויציאת מצרים שלאחריו, שאז השפיעה ספירת הבינה[54] עלמא דחירו[55] (=עולם החירות), ואולי יש לומר, שכיוון שבינה היא מקור ושורש הגבורות[56], נבע ממנה ענין של "אתהפכא" בנס של "למכה מצרים בבכוריהם", מפני שאין הדינים

45) שבת פז, ב. טור שם מסדר עולם. וראה ח"י שבהערה 40.

46) ד"ה ואותו. טור שם.

47) ראה "הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר" לשו"ע אדה"ז.

48) בנוגע למה שהוסיף "שהרי בה' בשבת יצאו ישראל ממצרים כמ"ש בסי' תצ"ד" אפ"ל שהוא בכדי לתרץ קושיית הח"י בסי' ת"ל. ולכן גם ציין "כמ"ש בסי' תצד", כי שם מבואר שגם לדעת רבנן היתה יצי"מ בה' בשבת — ראה מחה"ש שם (וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 258 ובהערות שם)*. אבל הוספת "וכיון שט"ו בניסן כו'" לכאורה מיותרת היא.

49) וע"ד מרז"ל (מכילתא ופרש"י בא יב, ו) דזה שהי' לקיחתו בעשור הוא שיהי' להם זכות שיצאו ממצרים.

50) וכמו שהוא ע"פ הטעם שקודם השחיטה טעון ביקור ד' ימים (פסחים צו, א). אבל לאידך, זה שנצטוו ליקחו מעשור, שאינו בפסח דורות (כבגמרא שם. ומכילתא עה"כ בעשור לחודש (יב, ג) והי' לכם למשמרת (שם, ו)), משמע שגם ענין בפ"ע הוא, כאופן הא' שבפנים (וכמכילתא ופרש"י שבהערה הקודמת).

51) וע"ד התירוץ ע"ז שאומרים "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ", אף שנצטוו על המצות קודם לזה (שמות יב) — הקב"ה ציוום לעשות המצה לזכרון הפלא שהוא עתיד לעשות להם, וכן נצטוו בפסח ע"ש ופסח ה' קודם מעשה הנס (ז"פ, שבה"ל, אבודרהם ולקו"ת צו סד"ה להבין מ"ש בהגדה — הובאו בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (קה"ת) ע' ל.

52) ראה פרדס שער ערה"כ פכ"א ע' שבת. לקו"ת אמור (לו, ב). סידור ד"ה מזמור שיר ליום השבת (קפז, ג ואילך). יהל אור שם (ס"ע תרכז ואילך). ד"ה ויהי ביום השמיני תש"ד שם. ובכ"מ.

53) ראה סידור ד, סע"ב ואילך. ה, סע"א ואילך, אמ"ב שער הציצית פ"ג ופ"ז. וראה לקו"ת שלח מה, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

54) וכמבואר בענין שרק פסח נקרא (ממחרת) השבת. ראה לקו"ת אמור שם. וראה יהל אור שם (ע' תרלג).

55) ראה לקו"ת אמור שם, ג. ר"ה ס, ב. וש"נ.

56) תניא פי"ג. וראה זח"ב קעה, ב.

*) אלא שצ"ע למה הוצרך לציין בסי' תצד לכאן "כמ"ש בסי' תל". ואולי י"ל כי מקור הדבר (שכן קיי"ל להלכה) הוא "בסי' תל" ששם כתב הטור וכו' להלכה (כטעם לשבת הגדול).

נמתקים אלא בשורשם[57], ולפיכך נבעה מן ה"שבת" שביתה מן המזיקין באופן של "גדול" — הפיכת[58] המזיקין למסייעים לקדושה[59].

יש צורך בהסבר זה, למרות שמהות השבת היא שביתה מן המזיקין, אך זה יתגלה רק לעתיד לבוא, כאשר תהיה שבת ומנוחה לחיי העולמים, ואילו לפני כן "האתהפכא" של שבת היא רק ב"קליפות נוגה"[60], ועל־אחת־כמה־ וכמה בתקופה שישראל עדיין היו במצרים, לפני הציווי על שמירת שבת, לפני שהיא השפיעה בגלוי.

י.

העבודה הרוחנית של כל יהודי בהתאם לאמור לעיל

ידוע פירושו של האריז"ל[61] לפסוק "והימים האלה נזכרים ונעשים", שכאשר הזכירה היא כראוי, מגיעים גם לידי "ונעשים":

למרות שעתה אנו עדיין שרויים במצב של "אכתי עבדי דאחשורוש"[62] (=עדיין עבדי אחשורוש) ושרויים בחושך כפול ומכופל, בדומה למצב של בני ישראל במצרים בזמן שבת הגדול,

יכול כל יהודי, על ידי עבודה של "משכו וקחו לכם...", כפי שמוסבר על כך במכילתא[63] "משכו מעבודה זרה והדבקו במצוות", שהוא מתרחק מכל עבודה שהיא "זרה לו[64] (שהרי לעבודה זרה כפשוטה אין לשום יהודי קשר, במיוחד לאחר שסולק יצר הרע של עבודה זרה[65]) והוא דבק במצוות.

ובאופן כללי: "משכו" הוא קו של "סור מרע", "וקחו לכם" הוא הקו של "ועשה טוב".

כאשר יהודי יעבוד עבודה זאת בעוצמה ובמסירות הדרושים, וישפיע גם על יהודי אחר לנהוג כך (בהתחילו בבני ביתו — "ויקחו להם איש שה לבית אבות") על ידי כך הוא יצליח להשפיע גם על העולם שמחוצה לו, ועל אומות העולם, עד שבכוריהם ידרשו בתוקף את טובת ישראל — ו"כימי צאתך מארץ מצרים[66]", עוד בהיותם בגלות נעשה נס גדול.

ויהודים מתכוננים ל"אראנו נפלאות" — בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו...[67] לא תשאר פרסה[68] — השתחררות מהגלות בגאולה האמיתית והשלמה על־ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ צו, שבת הגדול תשל"ה)

---

57) תניא פל"א. אגה"ק סכ"ב (קלה, א). וראה לקולוי"צ שבהערה 59.

58) ראה יהל אור שם (ע' של. תרלא. תרלג) שגם בפסח נאמר תשביתו, השבתת המזיקין, ואדם יוצא יד"ח רק בדבר שיכול לבוא לידי חימוץ ושומרו מחימוץ כו'. ועי"ז ממתיקים דינים, עיי"ש.

59) ועפ"ז תובן השייכות דשבת הגדול לפ' מצורע* כי גם התיקון והתשובה דמצורע הוא ענין "אתהפכא" ובאופן של "והובא אל הכהן" — המתקת הגבורות בשרשן (ראה לקו"ת פרשתנו כה, ב. לקוטי לוי"צ לזהר ח"א ע' רד. תורת לוי"צ ע' קצד).

וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 108 ואילך, דאולי י"ל דקביעת שם הסדרה, פרשה בתורה — "מצורע" — כבכל הדפוסים וכו' — הו"ע דאתהפכא.

60) יהל אור שם (ע' שכח, תרלא. מים רבים שם פקס"ב) — משא"כ לעת"ל תהי' גם בגקה"ט, והרי למכה מצרים בבכוריהם כו' הוא אתהפכא — בנוגע לפעולה — בגקה"ט.

61) ראה רמ"ז בספר תיקון שובבים. הובא ונתבאר בספר לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

62) מגילה יד, א.

63) עה"פ (יב, כא). ועד"ז שם, ו ובפרש"י.

64) ראה ב"ב קי, א.

65) יומא סט, ב. סנהדרין סד, א.

66) מיכה ז, טו.

67) בא י, ט.

68) שם י, כו.

*) שבשנה מעוברת (חוץ מ"בח"ה") קורין מצורע קודם פסח – שו"ע או"ח סי' תכח ס"ד.

לקוטי שיחות

פרשת צו

כרך כב, שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.
החסד והגבורה שבאריה

על אש המערכה, אשר היתה על המזבח "רבוצה כארי"[1], נאמר בזהר בפרשתנו[2], שזהו המלאך אוריא"ל, הנראה בדמות זו, וב"זהר" מובע הענין בשני ביטויים: בתחילה נאמר ש"אתחזי .. כחיזו דחד אריא תקיפא רביע על טרפיה" (=נראה כדמות ארי תקיף אחד רובץ על טרפו). ולאחר מכן נאמר "ואתחזי כאריה רברבא רביע על קרבנא" (=נראה כאריה גדול רובץ על קרבנו).

אבי מורי מתעכב[3] על הבדלי הלשון בין שני הציטוטים שלעיל: (א) בתחילה נאמר "אריה תקיפא", ובפעם השניה "אריה רברבא". (ב) בתחילה נאמר "רביע על טרפיה", ולאחר מכן – "רביע על קרבנא". והוא מבאר, שבאריה אשר ב"מרכבה העליונה" יש שני ענינים – חסד וגבורה, כי "אריה" הוא בגימטריא "גבורה", אך, מצד שני, נאמר "פני אריה אל הימין"[4].

וזהו ההסבר להבדלי הלשון:

בתחילה מדובר בזהר על צד הגבורה שבאריה, ולכן נאמר "אריה תקיפא רביע על טרפיה" – המילה "תקיפא" (תוקף וחוזק) מצביעה על גבורה, וכן המילה "טרפיה", כי הטורף הוא מצד הגבורה.

לאחר מכן מדובר על צד החסד שבאריה, ולכן נאמר "כאריה רברבא רביע על קרבנא" – המילה "רברבא", גדולה, מצביעה על חסד, כנאמר[5] "לך הוי' הגדולה והגבורה...", וגם המילה "קרבנא", מלשון קירוב, מצביעה על צד החסד, ימין, כדברי חז"ל[6] "ימין מקרבת".

ב.
מדוע הפריד הזהר בין החסד לבין הגבורה שבאריה

כאמור פעמים רבות, נכתבו הערותיו של אבי מורי בקצרה, ואין הוא מבאר את הענינים שהלומד והמעיין יכולים להגיע אליהם בכחות עצמם.

כשלומדים את ההערה שדלעיל, מתעוררת שאלה על דברי הזהר: אם באותו אריה כלולים שני הענינים, הן חסד והן גבורה – מדוע מחולקים הענינים הללו בזהר לשני חלקים – "אריה תקיפא רביע על טרפיה" ו"אריה רברבא רביע על קרבנא", ואין הם מוזכרים ביחד "אריה תקיפא ורברבא רביע על טרפיה ועל קרבנא" וכדומה.

אמנם, חסד וגבורה הם שני ענינים שונים ומנוגדים, אך בכל זאת, כדברי אבי מורי בהערה, שאריה כולל גם את החסד וגם את הגבורה לא כשני ענינים נפרדים, אלא "כמו אור הגבורה בכלי החסד"[7]. ושני הדברים קשורים לאריה בכללותו: הגימטריא של אריה היא גבורה, וגם בפשטות הגבורה היא תכונת הארי כנאמר[8] "וגבור כארי". ויחד עם זאת "פני אריה אל הימין".

וכך גם לגבי הקרבנות, המכונים בזהר בשני הביטויים – "טרפי'" (גבורה) ו"קרבנא" (חסד), וכל קרבן כולל את שתי התכונות: גבורה וחסד –

ההקרבה על המזבח היא העלאה[9] מלמטה למעלה, גבורה. ולאחר מכן מביא הקרבן ל"נחת רוח לפני"[10], המשכת תענוג מלמעלה למטה, חסד –

ויש לומר יותר מכך: הן החסד והן הגבורה נכללים

---

1) יומא כא, ב.
2) לב, ב. וראה הנסמן בניצוצי זהר שם.
3) לקוטי לוי"צ לזהר על אתר (ע' ריג).
4) יחזקאל א, י.
5) דה"א כט, יא.
6) סוטה מז, א. סנהדרין קז, ב.
7) ראה גם אוה"ת ר"ה (ריש ע' א'תכח): כלול מחו"ג. ושם לפנ"ז (ע' א'תכו): אור הגבורה בכלי החסד כו' וכך הוא ארי' כו'. ע"ש. וראה גם אוה"ת ויקהל ע' ב'קמז.
8) אבות פ"ה מ"כ.
9) ובל' הכתוב (יחזקאל מד, טו): והכהנים גו' ועמדו לפני להקריב לי חלב (להעלותו באש) ודם (להזותו ע"ג המזבח) – נוסף על העלי' בתחלה מחולין לקדש.
10) רש"י ויקרא א, ט. ספרי ורש"י פנחס כח, ח. – נחת גם מלשון חות דרגי'.

באותו ענין שבקרבן: ההקרבה לה׳, ההעלאה, היא באופן שחלק נשאר למטה לאכילת הבעלים או הכהנים.

ואף קרבן עולה שהוא כליל לה׳, הרי עורו לכהן[11]. ואפילו מנחת כהן, אשר "כליל תקטר"[12], הרי באמצעותה מתחנך הכהן לכהונתו, או שמטרתה "לכפר עליו"[13], במקרה של כהן עני[14] המובאת במקום עולת בקר של כהן עשיר.

ובדומה לכך בענין של "נחת רוח לפני" הנגרם על ידי הקרבנות, הקירוב – החסד – שבין הקדוש־ברוך־הוא לבין מקריב הקרבן, כרוך עם אמרתי ונעשה רצוני, ציות והתבטלות, כפי שמתבטא גם בקיום התורה והמצוות, שכל זה קשור לגבורה: הנהגה דוקא תוך מגבלות, לפי דיני ומשפטי התורה.

ולפי כל זה צריך היה ה"זהר" להזכיר את שני הענינים ביחד, כדי להדגיש את ההתכללות של חסד וגבורה שבאריה?

ג.
לפעמים החסד גלוי, ולפעמים – הגבורה

ויש לומר שתמצית ההסבר לכך היא:

אמנם, האריה כולל את שני הקוים, חסד וגבורה, ביחד, אך בכל זאת יש הבדל באופן גילוים: לפעמים הגבורה היא הגלויה והחסד בהעלם, ולפעמים להיפך.

לכן מחלק זאת ה"זהר" לשני דברים שונים: "אריא תקיפא רביעא על טרפיה", כאשר מדובר בדרגה שבה קו הגבורה שבארי גלוי, וקו החסד הוא בהעלם. ולאחר מכן נאמר "אריה רברבא רביע על קרבנא", כאשר מדובר על הדרגה שבה קו החסד שבארי גלוי, וקו הגבורה הוא בהעלם.

אך יש להבין: מהי הסיבה להבדל בין שני המקרים, אם קו הגבורה יהיה בגלוי או קו החסד?

ד.
השינוי מקו הגבורה לקו החסד נעשה על ידי הציווי והכח מלמעלה

נתן להבין את הדברים מכך שלפני שמובא בזהר הענין השני – "כאריה רברבא רביע על קרבנא" – מקדים הזהר ואומר:

א) שזה כמשל על המלך ששלחו לו דורון אשר מצא חן בעיניו, והוא אמר לעבדו "זיל וטול דורון דא דאייתיאו לי" (=קח דורון זה שהביאו לי), כך "אמר קודשא בריך הוא לאוריא"ל זיל וקבל דורונא דבני קריבין קמאי" (=קח את הדורון שמקריבים לי בני).

ב) שעל ענין זה נאמר[15] "ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח את העולה..." – "דא אוריא"ל דנחית בחיזו דאשא... לקבלא דורונא" (=זהו אוריא"ל, אשר יורד בדמות האש... לקבל את הדורון). ועל כך נאמר בזהר "ואתחזי כאריה רברבא רביע על קרבנא"

לפי זה יש לומר, שבענין של אוריא"ל – האריה האוכל את הקרבנות, יש שני אופנים[16]:

א) כפי שהוא מצד עצמו, שאז העיקר בו הוא קו הגבורה – "אריא תקיפא רביע על טרפיה".

ב) כאשר "אמר הקדוש־ברוך־הוא לאוריא"ל זיל וקביל דורונא", כאשר ניתן לו הציווי והכח מלמעלה לקבל את הקרבנות, על ידי שמורגש בהקרבתו של האדם שהוא מביא את הקרבן כדורון (כדלהלן) – אז נהפכת הגבורה לחסד, ולפיכך קו החסד גלוי אצלו.

ולכן מקשר הזהר דוקא חלק זה עם "ותצא אש מלפני ה׳..." – כי "ותצא אש..." היה בשמיני למילואים, והשינוי אשר באש שבדמות "אריה רברבא..." לעומת "אריה תקיפא...", אשר התרחש לאחר ש"אמר קודשא בריך הוא לאוריא"ל", כדלעיל, הוא בדומה לשינוי ולחידוש אשר בשמיני למילואים לעומת שבעת ימי המילואים.

ה.
שתי הדרגות שבהשראת השכינה

כבר דובר בהרחבה[17] אודות מאמר חז"ל[18] "שכל שבעת ימי המילואים שהעמידו משה למשכן... לא שרתה בו שכינה",

שלכאורה: כיון שגם בשבעת ימי המילואים הקריבו קרבנות, אשר עליהם נאמר "ריח ניחוח לה׳"[19], כיצד ייתכן

11) פרשתנו ז, ח. ולהעיר ממעילה ט, א.
12) פרשתנו ו, טו־טז.
13) על עשה ועל לאו שניתק לעשה (רש"י א, ד – מתו"כ שם. ורש"י אינו מפרש ומשנה פשש"מ "לכפר במכפר זה הדם" (כבתו"כ), ופי׳ הכתוב כמשמעו "מרצה לכפר").
14) רש"י ב, א.

15) שמיני ט, כד.
16) להעיר מרמ"ז לזהר כאן שאוריא"ל הוא למעלה מאש של גבוה שהוא תמיד על המזבח.
17) ראה לקו"ש ח"ז ע׳ 237. ועוד.
18) רש"י שמיני ט, כג. תו"כ ר"פ שמיני (יד).
19) ויקרא א, ט. ובכ"מ.

שהקרבנות לא הביאו לידי השראת השכינה במשכן?

ועל כך הוסבר, שבהשראת השכינה יש מספר דרגות[20], ובאופן כללי, הן נחלקות לשתי דרגות:

א) גילוי שכינה הנגרם על ידי עבודת ה"נברא", ובהתאם לעבודתו, ולפיכך גילוי זה הוא מוגבל בסדר השתלשלות, אשר רק לדרגה זו יכולה להגיע עבודת הנבראים, ובלשון החסידות[21]: אתערותא דלעילא ה"נמשכת" על ידי אתערותא דלתתא ומדודה בהתאם אליה.

ב) השראת השכינה הבאה מלמעלה, ממקור אשר למעלה מסדר השתלשלות, מעל לעבודת הנבראים – אתערותא דלעילא מצד עצמה[22].

וזהו ההבדל בין שבעת ימי המילואים לבין השמיני למילואים:

הקמת המשכן בשבעת ימי המילואים היתה ההכנה והעבודה מצד ה"מטה" לגילוי השכינה במשכן[23], ועבודה זו הביאה לידי גילוי שכינה בדרגה של סדר השתלשלות, ולכן היו שבעה ימי מילואים, כנגד שבעת ימי הבנין – ההשתלשלות.

ואילו בשמיני למילואים היה גילוי השכינה מלמעלה – "וירא כבוד ה'... ותצא אש מלפני ה'..." – מבחינת "שמיני"[24] הנעלית מסדר ההשתלשלות.

ו.

כל גילוי אלקי מגיע על ידי עבודת האדם

למרות שהדרגה של "שמיני" נעלית מההשתלשלות, ומעבודת האדם, בכל זאת, כדי שהגילויים מלמעלה לא יהיו באופן של "נהמא דכיסופא"[25], נקבע, שכל ה"המשכות" באות באמצעות או בהכנה של עבודה[26].

וכפי שרואים בענין זה עצמו, שלפני השראת השכינה במשכן בשמיני למילואים ביום השמיני עצמו[27], היה צורך בקרבנות אהרן ובעבודתו, שדוקא באמצעותם "תשרה שכינה בכם"[28].

אך כיון שמדובר בהשראת השכינה הנעלית מדרגת הנבראים, מובן שיש הבדל לגבי מהות העבודה שגרמה להשראה זו לעומת העבודה ה"ממשיכה" את האור האלקי שבדרגת סדר ההשתלשלות.

ז.

קרבנות השמיני למילואים הם כדי לגרום "נחת רוח לקונו"

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין, שאנו מוצאים, שבנוסף לכך שגם בשבעת ימי המילואים הביא אהרן "פר אחד" – "לכפר על מעשה העגל שהוא פר"[29] הוא צריך היה להביא שוב ביום השמיני "עגל בן בקר לחטאת" – "להודיע שמכפר לו הקדוש־ברוך־הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה"[30].

מדוע היה צריך בקרבן נוסף כדי "להודיע שמכפר לו הקדוש־ברוך־הוא על ידי עגל זה"?

ניתן לומר, שמשמעותה של כפרה זו אינה "כפרת נפשו", אלא, כלשונו של אדמו"ר הזקן[31], "לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו".

הקרבנות של שבעת ימי המילואים, אשר הביאו לידי השפעה אלקית בדרגה של סדר ההשתלשלות, אשר בדרגת הנבראים, קשורים ל"כפרת נפשו" של האדם, שהאדם יהיה מושלם.

ואילו הקרבנות שצריכים להביא לידי גילוי מלמעלה – של האור שמעל לסדר ההשתלשלות ומעל לדרגת הנבראים, הם "דורון". משמעותם היא גרימת "נחת רוח לקונו", בדומה למאמר חז"ל[32] "אי לאו דעביד ליה נייחא לנפשיה לא הוה יהיב ליה מתנתא" (=לולא גרם לו נחת רוח לא היה נותן לו את המתנה).

---

20) ראה תניא פנ"ג.

21) ראה לקו"ת שה"ש כב, ב ואילך. וש"נ.

22) ע"ד: אלף פעמים זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כו' (דב"ר פ"א, יג. ועד"ז בתיב"ע וספרי דברים א, יא. הובא בפרש"י שם).

23) ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 182 ואילך. חי"ב ע' 58 ואילך. ועוד.

24) ראה כלי יקר ר"פ שמיני. שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 233 ואילך. חי"ז [המתורגם] ע' 99 ואילך.

25) ראה לקו"ת פרשתנו ז, ד.

26) ראה גם לקו"ש ח"ד [המתורגם] ע' 112.

27) והיינו, שנוסף לזה שמקודם צ"ל העבודה דז' ימי המילואים – שפועלת "אתר שלים" שאז דוקא קוב"ה שריא (ראה לקו"ת שה"ש שם), בארוכה בלקו"ש (ח"ג שם. חי"ז שם ע' 104 ובהערה 34) – הנה צ"ל עכ"פ "מעין" עבודה גם בענין ה"שמיני" גופא.

28) רש"י שמיני שם.

29) תצוה כט, א וברש"י שם.

30) שמיני ט, ב וברש"י שם (מתנחומא שם ד ויו"ד).

31) אגה"ת פרק ב.

32) כן הובא בכ"מ (המשך תרס"ו ע' קלא. ועוד). ועיין מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.

וזהו הדיוק בהתבטאות "להודיע שמכפר לו הקדוש־ברוך־הוא..." — בשונה משבעת ימי המילואים, שלגביהם נאמר "לכפר..." — כי הקרבנות של השמיני למילואים קשורים לחביבות, שהאדם "מרוצה וחביב לפניו יתברך"[33], ולפיכך מודיעים[34] ומגלים "שמכפר לו הקדוש־ברוך־הוא".

ח.

ההבדל בין שני אופני הביטוי של האריה

לפי כל האמור לעיל יובן מדוע מפריד הזהר את שני הענינים שבאריה לשני מאמרים נפרדים:

האש שלמעלה שבדמות אריה הבאה מצד עבודת הקרבנות בכללותה היא בדרגה של סדר ההשתלשלות, שזהו אור מוגבל, ולכן העיקר בו הוא קו הגבורה והצמצום — אריה תקיפא רביע על טרפיה[35].

אך כאשר הקרבנות הם בבחינת דורון[36] לה', כדי לגרום "נחת רוח לקונו", מתגלה השפעה אלקית שמעל לסדר ההשתלשלות — "אמר קודשא בריך הוא לאוריא"ל...", בדומה ל"ותצא אש מלפני ה'..." אשר בשמיני למילואים[37],

שאז נהפכות הגבורות לחסדים, ולפיכך "אתחזי כאריה רברבא רביע על קרבנא" — גילוי החסדים דוקא.

(משיחות ש"פ צו תשל"ג, תש"מ)

33) כ"ה ברש"י (ועד"ז בתנחומא) שמיני שם. — ודלא כתו"כ עה"פ: יבא עגל ויכפר על מעשה עגל.

34) ל' חיבה (ראה רש"י וירא יח, יט).

35) עפ"ז יומתק זה שבמקומות אחרים בזהר שמתאר דמות הארי' — אומר רק "על טרפי' .. כגבר תקיף", "ארי' תקיפא" (זח"א ו, ב. ח"ג ריא, סע"א).

36) אף שבגמ' (זבחים ז, ב) הובא משל הדורון רק גבי קרבן עולה — י"ל שבכל קרבן יש (גם) ענין הדורון. וכמובן גם באגה"ת פ"ג (צב, סע"א). אלא שעולה — עיקרה "דורון", וחטאת עיקרה — כפרה.

37) ע"פ המבואר בפנים יומתק ג"כ מ"ש בלקוטי לוי"צ (לזהר) ר"פ שמיני (ע' רסז ואילך) השייכות ד"ותצא אש גו'" לשמיני למילואים (וחנוכת המשכן), כי "ביום השמיני הי' אש .. שאתחזי כארי' רברבא .. חסד .. וכלול בו גם גבורה כו'" (ע"ש באורך), ומשמע שהחסד הוא העיקר — כי מצד הגילוי מלמעלה דשמיני למילואים היתה המתקת הגבורות ואז עיקרו חסדים.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שישי עמ' ב

אליעזר במשנה. שואלת הגמרא, מהלשון **אַף לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה,** משמע שו**לֹא מִיבַּעְיָא לְמִשְׁנָתֵינוּ** – על שיטת רבי אליעזר במשנה פשוט שיש להשיב, וחידשו שאף לשיטת רבי יוסי יש להשיב, והרי **אַדְּרַבָּה** – מסתבר להיפך, **שלְמִשְׁנָתֵינוּ אִיכָּא עִיקָּר** – שקינא לה בפני עדים, ולכך מסתבר להאמין לו, אבל **הָתָם** – לשיטת רבי יוסי **לֵיכָּא עִיקָּר** – שלדעתו אין צריך לקנא לה בפני עדים, ולדבריו יותר מתקבלת תשובת חכמים שיש לחשוש שמתוך כעסו יאמר שקינא לה. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר** – כך נאמרו הדברים, **אָמַר רַבִּי יַצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה וְאַף לְמִשְׁנָתֵינוּ אֵין לַדָּבָר סוֹף,** ואכן עיקר תשובת חכמים היא על שיטת רבי יוסי ברבי יהודה, וחידשו שאף למשנתנו יש תשובה לשיטת רבי אליעזר.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִפּוּרָא, לֹא לֵימָא אִינִישׁ לְאִיתְּתֵיהּ בַּזְּמַן הַזֶּה שאין בית המקדש קיים ולא ניתן להשקות את הסוטה, **לֹא תִּיסַּתְּרִי בַּהֲדֵי פְּלוֹנִי** – אל תתיחדי עם פלוני, ואפילו בינו לבינה בלא עדים לא יאמר כך לאשתו, משום **דִּילְמָא קַיְימָא לָן כְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה** – שמא הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה **דְּאָמַר** בשם רבי אליעזר **קִינּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ, וּמִיסְתַּתְּרָא** – והאשה תתיחד עם אותו פלוני בפני שנים, והרי היא סוטה **וְלֵיכָּא הָאִידְנָא מֵי סוֹטָה לְמִיבְדְּקָהּ** – ואין בזמן הזה מי סוטה לבודקה, **וְקָאָסַר לָהּ עֵילָּוֵיהּ אִיסּוּרָא דִּלְעוֹלָם** – ומספק תהיה אסורה עליו לעולם. לכן לא יקנא הבעל לאשתו בזמן הזה, וממילא לא תיחשב סוטה להיאסר עליו.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַה לְּשׁוֹן קִינּוּי – מפני מה נקרא ציווי הבעל לאשתו 'קינוי', משום שהוא **דָּבָר הַמַּטִּיל קִנְאָה בֵּינָהּ לְבֵין אֲחֵרִים** – הקינוי גורם שאחרים יכעסו עליה, וקינוי מלשון כעס. מדייקת הגמרא מדבריו, **אֲלָמָא קָסָבַר** שקִינּוּי **עַל פִּי עַצְמוֹ** – שאין צריך לקנאות בפני עדים, **וְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ** – ולכן האנשים לא ידעו שקינא לה, **וְאָמְרִי מַאי דְּקַמָּא דְּקָא בָדְלָה** – ויאמרו מפני מה היא מתרחקת מהאנשים, **וְאָתוּ לְמֶיעֲבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ** – ויבואו לידי כעס ומריבה עמה. **וְרַב יֵימַר בַּר רַבִּי שֶׁלֶמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי אָמַר,** נקרא 'קינוי' משום שהוא **דָּבָר הַמַּטִּיל קִנְאָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ** – שבאה לידי כעס ומריבה עם בעלה על שחושד בה. מדייקת הגמרא **אֲלָמָא קָסָבַר** כמשנתנו שקִינּוּי **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים,** וממילא **וְכוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ** ואינם באים עם האשה לידי כעס, **וְאִיהוּ הוּא דְּאָתֵי לְמֶיעֲבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ** – ורק לבעל יגרם כעס ומריבה עם האשה.

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות יב, ח - ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מררים יאכלהו

סז

ביאור הגמ' (פסחים לט, א) שיש ה' מיני מרור, ומבאר דיוק לשון אדמו"ר הזקן בסידורו בסדר הקערה בליל פסח

מתני'[1] ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת, בתמכא, ובחרחבינא, ובעולשין, ובמרור.

גמ' חזרת חסא, עולשין הינדבי, תמכא אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה, חרחבינא אמר רשב"ל אצוותא דדיקלא, ובמרור מרירתא.

רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר אמרירתא, א"ל מאי דעתיך דמרירין טפי, והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת וא"ר אושעיא מצוה בחזרת, ואמר רבא מאי חזרת חסא, מאי חסא, דחס רחמנא עילוון, ואמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן למה נמשלו מצריים כמרור, לומר לך, מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה, אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה, א"ל הדרי בי.

פסחים לט, א.

אמרייתא. פופרץ.

והא. אנן רישא דכולהו חזרת תנן.

ותנא דבי שמואל. נמי חזרת תנא ברישא אלמא היא קדמי לכולהו.

מצוה בחזרת. כדמפרש טעמא כדרבא ור' יונתן.

מאי חסא. מאי טעמא קרינן ליה חסא משום דזכר הוא דחס רחמנא עלן, אלמא להכי קיימא.

למה נמשלו כמרור. דכתיב (שמות א) וימררו את חייהם.

תחילה רכה. בתחילה נשתעבדו להן ע"י שכר שהיו שוכרין אותן.

מרור סופו קשה. הקלח שלו מתקשה כעץ.

הדרי בי. לא אוסיף עוד.

רש"י

מרור[2] – מרירות, הוא בחי' גבורות:

---

1) [תרגום ללה"ק] **ואלו** הם **הירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו** במצות מרור, **בפסח**, בחזרת, בתמכא, ובחרחבינא, ובעולשין, ובמרור.
גמרא. חזרת היא **חסא** [חסה], **עולשין** הם הם הירקות הנקראים **הינדבי. תמכא אמר רבב"ח** היא מין ירק ש'**תמכתא שמה. חרחבינא אמר רבי שמעון בן לקיש** זה הוא **אצוותא דדיקלא** סיב [-שיח] הגדל ונכרך סביב על הדקל. **ובמרור** זה הוא **מרירתא** [עלים מָרִים].
[הגמרא מביאה מעשה בענין סדר הקדימה של מינים אלו:]
רבינא אשכחי' [מצא] **לר' אחא ברי'** [בנו] **דרבא, דהוה מהדר אמרירתא,** שהי' מחזר אחר ירק ששמו מרור, **א"ל** רבינא לר"א, **מאי דעתיך,** מדוע סבור אתה שמין זה טוב יותר כדי לצאת בו, האם משום **דמרירין טפי,** שהוא מר יותר מהמינים אחרים, **והָא חזרת תנן,** והרי במשנה שנינו את החזרת בתחילת כל המינים שיוצאים בהם ידי חובת מרור, **וכן תנא דבי שמואל** את **החזרת** בתחילה, ומוכח שהיא קודמת לכל שאר מיני ירקות לקיום מצות מרור, וכן **אמר רבי אושעיא** מצוה בחזרת, הלא היא ירק ששמו **חסא, ומאי חסא,** מדוע נקרא חסא, על שֵׁם **דחס רחמנא עילוון,** שחס הקב"ה עלינו וגאלנו ממצרים, וכיון שחֲזָרָת נקראת ע"ש גאולת מצרים, לכן היא עומדת למצות מרור בליל פסח יותר משאר מיני הירקות.
ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר"י למה נמשלו המצריים כמרור כמו שנא' (שמות א, יד) וימררו את חייהם. **לומר לך, מה מרור זה שתחלתו,** כשם שהמרור בתחילתו גידולו הוא **רך, וסופו** ולבסוף נעשה הקלח שלו **קשה** כעץ, **אף המצריים** נהגו כך, **תחילתן רכה וסופן קשה,** בתחילה נהגו עם ישראל ברכות והעבידו אותם תמורת שכר, ולבסוף הקשו עליהם את ידם ורדו בהם בפרך. ואין לך מכל מיני מרור מין שהקלח שלו מתקשה כעץ כמו חזרת (מאירי), ומאחר שיש בה זכר לענין זה יותר משאר המינים, יש להקדימה להשאר, **אמר לי'** ר"א לרבינא **הדרי בי,** הריני חוזר לחזר אחר מרור ואחזר אחר חזרת.

2) בסימן זה מבאר כמה שאלות בהגמ', והם:
א) כל דבר הוא בדיוק, למה יש דוקא "**חמשה**" מיני מרור?
ב) דיוק **סדר** החמשה מינים בהמשנה, 1) חזרת, 2) תמכא, 3) חרחבינא, 4) עולשין, 5) מרור?
ג) בגמרא מבאר, דשלשה מהמינים שְׁמָם **נשתנה**, "חזרת נק' חסא", "עולשין הוא הינדבי", "וחרחבינא הוא אצוותא דדיקלא", משא"כ "תמכא תמכתא שמה ומרור מרירתא" לא נשתנה שמָם, מהו הטעם בדבר דדוקא "תמכא ומרור" לא נשתנה שמם?
ד) למה דוקא המין "עולשין" הוא לשון **רבים**?
ה) אף שיש חמשה מינים שונים, אבל השֵׁם ה"**כללי**" של כולם הוא "מרור", וכן אומרים בהברכה "על אכילת **מרור**", מה הרמז בזה?
ו) דיוק בלשון אדמו"ר הזקן בסידורו בסדר הקערה וז"ל: "יסדר

ויש ה' מיני מרור, הם לנגד הה' גבורות בכלל, שבהה' מדות מחסד עד הוד.

ולפי סידרם במשנה, חזרת[3] תמכא חרחבינא עולשין מרור, מובן, **שתמכא** הוא גבורת הגבורה, **ומרור** הוא גבורת ההוד. שהם בקו השמאל ביחוד.

זהו שאלו הב' לא נשתנו שמותם גם בגמרא, שתמכא הוא תמכתא, ומרור הוא מרירתא כדאיתא בגמרא שם. משא"כ השאר נשתנה[4] שמותם בגמרא. שחזרת הוא חסא, ועולשין הינדבי. וחרחבינא אצוותא דדיקלא. והוא מפני כי אלו השנים תמכא ומרור הם בקו השמאל גבורה והוד ביחד. ויש עוד מה להאריך בזה, וברצות ה' אבאר מזה עוד אי"ה.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רפ

על שולחנו בג' מצות... ועליו לימין הזרוע, וכנגדו לשמאל הביצה, תחתיהם באמצע המרור... ותחת המרור החזרת שעושים כורך", הרי דהן מרור והן חזרת הוא באמצע, למה הם דוקא באמצע?

ז) גם יבואר, דבשו"ע אדמו"ר הזקן סי' תעג סעיף כו הלשון "והמרור למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגו"ל... והמרור של כריכה למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגו"ל שני", מהו הדיוק "כעין סגו"ל... כעין סגו"ל **שני**"?

ח) טעם **שינוי** הלשון, דבשו"ע הנ"ל כותב הן בסגו"ל ראשון והן בסגו"ל שני "מרור", ובסידורו מדייק כנ"ל, "תחתיהם באמצע **המרור**... ותחת המרור **החזרת** שעושים כורך", מתחיל ב"מרור" ומסיים ב"חזרת"?. ראה שער הכולל פמ"ח אות יא. הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, ד"ה ותחת המרור.

ט) גם יבואר דיוק בחילוק הלשון בין השו"ע והסידור, דבשו"ע כתוב "והמרור של כריכה **למטה מעט בין אמצעם**", ובסידור מדגיש "**ותחת המרור** החזרת שעושין כורך", היינו שבסידור מדגיש ד"החזרת" הוא "**תחת** המרור", היינו שיש קשר בין החזרת **והמרור**, (משא"כ בשו"ע מדייק דהחזרת של כורך הוא **באמצע** החרוסת והכרפס), מהו ענינו?

י) למה דוקא ה"**חזרת**" הוא המובחר בכל המיני מרור?

וכ"ז יבואר בפנים.

3) היינו, "חזרת" – חסד, "תמכא" – גבורה, "חרחבינא" – תפארת, "עולשין" – נצח, "מרור" – הוד.

ומבואר בקבלה וחסידות שמדות "חסד תפארת נצח" הוא בקו הימין, ומדות "גבורה והוד" בקו השמאל.

(ולביאור שבחי' נצח הוא ענף חסד – ראה אור התורה שבת שובה (דברים כרך ג) עמוד א'תקכד ועוד).

4) **פירוש**, הג' מינים "חזרת חרחבינא ועולשין" שנשתנה שמותם, זה מורה שנשתנה ונמתקו בחי' הגבורות שלהן, והיינו שהם שייכים לקו הימין בחי' חסד שבגבורה ותפארת שבגבורה ונצח שבגבורה. (וראה **עד**"ז לעיל סי' ה' הערות 4. 5), משא"כ המינים "תמכא ומרור" שלא נשתנה שמָם הרי זה מורה שהגבורות בתקפם – בחי' גבורה שבגבורה והוד שבגבורה.

המשך ביאור למסכת סוטה ליום שבת קודש עמ' ב

סוטה ותימצא כשרה, ומכל מקום **אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת** העדות **בְּפָחוֹת מִשְׁנַיִם** - שאם אין שני עדים שנסתרה אינה נאסרת כלל על בעלה. **עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה** - להעיד שזינתה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** על בעלה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּים** העדות **בְּפָחוֹת מִשְׁנַיִם**. אין הדין כן משום **שתַּלְמוּד לוֹמַר** – אמרה התורה "**וְעֵד אֵין בָּהּ**" - ודורשים שאין שני עדים שזינתה, אך **כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** אפילו עד אחד נאמן. דנה המשנה, **וְכָל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה** – אם כן נלמד בקל וחומר להיפך, שבעדות על סתירה מספיק עד אחד, שהרי **וּמָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה** – להעיד שזינתה, **שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** על בעלה, ומכל מקום **מִתְקַיֶּמֶת בְּעֵד אֶחָד, עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – להעיד שנסתרה, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** – שהרי יש לה היתר לבעלה אם תיבדק במי סוטה ותימצא כשרה, **אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים** עדות זו **בְּעֵד אֶחָד**. אין הדין כן משום **שתַּלְמוּד לוֹמַר** אמרה התורה לגבי ערוה "**כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר**", **וְלִהַלָּן הוּא אוֹמֵר** "**עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר**", ודורשים גזירה שווה 'דבר', **מַה דָּבָר הָאָמוּר לְהַלָּן** – לגבי ממון, מאמינים רק **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אַף כָּאן** – לגבי ערוה מאמינים רק **עַל פִּי שְׁנַיִם**, ולכן צריך שני עדים שנסתרה ולא לומדים בקל וחומר להאמין לעד אחד. עד כאן דברי המשנה להלן.

מקשה הגמרא על המשנה, **הַאי מִ'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' נַפְקָא** – האם דין זה – שעד אחד אינו נאמן לומר שנסתרה נלמד מהגזירה שווה, והרי **מִ'בָּהּ' נַפְקָא** – דין זה נלמד מהפסוק 'ועד אין בה', שדורשים דווקא **בָּהּ** - להעיד שזינתה נאמן עד אחד, אבל **וְלֹא בְּקִינּוּי** - שצריך שני עדים שקינא לה הבעל, וכמו כן דורשים '**בָּהּ' וְלֹא בְּסְתִירָה** – שצריך שני עדים שנסתרה. ולימוד זה **מִיבְּעֵי לֵיהּ** לתנא להביא. מתרצת הגמרא, **הָכִי נַמִּי קָאָמַר** – אכן גם המשנה סוברת שהלימוד שעד אחד אינו נאמן על סתירה הוא משום **שתַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּהּ' בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי 'בָּהּ' וְלֹא בְּסְתִירָה**. אלא שהמשנה דיברה על דין נוסף, **שׁוּטוּמְאָה בְּעֶלְמָא בְּלֹא קִינּוּי וּבְלֹא סְתִירָה** – באופן שלא היה קינוי וסתירה ומעיד עד אחד שזינתה, הדין הוא **דְּלֹא מְהֵימְנָן עֵד אֶחָד** אלא צריך שנים, ודין זה **מְנָלָן**, על זה משיבה המשנה, **נֶאֱמַר כָּאן**, לגבי ערוה "**כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר**" **וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** "**עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר**", ודורשים בגזרה שוה, **מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן** מאמינים רק **לְעֵדִים שְׁנַיִם, אַף כָּאן** לגבי ערוה מאמינים רק **לְעֵדִים שְׁנַיִם**.

תָּנוּ רַבָּנַן, אֵי זוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה – איזו עדות נקראת במשנה 'עדות ראשונה', **זוֹ עֵדוּת סְתִירָה** – עדות שנסתרה. ואיזו עדות נקראת במשנה '**עֵדוּת אַחֲרוֹנָה**', **זוֹ עֵדוּת טוּמְאָה** – העדות שנבעלה לאחר קינוי וסתירה.

ילקוט גאולה ומשיח

ו, ב – צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר ואש המזבח תוקד בו

במ"ש "כל הלילה עד הבוקר", "הליל" – הגלות, "הבוקר" – הגאולה, דגם לע"ל יקריבו קרבנות, אף שבטל הטעמים, א) לשלול אמונת ע"ז, ב) דלע"ל אינם נרדפים מינים אלו וכו', עכ"ז יקריבו קרבנות בבנין העתיד וכו'

זאת תורת העולה כו' כל הלילה עד הבוקר. הקשו המפרשים ז"ל מה אצטריך לומר עד הבוקר, דבכמה דוכתי כתיב לילה ולא כתיב עד הבוקר. וי"ל עד הבוקר לע"ל ועד בכלל שאז ג"כ יקריבו קרבנות אע"ג דלא שייך אז הטעם דשייך השתא דהיינו לשלול אמונות ע"ז כמ"ש למעלה.

א"נ כמ"ש בס' ויקרא ע"פ וערבה לה' דאף שלע"ל אינם נרדפים אלו המינים עכ"ז הוו כלשעבר בשנים קדמוניות שהיו נרדפים.

מ"ש הריב"ה ז"ל דזאת תורת העולה היא העולה ר"ל כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה קשה איך יפורש לפי זה כל הנמשך. וי"ל לפי שהקרבן צריך כמה דברים ומצינו דכולהו איתנהו בעוסק בתורה, דאמרינן בסוף מגילה (כט.) ר"א הקפר אומר עתידין ב"ה וב"מ שיקבעו בא"י שנאמר כי כחבר בהרים כו' ב"כ וב"מ שקורין בהם ומרביצין כל התורה בהם עאכ"ו א"כ הרי שנעשה כאילו הוא בא"י.

ובסוף מנחות אמר לעולם זאת על ישראל אר"י אלו ת"ח העוסקים בהל' עבודה ומע"ה כאילו נבנה מקדש בימיהם, הרי כאן א"י ומקדש, ובפ' הי' קורא ארחב"א אר"י כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מע"ה כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, א"ל רבה לא ס"ל מר כאילו טבל, א"ל שפיר קאמרת דכתיב ארחץ ולא כתיב ארחיץ כו', א"כ הרי א"י ומקדש ומזבח וטבילה וקרבן.

ועוד שם אמר רחב"א אר"י כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים פרש"י כאילו הקריב עולה שחייבו הכתוב להקריב עמה מנחת נסכים אף זה הקורא אינו מקיים ואינו גומר את המצוה ולישנא דקרא נקט עולה ומנחה זבח ונסכים וה"ה דמצי למימר עולה בלא מנחה ונסכים דהא עולה נמי טעונה נסכים, א"כ הרי א"י ומקדש ומזבח וקרבן וטבילה ומנחה ונסכים, וז"ש על מוקדה על המזבח ר"ל ככל משפטי העולה.

ובזה יובן מ"ש בסוף מגילה ואהי' להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם א"ר שמואל בר יצחק אלו ב"כ וב"מ שבבבל, ר"ל שהוא כא"י שהוא הקדושה היותר קטנה שבעשר קדושות שמונה בפ"ק דכלים דהראשונה היא קדושת א"י וגדולה ממנה עיירות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון ומפ' ואזיל עד קדש הקדשים, לכך אמר מקדש מעט סתם ולא פי' כמה מעט לפי שהוא כא"י שהיא היותר קטנה מכל העשר.

ובזה ידוקדק מ"ש בפ' בתרא דתעניות שאמר הקב"ה לאברהם כבר תקנתי להם לישראל סדר קרבנות, בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, דקשה לפני לפני למ"ל אלא ר"ל שקורין בהם בב"כ ובב"מ שהוא לפני הקב"ה מצוי בב"כ שהוא כא"י מעלה אני כאילו הקריבום לפני דהיינו ע"ג המזבח.

צמח דוד

המשך ביאור למסכת נזיר ליום רביעי עמ' ב

זבה אף כשראתה באונס, אף הזכר מתחייב בקרבן אם ראה ראיה שלישית באונס.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – הרי שנינו בברייתא **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** נחלק על דברי חכמים, **וְאוֹמֵר** שאף **בְּרִאיָה שְׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – את הזב, ואם היתה ראיה זו באונס אינו מתחייב בקרבן, ורק **בְּרִאיָה רְבִיעִית** שראה לאחר שהחל בספירת שבעה נקיים, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ**, ואף אם ראה באונס עליו לסתור את מנינו, ומאחר שרבי אלעזר אינו סובר שבפעם השלישית הוקש זכר לנקבה, על כרחך לומר שאינו סובר דרשה זו, ואם כן מנין לו שבפעם הרביעית סותר אף כשראה באונס.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** אף רבי אלעזר סובר שהוקש הזכר לנקבה, אלא שנחלק עם חכמים באיזו **רְאִיָּה** הקישם הכתוב, **וּבְאֶתִּים** – האם דורשים את המילה 'את', **קָמִיפְלְגֵי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרֵישׁ אֶתִּים,** וכיון שנאמר 'והזב את זובו' המילה 'את' מרבה כאילו נאמר זוב פעם נוספת, וכאילו נכתבה תיבת 'זב' בפסוק שלש פעמים, ורק לאחר מכן הוקש זכר לנקבה, **וְרַבָּנָן לֹא דָּרְשֵׁי אֶתִּים,** ועל כן סוברים הם שכבר בראיה שלישית הוקש הזכר לנקבה, ועל כן אינו מתחייב קרבן כשראה באונס:

שנינו במשנה: **שאונסו וּפְסִיקוֹ** של הזב מטמאים לאחר שהוזקק לזיבה בראיה שניה:

חומש יומי

פרשת צו

~ יום ראשון ד׳ ניסן ~

ו (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

(ב) צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

ב פַּקֵּד יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא דַּעֲלָתָא הִיא עֲלָתָא עַל דְּמִתּוֹקְדָא עַל מַדְבְּחָא כָּל לֵילְיָא עַד צַפְרָא וְאֶשָּׁתָא דְּמַדְבְּחָא תְּהֵא יָקְדָא בֵּהּ׃

רש״י◄ **צַו אֶת אַהֲרֹן •** (ת״כ) אֵין ״צַו״, אֶלָּא לְשׁוֹן זֵרוּז מִיָּד וּלְדוֹרוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס. **זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה וְגוֹ׳ •** הָרֵי הָעִנְיָן הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵיבָרִים שֶׁיְּהֵא כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה, וּלְלַמֵּד עַל הַפְּסוּלִין, אֵיזֶה אִם עָלָה – יֵרֵד, וְאֵיזֶה אִם עָלָה – לֹא יֵרֵד; שֶׁכָּל ׳תּוֹרָה׳ לְרַבּוֹת הוּא בָּא, לוֹמַר: תּוֹרָה אַחַת לְכָל הָעוֹלִים, וַאֲפִלּוּ פְּסוּלִין, שֶׁאִם עָלוּ לֹא יֵרְדוּ. **הִוא הָעֹלָה •** לְמַעֵט אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסוּלָן בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁנִּפְסְלוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לָעֲזָרָה.

(כָּל הָעִנְיָן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים וּזְבָחִים פֶּרֶק ג וּפֶרֶק ד)◆

~ נקודות משיחות קודש ~

זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה (ו, ב)

בָּא לְלַמֵּד עַל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים שֶׁיְּהֵא כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה (רש״י)

בַּגְּמָרָא (מנחות עב) אָמְרוּ, שֶׁעִקַּר הֶקְטֵר חֲלָבִים הוּא בַּיּוֹם, אֶלָּא שֶׁאֶפְשָׁר לְהַקְטִירָם גַּם בַּלַּיְלָה.

וְיֵשׁ לְהַסְבִּיר זֹאת בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

״**יוֹם**״ – רוֹמֵז לְאוֹר וְגִלּוּי, כַּכָּתוּב (בראשית א) ״וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לָאוֹר יוֹם״, שֶׁזֶּהוּ עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הַמְגַלֶּה אֶת אוֹר ה׳ בָּעוֹלָם.

״**לַיְלָה**״ – רוֹמֵז לְחֹשֶׁךְ וּלְהֶעְלֵם, שֶׁזֶּהוּ הָעֵסֶק בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת שֶׁמַּעְלִימִים עַל תַּכְלִית חַיָּיו הָאֲמִתִּית שֶׁל הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ.

הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הַקְטָרַת הַחֲלָבִים **בַּיּוֹם** הִיא ׳הַקְטָרַת׳ הַתַּעֲנוּג שֶׁבַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא (חֵלֶב רוֹמֵז לְתַעֲנוּג), כְּלוֹמַר: לַעֲבֹד אֶת ה׳ אַךְ וְרַק כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת הָרָצוֹן הָעֶלְיוֹן, לֹא מִשּׁוּם הַתַּעֲנוּג שֶׁבַּעֲבוֹדָה זוֹ.

וְאִילּוּ הֶקְטֵר הַחֲלָבִים **בַּלַּיְלָה** מַשְׁמָעוּתוֹ – שֶׁיֵּשׁ ׳לְהַקְטִיר׳ גַּם אֶת הַתַּעֲנוּג שֶׁבְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, לַעֲסֹק בָּהֶם רַק כְּפִי הַצֹּרֶךְ, לְשֵׁם שָׁמַיִם.

אוּלָם עִקַּר הֶקְטֵר הַחֲלָבִים הוּא **בַּיּוֹם** דַּוְקָא, שֶׁכֵּן הַצֹּרֶךְ לְבַטֵּל אֶת הַתַּעֲנוּג שֶׁבְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת – אֵין בּוֹ מִשּׁוּם חִדּוּשׁ כָּל־כָּךְ; עִקַּר הַחִדּוּשׁ הוּא שֶׁחַיָּב אָדָם ״לְהַקְטִיר״ גַּם אֶת הַתַּעֲנוּג שֶׁבְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

(לקוטי־שיחות כרך ג עמ׳ 950)

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ב) הִיא הָעוֹלָה. נִקְרֵאת כֵּן בַּעֲבוּר שֶׁהִיא עוֹלָה כֻּלָּהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ. וּבְכָאן רָמַז שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עוֹלָה בַּלַּיְלָה, רַק הִיא תִּהְיֶה עַל מוֹקְדָה כָּל הַלַּיְלָה. וְהֵ״א מוֹקְדָה, נוֹסָף. אוֹ מוֹקֵד וּמוֹקְדָה, הֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת: **וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ.** וְלֹא חוּץ מִמֶּנּוּ: תורה ג

(ג) וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:

ג וְיַלְבֵּשׁ כַּהֲנָא לְבוּשִׁין דְּבוּץ וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יִלְבַּשׁ עַל בִּסְרֵהּ וְיַפְרֵשׁ יָת קִטְמָא די תֵיכוּל אֶשָׁתָא יָת עֲלָתָא עַל מַדְבְּחָא וישַׁוּנֵהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא:

רש"י◄ **מִדּוֹ בַד.** הִיא הַכַּתֹּנֶת; וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִדּוֹ"? שֶׁתְּהֵא כְּמִדָּתוֹ. **עַל־בְּשָׂרוֹ.** שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינְתַּיִם (ת"כ ערכין ג). **וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן.** הָיָה חוֹתֶה מְלֹא הַמַּחְתָּה מִן הַמְּאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְנוֹתְנָן בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (תמיד כד). **הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה.** וַעֲשָׂאַתָּהּ דֶּשֶׁן, מֵאוֹתוֹ דֶּשֶׁן יָרִים תְּרוּמָה. **וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ.** [**עַל הַמִּזְבֵּחַ.** מָצָא אֵיבָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְאַכְּלוּ, מַחֲזִירָן עַל הַמִּזְבֵּחַ, לְאַחַר שֶׁחָתָה גֶּחָלִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְנָטַל מִן הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ", בְּרַשִׁ"י יָשָׁן].

(ד) וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:

ד וְיַשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבַּשׁ לְבוּשִׁין אָחֲרָנִין וְיַפֵּק יָת קִטְמָא לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי:

רש"י◄ **וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו.** (יומא כג) אֵין זוֹ חוֹבָה אֶלָּא דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְלַכְלֵךְ בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן תָּמִיד. בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ, אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ, לְכָךְ: "וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים", פְּחוּתִין מֵהֶן. **וְהוֹצִיא־אֶת הַדֶּשֶׁן.** (תמיד כח) הַצָּבוּר בַּתַּפּוּחַ, כְּשֶׁהוּא רָבֶה וְאֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה, מוֹצִיאוֹ מִשָּׁם. וְאֵין זֶה חוֹבָה בְּכָל יוֹם, אֲבָל הַתְּרוּמָה חוֹבָה בְּכָל יוֹם.

~ נקודות משיחות קודש ~

מְלֹאכָה – לַעֲבוֹד אֶת ה'

עַל הַמִּלִּים "וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" (ו, ד) מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י, הַדֶּשֶׁן הַצָּבוּר בַּתַּפּוּחַ, כְּשֶׁהוּא רָבֶה וְאֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה – מוֹצִיאוֹ מִשָּׁם".

בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא ('אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ' סִימָן טו) מְבֹאָר שֶׁהַ'אֵפֶר' ('דֶּשֶׁן') הַנִּשְׁאָר מִ'עֵץ הַנִּשְׂרָף' הוּא יְסוֹד "הֶעָפָר שֶׁבּוֹ הַיּוֹרֵד לְמַטָּה וְאֵין הָאֵשׁ שׁוֹלֶטֶת בּוֹ". וְהַיְנוּ, שֶׁהָאֵפֶר הוּא הַדָּבָר הֲכִי נָחוּת שֶׁבַּדָּבָר הַנִּשְׂרָף, עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִכָּלֵל וְלִישָׂרֵף בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ, מְרַמֵּז עִנְיַן הַדֶּשֶׁן עַל הָעֵסֶק בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁאֵין בָּהֶם קְדוּשָׁה מִצַּד־עַצְמָם, וְאֵינָם נִשְׂרָפִים בָּ"אֵשׁ" שֶׁלְּמַעְלָה.

וְזֶהוּ שֶׁמּוֹצִיאִים אֶת הַדֶּשֶׁן "אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה", כִּי הָעֵסֶק בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים אֵינוֹ נִכְלָל בִּתְחוּם הַקְּדוּשָׁה – "אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ" וְכָל־שֶׁכֵּן לֹא עַל הַמִּזְבֵּחַ, אֶלָּא עֵסֶק זֶה הוּא "מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" שֶׁל הַקְּדוּשָׁה.

וְעַל זֶה אוֹמֵר רַשִׁ"י שֶׁ"הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן" – "מִחוּץ לַמַּחֲנֶה" – הִיא דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר זֶה לְתוֹעֶלֶת עֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, כִּי "אֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה", וְ"הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן" הִיא הָעוֹשֶׂה מָקוֹם לְמַעֲרָכָה חֲדָשָׁה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר יֵשׁ מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה – אֵין עֲבוֹדָה זֹאת.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ, שֶׁרַק כַּאֲשֶׁר הָעֵסֶק בַּ"דֶּשֶׁן" וּבִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים יָבִיא תּוֹעֶלֶת בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהוּא עֲבוֹדַת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֵסֶק בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה יוּכַל לְהִתְעַסֵּק בְּיֶתֶר שְׂאֵת בַּעֲבוֹדַת ה', אֲזַי הוּתַּר עֲבוֹדַת "הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן". אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵשׁ "מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה" גַּם בְּלִי הָעֵסֶק בַּ"דֶּשֶׁן" – אֵין עֲבוֹדָה זֹאת. וְעַל הָאָדָם לְהִשָּׁאֵר בִּמְקוֹמוֹ הָאֲמִיתִּי – בְּתוֹךְ מַחֲנֵה הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה, וּלְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

(על־פי 'לקוטי שיחות' חלק כה עמוד 431 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) **מִדּוֹ.** חָלוּק. וַחֲכָמִים אָמְרוּ שֶׁהוּא חָנוּק כְּנֶגֶד מִדָּתוֹ: **עַל בְּשָׂרוֹ.** כְּנוּי לְעֶרְוָה. וְכֵן זָב מִבְּשָׂרוֹ: **אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ.** הַנִּשְׁאָר מֵאֲכִילַת הָאֵשׁ: **אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ.** מִחוּץ לִפְאַת מִזְרָח: תורה ד

(ה) **וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים:**

ה וְאֶשְׁתָּא עַל מַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵּהּ לָא תִטְפֵי וַיְבַעֵר עְלַהּ כַּהֲנָא אָעַיָּא בְּצַפַּר בְּצַפָּר וְיַסְדַּר עְלַהּ עָלְתָא וְיַסֵּק עְלַהּ תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא:

רש"י◄ **וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ** • רִבָּה כָּאן יְקִידוֹת הַרְבֵּה: "עַל מוֹקְדָהּ", "וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ", "וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ", "אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ". כֻּלָּן נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף כח) שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִנְיַן הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם. **וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה** • עוֹלַת תָּמִיד הִיא תַּקְּדִים (פסחים נח). (בְּרַשִׁ"י יָשָׁן: וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר קוֹדֵם עַל הַמַּעֲרָכָה לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָעֹלָה", עוֹלָה רִאשׁוֹנָה). **חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים** • אִם יָבִיאוּ שָׁם שְׁלָמִים. וְרַבּוֹתֵינוּ (שם) לָמְדוּ מִכָּאן: "עָלֶיהָ", עַל עוֹלַת הַבֹּקֶר הַשְּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם. מִכָּאן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר מְאֻחָר לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם.

(ו) **אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: ס**

ו אֶשְׁתָּא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵי:

רש"י◄ **אֵשׁ תָּמִיד** • (יומא מד) אֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "תָּמִיד", הִיא שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהּ אֶת הַגְּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (שמות כז יג): "לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד". אַף הִיא "מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ" הַחִיצוֹן "תּוּקַד". **לֹא תִכְבֶּה** • הַמְכַבֶּה אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין.

~ נקודות משיחות קודש ~

יְדוּעָה תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד, שֶׁאָמְרָה לִפְנֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן עֶשֶׂר פְּעָמִים, כְּדֵי לְחַקְּקָהּ בְּעֶשֶׂר כְּחוֹת נַפְשׁוֹ — שֶׁצְּרִיכִים לְהַבְעִיר אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְהַקָּרְבָּן אֲשֶׁר "מִכֶּם", וְאֵשׁ זוֹ "לֹא תִכְבֶּה", שֶׁהִיא מְכַבֶּה אֶת ה"לֹא" [=הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא, שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ כָּל הַמְנַגְּדִים שֶׁאוֹמְרִים "לֹא", וְגַם הֵם יֹאמְרוּ "הֵן"; וְהַפֵּרוּשׁ הַפְּנִימִי הוּא הֲפִיכַת הַ"זְדוֹנוֹת" ("לֹא") לְ"זְכִיּוֹת" ("הֵן")], כַּמּוּבָא בְּ"הַיּוֹם יוֹם" (כ' אדר שני) וּבַפִּסְקָא שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה (כא אדר שני), שֶׁכַּאֲשֶׁר פּוֹעֲלִים עִנְיָן זֶה, הִנֵּה שָׁכְרוֹ אִתּוֹ, אֲשֶׁר זְכוּתוֹ זוּ "לֹא תִכְבֶּה" לָעַד. כְּדֵי שֶׁיִּדְלַק אֵשׁ וְאוֹר הַתּוֹרָה אֵצֶל "יוֹשֵׁב אֹהֶל" בְּתְמִידִיּוּת, צָרִיךְ לִהְיוֹת נוֹגֵעַ לוֹ תְּחִלָּה שֶׁתָּאִיר נִשְׁמָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי שֶׁנִּמְצָא בַּחוּץ.

משיחת שבת פרשת צו, ה'תשכ"ט

(ז) **וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ:**

ז וְדָא אוֹרַיְתָא דְּמִנְחָתָא דִּיקָרְבּוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לְקֳדָם מַדְבְּחָא:

רש"י◄ **וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה** • 'תּוֹרָה' אַחַת לְכֻלָּן לְהַטְעִינָן שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה הָאֲמוּרִין בָּעִנְיָן. שֶׁיָּכוֹל, אֵין לִי טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה אֶלָּא מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא נִקְמֶצֶת. מִנְחַת כֹּהֲנִים שֶׁהִיא כָּלִיל, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תּוֹרַת". **הַקְרֵב אֹתָהּ** • הִיא הַגָּשָׁה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית. **לִפְנֵי ה'** • הוּא מַעֲרָב, שֶׁהוּא לְצַד אֹהֶל מוֹעֵד. **אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ** • הוּא הַדָּרוֹם, שֶׁהוּא פָּנָיו שֶׁל מִזְבֵּחַ, שֶׁהַכֶּבֶשׁ נָתוּן לְאוֹתוֹ הָרוּחַ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ה) וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ. פַּעַם שֵׁנִית, לְהוֹסִיף: **לֹא תִכְבֶּה.** בַּיּוֹם: וְטַעַם **בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר.** בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר. וּבִתְחִלָּה יַעֲלֶה הָעוֹלָה, וְאַחַר כֵּן אֲמוּרֵי הַשְּׁלָמִים: תורה ו

ו) אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד. טַעַם זֶה הַפָּסוּק, לְהוֹסִיף תָּמִיד: תורה ז

ז) הַקְרֵב אוֹתָהּ. שֵׁם הַפּוֹעֵל. וְטַעַם הַקְרֵב, יַקְרִיבוּ אוֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן. וְטַעְמוֹ, אֶחָד מִבְּנֵי אַהֲרֹן. עַל כֵּן, וְהִרִים מִמֶּנּוּ. וְהוֹסָפַת זֹאת הַפָּרָשָׁה עַל הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא: תורה ח

(ח) וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֶמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה:

ח וַיִפְרֵשׁ מִנַּהּ בְּקֶמְצֵהּ מִסֹּלְתָּא דִמִנְחָתָא וּמִמִשְׁחַהּ וְיָת כָּל לְבֹנְתָּא דִי עַל מִנְחָתָא וַיַסֵק לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא אִדְכַּרְתָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ (וְהֵרִים מִמֶּנּוּ • מֵהַמְחֻבָּר, שֶׁיְּהֵא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בְּבַת אַחַת בִּשְׁעַת קְמִיצָה. בְּרַשִׁ"י יָשָׁן). בְּקֶמְצוֹ • שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִדָּה לַקֹּמֶץ (יומא מו). מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ • מִכָּאן, שֶׁקּוֹמֵץ מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ (סוטה יד). הַמִּנְחָה • שֶׁלֹּא תְּהֵא מְעֹרֶבֶת בְּאַחֶרֶת (ת"כ).

וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר • שֶׁמְּלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ לְאַחַר קְמִיצָה וּמַקְטִירוֹ; וּלְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כֵּן אֶלָּא בְּאַחַת מִן הַמִּנְחוֹת בְּ"וַיִּקְרָא", הֵצְרַךְ לִשְׁנוֹת פָּרָשָׁה זוֹ, לִכְלֹל כָּל הַמִּנְחוֹת כְּמִשְׁפָּטָן (ת"כ).

(ט) וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ:

ט וּדְאִשְׁתָּאַר מִנַּהּ יִכְלוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּיר תִּתְאָכֵל בַּאֲתַר קַדִּישׁ בְּדָרַת מִשְׁכַּן זִמְנָא יֵכְלֻנַּהּ:

רש"י◄ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ • וְאֵיזֶהוּ? בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד.

(י) לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:

י לָא תִתְאַפֵּי חֲמִיעַ חֶלְקְהוֹן יְהָבִית יָתַהּ מִקֻּרְבָּנַי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא וְכַאֲשָׁמָא:

רש"י◄ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם • אַף הַשְּׂעִירִים אֲסוּרִים בְּחָמֵץ. כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם • (שם ב) מִנְחַת חוֹטֵא הֲרֵי הִיא כְּחַטָּאת. לְפִיכָךְ, קֻמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ — פְּסוּלָה; מִנְחַת נְדָבָה הֲרֵי הִיא כְּאָשָׁם. לְפִיכָךְ, קֻמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ — כְּשֵׁרָה.

(יא) כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ: פ

יא כָּל דְּכוּרָא בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵכְלֶנַּהּ קְיָם עָלָם לְדָרָתֵיכוֹן מִקֻּרְבָּנַיָא דַיְיָ כֹּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ:

רש"י◄ כָּל־זָכָר • אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם. לָמָּה נֶאֱמַר? אִם לַאֲכִילָה, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר (ויקרא כא כב): "לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְגוֹ'" אֶלָּא לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְמַחֲלֹקֶת (זבחים קב). כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע וְגוֹ' • קָדָשִׁים קַלִּים אוֹ חֻלִּין שֶׁיִּגְּעוּ בָּהּ וְיִבְלְעוּ מִמֶּנָּה (ת"כ). יִקְדָּשׁ • לִהְיוֹת כָּמוֹהָ, שֶׁאִם פְּסוּלָה, יִפָּסְלוּ. וְאִם כְּשֵׁרָה, יֹאכְלוּ כְּחֹמֶר הַמִּנְחָה (ת"כ).

~ יום שני ה' ניסן ~

(יב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

יב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יג) זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב:

יג דֵּין קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי דִּי יְקָרְבּוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דְּרַבִּיאוּ יָתֵהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין סֹלְתָּא מִנְחָתָא תְּדִירָא פַּלְגּוּתַהּ בְּצַפְרָא וּפַלְגּוּתַהּ בְּרַמְשָׁא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ. וְהִנֵּה שְׁתַּיִם, מַצּוֹת. וְכָל זָכָר, שְׁלִישִׁית: תורה י

י) וְטַעַם לֹא תֵאָפֶה. הוּא הָעִקָּר בְּמִצְוַת פֶּסַח: כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם. כֵּן הַמִּנְחָה: תורה יא

יא) כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע. בַּמִּנְחָה וּבַחַטָּאת וּבָאָשָׁם, הוּא קֹדֶשׁ לַשֵּׁם: תורה יב

יג) זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן. אוֹ אֶחָד מִבָּנָיו

רש"י◄ **זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו •** (מנחות עח) אַף הַהֶדְיוֹטוֹת מַקְרִיבִין עֲשִׂירִית הָאֵיפָה בַּיּוֹם שֶׁהֵן מִתְחַנְּכִין לַעֲבוֹדָה, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִנְחָה תָּמִיד וְגוֹ', וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו חֻקַּת־עוֹלָם וְגוֹ'".

(יד) **עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֵנָה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה:**

יד עַל מַסְרִיתָא בִּמְשַׁח תִּתְעֲבֵד רְבִיכָא תַּיְתְנַהּ תּוּפִינֵי מִנְחַת בְּצוּעִין תְּקָרֵב לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **מֻרְבֶּכֶת •** חֲלוּטָה בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכָּהּ (ת"כ)• **תֻּפִינֵי •** אֲפוּיָה אֲפִיּוּת הַרְבֵּה, שֶׁאַחַר חֲלִיטָתָהּ, אוֹפֶהּ בַּתַּנּוּר וְחוֹזֵר וּמְטַגְּנָהּ בַּמַּחֲבַת. **מִנְחַת פִּתִּים •** מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה פְּתִיתָה. (בְּרַשֵ"י יָשָׁן: וְלֹא פְּתִיתָה מַמָּשׁ בְּצִיעִין וּפֵרוּרִין לְפִי שֶׁאֵינָהּ נִקְמֶצֶת, אֶלָּא כּוֹפְלָהּ לִשְׁנַיִם, וְחוֹזֵר וְכוֹפְלָהּ לְאַרְבַּע שְׁתֵי־וָעֵרֶב וְאֵינוֹ מַבְדִּיל. וְכֵן מַקְטִיר לָאִשִּׁים, בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' מְפָרֵשׁ לָהּ).

(טו) **וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר:**

טו וְכַהֲנָא דִּמְרַבָּא תְּחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי יַעְבֵּד יָתַהּ קְיָם עָלָם קֳדָם יְיָ גְּמִיר תִּתַּסָּק:

רש"י◄ **הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו •** הַמָּשִׁיחַ מִבָּנָיו, תַּחְתָּיו. **כָּלִיל תָּקְטָר •** אֵין נִקְמֶצֶת לִהְיוֹת שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, אֶלָּא כֻּלָּהּ כָּלִיל. וְכֵן כָּל מִנְחַת כֹּהֵן שֶׁל נְדָבָה, "כָּלִיל תִּהְיֶה".

(טז) **וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: פ**

טז וְכָל מִנְחָתָא דְּכַהֲנָא גְּמִיר תְּהֵי לָא תִתְאֲכֵל:

רש"י◄ **כָּלִיל •** כֻּלָּהּ שָׁוָה לְגָבֹהַּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה (ו, טז)

מִנְחָה, שֶׁבָּאָה מִקֶּמַח, רוֹמֶזֶת לְצָרְכֵי הָאָדָם (כְּמַאֲמָר אִם אֵין קֶמַח כוּ'). בְּמִנְחַת יִשְׂרָאֵל – בַּעַל עֵסֶק, הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָם, מַקְרִיבִים רַק אֶת הַקֹּמֶץ כָּלִיל לַה', הַיְינוּ זְמַן תּוֹרָה וּתְפִלָּה, וְזֶה מַקְדִּישׁ וּמַתִּיר בַּאֲכִילָה אֶת הַשְּׁיָרִים (עַל־דֶּרֶךְ "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" וְרַק עַל־יְדֵי בְּרָכָה "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם"). אַף בְּמִנְחַת כֹּהֵן – יוֹשֵׁב אֹהֶל, הַמֻּבְדָּל מִן הָעוֹלָם, כָּל הַקֶּמַח נִשְׂרָף כָּלִיל.

(רשימות חוברת קלד)

(יז) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(יח) **דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:**

יח מַלֵּל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא דְּחַטָּאתָא בְּאַתְרָא דִּי תִתְנְכֵּס עֲלָתָא תִּתְנְכֵּס חַטָּאתָא קֳדָם יְיָ קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

תַּחְתָּיו: **בְּיוֹם הִמָּשַׁח אוֹתוֹ.** אֲשֶׁר יוּצַק עַל רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. וְרַבִּים אָמְרוּ כִּי זֶה בֵּי"ת תַּחַת מֵ"ם. וְהַטַּעַם, כִּי מִיּוֹם הִמָּשַׁח אוֹתוֹ, הִנֵּה זֶה חַיָּב לְהַקְרִיב תָּמִיד מִנְחָתוֹ: תורה יד

יד) מֻרְבֶּכֶת. אֵין לוֹ אָח. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמְרִים רַכָּה. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמְרִים בִּמְהֵרָה. וְתִי"ו תְּבִיאֵנָה, סִימָן לְאַהֲרֹן. וְכֵן תִּי"ו תַּקְרִיב. וְעַל דַּעְתִּי כִּי כֵּן הוּא תִּי"ו תֻּפִינֵי. וְטַעְמוֹ, תִּקּוּן. וְאֵין רֵעַ לוֹ. וְהַקַּדְמוֹנִים אָמְרוּ שֶׁהִיא שְׁתֵּי מִלּוֹת, תֵּאָפֶה נָא. וַיֹּאמֶר רַבִּי יוֹנָה הַמְּדַקְדֵּק שֶׁהוּא עַל מִשְׁקַל דּוּכִיפַת. וְזֶה הַמִּשְׁקָל מְעַכֵּל: תורה טו

טו) כָּלִיל. כְּמוֹ כֻּלָּהּ. כָּלִיל תִּהְיֶה לַשֵּׁם: תורה טז

טז) לֹא תֵאָכֵל. כְּכָל הַמִּנְחוֹת. כִּי אֵיךְ יֹאכַל הַכֹּהֵן מִנְחָתוֹ אוֹ חַטָּאתוֹ. מְקוֹם שְׁחִיטַת כָּל חַטָּאת, צָפוֹנָה: תורה יז

יח) קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. כִּי הוּא כְּאַחַד הַקָּדָשִׁים: תורה יט

(יט) הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

יט כַּהֲנָא דִּמְכַפֵּר יָתַהּ (נ"א בִּדְמָהּ) יֵיכְלִנַּהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ תִּתְאֲכֵל בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש"י◄ **הַמְחַטֵּא אֹתָהּ** • הָעוֹבֵד עֲבוֹדוֹתֶיהָ שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית חַטָּאת עַל־יָדוֹ. **הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה** • (זבחים קב) הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה. יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאוֹסֵר שְׁאָר כֹּהֲנִים בַּאֲכִילָתָהּ, חוּץ מִן הַזּוֹרֵק דָּמָהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְמַטָּה: "כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ".

(כ) כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ:

כ כֹּל דִּי יִקְרַב בְּבִסְרַהּ יִתְקַדַּשׁ וְדִי יַדִּי מִדְּמַהּ עַל לְבוּשׁ דִּי יַדִּי עֲלַהּ תִּתְחַוַּר בַּאֲתַר קַדִּישׁ:

רש"י◄ **כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ** • (שם צז) כָּל דְּבַר אֹכֶל אֲשֶׁר יִגַּע וְיִבְלַע מִמֶּנָּה. **יִקְדָּשׁ** • לִהְיוֹת כָּמוֹהָ: אִם פְּסוּלָה — תִּפָּסֵל, וְאִם הִיא כְּשֵׁרָה — תֵּאָכֵל כַּחֹמֶר שֶׁבָּהּ. **וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד** • וְאִם הֵזָּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד (ת"כ), אוֹתוֹ מְקוֹם דָּם (הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ), תְּכַבֵּס בְּתוֹךְ הָעַזָּרָה. **אֲשֶׁר יִזֶּה** • יִהְיֶה נִזֶּה, כְּמוֹ (איוב טו כט): "וְלֹא יִטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם", יִהְיֶה נָטוּי.

(כא) וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם:

כא וּמָן דַּחֲסַף דִּי תִתְבַּשַּׁל בֵּהּ יִתְּבַר וְאִם בְּמָנָא דִּנְחָשָׁא תִתְבַּשַּׁל וְיִתְמְרַק וְיִשְׁתַּטֵּף בְּמַיָּא:

רש"י◄ **יִשָּׁבֵר** • לְפִי שֶׁהַבְּלִיעָה שֶׁנִּבְלַעַת בּוֹ נַעֲשָׂה נוֹתָר, וְהוּא־הַדִּין לְכָל הַקֳּדָשִׁים. **וּמֹרַק** • לְשׁוֹן "תַּמְרוּקֵי הַנָּשִׁים" (אסתר ב יב). אשקורי"ר בְּלַעַ"ז. **וּמֹרַק וְשֻׁטַּף** • לִפְלֹט אֶת בְּלִיעָתוֹ. אֲבָל כְּלִי חֶרֶס, לְמֶדֶךְ הַכָּתוּב כָּאן, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם.

(כב) כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

כב כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵכוּל יָתַהּ קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא:

רש"י◄ **כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ** • הָא לָמַדְתָּ, שֶׁ"הַמְחַטֵּא אוֹתָהּ" הָאָמוּר לְמַעְלָה — לֹא לְהוֹצִיא שְׁאָר הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְחִטּוּי.

(כג) וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: פ

כג וְכָל חַטָּאתָא דִּי יִתְעַל מִדְּמַהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא לָא תִתְאֲכֵל בְּנוּרָא תִתּוֹקַד:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יט) **הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא.** טַעְמוֹ, הַזּוֹרֵק דָּם. כְּאִילוּ אָמַר הַמֵּסִיר חֵטְא הַחוֹטֵא. וְרַבִּי הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ כִּי טַעַם הַמְחַטֵּא, רוֹחֵץ אוֹ מִטַּהֵר. וְכֵן תְּחַטְּאֵנִי בְּאֵזוֹב וְאֶטְהָר: תורה כ

כ) **כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע.** בִּבְשַׂר הַחַטָּאת, יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַשֵּׁם. וְהַכֹּהֵן יֹאכְלֶנּוּ, לָכֵן חֵלֶק הַזּוֹרֵק כְּחֵלֶק כָּל אֶחָיו: **יִזֶּה.** אָמַר רַבִּי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן שֶׁהוּא כְּמוֹ יִטֶּה, מִבִּנְיַן קַל. וּבְפַתְּחוּת הַיּוּ"ד, מֵהַכָּבֵד. וְהָאוֹת הַמּוּבְלָע, נוּ"ן. וְכֵן וַיֵּז מִדָּמָהּ אֶל הַקִּיר בְּחִיר"ק, עִם וַיַּז בְּפַתָּח. רַק בְּמִלַּת נָטָה מַרְאֶה עַל הַקִּיר בְּחִיר"ק, עִם וְיֵז הוּא בְּצֵר"י בַּבִּנְיָן הַקַּל. וְכֵן מָצָאנוּ וְיֵז נִצְחָם מִבִּנְיַן הַקַּל, וְיָפֶה דִּקְדֵּק. וּבַעֲבוּר שֶׁהַחַטָּאת קֹדֶשׁ, צִוָּה הַשֵּׁם לְכַבֵּס הַמָּקוֹם שֶׁנָּפַל מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, הוּא חֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד. כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין קָדוֹשׁ וְטָהוֹר: **אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ.** יֶחְסַר מָקוֹם אוֹ. וְהַטַּעַם, אוֹ אִם יַזֶּה אַחֵר עָלֶיהָ, שֶׁהוּא הַבָּשָׂר, יְכַבֵּס הַבָּשָׂר הַכֹּהֵן, וְאַחַר כָּךְ יֹאכְלֶנּוּ. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ, הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִזֶּה מֵהַדָּם, תְּכַבֵּס. וְיִהְיֶה בֶּגֶד, לְשׁוֹן נְקֵבָה וְזָכָר. וְכָמוֹהוּ, אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ. וְתַי"ו תְּכַבֵּס לַכֹּהֵן: תורה כא

כא) **תְּבֻשַּׁל בּוֹ.** גַּם בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף, מִבִּנְיַן שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פָּעֳלוֹ. וּבָא וּמֹרַק בְּחוֹלֶ"ם, בַּעֲבוּר הָרֵי"ש שֶׁלֹּא תִּדְגֹּשׁ כִּי אִם בִּמְקוֹמוֹת מוּעָטִים, בִּמְשִׁקֹּל לֹא זוֹרַק עָלָיו. מִגְּזֵרַת מִרְקוּ הָרְמָחִים, כִּי הַמֵּ"ם שֹׁרֶשׁ: תורה כב

כב) **וְטַעַם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא.** עִם כָּל זָכָר, שֶׁאֵין רָאוּי לֶאֱכוֹל הַחַטָּאת שֶׁהִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה וְהוּבָא לְכַפֵּר, כִּי אִם הַתְּמִימִים. וְהַזָּכָר תָּמִים מֵהַנְּקֵבָה. וַאֲפִילוּ קָטָן יִקָּרֵא זָכָר. וְהַזָּכָר שֶׁהוּא בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, כַּאֲשֶׁר הֶעֱתִּיקוּ אֲבוֹתֵינוּ: תורה כג

רש"י ◄ **וְכָל־חַטָּאת וְגוֹ'** • (זבחים פב) שֶׁאִם הִכְנִיס מִדַּם חַטָּאת הַחִיצוֹנָה לִפְנִים — פְּסוּלָה. **וְכָל** • לְרַבּוֹת שְׁאָר קָדָשִׁים.

ז (א) וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

א וְדָא אוֹרַיְתָא דַּאֲשָׁמָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא:

רש"י ◄ **קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא** • (תמורה יח. ת"כ) הוּא קָרֵב, וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה.

(ב) בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

ב בְּאַתְרָא דִּי יִכְּסוּן יָת עֲלָתָא יִכְּסוּן יָת אֲשָׁמָא וְיָת דְּמֵהּ יִזְרַק עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר:

רש"י ◄ **יִשְׁחָטוּ** • רִבָּה לָנוּ שְׁחִיטוֹת הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ אָשָׁם בְּצִבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר "יִשְׁחָטוּ" רַבִּים, וּתְלָאוֹ בְּעוֹלָה, לְהָבִיא עוֹלַת צִבּוּר לַצָּפוֹן.

(ג) וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב:

ג וְיָת כָּל תַּרְבֵּהּ יַפְרֵשׁ מִנֵּהּ יָת אַלְיָתָא וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא:

רש"י ◄ **וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ וְגוֹ'** • עַד כָּאן לֹא נִתְפָּרְשׁוּ אֵמוּרִין בָּאָשָׁם, לָכֵן הֵצְרַךְ לְפָרְשָׁם כָּאן, אֲבָל חַטָּאת — כְּבָר נִתְפָּרְשׁוּ בָּהּ בְּפָרָשַׁת "וַיִּקְרָא". **אֵת הָאַלְיָה** • לְפִי שֶׁאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא אַיִל אוֹ כֶּבֶשׂ, וְאַיִל וְכֶבֶשׂ נִתְרַבּוּ בְּאַלְיָה.

(ד) וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה:

ד וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא יֶעְדְּנַהּ:

(ה) וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא:

ה וִיסַיֵּק יָתְהוֹן כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ אֲשָׁמָא הוּא:

רש"י ◄ **אָשָׁם הוּא** • עַד שֶׁיִּנָּתֵק שְׁמוֹ מִמֶּנּוּ. לִמֵּד עַל אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו בְּאַחֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹמֵד לִהְיוֹת דָּמָיו עוֹלָה לְקַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, אִם שָׁחְטוֹ סְתָם, אֵינוֹ כָּשֵׁר לְעוֹלָה קֹדֶם שֶׁנִּתֵּק לִרְעִיָּה. וְאֵינוֹ בָּא לְלַמֵּד עַל הָאָשָׁם שֶׁיְּהֵא פָּסוּל שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ — "הוּא" הַכָּתוּב בְּחַטָּאת, לְפִי שֶׁאָשָׁם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ: "אָשָׁם הוּא", אֶלָּא לְאַחַר הַקְטָרַת אֵמוּרִין. וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁלֹּא הֻקְטְרוּ אֵמוּרָיו — כָּשֵׁר (זבחים דף ד. ועיי"ש ברש"י).

(ו) כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא:

ו כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכְלֻנֵּהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ יִתְאֲכֵל קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא:

רש"י ◄ **קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא** • בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים' הוּא נִדְרָשׁ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כג) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגוֹ' לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ. וְהִנֵּה מְקוֹם הַפָּרֹכֶת יִקָּרֵא קֹדֶשׁ, כִּי הֶחָצֵר וְאִם הִיא קֹדֶשׁ, כְּנֶגֶד אֹהֶל מוֹעֵד, חוֹל. וְהִנֵּה גַּם יִקָּרֵא לִפְנִים הַפָּרֹכֶת קֹדֶשׁ, כְּנֶגֶד אֹהֶל מוֹעֵד. כְּמוֹ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ. וְזֹאת הַחַטָּאת, הִיא חַטַּאת כֹּהֵן הַגָּדוֹל אוֹ הַקָּהָל: תורה א

א) וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם. כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין חַטָּאת וְאָשָׁם. אַף עַל פִּי שֶׁהַכָּתוּב יֹאמַר בְּחַטָּאת אָשָׁם, וּבְאָשָׁם חַטָּאת. וְטַעַם לְהַזְכִּיר זֹאת הַפָּרָשָׁה, לְהַזְכִּיר הַחֲלָבִים שֶׁאֵין לָהֶם זֵכֶר בְּתוֹרַת הַחַטָּאת: תורה ב

(ז) כְּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃

ז כְּחַטָּאתָא כַּאֲשָׁמָא אוֹרַיְתָא חֲדָא לְהוֹן כַּהֲנָא דִּי יְכַפַּר בֵּהּ דִּילֵהּ יְהֵא׃

רש"י◄ תּוֹרָה אַחַת לָהֶם • בְּדָבָר זֶה. הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ • הָרָאוּי לְכַפָּרָה חוֹלֵק בּוֹ, פְּרָט לִטְבוּל יוֹם וּמְחֻסָּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן.

(ח) וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃

ח וְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יָת עֲלַת גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִּי יְקָרֵב לְכַהֲנָא דִּילֵהּ יְהֵא׃

רש"י◄ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה • פְּרָט לִטְבוּל יוֹם וּמְחֻסָּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן, שֶׁאֵינָן חוֹלְקִים בָּעוֹרוֹת (זבחים קג).

(ט) וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִּהְיֶה׃

ט וְכָל מִנְחָתָא דִּי תִתְאַפֵּי בְּתַנּוּרָא וְכָל דִּתְתְעֲבֵד בְּרִדְתָּא וְעַל מַסְרִיתָא לְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יָתַהּ דִּילֵהּ תְּהֵא׃

רש"י◄ לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ וְגוֹ' • יָכוֹל לוֹ לְבַדּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה". יָכוֹל לְכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב". הָא כֵּיצַד? לְבֵית־אָב שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין אוֹתָהּ (ת"כ).

(י) וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשָּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ

י וְכָל מִנְחָתָא דְּפִילָא בְּמִשְׁחָא וּדְלָא פִּילָא לְכָל בְּנֵי אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כְּאָחוֹהִי׃

רש"י◄ בְּלוּלָה־בַשָּׁמֶן • זוֹ מִנְחַת נְדָבָה. וַחֲרֵבָה • זוֹ מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן.

~ יום שלישי ו' ניסן ~

(יא) וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃

יא וְדָא אוֹרַיְתָא דְּנִכְסַת קוּדְשָׁיָא דִּי יְקָרֵב קֳדָם יְיָ׃

(יב) אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב ׀ עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלֹּת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃

יב אִם עַל תּוֹדְתָא יְקָרְבִנֵּהּ וְיִקְרֵב עַל נִכְסַת תּוֹדְתָא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן בְּמִשְׁחָא וְאֶסְפּוּגִין פַּטִּירִין דְּמִשִּׁיחִין בְּמִשְׁחָא וְסַלְתָּא רְבִיכָא גְּרִיצָן דְּפִילָן בְּמִשְׁחָא׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) עוֹלַת אִישׁ. מִלְּעֵיל, בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַטַּעַם בְּרֵאשִׁית הַמִּלָּה הָאַחֲרוֹנָה כַּמִּשְׁפָּט: וְטַעַם לוֹ. אַחַר שֶׁאָמַר לַכֹּהֵן, תּוֹסֶפֶת בֵּאוּר, שֶׁלֹּא יִנָּתֵן הָעוֹר לְכֹהֵן אַחֵר: תורה ט

ט) וְכָל נַעֲשָׂה. שֵׁם הַתֹּאַר, לְשׁוֹן נְקֵבָה. כְּמוֹ אֵין אֶבֶן נִרְאָה. כִּי לְשׁוֹן זָכָר וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשָׂה לְיוֹם אֶחָד: תורה י

י) וַחֲרֵבָה. כְּמִנְחַת הַיּוֹרֵד וּמִנְחַת הַקְּנָאוֹת: תורה יא

יב) אִם עַל תּוֹדָה. טַעְמוֹ שֶׁיִּתֵּן תּוֹדָה לַשֵּׁם שֶׁנִּמְלַט מִצָּרָה: חַלּוֹת מַצּוֹת. כִּרְצוֹנוֹ, אַךְ לֹא פְּחוּתִים מִשְּׁנַיִם. וְכֵן רְקִיקֵי מַצּוֹת: מֻרְבֶּכֶת. הַנִּבְחָר בַּפְּרוּשִׁים בְּעֵינַי שֶׁהִיא מֻבְחֶרֶת. וְחַלּוֹת מַצּוֹת וּרְקִיקִים אֲפוּיִים וְחַלַּת הַמֻּרְבֶּכֶת, אֵינָהּ כֵּן: תורה יג

רש"י◄ **אם על־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ•** אִם עַל דְּבַר הוֹדָאָה עַל נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, כְּגוֹן יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרִיּוֹת וַחֲבוּשֵׁי בֵּית הָאֲסוּרִים וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא — שֶׁהֵם צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן (תהלים קו כא־כב): "יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם. וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה", אִם עַל אַחַת מֵאֵלֶּה נָדַר, שְׁלָמִים הַלָּלוּ — שַׁלְמֵי תּוֹדָה הֵן, וּטְעוּנוֹת לֶחֶם הָאָמוּר בָּעִנְיָן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם **וַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ כָּאן. וְהִקְרִיב עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה•** אַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם: חַלּוֹת וּרְקִיקִין וּרְבוּכָה — שְׁלֹשָׁה מִינֵי מַצָּה, וּכְתִיב: "עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ וְגוֹ'", וְכָל מִין וָמִין עֶשֶׂר חַלּוֹת; כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּ'מְנָחוֹת' (דף נז), וְשִׁיעוּרָן חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת שֶׁהֵן שֵׁשׁ מִדְּבָרִיּוֹת, עֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן. **מְרֻבָּכֶת•** לֶחֶם חָלוּט בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכּוֹ.

~ נקודות משיחות קודש ~

אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ (ז, יב)

הַ'טּוּר' נָתַן סִימָן לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדוֹת: "וְכָל הַחַיִּי"ם יוֹדוּךָ סֶלָה" (חוֹלֶה, יִסּוּרִים, יָם, מִדְבָּר). וְיֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ נִרְמְזוּ מַצָּבִים שֶׁל **סַכָּנַת** חַיִּים בַּמִּלָּה 'חַיִּים'. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכֵּן הַסַּכָּנָה שֶׁחָלְפָה מַגְבִּירָה אֶת עָצְמַת הַחַיִּים; הֵם עָבְרוּ אוֹתָהּ וְהִתְגַּבְּרוּ עָלֶיהָ. וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁמָּצִינוּ, שֶׁשְּׁטָר שֶׁיָּצָא עָלָיו עִרְעוּר וְהִתְקַיֵּם בְּבֵית־דִּין שוּב לֹא נִתָּן לְעַרְעֵר עָלָיו (הַיְינוּ שֶׁהָעִרְעוּר מְחַזֵּק אֶת הַשְּׁטָר).

(ש"פ בלק תשמ"ה)

(יג) **עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו:**

יג **עַל גְּרִיצָן דִּלְחֵם חֲמִיעַ יְקָרֵב קָרְבָּנֵהּ עַל נִכְסַת תּוֹדַת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי:**

רש"י◄ **יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח•** (שם דף עו, ת"כ) מַגִּיד, שֶׁאֵין הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ בִּקְדֻשַּׁת הַגּוּף לִפָּסֵל בְּיוֹצֵא וּטְבוּל־יוֹם וּמִלָּאת לְחֵלִין בְּפִדְיוֹן, עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט הַזֶּבַח.

(יד) **וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה:**

יד **וְיִקְרֵב מִנֵּהּ חַד מִכָּל קָרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא דִּיזְרַק יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּילֵהּ יְהֵי:**

רש"י◄ **אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן•** לֶחֶם אֶחָד מִכָּל מִין וָמִין, יִטֹּל תְּרוּמָה לַכֹּהֵן הָעוֹבֵד עֲבוֹדָתָהּ. וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים וּבְשָׂרָהּ לַבְּעָלִים, חוּץ מֵחָזֶה וָשׁוֹק שֶׁבָּהּ, **כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַטָּה תְּנוּפַת חָזֶה וָשׁוֹק בִּשְׁלָמִים, וְהַתּוֹדָה קְרוּיָה "שְׁלָמִים".**

(טו) **וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר:**

טו **וּבְסַר נִכְסַת תּוֹדַת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם קָרְבָּנֵהּ יִתְאֲכֵל לָא יַצְנַע מִנֵּהּ עַד צַפְרָא:**

רש"י◄ **וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו•** (זבחים לו. ת"כ) יֵשׁ כָּאן רִבּוּיִין הַרְבֵּה: לְרַבּוֹת חַטָּאת וְאָשָׁם וְאֵיל נָזִיר וַחֲגִיגַת י"ד, שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱכָלִין לְיוֹם וָלַיְלָה. **בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל•** וְכִזְמַן בְּשָׂרָהּ — זְמַן לַחְמָהּ. **לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר•** אֲבָל אוֹכֵל הוּא כָּל הַלַּיְלָה. אִם־כֵּן, לָמָּה אָמְרוּ 'עַד חֲצוֹת'? כְּדֵי לְהַרְחִיק הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה

(ריש ברכות)◆

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יג) **עַל חַלֹּת.** כְּמוֹ וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים. וְהַטַּעַם, עִם חַלּוֹת: תורה יד

יד) **וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן.** הִנֵּה אַרְבַּע חַלּוֹת בַּפְּחוּתִים. וְהָאֱמֶת שֶׁהֵם עֲשָׂרָה: תורה טו

טו) **בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל.** שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ, וּבֵיתוֹ וּמִי שֶׁהוּא טָהוֹר. כִּי גַּם הַשְּׁלָמִים קֹדֶשׁ, וְאִם הֵם קָדָשִׁים קַלִּים: תורה טז

(טז) **וְאִם־נֶדֶר** ׀ **אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל:**

רש"י◄ **וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה•** שֶׁלֹּא הֵבִיאָהּ עַל הוֹדָאָה שֶׁל נֵס, אֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם, וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן. **וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ•** בָּרִאשׁוֹן **יֵאָכֵל** (סִפְּרִים אֲחֵרִים: 'וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל'). וָ"ו זוֹ יִתֵּרָה הִיא,

טז **וְאִם נִדְרָא אוֹ נִדְבְתָּא נִכְסַת קָרְבָּנֵהּ בְּיוֹמָא דִּי יְקָרֵב נִכְסְתֵּהּ יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּדְאִשְׁתְּאַר מִנֵּהּ יִתְאֲכֵל:**

וְיֵשׁ כָּמוֹהָ הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא, כְּגוֹן: "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה" (בראשית לו כד), "תֹּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס" (דניאל ח יג).

(יז) **וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף:**

יז **וּדְאִשְׁתְּאַר מִבְּסַר נִכְסְתָּא בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד:**

(יח) **וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זִבְחַ שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא:**

רש"י◄ **וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל וְגוֹ'**, (ת"כ) בְּמְחַשֵּׁב בִּשְׁחִיטָה לְאָכְלוֹ בַּשְּׁלִישִׁי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אִם אָכַל מִמֶּנּוּ בַּשְּׁלִישִׁי, יִפָּסֵל לְמַפְרֵעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב" — בִּשְׁעַת הַקְרָבָה הוּא נִפְסָל וְאֵינוֹ

יח **וְאִם אִתְאַכְלָא יִתְאֲכֵל מִבְּסַר נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה לָא יְהֵא לְרַעֲוָא דִּמְקָרֵב יָתֵהּ לָא יִתְחַשֵּׁב לֵהּ מְרָחֵק יְהֵא וֶאֱנַשׁ דְּתִיכוּל מִנֵּהּ חוֹבֵהּ יְקַבֵּל:**

נִפְסָל בַּשְּׁלִישִׁי. וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: בִּשְׁעַת הַקְרָבָתוֹ לֹא תַּעֲלֶה זֹאת בְּמַחֲשָׁבָה, וְאִם חִשֵּׁב — פִּגּוּל יִהְיֶה. **וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ•** אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן — **עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא.**

(יט) **וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר:**

יט **וּבְסַר קוּדְשָׁא דִּי יִקְרַב בְּכָל מְסָאֲב לָא יִתְאֲכֵל בְּנוּרָא יִתּוֹקַד וּבְסַר קוּדְשָׁא כָּל דִּי דְכֵי בְקוּדְשָׁא יֵיכוּל בְּסַר קוּדְשָׁא:**

רש"י◄ **וְהַבָּשָׂר•** שֶׁל קֹדֶשׁ שְׁלָמִים "אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־טָמֵא, לֹא יֵאָכֵל". **וְהַבָּשָׂר•** לְרַבּוֹת אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ, שֶׁהַפְּנִימִי מֵתָּר. **כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר•** (פסחים עט) מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב כז): "וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְגוֹ' וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל", יָכוֹל לֹא יֹאכְלוּ שְׁלָמִים אֶלָּא הַבְּעָלִים? לְכָךְ נֶאֱמַר: "כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר". (**וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר•** כְּלוֹמַר: כָּל מַה שֶּׁאָסַרְתִּי לְךָ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁאִם יָצְאוּ חוּץ לַקְלָעִים — אֲסוּרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ", בְּבָשָׂר זֶה אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: "כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר", אֲפִלּוּ בְּכָל הָעִיר).

(כ) **וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ:**

כ **וֶאֱנַשׁ דִּי תֵיכוּל בִּסְרָא מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לְדַם יְיָ וְסוֹבְתֵהּ עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּהּ:**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) וְאִם נֶדֶר. שֶׁבִּטֵּא בִּשְׂפָתָיו בַּצַּר לוֹ: **וּנְדָבָה.** שֶׁנִּדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ לְהָבִיא זֶבַח לַשֵּׁם, לֹא לְנֶדֶר וְלֹא לְתוֹדָה: **בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ.** שֵׁם הַפֹּעַל מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַנּוֹסָף. **וּמִמָּחֳרָת** אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְי"ו **וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ.** כְּפֵ"א רָפֶ"ה בִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל. וְכָמוֹהוּ, וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדּוֹ. גַּם, וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ: תורה יז

יז) בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף. כַּאֲשֶׁר נִשְׂרְפוּ הָאֲמוּרִים. רַק לֹא יִשָּׂרֵף עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ: תורה יח

יח) וְטַעַם הַמַּקְרִיב אוֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב. אַחַר שֶׁיִּהְיוּ הָאֲמוּרִים קְרֵבִים לְגָבוֹהַּ, הִנֵּה כָּל הַנִּשְׁאָר קֹדֶשׁ. וְכֵן אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאַחַר שֶׁהֵם קְדוֹשִׁים, אֵין רָאוּי שֶׁיִּשָּׁאֵר מִמֶּנּוּ לְחוֹל. עַל כֵּן אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת: **פִּגּוּל.** כִּדְבְרֵי הַמְתַרְגֵּם אֲרָמִית. וְכֵן וּמֹרַק פִּגּוּלִים כְּלֵיהֶם. וְיֵשׁ שׁוֹאֲלִים, אַחַר שֶׁעָלָה רֵיחַ נִיחוֹחַ, אֵיךְ לֹא יֵחָשֵׁב. וְהַטַּעַם עַל הַמַּחֲשָׁבָה, כִּי מִשְׁפַּט הַשְּׁלָמִים לִהְיוֹת קֹדֶשׁ, וְהַפִּגּוּל אֵינֶנּוּ קֹדֶשׁ. וְעוֹד, בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת הַמִּצְוָה, יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ אִם הוּא שְׁלָמִים. וְאִם נֶדֶר, תִּתְחַדֵּשׁ עָלָיו עָוֹן כְּנֶגֶד הָרִאשׁוֹן, אִם לֹא יְשַׁלֵּם נִדְרוֹ: **עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא.** עֹנֶשׁ. וְלֹא הִזְכִּירוֹ הַכָּתוּב, וְכָרֵת עַל טָמֵא שֶׁיֹּאכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ: תורה יט

כ) וְטַעַם וְטֻמְאָתוֹ. לִהְיוֹתוֹ טָמֵא

רש״י◄ **וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו** • (זבחים מג, ת״כ) בְּטֻמְאַת הַגּוּף — הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא אֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת אֶלָּא אַזְהָרָה ״וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא וְגוֹ׳״. וְאַזְהָרַת טָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר אֵינָהּ מְפֹרֶשֶׁת בַּתּוֹרָה, אֶלָּא חֲכָמִים לְמָדוּהָ בִּ׳גְזֵרָה שָׁוָה׳. (ת״כ)

שָׁלֹשׁ כְּרֵתוֹת אֲמוּרוֹת בְּאוֹכְלֵי קָדָשִׁים בְּטֻמְאַת הַגּוּף, וּדְרָשׁוּהָ רַבּוֹתֵינוּ בִּ׳שְׁבוּעוֹת׳ (דף ו) אַחַת לִכְלָל, וְאַחַת לִפְרָט וְאַחַת לְלַמֵּד עַל קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו.

(כא) וְנֶ֫פֶשׁ כִּֽי־תִגַּ֣ע בְּכָל־טָמֵ֗א בְּטֻמְאַ֤ת אָדָם֙ אוֹ֣ בִּבְהֵמָ֣ה טְמֵאָ֔ה אֹ֖ בְּכָל־שֶׁ֣קֶץ טָמֵ֔א וְאָכַ֥ל מִבְּשַׂר־זֶ֖בַח הַשְּׁלָמִ֑ים אֲשֶׁ֣ר לַיהוָ֑ה וְנִכְרְתָ֥ה הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מֵעַמֶּֽיהָ׃

כא וֶאֱנַשׁ אֲרֵי תִקְרַב בְּכָל מְסָאָב בְּסוֹאֲבַת אֲנָשָׁא אוֹ בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא אוֹ בְּכָל שִׁקְצָא מְסָאָב וְיֵיכוּל מִבְּסַר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּהּ׃

(כב) וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃

כב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(כג) דַּבֵּ֥ר אֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לֵאמֹ֑ר כָּל־חֵ֜לֶב שׁ֥וֹר וְכֶ֛שֶׂב וָעֵ֖ז לֹ֥א תֹאכֵֽלוּ׃

כג מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר כָּל תְּרַב תּוֹר וְאִמָּר וְעִזָּא לָא תֵיכְלוּן׃

(כד) וְחֵ֤לֶב נְבֵלָה֙ וְחֵ֣לֶב טְרֵפָ֔ה יֵעָשֶׂ֖ה לְכָל־מְלָאכָ֑ה וְאָכֹ֖ל לֹ֥א תֹאכְלֻֽהוּ׃

כד וּתְרַב נְבִילָא וּתְרַב תְּבִירָא יִתְעֲבֵד לְכָל עִבְדְתָּא וּמֵיכַל לָא תֵיכְלֻנֵּהּ׃

רש״י◄ **יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה** • (פסחים כג, ת״כ) בָּא וְלִמֵּד עַל הַחֵלֶב, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. **וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ** • (חולין פרק גיד הנשה) אָמְרָה תּוֹרָה: יָבוֹא אִסּוּר נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְיָחוּל עַל אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאִם אֲכָלוֹ, יִתְחַיֵּב אַף עַל לָאו שֶׁל נְבֵלָה, וְלֹא תֹּאמַר: אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

מֵעַצְמוֹ, כְּזָב וּמְצֹרָע. גַּם בַּעֲבוּר מִקְרֵה לָיְלָה, כִּי כֵּן כָּתוּב כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה טָמֵא בַּעֲבוּר אַחֵר, כְּטֻמְאַת אָדָם מֵת אוֹ חַי, וְהוּא זָב וּמְצֹרָע. אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת, וְשֶׁקֶץ טָמֵא מֵהָעוֹף וְהַשֶּׁרֶץ. וּפַעַם אַחַת בָּא אֵלַי צְדוֹקִי אֶחָד וּשְׁאָלַנִי אִם הָאַלְיָה אֲסוּרָה מִן הַתּוֹרָה. וָאַעַן וָאוֹמַר, אֱמֶת כִּי הָאַלְיָה תִּקָּרֵא חֵלֶב, כִּי כֵּן כָּתוּב חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְּמִימָה, רַק קַדְמוֹנֵינוּ הִתִּירוּהָ, וְאָסְרוּ כָּל חֵלֶב. אָז עָנָה, הֲלֹא כָּל חֵלֶב אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כִּי כֵן כָּתוּב כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ, וּבִתְחִלָּה כָּתוּב חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם. גַּם אֲנִי עָנִיתִיו כִּי זֶה הַפָּסוּק דָּבֵק עִם זֶבַח הַשְּׁלָמִים, וְאֵין מִלַּת חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם רְאָיָה גְּמוּרָה. כִּי הִנֵּה כָּתוּב וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם, וְשָׁם כָּתוּב חֻקַּת עוֹלָם, וְאִם כֵּן לֹא נֹאכַל לֶחֶם בַּגָּלוּת, כִּי לֹא הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הָעֹמֶר. וְגַם הוּא הֵשִׁיב, כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ. גַּם אֲנִי הֲשִׁיבוֹתִי, כִּי גַּם זֶה הַפָּסוּק דָּבֵק עִם זֶבַח הַשְּׁלָמִים. וְהָעֵד, כִּי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה, לְהוֹצִיא חֵלֶב כָּל בָּשָׂר שֶׁאֵינֶנּוּ קָרֵב לִשְׁלָמִים. וְהַכְּלָל בָּשָׂר חוֹל, עַל כֵּן הִזְכִּיר בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה וְאָכוֹל לֹא תֹאכְלוּהוּ. וְיָדוּעַ כִּי בְּשַׂר הַנְּבֵלָה וְהַטְּרֵפָה אֲסוּרוֹת. וְהָאָסוּר הוּא הַבָּשָׂר. וּבַעֲבוּר שֶׁאֵין הַחֵלֶב קָרֵב לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁמָּא יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁהוּא מֻתָּר, עַל כֵּן הִזְהִיר וְאָכוֹל לֹא תֹאכְלוּהוּ. וּבַעֲבוּר זֶה לֹא הִזְכִּיר הַדָּם. וּבָאָה זֹאת הַפָּרָשָׁה לְבָאֵר עוֹנֶשׁ הָאוֹכֵל חֵלֶב בְּשַׂר קֹדֶשׁ. וְכֵן כָּל דָּם הוֹסִיף לָעוֹף. עַל כֵּן חֵלֶב הָעוֹף מֻתָּר. וְהָרְאָיָה הַגְּמוּרָה, שֶׁאָמַר בְּסֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים, בִּבְשַׂר תַּאֲוָה שֶׁהוּא חוֹל, שֶׁיֹּאכְלֶנּוּ כֻּלּוֹ. וְלֹא הוֹצִיא רַק אֶת דָּמוֹ לְבַדּוֹ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, וְאֵין זֵכֶר לַחֵלֶב כְּלָל. אָז פָּקַח הַצְּדוֹקִי עֵינָיו, וּפָצָה בִּשְׂפָתָיו שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא יִסְמוֹךְ עַל דַּעְתּוֹ בְּפֵרוּשׁ הַמִּצְוֹת, רַק יִשָּׁעֵן עַל הַעְתָּקַת הַפֵּירוּשִׁים: תורה כא

(כה) כִּי כָּל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ:

כה אֲרֵי כָּל דְּיֵכוּל תַּרְבָּא מִן בְּעִירָא דִּי יְקָרְבוּן מִנַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא דִּי תֵיכוּל מֵעֲמַהּ:

(כו) וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה:

כו וְכָל דְּמָא לָא תֵיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן דְּעוֹפָא וְדִבְעִירָא:

רש״י◄ לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה • (שם ס) פֵּרֵט לְדַם דָּגִים וַחֲגָבִים. בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם • לְפִי שֶׁהִיא חוֹבַת הַגּוּף וְאֵינָהּ חוֹבַת קַרְקַע, נוֹהֶגֶת בְּכָל מוֹשָׁבוֹת. וּבְמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף לז) מְפָרֵשׁ לָמָּה הֵצְרַךְ לוֹמַר.

(כז) כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ:

כז כָּל אֲנָשָׁא דִּי תֵיכוּל כָּל דְּמָא וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּהּ:

(כח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

כח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(כט) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו:

כט מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר דִּמְקָרֵב יָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי קֳדָם יְיָ יַיְתִי יָת קָרְבָּנֵהּ לְקֳדָם יְיָ מִנִּכְסַת קוּדְשׁוֹהִי:

(ל) יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

ל יְדוֹהִי תַּיְתוּן יָת קָרְבָּנַיָּא דַּיְיָ יָת תַּרְבָּא עַל חֲדְיָא יַיְתִנֵּהּ יָת חֲדְיָא לַאֲרָמָא יָתֵהּ אֲרוּמָא קֳדָם יְיָ:

רש״י◄ יָדָיו תְּבִיאֶינָה וְגוֹ׳ • (מנחות ס״א) שֶׁתְּהֵא יַד הַבְּעָלִים מִלְּמַעְלָה וְהַחֵלֶב וְהֶחָזוֹת נְתוּנִין בָּהּ, וְיַד כֹּהֵן מִלְּמַטָּה וּמְנִיפָן. אֵת אִשֵּׁי ה׳ • וּמַה הֵן הָאִשִּׁים? ״אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה״. יְבִיאֶנּוּ • כְּשֶׁמְּבִיאוֹ מִבֵּית הַמִּטְבָּחַיִם נוֹתֵן הַחֵלֶב עַל הֶחָזֶה, וּכְשֶׁנּוֹתְנוֹ לְיַד הַכֹּהֵן הַמַּנִּיף, נִמְצָא הֶחָזֶה לְמַעְלָה וְהַחֵלֶב לְמַטָּה. וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר (לקמן ז): ״שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף וְגוֹ׳״; וּלְאַחַר הַתְּנוּפָה נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן הַמַּקְטִיר, וְנִמְצָא הֶחָזֶה לְמַטָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט כ): ״וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הַחֲזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה״. לָמַדְנוּ, שֶׁשְּׁלֹשָׁה כֹּהֲנִים זְקוּקִין לָהּ; כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּ׳מְנָחוֹת׳ (דף סב). אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ • וְאֶת הֶחָזֶה לָמָּה מֵבִיא? לְהָנִיף אוֹתוֹ הוּא מֵבִיאוֹ, וְלֹא שֶׁיְּהֵא הוּא מִן הָאִשִּׁים. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֵת אִשֵּׁי ה׳ אֶת־הַחֵלֶב עַל הֶחָזֶה״, יָכוֹל שֶׁיְּהֵא אַף הֶחָזֶה לָאִשִּׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף וְגוֹ׳״.

(לא) וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:

לא וַיַּסֵּק כַּהֲנָא יָת תַּרְבָּא לְמַדְבְּחָא וִיהֵי חֲדְיָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי:

רש״י◄ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב • וְאַחַר־כָּךְ ״וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן״, (ת״כ) לָמַדְנוּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּעוֹד שֶׁהָאֵמוּרִים לְמַטָּה מִן הַמִּזְבֵּחַ.

(לב) וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם:

לב וְיָת שׁוֹקָא דְיַמִּינָא תִּתְּנוּן אַפְרָשׁוּתָא לְכַהֲנָא מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן:

רש"י◄ שׁוֹק • מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה הַנִּמְכֶּרֶת עִם הָרֹאשׁ עַד הַפֶּרֶק הָאֶמְצָעִי, שֶׁהוּא סִבֶּךְ שֶׁל יֶרֶךְ.

(לג) הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה:

לג דְּמְקָרֵב יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיָת תַּרְבָּא מִבְּנֵי אַהֲרֹן דִּילֵהּ תְּהֵי שׁוֹקָא דְיַמִּינָא לְחֻלָּק:

רש"י◄ הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם וְגוֹ', (פסחים נט) מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִזְרִיקָתוֹ וּלְהַקְטִיר חֲלָבָיו; יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים אוֹ בִּשְׁעַת הֶקְטֵר חֲלָבִים, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר.

(לד) כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לד אֲרֵי יָת חֲדָיָא דַאֲרַמּוּתָא וְיָת שׁוֹקָא דְאַפְרָשׁוּתָא נְסִבִית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן וִיהַבִית יָתְהוֹן לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלָם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ הַתְּנוּפָה. הַתְּרוּמָה • (סוכה לז) מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד.

(לה) זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה:

לה דָּא רְבוּת אַהֲרֹן וּרְבוּת בְּנוֹהִי מִקֻּרְבָּנַיָּא דַיְיָ בְּיוֹמָא דִי יְקָרְבּוּן יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ:

(לו) אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:

לו דִּי פַּקִּיד יְיָ לְמִתַּן לְהוֹן בְּיוֹמָא דְרַבִּי יָתְהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלָם לְדָרֵיהוֹן:

(לז) זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים:

לז דָּא אוֹרַיְתָא לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא וּלְחַטָּאתָא וְלַאֲשָׁמָא וּלְקֻרְבָּנַיָּא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא:

רש"י◄ וְלַמִּלּוּאִים • לְיוֹם חֲנוּךְ הַכְּהֻנָּה.

(לח) אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי: פ

לח דִּי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינָי בְּיוֹמָא דְפַקְּדֵהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקָרָבָא יָת קָרְבָּנְהוֹן קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לג) שׁוֹק הַיָּמִין. לְזוֹרֵק הַדָּם, וְהֶחָזֶה לְכָל הַכֹּהֲנִים: תורה לד

לה) זֹאת. זֹאת שְׁכַר מִשְׁחַת אַהֲרֹן אוֹ מִשְׁחַת בָּנָיו נְגִידוּת: תורה לו

לו) בְּיוֹם מָשְׁחוֹ. מִיּוֹם. וְכֵן בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם: תורה לז

לז) וְלַמִּלּוּאִים. כַּכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה: תורה לח

לח) לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם לַה' בְּמִדְבַּר סִינָי. כִּי לֹא הִקְרִיבוּ קָרְבָּן עַד שֶׁבָּאוּ אֶל הַר סִינַי. וּכְבָר הֶרְאִיתִיךָ שֶׁהַמִּזְבֵּחַ שֶׁבָּנָה מֹשֶׁה עַל חֲלוּשַׁת עֲמָלֵק, הוּא בְּחוֹרֵב וְהוּא הַר סִינַי. וְשָׁם יָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל שָׁנָה פְּחוֹת עֲשָׂרָה יָמִים, כִּי כֵּן כָּתוּב. וּבַמִּדְבָּר לֹא הִקְרִיבוּ עוֹלוֹת, כִּי כֵּן אָמַר הַנָּבִיא, הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם לִי בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל. גַּם לֹא עָשׂוּ פֶּסַח

~ יום רביעי ז׳ ניסן ~

ח (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(ב) קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃

ב קָרֵב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין וְיָת סַלָּא דְפַטִּירַיָּא׃

רש״י◄ קַח אֶת־אַהֲרֹן • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה שִׁבְעַת יָמִים קוֹדֶם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאֵין מֵקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה. קַח אֶת־אַהֲרֹן • קָחֵנוּ בִּדְבָרִים וּמְשָׁכֵהוּ. וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְגוֹ׳ • אֵלּוּ הָאֲמוּרִים בְּעִנְיַן צַוָּאַת הַמִּלּוּאִים בְּ״וְאַתָּה תְּצַוֶּה״ (שמות כז); וְעַכְשָׁו בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַמִּלּוּאִים חָזַר וְזֵרְזוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.

(ג) וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ג וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנֵשׁ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃

רש״י◄ הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד • זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֵעָט אֶת הַמְּרֻבֶּה.

(ד) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

ד וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָתֵהּ וְאִתְכְּנִישַׁת כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃

(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לִכְנִשְׁתָּא דֵּין פִּתְגָּמָא די פַּקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד׃

רש״י◄ זֶה הַדָּבָר • דְּבָרִים שֶׁתִּרְאוּ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לִפְנֵיכֶם — צִוּנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַעֲשׂוֹת, וְאַל תֹּאמְרוּ לִכְבוֹדִי וְלִכְבוֹד אָחִי אֲנִי עוֹשֶׂה. כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה דִּפְרָשַׁת הַמִּלּוּאִים פֵּרַשְׁתִּי בְּ״וְאַתָּה תְּצַוֶּה״ (שם).

(ו) וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם׃

ו וְקָרִיב מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי וְאַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא׃

(ז) וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפַּד לוֹ בוֹ׃ **חצי התורה בפסוקים**

ז וְיַהַב עֲלוֹהִי יָת כִּתּוּנָא וְזָרֵז יָתֵהּ בְּהֶמְיָנָא וְאַלְבֵּשׁ יָתֵהּ יָת מְעִילָא וְיַהַב עֲלוֹהִי יָת אֵפוֹדָא וְזָרֵז יָתֵהּ בְּהֶמְיַן אֵפוֹדָא וְאַתְקֵן לֵהּ בֵּהּ׃

(ח) וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃

ח וְשַׁוִּי עֲלוֹהִי יָת חוּשְׁנָא וְיַהַב בְּחוּשְׁנָא יָת אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא׃

רש״י◄ אֶת־הָאוּרִים • כְּתָב שֶׁל שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי אִם בְּמִצְרַיִם, וְשֵׁנִית בְּהַר סִינַי, כִּי בַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ לָהֶם מִקְנֶה. וְאַחַר שֶׁנָּסְעוּ מֵהַר סִינַי, לֹא מָלוּ בַּדֶּרֶךְ, וְהִנֵּה רַבָּם עֲרָלִים. וּבַעֲבוּר אֲכִילַת פֶּסַח מָל אוֹתָם יְהוֹשֻׁעַ: תורה א

ב) **וְאֵת פַּר הַחַטָּאת.** בְּהַ״א, כִּי כְּבָר הִזְכִּירוּ. וְכֵן הָאֵלִים. וְכֵן הַמַּצּוֹת: תורה ג

ג) **וְאֵת כָּל הָעֵדָה.** רָאשֵׁי הַשְּׁבָטִים וְהַזְּקֵנִים: **וַיֶּאְפַּד.** כְּמוֹ וַיַּחְגֹּר. וְכַאֲשֶׁר צִיץ הַזָּהָב אֵינֶנּוּ הַמִּצְנֶפֶת, כֵּן הָאוּרִים וְהַתֻּמִּים אֵינָם אַבְנֵי הַחֹשֶׁן. וְכֵן הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן. עַל כֵּן כָּתוּב וַיִּתֵּן אֶל הַחֹשֶׁן: תורה ד

ו) **וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן.** אֶל הַכִּיּוֹר: **וַיִּרְחַץ אוֹתָם.** בְּצוּוּי: תורה ז

(ט) וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

ט וְשַׁוִּי יָת מִצְנֶפְתָּא עַל רֵישֵׁהּ וְשַׁוִּי עַל מִצְנֶפְתָּא לְקֳבֵל אַפּוֹהִי יָת צִיצָא דְּדַהֲבָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

רש"י◄ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת • פְּתִילֵי תְּכֵלֶת הַקְּבוּעִים בַּצִּיץ, נָתַן עַל הַמִּצְנֶפֶת. נִמְצָא הַצִּיץ תָּלוּי בַּמִּצְנֶפֶת.

(י) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃

י וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְרַבִּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל די בֵּהּ וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃

(יא) וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם׃

יא וְאַדִּי מִנֵּהּ עַל מַדְבְּחָא שְׁבַע זִמְנִין וְרַבִּי יָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנּוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ לְקַדָּשׁוּתְהוֹן׃

רש"י◄ וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ • לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִצְטַוָּה בַּהַזָּאוֹת הַלָּלוּ.

(יב) וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃

יב וַאֲרִיק מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא עַל רֵישָׁא דְאַהֲרֹן וְרַבִּי יָתֵהּ לְקַדָּשׁוּתֵהּ׃

רש"י◄ וַיִּצֹק. וַיִּמְשַׁח • בִּתְחִלָּה יוֹצֵק עַל רֹאשׁוֹ, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן בֵּין רֵיסֵי עֵינָיו וּמוֹשֵׁךְ בְּאֶצְבָּעוֹ מִזֶּה לָזֶה.

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ (ח, יב) יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁמִּשִׁיחַת אַהֲרֹן לַכְּהֻנָּה הָיְתָה דַּוְקָא עַל־יְדֵי מֹשֶׁה: מֹשֶׁה הוּא כְּנֶגֶד תּוֹרָה, כַּכָּתוּב "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי", וְאַהֲרֹן הוּא כְּנֶגֶד תְּפִלָּה, כִּי תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקָּנוּם. וְהַתְּפִלָּה צְרִיכָה לָבוֹא מִכֹּחַ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא שֹׁרֶשׁ הַכֹּל וְכוֹלֶלֶת הַכֹּל, "הַפֵּךְ בָּהּ וַהֲפֵךְ בָּהּ דְּכוֹלָּא בָּהּ".

(תורת מנחם תפארת לוי"צ ג עמ' מז)

(יג) וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כָּתֳנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

יג וְקָרִיב מֹשֶׁה יָת בְּנֵי אַהֲרֹן וְאַלְבִּשִׁנּוּן כְּתוּנִין וְזָרֵז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין וְאַתְקֵן לְהוֹן כּוּבָעִין כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

רש"י◄ וַיַּחֲבֹשׁ • לְשׁוֹן קְשִׁירָה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

י) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה. טַעְמוֹ וּכְבָר לָקַח, קֹדֶם מְשִׁיחַת אַהֲרֹן: תורה יא

יג) וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי אַהֲרֹן. פַּעַם שֵׁנִית, בַּעֲבוּר שֶׁאָרְכוּ הַדְּבָרִים. אוֹ טַעְמוֹ, כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי אַהֲרֹן, הִלְבִּישָׁם כֻּתָּנוֹת. וּמִלַּת וַיַּלְבִּישֵׁם, יוֹצֵאָה לִשְׁנַיִם פּוֹעֲלִים: תורה יד

~ יום חמישי ח' ניסן ~

(יד) וַיַּגֵּ֫שׁ אֵ֥ת פַּ֣ר הַחַטָּ֑את וַיִּסְמֹ֨ךְ אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙ אֶת־יְדֵיהֶ֔ם עַל־רֹ֖אשׁ פַּ֥ר הַחַטָּֽאת׃

יד וְקָרֵב יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וּסְמַךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא דְחַטָּאתָא׃

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיַּגֵּשׁ אֶת פַּר הַחַטָּאת (ח, יד) אָמְרוּ רַז״ל (שבת יב, ב) שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל ״כָּתַב עַל פִּנְקָסוֹ . . לִכְשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָבִיא חַטָּאת שְׁמֵנָה״. וּבְאֶנְצִיקְלוֹפֶדְיָא תַּלְמוּדִית עֵרֶךְ חַטָּאת כּוֹתֵב בִּפְשִׁיטוּת, שֶׁאַף בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד צָרִיךְ לִכְתֹּב חִיּוּבֵי חַטָּאת שֶׁלּוֹ, ע״כ. וְלֹא רָאִינוּ זֶה כְּלָל (וְאַף שֶׁלֹּא רָאִינוּ אֵינוֹ רְאָיָה — בְּדָבָר הָרָגִיל זֶה כֵּן רְאָיָה), וְגַם אֲבוֹתֵינוּ לֹא סִפְּרוּ לָנוּ.

(לקוטי שיחות יח עמ' 416)

(טו) וַיִּשְׁחָ֗ט וַיִּקַּ֨ח מֹשֶׁ֤ה אֶת־הַדָּם֙ וַ֠יִּתֵּ֠ן עַל־קַרְנ֨וֹת הַמִּזְבֵּ֤חַ סָבִיב֙ בְּאֶצְבָּע֔וֹ וַיְחַטֵּ֖א אֶת־הַמִּזְבֵּ֑חַ וְאֶת־הַדָּ֗ם יָצַק֙ אֶל־יְס֣וֹד הַמִּזְבֵּ֔חַ וַיְקַדְּשֵׁ֖הוּ לְכַפֵּ֥ר עָלָֽיו׃

טו וּנְכֵס וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וִיהַב עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר בְּאֶצְבְּעֵהּ וְדַכִּי יָת מַדְבְּחָא וְיָת דְּמָא אֲרִיק לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא וְקַדְּשֵׁהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃

רש״י◄ **וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ** • חִטְּאוֹ וְטִהֲרוֹ מִזָּרוּת לִכָּנֵס לַקְדֻשָּׁה. **וַיְקַדְּשֵׁהוּ** • בַּעֲבוֹדָה זוֹ. **לְכַפֵּר עָלָיו** • מֵעַתָּה כָּל הַכַּפָּרוֹת.

(טז) וַיִּקַּ֗ח אֶת־כָּל־הַחֵ֨לֶב֜ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַקֶּ֗רֶב֙ וְאֵת֙ יֹתֶ֣רֶת הַכָּבֵ֔ד וְאֶת־שְׁתֵּ֥י הַכְּלָיֹ֖ת וְאֶת־חֶלְבְּהֶ֑ן וַיַּקְטֵ֥ר מֹשֶׁ֖ה הַמִּזְבֵּֽחָה׃

טז וּנְסִיב יָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא וְיָת חֲצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבְּהֶן וְאַסֵּק מֹשֶׁה לְמַדְבְּחָא׃

רש״י◄ **וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד** • לְבַד הַכָּבֵד, שֶׁהָיָה נוֹטֵל מְעַט מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ.

(יז) וְאֶת־הַפָּ֤ר וְאֶת־עֹרוֹ֙ וְאֶת־בְּשָׂר֣וֹ וְאֶת־פִּרְשׁ֔וֹ שָׂרַ֣ף בָּאֵ֔שׁ מִח֖וּץ לַמַּחֲנֶ֑ה כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהֹוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃

יז וְיָת תּוֹרָא וְיָת מַשְׁכֵּהּ וְיָת בִּסְרֵהּ וְיָת אָכְלֵהּ אוֹקִיד בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

(יח) וַיַּקְרֵ֕ב אֵ֖ת אֵ֣יל הָעֹלָ֑ה וַיִּסְמְכ֞וּ אַהֲרֹ֧ן וּבָנָ֛יו אֶת־יְדֵיהֶ֖ם עַל־רֹ֥אשׁ הָאָֽיִל׃

יח וְקָרִיב יָת דִּכְרָא דַעֲלָתָא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּכְרָא׃

(יט) וַיִּשְׁחָ֑ט וַיִּזְרֹ֨ק מֹשֶׁ֧ה אֶת־הַדָּ֛ם עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃

יט וּנְכֵס וּזְרַק מֹשֶׁה יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) וַיְחַטֵּא. כְּבָר פֵּרַשְׁתִּיו: **וַיְקַדְּשֵׁהוּ.** לְכַפֵּר עָלָיו כָּל הָעֲוֹנוֹת: תורה טז

טז) וַיִּקַּח אֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב. וְכָתוּב בִּתְחִלָּה הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב, וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב. דַּע כִּי הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה הוּא רַב מְאֹד, וְאֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב הוּא מְעַט מִפֹּה וּמִפֹּה. גַּם הַמְכַסֶּה הוּא עַל הַקֶּרֶב. לָכֵן הַכָּתוּב אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה: תורה יז

יז) שָׂרַף בָּאֵשׁ. יֵשׁ אוֹמְרִים, הוּא בְּעַצְמוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, בְּצִוּוּי. וְרַאֲיָיתָם, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה. וְאֵינֶנָּה רְאָיָה, כִּי כֵן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: תורה יח

(כ) וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר׃

כ וְיָת דִּכְרָא פַּלִיג לְאֶבְרוֹהִי וְאַסֵּק מֹשֶׁה יָת רֵישָׁא וְיָת אֶבְרַיָּא וְיָת תַּרְבָּא׃

(כא) וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הִוא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃

כא וְיָת גַּוָּא וְיָת כְּרָעַיָּא חַלִיל בְּמַיָּא וְאַסֵּק מֹשֶׁה יָת כָּל דִּכְרָא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קָרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ כְּמָא די פַּקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

~ יום שישי ט׳ ניסן ~

(כב) וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃

כב וְקָרִיב יָת דִּכְרָא תִנְיָנָא דְּכַר קָרְבָּנַיָּא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דִּכְרָא׃

רש״י◄ **אֵיל הַמִּלֻּאִים** • אֵיל הַשְּׁלָמִים, שֶׁמִּלּוּאִים וּמַשְׁלִימִים אֶת הַכֹּהֲנִים בִּכְהֻנָּתָם.

(כג) וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃

כג וּנְכַס וּנְסִיב מֹשֶׁה מִן דְּמָא וִיהַב עַל רוּם אוּדְנָא דְאַהֲרֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵהּ דְּיַמִּינָא׃

(כד) וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃

כד וְקָרִיב יָת בְּנֵי אַהֲרֹן וִיהַב מֹשֶׁה מִן דְּמָא עַל רוּם אוּדְנֵהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵהוֹן דְּיַמִּינָא וּזְרַק מֹשֶׁה יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃

(כה) וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין׃

כה וּנְסִיב יָת תַּרְבָּא וְיָת אַלְיָתָא וְיָת כָּל תַּרְבָּא די עַל גַּוָּא וְיָת חֲצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבְּהֶן וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא׃

(כו) וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין׃

כו וּמִסַּלָּא דְּפַטִירַיָּא די קֳדָם יְיָ נְסִיב גְּרִיצָתָא פַּטִירָא חֲדָא וּגְרִיצָתָא דְּלִחֵם מְשַׁח חֲדָא וְאֶסְפּוֹג חָד וְשַׁוִּי עַל תַּרְבַּיָּא וְעַל שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כב) וַיַּקְרֵב אֶת הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלּוּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו. וּבַכָּתוּב הָרִאשׁוֹן וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו. וְהִנֵּה אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו וּבֵין וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו, כִּי מְדַקְדֵּק גָּדוֹל טָעָה, שֶׁאָמַר כִּי טַעַם וְסָמַךְ הוּא לְבַדּוֹ, וְאַחַר כֵּן בָּנָיו. וְסָמְכוּ כֻּלָּם יַחַד: תורה כג

כג) הַיְמָנִית. כְּמוֹ הַפְּנִימִית. וְטַעַם עַל תְּנוּךְ בֹּהֶן, בְּפָרְשָׁה זֹאת תִּהְיֶה. וְהִנֵּה הַדָּם יְכַפֵּר עַל נֶפֶשׁ אַהֲרֹן. וְכֵן כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר. וְטַעְמוֹ בַּנֶּפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לְכַפֵּר, וְהִנֵּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ. וְקָרוֹב מִזֶּה הַטַּעַם, וַתַּגַּע לְרַגְלָיו: תורה כד

רש״י◄ **וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן** • הִיא רְבוּכָה, שֶׁהָיָה מַרְבֶּה בָּהּ שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּ׳מְנָחוֹת׳.

(כז) וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

כז **וִיהַב יָת כֹּלָּא עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנוֹהִי וַאֲרִים יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ:**

(כח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הִוא לַיהוָה:

כח **וּנְסִיב מֹשֶׁה יָתְהוֹן מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסֵּק לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא קֳרְבָּנַיָּא אִנּוּן לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳרְבָּנָא הוּא קֳדָם יְיָ:**

רש״י◄ **וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה** • מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים בְּחָלּוּק לָבָן. **עַל־הָעֹלָה** • אַחַר הָעֹלָה, וְלֹא מָצִינוּ שׁוּק שֶׁל שְׁלָמִים קָרֵב בְּכָל מָקוֹם, חוּץ מִזֶּה.

~ נקודות משיחות קודש ~

מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ . . **בְּחָלּוּק לָבָן** (רש״י ח, כח) עִקַּר תַּפְקִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה קַבָּלַת דְּבַר ה׳ וּמְסִירָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְאַף שִׁמּוּשׁוֹ בַּכְּהֻנָּה הָיָה חֵלֶק מִתַּפְקִיד זֶה (תַּפְקִיד שֶׁדָּרַשׁ מִמֶּנּוּ, בְּמִקְרִים מְסֻיָּמִים, גַּם שִׁמּוּשׁ בִּכְהֻנָּה). וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא הֵצְרַךְ לִבְגָדִים מְיֻחָדִים כְּדֵי לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה׳, לֹא הָיָה לוֹ צֹרֶךְ בִּבְגָדִים מְיֻחָדִים גַּם בְּשָׁעָה שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה.

(לקוטי שיחות לב עמ׳ 28)

(כט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

כט **וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת חֲדָיָא וַאֲרִימֵהּ אֲרָמָא קֳדָם יְיָ מִדְּכַר קֳרְבָּנַיָּא לְמֹשֶׁה הֲוָה לָחֱלָק כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:**

~ שבת קודש י׳ ניסן ~

(ל) וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ:

ל **וּנְסִיב מֹשֶׁה מִמִּשְׁחָא דִּרְבוּתָא וּמִן דְּמָא דִי עַל מַדְבְּחָא וְאַדִּי עַל אַהֲרֹן עַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ וְקַדִּישׁ יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּהּ:**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כו) **חַלַּת מַצָּה אַחַת.** הִיא כִּכַּר לֶחֶם אַחַת. וְיִתָּכֵן הֱיוֹת כִּכַּר מִשְׁקָל, וְאֵינֶנּוּ כְּמִשְׁקַל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב: **וַיָּשֶׂם עַל הַחֲלָבִים.** וְלֹא הִזְכִּיר יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְהַכְּלָיוֹת, כִּי הַיּוֹתֶרֶת הִיא קְטַנָּה. וּפְרוּשׁ הַמִּלָּה, כְּמוֹ מַה יִּתְרוֹן לְאָדָם. וְהַכְּלָיוֹת הֵם עַל חֶלְבֵיהֶן, כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁיִּקָּרְאוּ הַכְּלָיוֹת חֵלֶב, רַק הָאַלְיָה הִיא חֵלֶב: תורה כז

כז) **וַיָּנֶף אוֹתָם.** הֵנִיף אַהֲרֹן וּבָנָיו, כַּאֲשֶׁר יָנִיף אַהֲרֹן אֶת הַלּוּיִם: תורה כח

(לא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ:

לא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי בַּשְׁלוּ יָת בְּסָרָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַמָּן תֵּיכְלוּן יָתֵהּ וְיָת לַחְמָא דִּי בְּסַל קָרְבָּנַיָּא כְּמָא דִי פַקֵּדִית לְמֵימַר אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵיכְלֻנֵּהּ:

(לב) וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ:

לב וּדְאִשְׁתְּאַר בְּבִשְׂרָא וּבְלַחְמָא בְּנוּרָא תּוֹקְדוּן:

(לג) וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם:

לג וּמִתְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא תִּפְּקוּן שִׁבְעָא יוֹמִין עַד יוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי קָרְבָּנֵיכוֹן אֲרֵי שִׁבְעָא יוֹמִין יְקָרֵב יָת קָרְבָּנְכוֹן:

(לד) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

לד כְּמָא דִי עֲבַד בְּיוֹמָא הָדֵין פַּקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן:

רש״י ◄ צִוָּה ה׳ לַעֲשׂת • כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ: ״לַעֲשׂת״ — זֶה מַעֲשֶׂה פָּרָה, ״לְכַפֵּר״ — זֶה מַעֲשֶׂה יוֹם־הַכִּפּוּרִים; וּלְלַמֵּד, שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן פְּרִישָׁה קֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁבְעַת יָמִים, וְכֵן הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה.

(לה) וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוִּיתִי:

לה וּבִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא תֵּיתְבוּן יְמָם וְלֵילֵי שִׁבְעָא יוֹמִין וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְלָא תְמוּתוּן אֲרֵי כֵן אִתְפַּקֵּדִית:

רש״י ◄ וְלֹא תָמוּתוּ • הָא אִם לֹא תַּעֲשׂוּ כֵּן, הֲרֵי אַתֶּם חַיָּבִים מִיתָה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לא) בַּשְּׁלוּ אֶת הַבָּשָׂר. הֵם בְּעַצְמָם, כִּי וּבִשַּׁלְתָּ אֶת בְּשָׂרוֹ, בְּצִוּוּי: תורה לב

לב) וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם. עַד בֹּקֶר, כִּי כֵּן כָּתוּב: תורה לג

לג) יְמַלֵּא אֶת יֶדְכֶם. תֶּחְסַר מִלַּת קֵץ. כְּאִילוּ אָמַר, כִּי קֵץ שִׁבְעַת יָמִים אוֹ זְמַן. יֵשׁ אוֹמְרִים, לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים, וּבַלַּיְלָה הָיוּ יוֹצְאִים לְצָרְכָּם. וְהַנָּכוֹן בְּעִינַי שֶׁיֵּצְאוּ בִּשְׁעַת הַצּוֹרֶךְ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. וְחָכָם גָּדוֹל אָמַר כִּי חָפְרוּ מָקוֹם בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד. וְזֶהוּ רָחוֹק. וְהַכָּתוּב אָמַר וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּאִילוּ אֵין שָׁם רֶגַע שֶׁלֹּא הָיוּ בּוֹכִים. רַק הַכָּתוּב דִּבֵּר שֶׁיֵּשְׁבוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יוֹם וָלַיְלָה. וְהַטַּעַם, שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בְּדָבָר וְלֹא יֵלְכוּ אֶל מָקוֹם אַחֵר. וְכֵן וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא, כַּאֲשֶׁר אֲפָרֵשׁ: תורה לד

לד) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה. פֵּרוּשׁ וְכַאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה מֹשֶׁה, כֵּן צִוָּה ה׳ לַעֲשׂוֹת שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. וְהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי, אֶלָּא כִּי כֵּן דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. כְּמוֹ וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל. וְהָעֵד שֶׁפֵּרוּשׁ צִוָּה ה׳ לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָכָה, שִׁבְעַת יָמִים. וְעוֹד, וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם. כְּמוֹ שְׁנַיִם לַיּוֹם עוֹלָה תָמִיד. וּכְתִיב שָׁם, וְחִטֵּאתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ וּמָשַׁחְתָּ אוֹתוֹ, בְּכָל יוֹם עַד סוֹף הַמִּלּוּאִים. וְעוֹד, שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְלֹא הִזְכִּיר אֶת שְׁנֵי הָאֵילִים, כִּי אָחַז דֶּרֶךְ קְצָרָה. וְדַעַת רַבִּים, כִּי פַּר חַטָּאת לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה בְּכָל יוֹם. וּלְפִי דַעְתִּי, שֶׁטַּעַם לְהַזְכִּיר הַפָּר בַּעֲבוּר שֶׁיִּנָּתֵן מִדַּם אֵיל הָעוֹלָה עַל אַהֲרֹן וּבָנָיו, וְהָאַיִל הַשֵּׁנִי יֹאכַל בְּשָׂרוֹ, רַק פַּר חַטָּאת הוּא לְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְכֵן כָּתוּב, עַל הַכִּפֻּרִים. וְטַעְמוֹ, בַּעֲבוּר כִּפֻּרִים: תורה לה

לה) וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ. לְהַזְכִּיר וְלֹא תָמוּתוּ: צֻוִּיתִי. פֹּעַל שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם פָּעֳלוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, כִּי כֵּן צֻוִּיתִי, זֶהוּ כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתְכֶם. וְאִם לֹא פֵּרֵשׁ שָׁם לָשֶׁבֶת פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: תורה לו

חסלת פרשת צו

~ נקודות משיחות קודש ~

וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים (ח, לה) ״יוֹשֵׁב אֹהֶל״ חַיָּב לָשֶׁבֶת בְּאָהֳלָהּ שֶׁל תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי (שֶׁהֵם יָמִים מְיֻחָדִים) וּבִשְׁאָר יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, בְּשַׁבָּת וּבְחֹל. וְאַף שֶׁמֻּכְרָחִים לְהַפְסִיק כְּדֵי לֶאֱכֹל וְלִישֹׁן וְכַדּוֹמֶה — הִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר **וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ** — מִי שֶׁאוֹכֵל וְיָשֵׁן כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה חָזָק וּבָרִיא וְיוּכַל לַחֲזֹר לִלְמוּדוֹ, מָצוּי גַּם בְּעֵת הָאֲכִילָה וְהַשֵּׁינָה לְיַד ״פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד״; הוּא ״עוֹמֵד לְיַד הַפֶּתַח״ וּמִתְכּוֹנֵן לְהִכָּנֵס שׁוּב.

(ש״פ צו תשכ״ט)

(לו) **וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה:**

לו **וַעֲבַד אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי פַקִּיד יְיָ בִּידָא דְּמֹשֶׁה: ס ס ס**

רס״י ◄**וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו** • לְהַגִּיד שִׁבְחָן, שֶׁלֹּא הִטּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל.

צ״ו פסוקים, צ״ו סימן. חסלת פרשת צו

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רנז - רסא

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ ניסן, תשי״ג
ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוה״ר מרדכי שי׳ הכהן

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי״ט אדר - שנתקבל באיחור זמן מעט - מ״ש בענין המקוה אם להכשירה בקרח מלאכותי. הנה ידוע ששקו״ט בזה באחרונים ורבו המכשירים (ש״ך לשו״ע סעיף ל״א, תפארת ישראל, דברי מלכיאל, אחי עזר ח״ג, פורת יוסף. לעומת יד דוד, הרמ״מ עפשטיין, דרכי תשובה ס״ק קמ״ז) אבל בכ״ז קשה עלי לתקוע עצמי לדבר הלכה ובפרט בענין מקוה שמשתדלים לצאת ידי כו״כ דיעות, ונוסף בשאלתו שהרב הספרדי אמר בפשיטות שזהו אסור, וא״כ יעורר תמי׳ אם יכשיר, וכיון שבטח עדיין קיימת המקוה האחרת במחנם הנה יש לתקנה עד כמה שאפשר ולהשתמש בה, ובטח ירחם השי״ת וירד הגשם מן השמים והרווה את הארץ.

ולקראת חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה הנני בזה לאחל לכת״ר ולכל ב״ב שיחיו שיחוגו אותו בכשרות ובשמחה מתוך חירות אמיתי, ומצו״פ מ״ש לאחד בזה, ובא במכ׳ כללי.

עלה ברעיוני שאולי עדיין חסר מה בהמקוה שלהם, וזה מעכב הגשמים. וכדאי לבדוק כל ענינ׳ עוה״פ.

בברכת החג.

לוח תהלים

יום ראשון, ד' ניסן > פרק כ. מפרק כג עד פרק כח

יום שני, ה' ניסן > פרק כ. מפרק כט עד סוף פרק לד

יום שלישי, ו' ניסן > פרק כ. מפרק לה עד סוף פרק לח

יום רביעי, ז' ניסן > פרק כ. מפרק לט עד סוף פרק מג

יום חמישי, ח' ניסן > פרק כ. מפרק מד עד סוף פרק מח

יום שישי, ט' ניסן > פרק כ. מפרק מט עד סוף פרק נד

שבת קודש, י' ניסן > פרק כ. מפרק נה עד סוף פרק נט

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

תניא יומי

~ יום ראשון ד' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 100, כי בגוף הגשמי... עד עמ' 100, בו ית'.

כִּי בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי – וב"עצם" חי, **וְהַדּוֹמֵם מַמָּשׁ כַּאֲבָנִים וְעָפָר** – שלא נראות בהם חיות ורוחניות, גם של צמיחה מקטן לגדול – הנה בהם **הַהֶאָרָה הִיא בִּבְחִינַת צִמְצוּם גָּדוֹל אֲשֶׁר אֵין כָּמוֹהוּ, וְהַחַיּוּת שֶׁבּוֹ** – בגוף ובדומם, שגם בו ישנה חיות, היא **מוּעֶטֶת כָּל כָּךְ, עַד שֶׁאֵין בּוֹ אֲפִלּוּ כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, וּבַצּוֹמֵחַ – הַהֶאָרָה אֵינָהּ בְּצִמְצוּם גָּדוֹל כָּל כָּךְ.** – שכן, בצומח נראית על־כל־פנים תנועה מסויימת של חיות, בכך שהוא גדל מקטן לגדול, ואין הוא חומר סתמי כמו דומם. **וְדֶרֶךְ כְּלָל נֶחְלְקוֹת** – כל הנבראים של העולם הזה, **לְאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת: דּוֹמֵם, צוֹמֵחַ, חַי, מְדַבֵּר** – "דומם" - דברים שאין בהם חיים ולא כוח לצמוח ולנבוט, "צומח" – כל דבר שצומח ונובט, "חי" – ברואים חיים, "מדבר" – המציין את האדם שיש בו שכל, והן: **כְּנֶגֶד ד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוָי"ה בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמִּמֶּנּוּ מֻשְׁפָּעִים.** – כל ארבעת סוגי הנבראים, מקבלים השפעתם וחיותם מארבע אותיות שם הוי' ברוך־הוא, כל סוג מאות אחרת. **וּכְמוֹ שֶׁאֵין עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת שֶׁבּדּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ, לְהַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּחַי וּמְדַבֵּר,** – וכשם שאינה דומה ההארה שבכל אחד מן הסוגים האלה זו לזו, **אַף שֶׁבְּכֻלָּן** – בכל ארבעת הסוגים האמורים, **אוֹר אֶחָד שָׁוֶה** – וההשוואה מתבטאת, **בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים,** – שפנימיות האור מוסתרת בכולם, **וּמְלֻבָּשׁ בִּלְבוּשׁ אֶחָד בְּכֻלָּן שֶׁהוּא לְבוּשׁ נֹגַהּ** – ובכל זאת, אין ההארה והמשכת החיות שבדומם וצומח שווה, להארה ולהמשכת האור שבחי ומדבר. שכן, בחי ובמדבר רואים במוחש שהם חיים, רק שלא ניכר שהחיות היא אלקות, כפי שלמדנו לעיל בפירוט, וכשם שהחיות וההארה האלקית שבדומם ובצומח אין להן ערך ודמיון כלל לחיות ולהארה האלקית שבחי ובמדבר – **כָּךְ אֵין עֵרֶךְ וְדִמְיוֹן כְּלָל בֵּין הֶאָרַת וְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּלִי הֶסְתֵּר פָּנִים וּלְבוּשׁ כְּלָל, הַמְאִירָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת מַמָּשׁ, וְכֵן בְּמִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר וְבִטּוּי שְׂפָתַיִם בְּלִי כַּוָּנָה, שֶׁהוּא** – הדיבור, **נֶחְשָׁב כְּמַעֲשֶׂה מַמָּשׁ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – הארה והמשכה זו, מפנימיות רצון העליון, הנמשכת במצוות המעשיות ובמצוות שבדיבור, כשהן נעשות בלי כוונה, אין להן ערך ודמיון כלל, **לְגַבֵּי הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְאִירָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּכַוָּנַת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, שֶׁהָאָדָם מִתְכַּוֵּן בַּעֲשִׂיָּתָן כְּדֵי לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל־יְדֵי קִיּוּם רְצוֹנוֹ, שֶׁהוּא וּרְצוֹנוֹ אֶחָד. וְכֵן בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה וּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ וּשְׁאָר בְּרָכוֹת, שֶׁבְּכַוָּנָתוֹ בָּהֶן – מְדַבֵּק מַחֲשַׁבְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – שזו המשמעות של הרעיון שהמעשה (והדיבור) נחשב לגוף, ואילו הכוונה לנשמה – שההבדל הוא במדת ההארה שבהם.

ליקוטי אמרים

כי בגוף הגשמי והדומם ממש כאבנים ועפר ההארה היא בבחי' צמצום גדול אשר אין כמוהו והחיות שבו מועטת כל כך עד שאין בו אפי' כח הצומח ובצומח ההארה אינה בצמצום גדול כל כך. ודרך כלל נחלקות לארבע מדרגות דומם צומח חי מדבר כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה שממנו מושפעים וכמו שאין ערך ודמיון ההארה והמשכת החיו' שבדומם וצומח להארה והמשכת החיות המלובש' בחי ומדבר אף שבכולן אור אחד שוה בבחי' הסתר פנים ומלובש בלבוש אחד בכולן שהוא לבוש נוגה כך אין ערך ודמיון כלל בין הארת והמשכת אור א"ס ב"ה שהוא פנימיות רצונו ית' בלי הסתר פנים ולבוש כלל המאירה ומלובשת במצות מעשיות ממש. וכן במצות התלויות בדבור וביטוי שפתים בלי כוונה שהוא נחשב כמעשה ממש כנ"ל לגבי ההארה והמשכת אור א"ס ב"ה המאירה ומלובשת בכוונת המצות מעשיות שהאדם מתכוין בעשייתן כדי לדבקה בו ית' ע"י קיום רצונו שהוא ורצונו אחד וכן בכוונת התפלה וק"ש וברכותיה ושאר ברכות שבכוונתו בהן מדבק מחשבתו ושכלו בו ית'

~ יום שני ה' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 100, ולא שדביקות המחשבה... עד עמ' נא, חי ומדבר.

וְלֹא שֶׁדְּבֵקוּת הַמַּחֲשָׁבָה וְשֵׂכֶל הָאָדָם בּוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא מִצַּד עַצְמָהּ לְמַעְלָה מִדְּבֵקוּת קִיּוּם הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן, – שהדביקות בהקב"ה, בנפשו של יהודי, על ידי קיום מצוות מעשיות, היא דביקות כזו שאומרים עליה "קדשנו במצוותיו", שזה, למשל, כמו כשמקדשים אשה להתאחד אתה ביחוד גמור – כך היא התאחדותו של יהודי עם הקב"ה על ידי קיום מצוות. אחדות זו אינה נעשית בכוחו ועבודתו של יהודי בלבד. שכן, בעבודתו העצמית בלבד, לא היה אף פעם מגיע לדביקות כזו בהקב"ה; אלא יש בכך משום צדקה וחסד מהקב"ה שציוונו לקיים מצוות, ובכך גופא נתן בנו הכוח להתייחד ולהתאחד אתו יתברך על ידי המצוה. הרי, מובן, שהעבודה של דביקות, במחשבה ושכל, בכוונת המצוות או בשאר ענינים הנזכרים, אי אפשר שתהיה לה מעלה עליונה יותר מהדביקות בקיום המצוות, הבאה, כאמור, בנתינת כוח מהקב"ה. אך העדיפות בכוונת המצוות לגבי קיומן בלי כוונה, מתבטאת (לא בעצם הדביקות, כי־אם) בהארת הרצון העליון (שכן, כמו במעשה המצוות, כך גם בכוונת המצוות, קיים רצונו של הקב"ה) – ההארה של הרצון העליון המאירה ב(דביקות של) כוונת המצוות, היא למעלה בהרבה מאשר הארת הרצון העליון המאירה בקיום המצוות כשלעצמו (בלי כוונה). עליונות זו דומה לעליונות הנשמה על הגוף. **אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁזֶּהוּ גַּם־כֵּן רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לְדָבְקָה** – עם הקב"ה, **בְּשֵׂכֶל וּמַחֲשָׁבָה וְכַוָּנַת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת וּבְכַוָּנַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וּשְׁאָר בְּרָכוֹת,** – הרי נמשכת גם בכוונה זו, הארה מהרצון העליון – **וְהָאָרַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן הַזֶּה הַמְּאִירָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּכַוָּנָה זוֹ, הִיא גְּדוֹלָה לְאֵין קֵץ לְמַעְלָה מֵהָאָרַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְּאִירָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת עַצְמָן** – שהוא מקיים **בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר בְּלִי כַּוָּנָה,** – והעליונות שבהארת הרצון העליון שב"כוונה", לגבי ההארה שבמעשה בלבד, היא: **כְּגֹדֶל מַעֲלַת אוֹר הַנְּשָׁמָה עַל הַגּוּף, שֶׁהוּא כְּלִי וּמַלְבּוּשׁ הַנְּשָׁמָה, כְּמוֹ גּוּף הַמִּצְוָה עַצְמָהּ שֶׁהוּא כְּלִי וּמַלְבּוּשׁ לְכַוָּנָתָהּ.** – לכן, מדמים את מעשה המצוה – ל"גוף", ואת הכוונה – ל"נשמה", ואומרים ש"מצוה בלא כוונה היא כגוף בלא נשמה". **וְאַף שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן, בַּמִּצְוָה וּבְכַוָּנָתָהּ, מְלֻבָּשׁ רָצוֹן אֶחָד** – הרצון העליון, **פָּשׁוּט בְּתַכְלִית הַפְּשִׁיטוּת, בְּלִי שׁוּם שִׁנּוּי וְרִבּוּי חַס־וְשָׁלוֹם,** – ואם כן, הרי לא שייך לומר שבכך ישנו יותר או פחות מהרצון העליון, **וּמְיֻחָד** – הרצון מאוחד, **בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד** – **אַף־עַל־פִּי־כֵן הַהֶאָרָה** – וההתגלות בנפש, **אֵינָהּ שָׁוָה בִּבְחִינַת צִמְצוּם וְהִתְפַּשְׁטוּת.** – שביחס לקיום המצוה, ההארה היא בצמצום, ואינה מתבטאת באופן גלוי בדביקות נפש האדם בהקב"ה. ואילו, בכוונת המצוות, ההארה היא בהתפשטות ובהתגלות יתר, בדביקות מחשבתו ושכלו אתו יתברך. **הגהה** (בהגהה הבאה, מסביר רבנו הזקן, שבשורש, בספירות העליונות, כוונת המצוות היא במדריגת "אור", ואילו גוף המצוות – בבחינת "כלים". שכן, בספירות ישנם הרי אורות וכלים, האור הוא פשוט ובלי גבול לגבי הכלי, שהוא כבר מוגדר בגדר של חכמה או חסד וכדומה. כדי להיות בגדר חכמה וחסד וכו' – יש צורך בענין הצמצום. הרי, ש"אור" הוא בבחינת התפשטות, ו"כלי" בבחינת צמצום. כך גם ביחס לכוונת המצוות ולגוף המצוות – וכך מוסבר בהגהה: *(**וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁכַּוָּנַת הַמִּצְוֹת וְתַלְמוּד תּוֹרָה הִיא בְּמַדְרֵגַת אוֹר, וְגוּף הַמִּצְוֹת הֵן מַדְרֵגוֹת וּבְחִינוֹת כֵּלִים, שֶׁהֵם בְּחִינַת צִמְצוּם, שֶׁעַל־יְדֵי צִמְצוּם הָאוֹר נִתְהַוּוּ הַכֵּלִים, כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵ"ן**): – חכמה נסתרה, כך גם ההבדל בין כוונת המצוות לבין גוף המצוות, ביחס לצמצום והתפשטות). על כל פנים, למדנו שכשם שאינה דומה החיות שבדומם וצומח לחיות שבחי

ליקוטי אמרים

ולא שדביקות המחשבה ושכל האדם בו ית' היא מצד עצמה למעלה מדביקו' קיום המצות מעשיו' בפועל ממש כמ"ש לקמן אלא מפני שזהו ג"כ רצונו ית' לדבקה בשכל ומחשבה וכוונת המצות מעשיו' ובכוונ' ק"ש ותפלה ושאר ברכות והארת רצון העליון הזה המאירה ומלובשת בכוונה זו היא גדולה לאין קץ למעלה מעלה מהארת רצון העליון המאירה ומלובשת בקיום המצות עצמן במעשה ובדבור בלי כוונה כגודל מעלת אור הנשמה על הגוף שהוא כלי ומלבוש הנשמה כמו גוף המצוה עצמה שהוא כלי ומלבוש לכוונתה ואף שבשתיהן במצוה ובכוונתה מלובש רצון אחד פשוט בתכלית הפשיטות בלי שום שינוי וריבוי ח"ו ומיוחד במהותו ועצמותו ית' בתכלית היחוד אף על פי כן ההארה אינה שוה בבחינת צמצום והתפשטות*

ונחלקת גם כן לארבע מדרגות כי גוף המצות עצמן ממש הן ב' מדרגות שהן מצות מעשיות ממש ומצות התלויות בדבור ומחשבה כמו תלמוד תורה

הגה"ה

(וכמ"ש בע"ח שכוונת המצות ותלמוד תורה היא במדרגת אור וגוף המצות הן מדרגות ובחי' כלים שהם בחי' צמצום שע"י צמצום האור נתהוו הכלים כידוע לי"ח):

ובמדבר, כך אינה דומה הארת הרצון העליון המאירה בגוף המצוה, להארת הרצון העליון המאירה בכוונת המצוה. עתה נלמד שכשם שבמשל ישנם ארבעה סוגים: דומם, צומח, חי ומדבר, וארבעה סוגים אלה מחולקים לשני חלקים כלליים: א) דומם וצומח ב) חי ומדבר — כך גם בנמשל של מצוות וכוונת המצוות — כדלהלן: **וְנֶחְלֶקֶת** — מצוות וכוונת המצוות, **גַּם־כֵּן לְאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת, כִּי גּוּף הַמִּצְוֹת עַצְמָן מַמָּשׁ — הֵן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, שֶׁהֵן מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת מַמָּשׁ** — שלא על ידי דיבור, שהרי הדיבור רק נחשב כמעשה, **וּמִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת** — בקיומן, **בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ תַּלְמוּד תּוֹרָה וּקְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן** — שמן התורה, **וּשְׁאָר בְּרָכוֹת;** — שמדרבנן, שתי מדריגות אלו במצוות — מעשה מחד, ודיבור ומחשבה מאידך — הן שתיהן בסוג של גוף המצוות; **וְכַוָּנַת הַמִּצְוֹת לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** — על ידי קיום המצוות, **שֶׁהִיא** — הכוונה, **כִּנְשָׁמָה לַגּוּף,** — של המצוה, **נֶחְלֶקֶת גַּם־כֵּן לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, כְּמוֹ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת הַנִּשְׁמָה שֶׁהֵן בַּגּוּף הַחֻמְרִי, שֶׁהֵן: חַי וּמְדַבֵּר.** — כך גם בכוונת המצוות, ישנה כוונה שהיא, למשל, כנשמה של בעל־חי, וישנה כוונה עליונה יותר, שהיא כנשמה של מדבר שהוא בר־שכל — וכפי שיתבאר להלן:

ליקוטי אמרים

צמצום והתפשטות*

ונחלקת גם כן לארבע מדרגות כי גוף המצות עצמן ממש הן ב' מדרגות שהן מצות מעשיות ממש ומצות התלויות בדבור ומחשבה כמו תלמוד תורה וק"ש ותפלה וברכת המזון ושאר ברכות. וכוונת המצות לדבקה בו ית' שהיא כנשמה לגוף נחלקת ג"כ לשתי מדרגות כמו שתי מדרגות הנשמה שהן בגוף החומרי שהן חי ומדבר.

הגה"ה

(וכמ"ש בע"ח שכוונת המצות ותלמוד תורה היא במדרגת אור וגוף המצות הן מדרגות ובחי' כלים שהם בחי' צמצום שע"י צמצום האור נתהוו הכלים כידוע לי"ח):

~ יום שלישי ו' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' נא, כי מי שדעתו יפה... עד עמ' 102, כנז"ל:

כִּי מִי שֶׁדַּעְתּוֹ יָפָה לָדַעַת אֶת ה' וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּגֻדְּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּלְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ יִרְאָה עִלָּאָה בְּמֹחוֹ וְאַהֲבַת ה' בַּחֲלָל הַיְמָנִי שֶׁבְּלִבּוֹ, — בו משכן הנפש האלקית ואהבתה הגלויה להקב"ה, **לִהְיוֹת עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן** — התורה והמצוות, **הַמְשָׁכַת וְהֶאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל נַפְשׁוֹ — לְדָבְקָה בּוֹ,** — כלומר: כוונתו לרצות להתדבק בהקב"ה, על ידי לימוד תורה וקיום מצוות, באה מכך, שהתבונן תחילה בגדלות ה'. התבוננות זו יצרה בו יראה ואהבה — צמאון להיות דבוק בהקב"ה; ומכיוון שהדרך להתדבקות בה' היא רק על ידי לימוד תורה וקיום מצוות — לכן הוא רוצה ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך כוונה להתדבק עם הקב"ה, **וּבְכַוָּנָה זוֹ הוּא לוֹמֵד וּמְקַיֵּם הַמִּצְוֹת, וְכֵן בְּכַוָּנָה זוֹ מִתְפַּלֵּל וּמְבָרֵךְ — הֲרֵי כַּוָּנָה זוֹ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ נִשְׁמַת הַמְדַבֵּר, שֶׁהוּא** — ה"מדבר", **בַּעַל שֵׂכֶל וּבְחִירָה וּבְדַעַת יְדַבֵּר.** — כך גם ה"כוונה" שלו, להיות דבוק בהקב"ה — באה מדעתו ובחירתו. שכן, הרי בשכלו הוא יצר בנפשו את הרצון והתשוקה להיות דבוק בהקב"ה. **וּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה לֵידַע וּלְהִתְבּוֹנֵן בְּגֻדְּלַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, לְהוֹלִיד הָאַהֲבָה מִבִּינָתוֹ בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ,** — מי שאינו מסוגל להוליד אהבה לה' בלבו כתוצאה מהתבוננות בגדולתו יתברך, שכן דעתו קצרה לשם כך; **וְכֵן** — אין הוא יכול ליצור את **הַיִּרְאָה בְּמֹחוֹ וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ,** — כי שכלו קצר מכדי לעורר על ידי התבוננותו, רגשי אהבה ופחד בלבו (ויראה במוחו) — כיצד, איפוא, אדם כזה מקיים תורה ומצוות, הרי, שלימות קיומה של מצות־עשה, היא דוקא על ידי אהבת ה', ושלימות ההישמרות מלעבור על מצות־לא־תעשה, באה על ידי יראת ה'? — מסביר רבנו הזקן,

ליקוטי אמרים

כי מי שדעתו יפה לדעת את ה' ולהתבונן בגדולתו ית' ולהוליד מבינתו יראה עילאה במוחו ואהבת ה' בחלל הימני שבלבו להיות נפשו צמאה לה' לדבקה בו ע"י קיום התורה והמצות שהן המשכת והארת אור א"ס ב"ה על נפשו לדבקה בו ובכוונה זו הוא לומד ומקיים המצות וכן בכוונה זו מתפלל ומברך הרי כוונה זו על ד"מ כמו נשמת המדבר שהוא בעל שכל ובחירה ובדעת ידבר ומי שדעתו קצרה לידע ולהתבונן בגדולת א"ס ב"ה להוליד האהבה מבינתו בהתגלות לבו וכן היראה במוחו ופחד ה' בלבו רק שזוכר ומעורר את האהבה

שקיומו תורה ומצוות בא לאדם כזה מהאהבה המסותרת שבלב כל אחד מישראל להקב"ה. אהבה מסותרת זו, כוללת בקרבה גם יראה (כפי שלמדנו בפרק י"ח ובפרק י"ט). כלומר: הוא מקיים תורה ומצוות, על ידי שהוא מעורר בתוכו את האהבה המסותרת. ולמרות שאין הוא יכול להביא את האהבה המסותרת ולהפכה לאהבה גלויה בלבו — אבל היא מתגלה במוחו, ופירוש הדבר שבמוחו קיים רצון גלוי להתדבק בהקב"ה. דבר זה מביא אותו ללמוד תורה ולקיים מצוות, כדי שתהיה לו, על ידי כך, דביקות בהקב"ה. ומכיוון שרצון זה וכוונה זו אינם באים אצלו משכלו והתבוננותו, אלא על ידי התעוררות האהבה הטבעית (המסותרת) שבנשמתו — הרי זה, משום כך, למשל, כנשמת בעל־חי, שאינו בעל־שכל, ואהבתו ויראתו הן טבעיות (ולא "נולדות" משכלו) — זוהי משמעות הדברים שזה עתה למדנו — שמי שדעתו קצרה להוליד בתוכו, על ידי התבוננותו, אהבה "בהתגלות לבו" ו"יראה במוחו ופחד ה' בלבו" — **רַק שֶׁזּוֹכֵר וּמְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית הַמְסֻתֶּרֶת בְּלִבּוֹ, וּמוֹצִיאָהּ מֵהַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַלֵּב אֶל הַגִּלּוּי כַּמֹּחַ עַל־כָּל־פָּנִים,** — אם אין בכוחו להביא להרגשת אהבה גלויה להקב"ה בלבו, הרי, על־כל־פנים הרי במוחו הוא מגלה אהבה זו, **שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹנוֹ שֶׁבְּמֹחוֹ וְתַעֲלֻמוֹת לִבּוֹ מַסְכִּים וּמִתְרַצֶּה בְּרִצּוּי גָּמוּר בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, לְמָסֹר נַפְשׁוֹ בְּפֹעַל מַמָּשׁ עַל יִחוּד ה',** — כלומר, מבחינת ההנחה שלו במוחו, וכן מן הבחינה של תעלומות לבו, של האהבה המסותרת שבלב, נוצר רצון כן ואמיתי למסור נפשו על יחוד ה'. וזאת — **כְּדֵי לְדָבְקָה בּוֹ נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וּלְבוּשֶׁיהָ,** — מחשבה, דיבור ומעשה, **וּלְכָלְלָן בְּיִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ, שֶׁהוּא רָצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְלֻבָּשׁ בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת,** — כי על ידי לימוד תורה וקיום מצוות — מתאחדים הנפש האלקית ולבושיה עם הקב"ה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל;** — שהיות ורצון הנשמה הוא להיות דבוק בהקב"ה, ולא להיות נפרד ממנו, הרי בשעה שמעוררים ומגלים את האהבה המסותרת, היא מביאה ללימוד התורה ולקיום המצוות, כדי לבצע את רצונו, להיות דבוק בהקב"ה;

ליקוטי אמרים

הטבעית המסותרת בלבו ומוציאה מההעלם והסתר הלב אל הגילוי במוח עכ"פ שיהיה רצונו שבמוחו ותעלומות לבו מסכים ומתרצה בריצוי גמור באמת לאמיתו למסו' נפשו בפועל ממש על יחוד ה' כדי לדבק' בו נפשו האלהית ולבושיה ולכללן ביחודו ואחדותו שהוא רצון העליון המלובש בת"ת ובקיום המצות כנ"ל וגם היראה כלולה בה לקבל מלכותו שלא למרוד בו ח"ו ובכוונה זו הוא סור מרע ועושה טוב ולומד ומתפלל ומברך בפירוש המלות לבדו בלא דחילו ורחימו בהתגלות לבו ומוחו הרי כוונה זו עד"מ כמו נשמת החי שאינו בעל שכל ובחירה וכל מדותיו שהן יראתו מדברים המזיקים אותו ואהבתו לדברים הנאהבים אצלו הן רק טבעיים אצלו ולא מבינתו ודעתו וכך הן על ד"מ היראה והאהבה הטבעיות המסותרות בלב כל ישראל כי הן ירושה לנו מאבותינו וכמו טבע בנפשותינו כנז"ל:

וְגַם הַיִּרְאָה — הנדרשת כדי להישמר מלעבור על מצות־לא־תעשה, **כְּלוּלָה בָּהּ,** — באהבה מסותרת זו, **לְקַבֵּל** — על עצמו, עול **מַלְכוּתוֹ שֶׁלֹּא לִמְרֹד בּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם;** — על ידי עבירה של מצות־לא־תעשה; **וּבְכַוָּנָה זוֹ** — הבאה מהאהבה והיראה הטבעיות שבנשמת כל יהודי, **הוּא סָר מֵרָע** — הוא שומר עצמו מלעבור עבירה, **וְעוֹשֶׂה טּוֹב,** — בקיום מצות־עשה, **וְלוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל וּמְבָרֵךְ בְּפֵרוּשׁ הַמִּלּוֹת לְבַדּוֹ, בְּלֹא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** — בלי שתהיה לו יראה ואהבה, **בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ וּמֹחוֹ** — שכן, אם היו לו יראה ואהבה בלבו ובמוחו, היו אז לימודו ותפילתו לא רק בפירוש המלות, אלא גם בהרגש החיות של אהבה ויראה — **הֲרֵי כַּוָּנָה זוֹ** — שיש לו בשעת לימוד התורה וקיום המצוות, כדי להתדבק עם הקב"ה, שרצון זה וכוונה זו אינם באים אצלו, כאמור, מתוך אהבה ויראה שמצד השכל וההתבוננות, אלא מן האהבה המסותרת, הרי זה **עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּמוֹ נִשְׁמַת הַחַי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל שֵׂכֶל וּבְחִירָה, וְכָל מִדּוֹתָיו,** — של הבעל־חי, **שֶׁהֵן יִרְאָתוֹ מִדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים אוֹתוֹ, וְאַהֲבָתוֹ לַדְּבָרִים הַנֶּאֱהָבִים אֶצְלוֹ, הֵן** — המדות הללו, **רַק טִבְעִיִּים אֶצְלוֹ** — אצל בעל־חי, **וְלֹא** — ואינן באות **מִבִּינָתוֹ וְדַעְתּוֹ; וְכָךְ הֵן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה הַטִּבְעִיּוֹת הַמְסֻתָּרוֹת בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל,** — גם הן אינן "תוצר" של שכל ובחירה, אלא קיימות באופן טבעי בנשמתו של כל אחד מישראל, **כִּי הֵן יְרֻשָּׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ, וּכְמוֹ טֶבַע בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** — בפרק י"ח, שהאבות הורישו לכל אחד מילדיהם ("עד עולם") — נשמה של קדושה, ובאותה נשמה ישנה האהבה (המסותרת והכוללת בתוכה גם יראה) להקב"ה. ומכיוון שאהבה זו אינה שכלית, אלא טבעית, לכן היא נמשלת לנשמה של בעל־חי. הרי, שבגוף המצוות, ישנן שתי מדריגות: מצוות מעשיות ומצוות שבדיבור ומחשבה, המשולות לדומם ולצומח; ובכוונת המצוות גם כן שני ענינים: חי ומדבר. הכוונה הבאה מן השכל וההתבוננות היא כמו נשמתו של "מדבר", שהוא בעל שכל ובחירה, והכוונה הבאה מן האהבה המסותרת (ובה כלולה גם יראה) — היא, על־דרך־משל, כמו נשמתו של בעל־חי.

~ יום רביעי ז' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 102, פרק לט ומפני... עד עמ' נב, ויקהל.

ליקוטי אמרים

פרק לט ומפני זה ג"כ נקראים המלאכים בשם חיות ובהמות כדכתי' ופני אריה אל הימין וגו' ופני שור מהשמאל וגו' לפי שאינם בעלי בחירה ויראתם ואהבתם היא טבעית להם כמ"ש בר"מ פ' פנחס ולכן מעלת הצדיקים גדולה מהם כי מדור נשמות הצדיקים הוא בעולם הבריאה ומדור

פֶּרֶק לט. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, מדוע חכמינו ז"ל, מדמים את **עשיית** המצוה ל"גוף", ואת **כוונת** המצוה — ל"נשמה". כן הסביר שישנן שתי מדריגות בכוונת המצוות, כשם שישנן שתי מדריגות של נשמה בעצמים חיים: הנשמה שבבעל־חי והנשמה שבאדם. כשהכוונה והרצון במצוה, להיות דבוק בהקב"ה על ידי עשיית המצוה, נוצרו באדם על ידי שכלו והתבוננותו בגדלות ה', בעוררם בו את האהבה בגילוי בלבו, ורצון להתאחד עם הקב"ה על ידי תורה ומצוות — הרי כוונה זו ורצון זה, הם, למשל, כנשמה של אדם, "מדבר", שהוא בעל שכל ובחירה; ואילו, אם שכלו קצר מדאי ואין בכוח ה"התבוננות" שלו, לעורר אהבה כזו ורצון כזה — ורצונו וכוונתו (כלומר: ה"נשמה" שבקיום המצוות שלו), באים מהתעוררות ה"אהבה מסותרת" שבו, אותה אהבה טבעית ומסותרת להקב"ה שבירושה מהאבות בכל אחד מישראל — הרי רצון זה וכוונה זו, הם, למשל, כנשמה של בעל־חי, שכל מדותיו, אהבתו ויראתו, אינן "נולדות" משכל והבנה, אלא טבעיות. בפרק זה, אותו אנו עומדים ללמוד, מסביר רבנו הזקן, שמפני אותו טעם, הרי גם מלאכים — שאהבתם ויראתם הן טבעיות ולא נוצרות מהשכל — נקראים בשם חיות ובהמות.

וּמִפְּנֵי זֶה גַּם־כֵּן נִקְרָאִים הַמַּלְאָכִים בְּשֵׁם חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת, כְּדִכְתִיב: — כמו שכתוב[1]: **"וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין וְגוֹ' וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל" וְגוֹ',** — המדובר ב"פני אריה" ו"פני שור" שב"מרכבה" העליונה. הרי שהמלאכים נקראים "אריה" ו"שור". ואלה הם שמות של חיות ובהמות. וכל כך למה? — **לְפִי שֶׁאֵינָם** — "חיות הקודש" — המלאכים אינם **בַּעֲלֵי בְּחִירָה,** — אין להם הבחירה החפשית הקיימת באדם, לבחור בטוב או ברע, **וְיִרְאָתָם וְאַהֲבָתָם** — להקב"ה, **הִיא טִבְעִית לָהֶם,** — ואין הם צריכים לעורר אותן, על ידי הבנתם השכלית בגדלות ה', **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"רַעְיָא מְהֵימְנָא" פָּרָשַׁת פִּינְחָס.** — ומכיוון שיראתם ואהבתם קבועות בהם בטבע, לכן הם משולים למדותיהן הטבעיות של חיות ובהמות. **וְלָכֵן מַעֲלַת** — ומדריגת **הַצַּדִּיקִים גְּדוֹלָה מֵהֶם,** — מהמלאכים[2], **כִּי מְדוֹר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים הוּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, וּמְדוֹר הַמַּלְאָכִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה.** — ו"עולם הבריאה" הוא למעלה מ"עולם היצירה", כפי שיוסבר להלן, שהאהבה והיראה הבאות מן השכל, שייכות ל"עולם הבריאה", שהוא עולם ההשגה וההבנה: ואילו אהבה ויראה טבעיות שייכות ל"עולם היצירה", שהוא עולם המדות. ב"הגהה" הבאה, מסביר רבנו הזקן, שמה

---

1. יחזקאל א, י. **2.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מבאר כאן בנוגע למלאכים — שאי"ז **כלל** מענין סש"ב — בכדי להדגיש גודל מעלת העובדים בדו"ר שכליים שהם גדולים אפילו ממלאכים וחיות הקודש. וי"ל בדא"פ שעוד ענין למדנו — במעלת העובדים בדו"ר טבעיים [שזה נוגע יותר לסש"ב, שנקודתו לבאר איך שקרוב אליך — **לכאו"א**] שלא נטעה לומר **שהדו"ר** שלהם אינן בתוקף כמו **הדו"ר** שכליים [ובמילא גם ה"לעשותו" שלהם (שנמשכת מהדו"ר — כנ"ל פ"ד) אינו בתוקף וכו'] — ולזה מבאר שדו"ר טבעיים ה"ז מדרי' המלאכים דהמרכבה דפני ארי' כו'. ומובן תוקף עבודתם (אלא שזהו עבודת המדות ולא דמוחין) כו'. ומזה מובן דקרוב אליך לכאו"א בלבבך (דו"ר) — הוא לא רק שבכאו"א יש דו"ר, אלא שבכאו"א קרוב שיהי' דו"ר בתוקף כו' וגם לעשותו בתוקף כו'". כלומר: לכאורה אינו מובן: מדוע מתעכב כאן רבנו הזקן בענין עבודת המלאכים? הרי אין זה **כלל** ענינו של ספר ה"תניא", "ספר של בינונים", להסביר ענין עבודת המלאכים. ענינו של ספר ה"תניא" הוא להסביר את העבודה ששייכת לבני ישראל ולכל אחד מישראל. אלא הענין הוא, שהכוונה היא להדגיש את המעלה המעולה של עבודת קיום התורה והמצוות מתוך חיות של אהבה ויראה שכליות, שהיא למעלה אף מעבודת המלאכים וחיות הקודש. כך מובנים הדברים בפשטות. ואילו לאמיתו של דבר — ממשיך הרבי שליט"א — אפשר לומר, שרבנו הזקן מלמד אותנו בכך ענין נוסף: להדגיש מעלתם של **אלה** שעבודתם היא מתוך אהבה ויראה **טבעיות**, מתוך האהבה המסותרת — דבר זה כבר נוגע באופן ממשי לתוכנו של "ספר של **בינונים**", שנקודתו ומטרתו הן להסביר כיצד "קרוב אליך", כיצד קרוב לכל אחד מישראל לקיים תורה ומצוות "בלבבך", ברגשי הלב ובחיות של אהבת ה' ויראת ה': שאדם לא יטעה לחשוב **שאהבתו ויראתו** — אהבה ויראה טבעיות, אינן באותו תוקף כמו האהבה והיראה השכליות, וממילא ה"לעשותו" שלו, כלומר, קיומו תורה ומצוות, הבא מ"בלבבך", מהאהבה והיראה הטבעיות, אינו גם כן באותו תוקף — לכן מסביר כאן רבנו הזקן ומדגיש שעבודה זו של אהבה ויראה טבעיות היא עבודתם של המלאכים וחיות המרכבה. שמכאן מובן גדלותה ותוקפה של עבודה זו: אלא — זוהי עבודה של מדות ולא של מוחין, וממילא מובן, ש"קרוב אליך — בלבבך", שלכל אחד קרוב הענין של אהבה ויראה — לא זו בלבד שבכל אחד ואחד ישנן אהבה (מסותרת) ויראה. אלא שלגבי כל אחד ואחד "קרוב הדבר", שהאהבה והיראה תהיינה **בתוקף**, כי האהבה

שלמדנו שהמלאכים הם ב"עולם היצירה", המדובר במלאכים סתם. אך, ישנם גם מלאכים שמקומם ב"עולם הבריאה", כי אופן עבודתם, הוא באהבה ויראה הבאות מהבנתם הגדולה בגדלות ה'. **הגהה** *(וְהַיְנוּ – מה שלמדנו שהמלאכים הם ב"עולם היצירה", המדובר הוא: **בְּסָתָם מַלְאָכִים, אֲבָל יֵשׁ מַלְאָכִים עֶלְיוֹנִים בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה** – היינו מאלה **שֶׁעֲבוֹדָתָם בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ שֹׂכְלִיִּים,** – יראה ואהבה שכליות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"רַעְיָא מְהֵימְנָא" שָׁם, שֵׁשׁ שְׁנֵי מִינֵי חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ: טִבְעִיִּים** – שעבודתם היא מתוך אהבה ויראה טבעיות, **וְשֵׂכְלִיִּים,** – שעבודתם היא מתוך אהבה ויראה שכליות, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים'):** – עד כאן למדנו, שמקומן של נשמות הצדיקים, שעבודתם באהבה ויראה שכליות, הוא ב"עולם הבריאה"; ומקום המלאכים, שאהבתם ויראתם "טבעיות", הוא ב"עולם היצירה". להלן – תוסבר השייכות של אהבה ויראה שכליות, ל"עולם הבריאה", ושייכות אהבה ויראה טבעיות, ל"עולם היצירה": **וְהַהֶכְרֵל שֶׁבֵּינֵיהֶם** – בין "עולם הבריאה" ל"עולם היצירה", **הוּא, כִּי בְּעוֹלָם הַיְצִירָה מְאִירוֹת שָׁם מִדּוֹתָיו שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְבַדָּן,** – ולא בחינות חכמה־בינה־דעת של אין־סוף ברוך־הוא, **שֶׁהֵן** – המדות: **אַהֲבָתוֹ וּפַחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ כּוּ',** – אהבה, פחד ויראה, הן מדות של "חסד" ו"גבורה". כך מאירות שם גם שאר המדות של אין־סוף ב"ה. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב [בַּ'תִּקּוּנִים'** – ב'תיקוני זוהר', **וְ'עֵץ חַיִּים'] דְּשִׁית סְפִירִין מְקַנְּנִין בִּיצִירָה.** – שש הספירות, מ"חסד" עד "יסוד" מקננות, מאירות, ב"עולם היצירה", כי ארבעה הפרצופים של "עולם האצילות", כלומר, עשר הספירות כפי שהן מתחלקות לארבעה חלקים כלליים – (א) חכמה, (ב) בינה, (ג) "זעיר אנפין" (=מדות), (ד) מלכות – מאירות בארבעת העולמות: "אצילות", "בריאה", "יצירה", "עשיה", והם מהווים האלקות שבכל עולם: ב"עולם האצילות" מאירה ספירת ה"חכמה" – ולכן, תכלית הביטול לאלקות, היא ב"עולם האצילות", כי שם מורגש שאין־סוף ברוך־הוא, הוא לבדו ואין זולתו. הרגשה זו באה מ"חכמה", כפי שלמדנו בהגהה בפרק ל"ה; ב"עולם הבריאה", הנקרא "עולם הכסא", מאירה ספירת ה"בינה", ולכן הוא עולם ההשגה, שהנשמות והמלאכים שבאותו עולם הם בעלי השגה גדולים; ב"עולם היצירה", מאירות שש הספירות של "עולם האצילות", "זעיר אנפין", ולכן עבודת הנבראים של "עולם היצירה" – היא עבודת המדות; ב"עולם העשיה", מאירה ספירת ה"מלכות", והעבודה שם באה מתוך קבלת עול מלכות שמים. – הרי, שב"עולם היצירה" מאירות המדות של אין־סוף ברוך־הוא. **וְלָכֵן, זֹאת הִיא עֲבוֹדַת הַמַּלְאָכִים** – שמקומם ב"עולם היצירה": **תָּמִיד, יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁקְטוּ, לַעֲמֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְכוּ',** – לפני הקב"ה, **וְהַיְנוּ כָּל מַחֲנֵה גַּבְרִיאֵל שֶׁמֵּהַשְּׂמֹאל,** – שמבחינת ה"גבורה" הנקראת "שמאל" – שמחנה גבריאל עובד עבודתו מתוך יראה ופחד; **וַעֲבוֹדַת מַחֲנֵה מִיכָאֵל הִיא הָאַהֲבָה כּוּ'.** – ועבודת מחנה מיכאל, היא תמיד מתוך אהבה להקב"ה. שכן, כאמור, ב"עולם היצירה" מאירות מדותיו של אין־סוף ברוך־הוא, ולכן, גם עבודתם של הנבראים והמלאכים של "עולם היצירה", היא תמיד בענין המדות. **אֲבָל בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, מְאִירוֹת שָׁם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – בחינות חכמה־בינה־דעת של "עולם האצילות", **שֶׁהֵן** – חכמה־בינה־דעת, **מְקוֹר הַמִּדּוֹת וְאֵם וְשֹׁרֶשׁ לָהֶן,** – למדות, כפי שלמדנו בפרק ג'. **וְכִדְאִיתָא בַּ'תִּקּוּנִים'** – וכמו שכתוב ב'תיקוני זוהר': **דְּאִימָא עִלָּאָה** – ספירת "בינה" דאצילות, **מְקַנְּנָא** – מקננת ומאירה ב"עולם הבריאה", הנקרא "כורסיא", עולם הכסא, **בִּתְלַת סְפִירָן בְּכֻרְסַיָּא, שֶׁהוּא עוֹלָם הַבְּרִיאָה.** – ואלו הן חכמה־בינה־דעת שב"אצילות". **וְלָכֵן** – מפני שב"עולם הבריאה" מאירות בחינות חכמה־בינה־דעת של אין־סוף, לכן **הוּא** – "עולם הבריאה", **מְדוֹר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, עוֹבְדֵי ה' בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ,** – ביראה ואהבה, **הַנִּמְשָׁכוֹת מִן הַבִּינָה וְדַעַת דִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,**

ליקוטי אמרים

המלאכי' בעולם היצירה* וההבדל שביניהם הוא כי בעולם היצירה מאירות שם מדותיו של א"ס ב"ה לבדן שהן אהבתו ופחדו ויראתו כו'. וכמ"ש [בתיקונים וע"ח] דשית ספירין מקננין ביצירה ולכן זאת היא עבודת המלאכים תמיד יומם ולילה לא ישקוטו לעמוד ביראה ופחד וכו' והיינו כל מחנה גבריאל שמהשמאל ועבודת מחנה מיכאל היא האהבה כו'. אבל בעולם הבריאה מאירות שם חכמתו ובינתו ודעתו של א"ס ב"ה שהן מקור המדות ואם ושרש להן וכדאיתא בתיקונים דאימא עילאה מקננא בתלת ספירן בכרסיא שהוא עולם הבריאה ולכן הוא מדור נשמות הצדיקים עובדי ה' בדחילו ורחימו הנמשכות מן הבינה ודעת דגדולת א"ס

הגה"ה

(והיינו בסתם מלאכים אבל יש מלאכים עליונים בעולם הבריאה שעבודתם בדחילו ורחימו שכליים כמ"ש בר"מ שם שיש שני מיני חיות הקדש טבעיים ושכליים וכמ"ש בע"ח):

והיראה הטבעיות בבני ישראל הן על־דרך האהבה והיראה של המלאכים וחיות הקודש שבמרכבה, וממילא יכול גם ה"לעשותו" להיות בתוקף, שכל אחד מישראל יקיים תורה ומצוות בחיות וברגש פנימי של אהבת ה' ויראת ה'.

שֶׁאַהֲבָה זוֹ נִקְרָא "רְעוּתָא דְּלִבָּא", — רצון שמן הלב, שנתעורר על ידי השכל, ושלא כמו הרצון שלמעלה מהשכל, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל; וּמֵ"רְעוּתָא דְּלִבָּא" נַעֲשָׂה לְבוּשׁ לַנְּשָׁמָה בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהוּא גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, כְּדִלְקַמָּן**, — כפי שיתבאר להלן, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּזֹהַר** — פרשת **וַיַּקְהֵל**. — הרי, שהנשמות שעבודתם מתוך אהבה ויראה הבאות מן השכל וההתבוננות בגדלות ה' — מקומן ב"עולם הבריאה", שהוא "גן עדן העליון", כי "גן עדן התחתון" הוא ב"עולם היצירה", ו"גן עדן העליון" — ב"עולם הבריאה", וכפי הידוע, ענינו של "גן עדן" הוא, ש"יושבין ונהנין מזיו השכינה". תענוג זה בא מהבנתם והשגתם גדלות ה' — וזהו השכר עבור העבודה הקשורה בהשגה והתבוננות בגדלות ה'. להלן, מסביר רבנו הזקן, שבכך מתכוונים לאותן נשמות שהן במדריגת נשמה ממש — אלה שהשגתם הנעלה ביותר מתוארת כבחינת "מוחין דגדלות"; ולא רק השגתם ושכלם יש להם שייכות ל"עולם הבריאה", אלא גם מדותיהם, אהבתם ויראתם, יש להן שייכות ל"עולם הבריאה". כי, גם מדותיהן נכללות במוחין ובשכל שלהם, עד שכל עבודתם מתוארת כ"עבודת מוחין". ואילו, נשמות שהשגתם איננה נעלה כזו, הרי למרות שאהבתן ויראתן באות על ידי התבוננות ושכל, הרי זה רק שהשכל משמש לעורר וליצור את מדות האהבה והיראה, אבל עיקר עבודתן היא "עבודת המדות" — ולכן, שייכות נשמות אלו, ל"עולם היצירה", שהוא עולם המדות. ומכל־שכן שאותן נשמות שעבודתן היא מתוך "אהבה מסותרת" — המדות הטבעיות, שאינן באות מן השכל ומן המוחין, בודאי ובודאי שמקומן הוא ב"עולם היצירה"; רק בזמנים מסויימים עולות גם נשמות אלו ב"גן עדן העליון", ב"עולם הבריאה".

ליקוטי אמרים

ב"ה שאהבה זו נקרא רעותא דלבא כנ"ל ומרעותא דלבא נעשה לבוש לנשמה בעולם הבריאה שהוא גן עדן העליון כדלקמן וכמ"ש בזהר ויקהל

~ יום חמישי ח' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' נב, אך היינו דוקא... עד עמ' 104, מצוה עצמה:

אַךְ — מה שלמדנו, ש"מדור" נשמות הצדיקים, הוא ב"בריאה", **הֵינוּ דַוְקָא נְשָׁמוֹת מַמָּשׁ**, — ו"נשמה" היא הרי ענין השכל, כמו שכתוב[3]: "ונשמת שדי תבינם", **שֶׁהֵן בְּחִינַת מוֹחִין דְּגַדְלוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**, — השגתן היא באופן של "מוחין דגדלות", שהן מבינות אלקות כמו שהוא, בלי לבושי השגה ובלי משלים של הסברה, ולכן עבודתן היא "עבודת המוחין", שיש לה שייכות ל"עולם הבריאה", ול"גן עדן העליון" שב"עולם הבריאה". **אֲבָל בְּחִינַת הָרוּחַ שֶׁל הַצַּדִּיקִים**, — שעבודתם היא עבודת ה"רוח", עבודת המדות. שכן, גם השגתם בגדלות ה', אינה מגיעה לאופן ההשגה של אלה שהם בדרגה של "נשמה", כך שכל עבודתם מתוארת כ"עבודת המדות", כי גם המוחין שלהם שייכים למדות, בשמשם כמעוררי המדות. **וְכֵן שְׁאָר כָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָבְדוּ אֶת ה' בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** — ביראה ואהבה, **הַמְסֻתָּרוֹת בְּלֵב כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל** — ולא מתוך אהבה ויראה הבאות מן השכל — **אֵין עוֹלוֹת לְשָׁם**, — ל"גן עדן העליון" שב"עולם הבריאה", **רַק בְּשַׁבָּת וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ לְבַד**, — שבת וראש־חודש הם הזמן לעליית כל העולמות, ככתוב (בסוף ספר ישעיה): "והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו, יבוא כל בשר להשתחוות וגו'" — בזמנים אלה עולות גם נשמות אלו ל"גן עדן העליון", **דֶּרֶךְ הָעֲמוּד שֶׁמִּגַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן[4], שֶׁהוּא עוֹלָם הַבְּרִיאָה הַנִּקְרָא גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, לְהִתְעַנֵּג עַל ה' וְלֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**, — התענוג וההנאה מאלקות הם בעיקר ב"גן־עדן העליון" שב"עולם הבריאה" — עולם ההשגה. שכן, התענוג שיש לנשמה מאלקות, בא מהשגתה והבנתה אלקות,

ליקוטי אמרים

אך היינו דווקא נשמות ממש שהן בחי' מוחין דגדלות א"ס ב"ה אבל בחי' הרוח של הצדיקים וכן שאר כל נשמות ישראל שעבדו את ה' בדחילו ורחימו המסותרות בלב כללו' ישראל אין עולות לשם רק בשבת ור"ח לבד דרך העמוד שמג"ע התחתון לג"ע העליון שהוא עולם הבריאה הנקרא ג"ע העליון להתענג על ה' וליהנות

---

3. איוב לב, ח. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דלכאורה איך אפשרית שייכות בין חי (געה"ת) ומדבר (געה"ע) אלא שהוא ע"י עמוד (ומזה גם ראי' דעכצ"ל דאף שהן ב' מדריגות אפשרית עלי' כו'". כלומר: דברי רבנו הזקן שהעליה היא על ידי ה"עמוד", מסלקות קושי שיש להקשות לכאורה, כיצד אפשרית העליה מ"חי" (גן עדן התחתון) ל"מדבר" (גן עדן העליון) — ואומר רבנו הזקן שהעליה היא על ידי ה"עמוד"; ומכאן גם ראיה שמן ההכרח לומר שאם כי הם שתי מדריגות — אפשרית העליה מאחת לשניה.

עד כמה שאפשר להשיג — ; **כִּי אֵין הֶנְאָה וְתַעֲנוּג לְשֵׂכֶל נִבְרָא אֶלָּא בְּמַה שֶּׁמַּשְׂכִּיל וּמֵבִין וְיוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ,** — "משכיל", "מבין", "ויודע" — מכוונות לכוחות חכמה־בינה־דעת, **מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** — ומה שנשמות אלו מבינות בשכל ומשיגות אור אין־סוף ברוך־הוא ב"גן־עדן העליון" שב"עולם הבריאה", בא: **עַל־יְדֵי חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ** — על ידי ספירות ה"חכמה" וה"בינה" של "עולם האצילות", הנקראות חכמתו ובינתו, **הַמְּאִירוֹת שָׁם בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה.** — ב"עולם הבריאה" מאירות, כאמור, ספירות "חכמה" ו"בינה" ד"אצילות", ולכן הנשמות שב"גן עדן העליון" מבינות ומשיגות אור אין־סוף ברוך־הוא, ומזה בא ה"תענוג" שלהן. ובשבת וראש־חודש עולות גם שאר הנשמות ל"גן עדן העליון", כדי שגם הן יהיה להן התענוג הבא מהשגה. **וּמַה שֶּׁזּוֹכוֹת נְשָׁמוֹת אֵלּוּ** — שעבדו את השי"ת מתוך מדות אהבה ויראה טבעיות, **לַעֲלוֹת לְמַעְלָה מֵהַמַּלְאָכִים,** — מקומם של המלאכים הוא, כאמור, ב"עולם היצירה", בגלל עבודתם במדות טבעיות, ואין אנו אומרים שאי־פעם הם עולים ל"עולם הבריאה" — **אַף שֶׁעָבְדוּ** — אותן נשמות, **בְּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** — ביראה ואהבה, **טִבְעִיִּים לְבַד,** — באותו סוג אהבה ויראה טבעיות כמו המלאכים — מדוע, איפוא, ביחס לנשמות אלו, אנו אומרים שהן עולות בזמנים מיוחדים ל"עולם הבריאה"? אלא — **הֵינוּ, מִפְּנֵי שֶׁעַל־יְדֵי דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שֶׁלָּהֶם** — יראה ואהבה של אותן נשמות, **אִתְכַּפְיָא** — נכפתה, **סִטְרָא־אָחֳרָא הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפָם, כֵּין בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע"** — להימנע מלעשות רע, ועל־ידי־זה **לִכְבֹשׁ הַתַּאֲווֹת וּלְשַׁבְּרָן,** — התאוה נשברת כשלא נותנים לה לבוא לידי פועל במעשה, בדיבור או אפילו במחשבה של עבירה — דבר שבא כתוצאה מהיראה שלהן, **וּבֵין בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב"** — לעשות מצוות ומעשים טובים כנגד הטבע והרצון של הנפש הבהמית, שהיא נפש של "סטרא־אחרא". ענין ה"ועשה טוב" בא להן בעיקר מאהבתן להקב"ה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, וְהֵם** — הנשמות בהיותן בעולם הזה, **הָיוּ בַּעֲלֵי בְּחִירָה לִבְחֹר בְּרַע חַס־וְשָׁלוֹם וּבְחֵרוּ בְּטוֹב, לְאַכַּפְיָא לְסִטְרָא־אָחֳרָא** — לכפות את ה"סטרא־אחרא", **לְאִסְתַּלְּקָא וְיִקָּרֵא דְּקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כּוּ',** — שיתרומם כבודו של הקב"ה, כביכול, בכל העולמות, **כְּיִתְרוֹן הָאוֹר כּוּ',** — כיתרון האור הבא מן החושך דוקא, שכן על ידי שבירתן את החושך של ה"סטרא־אחרא", המשיכו יתרון באור הקדושה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** — הרי, למרות שהאהבה ויראה, באותן נשמות, היו טבעיות ולא שכליות, אך, כיון שקיומן תורה ומצוות באהבתן ויראתן, בא להן על ידי בחירה, לכן עבודתן היא למעלה מעבודתם של המלאכים שאינם בעלי בחירה. ומכאן זכותן לעלות, בזמנים מסויימים, ב"גן עדן העליון", דבר שאין המלאכים זוכים לו. להלן, יסביר רבנו הזקן, שמה שלמדנו שמקומן של הנשמות בעלות האהבה והיראה השכליות, הוא בעולם הבריאה, ומקומן של הנשמות בעלות האהבה והיראה הטבעיות, הוא בעולם היצירה — מדובר ביחס לנשמות עצמן. ואילו, התורה והעבודה של הנשמות, נכללות בעשר הספירות, של העולם בו עלו אותה תורה ואותה עבודה. עשר הספירות הן אלקות, ועל ידי העליה בעשר הספירות של העולם — הן מתאחדות באין־סוף ב"ה ממש. ואילו מקומן של הנשמות הוא ב"היכלות" של העולמות, שהם ענין של "עולם" ולא של אלקות, ותענוגן הוא מזיו השכינה בלבד של אותו עולם — כלומר: מתגלה לאותן נשמות "זיו" מהתורה שהן למדו ומהמצוות שהן קיימו בהיותן למטה בעולם הזה. והן מבינות אותו "זיו" בהשגה אמיתית, הן מבינות את מהות ההארה, וזה יוצר בהן את התענוג הנפלא של "גן עדן". ובלשון ה"תניא": **וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא בְּמִדּוֹר הַנְּשָׁמוֹת וּמְקוֹם עֲמִידָתָן,** — לפעמים במקום שלמעלה ממקום עמידתן הקבוע — כמו בשעת עלייתן ב"עולם הבריאה" בימי שבתות וראשי חדשים. **ובלשון כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מקום עמידתן — שזהו לפעמים לא במדורן (וכמו בשבת ור"ח דעולות לבריאה אף שמדורן ביצירה)". **אַךְ תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן נִכְלָלוֹת מַמָּשׁ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהֵן** — עשר הספירות, **בְּחִינַת אֱלָהוּת, וְאוֹר אֵין־סוֹף מִתְיַחֵד בָּהֶן** — בעשר הספירות, **בְּתַכְלִית הַיִּחוּד;** — האור האין־סופי המאיר בעולם, מתאחד עם הספירות של אותו עולם בתכלית היחוד; **וְהֵינוּ** — מה שאנו אומרים שהתורה והעבודה עולות ונכללות בעשר הספירות, הרי זה **בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה עַל־יְדֵי דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שִׂכְלִיִּים,** — יראה ואהבה שכליות. כשהתורה והעבודה נעשות מתוך אהבה ויראה שכליות, הן נכללות אז בעשר הספירות של "עולם הבריאה", **וּבְעֶשֶׂר**

ליקוטי אמרים

מזיו השכינה כי אין הנאה ותענוג לשכל נברא אלא במה שמשכיל ומבין ויודע ומשיג בשכלו ובינתו מה שאפשר לו להבין ולהשיג מאור א"ס ב"ה ע"י חכמתו ובינתו ית' המאירות שם בעולם הבריאה ומה שזוכות נשמות אלו לעלות למעלה מהמלאכים אף שעבדו בדחילו ורחימו טבעיים לבד היינו מפני שע"י דחילו ורחימו שלהם אתכפיא ס"א המלובשת בגופם בין בבחי' סור מרע לכבוש התאוות ולשברן ובין בבחי' ועשה טוב כנ"ל והם היו בעלי בחירה לבחור ברע ח"ו ובחרו בטוב לאכפיא לס"א לאסתלקא יקרא דקב"ה כו' כיתרון האור כו' כנ"ל והנה כל זה הוא במדור הנשמות ומקום עמידתן אך תורתן ועבודתן נכללות ממש בי"ס שהן בחי' אלהות ואור א"ס מתייחד בהן בתכלית היחוד והיינו בי"ס דבריאה ע"י דחילו ורחימו

סְפִירוֹת דִּיצִירָה עַל־יְדֵי דְּחִילוּ וְרְחִימוּ טִבְעִיִּים; — יראה ואהבה טבעיות, כשהתורה והעבודה נעשות מתוך אהבה ויראה טבעיות, הן נכללות אז בעשר הספירות של "עולם היצירה", **וּבְתוֹכָן מְלֻבָּשׁוֹת עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת וּמְיֻחָדוֹת בָּהֶן בְּתַכְלִית,** — עשר הספירות של "עולם האצילות", מתלבשות ומתאחדות בתכלית, בעשר ספירות "עולם הבריאה", ועל ידן גם בעשר ספירות "עולם היצירה", **וְעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת מְיֻחָדוֹת בְּתַכְלִית בְּמַאֲצִילָן אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** — שהאציל וגילה את עשר ספירות "עולם האצילות" — כמו שאומרים לגבי נבראים ובוראם, כך אומרים לגבי נאצלים ומאצילם — שעשר ספירות "עולם האצילות" מאוחדות בתכלית עם מאצילן, הרי, שהתורה והעבודה של הנשמות בהיותן בעולם הזה, על ידי שהן נכללות בעשר ספירות "עולם היצירה", או "עולם הבריאה" — הן מתאחדות עם האין־סוף ברוך־הוא. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַנְּשָׁמוֹת,** — כשלעצמן, ולא תורתן ועבודתן, **אֵינָן נִכְלָלוֹת בְּאֱלָהוּת דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת, אֶלָּא עוֹמְדוֹת בְּהֵיכָלוֹת וּמְדוֹרִין דִּבְרִיאָה אוֹ יְצִירָה,** — "היכלות" ו"מדורים" הם ענין של "עולם" ו"יש", ואינם בבחינת ביטול והתאחדות כמו הספירות, **וְנֶהֱנִין** — הנשמות, **מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, הוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְיֻחָד בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה אוֹ דִּיצִירָה,** — "זיו השכינה" ממנו הן "נהנין" — הוא אור אין־סוף ברוך־הוא המאוחד בעשר ספירות "עולם הבריאה" או בעשר ספירות "עולם היצירה", **וְהוּא זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן מַמָּשׁ** — הזיו של תורתן ועבודתן של אותן נשמות, [**עַיֵּן זֹהַר וַיַּקְהֵל דַּף רִי**], **כִּי שֶׁכַר מִצְוָה — הִיא מִצְוָה עַצְמָהּ:** — שמהתורה והמצוות שאדם קיים, ושמאוחדות עם אין־סוף ברוך־הוא, נמשך ומתגלה "זיו", לנשמה בגן עדן — והתענוג הוא השכר של קיום התורה והמצוות. מכאן אפשר להבין גדלותה ויקרותה של מצוה שיהודי מקיים בעולם הזה, ושל לימודו תורה ועבודתו את הקב"ה — אם מזיו והארה בלבד של תורה ועבודה, יש לנשמה תענוג נפלא כזה בגן־עדן! גדלות התענוג אנו למדים ממה שחכמינו ז"ל אומרים בנוגע ל"אחר", שמוטב שידונו אותו בגיהנום, כדי שיוכל לבוא ל"עלמא דאתי", לעולם הבא — לשכר של "גן עדן". כלומר: כדאים כל יסורי גיהנום (עליהם אומר הרמב"ן שכל יסורי איוב במשך שבעים שנה, אין להם ערך כלל ליסורי הנפש בגיהנום אפילו שעה אחת (וכדלקמן "אגרת התשובה" פרק י"ב)), ובלבד שיוכלו לאחר מכן להגיע לתענוג הנפלא שב"גן עדן". וכאמור, מתבטא תענוג זה בכך, שהנשמה נהנית מ"זיו" ו"הארה" של התורה והעבודה. שכן, את עצם התורה והמצוה לא היה בכוח הנשמה לקלוט ב"גן עדן", היא היתה מתבטלת לגמרי לעומתן. ה"עצם" של התורה והמצוות שהנשמה קיימה בעולם הזה, יתגלה רק לעתיד לבוא. ב"גן עדן" מאיר, כאמור, זיו והארה בלבד. בכך מובן מאמר חכמינו ז"ל[5]: "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", כי בעולם הבא, ב"גן עדן", נהנית הנשמה מזיו והארה בלבד של תורתה ועבודתה. ואילו, בהיותה בעולם הזה, יש לה את ה"עצם" של התורה והעבודה, שעל ידו היא מתאחדת עם הקב"ה עצמו. המעלה שבגן־עדן מתבטאת רק בכך ששם היא קולטת את ה"זיו" בהשגה אמיתית, היא משיגה שם את מהותו של הזיו — והשגת המהות של אלקות, גורמת תענוג נפלא. זהו פירוש מאמר חכמינו ז"ל: "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה" — כולל, קורת הרוח מהתורה והעבודה בעולם הזה — שכן, קורת הרוח והתענוג האמיתי קיים ב"גן עדן" דוקא, שם הנשמה משיגה ומבינה אלקות בהשגת המהות. אחרי שרבנו הזקן הסביר, ש"עולם הבריאה" הוא מקום הנשמות שעבודתן היא מתוך אהבה ויראה שכליות, ו"עולם היצירה" — מקום הנשמות שעבודתן היא מתוך אהבה ויראה טבעיות — הוא ממשיך להסביר ש"עולם האצילות" הוא מקום הנשמות של צדיקים גדולים שעבודתם למעלה גם מאהבה ויראה שכליות. עבודתם של אותם צדיקים היא בבחינת "מרכבה", שכל עניניהם היו בתכלית הביטול להקב"ה, ולא היה קיים בהם רצון אחר כלל, אלא מה שהוא רצון העליון בלבד.

ליקוטי אמרים

שכליים ובי"ס דיצירה ע"י דחילו ורחימו טבעיי' ובתוכן מלובשות י"ס דאצי' ומיוחדות בהן בתכלית וי"ס דאצי' מיוחדות בתכלית במאצילן א"ס ב"ה משא"כ הנשמו' אינן נכללות באלהות די"ס אלא עומדות בהיכלות ומדורין דבריאה או יצירה ונהנין מזיו השכינה הוא אור א"ס ב"ה המיוחד בי"ס דבריאה או דיצי' והוא זיו תורתן ועבודתן ממש [ע' זהר ויקהל דר"י] כי שכר מצוה היא מצוה עצמה:

---

5. אבות ד, יז.

~ יום שישי ט' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 104, ועולם האצילות שהוא... עד עמ' נג, לי"ח]:

וְעוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהַשָּׂגָה וְהַהֲבָנָה לְשֵׂכֶל נִבְרָא, — שכן, גם נברא רוחני, כמו למשל נשמה של "עולם הבריאה", הוא בכל זאת "נברא", ו"עולם האצילות" הוא למעלה גם מהשגתו. טעמו של דבר: **כִּי חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ וְדַעְתּוֹ שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מְיֻחָדוֹת שָׁם בּוֹ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, בְּיִחוּד עָצוּם וְנִפְלָא, בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז לְאֵין קֵץ מִבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה. כִּי שָׁם** ב"עולם הבריאה", **יָרְדוּ לְהָאִיר בִּבְחִינַת צִמְצוּם,** — חכמה־בינה־דעת של "עולם האצילות", הנקראות "חכמתו ובינתו ודעתו של אין־סוף ברוך־הוא", מאירות ב"עולם הבריאה", רק אחרי שהצטמצמו במדה כזו, **כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ שֵׂכְלִים נִבְרָאִים** — השכל של הנשמות והמלאכים של "עולם הבריאה", **לְקַבֵּל מֵהֶן** — ענין של, **חָכְמָה־בִינָה־דַעַת, לֵידַע אֶת ה', וּלְהָבִין וּלְהַשִּׂיג אֵיזוֹ הַשָּׂגָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּפִי כֹּחַ שֵׂכְלִים הַנִּבְרָאִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ בִּמְצִיאוּתָם,** — בלי הצמצום האמור, ויתירה מזו[6]: **וְלֹא יִהְיוּ בְּגֵדֶר נִבְרָאִים כְּלָל, רַק יַחְזְרוּ לִמְקוֹרָם וְשָׁרְשָׁם שֶׁהוּא בְּחִינַת אֱלָהוּת מַמָּשׁ.** — אילו ספירות חכמה־בינה־דעת של "עולם האצילות", היו מאירות ב"עולם הבריאה", בלי צמצום, והנבראים של "עולם הבריאה" היו מקבלים מהן השגה להבין אלקות כפי שהיא מצד ספירות "עולם האצילות" כמו שהן בעצם — היו אז אותם נבראים בטלים במציאות, כי אין בכוח השגתם "לקלוט" אור נעלה כזה. לכן היה הצמצום בתהליך ירידת והארת חכמה־בינה־דעת של "אצילות", ב"עולם הבריאה". ורק על ידי הצמצום, יש בכוח שכלו של הנברא, לקבל ולקלוט שכל והבנה באור אין־סוף ברוך־הוא, עד כמה ששכל של נברא יכול להשיג ולהבין אור אין־סוף. אך, ב"עולם האצילות", בו ספירות חכמה־בינה־דעת הן, כמו שהן בעצם — אין בכוח שכלם של נבראים לקבל מהן השגה באור אין־סוף ברוך־הוא — ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, צִמְצוּם זֶה** — מה שספירות חכמה־בינה־דעת של "אצילות" נצטמצמו, כדי להאיר ב"עולם הבריאה", **הִיא סִבַּת הַהֶאָרָה שֶׁמְּאִירוֹת שָׁם חָכְמָה־בִינָה־דַעַת שֶׁל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** — חכמה־בינה־דעת של "עולם האצילות", **לִנְשָׁמוֹת אֵלּוּ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** — שכן, בגלל שהאור בא על ידי צמצום — יכולות הנשמות לקבל ממנו, שתהיה להן השגה באור אין־סוף ברוך־הוא. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּאֲצִילוּת, שֶׁאֵינָם** — ספירות חכמה־בינה־דעת שב"אצילות", אינן **בִּבְחִינַת צִמְצוּם כָּל־כַּךְ** — כפי שהדבר ב"עולם הבריאה". שהרי, בכל זאת, בהיותן ענין של "ספירות", יש כבר בכך משום צמצום מסויים, אלא לא צמצום כזה כמו שהוא ב"עולם הבריאה", ולכן **אִי אֶפְשָׁר לִשְׂכָלִים נִבְרָאִים לְקַבֵּל מֵהֶן,** — מהספירות שב"אצילות". **וְלָכֵן לֵית מַחֲשַׁבְתָּא דִּילְהוֹן תְּפִיסָא שָׁם כְּלָל.** — אין ל"מחשבה" של הנבראים "תפיסה" (השגה) שם כלל. המחשבה וההשגה של נבראים אינן יכולות כלל "לקלוט" את האור המאיר ב"אצילות". **לָכֵן הוּא** — "עולם האצילות", **מָדוֹר לַצַּדִּיקִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא לְמַעְלָה מַעְלָה אֲפִלּוּ מִבְּחִינַת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** — יראה ואהבה, **הַנִּמְשָׁכוֹת מִן הַבִּינָה וָדַעַת בִּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁעוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת בִּינָה וָדַעַת לְשֵׂכֶל נִבְרָא,** — כך גם עבודתם היא הרבה למעלה מהאהבה והיראה הבאות מן השכל; **אֶלָּא עֲבוֹדָתָם הָיְתָה[7] בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה מַמָּשׁ לְאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְלִבְטֵל אֵלָיו**

ליקוטי אמרים

ועולם האצילות שהוא למעלה מהשכל וההשגה וההבנה לשכל נברא כי חכמתו ובינתו ודעתו של א"ס ב"ה מיוחדות שם בו בתכלית היחוד ביחוד עצום ונפלא ביתר שאת ויתר עז לאין קץ מבעולם הבריאה כי שם ירדו להאיר בבחי' צמצום כדי שיוכלו שכלים נבראי' לקבל מהן חב"ד לידע את ה' ולהבין ולהשיג איזו השגה באור א"ס ב"ה כפי כח שכלים הנבראים שהם בעלי גבול ותכלית שלא יתבטלו במציאותם ולא יהיו בגדר נבראים כלל רק יחזרו למקורם ושרשם שהוא בחי' אלהות ממש. והנה צמצום זה היא סבת ההארה שמאירות שם חב"ד של א"ס ב"ה לנשמות אלו בעולם הבריאה. משא"כ באצילות שאינם בבחי' צמצום כ"כ א"א לשכלים נבראים לקבל מהן ולכן לית מחשבתא דילהון תפיסא שם כלל לכן הוא מדור לצדיקי' הגדולים שעבודתם היא למעלה מעלה אפי' מבחי' דחילו ורחימו הנמשכות מן הבינה ודעת בגדולתו ית' כמו שעולם האצילות הוא למעלה מעלה מבחי' בינה ודעת לשכל נברא אלא עבודתם היתה בבחי' מרכבה ממש לא"ס

---

6. ולא שזה (ש"לא יהיו בגדר נבראים כלל") הוא תוצאה (ממה שיתבטלו ממציאותן), (כ"א הוא הוספה על זה, דהיינו שיתבטלו ממציאותן, ויתירה מזו... הם לא יהיו... גדר נבראים), וכדלקמן "וליבטל כו' וליכלל" ע"פ הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 7. "לכאורה

בְּמִצִּיאוּת, וּלְהִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם, עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ: – חכמינו ז"ל[8]: **"הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וְהֵינוּ** – מה שהאבות מתוארים כ"מרכבה", הוא: **לְפִי שֶׁכָּל יְמֵיהֶם הָיְתָה זֹאת עֲבוֹדָתָם.** – האבות היו תמיד בהתבטלות של "מרכבה": על ידי קיומם תורה ומצוות, הם יוצרים, על עצמם ועל כל עניניהם את דרגת ההתבטלות העליונה ביותר להקב"ה, כך שאין להם רצון אחר כלל, אלא רק מה שהוא רצון ה' – ולכן מקומם של צדיקים אלה הוא ב"עולם האצילות", בו מורגש אותו סוג של ביטול. **אַךְ מִי שֶׁשָּׂרַשׁ נִשְׁמָתוֹ קָטָן מֵהָכִיל עֲבוֹדָה תַּמָּה זוֹ,** – של בחינת "מרכבה", **לְבָטֵל וְלִכָּלֵל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּעֲבוֹדָתוֹ בִּקְבִיעוּת,** – לעמוד תמיד בביטול והתכללות באורו יתברך, **רַק לִפְרָקִים וְעִתִּים שֶׁהֵם עֵת רָצוֹן לְמַעְלָה, וּכְמוֹ בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת,** – שכן ארבעת השלבים שבסולם התפילה, הם כנגד ארבעת העולמות: חלק התפילה עד "ברוך שאמר", הוא בבחינת "עולם העשיה"; "פסוקי דזמרה" – בבחינת "עולם היצירה"; "קריאת שמע" – בבחינת "עולם הבריאה": "שמונה עשרה" – בבחינת "עולם האצילות", **וּבִפְרָט בַּהִשְׁתַּחֲוָאוֹת שֶׁבָּהּ,** – כשכורעים בשמונה־עשרה, **שֶׁכָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה הִיא בִּבְחִינַת אֲצִילוּת [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּ'פְרִי עֵץ חַיִּים' בְּקַבָּלַת שַׁבָּת** – שההשתחוואות הן בבחינת "אצילות"], **כִּי הִיא** – ההשתחוואה היא, **עִנְיַן בִּטּוּל בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת חָשִׁיב קְמִיהּ כְּלָא מַמָּשׁ,** – להיות חשוב לפני הקב"ה, כלא ממש; **אַיְ גַּם־כֵּן** – כשעומד בבחינת ביטול גמור רק "לפרקים ועתים", כמו למשל בשעת "שמונה עשרה" בכלל, ובהשתחוואות שב"שמונה עשרה" בפרט, **עִקַּר קְבִיעוּת נִשְׁמָתוֹ הוּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה** – שכן, מדובר כאן בקשר לנשמה, ששייכותה היא ל"עולם הבריאה", [**רַק לִפְרָקִים בְּעֵת רָצוֹן, תַּעֲלֶה נִשְׁמָתוֹ לַאֲצִילוּת בִּבְחִינַת "מַיִן נוּקְבִין", כַּיָּדוּעַ לְיוֹדְעֵי חֵ"ן]:** – רק בשעת רצון, תעלה נשמתו ל"עולם האצילות", על ידי התעוררות מלמטה, כפי הידוע ללומדי תורת הקבלה. עד כאן למדנו על שלשה הבדלים בקשר למקומן של הנשמות, בהם הן מקבלות את שכר עבודתן. להלן, מסביר רבנו הזקן, שמהשכר שהנשמות מקבלות עבור עבודתן, נבין את מהות העבודה עצמה:

ליקוטי אמרים

ב"ה וליבטל אליו במציאות ולהכלל באורו ית' הם וכל אשר להם ע"י קיום התורה והמצות ע"ד שאמרו האבות הן הן המרכבה והיינו לפי שכל ימיהם היתה זאת עבודתם. אך מי ששרש נשמתו קטן מהכיל עבודה תמה זו ליבטל וליכלל באורו ית' בעבודתו בקביעות רק לפרקים ועתים שהם עת רצון למעלה וכמו בתפלת שמונה עשרה שהיא באצילות ובפרט בהשתחוואו' שבה שכל השתחוואה היא בבחי' אצילות [כמ"ש בפרע"ח בקבל' שבת] כי היא ענין ביטול באורו ית' להיות חשיב קמיה כלא ממש אזי ג"כ עיקר קביעות נשמתו הוא בעולם הבריאה [רק לפרקים בעת רצון תעלה נשמתו לאצילות בבחי' מ"נ כידוע לי"ח]:

~ שבת קודש י' ניסן ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' נג, והנה שכר מצוה... עד עמ' 106, קדם ה'.

וְהִנֵּה, "שְׂכַר מִצְוָה – מִצְוָה", – השכר אינו דבר נפרד ונוסף על המצוה, שהנשמה מקבלת כגמול עבור המצוה – כמו, למשל, כסף שאדם מקבל עבור עבודה מסויימת שביצע – שאז, אין אנו יכולים לדעת מהשכר, את מהות העבודה; אלא שכר המצוה הוא הרי, כאמור, ההארה של המצוה המתגלה לנשמה ב"גן עדן", **פֵּרוּשׁ: שֶׁמִּשְׂכָּרָהּ** – של המצוה, **נֵדַע מָהוּתָהּ וּמַדְרֵגָתָהּ** – של המצוה. שלפי אופן השכר וההתגלות שמהמצוה לנשמה – אפשר לדעת את מהות ומדריגת המצוה. **וְאֵין לָנוּ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת** – להסביר את הענינים הנסתרים, **שֶׁהֵם צַדִּיקִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁהֵם** – שעבודתם היא, **בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה,** – עבודה שלמעלה משכל, ואשר משום כך היא נקראת "נסתרות", **רַק הַנִּגְלוֹת לָנוּ, שֶׁאַחֲרֵיהֶם כָּל אָדָם יִמְשֹׁךְ,** – רק אל אופני עבודה אלה, בענינים הגלויים, על כל אחד להימשך ולשאוף

ליקוטי אמרים

והנה שכר מצוה מצוה פי' שמשכרה נדע מהותה ומדרגתה ואין לנו עסק בנסתרות שהם צדיקי' הגדולים שהם בבחי' מרכבה רק הנגלו' לנו שאחריהם כל אדם ימשוך לידע נאמנה מהות ומדרגת עבודת ה' בדחילו

צ"ל 'היא' וכלפני זה" – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** 8. בראשית רבה מז, ו. זהר ח"א רי, ב.

ולהגיע אליהם, **לֵידַע נֶאֱמָנָה** – לדעת באמת, **מָהוּת וּמַדְרֵגַת עֲבוֹדַת ה' בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – ביראה ואהבה, **בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ, הַנִּמְשָׁכוֹת מִן הַבִּינָה וָדַעַת בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שכנ"ל שכרה בעולם הבריאה, מזה נדע שהעבודה (מצוה) מקומה בי"ס דבריאה". כלומר: שכר עבודה זו, הוא, כאמור, ב"עולם הבריאה", הרי שנדע מכך, שהעבודה (המצוה) – **מְקוֹמָהּ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּבְרִיאָה, וַעֲבוֹדָה בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ** – ביראה ואהבה, **הַטִּבְעִיִּים שֶׁבְּמֹחוֹ** – אהבה ויראה שאינן גלויות ומורגשות בלב, אלא הן בעיקר במוח, שהאדם זוכר ומעורר במוחו אהבה מסותרת. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שכנ"ל שכרה ביצירה, מזה נדע שהעבודה מקומה בי"ס דיצירה". כלומר: שכר עבודה זו, הוא, כאמור, ב"עולם היצירה", הרי שנדע מכך שמקומה של עבודה זו הוא **בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּיצִירָה. אֲבָל עֲבוֹדָה בְּלִי הִתְעוֹרְרוּת דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **אֲפִלּוּ בְּמֹחוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי,** – שגם במוחו אין האהבה והיראה בהתגלות, **דְּהַיְנוּ לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית הַמְסֻתֶּרֶת בַּלֵּב, לְהוֹצִיאָהּ מֵהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַלֵּב אֶל הַגִּלּוּי, אֲפִלּוּ בְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ עַל־כָּל־פָּנִים,** – כלומר: לא זו בלבד שאין בכוחו לעורר אהבה גלויה ומורגשת בלבו, אלא הוא גם אינו יכול לעורר את האהבה הטבעית המסותרת, שתורגש לפחות בהתגלות במוחו, ותהיה בהתעוררות בתעלומות לבו, דבר המביא ליצירת רצון במוחו, לקיים תורה ומצוות, כדי להידבק, על ידן, עם הקב"ה, **רַק הִיא** – האהבה, **נִשְׁאֶרֶת מְסֻתֶּרֶת בַּלֵּב כְּתוֹלְדָתָהּ כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קֹדֶם הָעֲבוֹדָה** – כשהאהבה להקב"ה מוסתרת לגמרי, ואינה מעוררת ענין העבודה – **הֲרֵי עֲבוֹדָה זוֹ** – שהוא עובד בלי התעוררות רגשי אהבה ויראה, **נִשְׁאֶרֶת לְמַטָּה בְּעוֹלָם הַפֵּרוּד[9], הַנִּקְרָא "חִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת"[10],** – "פנימיות העולמות" היא ה"ספירות", שהן האלקות של העולמות. ואילו הדרגה שאנו עוסקים בה עתה היא בקשר למה שנקרא "חיצוניות העולמות", **וְאֵין בָּהּ** – בעבודה זו, **כֹּחַ לַעֲלוֹת וְלִיכָּלֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהֵן עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' דִּבְלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ – לָא פָּרְחָא לְעֵילָא,** – וכמו שכתוב ב"תיקוני זוהר", שבלי יראה ואהבה, אין הן פורחות למעלה. שכן, כפי שיוסבר להלן, נמשלות אהבה ויראה לכנפיים, בהן עפה הציפור למעלה – כך גם, על־דרך־משל, האהבה והיראה הן ה"כנפיים", שעל ידן עולות התורה והעבודה למעלה. ואילו, בעבודה בלי אהבה ויראה, חסרות הרי ה"כנפיים" שיעלו אותה למעלה, **וְלָא יָכְלָא לְסַלְקָא וּלְמֵיקַם קָדָם ה'.** – ואין עבודה זו יכולה לעלות ולעמוד לפני הקב"ה. רק כשהעבודה היא מתוך אהבה ויראה – היא עולה למעלה לפני ה'. להלן, מסביר רבנו הזקן, שמה שלמדנו שבלי התעוררות אהבה ויראה, אין בכוח העבודה לעלות למעלה "קדם ה'", אין זה רק אם הוא עוסק בעבודה לשם פניה עצמית; אלא גם אם הוא עוסק בעבודה בלי שום פניה, כי־אם באופן סתמי, "כמצוות אנשים מלומדה" – מפני שהוא רגיל מקטנותו לקיים את המצוות – הרי גם עבודה זו נקראת "שלא לשמה", כי חסר בה ה"לשמה" של אהבה ויראה.

ליקוטי אמרים

ורחימו בהתגלות לבו הנמשכות מן הבינה ודעת בגדולת א"ס ב"ה מקומה בי"ס דבריאה ועבודה בדחילו ורחימו הטבעיים שבמוחו בי"ס דיצירה אבל עבודה בלי התעוררות דחילו ורחימו אפי' במוחו בבחי' גילוי דהיינו לעורר האהבה הטבעית המסותרת בלב להוציאה מההעלם והסתר הלב אל הגילוי אפי' במוחו ותעלומות לבו עכ"פ רק היא נשארת מסותרת בלב כתולדתה כמו שהיתה קודם העבודה הרי עבודה זו נשארת למטה בעולם הפירוד הנק' חיצוניות העולמות ואין בה כח לעלות וליכלל ביחודו ית' שהן עשר ספי' הקדושות וכמ"ש בתיקונים דבלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא ולא יכלא לסלקא ולמיקם קדם ה'.

---

9. "ראה לקמן רפ"מ – שאפ"ל גם בעולם היצירה. וצע"ק שהרי אומר כאן 'נשארה למטה' ועיין בקו"א. – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 10. "ע"פ הנ"ל מובן "העולמות" – לשון רבים, עשי' ויצירה". – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אמירת הנשיאים לתחילת חודש ניסן

יש לקרוא בכל יום ויום מן ר"ח ניסן עד י"ב בו דבר יום ביומו מי"ב נשיאים. וביום י"ג זאת חנוכת המזבח. ואחר שקרא הפרשה של אותו יום, יאמר היהי רצון, של אחר הנשיאים, וגם כהנים ולוים אומרים אותו:

יום ראשון, ד' ניסן

בַּיּוֹם הָרִבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

יום שני, ה' ניסן

בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:

יהי רצון שאומרים אחר אמירת הנשיאים בניסן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתָּאִיר הַיּוֹם בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל עַל נִשְׁמָתִין קַדִּישִׁין דְּמִתְחַדְּשִׁין כְּצִפֳּרִים וּמְצַפְּצְפִין וּמְשַׁבְּחִין וּמְצַלְּאִין עַל עַמָּא קַדִּישָׁא יִשְׂרָאֵל. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תַּכְנִים וּתְעַיֵּל הַנָּךְ צִיפָּרֵי קַדִּישֵׁי לַאֲתַר קַדִּישָׁא דְּאִיתְמַר עֲלֵיהּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁבְּאִם אֲנִי עַבְדְּךָ מִשֵּׁבֶט

ליום ראשון ד' ניסן	ליום שני ה' ניסן
רְאוּבֵן	שִׁמְעוֹן

שֶׁקָּרָאתִי בְּתוֹרָתְךָ פָּרָשָׁה שֶׁל הַנָּשִׂיא הַיּוֹם, אֲזַי יָאִירוּ נָא עָלַי כָּל נִצּוֹצִין קַדִּישִׁין וְכָל הָאוֹרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַכְּלוּלוֹת בִּקְדֻשַּׁת זֶה הַשֵּׁבֶט לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּתוֹרָתְךָ וּבְיִרְאָתֶךָ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל יְמֵי חַיַּי אֲנִי וְזַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן:

יום שלישי, ו׳ ניסן

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל:

יום רביעי, ז׳ ניסן

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד:

יום חמישי, ח׳ ניסן

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר:

יהי רצון שאומרים אחר אמירת הנשיאים בניסן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתָּאִיר הַיּוֹם בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל עַל נִשְׁמָתִין קַדִּישִׁין דְּמִתְחַדְּשִׁין כְּצִפֳּרִים וּמְצַפְּצְפִין וּמְשַׁבְּחִין וּמְצַלְּאִין עַל עַמָּא קַדִּישָׁא יִשְׂרָאֵל. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תַּכְנִים וּתְעַיֵּל הַנָּךְ צִיפָּרֵי קַדִּישֵׁי לַאֲתַר קַדִּישָׁא דְּאִיתְמַר עֲלֵיהּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁבְּאִם אֲנִי עַבְדְּךָ מִשֵּׁבֶט

ליום שלישי ו׳ ניסן	ליום רביעי ז׳ ניסן	ליום חמישי ח׳ ניסן
גָד	אֶפְרָיִם	מְנַשֶּׁה

שֶׁקָּרָאתִי בְּתוֹרָתֶךָ פָּרָשָׁה שֶׁל הַנָּשִׂיא הַיּוֹם, אֲזַי יָאִירוּ נָא עָלַי כָּל נִצּוֹצִין קַדִּישִׁין וְכָל הָאוֹרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַכְּלוּלוֹת בִּקְדֻשַּׁת זֶה הַשֵּׁבֶט לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּתוֹרָתֶךָ וּבְיִרְאָתֶךָ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל יְמֵי חַיַּי אֲנִי וְזַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן:

יום שישי, ט׳ ניסן

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:

שבת קודש, י׳ ניסן

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

יהי רצון שאומרים אחר אמירת הנשיאים בניסן:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתָּאִיר הַיּוֹם בְּחַסְדְּךָ הַגָּדוֹל עַל נִשְׁמָתִין קַדִּישִׁין דְּמִתְחַדְּשִׁין כְּצִפֳּרִים וּמְצַפְּצְפִין וּמְשַׁבְּחִין וּמְצַלְּאִין עַל עַמָּא קַדִּישָׁא יִשְׂרָאֵל. רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תַּכְנִים וּתְעַיֵּל הַנָּךְ צִיפָּרֵי קַדִּישֵׁי לַאֲתַר קַדִּישָׁא דְּאִיתְמַר עֲלֵיהּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁבְּאִם אֲנִי עַבְדְּךָ מִשֵּׁבֶט

ליום שבת־קודש י׳ ניסן	ליום שישי ט׳ ניסן
דָן	בִּנְיָמִן

שֶׁקָּרָאתִי בְּתוֹרָתֶךָ פָּרָשָׁה שֶׁל הַנָּשִׂיא הַיּוֹם, אֲזַי יָאִירוּ נָא עָלַי כָּל נִצּוֹצִין קַדִּישִׁין וְכָל הָאוֹרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַכְּלוּלוֹת בִּקְדֻשַּׁת זֶה הַשֵּׁבֶט לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּתוֹרָתֶךָ וּבְיִרְאָתֶךָ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל יְמֵי חַיַּי אֲנִי וְזַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמֵן:

אגרות קודש

ב״ה, י״א ניסן, תשי״ג

... במענה על שאלתו אודות ברכת החמה, הנה בדעתי וכדעת רוב המכריע של האחרונים, לברכה בעזה״י ובנוסח - עושה מעשה בראשית (ולא עושה בראשית) כיון שכן הוא דעת רבינו הזקן בענין ברכת הרעמים וכמ״ש בברכת הנהנין.

לוח היום יום...

יום ראשון

יום ששי — ד ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תזריע, ששי עם פירש"י.
תהלים: כג־כח.
תניא: וכשעוסק . . . כמ"ש בזהר.

עֲבוֹדַת בַּעֲלֵי עֲסָקִים מִתְחַלֶּקֶת לִשְׁנֵי סְעִיפִים עִקָּרִים:

א) הֲעֲבוֹרָה עִם עַצְמוֹ. בְּעֵת עִסְקוֹ מַמָּשׁ בַּשָּׁעָה הַפְּנוּיָה, בְּיָשְׁבוֹ בַּחֲנוּת וְכַדּוֹמֶה, יִלְמֹד מִשְׁנָה מִשְׁנָיוֹת, פֶּרֶק תַּנְיָא, וְיִהְיֶה לוֹ אֵיזֶה דִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּמוֹ חֲמֵשׁ מִשְׁנָיוֹת תְּהִלִּים תַּנְיָא, שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי בָּהֶם בְּעַל־פֶּה, לְמַעַן שֶׁיּוּכַל לַחֲזֹר עֲלֵיהֶם בְּהָלְכוֹ בָּרְחוֹב, בַּשּׁוּק וְכַדּוֹמֶה.

ב) הֲעֲבוֹרָה עִם זֻלָּתוֹ. בְּעֵת הַדִּבּוּר בְּעִנְיְנֵי עֵסֶק, יְסַבֵּב הַדִּבּוּר לְסַפֵּר אֵיזֶה סִפּוּר תָּכְנִי, וְלִמְצֹא עִלָּה וְסִבָּה לְעוֹרֵר עַל דְּבַר לִמּוּד וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

יום שני

שבת — ה ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: תזריע, שביעי עם פירש"י.
תהלים: כט־לד.
תניא: פרק מ. אך . . . נה באריכות.

בְּ'רְצֵה' דִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן אוֹמְרִים "בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת" – בֵּית דְּגוּשָׁה, "וּבַעַל הַנֶּחָמוֹת" – בֵּית רְפוּיָה.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר"ש] אָמַר בְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה "לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ, אֶלָּא אָדָם מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ", כָּבוֹד יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: לְשׁוֹן כַּבְדָּא, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה "כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה – נַעֲשָׂה לִבּוֹ כְּכָבֵד", וּלְשׁוֹן כָּבוֹד, גִּלּוּי אוֹר מַקִּיף נַעֲלֶה. וְזֶהוּ "לֹא מְקוֹמוֹ שֶׁל אָדָם מְכַבְּדוֹ", כְּלוֹמַר מְקָרְרוֹ, אֶלָּא "אָדָם מְכַבֵּד אֶת מְקוֹמוֹ", שֶׁנִּתָּן לוֹ כֹּחַ וָעֹז לְהָאִיר אֶת מְקוֹמוֹ בְּאוֹר תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה. כְּשֵׁם דְּבִירִידַת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף "מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ תְּהֵא צַדִּיק", דִּשְׁבוּעָה זוֹ הוּא עִנְיַן הַשֹּׂבַע בְּכֹחוֹת נַעֲלִים שֶׁתּוּכַל לְהַשְׁלִים כַּוָּנַת יְרִידָתָהּ, הִנֵּה כֵּן הוּא בְּכָל אָדָם וְאָדָם בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא.

יום שלישי

יום ראשון — ו ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מצורע, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: הגהה (ושם . . . 110 רצון זו).

הַנִּסָּיוֹן הֵרָאָה, אֲשֶׁר כְּשֶׁמְּמַעֲטִים בַּחֲקִירוֹת, וְעוֹבְדִים בְּסֵדֶר וּבְתַקֵּף עַל פִּי הַנְּעִימוּת שֶׁל תּוֹרָה, יָמִין מְקָרֶבֶת וּשְׂמֹאל דּוֹחָה, אֲזַי פּוֹעֲלִים בְּוַדַּאי, וּבִפְרָט בָּעִנְיָנִים הָעִקָּרִים מֵעִקְּרֵי הַדָּת.

יום רביעי

יום שני — ז ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מצורע, שני עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: ובזה יובן . . . 110 בר"מ.

נוסח "וְיִהִי בִּנְסֹעַ": וְכִרְצוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל.

כְּנוּי מִשְׁפָּחָה שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: בָּרוּכָאוִוִיטְשׁ.
כְּנוּי מִשְׁפָּחָה שֶׁל בְּנוֹ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי: שְׁנֵיאוֹרִי.
כְּנוּי מִשְׁפָּחָה שֶׁל הַ"צֶּמַח צֶדֶק": שְׁנֵיאוֹרְסָאהן.

יום חמישי

יום שלישי — ח ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מצורע, שלישי עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: כי כמו . . . נו בפע"ח.

כָּל נְשָׁמָה יֵשׁ לָהּ עֲבוֹדָה פְּרָטִית בְּמֹחִין וּמִדּוֹת כְּפִי טִבְעָהּ וְעִנְיָנָהּ. וּכְתִיב "מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי", מֵהַהַטָּיוֹת הָרָעוֹת שֶׁמַּרְגִּישׁ בְּמִדּוֹתָיו הַטִּבְעִיּוֹת, מִזֶּה מִתְחַכֵּם וְיוֹדֵעַ אֵיךְ לְכַלְכֵּל תִּקּוּן מִדּוֹתָיו וְשִׁעְבּוּד הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ בַּעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ.

יום שישי

יום רביעי — ט ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מצורע, רביעי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: והנה אף דדחילו . . . באריכות.

ניט הייזער און געלד איז דער אידישער רייכטום. דער אידישער אייביקער רייכטום איז, אז מען איז אידען וואָס היטען אָפּ תורה און מצות, און מ'ברייגנט אויף דער וועלט קינדער און אייניקלאך וואָס היטען אָפּ תורה און מצות.

תרגום

לֹא בָּתִּים וּמָמוֹן הֵם הָעֹשֶׁר הַיְּהוּדִי. הָעֹשֶׁר הַיְּהוּדִי הַנִּצְחִי הוּא, שֶׁאָנוּ יְהוּדִים הַשּׁוֹמְרִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וּמְבִיאִים לָעוֹלָם בָּנִים וּנְכָדִים הַשּׁוֹמְרִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

שבת קודש

יום חמישי — י ניסן — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מצורע, חמישי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: פרק מא. ברם . . . עבודת עבד.

בִּדְבַר הַתְּעָמוּלָה בְּעִנְיַן טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה בְּמוֹשָׁבוֹ, יִתְבּוֹנֵן בָּזֶה: אִלּוּ יְצַיֵּר, אֲשֶׁר ה' אִנָּה לְיָדוֹ לְהַצִּיל מוֹשַׁב יְהוּדִים מִכִּלָּיוֹן, רַחֲמָנָא לִצְלָן, הִנֵּה בֶּטַח הָיָה מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל זֶה, וְהָיָה מְהַלֵּל וּמְשַׁבֵּחַ אֶת ה' יִתְבָּרֵךְ, עַל גֹּדֶל הַחֶסֶד לְזַכּוֹתוֹ בִּזְכוּת גָּדוֹל כָּזֶה. כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן הִיא תַּעֲמוּלָה זוֹ, שֶׁהִיא הַצָּלַת נְפָשׁוֹת מַמָּשׁ.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון ד' ניסן ~

שותף שקנה – הקנין לעצמו או לשותפות?

הלכות נחלות פרק ט, הלכה ז: אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְקָנָה עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְהִלְוָה לַאֲחֵרִים, וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: 'מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוִיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בְּהֵן עֲבָדִים, אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אָבִי אִמִּי', אוֹ 'מְציאָה מָצָאתִי', אוֹ 'מַתָּנָה נָתְנוּ לִי' – עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלָה לוֹ יְרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, וְזָכָה בְּמַתָּנָה.

וכתב הש"ך (חו"מ סי' סב סק"ב):

לדעת הרמב"ם, וכן נפסק ב'שלחן ערוך' (שם), אחד האחים ("שעדיין לא חלקו ירושת אביהן... הרי הן כשותפין לכל דבר") או אחד השותפים שמצא מציאה, הרי היא לעצמו. וכן סובר הריב"ם שהביאו ב'הגהות אשר"י' (ב"ב נב, ב), אך לדעת הר"ב מרגנשפורג מציאה שמצא אחד האחים או אחד השותפים, מתחלקים בה כולם.

~ יום שני ה' ניסן ~

לדון או להימנע?

הלכות סנהדרין פרק ג, הלכה י: כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים – בּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת... עַד שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָן, וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ מִן הַדִּין, תִּתְקַלְקֵל הַשּׁוּרָה. אַף עַל פִּי כֵן, לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין לַדִּין, עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶן הָעָם וְהַזְּקֵנִים, וּפוֹצְרִין בָּם.

הגמרא (קדושין עו, ב) מספרת על ויכוח שהתנהל בין רב ביבי לגר אחד, כאשר כל אחד רצה להתמנות לשררה. ויש לתמוה: אפילו אם רב ביבי סבר שהוא ראוי למינוי יותר מהגר, הרי דרך החכמים ש"לא יושבין בדין עד שמכבידין עליהם ופוצרים בהם", ומדוע עשה מאמצים להתמנות לתפקיד?

ומתרץ הט"ז (חו"מ סי' ח ס"ב): כאשר החכם יודע שאחר שיסרב בתחילה יפצירו בו, ראוי לסרב, אך כאן נדחק הגר להתמנות ובמקרה זה יש לחכם לעשות כל שביכולתו כדי שיתמנה הוא ולא מי שאינו ראוי.

אמנם, מדברי הרמב"ם כאן עולה שאפילו כאשר ידוע לו שאין אחר ראוי כמותו לא יתמנה עד שיפצירו בו, ולכאורה הרי זה סותר לדבריו להלן (פ"כ ה"ח): "...'ועצומים כל הרוגיה' – זה שהגיע להוראה ואינו מורה, והוא שיהיה הדור צריך לו", ('ועצומים' – כשהדיין עוצם עיניו, בזה הורג את בני דורו). ואם מי שאינו מורה עובר על איסור, כיצד רשאי להתחמק לכתחילה מהמינוי?

ומתרץ הסמ"ע (חו"מ סי' ח' סקי"ז): גם שם מדובר רק כשסירובו נמשך על אף ההפצרות, ועל כך נאמר 'ועצומים כל הרוגיה', אך מלכתחילה ראוי להשתמט מהמינוי.

תירוץ נוסף: כאן מדובר כאשר אין ראוי כמותו כאן אך יש במקום אחר, ולכן לכתחילה יש להשתמט מהמינוי, אך שם מדובר כאשר 'הדור צריך לו' היינו שאין כמותו בשום מקום (סמ"ע שם).

אך ה'תומים' דחה תירוץ זה, שהרי לגבי בעלי־הדין אין הבדל אם במרחק מהם נמצא דיין אחר ראוי שאין באפשרותם לפנות אליו ואין זו סיבה לדיין הנמצא כאן להשתמט מלדון. ותירץ שכאן מדובר כאשר אין אחר ראוי כמותו, אך קיימים אחרים הראויים לדון ולא ייגרם עיוות הדין, אך שם מדובר כאשר הדור צריך לו כי אין בכלל אחרים הראויים לדון ולכן חובה עליו לדון.

ויש שכתבו, שהאיסור של 'ועצומים כל הרוגיה' הוא בהוראת איסור והיתר, שאין להשתמט מכך כי חובה להפריש אחרים מאיסור, אך למינוי של שררה על הציבור אין להשתדל עד שיפצירו בו (ישועות ישראל חו"מ ס"ח סק"ב).

~ יום שלישי ו' ניסן ~

באילו דינים רשאי בית־דין לדון בזמן הזה?

הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה יג: מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָּזַל, גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת, אֵין גּוֹבִין אוֹתָהּ.

דיינים סמוכים שבארץ ישראל יכולים לדון דיני ממונות, אבל דיינים שבחוץ לארץ אינם ראויים לדון מדין תורה. ואמרו בגמרא: שדייני חוץ לארץ יכולים לדון דיני הלוואות בשליחות הדיינים שהיו סמוכים בדורות קודמים בארץ ישראל, כדי "שלא תנעול דלת בפני לווים". וכל זה בדבר שכיח כמו הלוואות, אבל דברים שאינם שכיחים כגון גזילות וחבלות – אין רשות לבית־דין שבחוץ לארץ לדון בהם (גיטין פח, ב. סנהדרין ג, א. וראה לעיל הל' ח).

והקשו התוספות (בבא קמא פד, ב ד"ה אי): הרי מצינו בהרבה מקומות (שם צו, ב. קטו, א. ועוד) שדנו דיני גזילות בחוץ לארץ? ותירצו שבגזילות שעל ידי חבלות, כגון שתוך כדי מריבה תקף אחד וגזל את חברו, דבר שאינו שכיח, אין דנים בחוץ לארץ, אבל שאר גזילות "מעשים בכל יום שאנו דנים" כי "שליחות בית־דין של ארץ ישראל עושין" (ועיין סמ"ע חו"מ סי' א סקי"ד שפירש כן בדעת השו"ע).

אבל לפירוש ה'כסף משנה' בשיטת הרמב"ם, קושיית התוספות מיושבת באופן אחר:

דייני חוץ לארץ גובים את תשלום הקרן של הגנב או הגזלן, "אבל התוספת (כגון כפל בגנב או תוספת חומש בגזל ונשבע לשקר ואח"כ הודה – רדב"ז) אין גובין אותה", ובזה אמרו בגמרא שבית־דין שבחוץ לארץ אין רשאים לדון. וכתב הש"ך שזו גם דעת ה'שלחן ערוך' (חו"מ שם סק"ט).

ועוד הביא ה'כסף משנה' בשם ה'נמוקי יוסף' (ב"ק ריש פ"ח):

גזילה גמורה כעין שנאמר 'ויגזול את החנית מיד המצרי', שהיא דבר שאינו מצוי, אין דנים בה בזמן הזה, אבל שאר גזילות, כגון השולח יד בפיקדון או שומר שגזל מה שניתן לו לשמור, שהן שכיחות, כן דנים בהן בזמן הזה.

~ יום רביעי ז' ניסן ~

איך יוצא הדין לאמיתו?

הלכות סנהדרין פרק ז, הלכה א: אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: 'אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי', וְאָמַר בַּעַל דִינוֹ: 'פְּלוֹנִי יָדוּן לִי' – הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי הַדַּיָּנִין שֶׁבְּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, בּוֹרְרִין לָהֶן דַּיָּן שְׁלִישִׁי, וּשְׁלָשְׁתָּם דָּנִין לִשְׁנֵיהֶם; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ.

ה'כסף משנה' מדייק מלשון הרמב"ם ("אחד מבעלי דינין שאמר...") כי דרך זו שבה כל אחד מבעלי הדין בוחר לו דיין מטעמו, אינה המומלצת מלכתחילה אלא רק במקרה שכל אחד מבעלי הדין דורש לדון בפני דיין מסוים, יש להיענות לדרישתו ולקיים את הדיון בפני שני דיינים אלה ודיין שלישי.

אך יש שכתבו כי מדברי המשנה (סנהדרין ג, א) משמע כי זו הדרך הרצויה מלכתחילה (ראה תוספות יו"ט שם, אמרי בינה סנהדרין כג, א ד"ה ומיהו), וכפי שכותב הרמב"ם (ומקורו מדברי הגמרא שם): "שמתוך כך יצא הדין לאמיתו".

ובביאור הדבר יש שפירשו כי בכך מובטחת יותר היענותם של בעלי הדין לפסק הדין, כאשר הצד המפסיד יודע שהדיין שלו העלה את כל הצדדים האפשריים לזכותו (רש"י סנהדרין כג, א). ויש אומרים שיש בכך תועלת לעצם הדיון המתנהל בצורה מעמיקה יותר, כאשר לכל אחד מהדיינים הנבחרים יש עניין לחפש את זכות בעל הדין שבחר בו והוא מציעה בפני הדיין השלישי המכריע לאחר שמיעת הטענות לעומקן (רא"ש סנהדרין ג, ב).

ויתירה מכך כתב הרמ"א (חו"מ סי' ז ס"ז) כי אע"פ שבדרך כלל ראוי להחמיר שלא יישב בדין מי שמיודד עם אחד מבעלי הדין (אף שאינו בגדר אוהב גמור הפסול מעיקר הדין), אך כאשר כל אחד בורר לו אחד מן הדיינים, ראוי לכתחילה שכל אחד יבחר את איש אמונו כדי שיהפוך בזכותו ומתוך כך ייצא הדין לאמיתו.

אך על כך כתב ה'אורים ותומים' (אורים שם יט), כי זהו רק בתנאי שמגמתו של הבורר להגיע לחקר האמת, ואף שמחפש

את צדדי הזכות של שולחו אינו עומד על דעתו ואינו מהסס להודות על האמת, ולכן יש למחות על הנהוג כיום שהבורר "חותר ככל יכולתו להצדיק הבעל־דין שברר אותו – אם בצדק ואם בעוול", ובכך גורם לעיוות הדין.

~ יום חמישי ח' ניסן ~

דין אחד, מקורות נפרדים

הלכות סנהדרין פרק י, הלכה ה: שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד – אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת, אֵין נִמְנִין אֶלָּא בְּאֶחָד.

מלשון הרמב"ם משמע שכאשר אמרו טעם אחד ממקרא אחד בוודאי נמנים כאחד, והחידוש הוא שאפילו משני מקראות נמנים כאחד.

אמנם, בגמרא (סנהדרין לד, א) נאמר: "אמרו שנים טעם אחד משני מקראות, אין מונין להן אלא אחד... דאמר קרא 'אחת דבר אלוקים, שתים זו שמעתי' – מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות". ופירש רש"י: כלל הוא שלא אמר הקב"ה שני פסוקים שונים כדי ללמוד מהם אותו דין, ולכן כאשר שני דיינים אמרו טעם אחד וכל אחד מתבסס על פסוק אחר, ברור שאחד מהם טועה כי לא יתכן ששני הפסוקים באו ללמד אותו דין.

ואם כן, רק כאשר אמרו טעם אחד משני מקראות נמנים כאחד, כי ברור שאחד מהם טועה, אך אם הגיעו לאותה מסקנה מאותו הפסוק, אין סיבה לומר שאחד מהם טועה, וראוי למנות אותם כשניים, היפך משמעות דברי הרמב"ם שאם אומרים טעם אחד, ממקרא אחד בוודאי נמנים רק כאחד!

ומבאר ה'קרן אורה' (סנהדרין שם):

בדיני נפשות צריך כל אחד צריך לומר טעם משל עצמו כדי לזכות או לחייב, ולכן כאשר אומרים טעם אחד ממקרא אחד בוודאי אין נמנים אלא כאחד, אך כאשר אומרים טעם אחד משני מקראות שונים, היה מקום לומר שנחשבים כשניים ועל כך מחדש הרמב"ם שבכל זאת נמנים כאחד עד שיאמרו שני טעמים משני מקראות שונים.

והש"ך (חו"מ סכ"ה סקי"ט) מקשה על שיטת הרמב"ם: איך יתכן לדרוש שכל אחד מהדיינים יאמר טעם אחר, וכי באדם שהרג את הנפש ופסקו כל הדיינים שחייב מיתה משום שעבר על 'לא תרצח' ייחשבו כולם רק כדעה אחת משום שכולם הסתמכו על אותו מקור? ולכן כתב שתיבת 'אפילו' היא טעות בדברי הרמב"ם, ויש לגרוס "שנים שאמרו טעם אחד משני מקראות אין מונין אלא כאחד", אך אם יאמרו ממקרא אחד בוודאי נמנים כרבים.

אך ה'קרן אורה' מקיים את הגירסא שלפנינו ומיישב את קושיית הש"ך שאכן בדין המפורש בכתוב אפשר שכולם יתבססו על מקור אחד, ודברי הרמב"ם שכל דיין צריך לומר טעם נפרד אמורים בדבר התלוי בסברא.

~ יום שישי ט' ניסן ~

מתי מחזירים את הנידון לבית־דין?

הלכות סנהדרין פרק יג, הלכה א: מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה – מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוּדָרִין בְּיָדוֹ, וְהַסּוּס רָחוֹק מִמֶּנּוּ, וְהַכְּרוּז יוֹצֵא לְפָנָיו: 'פְּלוֹנִי יוֹצֵא לֵהָרֵג... מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת, יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו'. אָמַר אֶחָד: 'יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת' – זֶה מֵנִיף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין.

הקשה ה'תוספות יום טוב' (סנהדרין פ"ו מ"א):

במשנה (שם) נאמר שאם אחד אומר 'יש לי ללמד עליו זכות', העומד בפתח בית־דין מניף את הסודר שבידו והרוכב על הסוס רואה זאת ורץ אל הנידון 'ומעמידו', היינו, שמעמידים את הנידון והמוליכים אותו עד שבית־דין יחקור אם יש טעם בדברי המזכה (רש"י שם ד"ה הלה), אך לא מוזכר שהם חוזרים לבית־דין, ומדוע כתב הרמב"ם ש"מחזיר את הנדון לבית־דין"?

וביאר ב'חמרא וחיי' (לבעל ה'כנסת הגדולה', סנהדרין מג, ב):

יש לחפש ולהגיע לזיכוי הנידון והצלתו (שהרי הכרוז מודיע: "מי שיודע לו זכות יבא וילמד") ויתכן שדברי מלמד הזכות אין בהם ממש, והנידון ומוליכיו נמצאים כבר קרוב לבית הסקילה, ויבוא אדם נוסף ללמד זכות אך הנידון ומוליכיו לא יספיקו לשמוע על זיכויו לפני שיוצא להורג, לכן סובר הרמב"ם שמחזירים את הנידון לבית־דין וכך נשאר זמן ממושך שבו אפשר ויבוא האדם שילמד עליו זכות.

והמהרי"ח (סנהדרין שם) כתב:

וודאי כך הוא שמחזירים את הנידון לבית־דין, שהרי בדיני נפשות אין גומרים דינו של אדם אלא בפניו (להלן פי"ד ה"ז).

~ שבת קודש י' ניסן ~

עונש על פי עד אחד?

הלכות סנהדרין פרק טז, הלכה ו: אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת, אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ, בְּעֵד אֶחָד יֶחֱזַק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: 'חֵלֶב כְּלָיוֹת הוּא זֶה,' 'כִּלְאֵי הַכֶּרֶם הֵם פֵּרוֹת אֵלּוּ'... וְאָכַל... אַחַר שֶׁהֻתְּרָה בּוֹ – חָרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲקַר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד.

נמצינו למדים כי למרות שאין מענישים על פי עד אחד, הרי אם עד אחד העיד שדבר מסוים אסור, הרי זה איסור ממש ונענשים על כך. "דמה לי אם אכל חלב כליות ממש או אם אכל זה, כיון דרחמנא אסרו להדיא ואמרה שעד אחד נאמן לומר שחלב כליות הוא זה, א"כ הרי עבר אמימרא דרחמנא" (צמח צדק, שו"ת אה"ע סי' רו אות ה).

והקשה ה'פני יהושע' (קידושין סג, ב):

אמרו בגמרא (שם, והובא ברמב"ם לעיל הל' אישות פ"ב הכ"ג) שהאב שאמר "בני זה בן י"ג שנה ויום אחד כו' נאמן לנדרים ולהקדשות ולערכים אבל לא למכות ולעונשין" ואם מענישים על עבירה של איסור שנקבע על פי עד אחד, הרי האב העיד שהבן הוא בן י"ג שנה והוחזק לגדול, ולמה אין מענישים את הבן על סמך עדות זו?

ומבאר ה'צמח צדק' (שם) שיש לחלק בין הדברים:

העובדה ש"בני זה בן י"ג שנה" אינה מושג בפני־עצמו "שהרי אינו מילתא דאיסורא" והמשמעות היא רק כלפי התוצאה שהבן חייב במצוות. ולכן מלכתחילה מקבלים את העדות רק בנוגע לחיוב הבן במצוות, וכיון שהעדות המחייבת במצוות היא של עד אחד, הרי היא מטילה עליו איסורים ("לנדרים ולהקדשות..."), אבל אי אפשר להענישו על פי עדות זו, מה שאין כן בעניינים שיש להם משמעות מצד־עצמם, כמו עדות שחתיכה זו היא חלב אסור, "על כרחך בתר גופו שדינן ליה ואיהו מילתא דאיסורא ונאמן בו עד־אחד". ולכן יש כאן שני שלבים: א) העדות עצמה המחזיקה את הדבר באיסור ו"בשעה שהוחזק לא היה עדיין רק איסור ובגופו ממש"; ב) לאחר שהוחזק האיסור, ממילא יש להעניש את מי שאכל דבר אסור.

אגרות קודש

ב"ה, י"א ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

מחות' הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

ענף עץ אבות מוה"ר אברהם יהודא שי'

שלום וברכה!

זה זמן רב לא קבלתי מכת"ר שי' כל מכתבים, ובטח הוא כמנהג הנהוג בין אנ"ש שי' זה מכבר, שכאשר הכל שלום אין מודיעים, ויה"ר מהשי"ת אשר תהי' הטובה בריבוי וכו' וכלשון רז"ל סוף אסתר רבה בכל המדריגות הנמנים שם, ובכ"ז יכתוב מזמן לזמן להודיע טובות איש לרעהו.

בהזדמנות זו נעים לי להביע תודתי תודתינו בעד השתתפותו ועזרתו בעסקנות חב"ד באה"ק ת"ו בכלל ולהנהלת הרשת דאהלי"י בפרט, ובודאי למותר לבקשו להמשיך בזה גם על להבא, כי כנ"ל זה לא רק תודתי אלא תודתינו היינו גם שלו, וע"ד מאמר התנא שישו בני מעי.

ולקראת ימי החג הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה הנני בזה להביע ברכתי לחג הפסח כשר ושמח.

ולקיום היעוד המקווה - כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בגאולתנו האמיתית והשלימה, בימיו ובימינו ע"י משיח צדקנו.

בברכת החג.

שיעורי רמב"ם - ג' פרקים ליום

~ יום ראשון ד' ניסן ~

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מבאר דין אחים ששיבחו נכסים שהשבח לאמצע, ודין יורש שהשביח הנכסים ולבא לו אח ממדינה אחרת, ודין אחד מהאחים שמינהו המלך גבאי או סופר, ודין נושא ונותן בבית והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו, ודין אחד מן האחים ששטר חוב של אביהם יוצא מתחת ידו ודין נטל מכספי הירושה כסף ללמוד תורה או אומנות, ודין מניח בנים גדולים וקטנים שאין הגדולים מתפרנסים פרנסת הקטנים ולא קטנים ניזונים ממזונות הגדולים, ודין החזרת שושבינות, ודין גדול האחים שלובש מתפוסת הבית, כדי שיהיו דבריו נשמעים.

א. הָאַחִין[2] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ יֵרֵשַׁת אֲבִיהֶן, אֶלָּא כֻּלָּן מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּיַחַד בַּמֶּה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן - הֲרֵי הֵן כְּשֻׁתָּפִין לְכָל דָּבָר. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין - הֲרֵי הֵן שֻׁתָּפִין בְּנִכְסֵי מוֹרִישָׁן. וְכֹל שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּמָמוֹן זֶה[3] - הַשָּׁכָר לָאֶמְצַע[4].

2) משנה בבא בתרא קמד. 3) של הירושה. 4) חולקים בשווה. זה נלמד ממעשה של רב ספרא (שם קמד.) שנשא ונתן בממון של ירושה משותפת, ובאו היורשים האחרים ותבעו חלקם ופסק רבא, שאדם גדול כרב ספרא שביטל תלמוד תורה והקדיש זמן וטירחה, בוודאי לצרכי פרנסה נחוצים עשה זאת וכאילו התנה בפירוש, שלעצמו הוא עושה, ותנאי כזה מועיל כמבואר במשנתינו. ומכאן, שבאדם שאינו מסוגו של רב ספרא - השכר לאמצע ואינו יכול לטעון: אני טרחתי והרווחתי - ובשבילי טרחתי, שאנו אומרים שהמשביח מחל ליורשים האחרים את טירחתו.

ב. הָיוּ הַיּוֹרְשִׁין[5] גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, וְהִשְׁבִּיחוּ הַגְּדוֹלִים אֶת הַנְּכָסִים[6] - הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע. אָמְרוּ[7]: רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, וַהֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂין וְאוֹכְלִין[8] - הַשֶּׁבַח שֶׁל מַשְׁבִּיחַ[9]. וְהוּא[10] שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח מֵחֲמַת הוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא הַמַּשְׁבִּיחַ; אֲבָל שָׁבְחוּ נְכָסִים מֵחֲמַת עַצְמָן[11] - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע.

5) משנה שם קמג: וכביאורו של רבא בגמרא. 6) והקטנים אינם יכולים להשביח. 7) הגדולים לקטנים לפני שהשביחו. 8) נוטלים את השבח. רשב"ם במשנתנו מבאר, שאפילו לא אמרו בפני בית דין אלא בפני עדים - מועיל התנאי. ובמגיד משנה כאן כתב, שכן משמע גם מלשונו של רבינו, שהרי לא התנה שהאמירה צריכה להיות בפני בית דין. [בירושלמי בבא בתרא פרק ט הלכה ג אמר רבי לא (שם תנא או אמורא): אם אמרו בפני בית דין. וכן כתבו בתוספות בבבלי בשם תוספתא (ראה הגהות הב"ח שם). ויש לתמוה על הרשב"ם והרב המגיד שלא הביאו כלל את דברי הירושלמי]. והרא"ש (פרק ט סימן ט) מחלק בין גדולים לקטנים: בקטנים - צריך שיאמר בפני בית דין, שמא יטרחו בית דין וימצאו אדם שישביח גם בשבילם. אבל בגדולים מספיק תנאי בפני עדים. 9) מפני שהאחרים, שאינם משתתפים בהשבחה, מוחלים. ומה שאמרו (בבבא מציעא כב:): "קטנים אינם בני מחילה" היינו במקום שמפסידים. אבל כאן אינם מפסידים כלום, שהרי אינם יכולים להשביח (תוספות שם דיבור המתחיל ואם. וכן כתב הרא"ש שם). 10) בתנאי. 11) כגון שעלה הנהר על גדותיו והציף שדות והעלה עליהן אדמה שמינה או זבל.

ג. וְכֵן[12] אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֵת הִיא הַיּוֹרֶשֶׁת בִּכְלַל אַחְיוֹתֶיהָ[13] אוֹ בִּכְלַל בְּנוֹת דּוֹדֶיהָ[14], וְהִשְׁבִּיחָה הַנְּכָסִים - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע. וְאִם אָמְרָה: רְאוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לִי בַּעְלִי, וַהֲרֵינִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, הִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים מֵחֲמַת הוֹצָאָה - הֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁלָּהּ.

12) במשנתנו: "וכן האשה שהשביחה וכו'" וביארו בגמרא (שם קמד.) שהמדובר באשה יורשת. ורבינו הוסיף דוגמאות. 13) כגון ראובן נשא בת שמעון אחיו ומת ראובן בלי בנים ושמעון מת והניח עוד בנות והן קטנות, הרי אלמנתו של ראובן ואחיותיה יורשות את בעלה מכוח אביהן, שהיה יורשו אילמלי היה בחיים. 14) כגון, שהיו לראובן ושמעון עוד אח, או אחים שהם דודיה ומתו והניחו בנות. ורשב"ם שם מוסיף עוד דוגמא: כגון שאמר בעלה: תירש אשתי בין הבנים.

ד. מִי שֶׁיָּרַשׁ[15] אֶת אָבִיו, וְהִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים וְנָטַע וּבָנָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת: אִם קְטַנִּים הֵן - הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע[16]; וְאִם הָיוּ גְּדוֹלִים, הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין - שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס[17]. וְכֵן אָח שֶׁיָּרַד לְנִכְסֵי קָטָן וְהִשְׁבִּיחַ - אֵין שָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס, אֶלָּא הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע, שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְשׁוּת יָרַד.

15) בבא מציעא לט: ו-מ. 16) ואינו נוטל חלק כאריס בחלק הירושה של אחיו. כרב חסדא שם במעשה של מרי בר איסק. והטעם, משום שאין מורידים קרוב לנכסי קטן אפילו הוא שבוי (ראה למעלה פרק ח הלכה א) ולפיכך נידון כיורד שלא ברשות בית דין, שאין לו כלום, ואף על פי שלא ידע שיש לו אחים ולא שייך לומר: מחל לאחיו. 17) נוטל חלק היבול והשבח בחלקם של אחיו, משום שמורידים קרוב לנכסי שבוי או בורח מחמת סכנה ומקבל חלק כאריס (ראה למעלה פרק ז הלכה ד) ואחים אלה שיצאו למדינה רחוקה לפני שמת המוריש - בית דין מטפלים בנכסיהם כמו בנכסי שבוי, שהרי אינם בגדר יוצא

לדעת שהשאירו נכסיהם מבלי לדאוג לטיפול בהם (ראה שם הלכה ח) ולפיכך דנים אותו כיורד ברשות בית דין. וכל זה כשלא ידע שיש לו אחים, אבל כשידע אנו אומרים: מכיוון שלא התנה בפני עדים שלטובת עצמו הוא משקיע כסף או טורח רב, מתקבל על הדעת שמחל. כל הדינים שבהלכה זו הם בשיטת הרי"ף בהלכותיו כאן. [בהשגות הראב"ד כתוב: "ואם ידע מה בכך, הלא מורידין קרוב לנכסי שבוי קטן אלא אם כן יצא לדעת ולא ציווה דהיינו רטושין". ברור, שטעות סופר כאן, במקום "קטן" צריך להיות "גדול"].

ה. אֶחָד מִן הָאַחִין[18] שֶׁלָּקַח מָעוֹת וְעָשָׂה בָּהֶן סְחוֹרָה, אִם הָיָה תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ שָׁעָה אַחַת - הֲרֵי הַשָּׂכָר שֶׁלּוֹ[19]; שֶׁאֵין זֶה מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ וּמִתְעַסֵּק לְצָרְכָּן אֶחָיו[20].

18) מעשה ברב ספרא (בבא בתרא קמד. ראה למעלה הלכה א בהערות). 19) משמע שכל השכר שלו. והרמב"ן הובא במגיד משנה כאן כתב, שרב ספרא לקח חלקו וגם שכר טירחתו בחלק אחיו כפי מנהג המדינה. [בנימוקי יוסף כאן כתב, שעכשיו אין לנו תלמידי חכמים כרב ספרא וכולם נידונים לעניין זה כאנשים פשוטים. ובבית יוסף חושן משפט סימן רפז מביא שיטת הנימוקי יוסף ואומר: "ואין דבריו נראים לי כלל" (ראה דרכי משה שם). 20) לצורך עצמו מוטל עליו לטרוח כמו שאמרו: יפה תורה עם דרך ארץ (סמ"ע שם סעיף קטן יג) אבל לא לצורך אחרים, והרי זה כאילו התנה שלצורך עצמו הוא עושה. מכאן יש ללמוד שעיסקא נידונית כטירחה רבה בגופו ממש, שהרי דעת רבינו, שהתנאי מועיל רק בהשקיע כספו או טירחה בגופו ממש (כמו שביארנו למעלה הלכה ב). ואין לומר, שרב ספרא השקיע כסף משלו, שהרי אמרו שם בפירוש: "שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עיסקא (הניח אביו זוזים, לקחם ועשה בהם עסק)", ולא מצאנו בדברי הפוסקים שהמדובר בהשקעות כסף.

ו. אֶחָד מִן הָאַחִין[21] שֶׁמִּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ גַּבַּאי[22] אוֹ סוֹפֵר שֶׁמַּכְנִיס וּמוֹצִיא בְּמָמוֹן הַמֶּלֶךְ[23], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מֵעֲבוֹדַת הַמְּלָכִים: אִם מֵחֲמַת אֲבִיהֶן מִנָּהוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֲבִיהֶן יָדוּעַ בְּדָבָר זֶה, וְאָמַר[24]: נַעֲמִיד תַּחְתָּיו בְּנוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַיְתוֹמִים - הַפְּרָס שֶׁיִּטֹּל וְכָל הַשָּׂכָר שֶׁיִּשְׂתַּכֵּר בָּעֲבוֹדָה לְכָל הָאַחִין. וַאֲפִלּוּ הָיָה חָכָם בְּיוֹתֵר וְרָאוּי לְמַנּוֹתוֹ[25]. וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ מִנּוּהוּ - הֲרֵי זֶה לְעַצְמוֹ[26].

21) ברייתא שם קמד: המדובר באחים שלא חילקו (בית יוסף שם סימן קעז בבדק הבית). וכן משמע מלשון המשנה: "האחין השותפין". 22) גובה מסים. 23) ומקבל שכר קצוב או חלק מסויים מההכנסות. 24) המלך או שריו. 25) בזכות עצמו. 26) אפילו אם האב שימש גם כן בתפקיד זה, מכיוון שלא בזכות האב נתמנה. [במשנה שם כתוב: "האחין השותפין שנפל אחד מהם לאומנות". ופירשו בגמרא שם: "האי אומנות - לאומנות המלך". ומפירוש זה למד הר"י מיגאש (מובא בטור שם סימן קעז) שבמינוי לאומנות פרטית - הכול לעצמו. ובשם רבינו יונה מובא שם, שאפילו לאומנות המלך נוטל לעצמו רק שכרו כפועל, והשאר חולקים.

ז. אֶחָד מִן הָאַחִין[27] שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבַּיִת[28], וְקָנָה עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ[29], הִלְוָה לַאֲחֵרִים וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוֵיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בָּהֶן עֲבָדִים אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבִי אִמִּי[30], אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה[31] שֶׁנָּפְלָה לוֹ יְרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, אוֹ זָכָה בְּמַתָּנָה[32]. וְכֵן[33] הָאִשָּׁה[34] שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהָיוּ אוֹנוֹת, שֶׁהֵן שִׁטְרֵי מִמְכַּר עֲבָדִים וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת, יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבוֹתַי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלוּ לָהּ לִירֻשָּׁה[35]. וְכֵן אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה נוֹשֵׂאת וְנוֹתֶנֶת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים, וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: מִירֻשָּׁה נָפְלוּ לִי, אוֹ מְצִיאָה מָצָאתִי, אוֹ מַתָּנָה נִתְּנָה לִי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[36]. וְאִם יֵשׁ לָהּ נְדוּנְיָא[37], וְאָמְרָה: מִנְּדוּנְיָתִי לָקַחְתִּי - נֶאֱמֶנֶת. אֲבָל אִם אֵין לָהּ נְדוּנְיָא וְלֹא הֵבִיאָה רְאָיָה[38] - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין.

27) מחלוקת רב ושמואל שם נב. 28) היה מנהל כל ענייני נכסי הירושה המשותפים. 29) בשטר הקניין כתוב שמו בלבד ואין בו רמז שנקנו בכספי הירושה. 30) והיורשים האחרים הם אחיו מן האב ולא מן האם, ואין להם חלק באותן המעות. 31) כרב. אף על פי שבכל מקום הלכה כשמואל בדיני ממונות, פסק רבינו כאן כרב, משום ששנינו כמותו בברייתא (שם:). 32) רב אמר סתם: "עליו להביא ראייה" ופירש רבה (שם:) כוונתו, שעליו להביא ראייה שיש לו כסף משלו שאינו מנכסי הירושה, ורב ששת פירש שצריך להביא שטר מקויים בבית דין וסומכים אנו על בית דין שבוודאי בדק את כל הפרטים הנוגעים לתוכן השטר - ונמצאו נכונים. ופסק רבינו כרבה. 33) ברייתא שם. 34) נשואה. 35) לא התכוון לומר שעליה להביא ראייה שאותם השטרות נפלו לה לירושה, אלא מספיקה ראייה שנפלה לה ירושה בסכום מספיק לקניית העבדים ולהלוואות הרשומות בשטרות - כמו באחד מן האחים. בגמרא שם משמע שהברייתא מדברת באשה אלמנה המטפלת בנכסי יתומים. ורבינו משמיענו שגם בנשואה בנכסי בעלה הדין כן. ונראה מדברי הגמרא שם שלא כל שכן הוא מנכסי יתומים. [בפרק כ"ב מהלכות אישות הלכה ל כתב רבינו שהאשה נאמנת לומר במתנה נתנו לי, ובמגיד משנה שם מוסר מקור הדין בירושלמי כתובות פרק ו. ואין בזה ניגוד לדין שלפנינו, משום שהמדובר שם כשאינה נושאת ונותנת בתוך הבית]. 36) ואין אנו אומרים, מכיוון שבית דין נותן בה אימון ומוסר לידיה נכסי יתומים והרי היא מתגאה בזה - יש להניח שלא תנצל את האימון לרעת

היתומים ולפיכך, נאמין לה בלי ראייה. 37) נכסים שהכניסה לבעלה מבית אביה והם חוזרים לידיה אחר מות בעלה. 38) שם.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִים וּבְאַלְמָנָה שֶׁאֵין חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן[39]; אֲבָל אִם הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן[40] - שֶׁמָּא מֵעִסָּתוֹ קְמִץ[41], וְעַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה[42] שֶׁהֵן מִשֶּׁל אֶמְצַע[43]. וְכֵן אִם מֵת זֶה[44] הַנּוֹתֵן וְהַנּוֹשֵׂא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - עַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן.

39) אינם חלוקים בשום דבר ואפילו מזונותיהם אוכלים ביחד. 40) כל אחד נוטל לצורך פרנסתו מהירושה המשותפת ומנהל משק בית בפני עצמו. 41) צמצם הוצאות משק הבית שלו וחסך סכום זה. 42) מימרא של רב חסדא שם. 43) מנכסים המשותפים. 44) שם עמוד א אמר שמואל: "מודה לי אבא (רב) שאם מת - על האחין להביא ראייה", וטעמו, שאין היתומים יכולים להביא ראייה משום שאינם בקיאים בעיסקי אביהם. אבל על האח מטילים להביא ראייה ואם אינו מביא - יפסיד (רשב"ם שם), בגמרא שם הקשו על דברי שמואל וסיימו "קשיא" (הקושיא נשארה בתוקפה), ואף על פי כן פסק רבינו חננאל (וכן רבינו כאן) כמותו, וביאר: "נקטינן מרבותי ז"ל כל היכא דאמרה גמרא: תיובתא דפלוני - תיובתא, בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי, אבל היכא דעלתה בקושיא, כי הך דשמואל, לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה בריר להון דבטלה שמועה זו לגמרי, אלא דלא אישתכח פירוקא בהאי שעתא" [=כשמסיימים בגמרא "תיובתא דפלוני תיובתא" הכוונה בטלו דבריו, אבל כשמסיימים "קשיא" הכוונה - לא מצאנו לפי שעה תירוץ לקושייא זו.

ט. אֶחָד מִן הָאַחִין[45] שֶׁשְּׁטַר חוֹב[46] יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ[47] - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו נְתָנוֹ לוֹ בִּכְתִיבָה[48] וּמְסִירָה[49], אוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ בּוֹ כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - הֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

45) ברייתא שם קעג. 46) של אביהם שהלווה כסף לפלוני. 47) וטוען - אבא נתנו לי במתנה. 48) שכתב לו שטר מתנה על שטר חוב זה. 49) ומסר לו את השטר. בקידושין מז: נחלקו רבי וחכמים בדין הקנאת שטר; רבי אומר: אותיות (שטר שאינו ממון בעין אלא אותיות) ניקנות במסירה וחכמים מצריכים כתיבה ומסירה. ופסק רבינו כחכמים.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[50]? בְּאַחִין, מִפְּנֵי שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹמְטִין[51] זֶה מִזֶּה; אֲבָל אַחַר שֶׁטָּעַן שֶׁנְּתָנוֹ לוֹ אוֹ שֶׁקָּנָהוּ מִבְּעָלָיו - גּוֹבֶה בּוֹ[52], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה.

50) בגמרא בבא בתרא שם נחלקו אביי ורבא באדם אחר (לא אח בין אחים) שהוציא שטר חוב שכתוב בו מלווה אחר, והוא טוען שקנה אותו מהמלווה, אביי אומר - צריך להביא ראייה ורבא אומר - אינו צריך ופסק רבינו כרבא. 51) מורים היתר לעצמם לקחת מן הירושה המשותפת שלא מדעת אחיהם (נימוקו של רבא שם). 52) בהלכות מכירה (שם) כתב רבינו, שנאמנותו מצומצמת לגבי המלווה שאינו צריך להחזיר לו את השטר, משום שהוא מוחזק בו, אבל הלווה יכול לטעון: אינך בעל הדברים שלי, הבא ראייה שקנית את השטר בכתיבה ומסירה ואשלם לך וכן היא שיטת רבו הר"י מיגאש.

יא. אֶחָד מִן הָאַחִין[53] שֶׁנָּטַל מָאתַיִם זוּז לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ לִלְמֹד אֻמָּנוּת - יְכוֹלִין הָאַחִין לוֹמַר לוֹ: אִם אֵין אַתָּה אֶצְלֵנוּ, אֵין לְךָ מְזוֹנוֹת אֶלָּא לְפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת[54]; שֶׁאֵין הוֹצָאַת מְזוֹנוֹת הָאֶחָד לְבַדּוֹ כְּהוֹצָאַת מְזוֹנוֹתָיו בֵּין רַבִּים.

53) ברייתא וגמרא שם קמד: 54) לפי חשבון הוצאות המזונות כשכולנו בבית אחד וניזונים על שולחן אחד, שמזונות משותפים של כמה אנשים עולים פחות מסיכום הוצאות מזונותיהם כשכל אחד ואחד מתפרנס בנפרד (על פי פירושו של רבינו גרשום. ראה תוספות שם דיבור המתחיל ברכת).

יב. מִי שֶׁמֵּת[55] וְהִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִים[56] פַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים, וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִים מְזוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים[57], אֶלָּא חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה[58]. נָשְׂאוּ[59] גְּדוֹלִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן - יִשְׂאוּ הַקְּטַנִּים כֵּן מִכְּלַל הַנְּכָסִים, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלֹקוּ. נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן, וְאָמְרוּ הַקְּטַנִּים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן: הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִין[60] כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן[62] לָהֶם אֲבִיהֶם - נָתַן.

55) משנה שם קלט. כפי שנתפרשה בגמרא שם. 56) הקטנים יכולים לעכב שהגדולים לא יתלבשו ויתכסו מנכסים המשותפים, משום שמלבושי גדולים יקרים יותר משל קטנים מאותו הסוג עצמו. 57) דרכם של קטנים לאכול יותר מגדולים. 58) וכל אחד מוציא מחלקו כמה שהוא רוצה. 59) נשים, והוציאו לצרכי חופה וכדומה מנכסי הירושה לפני החלוקה. 60) מנכסי הירושה המשותפים. 61) בחיי האב. 62) שהרי זה מתנה מחיים.

יג. הִשִּׂיא הָאָב[63] אֶת בְּנוֹ וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁתֶּה, וְהָיְתָה הַהוֹצָאָה מִשֶּׁל אָב, וְנִשְׁתַּלְּחָה שׁוֹשְׁבִינוּת[64] לְזֶה הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב[65], כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת[66] לְאַחַר מִיתַת הָאָב - חוֹזֶרֶת לָאֶמְצַע[67]. אֲבָל הוֹצִיא הַבֵּן בַּמִּשְׁתֶּה מִשֶּׁלּוֹ[68] - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת אֶלָּא מֵחֵלֶק הַבֵּן שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ בִּלְבַד[69].

63) משנה וברייתא שם קמד: 64) "מנהג פשוט ברוב המדינות, שבזמן שיישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות, כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שמוציא באשתו ובאים אותם הריעים והמיודעים ששלחו לו, ואוכלין ושותין עם החתן בשבעת ימי המשתה או במקצתן

- הכל כמנהג המדינה, ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות" (לשון רבינו בפרק א מהלכות זכייה ומתנה הלכה א). ובהלכה ב שם מבואר, שהמקבל את השושבינות מחוייב להחזירה לשולח כשיישא אשה (ראה שם פרטי דין שושבינות). 65) ומובן, שהאב לקח לעצמו את המעות, משום שהוא הוציא משלו לצרכי סעודות הנישואין. 66) כשהשולח נשא אשה ויש להחזיר לו שושבינות. 67) כל האחים משתתפים בהוצאה זו, משום שעל האב מוטל היה להחזיר, וכל בניו מתחלקים בשווה בזכויותיו ובחובותיו. 68) ולקח הוא השושבינות לצרכי ההוצאות. 69) שחובת החזרה מוטלת עליו. זה הכלל: מי שקיבל השושבינות צריך להחזיר שושבינות לשולח כשישא אשה.

יד. הָאָב שֶׁשָּׁלַח[70] שׁוֹשְׁבִינוּת בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו, כְּשֶׁתַּחֲזֹר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[71] לְאוֹתוֹ הַבֵּן - הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ[72]. אֲבָל אִם שִׁלְּחָהּ הָאָב בְּשֵׁם בָּנָיו סְתָם, כְּשֶׁתַּחֲזֹר - תַּחֲזֹר לָאֶמְצַע[73]. וְאֵין זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ[74] עַד שֶׁיִּשְׁמְחוּ עִמּוֹ הַבָּנִים כֻּלָּן; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שׁוֹשְׁבִינִין, שֶׁבְּשֵׁם כֻּלָּן נִשְׁתַּלְּחָה. לְפִיכָךְ, אִם שָׂמַח בְּמִקְצָתָן[75] - מַחֲזִיר חֵלֶק זֶה שֶׁשָּׂמַח עִמּוֹ בִּלְבַד, וַהֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

70) שם. 71) אחר מיתת האב. 72) שעל מנת כן שלח האב השושבינות בשמו. 73) כולם שותפים בשושבינות, וכל מה שיתקבל כתוצאה מהשושבינות שנשלחה - יחלקו בשווה. 74) אם נשאו מקצתם, איננו חייב להחזיר חלקם. [אפשר גם לפרש באופן אחר: אינו חייב להחזיר כל השושבינות אלא החלק המגיע על פי החשבון לאלה שנשאו]. 75) מקצת האחים והוא השתתף בשמחת נישואיהם.

טו. גְּדוֹל הָאַחִין[76] שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין נָאִים, אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין - הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77].

76) מימרא של רבא, שם קלט. 77) מכספי הירושה המשותפים.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) מבאר דין אחים שחלקו ובא להם אח ממדינת הים, ודין המצווה תנו דקל לפלוני וחלקי הירושה ולא נתנו, שבטלה החלוקה, ודין אחים שחלקו מה שעליהם, ודין מינוי אפוטרופוס ליתומים קטנים.

א. שְׁנֵי אַחִים[2] שֶׁחָלְקוּ, וּבָא לָהֶן אָח מִמְּדִינַת הַיָּם[3], וְכֵן שְׁלֹשָׁה אַחִין שֶׁחָלְקוּ, וּבָא בַּעַל חוֹב וְנָטַל חֶלְקוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן[4], אֲפִלּוּ נָטַל זֶה קַרְקַע וְזֶה כְּסָפִים[5] - בָּטְלָה מַחֲלֹקֶת[6], וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַשְּׁאָר בְּשָׁוֶה[7].

2) מחלוקת רב ושמואל בבבא־בתרא קו: 3) שלא היה ידוע להם בשעה שחלקו. 4) שאביהם עשה שדה זו אפותיקי לבעל־חוב. שאם לא כן, אין בעל־חוב יכול לגבות כל חובו מאחד מן היורשים בלבד, אלא נוטל מכל אחד כפי חלקו בירושה ('טור' חו"מ סי' קעה. ובסמ"ע שם סק"ה מבאר שני מקרים אחרים, שמזכים את בעל החוב לגבות כל חובו מיורש אחד: א. כשכל חובו אינו גדול יותר מדמי שדה אחת (כדי זריעת תשעה קבים תבואה. ראה הלכות שכנים פ"א ה"ד) במקרה כזה אין מכריחים אותו ליטול חצי שדה מזה וחצי שדה מזה, כמו שאין מכריחים שותפים לחלק שטח קרקע קטן; ב. כשחלקו של השני הוא במקום אחר, יכול בעל החוב לומר אינני רוצה בשתי שדות מרוחקות זו מזו. ראה סמ"ע סי' קז ס"ק כא). 5) בבא־קמא ט. 6) כרב, משום שבמסקנא (ב"ב שם) אמרו: והלכתא: בטלה מחלוקת, וכאילו לא חלקו כלל. 7) מחלקים הנכסים לשלושה חלקים, ומטילים גורל ביניהם. [בלקח אחד קרקע והשני כספים, אמרו בבבא־קמא שם בלשון אחרון, שאם גבה קרקע יכול בעל הכספים לטעון: אני נטלתי כספים וקיבלתי עלי אחריות של גניבה, וכנגד זה קיבלת עליך אחריות של גביית חובות - אם יהיו כאלה, מהקרקעות שירשת. ורבינו כאן פסק כלשון ראשון. ונטה כאן מדרכו בכל מקום לפסוק כלשון אחרון, משום שהסוגיא שם עוסקת בביאור דברי רבי אסי, ואפשר שזה נאמר רק לפי שיטתו בבבא־בתרא (שם) שלא בטלה מחלוקת לגמרי. אבל לפי דעת רב, שנפסקה הלכה כמותו, אין הבדל בין קרקע וקרקע לבין קרקע וכספים].

ב. מִי שֶׁצִּוָּה[8] בְּשִׁעַת מִיתָתוֹ שֶׁיִּתְּנוּ לִפְלוֹנִי דֶּקֶל אוֹ שָׂדֶה מִנְּכָסָיו, וְחָלְקוּ הָאַחִין וְלֹא נָתְנוּ לִפְלוֹנִי כְּלוּם - הֲרֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּטֵלָה. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? נוֹתְנִין מַה שֶׁצִּוָּה מוֹרִישָׁן, וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וְחוֹלְקִין כַּתְּחִלָּה.

8) כתובות קט:

ג. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ[9] - שָׁמִין לָהֶן מַה שֶּׁעֲלֵיהֶן[10]; אֲבָל מַה שֶּׁעַל בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן, שֶׁקָּנוּ לָהֶן מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[11] - אֵין שָׁמִין. וְכֵן מַה שֶּׁעַל נְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁכְּבָר זָכוּ בָּהֶן לְעַצְמָן[12]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבִגְדֵי חֹל; אֲבָל בְּבִגְדֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד - שָׁמִין מַה שֶּׁעֲלֵיהֶן[13].

9) מימרא של עולא, בבא־קמא יא: 10) הבגדים שהם לובשים, וקנו אותם מנכסי הירושה לפני החלוקה. 11) מרכוש הבית המשותף. וטעמו של דבר, שהאחים מוחלים זה לזה כדי למנוע מהנשים והילדים להתבזות ולבוא לבית־דין לצורך השומא. 12) בתוקף המחילה. 13) רי"ף בבא־קמא שם, ומסר מקורו בירושלמי (קידושין פ"א ה"ד).

ד. מִי שֶׁהִנִּיחַ[14] יְתוֹמִים, מִקְצָתָן גְּדוֹלִים וּמִקְצָתָן קְטַנִּים[15], וְרָצוּ לַחֲלֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ הַגְּדוֹלִים חֶלְקָן - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לַקְּטַנִּים, וּבוֹרֵר לָהֶן הַחֵלֶק הַיָּפֶה. וְאִם הִגְדִּילוּ - אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת[16], שֶׁהֲרֵי עַל פִּי בֵּית דִּין חָלְקוּ לָהֶם[17]. וְאִם טָעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוּמָא וּפִחֲתוּ שְׁתוּת[18] - יְכוֹלִין לִמְחוֹת[19], וְחוֹלְקִין חֲלֻקָּה אַחֶרֶת אַחַר שֶׁהִגְדִּילוּ.

14) קידושין מב. 15) בגמרא כתוב סתם: "יתומים שבאו לחלוק". ורבינו מבאר, שמדובר בגדולים וקטנים, שאם כולם גדולים הרי אין בית־דין נזקקים להם כלל, ואם כולם קטנים - חלוקה למה? הלא גם אחר החלוקה יימסרו לידי אפוטרופוס. 16) כרב נחמן, שם. 17) מלשונו זה, מדייק המגיד־משנה שאפוטרופוס אינו רשאי לחלוק על דעת עצמו, אלא על־פי בית־דין. 18) הקטנים קיבלו פחות אחד משישה מהמגיע להם. 19) שנינו בכתובות צט: שום היתומים שפיחתו שתות או הותירו שתות - מכרן בטל (ראה פי"ג מהל' מכירה ה"י).

ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ יוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - צָרִיךְ לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20] שֶׁיִּהְיֶה מִתְעַסֵּק בְּחֵלֶק הַקָּטָן[21] עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ. וְאִם לֹא מִנָּה - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ; שֶׁבֵּית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

20) כלומר, אדם המצווה מחמת חוליו הקשה, צריך למנות אפוטרופוס. מקור הדברים במשנה, גיטין נב. 21) הראב"ד בהשגותיו מוסיף: "והוא שחלק להם בחייו, שאם לא חלק - יניח הכול ביד הגדולים והם ישביחו לאמצע וטוב להם". ונראה שגם דעת רבינו כן, שאם הגדולים מסכימים להאריך את השותפות עד שיגדלו הקטנים, ונראה לבית־דין שהגדולים ישביחו את הנכסים - מניחים את חלק הקטנים בידיהם, כדי שייהנו מן השבח, כמבואר למעלה פ"ט ה"ב (מגיד־משנה). ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ט הי"ב) "אין הגדולים מתפרנסים וכו' חולקין בשווה", לא התכוון לחלוקת כל הנכסים, אלא לעשות חשבון כמה הוציאו אלה וכמה אלה, וישלימו אלה לאלה.

ו. צִוָּה הַמּוֹרִישׁ[22] וְאָמַר: יִנָּתֵן חֵלֶק הַקָּטָן לַקָּטָן, וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם מִנָּה הַמּוֹרִישׁ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל הַקְּטַנִּים קָטָן אוֹ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמַנִּין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לֹא אִשָּׁה וְלֹא עֶבֶד וְלֹא קָטָן וְלֹא עַם הָאָרֶץ[23], שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָשׁוּד עַל הָעֲבֵרוֹת. אֶלָּא בּוֹדְקִין[24] עַל אָדָם נֶאֱמָן וְאִישׁ חַיִל, וְיוֹדֵעַ לְהַכִּפּוּ בִּזְכוּת הַיְתוֹמִים[25] וְטוֹעֵן טַעֲנָתָם, וְשֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם כְּדֵי לִשְׁמֹר נְכָסִים וּלְהַרְוִיחַ בָּהֶן, וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל הַקְּטַנִּים. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק בֵּין שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַקָּטָן[26]. אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קָרוֹב - לֹא יֵרֵד לַקַּרְקָעוֹת.

22) ברייתא שם: "אין עושין אפיטרופין נשים ועבדים וקטנים, ואם מינן אבי יתומים - הרשות בידו", ולא כל־שכן שיכול למסור הנכסים לידי היורש הקטן עצמו. תמוה קצת, למה הקדים רבינו דין הקטן עצמו לדין אפוטרופוס המפורש בברייתא, וממנו נלמד דין הקטן עצמו. 23) ברייתא פסחים מט: ברי"ף שם מבאר שישנם שני סוגי עם־הארץ: א. שלא למד מקרא ומשנה, אבל מקיים הוא מצוות ואינו חשוד על גניבה ושבועת שקר; ב. החשוד על אלה. ומה ששנינו שאין ממנים עם־הארץ אפוטרופוס, הכוונה לסוג ב. ובמגיד־משנה כתב שגם דעת רבינו כן. כנראה הוא מפרש מה שכתב רבינו "שהוא בחזקת חשוד על העבירות", הוא ביאור לאיזה סוג של עם־הארץ אמרו שאין ממנים אותו, אולם אפשר לפרש פיסקא זו גם כנימוק: למה אין ממנים אותו? משום שהוא חשוד, וגם גניבת רכוש יתומים בכלל (ראה סמ"ע סי' רצ סק"ו). 24) מחזרים אחר אדם מחונן במידות הנמנות למטה. 25) אביי, כתובות קט: 26) נתבאר למעלה פ"ח ה"א וה"ב.

ז. בֵּית דִּין[27] שֶׁהֶעֱמִידוּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וְשָׁמְעוּ עָלָיו שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹצִיא הוֹצָאוֹת יָתֵר מִדָּבָר שֶׁהָיָה אָמוּד בּוֹ - יֵשׁ לָהֶן לָחוּשׁ לוֹ שֶׁמָּא מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים הוּא אוֹכֵל, וּמְסַלְּקִין אוֹתוֹ[28] וּמַעֲמִידִין אַחֵר. אֲבָל אִם מִנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא מְצִיאָה מָצָא. אֲבָל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא מַפְסִיד נִכְסֵי יְתוֹמִים - מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים[29] שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ[30], הוֹאִיל וּמַפְסִיד. וְהוּא הַדִּין לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְהָיְתָה שְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה, וְהָיָה יָשָׁר וְרוֹדֵף מִצְוֹת, וְחָזַר לִהְיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֶשֶׁד, אוֹ שֶׁפָּרַץ בִּנְדָרִים וּבַאֲבַק גָּזֵל - בֵּית דִּין חַיָּבִים לְסַלֵּק אוֹתוֹ[31] וּלְהַשְׁבִּיעוֹ, וּלְמַנּוֹת לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּשֵׁר. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לַדַּיָּן, שֶׁכָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

27) גיטין נב: 28) מעשה, שהודיעו לרב נחמן, שאפוטרופוס על נכסי יתומים מוציא לצרכיו הפרטיים למעלה מהמתאים למצבו החמרי, וחשדו בו שהוא אוכל מנכסי יתומים, וסירב רב נחמן לסלקו, שמא מציאה מצא ונתעשר, ואמר: הביאו ראיה שהוא מפסיד את הנכסים ואסלקו. חלקו עליו דבי רב שילא, ואמרו: אין מסלקים אותו אפילו אם הוא מפסיד. וסובר רבינו שמחלוקת זו אינה אלא במינהו אבי יתומים, שהרי אין זה מתקבל על הדעת שדבי רב שילא יאמרו, שאין בית־דין מסלקים אפוטרופוס שהם עצמם מינוהו בטעות, שחשבו שהוא אדם הגון (ראה ההלכה הקודמת), ונתברר שהוא מפסיד נכסי יתומים. ומזה יוצא שהנידון לפני רב נחמן היה במינהו אבי יתומים, וכשאמר רב נחמן: "שמא מציאה מצא", לא אמר במינוהו בית־דין, משום שמציאה היא דבר רחוק קצת מן המציאות, ובית־דין צריכים לשמור על נכסי יתומים ולא להשאירם ביד חשוד, ולפיכך מסלקים אותו אף־על־פי שאין עדות ברורה שמפסיד הנכסים. ובמינהו אבי יתומים אין לסלקו אלא בראיה ברורה שהוא מועל או מפסיד הנכסים (מגיד־משנה), ופסק רבינו כרב נחמן. 29) רי"ף שם. 30) שלא לקח לעצמו כלום מנכסי היתומים, אף־על־פי שנפסקה הלכה (שם נב.) כאבא שאול, שאין משביעים אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים (ראה לקמן פי"א ה"ה). 31) אנו אומרים, שאילו ידע האב שיצא לתרבות רעה - לא היה

ממנהו. וכתב במגיד־משנה, שאם מינה האב אדם בלתי הגון, אין ב"ד מסלקים אותו, שהרי רצה באפוטרופוס כזה.

ח. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה יוֹתֵר מִדַּי וּמַפְסִיד, וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה - אֵין בֵּית דִּין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ מָמוֹנוֹ, וְאֵין מַעֲמִידִין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[32]. אֶלָּא אִם כֵּן צִוָּה אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ, שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יִהְיֶה כָּשֵׁר וּמַצְלִיחַ, אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ עַד זְמַן מְרֻבֶּה. וְהַשּׁוֹטֶה וְהַחֵרֵשׁ - הֲרֵי הֵן כִּקְטַנִּים, וּמַעֲמִידִין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[33].

32) בבא־מציעא לט. אמרו: "אפוטרופא לדיקנני - לא מוקמינן (אין אנו מעמידים אפוטרופוס למגודלי זקן)". 33) בכתובות מח. אמרו: "מי שנשתטה, בית־דין יורדין לנכסיו", ובחרש מציין במגיד־משנה המקור ביבמות קיג. אולם שם אמרו רק כשאין דעתו צלולה, וגם זה נשאר בתיקו. ובהלכות מכירה פכ"ט ה"א מבאר רבינו דין חרש שוטה וקטן, ובהלכה ד שם הוא כותב שמעמידים אפוטרופוס לשוטה כמו לקטן, ואילו חרש לא הזכיר, ומשמע שאין מעמידים לו אפוטרופוס. וצ"ע.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) מבאר דין מעות יתומים למי מוסרין אותם, ודין מי שיש בידו שכר של יתומים ומתיירא שמא יחמיץ, ודין אפוטרופוס מה יוכל למכור או לקנות לצרכי מצווה ואם פוסקים צדקה מנכסי יתומים.

א. מָעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים[2] שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - אֵינָן צְרִיכִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין בָּהֶן? בּוֹדְקִין עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אַחֲרָיוּת[3], וְיִהְיוּ עִדִּית[4], וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵעַ דִּינֵי תּוֹרָה וּמֵעוֹלָם לֹא קִבֵּל עָלָיו נִדּוּי, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת בְּבֵית דִּין קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד[5], וְנִמְצְאוּ הַיְתוֹמִים נֶהֱנִין מִשְׁכַּר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם אֵין לוֹ קַרְקַע - יִנָּתֵן לָהֶן מַשְׁכּוֹן זָהָב שָׁבוּר[6] שֶׁאֵין בּוֹ סִימָן[7], וְנוֹטְלִין בֵּית דִּין הַמַּשְׁכּוֹן, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד. וְלָמָּה לֹא יִקְחוּ מַשְׁכּוֹן כֵּלִים שֶׁל זָהָב אוֹ חֲלִי[8] שֶׁל זָהָב? שֶׁמָּא שֶׁל אֲחֵרִים הוּא, וְיִתְּנוּ סִימָן וְיִטְלוּהוּ אַחַר מוֹתוֹ[9], אִם יֵדַע הַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה[10] אָמוּד[11]. וְכַמָּה יִפְסְקוּ בַּשָּׂכָר? כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין, אוֹ שְׁלִישׁ הַשָּׂכָר אוֹ חֶצְיוֹ. אֲפִלּוּ רְבִיעַ הַשָּׂכָר לַיְתוֹמִים, אִם רָאוּ שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה לָהֶם - עוֹשִׂין. לֹא מָצְאוּ אָדָם שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַמָּעוֹת רָחוֹק לְהֶפְסֵד וְקָרוֹב לְשָׁכָר - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹצִיאִין מֵהֶן מְזוֹנוֹת מְעַט[12], עַד שֶׁיִּקְנוּ לָהֶן בַּמָּעוֹת קַרְקַע[13], וְיִמְסְרוּ אוֹתוֹ בְּיַד אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן.

2) בבא־מציעא ע. 3) קרקעות. 4) שדות משובחות. 5) בית־דין מתנים עם מקבל הכסף, שישתף את היתומים בעסק שהסיכויים להרוויח גדולים מסיכויי הפסד. ולמה צריך לתת המעות בבית־דין? משום שעיסקא קרובה לשכר ורחוקה להפסד, יש בה איסור ריבית בדברי חכמים, אבל בית־דין רשאים להפקיר נכסי מקבל הכספים לטובת היתומים, שהפקר בית־דין — הפקר, ואין כאן ריבית (רש"י שם). ועיסקא שיש בה ריבית מן התורה - לא התירו חכמים. 6) לא כלים שלמים. 7) יתבאר בסמוך. 8) מין תכשיט. 9) בגמרא שם, אמרו סתם: "ואתי מריה ויהיב סימנא ושקיל ליה (ויבוא בעליו ויתן סימן ויקח אותו)". ומשמע, שיקח אותו ממקבל כסף היתומים עצמו. ונראה, שהמדובר כשאין עדים שזה הפקיד כלים אלה אצל מקבל כסף היתומים (ראה מגיד־משנה), ונאמן לטעון לקוחים הם בידי, אבל בית־דין אין טוענים טענה זו ליתומים, מכיון שזה נתן סימן מובהק (ראה פ"ו מהל' שאלה ופקדון ה"ד). [בהגהות מיימוניות כאן אות ג, כתב שהמדובר כשהביא עדים. ומסתבר, שלשיטתו הכוונה שיקח את החפץ מהמקבל עצמו]. וב'תוספות' כאן ד"ה אתא, פירשו כרבינו, שחוששים שמא יבוא בעל הכלים אחר מיתת המקבל. 10) מקבל הכסף. 11) אינו עשיר, ואין מתקבל על הדעת שיש לו כלים יקרים כאלה (ראה דברי רבינו שם). 12) בצמצום, כדי שלא יכלה הקרן בזמן קצר. 13) קרקע מביא הכנסות, והקרן בטוח.

ב. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[14] שֶׁל יְתוֹמִים - שָׁמִין אוֹתָן וּמוֹכְרִין אוֹתָן בְּבֵית דִּין. וְאִם הָיָה הַשּׁוּק[15] קָרוֹב לַמְּדִינָה[16] - מוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוּק וּמוֹכְרִין אוֹתָן. וְיִצְטָרְפוּ דְּמֵיהֶן עִם הַמָּעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים.

14) מימרא של שמואל, בכתובות ק: 15) מקום שמתקבצים בו הרבה סוחרים בימים קבועים, ויש להניח שיתקבל שם מחיר יותר גבוה מאשר במקום מושב בית־הדין. 16) לעיר, שם.

ג. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ[17] שֹׁכֶר שֶׁל יְתוֹמִים, אִם יַנִּיחוֹ כָּאן עַד שֶׁיִּמָּכֵר - שֶׁמָּא יַחְמִיץ, וְאִם יוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק - שֶׁמָּא יֵאָרְעוּ אֹנֶס בַּדֶּרֶךְ, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ[18]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

17) שם. 18) כמו שהיה נוהג במקרה כזה בסחורה שלו. במגיד־משנה מבאר, שלא התירו להוביל מטלטלין של יתומים לשוק במקום שיש סכנת אונס, על־מנת להרוויח יותר, אלא כשגם אם יניחם במקומם קיים ספק הפסד, אבל כשבמקומם אין חשש הפסד - אין להכניס נכסי יתומים בסכנה כדי להרוויח.

ד. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין[19] בֵּית דִּין לָהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, מוֹסְרִין לוֹ כָּל נִכְסֵי הַקָּטָן, הַקַּרְקַע וְהַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ. וְהוּא מוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר וְשׁוֹבֵר, וְנוֹטֵעַ וְזוֹרֵעַ, וְעוֹשֶׂה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה שֶׁזֶּה טוֹב לַיְתוֹמִים. וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקָן וְנוֹתֵן לָהֶן כָּל הַהוֹצָאָה כְּפִי הַמָּמוֹן וּכְפִי הָרָאוּי לָהֶן. וְלֹא יַרְוִיחַ לָהֶן יוֹתֵר מִדַּי[20], וְלֹא יְצַמְּצֵם עֲלֵיהֶם יָתֵר מִדַּי.

19) גיטין נב. 20) יותר מזה שרגילים בני אדם במצב חומרי כלשהם להוציא למזונות.

ה. כְּשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים - נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן מוּרִישָׁן, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת[21] מַה שֶּׁהִכְנִיס וְהוֹצִיא, אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶן: זֶה הַנִּשְׁאָר[22]. וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[23] שֶׁלֹּא גָּזַלְן כְּלוּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמְּנוּהוּ בֵּית דִּין; אֲבָל אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים וְכֵן שְׁאָר הַמּוּרִישִׁין - אֵינוֹ נִשְׁבָּע[24] עַל טַעֲנַת סָפֵק[25]. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[26] לִלְבֹּשׁ וּלְהִתְכַּסּוֹת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְכֻבָּד וְיִהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לַיְתוֹמִים הֲנָאָה בִּנְכָסֵיהֶן בִּהְיוֹת דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין.

21) מחלוקת רבי ורבן שמעון בן גמליאל שם, ופסק כרבן שמעון בן גמליאל, וכן כתב הרי"ף בהלכותיו וביאר בשם גאון, שהכלל המקובל בידינו "הלכה כרבי מחבירו" לא נאמר במקום שהוא חולק על אביו (רשב"ג, הוא אביו של רבי). 22) בברייתא שם כתוב: "וצריך לחשב עמהם באחרונה. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך". ודייק מזה 'בעל העיטור' (הובא במגיד־משנה כאן) שלא אמרו "אינו צריך לחשב" אלא באחרונה, אבל בתחילה - כשמוסרים לו בית־דין את הנכסים - מסדרים רשימה מדוייקת של כל הנמסר לידו, וכותבים שתי רשימות דומות, אחת מוסרים לאפוטרופוס והשניה לקרובי הקטן. 23) כשהוא אוחז בידו חפץ של מצוה, כגון תפילין או ספר־תורה. 24) כאבא שאול במשנתנו, שנפסקה הלכה כמותו בגמרא (שם:). וטעמו נתבאר שם: אם נטיל שבועה על אפוטרופוס - יימנעו אנשים מלקבל אפוטרופסות, אבל כשמינהו בית־דין יש לו הנאה מזה שבית־דין רואים בו אדם הגון ונותנים בו אימון, ולכן יקבל המינוי. וכתב הרמב"ן (מובא במגיד־משנה) שמכוח הנאה זו, דינו כשומר בשכר וחייב בגניבה ואבידה, וכשמינהו האב פטור אפילו אם פשע ולא שמר כראוי, שאם תחייבו - יימנע מראש מלקבל אפוטרופסות (ראה 'תוספות' שם ד"ה הלכה, שהאריכו בזה). וב'טור' חו"מ סי' רצ כתב, שרב האי גאון פסק כך (במגיד־משנה כאן כתב שרב האי גאון מחייב בפשיעה). 25) אבל כשגדלו היתומים וטוענים 'ברי' שהאפוטרופוס לקח לעצמו מנכסיהם - משביעים אותו (רי"ף שם). 26) שם. מעשה שבאו קרובי יתומים קטנים לפני רב נחמן, והתלוננו על אפוטרופוס של היתומים, שהוא לובש ומתכסה ממעות היתומים, ואמר להם רב נחמן: "כי היכי דלישתמען מיליה (כדי שישתמעו דבריו)", והם הם דברי רבינו כאן.

ו. יֵשׁ לָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס[27] לִמְכֹּר בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, שָׂדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל לַיְתוֹמִים. אֲבָל אֵין מוֹכְרִין וּמַנִּיחִין הַמָּעוֹת[28], וְאֵין מוֹכְרִין שָׂדוֹת לִקַּח עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לִקַּח שָׂדוֹת[29], שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ[30]. אֲבָל מוֹכְרִין שָׂדֶה לִקַּח שְׂוָרִים לַעֲבוֹדַת שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת[31], שֶׁהַשְּׂוָרִים הֵן עִקַּר כָּל נִכְסֵי שָׂדוֹת[32].

27) ברייתא, שם. 28) שכל אלה אינם נוחים להיגנב כמו כסף בעין, וכן מביאים כבוד לבית אביהם כמשפחה אמידה (רש"י שם). 29) כרבן שמעון בן גמליאל בברייתא, שם. 30) בגמרא שם אמרו: "דילמא (שמא) לא משפיין" ופירש רש"י: "אינם משוקטים, שמא יצא עליהם ערעור (שאינם של המוכר)". ורבינו לא בירר הצלחה זו מה היא. 31) שם, מעשה באפוטרופוס בשכינותו של רבי יהושע בן לוי שעשה כן - ולא מיחה בו. 32) בלי עבודת השוורים לא יצליח היבול. בגמרא שם אמרו שרבי יוסי קרא לשוורים "שדי", משום שבלעדם - השדה נטולת ערך.

ז. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[33] רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּרָחוֹק[34] וְלִגְאֹל[35] בְּקָרוֹב[36], לִמְכֹּר בְּרָעָה וְלִגְאֹל בְּיָפָה, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ זֶה שֶׁקָּנוּ. וְאֵין רַשָּׁאִין לָדוּן וְלָחוּב[37] עַל מְנָת לִזְכּוֹת לַיְתוֹמִים[38], שֶׁמָּא לֹא יִזְכּוּ וְנִמְצָא הַחוֹב קַיָּם[39].

33) ברייתא, שם. 34) שדות המרוחקות מן העיר. 35) לקנות. מלשון המקרא (ויקרא כה, לג): "ואשר יגאל מן הלוים". 36) אף־על־פי שיותר נוח לעבד שדה קרובה. 37) אינם רשאים להתדיין בשום תביעה נגד היתומים (לחוב = לחובתם של היתומים). 38) אף־על־פי שהם באים לטעון לזכותם של היתומים. 39) פסק של בית־הדין יחייב את היתומים. ומכיון שאינם רשאים להתדיין, עברו ודנו ונתחייבו - אין זה מחייב את היתומים, שהרי עשו שלא ברשות (על־פי פירושו של המגיד־משנה). ולא נתבאר מה הדין כשזכו האפוטרופסים. מלשון רש"י משמע שהדין קיים, וכן כתב הראב"ד בהשגותיו כאן. וב'טור' (שם) פסק כמותם. ומהשגתו של הראב"ד נראה, שלמד מדברי רבינו שאם דנו ונתחייבו - הדין קיים.

ח. אֵין הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[40] רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים[41] לַחֵרוּת[42], אֲפִלּוּ לִקַּח מִן הָעֶבֶד דָּמִים[43] שֶׁיֵּצֵא לַחֵרוּת. אֲבָל מוֹכְרִין אוֹתָן[44] לַאֲחֵרִים[45] וְלוֹקְחִין מֵהֶן הַדָּמִים עַל מְנָת[46] שֶׁיּוֹצִיאוּהוּ לַחֵרוּת, וְאוֹתָן הָאֲחֵרִים הֵן שֶׁמְּשַׁחְרְרִין אוֹתָם.

40) ברייתא, שם. 41) כנעניים. 42) משום שאין גופם קנוי לאפוטרופוס (רש"י שם). 43) שנתנו לו אחרים על־מנת שאין לרבו רשות בהם, ובמתנה שכזו לא אמרו "מה שקנה עבד קנה רבו". דין זה שנוי שם במחלוקת רבי וחכמים, ופסק רבינו כחכמים, לפי הכלל שבידינו: הלכה כרבי מחבירו ולא מחבירו. 44) כדי להאכיל את היתומים, כלמעלה ה"ו. 45) לאותם האנשים שרוצים לתת הכסף לעבדים שיפדו את עצמם. 46) אין לפרש "על מנת" זה כתנאי; והכוונה היא: כדי שיתקיים רצונם.

ט. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[47] תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין נִכְסֵי יְתוֹמִים כְּדֵי לְהַאֲכִילָן[48], שֶׁאֵין מַאֲכִילִין אֶת הַיְתוֹמִים דָּבָר הָאָסוּר. אֲבָל לֹא יְעַשְּׂרוּ וְלֹא יִתְרְמוּ כְּדֵי לְהַנִּיחַ פֵּרוֹת מְתֻקָּנִין[49], אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָן טֶבֶל, וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן - יְתַקֵּן[50].

47) ברייתא, שם נב. 48) אותם הפירות. פירות שלא ניטלו מהם תרומות ומעשרות - אסורים באכילה אפילו לכהנים,

ונקראים "טבל". 49) מותרים באכילה. 50) הראב"ד משיג ואומר: "אין הדעת נוחה הימנו, שיהא אפוטרופוס חבר מוכר טבל להכשיל בני אדם בנכסי יתומים". ברור שהוא מפרש דברי רבינו: "והרוצה לתקן יתקן" שאין לאפוטרופוס לדייק ולמכור רק לחברים שבוודאי יעשרו ויתרמו. והוא מפרש שיניח אותם כמו שהם עד שיוכל למכור ברווח מתאים.

י. הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[51] עוֹשִׂין לַקְּטַנִּים לוּלָב וְסֻכָּה וְצִיצִית וְשׁוֹפָר, סֵפֶר תּוֹרָה וּתְפִלִּין וּמְזוּזוֹת וּמְגִלָּה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קִצְבָּה[52], בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - עוֹשִׂין לָהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בְּמִצְוָה מִכָּל אֵלּוּ הַמִּצְוֹת אֶלָּא כְּדֵי לְחַנְּכָן. אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶן קִצְבָּה[53].

51) כל הדינים הנמנים בהלכה זו, נאמרו בברייתא שם. 52) הוצאה חד פעמית, ורמתה ידועה מראש. 53) שהרי תמיד עומדים עניים וצריך לפרנסם. ובתקופת התלמוד שכיחים היו מקרים של פדיון שבויים.

יא. וּמִי שֶׁנִּשְׂתַּטָּה[54] אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ[55] - בֵּית דִּין פּוֹסְקִין עָלָיו צְדָקָה[56], אִם הָיָה רָאוּי.

54) כתובות מח. 55) רבינו מדמה חרש לשוטה (ראה למעלה סוף פ"י). 56) גובים מנכסיו לצדקה. בגמרא שם: "אמר מר עוקבא, מי שנשתטה בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו ובניו ובנותיו ודבר אחר". והקשה רבינא מברייתא: מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות — בית־דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא בניו ובנותיו ולא דבר אחר. ותירצו שם מה שתירצו. ושאלו: מהו דבר אחר? ומפרש רב חסדא: זה תכשיט, ורב יוסף אמר: זה צדקה. ואמרו שם (גירסת הרי"ף): "מאן דאמר תכשיט (אין נותנים לאשה) כל־שכן צדקה, ומאן דאמר צדקה אבל תכשיט יהבינן (נותנים לה)". ולפי גירסא זו נחלקו בברייתא. ותמה הר"ן שם על רבינו, שפסק בנשתטה ונתחרש שגובים צדקה מנכסיהם, שהרי זה מנוגד לפירושם של רב חסדא ושל רב יוסף, ואע"פ שהם פירשו את הברייתא, מתקבל על הדעת שגם מה שאמר מר עוקבא: "ודבר אחר" מתפרש כך. ונראה שרבינו קיבל גירסת רש"י: "מאן דאמר צדקה כל־שכן תכשיט, ומאן דאמר תכשיט אבל צדקה לא" ומחלוקתם במימרא של מר עוקבא, שאמר נותנים דבר אחר, ופירש רב יוסף: זה צדקה, ופסק כמותו.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, צָרִיךְ לְחַשֵּׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ לְדַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר הַרְבֵּה מֵאֲבִיהֶן שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים, שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת[57]; שֶׁנֶּאֱמַר: סְלוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת וְגוֹ', אֲבִי יְתוֹמִים וְגוֹ'.

~ נקודות משיחות קודש ~

". . לְדַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר הַרְבֵּה מֵאֲבִיהֶן שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים, שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: סְלוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת וְגוֹ', אֲבִי יְתוֹמִים וְגוֹ'".

וצריך להבין:

א. מהפסוק הנ"ל אמנם יש ראיה שה"רוכב בערבות" הוא "אבי יתומים", אבל בפסוק גופא צריך ביאור, מה הקשר בין "רוכב בערבות" ל"אבי יתומים".

ב. מדוע לא הביא הרמב"ם ראיה מפסוקים אחרים בחומש ובנ"ך שלפני הפסוק בתהילים, ובהם נקרא הקב"ה בשמות אחרים שהם מז' שמות שאינן נמחקים, ומדוע הביא דווקא את הפסוק "רוכב בערבות כו'". וכידוע בכללי הרמב"ם (יד מלאכי ס"ד) שדרכו של הרמב"ם להביא ראיות מפסוקים שלא הוזכרו בגמרא, אם נראית לו הראיה האחרת בפשטות יותר.

והביאור בזה: בגמרא מסכת חגיגה נתבאר העניין המיוחד שבכל אחד משבעת הרקיעים, ובנוגע לרקיע ששמו "ערבות" אומרת הגמרא "ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה... וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים".

ועל־פי־זה מובן מדוע בחר הרמב"ם בפסוק זה, כי תוכנו מתאים לעניין ש"צריך לחשב ולדקדק ביותר ולהזהר מאביהן של אלו היתומים כו'", ובזה מדגיש את גודל הזהירות הנדרשת מהאפוטרופוס בענייניהם של היתומים, מפני הרקיע ששמו "ערבות" ובו צדק ומשפט, וכן "טל שעתיד להחיות בו את המתים" ובכללם הוריהם של יתומים אלו.

ויש להוסיף ולבאר הטעם שציטט הרמב"ם גם את תחילת הפסוק "סולו", הגם שאינו נוגע כל־כך לראיה מ"רוכב ערבות אבי יתומים". ברשימות הצ"צ לתהילים על הפסוק הנ"ל כתב ש"סולו" הוא מלשון מסילה "לעשות לו מסילה כביכול לירד ולהתגלות למטה, על־דרך מה שנאמר "ואמר סולו סולו פנו דרך כו'" כי זהו תפקידו של האפוטרופוס לעשות מסילות בלבבם של היתומים בחינוך להנהגה על־פי תורה, שתעשה אצלם דרך סלולה למשך כל ימי חייהם.

(ע"פ "יין מלכות" ספר משפטים סימן כא
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

57) יושב בשמים.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִשָׁה עָשָׂר, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. הִלְכוֹתָיו חֲמִשָּׁה, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת - שְׁלִשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת מַלְוֶה וְלוֶה - עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת נְחָלוֹת - אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.

~ יום שני ה' ניסן ~

פְּתַח פִּיךָ שְׁפָט צֶדֶק, וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן

סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר

וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם. ב. הִלְכוֹת עֵדוּת. ג. הִלְכוֹת מַמְרִים. ד. הִלְכוֹת אֵבֶל. ה. הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹתֵיהֶם.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶם

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת. עֶשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים. ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט. ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים אִם נֶחְלְקוּ הַשּׁוֹפְטִים. ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִין בְּאִישׁ אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם. ה) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלִּמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת. ו) לַהֲרֹג בִּסְקִילָה. ז) לַהֲרֹג בִּשְׂרֵפָה. ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף. ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק. י) לִתְלוֹת. יא) לְקַבֵּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ. יב) שֶׁלֹּא תָּלִין נִבְלָתוֹ. יג) שֶׁלֹּא לְהַחֲיוֹת מְכַשֵּׁף. יד) לְהַלְקוֹת רָשָׁע. טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּאַת הַלּוֹקֶה. טז) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ אָנוּס. יז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג דָּם נָקִי בְּאֹמֶד הַדַּעַת. יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ. יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם אֶת הַדַּל בַּדִּין. כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל בַּדִּין. כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעֲלֵי עֲבֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא. כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּת מִשְׁפָּט. כג) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֵּר וְיָתוֹם. כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק. כה) שֶׁלֹּא לִירֹא בַּדִּין מֵאִישׁ זְרוֹעַ. כו) שֶׁלֹּא לִקַּח שֹׁחַד. כז) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִים. כח) שֶׁלֹּא לִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא. ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבארת בו מצוות מינוי שופטים ושוטרים בכל מדינה ופלך. הרכב חברי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה. באיזו עיר מעמידים סנהדרי קטנה, ובאיזו עיר מעמידים בית דין של שלושה דיינים בלבד.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל מְדִינָה[2] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ[3] וָפֶלֶךְ. שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ[4]. שׁוֹפְטִים - אֵלּוּ הַדַּיָּנִים הַקְּבוּעִין בְּבֵית דִּין, וּבַעֲלֵי דִינִין בָּאִים לִפְנֵיהֶם. שׁוֹטְרִים - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מַקֵּל[5] וּרְצוּעָה, וְהֵם עוֹמְדִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִין, הַמְסַבְּבִין בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְעַל הַחֲנֻיּוֹת, לְתַקֵּן הַשְּׁעָרִים[6] וְהַמִּדּוֹת[7] וּלְהַכּוֹת כָּל מְעַוֵּת[8]. וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם עַל פִּי הַדַּיָּנִים[9]. וְכֹל שֶׁיִּרְאוּ בּוֹ עִוּוּת[10] דָּבָר - מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וְדָנִין אוֹתוֹ כְּפִי רִשְׁעוֹ[11].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים כו'".

מדבריו משמע שמינוי שופטים ושוטרים היא מצוה אחת, ופסק שלא כדמשמע בגמרא סנהדרין (טז, ב.) שהן שתי מצוות ("מנין שמעמידין שופטים לישראל ת"ל כו' שוטרים כו' ת"ל כו'") ולדעת ר"א ב'ספרי' הלימוד משופטים ושוטרים הוא שאם אין שופט - אין שוטר כו' אבל לא שהן מצוה אחת.

(ע"פ לקו"ש חלק י"ט ע' 489 בהערה שם
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) עיר. 3) עיר מחוזית, כלשון הכתוב (נחמיה ג, ט) "פלך ירושלים". כלומר, נוסף על בתי הדין שבכל עיר ועיר, צריך שבפלך יהיה בית דין מחוזי ממונה על כולם, וראה לקמן הערה בסוף הלכה ב (לחם משנה). 4) סנהדרין טז, ב. "בכל שעריך" - מתרגם אונקלוס: בכל קרויך. כלומר, בכל עיר ועיר. ושם נו, ב אמרו: "כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר" וראה בהלכות מלכים פרק ט, הלכה י"ד. 5) "שחובטים במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע" (רש"י שם טז, ב) וב"ספרי" דברים אות טו אמרו: "ושוטרים - אלו המכים ברצועה כעניין שנאמר (דברי הימים־ב יט, יא) "ושוטרים הלויים לפניכם". 6) המחירים, שלא ימכרו ביוקר. 7) שמודדים בהן החנוונים ללקוחותיהם. ובבבא בתרא פט, א אמרו: "מעמידים אגרדמין (=שוטרים) בין למידות בין לשערים", והשווה הלכות גניבה פרק ח, הלכה ב "חייבים בית דין להעמיד שוטרים... מחזרים על החנויות ומצדקים את המאזנים ואת המידות... וכל מי שנמצא עימו משקל חסר או מידה חסרה או מאזניים מקולקלין יש להם רשות להכותו... ולקנסו כפי ראות בית דין לחזק הדבר". 8) מקלקל ומכשיל. ונוסח אחר: ולתקן כל מעוות. 9) וכן אמרו (סוטה מב, א): מה שוטר שיש ממונה על גביו - ומפרש רש"י: "השופט ממונה על השוטר, שהשוטר עשוי לנגוש את מי שיצווה השופט לכוף". וכתב רבינו בספר המצוות עשה קעו "ויעמידו (=השוטרים) הגדרים על העובר, עד שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש". 10) ובכתב יד תימן: ערוות דבר. 11) ב"ספרי" במדבר אות קיג אמרו: "וימצאו איש מקושש - מגיד שמינה משה שומרים ומצאו אותו מקושש".

ב. אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בָּתֵּי דִינִים בְּכָל פֶּלֶךְ

וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בֵּית דִּין בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ[13].

12) אלא בכל עיר ועיר, וכן אמרו (מכות ז, א): סנהדרין נוהגת בארץ ובחוץ לארץ שנאמר (במדבר לה, כט) "והיו אלה לכם לחוקת משפט... בכל מושבותיכם". 13) ובחוץ לארץ אין השבטים מיושבים כל אחד לעצמו (מכות שם). אלא ששם הנוסח: "ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר" ולפיכך סובר הכסף משנה שיש לגרוס בדברי רבינו: אינם חייבים להעמיד בית דין אלא בכל פלך ופלך. וכן הדעת נוטה, שתפשת מועט - תפשת, ודיינו שנושיב בתי דין בח"ל בערי המחוז, ולא בכל עיר ועיר (לחם משנה) וראה ברמב"ן לתורה דברים טז, יח.

ג. כַּמָּה בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִין יִהְיוּ בְּיִשְׂרָאֵל? וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָן[14]? קוֹבְעִין בַּתְּחִלָּה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בַּמִּקְדָּשׁ[15], וְהוּא הַנִּקְרָא סַנְהֶדְרֵי[16] גְּדוֹלָה. וּמִנְיָנָם שִׁבְעִים וְאֶחָד. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ - הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד[17]. הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן - מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶן[18], וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה. וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הַחֲכָמִים נָשִׂיא בְּכָל מָקוֹם[19], וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמוֹשִׁיבִין הַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים מִשְּׁנֵה[20] לָרֹאשׁ, וְיוֹשֵׁב מִימִינוֹ. וְהוּא הַנִּקְרָא אַב בֵּית דִּין[21]. וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לְפָנָיו כְּפִי שְׁנֵיהֶם וּכְפִי מַעֲלָתָם[22]. כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה - יִהְיֶה קָרוֹב לַנָּשִׂיא מִשֶּׁמֵּאלוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ[23]. וְהֵם יוֹשְׁבִין בִּכְמוֹ חֲצִי גֹּרֶן בְּעִגּוּל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַנָּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין כֻּלָּן[24]. וְעוֹד מַעֲמִידִין שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[25]: אֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[26], וְאֶחָד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת[27]. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וָעִיר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים[28] אוֹ יוֹתֵר, סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[29]. וְיוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֹצִיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט[30]. וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָם? עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַיָּנִים. וְהַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן רֹאשׁ עֲלֵיהֶן. וְהַשְּׁאָר יוֹשְׁבִין בְּעִגּוּל כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן[31], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָרֹאשׁ רוֹאֶה אֶת כֻּלָּן.

14) מניין חבריהם שבכל בית דין. 15) בלשכת הגזית שבבית המקדש (סהדרין פו, ב) ובירושלמי מכות פרק ב, הלכה ו אמרו: מניין שהייתה סנהדרין גדולה אצל המזבח, שנאמר: ולא תעלה במעלות על מזבחי, וסמוך לו נאמר (שמות כא, א): ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. 16) סנהדרין - מועצה בלשון יוונית. "ובמושב זקנים יהללוהו" (תהלים קז, לב) מתורגם: ובסנהדרין דחכימיא ישבחון יתיה. והרע"ב בפירושו לסוטה פרק ט, משנה י"א אומר: סנהדרין - ששונאים הדרת פנים בדין. 17) משנה בסנהדרין ב, א ובגמרא שם טז ב. 18) כמו שאמרו (בבא בתרא קכ, א): "בישיבה הלך אחר חכמה; במסיבה (=של משתה) הלך אחר זקנה". 19) הוריות ט, א: יג, ב וכן בקידושין לב, ב ובאבות פרק ב, א ועוד. 20) סגן. 21) חגיגה טז, ב והוריות יג, ב. 22) בחכמה, אם היו שווים בשנים (כסף משנה). ובדפוס וינציאה שי"א וכן בכתב יד התימנים: "יושבים לפני שניהם (=הנשיא והאב"ד) כפי מעלתם". ולפי זה לא מדובר כאן בחשיבות השנים והגיל, אלא במעלת החכמה בלבד. 23) לא שכולם ישבו משמאל הנשיא, חוץ מהאב בית דין שישב מימינו, שאם כן החלה השורה מאב בית דין ואין זה כבוד לנשיא. אלא, שלושים וחמישה מגדולי הסנהדרין יישבו משמאל הנשיא ושאר שלושים וארבעה ישבו מימין האב־בית־דין, וכן שנינו בתוספתא סנהדרין פרק ח משנה א "הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו" (רדב"ז). 24) משנה בסנהדרין לו, ב ושם מודגש: "כדי שיהיו רואים זה את זה" ומפרש רש"י: שאם היו יושבים בשורה אין פני הראשונים (=הקיצוניים) רואים זה את זה, אולם מקור רבינו מירושלמי שם פרק א הלכה ד: "והנשיא היה יושב באמצע כדי שיהיו רואים אותו ושומעים קולו" הרי שהכל מתייחס כלפי ההתאמה שבין הנשיא לזקנים (לחם משנה). 25) והטעם למניין זה מבואר בדברי רבינו לקמן פרק ה, הלכה ג. 26) חצר בית המקדש, ונזכרת במקרא יחזקאל מד, יד ובמשנה מידות פרק ב, משנה ו. 27) ההר שעליו הבית בנוי, והוא השטח שמחוץ לעזרה, וקדושתו קלה מקדושת העזרה, וכל ההר היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, כמבואר בהלכות בית הבחירה, פרק ה, הלכה א (סנהדרין פח, ב). 28) והטעם למניין זה ראה להלן הלכה י. 29) שם. 30) ונאמר: שופטים... תיתן לך בכל שעריך (סמ"ג מצוות עשה צז). וב"ספרי" תצא אות רפט דרשו: "ועלתה יבמתו השערה - מצוה בבית דין שיהא בגובהה של עיר". 31) משנה בסנהדרין לו, ב "סנהדרין הייתה כחצי גורן עגולה" ומפרש רש"י: אף של כ"ג.

ד. עִיר שֶׁאֵין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים - מַעֲמִידִין בָּהּ שְׁלֹשָׁה דַיָּנִים[32]. שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָּהֶן רֹב וּמְעוּט, אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן מַחְלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין[33].

32) משנה בסנהדרין ב, ב "וכמה יהא בעיר ותהא ראוייה לסנהדרין, מאה ועשרים" וזה וודאי שאין משאירים אותה בלא בית דין ופחות שבבתי דין הוא של שלושה (כסף משנה). 33) ואז יכריע הרוב את המיעוט. וכן אמרו (סנהדרין ג, ב) "אשר ירשיעון אלהים - הרי כאן שניים ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלושה. וראה לקמן פרק ב, הלכה י"ג "אף על פי שבית דין של שלושה בית דין שלם הוא, כל זמן שהם רבים הרי זה משובח".

ה. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים, אֶחָד רָאוּי לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאֶחָד יוֹדֵעַ

לִשְׁמֹעַ[34] וְיוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וּלְהָשִׁיב[35] - אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סַנְהֶדְרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל[36].

34) להבין היטב דברי חבירו לאשורם. 35) לישא וליתן, להתווכח בדברי חבירו, שמתוך כך הוא מעמידם על אמיתתם. 36) סנהדרין יז, ב "כל עיר שאין בה שניים אחד לדבר ואחד לשמוע (כגירסת הכסף משנה) אין מושיבין בה סנהדרין" ומפרש רבינו: לדבר - ללמד ולהורות: לשמוע - לישא וליתן. והשאר וודאי צריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת הדינים, אף על פי שאינם יודעים להשיב בכל התורה, שאם לא כן איך יתמנו בסנהדרין (כסף משנה). ורש"י שם מפרש בעניין אחר.

ו. סַנְהֶדְרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנַיִם אֵלּוּ, אֶחָד רָאוּי לִשְׁמֹעַ וְאֶחָד רָאוּי לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרִין[37]. הָיוּ בָּהּ שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ בֵּינוֹנִית. הָיוּ בָּהּ אַרְבָּעָה יוֹדְעִים לְדַבֵּר - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרֵי חָכְמָה[38].

37) וכשרה בדוחק. 38) כדברי הירושלמי שקלים פרק ה, הלכה א, על פי התוספתא סנהדרין פרק ח, משנה א. ובסנהדרין יז, ב אמרו: "בביתר היו שלושה, וביבנה ארבעה: רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע".

ז. כָּל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה מוֹשִׁיבִין לִפְנֵיהֶן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה אִישׁ. שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה קְרוֹבָה לַסַּנְהֶדְרִין, וְשׁוּרָה שְׁנִיָּה לְמַטָּה הֵימֶנָּה, וּשְׁלִישִׁית לְמַטָּה הֵימֶנָּה. וְכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה יוֹשְׁבִין בָּהּ לְפִי מַעֲלָתָן בְּחָכְמָה[39].

39) וכל אחד ואחד מכיר את מקומו, כמפורש במשנה סנהדרין לז, א.

ח. אִם נֶחְלְקוּ הַסַּנְהֶדְרִין[40], וְהֵצְרְכוּ לִסְמֹךְ אֶחָד[41] לְהוֹסִיף עַל מְנָיָנָן - סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה גָּדוֹל שֶׁבָּהּ; וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לְמַלֹּאת חֶסְרוֹנָהּ, וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁנִיָּה[42]; וּבוֹרְרִין לָהֶן אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁלִישִׁית[43]. וְכֵן אִם צָרְכוּ לִסְמֹךְ שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי[44] - עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה הֵם עוֹשִׂים[45].

40) ויהיו שנים עשר מחייבים ואחד עשר מזכים, ואין הטייה לרעה על פי אחד (ראה לקמן פרק ח, הלכה א), וצריך להוסיף שניים שניים עד שבעים ואחד (שם וברש"י). 41) ראה לקמן פרק ט, הלכה ב, שלעולם מוסיפים שניים. 42) שאומרים לו: מוטב שתהיה "זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים" (סנהדרין שם). 43) שם. נמצאו שלוש שורות אלו משלימות עד שבעים ואחד. ואף על פי שמספיקים ארבעים ושמונה להשלים עד ע"א, אולם אין זה מהנימוס לעשות שתי שורות של כ"ד כ"ד, שתהיינה שורות התלמידים מרובות משל הדיינים, שאינה אלא כ"ג, וגם אין זה הוגן לעשות שתי שורות של כ"ג ואחת של שני תלמידים בלבד, ולפיכך עושים שלוש שורות של כ"ג-כ"ג (רש"י שם). 44) כגון שחלה אחד מהשורות או מת. 45) שאינו יושב במקומו של הראשון, ראש בשורה, אלא בסוף השורה, שהוא המקום הראוי לו, "שהגרוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל" (שם וברש"י). וראה לקמן פרק ב הלכה ח.

ט. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַנְהֶדְרִין, יִהְיוּ שָׁם שְׁנֵי סוֹפְרֵי דַּיָּנִים עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶם, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל. אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין[46], וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּים[47].

46) פלוני חייב ומטעם זה. 47) פלוני זיכה ומטעם זה (שם לו, ב). ולדעת רש"י שם, שניהם כותבים דברי המזכים והמחייבים, שאם יטעה האחד יוכיח כתבו של חבירו. וראה לקמן פרק י"ב הלכה ג.

י. וְלָמָּה אֵין סַנְהֶדְרִין אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵהֶן סַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[48], וַעֲשָׂרָה בַּטְּלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת[49], וּשְׁנֵי סוֹפְרִים, וּשְׁנֵי חַזָּנִים[50], וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין[51], וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי זוֹמְמִין[52], וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין[53], וּשְׁנֵי גַּבָּאֵי צְדָקָה, וְעוֹד אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה לְחַלֵּק צְדָקָה[54], וְרוֹפֵא אֻמָּן[55], וְלַבְלָר[56], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת. הֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים[57].

48) ראה לעיל הלכה ח ובביאורנו שם. 49) בטלים מכל מלאכה להיות מזומנים לבית הכנסת שחרית וערבית (שם יז, ב וברש"י) והשווה הלכות מגילה פרק א, הלכה ח. 50) שמשים להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין (שם). שאם אחד מלקה, יוכל השני להזמין (תוספות יום טוב שם). 51) שאם לא כן את מי הם דנים (רש"י שם). 52) שיתייראו העדים להעיד שקר שלא יזומו על ידי עדים אחרים (שם וברש"י). וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח הלכה א-ב דיני הזמה והגדרתה. 53) עדים אחרים להזים את הזוממים הקודמים, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכור שניים להזימם, לפיכך צריך שיהיו שניים אחרים בעיר שיתייראו אלו הזוממים מהם, אם נבוא להזים העדים הראשונים, יבואו אלו השניים ויזימו אותנו (שם וברש"י). זוממי זוממין - המזימים את העדים הראשונים כשהם עצמם נעשו זוממים הרי הם זוממים של זוממים הראשונים (רש"י לסנהדרין עח, א). 54) שהצדקה נגבית בשניים ומתחלקת בשלושה, שהיא כדיני ממונות, שנותנים לכל אחד די מחסורו (הלכות מתנות עניים פרק ט, הלכה ה). 55) שיודע חכמת הרפואה וגם הוא אומן במלאכת יד במובן הטכני (כסף משנה). 56) כותב ספרים. 57) סנהדרין יז, ב. ורש"י שם מפרש: רופא - למול תינוקות; אומן - מקיז דם. וראה בהלכות דעות פרק ד, הלכה כ"ג שרבינו מונה

עשרה דברים של צרכי העיר ומונה רופא לחוד ואומן לחוד, וייתכן כי הם שני דברים, אבל איש אחד מתעסק בהם, כדברי ה"לחם משנה" שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הראויים לסנהדרין, השכלתם וסגולת מידותיהם, כשרות הדיינים הראויים לבית דין של שלושה, סמכותו של דיין יחיד מומחה. הזכות לאדם לעשות דין לעצמו.

א. אֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין, בֵּין בִּגְדוֹלָה[2] בֵּין בִּקְטַנָּה[3], אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים[4], מֻפְלָגִין[5] בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי דֵעָה מְרֻבָּה, יוֹדְעִים קְצָת מִשְּׁאָר חָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת[6] וְחֶשְׁבּוֹן וּתְקוּפוֹת[7] וּמַזָּלוֹת וְאִצְטַגְנִינוּת[8] וְדַרְכֵי הַמְעוֹנְנִים[9] וְהַקּוֹסְמִים[10] וְהַמְכַשְּׁפִים[11] וְהַבְּלֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ[12], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִים לָדוּן אוֹתָם[13]. וְאֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְיֻחָסִים הָרְאוּיִים לְהִשִּׂיא לְכְהֻנָּה[14]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ - בְּדוֹמִין לְךָ בְּחָכְמָה וּבְיִרְאָה וּבְיַחַס[15].

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלשה, כמבואר לעיל פ"א ה"ג. 4) מבינים דבר מתוך דבר. חכם - דומה לשולחני עשיר, כשמביאים לו דינרים לראות - רואה, וכשאין מביאים לו - יושב ותוהה; נבון - דומה לשולחני תגר, כשאין מביאים לו - הוא מחזר ומביא משלו ('ספרי' דברים אות יג), וראה עירובין ק, ב. 5) ובכת"י התימנים: מופלאים. 6) הדברים המרפאים בטבע שניתנה שבת לידחות בשבילם, אבל לא הדברים המרפאים בסגולה. וכן אם השקה אחד את חבירו סם מן הסמים ומת, אם ראוי אותו סם להמית וחייב או לא (רדב"ז). וכן לענין להאכיל לחולה ביום הכיפורים, שחכמת הרפואה קובעת בזה הרבה, ובעניני דם נדה להבחין בין דם נדה לדם מכה שהוא טהור (ראה הל' איסורי ביאה פ"ד, ה"כ). וכן המכה את חבירו באבן ומת, צריכין לאמוד אם יש באבן כדי להמית, כמבואר בסנהדרין עח, א ('אוצר נחמד' לכוזרי מאמר ב אות סד). 7) בכת"י התימנים: וחשבון תקופות. וכן מצינו בשבת עה, א "חישוב תקופות ומזלות". חשבון תקופות - מהלך השמש והירח המקיפים את העולם, לדעת על פיו קביעת מולד החודש ועיבור שנים. מזלות - משורש נזל־הלך, והן קבוצות כוכבים שחילקום חכמים לשנים־עשר חלקים, ושמותם: טלה, שור, תאומים וכו' כמבואר בהל' יסודי התורה פ"ג, ה"ו. וגם במהלכם מחשב בית־דין לקבוע על פיו תאריך מולד הירח, כמבואר בהל' קידוש החודש פ"א, ה"ו; פ"ט, ה"ג; פי"א, ה"ז־ח; פי"ז, ה"ד. 8) בכת"י התימנים: ואסטגנינות. חכמת אסטרולוגיה, חזון בכוכבים, ויש מגידים עתידות לאדם ע"פ ראות מזלו בכוכבים, ראה שבת קנו, א. 9) נותני עיתים, שאומרים יום פלוני טוב, יום פלוני רע (הל' ע"ז פי"א, ה"ח). 10) עושים מעשים משונים עד שאומרים דברים העתידים להיות (שם ה"ו).11) עושים מעשה כשפים, כגון שדה מליאה קישואים, והוא מלקטה כולה בכשפיו (שם הט"ו ובבאורנו).

12) כגון אוב וידעוני. וכל מעשי כשפים כולם דברי שקר והבל הם, כמבואר שם הט"ז, וכן הנביא אומר (ירמיה י, ט) "מוסר הבלים עץ הוא", ושם טז, יט "הבל ואין בם מועיל". 13) סנהדרין יז, א: ובעלי כשפים - מפרש רש"י: "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית־דין ולגלות על המכשפים המסיתים ומדיחים בכשפיהם". וראה שם סח, א "לא תלמד לעשות - לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות". וראה מנחות סה, א ב'תוספות' דיבור־המתחיל: בעלי כשפים, "פירש רב האי גאון, כדי לידע את הדין". 14) את בנותיהם לכהנים (משנה בסנהדרין לב, א וברש"י). 15) שם לו, ב. וראוי להעיר, שבמסקנה שם, הוכיחו זה מהפסוק (שמות יח, כב) "ונשאו אתך" - אתך, בדומים לך. כי מהפסוק הקודם אין להוכיח, שמא משום כבוד השכינה שתשרה עליהם, ככתוב (במדבר יא, יז) "ואצלתי מן הרוח... ושמתי עליהם", הקפיד הכתוב שיהיו מיוחסים כמשה.

ב. וּמִצְוָה לִהְיוֹת בְּסַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְאִם לֹא מָצָאוּ, אֲפִלּוּ הָיוּ כֻּלָּם יִשְׂרְאֵלִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[16].

16) 'ספרי' שופטים אות קנג: "ואל השופט — אע"פ שאין בו כהנים ולויים - כשר". אל השופט - משמע כל שופט שהוא, ואפילו ישראל (רבינו הלל בפירושו שם).

ג. אֵין מַעֲמִידִין בְּכָל הַסַּנְהֶדְרִין לֹא זָקֵן מֻפְלָג[17] בַּשָּׁנִים וְלֹא סָרִיס, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַכְזְרִיּוּת[18]. וְלֹא מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא רַחֲמָן.

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> "אֵין מַעֲמִידִין... לֹא זָקֵן מֻפְלָג בַּשָּׁנִים וְלֹא סָרִיס, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַכְזְרִיּוּת".
>
> ראה "דרך מצותיך" פט,ב. הלכה זו היא המשך להלכה א', בה נאמרו התנאים למי שראוי להיות דיין, ללמדך שגם אם היו הדיינים בעלי כל המעלות "אנשים חכמים ונבונים מופלאין בחכמת התורה, בעלי דעה מרובה וכו'" אין להושיב אותם בסנהדרין, כיון שיש בהם טבע של אכזריות ועלולים להטות את הדין לחוב.
>
> (ע"פ לקו"ש חלק ח' עמוד 163 הערה 25
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

17) רב ביותר. 18) סנהדרין לו, ב ומפרש רש"י: הזקן שכח כבר צער גידול בנים, ואינו רחמני. וכן סריס, שמתוך שנאמר במסית: "ולא תחמול... עליו" משמע שבאחדים צריך שיהיו הדיינים ראויים לחמול (קרית ספר), וראה לקמן פי"א, ה"ה.

ד. וְאֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסַנְהֶדְרִין, שֶׁאָסוּר לַחֲלֹק עָלָיו[19] וְלַמְּרוֹת אֶת דְּבָרוֹ. אֲבָל מוֹשִׁיבִין כֹּהֵן גָּדוֹל, אִם הָיָה רָאוּי בְּחָכְמָה[20].

19) שנאמר (שמות כג, ב) "ולא תענה על רב" - קרא בו:

לא תענה על רַב (רב חסר יו"ד כתוב), שאינך רשאי לסתור דברי המופלא שבדיינים, ואם יאמר המלך דברי חובה לנידון, שוב לא יוכלו הסנהדרין לראות לו זכות (סנהדרין יח, ב וברש"י). 20) ממשמעות הסוגיא שם, וכן שנינו שם עמ' א "כהן גדול דן ודנין אותו". וראה הל' קידוש החודש פ"ד הי"א שאין מושיבין כהן גדול לעיבור השנה, מפני הצינה. ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב "מכאן לסנהדרין גדולה של כל ישראל: ויקח שר הטבחים את שריה כהן הראש (ירמיה נב, כד)... הרי שבעים..." - מכאן שגם הכהן הגדול נמנה במנין הסנהדרין (אור שמח).

ה. מַלְכֵי בֵּית דָּוִד[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָם בְּסַנְהֶדְרִין - יוֹשְׁבִין[22] וְדָנִים הֵם אֶת הָעָם[23]. וְדָנִים אוֹתָם, אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶן דִּין[24]. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[25] - אֵין דָּנִין וְאֵין דָּנִין אוֹתָם; לְפִי שֶׁאֵין נִכְנָעִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁמָּא תָּבוֹא מֵהֶן תַּקָּלָה[26].

21) מלכי יהודה שהם מזרע בית דוד. 22) לבדם, שלא בחברת הסנהדרין. 23) סנהדרין יט, א, שנאמר (שם כא, יב) "בית דוד, כה אמר ה' דינו לבקר משפט". 24) שאם לא כן, גם הם לא יוכלו לדון את האחרים, שכלל הוא: "קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים" (שם). 25) מימי ירבעם ואילך, שנקרעה המלוכה מיד שלמה, וניתנו לו עשרה שבטים (מלכים-א יא, לא) ורחבעם בן שלמה לא מלך אלא על שבטי יהודה ובנימין (שם יב, כא). 26) כמסופר בסנהדרין שם: מעשה בעבדו של ינאי המלך (ממלכי ישראל) שהרג את הנפש, שלחו לו לבוא ולעמוד בפני הסנהדרין, וכשבא וישב, אמר לו שמעון בן שטח, עמוד! אמר לו ינאי, "לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך", וכבשו הסנהדרין פניהם בקרקע מפני היראה, ונענשו ומתו, באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנים אותו. והדבר ברור, שאם אין דנים אותו, גם הוא אינו דן את אחרים, כמבואר לעיל אות כב. והשווה הל' מלכים פ"ג ה"ז "מפני שלבם (של מלכי ישראל) גס בהם, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת".

ו. כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנַקִּין בְּצֶדֶק[27], כָּךְ צְרִיכִין לִהְיוֹת מְנַקִּין מִכָּל מוּמֵי הַגּוּף[28]. וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִבְדֹּק וּלְחַפֵּשׂ, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי שֵׂיבָה[29], בַּעֲלֵי קוֹמָה, בַּעֲלֵי מַרְאֶה[30], נְבוֹנֵי לַחַשׁ[31], וְשֶׁיֵּדְעוּ בְּרֹב הַלְּשׁוֹנוֹת[32], כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתַּרְגְּמָן[33].

27) ששופטים בצדק, ללא הטיית דין כל שהיא, ככתוב (ויקרא יט, טו) "לא תעשו עול במשפט... בצדק תשפוט עמיתך". 28) סנהדרין לו, ב שנאמר: "כולך יפה רעיתי ומום אין בך", שאפילו הוא סומא באחת מעיניו - פסול הוא לסנהדרין, כמבואר בסמוך ה"ט. ובירושלמי שם פ"ח, ה"ה "כשם שזקני בית־דין שלמים בצדק, כך הם צריכים להיות שלמים באבריהם". 29) אבל לא זקנים מופלגים, כמבואר לעיל ה"ג. 30) שתהא אימתם מוטלת על הבריות (סנהדרין יז, א וברש"י). 31) המבינים בחכמת הטענה והדיבור, שהדיבור צריך להיות בחשאי ובנחת (רד"ק לישעיה ג, ג). ובחגיגה יד, א דרשו: לחש - זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה בלחש (=מפני השטן). ורש"י שם מגדיר: "כגון אב בית־דין ולבו דואג בקרבו". 32) שדבר זר הוא למצוא מי שיודע כל שבעים לשון (כסף־משנה), וזהו שדקדק רבי יוחנן (בסנהדרין יז, א) ואמר: "ושידעו בשבעים לשון", ולא אמר: שבעים (לחם־משנה). 33) כשבאים עדי לועזים, לא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם, והרי זה עד מפי עד (רש"י שם). ובמנחות סה, א מפרש רש"י: "שלא יחליף (התורגמן) טענותיו ויחייבוהו".

ז. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בָּהֶן בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּכָל אֶחָד מֵהֶן שִׁבְעָה דְּבָרִים. וְאֵלּוּ הֵן: חָכְמָה, וַעֲנָוָה, וְיִרְאָה[34], וְשִׂנְאַת מָמוֹן, וְאַהֲבַת הָאֱמֶת, וְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶן, וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב[35]. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים - הֲרֵי בַּעֲלֵי חָכְמָה אָמוּר. וִידֵעִים לְשִׁבְטֵיכֶם[36] - אֵלּוּ שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶם[37]. וּבַמֶּה יִהְיוּ אֲהוּבִים לַבְּרִיּוֹת? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי עַיִן טוֹבָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה[38], וְחֶבְרָתָן טוֹבָה, וְדִבּוּרָן וּמַשָּׂאָן בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת[39]. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: אַנְשֵׁי חַיִל - אֵלּוּ שֶׁהֵן גִּבּוֹרִים בְּמִצְוֹת[40], וּמְדַקְדְּקִים עַל עַצְמָם, וְכוֹבְשִׁין אֶת יִצְרָן[41], עַד שֶׁלֹּא יְהֵא לָהֶן שׁוּם גְּנַאי[42] וְלֹא שֵׁם רַע, וִיהֵא פִּרְקָן נָאֶה[43]. וּבִכְלַל אַנְשֵׁי חַיִל, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן לֵב אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד עוֹשְׁקוֹ[44]. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן. וּמַה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ עָנָו, אַף כָּל דַּיָּן צָרִיךְ לִהְיוֹת עָנָו[45]. יִרְאֵי אֱלֹהִים - כְּמַשְׁמָעוֹ. שׂוֹנְאֵי בָצַע - אַף מָמוֹן שֶׁלָּהֶם אֵינָן נִבְהָלִין[46] עָלָיו, וְלֹא רוֹדְפִין לְקַבֵּץ הַמָּמוֹן. שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא נִבְהָל לַהוֹן - חֵסֶר יְבֹאֲנוּ[47]. אַנְשֵׁי אֱמֶת - שֶׁיִּהְיוּ רוֹדְפִין אַחַר הַצֶּדֶק מֵחֲמַת עַצְמָן בְּדַעְתָּן[48]. אוֹהֲבִין אֶת הָאֱמֶת, וְשׂוֹנְאִין אֶת הֶחָמָס, וּבוֹרְחִין מִכָּל מִינֵי הָעָוֶל.

34) יראת שמים ויראת חטא. 35) וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פרשה א: "צריכים הדיינים שיהיו בהם שבע מדות" וכו'. 36) מפרש רבינו: ידיעה = אהבה, ככתוב (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה" וגו', ומפרש רש"י: לשון חיבה, "שהמחבב את האדם מקרבו ויודעו ומכירו". 37) סנהדרין פח, ב. 38) ירושלמי שם פ"א, ה"ד. 39) שעי"ז הם מתאהבים עליהם, כמבואר ביומא פו, א. 40) מדרש תנחומא פרשת שופטים אות ג "אנשי חיל - בתורה, ובמעשים טובים ובגבורה". 41) ירושלמי שם, "לב טוב יצר טוב". 42) תנחומא שם, "שלא יהא בשופט דבר של פסולת". 43) בגרותם יפה, שלא יצא עליהם שם רע אפילו בילדותם, כמפורש בתענית טז, ב. 44) פסיקתא רבתא פל"ד: "אמר איוב... כיון שהייתי דן את הדין, אני

עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שניו להוציא מתוכן את הגזל". זהו שאמר איוב (כט, יז) "ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף". 45) סנהדרין פח, ב. וכן בירושלמי פ"א, ה"ד. 46) חרדים. וכן אמרו במכילתא לפסוק זה: "שונאי בצע - ששונאים ממון עצמם בדין, וכל־שכן ממון אחרים". ובבבא־בתרא נח, ב אמרו: כל דיין שנתבע לדין ומוציאים ממנו ממון בדין - אינו דיין. ומפרש הרשב"ם: "שיעוות הדין בשביל שוחד". 47) מלשון הכתוב במשלי כח, כב. 48) מרצונם הם, ולא יחכו עד שיעוררום אחרים על כך, וכן פירש הרמב"ן לשמות יח, כא "כי יראו עושק וחמס, אין דעתם סובלת אותו". וכתב הרדב"ז, שלא נאמרו מידות אלו אלא לכתחילה, אבל אם לא נמצאו שלשה דיינים כאלה, יבקשו שנים. ואם לא נמצאו, יבקשו אחד. ואם לא נמצא, יבקשו שלשה שיצטרפו בהם המידות האלה בכל שלשתם, ולעולם יבחרו הרע במיעוטו. וכן אמרו ב'מדרש רבה' דברים פ"א "ולמה לא נכתבו שבע (=מדות) כאחת? שאם לא נמצאו משבע מביא מארבע... ואם לא נמצאו משלש מביא מאחת", שכך נאמר (שמות יח, כה) "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל".

ח. אָמְרוּ חֲכָמִים[49]: שֶׁמִּבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ שׁוֹלְחִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבוֹדְקִין. כָּל מִי שֶׁיִּמְצָאוּהוּ חָכָם, וִירֵא חֵטְא, וְעָנָו, וְשָׁפוּי[50], וּפֹרְקוֹ נָאֶה, וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ דַּיָּן בְּעִירוֹ. וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הַר הַבַּיִת, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הָעֲזָרָה, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[51].

49) סנהדרין פח, ב וירושלמי שם פ"א, ה"ד. 50) שפל. ובגמרא שם אמרו "שייף נכנס - שייף יוצא". שייף - שוחה. ובכת"י התימנים הנוסח: ועניו ושפל. 51) שם, וראה לעיל פ"א ה"ג.

ט. בֵּית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן גֵּר - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[52], עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[53]. הָיָה אֶחָד מַמְזֵר[54], אֲפִלּוּ שִׁלְשְׁתָּן מַמְזֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין לָדוּן[55]. וְכֵן אִם הָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶם סוּמָא בְּאֶחָד מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר[56]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין[57]. אֲבָל הַסּוּמָא בִּשְׁתֵּי עֵינָיו - פָּסוּל לַכֹּל[58].

52) שנאמר (דברים יז, טו) "שום תשים עליך מלך... מקרב אחיך" - כל משימות שאתה משים אל יהיו אלא מקרב אחיך (יבמות מה, ב). ואע"פ שבסנהדרין לו, ב הכשירו גר לדון בדיני ממונות, סובר רבינו שאינו כשר אלא לדון גר חבירו, כסתימת הסוגיא ביבמות קב, א, וכמבואר בדבריו לקמן פי"א הי"א, וכן שיטת הרי"ף בסנהדרין סוף פ"ד. 53) יבמות קב, א. וכמו שאמרו שם מה, ב: כיון שאמו מישראל, אנו קוראים בו: מקרב אחיך. וכתבו ה'תוספות' (שם קב, א) דיבור־המתחיל לענין חליצה, שאם אביו מישראל, ודאי שהוא כשר לדון, ועדיף מגר שרק אמו מישראל היא. 54) שנולד מאיסור ערוה האמורה בתורה ויקרא יח, וכמבואר בהל' איסורי ביאה פט"ו, ה"א.

55) סנהדרין לו, ב, שהרי הוא בא מטיפה כשרה, ומקרב אחיך הוא. ובירושלמי שם פ"ד ה"ז, אמרו: "אפילו ממזרים". וכתב הכסף־משנה, שהוא־הדין לשלשה גרים שאמותיהם מישראל, שהם כשרים לדון, שהרי הם נקראים "מקרב אחיך", ועדיפים מממזר, שאינו כשר לבוא בקהל, ואילו גר כשר לבוא. 56) לדון דיני ממונות (סנהדרין לד, ב), שהרי שנינו במשנה שם לב, א "דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה". והדבר ברור, שאין אנשים רואים בלילה כמו שהסומא באחת מעיניו רואה ביום, ולפיכך דין הוא, שידון ביום אפילו לכתחילה (רי"ף שם). 57) הדנה דיני נפשות, אין הסומא כשר לדון, שהרי בעל מום הוא, ובית־דין של עשרים ושלשה צריך להיות מנוקה מכל מום, כמבואר לעיל ה"ו. והוא־הדין לממזר וגר שפסולים להיות בסנהדרין, שאינם מיוחסים, ואפילו גר שאמו מישראל, שאפילו בחליצה פסול גר כזה לדון עד שיהיה ישראל מכל צדדיו, כמבואר בהל' יבום פ"ד ה"ה, כל־שכן בסנהדרין הדנה דיני נפשות, ואין מעמידים בה אלא מיוחסים, כמבואר לעיל ה"א, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פי"א הי"א (כסף־משנה). 58) אפילו לדיני ממונות ובבית־דין של שלשה, שהרי הוא פסול להעיד, כמבואר לקמן הל' עדות פ"ט הי"ב, וכל שאינו כשר להעיד - פסול לדון, שהרי שנינו (נדה מט, ב) "כל הכשר לדון - כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון", וכדברי רש"י שם ד"ה: לאתויי סומא, "אבל בשתי עיניו - אפילו לעדות פסול". וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ד, וראה ביאור הגר"א לחו"מ סימן ז ס"ק י.

י. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[59] - מֵתֵר לְאֶחָד לָדוּן מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ[60]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[61], עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה[62]; וּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ - אֵין דִּינֵיהֶן דִּין[63].

59) כמבואר לעיל פ"א, ה"ד. 60) הרי שאפילו היחיד שופט את חבירו (סנהדרין ג, א). 61) החכמים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה (קידושין ל, א), ובירושלמי פ"ה ה"א "שעשו התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו, חמשה דברים חייבים בחלה, חמש־עשרה נשים פוטרות צרותיהן" וכו'. 62) סנהדרין שם, "משום יושבי קרנות", תגרים שאינם בקיאים בטיב דינים, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי. אבל כשהם שלשה, אי אפשר שלא יהיה אחד מהם יודע סברות הדין, ששמע מחכמים ומדיינים (רש"י שם). 63) כרבי אבהו (שם ו, א) ואע"פ ששמואל סובר (שם ה, ב) "דיניהם דין אלא שנקרא בית דין חצוף"? כבר אמרו בירושלמי שם פ"א ה"א "רבי יוחנן וריש לקיש, שניהם אומרים - אין דיניהם דין", וידוע שהלכה כרבי יוחנן לגבי שמואל (כסף־משנה). וכל זה כשהשנים דנים את הנתבע בעל כרחו, אבל אם קיבלם עליו כשלשה, דיניהם דין, ואפילו אחד שדן בהסכמת הנתבע - דינו דין, כמבואר בסנהדרין ו, א ובירושלמי שם, וכדברי רבינו לקמן פ"ו ה"ג, ופ"ז ה"ב.

יא. אֶחָד שֶׁהָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים[64], אוֹ שֶׁנָּטַל רְשׁוּת

מִבֵּית דִּין[65] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּן יְחִידִי[66], אֲבָל אֵינוֹ חָשׁוּב בֵּית דִּין[67]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, מִצְוַת חֲכָמִים הוּא שֶׁמּוֹשִׁיב עִמּוֹ אֲחֵרִים; שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ[68]: אַל תְּהִי דָן יְחִידִי, שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד[69].

64) מומחה - שלמד תורה בכתב ושבעל־פה ויודע לסבור ולהשוות דבר לדבר. לרבים - שמפורסם ברבים שהוא כן, שבאמת בקי הוא בתורה שבכתב ושבע"פ, וכמו שאמרו (סנהדרין ה, א): כגון אני שלמדתי וסברתי (=יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי, רש"י) דן דיני ממונות ביחיד (ע"פ פירוש המשנה לרבינו שם פ"ג, מ"א). 65) שבארץ ישראל - לדון, כמבואר לקמן פ"ד, הי"ד. 66) אפילו כשהנתבע לא קיבלו עליו לדון, הרי זה כופהו לידון בפניו, כמבואר שם, הואיל והוא מומחה, ואע"פ שאינו מפורסם ברבים. אבל אם אינו מומחה, אין רשות בית־דין מועילה לו כלום, כמבואר לקמן פ"ד, הט"ו (כסף־משנה). 67) שתהא הודאתו בפניו כמודה בפני בית־דין של שלשה, שאינו יכול לחזור בו עוד, כמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 68) אבות פ"ד, מ"ח. 69) הקב"ה שהוא יחיד בעולמו (רע"ב שם). אבל בשר־ודם מוטב שידון בשלשה, כי ברוב משא ומתן יתברר הדבר יותר. ועוד, שאם הם שלשה, לא ידע המתחייב מי חייבו, שעל כל אחד יחשוב, שמא חבריו רבו עליו (תוספות יו"ט, שם). ואם קיבלוהו עליהם - דן אפילו יחידי, ועל זה סמכו ברוב הגלילות שאין להם אלא דיין אחד, וכן מנהג קדום במצרים (רדב"ז). ובירושלמי סנהדרין פ"א ה"א, אמרו: רבי אבהו היה דן יחידי. שאלוהו תלמידיו, והלא לימדתנו רבינו: אל תהא דן יחידי?! אמר להם: כיון שהם רואים אותי יושב יחידי, ומופיעים לפני לדון, הרי זה כאילו קיבלו אותי עליהם, ושנינו: "אבל אם קיבלו עליהם - דן אפילו יחידי". ומכאן ראיה לדעת הרע"ב באבות שם, שאם קיבלוהו עליהם - דן יחידי אפילו מדרך חסידות (משנה־למלך).

יב. יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ[70], אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ[71]. הוֹאִיל וְכַדַּת וְכַהֲלָכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם הֶפְסֵד בִּנְכָסָיו אִלּוּ נִתְאַחֵר[72] וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכָךְ[73], אִם קָבַל[74] עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ וֶהֱבִיאוֹ לְבֵית דִּין, וְדָרְשׁוּ וּמָצְאוּ שֶׁעָשָׂה כַּהֲלָכָה, וְדִין אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[75].

70) אם רואה שלו ביד אחר שגזלו ממנו, יכול הוא ללקחו ממנו ללא כל דיון בבית־דין. 71) אפילו ע"י הכאה, כמפורש בברייתא (בבא־קמא כז, ב) "בן בג־בג אומר: אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות (=בגניבה ובסתר) שמא תיראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו, שלי אני נוטל" (=כלומר קח בחזקה, רש"י). וכן בשו"ע חו"מ סימן ד, סעיף א. 72) ממתין (בבא־קמא שם). 73) הואיל ואינו חייב לטרוח ולבוא לבית־דין. 74) התאונן, צעק חמס. "והיה כי יצעק אלי" (שמות כב, כו) מתרגם אונקלוס: ארי יקבל קדמי. 75) ואם נתברר שלא עשה כדין, חייב לשלם לו על הכאתו (לחם־משנה).

יג. אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין שָׁלֵם הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהֵן רַבִּים - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[76]. וּמוּטָב שֶׁיֵּחָתֵךְ הַדִּין בְּאַחַד עָשָׂר יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַיּוֹשְׁבִים כֻּלָּם שָׁם בְּבֵית דִּין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[77] וּרְאוּיִין[78].

76) סנהדרין ז:, רב הונא כשבא דין לפניו, אסף והושיב עמו עשרה חכמים מבית המדרש, כדי שתגיענו נסורת קטנה מן הקורה. כלומר, שאם יטעה ישתלש העונש בין כולם ויקל לו (רש"י שם). 77) שיוכלו לדקדק ולברר הדין לאמיתו. 78) מצד מדותיהם המוסריות, כמבואר לעיל ה"ז, וכמו שאמרו (שבועות ל, ב) "מניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו, תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק".

יד. וְאָסוּר לְאָדָם חָכָם שֶׁיֵּשֵׁב בְּדִין עַד שֶׁיֵּדַע עִם מִי יֵשֵׁב[79]. שֶׁמָּא יִצְטָרֵף עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן הֲגוּנִים, וְנִמְצָא בִּכְלַל קֶשֶׁר בּוֹגְדִים[80], וְלֹא בִּכְלַל בֵּית דִּין[81].

79) סנהדרין כג, א, והשווה לקמן פכ"ב, ה"י. 80) חֶבֶר, ומעין הכתוב (ירמיה ט, א) "עצרת בוגדים". 81) כמו שאמרו (שם כו, א) "קשר רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין" ע"פ הכתוב (ישעיה ח, יב) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר". וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ג ס"ק יג, שרבי יעקב ווייל כתב למהרש"ל: אם תשמע לעצתי, לא תשב אצל הקהל בשום דין, שפסקי בעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) זמן ישיבת הסנהדרין ושעות ישיבת בית דין של שלושה. התחלת דין וקבלת עדות בלילה. העמדת דיין שאינו הגון, וכן היחס לדיין שנתמנה על ידי נתינת ממון.

א. עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין הַדַּיָּנִים בְּדִין? סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[2] וּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה - יוֹשְׁבִין מֵאַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר[3] עַד סוֹף שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[4]. אֲבָל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[5] הָיוּ יוֹשְׁבִין[6] מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[7]. וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁבְּהַר הַבַּיִת[8].

2) של עשרים ושלשה דיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 3) שמתחלת עם הנץ החמה (הל' תפלה פ"ג, ה"א). 4) שזוהי שעת מאכל תלמידי־חכמים (שבת י, א), שנאמר (קהלת י, יז) "אשריך ארץ שמלכך (=הדיין) בן חורים ושריך בעת יאכלו". ומדובר, שכבר טעמו טעימת שחרית לפני ישיבתם לדין, שהרי אמרו שם "מכאן ואילך (מאחרי השעה הששית) כזורק אבן לחמת", שהיא קשה לגוף, אם לא כשהוא טעם משהו בבוקר (כסף־משנה). ובחו"מ סימן ה סעיף ג, הנוסח: "זמן ישיבת הדיינים מהבוקר עד סוף שעה החמישית". בהתאם לאמור בשבת י, א ששעה ששית היא זמן סעודה של תלמידי־חכמים, וכן דעת הרי"ף

בסנהדרין פ"א. וראה בסמ"ע לחו"מ שם ס"ק י. 5) של שבעים ואחד (לעיל פ"א, ה"ג). 6) בלשכת הגזית שבבית־המקדש. 7) הקרב בכל יום בתשע שעות ומחצה, וזהו זמן תפילת מנחה (הל' תפלה ס"ג, ה"ב). 8) שקדושתו קלה מלשכת הגזית שבעזרה. וטעם שינוי מקום זה, "שלא יהיו נראים כיושבים בדין (ובשבת אסור לדון), שבלשכת הגזית היו דנים" (סנהדרין פח, ב וברש"י) אלא ששם הנוסח: "יושבים בחיל", אולם בתוספתא סנהדרין פ"ז מ"א, כתוב: בבית־המדרש שבהר הבית. וראה הל' שבת פכ"ג הי"ד, ולקמן פכ"ה ה"ט לענין דין בשבת ובערב שבת. והשווה לקמן פי"א, ה"ב־ג.

ב. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין כֻּלָּן כְּאֶחָד בִּמְקוֹמָן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ; אֶלָּא בָּעֵת שֶׁיִּהוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ[9] - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן, וּבִשְׁאָר הָעִתּוֹת - כָּל מִי שֶׁהָיָה לוֹ עֵסֶק, יָצָא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוֹזֵר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין תָּמִיד כָּל זְמַן יְשִׁיבָתָן[10]. הֵצְרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת - הֲרֵי זֶה מִסְתַּכֵּל בַּחֲבֵרָיו הַנִּשְׁאָרִים: אִם יִשָּׁאֲרוּ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[11] - יֵצֵא; וְאִם לָאו - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיָּבוֹא אַחֵר[12].

9) לדון בדברים הצריכים הרכב של שבעים ואחד, כגון אלה המנויים לקמן פ"ה, ה"א. 10) סנהדרין לז, א, שנאמר (שיר ז, ג) "שררך אגן הסהר אל יחסר המזג", שררך - זו סנהדרין, שהיא יושבת בטיבורו של עולם (שרר - זה טבור). אל יחסר המזג - אל יחסרו מחלק שלישי שהוא כדי מזיגת יין במים (שליש יין, ושני שלישים מים), ועשרים ושלשה הם שליש משבעים סנהדרין (רש"י שם). 11) כנגד סנהדרי קטנה. 12) שם. וראה ב'תוספות' שם יד, ב דיבור־המתחיל אל יחסר המזג, שלא יחסר "גימטריא של מ'ז'ג'", שהוא חמשים, אבל אם יחסרו ארבעים ותשעה אין לחוש, שישארו עשרים ושנים, ואין בית־דין שקול, הוסף עליהם אחד והרי הם כ"ג.

ג. אֵין מַתְחִילִין אֶת הַדִּינִין בַּלַּיְלָה[13]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[14] לָמְדוּ, שֶׁהַדִּינִין כִּנְגָעִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל רִיב וְכָל נָגַע; מָה רְאִיַּת נְגָעִים[15] בַּיּוֹם בִּלְבַד, אַף הַדִּינִין בַּיּוֹם בִּלְבַד[16].

13) משנה, בסנהדרין לב, א. 14) שקיבלו חכמינו איש מפי רבו. כל מקום שהדבר אינו מבואר היטב בכתוב, אלא מפני שקבלוהו בעל־פה, השתדלו החכמים לסמכו על הכתוב, למרות שהוא מדרש דחוק, קוראו רבינו: מפי השמועה (יד מלאכי, כללי הרמב"ם אות לט). 15) שהרי נאמר בהם (ויקרא יג, יד) "וביום הראות בו". 16) סנהדרין לד, ב. ובירושלמי פ"ד, ה"ה אמרו: טעו הדיינים ודנו בלילה - דינם דין, שנאמר ושפטו את העם בכל עת. וכן בחו"מ סימן ה סעיף ב, אולם ראה ב'תוספות' יבמות קד, א ד"ה מר סבר, שמגיהים את הירושלמי הנ"ל וגורסים בו: מנין שגומרים בלילה, שזה כשר לדברי הכל, כמבואר בסמוך ה"ד.

ד. וְכֵן אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת[17] וְאֵין מְקַיְּמִין שְׁטָרוֹת[18] בַּלַּיְלָה[19]. וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת[20], אִם הִתְחִילוּ בַּיּוֹם - מֻתָּר לִגְמֹר הַדִּין בַּלַּיְלָה[21].

17) שחקירת העדים הרי היא כהתחלת דין (ראה השנה כה, ב) וראה ב'תוספות' סנהדרין לד, ב דיבור־המתחיל יום לתחילת דין. 18) אישור חתימת העדים שבשטר, לקבוע שאינה מזוייפת, ראה לקמן הל' עדות פ"ו, ה"ב. 19) שהקיום הרי הוא כדין, כמבואר שם ה"א, ואין דנים בלילה. 20) זה חוזר אל התחלת הלכה ג, לומר: אע"פ שאמרנו: "אין מתחילים את הדינים בלילה", שמשמעה דוקא התחלה, ולא גמר דין - אין זה אלא בדיני ממונות בלבד. 21) סנהדרין לד, ב: כתוב אחד אומר (שמות יח, כב) "ושפטו את העם בכל עת" (אפילו בלילה), וכתוב אחד אומר (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" שמשמעו ביום בלבד (והנחלות כדין הן, ראה בסמוך ה"ה). הא כיצד? "יום לתחילת דין, ולילה לגמר דין, שתחילת דין היא העיקר ('תוספות' שם). אבל דיני נפשות אין גומרים אלא ביום, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכתב הסמ"ע לחו"מ סימן ה ס"ק ז, שאם נתרצו שני הצדדים לדונם בלילה, מותר להתחיל את דינם בלילה (=בדיני ממונות), שאין זה גרוע מקיבלו עליהם דיין קרוב או פסול לדונם, שדינו דין (ראה לקמן פ"ז, ה"ב), וכן הדין לענין קבלת עדות, כמבואר בשו"ע חו"מ סימן כח, סעיף כד. וכתב ב"תורה תמימה" דברים כא, אות קיב, שדין כזה הריהו כהוראת איסור והיתר, שמותרת גם בלילה.

ה. הַנְּחָלוֹת[22] - כַּדִּינִין[23]; שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: לְחֻקַּת מִשְׁפָּט[24]. לְפִיכָךְ אֵין מַפִּילִין[25] נְחָלוֹת בַּלַּיְלָה[26].

22) שאדם מצווה ליתן מעזבונו ליורשיו או לאחרים. 23) הרי זה מושג דיני, ואין זה כחלוקת שותפים לעצמם שאינה נחשבת דין (רשב"ם לבבא־בתרא קיג, ב). 24) ומטעם זה אין דנים בהן אלא בשלשה. 25) מלשון הכתוב (במדבר לד, ב) "אשר תפול לכם בנחלה". 26) סנהדרין לד, ב. וכפי שיתבאר בהלכה הבאה. ובכל זאת אם התחילו הדיינים לדון דין נחלה ביום, גומרים אותו בלילה ככל דיני ממונות, וכמבואר לעיל ה"ד (רדב"ז).

ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, וְצִוָּה בִּפְנֵיהֶם[27] - כּוֹתְבִים[28] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[29]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה - רָצוּ כּוֹתְבִין[30], רָצוּ עוֹשִׂין דִּין[31]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּיּוֹם[32]; אֲבָל בַּלַּיְלָה[33] - כּוֹתְבִין[34] וְאֵין עוֹשִׂין דִּין[35].

27) הסדיר בפניהם צוואה בעל־פה, למי ואיך הוא מוריש נכסיו. 28) בלשון עדות, והיורשים יבואו לבית־דין, ובית־דין יעשה כפי הצוואה. 29) השנים עצמם אינם מוסמכים להחזיק את היורשים בנכסים בהתאם לצוואה, הואיל ושנים הם לא נראו מתחילה להיות דיינים אלא עדים בלבד. 30) בלשון עדות, וכנ"ל באות כז. 31) הם עצמם רשאים ושליטים להחזיק את כל אחד בשלו, כפי ששמעו, ואין עוד צורך בדיינים אחרים (סנהדרין לד, ב וברש"י). וכתב

הרמ"א בחו"מ רנג: עושים דין - "להחזיק כל אחד במה שציוה ולדון בכל דברי ספק שנפל בצוואה, ואין אחד מן היורשים או המקבלים יכולים לומר לבית־דין אחר נלך". אין עושים דין - ואם יארע דבר ספק בצוואה, ישלחו כתיבתם לפני בית־דין אחר שידון ע"פ כתב הצוואה (סמ"ע שם ס"ק ב). 32) שהשלושה ביקרו את החולה ביום, שאז נחשבת צוואת המת לדין פסוק, ואלה השלושה הם הדיינים. 33) כשביקרוהו בלילה שאינו זמן דין. 34) בלשון עדות, וכתבם יובא לאחר זמן לפני בית־דין אחר. 35) אפילו למחר, שמתחילתם לא נראו לישב לשם דין אלא כעדים, ואין עד נעשה דיין, ראה לקמן בהל' עדות פ"ה ה"ח (רש"י שם). וכתב הרשב"ם בבבא־בתרא קיג, ב: אין השלשה נעשים דיינים אלא כשקנו מהחולה המצווה בקנין סודר, שאז אינו יכול לחזור בו. אבל כשלא קנו ממנו, הואיל ועדיין יכול לחזור בו, כשיקום מחליו - אין עושים דין, שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל, ואם דנו אין דיניהם דין. ומעין זה ב'תוספות' לסנהדרין לד, ב.

ז. כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָגוּן[36] - שְׁכִינָה עִמָּהֶם[37]. לִפְיָכָךְ צְרִיכִין הַדַּיָּנִים לֵישֵׁב בְּאֵימָה וְיִרְאָה[38] וַעֲטִיפָה[39] וְכֹבֶד רֹאשׁ[40]. וְאָסוּר לְהָקֵל רֹאשׁ אוֹ לְשַׂחֵק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּבֵית דִּין, אֶלָּא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְחָכְמָה.

36) שיש בו המידות והתכונות המנויות לעיל פ"ב, ה"ז. 37) סנהדרין ז, א שנאמר (תהלים פב, א) "אלקים נצב בעדת א־ל, בקרב אלקים ישפוט" שהשכינה שרויה בקרב הדיינים ושופטת עמהם, והשווה לקמן פכ"ג ה"ט. 38) מפני כבוד השכינה. 39) עטיפת הראש בטלית מאימת השכינה (שבת י, א וברש"י). 40) הכנעה (רש"י לברכות ל, ב). והשווה לקמן פכ"ג, ה"ח.

ח. כָּל סַנְהֶדְרִין אוֹ מֶלֶךְ[41] אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה[42] שֶׁהֶעֱמִידוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֻּלּוֹ מַחֲמַדִּים[43] וְיֵשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אֲחֵרוֹת - הֲרֵי זֶה שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[44] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר כְּנֶגֶד הַמְמַנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין. אָמְרוּ חֲכָמִים[45]: שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה, אוֹשִׁיבֵנוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֵנוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיבֵנוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן, אוֹשִׁיבֵנוּ דַּיָּן. נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט. וְעוֹד אָמְרוּ[46]: כָּל הַמַּעֲמִיד לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן - כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וּבִמְקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה[47]. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים: לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף - אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב. זֶה הַדַּיָּן שֶׁמִּנּוּהוּ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ בִּלְבַד[48].

41) בארץ ישראל. 42) שהוא במקום מלך, וגם הוא מזרע בית דוד, והוא ממנה דיינים בגולה. וכפי שיתבאר לקמן פ"ד הי"ג, ובבאורנו שם. 43) מלא מדות טובות, ע"פ משקל הכתוב (שיר השירים ה, טז) "חכו ממתקים וכלו מחמדים". 44) מפורש לעיל ה"ג אות יג. 45) 'ספרי' דברים אות יז, והשווה לקמן פ"ד, הט"ו. 46) סנהדרין ז' ב, אלא ששם אמרו, "כאילו נוטע אשירה בישראל. אולם בתרגום יונתן בן עוזיאל לפסוק: "ולא תקים לך מצבה", מתרגם: והיכמא דליתיכון רשאין למקמא קמא (מצבה) היכדין ליתיכון רשאין למנאה לפרנסא גברא זידנא דרחקיה ה'. 47) שם. וגירסתנו שם: "ובמקום שיש תלמידי־חכמים כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר אצל מזבח ה' אלקיך", ומפרש רש"י: שתלמידי־חכמים מכפרים ומגינים כמזבח. 48) שנתן ממון למלך על כך (שם, וברש"י).

ט. כָּל דַּיָּן שֶׁנָּתַן מָמוֹן כְּדֵי שִׁיתְמַנֶּה - אָסוּר לַעֲמֹד מִפָּנָיו[49]. וְצִוּוּ חֲכָמִים לְהָקֵל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ[50]. וְאָמְרוּ חֲכָמִים[51]: שֶׁהַטַּלִּית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ, תְּהִי בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת[52] שֶׁל חֲמוֹר.

49) ירושלמי ביכורים פ"ג, ה"ג. 50) שם "ואין קוראים אותו רבי". ובשו"ע חו"מ סימן ח סעיף א: "שמצוה להקל ולזלזל בו". וחכמינו בסנהדרין ז ובירושלמי שם, קראו עליו את הפסוק (חבקוק ב, יט) "הוי אומר לעץ הקיצה. עורי לאבן דומם, הוא יורה? הנה הוא תפוש זהב וכסף, וכל רוח (של חכמה) אין בקרבו. 51) ירושלמי, שם. 52) שטיח שמתחת לאוכף של חמור.

י. כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים: בּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת[53], וְדוֹחֲקִין עַצְמָן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בַּדִּין, עַד שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָם[54], וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ מִן הַדִּין - תִּקְלְקַל[55] הַשּׁוּרָה[56]. אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּדִּין אֶלָּא עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶם אֶת הָעָם וְהַזְּקֵנִים[57] וּפוֹצְרִים[58] בָּהֶן.

53) שם, ובסנהדרין יד, א שהרי אמרו חכמים: "לעולם היה אפל ותחיה", כלומר, התרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה (רש"י שם). וכן בהוריות י, א "שלח להם ולא באו" שברחו מן הגדולה (רש"י). וכן הכתוב אומר (שמואל־א י, כב) "הנה הוא (=שאול) נחבא אל הכלים". 54) כמו שאמרו (ברכות סג, א) "בשעת המכניסים (שאין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים) - פזר" (הגר"א לחו"מ ח, ס"ק יד). 55) ובכת"י התימנים: תתקלקל. 56) ע"ז יט, ב "ועצומים כל הרוגיה - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה". עצומים - מתאפקים מלהורות (רש"י שם), ושורת הדין תתקלקל ע"י תלמידים שלא הגיעו להוראה וקופצים להורות (שם). 57) בכת"י התימנים: שמכבידים עליהם העם והזקנים. 58) מפצירים. מרבים לבקש.

~ יום שלישי ו' ניסן ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) סמיכת הסנהדרין והדיינים, ההסמכה לסמכות חלקית ומוגבלת. אפשרות של חידוש הסמיכה גם בזמן הזה. ההבדל בין ראשי גלויות שבבבל לנשיאי בתי הדין שבארץ ישראל. דיין שאינו הגון שנתמנה בטעות, או שעבר ראש הגולה והרשהו לדון למרות שאינו ראוי.

א. אֶחָד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[2] וְאֶחָד סַנְהֶדְרִין קְטַנָּה[3] אוֹ בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד[4] מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי הַסָּמוּךְ[5]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ סָמַךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ. וְכֵן הַשִּׁבְעִים זְקֵנִים - מֹשֶׁה רַבֵּנוּ סְמָכָם[6], וְשָׁרְתָה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה[7]. וְאוֹתָן הַזְּקֵנִים סָמְכוּ לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים לַאֲחֵרִים. וְנִמְצָאוּ הַסְּמוּכִין אִישׁ מִפִּי אִישׁ, עַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְעַד בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[8]. וְאֶחָד הַנִּסְמָךְ מִפִּי הַנָּשִׂיא[9] אוֹ מִפִּי אֶחָד מִן הַסְּמוּכִין, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה אוֹתוֹ סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין לְעוֹלָם[10].

2) של שבעים ואחד. 3) של עשרים ושלושה, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ג. 4) בכתב יד התימנים: צריכים שיהיה כל אחד מהן, וכן הגיה התוספות יום טוב לסנהדרין פרק א, משנה ג בהתאם ללשון רבינו בפירושו שם: לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך. 5) נסמך על ידי סומך כזה, שאף הוא נסמך מפי אחר, ולא שיהיה סמוך על פי עצמו. 6) מינה אותם, כמו שדרשו במדרש בראשית רבה פרשה צ"ט, אות ו "האספו ואגידה לכם - שמינה אותם זקנים כמו שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (קריית מלך, בהגהותיו לרמב"ם). 7) ככתוב (במדבר יא, כה) "ויאצל מן הרוח אשר עליו... ויהי כנוח עליהם הרוח". 8) השווה הקדמת רבינו: "ויהושע ממשה רבינו ומשה רבינו מפי הגבורה נמצא שכולם מה' אלוקי ישראל". 9) ראש הסנהדרין, ראה לעיל פרק א, הלכה ג. 10) שהרי מצינו ברבה בר חנה שנסמך מפי רבי (סנהדרין ה, א), למרות שרבינו הקדוש היה לאחר החורבן ולא היה מן הסנהדרין.

ב. וְכֵיצַד הִיא הַסְּמִיכָה לְדוֹרוֹת? לֹא שֶׁיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶן[11] עַל רֹאשׁ הַזָּקֵן[12], אֶלָּא שֶׁקּוֹרִין לוֹ רַבִּי, וְאוֹמְרִים לוֹ: הֲרֵי אַתָּ סָמוּךְ, וְיֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אֲפִלּוּ דִּינֵי קְנָסוֹת[13].

11) בניגוד לסמיכת משה ליהושע, שהייתה ביד. 12) החכם, כמאמרם (קידושין לב:) "אין זקן אלא חכם". 13) סנהדרין יג, ב. דיני קנסות: כגון תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה, שאין דנים אותם אלא שלושה מומחים והם הסמוכים, כמבואר בלשון רבינו לקמן פרק ה, הלכה ח ובביאורנו שם.

ג. וְאֵין סוֹמְכִין סְמִיכָה שֶׁהִיא מִנּוּי הַזְּקֵנִים לְדַיָּנוּת[14] אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[15]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד מֵהֶן סָמוּךְ מִפִּי אֲחֵרִים[16], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

14) בניגוד לסמיכה מסוג אחר, שהיא סמיכת זקנים על פר העלם דבר של ציבור, ששלושה מן הסנהדרין סומכים עליו. כמבואר בהלכות מעשה הקרבנות פרק ג, הלכה י, שלא ידובר בה כאן. 15) סנהדרין יג, ב. 16) אבל השניים המצטרפים עימו אין הכרח שיהיו סמוכים, שכן מצינו ברבי יהודה בן בבא, שסמך חמישה זקנים, והיו עימו עוד שניים, ואינו חושב אותם, משום כבודו של רבי יהודה (שם יד, א), ואילו היו סמוכים לא היה נמנע מלמנותם יחד עם רבי יהודה, שאין זו פגיעה בכבודו (רדב"ז). 17) לעיל הלכה א, שהסמיכה מוכרחה להיות רצופה איש מפי איש עד בית דינו של משה רבינו.

ד. אֵין קָרוּי אֱלֹהִים[18] אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[19]. וְהֵם הָאֲנָשִׁים הַחֲכָמִים הָרְאוּיִין לָדוּן[20], שֶׁבָּדְקוּ אוֹתָן בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִנּוּ[21] אוֹתָם וְסָמְכוּ אוֹתָן.

18) לדון דיני קנסות, ככתוב (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים ישלם שניים". אלהים - לשון שררה ורבנות. "ראה נתתיך אלהים לפרעה" (שמות ז, א) מתרגם אונקלוס: "מניתיך רב לפרעה" (רש"י לסנהדרין ב, א). 19) סנהדרין יד, א. וכן בבבא קמא פד, ב "אלהים בעינן וליכא" - שאין מומחים בבבל. 20) בזכות חכמתם ומידותיהם. 21) בכתב יד התימנים: והמחו אותן, שקבעו שהם מומחים ובקיאים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה כָּל מִי שֶׁנִּסְמַךְ סוֹמֵךְ לְתַלְמִידָיו[22]. וַחֲכָמִים חָלְקוּ כָּבוֹד לְהִלֵּל[23] הַזָּקֵן, וְהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם נִסְמָךְ אֶלָּא בִּרְשׁוּת[24] הַנָּשִׂיא. וְשֶׁלֹּא יְהֵא הַנָּשִׂיא סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אַב בֵּית דִּין עִמּוֹ[25]. וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה אַב בֵּית דִּין סוֹמֵךְ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַנָּשִׂיא עִמּוֹ. אֲבָל שְׁאָר הַחֲבוּרָה - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם לִסְמֹךְ בִּרְשׁוּת הַנָּשִׂיא. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁנַיִם עִמּוֹ[26], שֶׁאֵין סְמִיכָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[27].

22) בכתב יד התימנים: סומך תלמידיו. 23) בכתב יד הנ"ל: כבוד לבית הלל הזקן, כלומר, לבית הלל, שהוא מבית דוד המלך. וכך הנוסח בירושלמי (סנהדרין פרק א הלכה ב): "בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע... חזרו וחלקו כבוד לבית הזה, אמרו: בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי". 24) בהסכמתו ומדעתו. 25) כדי שיחלקו כבוד זה לזה, על פי הירושלמי שם, ורבינו גורס שם "אב בית דין" במקום "בית דין" (רדב"ז). 26) אף על פי שאינם סמוכים. 27) כמבואר לעיל הלכה ג. וחידש כאן, שאפילו מינהו הסמוך ברשות הנשיא, עדיין צריך שיהיו שניים עימו, שאין סמיכה פחות משלושה (לחם משנה).

ו. אֵין סוֹמְכִין זְקֵנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הַסּוֹמְכִין נִסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[28]. אֲפִלּוּ הָיוּ הַסּוֹמְכִין בָּאָרֶץ, וְהַנִּסְמָךְ חוּצָה לָאָרֶץ - אֵין

סוֹמְכִין[29]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הָיוּ הַסּוֹמְכִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהַנִּסְמָכִין בָּאָרֶץ. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ - סוֹמְכִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִם הַסּוֹמְכִים בְּמָקוֹם אֶחָד[30]; אֶלָּא שׁוֹלְחִין לוֹ[31] אוֹ כּוֹתְבִין לוֹ שֶׁהוּא סָמוּךְ, וְנוֹתְנִין לוֹ רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[32], הוֹאִיל וּשְׁנֵיהֶם בָּאָרֶץ. וְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[33] רְאוּיָה לְסִמִּיכָה[34].

28) סנהדרין יד, א. 29) בכתב או על ידי שליח. 30) מתוך שאמרו שם: סומכים בארץ ונסמכים בחוץ לארץ אין הסמיכה מועילה - אתה למד, שאם שניהם בארץ אף על פי שאינם במקום אחד סומכים (רדב"ז). 31) מודיעים לו על ידי שליח. 32) כמבואר לעיל הלכה ב. 33) אף על פי שלא החזיקו בה עולי בבל בימי עזרא וסיעתו. 34) אף על פי שאינה קדושה קדושת ארץ ישראל לעניין תרומות ומעשרות (ראה הלכות תרומות פרק א הלכה ה־ו) - לעניין סמיכה הרי היא בקדושת ארץ ישראל. וכן לעניין הדר בארץ ישראל והנקבר בה, שעוונותיו מחולים (ראה לקמן הלכות מלכים פרק ה הלכה י"א־י"ב) הרי היא בקדושתה (רדב"ז). ומקור דברי רבינו מסנהדרין ה, א, שרבה בר חנה נטל רשות לדון ולהורות בעיירות העומדות על הגבולין, שהן מחוץ לארץ, ואם להן מועילה הסמיכה - לארץ ישראל, שהחזיקו בה עולי מצרים לא כל שכן, שהסמיכה לה, ובה מועילה (כסף משנה). וראה לקמן הלכה י"ד, שאין רשות בית דין שבארץ ישראל מועילה לכוף את בעלי דין בחוץ לארץ. ובהלכות תרומות שם הלכה ז מגדיר רבינו גבולות הארץ שהחזיקו בה עולי מצרים.

ז. יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִסְמוֹךְ אֲפִלּוּ מֵאָה בְּפַעַם אַחַת[35]. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ סָמַךְ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף בְּיוֹם אֶחָד[36].

35) סנהדרין יד, א. רבי יהודה בן בבא סמך לחמישה זקנים בפעם אחת ומשה רבינו סמך שבעים זקנים בפעם אחת (קרית ספר למבי"ט). 36) ירושלמי סנהדרין פרק י, הלכה ב בקשר לפסוק (שמואל־ב ו, א) "ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלושים אלף", ורבינו גורס שם: שלושים, במקום תשעים אלף שבגירסתנו (לחם משנה).

ח. וְיֵשׁ לָהֶן לְמַנּוֹת כָּל מִי שֶׁיִּרְצוּ לִדְבָרִים יְחִידִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים. כֵּיצַד? חָכָם מֻפְלָא[37] שֶׁרָאוּי לְהוֹרוֹת לְכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ - יֵשׁ לְבֵית דִּין לִסְמוֹךְ אוֹתוֹ וְלִתֵּן לוֹ רְשׁוּת לָדוּן[38], וְלֹא לְהוֹרוֹת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר[39], וְלֹא לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת. אוֹ יִתְּנוּ רְשׁוּת לָזֶה וְלָזֶה, אֲבָל לֹא לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת. אוֹ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת, אֲבָל לֹא לְהַתִּיר בְּכוֹרוֹת בְּמוּמִין[40]. אוֹ יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת לְהַתִּיר נְדָרִים בִּלְבַד[41], אוֹ לִרְאוֹת כְּתָמִים[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

37) מומחה ובקי. 38) בדיני ממונות. 39) שאם יטעה בהוראתו ויאסור את המותר ויפסידנו יהיה פטור מלשלם כמו שאמרו (סנהדרין לג, א) "פטור אתה, שכל המומחה לרבים פטור מלשלם", וראה בתוספות שם ה, ב דיבור המתחיל: אי גמיר. 40) שאם המום קבוע, מותר לשחטם במדינה כמבואר בהלכות בכורות פרק ב הלכה א, ואין שוחטים את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא רשות, כלשון רבינו שם פרק ג הלכה א. 41) שאין מתירם אלא חכם מובהק, ראה הלכות נדרים פרק ד, הלכה ה. 42) כתמים אדומים, שנמצאו על בגד אשה, ספק אם דם הם והיא טמאה, או שמא צבע אדום הוא וטהורה, כמבואר בהלכות איסורי ביאה הלכה ל"ו [=ל"ט]. ואינו בודקם אלא החכם שנטל רשות לכך, כמבואר בירושלמי חגיגה פרק א הלכה ח. ושם אמרו: "הראוי לכל הדברים ראוי לדבר אחד, ושאינו ראוי לכל הדברים אפילו לדבר אחד אינו ראוי".

ט. וְכֵן יֵשׁ לַסּוֹמְכִין לִתֵּן רְשׁוּת עַד זְמַן, וְלוֹמַר לַנִּסְמָךְ: יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לָדוּן אוֹ לְהוֹרוֹת עַד שֶׁיָּבוֹא הַנָּשִׂיא לְכָאן, אוֹ כָּל זְמַן שֶׁאֵין אַתָּה עִמָּנוּ בַּמְּדִינָה[43]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

43) סנהדרין ה ב וכן בירושלמי חגיגה הנ"ל.

י. חָכָם מֻפְלָא שֶׁהוּא סוּמָא בְּעֵינוֹ אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לְדִינֵי[44] מָמוֹנוֹת - אֵין סוֹמְכִין אוֹתוֹ לְדִינֵי מָמוֹנוֹת[45], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְכָל הַדְּבָרִים[46]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[47].

44) כמבואר לעיל פרק ב, הלכה ט. 45) שאם יטעה יהיה פטור מלשלם, ראה לקמן פרק ו, הלכה א. 46) שהרי הוא פסול להיות בסנהדרין, כדלעיל פרק ב הלכה ט. 47) ירושלמי חגיגה שם. רבי יהושע בן לוי היה מצטער על תלמיד אחד שרצה לסמכו ולא יכול, מפני שהיה סומא באחת מעיניו וכמבואר לעיל.

יא. הָרֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סוֹמֵךְ[48] אֶחָד - מוֹשִׁיב שְׁנַיִם בְּצִדּוֹ[49], וְסוֹמֵךְ שִׁבְעִים כְּאֶחָד, אוֹ זֶה אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ יַעֲשֶׂה הוּא וְהַשִּׁבְעִים בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְיִסְמְכוּ בָּתֵּי דִינִין אֲחֵרִים. נִרְאִין לִי הַדְּבָרִים: שֶׁאִם הִסְכִּימוּ כָּל הַחֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[50] לְמַנּוֹת דַּיָּנִים וְלִסְמוֹךְ אוֹתָם - הֲרֵי אֵלּוּ סְמוּכִים, וְיֵשׁ לָהֶן לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[51], וְיֵשׁ לָהֶן[52] לִסְמוֹךְ לַאֲחֵרִים[53]. אִם כֵּן, לָמָּה הָיוּ הַחֲכָמִים מִצְטַעֲרִין עַל הַסְּמִיכָה[54] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל[55]? לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין[56], וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּן[57]. וְאִם הָיָה שָׁם סָמוּךְ מִפִּי סָמוּךְ - אֵינוֹ צָרִיךְ דַּעַת כֻּלָּן, אֶלָּא דָּן דִּינֵי קְנָסוֹת לַכֹּל[58], שֶׁהֲרֵי נִסְמַךְ מִפִּי בֵּית דִּין. וְהַדָּבָר צָרִיךְ הֶכְרֵעַ[59].

48) ובכתב יד התימנים: סמוך. 49) שאין סמיכת דיינים אלא בשלושה וכמבואר לעיל הלכה ב. 50) אף על פי שאין ביניהם אפילו סמוך אחד. 51) שאין דנים אותם אלא הסמוכים בארץ, כמבואר לעיל הלכה ד ולקמן פרק ה

הלכה ח. 52) לסמוכים, אלו שנתמנו בהסכמת כל חכמי ארץ ישראל. 53) ובפירוש המשנה (סנהדרין פרק א משנה ג) מנמק רבינו: "שאם לא תאמר כן, אי אפשר שתמצא בית דין הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך... והקב"ה יעד (=הבטיח) שישובו כמו שנאמר: "ואשיבה שופטייך כבראשונה". וזה יהיה בלא ספק כשיכין הבורא יתברך ליבות בני אדם... ותגדל חכמתם לפני בוא המשיח". וכתב המבי"ט בקרית ספר: "והיום כמו עשר שנים בשנת ה'רח"ץ הסכימו רוב חכמי ישראל שבארץ ישראל לסמוך לגדול בדורו מורינו הרב רבי יעקב בירב ז"ל, והוא סמך קצת מתלמידיו המובהקים יבורכו מפי עליון, להחזיר העטרה לישנה, אמן". 54) שלא תיבטל. 55) כמו שמצינו (סנהדרין יד, א) ברבי יהודה בן בבא שסיכן את עצמו למות וסמך חמישה זקנים, וכשהכירו בו האויבים דקרוהו והרגוהו על שעבר על גזירתם שלא לסמוך, לשם מה כל הסיכון הזה, והלא תמיד אפשר לחדש הסמיכה? 56) ברחבי הארץ. 57) שיתקבצו כולם למקום מעמד אחד. 58) כשמושיב שניים בצידו וסומכם, שאין דנים דיני קנסות אלא בשלושה סמוכים כמבואר לקמן פרק ה הלכה ח. 59) החלטה ברורה. רבינו מדגיש בזה, שעדיין הדבר בספק אצלו, וזה חוזר אל המשפט: "נראים לי הדברים" וכו'. שכל החידוש בדבר מינוי דיינים על ידי הסכמת כל חכמי ארץ ישראל, עדיין לא נתברר אצלו בירור סופי. בעוד שבפירוש המשנה הנ"ל, שחיברו בנעוריו כתב אותו חידוש כהחלטה וודאית. ונראה שחשש רבינו, שאותה ראייה שהביא בפירושו הנ"ל, יש לדחותה, שהרי ידוע שאליהו הנביא יבוא לפני המשיח כמבואר בכתובים (מלאכי ג כג), והרי הוא סמוך מפי אחיה השילוני, כמבואר בהקדמת רבינו לספר הזה, וממילא יסמוך אחרים לפני ביאת המשיח (רדב"ז). אולם אין זה כדאי לדחות את ראיית רבינו, שהרי בעירובין מג, ב אמרו: שאליהו יבוא תחילה לבית דין הגדול, הרי שבית דין הגדול יהיה קיים בארץ עוד לפני בוא אליהו ועל כורחך שנסמך בהסכמת החכמים כדברי רבינו (מהר"ץ חיות בהגהותיו לעירובין שם). וכדאי להעיר, שבנוסח המקור הערבי של פירוש המשנה לרבינו המוזכר לעיל אות נב כתוב: "ושמא תאמר, שהמשיח יעמידם ואף על פי שאינם סמוכים, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרנו זה, שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר: ואשיבה שופטייך כבראשונה" וכו' (רבי בצלאל אשכנזי בהגהותיו לפירוש המשנה סנהדרין, דפוס וינציאה שפ"ו, בשם רבינו, וכן בקונטרס הסמיכה של רבי יעקב בירב).

יב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמְכוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיָצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ - הֲרֵי הֵם דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60] כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּנִים בָּאָרֶץ; שֶׁסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[61], וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ סְמוּכִים[62].

60) סנהדרין יד, א. וכן אמרו (בבא קמא פד, ב): "שבאו חכמי ארץ ישראל לבבל והעידו את בעל השור התם שהזיק, בפניהם" ודיני קנסות אלה אינם אלא בפני מומחים. וראה לקמן פרק ה הלכה י"ב. 61) משנה במכות ו, א. 62) בכתב יד התימנים: סמוכים בארץ.

יג. רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל[63] - בִּמְקוֹם מֶלֶךְ הֵן עוֹמְדִים[64]. וְיֵשׁ לָהֶן לִרְדּוֹת[65] אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, וְלָדוּן עֲלֵיהֶן בֵּין רָצוּ בֵּין לֹא רָצוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה[66] - אֵלּוּ רָאשֵׁי גָלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל.

63) שיש להם כוח ושלטון מאת מלכי פרס (רש"י לסנהדרין ה, א), והם מזרע מלכות בית דוד, כפי שיבואר להלן. 64) ועדיפים הם מהנשיאים שבארץ ישראל שאין להם תוקף מלכותי. 65) לשלוט ולמשול, ככתוב (מלכים־א, ה, ד) "כי הוא (שלמה) רודה בכל עבר הנהר". 66) סנהדרין ה, א. שבט - לשון שררה. ויש להם רשות להפקיר ממונם, שהפקר בית דין הפקר (רש"י שם). ושם דרשו: "ומחוקק מבין רגליו - אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים", כלומר, בלימוד התורה ובדיני איסור והיתר, בני ארץ ישראל וחכמיה עדיפים, שמחוקק - זה חכם (רש"י להוריות יא, ב), אבל לעניין הפקעת ממון ראשי הגולה שבבבל עדיפים, והטעם מבואר בירושלמי (כלאים פרק ט, הלכה ג) שראשי הגולה הם בני דוד מהזכרים, ונשיאי ארץ ישראל הם מזרע דוד הנקבות, וכן בתוספות לסנהדרין שם דיבור המתחיל: דהכא שבט. והשווה פירוש המשנה לרבינו (בכורות פרק ד, משנה ד) שראש הגולה אינו צריך להיות חכם, ש"אין אנו חוששים לחכמתו אלא לייחוסו וממנים אותו בהסכמת אנשי מקומו בלבד".

יד. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן[67], שֶׁנָּתַן לוֹ רֹאשׁ גָּלוּת רְשׁוּת לָדוּן[68] - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל הָעוֹלָם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דָן דִּינֵי קְנָסוֹת[70]. וְכָל דַּיָּן הָרָאוּי לָדוּן, שֶׁנָּתְנוּ לוֹ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רְשׁוּת לָדוּן - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לָדוּן בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבָעֲיָרוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַגְּבוּלִים[71] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ בַּעֲלֵי דִינִין; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵין רְשׁוּתָן מוֹעֶלֶת לוֹ לָכֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ - אֵינוֹ דָן אֶלָּא לְמִי שֶׁרוֹצֶה לָדוּן אֶצְלוֹ; אֲבָל לָכֹף אֶת בַּעֲלֵי דִינִין וְלָדוּן לָהֶם - אֵין לוֹ רְשׁוּת, עַד שֶׁיִּטֹּל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[72].

67) שהוא חכם בתורה והגון במידות. 68) בעסקי ממון שבין אדם לחבירו. 69) סנהדרין ה, א. 70) שלדיני קנסות צריך הוא להיסמך על ידי בית דין של ארץ ישראל בלבד, לעיל הלכה ד ובסנהדרין יד, א. 71) הנמשכות אחרי ארץ ישראל (סנהדרין ה, א וברש"י). 72) סנהדרין שם. מבואר מדברי רבינו, שסמיכה לחוד ונטילת רשות לחוד. סמיכה - להיקרא סמוך לדון דיני קנסות אינה אלא בארץ ישראל, ונטילת רשות - לדון ולכוף את בעלי הדין, מועילה בין על ידי בית דין שבארץ ישראל ובין על ידי ראש

הגולה שבבבל, כל אחד כדינו. וראוי להעיר שרבינו בפירושו למשנה בכורות פרק ד, משנה ד אומר: ראש ישיבה - ממונה בארץ־ישראל, אבל ראוי שיהא גדול בחכמת התורה מאוד, עד שלא יימצא גדול ממנו בשום פנים בארץ ישראל בזמן שממנים אותו.

טו. מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָדוּן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן[73], שֶׁעָבַר[74] רֹאשׁ גָּלוּת וְנָתַן לוֹ רְשׁוּת, אוֹ שֶׁטָּעוּ בֵּית דִּין[75] וְנָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת - אֵין הָרְשׁוּת מוֹעֶלֶת לוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיְּהֵא רָאוּי. שֶׁהַמַּקְדִּישׁ בַּעַל מוּם[76] לַמִּזְבֵּחַ - אֵין הַקְּדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו[77].

73) במידות טובות. 74) בזדון, שחשוד הוא על כך. 75) שבארץ ישראל, שאינם חשודים לעבור על כך בזדון. 76) בהמה בעלת מום. 77) קדושת הגוף להיקרב על המזבח. אבל קדושה היא קדושת דמים וצריכה פדיון ותצא לחולין, כמבואר בהלכות איסור מזבח פרק א, הלכה י. והשווה לעיל פרק ג, הלכה ח־ט.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שאינם מבוצעים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. הרכב בית הדין לדיני נפשות, ומספר חברי בית הדין לדיני מכות, עיבור החודש והשנה. ההבדל בין דיני ממונות לדיני קנסות. גביית קנסות בחוץ־לארץ לפי מנהג הישיבות.

א. אֵין מַעֲמִידִין מֶלֶךְ אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[2]. וְאֵין עוֹשִׂין סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[3] לְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט[4] וּלְכָל עִיר וָעִיר אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד[5]. וְאֵין דָּנִין לֹא אֶת הַשֵּׁבֶט שֶׁהֵדַּח[6] כֻּלּוֹ[7] וְלֹא אֶת נְבִיא הַשֶּׁקֶר[8] וְלֹא אֶת כֹּהֵן גָּדוֹל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9] אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל[10]; אֲבָל דִּינֵי מָמוֹנוֹת [שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל] - בִּשְׁלֹשָׁה[11]. וְכֵן אֵין עוֹשִׂין[12] זָקֵן מַמְרֵא[13], וְלֹא עוֹשִׂין עִיר הַנִּדַּחַת[14], וְלֹא מַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטָה[15], אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל. וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָעִיר[16] וְעַל הָעֲזָרוֹת[17], וְלֹא מוֹצִיאִין לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת[18] וְלִמְדִינַת הֶחָלָל[19], אֶלָּא עַל פִּי בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ[20].

2) תוספתא סנהדרין פ"ג מ"ב, ובהל' מלכים פ"א ה"ג מוסיף רבינו, שהמינוי צריך להיות גם על־פי נביא. "כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו". 3) שהיא בת עשרים ושלשה דיינים. 4) ראה לעיל פ"א, ה"ב בביאורנו אות יב. 5) סנהדרין טז, ב: "כמו שמצינו במשה שהעמיד סנהדראות (=בעצת יתרו), ומשה - במקום שבעים ואחד הוא". ומפרש רש"י: משה היה שופט על־פי הדבור (=השכינה) ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים. 6) לעבוד עבודה־זרה, מלשון הכתוב (דברים יג, יד) "וידיחו את יושבי עירם". 7) ולדעת רש"י בסנהדרין ב, א הוא־הדין ברובו של שבט, שכלל הוא: רובו ככולו. ויתכן, שרבינו מודה בזה, כנראה מדבריו בהל' עבודה זרה פ"ד, ה"ב. וראה בחידושי מהרש"א שם. 8) המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו (הל' ע"ז פ"ה, ה"ח). 9) שחטא חטא, שעונשו מיתת בית־דין. 10) סנהדרין ב, א, ובגמרא שם טז, א פירשו: "נאמר בתורה (דברים יז, ה) "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך (=לבית־דין שבשעריך שהוא סנהדרי קטנה) ואי אתה מוציא כל השבט לשעריך" אלא בסנהדרי גדולה. נביא השקר - לומדים "גזירה־שוה" מזקן ממרא, מה זקן ממרא אינו נעשה ממרא עד שימרה את פי בית־דין הגדול שבירושלים, אף נביא אינו נידון אלא בבית־דין הגדול. כהן גדול, שנאמר: "כל הדבר הגדול יביאו אליך - דבריו של גדול" (כגון כהן גדול) יביאו אליך, ומשה - במקום שבעים ואחד הוא (רש"י שם). 11) שם. 12) בכת"י התימנים: אין נעשה. 13) בכת"י התימנים: ממרה. כלשון הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך", וגם זקן זה חולק על דברי חבריו החכמים, ומורה לעשות שלא כהוראתם, ואינו נעשה ממרה עד שיחלוק על בית־דין הגדול (ראה לקמן הל' ממרים פ"ג, ה"ח). שנאמר (דברים יז, ח) "וקמת ועלית אל המקום" שהוא בית־דין הגדול שבירושלים (סנהדרין טז, א וברש"י). 14) שתושביה הודחו מעבודת ה' לעבוד אלהים אחרים, אין דנים אותה אלא בבית־דין הגדול, שנאמר: "והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך" - איש ואשה אתה מוציא לשעריך - לבית־דין שבשעריך, ואי אתה מוציא את כל העיר כולה לשעריך (שם). והשווה הל' ע"ז פ"ד, ה"ג. 15) לבדוק אם לא בגדה בבעלה וטהורה היא (במדבר ה, כז), שנאמר בה: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, ונאמר בזקן ממרא: על פי התורה אשר יורוך, מה שם בבית־דין הגדול, אף כאן בבית־דין הגדול (סוטה ז, ב). 16) ירושלים, שקדושתה גדולה משאר קדושת א"י. 17) חצרות המקדש, שקדושתן גדולה מקדושת ירושלים. 18) המלחמה שנלחם המלך כדי להרהיב את גבול ישראל ולהרבות בגדולתו. בניגוד למלחמת שבעה עממים, או עזרת ישראל מיד צר הבא עליהם, הנקראת: מלחמת מצוה (הל' מלכים פ"ה, ה"א). 19) הרוג, שלא נודע מי הכהו, ומודדים אל הערים סביבותיו. והעיר הקרובה אל החלל, מביאה עגלה ערופה (דברים כא, ב). 20) ודרשו בסנהדרין טז, א "דבר גדול - דבר קשה". וענין הרציחה הוא דבר קשה, שהרי נאמר בו (דברים כא, ח) "כפר לעמך ישראל... ואל תתן דם נקי בקרב עמך" (רדב"ז). וכל אלו מקורם בסנהדרין טז, א ועמ' ב. הוספת העיר והעזרות, שנאמר (שמות כה, ט) "ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן... וכן תעשו" - כן תעשו לדורות הבאים, מה משכן ע"פ משה, שהוא כסנהדרי גדולה, אף לדורות ע"פ סנהדרי גדולה (רש"י). הוצאה למלחמת רשות, שנאמר (דברי הימים־א כז, לד) "ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו. אחיתופל - זה יועץ, בניהו בן יהוידע - זה סנהדרין", שנמלכים בסנהדרין ליטול מהם רשות לצאת למלחמה. מדידת החלל - שם יד, ב: רבי אליעזר בן יעקב אומר: ויצאו זקניך - זקניך זו סנהדרין (רדב"ז). אולם בהל' רוצח

פ"ט ה"א כותב רבינו: "ויוצאים חמשה זקנים מבית־דין הגדול שבירושלים... ומודדים ממנו אל הערים שסביבות החלל". הרי שלא כולם יוצאים אלא חמשה מהם, שהם חברי בית־דין הגדול. וכך נראה מלשון המשנה בסוטה פ"ט מ"א, שלא יצאו אלא חמשה, שהם חברי בית־דין הגדול. וראה בלחם־משנה, שאלה החמשה יצאו ברשות בית־דין הגדול. ויש להעיר, שהשמיט רבינו כאן מה שכתב בהל' כלי המקדש פ"ד הט"ו: "אין מעמידים כהן גדול אלא בית־דין של אחד ושבעים", ומקורו בתוספתא סנהדרין פ"ג, מ"ב.

ב. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[21], שֶׁהֵן סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל אָדָם, בֵּין דִּינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁל בְּהֵמָה[22]. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין שׁוֹר הַנִּסְקָל[23] וְלֹא הַבְּהֵמָה הַנִּרְבַּעַת[24] אוֹ הָרוֹבֵעַ[25] אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[26]. אֲפִלּוּ אֲרִי וְדֹב וּבַרְדְּלָס[27], שֶׁהֵן בְּנֵי תַּרְבּוּת[28] וְיֵשׁ לָהֶן בְּעָלִים, שֶׁהֲמִיתוּ - מִיתָתָן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֲבָל נָחָשׁ שֶׁהֲמִית - אֶחָד הוֹרֵג אוֹתוֹ[29].

21) הטעם מבואר בסמוך ה"ג. 22) סנהדרין ב, א שנאמר (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת בעלים, כך מיתת השור. 23) שנגח אדם ומת, ודינו להסקל. 24) שנבעלה לאדם. 25) שור שבעל אשה. 26) שם, שנאמר (ויקרא כ, טו) "מות יומת, ואת הבהמה תהרגו" - כמיתת האדם, כך מיתת הבהמה בעשרים ושלשה. ובן בבהמה הרובעת נאמר (שם, טז): "והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו". מה אשה בכ"ג, אף בהמה בכ"ג. 27) ובכת"י התימנים: וברודלוס. ברדלס - ביוונית פרדלית. והיא חיה טורפת דומה לנמר, ולדעת הרע"ב בבא־קמא פ"א מ"ה, קוראים לה בערבית אלצב"ע. ויתכן שזהו הצבוע, ראה ב'תוספות' סנהדרין טו, ב. 28) אדם יכול לגדלם שלא יזיקו, והואיל ומותר לגדלם, שם בעלים נקרא עליהם ואינם כהפקר, ולפיכך אסור להרגם אם לא המיתו. 29) סנהדרין טו, ב. וכדעת רבי עקיבא שם, שכן סתמה המשנה (בבא־קמא פ"א, מ"ה) "והנחש מועד לעולם". והשווה הל' נזקי ממון פ"א, ה"ו.

ג. הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע[30] - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ תְּחִלָּה[31] אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּדִינוֹ צַד דִּינֵי נְפָשׁוֹת, שֶׁמָּא יִהְיֶה הַדָּבָר אֱמֶת[32] וְתִסָּקֵל הַבַּת. לֹא נֶאֱמְנוּ[33] דִּבְרֵי הַבַּעַל, וּבָא הָאָב לְתוֹבְעוֹ בַּקְּנָס[34] - דִּינוֹ בִּשְׁלֹשָׁה[35]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה? אַף עַל פִּי שֶׁדִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן[36], הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה - עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מַצֶּלֶת; עֵדָה שׁוֹפֶטֶת - וְהֵן הַמְחַיְּבִין, וְעֵדָה מַצֶּלֶת - וְהֵן הַמְזַכִּין; וְאֵין עֵדָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[37] - הֲרֵי עֶשְׂרִים; וּמוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּית דִּין שָׁקוּל[38], וְיִהְיֶה בּוֹ אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[39].

30) על אשתו, וטוען שלא מצא לה בתולים (ראה דברים כב, יד). 31) כשבא רק להפסידה כתובתה ולא להרגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, בהיותה כבר ארוסה. 32) שיצא הקול, וישמעו עדים ויבואו להעיד שזינתה תחתיו (סנהדרין ח, א). 33) נתאמתו, כגון שהביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב (אבי האשה) עדים והזימום לעדי הבעל, ונתברר שהבעל הוא שקרן ומחזר אחרי עדי שקר. 34) מאה סלעים, ככתוב (דברים כב, יט). 35) שדין זה אין בו צד נפשות, ודיני קנסות בשלשה, כמבואר להלן ה"ח (שם עמ' ב). 36) שקיבלום חכמים איש מפי רבו עד למשה מסיני. 37) שנאמר (במדבר יד, כז) "עד מתי לעדה הרעה הזאת" = עדת המרגלים, יצאו יהושע וכלב, שצדיקים היו, נמצאת העדה הרעה - עשרה. 38) זוגי, שאם יתחלקו בדעותיהם לחצאים - לא יוכלו להכריע מחוסר רוב. 39) דרשו חכמינו (סנהדרין ב, א) "לא כהטייתך לטובה - הטייתך לרעה, הטייתך לטובה ע"פ אחד (ומטעם זה היה מספיק שיהיו רק עשרים ואחד, שזה האחרון יכריע לזכות), הטייתך לרעה (=לחובה) ע"פ שנים". ומטעם זה היו מספיקים עשרים ושנים דיינים, שעשרה מזכים ושנים עשר מחייבים, ויש הטייה בשנים, אולם הואיל ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי עשרים ושלשה (שם עמ' ב). השווה לקמן פ"ח ה"א, ופ"ט ה"ב.

ד. מַכּוֹת[40] - בִּשְׁלֹשָׁה[41], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת כְּשֶׁמַּלְקִין אוֹתוֹ[42].

40) מלקות ארבעים. 41) שנאמר (דברים כה, א) "ונגשו אל המשפט ושפטום" - ושפטום: שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי שלשה (סנהדרין י, א). 42) אין דנים אותו כדיני נפשות, בניגוד לרבי ישמעאל, הסובר שמטעם זה, מכות - בעשרים ושלשה (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב, וראה ב'תוספות' שם, דיבור־המתחיל: מלקות תחת מיתה עומדת).

ה. עֲרִיפַת הָעֶגְלָה[43] - בַּחֲמִשָּׁה[44].

43) האמורה בתורה (דברים כא, ד). 44) שנאמר: "ויצאו זקניך ושפטיך": זקניך - שנים; שופטיך - שנים, ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי חמשה (סנהדרין יד, א). אבל מדידת הערים סביבות החלל היא בבית־דין הגדול, כמבואר לעיל ה"א (רדב"ז). ולדעת הכסף־משנה והלחם־משנה עדיפה זו - פירושה המדידה האמורה לעיל ה"א, שהיא בחמשה היוצאים למדוד ברשות בית־דין הגדול, כמבואר בביאורנו לעיל אות יט, אבל העריפה עצמה אינה אלא בשלשה, כמבואר בהל' רוצח פ"ט ה"ב: "ובית־דין של אותה עיר מביאים עגלת בקר" וכו', וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין יד, א. ורבינו נמשך בזה אחרי לשון המשנה שם ב, א האומרת: "ועריפת העגלה", והכוונה למדידה.

ו. עִבּוּר הַחֹדֶשׁ[45] - בִּשְׁלֹשָׁה[46].

45) שיהיה החודש שעבר שלשים יום, במקום עשרים

ותשעה. 46) בית־דין של שלשה קובע אם החודש הוא מעובר או חסר (סנהדרין ב, א). וראה בנדרים עח, ב "מועדי ה' צריכים קידוש בית־דין". ובראש השנה כה, ב אמרו: החודש הזה לכם - אין לך מומחה לרבים יותר ממשה רבינו, ואמר לו הקב"ה: עד שיהיה אהרן עמך. ואין בית־דין שקול - מוסיפים עליהם עוד אחד, כמפורש ב'תוספות' שם. והשווה הל' קידוש החודש פ"א ה"ה־ז.

ז. עִבּוּר הַשָּׁנָה[47] - בְּשִׁבְעָה[48]. וְכָל אֵלּוּ[49] סְמוּכִין[50] כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[51].

47) שמוסיפים בה חודש, ועושים אותה שני אדרים (הל' קידוש החודש פ"ד, ה"א). 48) בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה (משנה בסנהדרין ב, א) וכמבואר בהל' קידוש החודש פ"ד, ה"ט־י. 49) כל השבעה. 50) ומחברי בית־דין הגדול, כמבואר בהל' קידוש החודש שם. 51) הל' קדוה"ח שם. ומקורו בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב: "לעיבור הולכים אחר המינוי", ומינוי - זוהי סמיכה, כמבואר שם: "שם קוראים למינוי - סמיכה". וראה בכתובות קיב, א, שרבי אלעזר סמכוהו בא"י, ואח"כ הושיבוהו בסוד העיבור (קרית מלך).

ח. דִּינֵי קְנָסוֹת, כְּגוֹן גְּזֵלוֹת[52] וְחַבָּלוֹת[53], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[54] וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[55], וְהָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה[56] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין דָּנִין אוֹתָם אֶלָּא שְׁלֹשָׁה מֻמְחִים[57], וְהֵם הַסְּמוּכִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[58]. אֲבָל שְׁאָר דִּינֵי מָמוֹנוֹת, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת[59] - אֵינָן צְרִיכִין מֻמְחֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֻמְחֶה דָּן אוֹתָן[60]. לְפִיכָךְ[61] דָּנִין בְּהוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֱלֹהִים[62], שְׁלִיחוּת בֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין[63]; וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לָדוּן דִּינֵי קְנָסוֹת[64] בִּשְׁלִיחוּתָן.

52) כגון נפקד שכופר בפקדון שהפקידו אצלו, וכן החוטף מיד חבירו (רש"י לסנהדרין ב, א). 53) אדם המזיק את חבירו בגופו או בממונו. 54) שמשלם הגנב (שמות כב, ו). 55) שמשלם הגנב כשגנב שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה לשור, וארבעה לשה (שם כא, לז). 56) שמשלם חמשים שקלים קנס לאבי הנערה (דברים כב, כט). 57) בקיאים בדינים. 58) סנהדרין ב, א וראה לעיל פ"ד, ה"ד. 59) שניהם על עסקי הלוואות, הודאות - שבא התובע לדון בעדי הודאה, המעידים: בפנינו הודה (הלווה) לו: הלוואות - שבא לדון בעדי הלוואה, המעידים: בפנינו הלוהו, והנתבע כופר בשתיהן (רש"י שם ב, ב). 60) שנאמר (ויקרא יט, טו) "בצדק תשפוט עמיתך" וכמבואר לעיל פ"ב ה"י, וראה שם הי"א. 61) הואיל ואין דיני ממונות צריכים מומחה וסמוך. 62) שהרי לא נסמכו, ואין סמיכה בחוץ לארץ, וראה לעיל פ"ד ה"ד, ש"אין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בא"י בלבד". 63) בבא־קמא פד, ב. ואע"פ שעכשיו אין מומחים גם בא"י, אנו פועלים בשליחותם של הראשונים שלפנינו ('תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: במילתא). וכבר הקשה הרמ"ך למה לרבינו לנמק את סמכות בית־דין לממונות מטעם שליחות, הלא אפילו בלי זה, אין כל צורך בדיני ממונות שיהיו סמוכים, כדברי רבינו עצמו, ש"אפילו שלשה הדיוטות" כשרים להם? ואולי נתכוון רבינו ליחיד מומחה, שכשר לדון ואפילו לא נסמך, וזה רק מטעם שליחות. 64) כגון תשלומי כפל, וארבעה וחמשה, ע"פ הכלל בבבא־קמא שם, כל דבר שאין בו חסרון כיס אין אנו עושים שליחותם, וכמבואר להלן ה"ט.

ט. אֵין דָּנִין בֵּית דִּין שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ אֶלָּא דְּבָרִים הַמְּצוּיִין תָּמִיד וְיֵשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וּמַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ[65]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁאֵין מְצוּיִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁחָבְלָה[66] בַּחֲבֵרְתָּהּ; אוֹ דְּבָרִים הַמְּצוּיִין, אֲבָל אֵין בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל - אֵין דָּנִין אוֹתָן דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[67]. וְכֵן כָּל הַקְּנָסוֹת שֶׁקָּנְסוּ[68] חֲכָמִים בְּתוֹקֵעַ לַחֲבֵרוֹ[69] וּבְסוֹטֵר[70] אֶת חֲבֵרוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין גּוֹבִין אוֹתָן דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[71]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[72] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[73]; חוּץ מֵחֲצִי נֶזֶק צְרוֹרוֹת[74], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן וְאֵינוֹ קְנָס[75].

65) בבא־קמא שם, כדי להרחיק את הנזקים ולא ירבו מזיקים בישראל. ובהודאות והלוואות, כדי שלא תנעל דלת בפני לווים, שאם יכפור יצטרך המלוה לבקש מומחים ולא ימצא, וימנע מלהלוות (המאירי לסנהדרין ב, ב). 66) הזיקה. 67) אלא גובים ממנו הקרן בלבד, כמבואר לקמן הי"ג. 68) ובכת"י תימן: שקצצו. 69) שהכהו על אזנו, וקנסוהו לשלם סלע (בבא־קמא צ, א). 70) על הלחי, שקנסוהו לשלם מאתיים זוז (שם וברש"י). וכתב רבינו בהל' חובל ומזיק פ"ג, ה"ט: "יש הכאות רבות שיש בהן ביזוי וצער מעט ואין בהן נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים... וכולן קנסות הן... ואותו הממון הקצוב הוא דמי הצער והבושת". 71) בבא־קמא כז, ב. 72) כגון שור תם (בפעם הראשונה) שהזיק את שורו של פלוני, שמשלם חצי נזקו (שמות כא, לה). 73) סנהדרין ב, א שחיובו מדין קנס, שסתם שוורים אינם נוגחים, ואין לבעליהם לשמרם כל זמן שלא הועדו, אלא שהתורה קנסה אותם לשלם חצי נזק, כדי שירבו בשמירתם (בבא־קמא טו, א ועמ' ב, ורש"י לסנהדרין ג, א). 74) שדרכה הבהמה על צרורות (קיסמי עצים), והיו הצרורות מנתזים מתחת רגליה ושברו את הכלים (הל' נזקי ממון פ"ב, ה"ג). 75) שזוהי הלכה למשה מסיני, שהבעלים משלמים בתורת ממון (בבא־קמא טו, ב). והרי זה כלווה מחברו שחייב לשלם (לשון רבינו שם ה"ז).

י. כָּל הַנִּשּׂוֹם כְּעֶבֶד[76] - אֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ[77]. לְפִיכָךְ, אָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת[78] שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן דִּינֵי חוּצָה לָאָרֶץ; אֲבָל שֶׁבֶת[79] וְרִפּוּי - גּוֹבִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן

חֶסְרוֹן כִּיס[80]. וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[81], וְאָמְרוּ: שֶׁמַּעֲשִׂים בְּכָל יוֹם לִגְבּוֹת שֶׁבֶת וְרִפּוּי בְּבָבֶל.

76) הנמכר בשוק, כגון החובל בחבירו חייב לשלם נזקו. כיצד? קיטע את ידו, רואים אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, ושמים כמה היה יפה (=לפני החבלה) וכמה הוא יפה עכשיו, שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי (בבא־קמא פג, ב וברש"י). 77) שם פד, א, הואיל ודבר שאין קצוב הוא, ויש צורך לשומו, אין דייני חו"ל מוסמכים לשומו (רש"י שם). ועיקר הטעם, מפני שאין זה מצוי, כמבואר שם עמ' ב. 78) שאין בהם חסרון כיס (שם), וראה הל' חובל ומזיק פ"ב ה"י, ופ"ג ה"א. 79) שיושב ומתבטל ממלאכתו כל ימי חליו, ראה שם פ"ב הי"ב. 80) והם שכיחים=מצויים יותר מדמי נזק, שהרבה פעמים אדם חובל בחבירו ואינו מחסרו אבר אלא נחלה ונופל למשכב, נמצא נזק אין כאן, וריפוי ובושת ישנם (רדב"ז). 81) הובאו דבריהם בהגהות אשרי ב"ק פ"ח אות ב בשם רבינו חננאל, וראה באור הגר"א חו"מ סימן א ס"ק יד.

יא. בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי[82]. אֲבָל אָדָם שֶׁהִזִּיק בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם בְּכָל מָקוֹם[83], כְּמִי שֶׁקָּרַע כְּסוּתוֹ אוֹ שִׁבֵּר כֵּלָיו אוֹ קִצֵּץ נְטִיעוֹתָיו. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה בְּשֵׁן[84] וָרֶגֶל[85], הוֹאִיל וְהִיא מוּעֶדֶת[86] לָהֶן מִתְּחִלָּתָהּ[87] - הֲרֵי זֶה דָּבָר מָצוּי, וְגוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ. בֵּין שֶׁהִזִּיקָה בְּהֵמָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁנִּתְחַכְּכָה בָּהּ[88], אוֹ אָכְלָה פֵּרוֹת שֶׁדְּרָכָהּ לְאָכְלָן, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, בֵּין שֶׁהִזִּיקָה אֲכָלִין וְכֵלִים[89] שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עֲלֵיהֶן נֶזֶק שָׁלֵם - הַכֹּל גּוֹבִין דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[90]. אֲבָל אִם הָיְתָה תַּמָּה[91] וְהוּעֲדָה[92] וְהִזִּיקָה, כְּגוֹן שֶׁנָּשְׁכָה[93] אוֹ נָגְפָה[94] אוֹ רָבְצָה אוֹ בָּעֲטָה אוֹ נָגְחָה[95] - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק הַזֶּה הַשָּׁלֵם דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ[96]. וַאֲפִלּוּ הוּעַד בָּאָרֶץ וְיָצָא לְחוּצָה לָאָרֶץ וְהִזִּיק - אֵין גּוֹבִין נִזְקוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי[97].

82) ב"ק פד, א. 83) שזה מצוי יותר, ובית דין פועל בשליחות בי"ד של ארץ ישראל, כמבואר לעיל ה"ח, וכלשון רבינו בפירושו למשנה ב"ק פ"ח, מ"א "כדי שלא יאבדו זכויות בני אדם". 84) שאכלה פירות להנאתה. 85) שנכנסה לרשות הניזק, ושברה כלים ברגליה דרך הילוכה. 86) רגילה להזיק. 87) אפילו בפעם הראשונה, בניגוד לנזקי קרן שאינה מועדת אלא אחרי שהועדה שלשה ימים, כמבואר בהל' נזקי ממון פ"ו, ה"א. 88) להנאתה. וזוהי תולדת השן, שיש הנאה להיזקה (ב"ק ג, א). 89) שדרכה עליהם והזיקתם דרך הילוכה, שהיזקה מצוי ואלו הם נזקי "רגל". 90) שם פד, ב. 91) אינה רגילה, ואין דרכה לעשות נזקים אלה. 92) העידו בבעליה, שבהמה זו נוגחת היא מתמול שלשום, ככתוב (שמות כא, כט) "והועד בבעליו ולא ישמרנו". 93) בשיניה. 94) בגופה. 95) בקרניה, וכל אלה אינה רגילה בהן מתחילתה. 96) מבואר בסמוך הי"ב. 97) לבוא שור מועד מא"י לחוץ לארץ (ב"ק שם).

יב. מִפְּנֵי מָה אֵין מוּעָד בְּחוּצָה לָאָרֶץ? לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לְהָעִיד[98] בּוֹ בִּפְנֵי בֵּית דִּין[99], וְאֵין שָׁם בֵּית דִּין אֶלָּא הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ[100]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ בֵּית דִּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[101] - כְּשֵׁם שֶׁהֵן דָּנִים דִּינֵי קְנָסוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[102], כָּךְ מְעִידִים אֶת הַבְּהֵמָה בִּפְנֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[103].

98) להתרות בבעליו, שהוא נגח שלש פעמים ועליו לשמרו שמירה מעולה. 99) שאין עדות אלא בפני בית־דין (ב"ק כד, א וברש"י). 100) שבפרשת משפטים כתוב (שמות כב, ח) "עד האלהים יבוא דבר שניהם", ואין קרוי אלהים אלא בית־דין שנסמך בארץ, כדלעיל פ"ד ה"ד. 101) שיצאו מארץ לחו"ל. 102) ראה לעיל שם הי"ב. 103) ב"ק פד, ב.

יג. מִי שֶׁגָּנַב אוֹ גָזַל - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַקֶּרֶן דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[104], אֲבָל אֵין גּוֹבִין אֶת הַכֶּפֶל[105].

104) שאלה הם דברים מצויים (ב"ק שם). 105) בדפוס וינציאה ובכת"י תימן: "אין גובין את התוספת", ובצדק, שבגזל אין דין כפל, אבל תוספת יש בו, כגון הגוזל את חבירו ותבעו הנגזל, ונשבע לשקר, וחזר הגזלן והודה, שחייב לשלם חומש נוסף על הקרן, ככתוב (ויקרא ה, כד). ואע"פ שכתב רבינו לעיל ה"ח: דיני קנסות כגון גזילות... אין דנים אותם אלא... הסמוכים בארץ ישראל? יתכן, ששם הכוונה לגוזל ממש מיד חבירו, וזה לא מצוי, ולפיכך אין דנים אותם אלא מומחים. ואילו כאן מדבר רבינו בכופר בפקדון שהפקיד אצל חבירו, וזה מצוי יותר ('נמוקי יוסף' לב"ק פ"ח). וכן מצינו בהרבה מקומות בש"ס, שדנו דיני גזילות בבבל, ראה ב"ק צו, ב באחד שגזל צמד בקר מחבירו, וכן בבבא־מציעא ה, א ברועה שמסרו לו בהמות וגזלן, ודנו בהן חכמי בבל. וראה ב'תוספות' גיטין פח, ב דיבור־המתחיל: אי הכי.

יד. וְלֹא כָּל הַמְשַׁלֵּם עַל פִּי עַצְמוֹ גּוֹבִין מִמֶּנּוּ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[106]. שֶׁהֲרֵי הַפִּגָּם[107] וְהַבּשֶׁת וְהַכֹּפֶר[108] מְשַׁלֵּם אָדָם עַל פִּי עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: פִּתִּיתִי בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי[109] וְהֵמִית שׁוֹרִי אֶת פְּלוֹנִי[110], וְאֵין גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[111].

106) שאל נטעה לומר, הואיל ומשלם ע"פ עצמו בלא העדאת עדים, זה הופך אותו לדיני ממונות, שאינם צריכים מומחים, כי אילו היה זה חיוב קנס, אין אדם מתחייב קנס ע"פ עצמו, כמבואר בהל' נערה פ"ב, הי"ב. 107) שהאונס משלם לאבי הנערה כמה פחתה מדמיה בבעילתו (ראה שם ה"ו). 108) שהבעלים משלמים כופר נפש, כששורם הרג אדם, ככתוב (שמות כא, ל). 109) הרי זה משלם פגם ובושת (כתובות מא, א). 110) משלם את הכופר ע"פ

הודאת עצמו (שם). 111) שאין אלה דברים מצויים, או שאין בהם חסרון כיס (רדב"ז). והשווה הל' חובל פ"ה, ה"ז-ח.

טו. דִּינֵי גְּרָמוֹת[112] - אֵינָן כִּקְנָסוֹת, וְגוֹבִין אוֹתָן וְדָנִין בָּהֶן בְּחוּצָה לָאָרֶץ[113].

112) כגון השורף שטרותיו של חבירו וגורם שלא יוכל להפרע החוב שבשטרות (ב"ק צח, א), או שזרק כלים מראש הגג על גבי כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסילק את הכרים מעל הארץ ונשברו הכלים, הרי זה חייב כאילו שברם בידו, שסילוק הכרים גרם להם שישברו (הל' חובל פ"ז, ה"ז). 113) שכן מצינו בתלמוד, שדנו דיני גרמות בבבל (ב"ק צח, ב; ק, א).

טז. וְכֵן דִּין הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ[114], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה[115] - גּוֹבִין אוֹתוֹ דַּיְנֵי חוּצָה לָאָרֶץ[116].

114) בידי אנס. 115) שלא נתן ביד "אלא הרגיל (=הלשין) בלבד" (לשון רבינו הל' חובל פ"ח, ה"א). 116) בבא־קמא קיז, א והשווה הל' חובל שם ה"ג: "הרי שגזר המלך להביא לו יין... ועמד מוסר ואמר: הרי יש לפלוני אוצר יין... במקום פלוני והלכו ולקחו - חייב לשלם", וראה שם ה"י: "אסור למסור ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות... כל המוסר ישראל ביד גוי, בין בגופו בין בממונו - אין לו חלק לעולם הבא".

יז. מִנְהַג הַיְשִׁיבוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[117]: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוֹבִין שָׁם קְנָס, מְנַדִּין אוֹתוֹ[118] עַד שֶׁיְּפַיֵּס לְבַעַל דִּינוֹ[119], אוֹ יַעֲלֶה עִמּוֹ[120] לְדִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[121]. וְכֵיוָן שֶׁיִּתֵּן לוֹ שִׁעוּר[122] הָרָאוּי לוֹ[123] - מַתִּירִין נִדּוּיוֹ, בֵּין שֶׁנִּתְפַּיֵּס בַּעַל דִּינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא נִתְפַּיֵּס[124]. וְכֵן אִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק שִׁעוּר מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ לִטֹּל - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[125].

117) ישיבות הגאונים שבסורא ובפומבדיתא. 118) גוזרים עליו נידוי והוא מרוחק מהקהל, שאין יושבים עמו בארבע אמותיו, ראה הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. 119) ויתפשר עמו. 120) הנתבע. 121) שיש שם בית־דין מוסמך הראוי לדון דיני קנסות. 122) סכום כסף. 123) כפי שבית־דין החליט בלבו, ואין מגלים אותו לבעלי הדין (רא"ש לב"ק פ"ח אות ג, בשם רב שרירא גאון). 124) רי"ף לב"ק פ"ח. וכתב הרא"ש שם בשם רב צמח גאון: כדי שלא יהא חוטא נשכר, ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקין, כיון שיודעים שאין גובים דיני קנסות בבבל שולחים יד זה בזה, נהגו לנדותו עד שיפייסו בממון או ירבה עליו ריעים ויפייסנו בדברים. וראה בחו"מ סימן א, סעיף ה, בסמ"ע שם ס"ק יח, שמנהג זה נוהג רק בחבלות וגזילות, אבל לא לענין תשלומי כפל או ארבעה וחמשה, שאפילו אם לא יכפוהו אין לחוש שכל אחד יגנוב או יגזול, בהיותו יודע שיצטרך לפרוע לכל־הפחות את הקרן. 125) בבא־קמא טו, כ וכפירוש רש"י שם. ואם יתפוש הניזוק יותר מהראוי לו והמזיק צועק בפנינו, כופים לניזק שיחזיר המותר, ואין זה בכלל "דנים דיני קנסות", שאין זה אלא כמציל עשוק מיד עושקו (רדב"ז).

יח. יָחִיד שֶׁהוּא מֻמְחֶה לְרַבִּים[126], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן דִּינֵי מָמוֹנוֹת יְחִידִי[127] - אֵין הַהוֹדָאָה[128] בְּפָנָיו הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[129], וַאֲפִלּוּ הָיָה סָמוּךְ[130]. אֲבָל הַשְּׁלִשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן סְמוּכִין, וַהֲרֵי הֵן הֶדְיוֹטוֹת, וְאֵין אֲנִי אֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן אֱלֹהִים - הֲרֵי הַהוֹדָאָה בִּפְנֵיהֶם הוֹדָאָה בְּבֵית דִּין[131]. וְכֵן הַכּוֹפֵר בִּפְנֵיהֶם[132], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים[133] - הֶחְזַק כַּפְּרָן[134], וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִטְעֹן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[135]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הֵן לְעִנְיַן הוֹדָאוֹת וְהַלְוָאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּבֵית דִּין הַסָּמוּךְ לְכָל הַדְּבָרִים[136].

126) מפורש לעיל פ"ב, הי"א. 127) סנהדרין ה, א. 128) של בעל הדין. 129) שלא יוכל לחזור בו מטענותיו הקודמות. 130) אין ההודאה מחייבת, ויכול לחזור ולטעון טענות אחרות (סנהדרין ל, א), ששטר הודאה שנחתמה בחתימתו של רב אשי, אינה מועילה עד שיחתמו בה שלשה דיינים, כי אין ההודאה בפניו חשובה הודאה (ביאור הגר"א לחו"מ סימן ג ס"ק יד), וראה ב"ק עד, ב שההודאה בפני רבי יהושע שהיה אב בית־דין אינה חשובה הודאה, כל שלא היתה בבית־דין. וראה בבא־בתרא לא, א שיכול אדם לטעון בבית־דין טענות הסותרות לגמרי כל מה שטען מתחילה חוץ לבית־דין, כי אין אדם מגלה טענותיו העיקריות אלא בבית־דין. 131) סנהדרין כט, ב "עד שיאמר להם - היו עלי דיינים", ואז הודאתו - הודאה. 132) על טענת בעל דינו, שאינו חייב לו כלום. 133) והעידו לטובת הנתבע. 134) אינו נאמן לומר עוד החזרתי ופרעתי, עד שיפרע בעדים (בבא־מציעא יז, א וברש"י) וכפירוש הרי"ף שם שהכפירה היתה בבית־דין. 135) בהל' טוען ונטען פ"ו ה"א, שכל שאמר תחילה בפני בית־דין: "לא היה דברים מעולם", ואח"כ הביא הטוען עדים שהלווהו בפניהם, אינו נאמן שוב לטעון: לויתי ופרעתי, אלא הוחזק כפרן ומשלם. 136) שכבר נתבאר לעיל ה"ח, שבדיני הודאות והלוואות, ההדיוטות פועלים בשליחות בית־דין מומחה שבא"י.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיין שדן דיני ממונות וטעה בדבר משנה, או בשיקול הדעת. פשרה או קניין בטעות. המתעצם בדין לומר: לבית דין הגדול נלך, למרות שקיים במקומו בית דין עירוני.

א. כָּל דַּיָּן[2] שֶׁדָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְטָעָה: אִם טָעָה בִּדְבָרִים הַגְּלוּיִים וְהַיְדוּעִים, כְּגוֹן דִּינִין הַמְּפֹרָשִׁין בַּמִּשְׁנָה אוֹ בַּגְּמָרָא[3] - חוֹזֵר[4] הַדִּין, וּמַחֲזִירִין הַדָּבָר כְּשֶׁהָיָה, וְדָנִין בּוֹ כַּהֲלָכָה[5]. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר, כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ זֶה שֶׁנָּטַל הַמָּמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין לִמְדִינַת הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיָה אַלָּם[6], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[7] דָּבָר טָהוֹר, אוֹ שֶׁהוֹרָה בִּכְשֵׁרָה שֶׁהִיא טְרֵפָה וְהֶאֱכִילָהּ לַכְּלָבִים[8],

וְכֵיוָצֵא בָזֶה[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; אַף עַל פִּי שֶׁגָּרַם לְהַזִּיק[10], לֹא נִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק[11].

2) בין שהוא מומחה, או שהם שלשה הדיוטות ואפילו לא קיבלום עליהם בעלי הדין, או יחיד הדיוט וקיבלוהו בעלי הדין עליהם (ראה לעיל פ"ה ה"ח, ולקמן פ"ז ה"ב). 3) ובדפוס רומי: בתלמוד. 4) נסתר ומתבטל. 5) סנהדרין לג, א. והוא־הדין אם טעה בדבר המפורש בפסוקים שאחרי תקופת התלמוד, וזהו שכתב רבינו: כגון (כסף־משנה). וכתב הרא"ש שם אות ו, כל מי שטעה בפסקי הגאונים או החכמים שאחריהם, וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה, הרי זה כטועה בדבר משנה, אבל אם לא ישרו בעיניו ומביא ראיות לדבריו, המקובלות לאנשי דורו, "יפתח בדורו כשמואל בדורו", ויכול לסתור דבריהם כי כל הדברים שאינם מבוארים בש"ס, אדם יכול לסתור ולבנות, אפילו לחלוק על דברי הגאונים. 6) איש תקיף ובעל זרוע. 7) לאחר שהורה שהוא טמא, לא דקדקו עוד בטהרתו והניחוהו להטמא שנית בשרץ (סמ"ע לחו"מ כה, ס"ק ג). 8) שהשואל האכילה לכלבים כדין כל טריפה (ראה שמות כב, ל), אבל האכילה הדיין בידיו חייב לשלם, שהרי זה מזיק ממש (כסף־משנה). וכן דעת ה'תוספות' בסנהדרין לג, א דיבור־המתחיל: השתא נמי. ולדעת ה'טור' חו"מ סימן כה בהבנת דברי רבינו, אפילו האכילה הדיין בידיו פטור, שאינו אלא גורם להזיק, כיון שכוונתו היתה להורות הלכה למעשה ולא להזיק (סמ"ע שם). 9) כגון שטיהר פירות חבירו ועירבם עם שאר הפירות הטהורים של הנשאל, ונמצא שטעה והרי הכל טמא (סנהדרין לג, ב). 10) וגורם להזיק חייב, כמבואר בהל' חובל ומזיק פ"ז, ה"ז. 11) וכך אמרו שם לג, א: "מעשה בפרה שניטלה האם שלה, והאכילה רבי טרפון לכלבים, ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ...אמר לו רבי עקיבא: פטור אתה". ואמרו שם, שהואיל וטעה בדבר משנה, פטור רבי טרפון, אפילו אם לא היה מומחה לרבים. וראה לקמן ה"ג־ד.

ב. טָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת[12], כְּגוֹן דָּבָר שֶׁהוּא מַחֲלֹקֶת תַּנָּאִים אוֹ אָמוֹרָאִים[13], וְלֹא נִפְסְקָה הֲלָכָה כְּאֶחָד מֵהֶן בְּפֵרוּשׁ, וְעָשָׂה כְּאֶחָד מֵהֶן, וְלֹא יָדַע שֶׁכְּבָר פָּשַׁט הַמַּעֲשֶׂה[14] בְּכָל הָעוֹלָם כְּדִבְרֵי הָאַחֵר: אִם הָיָה זֶה הַדַּיָּן מֻמְחֶה[15] וְנָטַל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[16], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה נוֹטֵל רְשׁוּת אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן[17], הוֹאִיל וְהוּא מֻמְחֶה[18] - חוֹזֵר הַדִּין[19], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר[20] - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[21]. אֶחָד הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מֵרֹאשׁ גָּלוּת[22] אוֹ הַנּוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23].

12) עיון בדבר לשם הכרעה לכאן או לכאן. 13) חכמי התלמוד שלאחר תקופת התנאים. 14) נתקבל המנהג. 15) בקי בדיני התורה. 16) שמועילה לדון בכל העולם, אפילו לא רצו בעלי הדין (לעיל פ"ד, הי"ד). 17) ודן לפי הסכמתם, וגם זה מועיל, כמבואר בסנהדרין ה' עמוד א, ולקמן פ"ז ה"ב. 18) יש טעם לנטילת רשות מראש הגולה, אבל אילו לא היה מומחה - אע"פ שנטל רשות אינו בכלל דיין, ודינו מפורש לקמן ה"ד. 19) ודנים בו כהלכה, כדי שלא יפסיד בעל־דין הזכאי. 20) כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים. 21) הואיל ונטל רשות מראש הגולה, יש כח ביד בית־דין להפקיר ממון שלא כדין (רש"י לסנהדרין ה, א). וכן אם קיבלוהו בעלי הדין עליהם בין לדין בין לטעות, כמבואר בגמרא שם וברש"י דיבור־המתחיל: אי קבלוך. ואפילו נשא ונתן ביד, מידי בעל־דין זה לחבירו, הרי זה פטור, שהרי רבי טרפון פטרו רבי עקיבא לשלם (ראה לעיל אות י) מפני שהוא מומחה וקיבלוהו בעלי הדין, שהם באו אליו לשאול שאלת איסור והיתר, ולא כפאם שיבואו לשאול לפניו (כסף־משנה). 22) שרשותו מועילה לדון בכל העולם. 23) לעיל פ"ד הי"ד. רבינו נמשך בזה אחרי פסקי הרי"ף בסנהדרין פ"ד. והרא"ש שם אות ה חולק בזה. ולדבריו, כל שטעה בשיקול הדעת, אין הדין חוזר, כיון שפסק כאחד התנאים, אין בכח הדיין לבטל פסק דינו, הואיל ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש (ראה סמ"ע חו"מ כח, ס"ק כג).

ג. הָיָה הַטּוֹעֶה מֻמְחֶה וְלֹא נָטַל רְשׁוּת וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מֻמְחֶה אֲבָל קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי דִינִין עֲלֵיהֶן לָדוּן לָהֶן כַּדִּין[24], וְטָעָה בְּשִׁקּוּל הַדַּעַת: אִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד[25] - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[26], וְיִשַּׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[27]; אִם לֹא נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - יַחֲזוֹר הַדִּין[28], וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַחֲזִיר - יְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[29].

24) כדין תורה, וכיון שטעה - אין זה דין תורה (ראה רש"י לסנהדרין ו, א ד"ה: דין תורה). 25) שגבה מזה ונתן לזה. 26) ואין הדין חוזר, כיון שלא נפסקה הלכה כאחד מהם, יכול בעל הדין לומר: לא אחזיר את שלי, כי בדין נטלתי מה שנטלתי, בניגוד לטעה בדבר המפורש במשנה, שאין דינו דין כלל וחוזר (רש"י שם). 27) שהרי פשט המעשה כדברי האחר (שם). והואיל ולא נטל רשות, אין כוחו יפה להפטר מהתשלומין, ואפילו אם קיבלוהו לדון. הרי התנו שידון אותם כדין, וכיון שטעה לא דן כדין. ובכל זאת אם טעה בדבר משנה - פטור מלשלם (לעיל ה"א) מפני שזה קרוב לאונס הוא (ביאור הגר"א חו"מ סימן כח, ס"ק טז), כי לא היה לו להעלות על דעתו שיטעה בדבר מפורש כזה, ובוודאי לא נתכוון להזיק אלא מזלו הרע של הבעל־דין גרם שיפסיד. לא כן כשטעה בשיקול הדעת ואינו מומחה, היה לו להעלות בדעתו שמא יטעה, והרי זה דומה למתכוון להזיק וחייב (לחם־משנה). 28) כל עוד שלא נטל הבעל־דין, ודאי ראוי להחזיר הדין ולהורות כראוי. 29) כדעת הגאון, הובאו דבריו ברי"ף לסנהדרין פ"ד, שהלכה כרבי מאיר המחייב את כל הגורם להזיק, וזה גרם להזיק, שלא היה לו לדון כשאינו מומחה, או לא נטל רשות, שמא יטעה בשיקול הדעת, והרי זה קרוב למזיד (ביאור הגר"א, וכן בלחם־משנה).

ד. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה וְלֹא קִבְּלוּ אוֹתוֹ בַּעֲלֵי

דִּינִין, אַף עַל פִּי שֶׁנְּטַל רְשׁוּת[30] - הֲרֵי זֶה בִּכְלַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וְאֵינוֹ בִּכְלַל הַדַּיָּנִין[31]. לְפִיכָךְ אֵין דִּינוֹ דִּין, בֵּין טָעָה בֵּין לֹא טָעָה; וְכָל אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִּינִין, אִם רָצָה, חוֹזֵר וְדָן בִּפְנֵי בֵּית דִּין[32]. וְאִם טָעָה, וְנָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ[33], וְחוֹזֵר וְלוֹקֵחַ מִבַּעַל דִּין זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲזִיר[34], אוֹ שֶׁטִּמֵּא[35], אוֹ שֶׁהֶאֱכִיל דָּבָר הַמַּתִּיר לַכְּלָבִים - יְשַׁלֵּם, כְּדִין כָּל גּוֹרֵם לְהַזִּיק; שֶׁזֶּה מִתְכַּוֵּן לְהַזִּיק הוּא[36].

30) שעבר ראש הגולה, או שטעו בית־דין שבא"י ונתנו לו רשות. 31) שאין הרשות מועילה עד שיהא ראוי, כמבואר לעיל פ"ד הט"ז. 32) אחר, ובכל זאת אם קיבלוהו בעלי־דין מה שעשה עשוי, כמבואר לקמן פ"ז, ה"ב. 33) שהרי מתכוון להזיק הוא. 34) כאן מדובר, כשלא נשא ונתן ביד, אז אומר הדיין לבעל־דין: לך והתדיין עם בעל דינך, והוצא ממנו הכסף שנתת לו על־פי פסק דיני שהיה בטעות, ובכל זאת אחרי שפנה לבעל־דין שכנגדו ואין לו להחזיר - אזי מחוייב הדיין עצמו לשלם (רי"ף בסנהדרין פ"ד). 35) כשבא לשאול לפניו על דבר ספק טומאה הנולד לו בטהרותיו, אמר לו הדיין: טמאים הם, ונטל שרץ והשליך עליהם לוודא את טומאתם, והם היו טהורים בתחילה (רש"י לסנהדרין לג, ב). 36) שאם אינו מומחה, אל יהא לו עסק בהוראה ואל יטעה את בית־הדין להעניק לו רשות שלא כדין.

ה. דַּיָּן שֶׁטָּעָה וְחִיֵּב שְׁבוּעָה לְמִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בָּהּ, וְעָשָׂה זֶה[37] פִּשְׁרָה[38] עִם בַּעַל דִּינוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁבַע[39], וְאַחַר כָּךְ יָדַע שֶׁאֵינוֹ בֶּן שְׁבוּעָה[40], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[41] עַל הַפִּשְׁרָה - אֵינָהּ כְּלוּם[42]; שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו לִתֵּן לוֹ אוֹ לִמְחֹל לוֹ[43] אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה שֶׁחִיְּבוֹ בָּהּ הַטּוֹעֶה, וְכָל קִנְיָן בְּטָעוּת - חוֹזֵר[44]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[45].

37) הנתבע שנתחייב להשבע. 38) הסכם. פשרה - מלשון פושרים, אינו קר ואינו חם, כך שני הצדדים מוותרים זה לזה. 39) התחייב לתת לו סכום מה. 40) שהדיין טעה, נמצא הנתבע פטור משבועה, ואינו חייב לתת לתובע כלום. 41) שהקנו לתובע בקבלת קנין מידי הנתבע, שהתחייב לתובע כסף כדי להפטר מהשבועה. 42) ואינו צריך לתת לו כלום. 43) במקרה והוא התובע, ועליו להשבע שבעל דינו חייב לו. 44) ובטל (גיטין יד, א). וכן אמרו (בבא־מציעא סו, א) מחילה בטעות - אינה מחילה. ומקור דברי רבינו מתשובת הרי"ף הובאה ב'נמוקי יוסף' להתחלת מס' סנהדרין "מי שחייבוהו בית־דין שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם (יהיה בחרם מי שכופר לחבירו) - יכול הוא לחזור, שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה פשרה, והרי זה קנין בטעות". 45) השווה הל' מכירה פט"ו ה"ב.

ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּתְעַצְּמוּ[46] בְּדִין, אֶחָד אוֹמֵר: נָדוּן כָּאן, וְאֶחָד אוֹמֵר: נַעֲלֶה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל[47], שֶׁמָּא יִטְעוּ אֵלּוּ הַדַּיָּנִין וְיוֹצִיאוּ מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין - כּוֹפִין אוֹתוֹ[48] וְדָן בְּעִירוֹ[49]. וְאִם אָמַר: כִּתְבוּ וּתְנוּ לִי מֵאֵי זֶה טַעַם דַּנְתּוּנִי, שֶׁמָּא טְעִיתֶם - כּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין לוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[50]. וְאִם הֵצַרְךָ[51] לִשְׁאֹל דָּבָר מִבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם - כּוֹתְבִים וְשׁוֹלְחִין וְשׁוֹאֲלִין, וְדָנִין לָהֶם בְּעִירָם כְּפִי מַה שֶּׁיָּבֹא בִּכְתַב בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[52].

46) התעקשו, נעשו קשים זה לזה. 47) שבירושלים. 48) את הטוען לידון בבית־דין הגדול. 49) סנהדרין לא, ב. 50) שם. ואפילו נתרצו שניהם בתחילה לדון כאן, כל שהחייב תובע אח"כ לכתוב לו פס"ד מנומק - נותנים לו, כי אין לך התעצמות יותר גדולה מזה שאינו רוצה לפרוע עד שיתנו לו פס"ד מנומק (רדב"ז). וראה ב'תוספות' שם ד"ה: ואם אמר. 51) בית־הדין שבעירו. 52) לא שבית־הדין הגדול פוסק הדין, שהרי צריך שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים, אלא בית־דין הגדול מודיע דעתו, ובית־דין שבעירו דן את הדין, ראה חו"מ סימן יג, סעיף ו. ומשמיענו רבינו, שאע"פ שבית־הדין שבעיר אינו יודע איך לדון דין זה, בכל זאת כופים אותו לידון לפניו, והוא יפנה לקבל חוות־דעת בית־דין הגדול (סמ"ע לחו"מ סי' יד, ס"ק ד), ושני בעלי הדין יפרעו שכר השליח (חו"מ יד, סעיף א).

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַדִּינִין שֶׁזֶּה טוֹעֵן וְזֶה טוֹעֵן[53], אוֹ כְּשֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה: נָדוּן כָּאן, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: נֵלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל; אֲבָל אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: נֵלֵךְ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל - כּוֹפִין אֶת הַלְוֶה וְעוֹלֶה עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֶבֶד[54] לְוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה[55]. וְכֵן אִם טָעַן זֶה שֶׁהִזִּיקוֹ[56] אוֹ גְּזָלוֹ, וְרָצָה הַטּוֹעֵן לַעֲלוֹת - כּוֹפִין בֵּית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ אֶת הַנִּטְעָן לַעֲלוֹת עִמּוֹ[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

53) כגון שחולקים על איזה דבר - של מי הוא, ואין אחד מהם מוחזק בו, נמצא שאין כאן תובע ונתבע אלא שניהם תובעים (ט"ז שם ס"ק א). 54) בכת"י התימנים: ועבד, כלשון הכתוב שם. 55) סנהדרין שם. 56) הניזק התובע, או הנגזל התובע. 57) כי כל שהתובע מתרעם על חבירו שהזיקו, הרי הנתבע כעבד לו עד שיסלק הזיקו או יברר שלא הזיקו (כסף־משנה), וכן נראה מדברי הסוגיא בסנהדרין שם בעובדה של עוקבן הבבלי וירמיה אחיו, שהכריחו את הנתבע לעלות לבית־הדין הגדול, ולא היה לווה אלא מזיק (ביאור הגר"א לחו"מ סי' יד ס"ק ח). וראה ב'תוספות' כתובות טז, ב ד"ה כותבים שובר, שלאו דוקא "לווה".

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים אוֹ רְאָיָה[58] לַגַּזְלָן אוֹ לַגַּזָּק אוֹ לַמַּלְוֶה; אֲבָל טַעֲנָה רֵיקָנִית - אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַנִּטְעָן לָצֵאת כְּלָל, אֶלָּא נִשְׁבָּע בִּמְקוֹמוֹ וְנִפְטָר[59].

58) הוכחה. 59) שאם לא כן, כל הרמאים יתבעו את העשירים לעלות לדון בבית־דין הגדול, וכדי שלא לטרוח יתפשרו עמהם, ונמצאו גוזלים זה את זה (רדב"ז).

ט. וְכֵן הַדִּין בִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין גָּדוֹל[60], אֲבָל יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֲכָמִים גְּדוֹלִים מֻמְחִין לְרַבִּים[61], וּמְקוֹמוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תַּלְמִידִים שֶׁאֵינָן כְּמוֹתָן, אִם אָמַר הַמַּלְוֶה: נֵלֵךְ לִמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁבְּאֶרֶץ פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַגָּדוֹל[62] וְנָדוּן לְפָנָיו בְּדִין זֶה - שֶׁכּוֹפִין אֶת הַלֹּוֶה וְהוֹלֵךְ עִמּוֹ[63]. וְכֵן הָיוּ מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם בְּסִפְרַד[64].

60) בירושלים. 61) ידועים לרבים במומחיותם ובבקיאותם. 62) בכת"י התימנים: "למקום פלוני שבארצו לפני פלוני הגדול", וכן ב'נמוקי יוסף' לסנהדרין סוף פ"ג. 63) שהרי אמרו (סנהדרין לב, ב): "צדק צדק תרדוף - הלך אחר בית־דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד ...אחר רבי מתיא בן חרש לרומי", הרי שאפילו ברומי נקרא בית־דין הגדול, כל שאין למעלה ממנו (כסף־משנה). 64) ובשו"ע חו"מ סימן יד, סעיף א: "התובע צריך לילך אחר הנתבע אם הוא בעיר אחרת, אע"פ שבעיר התובע, הבית־דין גדול יותר". וכן אמרו שם: "עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאים אותו לדון בעיר אחרת, אע"פ שהבית־דין שבעירו יותר גדול".

~ יום רביעי ז' ניסן ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דיינים בוררים, שכל אחד מבעלי הדין בחר באחד, ושניהם בוררים להם דיין שלישי לדון בשלושה. הסכמת הצדדים לקבלת קרוב או פסול לדון או להעיד. הבאת עדים או ראיות לסתור הדין לאחר שנגמר.

א. אֶחָד מִבַּעֲלֵי דִינִין שֶׁאָמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי יָדוּן לִי, וְאָמַר בַּעַל דִּינוֹ[2]: פְּלוֹנִי יָדוּן לִי - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁנֵי הַדַּיָּנִים, שֶׁבֵּרֵר זֶה אֶחָד וְזֶה אֶחָד, הֵם[3] בּוֹרְרִים לָהֶן דַּיָּן שְׁלִישִׁי[4], וּשְׁלָשְׁתָּן דָּנִין לִשְׁנֵיהֶן; שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִתּוֹ[5]. אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד שֶׁבֵּרְרוּ בַּעֲלֵי הַדִּין[6] חָכָם גָּדוֹל וְסָמוּךְ[7], אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אֶת בַּעַל דִּינוֹ שֶׁיָּדוּן אֵצֶל זֶה, אֶלָּא גַּם הוּא בּוֹרֵר מִי שֶׁיִּרְצֶה[8].

2) הצד שכנגד. 3) בכתב יד התימנים תיבה זו איננה וכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג, א. 4) אבל אין צורך שבעלי הדין יסכימו על השלישי כי אינה קובעת כאן אלא דעת הדיינים שיבררו להם אדם הגון לישב עימהם (סנהדרין כג, א). 5) שם, שבעלי הדין יצייתו להם, שסובר החייב הרי אני בעצמי ביררתי האחד ואילו היה יכול להפך בזכותי היה מהפך (רש"י), ובירושלמי שם פרק ג, הלכה א אמרו: "מתוך שבירורו מרדף זכותו". וכתב הרא"ש שם אות ב: יש טועים וחושבים, שהדיין יש לו להפך בזכות שולחו ועומד במקומו לחפות דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות, וזוהי טעות, כי הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברה לזכותו אם לא שייראה לו דין גמור, ולא אמרו: "מרדף זכותו" אלא לומר, שהדיין המבורר מבין דבר לאשורו, ואם יש לו צד זכות נושא ונותן עם חבירו, וכן הדיין המבורר השני, נמצא, שלא נעלמה ונסתרה שום זכות משניהם, והשלישי שומע נימוקי שניהם ומכריע ביניהם ועל ידי כן יוצא הדין לאמיתו. 6) בכתב יד תימן: שבירר בעל הדין. וכן בחושן משפט שם. 7) ראה לעיל פרק ד, הלכה א. 8) סנהדרין שם, כדברי רב פפא: כגון בתי דין של רב הונא ורב חסדא. שלא היה רב חסדא גדול כרב הונא, ובכל זאת יכול הצד השני לבחור בו (רדב"ז). וכל זה כששני הדיינים גרים בעיר אחת, אבל כשהשני גר בעיר אחרת אינו כופה את בעל דינו לילך עימו לעיר אחרת, כמבואר לעיל פרק ו, הלכה ו (כסף משנה). וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: כגון, ואם הצד השני רוצה לברור לו דיין שאינו תלמיד חכם אינו רשאי, משום כבודו של חכם, שאין זה ראוי לישב עימו בדין, אלא כופים אותו לברור לו תלמיד חכם, או ידון לפני החכם שבירר חבירו (רדב"ז וכן בחושן משפט שם).

ב. מִי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[9], בֵּין לִהְיוֹתוֹ דַיָּן בֵּין לִהְיוֹתוֹ עֵד עָלָיו, אֲפִלּוּ קִבֵּל אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים בַּעֲבֵרָה[10] כִּשְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד עָלָיו[11] אוֹ כִּשְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין מֻמְחִין לָדוּן לוֹ, בֵּין שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לְאַבֵּד זְכֻיּוֹתָיו וְלִמְחֹל מַה שֶּׁהָיָה טוֹעֵן[12] עַל פִּיהֶן, בֵּין שֶׁקִּבֵּל[13] שֶׁיִּתֵּן כָּל מַה שֶּׁיִּטְעַן עָלָיו חֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת זוֹ הַפָּסוּל אוֹ בְּדִינוֹ[14]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[15] עַל זֶה - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[16]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיְּגַמֵּר הַדִּין. נִגְמַר הַדִּין[17], וְהוֹצִיא הַמָּמוֹן בְּדִין זֶה הַפָּסוּל[18] אוֹ בְּעֵדוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[19].

9) לדון או להעיד, כגון מלווה בריבית ומשחק בקוביא. 10) שפסולים להעיד, ראה הלכות עדות פרק י, הלכה א־ג. 11) שהסכים מראש שיהיה זה נאמן עלי לחייב אותו כשני עדים כשרים (סנהדרין כג, א). 12) כלפי חבירו הנתבע. 13) הנתבע. 14) ובכתב יד תימן: "בעדות זה הפסול או בדיניו". 15) שקבלו ממנו בקבלת קניין סודר שהוא מתחייב לקיים כנ"ל, ראה לעיל פרק ו, הלכה ה ובביאורנו שם. 16) ואפילו לפני גמר דין (סנהדרין כד, ב) "אין לאחר קניין כלום". 17) שאמר בית הדין: צא תן לו. 18) לדון. 19) שם. וכדעת רבא. ואין זה תלוי ב"הוצאת הממון" אלא בגמר הדין, ולא נתכוון רבינו לומר, אלא שאפילו הספיק להוציא הממון לפני גמר הדין עדיין יכול החייב לחזור בו (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה כוונת רבינו לומר: כל שנגמר הדין הרי זה כאילו הוציא הממון כבר. והשווה הלכות מלווה ולווה פרק ט"ו, הלכה ג־ד. וראוי להעיר, שב"לשונות הרמב"ם" להרדב"ז סימן פב מחליט שיש כאן טעות וצריך להיות: "נגמר הדין להוציא הממון" וכו'.

ג. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין[20], וְאָמַר לוֹ[21]: הִשָּׁבַע לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ[22] וְהִפָּטֵר, אוֹ הִשָּׁבַע לִי

בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ וְאֶתֵּן לְךָ כָּל מַה שֶּׁתִּטְעַן[23]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[24]; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין[25]. נִגְמַר הַדִּין וְנִשְׁבַּע כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם.

20) שבועה חמורה, שאוחז ספר תורה בזרועו ואומר: הריני נשבע בה' אלוקי ישראל (הלכות שבועות פרק י"א, הלכה ח-ט). 21) התובע לנתבע. 22) שזוהי שבועה קלה, שאינו מזכיר בה שם שמים. 23) שאמר הנתבע לתובע שנתחייב שבועה, כגון הפוגם שטרו, שטוען הלווה קבלת כבר את כל הסכום והמלווה טוען שלא קיבל אלא מקצתו (ראה הלכות מלווה פרק י"ד, הלכה א), ועל המלווה להישבע, כמבואר בשבועות מה, א. 24) סנהדרין כד, א ועמוד ב. 25) השבועה היא־היא הגמר דין כמו שאמרו (בבא בתרא קכח, א) "רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו". הרי שאם עדיין לא נשבע, יכול הוא לחזור בו. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל: הכי גרסינן ונשבע.

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעַת הֶסֵּת[26] וַהֲפָכָהּ[27], אִם קָנוּ מִיָּדוֹ אוֹ אִם נִשְׁבַּע זֶה שֶׁנֶּהֱפְכָה עָלָיו - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[28].

26) שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ונקראת היסת, שהשיאוהו החכמים להישבע שמא יודה, כגון כופר הכל, שמן התורה פטור הוא מלהישבע וחכמים חייבוהו להישבע (שבועות מ, ב) וראה בביאורנו להלכות אישות פרק י"ב. 27) על התובע, שיישבע וייטול. "ואין לך שבועה שתיהפך אלא שבועת היסת בלבד" (הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ו). 28) בבא בתרא קכז, ב "האומר לחברו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי... אתה מכרתו לי... רצונך הישבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור בו" והרי אין נשבעים על עבדים מן התורה, וכל השבועה שם אינה אלא שבועת היסת, הרי שגם בה אינו יכול לחזור (לחם משנה).

ה. וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁלֹּא הָיָה חַיָּב שְׁבוּעָה, וְאָמַר אֶשָּׁבַע לְךָ שְׁבוּעָה[29]: אִם קָנוּ מִיָּדוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; וְאִם לֹא קָנוּ מִיָּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקִּבֵּל בְּבֵית דִּין[30] - חוֹזֵר עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין וְיִשָּׁבַע[31].

29) בכתב יד התימנים: שבועה חמורה. 30) שהתחייב. 31) כלומר, קבלתו כשלעצמה אינה נחשבת "גמר דין" אלא השבועה עצמה היא גמר דינו (סמ"ע לחושן משפט כב, סעיף קטן כב).

ו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּבֵית דִּין, וְהֵבִיא עֵדִים אוֹ רְאָיָה[32] לִזְכּוּתוֹ - סוֹתֵר אֶת הַדִּין, וְחוֹזֵר הַדִּין[33]. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נִגְמַר הַדִּין, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא רְאָיָה[34] - סוֹתֵר[35]. אָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִים: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ, הָבֵא מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם! אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא רְאָיָה לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - סוֹתֵר אֶת הַדִּין. מַה יַּעֲשֶׂה אִם לֹא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[36]?

32) הוכחה שבכתב. 33) בית דינו סותר לו דינו שפסקו ומחייבים את שכנגדו (סנהדרין לא, א וברש"י). 34) שטר זכותו. 35) ירושלמי שם הלכה י"ב: אפילו לאחר גזר דין. ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כ, סעיף א: "ואפילו אם פרע כבר". 36) סנהדרין שם, וכרבן שמעון בן גמליאל.

ז. אֲבָל אִם סָתַם[37] אֶת טַעֲנוֹתָיו - אֵינוֹ סוֹתֵר. כֵּיצַד? אָמְרוּ לוֹ: יֵשׁ לְךָ עֵדִים? אָמַר: אֵין לִי עֵדִים. יֵשׁ לְךָ רְאָיָה? אָמַר: אֵין לִי רְאָיָה. וְדָנוּ אוֹתוֹ וְחִיְּבוּהוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב, אָמַר: קִרְבוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי! אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ[38] - אֵין זֶה כְּלוּם, וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֵדָיו וְעַל רְאָיָתוֹ[39].

37) סגר. 38) חגורתו, מלאה תפירות כעין כיסים. 39) כי חוששים שמא שכרם להעיד שקר וזייף שטרותיו. והוא הדין אם אמרו לו: הבא עדים, ואמר אין לי ולאחר זמן הביא, אין זה כלום, כדעת החכמים שם, אלא שרבינו משמיענו, שאפילו אם אמר "קרבו פלוני ופלוני" דווקא אם הצהיר תחילה: אין לי עדים - אינו סותר, אבל אם שתק עד שנתחייב בדין ואחרי כן אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, והעידו, סותר הדין (לחם משנה). וכן מבואר להלכה בחושן משפט כ סעיף א וראוי להעיר שבסמ"ע לחושן משפט שם סעיף קטן ב מחליט, שיש בדברי רבינו כאן חיסרון הניכר, וכך הוא הנוסח הנכון: "יש לך ראייה, אמר אין לי ראייה, אף על פי שמצא אחרי כן אינו כלום. ואין צריך לומר אם אמרו... אמר אין לי ראייה ודנו אותו וחייבוהו". והמדפיס השמיט מן תיבת "ראייה" הראשונה עד תיבת "ראייה" השנייה. וכן הוא לשון השולחן ערוך, שכידוע הוא נמשך אחרי לשון רבינו.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הָרְאָיָה[40] אֶצְלוֹ[41] וְהָעֵדִים עִמּוֹ בַּמְּדִינָה; אֲבָל אִם אָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, וּלְאַחַר מִכָּן בָּאוּ לוֹ עֵדִים מִמְּדִינַת הַיָּם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַחֵמֶת[42] שֶׁל אָבִיו שֶׁיֵּשׁ שָׁם הַשְּׁטָרוֹת מֻפְקֶדֶת בְּיַד אֲחֵרִים, וּבָא זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ וְהוֹצִיא לוֹ רְאָיָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְסוֹתֵר[43]. וּמִפְּנֵי מָה סוֹתֵר? מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִין אֶצְלִי. וְכָל זְמַן שֶׁיָּכוֹל לִטְעֹן וְלוֹמַר: זֶה שֶׁאָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִין אֶצְלִי, אוֹ מִפְּנֵי כַּךְ וְכַךְ אָמַרְתִּי אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, וְהָיָה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - הֲרֵי זֶה לֹא סָתַם טַעֲנוֹתָיו, וְסוֹתֵר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים כְּלָל, לֹא הֵנָּה וְלֹא בַּמְּדִינַת הַיָּם, וְלֹא רְאָיָה כְּלָל, לֹא בְּיָדִי וְלֹא בְּיַד אֲחֵרִים - אֵינוֹ יָכוֹל לִסְתֹּר[44].

40) שטר זכותו. 41) ברשותו. 42) שק עור. 43) סנהדרין לא, ב. 44) תוספתא שם פרק ו משנה ו. וכן בירושלמי שם הלכה י"ב: "עד שיכפור בראיותיו" ומפרש ה'פני משה' שאמר: אין לי ראייה כלל לא בידי ולא ביד אחרים, שוב אינו יכול לסתור.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? בְּגָדוֹל שֶׁנִּתְחַיֵּב[46], וְהֵבִיא רְאָיוֹת וְהֵבִיא עֵדִים אַחַר שֶׁסָּתַם טַעֲנוֹתָיו; אֲבָל יוֹרֵשׁ שֶׁהוּא קָטָן כְּשֶׁמֵּת מוֹרִישׁוֹ, וּבָאוּ עָלָיו טְעָנוֹת מֵחֲמַת מוֹרִישׁוֹ[47] אַחַר שֶׁהִגְדִּיל, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים וְאֵין לִי רְאָיָה, וְאַחַר שֶׁיָּצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב אָמְרוּ לוֹ אֲחֵרִים: אָנוּ יוֹדְעִים לְאָבִיךָ עֵדוּת שֶׁתִּסְתּוֹר בָּהּ דִּין זֶה, אוֹ אָמַר לוֹ אֶחָד: מוֹרִישְׁךָ הִפְקִיד[48] רְאָיָה זוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִיָּד וְסוֹתֵר, שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ קָטָן יוֹדֵעַ כָּל רְאָיוֹת מוֹרִישׁוֹ[49].

45) שאינו יכול לסתור. 46) מחמת עצמו. 47) נגד הנכסים שירש ממורישו. 48) בכתב יד תימן: הפקיד אצלי ראייה זו. 49) סנהדרין לא, א וכפסק רב נחמן שם. ואף על פי ששם כתוב: "ההוא ינוקא" - היה קטן, סובר רבינו כשנתבע לדין כבר היה גדול בשנים, שאם לא היה גדול לא היה רב נחמן נזקק לדונו כלל, שהרי זה כאילו מקבל עדות שלא בפני בעל דין, ומתוך שהיה קטן כשמת מורישו לפיכך קוראים לו: ינוקא (כסף משנה).

י. מִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[50], שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע[51] - יִהְיֶה חֲבֵרוֹ נֶאֱמָן בְּטַעֲנָתוֹ וְיִטֹּל[52] כָּל מַה שֶׁטָּעַן בְּלֹא שְׁבוּעָה, אוֹ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְיִשָּׁבַע וְיִטֹּל - אֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[53] וְאֵין לוֹ כְּלוּם וְיִפָּטֵר חֲבֵרוֹ[54], וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא בָּא - נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִים, וְאֹבֵד אֶת זְכוּתוֹ[55]. וְאִם הֵבִיא רְאָיָה שֶׁהָיָה אָנוּס בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם[56] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקְּנָיָן זֶה, וְיִשָּׁבַע כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ חֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[57]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[58].

50) שהתחייב בקבלת "קניין סודר" מידו בפני בית דין. 51) להכחיש את טענת התובע ולהיפטר מלשלם. 52) התובע. 53) כאן מדובר כשקנו מהתובע. 54) הנתבע. 55) זה מוסד על שניהם גם על התובע וגם על תנאי הנתבע (סמ"ע לחושן משפט כא, סעיף קטן ב). ומקור ההלכה בנדרים כז, א. ושם עמוד ב' התנו שיהא הקניין נעשה בבית דין חשוב, כי בלא זה אין זו אלא "אסמכתא" שסמך על דעתו וסבר שיכול לבוא ליום פלוני וכל "אסמכתא" אינה קונה "שהרי לא גמר בליבו להקנותו", כמבואר בהלכות מכירה פרק י"א, הלכה ב, ואמנם שם הלכה י"ג מדגיש רבינו: "אסמכתא שקנו מידו עליה בבית דין חשוב הרי זה קנה". וכנראה שרבינו סמך כאן על דבריו בהלכות מכירה (על פי לחם משנה). 56) ולפיכך לא בא. 57) לפני הקניין, שהנתבע נפטר בשבועה (נדרים כז, א) "אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטרו". ולדעת הסמ"ג מצוות עשה צז, הרי זו הוראת הגאונים. ומקורה בירושלמי קידושין פרק ג, הלכה ב: הַמַּתְנֶה אם לא אעשה כך ביום פלוני יהיה כך ואירע לו אונס - "רבי יוחנן אמר אונס כמאן דלא עבד". וראה בש"ך שם סעיף קטן ג. 58) השווה הלכות מכירה פרק י"א, הלכה י"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שאין מטים בדיני נפשות לחובה, עד שיהיו המחייבים יתר על המזכים בשניים. בית דין של שלושה שנחלקו, שניים אומרים זכאי או חייב, והשלישי אומר: איני יודע. דיין האומר: איני יודע, אם צריך לנמק את טעמי ספיקו.

א. בֵּית דִּין שֶׁנֶּחְלְקוּ, מִקְצָתָם אוֹמְרִים זַכַּאי, וּמִקְצָתָם אוֹמְרִים חַיָּב - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[2]. וְזוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת וּבִשְׁאָר דִּינֵי אִסּוּר וּמֵתֶר[3] וְטָמֵא וְטָהוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4]; אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[5], אִם נֶחְלְקוּ בְּזֶה הַחוֹטֵא אִם יֵהָרֵג אוֹ לֹא יֵהָרֵג: אִם הָיוּ הָרֹב מְזַכִּים - זַכַּאי, וְאִם הָיוּ הָרֹב מְחַיְּבִין - אֵינוֹ נֶהֱרָג עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִין יָתֵר עַל הַמְזַכִּים שְׁנַיִם[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ, שֶׁעַל זֶה הִזְהִירָה תּוֹרָה וְאָמְרָה[8]: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת. כְּלוֹמַר: אִם הָרֹב נוֹטִים[9] לְרָעָה לַהֲרֹג - לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם, עַד שֶׁיִּטּוּ הֲטָיָה גְּדוֹלָה וְיוֹסִיפוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת[10]. הַטָּיָתְךָ לְטוֹבָה - עַל פִּי אֶחָד, לְרָעָה - עַל פִּי שְׁנַיִם. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים קַבָּלָה הֵם[11].

2) משנה בסנהדרין כט, א. 3) חולין יא, א. 4) כגון כשר ופסול. 5) שהם בעשרים ושלשה - סנהדרין קטנה, כמבואר לעיל פ"ה, ה"ב. 6) משנה בסנהדרין ב, א. 7) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 8) בכת"י תימן: שעל זה הזהיר בתורה, ואמר. 9) על־פי אחד בלבד. 10) אם אתה רוצה לנטות לרעה, אינה אלא אחרי הטייה מרובה, שהיא של שנים. 11) שקיבל משה מסיני, ובמשנה שם אמרו: "לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני שאהיה עמהם לטובה, אם־כן למה נאמר: אחרי רבים להטות? - לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה — על־פי אחד, הטייתך לרעה על־פי שנים". והשווה לעיל פ"ה, ה"ג.

ב. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[12] שֶׁנֶּחְלְקוּ: שְׁנַיִם אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב[13], וְאֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁנַיִם זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[14] - יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִים שְׁנַיִם[15]. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּדָּבָר[16]. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה חַיָּב, וּשְׁנַיִם זַכַּאי - הֲרֵי זֶה חַיָּב. אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵהֶם זַכַּאי, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם[18]. אֲבָל אִם אָמְרוּ אַרְבָּעָה זַכַּאי אוֹ חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[19], אוֹ שֶׁאָמְרוּ שְׁלֹשָׁה זַכַּאי, וְאֶחָד חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, בֵּין

שֶׁהָיָה זֶה[20] שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ בַּתְּחִלָּה, בֵּין שֶׁאָמַר אַחֵר - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[21]. הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[22]. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק הַדָּבָר[23] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד[24]. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, וְאָמְרוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - נוֹשְׁאִים וְנוֹתְנִים עִמּוֹ עַד שֶׁיַּחֲזֹר לְדִבְרֵי הַצַּד הָאֶחָד, וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה מְזַכִּים אוֹ מְחַיְּבִין[25]. וְאִם לֹא חָזַר לֹא הוּא וְלֹא אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק, וּמַעֲמִידִין אֶת הַמָּמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו[26].

12) הדן דיני ממונות. 13) שנאמר, אחרי רבים להטות (סנהדרין כט, א וברש"י). 14) נמצא זה שאמר: איני יודע, כאילו איננו במושב זה, ונשאר הדיון בשנים. וזה לא יתכן, שהרי צריכים שלשה דיינים (שם, וברש"י). 15) תוספתא שם פ"ו, מ"ד: "עד כמה מוסיפים - אין פחות משנים". 16) שאף זה שאמר תחילה: "איני יודע" יכול לחזור ולדון עמהם. ולא אמרו (סנהדרין יז, א) שאסור לו לחזור ולדון, אלא בדיני נפשות (ראה לקמן פ"ט, ה"ב), אבל בדיני ממונות אפילו המסתפק חוזר ודן, שאינו גרוע מאחד התלמידים, שמלמד בדיני ממונות בין זכות ובין חובה (לקמן פי"א, ה"א). וכן נראה מפירוש רבינו חננאל שם, שכל הסוגיא אינה עוסקת אלא בדיני נפשות (רדב"ז ולחם־משנה). 17) נמצא שאין כאן הטייה לא לזכות ולא לחובה. 18) כמו שאמרו בתוספתא הנ"ל "לעולם מוסיפים הדיינים עד שיגמר הדין". 19) אע"פ שהדיין "המסתפק" הוא כמי שאינו, בכל זאת נשאר עדיין בית־דין שלם, וכשמוסיפים דיינים עושים "בית־דין שקול" אפילו לכתחילה, כמבואר בסנהדרין יז, א. 20) זה החמישי מהם. 21) ירושלמי שם פ"ה, ה"ה: "למה מוסיפים דיינים, שאם היו שנים מן הראשונים מזכים ואחד מן האחרונים, ליגמר הדין בשלשה". ומפרש רבינו: "ואחד מן האחרונים" - שגם הוא מזכה, והשני מן האחרונים מחייב, והראשון נשאר בספיקו - בכל זה הולכים אחר הרוב (הרשב"א בהבנת דברי רבינו, וכן בביאור הגר"א לחו"מ סי' יח, סק"ו). ואם שנים אומרים זכאי, ואחד - חייב, ושנים אומרים איננו יודעים, צריכים להוסיף, כיון שאין כאן רוב נגד השנים המסתפקים, כי לדעת רבינו גם "המסתפקים" הרי הם כישנם (רשב"א הנ"ל, וכן בסמ"ע לחו"מ סי' יח ס"ק ה, ובש"ך שם). 22) כנ"ל אות טז, ולא חזר רבינו כאן אלא להשמיענו את סוף דבריו שמוסיפים עד שבעים ואחד. 23) שתמיד היו מחצה למחצה ואחד מסתפק. 24) שאין דיני ממונות עדיפים מדיני נפשות שאין מוסיפים בהם אלא עד שבעים ואחד, כמבואר בסנהדרין מ, א (ביאור הגר"א שם ס"ק יב). 25) שם, לענין דיני נפשות, וממנו למד רבינו לדיני ממונות (לחם־משנה). 26) שם מב, א "אומר בדיני ממונות נזדקן הדין" (הגר"א שם ס"ק יד).

ג. כָּל מִי שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - אֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת טַעַם לִדְבָרָיו וּלְהוֹדִיעַ מֵאֵי זֶה טַעַם בָּא לוֹ הַסָּפֵק[27], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְאֶה הַמְזַכֶּה מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה, וְהַמְחַיֵּב מֵאֵי זֶה טַעַם מְחַיֵּב[28].

27) סנהדרין יז, א: זה שאמר איני יודע - כמו שאינו הוא, ואם אמר טעם - אין שומעים לו. כלומר, אינו צריך לנמק את טעמי ספיקו, וראה ברש"י שם ד"ה: ואי אמר (לחם־משנה). 28) ראה לקמן פ"י, ה"א־ד.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סנהדרין שראו כולם לחובה - פטור. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, ואחד אומר: איני יודע. סנהדרי גדולה שנחלקו בדיני נפשות, שלושים וחמישה מזכים, ושלושים ושישה מחייבים, איך חותכים את הדין.

א. סַנְהֶדְרִין שֶׁפָּתְחוּ כֻּלָּם בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה[2], וְאָמְרוּ כֻּלָּן חַיָּב - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[3], עַד שֶׁיְּהִיוּ שָׁם מִקְצָת מְזַכִּין שֶׁיַּהַפְכוּ בִּזְכוּתוֹ, וְיִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[4].

2) מיד בהתחלת הדיון. 3) סנהדרין יז, א "סנהדרי שראו כולם לחובה - פוטרים אותו". והטעם, כיון שצריך להלין את דינו עד למחר, כדי לחפש אחריו זכות (ראה לקמן פי"א, ה"א), אלה שחייבוהו כולם פה אחד, שוב לא ימצאו לו זכות. וראה בסמוך אות ג. ומעניין פירושו של רבי מאיר הלוי (בן דורו של הרמב"ם) הובא בקהלת יעקב לר"י אלגזי, ערך פטור, שכוונת דבריהם: "פוטרים אותו" לומר, פוטרים אותו מיד למיתה, ואין מענים את דינו עד למחר כבשאר הנידונים. וכיוצא בזה שנינו (שבועות לט, א) "אם אמר (זה שנתחייב שבועה ואיימו עליו על חומר עונש השבועה) איני נשבע - פוטרים אותו מיד", ומפרש רש"י: אין משהים אותו, ועל כרחו ישלם מיד (תורה תמימה, שמות כג, ב). 4) כי בכל מקרה יש צדדים לזכות ע"פ אופנים רחוקים, כגון אולי לא היה שפוי בדעתו, וכדומה, כמו שמקובל היום באומות הנאורות, שמעמידים לכל פושע ורוצח סניגור להשתדל בהצלתו ולהפוך בזכותו, וכיון שבית־דין זה לא נודעה לו שום זכות להצילו, אפילו בדרך הרחוקה ביותר, מוכח שאינו בקי בדינים, או שהחליט המשפט במהירות בלי עיון מספיק (מהר"ץ חיות בהגהותיו לסנהדרין שם).

ב. סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[5] שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[6]. שְׁנַיִם עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, וְאַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי[7], אוֹ שֶׁאָמְרוּ אַחַד עָשָׂר זַכַּאי, וְאַחַד עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, אֲפִלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ מְחַיְּבִין, וְהָאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[8] - יוֹסִיפוּ שְׁנַיִם[9]. זֶה שֶׁאָמַר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה[10]. וְנִמְצְאוּ אַחַר הַתּוֹסֶפֶת עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חוּץ מִזֶּה הַמִּסְתַּפֵּק. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי[11]. אַחַד עָשָׂר אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשָׁה

עָשָׂר אוֹמְרִים חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים[12] אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - הֲרֵי זֶה חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הַמְחַיְּבִין רַבּוּ בִּשְׁנַיִם. אָמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר זַכַּאי, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[13] - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם אֲחֵרִים[14]. וְכֵן מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין[15] עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְזַכִּין אֶחָד וִיהֵא זַכַּאי, אוֹ יִרְבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר וִיהֵא חַיָּב[16]. הָיוּ אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ[17], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמְחַיְּבִין יוֹתֵר אֶחָד בִּלְבַד[18] - מוֹסִיפִין וְהוֹלְכִין עַד שִׁבְעִים וְאֶחָד. הִגִּיעוּ לְשִׁבְעִים וְאֶחָד, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב - הֲרֵי זֶה זַכַּאי. שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי[19] - דָּנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּרְאֶה אֶחָד מֵהֶן דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ וּמְזַכִּין אוֹתוֹ[20] אוֹ מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[21]. וְאִם לֹא רָאָה - גָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: נִזְדַּקֵּן הַדִּין[22]! וּפוֹטְרִין אוֹתוֹ. שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים חַיָּב, וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אוֹמְרִים זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[23]. אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים זַכַּאי, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אוֹמְרִים חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי רַבּוּ הַמְחַיְּבִין שְׁנַיִם[24].

5) שהיא של עשרים ושלשה. 6) שהטייתך לטובה מספיקה על־פי אחד (לעיל פ"ח, ה"א). 7) והטייה לרעה אינה אלא על־פי שנים (שם). 8) נמצא זה שאמר: איני יודע, כמי שאינו, ואין דנים דיני נפשות בפחות מכ"ג (סנהדרין מ, א וברש"י). 9) שם, נמצאו כולם עשרים וארבעה, י"א מהם יזכו וי"ג יחייבו, הרי הטייה לרעה על־פי שנים (שם יז, א וברש"י). 10) שם, משום חומר דיני נפשות אין לו לחזור וללמד חובה, אבל ודאי אם ירצה ללמד זכות - רשאי, שהרי אפילו מי שלימד חובה חוזר ומלמד זכות, כמבואר לקמן פי"א, ה"א. וכן דעת ה'תוספות' שם, לג, ב ד"ה אחד. ומטעם זה פסק רבינו לעיל פ"ח, ה"ב: העוסק בדיני ממונות, שאפילו הדיין שאמר איני יודע - חוזר ודן (ראה בביאורנו שם אות טו), שהרי בדיני ממונות מה שהוא חובה לזה - הוא זכות לבעל־דין השני (כסף־משנה). 11) שספק נפשות להקל. ואע"פ שאין עושים בתחילה בית־דין שקול (=זוגי) — במוסיפים, עושים אפילו לכתחילה (סנהדרין יז, א). וכן אין כאן צורך בהטייה של אחד, כי זה לא נאמר אלא כשבית־הדין לא היה אלא עשרים ושלשה, וכשאחד מהם אמר איני יודע, נמצא בית־דין זה חסר הוא, ואין גומרים בו דיני נפשות, אבל כאן יש בית־דין שלם, מזכים את הנהרג מכח ספק נפשות ולהקל (לחם־משנה). וב'תוספות יו"ט' לסנהדרין פ"ה מ"ה, מגיה בדברי רבינו כאן: אמרו י"ג זכאי וכו', שכל כ"ה הדיינים השתתפו בדיון, וי"ג אמרו זכאי, כי זה שאמר תחילה איני יודע, חזר ולימד זכות, באופן שיש כאן הטייה לטובה על־פי אחד. 12) בין שהוא המסתפק הקודם, בין שהוא אחר, והמסתפק חזר ולימד זכות. 13) כאן מדובר, שמתחילה היו י"ב מחייבים וי"א מזכים, והוצרכו להוסיף שנים והרי הם כ"ה, ואחד מן השנים הנוספים אמר: איני יודע. 14) כיון שאחד מן הנוספים אמר "איני יודע", הרי הוא כאינו, ולעולם צריך שיוסיפו שנים, כמו ששנינו בתוספתא סנהדרין פ"ו, מ"ד: "שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד" (לחם־משנה). והטעם שאין מוסיפים אלא שנים, מפני שמעכשיו צריך להוסיף לישא וליתן מחדש, וכשיוסיפו שנים, כל דיין מהקודמים יעמיק במשאו ומתנו, בְּדָעוּ ששנים חדשים נגדו, אבל אם לא יוסיפו אלא אחד, כל דיין מהקודמים לא יחוש לו, ויעמיד דעתו כפי סברתו הקודמת, באמרו: "גם לי לב כמוהו" (אור שמח). 15) בכל פעם כשאחד מן הנוספים יאמר: איני יודע. 16) כי בשעת גמר דין, יכול גם המלמד זכות לומר: חייב, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. ואז אפילו אחד מן הנוספים יאמר: איני יודע, אין צורך להוסיף שנים אחרים, כי כל שיש רוב, אין משגיחים במסתפק החדש מן השנים הנוספים (לחם־משנה). 17) כגון שבתחילה היו י"ב מחייבים כנגד י"א מזכים והוסיפו שנים, וזיכה האחד, והשני אמר: איני יודע, נמצאו אלו כנגד אלו, ואחד אינו יודע (אור שמח). 18) שבתחילה היו י"א כנגד י"א, והוסיפו שנים, וחייב האחד, והשני אמר: איני יודע, והוסיפו עוד שנים, וזיכה האחד, והשני - חייב, נמצאו המחייבים יותר אחד בלבד. 19) וכבר נתבאר (לעיל פ"ח ה"א) שאין הטייה לרעה על־פי אחד. 20) שאחד מן המחייבים יעבור למזכים, ויהיה לו רוב מזכים. 21) שאחד מן המזכים יעבור למחייבים, ויהיו שלשים ושבעה מחייבים, ול"ד מזכים, ויש כאן הטייה לרעה על־פי שלשה (סנהדרין מ, א וברש"י). 22) "זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו" (שם, מב, א וברש"י). 23) שספק נפשות להקל, ומדובר כאן בבית־דין הגדול שהוא של שבעים ואחד, ונחלקו הדעות מתחילה בהרכב כזה. 24) וזה שאמר: איני יודע, הרי הוא כמי שאינו.

ג. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא[25] לָהֶם מַחֲלֹקֶת, בֵּין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת בֵּין בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת בֵּין בְּדִינֵי תּוֹרָה[26] - אֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[27], אֶלָּא דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁלָּהֶן. וְאִם בְּדִין אֶחָד מִן הַנֶּהֱרָגִין נֶחְלְקוּ[28] - דָּנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּפְטְרוּהוּ אוֹ יִתְחַיֵּב[29].

25) בכת"י תימן: שבאה. 26) בכת"י הנ"ל: בדין מדיני התורה. כגון איסור והיתר, טמא וטהור. 27) שאין אנו מוצאים במשנה (סנהדרין מ, א) הוספה אלא עד שבעים ואחד ולא יותר, וכן אמרו (שם מב, א) "כשם שאין מוסיפים על בית־דין של שבעים ואחד" וכו'. 28) בכת"י הנ"ל: מן הנהרגים בפניהם. כלומר, שהדיון נוגע כלפי נאשם העומד להיהרג על פיהם, והשאלה נשאלת למעשה להחיותו או להרגו, ואז לא מספיק רוב רגיל, אלא צריך שירבו המחייבים שנים (רדב"ז בתשובותיו ח"ה אלף תרצ), והשווה לעיל פ"ח, ה"א: "אם נחלקו בזה החוטא אם יהרג או לא יהרג" הרי שרוב על־פי שנים, נדרש בעיקר כלפי מעשה מסויים, ולא ב"דין נפשות" שאינו אלא דיון הלכתי

גרידא. 29) "שיראה אחד מהם דברי חברו", וכמבואר לעיל סוף ה"ב.

~ יום חמישי ח' ניסן ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיין הנוטה אחר דברי חבירו, לא על פי טעם עצמו. האיסור ללמד חובה בדיני נפשות, אחרי שלימד זכות מתחילה. מה מותר לתלמיד לענות בדיני נפשות. בית דין שטעה בדיני נפשות ורוצה לסתור את דינו.

א. אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהָיָה מִן הַמְזַכִּין אוֹ מִן הַמְחַיְּבִין, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ, אֶלָּא נָטָה אַחַר דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן[4]: דַּי שֶׁאֶהְיֶה כְּאִישׁ פְּלוֹנִי! אֶלָּא אֱמֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ[5].

2) לנטות אחר דעת אחרים. 3) שקיבלו חכמינו איש מפי איש. 4) מניין הדיעות לאן נוטה הרוב. 5) תוספתא סנהדרין פרק ג, משנה ד "לנטות אחרי רבים - שלא תאמר בשעת הדין דיו לעבד שיהא כרבו, אמור מה שבדעתך". ובירושלמי שם פרק ד, הלכה ז אמרו: "לא תענה אפילו אחר מאה" והכוונה כנ"ל כמבואר ב"מראה הפנים" שם. ורבינו בספר המצוות לא תעשה רפג מביא זה בשם המכילתא, והוא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי לפסוק זה.

ב. וּבְכְלַל לָאו זֶה: שֶׁלֹּא יַחֲזֹר הַמְלַמֵּד זְכוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְלַמֵּד חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת[6]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁעַת מַשָּׂא וּמַתָּן[7]; אֲבָל בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין - יֵשׁ לַמְלַמֵּד זְכוּת לַחֲזֹר וּלְהִתְמַנּוֹת עִם הַמְחַיְּבִים[8].

6) לנטות מדעתך הראשונה (רדב"ז). ומקור הדרש במכילתא פרשת משפטים: "אזהרה לדיין שלא יטה אלא לכף זכות" ומפרש רבינו, שהכוונה, אחר שלימד זכות לא ילמד חובה (מראה הפנים לירושלמי סנהדרין פרק ד, הלכה ז), והשווה ספר המצוות שם. ורש"י לסנהדרין לב, א אומר: סברה היא, שהרי אמרה תורה (במדבר לה, כה) "והצילו העדה". 7) מתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות (רש"י שם). 8) שחיפש כבר הכל, ועכשיו ראה שטעה (סנהדרין לד, א וברש"י).

ג. תַּלְמִיד[9] שֶׁהָיָה מְזַכֶּה[10] וָמֵת[11] - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְזַכֶּה בִּמְקוֹמוֹ[12].

9) היושב כמתמחה לפני שורות הדיינים, כמבואר לעיל פרק א, הלכה ז. 10) שהוציא דבריו וטעמו לאור. 11) טרם שעמדו למניין. 12) שם מג, א "רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו". ומכאן, שאם היה מחייב ומת אינו כלום, נמצא המת המזכה מצטרף עם המזכים, והמת המחייב אינו מצטרף עם המחייבים (רדב"ז).

ד. אָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלַיו זְכוּת, וְנִשְׁתַּתֵּק[13] אוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיְּלַמֵּד זְכוּת וְיֹאמַר מֵאֵי זֶה טַעַם מְזַכֶּה - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁאֵינוֹ[14].

13) נאלם. 14) סנהדרין שם.

ה. שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ טַעַם אֶחָד, אֲפִלּוּ מִשְּׁנֵי מִקְרָאוֹת - אֵין נִמְנִין אֶלָּא כְּאֶחָד[15].

15) שם לד, א, שנאמר (תהלים סב, יב) "אחת דיבר אלוקים, שתיים זו שמעתי - מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות" ומפרש רש"י: לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, ובוודאי אחד מהם (=מהדיינים) טועה. ואין צריך לומר אם שניהם אמרו טעם ממקרא אחד שאין נמנים אלא כאחד (כסף משנה).ובש"ך לחושן משפט כה, סעיף קטן יט, סובר שיש טעות בנוסח שלפנינו והגירסה הנכונה היא: "שניים שאמרו טעם אחד משני מקראות" וכו', ותיבת אפילו איננה. ולדבריו אין צורך שיהיו ל"ו טעמים לכל פסק דין, וכי יעלה על הדעת, אם יאמר אחד, פלוני חייב מיתה, שעבר על לא תרצח, וכן השני, וגם השלישי יאמר כמוהו, שלא יהרגוהו? וודאי שיחייבוהו, למרות שרובם דנוהו מכוח אותו פסוק. ולא נתכוין רבינו אלא לומר, שאם שניים אמרו אותו טעם משני מקראות, וודאי אחד מהם טעה, ואינם נמנים אלא אחד, וכאמור לעיל בשם רש"י.

ו. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַגָּדוֹל[16]. שֶׁמָּא יִסְמְכוּ הַשְּׁאָר עַל דַּעְתּוֹ, וְלֹא יִרְאוּ עַצְמָן כְּדָאִין[17] לַחֲלֹק עָלָיו[18]. אֶלָּא יֹאמַר כָּל אֶחָד[19] דָּבָר הַנִּרְאֶה לוֹ בְּדַעְתּוֹ.

16) אלא מן הקטנים שבהם. 17) בכתב יד התימנים: כדאי. 18) שם לו, א, שנאמר לא תענה על רב (=רב חסר יו"ד כתוב), לא תענה על רב, כלומר הגדול, שלא תחלוק על המופלא של בית דין. וסובר רבינו, שאין הכוונה, שאסור לענות אחרי הגדול, שהרי להיפך, אסור לו לשתוק, כמבואר בסמוך הלכה ח, אלא כוונת הכתוב, שראוי לעשות בסדר כזה, שלא יצריכו לענות אחרי הגדול, שמא יתביישו ממנו ולא ירצו לחלוק עליו (לחם משנה). וראה בספר המצוות לא תעשה רפג, שכל זה הוא איסור לאוו. 19) לפני שיפתח הגדול. והשווה לקמן פרק י"א, הלכה ו.

ז. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין[20] בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, אֶלָּא לִזְכוּת. כֵּיצַד? אוֹמְרִים לָזֶה שֶׁחָטָא: אִם לֹא עָשִׂיתָ דָּבָר זֶה שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ עָלֶיךָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם[21].

20) מתחילים במשא ומתן. 21) שם לב, ב, שכן מצינו בתורה (במדבר ה, יט) "והשביע אותה הכהן ואמר... אם לא שכב איש אותך... הינקי ממי המרים" (=תחילת התנאי לזכות) - מכאן שפותחים בדיני נפשות תחילה לזכות.

ח. אָמַר אֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת: יֵשׁ לִי

לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[22]. אָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - מַעֲלִין אוֹתוֹ עִמָּהֶן לַסַּנְהֶדְרִין[23]. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם לְעוֹלָם; וְאִם אֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - אֵינוֹ יוֹרֵד מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[24]. אֲפִלּוּ אָמַר הַנִּדּוֹן עַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת - שׁוֹמְעִין לוֹ[25] וְעוֹלֶה לַמִּנְיָן[26]; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו.

22) שם מ, א, שנאמר (שם לה, ל) "ועד אחד לא יענה בנפש למות" (סנהדרין לד, א). ולעניין דיני ממונות ראה לקמן פרק י"א, הלכה א. 23) שם, וכמו שדרשו שם: "למות אינו עונה אבל לזכות עונה". 24) שם מב, א, "כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו" ומפרש רש"י: שאם יורידוהו היום לעין כל, בושה היא לו. 25) שם מ, א. 26) דבר זה קשה להולמו, שהרי אדם קרוב הוא אצל עצמו ואיך יעלה למניין הדיינים, ובהגהות הרש"ש לסנהדרין שם החליט, שיש כאן טעות סופר, וזה שייך למשפט הקודם העוסק באחד מן התלמידים, ושם צריך להיות: "שומעים לו ועולה למניין" וכו'. ויש להעיר, שרבינו לא מנה כאן ולא לקמן פרק י"א, שעידי דיני נפשות אינם ראויים ללמד לא זכות ולא חובה, כמבואר שם לד, א, ואולי סמך על מה שיכתוב דין זה לקמן הלכות עדות פרק ה, הלכה ח. ראה בביאורנו שם.

ט. בֵּית דִּין שֶׁטָּעוּ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וְחִיְּבוּ אֶת הַפָּטוּר וְגָמְרוּ דִּינוֹ לְחוֹבָה, וְנִרְאָה לָהֶם הַטַּעַם שֶׁיִּסְתְּרוּ בּוֹ אֶת דִּינוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ - סוֹתְרִין, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ[27]. אֲבָל אִם טָעוּ וּפָטְרוּ אֶת הַמְחַיֵּב הֲרִיגָה - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּשֶׁטָּעוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין הַצְּדוּקִין[30] מוֹדִין בּוֹ[31]; אֲבָל אִם טָעוּ בְּדָבָר שֶׁהַצְּדוּקִין מוֹדִין בּוֹ[32] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְחוֹבָה[33]. כֵּיצַד? אָמְרוּ: הַבָּא עַל הָעֶרְוָה[34] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ[35] - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ וּמְמִיתִין אוֹתוֹ[36]; אֲבָל אִם אָמְרוּ: הַמְעֻרֶה[37] שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - פָּטוּר, וּפְטָרוּהוּ - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

27) שם לג, ב, שנאמר (שמות כג, ז) "ונקי ...אל תהרוג" ומפרש רש"י: נקי מן החטא ואף על פי שנתחייב בדין. 28) שם, שנאמר: "רצדיק אל תהרוג" ומפרש רש"י: שנצטדק בדין אף על פי שאינו נקי. 29) שאין מחזירים אותו. 30) הכופרים בתורה שבעל פה. 31) כגון, שטעו בדבר המפורש במשנה או בדברי האמוראים. 32) המפורש בתורה. 33) שהרי כל אדם יודע, שזוהי טעות, והוראתם - אינה הוראה. 34) אשה האסורה לו, כלשון הכתוב (ויקרא יח, ו) "לא תקרבו לגלות ערווה". 35) שלא במקום בתוליה. 36) שדבר זה מפורש בתורה (שם כ, יג), "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנהדרין עד, א). ודבר זה גם הצדוקים מודים בו, כמבואר בהוריות ד, א. 37) הכנסת ראש העטרה בלבד, כלשון הכתוב: את מקורה הערה (מלשון רבינו הלכות איסורי ביאה פרק א, הלכה י). 38) שבדבר זה אין הצדוקים מודים בו, והם סוברים: כדרכה - חייב אפילו בהעראה: שלא כדרכה - אינו חייב אלא בגמר ביאה, שהיא הכנסת כל האבר, כמבואר בהוריות שם (סנהדרין לג, ב וכפירוש התוספות דיבור המתחיל שטעה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ההבדלים הדיוניים בין דיני ממונות לדיני נפשות. דרכי הדיונים במסית. השתתפות האב עם בנו במהלך הדיון. כשרות הגר לדיינות.

א. מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת - בִּשְׁלֹשָׁה[2]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[3]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - פּוֹתְחִין[4] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[5], וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד[6] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה[7]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - מַחֲזִירִין[8] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַחֲזִירִין לִזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[9]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַכֹּל רְאוּיִין לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה, בֵּין הַדַּיָּנִים בֵּין הַתַּלְמִידִים[10]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וַאֲפִלּוּ הַתַּלְמִידִים, וְאֵין מְלַמֵּד חוֹבָה אֶלָּא הַדַּיָּנִים[11]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הַדַּיָּן הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת חוֹזֵר וּמְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - הַמְלַמֵּד חוֹבָה חוֹזֵר וּמְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה[12], אֶלָּא בִּשְׁעַת גְּמַר דִּין יֵשׁ לוֹ לַחֲזוֹר וּלְהִמָּנוֹת עִם הַמְחַיְּבִין, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[13]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה[14]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם[15]. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם[16] בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - גּוֹמְרִין בּוֹ בַּיּוֹם לִזְכוּת, וּבַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה[17].

2) מדברי סופרים, אבל מדין תורה דן אפילו אחד, כמבואר לעיל פ"ב, ה"י. 3) מבואר לעיל פ"ה, ה"ג. 4) משאו ומתנו של דין. 5) לעיל פ"י, ה"ז: "אומרים לזה שחטא, אם לא עשית דבר זה... אל תירא מדבריהם". 6) דיין אחד המכריע לצד זה או אחר, והולכים אחר הרוב. 7) מבואר לעיל פ"ח, ה"א. 8) אם ראה בית־דין שטעה בדין - סותרו וחוזר ודן. 9) פ"י, ה"ט. 10) היושבים בשלש שורות לפני הדיינים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 11) מבואר לעיל פ"י, ה"ח. 12) שנאמר "לא תענה על ריב לנטות", וכמבואר לעיל פ"י, ה"ב. 13) שם. 14) מותר לגמור, שנאמר: "ושפטו את העם בכל עת", ועיקר משפט - זה גמר הדין (ראה לעיל פ"ג, ה"ד ובביאורנו). 15) סנהדרין לד, ב, שנאמר (במדבר כה, ד) "והוקע אותם לה' נגד השמש". 16) אם רצו. 17) אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון - אין פוסקין את דינו לחובה, אלא מלינים את דינו עד למחר,

שמא ימצאו בלילה זכות (סנהדרין לב, א וברש"י). ושם לה, א דרשוהו מהפסוק (ישעיה א, כא) "צדק ילין בה", ומפרש רש"י: רגילים היו להלין את הדין כדי לצדקו. וכן דרשו: "אשרו חמוץ" (שם יז) - אשרו דיין שמחמץ את דינו. ומפרש רש"י: שמשהה ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ב. לְפִיכָךְ אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא עֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא עֶרֶב יוֹם טוֹב; שֶׁמָּא יִתְחַיֵּב, וְאִי אֶפְשָׁר לְהָרְגוֹ לְמָחָר[18], וְאָסוּר לְעַנּוֹת[19] אֶת דִּינוֹ וּלְהַנִּיחוֹ אַחַר הַשַּׁבָּת[20]. אֶלָּא אוֹסְרִין אוֹתוֹ[21] עַד אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ.

18) שאין מיתת בית־דין דוחה שבת ויו"ט, כמבואר בהל' שבת פכ"ד, ה"ז: "שנאמר, לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת - זו אזהרה לבית־דין שלא ישרפו בשבת, מי שנתחייב שריפה, והוא־הדין לשאר עונשים". 19) להשהות. 20) שזהו צער לו, שמצפה כל שעה למיתה, אחרי שנגמר דינו (סנהדרין לה, א וברש"י). ושם אמרו, שלא יתכן לדונו בערב שבת ולגמור דינו בראשון בשבת, שמא ישכחו את טעמיהם שנשאו ונתנו ודקדקו בהם ביום ששי. 21) בבית הסוהר, כדברי רבינו בהל' רוצח פ"ד, ה"ג.

ג. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁדָּנִין אוֹתָן בְּכָל יוֹם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת, מִדִּבְרֵיהֶם לָמְדוּ[22] שֶׁאֵין דָּנִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת[23].

22) בכת"י התימנים תיבה זו איננה, וכן מצא הכסף־משנה בכת"י ישן. 23) ירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ו, משום כבוד השבת, שטרודים בו להכין צרכי שבת (פני משה). וגם הדיינים עצמם צריכים להיות מתונים בדין, ובערב שבת הם טרודים (סמ"ע לחו"מ סי' ה, ס"ק ג). ובנוגע לדיון דיני ממונות ביום השבת, כבר כתב רבינו בהל' שבת פכ"ג הי"ד, שאין דנים, גזירה שמא יכתוב.

ד. אֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת וְאֶחָד דִּינֵי מַלְקִיּוֹת וְאֶחָד דִּינֵי גָלוּת[24] - הַדִּינִים הָאֵלּוּ[25] שָׁוִים בָּהֶן[26], אֶלָּא שֶׁהַמַּלְקוּת בִּשְׁלִשָׁה[27]. וְאֵין אֶחָד מֵהֶן[28] בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל, חוּץ מִדָּבָר אֶחָד: שֶׁדִּינוֹ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[29].

24) לרוצח נפש בשגגה שגולה לערי מקלט. 25) שבין דיני נפשות לדיני ממונות, המנויים לעיל ה"א. 26) סנהדרין לג, ב. 27) בניגוד לדיני נפשות שהם בעשרים ושלשה, וראה לעיל פ"ה, ה"ד. 28) מכל הדינים המנויים למעלה הנוהגים בדיני נפשות. 29) שאמרו בו: "כמיתת בעלים, כך מיתת השור" כמבואר שם ה"ב. והטעם, שכל אלו הדינים מכוונים להצלת הנפש, ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע מקרבך (לשון רש"י לסנהדרין לו. ב).

ה. הַמֵּסִית[30] - אֵין דִּינָיו כְּשְׁאָר דִּינֵי נְפָשׁוֹת: מְכַמְּנִין[31] לוֹ אֶת הָעֵדִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[32] כְּשְׁאָר הַנֶּהֱרָגִין[33]. וְאִם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד:

יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. יָצָא חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[34]. וְאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית[35]. וּמוֹשִׁיבִין בְּדִינוֹ זָקֵן[36] וְסָרִיס וּמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרַחֲמוּ עָלָיו[38]. שֶׁהָאַכְזְרִיּוּת עַל אֵלּוּ שֶׁמַּטְעִין אֶת הָעָם אַחֲרֵי הַהֶבֶל - רַחֲמִים הוּא[39] בָּעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים[40].

30) את חבירו לעבוד עבודה־זרה. 31) מעמידים לו מארבים אחורי הגדר לשמוע דבריו. "וארב לו" (דברים יט, יא) מתרגם אונקלוס "ויכמן ליה". וכל זה כשלא רצה המסית להסית לשנים, כי אילו הסית לשנים, הרי הם עדיו ואין צורך בהכמנה (הל' ע"ז פ"ה, ה"ג). 32) סנהדרין פח, ב "מסית דלא בעי התראה". 33) שאין ממיתים אותם בלא התראה, כמבואר לקמן פי"ב ה"ב, וכן אין מכמינים עליהם (שם סז, א). 34) שם, לג, ב. שנאמר (דברים יג, ט) "ולא תחמול ולא תכסה עליו". 35) אם לא מצא לעצמו זכות - אין בית־הדין טוענין לו, בניגוד לשאר דיני נפשות שאפילו אחד מן התלמידים מצא לו זכות - מעלים אותו, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח (שם כט, א), והשווה הל' טוען ונטען פ"ו, ה"ח. 36) ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני (רש"י שם לו, ב). 37) בניגוד לשאר דיני נפשות, שאלה פסולים לדון בהן, כמבואר לעיל פ"ב, ה"ג. 38) שם לו, ב, ככתוב: לא תחמול וגו'. 39) בכת"י התימנים: היא. 40) פסוק זה מדבר באנשי עיר הנדחת, ואמרו בסנהדרין קיא, ב "כל זמן שהרשעים בעולם - חרון אף בעולם, אבדו רשעים... נסתלק חרון אף מן העולם" (השווה הל' ע"ז פ"ד, הט"ז). ובמו"נ ח"ג, פל"ט "שהרחמנות על העבריינים אכזרית היא על כל הברואים".

ו. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְהַטְּהָרוֹת[41] - מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים, וְשׁוֹמְעִין אֶת דְּבָרָיו[42]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת - מַתְחִילִין מִן הַצַּד[43], וְאֵין שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי הַגָּדוֹל אֶלָּא בְּאַחֲרוֹנָה[44].

41) אם בא אדם לשאול על דבר טהרות לידע אם טמא או טהור הוא. 42) משום כבודו. ובכל זאת, משום מדת ענוה - יותר כדאי להתחיל מן הצד, כמו שהעיד רב (סנהדרין לו, א): אני הייתי במניינו של רבי (=רבינו יהודה הנשיא) וממני היו מתחילים בראש. וראה ברש"י לגיטין נט, א שרב היה הקטן שבהם (על־פי לחם־משנה). 43) מן הקטנים. 44) משנה, שם לב, א. והטעם, מבואר לעיל פ"י ה"ו, ובביאורנו שם.

ז. דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45], וְכֵן הַטֻּמְאוֹת וְכֵן הַטְּהָרוֹת[46] - הָאָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בִּשְׁנַיִם[47]; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת וּמַכּוֹת, וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִבּוּר הַשָּׁנָה[48] - אָב וּבְנוֹ אוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ מוֹנִין אוֹתָן בְּאֶחָד[49].

45) שאינם צריכים מומחים, ומן התורה דן בהם אפילו דיין אחד (לעיל פ"ב, ה"י). 46) בכת"י התימנים: וכן הטמאות

והטהרות. שהוראתן ביחיד, ואין בהן מנין, אלא־אם־כן חולקים ביניהם, וצריך לעמוד למנין אם רבו המטמאים או המטהרים (רש"י שם לו, א). 47) אע"פ שהם קרובים זה לזה, מתקבלות סברותיהם ונמנות לשתי דיעות (סנהדרין לו, א). ורבינו גורס: דיני ממונות יחד עם טומאות וטהרות, ואולם בנוסח התלמוד שלפנינו הושוו דיני ממונות לדיני נפשות שאין מונים אותם אלא באחד, וכן גירסת הראב"ד שם. 48) שמנין שלהם אף בתחילת הדין - מן התורה, ואין היחיד דן בהם בשום פנים, ראה לעיל פ"ה, ה"ד־ז. 49) סנהדרין לו, א, כי מאחר שסברת התלמיד היא מחכמת רבו, הרי לבו ושכלו כלב רבו והם אחד, כי אילו "היתה חכמתו מפי רב אחר, היה אומר טעם אחר" (רש"י שם ע"ב). וראה בסמוך ה"י.

ח. זֶה שֶׁאָנוּ מוֹנִין הָאָב עִם הַבֵּן בֵּין בְּאֶחָד בֵּין בִּשְׁנַיִם[50], כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד מֵהֶן בַּסַּנְהֶדְרִין, וְהַשֵּׁנִי הָיָה מִן הַתַּלְמִידִים[51] שֶׁאָמַר: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד זְכוּת אוֹ חוֹבָה[52]. שׁוֹמְעִין דְּבָרָיו, וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ, וְנִמְנִין עִמּוֹ[53].

50) והלא הקרובים פסולים לדון?! 51) כי בסנהדרין אי־אפשר שישבו קרובים כאחד. 52) בדיני ממונות, כי בדיני נפשות אין התלמיד מלמד חובה (לעיל פ"י ה"ח, ולעיל ה"א). 53) לראות אם רבו המזכים או המחייבים, ודעתו נמנית בפני עצמה בדיני ממונות, ובדיני נפשות – אע"פ שאינה נמנית בפני עצמה, עכ"פ נושאים ונותנים עמו, אולי ע"י שכנועו ההגיוני יחזרו הדיינים מדעתם הקודמת, אולם כל זה הוא בשעת הוויכוח בלבד, ולא בשעת גמר דין (על־פי כסף־משנה).

ט. וּבִשְׁעַת גְּמַר דִּין[54] - אֵין גּוֹמְרִין אֶת הַדִּין בִּקְרוֹבִים; שֶׁהַדַּיָּנִין הַקְּרוֹבִים[55] פְּסוּלִין לְדִין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56].

54) כשבית־הדין אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. 55) שיהיו האב והבן במושב אחד, וכן אמרו בתוספתא שם פ"ז, ה"ב: "ולא יהא יושב בצדו ואפילו הוא שותק, אלא עומד והולך לו". ולדעת רבינו - אין זה אלא בשעת גמר דין. 56) בהל' עדות פט"ז, ה"ה: "אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה".

י. תַּלְמִיד שֶׁהָיָה חָכָם וּמֵבִין[57], וְהָיָה מְחֻסַּר קַבָּלָה[58] - הֲרֵי רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהּ[59] בְּדִין זֶה, וְהוּא דָּן עִמּוֹ בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[60].

57) למצוא ראיות וליישב הטעמים מלבו. 58) השמועה שקיבל אף הוא מרבו. 59) שעל יסוד הקבלה, יש מקום לישא וליתן אם המקרא הנידון דומה בפרטיו לקבלה המסורה, או שיש חילוק ביניהם. 60) סנהדרין לו, ב, כגון רב כהנא ורב אסי תלמידי רב, לקבלתו הם זקוקים, שהוא בקי מהם ועשיר בידיעות יותר מהם, אבל לסברתו - לשכל ההגיוני וכח ההשוואה - אינם צריכים, ומפרש רש"י: הרי הם נמנים כאנשים נפרדים, כי אם תחוש לקבלת הידיעות ששמעו ממנו, הרי כל ישראל קיבלו ממשה. וראה לעיל אות מז.

יא. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, אֲפִלּוּ גֵּר[61]; וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[62]. וְגֵר דָּן אֶת חֲבֵרוֹ הַגֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל[63]. וְכֵן הַמַּמְזֵר[64] וְהַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כָּשֵׁר לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת[65]. אֲבָל בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - אֵין דָּנִין אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים הַמַּשִּׂיאִין לִכְהֻנָּה[66], וְלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן סוּמָא אֲפִלּוּ בְּאַחַת מֵעֵינָיו, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].

61) אע"פ שאינו בא מטיפה כשרה (שם לו, ב). 62) כפירוש הרי"ף שם. כי אם אין אמו מישראל, הרי אמרו (יבמות מד, ב) "שום תשים עליך מלך - כל משימות שאתה משים, לא יהיו אלא מקרב אחיך", וכשאמו מישראל הוא נחשב "מקרב אחיך" כמבואר שם. והוא־הדין אם אביו מישראל הוא כשר לדון, כמבואר ב'תוספות' יבמות קב, א ד"ה לענין. וכן בחו"מ סימן ז, סעיף א. 63) יבמות קב, א, כי לא אמרה תורה אלא: "עליך מלך, מקרב אחיך" ולא על הגר חבירו. 64) אע"פ שאינו כשר לבוא בקהל (סנהדרין לו, ב), והשווה לעיל פ"ב, ה"ט. 65) שם לד, ב, שהרי דיני ממונות גומרים בלילה, ולילה אינו זמן ראיה כסומא. אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל, כמבואר לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. 66) מיוחסים הכשרים להשיא בנותיהם לכהנים, והגר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה, כמפורש במשנה קידושין עז, א (סנהדרין לב, א). והטעם מפורש שם לו, ב שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך - בדומים לך". 67) לעיל פ"ב ה"ט, והשווה שם ה"ו ובביאורנו שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כיצד דנים דיני נפשות, תנאי ההתראה בעבריין, איומי בית דין על העדים. אשה מעוברת שנגמר דינה למות אם ממתינים לה עד שתלד. נגמר דינו למות, ועדיין לא הקריבו קרבנותיו, אם ממתינים לו עד שיקריבום.

א. כֵּיצַד דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת? כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים לְבֵית דִּין וְאוֹמְרִים: רָאִינוּ פְּלוֹנִי זֶה שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית - אוֹמְרִין לָהֶן: מַכִּירִין אַתֶּם אוֹתוֹ?[2] הִתְרֵיתֶם בּוֹ?[3] אִם אָמְרוּ[4]: אֵין אָנוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ, אוֹ נִסְתַּפֵּק לָנוּ[5], אוֹ שֶׁלֹּא הִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[6].

2) את העבריין, שמא נתחלף לכם באחר. ובסנהדרין (מ, ב) כתוב בברייתא: "מכירים אתם אותו, גוי הרג, ישראל הרג" וכו'. ובמשנה שם עמ' א, מפרש רש"י: מכירים אתם אותו - את ההרוג שמא גוי הוא" וכו'. ורבינו כנראה מפרש הכרה זו לענין העבריין גופו. ולענין הכרת ההרוג - ודאי שרבינו יודה, שזוהי בכלל בדיקת העדים, וכדבריו בהל' עדות פ"א, ה"ו: "כל המרבה בבדיקות - הרי זה משובח" (לחם־משנה). 3) שיפרוש מהעבירה, וכמבואר בסמוך ה"ב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: אמרו. 5) אם זהו העבריין. וראה בחולין צו, א: אמרו, פלוני שסימניו הם כך

וכך הרג את הנפש - אין הורגים אותו, ומפרש רש"י: אין אנו מכירים בו מעולם, אלא סימניו כך וכך היו, בגופו ובכליו של הורג. 6) ראה בסמוך אות ט.

ב. אֶחָד תַּלְמִיד חָכָם וְאֶחָד עַם הָאָרֶץ צָרִיךְ הַתְרָאָה; שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, שֶׁמָּא שׁוֹגֵג הָיָה[7]. וְכֵיצַד מַתְרִין בּוֹ? אוֹמְרִין לוֹ: פְּרֹשׁ, אוֹ אַל תַּעֲשֶׂה, שֶׁזּוֹ עֲבֵרָה הִיא, וְחַיָּב אַתָּה עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין[8] אוֹ מַלְקוּת. אִם פֵּרַשׁ - פָּטוּר. וְכֵן אִם שָׁתַק אוֹ הִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ[9] - פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ אָמַר: יוֹדֵעַ אֲנִי - פָּטוּר. עַד שֶׁיַּתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה וְיֹאמַר: עַל מְנָת כֵּן אֲנִי עוֹשֶׂה, וְאַחַר כָּךְ יֵהָרֵג[10]. וְצָרִיךְ שֶׁיַּעֲבֹר וְיַעֲשֶׂה תֵּכֶף לַהַתְרָאָה בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[11]; אֲבָל אַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - צָרִיךְ הַתְרָאָה אַחֶרֶת. וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אֶחָד מִן הָעֵדִים וּבֵין שֶׁהִתְרָה בּוֹ אַחֵר[12] בִּפְנֵי עֵדִים, אֲפִלּוּ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד, אֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַמַּתְרֶה וְלֹא רָאָהוּ[13], וַאֲפִלּוּ הִתְרָה בְּעַצְמוֹ[14] - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג.

7) ואפילו תלמיד־חכם יכול לשגות, שלא ידע שחתיכה זו של חלב היא, או שהיום שבת ואסור במלאכה, וכן הוא יכול לומר חשבתי שלא ייעשה המעשה שנעשה וטעיתי (רדב"ז). והשווה הל' איסורי ביאה פ"א, ה"ג: "אלא להבחין בין שוגג למזיד". ומפרש המגיד־משנה שם: להבחין המעשה אם נעשה בשלימות כוונה, אם הוא שוגג בשום דבר, כגון שלא ידע שזוהי ערוה וכו'. 8) אבל אין צורך שיודיעוהו באיזו מיתה יהרג (סנהדרין ח, ב) וכדעת החכמים. 9) נענע בראש לאות הסכמה. 10) תוספתא (סנהדרין פי"א, מ"א) וכן בירושלמי פ"ה, ה"א. ובסנהדרין מא, א אמרו: מנין להתראה מן התורה? שנאמר (שמות כא, יד) "וכי יזיד איש על רעהו להרגו" - שהתרו בו ועדיין הוא מזיד, ומפרש רש"י: יזיד — משמע, תמיד הוא בזדונו. ומניין שאינו נהרג עד שיתיר עצמו למיתה? שנאמר (דברים יז, ו) "יומת המת", ומפרש רש"י: משמע, כבר הוא מת קודם שבא לבית־דין, שחייב עצמו מיתה בפיו. והשווה לקמן פי"ח ה"ה, לענין עונש מלקות. 11) שאם שהה כדי דיבור, יש לומר שכבר שכח ההתראה (שם מ, ב וברש"י). 12) בכת"י תימן: או שהתרה בו אחד. 13) מכות ו, ב. ושם אמרו: "ואפילו מן השד", ורבינו השמיטו, "לסיבה ידועה אצלו" (לשון הרדב"ז), שאינו מזכיר את השדים כלל בחיבורו, וכתב במקום זה: שמע קול המתרה ולא ראהו, שכן גם השדים אינם נראים. 14) שם, ומפרש רש"י: מפי עצמו - ההרוג עצמו התרה בהורג. והכסף־משנה מוסיף בזה עוד פירוש: שההורג עצמו היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם־כן יהרגוני בית־דין, ואח"כ גבר יצרו עליו ועבר.

ג. אָמְרוּ הָעֵדִים: הָיְתָה לוֹ הַתְרָאָה וּמַכִּירִין אָנוּ אוֹתוֹ - מְאַיְּמִין בֵּית דִּין עֲלֵיהֶן[15]. וְכֵיצַד מְאַיְּמִין עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת?[16] אוֹמְרִים לָהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאֹמֶד[17] וּמִשְּׁמוּעָה[18], עֵד מִפִּי עֵד[19], מִפִּי אָדָם נֶאֱמָן שְׁמַעְתֶּם? אוֹ שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדֹּק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה?[20] הֱווּ יוֹדְעִים, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת - אָדָם נוֹתֵן מָמוֹנוֹ וּמִתְכַּפֵּר לוֹ[21]; דִּינֵי נְפָשׁוֹת - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ[22] תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם. שֶׁהֲרֵי בְּקַיִן נֶאֱמַר[23]: קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים[24] - דָּמוֹ וְדַם זַרְעוֹ. לְפִיכָךְ[25] נִבְרָא אָדָם יְחִידִי בָּעוֹלָם, לְלַמֵּד: שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִן הָעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא; וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת בָּעוֹלָם - מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא. הֲרֵי כָּל בָּאֵי עוֹלָם בְּצוּרַת אָדָם הָרִאשׁוֹן הֵם נִבְרָאִים[26], וְאֵין פְּנֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן דּוֹמִין לִפְנֵי חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לוֹמַר: בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם[27]. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ וּלְצָרָה זוֹ?[28] הֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע[29]. אוֹ שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ: מַה לָּנוּ לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה?[30] וַהֲלוֹא כְּבָר נֶאֱמַר: וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה[31]. אִם עָמְדוּ בְּדִבְרֵיהֶן[32] - מַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֵדוּת[33]. אִם נִמְצֵאת עֵדוּתוֹ מְכֻוֶּנֶת[34] - מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּרִאשׁוֹן. אֲפִלּוּ הָיוּ מֵאָה עֵדִים - בּוֹדְקִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּדְרִישָׁה וַחֲקִירָה[35]. נִמְצְאוּ דִּבְרֵי כָּל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים - פּוֹתְחִין לִזְכוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36], וְאוֹמְרִים: אִם לֹא חָטָאתָ - אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם. וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פִּטָּרוּהוּ; וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר[37]. וּבוֹ בַּיּוֹם מְזַדְּוְגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת[38] לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם[39]. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחֳרָת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה, וּמְזַכֶּה אֲנִי בִּמְקוֹמִי; וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר: אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב, וּמְחַיֵּב אֲנִי בִּמְקוֹמִי, אוֹ חָזַרְתִּי בִּי וַאֲנִי מְזַכֶּה. וְאִם טָעוּ בַּדָּבָר וְלֹא יָדְעוּ מִי הֵם שֶׁחִיְּבוּ אוֹ זִכּוּ מִטַּעַם אֶחָד, שֶׁאֵינָן נֶחְשָׁבִין אֶלָּא כְּאֶחָד כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40] - הֲרֵי סוֹפְרֵי הַדַּיָּנִין מַזְכִּירִין אוֹתָן[41], שֶׁהֲרֵי כּוֹתְבִין טַעַם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[42]. וּמַתְחִילִין בְּדִינוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת - פִּטָּרוּהוּ; וְאִם הֵצְרְכוּ לְהוֹסִיף - מוֹסִיפִין[43]. רַבּוּ הַמְחַיְּבִין וְנִתְחַיֵּב - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ. וּמָקוֹם שֶׁהוֹרְגִין בּוֹ בֵּית דִּין הָיָה חוּץ לְבֵית דִּין וְרָחוֹק מִבֵּית דִּין[44], שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְיָרְאָה לִי, שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק כְּמוֹ שִׁשָּׁה מִילִין[45], כְּמוֹ שֶׁהָיָה בֵּין בֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[46], וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[47].

15) מייראים אותם, שלא יעידו שקר. 16) בכת"י תימן: עידי נפשות. וכן לשון המשנה בסנהדרין לז, א. 17) מתוך השערה ואומד הדעת. 18) שמעתם אומרים, ואינכם יודעים מי הוא האומר. 19) מפי עד אחר שהעיד בבית־דין אחר. 20) ככתוב (דברים יג, טו) "ודרשת וחקרת", ולקמן בהל' עדות פ"א, ה"ד יבואר שבשבע חקירות בודקים אותם. 21) אם העיד שקר, נותן ממון לזה שהפסיד על ידו ומתכפר. 22) שעתיד היה להוליד. ובכת"י תימן: ודם זרעותיו. 23) בכת"י הנ"ל: לקין נאמר. 24) "אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך" (משנה בסנהדרין לז, א). 25) כל זה מדברי האיום (רש"י שם). 26) להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם (שם). 27) כלומר, חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד עצמי מן העולם בעבירה אחת (רש"י שם). ולשון המשנה שם: "להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולן דומין זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחבירו". 28) להכניס ראשנו בדאגה זו ואפילו על האמת. 29) והפסוק מסיים: "אם לא יגיד ונשא עוונו", יש כאן נשיאות עוון אם לא תעידו. 30) להיות מתחייבים בדמיו, נוח לנו לעמוד ב"אם לא יגיד" (רש"י שם). 31) אם רשע הוא, אין כאן עונש. 32) שמוכנים הם להעיד, למרות האיום. 33) פ"א, ה"ד. 34) שיודע לכוון את הזמן והמקום ופרטי המעשה, כמבואר שם ה"ה. 35) שאם יכחיש בדבריו את דברי הקודמים - הרי כל העדות בטלה, וכדברי רבי עקיבא במכות ה, ב. וכן אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה העדות כולה (סנהדרין ס, א), והשווה הל' עדות פ"ב ה"ג, פ"ה ה"ג. 36) לעיל פ"י ה"ז. 37) סנהדרין עח, ב, חבישה נלמדת ממקושש, שנאמר בו (במדבר טו, לד) "ויניחו אותו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו" (אור שמח). 38) בבתיהם או בשוק, ונושאים ונותנים בדבר (רש"י סנהדרין מ, א). 39) שנאמר (משלי לא, ד) "ולרוזנים אַי שכר" - העוסקים ברזו של עולם (דיני נפשות) אל ישתכרו (שם מב, א). 40) לעיל פ"י, ה"ה. 41) שם מ, א. 42) ראה לעיל פ"א, ה"ט. וראה בסנהדרין לד, א "כדי שלא יאמרו שנים, טעם אחד משני מקראות". 43) כמבואר לעיל פ"ט, ה"ב: "היו אלו כנגד אלו או שהיו המחייבים יותר אחד בלבד, מוסיפים והולכים עד שבעים ואחד". וראה שם ה"ג. 44) סנהדרין מב, ב "שמא בעוד שמוליכים אותו לבית הסקילה ימצאו לו זכות (לקמן פי"ג, ה"א) ויפטר" (רע"ב שם). ובגמרא שם הוסיפו: כדי שלא ייראו בית־דין רוצחים. 45) מיל - הוא מידת ארץ של אלפים אמה (יומא סז, א וברש"י. וכן ברבינו חננאל שם). 46) באמצע מחנה שכינה. 47) שהיה שנים עשר מיל, נמצא שהיה בין משה לסוף המחנה מכל הצדדים ששה מילין. ולפי שהחצר, בה עומד המשכן, ממעטת ממחצית המחנה שיעור חציה, שהוא חמישים אמה על חמשים (החצר היתה מאה אמה על חמישים), לפיכך מדייק רבינו ואומר: "כמו" ששה מילין ('תוספות יו"ט' שם).

ד. מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ אֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּיוֹמוֹ[48]. אֲפִלּוּ הָיְתָה עֻבָּרָה - אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[49]. וּמַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הַהֲרִיוֹן עַד שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִלָּה[50]. אֲבָל אִם יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר[51] - מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד[52]. וְכָל אִשָּׁה שֶׁתֵּהָרֵג - מֵתָר לֵהָנוֹת בִּשְׂעָרָהּ[53].

48) סנהדרין לה, א, "נמצא אתה מענה את דינו" שכל היום הוא מצפה למיתה (רש"י שם). וכן שם פט, א "למה מענים דינו של זה, אלא ממיתים אותו מיד". 49) אלא הורגים ולדה עמה, שגוף אחד הוא (ערכין ז, א וברש"י). 50) שלא תבוא לידי ניוול (שם), שאם תהא חיות בוולד, יצא לאחר מיתת אמו וניוול הוא (רש"י שם). 51) הכסא שהיו מושיבים עליו את היולדת בשעת הלידה, מלשון הכתוב ישעיה לז, ג. 52) ערכין שם, כיון שעקר ונע הולד ממקומו - גוף אחר הוא (רש"י). 53) שם עמ' ב, אע"פ שהמת אסור בהנאה, שיער לאו בר מיתה הוא, שאינו עשוי להשתנות (רש"י). וכדברי רבינו לקמן בהל' אבל פי"ד, הכ"א: "חוץ משערו שהוא מותר בהנאה מפני שאינו גופו".

ה. מִי שֶׁיָּצָא לֵהָרֵג וְהָיָה זִבְחוֹ[54] זָבוּחַ - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ עַד שֶׁמַּזִּין עָלָיו[55] מִדַּם חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ[56]. וְאִם נִגְמַר דִּינוֹ וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁחַט הַזֶּבַח - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבָּנוֹ, שֶׁאֵין מְעַנִּין אֶת דִּינוֹ[57].

54) זבח קרבנו. 55) זורקים על המזבח בשבילו. 56) שאינם קרבים לאחר מיתתו, אבל עולתו קרבה אפילו לאחר מיתתו (ערכין שם, וב'תוספות' ד"ה מזין). 57) שם, "נעשה כמי שחטא באותה שעה ואין נזקקים לו", והשווה הל' שגגות פ"ג, הי"ב.

~ יום שישי ט' ניסן ~

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יצא להיהרג, ונזכר שיש לו ללמד זכות על עצמו. הווידוי של הנידון לפני המתתו. הוצאת גזר דין למיתה בימי חול המועד, אנינות ואבלות על הרוגי בית דין, כיצד? נגמר דינו בבית דין שבחוץ לארץ וברח לבית דין שבארץ־ישראל.

א. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְמִיתָה - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִבֵּית דִּין, וְאֶחָד עוֹמֵד עַל פֶּתַח בֵּית דִּין וְהַסּוֹדְרִין[2] בְּיָדוֹ, וְהַסּוּס[3] רָחוֹק מִמֶּנּוּ[4]. וְהַכְּרוּז[5] יוֹצֵא לְפָנָיו: פְּלוֹנִי יוֹצֵא לֵהָרֵג בְּמִיתָה פְּלוֹנִית, עַל שֶׁעָבַר עֲבֵרָה פְּלוֹנִית בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי בִּזְמַן פְּלוֹנִי[6], וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו. מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ זְכוּת - יָבוֹא וִילַמֵּד עָלָיו. אָמַר אֶחָד[7]: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת - זֶה[8] מֵגִיף בַּסּוּדָרִין, וְזֶה הָרוֹכֵב עַל הַסּוּס רָץ וּמַחֲזִיר אֶת הַנִּדּוֹן לְבֵית דִּין. אִם נִמְצָא לוֹ זְכוּת[9] - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - יַחֲזֹר וְיֵצֵא לַהֲרִיגָה. אָמַר הוּא בְּעַצְמוֹ: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה; שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַפַּחַד נִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו, וּכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵית דִּין - תִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ וְיֹאמַר

טַעַם. הֶחֱזִירוּהוּ וְלֹא נִמְצָא מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר בַּשְּׁלִישִׁית: יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עַל עַצְמִי זְכוּת, אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו[10] - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. לְפִיכָךְ[11] מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[12] שֶׁשּׁוֹמְעִין דְּבָרָיו בַּדֶּרֶךְ. אִם יֵשׁ מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ; וְאִם לָאו - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. אִם לֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ. וְעֵדָיו הֵם הַהוֹרְגִין אוֹתוֹ בְּכָל מִיתָה שֶׁיִּתְחַיֵּב בָּהּ[13]. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא הֲרָגוּהוּ עֵדָיו - חַיָּבִין לַהֲמִיתוֹ בְּיַד כָּל אָדָם[14]. רָחוֹק מִמְּקוֹם הַהַרִיגָה כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת[15] אוֹמְרִים לוֹ: הִתְוַדֵּה[16]! שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין. וְכָל הַמִּתְוַדֶּה - יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[17]. אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְוַדּוֹת - אוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר: תְּהֵא מִיתָתִי כַּפָּרָה עַל כָּל עֲוֹנוֹתַי. אֲפִלּוּ יָדַע בְּעַצְמוֹ שֶׁשֶּׁקֶר הֵעִידוּ עָלָיו, כָּךְ הוּא מִתְוַדֶּה[18].

2) מטפחות להניף בהן, כמבואר בסמוך. 3) ואדם רוכב עליו, כלשון המשנה שבמשניות (סנהדרין פרק ו, משנה א) "ואדם אחד רוכב הסוס". 4) בתוך תחום ראייתו, כדי שיוכל לראותו מניף בסודרין. 5) אדם מכריז. כלשון הכתוב (דניאל ג, ד) "וכרוזא קרא בחיל". 6) ביום פלוני ובשעה פלונית, ופלוני ופלוני עדיו, כדי שישמעו אחרים ויבואו להזים את העדים ויאמרו: והלא באותו יום ובאותה שעה עימנו הייתם במקום פלוני (סנהדרין מג, א). 7) מבית הדין. 8) העומד על הפתח. 9) שיש ממש בדבריו. 10) קצת ראייה הדומה לזכות. 11) הואיל ובפעם השלישית אין מחזירים עד שיראו אם יש ממש בדבריו. 12) בפעם השלישית, אבל בפעם הראשונה אין צורך שיהיו מוליכיו תלמידי חכמים. כי מתוך שהוא מבוהל ונפחד לא יוכל להטעים את דבריו ולנמקם (שם). 13) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו". 14) בכתב יד תימן: חייבים בית דין להמיתו ביד וכו' (שם מה, ב), שנאמר "מות יומת המכה - מכל מקום". אבל בשאר מחוייבי מיתת בית דין אין רשות להרגו אלא עדיו בלבד, ראה לקמן פרק י"ד, הלכה ח. 15) אבל קרוב לבית ההריגה יותר מזה, יש לחוש שמא תיטרף דעתו ולא יוכל להתוודות (רע"ב שם פרק ו, משנה ב). 16) על כל עוונותיך, הודה עליהם. 17) שם, "שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע (יהושע ז, יט) "בני שים נא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה"... ומניין שכיפר לו וידויו? שנאמר (שם כה) "ויאמר יהושע... יעכרך ה' ביום הזה" - היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא". 18) לא כרבי יהודה האומר: אם היה יודע שהוא מזומם (=שעדיו הם זוממים) אומר, תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי חוץ מזה, אלא כחכמים, שהשיבו לו: "אם כן יהא כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו" (סנהדרין מג, ב), ויוציא לעז על העדים והדיינים (רש"י). וראוי להעיר שבספר המצוות לרבינו, עשה עג, נאמר: "יכול אף הנהרגים על פי זוממין? לא אמרתי אלא 'ואשמה הנפש ההיא', כלומר, שאינו חייב להתוודות אם ידע שלא חטא, אלא העידו עליו עדי שקר", וכנראה, ששם מדבר מדין תורה, וכאן הוא מדברי חכמים (פרי חדש).

ב. וְאַחַר שֶׁמִּתְוַדֶּה מַשְׁקִין אוֹתוֹ קֹרֶט[19] שֶׁל לְבוֹנָה[20] בְּכוֹס שֶׁל יַיִן, כְּדֵי שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו[21] וְיִשְׁתַּכֵּר, וְאַחַר כָּךְ יַהֲרֹג בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ[22].

19) גרגר קטן. 20) מין שרף חריף, ונזכר בתורה (שמות ל, לד). 21) ולא ידאג ויתמקמק בשרו (סנהדרין מג, א וברש"י). 22) שם, שנאמר (משלי לא, ו) "תנו שכר לאובד ויין למרי נפש". והשווה מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "מביאים לו יין טוב וחזק ומשקים אותו, כדי שלא יצטער מן הסקילה".

ג. זֶה הַיַּיִן וְהַלְּבוֹנָה, וְהָאֶבֶן שֶׁיִּסָּקֵל בָּהּ הַנִּסְקָל[23], וְהַסַּיִף שֶׁיֵּהָרֵג בּוֹ הַנֶּהֱרָג[24], וְהַסּוּדָר שֶׁחוֹנְקִין בּוֹ הַנֶּחֱנָק[25], וְהָעֵץ שֶׁתּוֹלִין עָלָיו הַנִּתְלֶה, וְהַסּוּדָרִין שֶׁמְּנִיפִין בָּהֶן לִפְנֵי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהַסּוּס שֶׁרָץ לְהַצִּילוֹ - הַכֹּל בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר[26]. וּמִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִתְנַדֵּב - יָבוֹא וְיִתְנַדֵּב[27].

23) ראה לקמן פרק ט"ו, הלכה א. 24) שם הלכה ד. 25) שם הלכה ה. 26) סנהדרין מג, א. 27) כמו שאמרו שם: "נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן".

ד. אֵין בֵּית דִּין יוֹצְאִין אַחַר הַנֶּהֱרָג[28]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ - אֲסוּרִים לֶאֱכֹל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. הֲרֵי זֶה בִּכְלַל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[29]. וְאֵין מַבְרִין הַקְּרוּבִים[30] עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, מִשּׁוּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[31]. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֲסוּרִין[32] וְאֵין בָּהֶן מַלְקוּת[33].

28) שם מב, ב, כדי שלא יראו בית דין רוצחים. 29) שם סג, א. 30) האבלים, שאסור להם לאכול סעודה ראשונה משל עצמם, אלא אחרים מברים ומאכילים להם, ראה הלכות אבל פרק י"ד הלכה ט. 31) על הנרצח, על מחוייבי בית דין שנהרגים על עונש, שלא ינהגו בהם כבוד, משום כפרה (רש"י לסנהדרין שם). 32) מן התורה. 33) שם, שאין לוקים על לאו שבכללות, לאו אחד שכולל עניינים הרבה, וכמבואר לקמן פרק י"ח, הלכה ג, והשווה ספר המצוות לרבינו הכלל התשיעי.

ה. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[34] - מְעַיְּנִין בְּדִינוֹ, וְאוֹכְלִין בֵּית דִּין וְשׁוֹתִין, וְאַחַר כָּךְ גּוֹמְרִין אֶת דִּינוֹ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וְהוֹרְגִין אוֹתוֹ[35].

34) שאסור לצום בו משום מניעת שמחת יום טוב. 35) מועד קטן יד, ב.

ו. הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[36]. וּבָאִין קְרוֹבֵיהֶן וְשׁוֹאֲלִים אֶת שְׁלוֹם הָעֵדִים וְאֶת שְׁלוֹם הַדַּיָּנִים, לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין בְּלִבָּם עֲלֵיהֶן כְּלוּם, שֶׁדִּין

אֶמֶת דָּנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין נוֹהֲגִין אֲבֵלוּת - הֲרֵי הֵן אוֹנְנִים[37] עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[38].

36) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (סנהדרין מו, ב וברש"י). ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: שאין ראוי להתאבל על הרוגי בית דין, לפי שאין עוונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר, והאבילות אין חיובה אלא כשסותמים הקבר, והואיל ונדחתה תידחה. והשווה לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. 37) מצטערים. 38) ואין זה כבוד להרוג, ואין כפרתו נמנעת בכך (רש"י שם).

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וּבָרַח, וּבָא לְבֵית דִּין אַחֵר - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ[39]. אֶלָּא כָּל מָקוֹם שֶׁיַּעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: מְעִידִין אָנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי, וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי עֵדָיו - הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[41]? בְּרוֹצֵחַ[42]; אֲבָל שְׁאָר חַיָּבֵי מִיתוֹת - עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים וְיָעִידוּ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וְיַהַרְגוּהוּ בְּיָדָם[43]. וְהוּא שֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה[44].

39) לחזור ולישא וליתן אולי יזכה. 40) משנה במכות ז, א. 41) שאין צורך בביאת עדיו הראשונים. 42) שנאמר בו (במדבר לה, כא) "מות יומת המכה רוצח הוא" - מות יומת מכל מקום, ואפילו שלא על ידי עדיו הראשונים (סנהדרין מה, ב). 43) ככתוב (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו" (שם), וראה לקמן פרק י"ד הלכה ה בביאורנו. 44) כי אין דיני נפשות נחתכים אלא בבית דין של כ"ג, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ב. והואיל ובעדותם זו ייהרג הנאשם, אין מקבלים עדות זו אלא בית דין של כ"ג.

ח. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁהָיָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וּבָרַח לְבֵית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ עַל כָּל פָּנִים[45]. וְאִם הָיוּ אוֹתָן בֵּית דִּין עַצְמָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בִּפְנֵיהֶם - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּהוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְהֵם עַתָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46].

45) אפילו כשבאו עדיו הראשונים (מכות ז, א) "משום זכותה של ארץ ישראל" - אלי תועיל למצוא לו פתח של זכות (רש"י). 46) שם. כיוון שגמרו דינו לחובה, שוב לא יראו לו זכות, אלא יושיבו בית דין אחר לדונו שנית.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) ארבע מיתות המסורות לבית דין. נגמר דינו למות ונתערב עם שאר העם ולא נודע מיהו. מקום הקבורה להרוגי בית־דין, הזהירות והמתינות בהוצאת גזר־הדין למוות. הצמדת הדיון בדיני נפשות לזמן קיום בית המקדש. הקבלה, שבטבריה עתיד בית הדין הגדול לחזור תחילה.

א. אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין[2]: סְקִילָה, וּשְׂרֵפָה, וַהֲרִיגָה בְּסַיִף[3], וָחֶנֶק[4]. סְקִילָה וּשְׂרֵפָה - מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה[5]; וּמִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם - הִיא חֶנֶק[6], וְהַהוֹרֵג אֶת חֲבֵרוֹ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף[7]. וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת - מִיתָתָן בְּסַיִף[8].

2) משנה בסנהדרין מט, ב. 3) בחרב, ראה לקמן פט"ו, ה"ד. 4) שם, ה"ה. 5) סקילה - ויקרא כ, כז; שריפה - שם יד. 6) סנהדרין נב, ב. ושם נג, א אמרו: ארבע מיתות מקובלות הן למשה מסיני. 7) שם עו, ב. והוצרך רבינו לפרש שהרוצח הוא בסייף, שאל נטעה לומר הואיל וענשו אמור בתורה סתם (שמות כא, כ) "נקום ינקם", ודאי הכוונה למיתת חנק, כדין כל מיתה סתמית, משמיענו רבינו שנקימה זו נתפרשה למשה שהיא בסייף, כמבואר בסנהדרין נב, ב ובביאורנו לקמן פט"ו, אות סה. וכן הדגיש רבינו בהל' רוצח פ"א, ה"א: "מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף". ועיר הנדחת נשנית כאן אגב דין רוצח (לחם־משנה). 8) שנאמר בהם (דברים יג, טז) "הכה... את יושבי העיר ההיא לפי חרב". ולקמן פט"ו, ה"י־יב, מונה רבינו את כל מחוייבי ארבע מיתות לסוגיהן ולמניינן המפורט.

ב. כָּל מִיתָה מֵהֶם[9] - מִצְוַת עֲשֵׂה[10] הִיא לְבֵית דִּין לַהֲרֹג בָּהּ מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ. וְאֵין רְשׁוּת לַמֶּלֶךְ לַהֲרֹג[11] בְּאַחַת מֵהֶן, אֶלָּא בְּסַיִף בִּלְבַד[12].

9) בכת"י תימן: מהן. 10) כמו שאמרו (יבמות ז, א): "אבל מיתת בית־דין דוחה שבת, שבאה 'עשה' ודוחה לא־תעשה". והשווה ספר המצוות לרבינו, עשין רכו־רכט. 11) שהוא הורג את המורדים בו, כמבואר בהל' מלכים פ"ב, ה"ח. וכן יש לו רשות "להרוג ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" (שם ה"י). 12) תוספתא סנהדרין פ"ט, ה"ג: "הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד", וכן בירושלמי שם פ"ז, ה"א. רמז לכך, דברי הכתוב (מלכים־א ב, ה) "ואשבע לו... אם אמיתך בחרב". וראה לקמן פי"ח, ה"ו "או דין מלכות היה" ובביאורנו שם.

ג. כָּל מְחֻיָּב מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁלֹּא הֵמִיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין - בִּטְלוּ מִצְוַת עֲשֵׂה, וְלֹא עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה[13]. חוּץ מִן הַמְכַשֵּׁף, שֶׁאִם לֹא הֱמִיתוּהוּ - עָבְרוּ עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה[14].

13) שהרי לא נאמרה בהן כל אזהרה בלשון לא־תעשה. וכתב הרדב"ז, אם עמד הנידון על נפשו, והרגוהו עדיו במיתה אחרת שיכולים להמיתו (ראה לקמן ה"ח), הרי בית־דין זה קיים מצות־עשה, שזוהי מצוותו. 14) השווה ספר המצוות לרבינו, לא־תעשה שי.

ד. סְקִילָה חֲמוּרָה מִן הַשְּׂרֵפָה[15], וּשְׂרֵפָה חֲמוּרָה מִן הַסַּיִף[16], וְהַסַּיִף חֲמוּרָה מִן הַחֶנֶק[17]. וְכָל מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׁתֵּי מִיתוֹת - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[18]. בֵּין שֶׁעָבַר שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, בֵּין שֶׁעָבַר עֲבֵרָה אַחַת שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ שְׁתֵּי מִיתוֹת[19]. אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ לַקֻּלָּה, וְאַחַר כָּךְ עָבַר עַל הַחֲמוּרָה וְנִגְמַר דִּינוֹ - נִדּוֹן בַּחֲמוּרָה[20].

15) סנהדרין מט, ב, שכן ניתנה למגדף את ה' (ויקרא כד, יד) ולעובד ע"ז, וזה חטא חמור ביותר, שכן פושט ידו בעיקר. 16) שם נ, א. שכן ניתנה לבת כהן שזינתה (ויקרא כא, ט) וחטאה חמור, שכן מחללת את כבוד אביה. 17) שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת. וענשם חמור, שהרי גם ממונם אבד. 18) כגון נערה המאורסה בת כהן שזינתה, נידונה בסקילה החמורה ולא בשריפה הקלה ממנה (שם עמוד ב). 19) כגון שבא על חמותו, שהיא אשת איש, איסור חמותו - בשריפה, ואיסור אשת איש - בחנק. 20) ואין אומרים שמאחר שנגמר דינו לקלה - הרי הוא כמת, ולא יענש על החמורה שעבר אח"כ (שם פא, א), רמז לכך הנביא (יחזקאל יח, י-יב) "והוליד בן פריץ שופך דם (=זה סייף), ואת אשת רעהו טמא (=בחנק), ואל הגילולים נשא עיניו" (=זו ע"ז, שבסקילה), והכתוב מסיים (שם יג) "מות יומת דמיו בו יהיה" - בסקילה (גמרא שם).

ה. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה דָּנִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע מִיתוֹת[21].

21) קידושין לה, א, "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם (במדבר ה, ו) - השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ג, ה"ה "שאין הפרש בין איש לאשה לעונשין, זולתי בשפחה חרופה בלבד".

ו. כָּל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה - נִדּוֹן כָּל אֶחָד מֵהֶן בַּקַּלָּה שֶׁבָּהֶן[22].

22) משנה בסנהדרין עט, ב. ומפרש רש"י: מאחר שאי-אתה מכיר מי המחוייב החמורה ומי - הקלה, אי אתה רשאי להחמיר עליו, למשכו למיתה החמורה שלא נתחייב בה, אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה.

ז. מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[23] שֶׁנִּתְעָרֵב עִם שְׁאָר הָעָם וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵאֵלּוּ[24], אוֹ מִי שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב עִם מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא - כֻּלָּן פְּטוּרִין. לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[25].

23) למיתה. 24) והלא אי-אפשר להמית את הכשרים בגללו, לפיכך נפטר אף הוא. 25) וכיון שאין מכירים אותו, אפילו כשיעמוד לפנינו אין זה בפניו (שם, וברש"י). וטעם זה נצרך רק למי שנתערב עם מי שנגמר דינו, אבל נתערב עם שאר העם, אינו צריך לטעם זה, שהרי שאר העם אינו חייב מיתה, ואיך נמית את כולם בגלל החייב שנתערב (כסף-משנה). ואם רוצח שלא נגמר דינו, נתערב ברוצחים אחרים, כולם פטורים מן המיתה, ואוסרים את כולם בבית הסוהר, כמבואר בהל' רוצח פ"ד, ה"ז.

ח. מִי שֶׁעָמַד עַל נַפְשׁוֹ וְלֹא יָכְלוּ בֵּית דִּין לְאָסְרוֹ עַד שֶׁיְּמִיתוּהוּ בַּמִּיתָה שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ - הוֹרְגִין אוֹתוֹ עֲדַיִן בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ בָּהּ, מֵאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ[26]. וְאֵין רְשׁוּת לִשְׁאָר הָעָם לַהֲמִיתוֹ תְּחִלָּה[27].

לְפִיכָךְ, אִם נִקְטְעָה יַד הָעֵדִים[28] - פָּטוּר[29]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים גְּדֵמִין מִתְּחִלָּה - יֵהָרֵג בְּיַד אֲחֵרִים[30]. מַמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[31] בִּשְׁאָר מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין חוּץ מִן הָרוֹצֵחַ; אֲבָל הוֹרֵג נֶפֶשׁ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - רוֹדְפִין אַחֲרָיו בְּכָל דָּבָר וּבְיַד כָּל אָדָם עַד שֶׁמְּמִיתִין אוֹתוֹ[32].

26) כמו שאמרו (סנהדרין מה, ב) "מניין שאם אי-אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד-לומר: מות יומת המכה, מכל-מקום". 27) שנאמר (דברים יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה" (שם). 28) אחרי העדתם. 29) שאי-אפשר לקיים בו: "יד העדים תהיה בו". 30) שם, שלא מצינו שעדים גדמים יהיו פסולים לדיני נפשות, ועל-כרחך כוונת הכתוב לומר: יד העדים, שהיתה להם בשעת העדתם, תהיה להם בשעת המתתו (רש"י שם). 31) שאם נקטעה יד העדים אחר העדתם, הרי זה פטור. 32) שם, שהרי הוא מזיק, וחוששים שמא יהרוג עוד, ולפיכך מיתתו בכל אדם (רדב"ז), והשווה הל' רוצח פ"א, ה"ד: "ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר ולא תחניפו את הארץ כי הדם הוא יחניף את הארץ". ושם פ"ד, ה"ט: "שאע"פ שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים".

ט. כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין - אֵין קוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[33], אֶלָּא שְׁנֵי קְבָרוֹת מְתַקְּנִין לָהֶן בֵּית דִּין: אֶחָד לַנִּסְקָלִין וְלַנִּשְׂרָפִין, וְאֶחָד לַנֶּהֱרָגִין וְלַנֶּחֱנָקִין[34]. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[35]. נִתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[36] - הָיוּ מְלַקְּטִין אֶת הָעֲצָמוֹת וְקוֹבְרִין אוֹתָן בְּקִבְרוֹת אֲבוֹתֵיהֶן. וְיֵשׁ לִקְרוֹבֵיהֶן לַעֲשׂוֹת לָהֶן[37] אָרוֹן וְתַכְרִיכִין[38].

33) משנה בסנהדרין מו, א. וכפירוש הגמרא שם מז, א: "לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק". 34) שם, "אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל", ונהרגים ונחנקים - קלים הם ביחס לנסקלים ונשרפים. 35) ששמעו מפי משה שקיבל מסיני, ולפיכך לא תיקנו ארבעה קברות לכל מחוייב מיתה לחוד, כי כך נתקבלה ההלכה (שם). 36) ולשון המשנה שם: נתעכל. ומפרש רש"י: כבר נתכפר במיתתו ובזיונו. 37) לעצמות, לאחר שנתעכל הבשר. 38) בגדים לכרוך בהם העצמות (שם מו, א) וראה לעיל פי"ג, ה"ו.

י. צְרִיכִין בֵּית דִּין לְהִתְיַשֵּׁב בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת וּלְהַמְתִּין, וְלֹא יָאִיצוּ[39]. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהָרְגוּ נֶפֶשׁ בְּשֶׁבַע שָׁנִים - הֲרֵי אֵלּוּ חַבְּלָנִין[40]. אַף עַל פִּי כֵן, אִם אֵרַע לָהֶם לַהֲרֹג בְּכָל יוֹם וָיוֹם - הוֹרְגִין[41]. אֲבָל אֵין דָּנִין לְעוֹלָם שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד[42], אֶלָּא דָּנִין זֶה הַיּוֹם וְהַשֵּׁנִי לְמָחָר. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בַּעֲבֵרָה אַחַת וּמִיתָה אַחַת, כְּגוֹן נוֹאֵף עִם נוֹאֶפֶת - דָּנִין שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם אֶחָד[43]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַנּוֹאֵף בּוֹעֵל בַּת כֹּהֵן, הוֹאִיל וְהוּא בְּחֶנֶק[44] וְהִיא בִּשְׂרֵפָה[45] - אֵין הוֹרְגִין שְׁנֵיהֶן בְּיוֹם אֶחָד[46].

39) ימהרו. 40) משחיתים ומזיקים (מכות ז, א). ובסנהדרין לה, א דרשו: "אשרו חמוץ (ישעיה א, יז) - אשרו דיין שמחמץ (משהה) את דינו". 41) שהרי אמרו (שם מה, ב) "אין דנים שנים ביום אחד" - הרי שבשני ימים דנים זה אחר זה (רדב"ז). 42) בבית־דין אחד, שלא יוכל להפוך בזכותם, שכל אחד מהדיינים צריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו (רש"י שם). 43) שאפשר לעיין בדין שניהם כאחד (שם מו, א), פרט למיתה אחת ושתי עבירות, כגון חילול שבת ועבודה־זרה ששתיהן שתי עבירות נפרדות, וענשן סקילה (שם). 44) כדין בועל אשת איש. 45) שנאמר: היא מחללת - היא בשריפה, ואין בועלה בשריפה (שם נא, א). 46) שם מו, א.

יא. אֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[47]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שָׁם בַּלִּשְׁכָּה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר בְּזָקֵן מַמְרֵא: לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן וְגוֹמֵר[48]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן מַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - יֵשׁ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[49]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בִּמְקוֹמוֹ[50].

47) בזמן שבית המקדש קיים, ואז דנים בכל המדינה ואפילו בחוץ לארץ, כמבואר בסמוך הי"ד. 48) בכת"י תימן: אל הכהן או אל השופט. 49) שם נב, ב: "בזמן שיש כהן - יש משפט. בזמן שאין כהן - אין משפט". 50) שאם בית־הדין גלה ממקומו שבמקדש, אין דנים דיני נפשות, ככתוב (שם ח) "וקמת ועלית אל המקום" - מלמד שהמקום גורם (שם פז, א), וכמבואר בסמוך הי"ג.

יב. בַּתְּחִלָּה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[51] שֶׁהָיְתָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[52]. וְהַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בּוֹ - חֹל הָיָה[53], שֶׁאֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד[54]. וּכְשֶׁנִּתְקַלְקְלָה הַשּׁוּרָה[55], גָּלוּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְלַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת גָּלוּ, וְסוֹפָן לִטְבֶרְיָא[56], וּמִשָּׁם לֹא עָמַד בֵּית דִּין גָּדוֹל עַד עַתָּה. וְקַבָּלָה הִיא, שֶׁבִּטְבֶרְיָא עֲתִידִין לַחֲזֹר תְּחִלָּה, וּמִשָּׁם נֶעְתָּקִין לַמִּקְדָּשׁ[57].

51) שהיתה בנויה אבני גזית לכבוד הסנהדרין (תוספות יו"ט למדות פ"ה, מ"ד). 52) חצר המקדש, סמוכה לעזרת כהנים, ששם הכהנים עשו עבודת המקדש. 53) לא נתקדש בקדושת העזרה. 54) שנאמר בו (שמואל־ב, ז, יח) "ויבוא המלך דוד וישב לפני ה'". אבל אחרים אסור להם לשבת, ככתוב (דברים יח, ה) "לעמוד לשרת בשם ה'" (יומא כה, א וברש"י). ובסנהדרין (קא, ב) אמרו, שזוהי הלכה למשה מסיני, כדברי רש"י שם. וראה בהל' בית הבחירה פ"ה, הי"ז "לשכת הגזית... חציה היה קודש וחציה היה חול... ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבים". 55) כשגברו העוונות, ונתרבו רוצחים בישראל. 56) מלשכת הגזית לחנות, ומחנות לירושלים, ומירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא ליבנה, ומיבנה לאושא, ומאושא לשפרעם, ומשפרעם לבית שערים, ומשם לציפורי, ומשם לטבריא (ראש השנה לא, א), ובטבריא היו בימי אנטונינוס קיסר (רש"י שם). 57) שם.

יג. אַרְבָּעִים שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי בָּטְלוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁגָּלוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְלֹא הָיוּ שָׁם בִּמְקוֹמָן בַּמִּקְדָּשׁ[59].

58) והכהן היה מקריב על גבי המזבח. 59) מכיון שראו שנתרבו הרוצחים, ולא יכלו לדונם, אמרו: מוטב שנגלה ממקום למקום כדי שלא יתחייבו מיתה, שהמקום גורם, כמבואר לעיל הי"א (עבודה זרה ח, ב).

יד. בִּזְמַן שֶׁדָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ[60]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ הַסַּנְהֶדְרִין סְמוּכִין בָּאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[61]. שֶׁהַסַּנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ.

60) מכות ז, א. 61) לעיל פ"ד, הי"ב. ולא הזכירה רבינו כאן אלא לומר שכל אותן ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בא"י, בטלו גם בחוץ־לארץ. אע"פ שעדיין היה הכהן מקריב על המזבח (כסף־משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביצוע מצוות סקילה, ואלה שחייבים תלייה אחרי סקילתם. מצוות קבורת הרוגי בית דין ביום הריגתם. מספר חייבי סקילה שבתורה, וכן חייבי שריפה, הרג וחנק, סכום כולם שלושים ושישה.

א. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּסְקָלִין? רָחוֹק מִבֵּית הַסְּקִילָה אַרְבַּע אַמּוֹת מַפְשִׁיטִין אֶת הַמְחֻיָּב סְקִילָה בְּגָדָיו[2], וּמְכַסִּין עֶרְוָתוֹ מִלְּפָנָיו. וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרֻמָּה, אֶלָּא בְּחָלוּק אֶחָד[3]. וּבֵית הַסְּקִילָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת[4]. עוֹלֶה לְשָׁם הוּא וְעֵדָיו, וְיָדָיו אֲסוּרוֹת[5]. וְאֶחָד מִן הָעֵדִים דּוֹחֲפוֹ עַל מָתְנָיו מֵאַחוֹרָיו, וְהוּא נֶהְפָּךְ וְנוֹפֵל עַל לִבּוֹ לָאָרֶץ[6]. אִם מֵת בָּהּ - יָצָא[7]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: סָקֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה[8]. הִנֵּה הִשְׁוָה הַנִּסְקָל שֶׁנָּפַל אֶת הָאֶבֶן עָלָיו[9] עִם הַנִּדְחָף שֶׁנָּפַל הוּא בְּעַצְמוֹ עַל הָאָרֶץ[10]. וְאִם לֹא מֵת מִדְּחִיפָה זוֹ - מַגְבִּיהִין הָעֵדִים אֶבֶן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת שָׁם[11], מַשָּׂא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְהָעֵד הַשֵּׁנִי מַרְפֶּה אֶת יָדוֹ[12] וּמַשְׁלִיךְ[13] הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ. אִם מֵת בּוֹ - יָצָא, וְאִם לָאוּ - רְגִימָתוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ[14], וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה.

2) שהוא ממהר למות כשהוא ערום (סנהדרין מד, ב ובפירוש המשנה לרבינו שם). ובגמרא שם מה, א דרשו: "ורגמו אותו" (ויקרא כד, יד) — "אותו" בלא כסותו. 3) שלא תתבזה, והתורה אמרה: "ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה" ולא תבזהו. ואע"פ שהיא שוהה למות עי"ז, נוח לה לסבול צער גופני ולא להתבזות (שם מה, א). 4) וקומתו של הנידון הרי כאן שלש, ומפילו משם לארץ,

ומת מהר. אבל לא תיקנו שיהיה גבוה יותר, כדי "שלא יתנוול", שאם יפול מבנין גבוה יותר, יתפזר גופו, ואבריו מתפרקים, וכריסו נבקעת (שם וברש"י). 5) מדרש תנחומא פרשת פקודי אות ב "ועוקרים לו ידיו ורגליו". 6) ובמשנה, שם מה, א כתוב: "נהפך על לבו - הופכו על מתניו", ומפרש רש"י: כשהוא מושכב פרקדן הוא מגונה יותר. ורבינו לא חשש לכתבו כי הוא סובר שכל הפיכתו על מתניו, אינה אלא לראות אם כבר יצאה נשמתו, וכיון שכתב: "אם מת בה יצא", הרי ההפיכה על מתניו בכלל זה, שע"י הפסקת דופק הלב בוחנים שהוא מת (לחם־משנה). 7) אע"פ שלא נרגם כלל באבן. 8) יושלך למטה לארץ (רש"י לתורה שם). 9) בכת"י תימן: "הנסקל שנפל האבן עליו". ותיבת: את, איננה. 10) ואע"פ שהסקילה הוזכרה בפסוק תחילה, עושים אותה בסוף, שמצינו שסמך הכתוב סקילה למיתה, שנאמר (דברים יז, ה) "וסקלתם באבנים ומתו" ('תוספות' שם מה, א ד"ה; "מניין שבדחיה). ומניין שאנו למדים מיתת בית־דין לדורות מסיני? תלמוד־לומר: סקול יסקל, לשון עתיד, לומר שאף לדורות יהא דין סקילה נוהג אף בדחיפה (שם מה, א). 11) לצורך זה. 12) כדי שחבירו ישליכנה בכל כוחו, ששנים אינם יכולים לכוון כוחם להשליך כאחד, כשזה משליך זה מעכב (שם מה, ב וברש"י). 13) חבירו הראשון. 14) שם עמ' א. וכתב רבינו בפירושו למשנה שם פ"ז, מ"ג: "וכבר ידעת שהעדים הם שממיתים בידים איזו מיתה שתהיה, לפי שאותו הדבר אצלם אמת, שהשיגוהו בחושיהם, והוא אצלנו סיפור דברים, שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם".

ב. עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אֵין סוֹקְלִין אוֹתוֹ אֶלָּא עַל שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[15]. וְאִם הָיְתָה עִיר שֶׁרַבָּה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[16] - סוֹקְלִין אוֹתוֹ עַל פֶּתַח בֵּית דִּין[17]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה: אֶל שְׁעָרֶיךָ - זֶה שַׁעַר שֶׁעָבַד בּוֹ[18], וְלֹא שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בּוֹ.

15) ואפילו נידון בעיר אחרת. 16) ויש חשש איבה, או שלא יתנו לסקול על שער עירם. 17) כתובות מה, ב. וכתבו ה'תוספות' שם, לאו דוקא ליד פתח בית־דין, אלא חוץ לבית־דין ורחוק ממנו, וכן מבואר לעיל פי"ב, ה"ג, שבית הסקילה היה רחוק מבית־הדין. 18) וכן דרשו שם: "נאמר שעריך למטה (=והוצאת את האיש ההוא... אל שעריך... וסקלתם באבנים), ונאמר שעריך למעלה (=שם ב, כי ימצא בקרבך באחד שעריך... איש או אשה אשר יעשה את הרע... וילך ויעבוד אלהים אחרים), מה שעריך האמור למעלה - שער שעבד בו, אף שעריך האמור למטה - שער שעבד בו". וידוע שאין אדם דן "גזירה־שוה" אלא אם קיבלה מרבו, ורבו מרבו עד למשה מסיני, כמבואר בנדה יט, ב וברש"י שם. והשווה הל' איסורי ביאה פ"ג, הי"א.

ג. מִצְוַת הַנִּשְׂרָפִין: הָיוּ מְשַׁקְּעִין אוֹתוֹ בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו[19], וְנוֹתְנִים סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ[20] וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. וּשְׁנֵי עֵדָיו - זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת פִּיו. וּמַתִּיכִים[21] אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפֶרֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהוּא זוֹרֵק לְתוֹךְ פִּיו, וְהִיא יוֹרֶדֶת וְשׁוֹרֶפֶת אֶת בְּנֵי מֵעָיו[22].

19) שלא יתהפך אנה ואנה, ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ. 20) שהרך אינו חונק לפתוח פיו, והקשה מחבל את גרונו ומנוולו, לפיכך קשה מבפנים - לחנוק, ורכה מבחוץ להגן (רש"י לסנהדרין נב, א). 21) ממסים. 22) משנה, שם נב, א. ובגמרא שם דרשו: נאמר כאן "באש תשרף", ונאמר בבני אהרן (ויקרא י, ו) "יבכו את השריפה אשר שרף ה'". מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים, שנאמר בהם: וימותו לפני ה' - כעין מיתה, כלומר: שהגוף נשאר שלם, אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים.

ד. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מַתִּיזִין אֶת רֹאשׁוֹ בְּסַיִף, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים עוֹשִׂים[23].

23) למורדים בהם (משנה, שם עמ' ב), וכן הכתוב אומר (שמואל־ב יב, ט) "ואותו הרגת בחרב". ובמלכים־א ב, ח נאמר: ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב". וכתב הרדב"ז, מהמשנה הנ"ל יש ללמוד, שאין הרוגי מלכות נהרגים אלא בסייף, כדברי רבינו לעיל פי"ד, ה"ב.

ה. מִצְוַת הַנֶּחֱנָקִין: מְשַׁקְּעִין אֶת הַמְחֻיָּב בְּזֶבֶל עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְנוֹתְנִין סוּדָר קָשֶׁה לְתוֹךְ הָרַךְ וְכוֹרְכִין עַל צַוָּארוֹ. זֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ אֶצְלוֹ, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ[24].

24) שם במשנה. וראה בביאורנו לעיל אות יט והשווה לכאן.

ו. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתְלוֹת אֶת הַמְגַדֵּף[25] וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי[26] - הֲרֵי מְגַדֵּף אָמוּר. וּבְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים נֶאֱמַר: אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף[27]. וְהָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ[28].

25) המברך (=המקלל) את השם, כלשון הכתוב (במדבר טו, ל) "את ה' הוא מגדף", ודיניו נתפרשו בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז. 26) מפני שבירך את ה' - הוא נתלה. 27) סנהדרין מה, ב "מה מקלל זה שכפר בעיקר, אף כל שכפר בעיקר". 28) שם מו, א. "איש ולא אשה".

ז. כֵּיצַד מִצְוַת הַנִּתְלִין? אַחַר שֶׁסּוֹקְלִין אוֹתָן מְשַׁקְּעִין[29] אֶת הַקּוֹרָה בָּאָרֶץ, וְעֵץ יוֹצֵא מִמֶּנָּה[30], וּמַקִּיפִין שְׁתֵּי יָדָיו זוֹ לָזוֹ[31], וְתוֹלֵהוּ[32] סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, וּמַתִּירִין אוֹתוֹ מִיָּד. וְאִם לָן - עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ[33].

29) נועצים. 30) כמין יתד היה יוצא מן הקורה סמוך לראשה. 31) סומך זו אצל זו. 32) בידיו (רש"י שם). 33) משנה שם, והכתוב מסיים: "כי קללת אלקים תלוי",

פירשו במשנה שם: "כלומר, מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל" שמזכירין, שזה בירכו (רש"י). ובגמרא שם עמ' ב שנינו: "משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו, וממיתין אותו, ואח"כ תולים אותו, אחד קושר ואחד מתיר (=אין שהות בינתיים, רש"י), כדי לקיים מצות תליה". וביהושע ח, כט וכן שם י, כו משמע שדין זה נוהג אפילו בנתלים גויים, שנאמר שם: "ויהיו תלויים על העצים עד הערב". וכתב הרד"ק שם: "מפני טומאת הארץ, היו הנתלים נקברים, אע"פ שאינם מבני ישראל... כי המת שאינו נקבר הוא טומאת הארץ... וכן לעתיד בגוג ומגוג אמר (יחזקאל לט, יב) "וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ". וראה ברד"ק שם ח, כט.

ח. וּמִצְוַת עֲשֵׂה לִקְבֹּר אֶת כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הַהֲרִיגָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[34] בַּיּוֹם הַהוּא. וְלֹא הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה[35]. הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין - אֵינוֹ עוֹבֵר עָלָיו[36].

34) ירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור - זו מצוה־עשה" וכן ב'ספרי' לפסוק זה, ורבינו הביאו ב"ספר המצוות" מצוה רלא. והשווה הל' אבל פי"ב ה"א, שהקבורה בשאר מתים היא מצוה. 35) שנאמר "כי קבור תקברנו" לרבות שאר מתים (סנהדרין מו, ב). 36) שם עמ' א. וכן אם הלינו כדי לאסוף עליו עיירות להספידו או להביא לו מקוננות - אינו עובר עליו (שם מז, א).

ט. אֵין תּוֹלִין עַל אִילָן הַמְחֻבָּר לַקַּרְקַע, אֶלָּא עַל הַתָּלוּשׁ[37], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְחֻסַּר קְצִיצָה[38]. שֶׁהָעֵץ שֶׁנִּתְלֶה עָלָיו נִקְבָּר עִמּוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹ זְכָרוֹן רַע וְיֹאמְרוּ: זֶה הָעֵץ שֶׁנִּתְלָה עָלָיו פְּלוֹנִי[39]. וְכֵן הָאֶבֶן שֶׁנִּסְקָל בָּהּ, וְהַסַּיִף שֶׁנֶּהֱרָג בּוֹ הַנֶּהֱרָג, וְהַסּוּדָרִין שֶׁחוֹנְקִין בָּהֶן - הַכֹּל נִקְבָּרִים בִּתְפִישַׂת הַנֶּהֱרָג[40], אֲבָל לֹא בַּקֶּבֶר עַצְמוֹ[41].

37) והוא נעוץ בקרקע, כמבואר לעיל ה"ז. 38) והתורה אמרה: "כי קבור" - מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה (המחובר) שמחוסר קציצה וקבורה" (שם מו, ב). ואף שגם עץ הנעוץ מחוסר תלישה, אין זה מחוסר מעשה, כקציצה מן המחובר (שם). 39) כמו שאמרו שם (נד, א) לגבי הבא על הבהמה, שגם היא נסקלת, משום "שלא תהא הבהמה עוברת בשוק, ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". 40) בתוך ארבע אמותיו (רש"י שם מה, ב). וכן אמרו (סוטה מג, ב), "מת תופס ארבע אמות". 41) שם מה, ב וראה בירושלמי נזיר פ"ז, ה"א "כי קבור תקברנו - קבורה לו ולעצו ולאבנו".

י. כָּל הַנִּסְקָלִין שֶׁבַּתּוֹרָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל הָאֵם[42], וְעַל אֵשֶׁת אָב, וְעַל כַּלָּתוֹ[43], וְעַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[44], וְעַל הַזְּכוּר[45]. וְהַשּׁוֹכֵב עִם בְּהֵמָה[46]. וְהָאִשָּׁה הַמְּבִיאָה אֶת הַבְּהֵמָה עָלֶיהָ[47]. וְהַמְּגַדֵּף[48]. וְעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[49]. וְהַנּוֹתֵן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ[50]. וּבַעַל אוֹב. וּבַעַל יִדְּעוֹנִי[51]. וְהַמֵּסִית[52]. וְהַמַּדִּיחַ[53]. וְהַמְכַשֵּׁף[54]. וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַّבָּת[55]. וּמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ[56]. וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[57].

42) ויקרא יח, ז "אמך היא, לא תגלה ערותה". דרשו חכמינו (סנהדרין נד, א) לרבות אמו שאינה אשת אביו (כגון אנוסה ומפותה) כאמו שהיא אשת אביו, ובאשת אביו נאמר (שם כ, יא) "ואיש אשר ישכב את אשת אביו... מות יומתו... דמיהם בם", וכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה, כשם שנאמר באוב וידעוני (שם כז) "מות יומתו, באבן ירגמו אותם דמיהם בם" (שם נד, א). 43) ויקרא כ, יב. 44) דברים כב, כד. 45) ויקרא כ, יג. 46) שם, טו, "ואת הבהמה תהרגו", ונאמר במסית (דברים יג, י) "כי הרוג תהרגנו", מה שם בסקילה, ככתוב (שם, יא) וסקלתו באבנים, אף כאן בסקילה (סנהדרין נד, ב). 47) ויקרא כ, טז, "דמיהם בם". וכבר הוכחנו באות מא, שכל מקום שנאמר: דמיהם בם, הרי זה בסקילה. 48) מברך את השם, וענשו מפורש בתורה (ויקרא כד, יד) "ורגמו אותו כל העדה". 49) דברים יז, ה. 50) לאליל ששמו מולך, שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים, ולא שהוא שורפו, אלא מעבירו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת, וכמבואר בהל' ע"ז פ"ו, ה"ג. וסקילה מפורשת בו (ויקרא כ, ב) "עם הארץ ירגמוהו באבן". 51) שניהם מפורשים שם פ"ו, ה"א־ב, וענשם מפורש בתורה ויקרא כ, כז "באבן ירגמו אותם דמיהם בם". 52) את היחיד לע"ז, וענשו מפורש בדברים יג, יא "וסקלתו באבנים ומת". 53) עיר שלימה אחרי עבודה־זרה, ומדיחי עיר הנדחת למדים ממסית שהוא בסקילה, שגם בו נאמרה לשון הדחה (שם, שם) "כי בקש להדיחך", ודנים "גזירה־שוה": הדחה - הדחה (סנהדרין פט, ב). 54) שנאמר (שמות כב, יז) "מכשפה לא תחיה", וסמוך לה נאמר (שם, יח) "כל שוכב עם בהמה מות יומת" מה שם בסקילה (ראה לעיל אות מה), אף כאן בסקילה (שם סז, ב). 55) במדבר טו, לה "מות יומת האיש, רגום אותו באבנים". 56) ויקרא כ, א "מות יומת... דמיו בו", וכבר נתבאר לעיל אות מא, שכל מקום שנאמר בו "דמיו בו" הרי זה בסקילה. 57) דברים כא, כא, "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת". וכל אלו הנסקלים מנויים במשנה סנהדרין נג, א.

יא. כָּל הַנִּשְׂרָפִין עֲשָׂרָה, וְאֵלּוּ הֵן: בַּת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ[58]. וּבָא עַל בִּתּוֹ[59], וְעַל בַּת בִּתּוֹ[60], וְעַל בַּת בְּנוֹ. וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, וְעַל בַּת בִּתָּהּ, וְעַל בַּת בְּנָהּ[61]. וְעַל חֲמוֹתוֹ[62], וְעַל אֵם חֲמוֹתוֹ, וְעַל אֵם חָמִיו[63]. וְהוּא שֶׁבָּא עֲלֵיהֶן בְּחַיֵּי אִשְׁתּוֹ; אֲבָל לְאַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הֵן בִּכְרֵת בִּלְבַד, בִּכְלַל הָעֲרָיוֹת[64].

58) כשהיא נשואה. אבל כשהיא ארוסה, הרי היא בסקילה, שסקילה חמורה משריפה, ונשואה יצאה לשריפה להחמיר עליה, ולא ארוסה, להקל עליה מסקילה לשריפה (סנה' ג, ב), וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פ"א, ה"ו; ופ"ג, ה"ג, ה. 59) מאנוסתו, שאינה בת אשתו. ואע"פ שלא נאמרה

בתורה: "ערות בתך לא תגלה", מאחר שאסרה בת הבת (ויקרא יח, י) שתקה מן הבת, שהרי בת בתו אינה קרובה לו אלא מכח בתו (סנהדרין עו, א ולשון רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ו). 60) מאנוסתו, שאינה אשתו בקידושין. וראה בסמוך אות סא. 61) בשתיהן לא נאמרה שריפה בתורה, אלא אזהרה בלבד (ויקרא יח, י), וענשן נלמד ב"גזירה־שוה" מאשה ובתה, כמבואר באות הבאה. 62) ככתוב (שם כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא, באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, א) "אין לי אלא אשה ואמה, בת אשה ובת בתה ובת בנה מניין? נאמר כאן: זימה, ונאמר להלן (ויקרא יח, יז) ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה... שארה הנה זימה היא", מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה (בכלל האזהרה), אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה" (=לענין שריפה), ומכאן אתה למד גם לענין בת בתו ובת בנו מאנוסתו שהן בשריפה, נאמר כאן (ויקרא יח, י) כי ערותך הנה, ונאמר בשאר אשתו: שארה הנה, אני למד "גזירה־שוה" "הנה־הנה", מה להלן (בשאר אשתו) "זימה" עמו, אף כאן "זימה", כאילו כתוב כאן "זימה". ושוב אני למד "גזירה־שוה" "זימה־זימה" מאשה ואמה שכתוב בה: "זימה היא, באש ישרפו" מה להלן שריפה, אף כאן שריפה (שם עה, א ועמ' ב). 63) ככתוב (ויקרא כ, יד) "ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה... באש ישרפו אותו ואתהן", אמרו חכמינו (סנהדרין עה, ב) "מנין לעשות שלשה דורות למעלה (=למעלה מאשתו, כגון אם חמיו שהיא דור שלישי לאשתו, וכן אם חמותו) כשלשה דורות למטה (כבת בתה ובת בנה המפורשים בתורה, ויקרא יח, יז), נאמר למטה: זימה, ונאמר למעלה: זימה, מה למטה שלשה דורות, אף למעלה שלשה דורות". 64) שם עו, ב נאמר: "באש ישרפו אותו ואתהן" אתהן - שתיהן משמע, והרי אשתו אינה נשרפת? אלא לומר לך, כששתיהן קיימות. כלומר, אם אשתו חיה - תישרף חמותו, ואם לאו - אין כאן עונש שריפה. וכדברי רבי עקיבא שם. ואע"פ שאמרו שם "איסורא בעלמא", סובר רבינו שזהו איסור כרת. ולגבי שריפה שהיא בידי אדם, קורא לכרת: איסורא בעלמא, שאין בה מיתת בית־דין אלא עונש מן השמים בלבד. השווה הל' איסורי ביאה פ"ב, ה"ח ובמגיד־משנה שם. והמאירי לסנהדרין שם מביא ראיה מסגנון התלמוד (קידושין סב, א) שאמרו שם: "אם שכב איש אותך - לא הנקי ולא הנקי, אלא איסורא בעלמא" - הרי שבאשת איש, קראו לאיסור כרת שבה "איסורא בעלמא". וכל אלו הנשרפים - מנויים במשנה סנהדרין עה, א.

יב. הַנֶּחֱרָגִין[65] שְׁנַיִם: הָרוֹצֵחַ[66] וְהַנִּדָּח[67].

65) בסייף. 66) שנאמר בו "נקום ינקם" (שמות כא, כ) "נקימה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ויקרא כו, כה), 'והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית' - הוי אומר נקימה, זו סיוף" (שם נב, ב). 67) ולשון המשנה שם עו, ב "הרוצח ואנשי עיר הנדחת", וסייף מפורש בהם בתורה (דברים יג, טז) "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב".

יג. הַנֶּחֱנָקִין שִׁשָּׁה, וְאֵלּוּ הֵן: הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ. הַחוֹבֵל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ[68]. וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְזָקֵן מַמְרֵא[69]. וּנְבִיא הַשֶּׁקֶר[70]. וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[71]. נִמְצָאוּ כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים[72].

68) שעשה בהם חבורה, ראה לקמן הל' ממרים פ"ה, ה"ה. 69) שמסרב על דברי בית־דין הגדול, ומורה לעשות כנגדם. 70) מתנבא על מה שלא שמע, וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ח. 71) שאומר: אמרה ע"ז. אפילו כיוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור (משנה בסנהדרין פט, א). וראה בהל' ע"ז פ"ה, ה"ו. ובכולם נאמר בתורה "יומת" או "ומת", וכלל הוא: "כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק" (שם פד, ב). והשווה לעיל פי"ד, ה"א "ומפי משה רבינו למדו שכל מיתה... היא חנק" ובביאורנו שם. וכל אלו הנחנקים - מנויים במשנה, שם פד, ב. 72) רמז לדבר (תהלים ז, יח): "ול'ו' הכין כלי מות" (תפארת ישראל בסוף מס' סנהדרין, "סוגר העונשים", אות א). וב"קרית ספר" נותן בהם סימן: "חיוב". ח"י נסקלים; י' נשרפים; ו' נחנקים; ב' נהרגים.

~ שבת קודש י' ניסן ~

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאור מצוות הלקאת מי שמחוייב מלקות. דיני התראת ספק. המתחייב בדין גדול נפטר מדין קטן. שאין צורך בשני עדים להחזקת האיסור למלקות. סדר ההלקאה בפני בית דין.

א. כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לְהָמִית אֶת הַמְחַיֵּב מִיתָה, כָּךְ מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַלְקוֹת אֶת הַמְחַיֵּב מַלְקוּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁמַּלְקוּת בִּשְׁלֹשָׁה[2] - בִּמְקוֹם מִיתָה הִיא עוֹמֶדֶת[3].

2) בניגוד לדיני נפשות, שהם בעשרים ושלושה, ראה לעיל פרק ה, הלכה ב, והלכה ד. 3) שהיא צריכה מומחים, עדים והתראה ודרישה וחקירה כדיני נפשות. וכן אמרו (סנהדרין י, א) "מלקות במקום מיתה עומדת" ומפרש רש"י: "כיוון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קָנַס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות".

ב. מַלְקִין בִּזְמַן הַזֶּה[4] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה סְמוּכִין[5], אֲבָל לֹא בִּפְנֵי הֲדִיוֹטוֹת.

4) אף על פי שאין בית המקדש קיים, בניגוד לדיני נפשות, שאין דנים אותם אלא בפני הבית, ראה לעיל פרק י"ד, הלכה י"א, ומצינו במכות טז, ב שרב יהודה חייב מלקות בזמנו לאחד שעבר על איסור תורה. 5) שנסמכו בארץ מפי חכמים מוסמכים, כמבואר לעיל פרק ד, הלכה ו, וראה לעיל פרק ה הלכה ד ובביאורנו.

ג. וְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁמַּלְקִין דַּיָּנֵי חוּצָה לָאָרֶץ בְּכָל מָקוֹם[6], אֵינָהּ אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת[7].

6) שאינם מוסמכים. 7) שאינה שלושים ותשע מלקות, אלא כפי ראות עיני הדיין וכפי צורך השעה (רע"ב לנזיר פרק ד, משנה ג). ובריב"ש תשובה צג כתב: מכת מרדות, היא

ל"ט כשל תורה, אלא שאינן חזקות כמותן. וראה ב"מגן אברהם" לאורח חיים תצו סעיף קטן ב, שמרדות היא שלוש עשרה הכאות. מרדות - לשון מרד, שמייסרים אותו על שמרד בדברי חכמים. וראה רש"י חולין קמא, ב דיבור המתחיל: מכת מרדות.

ד. אֵין אָדָם לוֹקֶה אֶלָּא בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה[8]. וּבוֹדְקִין הָעֵדִים בְּדִרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת[9]. עָבַר עַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה[10], וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: אַל תַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה, שֶׁאִם תַּעֲשֶׂנּוּ וְלֹא תְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבּוֹ[11] - תִּלְקֶה, וְעָבַר וְלֹא קִיֵּם הָעֲשֵׂה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה[12]. אַף עַל פִּי שֶׁהַתְרָאָה בְּסָפֵק הִיא[13], שֶׁאִם יְקַיֵּם - יִפָּטֵר, הַתְרָאַת סָפֵק הַתְרָאָה הִיא[14].

8) כמבואר לעיל פרק י"א, הלכה ד, שהמלקות שווה בזה לדיני נפשות, על פי דברי התלמוד בסנהדרין לג, ב. ובכתובות לב, ב, אמרו: "כאן שלא התרו בו", כלומר, ולפיכך אינו לוקה. 9) שנאמר (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם" - מכאן שכל הדינים צריכים דרישה וחקירה (סנהדרין לב, א), והשווה הלכות עדות פרק ג, הלכה ב. 10) שאמרה תורה אם עברת על הלאו, קיים העשה והיפטר, כגון "לא תיקח האם על הבנים" (דברים כב, ו) ואם לקחת: "שלח תשלח את האם" (שם ז). 11) כגון, שתמות האם ולא תוכל לקיים בה: "שלח תשלח". וכל שכן, אם שחט בעצמו האם, שביטל העשה בידיו. 12) מכות תט, ב וכגירסת הרי"ף שם: בדברי רבי יוחנן "קיימו (את העשה) פטור; לא קיימו חייב, כלומר, אף על פי שלא ביטל העשה, כיוון שלא קיימו, לוקה על הלא תעשה", ולפיכך, כל שמתה האם או ברחה מידו, לוקה. 13) בשעה שעבר על הלאו, והתרו בו, אין הדבר ידוע אם יקיים העשה או לא יקיים. 14) מכות שם, וראה בר"ן לחולין קמא, את הפירוש שמביא בשם "אחרים" (כסף משנה). וכתב הרדב"ז, אף על פי שבכל מקום אין לוקים על התראת ספק, כאן שונה, שבשעה שעבר על הלאו, הרי זה וודאי עבר, והספק אינו אלא ביחס לתיקון העשה, שמא יקיימה, וכל שלא קיים העשה הרי זה לוקה על הלאו, שלגביו הוא מותרה וודאי. והשווה הלכות שבועות פרק ה, הלכה ב ובביאורנו שם. וראה ב"נודע ביהודה" מה"ת לאבן העזר עז, שלא נתכוין רבינו לפסוק התראת ספק - שמה התראה, אלא בדיני מלקות, אבל בדיני נפשות - אינה התראה. תדע, שהרי לעיל פרק י"ב כשדן רבינו על התראה בדיני נפשות לא הזכיר כלום מדיני התראת ספק.

ה. עָבַר עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַלְקוּת וּמִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת, כְּגוֹן שֶׁשָּׁחַט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה: [15] אִם הִתְרוּ בּוֹ לְמִיתָה - סוֹקְלִין אוֹתוֹ וְאֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּדִין גָּדוֹל מִזֶּה[16]; וְאִם הִתְרוּ בּוֹ לְמַלְקוּת בִּלְבַד - לוֹקֶה[17].

15) שחייב מיתה משום עובד עבודה זרה, ומלקות משום איסור אותו ואת בנו, ראה ויקרא כב, כח. 16) והתורה אמרה (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (מכות יג, ב). 17) שהרי לא יומת, ולא ייענש אלא על רשעה אחת (חולין פא, ב), והשווה הלכות שחיטה פרק י"ב, הלכה ז.

ו. אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי עֵדִים לְמַלְקוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה[18]; אֲבָל הָאִסּוּר עַצְמוֹ - בְּעֵד אֶחָד יֵחָזֵק. כֵּיצַד? אָמַר עֵד אֶחָד: חֵלֶב כְּלָיוֹת הוּא זֶה[19], כְּלֵאֵי הַכֶּרֶם[20] הֵם פֵּרוֹת אֵלּוּ, גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה אִשָּׁה זוֹ[21], וְאָכַל אוֹ בָּעַל בְּעֵדִים אַחֵר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[22] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בְּעֵד אֶחָד[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הִכְחִישׁ[24] הָעֵד בְּעֵת שֶׁקָּבַע הָאִסּוּר; אֲבָל אִם אָמַר: אֵינוֹ חֵלֶב זֶה[25], וְזוֹ אֵינָהּ גְּרוּשָׁה, וְאָכַל אוֹ בָּעַל אַחֵר שֶׁהִכְחִישׁ - אֵינוֹ לוֹקֶה, עַד שֶׁיְּקַבְּעוּ הָאִסּוּר שְׁנֵי עֵדִים[26].

18) בשעת העבירה. 19) והרי זה חלב, שאסרתו תורה (ויקרא ג, יז) ולוקים עליו. 20) מין ממיני התבואה שנזרע עם הגפן ושניהם אסורים באכילה, שנאמר (דברים כב, ט) "לא תזרע כרמך כלאיים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", כלומר, פן תתרחק ותאסור שניהם (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י, הלכה ו), והאוכלם לוקה, כמבואר בביאורנו לקמן פרק י"ט, הלכה ד לאוו צו. 21) ואסורות לכהן. 22) בכתב יד תימן: שהותרה בו. 23) שכן אמרו (גיטין ב, ב) "עד אחד נאמן באיסורין" (כסף משנה). ומפורש הוא בירושלמי סוטה פרק ו, הלכה ב "אמר לו אחד חלב הוא, והתרו בו שניים, לוקה, ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא"! והשווה הלכות שגגות פרק ג, הלכה ב. 24) העובר. 25) בכתב יד תימן: זה אינו חלב. כלומר, אין זה חלב אלא שומן ומותר. 26) וכן אמרו (קידושין סו, ב): אם הוא מכחישו כלום הוא נאמן?

ז. שָׁתַק בְּעֵת שֶׁהֵעִיד הָעֵד הָאֶחָד בִּקְבִיעוּת הָאִסּוּר, וְאַחַר שֶׁעָבַר וְהִתְרוּ בּוֹ טָעַן לְהַכְחִישׁ הָעֵד - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא לוֹקֶה[27].

27) שם סה, ב "אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך והלה שותק נאמן". וסובר רבינו, שאפילו הכחישו אחרי כן, נאמן העד, שאם לא הכחישו כלל אין בזה כל חידוש (כסף משנה). ומדברי רבינו יש לדייק, שאם הכחישו קודם שעבר אפילו שתק בתחילה, הכחשתו מועילה ואינו לוקה (שם).

ח. כֵּיצַד מַלְקִין אוֹתוֹ? כּוֹפֶת[28] שְׁתֵּי יָדָיו עַל הָעַמּוּד[29] אֵילָךְ וְאֵילָךְ, וְחַזָּן[30] הַכְּנֶסֶת אוֹחֵז בִּבְגָדָיו[31]. אִם נִקְרְעוּ - נִקְרְעוּ, וְאִם נִפְרְמוּ[32] - נִפְרְמוּ. עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה אֶת לִבּוֹ. שֶׁאֵינוֹ מַכֵּהוּ עַל כְּסוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִכָּהוּ - וְלֹא לִכְסוּתוֹ[33]. וְהָאֶבֶן נְתוּנָה מֵאַחוֹרָיו[34], שֶׁהַחַזָּן הַמַּכֶּה עוֹמֵד עָלֶיהָ[35]. וּרְצוּעָה שֶׁל עֵגֶל בְּיָדוֹ, כְּפוּלָה לִשְׁנַיִם וּשְׁנַיִם[36] לְאַרְבָּעָה. וּשְׁתֵּי רְצוּעוֹת שֶׁל חֲמוֹר עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת בָּהּ[37]. וְרֹחַב הָרְצוּעָה טָפַח, וְאָרְכָּהּ כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מַגַּעַת עַד פִּי כְרֵסוֹ[38]. וְיָד[39] שֶׁל רְצוּעוֹת שֶׁאוֹחֵז בָּהּ אָרְכָּהּ טְפַח[40].

28) קושר. 29) עץ נעוץ בקרקע וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפוף ומוטה עליו, כאדם הנסמך על בריח דלת (מכות כב, ב ובפירוש ריב"ן שם). 30) השמש, מלשון חוזה, שהוא רואה כל צרכי העיר. 31) בבית הצוואר. 32) נקרעו חוטי התפירה (שם). והרע"ב לסוטה פרק א, משנה ה מפרש: פרימה - מן הצדדים; קריעה - באורך. 33) ספרי שם אות רפו. 34) של הלוקה. 35) שתבוא ההכאה מלמעלה בכח. 36) כלומר, עוד רצועה אחת כפולה לשתיים והן שתי רצועות שהן ארבע (מכות כב, ב וברי"ן שם). ובירושלמי (הובא בתוספות יום טוב שם) דרשו: והפילו השופט - אל תקרא והפילו, אלא והכפילו. וראה בגמרא שם כג, א. 37) כלומר, ברצועה. וכפירוש הריב"ן שם: כשמגביה ידו ומוריד, עולות הרצועות ויורדות. פירוש שני, כן דרך תפירת הרצועה, תוחב ראש רצועה בנקב (=של הידית) כנגד מטה, וחוזר ותוחב בנקב שני דרך מעלה, ונראה כמעלה ומוריד (שם). ובגמרא שם כג, א רמזו טעם לרצועה של עגל וחמור, משום שנאמר (ישעיה א, ג) "ידע שור קונהו, וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע" וגו' - אמר הקדוש־ברוך־הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וייפרע ממי שאינו מכיר בעליו. ורבינו בפירושו למשנה שם אומר: "שתי הרצועות של החמור, לפי שעשה מעשה הבהמות ייענש בעורותיהן" וכו'. ותיקנו עגל במקום שור כי של עגל רך ונכפף יפה סביב גבו. 38) ומטעם זה אמרו בגמרא שם, צריך שיהיה בידית של הרצועה נקב והחזן המלקה יוכל להאריך ולקצר הרצועה כרצונו, שאין מכים אלא ברצועה שראשה מגעת על פי כרסו, שהוא טבורו (רע"ב שם). 39) הידית. 40) משנה שם כב, ב.

ט. הָאִישׁ הַמַּכֶּה צָרִיךְ לִהְיוֹת יָתֵר בִּדֵּעָה[41] וְחָסֵר בְּכֹחַ[42]. וּמַגְבִּיהַּ אֶת הָרְצוּעוֹת בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמַכֶּה בְּיָדוֹ אַחַת בְּכָל כֹּחוֹ[43]. וּמַלְקֵהוּ שְׁלִישׁ מִלְּפָנָיו [עַל חָזֵהוּ[44]] בֵּין דַּדָּיו, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵאֲחוֹרָיו: שְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה, וּשְׁלִישׁ עַל כָּתֵף זֶה[45].

41) משכיל במדע. 42) שם כג, א וכפירוש המשנה לרבינו שם, "אדם משכיל ממוצע בכוחו, לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא". 43) שבשתי ידיו כאחת לא יוכל להכות בכל כוחו (שם כג, א). והשווה לעיל פרק ט"ו, הלכה א. 44) בדפוס רומי ר"מ וכן בכתב יד תימן תיבות אלו אינן. 45) שפ כג, א, שנאמר (דברים כה, ב) "והיכהו לפניו כדי רשעתו במספר - רשעה אחת מלפניו; שתי רשעיות מאחריו". ומפרש ב"תורה תמימה" כדי רשעתו - משמעה רשעה אחת, שהיא מכה אחת, ושוב כתוב: במספר, ואין מספר פחות משניים, מכאן, שלפניו - הכאה אחת; ולאחריו - שתיים.

י. הַמַּכֶּה אֵינוֹ עוֹמֵד וְלֹא יוֹשֵׁב, אֶלָּא מֻטֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט[46] וְהִכָּהוּ לְפָנָיו - שֶׁיְּהוּ עֵינָיו שֶׁל שׁוֹפֵט בּוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מַבִּיט בְּדָבָר אַחֵר וּמַכֶּהוּ[47]. מִכָּאן, שֶׁאֵין מַכִּים שְׁנַיִם כְּאֶחָד[48].

46) משנה מכות כב, ב, ואין לפרשו כפשוטו שיפילהו לארץ, שכבר נתבאר בהלכה הקודמת, שצריך להלקותו שליש מלפניו, וזה לא ייתכן אלא כשהוא מוטה וכפוף על העמוד (תורה תמימה). 47) ספרי פרשת תצא אות רפו. והטעם, כדי שלא יוסיף להכותו וימות (רבינו הלל שם). 48) שאז אין השופט יכול לרכז את כל ראייתו בכל אחד מהם. ובכתב יד התימנים הנוסח: "והיכהו - מכאן שאין מלקים" וכו'. ואמנם בספרי שם דורשו מ"יכנו" - אין מלקים שניים כאחד.

יא. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁזֶּה לוֹקֶה: אִם לֹא תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת, וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכֹּתְךָ. וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיִּגְמֹר הַפְּסוּקִים עִם הַמַּלְקִיּוֹת[49]. וְאִם לֹא גָּמַר - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַמִּקְרָא, וְקוֹרֵא וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא עַד שֶׁתִּגְמֹר כָּל הַהַכָּאָה. וְהַשֵּׁנִי שֶׁבַּדַּיָּנִים מוֹנֶה, וְהַשְּׁלִישִׁי אוֹמֵר לַחַזָּן: הַכֵּה! כָּל זְמַן שֶׁמַּכֶּה - עַל פִּיו הוּא מַכֶּה[50].

49) מכות כג, א. ובכריתות יא, א שנינו: "בקורת תהיה" (ויקרא יט, כ) - תהא בקריאה. והכוונה לקריאת הפסוקים שלפנינו. 50) מכות שם.

יב. מֵת תַּחַת יָדוֹ - פָּטוּר[51]. וְאִם הוֹסִיף רְצוּעָה אַחַת עַל הָאֹמֶד[52] וָמֵת - חֲרֵי הַחַזָּן גּוֹלֶה[53]. וְאִם לֹא מֵת - חֲרֵי הַחַזָּן עָבַר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יֹסִיף[54]. וְהוּא הַדִּין לְכָל מַכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמָה אִם זֶה, שֶׁנָּתְנָה תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ, צִוָּה הַכָּתוּב שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ עַל רִשְׁעוֹ[55]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר כָּל הָאָדָם[56]. לְפִיכָךְ, כָּל הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ, אֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד, הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה[57]. אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[58], הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם מָמוֹן - אֵין אָדָם מְשַׁלֵּם וְלוֹקֶה[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[60].

51) שם כב, ב. והטעם מבואר שם ח, א, שנאמר (דברים יט, ה): "ואשר יבוא את רעהו ביער לחטוב עצים" וגו' - מה חטיבת עצים רשות (=אם רצה בא וחוטב, ואם לא רצה אינו בא), יצא... הרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין" המלקה ארבעים למחוייב מלקות. 52) שאמדוהו הדיינים, ראה לקמן פרק י"ז, הלכה ב. 53) לערי מקלט כדין כל רוצח נפש בשגגה, שהרי טעה חזן זה במניינו ושגג (מכות שם). 54) ספרי, הובא במכות כג, א. 55) בכתב יד תימן: יתר על רשעו. 56) סנהדרין פה, א, וראה שם נח, ב "המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא היכהו נקרא רשע", והשווה הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א־ב. 57) מכות ה, ב "ישראל גולה ולוקה על ידי עבד", והעמידוה שם, כגון שהיכהו הכאה שאין בה שווה פרוטה. ומפרש רש"י: לוקה, משום "לא יוסיף - פן יוסיף". 58) כגון, תשלומי דמי ריפוי או צער. 59) כלל הוא, שמשלם ממון ואינו לוקה (כתובות לב, ב) שנאמר (ויקרא כד, יט) "כאשר עשה כן ייעשה לו... כן יינתן בו" - דבר שיש בו נתינה, וזה ממון. 60) הלכות חובל ומזיק פרק ד, הלכה ט; ובהלכות נערה פרק א, הלכה י"א. וראה לקמן הלכות עדות פרק י"ח, הלכה א. והטעם

שאין לוקה ומשלם, משום שנאמר: כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו, משום שתי רשעיות (כתובות לז, א).

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) שאין מלקים את החוטא אלא לפי כוחו ובריאותו. המחוייב מלקיות הרבה כיצד אומדים אותו. הנפטרים ממלקות באמצע הלקאתם, מי אינו חוזר לשררתו אחרי הלקאתו.

א. כֵּיצַד מַלְקִין אֶת הַמְחֻיָּב מַלְקוּת? כְּפִי כֹּחוֹ[2]. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר[3]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַרְבָּעִים - שֶׁאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַרְבָּעִים, אֲפִלּוּ הָיָה חָזָק וּבְרִיא כְּשִׁמְשׁוֹן. אֲבָל פּוֹחֲתִין לְחַלָּשׁ; שֶׁאִם יַכֶּה לְחַלָּשׁ מַכָּה רַבָּה[4] - בְּוַדַּאי הוּא מֵת[5]. לְפִיכָךְ[6] אָמְרוּ חֲכָמִים[7]: שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע; שֶׁאִם יוֹסִיף לוֹ אַחַת, נִמְצָא שֶׁלֹּא הִכָּהוּ אֶלָּא אַרְבָּעִים הָרְאוּיוֹת לוֹ[8].

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> "לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּרִיא בְּיוֹתֵר מַכִּין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע".
>
> מהלכה זו רואים עד כמה יש לרבנן "בעלות" על התורה כביכול, ועד שיכולים לשנות ממה שכתוב, כי בתורה נאמר "ארבעים יכנו", וחכמים תיקנו שלושים ותשע. על כך אומרת הגמרא (מכות כב:) כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר־תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר־תורה כתיב ארבעים יכנו, ואתו רבנן - בצרו (הפחיתו) חדא".
>
> דוגמא נוספת לכך אנו מוצאים ב'ירושלמי' שאומר על הפסוק "לא־ל גומר עלי כו'" שעל־ידי פסק בית־דין בקידוש החודש ועיבור השנה, נשתנה הטבע והמציאות של העולם.
>
> הכח לשנות אינו רק בעניינים של "סור מרע", שם יש כח לחכמים להפחית את ייסוריו של יהודי, אלא גם בענייני "עשה טוב" יש לרבותינו כח להוריד השפעה מלמעלה בריבוי טוב מופלג המבטל את כל המדידות, ואפילו את מדידות הברכה שבתורה.
>
> (לקו"ש חלק ה' עמוד 128 הערה 31
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) כפי שהוא יכול לקבל - בהתאם לבריאותו. 3) "שלא ילקה בלא שיעור, אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול" (לשון רבינו בפירושו למשנה, מכות כב, א). וזה בהסתמך על לשון הפסוק: "רשעתו במספר", ולא נאמר: "ארבעים במספר" (שם). 4) למעלה מכוחו. 5) והתורה אמרה (שם, ג) "ונקלה אחיך לעיניך", אחר שלקה - ישאר אחיך חי לעיניך (סנהדרין י, ב). 6) הואיל ואסור להוסיף על הארבעים אפילו כשהוא בריא. 7) מכות כב, א. 8) ואמרו שם עמ' ב: כמה טפשים הם האנשים שקמים מפני ספר־תורה, ואינם עומדים מפני אדם גדול. שבספר־תורה כתוב: "ארבעים יכנו", ובאו החכמים וחיסרו אחת. ובמדרש תנחומא פ' קרח, אות יב, אמרו: "ארבעים יכנו... כנגד ארבעים קללות שנתקללו נחש וחוה ואדם ואדמה. ופחתו חכמים אחת, משום לא יוסיף".

ב. כְּשֶׁאוֹמְדִין אֶת הַחוֹטֵא כַּמָּה הוּא יָכוֹל לְקַבֵּל, אֵין אוֹמְדִין אֶלָּא בְּמַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ[9]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל עֶשְׂרִים - אֵין אוֹמְרִין: יִלְקֶה עֶשְׂרִים וְאַחַת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יְכוֹלִין לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, אֶלָּא יִלְקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה[10]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל אַרְבָּעִים, וּמִשֶּׁהִתְחִיל לִלְקוֹת רָאוּהוּ חַלָּשׁ, וְאָמְרוּ: אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר עַל אֵלּוּ הַתֵּשַׁע אוֹ הַשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה שֶׁלָּקָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[11]. אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, וְאַחַר שֶׁלָּקָה רָאוּהוּ חָזָק וְיָכוֹל לְקַבֵּל יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה יוֹתֵר עַל הָאֹמֶד[12].

9) לשלשה חלקים, שליש מלפניו, ושני שלישים מאחוריו, כמבואר לעיל פט"ז, ה"ט (מכות כב, א), וראה ברש"י לסנהדרין י, א. 10) סנהדרין שם, כי אין להלקותו יותר מכפי כוחו, שמא ימות בה. נמצא חסך המחוייב שתי מלקויות. 11) ואין אומרים ילקה לאחר זמן כשיתחזק, אלא מכיון שנתבזה בבית־דין ולקה קצת - די בזה (מכות כב, ב וברש"י). אבל אם עדיין לא לקה כלום, ימתין עד שיבריא וילקה כל הארבעים כפי שאמדוהו מתחילה (כסף־משנה). וראה בסמוך ה"ג. 12) מכיון שלקה, כבר נתבזה בבית־דין ונתכפר לו ואין לחייבו לפי אומד חדש (מכות שם).

ג. אֲמָדוּהוּ הַיּוֹם שֶׁיִּלְקֶה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה[13], וְלֹא הִלְקוּהוּ עַד לְמָחָר, וַהֲרֵי הוּא לְמָחָר יָכוֹל לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה[14]. אֲמָדוּהוּ שֶׁיִּלְקֶה לְמָחָר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, וְלֹא לָקָה עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הוּא חָזָק לְקַבֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה - לוֹקֶה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; שֶׁהֲרֵי בִּשְׁעַת הָאֹמֶד לֹא אֲמָדוּהוּ לִלְקוֹת אֶלָּא לְאַחַר זְמַן[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[16].

13) היום. 14) אפילו כשעדיין לא לקה כלום, מכיון שהאומד הראשון היה לאותו יום, הרי זה כאילו לקה כבר, ואין לבטל את האומד הקודם (שם בברייתא). 15) והרי הוא כמי שאינו. ואם עדיין לא לקה, הולכים בו אחרי האומד השני בין להקל בין להחמיר. ולפי זה, מה שמצריך רבינו בהלכה הקודמת "משהתחיל ללקות ראוהו חלש" - הכוונה כשאמדוהו ללקות למחר, אבל אמדוהו שילקה היום, אפילו עדיין לא לקה, הרי זה כאילו "התחיל ללקות", ומכיון שהוא חלש, הרי זה פטור. והרי זה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל עוד (כסף־משנה). וכשאמדוהו ללקות למחר ולא לקה, וביום השני

הרי הוא חזק לקבל י"ח, ג"כ לוקה שמונה־עשרה, שהרי הוברר שהאומד הראשון היה בטעות, ורבינו משמיענו שאפילו לא התחזק אלא ביום השלישי, ויש להניח שהאומד הראשון לא היה מוטעה, הרי הוא כמי שאינו, והולכים רק אחרי האומד האחרון. 16) בכל המספרים שהם, הולכים אחרי האומד האחרון אפילו להחמיר, וכל־שכן להקל.

ד. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[17], בֵּין עַל עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה בֵּין עַל מַעֲשֶׂה אֶחָד שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה: אִם אָמְדוּהוּ אֹמֶד אֶחָד[18] - לוֹקֶה וּפָטוּר; וְאִם לָאו - לוֹקֶה וּמִתְרַפֵּא, וְחוֹזֵר וְלוֹקֶה[19]. כֵּיצַד? נִתְחַיֵּב שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת, וְאָמְדוּ שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַבֵּל אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ נִפְטַר[20]. אֲבָל אִם אָמְדוּהוּ לְמַלְקוּת אַחַת, וְהִכָּהוּ שָׁלֹשׁ אוֹ תֵּשַׁע אוֹ שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ הָאֹמֶד[21] - הֲרֵי זֶה מִתְרַפֵּא, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְדִין אוֹתוֹ לְמַלְקוּת שְׁנִיָּה[22], עַד שֶׁיִּלְקֶה לְכָל מַלְקִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן.

17) כגון שחרש בשור ובחמור, ובחרישתו מחפה חיטה ושעורה וחרצן בעפר, נמצא עובר משום "לא תחרוש בשור ובחמור", ומשום "לא תזרע כרמך כלאים". 18) לשני הלאוים כאחד. 19) משנה, במכות כב, ב. 20) של"ט מלקיות הן לעבירה אחת, והשש הנוספות הן לעבירה השניה. ובגמרא שם, אמרו כן לגבי מספר מ"ב, ל"ט - לעבירה אחת, והשלש הנוספות - לשניה, אולם רבינו נאמן לשיטתו לעיל ה"א, שמן התורה עליו ללקות ארבעים, והחכמים פיחתו אחת משום "פן יוסיף". וכל זה יוצדק כשלא לקה אלא מלקות אחת, אבל כשנתחייב שתים וילקוהו מ"ב, אזי כל הארבעים ההכאות יתייחסו למלקות הראשונה, ולא נשארו אלא שתיים, ואין זה אומד כלל, שהרי אינו ראוי להשתלש, ועל כרחו ילקה ויתרפא, ויחזור וילקה שנית. שכלל הוא, כל שאינו יכול ללקות שלש הכאות, אינו בר מלקות עכשיו על העבירה השניה. וכן אם אמדוהו לקבל מ"ג אינו לוקה שתים, שהרי מספר זה אינו ראוי להשתלש, ואין זה אומד, ולפיכך לא יתכן דין זה אלא כשאמדוהו למ"ה, ל"ט – לראשונה, ושש - לשניה, והכל ניתן להשתלש (אור שמח). 21) כפי האומד. 22) כל שלא לקה יותר מל"ט בבת אחת, נחשב הכל למלקות אחת.

ה. מִי שֶׁאָמְדוּהוּ, וּכְשֶׁהִתְחִיל לִלְקוֹת נִתְקַלְקֵל[23] מִכֹּחַ הַהַכָּאָה, בֵּין בִּרְעִי[24] בֵּין בְּמִימֵי רַגְלַיִם - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ יוֹתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁנִּקְלָה[25] פָּטוּר[26]. אֲבָל אִם נִתְקַלְקֵל מִן הַפַּחַד מִקֹּדֶם הַהַכָּאָה, אֲפִלּוּ נִתְקַלְקֵל מִשֶּׁיָּצָא מִבֵּית דִּין לִלְקוֹת[27], וַאֲפִלּוּ מִבָּעֶרֶב[28] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה כָּל הָאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ. אָמְדוּהוּ[29] לִשְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת[30], וְלָקָה[31] וְנִתְקַלְקֵל, בֵּין בָּרִאשׁוֹנָה בֵּין בַּשְּׁנִיָּה - פָּטוּר[32]. נִפְסְקָה הָרְצוּעָה[33] בַּשְּׁנִיָּה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ[34]; נִפְסְקָה בָּרִאשׁוֹנָה - נִפְטַר מִמַּלְקוּת רִאשׁוֹנָה, וְלוֹקֶה הָאֹמֶד הַשֵּׁנִי[35].

23) לשון זלזול, כלשון הכתוב "ונקלה אחיך". 24) שהוציא ריעי. 25) שנתבזה. 26) משנה, במכות כב, ב. 27) אין אומרים הרי זה כאילו נתקלקל בשעת ההלקאה ויפטר, שהתורה אמרה: "והכהו... ונקלה", ולא שנקלה לפני ההכאה (שם כג, א). 28) אור ליום הלקאתו, אין אומרים אדם חלש הוא זה ובוודאי לא יוכל לסבול את האומד שבית־דין אמדוהו. 29) כי פחד לחוד, וחולשת הגוף לחוד. יש אדם חזק ובריא ומחמת הפחד מתקלקל, ויש שהוא חלש בגופו ואינו מפחד ולא יתקלקל (רדב"ז). ולדעת הלחם־משנה, נתכוון רבינו לומר "אפילו מבערב" שהוא לילה, ואין ראוי ללקותו אלא למחר, ובכל זאת נכנס בו פחד גדול ונתקלקל, אין אומרים בוודאי יתקלקל בשעת הכאה יותר ויותר, ונפטרנו. וזהו מה שאמרו בגמרא שם: "ולא עוד אלא אפילו קלה (=נתבזה) בתחילה". הכוונה ליום אחד לפני ההכאה. 30) על שתי עבירות. 31) באומד אחד, כלעיל ה"ד. 32) אפילו כשנתקלקל בראשונה פטור אף מהשניה, כיון שהן באומד אחד, הרי נתקיים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (מכות כג, א). 33) של עגל, שמלקים בה. כלעיל פט"ז, ה"ח. 34) שכבר "נקלה לעיניך" ונפטר. 35) (מכות שם) שעדיין לא התחיל בו, ואין הפסקת הרצועה פוטרת אלא אחרי ההתחלה.

ו. כְּפָתוּהוּ עַל הָעַמּוּד לִלְקוֹת, וְכָרַת אֶת הַמֵּיתָרִים[36] וּבָרַח - פָּטוּר[37], וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ.

36) החבלים. 37) שנתבזה בבריחתו, ואנו קוראים בו: "ונקלה אחיך לעיניך" (שם), וכן בשבועת כח, א. וכתב ב"הגהות מיימוניות": "מעשה באחד שישב לארץ ללקות בבית הכנסת, ולא בא הממונה להלקותו ופטרו רבינו, כיון שלא הורגלו בכפיתה", כלומר: הרי זה ככפתוהו וברח, שהרי נתבזה, והממונה לא בא, ומה יש לו לעשות עוד.

ז. כָּל מִי שֶׁחָטָא וְלָקָה - חוֹזֵר לְכַשְׁרוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִקְלָה אָחִיךָ[38] לְעֵינֶיךָ - כֵּיוָן שֶׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ. אַף כָּל מְחֻיְּבֵי כָּרֵת שֶׁלָּקוּ - נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן[39].

38) 'ספרי' כי־תצא אות רפו: "כל היום קורא אותו הכתוב רשע, שנאמר: והיה אם בן הכות הרשע, אבל כשלקה, הכתוב קוראו אחיך, שנאמר: ונקלה אחיך". והשווה הל' עדות פי"ב, ה"ד: "כל מי שנתחייב מלקות - בין שעשה תשובה, בין שלקה בבית־דין חוזר לכשרותו" וראה בביאורנו שם. ונראה שגם אם לקה יש לו לחזור בתשובה, שמלקות בלא תשובה אינה מכשירתו עדיין, שכן הם דברי רבינו בהל' טוען ונטען פ"ב, ה"י: "אם היו עליו עדים שלקה ועשה תשובה - יחזור לכשרותו בין לעדות בין לשבועה", וראה רדב"ז בהל' עדות שם. 39) משנה, במכות כג, א. וכפירוש רבינו שם: "המלקות עם התשובה יכפרו הכרת". וראה לקמן פי"ח, ה"א ובביאורנו שם.

ח. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁחָטָא - לוֹקֶה בִּשְׁלֹשָׁה[40], כִּשְׁאָר כָּל הָעָם[41], וְחוֹזֵר לִגְדֻלָּתוֹ[42].

40) דיינים, בניגוד לדיני נפשות שאין דנים אותו אלא

בבית־דין הגדול, כלעיל פ"ה, ה"א. 41) כמבואר שם, ה"ד. וכן אמרו (סנהדרין יח, ב) "אם עבר על 'עשה' ועל 'לא תעשה' הרי הוא כהדיוט לכל דבריו" - ומפרש רש"י: לידון בשלשה. ובירושלמי סנהדרין פ"ב, ה"א אמרו: מלקים אותו בשלשה, אם תאמר בעשרים ושלשה, נמצאת עלייתו ירידתו. שמתבזה הוא בפני רבים, ואין זו עליה לו אלא ירידה. 42) ירושלמי שם. שנאמר (ויקרא כא, יב) "כי נזר שמן משחת אלקיו... אני ה' - מה אני בקדושתו, אף אהרן בקדושתו".

ט. אֲבָל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה[43] שֶׁחָטָא - מַלְקִין אוֹתוֹ[44], וְאֵינוֹ חוֹזֵר לִשָּׁרְרוּתוֹ[45]. גַּם אֵינוֹ חוֹזֵר לִהְיוֹת כְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַסַּנְהֶדְרִין, שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[46].

43) זהו נשיא הסנהדרין, כמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 44) בבית־דין של שלשה (שם). 45) להיות ראש הסנהדרין (ירושלמי שם) שאם יחזירוהו יהרוג אותם, שיתנקם בהם. ובירושלמי הוריות פ"ג, ה"א הנוסח: מוטב שלא יחזירוהו, שהורגים אותו. ומפרש הכסף־משנה, כאילו הורגים אותו, מפני שיזלזלו בכבודו, ונוח לו שלא יחיזרוהו. וראה בהל' רוצח פ"ז, הי"ד. 46) משנה, במנחות צט, ב. וכיוצא בזה אמרו (יומא יב, ב) "אירע בו (בכהן גדול) פסול, ומינו אחר תחתיו, ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול (=משום איבה), ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין", והשווה הל' כלי המקדש פ"ד הכ"א־כ"ב, וראה במוספנו "תשובות הרמב"ם".

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) הגדרות לסוגי לאווין שאין לוקים עליהם. עונש מיוחד למי שעבר שלוש פעמים על איסור לאו, שיש בו כרת. גזירת הכתוב לא לענוש עונש גופני על־פי הודאת העבריין.

א. אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין: כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת[2] וְאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין[3], כְּגוֹן אוֹכֵל חֵלֶב וָדָם וְחָמֵץ בְּפֶסַח[4]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5], כְּגוֹן אוֹכֵל טֶבֶל[6] וְכֹהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[7]. וְכֵן כָּל הָעוֹבֵר עַל לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן אוֹכֵל בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ לוֹבֵשׁ שַׁעַטְנֵז[8]. אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן הוֹלֵךְ רָכִיל[9] וְנוֹקֵם וְנוֹטֵר וְנוֹשֵׂא שֵׁמַע שָׁוְא[10] - אֵינוֹ לוֹקֶה[11].

2) שימות קודם זמנו, ונפשו נכרתת מחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה פ"ח, ה"א. 3) מארבע מיתות שנמסרו לבית־דין, המנויות לעיל פי"ד, ה"א. 4) משנה במכות יג, א. ומדובר שהתרו בהם משום מלקות. ואין זה מחוייב "משום שתי רשעיות" - לפי שיכול לפטור עצמו מעונש כרת, שאם יעשה תשובה בית־דין של מעלה מוחל לו, וכבר נתבאר לעיל פי"ז, ה"ז: "כל מחוייבי כרת שלקו - נפטרו מידי כריתתם", אבל מחוייבי מיתת בית־דין אינם לוקים, שאי־אפשר לחייבם בשתי פורעניות. שאפילו ילקו, סופם להיהרג, ואפילו יעשו תשובה אין בית־דין של מטה מוחל להם, והתורה אמרה (דברים כה, ב) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום שתי רשעיות (שם עמ' ב). וראה לקמן פי"ט, ה"א, מנין כל לא־תעשה שיש בהן כרת. 5) שימות קודם זמנו, אבל אין נפשו נכרתת מחיי עולם־הבא (פירוש המשנה לרבינו סנהדרין פ"ט, מ"ו). 6) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה תרומות ומעשרות (מכות יג, א). 7) סנהדרין פג, א. וראה לקמן פי"ט, ה"ב אות ז ובביאורנו שם. ובתוספתא מכות פ"ד, מ"ח שנינו: "חייבי מיתה בידי שמים מלקים אותם". ומהטעם הנזכר לעיל אות ג, שהרי עונש מיתה בידי שמים קל מעונש כרת. ובוודאי אם עשה תשובה — בית־דין של מעלה מוחל לו (קרית ספר). 8) בגד מצמר ופשתים, ראה דברים כב, יא. ולוקה, כמפורש במשנה, מכות כא ב "אף הלובש כלאים". 9) שטוען דברים, והולך מזה לזה (הל' דעות פ"ז, ה"ב). 10) דיין השומע אחד מבעלי־הדין שלא בפני בעל־דינו חבירו (ראה לקמן פכ"א, ה"ז). 11) מכות טז, א, והטעם מבואר שם יג, ב שעונש מלקות נסמך אל לא־תעשה של "חוסם שור בדישו" (ראה דברים כה, ד) - לומר לך: כל לאו שאין בו מעשה ואינו דומה ל"חוסם שור" - אינו לוקה. וראוי להעיר, שעל הלאו של "לא תשא שמע שוא" ממילא אינו לוקה, שהרי הוא כולל ענינים הרבה (ראה לקמן פכ"א, ה"ז), ואין לוקים על "לאו שבכללות", כמבואר בסמוך ה"ג, ולא נקטו רבינו כאן אלא לדוגמא בלבד (לחם־משנה).

ב. כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלָיו, חוּץ מִנִּשְׁבָּע[12] וּמֵמֵר[13] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[14]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין, כְּגוֹן לֹא תִנְאָף[15], לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[16] - אֵין לוֹקִין עָלָיו[17]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, כְּגוֹן לֹא תִגְזֹל וְלֹא תִגְנֹב - אֵין לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה, כְּגוֹן לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[19], לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ[20] - אֵין לוֹקִין עָלָיו, אֶלָּא אִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן[21]. וְעַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת[22] - אֵין לוֹקִין עָלָיו. וּשְׁאָר כָּל הַלָּאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה[23] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן.

12) שבועת שוא או שקר, שנאמר (שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא" — בית־דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית־דין של מטה מלקים אותו ומנקים אותו (שבועות כא, א). 13) ובכת"י התימנים: וממר. שמחליף בהמת קדשים בבהמת חולין, והכתוב אומר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ולוקה עליה משום שבדיבורו עשה מעשה, שעושה מחולין קדשים (תמורה ג, ב). 14) בשמו של הקב"ה. שנאמר (דברים כח, נח), אם לא תשמור לעשות... ליראה את השם... והפלא ה' את מכותך - הפלאה - זוהי מלקות, ככתוב: והפילו השופט. ואזהרה למקלל: לא תקלל חרש (תמורה שם) וראה לקמן פכ"ו, ה"א, ג. וראוי להעיר, שגם עד זומם וכן מוציא שם־רע לוקה, ראה לקמן פי"ט, ה"ד אות קל, וקס"א, אלא מוציא שם־רע נקרא: יש בו מעשה, שאינו חייב עד שיבעל;

ועד זומם - התורה קוראתו מעשה, ככתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" (בבא־קמא ה, א. וראה בשבועות כא, א ב'תוספות' ד"ה: חוץ מנשבע). 15) שחייבים עליו חנק. 16) שחייבים עליו סקילה. 17) מכות יג, ב, כשהתרו בו למלקות בלא מיתה, לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן - לא היה יכול לחייבו מיתה (רש"י שם). 18) שם טז, א, שנפטר בתשלומין. וכבר נתבאר לעיל פט"ז, הי"ב "שאין אדם משלם ולוקה". וכן אמרו (משנה, במכות ד, א) "כל המשלם - אינו לוקה". 19) שכתוב אחריו: "שלח תשלח את האם" — לומר, זוהי תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו (רש"י שם, ד, ב). וראה במשנה, שם יז, א. 20) וכתוב אחריו: "לעני ולגר תעזוב אותם" - לומר לך: לא תכלה, ואם כילית - תעזוב אותם לעניים (שם טז, ב וברש"י). 21) כגון שנשחטה האם שלקח, או אכל העיסה שלא הפריש ממנה פאה, וראה לעיל פט"ז, ה"ד. 22) מבואר בסמוך ה"ג. 23) שהם לאוין מפורשים, לא שיבואו מכלל 'עשה', כגון איסור בעולה לכהן גדול, שמכלל שנאמר (ויקרא כא, יג) "והוא אשה בבתוליה יקח" אתה למד, שאינה בתולה - לא יקח, ולאו הבא מכלל 'עשה', הרי הוא כ'עשה' (ראה הל' אישות פ"א, ה"ח), ואין לוקים עליו, כמבואר ביבמות עג, ב. נמצאו ששה מיני לאוים שאין לוקים עליהם: אין בו מעשה; ניתן לאזהרה מיתת בית־דין; ניתן לתשלומין; ניתק ל'עשה'; לאו שבכללות; לאו הבא מכלל 'עשה' (פירוש המשנה לרבינו, מכות פ"ג, מ"א).

ג. אֵי זֶהוּ לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת? זֶה לָאו אֶחָד שֶׁכּוֹלֵל עִנְיָנִים הַרְבֵּה, כְּגוֹן לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[24]. וְכֵן אִם נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, הוֹאִיל וְלֹא יִחֵד[25] לוֹ לָאו לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן - אֵין לוֹקִין עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֶלָּא אִם כֵּן חִלֵּק אוֹתָהּ בְּלָאוִין אֲחֵרִים, אוֹ נֶאֱמַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[26] שֶׁנֶּחְלְקוּ[27]. כֵּיצַד? כְּגוֹן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל - אֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַנָּא וְהַמְבֻשָּׁל[28] שְׁתַּיִם[29] אֶלָּא אַחַת[30]. וּבֶחָדָשׁ[31] הוּא אוֹמֵר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ, וְחַיָּב עַל שְׁלָשְׁתָּן שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[32] שֶׁזֶּה לְחַלֵּק[33]. הֲרֵי נֶאֱמַר: לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, קֹסֵם קְסָמִים. וְאַף עַל פִּי[34] שֶׁכָּלַל כָּל הָעִנְיָנִים בְּלָאו אֶחָד, הֲרֵי חִלֵּק אוֹתָם בְּלָאוִין אֲחֵרִים, וְאָמַר: לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנְנוּ. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[35]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[36].

24) שהוא כולל: לא לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה; לא לאכול בשר הקרבן ועדיין הדם במזרק; ואין מברים הקרובים על הרוגי בית־דין (ראה לעיל פי"ג, ה"ד); ובית־דין שהרג את הנפש אסור לאכול כל היום (שם), ואזהרה לבן סורר ומורה (הכל בסנהדרין סג, א). שכל אלה אינם דומים ללאו של "חוסם שור בדישו", שהוא לאו מיוחד לעצמו, וכבר נתבאר לעיל אות י' שעונש מלקות נסמך ללאו של חסימה, ללמוד ממנו עונש מלקות ללאוין הדומים בדיוק כמותו (פסחים מא, ב). 25) הכתוב. 26) שקיבלנו ממשה. 27) שיש להם דין של לאוין שנחלקו כל אחד לעצמו. 28) שאכלם כאחד. 29) הואיל ולא נאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ולא בשל מבושל". 30) והוא־הדין כשיאכל ממנו "נא" בלבד ילקה (פסחים מא, ב). וגירסת רבינו שם: "רבא אמר, אין לוקין על לאו שבכללות" (=ולא כגירסתנו: אביי אמר וכו'). כי כן העתיק הגירסא ב'ספר המצוות' כלל ט. והשווה הל' קרבן פסח פ"ח, ה"ד. וכאן הוא חייב מלקות אחת על־כל־פנים, בניגוד ללאו של: "לא תאכלו על הדם" שאין לוקין כלום על כל ענין שבו. כי כאן פירט הכתוב בעצמו את הענינים: נא ומבושל, וכאילו אמר על כל אחד מהם ילקה, ואילו ב"לא תאכלו על הדם" לא פירט הכתוב שום ענין מהם, ולפיכך אין לוקין על שום ענין הנכלל בלאו כולל זה. 31) באיסור אכילת התבואה החדשה לפני שהקריבו את העומר. 32) כריתות ה, א. 33) השווה הל' מאכלות אסורות פ"י, ה"ג. 34) חסר כאן, ובכת"י תימן הנוסח: ...קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף אע"פ וכו'. 35) "וכאן מעונן ומנחש לחלק - והזכירם באמצע - כך כל מה שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש" (לשון רבינו ב'ספר המצוות' שם). ומקור הדברים בירושלמי סנהדרין פ"ז, ה"ה. 36) כגון: אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ז) "וכבר נתבאר (בקידושין עז, ב) שהוא חייב על כל אחת ואחת, אפילו באשה אחת" ('ספר המצוות' שם), והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז ה"י, וב'ספר המצוות' ל"ת קסא.

ד. מִי שֶׁלָּקָה בְּבֵית דִּין עַל אִסּוּר כָּרֵת[37], וְלָקָה פַּעַם שְׁנִיָּה עַל אוֹתוֹ כָּרֵת עַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְלָקָה עָלָיו, וְאָכַל חֵלֶב פַּעַם שְׁנִיָּה וְלָקָה עָלָיו, אִם אָכַל פַּעַם שְׁלִישִׁית - אֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[38]. אֶלָּא מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה[39], וְהוּא מָקוֹם צַר כְּפִי קוֹמָתוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִשְׁכַּב בּוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ, עַד שֶׁיֵּצְרוּ מֵעָיו וְיִכְלֶה[40]. וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים[41], עַד שֶׁכְּרֵסוֹ נִבְקַעַת[42].

37) שהתרו בו משום מלקות, כמבואר לעיל ה"א. 38) כיון שהפקיר עצמו כל כך, מקרבים מיתתו ואין ממתינים לו עד שיכרתוהו בידי שמים, כי סוף־סוף בן מות הוא (סנהדרין פא, ב). 39) חדר שגגו עגול ומקומר "ונתת אותו אל המהפכת" (ירמיה כא, כו) מתרגם יונתן: ותתן יתיה לכיפתא. 40) טעות דפוס, וצ"ל: ויחלה, וכן הוא בדפוסים קדומים ובכת"י. 41) שנופחות בתוך מעיו. 42) מתוך שנתכווצו מעיו, הן נבקעים (שם). ודוקא כשעבר על אותו איסור כרת עצמו שלש פעמים, אבל עבר על שתים ושלש כריתות נפרדות, טעם איסורים רצה לטעום, ועדיין לא הפקיר כל־כך (שם).

ה. מִי שֶׁעָבַר עַל אִסּוּר כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין,

וְהִתְרוּ בּוֹ[43], וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק וְלֹא קִבֵּל עָלָיו הַתְּרָאָה[44] - אֵין הוֹרְגִין אוֹתוֹ[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46], וְאֵין מַלְקִין אוֹתוֹ[47]. חָזַר וְעָשָׂה כָּךְ, וְהִתְרוּ בּוֹ, וְהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ וְאֵין מַלְקִין אוֹתוֹ. חָזַר פַּעַם שְׁלִישִׁית וְעָבַר, וְהִתְרוּ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְכִּין בְּרֹאשׁוֹ אוֹ שָׁתַק[48] - כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִפָּה עַד שֶׁיָּמוּת[49]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁלֹּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן הַהַתְרָאָה - מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[50], הוֹאִיל וְחָטְאוּ מִכָּל מָקוֹם[51]. אֲפִלּוּ עַל אִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[52].

43) למיתה, או למלקות - באיסור כרת. 44) נענע בראשו כמסכים. 45) שלא אמר: על־מנת־כן אני עושה. 46) לעיל פי"ב, ה"ב. 47) כמבואר לעיל פט"ז, ה"ד. 48) אין זו התראה להמיתו מיתת בית־דין באופן ישיר. 49) שהרי הוחזק רשע בשלוש עבירות של התראת מלקות (שם). וחכמינו שם מצאו רמז לכך "תמותת רשע רעה" (תהלים לד, כב), ומפרש רש"י: מי שהוחזק רשע - תמיתנו רעתו, הרי שמוחזק רשע - בר מיתה הוא. ועצם הדין של "כניסה לכיפה" הלכה למשה מסיני הוא, שמפורש ברש"י שם. והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"ח. 50) מפורשת לעיל פט"ז ה"ג בביאורנו שם. 51) והרי התרו בהם. 52) תוספתא מכות פ"ג, ה"י: כהן שנכנס לארץ העמים או שיצא לחוץ לארץ (=שגזרו עליה טומאה) מכים אותו מכת מרדות. ושם הוסיפו: "מכת תורה - ארבעים חסר אחת, אומדים אותו - אם יש לו ללקות לוקה, ואם לאו אינו לוקה; מכת מרדות - אינה כן, אלא מכים אותו עד שיקבל עליו (=לפרוש מהעבירה), או עד שתצא נפשו".

ו. הַגּוֹנֵב כְּלִי שָׁרֵת מִן הַמִּקְדָּשׁ[53], וְהַמְקַלֵּל בְּקוֹסֵם[54], וְהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית[55] - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לָהֶן[56]; אֶלָּא הַקַּנָּאִין[57] פּוֹגְעִין[58] בָּהֶן, וְכֹל שֶׁהוֹרְגָן - זָכָה. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ[59] בְּטֻמְאָה[60] - לֹא הָיוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין[61], אֶלָּא פִּרְחֵי כְּהֻנָּה[62] הָיוּ מוֹצִיאִין אוֹתוֹ חוּץ לָעֲזָרָה[63] וּפוֹצְעִין אֶת מֹחוֹ בְּגִזִּירִין[64]. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, שֶׁאֵין מְמִיתִין בֵּית דִּין וְלֹא מַלְקִין אֶת הָאָדָם בְּהוֹדָאַת פִּיו[65], אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים[66]. וְזֶה שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן[67] וְדָוִד לְגֵר עֲמָלֵקִי[68] בְּהוֹדָאַת פִּיהֶם - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה[69], אוֹ דִּין מַלְכוּת הָיָה[70]. אֲבָל הַסַּנְהֶדְרִין - אֵין מְמִיתִין וְלֹא מַלְקִין הַמּוֹדֶה בַּעֲבֵרָה. שֶׁמָּא נִטְרְפָה[71] דַּעְתּוֹ בְּדָבָר זֶה. שֶׁמָּא מִן הָעֲמֵלִין מָרֵי נֶפֶשׁ הוּא, הַמְחַכִּים לָמוּת, שֶׁתּוֹקְעִין הַחֲרָבוֹת בְּבִטְנָם וּמַשְׁלִיכִין עַצְמָן מֵעַל הַגַּגּוֹת. שֶׁמָּא כָּךְ זֶה יָבוֹא וְיֹאמַר דָּבָר שֶׁלֹּא עָשָׂה, כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג[72]. וּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא[73].

53) ואיסורו רמוז בתורה (במדבר ד, כ) "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" - לשון גניבה, שמבליע ומחביא (סנהדרין פא, ב וברש"י), וכן הכתוב אומר (איוב כ, טו) "חיל בלע ויקיאנו" - הרי שבלע - לשון גניבה. 54) מברך את השם (=הקב"ה) בשם עבודה־זרה (שם, ובפירוש המשנה לרבינו שם). והרי זה נראה כמברך את השם, שענשו סקילה, כמבואר בהל' ע"ז פ"ב, ה"ז (שם פב, ב). 55) וענשו מפורש בנביאים (מלאכי ב, יא) "כי חילל יהודה קודש ה'... ובעל בת אל נכר" - זה הבא על הגויה, והכתוב מכריז: "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה" (שם פב, א) והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ו. 56) להלקותם או לענשם עונש אחר. 57) בני אדם כשרים, המקנאים קנאתו של מקום (שם פא, ב וברש"י). 58) ממיתים, ככתוב (מלכים־א, ב, כט) "לך פגע בו", ודבר זה הלכה למשה מסיני, כמבואר ברש"י שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "ובועל ארמית - שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל... ובשעת מעשה, כגון פינחס (ראה במדבר כה, ח), אבל אחר שבא עליה ופירש... או שאינה עובדת ע"ז, אסור להרגו, לפי שהוא מחוייב בכרת... ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא - ואפילו הוא בשעת מעשה - אין מורים לו". והשווה הל' איסורי ביאה פי"ב, ה"ד־ה. ע"פ סוגיית התלמוד בסנהדרין פב, א. 59) שעבד עבודת המקדש. 60) כשהוא טמא, וענשו מיתה בידי שמים, שנאמר (ויקרא כב, ב) "דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי", וזה החילול הוא כמו החילול האמור בתרומה (שם ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (פירוש המשנה לרבינו בסנהדרין פ"ט מ"ו, ע"פ הגמרא שם פג, ב). 61) להלקות מלקות ארבעים, כמבואר לקמן פי"ט, ה"ב, אות יג. 62) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח בהם. 63) שלא יטמא את העזרה במותו. עזרה - חצר המקדש. 64) בקעיות של עצים (משנה בסנהדרין פא, ב). ובהל' ביאת המקדש פ"ד ה"ב, מסיים רבינו: "ואין ממחים עליהם בכך". 65) שאדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (יבמות כה, ב), ומפרש רש"י: וזה שאמרו (בבא־מציעא ג, ב) "הודאת פיו כמאה עדים" - אין זה אלא בממון, אבל לקנס ולעונש מלקות ולהפסל - לא. וב'ספרי' פרשת שופטים אות קפח: "ומה במקום שאין פיו מצטרף עם עד אחד למיתה" וכו'. ובירושלמי קידושין פ"א, ה"א מנו החילוקים בין דיני ישראל לדיני הגוים, ואמרו: "רבי יודה בן פזי מוסיף: בחנק ומפי עצמו, מה טעם? כי דם באדם", כלומר, שמיתת בני נח אינה אלא בחנק, ועל־פי הודאת עצמו, שנאמר (בראשית ט, ו) "באדם דמו ישפך", באדם - אפילו ע"י הודאת עצמו, דמו ישפך (קרבן העדה, שם) הרי שבדיני ישראל אינו כן. 66) ככתוב (דברים יט, טו) "על־פי שני עדים... יקום דבר". 67) יהושע ז, כ, כה. 68) שמואל־ב א, טו. ושם טז: "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר, אנכי מותתי את משיח ה'". 69) על־פי הדיבור, "שכן נאמר לו מפי הגבורה" ('מדרש רבה' במדבר פכ"ג, אות ו). 70) ואע"פ שכתב רבינו לעיל פי"ד ה"ב: "אין רשות למלך להרוג... אלא בסייף בלבד" - בכל זאת דן יהושע את עכן לשריפה. כי לעיל מדובר כשהמלך עושה לכבוד עצמו כשמורדים בו, וכאן מדובר כשהוא עושה סייג לתורה, לענוש את הפוקרים בה, הרשות

בידו להרוג בכל המיתות (הגהות 'מנחת חינוך'). 71) נתבלבלה. 72) כמסופר ב'מדרש קהלת' פ"ב על הפסוק: ושנאתי את החיים, מעשה באחד שכתב מכתב גנאי לאדריאנוס קיסר, גזר הקיסר, שכל מי ששלח המכתב יפרסם עצמו למלך. הלך אחד ופרסם עצמו. ציוה המלך להוריד ראשו, אמר לו המלך, למה אמרת כן? ענהו, אתה פודה אותי משלש צרות. אין לי מה לאכול, ולא לאשתי ולא לבני. אמר המלך: הואיל והוא חי חיי צער, הניחו לו. קרא על עצמו: "ושנאתי את החיים". 73) אע"פ שטעם זה הגיוני הוא, אינו מספיק לגבי עונש מלקות, ולפיכך מחליט רבינו שזוהי גזירת המלך. והרדב"ז מוסיף: שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, ככתוב (יחזקאל יח, ד) "כל הנפשות לי הנה". ולפיכך אין הודאתו מועילה על דבר שאינו שלו, וגם מלקות היא חצי מיתה, אבל ממונו הוא שלו, ולפיכך אומרים בו: "הודאת בעל־דין כמאה עדים". ועם כל זה, אף הוא מסיים ואומר: גזירת המלך היא ואין להרהר.

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

יום ראשון ד' ניסן

הִלְכוֹת מַמְרִים

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיני כיבוד אב ואם ומוראם. כיבוד האב לאחר מותו. החיוב על האב שלא להכביד עולו על בניו, ולדקדק שלא יביאם לידי מכשול. איך להתנהג בהורים שנטרפה דעתם. חיוב הממזר בכבוד אביו. כיבוד אב ואם מי מהם עדיף. כיבוד אשת אביו או בעל אמו.

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה. וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם. שָׁקַל[2] אוֹתָן הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ[3]. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ. וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְכָתוּב: אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה[4] עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם[5].

2) השוה. 3) ובכת"י תימן: ככבודו וכמוראו. 4) קידושין לב, ב. 5) ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי שמעון בר יוחאי: "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, נאמר: כבד את אביך ואת אמך. ונאמר (משלי ג, ט): כבד את ה' מהונך, ממה אתה מכבדו ממה שחננך, מפריש לקט שכחה ופאה... ועושה סוכה ולולב... ומאכיל את העניים ואת הרעבים... אם יש לך, אתה חייב בכולם. ואם אין לך, אין אתה חייב באחת מהן. אבל...כיבוד אם ואם, בין שיש לך הון, בין שאין לך הון - כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים".

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף[6] - בִּסְקִילָה. הִגֵּה הִשְׁוָה אוֹתָן בְּעֹנֶשׁ[7]. הִקְדִּים אָב לְאֵם לְכָבוֹד[8], וְהִקְדִּים אֵם לְאָב לְמוֹרָא[9]. לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְמוֹרָא בֵּין לְכָבוֹד[10].

6) מברך את ה', ראה ויקרא כד, טו־טז. 7) קידושין ל, ב. ושם סיימו: "וכן בדין, ששלשתם שותפים בו... בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליכם, כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". 8) ככתוב: כבד את אביך ואת אמך. 9) ככתוב: איש אמו ואביו תיראו. 10) אלא מתוך שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הכתוב אב לאם - לכיבוד; ומתוך שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה - הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב (שם לא, א).

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא, וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ[11], וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[12], וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו[13]. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בִּשְׁמוֹ, לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: אַבָּא מָרִי[14]. הָיָה שֵׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אֲחֵרִים - מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם[15]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלֶא[16], שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ[17]; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן אֶת הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶן לַאֲחֵרִים[18] שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם[19]. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה - מִשֶּׁל הָאָב[20]. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל[21]. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב[22]. וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ[23].

11) במקום המיוחד לו, לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה (רש"י לקידושין לא, ב) או במקום המיוחד לו להתפלל (יו"ד סי' רמ סעיף ב). 12) במקום המיוחד לו להסב בביתו (יו"ד שם). 13) אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יאמר: נראים לי דברי אבא, שנראה כמכריע את דבריו, אלא אם יש לו להשיב על החולק - משיב (קידושין לא, ב וכפירוש הרמ"ה הובא בכסף־משנה). 14) שם. "חכם - משנה שם אביו", ומפרש רש"י: אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו... אומר: כך אמר אבא מורי, וראה לקמן ה"ה. 15) של אחרים,

שהשומע יחשוב שקורא את אביו או רבו, ויש כאן זלזול (רדב"ז). ומקור דברי רבינו ב"תשובות הגאונים" הובאו דבריהם ב"הערוך" ערך אביי, וכן בתוספות הרא"ש להוריות יד, א, שרבה קרא לתלמידו בן אחיו: "אביי", אע"פ ששמו האמיתי היא: נחמני - מפני שגם שמו של אבי רבה היה: נחמני, ולא רצה לקראו בשמו מפני כבוד אביו, וקרא אותו: אביי בלשון ארמית, כאדם שקורא: אבי, ויצא מזה: אביי. ורבא שהיה חבירו של אביי, קרא לו בשמו נחמני, ראה שבת לג, א (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ, ס"ק ז), וראה גיטין לד, ב ברש"י ד"ה והלכתא כנחמני. 16) מופלא ומובדל משאר שמות האנשים, כלשון הכתוב (שופטים יג, יח), "והוא פלאי". 17) רגילים. 18) שכן אנו מוצאים (כתובות קג, ב) שרבי אמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", למרות שזה היה שם אביו ורבו. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ה. 19) משמע מזה, שבפניו - אפילו בשמות אלה אסור לקרוא לאחרים, ולא ראינו את העם נזהר בזה? והרדב"ז ממליץ, שכל האיסור אינו אלא שקורא להם בשמם בלא תואר כבוד, אבל אם קורא אותם דרך כבוד, כגון ר' אברהם, או "סידי" אברהם - בערבית, אין בזה שום זלזול לאביו ורבו. 20) קידושין לב, א. וכפסק הרי"ף שם. ואע"פ ששנינו שם: "כבד את אביך... בחסרון כיס"? - הכוונה לביטול הבן ממלאכתו כדי לשמשו, כמבואר בגמרא שם. 21) בתורת צדקה, שכופים על הצדקה, כמבואר בכתובות מט, ב. ובהל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי יוסי ב"ר בון: "הלוואי ויהיו כל השמועות ברורות לי כזו, שכופין על הבן לזון את האב". 22) נדרים לח, ב: "מותר למלאות לו חבית של מים, ולהדליק לו את הנר" וכו' (הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק ט). 23) שחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלוא עיניו, עד שיתכסה ממנו, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ז. ובקידושין לא, ב אמרו: רב יוסף כשהיה שומע קול צעדי אמו, אמר: אקום מפני השכינה שבאה.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ - אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן[24], אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ[25]. וְחַיָּב[26] לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשִׂיַּת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם[27] - לֹא יֹאמַר: מַהֲרוּנִי[28] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[29]! פָּטְרוּנִי[30] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[31]! אֶלָּא: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא[32]! פָּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו[33] וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

24) למרות שהבן הוא רבו. 25) קידושין לג, ב. וכדעת רבינו חננאל, הובאה בר"ן שם. ולדעת הרא"ש שם, הואיל ושתי שאלות אלו הן בעיות שנשאלו בתלמוד ולא נפשטו, הרי זה ספק תורה ולהחמיר, ויעמדו זה מפני זה, ולכן ממשיך הרא"ש: "אמרו על רבינו מאיר מרוטנבורג, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו". וכן ביו"ד סי' רמ סעיף ז, שיש לחוש לבזיון התורה אם יתבזה הבן בפני האב, ויש להם להתרחק זה מזה.

26) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן: כאן התחלת הלכה. 27) אם מכיר באנשי המקום שמכבדים את אביו, וימלאו את רצונו בדברים שיאמר בשמו. 28) סדרו לי מהר את עניני. 29) שאני צריך ללכת. 30) שלחוני. 31) אע"פ שיודע שיכבדוהו כאביו. 32) שהוא צריך לי, יתלה הכבוד באביו (קידושין לא, ב וברש"י). 33) ולפיכך אם הוא יודע שאינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו, אל יתלה באביו, שאינו לו אלא גנאי (רש"י שם).

ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה[34] מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר אַבָּא; אֶלָּא אוֹמֵר: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[36] - אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[37].

34) דבר הלכה. 35) עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו. וכעין זה בנגעים פ"ב, מ"א: "רבי ישמעאל אומר: בני ישראל, אני כפרתם". 36) שכבר קיבל מה שקיבל, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש. 37) שם וברש"י. וביו"ד סי' רמ סעיף ט, מוסיף שיש להחמיר אפילו בכתיבה להזכיר כנ"ל. וכתב הט"ז שם (ס"ק יג) שנוסח הגמרא הוא: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, ולפיכך אלה החותמים: זלה"ה מחסרים הלמ"ד, וצריך לחתום: זללה"ה.

ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד[38]; אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ[39]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם[40] שָׁוִים[41].

38) שהרי נאמר: "איש אמו ואביו תיראו" - הרי כאן שנים. 39) בעלה, שמשועבדת לו. ואם אין בעלה מקפיד, חייבת בכל דבר האפשרי כמו האיש (ש"ך ליו"ד סי' רמ ס"ק יט). 40) האיש והאשה. 41) קידושין ל, ב. ובנוגע לנתאלמנה - מקורו בירושלמי פאה פ"א, ה"א.

ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִימֵם[42], וְלֹא יְצַעֵר[43] בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל גְּזֵרַת הַכָּתוּב[44] וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן? אֲפִלּוּ הָיָה לוֹבֵשׁ[45] בְּגָדִים חֲמוּדוֹת[46] וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּפְנֵי הַקָּהָל, וּבָא אָבִיו וְאִמּוֹ[47] וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִימֵם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק[48] וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ. שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה - לֹא הָיָה יָכוֹל לְפַרְכֵּס[49] בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם כִּרְצוֹנוֹ.

42) שם לב, א. ואע"פ שרבינו פסק לעיל ה"ג שכיבוד אב אינו אלא משל האב - בכל זאת אסור לבן לצערו ולהכלימו אפילו כשהכיס הוא שלו. כי הבדל יש בין כיבוד לצער,

שאפילו הוא מאבד לו את כל ממונו אסור לבן לצערו (כסף־משנה ורדב"ז). וגירסת רבינו בגמרא שם... "ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו? מכלימו שאני (=שונה), וכי הא דרבה" וכו' (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק יח). ולדעת הלחם־משנה, כוונת רבינו, אחרי שהשליך האב את הארנק אסור לבן לצערו, כי "מה שהיה היה", אבל ודאי טרם שהספיק להשליך את הכיס, מותר לבן להכלימו ולמנעו מלהפסיד את ממונו, כי אינו מצווה על כיבוד שיש בו חסרון כיס, וכן דעת הרמ"ה בטור יו"ד סי' רמ. 43) ובכת"י תימן: יצעוק. 44) שאמר: כבד את אביך ואת אמך וגו'. 45) בדפוס רומי ר"מ, וכן בויניציאה שי"א, חסרה כל הפיסקה, ולפיכך הקפתיה בסוגריים. 46) מלשון הכתוב בבראשית כז, טו. 47) בכת"י תימן: או אמו. 48) קידושין לא, א. וכתב הש"ך ביו"ד שם ס"ק א: אבל מותר (לבן) לתבעו בדין. 49) להתלבט ולהתחבט. ובחולין פ"ב, מ"ו: "עד שתפרכס ביד וברגל" - שתנענע באבריה.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עֲלוֹ עַל בָּנָיו[50] וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל[51], אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם[52]; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל[53].

50) לדרוש מהם יותר מדאי. 51) שיסרבו לשמוע לו ויבעטו בו. 52) אם פגע בכבודו. 53) קידושין לב, א. ונפטר הבן מעונש, אם לא כיבדו (רדב"ז ח"א תקנד).

ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ[54], שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[55].

54) אומרים לו: "פלוני זה בשמתא", והוא מרוחק מהציבור, ואין יושבים עמו בארבע אמות, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז ה"ב, וה"ד. 55) שגורם שיבעט בו, וב'נמוקי יוסף' למועד קטן יז, א מפרש: "שמא לא יוכל לעמוד בפני יצר הרע, ויגביה ידו על אביו ויתחייב מיתה". וכן עשתה שפחתו של רבי, כשראתה אדם מכה את בנו הגדול, אמרה: יהא אדם זה כשמתא (מועד קטן שם). ואינו נקרא גדול לעניין זה, רק אחר כב או כד שנה (רש"י לקידושין ל, א ד"ה משיתסר, וביו"ד סי' רמ סעיף כ). וכשהוא נשוי, אפילו פחות מגיל זה נקרא גדול (רש"ל לקידושין שם, סימן סח).

י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה[56] דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ - מִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם עַד שֶׁיְּרֻחַם עֲלֵיהֶן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ[57], וְיַצֵּוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם[58].

56) נתבלבלה. 57) קידושין לא, ב: רב אסי היתה לו אם זקנה, אמרה לו: אני רוצה תכשיטין, עשה לה. אמרה לו: אני רוצה להנשא לגבר, שיהיה יפה כמוך, עזבה והלך לארץ ישראל. 58) מצד המוסר וההגינות. והראב"ד קובל: אין זו הוראה נכונה, אם הוא ילך ויניחם, למי יצוה לשמרם, והרדב"ז ממליץ על רבינו, שדווקא ביחס לבנה, אינה מתביישת ממנו, וגם אינו יכול לגעור בה, אבל אחרים גוערים בה, ואפשר ע"י הכאה תחזור משטותה, ומעשים בכל יום כיוצא בזה, אבל הבן אי־אפשר לו לעשות פעולות אלו, נמצאו דברי רבינו נכונים וצודקים.

יא. הַמַּמְזֵר[59] חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר[60] עַל מַכָּתוֹ וְקִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[61]. אֲפִלּוּ[62] הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[63]. רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[64]! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ[65].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ".

אבל ה'טור' כתב ש"אביו רשע, כל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו".

ויש לומר שמחלוקתם תלויה לכאורה בשני הפירושים ברש"י על הפסוק "וימת תרח בחרן". א. "ולמה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהיה הדבר מפורסם לכל, ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו כו'". ב. "ועוד, שהרשעים בחייהם קרויים מתים".

התירוץ ש"שלא יהיה הדבר מפורסם", מתאים לדעת הרמב"ם כי זה שהיה רשע אינו סיבה שלא לכבדו, אבל התירוץ ש"הרשעים בחייהם קרויים מתים" מתאים לדעת ה'טור' שאין חיוב בכבוד אביו רשע.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 309
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

59) שנולד מאיסור ערוה, כגון שבא אביו על אחותו והוליד את זה. 60) ממיתה. 61) שנאמר: "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך. וזה שבא על ערוה, אינו עושה מעשה עמך - כל עוד שלא עשה תשובה (יבמות כב, ב). 62) בכת"י תימן: שאפילו. 63) וכן פסק הרי"ף ליבמות שם, אע"פ שהבן פטור על הכאתו וקללתו, כשלא עשה אביו תשובה - אבל איסור יש בהכאתו, אפילו כשלא חזר בתשובה, כמו ששנינו (סנהדרין פה, ב): "לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית". וראה לעיל פ"ה הי"ב, ובביאורנו שם אות מט. ואע"פ שבהל' מלוה פ"ד ה"ד, פסק רבינו: "הניח להם אביהם פרה וטלית של ריבית וכל דבר המסוים, חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, במה דברים אמורים כשעשה תשובה... אבל אם לא עשה תשובה, אין חוששים לכבודו, ואפילו דבר המסוים אין מחזירים". ומקורו בבבא־מציעא סב, א - הרי שאינם חייבים בכבודו? שם מדובר כשמת בלא תשובה, שאינו יכול עוד לתקן את אשר עיוות, וכאן מדובר כשאביו חי, ויש תקוה שיחזור בתשובה, ונמצא הבן עבר למפרע, והדבר ברור, שהחי מצטער (רדב"ז). וב"אור שמח" הביא ראיה לדעת רבינו שממזר חייב בכבוד אביו, שכן בסנהדרין עא, א אמרו: שאם אמו אינה ראויה לאביו, כגון שהיא אסורה

עליו בעונש כרת או מיתת בית־דין (שהבן הנולד מהם הוא ממזר), נידון הבן כסורר ומורה, אם חטא ולא שמע לקולם, ככתוב: בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו וגו', והרי שם לא עשה אביו תשובה, שהרי אמו נמצאת אצל אביו, ובכל זאת נתחייב אם לא שמע לקולם, והרי כל ענשו מתחייב מצד כיבוד הורים, שהרי אם רצו אביו ואמו למחול, מוחלים לו, ראה לקמן פ"ז ה"ח, ומכאן שגם ממזר מצווה על כיבוד אב ואם. 64) שהרי מצערו בכך, וגם פוגע בכבודו. 65) קידושין לב, א. והוא יבין מעצמו ולא יתבייש (יו"ד סי' רמ סעיף יא).

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[66] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ - כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי[67].

66) של החכמים, כגון הדלקת נר חנוכה או נר של שבת, ראה הל' שבת פ"ה, ה"א. 67) יבמות ו, א. ובבבא־מציעא לב, א הדגישו: "אני ה' אלהיכם - כולכם חייבים בכבודי". וראה רש"י ליבמות ה, ב ד"ה כולכם. ואפילו מצוות של "דבריהם" - הואיל והתורה ציותה (דברים יז, יב): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", הרי הם כדברי תורה (כסף־משנה), וכלשון רבינו פ"א, ה"ב: "ואחד הדברים שעשאום סייג לתורה... מצות־עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחד מהם, עובר בלא־תעשה".

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה[68]: אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה[69]. וְתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם[70].

68) כגון לקבור את המת או ללוותו. 69) קידושין לב, א. וכל זה במצוה שזמנה עובר, שאילו אין זמנה עובר, אפילו אם אין אחרים לעשותה עוסק תחילה בכבוד אביו, ואח"כ הוא מתפנה לעשיית המצוה (כסף־משנה בשם הרא"ש). 70) כמו ששנינו (פאה פ"א, מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובמגילה טז, ב אמרו: "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר (י"ד שנים למד תורה בבית עבר), לא נענש" על ביטול כיבוד אביו, כשפירש מאביו, ועל שאר כל השנים שנשתהה בבית לבן נענש (רש"י שם).

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם! - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו[71].

71) קידושין לא, א. וכן במשנה כריתות כח, א. וראה הל' אישות פט"ו, ה"כ: "וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו... ויהיה בעיניה כמו שר או מלך". ומובן, שאם נתגרשה מאביו, כבוד שניהם שוה, ולאיזה מהם שירצה יקדים, כמבואר בקידושין שם, וכן נפסק להלכה ביו"ד סי' רמ, סעיף יד.

טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אִשֶּׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כְּבוֹד אָבִיו[72]. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת[73]; אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָהּ - אֵינוֹ חַיָּב[74]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוֹד אָבִיו[75].

72) כתובות קג, א, שנאמר: "כבד את אביך" - "את" לרבות אשת אביך. ושם מסופר, שרבינו הקדוש ציוה לבניו לפני מותו: "הזהרו בכבוד אמכם", והתכוון לאם חורגתם, שלאחר מותו אינם מצווים על כיבודה מצד הדין, אלא משום צוואתו. 73) שם, שנאמר "את אמך" - לרבות בעל אמך. 74) וביו"ד סי' רמ סעיף כא, מסיים: "ומכל־מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה". שהרי רבינו הקדוש ציוה לכבדה אף לאחר מותו, וכנ"ל אות סט (באר הגולה, שם). 75) כתובות שם "ואת אמך" - וא"ו יתירה, לרבות את אחיך הגדול. וביו"ד שם סעיף כב, מציין: "בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו". וראה ב"מגילת אסתר" ל"ספר המצוות" לרבינו שרש שני, שדעת רבינו, שהקטן חייב לכבד את אחיו הגדול, אפילו לאחר מיתת ההורים. תדע, שהרי לא התנה רבינו בחיוב כבוד אחיו הגדול שהוא רק בחיי ההורים, כדרך שהתנה באשת אביו. וראוי להעיר שביו"ד שם סעיף כד, אמרו: "חייב אדם לכבד חמיו". ומקורו במדרש 'שוחר טוב' תהלים ז, שכן דוד אמר לשאול חותנו (שמואל־א, כד, יב): "ואבי ראה גם ראה - מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו כאביו".

~ יום שני ה' ניסן ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) עונש בן סורר ומורה ומקור אזהרתו. תנאי האכילה שיתחייב עליה כזולל וסובא, הגיל המדוייק של חיוב בן סורר ומורה. בן סורר שמחלו לו הוריו קודם שייגמר דינו. אם הבת נידונית כסוררת ומורה. ירושת בן סורר שנהרג, למי?

א. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2], הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה בּוֹ סְקִילָה[3]; וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר[4], וְהֵיכָן הִזְהִיר? לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם - לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים; וְזוּ אֲכִילַת בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[5], שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת שֶׁאָכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹלֵל וְסֹבֵא. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעַבְתָּנוּת, וְסוֹבֵא - הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעַבְתָּנוּת[6].

2) דברים כא, יח־כא. 3) "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת" (שם כא). 4) סנהדרין נו, ב. וראה לעיל פרק ה, ובביאורנו שם. 5) שם סג, א. ואף על פי שאין לוקים על לאו שבכללות, ולאו זה כולל דברים הרבה, כמבואר לעיל

הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ג - "כיוון שהענוש מפורש, לא נחוש לאזהרה אם היא מן הדין או מן לאו שבכללות" (ספר המצוות לרבינו לא־תעשה קצה). 6) זכר לדבר, שנאמר (משלי כג, כ): "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו" (סנהדרין ע, א). וכתב "החינוך" מצוה רמח: "משורשי המצוה: לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסיבת ריבוי האכילה ושתייה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט", וכן אמרו חז"ל (ברכות לב, א) "מי גרם ליך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך". ודרך כלל אמרו (שם): מילוי הכרס יביא לחטאים רעים ... שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבונות במושכל וביראת ה', היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים ובהתגבר עיסת החומר, תיחלש עיסת הנפש.. ועל כן תמנענו תורתינו לטובתנו מהרבות באכילה ושתייה פן יתגבר החומר על הנפש עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי...".

ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ - דְּבָרִים הַרְבֵּה[7] יֵשׁ בָּהֶם[8], וְהֵן כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[9]. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיִקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן בְּזוֹל[10]; וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו[11] בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּן רֵיקָנִין וּפְחוּתִין[12]; וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי, מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ מְבֻשָּׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים[13], וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג[14] כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים[15] שׁוֹתִים. וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָרִין[16] מִבָּשָׂר זֶה בִּמְלוּגְמָא אַחַת[17], וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לוג[18] מִיַּיִן זֶה בְּבַת אַחַת. גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיו[19]; אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים[20], וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[21]. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת פָּזוּ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מִצְוָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם [אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם] - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּאֲכִילָה זוֹ אֶלָּא עַל קוֹלָם. יָצָא זֶה שֶׁעָבַר בָּהּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[22], אוֹ שֶׁאֲכָלָהּ בִּדְבַר מִצְוָה[23]. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת עִם הַחֲבוּרָה הָרָעָה שֶׁאוֹכֵל עִמָּהֶם בִּדְבַר מִצְוָה[24], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[25], אֲפִלּוּ אֲכָלוֹ בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26] שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ מִגְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים[27] וּרְמָשִׂים[28], אֲפִלּוּ אָכַל בְּתַעֲנִית צִבּוּר[29] שֶׁהִיא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם[30] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[31].

7) תנאים והגבלות. 8) בכתב יד תימן: בה. 9) שנתקבלה איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) אבל ביוקר - לא ימצא כל כך הרבה כסף לגנוב, וממילא לא ימשיך באכילה זו (סנהדרין ע, א וברש"י). 11) שאינו פוחד שם מאביו. 12) שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, לא ימשיכו בה הרבה (שם עמוד ב וברש"י). 13) שאין להם שהות לבשל כל צרכו, הואיל ועושים מעשיהם בסתר. וראוי להעיר שבגמרא שם (עמוד א) אמרו: "בשר חי", ופירשו: שזהו מבושל ואינו מבושל. ולפי זה יש לגרוס בדברי רבינו: ויאכל הבשר חי; מבושל ואינו מבושל. 14) במים. ובכתב יד תימן: מזוג ואינו מזוג. וכן בגמרא שם, שלא נתן בו מים הרבה, כי אם הוא מזוג מלוא צרכו - לא יבוא להמשיך בשתייתו (רש"י שם). 15) הסובאים. 16) שמשקלם ארבעת אלפים ות"ת שעורים בינוניות. וכדברי רבינו בהלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב: "הדינר שש מעין והמעה משקל שש עשרה שעורות". 17) אכילה אחת בלי הפסק, כאילו היא בלגימה אחת. שלא בלע החתיכה הראשונה עד שנתן השנייה לתוך פיו (רדב"ז). ובתוספתא סנהדרין פרק י"א, משנה ב שנינו: "אין נעשה בן סורר ומורה עד שייתן לתוך פיו כשיעור". והכוונה לאכילה בלי הפסק וכנ"ל. 18) שהן שתי רביעיות "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרים וחצי דינר בקרוב" (הלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב). והן כשיעור שלוש ביצים, וראה בהלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו, הלכה ד. 19) שפוחד שלא יראנו אביו. 20) אין זה מצוי לו לגנוב בכל עת. 21) הואיל ובכל המקרים הנזכרים אינו עלול להימשך ולהתמיד בהם, אין לחוש לו (סנהדרין עא, א), שכל חטאו של בן סורר ומורה אינו אלא משום סופו, כי ירדה תורה לסוף דעתו, שסופו לכלות נכסי אביו ומבקש הרגלו (לזלול בשר ולסבוא יין) ואינו מוצא, "ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב" (שם עב, א). ולפיכך כשאין דרכו להימשך אחרי האכילה המכוערת אין מחייבים אותו. 22) שאפילו בקול אביו שבשמים אינו שומע (ירושלמי שם פרק ח, הלכה ב). 23) "יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים" (שם) והרי הוא עושה מצוה, ואינו חייב אלא כשיעשה עבירה באכילתו. 24) בסעודה של מצוה, כגון נישואין וברית מילה, או אכילת קדשים. 25) שגנב ממעות מעשר שני, וקנה ממנו בשר ויין ואכלו בירושלים, וזוהי דרך מצוותו, ככתוב (דברים יד, כו) "ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר". 26) שהיו סועדים בבית האבל כשבאו לנחמו, ראה לקמן הלכות אבל פרק י"ג הלכה ח. 27) עופות טמאים, ככתוב (ויקרא יא, יג) "לא יאכלו שקץ הם". 28) הם שרצים הרומשים על הארץ (סנהדרין ע, ב וברש"י). וראה לעיל הלכות עדות פרק י הלכה ב ובביאורנו שם, וכן בהלכות סנהדרין פרק י"ט, הלכה ד. ובהלכות שבועות פרק ה, הלכה ה. 29) שבית דין גוזר על הציבור להתענות. 30) כדברי רבינו בהלכות תעניות פרק א, הלכה ד: "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים". 31) סנהדרין ע, ב.

ג. אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר הָעוֹף - פָּטוּר. וְאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהִשְׁלִים הַחֲמִשִּׁים דִּינָרִים מִבְּשַׂר הָעוֹף[32] - חַיָּב. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן - פָּטוּר[33].

32) כזית ממנו (רש"י שם). 33) שם.

ד. אָכַל בָּשָׂר חַי וְשָׁתָה יַיִן חַי[34] - פָּטוּר; שֶׁזֶּה קֶרִי[35] הוּא, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה[36]. וְכֵן אִם אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִמְלִיחָתוֹ[37], אוֹ שָׁתָה יַיִן מִגִּתּוֹ[38] - פָּטוּר; שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה.

34) בלתי מזוג במים. 35) מקרה, שאין אדם נוהג לאכול בשר ויין כשהם חיים. 36) שם עמוד א. ואמר החכם (שער השמים יג): "הדברים המקריים אינם תמידיים". 37) שיצא ונחלף טעמו במלחו. 38) כשהוא יוצא מן הגת ועדיין מתוק הוא, ואינו טוב כיין ישן, וכל זמן שהוא תוסס (=רותח) הוא נקרא "יין מגיתו" ואינו טעים לשתייה (סנהדרין ע, א). ושם העלו דיעה שנייה, שבנוגע ל"סורר ומורה" אינו נקרא סובא עד שישתה יין שעברו עליו ארבעים יום מסחיטתו בגת, ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי. וראה הלכות איסורי מזבח פרק ו, הלכה ט לעניין נסכים, שאין מנסכים על המזבח "יין מגיתו שלא שהה ארבעים יום". ומקורו בעדויות פרק ו, משנה א.

ה. לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב קָטָן[39] שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל הַמִּצְוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגָּדַל וַהֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת[40]. הָא כֵּיצַד[41]? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, עַד שֶׁיַּקִּיף[42] כָּל הַגִּיד[43]; וְאַחַר שֶׁיַּקִּיף הַשֵּׂעָר כָּל הַגִּיד - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ נִסְקָל.

39) פחות משלוש עשרה שנה. 40) שנאמר: "בן סורר" - בן ולא איש (משנה בסנהדרין סח, ב). 41) מהו הזמן, שיצא מכלל קטן, ולכלל איש שגדל - לא בא. 42) בכתב יד תימן: עד שיקיף השיער. 43) שם, שנאמר: וכי יהיה לאיש בן - בן הסמוך לגבורתו של איש.

ו. כָּל יָמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[44]. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ[45] וְיִהְיֶה עֻבָּרָהּ נְכָר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[46], וְנֶאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - וְלֹא אָב[47] סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא לָמַדְתָּ[48], שֶׁאִם הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49].

44) שצמחו לו אחרי יג שנה. אבל אם הביא שערות לפני יג שנה אינם אלא שומא בלבד, כדברי רבינו בהלכות אישות פרק ב, הלכה י. 45) ממנו, אחרי שהביא שתי שערות. 46) לעיבורה, שאז מכירים אם מעוברת היא, ככתוב (בראשית לח, כד) "ויהי כמשלוש חדשים... וגם הנה הרה". 47) סנהדרין סט, א. "בן - ולא הראוי לקרותו אב". 48) מכאן אתה למד. 49) שאם נתקבל מפי השמועה, שאינו נסקל משיקיף כל הגיד, על כורחך, הכוונה קודם שישלים שלושה חדשים, כי לאחר שלושה חדשים ממילא אינו נסקל, אפילו כשלא הקיף השיער, שהרי אז הוא "אב", נמצא: הקיף שער - אף על פי שלא מלאו שלושה חדשים; מלאו שלושה חדשים - אף על פי שלא הקיף שיער, אינו נעשה סורר ומורה (שם).

ז. כֵּיצַד דָּנִין בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מְבִיאִין אוֹתוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ תְּחִלָּה לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[50] וְאוֹמְרִין לָהֶן: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְקָנָה בָּשָׂר וְיַיִן בַּמֶּה שֶׁגָּנַב, וְאָכַל אוֹתָהּ אֲכִילָה הָאֲמוּרָה אַחַר הַהַתְרָאָה[51]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר חַיָּבֵי מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ אֹתוֹ[52] וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. חָזַר וְגָנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ - אָבִיו וְאִמּוֹ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים[53], וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁגָּנַב וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הָאֲמוּרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[54]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת אַחֲרוֹנָה. אֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים[55] הֵם הָאַחֲרוֹנִים[56]. וְאַחַר שֶׁמְּקַבְּלִין עֵדוּתָן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שֶׁמָּא הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד. אִם לֹא הִקִּיף וְלֹא שָׁלְמוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - גּוֹמְרִין דִּינוֹ כְּדַרְכּוֹ כָּל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵנוּ זֶה - זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם[58].

50) המוסמך לדון דיני מכות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה ד. 51) שהתרו בו הוריו, בפני עדים אחרים, אבל אביו ואמו אין נאמנים עליו (סנהדרין עא, ב וברש"י). 52) ואין ייסור זה אלא מלקות, כתוב כאן: בן סורר ומורה, וכתוב (דברים כה, ב) "והיה אם בן הכות הרשע" מה שם מלקות אף כאן מלקות (שם). אבל אינו לוקה משום: לא תאכלו על הדם (ראה לעיל הלכה א), שאין לוקים על לאו שבכללות, אלא, לאו זה משמש אזהרה לעונש המלקות (שם סג, א ובתוספות דיבור המתחיל משום). 53) הדן דיני נפשות. 54) אביו ואמו. 55) העדים הראשונים. 56) תוספתא שם פרק י"א, משנה ג "בננו זה מלמד שאחד מן הראשונים מצטרף עם האחרונים לחייבו מיתה". 57) הדיינים שחייבוהו מלקות. 58) שם עא, א.

ח. וְאִם מָחֲלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ[59] קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר דִּינוֹ[60] - פָּטוּר[61].

59) ואפילו אחד מהם, וכמבואר בירושלמי שם פרק ח, הלכה ו. 60) אפילו לאחר שתפשוהו והביאוהו לבית דין. 61) ירושלמי שם: "ואפילו עמד בדין - בשלא נגמר דינו, אבל אם נגמר דינו לא", שהרי הוא כהרוג, וכמבואר בסמוך. וראוי להעיר, שרש"י בסנהדרין פח, ב מפרש: "אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין... שהכתוב תלה בהם: ותפשו אותו". נראה מדבריו שאם כבר הביאוהו לבית דין אינם יכולים למחול, אבל דברי רבינו מקורם בירושלמי הנ"ל (משנה למלך).

ט. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף הַשֵּׂעָר

מִלְּמַטָּה - פָּטוּר[62]. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, אֲפִלּוּ הִזְקִין - כָּל עֵת שֶׁיִּמָּצֵא יִסָּקֵל; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהָרוּג וְאֵין לוֹ דָּם[63].

62) שנשתנה גופו, והרי אילו היה חוטא עכשיו היה נפטר, כמבואר לעיל הלכה ה. 63) משנה בסנהדרין עא, ב.

י. הָיָה אָבִיו רוֹצֶה[64] וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אִמּוֹ רוֹצָה וְאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ. הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ - וְלֹא גִדְּמִים; וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ - וְלֹא חִגְּרִים; וְאָמְרוּ - וְלֹא אִלְּמִים; בְּנֵנוּ זֶה[65] - וְלֹא סוּמִים; אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - וְלֹא חֵרְשִׁים[66].

64) להביאו לבית דין ולהאשימו. 65) משמע שמראים אותו באצבעם. 66) כשהבן אומר להם: איני רוצה לשמוע בקולכם, אינם שומעים, ואף על פי שרואים אחרי כן, שאינו מקיים מצוותם? - התורה אמרה: איננו שומע בקולנו, משמעו, שבשעת הקול, שמעו ממנו: שאינו מקבל דבריהם (שם עמוד א וברש"י).

יא. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא שֶׁיִּסָּקֵל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. אֲבָל הַבַּת - אֵינָהּ נִדּוֹנֶת בְּדִין זֶה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּאִישׁ[67]. שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּן - וְלֹא בַּת[68], וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[69].

67) ולא תבוא ללסטם את הבריות, כדרך הבן, ראה בביאורנו לעיל הלכה ב. 68) שם ע, א. ושם הנוסח: "אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה, שהכול מצויים אצלה בעבירה (כשלא תמצא הרגלה לזלול ולסבוא תעמוד בפרשת דרכים ותרגיל הבריות לעבירה בשביל אתנן - רש"י), אלא גזירת הכתוב היא: בן - ולא בת". 69) שניהם ספק זכר ספק נקיבה, ואין עונשים מספק.

יב. טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע[70] וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְּׁעַת הַתְּרָאָה[71].

70) שניתחוהו ומצאו את גידו וביציו טמונים בגוף (רשב"ם לבבא בתרא קכו, ב). 71) משמע מזה, אילו היה נקרע לפני ההתראה, ונמצא בן, נעשה בן סורר ומורה, אולם בדפוס ויניציאה שי"א וכן בכתב יד תימן הנוסח: משעת הווייה. כלומר, משעת לידה, צריך שיהיה זכר גמור, ואפילו נקרע לפני ההתראה, אינו נעשה סורר ומורה, וזה בהתאם לגירסת התלמוד (בבא בתרא קכו, ב) "עד שיהא בן משעת הווייה" וכפירוש הרשב"ם שם, והשווה הלכות נחלות פרק ב, הלכה ג.

יג. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה צָרִיךְ הַכְּרָזָה. כֵּיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו? כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל: בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי סָקַלְנוּ פְּלוֹנִי מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[72].

72) סנהדרין פט, א, כדי לרדות את האחרים, שנאמר (דברים כא, כא) "וכל ישראל ישמעו ויראו" והשווה לעיל פרק ג, הלכה ה, והלכות עדות פרק י"ח, הלכה ז.

יד. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֲרֵי הוּא כְּכָל הָרוּגֵי בֵּית דִּין שֶׁמְּמוּנָּם לְיוֹרְשֵׁיהֶן[73]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה - הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו[74].

73) כמבואר לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. בניגוד להרוגי המלך, שממונם למלך, ראה לקמן הלכות מלכים פרק ד, הלכה ט. 74) ואין חושדים בו שמא עיניו נתן בממונו, ולפיכך לא מחל לו וגרם לסקלו (רדב"ז). וכן מצינו באחאב, אחרי ששמע כי מת נבות, ויקם "לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו" (מלכים־א כא, טז), ואמר רב יהודה (סנהדרין מח, ב) נבות - בן אחי אחאב היה, וירד ליורשו בתורת דודו, הרי שלמרות זה, שגרם למותו, לא הפסיד את ירושתו, וכן מצינו (שמואל־ב יד, ז) "ונמיתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש" ומפרש הרד"ק: הם מתכוונים להרוג את בני, כדי שיירשו נכסי בעלי, ואין כוונתם לגאול את דם אחיו הנרצח, כי לא נתחמם לבבם על זה, אלא לרשת את נחלתו הם באים. הרי, שגואל הדם ההורג את הרוצח, יורשו, אם אין לו בנים (אור שמח).

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּיעָן

~ יום שלישי ו' ניסן ~

הִלְכוֹת אֵבֶל

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[1]. וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה[2], שֶׁהֵן מֵעֵין[3] קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[4]. ב) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן גָּדוֹל לְקְרוֹבִים. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל. ד) שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם אֶלָּא לְקְרוֹבִים בִּלְבַד.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[5]

1) מתבארת בו המצוה להתאבל על הקרובים ומקורה בתורה. מאימתי יתחייב אדם באבל קרוביו שמתו, ובהרוגי מלכות שאין מניחים אותם להיקבר. תינוק שמת ביום היוולדו מה דין אבלו. ההבדל בין הרוגי מלכות להרוגי בית דין באבלם ובקבורתם. הפורשים מדרכי ציבור, והמומרים והמוסרים שמתו - מה דינם באבל. המאבד עצמו לדעת - איך מתעסקים עימו ושאר דברי אבלו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. שֶׁנֶּאֱמַר:

וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיְיטַב בְּעֵינֵי יְיָ[6]. וְאֵין אֲבֵלוּת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה[7]; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה יָמִים - אֵינוֹ דִין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים - נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה[8]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[9].

2) כמבואר לקמן פ"א, ה"ט. 3) בספר שופטים, הדן בתפקידי השופטים וסמכותם. 4) מענין. 5) הנזכרת בהרוגי בית־דין, ככתוב (דברים כא, כג): "כי קבור תקברנו ביום ההוא", וכבר הדגיש רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ו, ה"ח: "ולא הרוגי בית־דין בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", וראה לקמן פ"ד ה"ח, דינים מפורטים בזה. 6) לאכול קדשים ביום אנינותו על מות בניו, ומכיון שנדחית אכילת קדשים, שהיא מצות־עשה של תורה מפני האנינות, סובר רבינו שהאנינות, שהיא אבלות על הקרובים ביום הראשון למותם, היא מצות־עשה מן התורה (רדב"ז). וראה זבחים קא, א שאכילת קדשים באנינות, אסורה בקל־וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו" - קדשים (=החמורים ממעשר) לא כל־שכן. וב'ספר המצוות' עשה לז, כותב רבינו: "שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (ויקרא כא, ב־ג)...מצוה זו עצמה היא מצות אֵבל. כלומר, שכל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה, פֵּרֵש בכהן, שהוא מוזהר על הטומאה, שיתטמא על־כל־פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו בדיני האבלות... ובפירוש אמרו (מועד קטן יד, ב) "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אי אבלות דמעיקרא (שמלפני הרגל) הוא - אָתי 'עשה' דרבים (=שמחת החג שהיא מוטלת על כל ישראל), ודחי 'עשה' דיחיד". הנה נתבאר שחיוב האבלות הוא דאורייתא, ושהיא מצות־עשה". 7) דעת הגאונים הובאה ברי"ף לברכות פ"ב, וכן אמרו בגמרא שם טז, ב: שנאמר (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר", הרי שהאבל והמרירות אינם אלא יום אחד. וראה ברבינו יונה שם, שמביא שיטת "רבני צרפת" שאפילו האבילות של יום ראשון אינה אלא מדברי חכמים, ואע"פ שהאנינות היא דין תורה - אנינות לחוד, ואבילות לחוד. ומה שאסור באנינות - מותר באבלות, דוגמא לכך, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 8) שאין אבלות אלא יום ראשון בלבד, ואין למדים דבר מקודם מתן־תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג, ה"ה), והשווה שבת קלה, א "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". 9) ירושלמי כתובות פ"א, ה"א. ובירושלמי במועד קטן שם, דרשו: "והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח, י) - מה חג שבעה, אף אבילות שבעה". וכן בבבלי כ, א.

ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[10]. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינוֹ אָסוּר בִּדָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן[11]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ דָּוִד וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד[12] טֶרֶם שֶׁיִּקָּבֵר[13].

10) לאחר שישימו את המת בקבר וימלאו הקבר עפר (מועד קטן כז, א). ובמדרש "שוחר טוב" פט"ז: "לא נקראו (=האבות) קדושים, עד שניתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר: לקדושים אשר בארץ המה". גולל - אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו, מלשון: "וגללו את האבן" (רמב"ן ב'תורת האדם'). ורבינו בפירוש המשנה (אהלות פ"ב, מ"ד) אומר: "ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר, כאמרו: "אבן גלל" (עזרא ו, ד) ענינו מתגלגלת". 11) כגון תספורת וכיבוס, רחיצה וסיכה וכו', כמבואר לקמן פ"ה, ה"א. 12) אשר ילדה אשת אוריה לדוד (שמואל־ב יב, טו, כ). 13) שעדיין לא חלו עליו דיני אבלות, אבל דיני אנינות חלים על האונן, משעת מיתת המת עד שיקבר, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ו.

ג. הֲרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר[14], מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן וְלִסְפֹּד שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים? מִשֶּׁיִּתְיָאֲשׁוּ לִשְׁאֹל[15] לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּגְנֹב אוֹתָן[16].

14) מחמת שנאה וכדומה. 15) בכת"י תימן: מלשאול. 16) מתאבלים עליהם, כי נדיר מאד הוא שיצליחו לגנבם (מסכת שמחות פ"ב, הי"א). וכתבו הרמב"ן והרא"ש, הובאו דבריהם בכסף־משנה, אין הדברים אמורים אלא בהרוגי מלכות, שמונעת קבורתם מחמת שנאה, כגון הרוגי ביתר וכדומה, שגזירתה אינה עשויה להבטל, אבל מי שלא הניחו השלטון להקבר עד שיפדוהו בממון הרבה, לא חלה עליו אבילות, כי אפשר שיתפייס השלטון בסכום קטן וירשוהו להקבר. וזהו שהדגיש רבינו: "שאין מניחים אותם להקבר" - שאין הדבר תלוי בממון, אלא בחסדי המלכות לבטל גזירתה הזדונית (כסף־משנה).

ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר[17] אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתּוּ חַיָּה רָעָה - מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים - אֵין מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[18] אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקֵּשׁ[19].

17) שמחות שם, הי"ב. וב"העיטור" אות ק מביא בשם תשובת הרי"ף שאין חיוב אבלות אלא אם טבע במים שיש להם סוף, כי אז בידוע שהוא מת, כי אילו היה חי היה יוצא מן המים לעינינו, אבל אם טבע במים שאין להם סוף שהוא בחזקת חי, ואין מתירים את אשתו להנשא לאחרים, שמא יצא במקום אחר ולא ראינוהו, כמבואר בהל' גירושין פי"ג הט"ז - אין מתאבלים עליו. כי אם תחמיר להתאבל עליו, יחשבוהו כמת ויבואו להתיר את אשתו להנשא, וכן ביו"ד סי' שעה סעיף ז. ודעת רבינו סתומה בזה, וכנראה שסובר הואיל ואבילות ביום ראשון היא מצות־עשה מן התורה - אין לדחותה משום חשש שמא יבואו להתירה להינשא, ויתכן שגם הרי"ף עצמו לא נתכוון אלא בשאר הימים שהאבילות בהם אינה אלא מדבריהם בלבד, ועדיין הדבר צריך הכרע (רדב"ז). 18) שניהם יחד, ומספיק שהראש יצטרף לשיעור הרוב, אבל ראש בלא רוב הגוף או להיפך - אין מתאבלים עליו ('פרישה' ליו"ד שם, אות יט).

19) שמחות שם. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים - אם הם שם בשעה שנמצא, מתאבלים אותו היום בלבד, שאין זה גרוע מדין "ליקוט עצמות אביו", שמתאבל הבן עליהם כל היום, ראה לקמן פי"ב ה"ח (יו"ד שם, סעיף ז).

ה. מִי שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה[20] אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ, וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶן מִלְּלַוּוֹתוֹ מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וּמַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל[21].

20) לעיר. 21) מועד קטן כב, א. וההולכים עמו מונים משיקבר, וראה לקמן פ"ז, ה"ד. וכתב הרדב"ז: אבל אם נקבר בעיר עצמה, אע"פ שהוא חוץ לתחום, אין אבילות נוהגת עד שיחזרו הקוברים וידעו כולם שנקבר.

ו. הַנְּפָלִים[22] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[23]. וְכֹל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[24] בְּאָדָם[25] - הֲרֵי זֶה נֵפֶל[26]. אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[27].

22) ולד מת שהפילתו אמו, או שנולד חי ואינו בן קיום, ככתוב (קהלת ו, ג-ד) "טוב ממנו הנפל...ובחשך שמו יכוסה". 23) נדה מד, ב. 24) שלא חי שלשים יום משעת לידתו. 25) בניגוד לבהמה, שאם חי הולד שמונה ימים מותר לאכלו, ואינו נפל (שבת קלה, ב). 26) שנאמר (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה" - עכשיו נתברר שהוא בן קיום ולא קודם לכן (שם וברש"י). 27) שיום שלושים הרי הוא כיום שלפניו (בכורות מט, א), והשווה הל' בכורים פי"א, הי"ז. ואע"פ שבהל' יבום פ"א ה"ה, כתב רבינו: "ואם מת בתוך השלושים... הרי זה ספק נפל, ספק בן קיימא"? - אין מתאבלים על הספק (רדב"ז).

ז. וְאִם נוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[28], אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד - מִתְאַבְּלִים עָלָיו[29].

28) שלא שימשה עם בעלה כל ימי עיבורה, ועברו תשעה חדשים מששימשה עד שילדתו (רש"י לשבת קלו, א ד"ה לא נצרכא). 29) נדה מד, א "תינוק בן יום אחד... הרי הוא לאביו ולאמו... כחתן שלם". וביארו בגמרא שם עמ' ב, שהכוונה לענין אבילות שמתאבלים עליו, וכגון שנודע לנו שגמרו חדשיו. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו...הרי זה נהרג עליו... והוא שכלו לו חדשיו". וכתב הרמ"א באבן־העזר סי' קנו, סעיף ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחודש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה, הרי זה ולד של קיימא, ואע"פ שאמרו (יבמות מב, א): יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים (חודש תשיעי חסר) - כבר תמהו על זה רבים, שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר, שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". והשווה 'תוספות' לחולין מז, א ד"ה כל הני; וכן בע"ז כד, ב ד"ה פרה וחמור.

ח. בֶּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֶן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְרֻסָּס[30] אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה נֵפֶל; וְאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, וְלֹא מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶם[31].

30) מעוך לרסיסים, כלשון הכתוב (עמוס ו, יא) "והכה הבית לרסיסים". ובכת"י תימן, הנוסח: או מסורס. ואמנם במס' שמחות פ"א ה"ז שהיא המקור לדברי רבינו, כתוב: מחותך מפורט. ופירשו שם: שיצא הפוך מבטן אמו, שאינו יכול לחיות, וכן ברי"ף מועד קטן סוף פ"ג, וב'נמוקי יוסף' שם. 31) שאין מתבטלים ממלאכה עבורם (שמחות שם, וראה ב'נמוקי יוסף' למועד קטן שם. וביו"ד סי' שדמ, סעיף ח: "אין מתעסקין להספד ולוַוות". וכתב הש"ך שם: אבל בצרכי מיטה וקבורה מתעסקים עמהם. והראב"ד משיג, ולדעתו כל בן שמונה חדשים שמת לאחר שלשים יום אינו נפל, הואיל ושהה שלשים יום, הרי זה בן שבעה אלא שנתעכב בבטן אמו עוד חודש וראוי היה לחיות, שהרי כך אמר רבן שמעון בן גמליאל (שבת קלה, ב) "כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל"! ודעת רבינו, הואיל ובתוספתא (שבת פט"ז, ה"ד) חולקים החכמים עליו, ולדעתם אין שלשים יום מועילים בדבר, אלא חדשי ההריון קובעים בזה, הרי ממילא אין להתאבל עליו, שכבר אמרו (מועד קטן יח, א): "הלכה כדברי המקיל באבל". וכל זה, כשהוא בן שמונה ודאי, אבל אם אינו יודע באיזה חודש נולד, וחי שלשים יום, יצא מתורת נפל ומתאבלים עליו (רדב"ז).

ט. כָּל הַרוּגֵי מַלְכוּת[32], אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱרְגוּ בְּדִין הַמֶּלֶךְ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָן[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[34], וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר[35], וּמְמוֹנָם לַמֶּלֶךְ[36], וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶן[37]. אֲבָל כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין[38] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[39], אֲבָל אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[40]. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם אֲבוֹתֵיהֶן[41] עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[42], וּמָמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם[43].

32) שמרדו במלך. 33) ככתוב (יהושע א, יח): "כל איש אשר ימרה את פיך... לכל אשר תצונו יומת". 34) שמחות פ"ב, הי"א. 35) להספידם וכדומה, הואיל ואין חטאם אלא שביזו את המלך, אע"פ שנהרגו בדין המלכות - מיתתם היא כפרתם ואסור לבזותם יותר (לחם־משנה). 36) סנהדרין מח, ב. והשווה הל' מלכים פ"ד, ה"ט. 37) שמיתתם כיפרה עליהם (שם מז, ב). 38) על עבירות חמורות, שבית־דין ממית עליהן, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד, הלכה א. 39) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (משנה בסנהדרין מו, ב וברש"י). 40) ואין זה כבוד להרוג, ולפיכך אין כפרתו נמנעת בכך (שם וברש"י). 41) שאין קוברים רשע אצל צדיק. 42) כבר נתכפרו במיתתם ובזיונם, ומלקטים עצמותיהם לקברן בקברות אבותיהם (שם עמ' א וברש"י), והשווה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד הלכה ט. 43) סנהדרין מח, ב.

י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ

עַל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָן, וְאֵין נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן, וְכֵן הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין [וְהַמּוּמָרִים] וְהַמּוֹסְרִין[44] - כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן; אֶלָּא אֲחֵיהֶם וּשְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[45], שֶׁהֲרֵי אָבְדוּ שׂוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא.

44) מפורש לעיל הל' ממרים פ"ג, ה"ב. 45) שמחות פ"ב, ה"י. וכן נאמר (משלי יא, י) "ובאבוד רשעים רנה". וראה סנהדרין לט, ב. ושם מז, א אמרו: "יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור - יטמא? תלמוד־לומר: לא יטמא בעל בעמיו - בעושה מעשה עמיו". והשווה לקמן פ"ב, ה"ח. וכתב הטור יו"ד סי' שמה: "מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים... וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו". וב'מרדכי' למועד קטן פ"ג אות תתפו, מביא בשם רבי יצחק מוינא, שרבינו גרשום התאבל על בנו שהמיר עם אמו ומת. ובהגהות אשר"י לרא"ש שם פ"ג אות נט מביא: "רבינו גרשון התאבל על בנו כשהמיר דתו, ארבעה עשר יום. קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום", ע"פ דברי התלמוד (בבא־קמא כה, א) "ואביה ירוק ירק בפניה, הלא תכלם שבעת ימים — קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום".

יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[46] - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל דָּבָר[47], וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[48], וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[49], וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים[50], וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים[51]. וְאֵי זֶהוּ הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שֶׁעָלָה לַגָּג וְנָפַל וָמֵת[52], אֶלָּא הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגָּג! רָאוּהוּ שֶׁעָלָה מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מִצַּר[53], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּהוּ חָנוּק וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סִיפּוֹ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים[54], וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ וְאֵין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דָּבָר.

46) לרצונו ובהכרתו המליאה. 47) לקרוע עליו או ללוותו. 48) שמחות פ"ב ה"א, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (בבא־קמא צא, ב). וראה ע"ז יח, א "מוטב שיטלנה מי שנתנה (=הקב"ה), ואל יחבל הוא בעצמו". 49) כשחוזרים מהקבורה, עומדים המלווים סביב לאבלים שורה לפני שורה לנחמם, כדברי רבינו לקמן פי"ג, ה"א. 50) "דברים שאומרים בבית האבל" (לקמן פי"ב ה"ז), והם דברי שבח להקב"ה, ומסיימים בה: "מחיה מתים במאמרו, ברוך אתה ה' מחיה המתים" (כתובות ח, ב). 51) שמחות שם. אבל האבילות עצמה אינה אלא כבוד המתים. ואע"פ שאבילות יום ראשון מן התורה היא? לא חייבה תורה אלא למי שעושה מעשה עמך, ומאבד זה - אינו עושה מעשה עמך (רדב"ז). 52) שמא נפל מאונס ושלא מדעתו, ומתאבלים עליו. 53) שרוי בצער. 54) שמחות שם. הרי זה בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת (טור יו"ד סי' שמה). וקטן המאבד עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס, כשאול המלך (שירא, פן ידקרוהו הפלשתים ויתעללו בו, והחזיק בחרבו ונפל עליה, שמואל־א לא, ד), אין מונעים ממנו כל דבר (יו"ד שם סעיף ג). וכן אמרו ב'מדרש רבה' נח, פרשה לד "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - יכול כשאול? תלמוד־לומר אך" אין אך, אלא למעט. וביבמות עח, ב תבע הקדוש־ברוך־הוא את כבודו של שאול, "שלא נספד כהלכה", הרי שחייבים בהספדו (ביאור הגר"א שם, ס"ק ה).

~ יום רביעי ז' ניסן ~

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הקרובים שחייב להתאבל עליהם דין תורה. הקרובים שהחכמים הוסיפו עליהם. הקרובים שהכהן מיטמא להם. שאין הכהן מיטמא למת חסר. שהטומאה לקרובים דחוייה היא, ולא הותרה לכל, ולפיכך נקברים קרובי הכהנים בסוף בית־הקברות.

א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו[2]. וּמִדִּבְרֵיהֶם שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה[3], וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ[4], וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ[5].

2) כל אלה מפורשים הם בתורה (ויקרא כא, ב־ג) לענין טומאת כהנים, ובמועד קטן כ, ב שנינו: "כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להם, אָבל מתאבל עליהם". וב'תורת כהנים' שם, דרשו: "מה בנו ובתו שהוא יורשו, אף אחיו ואחותו שהוא יורשו, יצאו אחיו ואחותו מאמו, שאינו יורשו", והשווה לקמן הי"ב. 3) סובר רבינו, אע"פ שכתוב: "כי אם לשארו הקרוב אליו", ודרשו (יבמות כב, ב) שארו - זו אשתו, אין זה אלא דרש מדרבנן, ופשוטו של מקרא הוא: לקרובו הקרוב אליו, כתרגום אונקלוס שם, וכן אין רבינו גורס במועד קטן כ, ב "אשתו" עם הקרובים שמתאבל עליהם מן התורה, אלא עם אלה הקרובים המנויים שם ב"הוסיפו עליהם" וכו', שאינם אלא מדבריהם (רדב"ז). והשווה הל' נחלות פ"א ה"ה, ש"הבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים". 4) שכן אמרו (מועד קטן שם): האשה שמת חמיה או חמותה... כופה מיטתה, ונוהגת עמו אבלות" - לכבוד בעלה, וזה בהתאם לכלל האמור שם: "כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו", ואם על בעלה אינה מתאבלת, איך תתאבל על חמיה וחמותה (לחם־משנה). וכן שנינו ביבמות מא, א: "כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה, מפני האיבול", הרי שמתאבלת על בעלה, וכדברי הגמרא שם מג, ב "וכמה איבול שלה - שלשים יום" (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שעד). 5) מו"ק שם.

ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו[6] -

מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן[7]. וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו - הֲרֵי הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה[8].

6) ראה ויקרא כא, ג "ולאחותו... אשר לא היתה לאיש, לה יטמא". ולהלן ה"י-יב. 7) מו"ק שם: "ואחותו נשואה, בין מאביו בין מאמו", ומפרש רבינו: או מאביו או מאמו, בניגוד לרבינו יואל שמפרש: בין מאביו בין מאמו - משני הצדדים, אבל מן האב או מן האם בלבד, אינו מתאבל עליה, ועשה מעשה בעצמו שרחץ ביום שנפטרה אחותו נשואה מאמו, להורות הלכה לתלמידים, שאין מתאבלים עליה. וכדברי רבינו, מפורש גם ב'תוספות' שם ד"ה ואחותו (הגהות מיימוניות). 8) דין זה אין לו מקור, וכבר העיר הרמב"ן על זה ש"לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה". וביותר יפלא, הואיל ואנו למדים אבלות מטומאה, כמבואר לעיל בביאורנו פ"א ה"א, אות ה, איך מתאבל עליה דין תורה, והלא אסור לו להטמא אליה, ולהלן ה"ו נביא יישוב לפליאה זו.

ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כְּלָל[9]. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו[10], אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הוּא וְאִמּוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[11]. וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ[12] וְלֹא אוֹנֵן[13], וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת[14] וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו[15].

9) שבנה כמוה, ואין זה בנו או אחיו לשום דבר, וכן שנינו (שמחות פ"ד, הי"ז) "מטמא כהן על הקרובים... חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית", והשווה הל' יבום פ"א, ה"ד: "שזרע הבא מן השפחה - עבדים; והבא מן הגויה - גוים וכאילו אינם". ומקורו ביבמות כב, א. 10) שאין עוד שום קירבה ביניהם, כמו שאמרו (שם): "גר שנתגייר - כקטן שנולד דומה". ובקידושין יז, ב שנינו: "גר את הגר - אינו (=יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". 11) שאינו עדיף מגר. ונקט רבינו בעבד: "הוא ואמו" ולא "הוא ובניו", כי עבד אין לו ייחוס כלל, ואין בניו מתייחסים אחריו, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ה הי"א, בניגוד לגוי שבניו מתייחסים אחריו בהיותם בגיותם, כמבואר ביבמות סב, א. ובכת"י תימן, הנוסח: או נשתחרר הוא ובניו. 12) שהרי הכהן אסור לו להטמא לה, כמבואר לקמן ה"ז. ואבילות תלויה בטומאה, כמו שאמרו (מועד קטן כ, ב) "כל... שכהן מיטמא להן - אבל מתאבל עליהן". 13) להאסר באכילת קדשים ביום מיתתה, ולכל שאר הדברים השנויים לקמן פ"ד ה"ו, לענין אנינות (יבמות כט, ב). 14) להאסר באכילת קדשים וכו'. 15) שם, כי התורה אמרה (ויקרא כא, ב) "כי אם לשארו (=אשתו) הקרוב אליו" - וארוסתו אינה קרובה לו. וראה שם מג, ב.

ד. כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם[16] בִּפְנֵיהֶם[17] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמֵּת בֶּן בְּנוֹ אוֹ אֲחִי בְּנוֹ[18] אוֹ אֵם בְּנוֹ[19] - חַיָּב לִקְרֹעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּפְנָיו - אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים[20].

16) כשמת עליהם קרוב. 17) בנוכחותם, משום כבודם. 18) מן האם, שאחיו המת אינו בנו כלל. 19) שנתגרשה ממנו בחייה, ואינו חייב להתאבל עליה בתורת אשתו. 20) כגון שמת אבי אביו או אבי אמו, וכן בן בתו או בן אחותו (מועד קטן כ, ב וברש"י שם).

ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׁאָר קְרוֹבִים; אֶלָּא עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִשּׁוּם כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת חָמִיו אוֹ חֲמוֹתוֹ - כּוֹפֶה[21] מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ, אֲבָל לֹא שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ - נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בְּפָנָיו. אֲבָל שְׁאָר קְרוֹבִים, כְּגוֹן שֶׁמֵּת אֲחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ[22], וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אֲחִי בַּעְלָהּ אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[23]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מֵתָה אֵשֶׁת קְרוֹבוֹ אוֹ בַּעַל קְרוֹבָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה אֵשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[24]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].

21) הופכה, וכמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 22) מבעל אחר. 23) מו"ק שם. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "שמואל אמר: לא שנו אלא חמיו או חמותו, הא (=אבל) אחד מכל הקרובים - לא". 24) שאינו מתאבל אלא על קירבת שאר משפחה, אבל לא על קירבה הבאה ע"י קידושין, שעלולה להתרחק ע"י גירושין, שאם נתגרשה כלתו ומתה, אפילו בנו אינו מתאבל עליה. 25) כגון אשת אחיו, או בעל אחותו. ובכל זאת, אם מתה אשת אביו בחייו, או בעל אמו בחייה - נוהג אבילות עד מוצאי שבת הראשונה, שהרי אלה חייב בכבודם, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ו הט"ו (פתחי תשובה ליו"ד סי' שעד ס"ק ב). ויתכן, שזהו הטעם, שמתאבל עם אשתו על חמיו וחמותו, שכן הוא חייב בכבודם בחייהם, כמבואר בביאורנו לעיל הל' ממרים פ"ו, הט"ו. וכן לשון השו"ע שם, סעיף ו: "אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמו, משום כבוד חמיו וחמותו". וכתוב ב"הגהות מיימוניות": כיום נוהגים להקל באבילות עם הקרובים שמתאבלים עליהם, שאין זו אלא משום כבוד האבלים, והיום כל האבלים נוהגים למחול על כבודם, ואדרבה מי שמתאבל עמהם, אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבדם, אלא כלועג להם. וכן ב"יורה דעה" שם.

ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֲבֵלוּת, שֶׁהֲרֵי נִדְחֵית לוֹ הַטֻּמְאָה[26] מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְיִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם לִשְׁאָרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ וְגוֹמֵר, לָהּ יִטַּמָּא - מִצְוַת עֲשֵׂה; שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהִטַּמָּא - מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[28] בִּזְכָרִים, שֶׁהֵזְהִרוּ עַל הַטֻּמְאָה[29]; אֲבָל הַכֹּהֲנוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כֵּן אֵינָן מְצֻוּוֹת לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים[30]; אֶלָּא אִם רָצוּ - מִטַּמְּאוֹת, וְאִם לָאוּ - לֹא מִטַּמְּאוֹת.

26) איסור טומאה האמורה בכהן. 27) כדברי רבי עקיבא,

האומר (זבחים ק, א): "לה יטמא - חובה", וכל זה "כדי שלא יקלו בדיני האבילות", כלשון רבינו ב'ספר המצוות' 'עשה' לז. 28) שהכהנים מצווים להטמא לקרוביהם. 29) שנאמר (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן...לנפש לא יטמא" - בני אהרן ולא בנות אהרן (קידושין לה, ב). 30) כל שישנו ב"לא יטמא" לזרים, ישנו ב"יטמא" לקרובים, וכל שאינו ב"לא יטמא" - אינו ב"יטמא". וכן ב'ספר המצוות' שם. וב"מרכבת המשנה" מוסיף לבאר זה, שהרי רואים אנו בישראל זכר, שמצווה על האבילות (מועד קטן יד, ב) ובכל זאת אינו מצווה על התטמאות לקרוביו. והטעם, כי אין לחוש בו שיתרשל במצות אבילות, בניגוד לכהן, הואיל והוא מוזהר על התטמאות למתים, חששה התורה שאם לא יצטווה להטמא לקרוביו יתרשל מלהתאבל, והוצרכה לחייבו להטמא להם בתורת מצוה, והוא־הדין לגבי נשים כהנות, שאינן עדיפות בזה מישראלים זכרים, שאינם מצווים להטמא לקרוביהם, שממילא לא יפרשו מהאבילות. וכשם שלא נתבטלה מצות אבילות מישראלים וכהנות, למרות שאינן מצוות על היטמאות לקרוביהם, כך כהן שמתה עליו אחותו הנשואה אע"פ שאינו רשאי להטמאות לה, - כי בעלה חייב בקבורתה, והוא יתעסק בה - אין זה פוטרו מלהתאבל עליה. שאין הוא גרוע מישראלים וכהנות, שמחוייבים להתאבל למרות שלא נצטוו על הטומאה, ולפיכך בצדק פסק רבינו לעיל ה"ב: אחותו הנשואה מאביו, מתאבל עליה דין תורה, כי שלילת ההתטמאות אינה יכולה לשמש עילה להפקעת האבילות.

ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מִטַּמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ[31]. וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[32]. עֲשָׂאוּהָ כְּמֵת מִצְוָה[33]; כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִּמְצָא מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ[34]. וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוּאָה בִּלְבַד; אֲבָל הָאֲרוּסָה - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[35].

31) "מעשה ביוסף הכהן, שמתה אשתו בערב הפסח, ולא רצה להטמא (כדי שיוכל להקריב קרבן הפסח), ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל־כרחו" (זבחים ק, א). 32) כבר נתבאר לעיל ה"א, שרבינו סובר שאבילות בעל על אשתו, אינה אלא מדבריהם. תדע, שאינו מיטמא לה מדין תורה, שהרי ביחזקאל (מד, כה) הוא אומר: "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש - יטמאו" - הרי שהוא מונה את כולם ואינו מזכיר את אשתו (רש"ש). 33) שאין לו קוברים, ראה לקמן פ"ג, ה"ח. שאפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקברו. 34) יבמות פט, ב לגבי נישואי קטנה יתומה, וסובר רבינו שהוא הטעם לגבי אשתו הגדולה (כסף־משנה). 35) שהרי אינו יורשה, ואחיה יורשיה יתעסקו בה ויקברוה (שם כט, ב), והשווה לעיל ה"ג.

ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְשֶׁפֻּרְשׁוּ מִדַּרְכֵּי צִבּוּר וְהַנִּפְלִים וְהַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[36] - אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶן[37]. וְעַד מָתַי מְצֻוֶּה לְהִתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[38]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִטְמָא בָּהֶן - לוֹקֶה[39].

36) המנויים לעיל פ"א, ה"ו־יא. 37) פרשו מדרכי ציבור, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו" וגו' - בעושה מעשה עמך (סנהדרין מז, א): נפלים, שנאמר: לאמו ולאביו - מה אמו ואביו בני קיימא, אף בנו ובתו בני קיימא, יצאו הנפלים שאינם בני קיימא (תורת כהנים); הרוגי בית־דין ומאבד עצמו לדעת, הואיל ואין מתאבלים עליהם, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט וי"א, אין להטמא להם, שלא נדחית הטומאה אלא כדי שיתעסק בקרוביו ויתאבל עליהם, כמבואר לעיל ה"ו (כסף־משנה). 38) שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 39) שמחות פ"ד, הי"א: "מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד, ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל להטמא לו, ובאו ושאלו לחכמים, ואמרו: אל יטמא, אלא יפתחו חצר הקבר ויראה" כנוסח הרא"ש מו"ק פ"ג, סימן לט, וראה מעדני יו"ט להל' טומאה להרא"ש סימן ז אות ג.

ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה[40] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[41]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ - שְׁנֵיהֶן אֵין מַטַּמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה לִשְׁנֵיהֶן[42]. אֲבָל מִטַּמֵּא הוּא לְאִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲלָלָה[43]. וְכֵן מִטַּמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]. אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים - מִטַּמֵּא לָהֶן[45].

40) שאסורה לו. 41) שהרי עליו להוציאה, ואינה אשתו (יבמות כב, ב). 42) שם צ, ב "לא יטמא בעל בעמיו להחלו - יש בעל שמיטמא, ויש בעל שאינו מיטמא...מיטמא הוא לאשתו כשרה, ואינו מיטמא לאשתו פסולה. 43) שמכל־מקום אמו היא. ומדובר, שלאחר שנולד בן זה, נתגרשה אמו ונשאת לכהן אחר, ונתחללה. אבל אם נולד כהן זה לאמו חללה, הרי הבן כהן חלל, ומותר לו להיטמא לכל המתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. וראה בש"ך ליו"ד סי' שעג ס"ק ו. ולשון השו"ע שם: "ומיטמא לאמו, אפילו נתחללה". וב"תורת כהנים" דרשו: "לאמו ולאביו" - למה נאמר: לאמו, והלא מה אביו שהוא חזקה (רק חזקה, אבל אין זה ודאי שהוא אביו מיטמא לו, אמו ודאי, אינו דין שיטמא לה? אילו כן, הייתי אומר אביו שאינו מתחלל, אף אמו שאינה מתחללת, אמו שנתחללה מנין? תלמוד־לומר: לאמו. 44) חללים, שנולדו מגרושה לכהן. 45) יבמות כב, ב, שהממזר "בנו הוא לכל דבר", והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ז.

י. אֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה[46] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. הַבְּתוּלָה - פְּרָט לַאֲנוּסָה וּמְפֻתָּה. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶרֶת[47] וּמְכַּת

עֵץ?[48] תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - מִי שֶׁהִוְיָתָהּ בִּידֵי אִישׁ[49]. אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - פְּרָט לַאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲרוּסָה לְכֹהֵן.

46) אפילו כשנכנסה לחופה ולא נבעלה ואפילו כשנתגרשה (רדב"ז). 47) שנתמעטו בתוליה, והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג. 48) שהוכתה בעץ באותו מקום, ונשרו בתוליה. 49) יצאו אלו, שאין הוייתן (הפסד בתוליהן) ע"י איש (יבמות ס, א). 50) שנתקדשה לאיש. ש"הויה" לשון קידושין הוא (שם וברש"י).

יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵרוּסִין - מִטַּמֵּא לָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: הַקְּרוֹבָה אֵלָיו - לְהָבִיא אֶת הַמְּגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[51].

51) שנתרחקה ונתקרבה אליו (שם), אבל כשלא נתגרשה נתרחקה ממנו, וכן מתרגם יונתן בן עוזיאל: הקרובה אליו - דקריבא ליה ולאָ מאַרסא. וביו"ד סי' שעג סעיף ד, מוסיף: ומיטמא לשומרת יבם. יבמה שנפלה לפניו להתייבם, כיון שיורש כתובתה, וכבר שנינו (כתובות פא, א) "יורשי כתובתה חייבים בקבורתה" והרי היא כמת מצוה, כמבואר לעיל ה"ז (ביאור הגר"א שם, ס"ק יא).

יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחֹתוֹ. מַה בְּנוֹ הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים לִירֵשָׁתוֹ[52].

52) ואחיו מן האם אינו יורשו ('תורת כהנים' שם).

יג. הַסְּפֵקוֹת - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - מִטַּמָּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מִטַּמָּא עַל הַסָּפֵק[53]. לְפִיכָךְ, הַוְּלָדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[54], וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[55], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן מִסָּפֵק[56]. וְכֵן כָּל הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין[57] אוֹ בְּגֵט פָּסוּל[58] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[59].

53) 'תורת כהנים' שם: שהייתי יכול לומר, הואיל והותרה טומאת כהנים מכללה אצל קרובים, תותר גם אצל הספקות, משמיענו הכתוב לאסור (רדב"ז). כי הכינוי "לה" הוא מיותר, אחרי שכבר נאמר: ולאחותו, והוא מוזר בלשון, לפיכך עלינו לדרשו: לה - דוקא (מלבי"ם שם). 54) ואין אחד מהם יודע מי אביו, וכן האבות אינם יודעים מי זה בנם. 55) כגון שלא שהתה אמו אחר מות בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואינו יודע אם בן תשעה חדשים הוא לבעל הראשון, או בן שבעה לבעל השני, שלא היתה מעוברת מהראשון. 56) שמא אינו אביו הוא, ואסור לו להטמא לו (יבמות ק, ב). ושם שאלו: אם אמו נישאה לבעל השני אחרי מות בעלה הראשון, איך אפשר לומר שאינו מיטמא לראשון, והלא אינו קיים מזמן. ותירצו, שלא שהתה אחר בועלה הראשון בזנות, ועדיין הוא קיים ונשאת לבעל אחר. אבל אין לומר שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאה לשני, שאם כן מותר לבן להטמא לראשון על־כל־פנים. אם בנו הוא, הרי מותר לו. ואם בן השני הוא, הרי הוא חלל, שנולד מגרושה, וכהן חלל מותר לו להטמא למתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. 57) כגון זרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו - ואינה מגורשת, ספק קרוב לה - ומגורשת, ראה הל' גירושין פ"ה, הי"ג. ודינה, שלא תינשא, ואם נשאת תצא, שם פ"י, ה"ג. 58) כגון שיש עליו עדים ואין בו תאריך, ראה שם פ"א הכ"ה, ודינה לא להנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, שם פ"י, ה"ב. 59) שהרי מן התורה גט כשר הוא, ואסור לו להטמא לגרושתו, שאינה עוד אשתו, וכן בספק מגורשת, שמא גרושה היא ואין מיטמאים לספק.

יד. אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאָבֵר מִן הַחַי מֵאָבִיו[60], וְלֹא לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו[61]. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו[62] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה[63] קַיֶּמֶת[64].

60) שאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ג ה"א, והכהן מוזהר מלהטמא לו אפילו לקרוביו, שנאמר: "לה יטמא - אינו מטמא על אבריה, שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו" ('תורת כהנים', וכן בנזיר מג, ב). 61) שאם מצא עצם מעצמות אביו המת - אינו מיטמא לה, שאינו מיטמא אלא לאביו בזמן שהוא שלם, כמבואר להלן הט"ו. 62) אינו נוגע בהן ואינו נושאן, אבל אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, ראה הל' טומאת מת פ"ב, ה"ט. 63) מערכת חוליות לאורך הגב. 64) אין זה מספיק להתיר לו להטמא להן, שאינו מיטמא אלא לגוף אביו שלם, ללא כל חסרון.

טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא חָסֵר[65]. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים[66]. הַטֻּמְאָה לַקְּרוֹבִים - דְּחוּיָה הִיא[67], וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל[68]. לְפִיכָךְ אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת[69] אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּטַּמֵּא לִקְרוֹבָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחֵרִים עִמָּהּ. שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנִטְמֵאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט עַצְמוֹת פְּלוֹנִי אוֹ אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי[70]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת[71], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא יִטַּמֵּא בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקָּבֵר מֵתוֹ[72].

65) נזיר מג, ב. ומפרש רש"י: אע"פ שהראש בצד הגוף, הואיל וכבר נקטע אינו מטמא, כי התורה מקפידה שיהא שלם, שלא נתפרדו איבריו זה מזה, וכתב הרדב"ז: אפילו תפר הראש עם הגוף אין זה חיבור, ואינו מיטמא לו. ושם מד, א אמרו: "מעשה שמת אביו של רבי יצחק בגינזק, ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו (=להביאו לקברי אבותיו). ואמרו: לאביו - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר",

שלאחר שלש שנים, אי־אפשר לו שאינו חסר (רש"י). ואפילו נקטעה רק אצבעו - אין זה שלם, ואינו מיטמא לו, אלא רבינו משמיענו חידוש יותר גדול, אע"פ שקטיעת ראשו ומיתתו באו לו כאחת, הרי זה כאילו נקטע ראשו לאחר מיתה, שאי־אפשר שלא קדמה מיתה לקטיעת הראש, אבל אם נקטע אבר מאביו בחיים ואח"כ מת - הרי זה כשלם ומיטמא לו, כיון שהוא לאחר מיתה באותה שלימות שהיה בה בחיים, הריני קורא בו: "לאביו" (רדב"ז, ורמב"ן הובא ב'בית יוסף' ליו"ד סי' שעג). 66) אינו מיטמא להם כשהם חסרים כל שהוא. 67) נידחת מפניהם בגלל קרבתם. 68) לומר, שאין איסור טומאה קיים לכהנים ביום שנטמאו לקרוביהם, והרי הם כישראל זר שמותר לו להטמא לכל, והשווה הל' ביאת מקדש פ"ד, הט"ו: "שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת, ודחויה היא עתה מפני הדחק". 69) לנגוע בו או להאהיל על קברו. 70) 'תורת כהנים' שם. מסגנון לשון רבינו: "אפילו בעת שמתטמא לקרוביו... אינו מיטמא לאחרים עמה" - אפשר להבין, שאפילו בשעה שהוא עוסק ונוגע במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אולם במס' שמחות פ"ד הט"ו, שנינו: "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר, מקבל מאחרים וקובר (כיון שהוא עוסק במתו ונוגע בו הרי זו כטומאה אחת, והתורה אמרה: "לא יחלל" - מי שאינו מחולל, שעדיין לא נטמא, יצא זה שהוא מחולל ועומד, שעדיין לא נסתלק מטומאה ראשונה, נזיר מב, ב), פירש, הרי זה לא יטמא". משמע שכל עוד שהוא במגע עם מתו - מותר לו להטמא לאחרים. ואפשר לפרש גם דברי רבינו בכיוון זה, שאינו אסור אלא כשפירש, ומה שכתב: "לאחרים עמה" - לא עמה ממש, אלא עם טומאתה (רדב"ז). 71) רחוק מקברים אחרים. 72) ויחזור, ואחרי שפירש מן הטומאה אסור לו להטמא לאחרים, ומדובר שאין שם דרך להכנס אלא על הקברים, אבל אם אפשר לעבור שם ולא להאהיל על הקברים אין חוששים לזה, וראה ברדב"ז לקמן פ"ג, הי"ג. ולדעת הב"ח ל'טור' יו"ד סי' שעג, אפילו בהליכתו לבית הקברות, אסור לו להוסיף טומאה על טומאתו, כיון שאפשר לו לקבור את מתו בסוף בית הקברות, ולדעתו אפילו כשהוא תפוס ועסוק במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אלא שאינו לוקה על זה, כמשמעות לשון התלמוד בנזיר מב, ב: "יכול יהא חייב? תלמוד־לומר ולא יחלל" וכו', חיוב אין כאן, אבל איסור יש בזה, וכן דעת "באר הגולה" שם ס"ק כב בהבנת דברי רבינו, שאפילו בעודו מחובר לטומאת קרוביו, אסור לו להיטמא לאחרים.

~ יום חמישי ח' ניסן ~

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין כהן שנכנס לאוהל המת או לבית הקברות בשגגה. שהכהן מיטמא לנשיא ולמת מצוה. שהמת תופש ארבע אמות שלו לטומאה. לאיזה דבר מצוה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ. שכבוד הבריות דוחה איסור טומאה מדבריהם.

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתִים הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה[2] אוֹ אִשְׁתּוֹ[3], בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ הַמַּאֲהִיל[4] אוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד הַמֵּת וְאֶחָד שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמֵּת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו[6]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[7] כָּל דְּבָרִים הַמְטַמְּאִין מִן הַמֵּת מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[8].

2) ויקרא כא, א־ג, שמצווה להיטמא להם. 3) שמצווה להיטמא לה מדברי סופרים, ראה לעיל פרק ב, הלכה ז. 4) את גופו על המת, כגון שהמת בחוץ תחת כיפת השמים, והוא סוכך בגופו עליו, אף על פי שלא נגע בו. 5) כגון, רביעית דם מן המת, או כזית מן המת המטמא כמת שלם, וכן אבר הפורש ממנו או עצמות המת שיש בהן כדי רובע הקב. 6) תורת כהנים: "מניין לרבות את הדם תלמוד לומר לנפש, ואומר: כי הדם הוא הנפש, מניין לרבות את הטומאות הפורשות מן המת, תלמוד לומר: ואמרת אליהם - לרבות את הטומאות הפורשות ממנו". 7) פרק ב. 8) כגון דם תבוסה (=תערובת רביעית דם, שאינו ידוע כמה יצא מן הגוף מחיים, וכמה יצא אחר מיתה), שם הלכה י"ג. ומובן, שאם נטמא לדבר שאינו מטמא אלא מדברי סופרים אינו לוקה. ובתוספתא מכות פרק ג הלכה י שנינו: "זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה... וכל... שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין עליה" וראה בשמחות פרק ד, הלכה כ"א.

ב. וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר[9] - לוֹקֶה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא בִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמֵּא בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה[10].

9) והוא הדין אם האהיל עליו, שהקבר מטמא במגע ובאוהל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ב, הלכה ט"ו, שנאמר: "או במת או בעצם אדם או בקבר". ובשמחות שם הלכה כ"ב שנינו: "או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה". 10) כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג - בכל זאת, הואיל ואין הנזיר מגלח עליהם, ראה הלכות נזירות פרק ז, הלכה ח, אין הכהן מוזהר עליהם, כמבואר לעיל הלכה א. ונקט רבינו: "נוגע הוא בבגדים" כי במשא ובאוהל אינם מטמאים כלל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג.

ג. וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֹהֶל טָמֵא שֶׁנִּכְנְסָה לוֹ הַטֻּמְאָה - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּבֵית אַחֵר[11]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12] כָּל הָאֹהָלִים שֶׁתִּכָּנֵס לָהֶן הַטֻּמְאָה[13] אוֹ שֶׁתֵּצֵא מֵהֶן[14], וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[15], וְכָל הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה[16] וְהַחוֹצְצִין בִּפְנֵי הַטֻּמְאָה[17], וְאֵי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאֵי זֶה מֵהֶן מִדִּבְרֵיהֶן[18] - הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[19]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[20], וּלְפִיכָךְ קִבְרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים[21], וּמֻתָּר לְכֹהֵן לִכָּנֵס לְשָׁם וְלִדְרֹךְ

עַל קִבְרוֹתֵיהֶם[22]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא שֶׁיִּגַּע בַּטֻּמְאָה אוֹ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם[23].

11) שכבר יצאה הטומאה מאוהל זה למקום אחר, שהרי נטמא האוהל ולא נטהר עד שיזו עליו מאפר הפרה, ככתוב (במדבר יט, יח) "והיזה על האוהל" וכו'. והתורה אמרה (שם, יד) "כל הבא אל האוהל... יטמא". 12) בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ב. 13) שאף על פי שיצאה ממנו נטמא האוהל עד שיזו עליו, והם: אוהלים הנעשים מבגד, או שק או כלי עץ (=פשתן הנעשה מעץ, והכתוב קוראו (יהושע ב, ו) "בפשתי העץ") או עור. 14) שאין האוהל טמא מחמת הטומאה שנכנסה לתוכו, ומשיצאה הטומאה ממנו אין האוהל מטמא את הבא אליו, והם: אוהל הנעשה מנסרים של עץ או ממתכות, או שהוא בניין, כל אלה אינם מטמאים את האדם אלא בשעה שהטומאה נמצאת בהם, והאוהל עצמו לא נטמא כלל, וכשיצאה הטומאה ממנו הרי הוא טהור, כשהיה לפני הכנסת הטומאה. 15) סככות - שריגי האילנות הסוככים על הארץ; פרעות - אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, אם הן בריאות ועומדות, הרי הן מביאות הטומאה, וחוצצות מפני הטומאה; ואם אינן ראויות לקבל מעזיבה בינונית (שעושים מקנים, ושופכים עליהם טיט מועט) אלא הן נופלות - הרי אלו מביאות מדבריהם, ואינן חוצצות (הלכות טומאת מת פרק י"ג, הלכה ב). 16) שאם האהילו על הטומאה ואדם או כלים, נטמא האדם או הכלים אף על פי שלא נגעו בטומאה. 17) אם הטומאה תחתיהם, ואדם או כלים על גביהם, הרי הם מצילים עליהם מלהיטמא, לפי שהם חוצצים בפני הטומאה. וכן אם הטומאה על גבם מבחוץ, מצילים הם על הכלים שתחתיהם מלהיטמא (שם, הלכה ג). 18) כגון, אוהל רעוע אינו חוצץ בפני הטומאה, והכלים שעל גביו מאהילים על הטומאה שמתחתיו, ונטמאו: ומביא את הטומאה מדברי סופרים (שם הלכה ב ופרק י"ב, הלכה א). 19) פרק א, הלכה י"ג. 20) אלא במגע ובמשא בלבד, "הרי הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, יט) "וכל נוגע בחלל תתחטאו" ולא הזכיר שם אוהל". 21) שאין הקבר מטמא אלא מפני שהוא מאהיל על המת. 22) שהנוגע באהלם לא נטמא (יבמות סא, א) כרבי שמעון בן יוחאי, וכן עשה אליהו הנביא, שהיה עומד בבית הקברות של נכרים, למרות שכהן הוא, וענה לשואליו, קבריהם של גויים אינם מטמאים (בבא מציעא קיד, ב). 23) הלכות טומאת מת פרק א, הלכה י"ב, "ודבר זה קבלה הוא" (שם הלכה י"ג).

ד. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת בִּשְׁגָגָה, וְאַחַר שֶׁיָּדַע הִתְרוּ בוֹ: אִם קָפַץ וְיָצָא - פָּטוּר; וְאִם יָשַׁב שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[25] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. נִכְנַס וְיָצָא, וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא, אִם הִתְרוּ בוֹ עַל כָּל פַּעַם וָפַעַם - לוֹקֶה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ בוֹ, וּפָרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בוֹ[26], אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[27]. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פָּרַשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בוֹ כַּמָּה פְּעָמִים - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא אַחַת; שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[28].

24) כדי לקרוא: "ויכרעו אפיים ארצה על הרצפה וישתחוו, והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים־ב ז, ג). 25) הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ"ג והשווה הלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ט. ואף על פי שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב, בכל זאת, כיוון שבידו לפרוש מהטומאה ואינו פורש, הרי זה כמטמא עצמו בידיים (על פי הריטב"א למכות כא, ב הובא בכסף משנה הלכות כלאיים פרק י, הלכה ל), וראה בביאורנו להלכות נזירות פרק ה יישוב אחר לזה. ומקור הלכה זו בשבועות יז, א וכן בנזיר יז, א. 26) סמוך לנגיעתו. 27) נזיר מב, א. 28) שם עמוד ב. "ולא יחלל, במי שאינו מחולל, יצא זה שהוא מחולל ועומד", שכל זמן שהוא נוגע בטומאה הראשונה, נחשב הכול לטומאה אחת, אבל כשפירש מהטומאה וחזר ונטמא, הרי נסתלקה הטומאה הקודמת, והשנייה חוזרת וחלה (רש"י שם). והתוספות שם הסבירו: בשעה שפירש מן המת וחזר ונגע, יש כאן תוספת טומאה, שבאותה שעה שהוא מחובר למת, כל אדם שיגע בו יטמא שבעת ימים, אבל כשפירש מן המת ויגע בו אדם אחר, אינו טמא אלא טומאת ערב בלבד, נמצא בשעה שהוא נוגע במת והתרו בו אין כאן שום תוספת ואינו לוקה אלא אחת.

ה. הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - הֲרֵי הַכֹּהֵן לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[29]; הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֵזִיד - הֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה[30].

29) אבל אינו לוקה, שלאו זה כולל דברים הרבה, ואין לוקים על לאו שבכללות. ומדובר, שלולא זה שטימאו, לא היה הכהן יכול להגיע לטומאה כלל, אבל אם הטומאה מונחת במקום שהכהן בעצמו יכול להגיע שם, אין חבירו עובר על "ולפני עיוור" וגו', כי אין הוא אלא מסייע, ומסייע אין בו ממש (רדב"ז). 30) שנאמר: לא יִטַּמָּא, ואפשר לקרוא: לא יְטַמֵּא שזה מכוון למטמא את חבירו, בזמן שאין אתה קורא לא יִטַּמָּא, כגון שהיה הכהן שוגג, קרא בו לא יְטַמֵּא את אחרים, ובזמן שאתה קורא בו לא יִטַּמָּא, שהיה הכהן מזיד, אין אתה קורא בו לא יְטַמֵּא, אלא עובר הוא על "ולפני עיוור" וגו' (רדב"ז). ומקור הדברים בתוספתא מכות פרק ג, הלכה ז: המטמא את הכהן וכו'.

ו. כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא. וְכֵן אֵינוֹ נִכְנָס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל[31], אֲפִלּוּ קְרוֹבָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא[32]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא[33]. כֵּיצַד? נָגַע אוֹ נָשָׂא - לוֹקֶה אַחַת. נִכְנַס לְאֹהֶל וְיָשַׁב שָׁם עַד שֶׁמֵּת עָלָיו הַמֵּת; אוֹ שֶׁנִּכְנַס לְשִׂדֶה[34] תֵּבָה וּמִגְדָּל[35], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע[36] עָלָיו גַּג הַשִּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי

טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם לֹא יָבֹא וּמִשּׁוּם לֹא יִטַּמָּא[37].

31) כשהמת באוהל. 32) בניגוד לכהן הדיוט שלא הוזהר, אלא על "לא יטמא" בלבד. 33) משום "לא יטמא". 34) מרכבה עשוייה כעין ארון. "שדה ושדות" (קהלת ב, ח) מפרש רש"י: "מרכבות נוי, עגלות צב". 35) הסגורים מסביב, ומפסיקים בינו ובין הטומאה. 36) סָתַר וגילה. 37) ומדובר, שסייע אף הוא להסיר הגג, והתרו בו שלא יסיר, כי אם לא כן אינו לוקה, שהרי לא עשה מעשה (נזיר מג, א ובתוספות שם דיבור המתחיל כגון שנכנס). ובהלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ח מסיים רבינו: "אבל אם נכנס כדרכו, טומאתו קודמת לביאתו, שמאותו זמן שנכנס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא (=שאוהל המת כאילו מלא טומאה הוא, וכאילו נגע חוטמו בטומאה), ואינו חייב משום ביאה עד שיבוא כולו", נמצא שהוא מחולל ועומד משום "לא יטמא" ואין איסור "לא יבוא" חל עליו. וכל זה בכהן גדול, שהוזהר על "לא יבוא", אבל כהן הדיוט שנכנס לאוהל בשידה ופרעו עליו הגג, אינו חייב אלא אחת, שאינו מוזהר אלא על "לא ייטמא" בלבד.

ז. נִטְמָא מִקֹּדֶם[38] וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לְאֹהֶל, אִם הִתְרוּ בּוֹ[39] - לוֹקֶה אַף עַל הַבִּיאָה[40].

38) שנגע במת או נשאו. 39) משום "לא יבוא". 40) שמאחר שפירש מהטומאה הקודמת לוקה גם על השנייה, כמבואר לעיל הלכה ד, לגבי כהן הדיוט, אלא, שבכהן הדיוט צריך להתרות בו משום "לא יטמא", כי אם התרו בו משום "לא יבוא" לא ילקה, שאין הוא מוזהר עליו, ואין התראה מועילה, אם לא יזהירו אותו בלאו הראוי לו (רדב"ז), וראה בתוספות מועד קטן, ב, ב דיבור המתחיל משום מאי מתרינן.

ח. כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמֵת מִצְוָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא לוֹ. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב לְהִטַּמֵּא לוֹ וּלְקָבְרוֹ[41]. וְאִי זֶהוּ מֵת מִצְוָה? אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ קוֹבְרִין. דָּבָר[42] זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[43]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ אַחֵר, וַאֲפִלּוּ קָרֵא שֵׁם בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עוֹנֶה; אֲבָל אִם כְּשֶׁיִּקְרָא אֲחֵרִים עוֹנִים אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה, אֶלָּא יִקְרָא לַאֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ וְיַעַסְקוּ בּוֹ[44].

41) משנה בנזיר מז, א. 42) בכתב יד תימן: ודבר. 43) שנתקבל למשה מסיני. וב"תורת כהנים" דרשו: "לנפש לא ייטמא בעמיו (ויקרא כא, א) - בזמן שעמיו שם (=יש אנשים) אינו מיטמא, מיטמא הוא למת מצוה", ובנזיר שם עמוד ב דרשו: "ועל כל נפשות מת לא יבוא (שם, יא) - במה הכתוב מדבר? אי ברחוקים, קל וחומר הוא, ומה כהן הדיוט... אינו מיטמא לרחוקים, כהן גדול שאינו מיטמא לקרובים אינו דין... אלא בקרובים הכתוב מדבר, ולאביו הוא דאינו מיטמא, הא מיטמא הוא למת מצוה". 44) יבמות פט, ב "קורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה".

ט. הָיוּ כֹּהֵן וְנָזִיר מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וּפָגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה - יִתְעַסֵּק בּוֹ הַנָּזִיר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת עוֹלָם[45], וְאַל יִטַּמָּא בּוֹ הַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט. הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יִטַּמָּא הַהֶדְיוֹט[46]. וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַעֲלָה - מִתְאַחֵר בְּטֻמְאָה[47]. וּסְגָן[48] עִם מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[49] שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה - יִטַּמָּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְאַל יִטַּמָּא הַסְּגָן[50].

45) שסתם נזירות אינה אלא שלושים יום, ואפילו היה נזיר מן הבטן ונזירותו נזירות עולם - כנזירות שמשון - אין קדושתו אלא על ידי הַזָּרַת אביו, בניגוד לכהן הדיוט, שקדושתו באה לו מאליו (רדב"ז), ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו "הגע עצמך, שהקדישו אביו מרחם? זו תורה וזו אינו תורה" - קדושת כהן מפורשת בתורה, והדרת נזיר על ידי אביו, אינה אלא הלכה מפי הקבלה. וראה הלכות נזירות פרק ב, הלכה י"ג־י"ד. 46) נזיר מז, א, והשווה הלכות נזירות פרק ז, הלכה י"ג. 47) ובהלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה י"ט מונה רבינו שמונה מעלות בכהנים: כהן גדול המשוח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, וזה קודם לכהן משוח מלחמה, וזה קודם לסגן וסגן קודם לקתיקון [=כן כתב רבינו גם בפירוש המשניות (בשקלים פרק ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם ולמדו רבינו גם ממה שאמרו בירושלמי שקלים פרק ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל.], וזה - לאמרכל, וזה - לגזבר, וזה - לראש משמר, וזה - לראש בית אב, וזה קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים. 48) שממנים אותו תחת הכהן הגדול, כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן וגם ממונה, ועומד לימין הכהן הגדול תמיד (שם הלכה ט"ז). 49) שמושחים אותו בשמן המשחה, וממנים אותו לדבר אל העם בשעת המלחמה, ראה דברים כ, ב־ד, ולקמן הלכות מלכים פרק ז, הלכה א. 50) שהסגן ראוי לעבודת יום הכיפורים, שאם יארע פסול בכהן הגדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו, ואילו משוח מלחמה עיקר מינויו אינו אלא למלחמה (נזיר מז, ב ובתוספות שם דיבור המתחיל משוח מלחמה).

י. נָשִׂיא[51] שֶׁמֵּת - הַכֹּל מִטַּמְּאִין לוֹ, אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים. עֲשָׂאוּהוּ כְּמֵת מִצְוָה לַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין בִּכְבוֹדוֹ[52]. וְכֵן הַכֹּל אוֹנְנִין עָלָיו[53].

51) ראש הסנהדרין, וכדברי רבינו בהלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג: "הוא ראש הישיבה והוא שקוראים אותו החכמים נשיא בכל מקום". 52) פסחים ע, ב "דמית נשיא" ומפרש רש"י: ומצוה לכל ישראל להתעסק בו. ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו: כשנפטר רבי יהודה הנשיא, הכריז רבי ינאי: "אין כהונה היום". ואפילו על אחותו של נשיא שנפטרה אמרו שם: "במיתתם עשו אותם כמת מצוה", לפי

שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים בלבד, אלא בכל אדם, שכולם כקרוביו (כסף משנה). ובכתובות קג, ב שנינו: "אותו היום שמת רבי בטלה קדושה" ומפרש רבי חיים כהן בתוספות שם, שהכוונה לקדושת כהונה, והיה אומר: "אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מיטמא לו". 53) שביום מיתתו עד לקבורתו אין אוכלים בשר ולא שותים יין, כדין האונן המבואר לקמן פרק ד, הלכה ו. ובירושלמי שם, בקשר לתלמידים כהנים שנטמאו לרבם, ואכלו בשר ושתו יין, התפלא רבי חמא ואמר: "אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין"! ואמרו בירושלמי חגיגה פרק ב, הלכה ג: "דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננים והקריבו למחר".

יא. בְּנוֹת אַהֲרֹן לֹא הֻזְהַרוּ עַל טֻמְאַת מֵת. שֶׁנֶּאֱמַר: אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[54]. וְכֵן הַחֲלָלִים[55] מֻתָּרִין לְהִטַּמֵּא. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּכִהוּנָם[56].

54) קידושין לה, ב. 55) שנולדו מגרושה לכהן. 56) השווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה י: "אבל חלל... הרי הוא כזר... ומיטמא למתים, שנאמר: אמור אל הכהנים בני אהרן - אף על פי שהם בני אהרן, עד שיהיו בכיהונם", ומקורו ב"תורת כהנים" שם: "בני אהרן, יכול חללים? תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים, ומניין לרבות בעלי מומים, תלמוד לומר בני אהרן", שהרי הם בכיהונם לעניין אכילת קדשים, ככתוב בויקרא כא, כב, בניגוד לחלל שאסור באכילת קדשים, שהרי הוא "כזר לכל דבר" (הלכות תרומות פרק ו, הלכה ז, וכן בהלכות איסורי ביאה שם). וראה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ח.

יב. כֹּהֵן קָטָן - הֲרֵי הַגְּדוֹלִים מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּהוּ[57]. וְאִם בָּא לְהִטַּמֵּא מֵעַצְמוֹ - אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוּ[58]. אֲבָל אָבִיו צָרִיךְ לְחַנְּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה[59].

57) יבמות קיד, א שנאמר: "ואמרת אליהם" - להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יטמאוהו בידיים, כמבואר שם. 58) כלל הוא: קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווה להפרישו (שם). והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז, הלכה כ"ז. 59) בקדושת כהונה וכן בקדושת כל המצוות, משום שנאמר (משלי כב, ו): חנוך לנער על פי דרכו, וכדברי רבינו שם הלכה כ"ח.

יג. מֵת תּוּפַשׁ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ לְטֻמְאָה[60]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְכֵן אִם נִכְנַס לְבֵית הַפֶּרֶס[61], אוֹ יָצָא חוּצָה לָאָרֶץ[62], אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּדַם תְּבוּסָה[63], אוֹ בְּגוֹלֵל וּבְדוֹפֵק[64] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[65]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְבֵית הַקְּבָרוֹת - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[66].

60) מדבריהם. כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב לו, ויסברו שלא האהילו, ויש לחוש שמא יפשטו יד ויאהילו ולא ירגישו (סוטה מד, א וברש"י), והשווה הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ב. והוא הדין לקבר שתופס ארבע אמות, אם לא עשו מחיצות סביבותיו להיכר, כמבואר בסוטה שם (רדב"ז). וראה ברש"י לבבא בתרא יב, א דיבור המתחיל פרק. 61) שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות בעפרה, והיא מטמאה מאה אמות מהקבר לכל רוח, שמא התגלגלה עצם כשעורה על ידי החרישה (אהלות פרק י"ז, משנה א). 62) שגזרו טומאה על גושה ועל אווירה (שבת טו, ב והלכות טומאת מת פרק י"א, הלכה י"א). 63) לשון תערובת. שזב דם מהגוף בשעת מיתה מקצת רביעית מחיים (=שאינה מטמאה) והשאר לאחר מיתה (אהלות פרק ב, משנה ב). 64) גולל - אבן גדולה, שסותמים בה פי הקבר מלמעלה; דופק - שתי אבנים גדולות מזה ומזה, שהגולל נשען עליהן, ונקראו כך, על שהן דוחקות ודופקות המת סביב, מלשון "ודפקום יום אחד" (אהלות פרק ב, משנה ד). 65) פרק ב, הלכה י"ג-ט"ז. 66) שהרי הוא מאהיל על הקבר, והקבר מטמא באוהל, ככתוב (במדבר יט, טז) "או במת... או בקבר" וראה הלכות טומאת מת פרק ב, הלכה טו. וכתב הרדב"ז: אין זה אלא כשאין שם דרך להיכנס אלא על הקברות, אבל אם יש דרך להיכנס לבית הקברות ולא יאהיל על הקבר ממש, אינו לוקה דין תורה, ואם עבר בתוך ארבע אמותיו לוקה מדבריהם, ומחוץ לארבע אמותיו לא נטמא כלל.

יד. מֻתָּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא בְּבֵית הַפֶּרֶס אוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ לִדְבַר מִצְוָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דֶּרֶךְ אֶלָּא הִיא. כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ לִשָּׂא אִשָּׁה אוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה[67]. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּלַמְּדֶנּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא מִן הַכֹּל אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת[68]. כֵּיצַד? אֲבֵל שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפֶּרֶס - הַכֹּל הוֹלְכִין אַחֲרָיו שָׁם לְנַחֲמוֹ. וְכֵן מְדַלְּגִין[69] עַל גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת שֶׁל מֵתִים לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[70]. וַאֲפִלּוּ מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּינָם לְבֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּחֲזֹר כְּבוֹדָן לִמְקוֹמָן[71]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לָדוּן עִם הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּלְעַרְעֵר[72] עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצִּיל מִיָּדָם[73]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[74].

67) עבודה זרה יג, א "מעשה ביוסף הכהן שהלך לצידן ללמוד תורה", וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ללמוד תורה, שאינו מותר לצאת לחוץ־לארץ, אלא כשדעתו לחזור לארץ־ישראל, אבל אם אין דעתו לחזור הרי אמרו (כתובות קיא, א): "אם אחיו של זה (היבם) נשא גויה ומת (שהלך מארץ ישראל לחו"ל, וכאילו נשא גוייה), ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו"? וכן בהלכות מלכים פרק ה, הלכה ט. 68) ברכות יט, ב שגדול כבוד הבריות ודוחה לא־תעשה של דבריהם. 69) קופצים ודורכים, ורש"י שם מפרש: מדלגים מארון לארון. 70) לקבל פניהם ולראות

בכבודם. 71) כלשון הגמרא שם: "שאם יזכה יבחין" ומפרש רש"י (שם ט, ב) "שאם יזכה לעולם הבא, לראות גדולתם של ישראל, יבחין כמה הרבה גדולתם יותר על האומות עכשיו". וטומאת ארון אינה אלא מדבריהם, כי דבר תורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ, שנקראת "טומאה רצוצה" ובוקעת ועולה. ורוב ארונות יש בהם חלל טפח, וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו חכמים (שם יט, ב). 72) להגיש ערעור בבית משפטם על נכסים שמחזיק בם הגוי והם שלו. 73) מציל את שלו, שגזלו ממנו, ולא לעשות סחורה בתחילה (עבודה זרה יג, א וכן בעירובין מז, א). 74) ראה שמחות פרק ד, הלכה כ"ה: "לדיני ממונות ולדיני נפשות, לקדש את החודש, ולעבר את השנה".

~ יום שישי ט' ניסן ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מתבאר בו מנהג ישראל במתים ובקבורה. שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. דין מי שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון לאבלו.

א. מִנְהַג יִשְׂרָאֵל בְּמֵתִים וּבִקְבוּרָה כָּךְ הוּא: מְאַמְּצִין[2] עֵינָיו שֶׁל מֵת[3]. וְאִם נִפְתַּח פִּיו - קוֹשְׁרִין אֶת לְחָיָיו. וּפוֹקְקִין[4] אֶת נְקָבָיו[5] אַחַר שֶׁמְּדִיחִין אוֹתוֹ[6]. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמִינֵי בְּשָׂמִים[7]. וְגוֹזְזִין שְׂעָרוֹ. וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט[8] שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבָנִים[9]. וְלֹא יִהְיוּ דְּמֵיהֶן יְקָרִים. וְנָהֲגוּ חֲכָמִים בְּסוּדָר שָׁוֶה זוּז, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ[10]. וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁפְּנֵיהֶם מֵשְׁחָרִין בְּרָעָב[11].

2) סוגרים. ולשון המשנה (שבת פכ"ג, מ"ה) מעמצין, מלשון "ועוצם עיניו" (ישעיה לג, טו). 3) כענין שנאמר (בראשית מו, ד) "ויוסף ישית ידו על עיניך". 4) סותמים. 5) שלא יכנס בהם הרוח ויתפח ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שנב). 6) להעביר ממנו זוהמתו, כדי שלא יקוץ העם בטלטולו ('בית יוסף' שם). 7) כדי שיבוא בטהרה למנוחה, כדרך שהיה רגיל לילך בכל שבת לבית הכנסת ('פרישה' שם). ולדעת הרדב"ז קיבל רבינו כל המנהג הזה מהגאונים בתשובותיהם. 8) ובכתב־יד תימן, תיבה זו איננה. 9) ירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג, בצוואתו של רבי יאשיה. 10) מועד קטן כז, ב: "עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן". וכתב הרדב"ז: עכשיו נהגו בתכריכין של מנה (=מאה זוז), וסמכו על מה שאמרו (כתובות קיא, ב): "עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם", ואין חוששים לתקנת העניים, שמי שאין ידו משגת הרי הוא מוטל על הציבור ויקברו אותו לפי כבודו. וב'נמוקי יוסף' למו"ק שם, מדגיש: כל העושה תכריכין נאים למת וחשובים, מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים, ותבוא עליו ברכה.

11) מחמת הבצורת, והכוונה לעניים חיים שלא יתביישו (מועד קטן כז, א).

ב. וְאָסוּר לִקְבֹּר בְּתַכְרִיכִין שֶׁל מֶשִׁי וּבְגָדִים הַמְּזֻהָבִין הָרְקוּמִין, אֲפִלּוּ לְנָשִׁיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; שֶׁזֶּהוּ[12] גַּסּוּת הָרוּחַ, וְהַשְׁחָתָה[13], וּמַעֲשֵׂה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְסוֹבְלִין[14] אֶת הַמֵּת[15] עַל הַכָּתֵף[16] עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת.

12) בכת"י תימן: שזו. 13) השחתת כלים, שכל המשבר כלים וקורע בגדים, עובר ב"לא תשחית", כמבואר לקמן הל' מלכים פ"ז ה"י. ולשון רבינו לקמן פי"ד, הכ"ה: "מוטב לתתם לעניים ואל ישליכם לרימה ותולעה" וכו'. 14) נושאים. 15) מוטל על מיטתו. 16) ולא על סוסים, כי כן נמצא בדרשות ר"י אבן שועיב, פ' ויחי בשם הרמב"ן, שלא לישא בבהמות כי־אם על כתף, ככתוב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען", כי הצורך לשאתו על סוסים הוא עונש, ככתוב (מלכים־ב יד, כ) "וישאו אותו על הסוסים", וכן בדברי הימים (ב כה, כז־כח) "ומעת אשר סר אמציהו... וישאוהו על הסוסים" (ציוני מהר"ן).

ג. וְנוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא תִּפָּסֵק רְצוּעָה מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב מִן הַמִּצְוָה[17].

17) ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א. וזה דוקא בזמנם שהיו להם כתפים מיוחדים לשאת המיטה. אבל בזמננו, שהכל מסייעים לישא, אין איסור בנעילת סנדל (כסף־משנה), וכן ביו"ד סי' שנח סעיף ג.

ד. וְחוֹפְרִין בֶּעָפָר מְעָרוֹת[18], וְעוֹשִׂין כּוּף[19] בְּצַד הַמְּעָרָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה[20], וּמַחֲזִירִין הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים עָלָיו. וְיֵשׁ לָהֶן[21] לִקְבֹּר בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ. וְהַמְלַוִּין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם[22]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. וּמְצַיְּנִין אֶת כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת[23], וּבוֹנִין נֶפֶשׁ[24] עַל הַקֶּבֶר. וְהַצַּדִּיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹתֵיהֶם, שֶׁדִּבְרֵיהֶם הֵם זִכְרוֹנָם[25]. וְלֹא יִפְנֶה אָדָם לְבַקֵּר הַקְּבָרוֹת[26].

18) ירושלמי מו"ק פ"א, ה"ה: "בראשונה היו קוברים אותו במהמורות", כדי שיתאכל הבשר מהר. 19) חלל מארך וצר בכותל המערה, כמין ארגז (מו"ק פ"א מ"ו, וב"תפארת ישראל" שם). וראה בבא־בתרא ק, ב. 20) שם עד, א "וגנו אפרקיד". ובירושלמי נזיר פ"ט ה"ג: איזהו מושכב כדרכו? רגליו מופשטות וידיו על לבו. 21) מותר להם, אבל לכתחילה אין לקברו בארון, ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מצינו שרבינו הקדוש ציוה: אל תרבו עלי תכריכין, ויהא ארוני נקוב בארץ, למדנו שמצוה מן המובחר בעפר ממש (רדב"ז). רמז לזה: "הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר" (קהלת ג, כ) וכפירוש הרמב"ן ב"תורת האדם" שהקבורה בקרקע מצוה, ואפילו בחוץ לארץ (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסב ס"ק ג). וביו"ד סי' שסג סעיף א, מעיר: יש

נוהגים לתת מעפר א"י בקבר, שעפר א"י מכפר, ככתוב: וכפר אדמתו עמו. וראה מדרש תנחומא פ' ויחי אות ג. 22) מועד קטן כט, א. 23) בדפוס וניציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: את הקברות. סדים את הקברות בסיד, כדי שלא יגשו שם אוכלי תרומה, רמז לדבר (יחזקאל לט, טו) "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (מו"ק ה, א). 24) מצבה לזכרון, שקלים פ"ב מ"ה. 25) ירושלמי שם, ומפרש ה"פני משה": דבריהם שמניחים לעולם, מה שחידשו בדברי תורה - הם זכרונם. 26) לפקוד בזה את זכרם, כי אין צורך בזה. הם נזכרים ע"י דבריהם ומעשיהם הטובים (ריב"ש הובא בכסף־משנה).

ה. הַגּוֹסֵס[27] - הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר[28]. אֵין קוֹשְׁרִין לְחָיָיו, וְאֵין פּוֹקְקִין נְקָבָיו, וְאֵין מַנִּיחִין כְּלִי מַתָּכוֹת וּכְלִי מֵקַר עַל טַבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יִתְפַּח, וְלֹא סָכִין אוֹתוֹ, וְלֹא מְדִיחִין אוֹתוֹ, וְלֹא מַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחֹל[29] וְלֹא עַל הַמֶּלַח, עַד שֶׁעָה שֶׁיָּמוּת. וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[30]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְגֵר שֶׁמְּטַפְטֵף, כֵּיוָן שֶׁיִּגַּע בּוֹ אָדָם יִכְבֶּה. וְכָל הַמְאַמֵּץ עֵינָיו עִם יְצִיאַת נֶפֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[31]; אֶלָּא יִשְׁהֶא מְעַט, שֶׁמָּא נִתְעַלֵּף[32]. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְלֹא חוֹלְצִין כָּתֵף[33], וְלֹא מַסְפִּידִין, וְלֹא מַכְנִיסִין עִמּוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין בַּבַּיִת[34] עַד שֶׁיָּמוּת.

27) חולה הנוטה למות. 28) שמחות פ"א, ה"א. והרי"ף למו"ק פ"ג מביא ברייתא זו, ומפרש ה'נמוקי יוסף' שם: לכל דבר - ליתן גט, ולמתנה, וכהן רשאי להכנס לביתו, אע"פ שרוב גוססים למיתה. 29) שלא יסריח. 30) שהוא מקרב את מיתתו. 31) שבת קנא, ב. 32) ועדיין חי הוא. 33) "חולץ כתפו ומוציא זרועיו מן הקרע של חלוק, ונמצא זרועו עם כתפו מגולין" (רי"ף למו"ק פ"ג, לדף כב), וראה לקמן פ"ח, הלכה ג. 34) שלא להבעיתו ותתקרב מיתתו (שמחות שם ה"ה).

ו. מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו - אוֹכֵל בְּבַיִת אַחֵר[35]. אֵין לוֹ בַּיִת אַחֵר - עוֹשֶׂה מְחִיצָה וְאוֹכֵל. אֵין לוֹ דָּבָר לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה - מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. וּבֵין כַּךְ וּבֵין כַּךְ אֵינוֹ מֵסֵב[36] וְאוֹכֵל, וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה יַיִן[37]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ[38] וְאֵינוֹ מְזַמֵּן[39], וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו[40] וְאֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[41]. וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתְּפִלָּה וּמֵהַתְּפִלִּין[42] וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[43]. בְּשַׁבָּת[44] - מֵסֵב, וְאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן, וּמְבָרֵךְ וּמְזַמֵּן, וּמְבָרְכִין עָלָיו וּמְזַמְּנִין עָלָיו. וְחַיָּב בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[45]. נִקְבַּר הַמֵּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מְעַט, כְּדֵי לִשְׂרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו, אֲבָל לֹא לִרְוּוֹת[46].

35) שלא יהא נראה כ"לועג לרש" (ברכות יז, ב וברש"י). 36) כדרך המסובים בחשיבות, על צדו השמאלי ועל מיטה (רש"י שם). 37) שעליו לעסוק בצרכי המת וקבורתו, ולא להמשך באכילה ושתיה יתירה (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). 38) ברכת המוציא. 39) ברכת המזון. 40) אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המזון. 41) אינו מצטרף על שלשה לברך ברכת המזון בזימון (רש"י לברכות יח, א). 42) אע"פ שמצוות אלו יש בהן קבלת עול מלכות שמים - פטור מהן, הואיל וטרוד בקבורת מתו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. 43) שם. ובירושלמי שם פ"ג ה"א, שנינו: "אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו". ומפרש ה"פני משה" מפני כבודו של מת: שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו. ולפי זה, אפילו יש מי שיעסוק בקבורתו, אסור לו להחמיר על עצמו. ובמסכת שמחות פ"י ה"א, הזכירו רק טעם זה. וראה באו"ח סי' עא סעיף א: "ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו... אין מוחים בידו". ועל זה סומכים האוננים, שהולכים לבית הכנסת ומתפללים, במקום שיש מתעסקים ומשמרים המת (ט"ז שם). 44) שאינו טרוד בה בצרכי קבורת המת, שהרי אסור לקברו בשבת, וגם אין מתאבלים בה, כמו שאמרו (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה) "ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת; ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות". 45) שדברים שבצנעה נוהגת בהם אבלות בשבת, כמבואר לקמן פ"י ה"א, ואפילו האונן אסור בתשמיש, שיש בזה משום "שמחה יתירה וחוצפה" (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). כל דיני אבילות מיום המיתה עד לקבורה נקראים: דיני אנינות. ושאר פרטי דיני האנינות, כתבם רבינו בהל' מעשר שני פ"ג, ה"ה־ז. 46) לשתות הרבה לרויה, שמא ישתכר ויסיח דעתו מהאבילות (כתובות ח, ב) "התחילו היו שותים ומשתכרים - החזירו הדבר ליושנו". ומפרש הרמב"ן, שלא ישתו אלא בתוך הסעודה, שאינו משכר.

ז. אֵין מַשְׁהִין אֶת הַמֵּת[47], אֶלָּא מַדְחִין[48] מִטָּתוֹ מִיָּד. וְכָל הַמַּדְחֶה מִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[49]. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[50].

47) מלקוברו. 48) ממהרים להוציאו. 49) מו"ק כב, א. 50) שם. וכתב הש"ך יו"ד סי' שנז סק"א, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל הרבה על שאר קרוביו, לפיכך יותר כבוד הוא להם שיקברו במהרה, משישתהו הרבה ולא יספדום, אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם הוא מגונה.

ח. הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ גְשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל הַמִּטָּה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא מֵהֵר אֶלָּא לִכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ[51]. וְכָל הַמְּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[52], אֶלָּא אִם כֵּן הֶלִּינוֹ לִכְבוֹדוֹ וּלְהַשְׁלִים צְרָכָיו[53].

51) שם, ובשמחות פ"ט. 52) של "לא תלין נבלתו על העץ" (דברים כא, כג), ונאמר שם: כי קבור תקברנו - לרבות כל המתים, אפילו אינם הרוגי בית־דין (סנהדרין מו,

ב). 53) שם עמ' א. וכתב הרדב"ז בתשובותיו סימן שיא, דוקא אם הלין אותו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו, אבל מקצת הלילה אין בו אפילו איסור, אלא כדי להיות משובח, יש למהר להוציאו. ובזוהר פ' אמור דף פח, ב מבואר דשיעור "לא תלין" - הוא כ"ד שעות כשיעור יום ולילה.

ט. הָאָבֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד[54] - אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין וְלֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְחַיָּב לֵישֵׁב עַל מִטָּה כְּפוּיָה[55]. וּבִשְׁאָר יְמֵי הָאֵבֶל - מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי מַפָּץ[56] אוֹ קַרְקַע[57], וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא אָסוּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: פְּאֵרְךָ[58] חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[59]. וְנֶאֱמַר לוֹ: וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲחֵרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲסוּרִין לֶאֱכֹל מִשֶּׁל עַצְמָן[60].

54) שזהו עיקר האבילות, ככתוב (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (מו"ק כא, א). 55) הופך אותה, פניה למטה ורגליה למעלה (שם טו, ובר"ן). וב'טור' יו"ד סי' שפז גורס בדברי רבינו: וחייב לישון על מיטה כפויה. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) ואינו חייב לישב על מיטה כפויה, ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, אמרו: "וישבו אתו לארץ (איוב ב, יג) - על הארץ אין כתיב כאן, אלא לארץ: דבר שהוא סמוך לארץ, מכאן שהיו ישנים על מיטות כפויות". ושוב אמרו שם: "אמר איני כופה את המיטה, הרי אני ישן ע"ג הספסל, אין שומעים לו". וראה בביאורנו לקמן פ"ה הי"ח, מקורות נוספים לכפיית המיטה. 58) פאר - אלו התפילין, ובתרגום יונתן שם: טוטפתך יהוין עלך. 59) מו"ק טו, א. שכן הכתוב מונה שם הרבה דברים, שעליו לנהוג בהם, בניגוד לשאר אבלים, והוא מזהירו: "ולא תספוד ולא תבכה... מתים אבל לא תעשה...ונעליך תשים ברגלך". ובכתובות ו, ב פטרו אבל מתפילין, שנאמר בהן: פאר, ומפרש רש"י: "ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין". ורש"י לסוכה כה, א מוסיף: "וכשמתפאר, מראה בעצמו שאינו אבל". 60) מו"ק כז, ב. וסובר רבינו, שכל הסעודות של אותו היום אינן משלו, וכן דעת ה'תוספות' שם ד"ה יום ראשון. וב'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שעח מטעים: כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול, כי רצונו למות כמו שמת קרובו, על כן ציוו על שכיניו שיאכילוהו משלהם. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "תבוא מאירה (קללה) לשכנים שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה" (לפי נוסח הרא"ש). ולדעת הרא"ש שם אות פט, אין האיסור אלא בסעודה ראשונה, אבל שאר הארוחות שבאותו יום מותר לו לאכלן משלו. וכן פסק השו"ע יו"ד סימן שעח, סעיף א. וב"הגהות מיימוניות" הביאו, שרבינו נתנאל היה יושב בתענית, וסמך לדבריו: לא תאכלו על הדם, ובלילה היה סועד משלו.

~ שבת קודש י' ניסן ~

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה; ובשאר הימים מדבריהם. ההבדל בין שלושת ימים הראשונים לשאר ימי השבעה - לעניין עשיית מלאכה. שותפים או אחים שאירע אבל לאחד מהם - מה דין חנותם המשותפת. שאילת שלום לאבל מהתחלת ימי אבלו, עד תום י"ב חודש לאבל אביו ואמו.

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר יָמִים מִדִּבְרֵיהֶם[2]: אָסוּר לְסַפֵּר, וּלְכַבֵּס, וְלִרְחֹץ, וְלָסוּךְ[3], וּלְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְלִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל, וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְלִקְרוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְלִזְקֹף אֶת הַמִּטָּה[4], וְלִפְרֹעַ אֶת רֹאשׁוֹ[5], וְלִשְׁאֹל שָׁלוֹם. הַכֹּל אַחַד עָשָׂר דָּבָר[6].

2) רבינו לשיטתו, שאין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, כדבריו לעיל פ"א ה"א. 3) בשמן מבושם, שסכים בו אחר הרחיצה, כמבואר להלן ה"ג. 4) שכל המיטות שיש לו בתוך ביתו, חייב להפכן ראשן למטה, ורגליהן למעלה, ראה להלן הי"ח. 5) לגלות, שחייב בעטיפת הראש, כלהלן הי"ט. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת? שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר בְּנֵי אַהֲרֹן: רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ[7]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הַמִּתְאַבֵּל אָסוּר לְסַפֵּר שְׂעָרוֹ, אֶלָּא מְגַדֵּל פֶּרַע[8]. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ שֵׂעָר רֹאשׁוֹ, כָּךְ אָסוּר לְגַלֵּחַ שֵׂעָר זְקָנוֹ וְכָל שֵׂעָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ[9]. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ[10] וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[11]. הָיָה מְגַלֵּחַ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָבִיו - מַשְׁלִים תִּגְלַחַת שְׂעָרוֹ. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[12]. וְכֵן אָסוּר לְגַלֵּחַ שָׂפָה, וְלִטֹּל צִפָּרְנָיו בִּכְלִי[13]; אֲבָל בְּשִׁנָּיו, אוֹ שֶׁנּוֹטֵל צִפֹּרֶן בְּצִפֹּרֶן - מֻתָּר[14].

7) אל תגדלו שיער, כשמתו אחיהם נדב ואביהוא. 8) מועד קטן יד, ב. וטעם ההבדל בין בני אהרן לשאר האבלים, שגידול שיער נחשב לניוול וצער, ואין זה כבוד לבני אהרן שיראו מנוולים לפני העם, הואיל ו"שמן משחת ה'" עליהם, ככתוב שם ז. וכנראה שמשה נצטווה מפי ה' כ"הוראת שעה", שבני אהרן ישתוו בזה לאביהם שהוא כהן גדול, שאינו מיטמא לקרוביו, ואינו נוהג דיני אבל (ראה שם כא, י), והכל שלא לערבב שמחתו של מקום בימי המילואים (רמב"ן שם), וראה לקמן פ"ו, ה"ב. 9) שמחות פ"ז. וכן ב'תוספות' ליבמות מג, א ד"ה במקום שמותר. 10) אם הוא אבל, אינו יכול לגלח אחרים. 11) אם הוא אבל, לא יניח את המגלח שיגלחו, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה (רדב"ז). והשווה הל' נזירות פ"ה, הי"א. 12) שמחות פ"ה ה"ח, משום כבוד הבריות. ולפיכך מותר, אפילו כשהמגלח

הוא אבל. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ב, ולפיכך אם היה בעיר ספר אחר שאינו אבל, יגמור השני ולא האבל (יו"ד סי' שץ, סעיף ב). 13) מו"ק יח, א. "ובגנוסטרא אסור". ומפרש הסמ"ג (עשין דרבנן ב): גנוסטרא - מספרים, והוא־הדין בתער. ואע"פ שבמו"ק שם אמרו: "ביקשו ממנו שפה (המעכבת את האכילה) והתיר להם" = לגלח, אין זה אלא בחול המועד, אבל באבילות אסור בכל פנים, וראה הל' יו"ט פ"ז, ה"כ. 14) מועד קטן, שם.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדָיו וְלִרְחֹץ גּוּפוֹ וְלָסוּךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְאַבְּלִי נָא וְלִבְשִׁי בִגְדֵי אֵבֶל[15] וְאַל תָּסוּכִי שֶׁמֶן. וּרְחִיצָה בִּכְלַל סִיכָה[16], שֶׁהָרְחִיצָה קוֹדֶמֶת לְסִיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ[17]. וּכְשֵׁם שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּכִבּוּס בְּגָדִים, כָּךְ אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[18].

15) בלתי מכובסים (שם טו, א). 16) שם עמ' ב. ורש"י מפרש: "שנאמר (תהלים קט, יח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". כשם שהשמן סכים בו מבחוץ ונבלע בעצמות, אף "מים בקרבו" - נבלעים בו דרך רחיצה, שהיא מבחוץ (יומא עו, ב וברש"י שם). 17) דרש זה אינו נמצא בגמרא שם. וב'בית יוסף' סימן שפא, מדגיש: "שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה". 18) אבל בגדים צבועים, אין גיהוצם וחידושם ניכר בהם הרבה (מו"ק כג, א), וראה לקמן פ"ו, ה"ד. וכתב הרדב"ז: דעת רוב האחרונים, שאסור אפילו להציע תחתיו סדינים מגוהצים, שכמו שאדם שמח כשלובש בגדים נאים, כן הוא שמח כשמציעים תחתיו, ואפשר שכך היא דעת רבינו. וכן ביו"ד סי' שפט, סעיף א.

ד. אָסוּר לָסוּךְ מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ[19]. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא - מֻתָּר[20]. וְכֵן אָסוּר בְּרְחִיצַת מִקְצָת גּוּפוֹ בְּחַמִּין; אֲבָל בְּצוֹנֵן - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, אֲבָל לֹא כָּל גּוּפוֹ[21].

19) תענית יג, ב. 20) שאין זו לתענוג. ובירושלמי (יומא פ"ח, ה"א) שנינו: "בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה... שאינה של תענוג מותר", וסובר רבינו שיש להשוות דין אבל לתשעה באב, שגם הוא משום אבילות על חורבן הבית, כמבואר בתענית יג, א. וראה הל' תעניות פ"ה, ה"י. 21) שם עמ' ב. וביו"ד סי' שפא, סעיף א: "ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש".

ה. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ[22]. מִכְּלָל שֶׁהָיָה אָסוּר מִקֹּדֶם[23]. וְכֵן לֹא יִשָּׂא הָאָבֵל אִשָּׁה[24], וְלֹא תִנָּשֵׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְשַׁמְּשִׁין מִטָּתָן[25]. וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[26].

22) לאחר האבילות על ילדם. 23) מו"ק טו, ב. ושם כד, א אמרו: "מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גויתו". 24) ואפילו כל שלשים יום אסור לו לישא, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ה (שם כג, א). 26) ואין חוששים שמא יבוא עליה (כתובות ד, ב). וכל זה בשאר אבילות, אבל אם מת אביו של חתן ונכנס לחופה, אסור לו להתייחד עם אשתו "כדי שלא ישמש מיטתו", כמבואר לקמן פי"א ה"ה, ובביאורנו שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א.

ו. מִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל[27]: וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ[28]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[29]. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ[30] - נוֹעֵל וְהוֹלֵךְ; וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בַּמְּדִינָה[31] - חוֹלֵץ מִנְּעָלָיו[32].

27) כשמתה עליו אשתו. 28) בניגוד לשאר אבלים, כי יחזקאל שימש בזה למופת, שבבוא ימי החורבן על ישראל, לא יתאבלו ולא יבכו, מרוב בהלה ותדהמה, כמפורש שם כד. 29) מו"ק טו, ב. וכל זה בסנדל של עור, אבל בשל עץ או של לבד מותר, שאין מנעל אלא של עור (יו"ד סי' שפב, סעיף א) והשווה הל' שביתת עשור פ"ג, ה"ז. 30) שקשה לו ללכת יחף. 31) לעיר. 32) מו"ק טו, ב. ובשמחות פ"ה, ה"י. והשווה הל' תעניות פ"ג, ה"ד.

ז. רֶמֶז לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל. מַה חַג אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, אַף אֵבֶל אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[33]. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כָּךְ הוּא אָסוּר לִשָּׁא וְלִתֵּן[34] בִּסְחוֹרָה, וְלֵילֵךְ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּסְחוֹרָה[35].

33) מו"ק שם, ומתוך שאין זו ראיה גמורה, שהרי לא כל מה שאסור בחג אסור באבל, ולא כל מה שמותר בחול מותר באבל, נקט רבינו: "רמז לדבר" (רדב"ז). 34) לקנות ולמכור, ומקורו בירושלמי, מובא בביאורנו לקמן ה"ט, אות לח. 35) ודבר זה אסור כל שלשים יום, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. וכתב הרדב"ז: אם היה מסחרו דבר האבד, אחרים מוכרים לו סחורתו, וסמך רבינו על מה שכתב בהל' שביתת יו"ט פ"ז, הכ"ב: "אין עושים סחורה במועד (=חול המועד), בין למכור בין לקנות, ואם היה דבר אבד, שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות... שבאו, או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול, או לקחו ביוקר, הרי זה מותר לקנות או למכור". וכן ב'יורה דעה' סי' שפ, סעיף ו.

ח. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְהָאִשָּׁה טֹוָה בְּפֶלֶךְ[36] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[37].

36) כישור, קנה שעליו נכרכים החוטים הנטווים. 37) מו"ק כא, ב. ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, מסיים בה: "אבל אמרו, תבוא מאירה (=קללה) לשכיניו, שהצריכוהו לכך". והטעם לשלשת ימים, מבואר שם, "שאין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים", כי כל שלשה ימים הראשונים הנפש מרחפת על הגוף, סוברת שעוד תחזור אליו, כיון שהיא רואה שנשתנה זיו הפנים, היא מניחתו והולכת לה.

והראב"ד כותב: הואיל ושלשה ימים הראשונים הם לבכי (ראה לקמן פי"ג הי"א), אם יתעסק בהם במלאכה, נמצא מתעצל בבכי (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז, אשה טווה בפלך, אפילו בשלשה ימים הראשונים ואפילו היא עשירה, שהבטלה מביאה לידי זימה. ואם היא עניה, עושה את מלאכתה אחר שלשה ימים כאיש, בכל אומנות שהיא.

ט. שְׁנֵי אַחִים אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[38] שֶׁהָיוּ בַּחֲנוּת אַחַת, וְאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶן - נוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּת כָּל שִׁבְעָה[39].

38) בכת"י תימן: שהן. 39) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, שהרי השותף עוסק במלאכת שניהם, וכאילו הוא שליחו של האבל. ולדעת הראב"ד, הובא ברא"ש למו"ק פ"ב, אות ה, אין השותף עוסק בחנות בפרהסיא, אבל בביתו בצנעה מתעסק השותף בעסק השותפות, והשכר מתחלק לשניהם, כמבואר לקמן הי"א ב"מוחכרים או מושכרים מקודם... הרי אלו יעשו", משום שאין זה מפורסם שבהמה זו היא של פלוני האבל, וכנראה שרבינו מסכים לזה (כסף־משנה). וכן פסק ביו"ד שם, סעיף כא: "אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות, ואם האבל הוא אדם חשוב והשותפות נקראת על שמו...אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו". ומקורו במו"ק יא, ב, בעובדה של מַריוֹן ושותפו מר בריה דרב אחא.

י. אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[40] - אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָדוֹ בִּימֵי אֶבְלוֹ[41]; אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂים לוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ זֵיתָיו לַהֲפֹךְ[42], וְכַדָּיו לָגוּף[43], וּפִשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׂרָה[44], וְצַמְּרוֹ מִן הַיּוֹרָה[45] - שׂוֹכֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[46]. וּמְרַבְּצִין[47] לוֹ שָׂדֵהוּ מִשֶּׁתַּגִּיעַ עוֹנַת הַמַּיִם[48].

40) שאם לא ייעשו, יהיה לו הפסד רב, וכמבואר בהל' יו"ט פ"ז, ה"ב־ג. 41) מו"ק שם, כדי שלא ישכח אבלו (ר"ן שם). 42) שהגיעה שעתם להפכם בכלי הנקרא "מעטן" כדי שיתרככו היטב, ויוכשרו לדרכם בבית הבד. ורבינו גורס במו"ק שם: "אלו דברים העושים לאבל, זיתיו להפוך" (מגיד־משנה להל' יו"ט, שם ה"ג). 43) לסתום במגופה, שאם לא יוגפו יתקלקל השמן החדש שבכדים. 44) דרך לשום גבעולי פשתן במשרת מים כדי שיתרככו, ואח"כ מייבשם בתנור וסורקם, וכשישהו במים יותר מהראוי ירקבו. 45) שנתנו שם לקלוט צבע ממי צבע שביורה. 46) בניגוד לחול המועד, שעושה כל מלאכות אלו בעצמו (מו"ק שם). 47) משקים השקייה מועטת. 48) עונת ההשקייה, ואם לא ישקוה קודם הזריעה, שוב אינה נזרעת בשנה זו (רמב"ן). ובמו"ק שם הגירסא: "עונת המים שלו", ומפרש רש"י: יגיע זמנו להשקות השדה, שהמים חלוקים לשדות שבבקעה, לכל אחד יומו, או שבוע שלו, ואם לא ישקו לו עתה יאבד תורו והפסדו רב.

יא. הָאַרִיסִין[49] וְהַחֲכִירִין שֶׁלּוֹ וְהַקַּבְּלָנִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ כְּדַרְכָּן[51]. אֲבָל הַחַמָּרִים[52] וְהַגַּמָּלִים בִּבְהֵמוֹת שֶׁלּוֹ[53] וְהַסַּפָּנִים בִּסְפִינָה[54] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יַעֲשׂוּ[55]. וְאִם הָיוּ מֵחְכָּרִים[56] אוֹ מֻשְׂכָּרִים מִקֹּדֶם לִזְמַן קָצוּב[57] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ[58].

49) שמקבל שדה מחבירו לעבדה, ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע מהן, כפי שיתנו ביניהם (הל' שכירות פ"ח ה"ב). 50) חוכר - שכר מחבירו שדה לזרעה, ויתן למשכיר פירות קצובים כגון עשרים כור לשנה, בין אם תעשה מעט או הרבה; קבלן - ששכר השדה בסכום כסף קבוע לשנה (שם, ה"א). ובתוספתא דמאי פ"ו ה"ב, שנינו: "מה בין שוכר לחוכר? השוכר - במעות; והחוכר - בפירות". 51) אע"פ שבעל השדה הוא אבל, מותר להם לעשות בשדה, שהרי הם עושים לעצמם, וכאילו בשלהם הם עוסקים (מו"ק יא, ב) "הרי אלו יעשו". ולא כגירסת הש"ס שלפנינו: "הרי אלו יעשו אחרים בשבילם" (רא"ש שם אות ג). 52) מוליכים משאות ע"ג חמורים, וכן הגמלים. 53) של האבל. ששוכרים ממנו בהמותיו. 54) מעבירים משא בספינה ששוכרים אצל האבל. 55) אסור להם לשכור את כל אלו בימי אבלו, ואפילו שכרום לפני אבלו וכלה הזמן לפני מקרה האבל, אסור להם להמשיך בשכירותם, כיון שבהמות אלו אינן אצל השוכרים ב"אריסות", אלא בשכירות רגילה, הרי זו "מלאכת אבל", ואבל מצווה על שביתת בהמתו. אבל בשדה, שהיא עומדת בדרך כלל לאריסות, ואפילו נשלם זמן האריסות, אין המנהג לסלק את האריס אלא הוא ממשיך באריסותו כמקודם, לפיכך אפילו נגמר הזמן לפני אבילות המשכיר, ממשיך האריס בעבודתו ואין זו מלאכת האבל, אלא מלאכת האריס שעושה בה לעצמו (שם, וכפירוש הראב"ד ברא"ש שם). ולשון הירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "אריסיו וחכיריו וקבליו - הרי אלו עושים; איכריו וספניו וגמליו - אינם עושים". 56) הבהמות או הספינה של האבל, לחלוק ברווח של שכר ההובלה, זה נותן בהמתו והחוכר עוסק בעבודה, והשכר כפי שהתנו ביניהם. ראה רשב"ם לבבא־בתרא קכג, ב ד"ה מוחכרת. 57) ובינתיים אירע אבל למחכיר. 58) מו"ק יא, ב שאם לא יעשו יפסידו כל שכרם, וכשעושים - בשלהם הם עושים. אבל אם כלה זמן החכירה לפני שאירעה האבילות למחכיר, אין החוכר ממשיך מאליו, שדרך המחכיר להחליף חכירתו מזה לזה, וכל המרבה בשכרו - קודם. והרי זה כאילו רוצה לחכור ממנו בתחילה, ובימי אבלו אסור להחכיר, שאין כאן שום הפסד לחוכר (ראב"ד, הובא בכסף־משנה).

יב. שְׂכִיר יוֹם[59], אֲפִלּוּ בְּעִיר אַחֶרֶת[60] - לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ[61].

59) פועל שנשכר לאבל לעבודת יום בעבודת קרקע. 60) שלא ידוע שם שאירע אֵבל למעביד. 61) שכל עבודת קרקע הרי זו פרהסיא, ואסור לו לעשות מלאכת האבל בשביל האבל (מו"ק שם).

יג. הָאָבֵל שֶׁהָיְתָה מְלֶאכֶת אֲחֵרִים[62] בְּיָדוֹ, בֵּין בְּקַבְּלָנוּת[63] בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּקַבְּלָנוּת[64] - לֹא יַעֲשֶׂה[65]. הָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיַד אֲחֵרִים[66]: בְּבֵיתוֹ - לֹא יַעֲשׂוּ[67], בְּבַיִת אַחֵר - עוֹשִׂין[68].

62) מלאכת דבר תלוש, כגון בגד לתפור. 63) בסכום מסוים עבור העבודה, ולא שכר לפי הימים, וברשותו לגמרה לאחר זמן. 64) שאינה בשכר קצוב עבור התפירה, אלא לפי שעות העבודה, נמצאת מלאכה זו אינה שלו. 65) שם, שאפילו הוא מפסיד ימי עבודתו - אסור לו לעשות בימי אבלו. 66) שמסר לחייט לתפור לו בגד, לפני שאירע לו האבל. 67) שלא יחשדוהו שהוא בעצמו מסייע במלאכה, או יאמרו שבימי אבלו - שכר לו פועל זה. 68) הואיל וזה דבר תלוש ונעשה בצנעה, לא ידעו שמלאכת אבל היא (שם). אבל בהלכה הקודמת מדובר בעבודת קרקע או במחובר לקרקע כגון בנין בית וכדומה, שזה גלוי ומפורסם, ולפיכך אסור לאחרים לעשות לו.

יד. הָיָה לוֹ דִּין עִם אָדָם - אֵינוֹ תּוֹבְעוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת[69]. וְאִם הָיָה דָּבָר אָבֵד[70] - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ[71]. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

69) שגם זו בכלל עשיית מלאכה היא, כי מתוך בהילותו אחרי ממונו ישכח את אבלו. 70) כגון שבעל־דינו עומד לילך לחוץ לארץ, או שעדיו חולים, וחושש שמא ימותו, ויפסיד עדותם. 71) כדין האמור לעיל ה"י, שבדבר האבד שוכר אחרים לעשות לו.

טו. מִנַּיִן שֶׁהָאֲבֵל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: הֵאָנֵק דֹּם[72].

72) דום, ולא תלמוד תורה (מו"ק טו, א).

טז. אָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים, וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ[73] וּבַהֲלָכוֹת[74]. וְאִם הָיוּ רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[75] - מֻתָּר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲמִיד תֻּרְגְּמָן[76]; אֶלָּא יִלְחַשׁ לְאַחֵר בְּצִדּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּצִדּוֹ אוֹמֵר לַתֻּרְגְּמָן, וְהַתֻּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לָרַבִּים[77].

73) מדרש תנאים, כגון ספרא וספרי, שהם מדרשי הפסוקים (פירוש הרא"ש לנדרים לו, ב). 74) הלכה למשה מסיני (שם). ובברייתא במו"ק כא, א שהיא המקור להלכה זו, מנו: "ובהלכות ובש"ס ובאגדות". ואמנם בכת"י תימן, הנוסח כאן: ובהלכות ובהגדות. וכנראה שהאיסור הוא משום שמחה, שבדברי תורה נאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". והשווה הל' תעניות פ"ה הי"א, לענין אבל תשעה באב. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל", שאין זו שמחה. עוד אמרו שם: "אם היה להוט אחר התורה מותר". ולדעת "הגהות מיימוניות" מותר לאבל לעסוק בהלכות אבילות, וכן קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, וכן ביו"ד סי' שפד סעיף ד, וכנימוק הרדב"ז: שע"י קריאה זו לא ישכח את אבלו, ולא יהיה שמח, ולא יהיה יושב ובטל. והשווה הל' תעניות שם. 75) להורות באיסור והיתר, ואין שם אחר, או שהוא נשיא ודורש ברבים (ר"ן). 76) המתרגם ומשמיע דרשתו בקול לעם, כדרך שהוא רגיל שלא בימי אבלו. 77) מו"ק כא, א.

יז. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הָאֲבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה?[78] שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אָרְצָה[79].

78) כשהיא זקופה, אלא כופה ויושב עליה, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 79) סמוך לארץ, כפה מיטתו וישב עליה (מו"ק שם וברש"י).

יח. וְחַיָּב לִכְפּוֹת הַמִּטָּה[80] כָּל שִׁבְעָה[81]. וְלֹא מִטָּתוֹ בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים וּבְעֶשֶׂר עֲיָרוֹת - חַיָּב לִכְפּוֹת אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה אַחִים, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן[82]. הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לְכֵלִים אוֹ לְמָעוֹת[83] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתָהּ[84]. דַּרְגָּשׁ[85] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ, אֶלָּא מַתִּיר אֶת קַרְבִּיטָיו[86] וְהוּא[87] נוֹפֵל מֵאֵלָיו. מִטָּה שֶׁנִּקְלִיטָיהָ[88] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְהָפְכָהּ - זוֹקְפָהּ[89] וְדַיּוֹ[90]. הָפַךְ כָּל מִטּוֹתָיו, וְהָיָה הוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מִטּוֹת אֲחֵרִים[91], אוֹ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, אוֹ עַל גַּבֵּי אָרוֹן, אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה הַכְּפוּיָה[92].

80) להפכה ראשה למטה ורגליה למעלה. 81) כלומר, החובה לישב על מיטה כפויה אינה אלא ביום ראשון לאבלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט, אבל המיטות חייבות להשאר כפויות כל שבעה (כסף־משנה). ובמו"ק טו, א שנינו: "דמות דיוקני (=צורתי) נתתי בכם, ובעוונותיכם הפכתיה (לפי נוסח הרי"ף), כפו מיטותיכם עליה". כלומר, אתם גרמתם בעוונותיכם להפוך את צורתי מחיים למיתה, - כי האדם נברא בצלם אלקים - לפיכך יהפכו כל הראויים להתאבל - את מיטותיהם על אבידתם. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א, אמרו: "מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה, הוא נוער (=ניעור) בלילה ונזכר שהוא אבל". 82) מו"ק כז, א. 83) בגמרא שם, תיבות: או למעות, אינן. וראה שבת מד, ב "מיטה שייחדה למעות". 84) כי עיקר טעם כפיית המטה הוא, על שם שהיא מקום מושב ומנוחה של אדם, שבימיהם היו יושבים על המיטות דרך שררה וכבוד ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שפז אות א). 85) מיטה שאינה סרוגה בחבלים, אלא מתוחה עור, וקושרים אותו ברצועות לארוכות המיטה. 86) רצועותיו. 87) מצע העור. 88) מוטות זקופים היוצאים מעל למיטה, כדי למתוח עליהם את הכילה. 89) על צידה. 90) מו"ק שם. 91) מיטות זקופות של אנשים אחרים. 92) כבר נתפרש לעיל פ"ד ה"ט, מקור דברי רבינו בירושלמי שם פ"ג ה"ה, שאפילו כפה מיטתו וישן על הקרקע, לא יצא ידי חובת כפיית המיטה, עד שיישן עליה. וכל זה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יכול הוא לשבת או לישון על גבי מפץ או קרקע, ובלבד שמיטתו תהא כפויה, וראה לקמן פי"ג ה"ג, שאפילו המנחמים אינם יושבים אלא ע"ג קרקע. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": עכשיו אין אנו נוהגים בכפיית המיטה, כי סומכים אנו על הירושלמי (שם) האומר: "הדר בפונדק

(אכסניא) אין מחייבים אותו לכפות, שלא יאמרו עליו חרש (=מכשף) הוא", וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. וראה 'תוספות' למו"ק כא, א ד"ה אלו דברים, וכן ביו"ד סי' שפז סעיף ב, שהוסיפו עוד לפטור, הואיל ואין המיטות שלנו עשויות כמיטות שלהם, שהרי נקליטים יוצאים ממנה, ואין הכפיה ניכרת בהן.

יט. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בִּפְרִיעַת הָרֹאשׁ?[93] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: לֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם. מִכְּלָל שֶׁשְּׁאָר הָאֲבֵלִים חַיָּבִין בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ[94]. וְהַסּוֹדָר שֶׁמְּכַסֶּה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטֶה מִקְצָתוֹ מְעַט עַל פִּיו[95]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, וְאַנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: כַּאֲבֵלָא יִתְעַטָּף.

93) בגילוי ראש. 94) מו"ק טו, א. 95) ושם כד, א אמרו: "כל עטיפה (עטיפת הראש בסודר) שאינה כעטיפת הישמעאלים - אינה עטיפה", וכתבו ה'תוספות' שם כא, א שאין אנו נוהגים כיום בעטיפת הראש, הואיל וזה היה מביא לידי שחוק גדול בין הגוים. ובש"ך ליו"ד סי' שפו ס"ק א, מעיר שיש לנהוג בעטיפה קצת, שהיא למשוך הכובע למטה מהעינים.

כ. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: הֵאָנֵק דֹּם[96]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[97], מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם - אֵין מַחֲזִיר לוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִי שֶׁשָּׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ - מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם; וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים - שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם אֲחֵרִים[98], אֲבָל אֲחֵרִים אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ[99] עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[100]. אִם בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם נֶאֱסַר הָאָבֵל, קַל וָחֹמֶר שֶׁהוּא אָסוּר לְהַרְבּוֹת דְּבָרִים וְלִשְׂחֹק; שֶׁנֶּאֱמַר: דֹּם. וְלֹא יֶאֱחֹז תִּינוֹק בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי שְׂחוֹק[101]. וְלֹא יִכָּנֵס לִמְקוֹם שִׂמְחָה, כְּגוֹן בָּתֵּי הַמִּשְׁתָּאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[102].

96) דום, ואל תשאל שלום (מו"ק טו, א וברש"י). 97) שהם עיקר האבל, כמבואר לעיל ה"ח ובביאורנו שם. 98) שהרי הם שרויים בשלום. 99) שהוא אינו שרוי בשלום (שם כא, ב). 100) שם. וראה לקמן פ"י הי"א, דין שאילת שלום בשבת שבתוך השבעה. 101) שם כו, ב. והברייתא מסיימת שם: "ונמצא מתגנה על הבריות". 102) שם כב, ב. ודבר זה אסור כל שלשים יום, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב, וראה שם ה"ז, שעל אביו ואמו לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חודש.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון ד' ניסן ~

מצות עשה רמח.

הַמִּצְוָה הָרמ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִינֵי נְחָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ כִּי-יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ ["וְגוֹ']" (במדבר כז, ח). וּמִכְּלַל דִּין זֶה בְּלִי סָפֵק, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּכוֹר יוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, כִּי זֶה מִשְׁפָּט מִמִּשְׁפְּטֵי הַיּוֹרְשִׁים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' וּפֶרֶק ט' מִ[בְּבָא] בַּתְּרָא.

(כאן מביא הרמב"ם דברי סיכום למצוות עשה).

~ יום שני ה' ניסן ~

מצות עשה קעו.

מצות לא תעשה רפד. מצות עשה קעה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְמַנּוֹת [דַּיָּנִים] שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים לְהוֹצִיא לַפֹּעַל צִוּוּיֵי הַתּוֹרָה, וְיַכְרִיחוּ אֶת-הַסּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת לָלֶכֶת בָּהּ, וִיצַוּוּ עַל הַטּוֹב וְיַזְהִירוּ מִן-הָרַע, וְיוֹצִיאוּ לַפֹּעַל אֶת-הָעֲנָשִׁים עַל הָעֲבָרָיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאַזְהָרוֹתֶיהָ מְסוּרִים לִרְצוֹן כָּל-אָדָם וְאָדָם. וּמִתְּנָאֵי מִצְוָה זוֹ, שֶׁהַמְמֻנִּים הָאֵלֶּה יִהְיוּ דַּרְגָּה לְמַעְלָה מִדַּרְגָּה, וְהוּא: שֶׁמְּמַנִּים בְּכָל-עִיר עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים שֶׁמִּתְקַבְּצִים כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד בְּשַׁעַר הָעִיר (בעלת מספר אוכלוסין) הָרָאוּיָה לְמִנְיָן זֶה — וְזוֹהִי סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה. וּמְמַנִּים בִּירוּשָׁלַיִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים דַּיָּנִים, וּמְמַנִּים אֶחָד עַל אוֹתָם הַשִּׁבְעִים — וְהוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה, וְהוּא שֶׁקּוֹרְאִים לוֹ חֲכָמִים גַּם 'נָשִׂיא' וְהַכֹּל יִתְקַבְּצוּ בִּמְקוֹמָם הַמְיֻחָד לָהֶם. וּמְקוֹם שֶׁאֲנָשָׁיו מוּעָטִים, שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, מְמַנִּים בּוֹ עַל-כָּל-פָּנִים שְׁלֹשָׁה לְהוֹצִיא לַפֹּעַל אֶת-הַדִּינִים בִּדְבָרִים קְטַנִּים, וְאֵלֶּה מַעֲבִירִים אֶת-הַדְּבָרִים הַגְּדוֹלִים לְמִי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶם. וְכֵן מְמַנִּים שׁוֹטְרִים וְנֹגְשִׁים הַמְבַקְּרִים בַּשְּׁוָקִים וּבוֹדְקִים דַּרְכֵּי בְּנֵי אָדָם בְּמַשְׂאָם וּמַתָּנָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ עָוֶל אֲפִלּוּ בְּדָבָר מוּעָט. וְהַצִּוּוּי שֶׁנֶּאֱמְרָה בּוֹ מִצְוָה זוֹ הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן-לְךָ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (ריש פרשת שופטים): "מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין אֶחָד לְכָל-יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן-לְךָ. וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: תִּתֶּן-לְךָ, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּין בֵּית דִּין לְכָל-שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ — מִצְוָה עַל כָּל-שֵׁבֶט-וָשֵׁבֶט

לִהְיוֹת דָּן אֶת־שִׁבְטוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם — עַל כָּרְחָם" וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי לְמַנּוֹת שִׁבְעִים זְקֵנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְמֹשֶׁה: "אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ" (במדבר יא, טז) וְאָמְרוּ (ספרי פרשת בהעלותך) זְכִרוּנָם לִבְרָכָה: "כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לִי — הֲרֵי הוּא קַיָּם לְעוֹלָם: וְכַהֲנוּ־לִי וְגוֹ'" (שמות כח, מא) — כְּלוֹמַר: שֶׁזֶּה צִוּוּי תְּמִידִי וְאֵינָהּ מִצְוָה לְפִי שָׁעָה, אֶלָּא חוֹבָה לְמֶשֶׁךְ הַדּוֹרוֹת.

וְדַע, שֶׁכָּל־הַמִּנּוּיִים הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וּשְׁאָר הַמִּנּוּיִים — כֻּלָּם לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְאֵין סְמִיכָה (הסמכה לדיינות) בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אַךְ אִם נִתְקַיְּמָה הַסְּמִיכָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, רַשָּׁאִים אוֹתָם הַסְּמוּכִים לָדוּן בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרָם (מכות ז.): "סַנְהֶדְרִין נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ"; אֲבָל לֹא יָדוּנוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת לֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא אִם בֵּית הַבְּחִירָה עוֹמֵד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת הַמַּאֲמָר הַזֶּה (סוף הכלל הי"ד). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי עַל אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּמַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה: "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם" (במדבר לה, כט), אָמְרוּ: "בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם — בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. יָכוֹל אַף עָרֵי מִקְלָט יִהְיוּ נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֵלֶּה — אֵלּוּ הַדַּיָּנִין נוֹהֲגִין בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְעָרֵי מִקְלָט אֵין נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הָרפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אוֹ רֹאשׁ גָּלוּת מִלְּמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וּיְמַנֶּה אוֹתוֹ בִּגְלַל מַעֲלוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, הֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּךְ; אֶלָּא אֵין מַבִּיטִים בַּמִּנּוּיִים הַתּוֹרָנִיִּים אֶלָּא לִבְקִיאוּת הָאָדָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וִידִיעַת צִוּוּיֶיהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ וְהִתְנַהֲגוּתוֹ בְּמַעֲשִׂים הַמַּתְאִימִים לָכָךְ. וְהָאַזְהָרָה מִלְּמַנּוֹת מְמֻנֶּה בִּגְלַל מַעֲלוֹת אֲחֵרוֹת הִיא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט" (דברים א, יז), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת דברים שם): "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט — זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִין", כְּלוֹמַר: שֶׁאַזְהָרָה זוֹ אֵינָהּ אֶלָּא לָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ הָרְשׁוּת לְמַנּוֹת דַּיָּנִין עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַזְהַר מִלְּמַנּוֹתָם בִּגְלַל דָּבָר מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. אָמְרוּ: שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי הִלְוַנִי מָמוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל־לָשׁוֹן אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, וְנִמְצָא מְזַכֶּה אֶת־הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת־הַזַּכַּאי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ — לָכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא־תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט".

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָלֶכֶת אַחַר הָרֹב, אִם נוֹפֶלֶת מַחְלֹקֶת בֵּין הַחֲכָמִים בְּאֵיזֶה דִּין מִכָּל־דִּינֵי הַתּוֹרָה; וְכֵן נִנְהַג גַּם בַּדִּין הַפְּרָטִי, כְּגוֹן בְּדִין שֶׁבֵּין רְאוּבֵן לְשִׁמְעוֹן: אִם נוֹפֶלֶת מַחְלֹקֶת בֵּין דַּיָּנֵי עִירָם, אִם שִׁמְעוֹן הוּא הַחַיָּב אוֹ רְאוּבֵן — נֵלֵךְ אַחַר הָרֹב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת" (שמות כג, ב) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (חולין יא.): "רַבָּא — דְּאוֹרַיְתָא". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהִלְכוֹתֶיהָ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין.

~ יום שלישי ו' ניסן ~

מצות לא תעשה רפב. רפג.

מצות עשה רכט. רכח.

הַמִּצְוָה הָרפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר הַדַּיָּן מִלִּנְטוֹת אַחַר דַּעַת הָרֹב אִם הָיָה הָרֹב אָדָם אֶחָד בִּלְבָד. וּפֵרוּשׁ הָעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁאִם נָפְלָה מַחְלֹקֶת בֵּין הַדַּיָּנִים בַּחוֹטֵא: מִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה וּמִקְצָתָם אָמְרוּ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, וְהָיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים בַּמִּנְיָן עַל הַמְזַכִּים אִישׁ אֶחָד — אָסוּר לַהֲרוֹג אוֹתוֹ הַחוֹטֵא, וְהִזְהִיר ה' אֶת־הַדַּיָּן מִלְּהָרְגוֹ עַד שֶׁיִּהְיוּ הַמְחַיְּבִים יְתֵרִים עַל הַמְזַכִּים — שְׁנַיִם. וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת" (שמות כג, ב) כְּלוֹמַר: לֹא תִּמָּשֵׁךְ אַחַר כָּל־רֹב שֶׁיֶּאֱרַע, בִּגְזַר דִּין הַמָּוֶת, וְזֶהוּ עִנְיַן אָמְרוֹ בְּמֵיחָד "לְרָעוֹת". וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "אַחַד עָשָׂר מְזַכִּין וּשְׁנַיִם עָשָׂר מְחַיְּבִין שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חַיָּב — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת". וְשָׁם אָמְרוּ: "הַטּוֹתְךָ לְטוֹבָה עַל פִּי אֶחָד, הַטּוֹתְךָ לְרָעָה עַל פִּי שְׁנַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לב.).

הַמִּצְוָה הָרפ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהַר הַדַּיָּן מִלִّנְטוֹת אַחַר סְבָרַת דַּיָּן אַחֵר דֶּרֶךְ הִסְמְכוּת עָלָיו בְּחִיּוּב הַמְחַיֵּב אוֹ זִכּוּי הַזַּכַּאי. בְּלִי שֶׁיִּבְחוֹן הַדָּבָר בְּעַצְמוֹ לְפִי חֲקִירָתוֹ וּסְבָרָתוֹ מִתּוֹךְ יְסוֹדוֹת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת" (שם). הַכַּוָּנָה בָּזֶה: אַל תְּבַקֵּשׁ בָּרִיב, הַנְּטִיָּה בִּלְבַד, וְהוּא: שֶׁתִּטֶּה עִם הָרֹב אוֹ עִם הַגְּדוֹלִים, וְתִשְׁתּוֹק מִמַּה שֶׁיֵּשׁ בְּדַעְתְּךָ בְּאוֹתוֹ הַדִּין וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת, שֶׁלֹּא תֹּאמַר בִּשְׁעַת מִנְיָן: דַּיִּי שֶׁאֶהְיֶה כְּרַבִּי אִישׁ פְּלוֹנִי — אֶלָּא אֱמוֹר מַה שֶּׁלְּפָנֶיךָ. יָכוֹל אַף דִּינֵי מָמוֹנוֹת כֵּן — תַּלְמוּד לוֹמַר: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת" (שם). וְגַם מִן־הַלָּאו הַזֶּה נִלְמְדָה הָאַזְהָרָה לַמְּלַמֵּד זְכוּת שֶׁלֹּא יַחֲזוֹר וִילַמֵּד חוֹבָה, אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּלוֹמַר: לֹא יְהֵא דִּבְרְךָ בּוֹ לְהַטּוֹת אוֹתוֹ לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין פּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת לְחוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת". וְכֵן מַחֲזִירִין (הדין) לִזְכוּת וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. וְכֵן אֵין מַתְחִילִין מִן־הַגָּדוֹל — כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִלְמְדוּ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִסַּנְהֶדְרִין (לו.). וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְקוֹל אֶת־

הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת (חלק מ)הַמִּצְוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ" (דברים כב, כד) וְנָעִיר עַל הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב סְקִילָה, כְּשֶׁאֲזַכִּיר מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה.).

הַמִּצְוָה הָרכ"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׂרוֹף אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן" (ויקרא כ, יד), וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן שְׂרֵפָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב.).

~ יום רביעי ז' ניסן ~

מצות עשה רכו. רכז. רל. רלא.

מצות לא תעשה סו.

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַהֲרוֹג אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִקְצָת הַמִּצְוֹת — בְּסַיִף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כא, כ). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן הַתָּזַת הָרֹאשׁ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (נב:).

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַחֲנוֹק אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מוֹת יוּמָת" (שם, טז). וְנָעִיר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה עַל הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְלוֹת מִקְצָת הֲרוּגֵי בֵּית דִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ" (דברים כא, כב). וְנַזְכִּיר אֶת־הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב תְּלִיָּה בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מו.).

הַמִּצְוָה הָרל"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְבּוֹר הֲרוּגֵי בֵּית דִּין בְּיוֹם הֲרִיגָתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא" (שם, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וְכָךְ הוּא הַדִּין בִּשְׁאָר מֵתִים, כְּלוֹמַר: שֶׁיִּקָּבֵר כָּל־מֵת מִיִּשְׂרָאֵל בְּיוֹם מוֹתוֹ. וּלְפִיכָךְ קוֹרְאִים לְמֵת שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ — מֵת מִצְוָה. עִנְיָנוֹ: הַמֵּת שֶׁמִּצְוָה עַל כָּל־אֶחָד לְקָבְרוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַّנְהֶדְרִין (שם).

הַמִּצְוָה הַס"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲזוֹב הַתָּלוּי, לָן עַל עִצּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל־יְדֵי כָּךְ בִּרְכַּת הַשֵּׁם (בלשון סגי־נהור) בַּמַּחֲשָׁבָה כְּשֶׁיֵּרָאֶה (שהמביט נזכר בסיבת תליתו). כִּי אָנוּ לֹא נִתְלֶה זוּלַת מְגַדֵּף וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁגַּם בּוֹ נֶאֱמַר: "אֶת־ה' הוּא מְגַדֵּף" (במדבר טו, ל). וּלְשׁוֹן הַלָּאו הַזֶּה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ" (דברים כא, כג) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ו' מִסַּנְהֶדְרִין (מה:).

~ יום חמישי ח' ניסן ~

מצות לא תעשה שי.

מצות עשה רכד. מצות לא תעשה ש.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשֶׂר — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחַיּוֹת מְכַשֵּׁף, וְהוּא אָמְרוֹ: "מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה" (שמות כב, יז), וּכְשֶׁנִּמְחוֹל (נוותר) לוֹ — נִהְיֶה עוֹבְרִים עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְלֹא רַק שֶׁבִּטַּלְנוּ מִצְוַת עֲשֵׂה בִּלְבָד כְּמוֹ אִלּוּ מָחַלְנוּ לְאֶחָד מִמְּחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַלְקוֹת בִּרְצוּעָה אֶת־הָעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת מְסֻיָּמוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו" (דברים כה, ב). וּבְהַזְכִּירֵנוּ מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה נָעִיר עַל אוֹתָן הַמִּצְוֹת שֶׁהָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן חַיָּב מַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (יג.).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַכּוֹת אֶת־הַחוֹטֵא מַכּוֹת כְּבֵדוֹת הַמְּמִיתוֹת. בֵּאוּר דָּבָר זֶה, שֶׁכָּל־מְחֻיָּב מַלְקוּת, תַּכְלִית (הכמות) מַה־שֶּׁמַּלְקִים אוֹתוֹ אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל. וְאֵין מַלְקִים שׁוּם אָדָם עַד שֶׁיַּאַמְדוּ אֶת־הַמַּכּוֹת כְּפִי יְכֹלֶת הַלּוֹקֶה וְגִילוֹ וּמִזְגּוֹ וְצוּרַת גּוּפוֹ. אִם יוּכַל לִסְבֹּל אֶת־עֹנֶשׁ הַמַּלְקוּת בִּכְלָלוּתוֹ — יִלְקֶה; וְאִם לֹא יוּכַל לִסְבֹּל — מַלְקִים אוֹתוֹ כְּפִי מַה־שֶּׁיּוּכַל לְקַבֵּל, לֹא פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ מַכּוֹת. אָמַר יִתְעַלֶּה: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ" (דברים כה, ב). וְתַכְלִית הַמַּלְקוּת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהוֹסִיף לְהַלְקוֹתוֹ אֲפִלּוּ מַכָּה אַחַת נוֹסָף עַל מַה־שֶּׁאָמַד הַדַּיָּן שֶׁיָּכוֹל לִסְבֹּל, וְהוּא אָמְרוֹ: "כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר". אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (שם, ב־ג). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "אִם הוֹסִיף — עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הָאַרְבָּעִים, מִנַּיִן (אם הוסיף) עַל כָּל־אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין? (בגלל שאינו מסוגל לספוג ל"ט מלקות) תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף". וּמִן־הַלָּאו הַזֶּה הִיא הָאַזְהָרָה מִלְּהַכּוֹת שׁוּם אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל: אִם הַחוֹטֵא הַזֶּה אָנוּ מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — שְׁאָר כָּל־אָדָם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן! וּכְבָר הִזְהִירוּ (חכמים) מִלְּרַמּוֹז שֶׁיִּכֶּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכֶּה, אָמְרוּ (סנהדרין

נח): "כָּל־הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ' (שמות ב, יג).

~ יום שישי ט' ניסן ~

מצות לא תעשה רצד. רצ.

הַמִּצְוָה הָרצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּהַעֲנִישׁ אֶת־הָאָנוּס בַּעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה, כֵּיוָן שֶׁהוּא אָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלַנַּעֲרָה (שנאנסה) לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר" וְגוֹ' (דברים כב, כו). וּבְסַנְהֶדְרִין (נדרים סז. ועוד) אָמְרוּ: "אָנוּס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַנַּעֲרָה לֹא־תַעֲשֶׂה דָּבָר".

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְתִשְׁעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ מִלְּקַבּוֹעַ אֶת־הָעֲנָשִׁים עַל פִּי אֹמֶד הַדַּעַת הֶחָזָק וַאֲפִלּוּ קָרוֹב לְוַדַּאי, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אָדָם שֶׁשּׁוֹנְאוֹ רוֹדֵף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ וְנִמְלַט מִמֶּנּוּ לַבַּיִת, וְנִכְנַס אוֹתוֹ הָרוֹדֵף אַחֲרָיו, וְנִכְנַסְנוּ אֲנַחְנוּ אַחֲרֵיהֶם וּמָצָאנוּ אֶת־הַנִּרְדָּף הָרוּג מְפֻרְפָּר, וְשׂוֹנְאוֹ הָרוֹדְפוֹ עוֹמֵד עָלָיו כְּשֶׁהַסַּכִּין בְּיָדוֹ וּשְׁנֵיהֶם (ההרוג והסכין) מְגֹאָלִים (מלוכלכים) בְּדָם — הֲרֵי אֵין הַסַּנְהֶדְרִין הוֹרְגִים רוֹדֵף זֶה עַל דֶּרֶךְ קִיּוּם הָעֹנֶשׁ, כֵּיוָן שֶׁאֵין שָׁם בְּרוּר בְּעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת־הָרְצִיחָה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה בְּתוֹרַת הָאֱמֶת מִלַּהֲרוֹג אֶת־זֶה וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג וְגוֹ'" (שמות כג, ז). וּבִמְכִלְתָּא (פרשת משפטים שם) אָמְרוּ: "רָאוּהוּ רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְהִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: יִשְׂרָאֵל הוּא, בֶּן־בְּרִית הוּא אִם הָרַגְתָּ אוֹתוֹ תֵּהָרֵג, וְהֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם וּמְצָאוּהוּ הָרוּג וּמְפֻרְפָּר וְהַסִּיף מְנַשֵּׁף דָּם מִיָּד הַהוֹרֵג, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (חושב אני) יְהֵא חַיָּב? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג". וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה דִּין עָוֶל — לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲפְשָׁרִיִּים (הסבירים, הבלתי מוכרחים) יֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם (שסבירותם) קְרוֹבָה מְאֹד, וּמֵהֶם שֶׁאֶפְשָׁרוּתָם רְחוֹקָה מְאֹד, וּמֵהֶם בֵּינוֹנִיִּים בֵּין אֵלּוּ, וְהָ"אֶפְשָׁר" רָחָב גָּדוֹל מְאֹד. וְאֵלּוּ הִרְשְׁתָּה תּוֹרָה לְקַיֵּם עֲנָשִׁים בְּאֶפְשָׁר הַקָּרוֹב מְאֹד, אֲשֶׁר כִּמְעַט קָרוֹב לְמְחֻיָּב הַמְּציאוּת כְּדֶגְמַת מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ — כִּי אָז הָיוּ מְקַיְּמִים אֶת־הָעֲנָשִׁים (מתוך השוואה שאינה מדויקת ביותר) בְּמָה שֶׁהוּא יוֹתֵר רָחוֹק מִזֶּה וּבְמָה שֶׁהוּא עוֹד יוֹתֵר רָחוֹק, עַד שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת־הָעֲנָשִׁים וְיָמִיתוּ בְּנֵי אָדָם תָּמִיד בְּאֹמֶדֶן קַל לְפִי דִּמְיוֹן הַשּׁוֹפֵט. לְפִיכָךְ סָתַם יִתְעַלֶּה אֶת־הַפֶּתַח הַזֶּה וְצִוָּה שֶׁלֹּא יְקַיֵּם שׁוּם עֹנֶשׁ אֶלָּא עַד שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים הַמְּעִידִים שֶׁבָּרוּר לָהֶם אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה, בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק וְלֹא (שאמרו כן העדים מצד הגיון או) הֶסְבֵּר כְּלָל. וְאִם לֹא נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד הֶחָזָק מְאֹד (גם אם טעינו) — הֲרֵי לֹא יוּכַל לִקְרוֹת יוֹתֵר מִשֶּׁנְּפַטֵּר אֶת־הַחוֹטֵא; אֲבָל אִם נְקַיֵּם אֶת־הָעֲנָשִׁים בְּאֹמֶד וּבְדִמּוּי (מתוך השערה) אֶפְשָׁר שֶׁבְּיוֹם מִן־הַיָּמִים נַהֲרוֹג נָקִי — וְיוֹתֵר טוֹב וְיוֹתֵר רָצוּי לְפַטֵּר אֶלֶף חוֹטְאִים, מִלְּהַרֹג נָקִי אֶחָד בְּיוֹם מִן־הַיָּמִים. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים בִּשְׁתֵּי עֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּב עַל כָּל־אַחַת מֵהֶן מִיתָה, וְכָל־אֶחָד מֵהֶם לְבַדּוֹ רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחַת וְלֹא רָאָהוּ עוֹבֵר עַל הָאַחֶרֶת — הֲרֵי זֶה לֹא יֵהָרֵג. כְּגוֹן שֶׁיָּעִיד עָלָיו עֵד אֶחָד שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת וְהִתְרָה בּוֹ, וְשֵׁנִי יָעִיד עָלָיו שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה וְהִתְרָה בּוֹ — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ נִסְקָל. אָמְרוּ (מכילתא פרשת משפטים שם): "הָיָה עֵד אֶחָד מְעִידוֹ עוֹבֵד לַחַמָּה וְאֶחָד עוֹבֵד לְלְבָנָה, שׁוֹמֵעַ אֲנִי (אפשר אולי ש)יְצָטְרְפוּ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג".

~ שבת קודש י' ניסן ~

מצות לא תעשה רעט. רעז

ערה. רעח. רעג.

הַמִּצְוָה הָרע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל (לרחם) עַל מִי שֶׁהָרַג אֶת־חֲבֵרוֹ אוֹ חִסְרוֹ אֵבֶר מֵאֵבָרָיו, כְּלוֹמַר: בְּתַשְׁלוּם הַקְּנָסוֹת. שֶׁלֹּא יֹאמַר: זֶה עָנִי וְקָטַע אֶת־יָדוֹ שֶׁל זֶה אוֹ אִבֵּד עֵינוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וְיָחוֹן וִירַחֵם עָלָיו מִלְּחַיְּבוֹ תַּשְׁלוּם דְּמֵי הַזִּיקוֹ בִּשְׁלֵמוּת, וְהוּא אָמְרוֹ בָּזֶה: "וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל" (דברים יט, כא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בָּזֶה וְאָמַר: "לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַּם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל" (שם, יג).

הַמִּצְוָה הָרע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר הַדַּיָּן מִלַּחְמוֹל עַל הֶעָנִי בִּשְׁעַת הַדִּין עַד שֶׁיְּזַכֶּהוּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לוֹ, עַל דֶּרֶךְ הַחֶמְלָה עָלָיו אֶלָּא יְשַׁוֶּה בֵּין הֶעָשִׁיר לֶעָנִי וְהָאֶבְיוֹן וִיחַיְּבֶנּוּ (גם את העני) לְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁיִּקְבַּע עָלָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ג) וּכְבָר כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל" (ויקרא יט, טו), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה הוֹאִיל וַאֲנִי וְהֶעָשִׁיר הַזֶּה חַיָּבִין לְפַרְנְסוֹ אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת — תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־דָל".

הַמִּצְוָה הָער"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהַר הַדַּיָּן מִלְּכַבֵּד פְּנֵי אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין בִּשְׁעַת הַדִּיּוּן, אֲפִלּוּ הָיָה אָדָם נִכְבָּד מְאֹד וּגְדָל־הַמַּעֲלָה, וְלֹא יְכַבְּדֶנּוּ הַדַּיָּן אִם בָּא לַדִּין עִם בַּעַל דִּינוֹ וְלֹא יַרְאֶה שֶׁהוּא מְגַדְּלוֹ וּמְכַבְּדוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל" (שם). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן־גְּדוֹלִים הוּא זֶה הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאֵינוֹ מְבַיְּשוֹ — לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסַנְהֶדְרִין וּשְׁבוּעוֹת (ל.).

הַמִּצְוָה הָרִבִיעִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלְּהַטּוֹת אֶת־הַדִּין עַל אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַדִּין אִם יָדַע שֶׁהוּא אָדָם רָשָׁע בַּעַל עֲבֵרוֹת, הִזְהִיר יִתְעַלֶּה מִלְּהַעֲנִישוֹ בְּעִוּוּת הַדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "רָשָׁע וְכָשֵׁר עוֹמְדִין לְפָנֶיךָ לָדִין, שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְרָשָׁע הוּא (ולבטח משקר) אַטֶּה הַדִּין עָלָיו (לחובתו) — תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ", 'אֶבְיוֹן' הוּא בְּמִצְוֹת", כְּלוֹמַר: אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אֶבְיוֹן בְּמִצְוֹת — לֹא תַטֶּה אֶת־דִּינוֹ.

הַמִּצְוָה הָרְבִיעִית — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הַדַּיָּן מִלַּעֲשׂוֹת עָוֶל בַּדִּין, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט" (ויקרא יט, טו) וְעִנְיַן לָאו זֶה שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַחֻקִּים שֶׁגָּדְרָה תּוֹרָה בְּחִיּוּב דָּבָר אוֹ בְּפִטּוּר מִמֶּנּוּ (שלא יחייב זכאי ויפטור חייב).

אגרות קודש

ב"ה, י"א ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר אפרים אליעזר שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו העיר על דיוק לשון רש"י הנפלא (תשא לג, יב) וז"ל ראה תן עיניך ולבך על דבריך. ואענה גם אני חלקי, בכוונת רש"י, וגם **מנ"ל לרש"י**.

תכלית בקשת משה הנ"ל היתה שאף שחטאו ישראל הנה בכ"ז תהי' השראת השכינה ביניהם, עצמותו ומהותו יתי' ולא ע"י שליח ואפי' לא ע"י אחר (עיין לקו"ת צו יב, ע"ג). וכמו שמסיים בקרא אם אין פניך הולכים גו' ונפלינו אני ועמך גו' אשר זהו ענין דירה לו יתי' בתחתונים ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א ע"י המקדש. ובמילא ידוע לנו כוונת משה מהבטחת הקב"ה בהנוגע לבית המקדש וכמו שנאמר והיו עיני ולבי שם **כל הימים**, היינו גם בעת ריתחא.

ובזה יובן הירושלמי התמוה - ברכות פרק ד' הלכה ה' - פניו למעלה ועיניו ולבו למטה, עי"ש. ועפ"ז מובן ג"כ דיוק לשון רש"י וגם מה שמסיים "על דבריך" שהיא ספי' המלכות, שבה נברא העולם שתכליתו ופנימיותו הוא בית המקדש, כי כללות העולם הוא דירה לו יתי', ובעולם גופא - זהו ענין בית המקדש, ועפ"ז יש לבאר ג"כ הענין דעיניו ולבו - עפ"י המבואר בתקוני זהר תקון כ"א דף נ' ע"ב ורזא דמילה כו'.

בברכה לחג הפסח כשר ושמח, המחכה לבשו"ט בהענינים שנדברו בהם כאן, ויפה שעה אחת קודם.

נ"ב: מוסג"פ העתק מכתבי כללי שבטח יעניין את כת"ר שי'.

נביאים

יחזקאל פרק־לג א־י

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־עַמֶּךָ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חָרֶב
וְלָקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְּצֵיהֶם וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם לְצֹפֶה: ג וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה עַל־הָאָרֶץ
וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהִזְהִיר אֶת־הָעָם: ד וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ
בְּרֹאשׁוֹ יִהְיֶה: ה אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט: ו וְהַצֹּפֶה
כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נֶפֶשׁ הוּא בַּעֲוֹנוֹ
נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ: (פ) ז וְאַתָּה בֶן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר
וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי: ח בְּאָמְרִי לָרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דִבַּרְתָּ לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הוּא רָשָׁע
בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ: ט וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב מִמֶּנָּה וְלֹא־שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא
בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ: (פ) י וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתֶּם לֵאמֹר
כִּי־פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ וּבָם אֲנַחְנוּ נְמַקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה:

רש"י

(ב) לצופה. באדי"טא בלע"ז: **(ג) וראה את החרב.** המה הגייסות: **(ד) דמו בראשו יהיה.** עון מיתתו ידרש מיד עצמו שפשע בנפשו: **(ה) והוא נזהר נפשו מלט.** אם נזהר היה נמלט: **(ז) צופה נתתיך.** כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש, כן נתתיך להזהיר את ישראל: **(י) כן אמרתם.** לפיכך אין אתם חפצים לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה:

מצודת דוד

(ב) כי אביא. אמר אביא לפי שהכל בא בגזירת המקום: **חרב.** ר"ל אנשי חרב: **ונתנו אותו.** ימנו אותו להיות צופה לראות אם קרבה לבוא העירה: **(ג) וראה.** וכאשר ראה שכבר באה ותקע אז בשופר להיות לסימן והזהיר בזה את העם להיות נשמרים מן החרב: **(ד) ולא נזהר.** לא קיבל האזהרה להיות נשמר ובעבור זה לקחו החרב והרגו: **דמו בראשו.** ר"ל עון מיתתו על עצמו אבל אין להאשים את הצופה כי הוא עשה את שלו: **(ה) את קול השופר שמע.** כי הלא שמע קול השופר המזהיר והוא לא קיבל האזהרה ולא נשמר לכן עון מיתתו עליו: **והוא.** אבל אם היה הוא נזהר באזהרת השופר והיה נשמר הנה מלט נפשו וכאומר הואיל והיה בידו למלט נפשו ולא מלט לכן מקבל עונש על מה שהפקיר נפשו: **(ו) והצופה.** אבל הצופה אשר יראה את החרב באה ולא תקע בשופר להזהיר את העם וא"כ לא היה העם נזהר להיות נשמר: **הוא בעוונו נלקח.** ר"ל עם כי בודאי הומת בגמול עוונו כ"א לא היה בו עון לא היה כח ביד החרב ללקותו עכ"ז אדרוש דמו מיד הצופה לענוש אותו על אשר לא הזהיר ובאה התקלה על ידו הואיל ובטחו עליו והוא מנע האזהרה: **(ז) צופה נתתיך.** נתתי אותך להיות כצופה לישראל וכאשר תשמע מפי הפורעניות המיועדת לבא תזהיר אותם בשמי: **(ח) באמרי.** ר"ל לכן באמרי על הרשע אתה רשע הנה מות תמות ואתה לא דברת את זאת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו עם כי הרשע ההוא ימות בעוונו מ"מ אבקש דמו מידך כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: **(ט) ואתה.** אבל אם אתה הזהרת את הרשע להיות נזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא שב מדרכו: **הוא בעוונו ימות.** כאומר וכי מפני אזהרתך מת הלא בעוונו ימות ואם כן אין דבר רע בא מן האזהרה אבל בא ממנה דבר טוב כי אתה הצלת נפשך על ידה כי אם לא הזהרתו היה עליך עונש על ההמנעה כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: **(י) כן אמרתם.** זאת אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו הם עלינו ר"ל באמת עשינו פשעים וחטאות: **ובם.** ובגמולם אנו נמקים בצרות ולא על חנם ואיך אפשר שנחיה ר"ל להיות נצולים מן ההמקה כי לא האמינו שהתשובה מועלת וכאילו אמרו בזה הואיל וכן הוא נתמיד בפשעים וכאשר אבדנו אבדנו:

מצודת ציון

(ב) מקציהם. ת"י מביניהון: **לצופה.** ענין הבטה וראיה: **(י) נמקים.** מל' המקה והמסה:

כתובים

דברי הימים א פרק־כא כ־ל

כ וַיֵּשֶׁב אָרְנָן וַיַּרְא אֶת־הַמַּלְאָךְ וְאַרְבַּעַת בָּנָיו עִמּוֹ מִתְחַבְּאִים וְאָרְנָן דָּשׁ חִטִּים: כא וַיָּבֹא דָוִיד עַד־אָרְנָן
וַיַּבֵּט אָרְנָן וַיַּרְא אֶת־דָּוִיד וַיֵּצֵא מִן־הַגֹּרֶן וַיִּשְׁתַּחוּ לְדָוִיד אַפַּיִם אָרְצָה: כב וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־אָרְנָן תְּנָה־לִּי
מְקוֹם הַגֹּרֶן וְאֶבְנֶה־בּוֹ מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּכֶסֶף מָלֵא תְּנֵהוּ לִי וְתֵעָצֵר הַמַּגֵּפָה מֵעַל הָעָם: כג וַיֹּאמֶר אָרְנָן
אֶל־דָּוִיד קַח־לְךָ וְיַעַשׂ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב בְּעֵינָיו רְאֵה נָתַתִּי הַבָּקָר לָעֹלוֹת וְהַמּוֹרִגִים לָעֵצִים וְהַחִטִּים
לַמִּנְחָה הַכֹּל נָתָתִי: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִיד לְאָרְנָן לֹא כִּי־קָנֹה אֶקְנֶה בְּכֶסֶף מָלֵא כִּי לֹא־אֶשָּׂא אֲשֶׁר־לְךָ
לַיהוָה וְהַעֲלוֹת עוֹלָה חִנָּם: כה וַיִּתֵּן דָּוִיד לְאָרְנָן בַּמָּקוֹם שִׁקְלֵי זָהָב מִשְׁקַל שֵׁשׁ מֵאוֹת: כו וַיִּבֶן שָׁם
דָּוִיד מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵהוּ בָאֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבַּח הָעֹלָה: (ס)
כז וַיֹּאמֶר יְהוָה לַמַּלְאָךְ וַיָּשֶׁב חַרְבּוֹ אֶל־נִדְנָהּ: כח בָּעֵת הַהִיא בִּרְאוֹת דָּוִיד כִּי־עָנָהוּ יְהוָה בְּגֹרֶן אָרְנָן
הַיְבוּסִי וַיִּזְבַּח שָׁם: כט וּמִשְׁכַּן יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר וּמִזְבַּח הָעוֹלָה בָּעֵת הַהִיא בַּבָּמָה בְּגִבְעוֹן:
ל וְלֹא־יָכֹל דָּוִיד לָלֶכֶת לְפָנָיו לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ יְהוָה: (ס)

רש"י

(כ) מתחבאים. מפני המלאך, לקיים הפסוק (ישעיה כ"ז) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדיך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואומר (שמות י"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר: **וארנן דש חטים.** לפי שאמר לפנינו והחטים למנחה שלא תתמה וכי היאך היו לשם חטים: **(כג) והמורגים לעצים.** נסרים שדשין בהם התבואה כמו ששנינו בע"ג עזיא דקירקסא דדיישא דישתא דומה למורג חרוץ חדש: **(כה) שקלי זהב משקל שש מאות.** (ובסוף שמואל) כתיב בכסף שקלים חמשים הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלים הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח: **(כז) ויאמר ה' למלאך.** להשיב חרבו וישב חרבו אל נדנה וכן ויאמר ה' לדג, ויקא את יונה וגו': **(כח) בעת ההיא בראות דויד כי ענהו ה'.** פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק א': **(כט) ומזבח העולה.** של משה עדיין בעת ההיא בבמה אשר בגבעון: **(ל) ולא יכל דויד.** אז כשהיה אותו מעשה שצוה לו הקב"ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים, כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך ה' והלך דוד כדברי ה' ובנה מזבח וענהו ה':

מצודת דוד

(כ) וישב ארנן. החזיר פניו: **את המלאך.** המשחית בעם: **וארבעת בניו.** אשר היו עמו היו מתחבאים א"ע מפחד המלאך: **(כא) עד ארנן.** סמוך אל הגורן: **(כב) בכסף מלא.** במחיר כסף שלם כל משקלו: **ותעצר.** כדי שתעצר המגפה: **(כג) קח לך.** את הגורן: **ויעש.** משלי יעשה עולות את הטוב בעיניו ראה וכו': **לעצים.** להבעיר האש על המזבח: **(כד) לא אשא.** לא אקח אשר לך לתתם לה': **והעלות.** ולהעלות עולה מהדבר הניתן לי בחנם: **(כה) במקום.** בעבור כל השדה סביב הגורן: **(כו) באש.** ר"ל העניה היה במה שירדה האש על המזבח: **(כז) ויאמר וכו'.** להשיב חרבו וכן עשה וישב חרבו לבל להשחית כלל מעתה: **(כח) ויזבח.** היה רגיל לזבוח שם קרבנותיו: **(כט) בבמה.** הבית שעמד בה המשכן והמזבח נקראה במה ע"ש הבמה שעמד בה והיא המזבח: **(ל) ולא יכול וכו'.** ולזה זבח קרבנותיו על המזבח שעשה בגורן ארנן: **כי נבעת.** וחש כחו מעתה ללכת לגבעון:

מצודת ציון

(כב) ותעצר. ענין מניעה: **(כג) והמוריגים.** כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מא): **(כו) נדנה.** הוא נרתק החרב ודוגמתו בגו נדנה (דניאל ו): **(ל) נבעת.** מל' בעתה וחרדה:

משניות מסכת פסחים

ח וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ, אִם עָבַר צוֹפִים — שׂוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ; וְאִם לָאו — חוֹזֵר וְשׂוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. וְעַד כַּמָּה הֵן חוֹזְרִין? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: זֶה וָזֶה בְּכַבֵּיצָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּשַׂר קֹדֶשׁ בְּכַזַּיִת, וְחָמֵץ בְּכַבֵּיצָה.

פרק רביעי

א מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת — עוֹשִׂין, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת — אֵין עוֹשִׂין. הַהוֹלֵךְ מִמְּקוֹם שֶׁעוֹשִׂין לִמְקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין, אוֹ מִמְּקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין לִמְקוֹם שֶׁעוֹשִׂין — נוֹתְנִין עָלָיו חֻמְרֵי מָקוֹם

פירוש ברטנורא

ח שיש בידו בשר קודש. שנפסל ביוצא. שחומת ירושלים היא מחיצה לקדשים [קלים]: **אם עבר צופים.** שם מקום שמשם רואים בית המקדש: **שורפו במקומו.** ולא הטריחוהו לחזור: **ואם לאו חוזר ושורפו.** דכתיב (ויקרא ו) בקודש לא תאכל באש תשרף, במקום אכילתו שריפתו: **זה וזה.** חמץ דאמרינן לעיל ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו', ובשר קודש שעמו: **כביצה.** אבל בפחות, חמץ מבטלו בלבו, ובשר קודש שורפו במקומו. וסבר ר' מאיר חזרתו כטומאתו, מה טומאת אוכלין בכביצה שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה, כך אינו חוזר על פחות מכביצה: **רבי יהודה אומר זה וזה בכזית.** סבר חזרתו כאיסורו, מה איסורו בכזית שעל כזית חמץ או בשר קודש חייב, כך על כזית חוזר: **בשר קודש.** משום חומרא דקדשים חוזר אף על כזית, חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה. והלכה כחכמים:

ד א מקום שנהגו עד חצות. עד חצי היום: **שלא לעשות.** כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמץ ושחיטת פסח ותיקון מצה של מצוה: **ואל**

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ח

אגב המשנה הקודמת מובאת כאן הלכה דומה בענין קדשים.

וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בְּשַׂר קֹדֶשׁ – בשר קדשים קלים, כגון בשר שלמים, והרי נפסל ביציאתו מירושלים, שקדשים קלים נאכלים בכל העיר ונפסלים ביוצא מחוץ לחומה, וכל שנפסל ביוצא טעון שריפה, **אִם עָבַר צוֹפִים** – שם מקום, שמשם רואים את בית המקדש (**רש"י**); ויש מפרשים: ההרים שהם מסביב לירושלים, שרואים מהם את העיר (**"תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**), **שׂוֹרְפוֹ בִּמְקוֹמוֹ** – שורף את בשר הקודש שבידו במקום שנזכר, שלא הטריחוהו לחזור משם. **וְאִם לָאו** – שלא עבר עדיין צופים, **חוֹזֵר וְשׂוֹרְפוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה** – בעזרה או בהר הבית; שכן נחלקו אמוראים בענין "הבירה" (**גמרא יומא ב, א**): רבי יוחנן אומר: מקום היה בהר הבית ו"בירה" שמו. וריש לקיש אומר, שכל המקדש כולו קרוי "בירה", שנאמר (**דברי הימים א כט, יט**): "ולבנות הבירה אשר הכינותי"; **מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה** – המוכנים למזבח. במפרשים מבואר הטעם, ששורפו לפני הבירה, לפי שלמדים מחטאת שקדשים שנפסלו מצווה לשרפם במקום אכילתם (**רש"י; תוספות; ברטנורא; ועיין "תוספות יום טוב"**). ויש מעירים, שאמנם מותר לשרפו בירושלים, שהוא מקום אכילתם של קדשים קלים, אלא שמדובר כאן באורח (אכסנאי) שאינו דר בירושלים, ואין לו עצים, הילכך שורפו בעזרה מעצי המערכה (**"תפארת ישראל"; ועיין הל' פסולי המוקדשין יט, ח**).

וְעַד כַּמָּה הֵן חוֹזְרִין – ההולך לשחוט את פסחו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש, כמה הוא שיעור החמץ ושיעור בשר הקודש, שחייבים לחזור עליהם? **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: זֶה וָזֶה** – בין חמץ ובין בשר הקודש, שיעורם **בְּכַבֵּיצָה** – שסובר רבי מאיר: חזרתו כטומאתו, מה טומאת אוכלין שיעורה בכביצה, שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה, אף חזרתו בכביצה; אבל על פחות מכביצה אינו חוזר, אלא חמץ מבטלו בלבו, ובשר קודש שורפו במקומו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: זֶה וָזֶה בְּכַזַּיִת** – שסובר רבי יהודה: חזרתו כאיסורו, מה איסורו שיעורו בכזית, שהאוכל כזית חמץ או בשר הקודש שנפסל חייב, אף חזרתו שיעורו בכזית. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּשַׂר קֹדֶשׁ בְּכַזַּיִת** – משום חומרת קדשים חוזר אף על כזית בשר קודש שנמצא עמו, **וְחָמֵץ בְּכַבֵּיצָה** – אבל ההולך לשחוט את פסחו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בביתו, כפי ששנינו במשנה הקודמת, אינו חוזר אלא על שיעור כביצה. והלכה כחכמים.

באור משנה א

חמור ערב פסח מערבי שבתות ומשאר ערבי ימים טובים לענין איסור עשיית מלאכה, שבערבי שבתות וימים טובים לא אסרו חכמים את המלאכה אלא מן המנחה ולמעלה, ואילו בערב פסח אסרו את המלאכה מחצות היום ולמעלה. הטעם מבואר בירושלמי, לפי שמחצות היום ולמעלה הוא הזמן הכשר להקרבת קרבן הפסח, ואינו דין שיהא קרבנו של אדם קרב והוא עוסק במלאכתו. ומכל מקום דעת רבים היא שאף בזמן הזה שאין קרבן פסח, איסור זה נוהג, כדי שיטרח אדם בהכנות צרכי ליל הסדר; ועוד, שכל דבר שנימנו עליו חכמים, אף על פי שבטל הטעם לא בטלה גזירה (המאירי). – משנתנו באה ללמד, שיש מקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה אף לפני חצות היום, כדי שלא יהא אדם טרוד במלאכתו ויבוא לידי שכחת ביעור חמץ ושחיטת הפסח והכנת צרכי ליל הסדר; ואף שזה אינו אלא מנהג, אסור לאדם לשנות ממנהג מקומו.

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת – היום, **עוֹשִׂין** – מותר לעשות; **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת** – מלאכה בערבי פסחים אף לפני חצות היום, שלא יהא אדם טרוד במלאכתו וישכח ביעור חמץ ושחיטת הפסח ותיקון מצה של מצווה, והכנת מרור וחרוסת ושאר צרכי ה"סדר", **אֵין עוֹשִׂין** – אסור לעשות. ברם, אחר חצות היום אין הדבר תלוי במנהג, אלא בכל מקום אין עושים מלאכה, כמו שהקדמנו לעיל. **הַהוֹלֵךְ מִמְּקוֹם שֶׁעוֹשִׂין** – מלאכה בערבי פסחים עד חצות היום; **לִמְקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין** – שנוהגים שם אף לפני חצות היום שלא לעשות מלאכה, **אוֹ** ההולך **מִמְּקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין לִמְקוֹם שֶׁעוֹשִׂין, נוֹתְנִין עָלָיו חֻמְרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, וְחֻמְרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם** – כלומר שבין כך ובין כך אסור לו לעשות, שאם הוא הלך ממקום שעושים למקום שאין עושים, נותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם, ואם הלך ממקום

שֶׁיָּצָא מִשָּׁם, וְחֲמֵרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם. וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם, מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת.

ב **כַּיּוֹצֵא בוֹ: הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ — חַיָּב לְבָעֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹמְרִים לוֹ: צֵא וְהָבֵא לְךָ אַף אַתָּה.**

פירוש ברטנורא

ישנה אדם. הכי קאמר, ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ולא יעשה, דהא דקיי"ל אל ישנה אדם ממנהג העיר אינו אלא מפני המחלוקת וכאן אין מחלוקת, דמאי קא אמרת הרואה אותו בטל אומר זה שבטל חושב שהמלאכה אסורה וחולק על כולנו, לא אמר הכי, אלא אמר אין לו מלאכה שהרי כמה בטלנים איכא בשוקא כל ימות השנה. והא דתנן נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, אינו אלא בזמן שדעתו לחזור למקומו, אבל אין דעתו לחזור למקומו נוהג כמנהג אנשי מקום שהלך לשם, בין לקולא בין לחומרא:

ב **המוליך פירות שביעית ממקום שכלו.** לחיה מן השדה וחייבין עליו בני מקומו לבערן מן הבית. והוליכן זה למקום שלא כלו, ובני אותו מקום עדיין אוכלין הן מן המכונסים לבית, חייב לבער משום חומרי המקום שיצא משם: **רבי יהודה אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה.** פלוגתא דרבי יהודה ות"ק בכובש שלשה מיני ירק בחומץ או בציר להתקיים ושנים מהם כלו לחיה מן השדה והשלישי לא כלה, ת"ק סבר אוכל מאותן שכלו על סמך אותו שלא כלה הואיל והן בחבית אחת. והכי משתמע למלתיה, ממקום שלא כלו למקום שכלו לגמרי חייבין לבער. אבל לא כלו כולן אלא מקצתן אוכל אף ממין הכלה כל זמן שלא כלו כולן, דאוכלין על סמך האחרון. ורבי יהודה אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה מאותו המין שכלה כמו שהביא זה האיש ולא תמצא, הילכך אינו אוכל אלא מהמין שלא כלה, דאין אוכלין מהמינין שכלו על סמך המין שלא כלה, וחייב לבער המינין שכלו. והלכה כרבי יהודה דקאי בשיטתיה דרבן גמליאל שהלכה כמותו במסכת שביעית פרק הפיגם:

משניות מבוארות – קהתי

שאין עושים למקום שעושים, נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם. **וְאַל יְשַׁנֶּה אָדָם, מִפְּנֵי הַמַּחֲלֹקֶת** – בגמרא נחלקו אמוראים בפירוש פיסקה זו. אביי מפרש, שהיא מוסבה על מי שהולך ממקום שעושים למקום שאין עושים, שלא ישנה ממנהג המקום שהלך לשם, כדי שלא יבוא לידי מחלוקת עם אנשי המקום. אבל ההולך ממקום שאין עושים למקום שעושים, הרי נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם, ונמצא משנה ממנהג המקום שהלך לשם, שהם עושים והוא אינו עושה. ורבא מפרש, שהיא מוסבה על מי שהולך ממקום שאין עושים למקום שעושים, ובאה המשנה להשמיע שאף על פי שנמצא משנה ממנהג המקום, שהם עושים והוא אינו עושה, אין בכך כלום, שכן מה שאמרו: אל ישנה אדם ממנהג המקום, אינו אלא מפני המחלוקת, ואילו בכגון זה שאינו עושה אין לחשוש למחלוקת, שמן הסתם לא ידונו אותו שאינו עושה מפני שנוהג איסור מלאכה בערב פסח, אלא יאמרו שאין לו מה לעשות, או שאינו בריא, שהרי כמה בטלנים ישנם בשוק כל ימות השנה, שאין אדם נותן לב עליהם למה הם מתבטלים. – במה דברים אמורים שנותנים עליו חומרי המקום שיצא משם? בזמן שדעתו לחזור למקומו. אבל אם אין דעתו לחזור למקומו, נוהג כמנהג המקום שהלך לשם בין לקולא בין לחומרא (הר"ן).

בירושלמי יש מפרשים, שהסיפא של משנתנו – "ואל ישנה אדם מפני המחלוקת" – באה להשמיע, שאפילו ההולך ממקום שאין עושים למקום שעושים, אל ישנה ממנהג המקום שהלך לשם, אם על ידי שנוי המנהג יכול להביא לידי מחלוקת, כלומר שמה ששנינו ברישא שנותנים עליו חומרת המקום שיצא משם, היינו בסתם אדם, שאם אינו עושה אין דנים אותו שנוהג חומרא בעצמו, אלא אומרים שאין לו מה לעשות וכדומה. ואילו בסיפא מדובר באדם שיודעים עליו שלעולם אינו בטל, ועל כגון זה באה המשנה ללמד, שאל ישנה ממנהג המקום ליבטל, אלא יעשה מלאכה, ואין נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם, מפני המחלוקת (עיין "מלאכת שלמה").

~ יום שני ~

באור משנה ב

אגב ההלכה ששנינו במשנה הקודמת מובאת כאן הלכה כיוצא בה בענין פירות שביעית; ויש להקדים כאן מה שלמדנו במסכת שביעית (עיין פתיחה שם; ט, ב-ג), שאם כנס אדם בשביעית לתוך ביתו מין ממיני הפירות, מותר לו לאכול מאותם הפירות כל זמן שמין זה מצוי לחיה בשדה; אבל אם כלה אותו מין בשדה ואינו מצוי שם לחיות, חייב הוא לבער מה שיש בביתו מאותו המין, שנאמר (ויקרא כה, ז): "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" – כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמתך אוכלת בבית, כלה לחיה שבשדה, כלה (לשון צווי) לבהמתך שבבית. כן שנינו שם: "שלש ארצות לביעור: יהודה ועבר הירדן והגליל", כלומר שארץ ישראל מחולקת לשלש ארצות (אזורים) לענין ביעור פירות שביעית, שאם כלו הפירות של אחד המינים בארץ אחת, כגון ביהודה, אף על פי שעדיין מצויים פירות אלו בארץ אחרת, כגון בגליל, חייבים בני יהודה לבער אותו מין מבתיהם, אבל בני הגליל אינם חייבים בביעורו. – משנתנו עוסקת במי שמביא פירות שביעית ממקום שכלו למקום שעדיין לא כלו, או להיפך.

כַּיּוֹצֵא בוֹ – בדומה לדין ששנינו במשנה הקודמת: **הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית** – פירות שגדלו בשנת השמיטה, **מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ** – לחיה מן השדה, שחייבים שם לבערם מן הבית, והוליכם זה **לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ** – לחיה מן השדה, ובני אותו מקום אוכלים עדיין מן הפירות הללו המכונסים בבתיהם, **אוֹ** המוליך פירות **מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ, חַיָּב לְבָעֵר** – שנותנים עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹמְרִים לוֹ: צֵא וְהָבֵא לְךָ אַף אַתָּה** – בגמרא מפרשים את דברי רבי יהודה בדרכים שונות, ומפרשי המשנה נקטו את פירושו של רב אשי, שאף רבי יהודה סובר, שנותנים עליו חומרי המקום שיצא משם ושהלך לשם, אלא שנחלקו כאן רבי יהודה וחכמים במחלוקת ששנינו במסכת שביעית (פרק ט משנה ה): הכובש שלשה כבשים (שלשה מיני ירק) בחבית אחת (בחומץ או במי מלח), רבי אליעזר אומר: אוכלין על הראשון (כלומר שמשעה שכלה מין אחד מהם נאסרו כולם, ואפילו שני המינים האחרים שלא כלו, וחייב לבער הכל). רבי יהושע אומר: אף על האחרון (כל זמן שמין אחד מהם מצוי בשדה, מותר לאכול מכולם). רבן גמליאל אומר: כל שכלה מינו מן השדה, יבער מינו מן החבית (עיין טעם מחלוקתם בבאורנו שם). והנה באותו ענין נחלקו גם התנאים שבמשנתנו, שתנא קמא מקל כרבי יהושע, שהואיל וכל המינים כבושים בחבית אחת מותר לאכול מן המינים שכלו על סמך אותו המין שלא כלה; וכן היא משמעות דבריו: המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו – לגמרי, היינו כל המינים שבחביתו, חייב לבער. אבל אם לא כלו כולן אלא מקצתן, אוכל אף מהמינים שכלו על סמך המין שלא כלה. רבי יהודה אומר: אומרים לו – לבעל החבית, צא והבא לך אף אתה – כלומר, צא והבא לך גם אתה מהשדה כל אותם המינים הכבושים בחביתך, וכיון שלא תמצא מהם בשדה, הרי חייב אתה לבער אותם המינים שכלו, כלומר שרבי יהודה סובר כרבן גמליאל, שאותו מין שכלה מן השדה חייב לבערו מן החבית (**ברטנורא; "תפארת ישראל"**).

יש מבארים, שרבי יהודה בא להקל כאן בענין פירות שביעית, והוא סובר שאין נותנים עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם, שכן המוליך פירות ממקום שלא כלו למקום שכלו, הריהו יכול לומר (למי שמוכיחו על שאוכל את הפירות): צא והבא לך אף אתה ממקום שהבאתים,

ג מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכּוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה לַגּוֹיִם — מוֹכְרִין; מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכּוֹר — אֵין מוֹכְרִין. וּבְכָל מָקוֹם אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה, עֲגָלִים וּסְיָחִים שְׁלֵמִין וּשְׁבוּרִין; רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בַּשְּׁבוּרָה; בֶּן בְּתֵירָא מַתִּיר בַּסּוּס.
ד מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכוֹל צְלִי בְּלֵילֵי פְסָחִים — אוֹכְלִין, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל — אֵין אוֹכְלִין. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים — מַדְלִיקִין, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק — אֵין מַדְלִיקִין; וּמַדְלִיקִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבִמְבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִים.

פירוש ברטנורא

ג מקום שנהגו שלא למכור. דהחמירו על עצמן דלמא אתי למכור גסה: **ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה.** דגזור רבנן שמא ישאיל או ישכיר בהמתו לעובד כוכבים, ואדם מצווה על שביתת בהמתו. אי נמי, פעמים שמוכרה לו ערב שבת עם חשיכה וצועק לה הישראל כדי שתלך לפני הקונה והיא מכרת קולו והולכת מחמתו, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת: **עגלים וסייחין.** קטנים אף על גב דלאו בני מלאכה נינהו מחלפי במכירת גדולים. ושבורים מחלפי במכירת שלמים: **רבי יהודה מתיר בשבורה.** דאינה בת מלאכה לעולם. אבל בעגלים וסייחים מודה, כיון דלכי גדלי הוו בני מלאכה. ואין הלכה כר"י: **בן בתירא מתיר בסוס.** הואיל ולרכיבה עומד והחי נושא את עצמו. ואין הלכה כבן בתירא. וע"י סרסור שרי למכור בהמה לעובד כוכבים בזמן שאין הבעלים מצויין שם בעת המכירה, דליכא למיחש שמא ישאילנה וישכירנה שהרי אינה שלו. ושמא תלך מחמת קולו ונמצא מחמר להא נמי ליכא למיחש, שאינה מכרת את קולו:
ד מקום שנהגו שלא לאכול. שנראה כאוכל פסחים בחוצה לארץ: **שנהגו להדליק את הנר ביום הכפורים.** מפני שיום הכפורים אסור בתשמיש המטה, וכל זמן שהנר דולק לא ישמש שאסור לאדם לשמש מטתו לאור הנר: **שנהגו שלא להדליק.** שמא יראה אשתו ותשא חן בעיניו וישמש: **ומדליקין בבתי כנסיות.** ובכל מקום שאין איש ואשתו מתייחדים שם:

משניות מבוארות – קהתי

ותמצא שלא כלו שם. ואם הוליך ממקום שכלו למקום שלא כלו, הרי לא כלו כאן (המאירי). לפי פירוש זה אין גורסים בדברי רבי יהודה את התיבות "אומרים לו" (עיין "מלאכת שלמה" שמפרש כך על פי הירושלמי; ועיין ר"ח אלבק).

באור משנה ג

אגב משנה א' מובאות שלש המשניות דלקמן (ג-ה), העוסקות בהלכות התלויות במנהג. משנתנו שנויה גם במסכת עבודה זרה, והיא באה ללמד, שאסור למכור לגויים בהמה גסה, מהטעם שנבאר במשנה, ומשום איסור זה יש מקומות שנהגו שם להחמיר על עצמם לא למכור לגויים אף בהמה דקה; הלכך יש לנהוג בזה כמנהג המקום.

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְכּוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה – כגון עזים וכבשים – **לַגּוֹיִם, מוֹכְרִין** – מותר למכור להם; **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִמְכּוֹר** – בהמה דקה לגויים, שמחמירים הם על עצמם משום איסור בהמה גסה, כפי שנלמד להלן, **אֵין מוֹכְרִין** – אסור למכור להם. **וּבְכָל מָקוֹם אֵין מוֹכְרִין לָהֶם בְּהֵמָה גַּסָּה** – כגון פרים ופרות, שגזרו חכמים, שמא גם ישאיל או ישכיר בהמתו לגוי, והגוי יעשה בה מלאכה בשבת, והרי מצווה ישראל על שביתת בהמתו; או משום שפעמים מוכרה לו ערב שבת, סמוך לשקיעת החמה, והגוי מבקש ממנו לנסותה כיצד היא הולכת כשהיא טעונה, וישראל גוער בבהמה והיא הולכת מחמת קולו המוכר לה, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת (**גמרא עבודה זרה טו, א**); וכן אין מוכרים להם **עֲגָלִים וּסְיָחִים** – שאף על פי שאינם ראויים עכשיו למלאכה, יהיו ראויים לאחר זמן, כשיגדלו. ויש מפרשים, גזירה שמא יראו אחרים ולא יבחינו בין גדולים לקטנים, ויבואו למכור להם גדולים. סייחים היינו בני חמורים (עיירים). בגמרא אמרו (**בבא בתרא עח, ב**): למה קוראים לו סייח? שמהלך אחר שיחה נאה (בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שהאדם חפץ – **רשב"ם**); **שְׁלֵמִין וּשְׁבוּרִין** – בין עגלים וסייחים שלמים ובין שבורים אסור למכור לגויים, שאף השבורים ראויים למלאכה, כגון לעבודת הטחינה בריחיים. ויש מפרשים, שגזרו על השבורים, שמא יראו אחרים ולא ידעו ששבורים הם, ויבואו למכור להם שלמים. **רַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר בַּשְּׁבוּרָה** – שאין שבורה ראויה למלאכה כלל, ומן הסתם קונה אותה הגוי לשחיטה ואינו משהה אותה חיה; ומכאן אין גם חשש שמא יראה אותה ישראל אחר אצל הגוי ויבוא למכור לו שלמה (**רש"י**). ואין הלכה כרבי יהודה. **בֶּן בְּתֵירָא מַתִּיר בַּסּוּס** – שלא היו משתמשים בסוס לעבודה אלא לרכיבה, ואין בזה עבירה משום שביתת בהמתו, שכן כלל הוא שהחי נושא את עצמו; ואיסור רכיבה בשבת אינו אלא גזירה מדרבנן. ברם, תנא קמא אוסר גם בסוס. יש מפרשים שאף תנא קמא אינו אוסר בסוס העומד לרכיבה בלבד, ולא נחלקו אלא בסוס המיוחד לעופות, היינו סוס שמשתמשים בו הציידים ומביאים עליו את העופות שצדים בו. רבי יהודה סובר: החי נושא את עצמו, ואפילו בהמה ועוף, ולפיכך מותר למכרו לגוי. ותנא קמא סובר, שלא אמרו "החי נושא את עצמו" אלא באדם, אבל בבעלי חיים אין כלל זה אמור, ויש בזה איסור משום שביתת בהמתו, הלכך דינו ככל בהמה גסה, ואסור למוכרו לגוי; ואין הלכה כבן בתירא (**רמב"ם**). ויש אומרים, שתנא קמא אוסר בכל הסוסים, ואפילו בסוס העומד לרכיבה בלבד, גזירה משום סוס המיוחד לעופות (**"תוספות יום טוב"**).

~ יום שלישי ~

באור משנה ד

מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לֶאֱכוֹל צְלִי בְּלֵילֵי פְסָחִים – בלילה הראשון של פסח, **אוֹכְלִין** – מותר לאכול; **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל** – שכן בקרבן פסח נאמר (**שמות יב, ח**): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש", והאוכל צלי בליל הפסח נראה כאילו אוכל בשר קרבן הפסח מחוץ לירושלים, הלכך במקום שנהגו שלא לאכול צלי בליל הפסח, מהטעם האמור, **אֵין אוֹכְלִין** – אסור לאכול. **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵילֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים, מַדְלִיקִין; מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַדְלִיק, אֵין מַדְלִיקִין** – שכן בליל השבת חובה להדליק נר בבית לכבוד השבת, וכן משום עונג שבת (**עיין שבת ב, א**), והוא הדין ביום טוב; אבל בליל יום הכיפורים תלוי הדבר במנהג. יש מקומות שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים ויש נוהגים שלא להדליק, הלכך כל אחד נוהג כמנהג מקומו. בגמרא אמרו שבין הנוהגים להדליק ובין הנוהגים שלא להדליק מתכוונים לדבר אחד, היינו להפריש עצמם מאשה, שהרי יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה. מכאן יש נוהגים להדליק משום שאין אדם משמש מטתו לאור הנר; ויש נוהגים שלא להדליק, שלא יראה אדם את אשתו ויתאווה לה. **וּמַדְלִיקִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת** – משום כבוד היום, **וּבִמְבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים וְעַל גַּבֵּי הַחוֹלִים** – וכן בכל מקום שיש צורך באור; והוא הדין שמותר להדליק בכל מקום שאין איש ואשתו ישנים שם (**ברטנורא**).

ה מִקּוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב — עוֹשִׂין, מִקּוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה — אֵין עוֹשִׂין; וּבְכָל מָקוֹם — תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ תַּלְמִיד חָכָם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּיהוּדָה הָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת, וּבַגָּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין כָּל עִקָּר. וְהַלַּיְלָה — בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִין, וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין עַד הָנֵץ הַחַמָּה.

ו רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל מְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ קֹדֶם לְאַרְבָּעָה עָשָׂר — גּוֹמְרָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר; אֲבָל לֹא יַתְחִיל בָּהּ בַּתְּחִלָּה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לְגָמְרָהּ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ אֻמָּנִיּוֹת עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: הַחַיָּטִים, הַסַּפָּרִים וְהַכּוֹבְסִים. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הָרַצְעָנִים.

פירוש ברטנורא

ה תלמידי חכמים בטלים. ממלאכתן כל אותו היום, כדי שלא יסיחו דעתם מאבילות: **לעולם יעשה אדם עצמו כתלמיד חכם.** ולא מחזי כיוהרא, שהרואה אותו בטל אומר אין לו מלאכה לעשות ולא מפני שנוהג בו איסור: **וחכמים אומרים ביהודה וכו'.** חכמים סבירא להו דעשיית מלאכה בערבי פסחים לאו במנהגא תליא מלתא, אלא ביהודה היו מתירים ובגליל אוסרים איסור גמור, ולא מכח מנהג: **הלילה.** ליל י"ד, לאנשי גליל שאוסרים לעשות מלאכה בערבי פסחים: **ב"ש אוסרים.** להם ככל שאר ימים טובים שאסורים בעשיית מלאכה שהלילה הולך אחר היום: **וב"ה מתירים.** מידי דהוה אתענית שהיום אסור באכילה והלילה מותר:

ו כל מלאכה. שהיא לצורך המועד והתחיל בה קודם י"ד גומרה בי"ד, ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה. אבל מלאכה שאינה לצורך המועד, במקום שנהגו לעשות מלאכה עושין, ומקום שנהגו שלא לעשות, אפילו התחיל בה קודם י"ד אינה גומרה: **חייטים.** שרי בי"ד בכל מקום, שכן מצינו בהן בחולו של מועד קולא יותר משאר אומניות שהדיוט שאינו אומן בכך תופר כדרכו, הלכך ב"ד דקיל מחול המועד אפילו אומן נמי שרי: **והספרים והכובסין.** שכן הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורים מספרים ומכבסים בחול המועד, וכיון דאשכחן בהן צד היתר בחול המועד, בי"ד דקיל שרי לכולי עלמא: **אף הרצענים.** שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהן בחול המועד. וחכמים סברי אין למדין תחלת מלאכת רצענים שעושין מנעלים חדשים תחלה, מסוף מלאכה תיקון מנעלים של עולי רגלים. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

מִקּוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּתִשְׁעָה בְּאָב, עוֹשִׂין; מִקּוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, אֵין עוֹשִׂין – שכן בתשעה באב לא נאסרה מלאכה, ואף על פי שיום אבלות הוא ואבל אסור בעשיית מלאכה, לא אסרוה אלא באבלות חדשה, אבל באבלות ישנה אין איסור מלאכה (המאירי), אלא שיש מקומות שנהגו שלא לעשות מלאכה משום אבלות, הלכך מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים, ומקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אין עושים. **וּבְכָל מָקוֹם, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִים** – ממלאכתם כל יום תשעה באב, שלא יסיחו דעתם מאבלות; ויש מבארים הטעם, שתלמידי חכמים ראויים להכיר בחסרון המקדש יותר מן האחרים (המאירי). **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ תַּלְמִיד חָכָם** – אף במקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב ראוי לאדם שיחמיר על עצמו כמנהג תלמיד חכם, ואין זה נראה כיהירות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בִּיהוּדָה הָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת** – משנתנו חוזרת כאן לענין מלאכה בערבי פסחים, ששנינו בתחילת פרקנו, והיא מוסיפה ללמד, שלדעת חכמים אין זה תלוי במנהג, אלא שביהודה התירו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות, **וּבַגָּלִיל לֹא הָיוּ עוֹשִׂין** – מלאכה, **כָּל עִקָּר** – כלומר שבגליל אסרו לעשות מלאכה בערבי פסחים כל היום כולו. ויש מפרשים, שבמשנה א' נשנתה הלכה זו באופן כללי: "מקום שנהגו לעשות עושים; מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין", ובאים כאן חכמים להודיענו שביהודה נהגו לעשות, ובגליל נהגו שלא לעשות (רמב"ם). **וְהַלַּיְלָה** – שלפני יום הארבעה עשר בניסן, בגליל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִין** – להם לעשות בו מלאכה, שכל יום שהמלאכה אסורה בו אף לילו עמו, כמו בימים טובים, שהלילה הולך אחר היום; **וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין** – להם לעשות מלאכה בלילה, **עַד הָנֵץ הַחַמָּה** – כשם שמוצאים בתענית, שהיום אסור באכילה, והלילה שלפניו מותר.

~ יום רביעי ~

באור משנה ו

משנתנו מוסיפה לעסוק בדין מלאכה בערב פסח.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל מְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ קֹדֶם לְאַרְבָּעָה עָשָׂר – בניסן, **גּוֹמְרָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** – מותר לגמור אותה בארבעה עשר עד חצות, אפילו במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בארבעה עשר כל עיקר. ודווקא מלאכה שהיא לצורך המועד, אבל מלאכה שאינה לצורך המועד, במקום שנהגו לעשות מלאכה עד חצות עושים; ובמקום שנהגו שלא לעשות, אף על פי שהתחיל בה קודם ארבעה עשר, אינו גומרה (גמרא). **אֲבָל לֹא יַתְחִיל בָּהּ בַּתְּחִלָּה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּכוֹל לְגָמְרָהּ** – עד חצות היום. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ אֻמָּנִיּוֹת עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּעַרְבֵי פְּסָחִים עַד חֲצוֹת** – מותר להם בכל מקום אפילו להתחיל במלאכתם בארבעה עשר בניסן ולגמור אותה עד חצות היום (הרא"ש); ומבואר הטעם בגמרא, לפי שמלאכות אלו חשובות ביותר לצורך המועד, והתירו אותן פעמים אפילו בחולו של מועד, **וְאֵלּוּ הֵן: הַחַיָּטִים** – שהותרה מלאכתם בחולו של מועד על ידי הדיוט (אדם שאינו אומן בחייטות), כמו ששנו (מועד קטן ח, א): "הדיוט תופר כדרכו"; הלכך בארבעה עשר בניסן, שקל הוא מחול המועד, התירו אף לאומן; **הַסַּפָּרִים וְהַכּוֹבְסִים** – שכן הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורים מותר להם להסתפר ולכבס בחולו של מועד (מועד קטן ג, א-ב), הלכך בארבעה עשר בניסן התירו לכולם להסתפר ולכבס עד חצות היום. **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הָרַצְעָנִים** – העושים נעליים מותרים לעשות מלאכתם בערבי פסחים עד חצות, שכן התירו לעולי רגלים לתקן נעליהם בחולו של מועד, הלכך בערב פסח עד חצות היום מותר גם לרצענים לעשות נעליים חדשות. ברם, חכמים סוברים, שאין למדים תחילת המלאכה מסוף המלאכה, כלומר שאם אמנם התירו בחול המועד לתקן נעליהם של עולי רגלים, אין ללמוד מזה היתר לעשיית נעליים חדשות בערב פסח. והלכה כחכמים. ולא באו חכמים לחלוק על רבי מאיר, אלא להוסיף על דבריו.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים. אבל הרמב"ם מפרש, שמדובר במשנתנו דווקא במקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות, אבל במקום שנהגו שלא לעשות, אף מלאכה שהתחיל בה קודם לארבעה עשר, אסור לגמרה בארבעה עשר. ואפילו במקום שנהגו לעשות לא התירו לגמור בארבעה עשר בניסן אלא מלאכה שהיא לצורך המועד, אבל שלא לצורך המועד, אף

ז מוֹשִׁיבִין שׁוֹבְכִין לַתַּרְנְגוֹלִים בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, וְתַרְנְגֹלֶת שֶׁבָּרְחָה — מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לִמְקוֹמָהּ; וְאִם מֵתָה — מוֹשִׁיבִין אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ. גּוֹרְפִים מִתַּחַת רַגְלֵי בְהֵמָה בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבַמּוֹעֵד מְסַלְּקִין לַצְּדָדִין. מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית הָאֻמָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד.

ח שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשׂוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ, עַל שְׁלֹשָׁה מִחוּ בְּיָדָם, וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא מִחוּ בְּיָדָם. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁלֹּא מִחוּ בְּיָדָם: מַרְכִּיבִין דְּקָלִים כָּל הַיּוֹם, וְכוֹרְכִין אֶת שְׁמַע, וְקוֹצְרִין וְגוֹדְשִׁין לִפְנֵי הָעֹמֶר; וְלֹא מִחוּ בְּיָדָם. וְאֵלּוּ שֶׁמִּחוּ בְּיָדָם:

פירוש ברטנורא

ז מושיבין שובכין. שובכי יונים שיהיו יושבים לגדל אפרוחים, מושיבין אותם לכתחלה בי"ד: **ותרנגולת שברחה.** בחולו של מועד. דאילו בי"ד השתא אותובי שובכין לכתחלה אמרת דשרי, אהדורי מיבעיא. אלא התרנגולת שברחה בחולו של מועד קאמר דמחזירין. והוא שישבה על הבצים ג' ימים קודם שברחה דשוב אין הביצים ראויים לאכילה ודבר האבד הוא, הלכך אם מתה מושיב אחרת תחתיה משום הפסד דביצים: **גורפין.** משליכין לחוץ: **ובמועד.** שחמור יותר, אין משליכין לחוץ אלא מסלקין לצדדין: **מוליכין ומביאין כלים מבית האומן.** בארבעה עשר. ואע"פ שאינו לצורך המועד:

ח עשו אנשי יריחו. היו נוהגין לעשות אנשי יריחו: **מרכיבין דקלים.** ענף רך של דקל זכר מרכיבו בדקל נקבה שהזכר עושה פירות והנקבה אינה עושה פירות: **כל היום.** כלומר בארבעה עשר: **וכורכין את שמע.** שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקריאת שמע. פרוש אחר שלא היו מפסיקין בין אחד לואהבת, שצריך להאריך באחד ולהפסיק בין מלכות שמים לדברים אחרים: **וקוצרין וגודשין.** עושין גדיש מן החדש לפני העומר, ולא חיישינן דלמא אתי למיכל מיניה: **ולא מיחו בידם.** כל הששה דברים שעשו, כולם שלא ברצון חכמים היו עושין, אלא שעל אלו הג' לא מיחו ועל ג'

משניות מבוארות – קהתי

לגמור אסור; וכן אסור להתחיל במלאכה בארבעה עשר אף לצורך המועד, חוץ משלושת האומנים שמונים חכמים, שהם מותרים אף להתחיל במלאכתם (מהטעם שבארנו לעיל) במקום שנהגו לעשות, ועושים עד חצות היום (רמב"ם בפירושו למשנתנו; "משנה תורה" הל' יום טוב יח, ט; ועיין שם השגת הראב"ד).

באור משנה ז

מוֹשִׁיבִין שׁוֹבְכִין לַתַּרְנְגוֹלִים – נותנים ביצים תחת תרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים (**רש"י**); ונקט לשון "שובכין", לפי שמסדרים את הביצים על גבי תבן וקש כמו שמסדרים קן לעופות; ו"לתרנגולים" היינו לאפרוחים (**המאירי**), **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** – בניסן. יש מפרשים: אף מחצות היום ולמעלה, מפני שאינה מלאכה גמורה; ויש מפרשים: דווקא עד חצות ובמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערבי פסחים כל עיקר (**המאירי; עיין "תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"**). **וְתַרְנְגֹלֶת שֶׁבָּרְחָה** – מעל הביצים שישבה עליהן, ויש קצת טורח להחזירה, **מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לִמְקוֹמָהּ** – בגמרא מפרשים, שבבא זו מדברת בחולו של מועד, שאילו בארבעה עשר בניסן הרי נשמעת הלכה זו מהרישא, שאם מותר להושיב, כל שכן שמותר להחזיר. ברם, בחולו של מועד אין מושיבים לכתחילה תרנגולת על ביצים, ובאה המשנה להשמיענו, שאם הושיבוה מערב יום טוב וברחה בחול המועד, מותר להחזירה. בגמרא אמרו: לא שנו, שאף בחולו של מועד מחזירין תרנגולת שברחה, אלא תוך שלשה ימים לבריחתה, שעדיין לא עברה חמימותה ממנה והיא נוחה להחזירה, ואחר שלשה ימים לישיבתה, שכבר ישבה על הביצים שלשה ימים קודם שברחה, ואין הביצים ראויות כבר לאכילה, והרי הן דבר האבד; אבל לאחר שלשה ימים לבריחתה, שכבר עברה חמימותה ממנה ויש קושי וטורח רב להחזיר, או אפילו תוך שלשה ימים לבריחתה, אלא שעדיין לא ישבה על הביצים שלשה ימים, שעדיין הביצים ראויות לאכילה למי שדעתו יפה ואינו איסטניס, ואין כאן אלא הפסד מועט, שהרי אפשר למכור את הביצים בזול למי שמסוגל לאכלן, אסור להחזירה. ויש סוברים (בגמרא), שאפילו תוך שלשה ימים לישיבתה מותר להחזירה בחולו של מועד, הואיל ויש כאן הפסד, אף על פי שהוא הפסד מועט. **וְאִם מֵתָה** – התרנגולת שישבה על הביצים, **מוֹשִׁיבִין אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ** – יש מפרשים, שאף פיסקה זו כלולה במה שמבואר בגמרא שהסיפא עוסקת בחולו של מועד, כלומר שמשום הפסד הביצים מותר אף בחול המועד להושיב אחרת תחת הדוגרת שמתה (**המאירי**). ויש מפרשים, שהלכה זו היא בארבעה עשר בניסן דווקא, כמפורש בתחילת המשנה, אבל בחול המועד אסור להושיב אחרת, הואיל ויש בזה טורח רב (**רמב"ם; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**). **גּוֹרְפִים** – את הזבל, **מִתַּחַת רַגְלֵי בְהֵמָה** – לאשפה שבחוץ, **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** – בניסן, אף לאחר חצות היום (**לדעת רוב המפרשים**); **וּבַמּוֹעֵד** – אבל בחולו של מועד, **מְסַלְּקִין** – את הזבל, **לַצְּדָדִין** – דהיינו לקרן זווית של הרפת, ואין מוציאים אותו לאשפה. **מוֹלִיכִין וּמְבִיאִין כֵּלִים מִבֵּית הָאֻמָּן** – מותר להוליך כלים לאומן לשם תיקונם, וכל שכן שמותר להביא ממנו כלים שתיקנם או עשאם, כל יום ארבעה עשר בניסן, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם לְצֹרֶךְ הַמּוֹעֵד** – שאין צריכים להם בחג. ברם, בחולו של מועד אין מוליכים כלים לאומן אפילו לצורך המועד, ואין מביאים מבית האומן כלים שאינם לצורך המועד (מועד קטן ב, ד).

בארנו את הרישא של משנתנו לפי רש"י והמאירי. ברם, יש מפרשים: מושיבים שובכים לתרנגולים – מתקנים קן לאפרוחים לאחר לידתם; אבל להושיב תרנגולת לכתחילה על ביצים אף בארבעה עשר בניסן אסור (המאירי בשם חכמי נרבונה).

ו"המגיד משנה" רוצה לפרש לפי הרמב"ם (הל' יום טוב ח, כא), ש"מושיבין שובכין" היינו מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולות, וכן מפרש גם "תפארת ישראל". אבל לפי פירושים אלה קשה ליישב את קושיית הגמרא על מה ששנינו במשנתנו: "ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה" – אם להושיב מותר, כל שכן שמותר להחזיר, ולמה היה צורך לשנות הלכה זו? – **והרי לפי פירושם** אין כאן קושייה כלל. אמנם המפרשים הללו מתחבטים ליישב קושיית הגמרא, ואין כאן המקום להאריך (עיין "תפארת ישראל" ו"מגיד משנה" על הרמב"ם שם).

אף רש"י מביא לשון אחר. שגורסים במשנתנו: "מושיבים שובכין ותרנגולת" והוא מפרש: "כלומר שובכים ליונים, ותרנגולת היו מושיבים להתחמם לגדל אפרוחים, וכן מסתבר, ששובך לא שייך אלא ביונים". ובעקבות הלשון האחר של רש"י מפרש גם הרב מברטנורא: מושיבין שובכין – "שובכי יונים שיהיו יושבים לגדל אפרוחים, מושיבים אותם לכתחילה בארבעה עשר", כלומר שהרב מברטנורא גורס במשנתנו: מושיבים שובכים בארבעה עשר, ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה וכו' (עיין "תוספות יום טוב").

~ יום חמישי ~

באור משנה ח

שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשׂוּ אַנְשֵׁי יְרִיחוֹ – היו נוהגים לעשות אנשי יריחו שלא ברצון חכמים, **עַל שְׁלֹשָׁה** דברים **מִחוּ בְּיָדָם,** – חכמים, **וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא מִחוּ בְּיָדָם** – אלא שמכל מקום לא היתה רוח חכמים נוחה מהם. **וְאֵלּוּ הֵן** – שלשת הדברים, **שֶׁלֹּא מִחוּ בְּיָדָם:**

א. **מַרְכִּיבִין דְּקָלִים כָּל הַיּוֹם** – של ערב פסח. ביריחו עיר התמרים היו עוסקים בעונה זו בהרכבת דקלים לשם השבחתם, וכיון שאיחור זמן ההרכבה אפילו יום אחד עלול להביא לידי הפסד פירות, היו עוסקים במלאכתם זו גם בערב פסח (**עיין "תוספות יום טוב" מה שמביא**

בְּיָדָם: מַתִּירִין גַּמְזִיּוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְאוֹכְלִין מִתַּחַת הַנְּשָׁרִים בַּשַּׁבָּת, וְנוֹתְנִין פֵּאָה לַיָּרָק; וּמִחוּ בְּיָדָם חֲכָמִים.
ט שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשָׂה חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ, עַל שְׁלֹשָׁה הוֹדוּ לוֹ וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ: גֵּרַר עַצְמוֹת אָבִיו עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים, וְהוֹדוּ לוֹ; כִּתֵּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת, וְהוֹדוּ לוֹ; גָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת, וְהוֹדוּ לוֹ. עַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ: קִצֵּץ דְּלָתוֹת שֶׁל הֵיכָל וְשִׁגְּרָן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ; סָתַם מֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ; עִבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ.

פירוש ברטנורא

האחרונים מיחו: **מתירין לאכול גמזיות של הקדש.** גידולים שגדלו באילן של הקדש, דקסברי אין אסור אלא הפרי עצמו שהוקדש. ואית ספרים דגרסי מתזיר, כלומר חותכים וכורתים ענפי אילנות של הקדש שצמחו אחר שהקדישו האילן, ליהנות מהן: **ואוכלין.** בשבת ויום טוב פירות שנמצאו תחת האילן ולא נודע אם נשרו מאמש והם מותרים או נשרו היום ואסורים: **ונותנים פאה לירק.** ואנן קיימא לן דכל דבר שאין אדם מכניסו לקיום אינו חייב בפאה, וירק דבר שאין מכניסו לקיום הוא. **ומיחו בידם חכמים.** משום דקא מפקעי לה מן המעשר, והעניים אוכלים אותה בטבלם, כסבורין שהוא פאה ופאה פטורה מן המעשר משום דהפקר היא:

ט גירר עצמות אביו. משום כפרה. ולא קברו לפי כבודו על מטה נאה, כדי שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים: **כתת נחש הנחשת.** כדכתיב בדברי הימים, לפי שהיו טוענין אחריו: **וגנז ספר רפואות.** לפי שלא היה לבם נכנע על חליים אלא מתרפאים מיד. והרמב"ם פירש, ספר רפואות, ספר מודיע מעניני צורות הכוכבים והטלסמאות, שצורה פלונית העשויה בזמן ועת ידוע מרפאת מחולי פלוני, וזה היה קרוב להטעות הבריות אחר עבודת כוכבים ולכך גנזו: **עיבר ניסן בניסן.** לאחר שנכנס ניסן נמלך ועשה אדר שני. והכתוב אומר (שמות יב) החדש הזה לכם, זה ניסן, ואין אחר ניסן. ולא עיבר חזקיה לאחר שנכנס ניסן ממש, אלא יום שלשים של אדר עיבר את השנה, ואנן קיי"ל אין מעברין את השנה בשלשים של אדר הואיל וראוי לקבעו ניסן:

משניות מבוארות – קהתי

בשם הערוך); ב. **וְכוֹרְכִין אֶת שְׁמַע** – בברייתא בגמרא מפרש רבי יהודה, שלא היו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקריאת שמע. ורבי מאיר מפרש, שהיו אומרים "שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד" ולא היו מפסיקין; ומפרש רש"י, שלא היו מפסיקים כלל בין "אחד" ל"ואהבת", ולא היו מאריכים ב"אחד". ויש מפרשים דעת רבי מאיר, שלא היו מפסיקים בין תיבה לתיבה כדי לכוון יפה (**עיין "תוספות יום טוב", "תפארת ישראל"**); ג. **וְקוֹצְרִין וְגוֹדְשִׁין לִפְנֵי הָעֹמֶר** – שכן אסור לקצור בארץ ישראל מין מחמשת מיני הדגן לפני קצירת העומר, שנאמר בעומר (**ויקרא כג, י**): "ראשית קצירכם", שיהיה תחילה לכל הנקצרים. במה דברים אמורים? בקציר שראוי להביא ממנו עומר, אבל בית השלחין שבעמקים (היינו שדה הזקוק להשקאה בידי אדם), הואיל ותבואתו גרועה ואינה ראויה להביא ממנה את העומר, מותר לקצור אותו לפני העומר (**רמב"ם הל' תמידין ומוספין ז, יג**). ומכל מקום לא התירו חכמים אלא לקצור, אבל לעשות גדיש מן התבואה אסור, שלא יבואו לאכול ממנה לפני הקרבת העומר, כמו ששנו (מנחות י, ח): "קוצרים בית השלחים שבעמקים אבל לא גודשין". ואנשי יריחו, ששדותיהם היו בית השלחים בעמק, היו קוצרים וגם גודשים לפני העומר, וכן שנו (מנחות שם): "אנשי יריחו קוצרים ברצון חכמים וגודשים שלא ברצון חכמים"; **וְלֹא מִחוּ בְּיָדָם** – על שלשת הדברים הללו. **וְאֵלּוּ שֶׁמִּחוּ בְּיָדָם** – חכמים: א. **מַתִּירִין גַּמְזִיּוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ** – ענפים רכים שגדלו בחרובים ושקמים של הקדש היו אנשי יריחו מתירים לעצמם ליהנות מהם, שהיו אומרים: אבותינו לא הקדישו אלא את הגזעים (הקורות), לפי שבעלי זרוע היו גודעים אותם ולכן עמדו והקדישום, אבל הענפים שצמחו מהם אחר כך אינם אסורים משום הקדש (**רש"י**). והרמב"ם מפרש, שהיו מתירים לעצמם לאכול גידולי הקדש ואמרו, שלא נאסר אלא הפרי שהוקדש בעצמו, אבל מה שצומח בשדה הקדש אחר כך, הרי הוא מותר. ויש גורסים: מתיזין גמזיות – היינו שהיו חותכים ענפי האילנות של הקדש שצמחו אחרי שהקדישו את האילן, כדי ליהנות מהם (**ברטנורא; ועיין "מלאכת שלמה"**); ב. **וְאוֹכְלִין מִתַּחַת הַנְּשָׁרִים בַּשַּׁבָּת** – פירות שנמצאו תחת האילן בשבת, ולא היו יודעים אם נשרו מערב שבת ומותרים באכילה או נשרו בשבת ואסורים באכילה מחמת מוקצה (**רמב"ם; ברטנורא**); ג. **וְנוֹתְנִין פֵּאָה לַיָּרָק** – הירק פטור מן הפאה, לפי שאין אדם מכניסו לקיום (עיין פאה א, ד), וחייב במעשר; ואנשי יריחו היו מניחים פאה מן הירק, ונמצאו מפקיעים אותו מן המעשר, שכן העניים היו אוכלים אותו בלתי מעושר כדין פאה הפטורה מן המעשר. **וּמִחוּ בְּיָדָם חֲכָמִים** – שגמזיות של הקדש אסורות בהנאה, והפירות שנמצאו תחת האילן בשבת אסורים באכילה משום ספק מוקצה, שמא נשרו בשבת, ואין מניחים פאה מירק משום שמפקיעים אותו מן המעשר.

באור משנה ט

משנה זו ברייתא היא בגמרא (פסחים נו, א), ונתוספה כאן אגב המשנה הקודמת, וכן כותב הרמב"ם: "זאת ההלכה היא תוספתא".

שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשָׂה חִזְקִיָּה הַמֶּלֶךְ, עַל שְׁלֹשָׁה הוֹדוּ לוֹ – על שלשה דברים הסכימו עמו חכמים, **וְעַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ** – חכמים. **גֵּרַר עַצְמוֹת אָבִיו** – המלך אחז, שהיה רשע, **עַל מִטָּה שֶׁל חֲבָלִים** – ולא קברו בכבוד על מטה נאה, כדרך שאר מלכים, כדי שתהא לו כפרה בבזיונו, ומפני קידוש השם, שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים (**רש"י**); ונאמר (**דברי הימים ב כח, כז**): "וישכב אחז עם אבותיו ויקברוהו בעיר בירושלים, כי לא הביאוהו לקברי מלכי ישראל"; **וְהוֹדוּ לוֹ** – חכמים, היינו שהסכימו עמו על מעשה זה. **כִּתֵּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת** – כמו שנאמר (**מלכים ב יח, ד**): "הוא (חזקיה) הסיר את הבמות... וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה (עיין במדבר כא, ו-ט), כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו", **וְהוֹדוּ לוֹ** – שיפה עשה, לפי שטעו אחריו לעשותו עבודה זרה; **גָּנַז סֵפֶר רְפוּאוֹת** – רש"י מפרש: "לפי שלא היה לבם נכנע על חליים אלא מתרפאים מיד, כלומר שהיה להם ספר רפואות (המיוחס לשלמה המלך), והיו עושים כמו שכתוב בספר זה והיו מתרפאים, וכשראה חזקיה המלך שבני אדם אינם סומכים משום כך על ה', גנז את הספר. אבל הרמב"ם דוחה את הפירוש הזה והוא כותב: "לפי דעתם הקל והמשובש, כשירעב האדם וילך אל הלחם ויאכל ממנו, בלי ספק שיבריא מחולי הרעב, אם כן כבר נואש ולא יישען בה'?! ונאמר להם: הוי השוטים, כאשר נודה לה' בעת האכילה, שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים, כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חליי, כשאתרפא ממנו". לפיכך מפרש הרמב"ם, שספר הרפואות שגנז חזקיה המלך היה עניינו בעשיית צורות בשעות ידועות על פי מערכת הכוכבים והמזלות, וכל צורה מהם מועילה לריפוי מחלה מסויימת; "ולא חיברו המחבר אלא על דרך החכמה בטבע המציאות, לא על דרך שיעשה אדם מה שנכתב בו... כי יש דברים שמנע ה'

פרק חמישי

א תָּמִיד נִשְׁחָט בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה. בְּעַרְבֵי פְסָחִים – נִשְׁחָט בְּשֵׁבַע וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה, בֵּין בְּחֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת. חָל עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת – נִשְׁחָט בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה וְקָרֵב בְּשֵׁבַע וּמֶחֱצָה, וְהַפֶּסַח אַחֲרָיו.

פירוש ברטנורא

ה א תמיד נשחט. תמיד של בין הערבים נשחט כל שאר ימות השנה בשמנה ומחצה. דזמן שחיטת התמיד מכי ינטו צללי ערב שהוא משש שעות ומחצה ולמעלה שחמה נוטה למערב, שחצי שש וחצי שבע היא עומדת באמצע הרקיע, ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו. ומאחרין שחיטתו שתי שעות אחר זמנו מפני נדרים ונדבות שא"א להקריבם אחר תמיד של בין הערבים כדכתיב (ויקרא ו) והקטיר עליה חלבי השלמים, על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולן, שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים. ואפילו בשבת שאין קרבים נדרים ונדבות, מאחרים זמן שחיטת תמיד של בין הערבים משום סרך נדרים ונדבות דחול. ובערב פסח שהפסח קרב אחר תמיד של בין הערבים, מקדמינן ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה: **חל להיות בע"ש.** דאיכא נמי צליית הפסח דלא דחיא שבת וצריך לצלותו מבעוד יום, מקדמינן ליה ומותבינן ליה אדיניה שיהיה נשחט ב' ומחצה: **וקרב בשבע ומחצה.** גמר הקרבתו בשבע ומחצה, ששוהין שעה אחת בעשייתו:

משניות מבוארות – קהתי

לעשותם והם מותרים ללמדם ולהבינם", כמו שנאמר (**דברים יח, ט**): "לא תלמד לעשות כתועבות הגויים", ודרשו חכמים: לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות. וכיון שהתחילו הבריות להאמין בצורות הללו ולהתרפא בהן, והיו טועים אחריהן, גנז חזקיה את הספר, שלא יהא מצוי בידי ההמון. **וְהוֹדוּ לוֹ** – חכמים בדבר הזה. **עַל שְׁלֹשָׁה לֹא הוֹדוּ לוֹ**, ואלו הן: **קִצֵּץ דְּלָתוֹת שֶׁל הֵיכָל וְשִׁגְּרָן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר** – כמו שכתוב (**מלכים ב יח, טז**): "בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה'... ויתנם למלך אשור", כלומר שהסיר מהדלתות את ציפוי הזהב ושלחו למלך אשור כדי לפייסו, שלא יילחם בו, **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** – חכמים, שהיה לו לבטוח בה' שיש בידו להצילו; **סָתַם מֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן** – שלא יהיו מים מצויים לחיל אשור, כמו שכתוב (**דברי הימים ב לב, ל**): "והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון", וכן כתוב (**שם שם, ד**): "ויסתמו את כל המעיינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמור, למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים", **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** – שהיה לו לבטוח בה', כמו שאמר לו הנביא ישעיהו (**מלכים ב כ, ו; ישעיהו לז, לה**): "וגנותי על העיר הזאת להושיעה"; ועוד, שעל ידי סתימת המעיין הרע לבני עמו. **עִבֵּר נִיסָן בְּנִיסָן** – לאחר שכבר נכנס חודש ניסן נמלך ועשאו אדר שני, כדי לדחות את חג הפסח, כמו שכתוב (**דברי הימים ב ל, ב-ג**): "ויוועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחודש השני, כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא, כי הכהנים לא התקדשו למדי". ובגמרא מבואר (**סנהדרין יב, ב**), שלא עיבר לאחר שנכנס ניסן ממש, אלא ביום השלושים של אדר, **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** – חכמים, שאין מעבירים את השנה בשלשים של אדר, הואיל וראוי לקבעו ניסן, כלומר שחודש אדר בשנה שאינה מעוברת הוא לעולם חסר, היינו עשרים ותשעה יום, ויום השלשים הוא ראש חודש ניסן, הלכך אין מעבירים בו, לפי שאין מעבירים את השנה אלא באדר.

~ יום ששי ~

באור משנה א

הפרקים ה-ט עוסקים בדיני קרבן הפסח. משנתנו באה ללמד מתי זמן שחיטת הפסח. ויש להקדים, שהיו מקריבים כל יום במקדש שני כבשים עולות, הנקראים "תמידים". אחד בבוקר ואחד בין הערביים, כמו שנאמר (במדבר כח, ג-ד): "כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד. את הכבש אחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (עיין גם שמות כט, לח-לט). התמיד של בוקר – זמן שחיטתו משהאיר פני המזרח, והוא ראשון לכל קרבנות היום, והתמיד של בין הערבים – זמן שחיטתו מן התורה משמתחילה החמה לנטות למערב (כמו שהזכרנו בפתיחה למסכתנו), היינו בשש שעות ומחצה של היום (מחצית השעה אחרי חצות היום), ולא היה קרב כל קרבן אחרי התמיד של בין הערביים (כמו שנבאר הטעם במשנה) אלא קרבן הפסח בלבד (כמבואר במשנה ג בפרקנו). מכאן באה משנתנו ללמד, שכל ימות השנה, הואיל ותמיד של בין הערביים היה אחרון לכל קרבנות היום, היו מאחרים את שחיטתו שתי שעות אחר תחילת זמנו, היינו שהיו שוחטים אותו בשמונה שעות ומחצה (שעתיים ומחצה אחרי חצות היום), ואילו בערב פסח היו מקדימים את שחיטת התמיד, כדי שתהא שהות להקריב אחריו את קרבן הפסח. וכבר הסברנו במקומות אחדים, שהשעות הנזכרות במשנה הן "שעות זמניות", היינו ש"שעה" היא החלק השנים עשר של היום.

תָּמִיד – קרבן עולת התמיד של בין הערביים, **נִשְׁחָט** – בכל יום, **בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה** – שעות של היום, כלומר שמאחרים שחיטתו שתי שעות אחר תחילת זמנו, כמו שבארנו (בהקדמה למשנתנו); והטעם הוא, כדי שיהיו בני אדם מקריבים באותן שתי שעות את נדריהם ונדבותיהם, שאי אפשר להקריבם אחר התמיד של בין הערביים, שנאמר (**ויקרא ו, ה**): "והקטיר עליה חלבי השלמים", ודרשו: עליה (על עולת הבוקר) השלם כל הקרבנות כולם, מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערביים; **וְקָרֵב בְּתֵשַׁע וּמֶחֱצָה** – וגומרים לעשותו ולהקריבו על המזבח בתשע שעות ומחצה, ששעה אחת היו עוסקים בעשייתו, ונשארו להם עוד שתי שעות ומחצה עד סוף היום לקצת דברים שהיו עושים אחריו, כגון קטורת ומנחת התמיד, וחביתי כהן גדול, ונסכים, והדלקת נרות שהיתה עבודה אחרונה שבמקדש (**המאירי**). **בְּעַרְבֵי פְסָחִים** – הואיל וקרבן הפסח קרב לאחר התמיד של בין הערביים, כמבואר להלן (משנה ג), **נִשְׁחָט** – קרבן התמיד, **בְּשֵׁבַע וּמֶחֱצָה** – שעות של היום (שעה וחצי אחרי חצות היום), **וְקָרֵב בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחֱצָה** – והקרבתו נגמרת בשמונה ומחצה שעות, היינו שהקדימו בערבי פסחים את הקרבת התמיד בשעה אחת, כדי שתהא שהות יותר לעשיית הפסחים, **בֵּין בְּחֹל בֵּין בַּשַּׁבָּת** – בין שחל ערב פסח להיות ביום חול בין שחל להיות בשבת. בגמרא מבואר, שאף בכל השנה לא הבדילו בהקרבת התמיד בין שבת לחול, ואף על פי שאין נדרים ונדבות בשבת, מכל מקום מאחרין אותו שתי שעות משום נדרים ונדבות של חול. נמצא שאין הבדל בזמן שחיטת התמיד והקרבתו בין חול לשבת לא בכל השנה ולא בערבי פסחים, שבכל השנה נשחט כל יום בשמונה ומחצה ובערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה. **חָל עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת** – הואיל וצריכים לצלות את הפסחים קודם כניסת השבת, שאין צליית הפסח דוחה שבת, לפיכך מקדימים את התמיד בשעתיים, והריהו **נִשְׁחָט בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה** – שעות של היום (חצי שעה אחרי חצות היום), היינו בתחילת זמנו, כדינו מן התורה, **וְקָרֵב בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה** – והקרבתו נגמרת בשבע ומחצה שעות של היום, **וְהַפֶּסַח אַחֲרָיו** – וקרבן הפסח נשחט מיד לאחר הקרבת התמיד.

ב הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, וְקִבֵּל וְהִלֵּךְ וְזָרַק שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אוֹ לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ — פָּסוּל. כֵּיצַד לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ? לְשֵׁם פֶּסַח וּלְשֵׁם שְׁלָמִים; שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ? לְשֵׁם שְׁלָמִים וּלְשֵׁם פֶּסַח.
ג שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו, לָעֲרֵלִים וְלַטְּמֵאִים —פָּסוּל. לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, לִמְנוּיָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו, לַמּוּלִים וְלָעֲרֵלִים, לַטְּמֵאִים וְלַטְּהוֹרִים — כָּשֵׁר. שְׁחָטוֹ קֹדֶם חֲצוֹת — פָּסוּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, ו): "בֵּין הָעַרְבָּיִם". שְׁחָטוֹ קֹדֶם לַתָּמִיד — כָּשֵׁר, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא אֶחָד מִמָּרֵס בְּדָמוֹ, עַד שֶׁיִּזְרֹק דַּם הַתָּמִיד; וְאִם נִזְרַק — כָּשֵׁר.

פירוש ברטנורא

ב שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ. כגון ששחטו לשם שלמים. או קבל הדם במזרק. או הוליך הדם למזבח. או זרק הדם על גבי המזבח. שלא לשמו. שבארבע עבודות הללו המחשבה פוסלת הזבח: **אוֹ לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ.** כגון ששחט לשמו וקבל הדם שלא לשמו: **אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ.** הך סיפא אשמעינן דמחשבין מעבודה לעבודה, שאם חשב בשעת עבודה זו על חברתה לעשותה במחשבה פסולה כגון דאמר הריני שוחט לשמו ע"מ לזרוק דמו שלא לשמו, נפסל הזבח מיד ואפילו לא עשה השניה במחשבה פסולה כמו שחשב. והכי משמעותא דמתניתין, או שחשב בשעת שחיטה לזרוק הדם שלא לשמו ושחט לשמו פסול. ופסח דפסול שלא לשמו נפקא לן מקרא דכתיב (שמות יב) ואמרתם זבח פסח הוא, עד שיהיה הזבח לשם פסח, והוא משמע לעכב:
ג שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו. חולה וזקן וקטן שאין יכולין לאכול כזית בשר, ואין בו מנויין אחרים אלא הן, פסול, דלפי אכלו כתיב (שם), הראוי לאכול: **שֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו.** נמנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת: **לָעֲרֵלִים.** לישראלים שמתו אחיהם מחמת מילה, והני פסולים לאכול פסח. דכתיב (שם) וכל ערל לא יאכל בו. וטמאים נמי אסורין בקדשים, ובברת הן על אכילתן: **לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו כָּשֵׁר.** ולא דמי לשמו ושלא לשמו דפסול, דהתם פסולו בגופו שהמחשבה שפוסלתו היתה בגופו של קרבן, אבל לאוכליו ושלא לאוכליו אין המחשבה הפוסלת בגופו של קרבן אלא בדבר שהוא חוץ ממנו: **מִמָּרֵס בְּדָמוֹ.** שלא יקרוש כדי שיהא ראוי לזריקה: **וְאִם זָרַק קֹדֶם לְתָמִיד כָּשֵׁר.** דאע"ג דפסח מאוחר לתמיד משום דכתיב ביה בערב ובין הערבים, לא מפסל בהכי:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

ארבע עבודות הן, המכשירות ("מתירות") את הקרבנות להקטרה ולאכילה: א. השחיטה, ב. קבלת הדם בכלי שרת מצוואר הבהמה, ג. הולכת הדם למזבח, ד. זריקת הדם על המזבח. בשעת ארבע העבודות הללו, צריך העובד לכוון מחשבתו לשם אותו הקרבן ולשם בעליו. משנתנו באה ללמד בקרבן הפסח, שאם נעשתה בו אחת מן העבודות שמנינו לעיל שלא לשם פסח אלא לשם קרבן אחר, הרי הקרבן פסול, שנאמר (דברים טז, א): "שמור את חודש האביב ועשית פסח" – שיהיו כל עשיותיך לשם פסח; וכן נאמר (שמות יב, כד): "ואמרתם זבח פסח הוא" – שיהא הזבח לשם פסח.

הַפֶּסַח – קרבן הפסח, **שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** – שלא לשם פסח, אלא לשם זבח אחר, כגון לשם שלמים, היינו שמחשבתו בשעת שחיטת הקרבן היתה לשם קרבן שלמים; ויש סוברים, שכל מחשבה האמורה בקדשים היינו אמירה בפה (עיין בהתחלת מסכת זבחים; **רש"י, תוספות; ועיין רמב"ם הל' פסולי המוקדשין יג, א**), **וְקִבֵּל** – או קבל את הדם מצוואר הבהמה בכלי שרת, **וְהִלֵּךְ** – או הוליך את הדם למזבח, **וְזָרַק** – או זרק דמה על המזבח, **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**– שעשה אחת מהעבודות הללו שלא לשם קרבן הפסח אלא לשם קרבן אחר, וכבר הקדמנו שבארבע עבודות אלו המחשבה פוסלת את הקרבן, **אוֹ לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** – שעשה אחת העבודות בתחילה לשם פסח ואחר כך שלא לשמו, **אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ** – שתחילה עשה שלא לשם פסח ואחר כך נמלך ועשה לשמו, כלומר: בין שהקדים מחשבת לשמו למחשבת שלא לשמו ובין שהקדים מחשבת שלא לשמו למחשבת לשמו (עיין ברטנורא שמפרש בדרך אחרת, ועיין "תוספות יום טוב" שתמה על פירושו). **פָּסוּל** – קרבן הפסח. **כֵּיצַד לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ? לְשֵׁם פֶּסַח וּלְשֵׁם שְׁלָמִים** – כגון בשעה שהתחיל לשחוט את הקרבן, חשב תחילה לשם קרבן הפסח ואחר כך שחטו לשם קרבן שלמים, וכיצד **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמוֹ? לְשֵׁם שְׁלָמִים וּלְשֵׁם פֶּסַח** – כגון שהתחיל לשחוט לשם קרבן שלמים ונמלך ושחטו לשם קרבן פסח; בכל אלו הקרבן פסול.

~ שבת קודש ~

באור משנה ג

שְׁחָטוֹ – את קרבן הפסח, **שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו** – לשם אנשים שאינם יכולים לאכול ממנו כזית בשר, כגון לשם חולה וזקן, ובפסח נאמר (**שמות יב, ד**): "איש לפי אכלו", מלמד שאין הפסח נשחט אלא לשם אנשים שיכולים לאכלו; **וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו** – שכן נאמר (**שם**): "ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות, איש לפי אכלו תכוסו על השה", ומכאן שנימנים על קרבן הפסח קודם שיישחט, והוא שחט את הפסח שלא לשם החבורה שנימנתה עליו אלא לשם חבורה אחרת, **לָעֲרֵלִים** – או לשם ערלים, הפסולים לאכול את הפסח, שכתוב (**שמות יב, מח**): "וכל ערל לא יאכל בו", לרבות ישראל שלא נימול מפני שמתו אחיו מחמת מילה, **וְלַטְּמֵאִים** – או לשם טמאים האסורים באכילת קדשים, **פָּסוּל** – הקרבן. **לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו** – אבל אם שחט את הפסח לשם אנשים היכולים לאכול ממנו כזית ולשם חולים וזקנים שאינם יכולים לאכול ממנו כזית, או **לִמְנוּיָיו וְשֶׁלֹּא לִמְנוּיָיו** – לשם אנשים שנימנו עליו ולשם אנשים שלא נימנו עליו, או **לַמּוּלִים וְלָעֲרֵלִים** או **לַטְּמֵאִים וְלַטְּהוֹרִים, כָּשֵׁר** – הקרבן. בגמרא מבואר, שאין זה דומה ל"שחטו לשמו ושלא לשמו", ששנינו במשנה הקודמת שפסול, שכן שם הפסול הוא בגוף הזבח, כלומר שהמחשבה הפוסלת היא בגופו של הקרבן, אבל "לאוכליו ושלא לאוכליו" וכו' אין המחשבה הפוסלת בגוף הקרבן אלא בדבר שהוא חוץ ממנו. **שְׁחָטוֹ** – את קרבן הפסח, **קֹדֶם חֲצוֹת** – היום, **פָּסוּל** – הקרבן, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּין הָעַרְבָּיִם"** – "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", והוא משש שעות ולמעלה, שאז נוטה השמש לערוב (ולשון "בין הערביים" – מפרש רש"י – אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה; עריבת היום בתחילת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב, ועריבת הלילה בתחילת הלילה). **שְׁחָטוֹ קֹדֶם לַתָּמִיד** – במשנה א' שנינו שקרבן הפסח זמנו להיקרב לאחר התמיד, ומבואר הטעם בברייתא בגמרא (**פסחים נט, א**), שבפסח נאמר גם "בערב" ("תזבח את הפסח בערב" – דברים טז, ו). וגם "בין הערביים" (כמו שהבאנו לעיל), ואילו בתמיד לא נאמר אלא "בין הערביים" ("את הכבש השני תעשה בין הערביים"); והרמב"ם מפרש הטעם: "לפי שאי אפשר שיקריבו כל ישראל פסחיהן בשתי שעות" (**הל' תמידין ומוספין א, ג; ועיין שם נושאי כליו**), ופירוש הדבר: בשתי השעות שלפני זמן שחיטתו של התמיד, שאין מאחרים את התמיד משמונה וחצי, ואין הפסח קרב אלא מאחרי חצות היום. משנתנו באה ללמד שמכל מקום אם שחט את הפסח קודם לקרבן התמיד של בין הערביים, **כָּשֵׁר** – הקרבן בדיעבד, **וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא אֶחָד מִמָּרֵס בְּדָמוֹ** – מנער ובוחש את הדם שלא יקרוש, **עַד שֶׁיִּזְרֹק דַּם הַתָּמִיד** – כדי לזרוק את דם הפסח לאחר זריקת דם התמיד. **וְאִם נִזְרַק** – דם הפסח לפני זריקת דם התמיד, **כָּשֵׁר** – בדיעבד.

ד הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ – עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַתָּמִיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, לִשְׁמוֹ – חַיָּב, וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ – פָּטוּר; וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים, בֵּין לִשְׁמָן וּבֵין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן – פָּטוּר. וּבַמּוֹעֵד, לִשְׁמוֹ – פָּטוּר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ – חַיָּב; וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים, בֵּין לִשְׁמָן, בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן – חַיָּב, חוּץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשְּׁחָטָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.

פירוש ברטנורא

ד השוחט את הפסח על החמץ. כלומר ובשעת שחיטה היה חמץ ברשות השוחט או אחד מבני חבורה, אפילו לא היה החמץ בעזרה: **עובר בלא תעשה.** דלא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לד). ואין הזבח נפסל: **אף התמיד.** של בין הערבים דערבי פסחים ששחטו על חמץ, שהיה חמץ ברשות השוחט או המקריב, עובר בלאו, דדריש זבחי, המיוחד לי, והוא התמיד. ואין הלכה כרבי יהודה: **רבי שמעון אומר הפסח בארבעה עשר.** ששחטו על חמץ, לשמו חייב, משום לא תשחט על חמץ, דפסח כשר הוא ושחיטה ראוייה היא ושמה שחיטה: **שלא לשמו פטור.** דפסול הוא ושחיטה שאינה ראויה היא ולאו שמה שחיטה: **ושאר כל הזבחים.** שנשחטו בי"ד אחר חצות על החמץ: **בין לשמן בין שלא לשמן פטור.** ואע"פ שכשרים הן כדתנן כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים וכו', אע"פ כן פטור, דכתיב זבחי זבחי שני פעמים, לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא תזבח על חמץ דם זבחי (שם כג), ולמאי הלכתא פלגינהו רחמנא ולא כתב זבחי בחד קרא והכל במשמע בין פסח בין שאר זבחים, לומר לך בזמן דאיכא זבח דהיינו בי"ד דאיכא פסח לא מחייב אשאר זבחים, ובזמן דליכא זבח כגון בתוך הפסח מחייב אשאר זבחים אם שחטן על חמץ: **ובמועד.** בתוך הפסח, אם לשמו שחטו לפסח על החמץ: **פטור.** מלא תשחט, דפסח שלא בזמנו לשמו פסול, והויא לה שחיטה שאינה ראויה: **שלא לשמו.** אלא לשם שלמים: **חייב.** דלהכי קאי והויא לה שחיטה ראויה, וחייב משום לא תשחט, בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא: **ושאר כל הזבחים.** שנזבחו בתוך המועד על חמץ: **בין לשמן בין שלא לשמן חייב.** דקרא אשאר זבחים נמי אזהר: **חוץ מן החטאת ששחטה שלא לשמה.** דפסולה היא משום דכתיב בשחיטתה חטאת היא, היא ולא הנשחטה שלא לשמה:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ – כלומר שבשעת שחיטת הפסח עדיין יש חמץ ברשותו של השוחט או ברשות אחד מבני החבורה שנימנו על פסח זה, **עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה** – שנאמר **(שמות לד, כה)**: "לא תשחט על חמץ דם זבחי", ו"זבחי" היינו קרבן הפסח. בגמרא מבואר, שהוא הדין בעושה אחת משאר העבודות, כגון המקבל את הדם או הזורקו או המקטיר את אימוריו, ויש חמץ ברשותו או ברשות אחד מבני החבורה, הריהו עובר בלא תעשה, וחייב מלקות. ומכל מקום הפסח עצמו כשר, שכן שנו בתוספתא: "השוחט את הפסח על החמץ בארבעה עשר, עובר בלא תעשה, והפסח עצמו כשר ויוצא בו ידי חובתו בפסח". ובירושלמי מבואר הטעם, שהתורה קוראה אותו "זבח". **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַתָּמִיד** – של בין הערביים בערב פסח ששחטו על החמץ, כגון שהיה חמץ ברשות השוחט או המקריב, עובר ב"לא תעשה". טעמו של רבי יהודה מבואר בגמרא, שהוא דורש "זבחי" – זבח המיוחד לי, והוא התמיד שכולו עולה לה', כלומר שדרשתו היא: "זבח, זבחי", זבח היינו קרבן הפסח, והיו"ד בא לרבות אף התמיד **("תוספות יום טוב")**. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, לִשְׁמוֹ** – השוחט את קרבן הפסח בארבעה עשר בניסן לשמו, ויש חמץ ברשותו, **חַיָּב** – משום "לא תשחט על חמץ דם זבחי", לפי שהזבח כשר, **וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** – אבל אם שחטו שלא לשם פסח, בעוד שהחמץ ברשותו, **פָּטוּר** – שהרי הזבח פסול, ואינו קרוי זבח, ושחיטתו אינה שחיטה. **וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים** – אם שחט קרבנות אחרים בערב פסח על החמץ, **בֵּין לִשְׁמָן** – בין ששחטם לשמם, שעלו לבעלים לשם חובה, **וּבֵין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שמכל מקום כשרים הם, כמו ששנו (בתחילת זבחים): "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן, כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה" (שאם הביאו קרבן זה לתשלום חובתם או נדרם, אינם נפטרים בו מחיובם), **פָּטוּר** – שבזמן שהוא חייב משום "לא תשחט על חמץ" בקרבן הפסח, הריהו פטור בשאר זבחים; ובגמרא **(פסחים סד, א)** מבואר, שרבי שמעון דורש כך ממה שנאמר בתורה פעמיים "זבחי": א. "לא תזבח על חמץ דם זבחי" **(שמות כג, יח)**; ב. "לא תשחט על חמץ דם זבחי" **(שמות לד, כה)**. **וּבַמּוֹעֵד** – השוחט את קרבן הפסח על החמץ בחג הפסח עצמו, **לִשְׁמוֹ** – אם שחטו לשם הפסח, **פָּטוּר** – משום "לא תשחט על חמץ", שהואיל ועבר זמן קרבן הפסח, הרי זבח פסול הוא; ובגמרא מבואר, שמדובר כאן כגון שהיו הבעלים טמאי מת ונידחו לפסח שני, שנמצא קרבן זה ראוי עדיין להיקרב כקרבן פסח בפסח שני; שאם לא כן, הרי ההלכה היא, שפסח שלא בזמנו דינו כשלמים. **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** – ואם שחטו במועד על החמץ שלא לשם הפסח, אלא לשם זבח אחר, כגון לשם שלמים, **חַיָּב** – משום "לא תשחט על חמץ", שהרי זבח כשר הוא, שפסח שלא בזמנו הריהו קרבן שלמים, וכל דינו כשלמים. **וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים** – שנזבחו בחג הפסח, **בֵּין לִשְׁמָן, בֵּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – אם שחטן על החמץ, **חַיָּב** – משום "לא תשחט על חמץ", שהרי שאר זבחים שנזבחו אפילו שלא לשמם כשרים הם (כמו שהבאנו לעיל מהתחלת מסכת זבחים), ולפי דרשת רבי שמעון שהבאנו לעיל, בזמן שהוא פטור משום "לא תשחט על חמץ" בקרבן פסח, היינו בחג הפסח עצמו, הריהו חייב משום לאו זה בשאר זבחים, **חוּץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשְּׁחָטָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ** – שכן חטאת שנשחטה שלא לשמה פסולה היא (זבחים א, א), ולכן כששחטה בחג הפסח על חמץ, הריהו פטור, שזבח פסול הוא ואינו קרוי זבח.

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף ד עמוד ב. הגמרא מביאה ברייתא בענין יסורים: **תַּנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְכוּלָּן – וכל מתנות אלו לֹא נִתְּנָן להם אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִין.**

וְאֵלּוּ הֵן המתנות הטובות, **תּוֹרָה, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָעוֹלָם הַבָּא.**

ומבארת הברייתא מנין לומדים שמתנות אלו לא ניתנו אלא על ידי יסורים: **תּוֹרָה מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים צד יב) **'אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ'**, ויש ללמוד ממקרא זה שלימוד התורה נקנה על ידי יסורים. **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** יש ללמוד שהיא נקנית ביסורים, **דִּכְתִיב** (דברים ח ה) **'כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ', וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ** – ונאמר לאחר מכן (שם ח ז) **'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה'. הָעוֹלָם הַבָּא** יש ללמוד שהוא נקנה ביסורים, **דִּכְתִיב** (משלי ו כג) **'כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר'**, כלומר, שהדרך ל'חיים', דהיינו חיי העולם הבא, היא על ידי 'תוכחות מוסר', דהיינו יסורים.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנֵי תַּנָּא** – שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות] ברייתא, **קַמֵּיהּ** [־לפני] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, כָּל** אדם **הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים וְקוֹבֵר אֶת בָּנָיו,** כלומר, שבניו מתים על פניו, **מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו.**

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לאותו חכם, **בִּשְׁלָמָא** – מה ששנית בברייתא שהעוסק **בתּוֹרָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים** מוחלים לו על כל עוונותיו יש לכך ראיה מן המקרא, **דִּכְתִיב** (משלי טז ו) **'בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן'**, ויש לבאר כוונת הכתוב כך, **'חֶסֶד' זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כא כא) **'רֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד', 'אֱמֶת' זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כג כג) **'אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר'.** וממילא יש ללמוד מן המקרא 'בחסד ואמת יכופר עוון' שהעוסק בתורה וגמילות חסדים מוחלים לו על כל עוונותיו. **אֶלָּא** מה שהוספת לשנות בברייתא שאף **הקוֹבֵר אֶת בָּנָיו** מוחלים על עוונותיו, **מִנַּיִן** יש ללמוד דבר זה.

תָּנָא לֵיהּ הַהוּא סָבָא – שנה לו [־לרבי יוחנן] זקן אחד, ברייתא **מִשּׁוּם** [־משמו של] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אַתְיָא** – יש ללמוד ענין זה בגזירה שוה, על ידי התיבות **'עָוֹן עָוֹן'. כְּתִיב הָכָא** – נאמר כאן, לגבי כפרת עוונות, **'בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן', וּכְתִיב הָתָם** – ונאמר שם (ירמיה לב יח), לגבי מיתת הבנים, **'וּמְשַׁלֵּם עָוֹן אָבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם'**, דהיינו, שהבנים מתים בעוון אבותיהם, וממילא יש ללמוד המקראות זה מזה, שכשם שחסד ואמת מכפרים על עוונותיו של אדם, כך מיתת בניו מכפרת עליו.

הגמרא מביאה מימרא נוספת העוסקת ביסורים הבאים על האדם בענין בניו: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אדם שבאים עליו **נְגָעִים,** וכן אדם הסובל יסורים בענין **הַבָּנִים,** יסורים אלו **אֵינָן יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה.**

מקשה הגמרא: **וּנְגָעִים לֹא** – וכי נגעים אינם יסורים של אהבה, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה מַרְאוֹת נְגָעִים הַלָּלוּ, אֵינָן אֶלָּא מִזְבַּח כַּפָּרָה** – מכפרים הם לו על עוונותיו, ומשמע מכך שיסורים של אהבה הם.

מתרצת הגמרא: **מִזְבַּח כַּפָּרָה הָווּ** – אכן מכפרים הם על עוונותיו, אבל **יִסּוּרִין שֶׁל אַהֲבָה לֹא הָווּ** – אין הם יסורים של אהבה.

ובאופן נוסף מתרצת הגמרא: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אמור באופן אחר, **הָא לָן** – הברייתא שבה מבואר שנגעים הם מזבח כפרה נאמרה לנו, בני בבל, שאין הערים שבה מקודשות, ואין המצורע משתלח חוץ לעיר, ולפיכך הנגעים הם

רש"י

ודרך חיים. חיי העוה"ב הויין לו תוכחות מוסר לאדם: **ובנים.** קא סלקא דעתיה הקובר את בניו: **ארבע מראות.** שאת ותולדתה בהרת ותולדתה. בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל. שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה: **הא לן והא להו.** בא"י שערי חומה מקודשות בה

רש"י

ומצורע טעון שילוח חוצה להן אינן יסורין של אהבה. בבל שאין טעונין שילוח והן מזבח כפרה הוו יסורין של אהבה: **בצנעא.** תחת בגדיו: **דין גרמא דעשיראה ביר.** זה עצם של בן עשירי שמת לו: **ביר.** כמו בר וצר עצם פחות מכשעורה ממנו בסודרו לעגמת נפש. וגברא רבא כר"י לא באו לו יסורין שאינן של אהבה: **דהוו להו בנים ומתו.** הוו להו יסורין של אהבה שהאבלות מכפרת על עונותיו:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

גם מזבח כפרה וגם יסורים של אהבה. **וְהָא לְהוּ** – ואילו המימרא של רבי יוחנן שנגעים ובנים אינם יסורים של אהבה נאמרה להם, לבני ארץ ישראל, שערי חומה שבה מקודשות הן, והמצורע צריך להשתלח מחוץ לעיר, ולפיכך אין הנגעים יסורים של אהבה.

ובאופן נוסף מתרצת הגמרא: **וְאִי בְּעִית אֵימָא** – ואם תרצה אמור באופן אחר, **הָא בְּצִנְעָא** – הברייתא שבה מבואר שנגעים הם מזבח כפרה עוסקת בנגעים הבאים על האדם במקום צנוע המכוסה בבגדיו, שאין הנגע ניכר לשאר בני אדם, ובאופן כזה הם יסורים של אהבה, **הָא בְּפַרְהֶסְיָא** – אבל המימרא של רבי יוחנן שבה מבואר שנגעים אינם יסורים של אהבה עוסקת בנגעים הבאים על האדם במקום הגלוי לכל, ובאופן כזה אין הם יסורים של אהבה.

עתה מבררת הגמרא את החלק השני בדבריו של רבי יוחנן לגבי יסורים הבאים על האדם בענין הבנים: **וּבָנִים לֹא** – וכי יסורים הבאים על האדם בענין הבנים אינם יסורים של אהבה, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** – אם נאמר שכוונת רבי יוחנן היא באלו **דַּהֲווּ לְהוּ וּמֵתוּ** – שהיו להם בנים ומתו, כיצד יתכן לומר שאין זה יסורים של אהבה, **וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** – והרי רגיל היה רבי יוחנן לומר, **דֵּין גַּרְמָא דַּעֲשִׂירָאָה בִּיר** – זו היא העצם של בני העשירי. לפי שמתו לו עשרה בנים בחייו, והיה רגיל ליטול עמו עצם קטנה מבנו העשירי קשורה בסודרו. ומאחר ורבי יוחנן אדם גדול היה ודאי לא הביא הקדוש ברוך הוא עליו יסורים שאינם של אהבה, ובהכרח שמיתת בנים היא בכלל יסורים של אהבה.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא** יש שני אופנים של יסורים בענין הבנים, **הָא דְּלֵיהּ הֲווּ לֵיהּ כְּלָל** – יש אדם שלא היו לו בנים כלל, ועל כך אמר רבי יוחנן 'נגעים ובנים אינם יסורים של אהבה', **וְהָא דַּהֲווּ לֵיהּ וּמֵתוּ** – ויש אדם שהיו לו בנים ומתו, כמו רבי יוחנן עצמו, ובאופן כזה הרי הם יסורים של אהבה, לפי שהאבילות מכפרת על עוונותיו.

אגרות קודש

ב"ה, ג' ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר דוד מאיר שי'

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מכ"ד אדר וכן הקודם לו, וכבר ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וואס דארפן מיר זיך מישען אין בעלבתישקייט, עלינו להתחזק בעניני תורה ומצות ובדרך ממילא יתוקנו הענינים פון וועלט בעלבתישקייט, וידוע ג"כ מרז"ל גיטין ז' ע"א, השכם והערב עליהם לבית המדרש כו', (ביאור ע"ד החסידות, בתו"א לב, א).

ולקראת חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה הנני בזה לאחל לו ולב"ב שיחיו שיחוגו אותו בכשרות ובשמחה מתוך חירות אמיתי, ומצו"פ מ"ש לאחד בזה, ובא במכ' כללי.

בברכת החג.

יָכוֹל לֹא יְהוּ הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים נְזִירִין כְּלָל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ' לְרַבּוֹת שֶׁהֵם עַצְמָם יְכוֹלִים לִהְיוֹת נְזִירִים.

דּוּחָה הַגְּמָרָא: הָאִיתְּמַר אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַה שֶּׁמְּגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו חֵלְבָּה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הִיא בְּנָזִיר וְלֹא יִתְּכֵן שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ בְּפָסוּק לְמַעֵט עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מֵהֲלָכָה זוֹ, כֵּיוָן שֶׁפָּסוּק אֵינוֹ מְפָרֵשׁ הֲלָכָה.

הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת מִדּוּעַ יֵשׁ צָרִיךְ בְּתִיבַת 'אִישׁ' בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין: אִי חָכִי, 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ' שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין לְרַבּוֹת שֶׁעוֹבְדֵי כוֹכָבִים נַעֲרָכִין, לָמָּה לִי. מִכְּדֵי הָאִיתְּקַשׁ – הֲלָא הוּקְשׁוּ עֲרָכִין לִנְדָרִים לְלַמּוּד זֶה מִזֶּה, דְּאָמַר קְרָא 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ', וְהָתַנְיָא בְּבָרַיְיתָא, נֶאֱמַר לְנֹבֵי נְדָרִים 'אִישׁ' ['אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב' (וַיִּקְרָא כב יח)], מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ אִישׁ' פְּעָמַיִם, אֶלָּא לְרַבּוֹת אֶת הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים, שֶׁהֵן נוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, וּמִכֹּחַ הַהִיקֵּשׁ בֵּין עֲרָכִין לִנְדָרִים כְּבָר יֵשׁ לִלְמוֹד שֶׁכְּשֶׁם שֶׁהֵם נוֹדְרִים כָּךְ הֵם שַׁיָּכִים אַף בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין וְלֹא מִסְתַּבֵּר לְמַעֵט לְגַמְרֵי אֶלָּא רַק שֶׁאֵין מַעֲרִיכִין וְלֹא שֶׁאֵין נַעֲרָכִין, וְקָשֶׁה 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא בַּעֲרָכֶיךָ' לְרַבּוֹת שֶׁהֵם נַעֲרָכִין, לָמָּה לִי.

מַתְרֶצֶת הַגְּמָרָא: אֶלָּא הָאי 'אִישׁ' שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין מִיבְּעֵי לֵיהּ לְאַיְתּוּיֵי – נָצְרָךְ לְרַבּוֹת מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ, וְהוּא קָטָן הָעוֹמֵד שָׁנָה לְפָנֵי הִיוֹתוֹ לְאִישׁ, דְּהַיְינוּ לְפָנֵי הַגְעָתוֹ לְמִצְוֹת, זְכַר בֶּן י"ב וּנְקֵבָה בַּת י"א, שֶׁאַף הוּא בִּכְלַל 'אִישׁ' וִיכוֹל לִנְדּוֹר.

הַגְּמָרָא דּוּחָה: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר (לעיל כט:) מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ מַה שֶּׁיְּכוֹל לִנְדּוֹר הוּא דִּין דְּאוֹרַיְיתָא, אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁזֶּה מַה שֶּׁלְּמַדְּנוּ מֵהַתִּיבָה 'אִישׁ', אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁדַּיְינוּ רַק מִדְּרַבָּנָן, וּמִן הַתּוֹרָה אֵין נִדְרוֹ נֶדֶר, אִם כֵּן שֶׁבָּה הַקּוּשְׁיָא 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' לָמָּה לִי.

מְיֻישֶׁבֶת הַגְּמָרָא: הַפָּסוּק נִצְרָךְ לְאַיְתּוּיֵי – לְרַבּוֹת 'מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים' – עוֹבֵד כּוֹכָבִים מוּפְלָא [בֶּן י"ב, שֶׁעֲדַיִין לֹא נַעֲשָׂה אִישׁ]. וּלְמַדְּנוּ מִפָּסוּק זֶה שֶׁאִם הֶעֱרִיךְ עֶרְכּוֹ עָרֵךְ, וְאַף שֶׁעֲדַיִין אֵינוֹ אִישׁ.

שְׁאֹלֶת הַגְּמָרָא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר [רַבִּי יְהוּדָה] (עַרְכִּין הּ:) שֶׁהַמִּיעוּט מִ'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' הוּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲרָכִין וְאֵין הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים נַעֲרָכִין, יָכוֹל לֹא יְהוּ מַעֲרִיכִין, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ', וְלִמַּדְנוּ שֶׁגּוּי יָכוֹל לְהַעֲרִיךְ, שֶׁפִּיר מְרַבִּים מִ'אִישׁ', שֶׁאַף מוּפְלָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים יָכוֹל לְהַעֲרִיךְ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר [רַבִּי מֵאִיר] שֶׁהַמִّיעוּט מִ'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' הוּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲרִיכִים וְאֵין הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים מַעֲרִיכִים, יָכוֹל לֹא יְהוּ נַעֲרָכִין, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ', וְלִמַּדְנוּ שֶׁגּוּי נַעֲרָךְ, אֵין צָרִיךְ בְּרִיבּוּי שֶׁמּוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ נַעֲרָךְ, שֶׁהֲרֵי אֲפִילּוּ תִּינוֹק בֶּן חֹדֶשׁ בַּר עֵירוּבֵי הוּא, כְּמִפּוֹרָשׁ בְּפָסוּק שֶׁמַּגִּיל חֹדֶשׁ וּמַעְלָה יֵשׁ לְאָדָם עֶרֶךְ, אִם כֵּן 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' לָמָּה לִי.

מַתְרֶצֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, 'אִישׁ' שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֶרְכִּין הוּא כְּדֵי לְאַיְתּוּיֵי [לְהוֹסִיף לְמִיעוּט] עוֹבֵד כּוֹכָבִים גָּדוֹל דְּאַף עַל גַּב דְּגָדוֹל הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַפְלוֹת וּלְפָרֵשׁ לְשֵׁם מִי נָדַר, שֶׁבָּא הַפָּסוּק לוֹמַר שֶׁאֲפִילּוּ גָּדוֹל אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַפְלוֹת אֵין נִדְרוֹ נֶדֶר.

הַגְּמָרָא מַקְשָׁה עַל פָּסוּק נוֹסָף, מַה לְּמַדְּנוּ הֵימֶנּוּ: אֶלָּא 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' דְּכָתַב רַחֲמָנָא גַּבֵּי נְזִירוּת לָמָּה לִי, מִכְּדֵי הָאִיתְּקַשׁ נְזִירוּת לִנְדָרִים לְגַבֵּי הַרְבֵּה דִּינִים, וּנְדָרִים הוּקְשׁוּ לַעֲרָכִין, וּבַעֲרָכִין נֶאֱמַר 'כִּי יַפְלִיא', וְאִם כֵּן 'כִּי יַפְלִיא' בִּנְזִירוּת לָמָּה לִי, הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁנּוֹכַל לִלְמוֹד מִ'כִּי יַפְלִיא' שֶׁנֶּאֱמַר בִּנְזִירוּת, נוּכַל כְּבָר לִלְמוֹד מִ'כִּי יַפְלִיא' שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲרָכִין.

מַתְרֶצֶת הַגְּמָרָא: לְאַיְתּוּיֵי – הַפָּסוּק בָּא לְלַמֵּד וּלְרַבּוֹת קַבָּלַת נֶדֶר אוֹ נְזִירוּת בְּיָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת, דְּהַיְינוּ בְּלָשׁוֹן שֶׁאֵינָהּ מוֹכִיחָה אֶת כַּוָּנַת הַנּוֹדֵר וְיֵשׁ צָרִיךְ בְּהַשְׁלָמָה חִיצוֹנִית כְּדֵי לְהָבִין מַה נִּכְלָל בְּנֶדֶר, וְכֵגוֹן אָדָם שֶׁאָמַר 'אֶהָא' כְּשֶׁנִּזְדַּמֵּן עוֹבֵר לְפָנָיו, דְּאִיתְּמַר נֶדֶר בְּלָשׁוֹן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת, אַבָּיֵי אָמַר הַוְיָין יָדַיִם וּנְדָרוֹ חָל, רָבָא אָמַר לֹא הַוְיָין יָדַיִם וְאֵין נִדְרוֹ חָל.

לְאַבָּיֵי נִיחָא לְמַאן שֶׁהַפָּסוּק 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' בָּא לְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ יָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת הֵם יָדַיִם, אֶלָּא לְרָבָא שֶׁסּוֹבֵר שֶׁיֵּשׁ יָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת לֹא הַוְיָין יָדַיִם, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מַה לּוֹמַדִים מִ'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' שֶׁנֶּאֱמַר בִּנְזִירוּת, וְהֲרֵי פָּסוּק זֶה מְיוּתָר.

הַגְּמָרָא מַתְרֶצֶת: אֶלָּא 'כִּי יַפְלִיא' מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַדְרַבִּי טַרְפוֹן, דְּתַנְיָא (לעיל לג:), שֶׁאִם הָיוּ מְהַלְּכִין שְׁנַיִם בַּדֶּרֶךְ וּבָא אֶחָד כְּנֶגְדָּן וְאָמַר אֶחָד מֵהֶן 'הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁזֶּה פְּלוֹנִי', וְאֶחָד אָמַר 'הֲרֵינִי נָזִיר שֶׁאֵין זֶה פְּלוֹנִי', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה – שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּל נְזִירוּת אֶלָּא בְּאוֹפֶן מְפוֹרָשׁ [מוּפְלָא] וּוַדַּאי, וְלֹא עַל הַסְפֵּק. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּשֵׁם כָּךְ נִצְרַךְ הַפָּסוּק 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' בִּנְזִירוּת, לְלַמְּדֵנוּ זֹאת.

שְׁאֹלֶת הַגְּמָרָא: הָנִיחָא לְרַבִּי טַרְפוֹן, אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא לְרַבָּנָן מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, הֲרֵי הֵם חוֹלְקִים עַל דִּין זֶה, וְאִם כֵּן הַפָּסוּק עֲדַיִין מְיוּתָר.

מַתְרֶצֶת הַגְּמָרָא: אֶלָּא 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' שֶׁנֶּאֱמַר בִּנְזִירוּת מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא (חגיגה י.) הֵיתֵר נְדָרִים פּוֹרְחִין בָּאֲוִיר הָעוֹלָם, וְאֵין לָהֶן מִקְרָא מְפוֹרָשׁ עַל מַה שֶׁיִּסְמוֹכוּ – אֵין מִקְרָא בְּפָסוּק לְכַךְ שֶׁאֶפְשָׁר לְהַתִּיר נְדָרִים, אֶלָּא הוּא רָמַז בְּעַלְמָא שֶׁדָּרְשׁוּ חֲכָמִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חוֹלֵק וְאוֹמֵר, יֵשׁ לָהֶם לְהִתַּיֵּר נְדָרִים עַל מַה שֶׁיִּסְמוֹכוּ, שֶׁזּוֹ דְּרִישָׁה מִפָּסוּק וְלֹא רָמַז בְּעַלְמָא, שֶׁנֶּאֱמַר 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' 'כִּי יַפְלִיא' שְׁתֵּי פְּעָמִים, בְּפָרָשַׁת נְזִירוּת וּבְפָרָשַׁת עֲרָכִין, אֶחָד מֵהֶם בָּא לְלַמְּדֵנוּ הַפְלָאָה לְאִיסּוּר, וְאֶחָד בָּא לְלַמְּדֵנוּ הַפְלָאָה לְהֶיתֵּר, וְהֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לְהִתַּיֵּר נְדָרִים מִקְּרָא בְּמִקְרָא, וְהוּא הַפָּסוּק 'כִּי יַפְלִיא' שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת נְזִירוּת, וְאִם כֵּן לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְשֵׁם כָּךְ נֶאֱמַר 'אִישׁ כִּי יַפְלִיא' בִּנְזִיר, וְאֵינוֹ מִיּוּתָר:

אגרות קודש

ב"ה, ו' אד"ר, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

בודאי ידוע לו שיטתי שבזמן הזה בפרט הנה בכל השיעורים הנלמדים ברבים צריך להוסיף איזה רגעים בלימוד בהלכות הצריכות לדעתן בחיי היום יומים ובודאי גם הוא משתדל בזה.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל מתוך בריאות הנכונה.

רש"י

היא בנזיר, שהאב מזיר את בנו בנזיר. הואיל דלאו מקרא נפקא — ליכא לך למימר דבני ישראל אתא לומר דישראל מדירין את בניהם בנזיר ולא הגוים, ואתא "איש" לרבות את הגוים בנזיר עצמו בלא קרבן. אלא דהאי דכתיב בהו ישראל — קא ממעט להו מנזירות לגמרי. **איש כי יפליא דכתב רחמנא גבי ערכין למה לי** — בשלמא "איש" דכתב גבי נזיר, איידי דכתיב "אשה" שהוא לצורך, כתב נמי "איש" שלא לצורך. ו"איש" דגבי נדרים — לרבות את הגוים שיהו נודרין נדרים ונדבות בישראל. אלא "איש כי יפליא" דכתב רחמנא גבי ערכין, למה לי? דמכדי איתקש ערכין לנדרים, דאמר קרא "איש כי יפליא נדר בערכך" דבחד קרא כתבינהו רחמנא, ותניא גבי נדרים כו', והוא הדין לגבי ערכין נמי דאיתרבו להו גוים שיהו נערכים בישראל, אלא "איש כי יפליא" למה לי? **לאתויי מופלא הסמוך לאיש** — דישראל, שיהו נודרין נדרים. **אלא למאן דאמר דרבנן היא** — בנדרים נבדקין, "איש כי יפליא" למה לי? **לאתויי מופלא הסמוך לאיש דגוי** — מדאורייתא נודרין נדרים. ואל תתמה משום דבישראל אין מופלא הסמוך לאיש נודרין נדרים מן התורה, שכן מצינו בכמה מקומות שהחמירה תורה על הגוי, כגון בשורו של גוי שהזיק לשורו של ישראל, בין תם בין מועד — משלם נזק שלם, ושל ישראל שנגח של גוי בין תם בין מועד — פטור (בבא קמא לז,ב). **הניחא למאן דאמר בני ישראל נערכין ואין הגוים נערכין יכול לא יהו מעריכין תלמוד לומר איש** — גבי נדרים, ואיתקוש ערכין לנדרים — (מיהו) שפיר הוא דאתא "איש כי יפליא" לאיתויי מופלא הסמוך לאיש דגוי, דיכול להערך. **אלא למאן דאמר דבר אל בני ישראל ישראל מעריכין ואין הגוים גדולים מעריכין כלל יכול לא יהו נערכין תלמוד לומר איש** — גבי נדרים, איתקש ערכין לנדרים להא מילתא, שיהו גדולים נערכין. הלכך דלדידיה לא אתא "איש [כי יפליא" דנערכין] אלא לאיתויי מופלא הסמוך לאיש דגוי, דהוי נערך, ולא מצריך קרא, כיון דמשמע ליה "איש" דנדרים שהן נערכין — הא ודאי פשיטא ליה, דכיון דבתורת נערכין הן, דאפילו גוי בן חדש בר ערוכי הוא, באותו ערך האמור בענין. **אמר רב אדא בר אהבה כי אתא האי כי יפליא לאיתויי גוי גדול דאף על גב דגדול הוא אינו יודע להפלות** — דאף על פי דבישראל, כיון שהוא גדול, אף על פי שאינו יודע להפלות — דבריו קיימים, כדתנן בפרק "יוצא דופן" (נדה מה,ב): לאחר הזמן, אף על פי שאינו יודע לשם מי נדר — דבריו קיימין. גבי גוי מיהא אינו יכול להעריך ולנדור עד שיהא גדול ויודע להפלות לדברי הכל. דאילו להאי תנא דאמר: יכול לא יהו מעריכין, תלמוד לומר "איש" גבי נדרים, לרבות את הגוים שיהו מעריכין — בגוי גדול ויודע להפלות קאמר. אבל בגוי שאינו יודע להפלות — לא. ואידך תנא נמי, דקאמר: ואין הגוים מעריכין — בגוי גדול שאין יודע להפלות קאמר, אבל גדול ויודע להפלות יכול להעריך ולידור, דאיתקוש ערכים לנדרים. ובנערכים הוא דפליגי, אבל במעריכין דברי הכל גוי גדול שאינו יודע להפלות לא. ואתא האי "איש כי יפליא" למעוטי. ודקאמר: יכול לא יהו נערכין תלמוד לומר "איש" — לאו מדיוקא ד"איש כי יפליא" נפקא, אלא מ"איש איש" דנדרים נפקא, דאיתקש ערכין לנדרים. אלא איידי דקאמר אידך תנא "תלמוד לומר איש" — קאמר איהו "תלמוד לומר איש". **אלא כי יפליא לנבי נזיר למה לי** — בשלמא "איש", איידי דכתיב "אשה" לצורך, כתב נמי "איש" שלא לצורך, כדכתיב "איש או אשה כי יפליא לנדור נדר" וגו'. וכן "איש" גבי ערכין יתירא הוא, משום דכתיב בהדיא פרשתא "אם זכר אם נקבה", ואתא ליה לדרשא, דבעינן גוי גדול שיודע להפלות. אלא "כי יפליא" דגבי נזירות למה לי? **מכדי הא איתקש נזירות לנדרים** — כדכתיב "נדר נזיר" ובנדרים כתיב "הפלאה", וכיון דבנדרים כתיב הפלאה, בנזירות למה לי? **לאיתויי ידים שאינן מוכיחות דהויין ידים** — בין בנזירות בין בנדרים. בנזיר — כגון דאמר "אהא", וכדאמר לעיל בפרק קמא (נזיר ב,ב) כגון שנזיר עובר לפניו. ולגבי נדרים נמי, כגון דאמר "מודרני ממך" דאסור שיהנה משלו, ולא אמרינן: דלמא "לא משתעינא בהדך" קאמר, וכדאמר בפרק קמא דנדרים (ה,א). אלא למאן דאמר לא הויין ידים — מאי איכא למימר? ופלוגתא דאביי ורבא בפרק קמא דנדרים. **הניחא לרבי טרפון אלא לרבנן** — דאמרי בפיקרקין דלעיל שכולן [נזירים], מאי איכא למימר? **היתר נדרים פורחין באויר** — העולם, שאין להן מקרא מן התורה על מה שיסמוכו. **שנאמר כי יפליא** — אחד בנזיר ואחד בנדרים. **אחד הפלאה לאיסור** — שלא לבטל את הנדר כשאין בו חרטה. **ואחד הפלאה להיתר** — כשיש בו חרטה. ובמסכת חגיגה קאי.

משנה

תוספות

הניחא למאן דאמר — בערכין: בני ישראל נערכין ולא גוים, יכול לא יהו מעריכין תלמוד לומר "איש" — ודאי יש לומר דאתא "איש" לומר דגוי מופלא סמוך לאיש יכול להעריך. אלא למאן דאמר: בני ישראל ולא גוים, יכול לא יהו נערכין תלמוד לומר "איש" — ואפילו מבן חדש בר ערוכי הוא (לגבי) נערך.

לאיתויי גוי גדול — כלומר, לאשמועינן דאף על גב דגדול הוא אם, אינו יודע להפלות — לא הוי נדרו. נדר מה שאין כן בישראל, דלא בעינן יודע להפלות בגדול. והאי דקאמר: יכול לא יהו נערכין תלמוד לומר "איש" — לאו דווקא, אלא אסמכתא בעלמא. דעיקר קרא אתא לגדול שאינו יודע להפלות, ונערכין — מסברא, מקרא דנודרים נדבות בישראל.

לאיתויי גוי גדול דאף על גב דגדול הוא אם אינו יודע להפלות לא — והשתא הוי "לאתויי" כמו למעוטי, דאשמועינן דהיכא דהגוי אינו יודע להפלות — אין נדרו נדר, אף על גב דגדול הוא. מה שאין כן בישראל, דגדול נדרו נדר אפילו אינו יודע להפלות. ואם תאמר: והא גבי ערכין קיימינן, ואפילו גוי גדול יודע להפלות אין מעריכין! ויש לומר: דאם אין ענין לערכין — תנהו ענין לנדרים.

איש כי יפליא דכתיב גבי נזיר למה לי לאיתויי ידים שאין מוכיחות — האי "לאיתויי" נמי הוי כמו למעוטי, וכדדרשינן בפרק קמא דנדרים (ה,ב) ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים [מ"איש] כי יפליא", מה עיקר נזירות בהפלאה — אף ידות בהפלאה. דאיתמר: ידים שאין מוכיחות, אביי אמר: לא הויין ידים, ורבא אמר: הויין ידים, כך כתוב בספרים. ואומר רבינו תם: דגירסא הפוכה היא ומשובשת. ובגירסא דריש מסכת נדרים (ה,ב) גרסינן הכי, דגריס איפכא: רבא אמר: לא הויין ידים, אביי אמר: הויין ידים. דאי לאו הכי — אין ליישב מה שגריס בספרים הכא: הניחא לרבא, אלא לאביי מאי איכא למימר. ולמאן דגריס במילתיה דרבא לא הויין ידים — ניחא, וכדדרשינן פרק קמא דנדרים מ"כי יפליא" דידים שאין מוכיחות לא הויין ידים. ורבינו יצחק בר אשר מיישב גירסת הספרים דהכא, ו"כי יפליא" יתירא דכתיב שתי פעמים קדרישׁ, ועל זה קאמר: ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. והשתא "לאיתויי" הוי לרבות. וכן משמע במסקנא, דמסיק: אחד הפלאה לאיסור ואחד הפלאה להיתר, ורבי יהודה משום רבי טרפון מהפלאה יתירא דריש: אין אחד מהם נזיר, לעיל בפרק "בית שמאי" (נזיר לה,א) תנן לה. **כי** יפליא [כי יפליא שתי פעמים] — אחד בפרשת נזיר ואחד בפרשת נדרים. ומיהו "איש" לא דריש. ושמא איידי דאיצטריך למיכתב "כי יפליא" כתיב נמי "איש".

חומר

יָכוֹל לֹא יְהוּ נְזִירִין - תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ"! - הָאִיתְּמַר, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר. אִי הָכִי, "אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ" בַּעֲרָכִין לָמָּה לִי? מִכְּדֵי, הָאִיתְקַשׁ עֲרָכִין לְנְדָרִים, דְּאָמַר קְרָא "אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ", וְהָתְנְיָא גַּבֵּי נְדָרִים: "אִישׁ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ" - לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִם שֶׁהֵן נוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כַּיִּשְׂרָאֵל. "אִישׁ כִּי יַפְלִא" בַּעֲרָכִין לָמָּה לִי? אֶלָּא, הַאי "אִישׁ" מִיבָּעֵי לֵיהּ לְאִיתּוּיֵי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר דְּרַבָּנַן, "אִישׁ כִּי יַפְלִא" לָמָּה לִי? - לְאִיתּוּיֵי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ דְּגוֹי. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶעֱרָכִין וְאֵין הַגּוֹיִם נֶעֱרָכִין, יָכוֹל לֹא יְהוּ מַעֲרִיכִין - תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ", שַׁפִּיר. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲרִיכִים, וְאֵין הַגּוֹיִם מַעֲרִיכִים, יָכוֹל לֹא יְהוּ נֶעֱרָכִין - תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ", אֲפִילּוּ תִּינוֹק בֶּן חֹדֶשׁ בַּר עֵירוּכֵי הוּא, "כִּי יַפְלִיא" לָמָּה לִי? - אָמַר רַבִּי אַדָּא בַּר אַהֲבָה: לְאִיתּוּיֵי גּוֹי גָּדוֹל, דְּאַף עַל גַּב דְּגָדוֹל הוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַפְלוֹת. - אֶלָּא "כִּי יַפְלִיא" דְּכְתַב רַחֲמָנָא גַּבֵּי נְזִירוּת, לָמָּה לִי? מִכְּדֵי הָאִיתְקַשׁ נְזִירוּת לְנְדָרִים, "כִּי יַפְלִיא" לָמָּה לִי? - לְאִיתּוּיֵי יָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת. דְּאִיתְּמַר, יָדַיִם שֶׁאֵינָן מוֹכִיחוֹת; אַבַּיֵי אָמַר: הָוְיִין יָדַיִם, רָבָא אָמַר: לָא הָוְיִין יָדַיִם. - לְאַבַּיֵי - נִיחָא, אֶלָּא לְרָבָא מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא, "כִּי יַפְלִיא" מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי טַרְפוֹן. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן: אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר, לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה. - הָנִיחָא לְרַבִּי טַרְפוֹן, אֶלָּא לְרַבָּנַן מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אֶלָּא, מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: הֶיתֵּר נְדָרִים פּוֹרְחִין בַּאֲוִיר וְאֵין לָהֶן עַל מַה שֶׁיִּסְמוֹכוּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶׁיִּסְמוֹכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ כִּי יַפְלִא" "כִּי יַפְלִא" שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד הַפְלָאָה לְאִיסּוּר, וְאֶחָד הַפְלָאָה לְהֶיתֵּר.

משנה

תוספות

חומר בעבדים שאינו מיפר נדרי עבדו — שאף בנזירות מוחה, ונתרצה — שוב לא יכול להתיר כי אם בהתרת חכם דוקא.

הפר לעבדו יצא לחירות — שנשתחרר, ואחר כך משלים. היפר לאו דוקא, אלא כלומר מיחה.

[שייך למשנה להלן] **עבר** מכנגד פניו, שברחה, רבי מאיר אומר לא ישתה ורבי יוסי אומר ישתה — בגמרא מפרש טעמייהו. **למה** רבו כופהו לנזירות אבל לא לנדרים ולערכין — כופהו — שמוחה על נזירות. **לאסור** איסר — בנדרים כתיב. ומיהו, בפרק קמא דנדרים (ג,א) מקשינן נזירות לנדרים.

גבי נדרים דכי מיתסר בהאי לא מיתסר באחריני לא מצי כפי ליה — דסברא הוא להעמיד מיעוטא דמי שנפשו קנויה לו דמיתסר בכולהו ומתוך כך מיכחש, ואין כל כך כדי לעשות מלאכה. ודין הוא שיאמר לנו הכתוב שיעבב עליו מי שנפשו קנויה לו.

וגבי נדרים נמי מי לא עסקינן דאי לא אביל חליש לביה — ואפילו הכי קאמר: אבל לא לנדרים ואכתי מאי שנא?

כגון שהיה חרצן מונח לפניו. שאין טוב לאכילה. **וגבי** נדרים נמי מי לא עסקינן שפעמים יחזק לבו גם באכילת חרצן. אי נמי, מי לא עסקינן שאף בשאר דברים טובים שמחזיקין אותו. **יצא** להרע לאחרים שאין הרשות בידו — ולכך לנדרים, אפילו בלא מחאת הרב — לא חל הנדר כלל. דהיינו הרעת אחרים, שמכחיש כחו ואינו חוק למלאכה. דילפינן נדרים משבועות דכתיב בהן "להרע או להיטיב". אבל נזירות אין להקישן לנדרים. ופירש הרב רבינו יצחק: משום דאמר בפרק קמא (נזיר ג,ב) דנזירות חל ואפילו על דבר שאין הרשות בידו, כגון דאמר "שבועה שאשתה" וחזר ואמר "הריני נזיר", כדדרשינן: לאסור יין מצוה כיין הרשות. אלמא הנזירות חל על דבר שאין הרשות בידו, ולכך יחול נמי נזירות העבד, כל זמן שלא ימחה האדון. אבל ודאי, אם מיחה — לענין זה נדרוש "לאסור איסר על נפשו" — מי שנפשו קנויה לו, שתועיל מחאת הרב. ואם אינו ענין לנדרים, שהרי אינו צריך למחות — תנהו ענין לנזירות. והא דקאמר "אבל לא לערכין" — לא הוי דומיא ד"אבל לא לנדרים", אלא שלא תועיל מחאת הרב לערכין כלל, כי הוא (מה) מפסיד אם אמר העבד "ערכי עלי"? ולכשישתחרר או יתנו לו מתנה על מנת שאין לרבו רשות בו — ישלם להקדש. **לימא** בדשמואל קמפילגי — דהשתא קא סלקא דעתך כיון שהעבד ברח מכנגד פניו — מסתמא נתייאש הימנו האדון, והיינו הפקר. רבי מאיר אית ליה דשמואל, דאמר: אינו צריך גט שיחרור. ולכך לא ישתה, שעתה אינו ברשות רבו, ולא תועיל לו עוד מחאתו. ורבי יוסי לית ליה דשמואל, וכיון דלא יצא לחירות — תועיל לו מחאתו. **דכולי** עלמא אית להו דשמואל דמפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שיחרור. והאי עבד שברח מכנגד פניו — לא איירי בשנתייאש, ולא חשבינן ליה הפקר. רבי מאיר סבר: לא ישתה, סבר דאין האדון מקפיד אם יצטער ויתכחש כשאינו אצלו, כי היכי דניהוי ליה צער, ונהדר לגביה — שעל ידי כן ישוב אצלו כדי לשתות ביין. ורבי יוסי סבר: ישתה, קסבר: אין נוח לו לרבו שימנע מן היין, דליכחוש חיליה, ולא יהיה כל כך בעל כח וראוי למלאכה כשישוב אצלו.

נזיר

רש"י

משנה חומר בעבדים מכנשים שהוא מיפר נדרי אשתו — ואי זה חומר בעבדים מבנשים, שאם היפר לאשתו — היפר לה עולמית, ואפילו נתארמלה או נתגרשה מיפר מעליה כל הנזירות לגמרי. אבל בעבדים אינו כן, שכיון שיצא לחירות — משלים לנזירותו שקיבל עליו, ומתחיל ומונה כבתחלה. ואם מנה קצת בפני רבו — משלים את השאר.

גמרא למה רבו כופו לנזירות — דהשתא הכי משמע: לאיזה דבר יכול לכוף את עבדו — בזמן שקיבל עליו נזירות לנזיר, אבל לא לנדרים ולא לערכין. שאם הדיר בהנאה מפירות פלוני, או שאמר "ערך פלוני עלי" — אינו יכול לכופו, ונדרו נדר וערכו ערך. וכגון שהקנה לו אחר על מנת שאין לרבו בהם כלום. **מאי שנא גבי נזיר** — דיכול לכופו — משום דאמר רחמנא "לאסור איסר" כו'. **אי הכי אפילו גבי נדרים נמי** — יהא יכול לכופו ולהאכילו בעל כרחו מה שהדיר ממנו, דהאי קרא גבי נדרים קאי? **גבי נדרים דכי מיתסר בהאי אשכול לא מיתסר באחרינא לא מצי כפי ליה** — משום דלא מכחיש ביה כלל, דאפשר ליה באחריני. דכוותה נמי גבי אשתו כהאי גוונא לא מצי מיפר, משום דלא הוי דברים שיש בהן עינוי נפש. וכדתנן בפרק "אלו נדרים" (נדרים עט,ב): "פירות מדינה זו עלי" — לא יפר, ויביא לה ממדינה אחרת. אבל גבי נזירות, דכי מיתסר בהאי מיתסר באחריני, כדתנן בפרק "הריני נזיר מגרוגרות" (נזיר יא,א): מזגו לו את הכוס ואמר "הריני נזיר ממנו" — הרי זה נזיר. הכא נמי גבי אשכול, כיון דאמר "הריני נזיר ממנו" — הרי זה נזיר, והוי הפסד לרבו, דהוי כחוש ואינו יכול ליטרח — יכול לכופו, להאכילו בעל כרחו מה שהזיר ממנו. דהאי קרא בנזיר קאי. **וגבי נדרים** — מדקפסיק ותני "אבל לא לנדרים", מי לא עסקינן דלא איכא אלא האי אשכול למיכל ליה? **דאי לא אביל חליש** — והוי דומיא דנזירות, ומאי שנא דהכא כופה והכא אינו כופה? **גבי נזירות** — החרצן כי מיתסר — מיתסר נמי באחריני, כדתנן בפרק "כל כינויי נזירות" (נזיר ג,א). **דלא איכא** — מידעם למיכל ליה, אלא האי חרצן? **אלא אמר אביי** — הכי קתני: למה רבו צריך לכפותו — לנזירות, שאם נדר בנזיר ואין רבו כופהו — הרי זה אסור ביין כל זמן שאינו כופהו, לפי שאמרה תורה "ואמרת אליהם" — לרבות את העבדים. אבל לענין נדרים וערכין — אינו צריך להפר. וערך אין לו, שאין גופו קנוי לו. וכן בנדרים נמי, אפילו בלא כפייה מותר לשתות ביין ולאכול מכל אוכלין. **דאמר קרא להרע או להיטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות יצא נשבע להרע לאחרים שאין הרשות בידו** — הכא נמי, כיון דקמכחיש כי לא אביל ולא שתי, ואיכא הפסד לרבו — לא חיילא עליה שבועה. **משנה עבר מכנגד פניו** — שברח מפניו של רבו. **גמרא רבי מאיר** — דאומר: לא ישתה ביין. **אית ליה דשמואל** — דאמר: כיון שהפקירו רבו — יצא לחירות. והכא נמי דברח — יצא לחירות, ולא ישתה ביין. וצריך לו להשלים נזירות, כדקתני במתניתין. ורבי יוסי דאמר ישתה — לית ליה דשמואל, דאכתי ברשות רבו קאי, ולאו כל כמיניה שלא לשתות, משום דקמכחיש, ואיכא הרעה לרבו. **לא דכולי עלמא אית להו דשמואל** — והיכא דהפקירו יצא לחירות. אלא הכא, כיון דלא הפקירו אלא שברח מאליו — לא יצא לחירות כלל, וברשות רביה קאי. והכא בהא קמיפלגי; דלמאן דאמר ישתה קסבר: כיון דמהדר הדר לרביה — לישתי חמרא בכל היכא דאיתיה, כי היכי דלא ליכחוש, ולא ליהוי פסידא לרביה. ולמאן דאמר לא ישתה קסבר: אף על גב דלאו כמפקיר עבדו דמי — אפילו הכי לא ישתה, משום דקנסינן ליה לעבדיה דליהוי ליה צערא דליהדר גבי דרביה. דאי קאי ליה גביה — כפי ליה למישתי חמרא. והלכך אמרינן ליה דלא לישתי כל זמן שהוא בורח מפני רבו, בשביל שהוא תקנת רבו. ולדברי הכל בתר תקנתיה אזלינן.

משנה נזיר

משנה חוֹמֶר בַּעֲבָדִים מִבְּנָשִׁים, שֶׁהוּא מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מֵפֵר נִדְרֵי עַבְדּוֹ. הֵפֵר לְאִשְׁתּוֹ - הֵפֵר עוֹלְמִית, הֵפֵר לְעַבְדּוֹ - יָצָא לְחֵירוּת וּמַשְׁלִים נְזִירוּתוֹ.

גמרא תָּנוּ רַבָּנַן: לְמָה רַבּוֹ כּוֹפוֹ - לְנְזִירוּת, אֲבָל לֹא לְנְדָרִים וְלַעֲרָכִין. מַאי שְׁנָא גַּבֵּי נָזִיר - דְּאָמַר רַחֲמָנָא "לֶאֱסֹר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ" - בְּמִי שֶׁנַּפְשׁוֹ קְנוּיָה לוֹ, יָצָא עֲבֶד שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ קְנוּיָה לוֹ. אִי הָכִי אֲפִילּוּ גַּבֵּי נְדָרִים נַמִּי! - אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים מוּנָּח לְפָנָיו; גַּבֵּי נְדָרִים, דְּכִי מִיתְסַר בְּהַאי לָא מִיתְסַר בְּאַחֲרִינִי - לָא מָצֵי כָּפֵי לֵיהּ. גַּבֵּי נְזִירוּת, דְּכִי מִיתְסַר בְּהַאי אִיתְסַר בְּכוּלְּהוּ - מָצֵי כָּפֵי לֵיהּ. - וְגַבֵּי נְדָרִים, מִי לָא עָסְקִינַן דְּלֵיכָּא אֶלָּא הַאי אֶשְׁכּוֹל, דְּאִי לָא אָכִיל לֵיהּ חֲלִישׁ? אֶלָּא אֲמַר רָבָא: כְּגוֹן שֶׁהָיָה חַרְצָן מוּנָּח לְפָנָיו; גַּבֵּי נְדָרִים - בְּהַאי הוּא דְּמִיתְסַר, לָא מָצֵי כָּפֵי לֵיהּ. גַּבֵּי נָזִיר, דְּאִיתְסַר נַמִּי בְּאַחֲרִינִי - מָצֵי כָּפֵי לֵיהּ. - וְגַבֵּי נְדָרִים, מִי לָא עָסְקִינַן דְּלֵיכָּא אֶלָּא הַאי חַרְצָן, דְּאִי לָא אָכִיל לֵיהּ חֲלִישׁ? אֶלָּא אֲמַר אַבָּיֵי: לְמָה רַבּוֹ צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ - לְנְזִירוּת, וְאֵין צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ לִנְדָרִים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפּוֹתוֹ לְשִׁבּוּעָה. מַאי טַעְמָא - דְּאָמַר קְרָא "לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב" מָה הֲטָבָה רְשׁוּת - אַף הֲרָעָה רְשׁוּת, יָצָא לְהָרַע לַאֲחֵרִים שֶׁאֵין הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. **משנה** עָבַר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא יִשְׁתֶּה, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יִשְׁתֶּה. **גמרא** לֵימָא בְּדִשְׁמוּאֵל קָמִיפַּלְגִי, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הַמַּפְקִיר עַבְדּוֹ - יָצָא לְחֵירוּת, וְאֵין צָרִיךְ גֵּט שִׁיחְרוּר. רַבִּי מֵאִיר - אִית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, רַבִּי יוֹסֵי - לֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל? - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דִּשְׁמוּאֵל. אֶלָּא, מַאן דְּאָמַר יִשְׁתֶּה - סָבַר: סוֹף סוֹף מִיהְדַּר הָדַר וְאָתֵי גַּבֵּיהּ, לִישְׁתֵּי חַמְרָא כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְחוֹשׁ. וּלְמַאן דְּאָמַר לֹא יִשְׁתֶּה - סָבַר: לֵיהֲוֵי לֵיהּ צַעֲרָא, כִּי הֵיכִי דְּלִיהְדַּר גַּבֵּיהּ.

משנה

משנה

יש חוֹמֶר בַּעֲבָדִים שקיבלו על עצמם נדרים ונזירות מִבַּנָּשִׁים שנדרו או קיבלו נזירות. שֶׁהוּא – הבעל מֵפֵר נִדְרֵי אִשְׁתּוֹ, וההפרה קיימת לעולם, שאפילו חזר בו הבעל אחר שהיפר, כבר בטל הנדר, וְהאדון אֵינוֹ מֵפֵר נִדְרֵי עֲבָדוֹ, אלא רשאי רק לכפותו לעבור על נזירותו, וכפיה זו אינה ביטול הנדר, ולפיכך אם חזר האדון ונתרצה, הרי נזירותו קיימת, ואסור העבד בשתית יין.

ועוד חומר, שאם הֵפֵר הבעל לְאִשְׁתּוֹ [בלשון הפרה], הרי הֵפֵר לה עוֹלָמִית והנדר בטל, אף אם התגרשה או התאלמנה, אבל אם האדון הֵפֵר לְעַבְדּוֹ [והיינו שכפהו לעבור על נדרו], אין הנזירות או הנדר בטילים, אלא אם יָצָא לְחֵירוּת חוזרת הנזירות לחול עליו וּמַשְׁלִים נְזִירוּתוֹ, דהיינו שמונה את ימי נזירותו שקיבל על עצמו:

גמרא

תָּנוּ רַבָּנָן לָמָּה רַבּוֹ כּוֹפוֹ – במה רבו רשאי ויכול לכפותו, לְנְזִירוּת – שלא יקיימנה אף שקיבלה על עצמו, אֲבָל לֹא לִנְדָרִים וְלַעֲרָכִין, שאם נדר או העריך חל נדרו.

הגמרא תמהה: מַאי שְׁנָא גַּבֵּי נָזִיר שרבו יכול לכפותו, דְּאָמַר רַחֲמָנָא בפרשת נדרים (במדבר ל ג) [והקישו לנזירות] 'לֶאֱסוֹר אִיסָּר עַל נַפְשׁוֹ', ולמדו מזה שאין נזירות אלא כְּמִי שֶׁנַּפְשׁוֹ קְנוּיָה לוֹ שהוא יכול לקבל על נפשו נזירות, יָצָא עֶבֶד שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ קְנוּיָה לוֹ ולפיכך אפילו אם נזר יכול האדון לכפותו שלא לקיים את נזירותו, אִי הָכִי אֲפִילּוּ גַּבֵּי נְדָרִים נַמִּי יוכל האדון לכפות את עבדו שלא לקיים את נדריו, כיון שאין נפשו של העבד קנויה לו, שהרי פסוק זה בנדרים נאמר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכָא כְּמַאי עָסְקִינָן – באיזה אופן חילקה הברייתא בין נדר לנזירות, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֶשְׁכּוֹל שֶׁל עֲנָבִים מוּנָּח לְפָנָיו – לפני העבד, גַּבֵּי נְדָרִים – אם אשכול זה אסור עליו מחמת נדר בלבד [כגון שאמר 'אשכול זה יהא אסור עלי'], דְּכִי מִיתְּסַר בְּהַאי אשכול מחמת נדרו לֹא מִיתְּסַר בְּאַחֲרִינִי כיון שנדר רק מאשכול זה, לפיכך לֹא מָצֵי האדון כָּפֵי לֵיהּ לאכול את אותו אשכול כיון שאין כל עינוי נפש בכך שיימנע מלאוכלו, אבל גַּבֵּי נְזִירוּת – אם אינו יכול לאכול את האשכול מחמת נזירות שקיבל עליו, דְּכִי מִיתְּסַר בְּהַאי אשכול מחמת נזירותו אִיתְּסַר נמי בְּכוּלְּהוּ אשכולות, שהרי הוא נזיר ואסור בענבים, לפיכך מָצֵי האדון כָּפֵי לֵיהּ לאכול את האשכול, כיון שיש עינוי נפש בנזירותו, שהרי אינו יכול לאכול ענבים כלל, ואם לא יאכל, יוכחש ולא יהא בו כח לעשות מלאכה.

הגמרא תמהה: וְגַבֵּי נְדָרִים – שנדר העבד שלא יאכל מן האשכול, מִי לֹא עָסְקִינָן – האם לא עסקה הברייתא גם באופן דְּלֵיכָּא אֶלָּא הַאי אֶשְׁכּוֹל ואין לו דבר אחר לאכול, דְּאִי לֹא אָכִיל לֵיהּ לאשכול האסור עליו, נמצא העבד חָלִישׁ, ומדוע לא יהא רשאי האדון לכפותו לאכול.

הגמרא מתרצת: אֶלָּא אָמַר רָבָא, הברייתא עוסקת כְּגוֹן שֶׁהָיָה חַרְצָן מוּנָּח לְפָנָיו – לפני העבד, ואין מניעת אכילת חרצן זה גורמת חולשה אפילו כשאין לו דבר אחר לאכול, כיון שאינו ראוי לאכילה כל כך, גַּבֵּי נְדָרִים – אם החרצן אסור עליו מחמת נדר [שנדר שלא יאכלנו], הרי רק בְּהַאי חרצן הוּא דְּמִיתְּסַר ולא בשאר דברים, ולפיכך לֹא מָצֵי האדון כָּפֵי לֵיהּ, גַּבֵּי נָזִיר – אם קיבל העבד על עצמו להיות נזיר, דְּאִיתְּסַר נַמִּי בְּאַחֲרִינִי – בחרצנים ובאשכולות אחרים, ולא רק בחרצן זה, לפיכך מָצֵי האדון כָּפֵי לֵיהּ לעבור על נזירותו, כיון שקיומה של הנזירות עלול להחלישו, שהרי אינו יכול לאכול חרצנים ואשכולות כלל.

הגמרא תמהה: וְגַבֵּי נְדָרִים מִי לֹא עָסְקִינָן – וכי לא עסקה הברייתא גם באופן דְּלֵיכָּא לפני העבד אֶלָּא הַאי חַרְצָן שאסור עליו בנדר, ואין לו דבר אחר לאכול, דְּאִי לֹא אָכִיל לֵיהּ לאותו חרצן חָלִישׁ, ולמה לא יכפהו האדון.

הגמרא מתרצת: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, כוונת הברייתא לְמָה רַבּוֹ 'צָרִיךְ' לִכְפּוֹתוֹ, לִנְזִירוּת, שאם לא יכפה אותו יהא חייב לקיים מה שנזר, וְאֵין צָרִיךְ הרב לִכְפּוֹתוֹ לִנְדָרִים, אלא נדרי העבד אינם חלים כלל, אף בלא כפיית האדון, וְכן אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ לִשְׁבוּעָה, אלא גם בלא כפיה אין שבועתו חלה, משום שנפשו קנויה לאדון, והשבועה היא איסור על הנפש, ואין העבד יכול להחיל איסור כיון שנפשו אינה קנויה לו.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא שאין העבד יכול לקבל על עצמו נדרים ושבועות, משום דְּאָמַר קְרָא (ויקרא ה ד) 'אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשְׁבַּע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב', ויש לדרוש מָה הָתָם רְשׁוּת – שאפשר להישבע לעשותה ואפשר להימנע ממנה, כך אַף הָרָעָה רְשׁוּת, וכגון שנשבע להימנע מלאכול דבר מה, יָצָא לְהָרַע לַאֲחֵרִים שהיא הרעה שֶׁאֵין הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ לעשותה, ואינה חלה, ואף שבועת העבד היא הרעה לאחרים, כיון שהוא מחוייב לאדונו, ואינה חלה:

משנה

עָבַר העבד מִבְּנֶגֶד פָּנָיו של האדון, כלומר שברח ממנו אחר שקיבל על עצמו נזירות, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לֹא יִשְׁתֶּה יין, כיון שעתה חלה עליו נזירות, מאחר שאינו תחת רשות אדוניו, ואין הכפיה מועלת לזמן זה. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר יִשְׁתֶּה יין:

גמרא

הגמרא מסתפקת בטעם המחלוקת שבמשנה: לֵימָא בְּדִשְׁמוּאֵל קָמִיפַּלְגִי – שמא נאמר שחולקים בדינו של שמואל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, הַמַּפְקִיר עַבְדּוֹ, יָצָא לְחֵירוּת וְאֵינוֹ צָרִיךְ גֵּט שִׁיחְרוּר, שרַבִּי מֵאִיר אִית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל – סובר כשמואל, שההפקר לבד מוציא את העבד לחירות, וכן הוא הדין גם אם ברח העבד ונתייאש ממנו אדונו, הרי זה כהפקר בלא גט שיחרור ונשתחרר, ולכן צריך להשלים נזירותו, כמבואר במשנה הקודמת. ואילו רַבִּי יוֹסֵי לֵית לֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, אלא הוא סובר שכל זמן שלא קיבל העבד גט שיחרור עדיין לא יצא לחירות, והוא מותר עדיין בשתית יין.

דוחה הגמרא: לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דִּשְׁמוּאֵל שאין צורך בגט שיחרור, והפקר לבד מוציא את העבד מתחת יד אדונו, וייאוש כהפקר, וסוגייתינו עוסקת באופן שלא נתייאש האדון ומודים כולם שלא יצא לחירות, אֶלָּא מַאן דְּאָמַר יִשְׁתֶּה [רבי יוסי] סָבַר, שסוֹף סוֹף מִיהַדַּר הָדַר – יחזור העבד וְאָתֵי נַבֵּיהּ – ויבוא לפני אדונו, ולפיכך לִישְׁתֵּי חַמְרָא גם קודם שחזר כִּי הֵיכִי דְּלֹא לִיכְחוּשׁ – כדי שלא יהיה כחוש לכשיחזור, וּלְמַאן דְּאָמַר לֹא יִשְׁתֶּה [רבי מאיר] סָבַר לֵיחֲוֵי לֵיהּ צַעֲרָא – שיצטער מכך שאינו יכול לשתות, כִּי הֵיכִי דְּלִיהַדַּר נַבֵּיהּ – כדי שיחזור אליו [שהרי כשהוא תחת אדונו הוא יכול לשתות], והרי זו תקנת האדון למנעו משתיה:

בנועם קבלתי ברכתו וכהבטחת הקדוש-ברוך-הוא הנה כל המברך יתברך

ממכתב, י"א ניסן, תשט"ו

משנה

משנתינו עוסקת ב'טומאת התהום', שהיא טומאת מת שלא היתה ידועה לשום אדם בעולם, ונקראת 'טומאת התהום' משום שאינה גלויה, אלא מוסתרת כתהום. ומצינו בה קולא מיוחדת משאר טומאות.

נָזִיר שֶׁנִּגְלַח תגלחת טהרה שלו אחר שהביא קרבנותיו ביום השלושים ואחד, **וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא** בטומאת מת, שנטמא בתוך ימי נזירותו, **אִם** נודע לו שנטמא **בְּטוּמְאָה יְדוּעָה** – טומאה רגילה, הרי זה **סוֹתֵר** את נזירותו, ועליו לחזור ולמנות נזירות מתחילה, **וְאִם** נודע לו שנטמא **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֵינוֹ סוֹתֵר** את נזירותו, ואינו צריך לשוב ולמנות נזירות טהרה.

אבל **אִם** נודע לו שנטמא **עַד שֶׁלֹּא גִּילַח, בֵּין כָּךְ** – בין אם נטמא בטומאה ידועה, **וּבֵין כָּךְ** – בין אם נטמא בטומאת התהום, הרי זה **סוֹתֵר** את נזירותו, ועליו לשוב ולמנות נזירות מתחילה. ומשום שלא נאמרה הלכה זו [שאינו סותר נזירותו מחמת טומאת התהום], אלא באופן שנודע לו אחר שכבר אין עליו תורת נזיר ולא כשנודע לו קודם לכן.

המשנה מבררת את פרטי הדין: **כֵּיצַד,** אם **יָרַד** הנזיר **לִטְבּוֹל בְּמְעָרָה** מטומאת שרץ [ומערה היא רשות היחיד], **וְלאחר** שיצא משם **נִמְצָא** כזית מן המת **צָף עַל פִּי הַמְּעָרָה,** ויש להסתפק שמא האהיל עליו, הרי זה **טָמֵא,** שספק טומאה ברשות היחיד טמא, ואף שנודע לו ספק זה אחר שגילח, אין דין טומאה זו בטומאת התהום, אלא בטומאה ידועה, מאחר שהיא גלויה ואינה מכוסה.

אבל אם **נִמְצָא** כזית מן המת **מְשׁוּקָע** ומכוסה **בְּקַרְקַע הַמְּעָרָה** במקום שטבל בו [באופן שבודאי נגע], שזו היא טומאת התהום, כיון שהיא טומאה מכוסה, אזי דינו תלוי, אם **יָרַד לְהָקֵר** – להתקרר במי המערה בלבד, ואחר שגילח נודע לו שנמצאה טומאה מכוסה בקרקע המערה, הרי זה **טָהוֹר,** משום שבאופן זה נאמרה ההלכה של 'טומאת התהום', אמנם אם היה טמא בטומאת מת, וירד לשם לטבול **וְלִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת מֵת,** ואחר כך מנה ימי נזירותו והביא קרבנותיו וגילח, ונודע לו הדבר, הרי זה **טָמֵא** וסותר נזירותו, שלא בזה נאמרה ההלכה ש'טומאת התהום' אינה סותרת, כיון **שֶׁ'חֶזְקַת טָמֵא טָמֵא'** – שחזקתו של מי שהיה טמא שנשאר טמא, ולא בו נאמרה ההלכה לטהרו מטומאת התהום, **וְ'חֶזְקַת טָהוֹר טָהוֹר'** – שחזקתו של טהור היא שנשאר טהור, ולפיכך שייך לומר בו הלכה זו, שאם נודע לו אחר גילוח שנטמא בטומאת התהום, אינו סותר את נזירותו. משום **שֶׁרְגָלִים לַדָּבָר** – שכך מסתבר יותר להעמיד את ההלכה באופן שהיה הנזיר טהור קודם לכן, וההלכה מלמדת שהוא נשאר טהור:

גמרא

הגמרא מבררת את מקור הדין: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין למדים קולא זו, **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר קְרָא** בפרשת נזיר (במדבר ו ט), **'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פֶּתְאוֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ',** ויש לדרוש מתיבת **'עָלָיו'** שאינו טמא אלא **בְּמְחוּוֶרֶת לוֹ** – כשהטומאה ברורה וידועה לו, ולא כשהיא טומאת התהום שאינה ידועה.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אָמַר קְרָא בפרשת פסח שני (במדבר ט י), **'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַה'** [שעליו לעשות פסח שני]. הרי שסמך הכתוב את הטמא בטומאת מת למי שהיה בדרך רחוקה, וללמדנו בא, שצריכה הטומאה להיות **כִּי דֶּרֶךְ, מַה דֶּרֶךְ** היא **בְּגָלוּי, אַף כֹּל** – אף טומאה שצריך מחמתה לשוב ולעשות פסח שני **בְּגָלוּי,** אבל מי שנטמא בטומאת התהום שאינה גלויה [ונודע לו אחר עשיית הפסח], אינו צריך לשוב ולעשות פסח שני.

הגמרא מקשה: **וְאֶלָּא הָדְתָנֵן** בברייתא (לקמן ע"ב), **אֵיזוֹהִי טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כָּל שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָהּ** אפילו אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל** אם **מַכִּירָהּ** אפילו רק אדם **אֶחָד,** ואף אם אינו נמצא כאן אלא **בְּסוֹף הָעוֹלָם,** מכל מקום כבר **אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** אלא טומאה ידועה, וקשה, **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר** [ריש לקיש] שלומדים מ'**כִּי דֶּרֶךְ',** שצריכה הטומאה להיות גלויה כמו דרך, אם כן **שַׁפִּיר,** שאם אדם בסוף העולם מכירה אינה נחשבת טומאת התהום, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [רבי אלעזר] שלומדים מ'**וְכִי** יָמוּת מֵת עָלָיו' **בְּמְחוּוֶרֶת לוֹ, כִּי מַכִּירָהּ** – את הטומאה, אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, מַאי הֲוֵי** – מה בכך, ומדוע לא תיחשב כטומאת התהום, הרי אף שאותו אחד מכירה, אין הנזיר מכירה, והיא 'אינה מחוורת לו'.

וְתוּ – ועוד קשה, בין לרבי אלעזר ובין לריש לקיש, **הָא דְּתַנְיָא** בברייתא (לקמן ע"ב), **הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב לְרָחְבָּהּ שֶׁל דֶּרֶךְ** טמון תחת לתבן או צרורות, באופן שהעובר שם בודאי האהיל עליו ונטמא, **בִּתְרוּמָה** – לגבי תרומה, מי שעבר שם **טָמֵא.** אמנם **בְּנָזִיר וּבַעֲשַׂיִּית פֶּסַח** – אם עבר שם נזיר בימי נזירותו, או אדם שהלך לעשות פסחו [וכבר גילח הנזיר ונעשה הפסח], הרי זה **טָהוֹר** ואינו סותר את נזירותו, ואינו צריך לשוב ולעשות פסח שני, וקשה, **מַאי שְׁנָא** – מדוע חלוק דינם של נזיר ועושה פסח מתרומה, הרי כשם שלמדים עושה פסח מנזיר או נזיר מעושה פסח, כך יש ללמוד גם לשאר דינים כמו תרומה, שהנטמא בטומאת התהום יהא טהור.

הגמרא מסיקה: **אֶלָּא טוּמְאַת הַתְּהוֹם** שהותרה לנזיר ועושה פסח **גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ** – הלכה היא למשה מסיני, והפסוקים הם אסמכתות בעלמא, ולא נאמרה הלכה זו אלא בנזיר ועושה פסח, ורק באופן שאין אחד בסוף העולם שמכיר את הטומאה:

שנינו במשנתינו: **אִם** נודע לו שנטמא **עַד שֶׁלֹּא גִּילַח וְכוּ'** בין כך ובין כך סותר: מבררת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מידהו התנא של משנתינו התולה את הדבר בתגלחת, **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** משנתינו **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר תִּגְלַחַת מְעַכֶּבֶת,** ולכן הדבר תלוי בתגלחת, שאם נודע לו אחריה אינו סותר ואם לפניה סותר, אבל לדעת חכמים שאינה מעכבת, ואינו נזיר מעת זריקת דם הקרבן, הדבר תלוי אם נודע לו קודם הזריקה או לאחריה, אף שעדיין לא גילח.

הגמרא מסתפקת: **בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, נִטְמָא** הנזיר **בְּתוֹךְ מְלֹאת** ימי נזירותו בטומאת התהום, **וְנוֹדַע לוֹ** שנטמא רק **לְאַחַר מְלֹאת** ימי נזירותו וקודם הגילוח, שעל כך נאמר במשנתינו 'בין כך ובין כך סותר', **מַהוּ,** האם **בָּתַר** זמן **הִידִּיעָה אַזְלִינָן,** ונחשב הדבר כאילו נטמא עכשיו בשעה שנודע לו [שהרי עד עכשיו היתה זו טומאת התהום שלא נודעה], **וְיִדִּיעָה אַחַר מְלֹאת הִיא, אוֹ** שמא **לֹא** זמן ידיעת הטומאה הוא הקובע, אלא זמן הטומאה בפועל, והרי נטמא בתוך מלאת ימי נזירותו. הגמרא מבררת במה הספק: **וּלְמַאי** – מהו הנידון של רמי בר חמא, אם הסתפק אם **לְמִיסְתַּר** – האם באופן זה סותר, הרי ניתן לפשוט זאת מן המשנה, כדלהלן,

כמו שביציאת מצרים, הנה אחר יציאת מצרים היה קריעת ים-סוף, כמו-כן לעתיד-לבוא כתיב והניף ידו על הנהר בעים רוחו והיכהו לשבעה נחלים

ממאמר שבת פרשת צו, ה'תשכ"ח

רש"י

משנה **נזיר שגילח** — תגלחת טהרה ביום שלשים ואחד שלו. **ונודע לו שהוא טמא** — בטומאת מת. בין שנטמא בתוך מלאת, בין שנטמא לאחר מלאת לבו ביום, קודם שהביא קרבנותיו ושגילח. **אם טומאה ידועה** — היתה בשעה שנטמא — הרי זה סותר את הכל. אבל לא נטמא עד לאחר הבאת קרבנותיו, אפילו בטומאה ידועה — אינו סותר אלא שבעה, כדתנן בפרק "שלשה מינין" (נזיר מז,א): מי שנזרק עליו אחד מן הדמים כו'. ואוקימנא בגמרא דלדברי הכל שבעה סותר ותו לא. **ואם עד שלא גילח** — נודע לו שנטמא, בין ביום בין שנטמא בתוך ימי מלאת. **בין כך ובין כך** — בין בטומאה ידועה, בין בטומאת התהום — סותר את הכל. **כיצד** — היא טומאת התהום שאינו סותר? אם נטמא בטומאת מת, וירד לטבול במערה ביום שביעי שלו, ולאחר שיצא מצא לשם מת שהוא צף על פני המים שבפתח המערה, והוא לא הכיר בו כשירד שם לטבול — אין זו טומאת התהום. ואפילו אם לא נודע לו עד לאחר גילוח, ואפילו אם לא ירד לשם לטבול אלא להקר — הרי זה טמא, וסותר את הכל. **אבל אם נמצא משוקע בקרקע המערה** — שבשעה שנכנס לא היה צף, בזו יש חילוק, פעמים שהוא טהור ופעמים שהוא טמא. כשנכנס לשם, ולא נכנס בה אלא להקר, ונודע לו לאחר גילוח שנמצא לשם מת משוקע כנגד פי המערה — הרי זה טהור, דזו היא טומאת התהום. אבל ירד לשם ליטהר מטומאת המת, ואחר כך נודע לו, ואפילו לאחר גילוח — הרי זה טמא, וסותר את הכל, אף על פי שהיא טומאת התהום. **שחזקת טמא טמא** — העמידו בחזקת טמא. **וחזקת טהור** — יורד לשם בחזקת טהור. **שרגלים לדבר** — כלומר, שהדברים נראין כך, דטהור העמד על חזקתו וטמא על חזקתו, ותיהוי חזקת טהור טהור, וחזקת טמא טמא. **גמרא** **במחוורת לו** — בברורה לו, כגון טומאה ידועה — סותר, אבל לא על טומאה שאינה ידועה לו. **וריש לקיש אמר אמר קרא** — גבי עושה פסח "כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה". **כי דרך בגלוי אף טומאה בגלוי** — לאפוקי טומאת התהום דלא. והוא הדין לנזיר, דבכל מקום נזיר ועושה פסח כי הדדי נינהו. **בשלמא למאן דאמר כי דרך** — דבגלוי, שפיר. דכיון דאחד מכירה בסוף העולם — הוי גלוי. **אלא למאן דאמר במחוורת לו כי מכירה אחד בסוף העולם** — אמאי הוי טמא? והא אינה מחוורת לו! **ותו** — בין למאן דאמר במחוורת לו בין למאן דאמר כי דרך, כיון דמדאורייתא טומאת התהום הותרה גביה, הא דתניא: המוצא מת מושכב בו', מאי שנא גבי תרומה דהוי טמא, וגבי נזיר ועושה פסח דהוי טהור? **אלא טומאת התהום נמרא נמירי לה** — דאינה מטמאה, והכי גמירי לה, דלנזיר ועושה פסח בלבד אינה מטמאה. אבל לתרומה — לא גמרינן הילכתא, ומשום הכי הוי טמא. **מאן תנא** — דאם נודע לו קודם גילוח, אף על פי שהביא קרבנותיו, סותר. **אמר רבי יוחנן רבי אליעזר היא דאמר** — בפרק "שלשה מינין" (נזיר מו,א): "ואחר ישתה הנזיר יין" — אחר מעשים כולן, דברי רבי אליעזר. דכיון דעדיין לא גילח — כמי שנודע לו בתוך מלאת דמי, וסותר את הכל. דאי לרבנן, כיון שנזרק עליו אחד מן הדמים — שוב אינו סותר. **בעי רמי בר חמא נטמא** — בטומאת התהום בתוך ימי מלאת, ונודע לו לאחר מלאת, קודם הבאת קרבנותיו וקודם גילוח. **מהו בתר ידיעה אזלינן** — כלומר, מי אמרינן דהא דגמרינן דטומאת התהום אינה סותרת היכא דידיעה הויא לאחר מלאת, אפילו היכא דנטמא בימי מלאת, או דילמא כיון דנטמא בימי מלאת, אף על גב דנודע לו לאחר מלאת, ואפילו לאחר הבאת קרבנותיו — לא אמרינן דטומאת התהום הותרה לו, וסותר. ולרמי בר חמא דקמיבעיא ליה הכי — לא שמיעא ליה מתני', ואמטו להכי קמיבעיא ליה הכי אי סותר או אינו סותר כלל.

אמר

משנה נָזִיר שֶׁגִּילַח וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא טָמֵא, אִם טוּמְאָה יְדוּעָה - סוֹתֵר, וְאִם טוּמְאַת תְּהוֹם - אֵינוֹ סוֹתֵר. אִם עַד שֶׁלֹּא גִילַּח - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר. כֵּיצַד? יָרַד לִטְבּוֹל בִּמְעָרָה וְנִמְצָא מֵת צָף עַל פִּי הַמְּעָרָה - טָמֵא. נִמְצָא מְשׁוּקָע בְּקַרְקַע הַמְּעָרָה; יָרַד לְהָקֵר - טָהוֹר, לִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת מֵת - טָמֵא, שֶׁחֲזְקַת טָמֵא - טָמֵא, וְחֲזְקַת טָהוֹר - טָהוֹר. שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: דְּאָמַר קְרָא "וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם", "עָלָיו" - בְּמִחוּוֶרֶת לוֹ. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: אָמַר קְרָא "כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְּדֶרֶךְ רְחֹקָה" - כִּי דֶּרֶךְ, מַה דֶּרֶךְ בְּגָלוּי - אַף כָּל בְּגָלוּי. וְאֶלָּא הָדְתְּנַן: אֵיזוֹהִי טוּמְאַת הַתְּהוֹם - כָּל שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל מַכִּירָהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם - אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם. בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר כִּי דֶּרֶךְ - שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּמִחוּוֶרֶת לוֹ - כִּי מַכִּירָהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם מַאי הָוֵי? וְתוּ, הָא דְּתַנְיָא: הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב לְרָחְבָּהּ שֶׁל דֶּרֶךְ, בִּתְרוּמָה - טָמֵא, בְּנָזִיר וּבַעֲשִׂיַּת פֶּסַח - טָהוֹר, מַאי שְׁנָא? אֶלָּא: טוּמְאַת הַתְּהוֹם גְּמָרָא גְּמִירִי לָהּ. "אִם עַד שֶׁלֹּא גִילַּח" וכו'. מַאן תַּנָּא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר: תִּגְלַחַת מְעֻכֶּבֶת. בָּעֵי רַמִּי בַּר חָמָא: נִטְמָא בְּתוֹךְ מְלֹאת, וְנוֹדַע לוֹ לְאַחַר מְלֹאת, מַהוּ? בָּתַר יְדִיעָה אָזְלִינַן - וִידִיעָה אַחַר מְלֹאת הִיא, אוֹ לָא? וּלְמַאי - לְמִיסְתַּר

אמר

תוספות

נזיר שגילח — תגלחת טהרה ונודע שהוא טמא. אם טומאה ידועה היא — סותר, ואם טומאת התהום היא, כלומר שנודע לו שבמקום שעבר היתה טומאת התהום. ובגמרא מפרש איזו היא טומאת התהום — שאין אחד בעולם מכירה. והכי הילכתא גמירי לה.

אם עד שלא גילח — נודע לו, בין כך ובין כך סותר, בין בטומאה ידועה בין בטומאת התהום. דכי גמירי טומאת התהום דלא סתרה — דוקא כשנודע לו אחר שגילח, אבל נודע לו קודם שגילח — סותר.

כיצד דין טומאת התהום ירד לטבול במערה בשביל טומאת שרץ, ונמצא כזית מן המת צף על פני המערה, ספק אם היה כזית מן המת בתוך המערה בשעה שטבל והאהיל, או שמא לא היה שם בשעה שטבל — טמא, דספק טומאה ברשות [היחיד] ספקו טמא. ואם נודע לו, אפילו אחר שגילח — טמא, ולא אמרינן אף כי היה כזית מן המת תוך המערה בשעה שטבל — יהא טהור משום טומאת התהום, דכיון שאין שום דבר מכסה עליה — הוה ליה כטומאה ידועה.

משוקע בקרקע המערה — אז ודאי מיקרי שפיר טומאת התהום, ולכך ירד להקר. וליום אחרון שגילח נודע לו אותה טומאה — טהור, משום דטומאת התהום הוא.

ליטהר מטומאת מת. אם ירד ליטהר מטומאת המת, ואחר שחור ומנה ימי נזירותו וגילח נודע לו כשירד למערה היה כזית מהמת משוקע במערה — טמא, שחזקת טמא טמא. דכי גמירי דטומאת התהום דמת הותר — דוקא לאדם שלא היה בחזקת טומאת מת.

שחזקת טמא טמא (כלומר) שרגלים לדבר כלומר שטעם גדול יש לומר: הואיל והוא בחזקת טומאת מת — לא הותרה טומאת התהום אצלו. והא דנקיט ברישא ירד לטבול, ובסיפא ירד להקר — יש ליתן טעם לדבר. דרישא רבותא קא משמע לן, אף כי ירד לטבול, דמסתמא דקדק ועיין היטב שלא תהא טומאה סביביו, ונמצא מת צף על פי המערה — מכל מקום טמא משום ספק טומאה ברשות היחיד. וסיפא רבותא קא משמע לן, אף כי ירד להקר, ואין דרכו לבדוק ולדקדק סביביו — מכל מקום כי משוקע בקרקע המערה — טהור, משום דהוי טומאת התהום. **במחוורת** לו — אבל בטומאת התהום שאינה מחוורת, ולא הכיר בה אחד בסוף העולם — אז אינו סותר. **רבי** שמעון בן לקיש אמר כי דרך — גבי עושה פסח כתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לבם" ומדסמך טמא לנפש לדרך, נאמר כי דרך, וגמרינן נזיר מעושה פסח. אבל בפרק "כיצד צולין" (פסחים פא,ב) לא קאמר התלמוד הכי, והכי איתא התם: במחוורת לו. אשכחנא נזיר, עושה פסח מנלן — דכתיב "או בדרך רחוקה" כי דרך כו', משמע התם דלא פליגי, ולא גמירי נזיר מעושה [פסח].

אלא למאן דאמר במחוורת לו כי מכירה אחד בסוף העולם מאי הוי — ובפרק "כיצד צולין" (שם) לא קאמר הכי, דקאמר: למאן דאמר כי דרך — נימא עד דידעי בה כולי עלמא, כי דרך.

לנזיר ועושה פסח טהור — ומיירי בטומאת התהום, כדפרישית בסמוך. **ומאי** שנא תרומה מנזיר ועושה פסח — בפרק "כיצד צולין" (שם) ליתא האי פירכא, דסוגיא דהתם לית לה דגמירי אהדדי, אלא טומאת התהום גמירי. **מאן** תנא אמר רבי יוחנן רבי אליעזר היא דאמר תגלחת מעכבת — מלשתות ביין. דלרבנן דאמרי דתגלחת אינה מעכבת — אם כן אחר שנזרק הדם אין [עליו] עוד תורת נזיר, וכן שנודע לו עד שלא גילח כמי שגילח. תימה: דבפרק "כיצד צולין" (שם) אמר מר בר רב אשי: טומאת התהום מרצה אפילו נודע לו קודם זריקה. והשתא [אי] אליבא דרבי אליעזר — אפילו לאחר זריקה סותר, קודם גילוח. ואי אליבא דרבנן — הא קודם זריקה לרבנן מעכבת בקודם גילוח לרבי אליעזר, דהכא משמע דדבר המעכב סותר לכולי עלמא! יש לומר: דלגבי עושה פסח מיירי, שאין טעון גילוח, ואתיא בין לרבנן בין לרבי אליעזר, דכיון שנשחט הפסח — אם כן הוי הדם עומד ליזרק, וכל העומד ליזרק כזרוק דמי, ולכך אין סותר, כיון שנשחט. אבל תגלחת — מצוה באפי נפשה היא. ועוד יש לומר: דהא דאמרינן התם טומאת התהום מרצה — היינו על ידי ריצוי הציץ, ולכך מרצה אף קודם זריקה, אבל על התגלחת — לא שייך רצוי ציץ. **בעי** רב חמא ניטמא תוך מלאת — בטומאה ידועה או בטומאת התהום, ונודע לו לאחר מלאת קודם גילוח, לר"א מהו? בתר טומאה אזלינן וסותר שלשים, או בתר ידיעה אזלינן וסותר שבעה.

אמר

תוספות

אמר רבא תא שמע עד שלא גילח בין כך ובין כך סותר היכי דמי אי דאיתידע ליה תוך מלאת צריכא למימר דסותר — צריך עיון: מאי קאמר? הא איצטריך לאשמועינן דיש טומאת התהום שסותר, כגון שנודע לו עד שלא גילח! ונראה לפרש: דמיתורא דמתניתין דייק, דמדיוקא דרישא נפקא, מדקתני נודע משגלת.

ועדיין תיבעי לך — התלמוד הולך ומפרש דק פשיטותא דרבא דרך קשיא ותירוץ, ואף בעיא דרמי בר חמא הולך ומפרש הטעם באורך. **ועדיין** תיבעי לך בולהו סותר או שבעה סותר — ומה היה פשיטותא דרבא? ומשיב: למאן, אי לרבנן — פשיטא דכולהו סותר, כדאמר לעיל בפרק שלישי (טז,א) דאף נטמא אחר מלאת סותר [שלשים] מדרבנן. ואי רבי אליעזר — הא אמר: כל אחר מלאת שבעה סותר.

הני מילי — דקאמר רבי אליעזר אחר מלאת שבעה סותר — כי נטמא אחר מלאת. והא דקא מיבעיא ליה: תוך מלאת הוא, או דילמא שאני הכא, דידיעה לאחר מלאת הוא, והוי כמו נטמא אחר מלאת. והדיינו בעיא דרמי בר חמא. ופשיט ליה מינה, ממתניתין גופה, דאוקמינן כרבי אליעזר, וקתני: אם עד שלא גילח נודע לו — בין כך ובין כך סותר, ולא מפליג בין נטמא קודם מלאת לנטמא לאחר מלאת. ובנטמא אחר מלאת פשיטא לך דאינו סותר כי אם שבעה לרבי אליעזר, והכי נמי כי נטמא לפני מלאת — דאינו סותר כי אם שבעה.

לתרומה טמא — כיון שהוא מוטל לרחבה של דרך — אי אפשר לו לעבור כי אם דרך עליו ויאהיל. לנזיר ועושה פסח טהור, דהוי טומאת התהום. במה דברים אמורים דלתרומה טמא — שאין לו מקום לעבור אם לא דרך אותו מקום שהמת נמצא, אבל יש לו דרך לעבור — טהור אף לתרומה. במה דברים אמורים לתרומה טמא — שנמצא שלם, אבל משובר ומפורק, אפילו אין לו מקום לעבור — טהור, דשמא בין פרקין עבר, ולא עבר דרך ישר אלא דרך מעוקם, והויא ליה ספק טומאה ברשות הרבים דספקו טהור. אבל אם נמצא בקבר ועבר דרך עליו, אפילו משובר ומפורק טמא, שהקבר מצרפו ליטמא באהל כדדרשינן, "או בקבר" — לרבות מטמא באהל, כדפרישית לעיל.

כמה דברים אמורים — דהיישינן שמא בין פרקין עבר וטהור — במהלך על רגליו, שאפשר שלא יגע ושלא יסיט ושלא יאהיל. אבל טענן משאו או רכוב על גבי בהמה — אינו יכול להלך כל כך זקוף שלא יטה עצמו לצדדין, וטמא. דאין זו ספק טומאה ברשות הרבים, אלא ודאי ניטמא דהאהיל. **כמה** דברים אמורים — דאין לו מקום לעבור דטהור — בטומאת התהום, אבל בטומאה ידועה — [שלשתן טמאים], תרומה ונזיר ועושה פסח, ומפרש ואזיל מאי ניהו טומאה ידועה — דמכיר בה אחד בסוף העולם. באפילה ובנקיקי הסלעים. אבל אינו מכוסה.

צפה אינו מטמא לענין שרץ דתניא ספק טומאה צפה בין בכלים — שיש מים בכלי, ושרץ צף על פני המים, ספק נגע בכלי ספק לא נגע. או בקרקע — במים שעל גבי קרקע. רבי שמעון אומר: בכלי — טמא בקרקע — טהור. ודאי נגע — טמא בכל מקום שהוא שורץ, ספק נגע — דוקא על הארץ טמא אם היא טומאה ברשות היחיד. אבל צפה, שאינה קבוע — לא. דמספקא לן אי דוקא על פני המים מטהרינן, או הוא הדין צפה באויר, שזורקה אדם באויר, מטהרינן ממעוטא ד"על הארץ".

כתיב

נזיר (פרק ו) ושל פסחים (פרק ו). **אבל יש לו מקום** — רחב לעבור שלא על המת, אף לענין אבילת תרומה טהור. הכי גרסינן: במה דברים אמורים דמהלך בין פרקין טהורו, במהלך ברגליו. שיכול לכוין ולפסוע בנתים, שלא יגע ושלא יאהיל. אבל טענן או רכוב — טמא בתרומה, לפי שאי אפשר כו'. אבל לנזיר ועושה פסח — לעולם טהור, דהכי גמירי לה בטומאת התהום. והאי דכתוב בספרים "אפילו בנזיר ועושה פסח טמא" — טעות הוא. **אבל בטומאה שהיתה ידועה** — לשון אדם. **שלשתן טמאין** — ואפילו נזיר ועושה פסח. ועושה פסח שני, ואף על פי שכבר עשו פסחים בפסח ראשון. **כתבן או בצרורות** — שהיא טומאת התהום, דאפשר שלא הכיר בו אדם מעולם. שהרי תבן יכול להתגלגל עליו על ידי רוח, וצרורות עשויין להתגלגל ממקום למקום. אבל ימים [ואפילה] ונקיקי סלעים, הואיל והן חלולין — יכול אדם להסתכל בהן על ידי הדחק, ואפשר שאדם אחד מכיר בהן, שהציץ בתוכו, ואין זו טומאת התהום. **ולא אמרו** — שהותרה טומאת התהום, אלא לטומאת מת בלבד, אבל לענין זב וזבה לא. **הכי גרסינן: צפה אינה מטמאה לענין שרץ** — כלומר, אף על גב דטומאת מת צפה מטמאה בספק מגע, כדתנן: ונמצא מת צף על פני המים, לענין שרץ מידהא אינה חשובה לטמא מספק. שאם שרץ צף על פני המים, ספק נגע בו ספק לא נגע בו — ספקו טהור. **דתניא ספק טומאה צפה** — כלומר, טומאה צפה והוא ספק אם נגע בה אם לא נגע בה. **בין** — שהיא צפה במים שבכלים, בין במים שבקרקע — טהורה.

כתיב

רש"י

אמר רבא תא שמע — מדקתני מתניתין: אם נודע לו עד שלא גילח, בין כך ובין כך, בין טומאת התהום בין טומאה ידועה — סותר. ואוקימנא לה למתניתין כרבי אליעזר, וקחזינא מיהא דקפסיק ואמר: כל אימת דאיטמי, בין בתוך ימי מלאת בין לאחר ימי מלאת — דסותר. **ודאיתידע ליה אימת אילימא בתוך ימי מלאת צריכא למימר דסותר** — בתמיה. אלא לאו שמע מינה דאיתידע ליה לאחר מלאת, וקאמר דסותר, דבתר טומאה דהוה בתוך ימי מלאת אזלינן. **ועדיין תיבעי לך** — כיון דלאחר מלאת קאי, שבעה סותר ותו לא. או דילמא כיון דניטמא בתוך ימי מלאת — סותר את כולן. **ולמאן** — קמיבעיא לך? אי לרבנן וקודם הבאת קרבנותיו — פשיטא דכולן סותר. **ואי לרבי אליעזר** — וקודם הגלחת, הא שמעינן ליה דאמר בפרק "מי שאמר הריני נזיר מגלח" (נזיר טז,ב): כל לאחר מלאת — שבעה סותר. **אמר לך** — רמי בר חמא: לעולם אליבא דרבי אליעזר קמיבעיא לי, והכי קמיבעיא לי: הני מילי דלאחר מלאת שבעה סותר ותו לא — כי ניטמא לאחר מלאת, והאי כיון דניטמא לפני מלאת מודי בה רבי אליעזר דבתר טומאה דהוה בתוך ימי מלאת אזלינן. **או דילמא כיון דידיעה לאחר מלאת הוא** — שכבר הביא קרבנותיו, ושבעה הוא דסותר ותו לא. **הכי גרסינן: ומינה הא דקתני בין כך ובין כך סותר ולא קמפליג שמע מינה** — כלומר, ותיפשוט ליה ממתניתין גופיה, דמדקתני "בין כך ובין כך סותר", ולא קמפליג בין דניטמא קודם מלאת בין לאחר מלאת. דהא מתניתין כל אימת דניטמא במשמע, ואוקימנא לה כרבי אליעזר דאמר: כל לאחר מלאת שבעה סותר ותו לא, שמע מינה נמי דאפילו היכא דניטמא בתוך מלאת, כיון דידיעה לאחר מלאת הוא — דשבעה סותר ותו לא. לישנא אחרינא: אמר רבא תא שמע. ולרבא לית ליה דרבי יוחנן דמוקים לה למתניתין כרבי אליעזר ולא כרבנן. דקסבר רבא מתניתין נמי מיתוקמא כרבנן, דמודו רבנן גבי טומאת התהום, דאף על גב דבעלמא תגלחת לא מעכבא, לגבי טומאת התהום חשיבא. שאם נודע לו עד שלא גילח — קפסיק ותני בין דנטמא לפני מלאת בין לאחר מלאת, דאם נודע לו לאחר מלאת קודם גילוח, אף על גב דהביא קרבנותיו — סותר, דבזו מודו רבנן לרבי אליעזר דתגלחת הויא חשובה לענין טומאת התהום, ושמע מינה דסותר. ועדיין תיבעי לך כו'. אמר לך רמי בר חמא: לעולם אליבא דרבי אליעזר קמיבעיא ליה, והכי קמיבעי ליה: הני מילי דאמר רבי אליעזר דאינו סותר אלא שבעה — היכא דנטמא נמי לאחר מלאת, והא כיון דנטמא לפני מלאת — מודי להו לרבנן דסותר את כולן, דכמאן דנודע בתוך מלאת דמי. או דילמא שאני הכא, דכיון דידיעה ליתא אלא לאחר מלאת — שבעה הוא סותר ותו לא. ומינה — איכא למישמע מינה, דהא קתני "בין כך ובין כך סותר", וקא משמע מתניתין: לא שנא בין היכא דנטמא לפני מלאת להיכא דנטמא לאחר מלאת, דסותר את כולן, ולא מיפלגי בה רבי אליעזר ורבנן. שמע מינה דלרבי אליעזר נמי, כיון דטומאה הוה בימי מלאת — דסותר את הכל. **תנו רבנן המוצא מת** — טמון בדרך, בתבן או בצרורות, ומוטל לרחבו של דרך ואין לו מקום לעבור אלא עליו, ובשעה שהולך עליו לא הכיר בו שהוא תחתיו. לענין אבילת תרומה — טמא, ובנזיר ועושה פסח — טהור, ואינו צריך לעשות פסח שני. ובכל אלו שאמרו דבנזיר ועושה פסח טהור — כשנודע לו לאחר שעשה פסחו, אבל נודע לו קודם שעשה פסחו — הרי זה טמא, ונדחה לפסח שני. והכי מפורש עלה בתוספתא, בברייתא דמסכת

1 אֲמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע: אִם עַד שֶׁלֹּא גִּילֵּחַ - בֵּין כָּךְ
2 וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּאִיתְיְדַע לֵיהּ בְּתוֹךְ
3 מְלֹאת - צְרִיכָא לְמֵימַר? אֶלָּא לָאו - לְאַחַר מְלֹאת,
4 שְׁמַע מִינָּהּ. - וַעֲדַיִין תִּיבְעֵי לָךְ: כּוּלּוֹ סוֹתֵר אוֹ שִׁבְעָה
5 סוֹתֵר? לְמַאן? אִילֵימָא לְרַבָּנַן - פְּשִׁיטָא דְּכוּלּוֹ סוֹתֵר,
6 וְאִי לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כָּל אַחַר מְלֹאת - שִׁבְעָה סוֹתֵר!
7 - אָמַר לָךְ: הָנֵי מִילֵּי כִּי נִטְמָא אַחַר מְלֹאת, וְהַאי
8 לִפְנֵי מְלֹאת הוּא. אוֹ דִּילְמָא שָׁאנֵי הָכָא, דִּידִיעָה אַחַר
9 מְלֹאת הִיא? - וּמִינָּהּ, קָתָנֵי: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר,
10 וְלָא קָמִיפַּלְגִי. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמּוֹצֵא מֵת מוּטָל לְרָחְבָּהּ
11 שֶׁל דֶּרֶךְ, לִתְרוּמָה - טָמֵא, וּבְנָזִיר וּבְעוֹשֶׂה פֶּסַח -
12 טָהוֹר. בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר,
13 אֲבָל יֵשׁ לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר - אַף לִתְרוּמָה טָהוֹר. בַּמֶּה
14 דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁמְּצָאוֹ שָׁלֵם, אֲבָל מְשׁוּבָּר אוֹ
15 מְפוֹרָק, אֲפִילּוּ אֵין מָקוֹם לַעֲבוֹר - חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא בֵּין
16 פִּרְקִין עָבַר. וּבַקֶּבֶר - אֲפִילּוּ מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק טָמֵא,
17 מִפְּנֵי שֶׁקֶּבֶר מְצָרְפוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּמְהַלֵּךְ
18 בְּרַגְלָיו, אֲבָל טָעוּן אוֹ רָכוּב - טָמֵא, לְפִי שֶׁמְּהַלֵּךְ
19 בְּרַגְלָיו אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יַגַּע וְשֶׁלֹּא יָסִיט וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל,
20 טָעוּן אוֹ רָכוּב - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַגַּע וְשֶׁלֹּא יָסִיט וְשֶׁלֹּא
21 יַאֲהִיל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֲבָל
22 טוּמְאָה יְדוּעָה - שְׁלָשְׁתָּן טְמֵאִים. וְאֵיזוֹ הִיא טוּמְאַת
23 הַתְּהוֹם - כָּל שֶׁאֵין מַכִּירָהּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, מַכִּירָהּ
24 אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם - אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם. הָיָה
25 טָמוּן בְּתֶבֶן אוֹ בִּצְרוֹרוֹת - הֲרֵי זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם.
26 בְּיַמִּים וּבַאֲפֵילָה וּבְנִקְיְקֵי הַסְּלָעִים - אֵין זוֹ טוּמְאַת
27 הַתְּהוֹם. וְלֹא אָמְרוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד.
28 "כֵּיצַד יָרַד". צָפָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְעִנְיַן שֶׁרֶץ, דְּתַנְיָא:
29 סְפֵק טוּמְאָה צָפָה, בֵּין בְּכֵלִים בֵּין בַּקַּרְקַע - טְהוֹרָה.
30 רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּכֵלִים - טְמֵאָה, בַּקַּרְקַע - טְהוֹרָה.

מאי

כתיב

אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע ממשנתינו, לפשוט ספק זה, שכן שנינו במשנה, נזיר שנטמא, **אִם** נודע לו **עַד שֶׁלֹּא גִּילַח, בֵּין כָּךְ** – שנטמא בטומאה ידועה **וּבֵין כָּךְ** – שנטמא בטומאת התהום, **סוֹתֵר** את נזירותו, ויש לברר **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן המשנה עוסקת, **אִי** באופן **דְּאִיתְיְדַע לֵיהּ** עוד בהיותו **בְּתוֹךְ מְלֹאת** ימי נזרו, קודם יום שלושים ואחד, וכי **צְרִיכָא לְמֵימַר, אֶלָּא לָאו** – האם אין מדובר באופן שנודע לו שנטמא **לְאַחַר מְלֹאת** ימי נזרו [ביום הבאת קרבנותיו, קודם הגילוח], והמשנה באה לחדש שאף על פי כן סותר את נזירותו. **שְׁמַע מִינָּהּ** שזמן הטומאה הוא הקובע, ואף שלא נודע לו אלא 'אחר מלאת', מכל מקום סותר.

הגמרא ממשיכה לברר את ספיקו של רמי בר חמא: **וַעֲדַיִין תִּיבְעֵי לָךְ** – עדיין יש להסתפק האם את **כּוּלּוֹ סוֹתֵר** – כל נזירותו, שלושים יום, ככל נזיר שנטמא בתוך ימי נזרו, **אוֹ** שמא רק **שִׁבְעָה** ימים **סוֹתֵר**, כדין נטמא 'אחר מלאת'. הגמרא מבררת: **לְמַאן** – לפי מי הספק, **אִילֵימָא לְרַבָּנָן,** שלשיטתם (לעיל טז.) נזיר שנטמא ביום שלושים ואחד [יום הבאת קרבנותיו], סותר את כל השלושים יום, **פְּשִׁיטָא דְּכוּלּוֹ סוֹתֵר,** שהרי לשיטתם אף נטמא ביום זה סותר הכל, וכל שכן נטמא קודם לכן ונודע לו ביום זה, **וְאִי לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** החולק שם על חכמים, הרי לדבריו **כָּל** הנטמא **'אַחַר מְלֹאת', שִׁבְעָה** ימים בלבד הוא **סוֹתֵר,** ומה הספק בזה. הגמרא מבארת: **אָמַר לָךְ** רמי בר חמא, **הָנֵי מִילֵּי** שסבר רבי אליעזר שסותר שבעה בלבד, הוא רק **כִּי נִטְמָא 'אַחַר מְלֹאת', וְהַאי** – נזיר זה שנודע לו אחר מלאת שנטמא, הרי **'לִפְנֵי מְלֹאת' הוּא,** שאז אירעה הטומאה, ויסתור שלושים יום, **אוֹ דִילְמָא שַׁאנִי הָכָא** מנטמא 'תוך מלאת', כיון **דִּידִיעָה אַחַר מְלֹאת הִיא,** וכאילו נטמא 'אחר מלאת', ואינו סותר אלא שבעה.

הגמרא פושטת את הספק: **וּמִינָּהּ** – גם את הספק הזה יש לפשוט ממשנתינו, **קָתָנֵי** במשנה, 'נודע לו עד שלא גילח **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ סוֹתֵר', וְלֹא קָמִיפַּלְגִי** – לא חילקה המשנה אימתי היתה הטומאה, שכמו שאם היתה אחר מלאת ונודע לו אחר מלאת אינו סותר אלא שבעה, כמו כן אם נודע לו על טומאה שקודם מלאת אינו סותר אלא שבעה, משום שהולכים אחר זמן הידיעה שהיתה אחר מלאת.

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת את דיני טומאת התהום: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **הַמּוֹצֵא מֵת מוּטָל לְרָחְבָּהּ שֶׁל דֶּרֶךְ** מוסתר תחת אבנים או צרורות, באופן שאי אפשר לעבור בדרך בלי להאהיל עליו, ועבר שם אדם, הרי **לְתִרוּמָה** נחשב **טָמֵא** ואסור לאכול או לגעת בתרומה, **וּבְנָזִיר וּבְעוֹשֶׂה פֶּסַח** – לגבי נזיר או עושה פסח שעבר בדרך הזו, ונודע לו שנמצא שם מת לאחר שגילח, או לאחר שחיטת הפסח, **טָהוֹר** – ואין הנזיר צריך לשוב ולמנות נזירות, ואין עושה הפסח צריך לשוב ולהביא פסח שני, שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח.

כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שלגבי תרומה הרי זה טמא, כְּשֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם **לַעֲבוֹר** בצד הדרך בלא להאהיל על המת, שהמת מוטל על כל רוחב הדרך, **אֲבָל** אם **יֵשׁ לוֹ מָקוֹם לַעֲבוֹר** בצד הדרך, בלא להסיט את עצמות המת ובלא להאהיל עליו, **אַף לִתְרוּמָה טָהוֹר** שהרי יתכן שלא נטמא כלל, ואין כאן אלא ספק טומאה, וספק טומאה ברשות הרבים טהור.

כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שלגבי תרומה הרי זה טמא, דווקא כְּשֶׁמְּצָאוֹ למת שָׁלֵם ומוטל לרוחב הדרך, **אֲבָל** אם אין המת שלם, אלא **מְשׁוּבָּר** לחלקים **אוֹ מְפוֹרָק** לאברים, **אֲפִילּוּ** אם **אֵין מָקוֹם לַעֲבוֹר** בדרך ישרה, כגון שחציו של המת מוטל בימין הדרך עד חצי רוחב הדרך או יותר, וחציו האחר מוטל בשמאלה של הדרך, עד חצי הדרך או רובה, באופן שההולך בדרך ישרה בודאי האהיל, אף על פי כן טהור, משום שחֵיְישִׁינָן ותלינן [לקולא] **שֶׁמָּא בֵּין פְּרָקִין עָבַר** ועיקם דרכו, ולא הלך בדרך ישרה, ולא האהיל, והרי אין כאן אלא ספק, וספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וּבְקֶבֶר – אם היה המת מוטל בקבר, **אֲפִילּוּ** אם היה **מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק** בתוך הקבר, אין זה מועיל לסמוך על כך ש'בין פרקין עבר', אלא מי שעבר שם **טָמֵא,** וזאת **מִפְּנֵי שֶׁקֶּבֶר מְצָרְפוֹ** – שקבר שיש בו חלל טפח בין המת לקבר שמעליו, כולו מטמא באהל, אף החלק הריקן שבו (כדלעיל נג:), ושוב אי אפשר לטהרו מחמת הספק, כיון שודאי האהיל על הקבר.

כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שניתן לתלות שעבר בין הפרקים, ולטהרו מחמת הספק, דווקא **בְּמְהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו** שבאופן זה יש לתלות שעבר בין פרקיו ושבריו של המת, **אֲבָל** אם העובר על המת היה **מָעוּן** משא על כתיפו, שמחמת המשא הוא נע ונד מצד לצד, ולא יתכן שלא האהיל על המת, **אוֹ** אם היה העובר שם **רָכוּב** בעגלה, **טָמֵא,** ואין הוא דומה לאדם המהלך ברגליו, **לְפִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בְּרַגְלָיו אֶפְשָׁר לוֹ** לילך זקוף בין הפרקים באופן **שֶׁלֹּא יִגַּע** במת, **וְשֶׁלֹּא יָסִיט וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל,** וכיון שאפשר שהיה כך, שוב אין זה ודאי אלא ספק, וספק ברשות הרבים טהור, אבל אדם **הַמְּעוּן** משא, **אוֹ רָכוּב** בעגלה, **אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע וְשֶׁלֹּא יָסִיט וְשֶׁלֹּא יַאֲהִיל,** וכיון שודאי הוא שנטמא, אי אפשר לטהרו.

כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שנאמרה קולא מיוחדת בנזיר ועושה פסח, דווקא **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם, אֲבָל** אם נטמאו **בְּטוּמְאָה יְדוּעָה, שֶׁלְּשָׁתָן טְמֵאִים** – שלושת המנויים במשנה, דהיינו זה שעבר ורוצה לאכול או לגעת בתרומה, ונזיר, ועושה פסח, שבזה אין קולא מיוחדת בנזיר ועושה פסח.

וְאֵיזוֹ הִיא טוּמְאַת הַתְּהוֹם, כָּל שהטומאה נמצאת באופן כזה **שֶׁאֵין מַכִּירָהּ** ויודע שהיא נמצאת כאן אפילו אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם,** כגון מת המוטל תחת הטפר, שיתכן שנפל עליו גל אבנים ומת, ואין אדם שיודע מכך, וכדומה, אבל אם יש אדם **שַׁמַּכִּירָהּ** – את הטומאה, אפילו רק אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם,** כבר **אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** אלא 'טומאה ידועה', ואף שהעובר שם לא ידע מן הטומאה.

הָיָה המת **טָמוּן בְּתֶבֶן אוֹ בִּצְרוֹרוֹת, הֲרֵי זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם,** שהרי הטומאה מכוסה, ואף אינה ידועה, ששמא גל אבנים נפל עליו ולא הכיר בו אדם מעולם. אך אם נמצא המת **בַּיָּמִים** – בתוך המים, **וּבָאֲפֵילָה** – במקום אפל, **וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים** – במקום שאינו מכוסה לגמרי, **אֵין זוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם,** כיון שאפשר להציץ ולראותו במים או בנקיקים, או לאור הנר, ולפיכך אין זו טומאה מכוסה, ולא נאמרו דיני טומאת התהום אלא בטומאה שהיא כתהום, והיינו שהיא מכוסה מן הכל. **וְלֹא אָמְרוּ** את הקולא **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא** לְטומאת **מֵת בִּלְבַד,** אבל נזיר ועושה פסח שנטמאו בשאר טומאות, כגון טומאת זיבה, אף שאינה ידועה לאף אדם בעולם, צריך הנזיר לשוב ולמנות נזירות, ועושה הפסח חייב בפסח שני:

שנינו במשנה: **כֵּיצַד** היא טומאת התהום, **יָרַד** הנזיר לטבול במערה, ולאחר מכן נמצא מת שצף על פני המים וספק אם נגע בו, אין זו טומאת התהום, מאחר שהמת גלוי הוא לכל וטמא הוא מספק:

הגמרא מבארת כיצד הדין בטומאת שרץ שצפה: טומאה **צָפָה אֵינָהּ מְטַמְּאָה לְעִנְיַן שֶׁרֶץ** – דהיינו, במקום שישנו ספק האם נגע אדם בטומאת שרץ או לא, וטומאה זו צפה היא על פני המים, אין האדם טמא מספק, אף כאשר ספק זה הוא ברשות היחיד, ורק בספק טומאת מת, ספיקו טמא, **דְּתַנְיָא, סְפֵק** נגע **בְּטוּמְאָה צָפָה, בֵּין** אם צפה **בְּמִים** שבתוך **כֵּלִים, וּבֵין** אם צפה **בְּמִים** שעל גבי **קַרְקַע, טְהוֹרָה** – הטהור האדם המסופק אם נגע בה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר** צפה במים **שְׁבַכֵּלִים טְמֵאָה, בְּקַרְקַע טְהוֹרָה,** שלא נאמרה הלכה זו, אלא באופן שצפה הטומאה במים שעל גבי קרקע.

הגמרא מבארת את סברות המחלוקת: **מאי טַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי, כְּתִיב** (ויקרא יא מג) 'אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ', ומשמע, בכָּל מָקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹרֵץ, בין על גבי קרקע ובין במים. ומאידך, **כְּתִיב** (שם יא כט) 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ', ומשמע שאין טומאה אלא בשרץ שעל הארץ, ולא בשרץ הצף על פני המים, **הָא כֵּיצַד, וַדַּאי מַגָּעוֹ** – אם ברור לאדם שנגע בשרץ, **טָמֵא,** ובאופן כזה מדבר הפסוק המטמא בכל השרץ השורץ, **סָפֵק מַגָּעוֹ** – אם מסופק הוא אם נגע בשרץ או לא, **טָהוֹר,** ובאופן כזה מדבר הפסוק המטמא רק בשרץ השורץ על הארץ, שאם הוא צף במים טהור. ומאחר שלא נתבאר בדברי הכתוב חילוק בין שרץ הצף במים שבכלי לבין שרץ הצף במים שעל גבי קרקע, סובר תנא קמא שבין בזה ובין בזה ספיקו טהור.

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן המחלק בין צף במים שבכלים לבין צף במים שבארץ, **מַאי טַעְמָא, אָמַר עוּלָּא, כְּתִיב** (ויקרא יא לו) 'אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר', ומשמע מדברי הכתוב שספק טומאה הצפה במים הרי היא טהורה, ומאידך **כְּתִיב** בהמשך הפסוק 'וּטְמֵא' (עַד הָעֶרֶב), ומשמע בכל מקום שהיא, **הָא כֵּיצַד,** בהכרח צריך לחלק, **צָפָה** הטומאה במים **שַׁבְּכֵלִים,** ספיקה **טָמֵא,** ובאופן כזה מדבר הכתוב המטמא אף בטומאה צפה, צפה הטומאה במים **שַׁבְּקַרְקַע,** ספיקה **טָהוֹר,** ובאופן כזה מדבר הכתוב המטהר במעין ובור, שהינם מים המכונסים על גבי קרקע:

דינים שונים בעניני טומאה צפה: **תָּנוּ רַבָּנַן, כָּל** השרצים **הַנִּיטָּלִין וְהַנִּגְרָרִין** – אם נטל אדם שרץ בידו והעבירו על פני המים, או קשרו בחוט וגררו על פני המים, **סְפֵיקָן** האם נגע שרץ זה באדם אחר, **טָמֵא,** ואין הם נחשבים כטומאה צפה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמוּפָחִין,** מאחר ושרץ זה נתון ביד אדם, **וְהַנִּגְרָרִין** – אך אם זרק האדם שרץ זה ויצא מתחת ידו, **סְפֵיקָן טָהוֹר,** שאם ישנו ספק האם נגע באדם אחר, נידון הוא כטומאה צפה.

הברייתא מבארת באיזו מן הטומאות לא נאמר הדין שספק טומאה צפה טהור: **חוּץ מִן כְּזַיִת הַמֵּת** הצפה במים ויש ספק לאדם הטהור האם האהיל עליה, **וְהַמַּאֲהִיל,** תוך כדי שצף על המים, **עַל פְּנֵי טוּמְאָה** הקבועה במקומה בקרקע, שהוא טמא, שלא נאמר דין ספק טומאה צפה להקל באדם שמאהיל על טומאה. שדין ספק טומאה צפה להקל הוא בין באופן שהטומאה צפה והטהרה קבועה במקומה, ובין באופן שהטהרה צפה והטומאה קבועה במקומה, אמנם מאחר שלא נאמר דין זה לגבי טומאת אהל המת, ספיקן טמא. **וְכָל דָּבָר שֶׁמִּטַּמֵּא מִלְּמַעְלָה כִּלְמַטָּה, לְאִיתּוּיֵי זָב וְזָבָה** שנתחדש בזב שאם הסיט דבר טהור במקל, אף שנגע בו רק על ידי אמצעי, נטמא, וכן אם אדם טהור הסיט את הזב, אף שלא נגע בו, נטמא, וכן כל דבר המונח מעל הזב, או דבר המונח תחתיו והרי הוא דורס עליו, אף ללא נגיעה, טמאים, ובטומאות אלו לא נתחדש דין ספק טומאה צפה להקל, ועל כן, אם זב צף במים וישנו ספק אם הסיט או דרס דבר טהור, טמא.

הגמרא מביאה כמה ספיקות בדינים אלו: **בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא,** מה הדין באופן שיש כזית מן **הַמֵּת בִּכְלִי, וּכְלִי זֶה צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם,** וישנו ספק לאדם האם נגע בטומאה זו. **מַהוּ, כְּתַר כְּלִי אַוְזִלִּינָן** – אנו דנים את הטומאה כלפי הכלי שהיא שוכנת בו, והרי היא מונחת במקומה ואינה צפה, **אוֹ כָּתַר (מיתא) מַיָּא אַוְזִלִּינָן** – אנו דנים אותה כלפי המים שהכלי מונח עליהם, והרי היא נידונת כטומאה הצפה על פני המים.

אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁכָּתַר כְּלִי אַוְזִלִּינָן – ואין טומאה זו נידונית כצפה, יש לדון לגבי כזית מן **הַמֵּת** המונח **עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ** הצף על פני המים, ונסתפק אדם האם נגע בטומאת המת. **מַהוּ, כֵּיוָן דְּהַאי** – שרץ, אינו מטמא את הנוגע בו אלא **טוּמְאַת עֶרֶב, וְהַאי** – כזית מן המת, מטמא את הנוגע בו **טוּמְאַת שִׁבְעָה** ימים, ממילא אין השרץ והמת נידונים כדבר אחד, אלא **כְּמַאן דְּמַחֲתָא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא** – כאילו מונח המת בתוך כלי הצף במים, וספיקו טמא, **אוֹ דִּילְמָא טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא** – או שמאחר שעל כל פנים שניהם מטמאים, אף שאין טומאתם שוה, נידונים הם כדבר אחד, וכשם שהשרץ צף על פני המים, אף המת המונח על גביו נידון כטומאה הצפה על המים, וספיקו להקל.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר בספק הקודם שדינו **כְּמַאן דְּמַחֲתָא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא** – כאילו מונח בכלי הצף על המים, שמאחר ואין טומאתם שוה אינו נידון כטומאה צפה **וְטָמֵא וַדַּאי,** עדיין יש להסתפק לגבי שֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי נְבֵלָה, וּנְבֵלָה צָפָה** על פני המים, **מַהוּ, כֵּיוָן דְּתַרְוַיְיהוּ** – שניהם, השרץ והנבילה, **טוּמְאַת עֶרֶב אִינּוּן** – דינם הוא רק לטמא עד הערב, **טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא** – נידונים הם כטומאה אחת עבה, וכשם שהנבילה צפה על פני המים, אף השרץ נידון כטומאה צפה, ואם נסתפק אדם אם נגע בשרץ זה ספיקו טהור, **אוֹ דִּילְמָא** אין נידונים כן כיון **שהַאי** – נבילה, שיעור טומאתה הוא **בְּכַזַּיִת, וְהַאי** – שרץ, שיעור טומאתו הוא **בְּכַעֲדָשָׁה,** אינם נידונים כטומאה אחת, והשרץ נחשב כמונח בכלי הצף במים, וספיקו טמא.

שֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ** שצף במים, ונסתפק אדם האם נגע בשרץ העליון, **מַהוּ, הָנֵי וַדַּאי חַד שִׁיעוּרָא נִינְהוּ** – מאחר ששני השרצים שיעור טומאתם שוה לגמרי נידונים הם כטומאה אחת הצפה במים, **אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּמַפְסְקֵי מֵהֲדָדֵי לֵא** – או שמאחר שהם שני גופים נפרדים אינם נידונים כאחד, אלא השרץ התחתון צף הוא, וספיקו טהור, והעליון נידון כמונח בכלי הצף במים, וספיקו טמא.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ** הצף במים, שכֵּיוָן **דְּמַפְסְקֵי מֵהֲדָדֵי כְּמַאן דְּמַנְחָא בִּכְלִי דָּמֵי** – כיון ששתי חתיכות הן, העליון כמונח בכלי הוא, וספיקו טמא, עדיין יש להסתפק בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי נְבֵלָה שֶׁנִּימּוֹחָה** – שניתך בשרה והפך למים, **מַהוּ,** האם נידון השרץ המונח על הנבילה שנימוחה כטומאה צפה או לא. **כֵּיוָן דְּנִימּוֹחָה הַוְיָא לֵיהּ מַשְׁקֶה** – כיון שהוא מונח על הנבילה שנימוחה ונהפכה למים, נידון הוא כטומאה הצפה על המים, **אוֹ דִּילְמָא הַאי אוּכְלָא הוּא** – או שמאחר שמים אלו הינם אוכל שנימוח, אינם נידונים כמשקה אלא כאוכל, ודין השרץ המונח על גבם כמונח בכלי, וספיקו להחמיר.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשרץ המונח על נבילה שנימוחה **דְּאוּכְלָא הוּא,** ואין השרץ נידון כצף במים, עדיין יש מקום לדון בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי שִׁכְבַת זֶרַע** הצפה במים, **מַהוּ,** האם שכבת זרע נידונית כמשקה, וממילא נידון השרץ שעליה כטומאה צפה, או לא.

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לגבי הספק הקודם בשרץ המונח על שכבת זרע, שכֵּיוָן **דְּמִיתְעַקְּרָא** – שמאחר ונעקרת היא מן הגוף, **הַוְיָא לָהּ כִּי אוּכְלָא** – נידונת כאוכל, ואין השרץ שעל גבה נידון כטומאה צפה, עדיין יש מקום לדון בשֶׁרֶץ המונח **עַל גַּבֵּי מֵי חַטָּאת** המעורבין באפר, **וּמֵי חַטָּאת** אלו **צְפִין** הן **עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, מַהוּ,** האם מאחר שמי חטאת אלו מעורבין באפר ונעשו עבים אינם נידונים כמשקה אלא כאוכל, ואין השרץ שעל גבם נידון כטומאה צפה, או שנידונים הם כמשקה מחמת המים המעורבים בהם, והשרץ שעל גבם נידון כטומאה צפה. ומסקנת הגמרא על כל הספיקות שהובאו לעיל, **לֵא יָדְעִינָן, תֵּיקוּ:**

רש"י

כתיב בכל השרץ השורץ — דמשמע: בכל מקום ששורץ טמא, ואפילו צף. וכתיב "על הארץ", דמשמע דבעינן שיהא מונח על הארץ, ולא צף. **הא כיצד ודאי נגע** — בטומאה, בכל מקום שהוא, בין במים בין בקרקע — טמא. הא ספק נגע, כגון לאחר שנמצא צף על פני המים — הרי זה טהור, בין שנמצא צף במים שבכלים, או במים שבקרקע דספק מגע צף לעולם טהור. **אך מעיין וכור מקוה מים יהיה טהור** — דמשמע דצפה בקרקע טהור. **וכתיב יטמא הא כיצד צפה בכלים** — ספיקו טמא, צפה בקרקע — ספיקו טהור. **כל הניטלין והנגררין** — בין טומאת שרץ בין טומאת נבילה, ובשעת זחילתן או גרירתן ספק נגע בהן אדם וכלים. **ספיקן טמא** — שכל הנגרר והניטל — כמו שהן מונחין דמי, והוי כספק טומאה ברשות היחיד, דספיקו טמא. דגמרינן מסוטה (סוטה כח,ב) דכתיב בה "ונסתרה והיא נטמאה". אבל אם היו נזרקין, דבשעת זריקתן ספק נגע בהן אדם וכלים ספק לא נגע — ספיקו טהור, דלא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא, אלא בטומאה צפה דמיא, וספיקו טהור. **הכי גרסינן: חוץ מכזית מן המת והמאהיל על פני טומאה שמטמא מלמעלה כלמטה לאיתויי זב וזבה** — כלומר, חוץ מכזית מן המת שזרק על גבי אדם או טהרות, ובין שזרק טהרות על בזית מן המת, או האדם עצמו דלג עליו, וספק הוא אם האהיל עליו — שספיקו טמא, לפי שמטמא מלמעלה כלמטה, הואיל והוא מטמא שלא בנגיעה, כגון על ידי אהל. והאי דתני והמאהיל על פני טומאה, דלא צריך למיתני אלא חוץ מכזית מן המת והמאהיל עליו — לאיתויי זב וזבה שמטמא נמי מלמעלה כלמטה באבן מסמא, שאם ישב זב על האבן ועל הכלים ועל האדם שהן בתוך הבור תחת האבן — נטמא האדם והכלים כמו במגע עצמו. וכן אם הזב מלמטה והטהור יושב על אבן מסמא. **בעי רמי בר חמא מת בכלי וכלי צף על פני המים** — ויודע ודאי שלא האהיל עליו, אבל ספק הוא לו אם נגע אם לא נגע בו. **מהו** — גבי מתניתין מאי טעמא חיישינן לטומאה צפה — דהתם איכא למיחש שמא האהיל עליו, אבל הכא דידוע הוא לו שלא האהיל עליו, אבל ספק הוא לו אם נגע. **מי אמרינן בתר כלי אזלינן** — ובמאן דמונח על גבי קרקע דמי, וספק מגעו טמא. **או בתר מיתא אזלינן** — ומת מיהא אזיל וצף על פני המים אגב הכלי, וספיקו טהור. **אם תימצי לומר** — כיון דמת עצמו לא הוי צף על פני המים הוא, בתר כלי אזלינן, וכמאן דמונח על גבי קרקע דמי, וספק מגעו טמא. מת המונח על גבי השרץ — ושרץ צף על פני המים מהו? כיון דשרץ טומאת ערב ומת טומאת שבעה — כמאן דמחתא טומאה בכלי דמי, וספק מגעו טמא. **או דילמא** — הא טומאה עבה סמיכתא היא, וכיון דצף שרץ — כצף מת דמי, (מיתא מיהא אזיל וצף על פני המים אגב הכלי, וספק מגעו טהור). **ואם תמצא לומר** — כיון דהאי טומאת ערב והאי טומאת שבעה — כמאן דמחתא בכלי דמי, וספיקו טמא ודאי. **שרץ צף על גבי נבילה** — והוא הדין נמי לנבילה על גבי השרץ. אלא האי דקמיבעיא ליה הכי — דשיעורא דשרץ דהוה כעדשה קאי על שיעורא דנבילה דהוי בבזית, ולאו שיעורא דנבילה על גבי שיעורא דשרץ. **או דילמא** — כיון דהאי בבזית והאי בכעדשה — כמאן דמנח בכלי דמי, וספק מגעו טמא. **ואם תמצי לומר** — דשרץ ונבילה נמי, כיון דהאי שיעוריה בבזית והאי שיעוריה בכעדשה — כמאן דמחתא בכלי דמי, וספק מגעו בשרץ טמא. **ואם תמצי לומר שרץ על גבי שרץ כיון דמיפסקי מהדדי כמאן דמנח בכלי דמי** — וספק מגעו העליון על גבי שרץ ספיקו טמא. **שרץ על גבי נבילה שנימוחה מהו** — מי אמרינן: כיון דנימוחה — הויא לה משקה, ושרץ צף על גביו, וספק מגעו טהור. דכמאן דצף על פני המים דמי. **או דילמא כיון דאוכל הוא** — הוה ליה כמאן דמונח על גביו, וכמו דמונח על גבי קרקע דמי, דספק מגעו טמא. **ואם תמצי לומר** — הכא, כיון דאוכלא הוא, ולא שוו שיעורייהו אהדדי, דהאי בבזית והאי בכעדשה, כמאן דמנח על גבי כלים דמי. **שרץ על גבי שכבת זרע** — ושכבת זרע צף על פני המים, מהו? מי אמרינן, הואיל ושכבת זרע לאו אוכלא הוא — הוה ליה כמשקה, והוה שרץ צף, וספיקו טהור. **ואם תמצי כיון שנתעקרה** — מבשרו של אדם ממש, ולא דמי לשאר משקה שבתוכו, כגון מי רגלים שמכונסין לתוכו — הוה ליה שכבת זרע כי אוכלא דסמיך הוא. **שרץ צף על גבי מי חטאת** — ומי חטאת עבין הן, מפני אפר פרה שבהן. מי הוי כאוכלא? או דילמא משקה הוי, והוי כשרץ צף, וספיקו טהור. לא ידעינן, תיקו.

אמר

תוספות

כתיב אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור וכתיב יטמא (עד הערב) הא כיצד בכלים טמא — דדוקא דומיא דמעיין ובור, שהם מים שעל גבי קרקע. **כל** הניטלין — אדם עומד במים וחברו היה משלשל שרץ, [ספק] נגע בו אדם העומד במים. או הנגררין — שהיה חבירו גורר שרץ על פני המים, ספק נגע — ספקו טמא. מפני שהן כמונחין — כיון [שיד] אדם תופס בה אין כאן דין טומאת צפה.

והמאהיל על פני הטומאה — כגון אדם ההולך במים, ונמצא כזית מת קבוע במים, ספק עבר הטהור עליו והאהיל על המת. דבשרץ כי האי גוונא טהור, או במת לטומאת מגע. דכך לי [וטהרה] צפה וטומאה קבוע כמו טומאה הצפה וטהרה קבוע. מכל מקום באהל לא מטהרינן. דבר שהוא מטמא למעלה כלמטה, לאיתויי זב וזבה שמטמא בהיסט. וכן עליונו של זב חבה (מלמעלה) כלמטה ממשכבו. ואם זב וזבה עוברים במים וכלי אצלם, ספק הסיטו — אין לנו ליטהר משום טומאה צפה, אלא במגע דוקא, דומיא דשרץ. וכן אם מדרסות שם חב עובר, ספק דרס — אין לטהר משום טומאה צפה. **בעי** רמי בר חמא מת בכלי וכלי צף על פני המים מהו בתר כלי אזלינן — והא נח, או דילמא בתר מיא אזלינן והא לא נח. מת על גבי שרץ מהו, כיון דהאי טומאת ערב והאי טומאת שבעה כמי דמחתא בכלי דמיא, או דילמא כיון דהאי טומאה והאי טומאה — סמיכתא היא. ואם תמצי לומר כמאן דמחתא בכלי ודאי דמיא, שרץ על גבי נבילה ונבילה צפה על פני המים מהו? כיון דתרוייהו טומאת ערב — טומאה סמיכתא היא, כחדא טומאה עבה, ולא חשיב כמונחת. או דילמא האי בזית והאי בעדשה. שרץ על גבי שרץ מהו? הני ודאי חד שיעורא הוא, או דילמא כיון דמפסקי מהדדי — לא. אם תימצי לומר כיון דמפסקי לא, נבילה שנימוחה מי הוי הך נבילה כי משקה, והוי שרץ שעל גבה כטומאה צפה על פני המים, או דילמא אוכלין הוא? ואם תמצי לומר כי אוכלין הויין לה ואינן חשובים משקה, והוה ליה כמי שאינו צף על פני המים, והא שרץ על גביו, הואיל כשהנבילה שנימוחה צפה על פני המים כזית והאי בכעדשה — כמאן דמנח דמי. שרץ על גבי שכבת זרע מהו? מי הויא לה כי משקה? ואם תמצי לומר כיון דמתעקר מגופיה לא חשיב משקה, אלא כי אוכלין יש לדונו. שרץ על גבי מי חטאת — שהיה שם אפר ומים, ועל ידי האפר הוא עב. ומי חטאת דנקיט, אומר רבנו יצחק דהוא הדין דמצי למנקט אפר ומים בעלמא, אי חשיב משקה אי לא, אלא לרבותא נקט, דאף על גב דאיכא למימר: כיון דהאי טומאה והאי טומאה הויא ליה כי טומאה סמיכתא צפה על פני המים, מכל מקום כיון דהני מי חטאת הוו להו משקה עלידן, והואיל כי צפה על פני המים.

נזיר

מאי טַעְמָא דְּתַנָּא קַמָּא? אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר אֲבוּדִימִי: כְּתִיב "בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ" - כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא שׁוֹרֵץ, וּכְתִיב "עַל הָאָרֶץ", הָא כֵּיצַד? וַדַּאי מַגָּעוֹ - טָמֵא, סְפֵק מַגָּעוֹ - טָהוֹר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי טַעְמָא? אֲמַר עוּלָּא: כְּתִיב "אַךְ מַעְיָן" וּכְתִיב "יִטְמָא (עַד הָעָרֶב"), הָא כֵּיצַד? צָפָה בְּכֵלִים - טָמֵא, בַּקַּרְקַע - טָהוֹר. תָּנוּ רַבָּנַן: כָּל הַנִּיטָּלִין וְהַנִּגְרָרִין - סְפֵיקָן טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמוּנָּחִין. וְהַנִּזְרָקִין - סְפֵיקָן טָהוֹר. חוּץ מִן כְּזַיִת הַמֵּת, וְהַמַּאֲהִיל עַל פְּנֵי טוּמְאָה, וְכָל דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא מִלְּמַעְלָה כַּלְּמַטָּה, לְאִיתּוּיֵי זָב וְזָבָה. בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא: מֵת בִּכְלִי, וּכְלִי צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, מַהוּ? בָּתַר כְּלִי אָזְלִינַן אוֹ בָּתַר מֵיתָא אָזְלִינַן? אִם תִּמְצֵי לוֹמַר בָּתַר כְּלִי אָזְלִינַן, מֵת עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ מַהוּ? כֵּיוָן דְּהַאי טוּמְאַת עֶרֶב וְהַאי טוּמְאַת שִׁבְעָה - כְּמַאן דְּמַחְתָּא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא, אוֹ דִּילְמָא טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר כְּמַאן דְּמַחְתָּא טוּמְאָה בִּכְלִי דָּמְיָא, וְטָמֵא וַדַּאי, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי נְבֵלָה וּנְבֵלָה צָפָה מַהוּ? כֵּיוָן דְּתַרְוַיְיהוּ טוּמְאַת עֶרֶב אִינּוּן - טוּמְאָה סְמִיכְתָּא הִיא, אוֹ דִּילְמָא הַאי כַּזַּיִת וְהַאי כַּעֲדָשָׁה? שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ מַהוּ? הָנֵי וַדַּאי חַד שִׁיעוּרָא נִינְהוּ, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּמִפְסְקִי מֵהֲדָדֵי לָא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שֶׁרֶץ, כֵּיוָן דְּמִפְסְקִי מֵהֲדָדֵי - כְּמַאן דְּמַנְחָא בִּכְלִי דָּמֵי, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי נְבֵלָה שֶׁנִּימּוֹחָה מַהוּ? כֵּיוָן דְּנִימּוֹחָה הָוְיָא לֵיהּ מַשְׁקֶה, אוֹ דִּילְמָא הַאי אוֹכְלָא הוּא? וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר דְּאוֹכְלָא הוּא, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי שִׁכְבַת זֶרַע מַהוּ וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר כֵּיוָן דְּמִיתְעַקְּרָא הָוְיָא לָהּ כִּי אוֹכְלָא, שֶׁרֶץ עַל גַּבֵּי מֵי חַטָּאת וּמֵי חַטָּאת צָפִין עַל גַּבֵּי הַמַּיִם, מַהוּ? לָא יָדְעִינַן, תֵּיקוּ.

אמר

תוספות

נזיר ועושה פסח שהלכו בקבר התהום בשביעי שלהן טהורים מאי טעמא לא אלימא טומאת התהום למיסתר מתיב רבא ירד ליטבר מטומאת מת טמא שחזקת טמא טמא — אלמא: היכא דאתחזק בטומאתו — לא מטהרינן בטומאת התהום. **אמר** ליה מודינא לך בנזיר דמחוסר תגלחת — פירוש: תגלחת טומאה. ומתניתין איירי הכא דמחוסר תגלחת, שהרי אף טבילה הוא מחוסר, שהרי הוא ירד לטבול, וכל שכן תגלחת שאחריה. ורב המנונא מיירי בשביעי אחר שגילח. דנהי דמחוסר הערב שמש — בהאי לא קרינן ליה בחזקת טמא, כדמפרש ואזיל. אמר ליה: אף אנא מודינא לך בנזיר ועושה פסח דלא מחוסר ולא כלום, כלומר, ואחר שטבל ואחר שגילח, אמר ליה אביי: והא מחוסר הערב שמש! אמר ליה: שמשא ממילא ערבא. ואף אביי הדר ביה, והודה דשימשא ממילא ערבא, ולא חשיב חסרון. **דתניא** יום מלאת תביא תוך מלאת לא תביא — האי יום מלאת לאו דוקא, אלא כלומר חזרה וילדה יום שמונים ואחד — תביא שני קרבנות. תוך מלאת, שחזרה וילדה שנית תוך ימי לידה ראשונה — לא תביא רק קרבן אחד. יכול לא תביא על לידה שלפני מלאת, אבל תביא על לידה של אחר מלאת, כגון שילדה בשניה ביום ששים וארבע ללידה ראשונה, וחזרה וילדה ביום ששים וארבע ללידה שניה, שהיא תוך מלאת של לידה שניה ולאחר מלאת של לידה ראשונה — תלמוד לומר "ביום מלאת", דכל תוך מלאת, בין ללידה שניה הנפטרת בקרבן של ראשונה — אינה מביאה אלא קרבן אחד. ואמר רב כהנא: היינו טעמא — דמחסרא קרבן. כלומר, משום הכי מיפטרא בקרבן אחד — לפי שמחוסרת קרבן של לידה, ולא יצא עליה שעה שראויה להביא קרבן של לידה ראשונה. ד"בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה", והואיל וילדה שנית — לא תוכל להביא קרבן של ראשונה עד מלאת לידה שניה. והואיל ולא הספיקה למלאות לידה שניה עד שילדה שלישית, ולכך דין הוא שתיפטר היא בקרבן אחד.

התם נמי מחוסר הערב שמש — כמו והוינן בה: התם, בלידה שלאחר מלאת, אמאי תביא קרבן ללידה שניה? הא מחסרא הערב שמש. כלומר, מי לא עסקינן באשה שלא טבלה לסוף שבועיים כל עיקר? הרי אף לאחר שמונים אינה ראויה להביא קרבן לידה ראשונה, ואפילו הכי מביאה קרבן על לידה שלאחר מלאת. **אמר** אביי שימשא ממילא ערבא — כלומר, לא מיבעיא חסרון הטבילה שאינו חשוב חסרון, שהרי מקוה לפניו ובידו ליטבול. אלא אף הערב שמש שאינו בידו — לא קחשיב חסרון, דשימשא ממילא ערבא. ואית דמפרשי: האי דמיחסרא הערב שמש — מטבילה דרבנן בסוף [שמונים ואחד], כדאמר בפרק "חומר בקודש" (חגיגה כא,א). ולא נהירא, חדא: דמדאורייתא אמרינן. ותו, הא לא בעי הערב שמש, דקתני התם דמחוסר כיפורים צריך טבילה לקודש, והתם דייק: טבילה — אין, הערב שמש — לא, אמילי אחרינא. **בתחלה** — שלא נודע לו כי קבור שם בקבר.

כדרכו — בגמרא מפרש אמאי נקטיה. **נוטלו** — נהי דקבר הידוע אמרינן בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מז,ב) אסור לפנותו — התם הוא דוקא בשנודע בו לדעת שנשאר קבור שם. אבל בנמצא אמרינן התם מותר ליטול, מאחר שלא נודע הקבר לבני אדם — נכון לומר כי לאקראי נקבר שם. **תפוסתו** — מפרש בגמרא.

מצא שלשה אם יש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה הרי שכונת קברות — כלומר, דאיגלאי מילתא כיון דמשכחא תלתא כי בית הקברות היה שם, ולכך אסור ליטלן ולפנותו. גם צריך לבדוק הימנו ולהלן עשרים אמה, כי בודאי שבית הקברות היה שם. ורגילים היו לקבור במערות, כדאמרינן בשלהי "המוכר פירות". והתם מפורש להך לישנא דהאי תנא סבר דתוכה של מערה ארבע אמות על שמונה כרבי שמעון דבריתא. והך שלשה לאו תוך ארבע אמות אשכחינהו, כדמוכח התם, דרוחב הכוך אמה ובין כוך לכוך אמה, וחצי אמה מקום פנוי סמוך לכותל המערה לשני כתלים — הרי תוך ארבע אמות שני כוכין. ודקאמר מארבע עד שמונה — הכי קאמר: השלשה מונחין כפי סדר הראוי לקבור שלשה מתים במערה שרחבה ארבע אמות וארכה שמונה אמות, מהן לרחבה שני כוכין, והשלישי לא יהיה מרוחק יותר מן אמה וחצי, שכן המשפט המערה שרחבה ארבעה וארכה שמונה. כך תירץ רבינו תם. ודלא כפירוש רבינו שמואל בן מאיר, שפירש תוך הארבע אמות שלשה כוכין, דהא ליתא כדפרישית.

מארבע אמות עד שמונה — לא גרסינן: כהלין מטה וקוברין. דגבי חצר הקבר הוא דמיתני, בפרק "המוכר פירות".

רש"י

אמר רב המנונא נזיר ועושה פסח — שנטמאו בטומאת מת, והוזה עליהן בשלישי ובשביעי, והלכו בקבר התהום בשביעי שלהן, ולא נודע לעושה פסח עד שעשה פסחו, ולנזיר עד שמנה נזירותו וגילח לנזירות טהרה. **טהורים** — ואף על גב דנטמאו בשביעי שלהן. דלא אלימא הך טומאת התהום למיסתר, דהואיל וכבר עבר ונטהר לכשנטמא בטומאת התהום. **מתיב רבא ירד** — לטבול וליטהר מטומאת המת, ונמצא מת משוקע בקרקע המערה — טמא, שחזקת טמא טמא. והכא נמי, כיון דהוי בחזקת טמא בשביעי שלו כשנטמא בקבר התהום, לפי שעדיין לא גילח תגלחת טומאה דנזירות, ולא העריב שמשו, דתגלחת לאחר ביאת מים הוא, כדאמרינן לעיל בפרק ["שלשה מינין"] (נזיר מד,ב), לוקמיניה נמי על חזקתו ולהוי טמא! **אמר ליה מודינא לך בנזיר** — דכיון דנטמא ביום שביעי שלו קודם תגלחת, דטמא, ואפילו כי לא נודע לו עד לאחר גילוח דטהרה, משום דמחוסר תגלחת טומאה כי נטמא בקבר התהום. **דלא מחוסר ולא כלום** — והוי בחזקת טהור כי נטמא בקבר התהום, ומספיקא לא מחתינן ליה טומאה, כדתנן: שחזקת טהור טהור. **אמר ליה** — עושה פסח נמי ביום שביעי שלו קא מחוסר הערב שמש, וקאמר דחזקת טמא טמא! **ממילא ערבא** — וכלא מחוסר ולא כלום דמי. **ואף אביי הדר ביה** — דאמר: הערב שמש לאו חסרון הוא, דשימשא ממילא ערבא. דתניא ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת וגו'. **יום מלאת תביא** — אם חזרה והפילה ביום מלאת לזכר, דהיינו ביום ארבעים ואחד לזכר, ויום שמונים ואחד לנקבה — תביא שתי קרבנות. אבל על אותו שילדה בתוך מלאת — לא תביא, דאמר קרא "זאת תורת היולדת" — התורה ריבתה על כמה ולדות שיש לה בתוך ימי לידה, שמביאה קרבן אחד ואוכלת בקדשים, ואין השיור עליה חובה. **יכול לא תביא כו' אבל תביא על שלאחר מלאת** — שאם ילדה נקבה בתוך שמונים, ולאחר שעברו שמונים דראשונה חזרה וילדה נקבה בתוך שמונים של שניה, יכול שתביא קרבן על הראשונה ועל השלישית, לפי שהוא לאחר מלאת של ראשונה? **תלמוד לומר ובמלאת** — דמשמע: כל זמן שילדה ביום מלאת, בשעה שראויה להביא בה קרבן — תתחייב בקרבן על שתיהן, אבל תוך מלאת — לא תביא. וזו, הואיל והיא בתוך מלאת של שניה — לא תביא. **אמר רב כהנא** — כלומר, ואמר רב כהנא עלה דהדהיא: שאני הכא בלידה דלאחר מלאת, מאי טעמא לא מחייבא ליאתויי עלה קרבן — משום דמחסרא קרבן, דכל חדא וחדא דמתילדא לה הויא בשעה שאינה ראויה להביא בה קרבן. ומותבינן עלה דהדהיא: התם נמי ביום מלאת לשמונים ואחד, אמאי מייתא קרבן? הא מחסרא הערב שמש, שהרי היא צריכה להיות חזורת וטובלת בו ביום אף על פי שכבר טבלה לבסוף ארבעה עשר מחמת לידה, כדי להתירה לאכול בקדשים. כדתנן במסכת חגיגה בפרק "חומר בקודש" (כא,א) שהאונן והמחוסר כפורים צריכין טבילה לקודש, וצריכין הערב שמש, דהיינו טבול יום ארוך, שאף על פי שטבלה לסוף ארבעה עשר — אינה אוכלת בקדשים עד סוף שמונים ואחד, וצריכה הערב שמש. **אמר אביי** — האיך חסרון דמיעל שימשא לאו שמיה חסרון, דשימשא ממילא ערבא, והוי לה שעה הראויה להביא בה קרבן. משום הכי אמר דביום מלאת תביא. והא מילתא דאביי ורב כהנא לא שמיעא לן היכא איתא. **משנה המוצא מת מושכב כדרכו** — [ולא] יושב, ולא ראשו בין ירכותיו, ולא הרוג. **נוטלו ואת תפוסתו** — ומפנו למקום אחר. ואינו חושש שיש כאן במקום הזה שום מת אחר, ומותר לו להלך בכל מקום. וכן אם מצא שנים. אבל אם מצא שלשה, אם יש בין זה לזה מארבע ועד שמונה, אם יש בין ראשון לשני מתחילת ארבע לסוף ארבע, דהיינו לרוחב המערה, או שהן מושכבין בתוך שמונה במדת אורך המערה, שהאחד בתחילת אחד והשלישי בסוף שמונה, דהכי קא מוקים לה אליבא דרבנן ורבי שמעון בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא קב,א). **הרי זה שכונת קברות** — וקנו מקומן. ואף על פי שאין שם כראוי, כדגרסינן התם שנפתח לתוכו כוכין ששוכבין מיכן לאורך המערה, דאיתרמויי איתרמי, דלא הספיקו לקבור שם אלא הללו [שלשה] מתים, והואיל וזו שכונת קברות — יש לחוש שמא נעשו כאן שתי מערות, אחת מכאן ואחת מכאן, וחצר באמצע שהוא שש על שש.

אָמַר רַב הַמְנוּנָא: נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח שֶׁהָלְכוּ בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם בַּשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהֶן - טְהוֹרִים. מַאי טַעְמָא - דְּלָא אַלִּימָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם לְמִיסְתַּר. מְתִיב רָבָא: יָרַד לִיטָּהֵר מִטּוּמְאַת הַמֵּת - טָמֵא, שֶׁחֲזְקַת טָמֵא - טָמֵא, שֶׁחֲזְקַת טָהוֹר - טָהוֹר! - אָמַר לֵיהּ: מוֹדֵינָא לָךְ בְּנָזִיר, שֶׁמְּחוּסַּר תִּגְלַחַת. - אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אַף אֲנָא מוֹדֵינָא לָךְ בְּעוֹשֶׂה פֶּסַח, דְּלָא מְחוּסָּר וְלָא כְלוּם. - אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְהָא מְחוּסַּר הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ! - אֲמַר לֵיהּ: שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא. וְאַף אַבָּיֵי הָדַר בֵּיהּ. דְּתַנְיָא: יוֹם מְלֹאת - תָּבִיא, תּוֹךְ מְלֹאת - לֹא תָּבִיא. יָכוֹל לֹא תָּבִיא עַל לֵידָה שֶׁלְּפָנֵי מְלֹאת, אֲבָל תָּבִיא עַל לֵידָה שֶׁלְּאַחַר מְלֹאת, וְתִיפַּטֵּר מִשְּׁתֵיהֶן - תַּלְמוּד לוֹמַר "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ", בְּיוֹם מְלֹאת - תָּבִיא, תּוֹךְ מְלֹאת - לֹא תָּבִיא. אָמַר רַב כָּהֲנָא: שָׁאנֵי הָכָא דִּמְחַסְּרָא קָרְבָּן, הָתָם נַמִּי מְחַסְּרָא הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ! - אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא. **משנה** הַמּוֹצֵא מֵת מֻשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ, שְׁנַיִם - נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן. מְצָא שְׁלֹשָׁה, אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה - הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.

בודק

וצריך

דין נוסף בטומאת התהום: **אָמַר רַב הַמְנוּנָא, נָזִיר** וְאדם **הָעוֹשֶׂה** [–מקריב] קרבן **פֶּסַח, שֶׁנִּטְמְאוּ** בטומאת מת, והיזו עליהם מאפר פרה אדומה ביום השלישי וביום השביעי, ולאחר מכן **הָלְכוּ בְּקֶבֶר הַתְּהוֹם** [–שנטמאו בטומאה שאינה ידועה] **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁלָּהֶן,** ולא נודע להם על טומאתם זו עד לאחר ששב הנזיר ומנה ימי נזירות בטהרה וגילח את שערותיו, ורעדו הקריב את קרבן הפסח, **טְהוֹרִים** הם, ואין הנזיר סותר את ימי הנזירות שמנה, ועושה הפסח אינו צריך להביא פסח שני. **מַאי טַעְמָא, דְּלָא אַלִּימָא טוּמְאַת הַתְּהוֹם לְמִיסְתַּר** – שאין בכוחה של טומאת התהום לסתור את הנעשה כבר, מאחר שלא נודעו מטומאה זו עד לאחר המעשה.

הגמרא מקשה: **מָתִיב רָבָא,** שנינו במשנה שאם **יָרַד** הנזיר למערה כדי לטבול **וְלִיטַּהֵר מִטּוּמְאַת הַמֵּת** שנטמא בה, ונודע לו לאחר שמנה נזירות טהרה וגילח שבאותה שעה היה כזית מן המת בקרקע המערה, **טָמֵא** הוא וסותר את ימי נזירותו, מאחר **שֶׁחֲזָקַת טָמֵא טָמֵא שֶׁחֲזָקַת טָהוֹר טָהוֹר,** שהקולא של טומאת התהום אינה אמורה במי שהיה טמא בעת שנטמא בה, ואיך אמר רב המנונא שטהורים הם כאשר נטמאו ביום השביעי.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב המנונא לרבא, **מוֹדִינָא לָךְ בְּנָזִיר** שבו אמורים דברי המשנה, כיון **שֶׁמְּחוּסָּר תִּגְלַחַת,** והוא בחזקת טומאה שעדיין לא טבל, אבל מה שאמרתי הוא בנזיר שכבר טבל לטומאתו וגילח את שערותיו, והוא בחזקת טהרה.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב המנונא, **אַף אֲנָא מוֹדִינָא לָךְ** והריני מסכים למה שחילקת **בְּנָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח דְּלָא מְחוּסָּר וְלָא כְּלוּם,** באופן שכבר טבלו ובנזיר שגם גילח שערותיו, שהם בחזקת טהרה, ואין טומאת התהום מטמאתם.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אף שטבל הנזיר או עושה הפסח, **וְהָא מְחוּסָּר חֲעֲרֵב שֶׁמֶשׁ,** כדין כל טמא שטבל, ונמצא שהיו עדיין בחזקת טומאה. **אָמַר לֵיהּ** רבא לאביי, **שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא** – השמש שוקעת מעצמה, ללא צורך בפעולה מצד הנזיר ועושה הפסח, ועל כן אף כשלא שקעה עדיין אין בכך חסרון מצידם, והרי הם בחזקת טהרה.

אומרת הגמרא: **וְאַף אַבָּיֵי הָדַר בֵּיהּ** – חזר בו מקושייתו, **דְּתַנְיָא,** אשה שילדה נקבה, ולאחר מכן נתעברה שוב והפילה, אם הפילה **בְּיוֹם מְלֹאת** ימי טהרתה מלידה ראשונה, **תָּבִיא** קרבן נוסף, אך אם הפילה **בְּתוֹךְ מְלֹאת** – בתוך שמונים ואחד יום ללידתה, **לֹא תָּבִיא** שני קרבנות, אלא יכולה היא להביא קרבן אחד על שניהם, **יָכוֹל** הייתי לומר שלא **תָּבִיא** קרבן נוסף רק **עַל לֵידָה שֶׁלְּפָנַי מְלֹאת** ימי טהרה ללידה הראשונה, **אֲבָל תָּבִיא** קרבן נוסף **עַל לֵידָה שֶׁלְּאַחַר מְלֹאת** ימי לידה ראשונה, ואפילו שהיא בתוך ימי הלידה השניה (**וְתִיפְטַר מִשְּׁתֵיהֶן**), כלומר, באופן שילדה נקבה, ותוך שמונים ואחד יום נתעברה שוב והפילה נקבה, ותוך שמונים ואחד יום להפלה זו שבה ונתעברה והפילה, ונמצא שההפלה האחרונה היתה בתוך מלאת ימי הטהרה להפלה הקודמת אך לאחר מלאת ימי טהרה ללידה הראשונה, ותהא צריכה להביא שתי קרבנות, האחת על הלידה הראשונה, והאחת על ההפלה האחרונה שהיתה לאחר שמונים ואחד יום ללידה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא יב ו) '**וּבִמְלֹאת** יְמֵי **טָהֳרָהּ**', ודרשו חכמים שרק באופן שהפילה **בְּיוֹם מְלֹאת** [–מיום השמונים ואחד והלאה] **תָּבִיא** שני קרבנות, אבל על הפלה שהיתה **בְּתוֹךְ מְלֹאת** ימי טהרה ללידה הקודמת **לֹא תָּבִיא** קרבן נוסף.

וְאָמַר רַב כַּהֲנָא בביאור דברי הברייתא, הטעם שבשעת הפלה שניה עדיין נחשבת היא בתוך ימי הלידה הראשונה, ואף שהיתה לאחר שמונים ואחד מלידה ראשונה, משום **דְּשַׁאנִי הָכָא דְּמִחַסְּרָא קָרְבָּן** – בשעת ההפלה השניה עדיין לא הגיע זמנה להביא קרבן על הלידה הראשונה, שאין היולדת רשאית להביא את קרבנה עד לאחר מלאת ימי טהרתה, ויולדת זו הואיל והפילה בכל פעם קודם שמלאו ימי טהרתה, לא הגיע זמנה מעולם להביא קרבן, ועל כן היא נחשבת בתוך ימי הלידה הראשונה ופוטרת את כל חיוביה בקרבן אחד.

וקשה, **הָתָם נַמִּי** – ברישא של הברייתא שהפילה ביום מלאת ימי לידה ראשונה, מדוע נקטה הברייתא בפשיטות שאם הפילה ביום שמונים ואחד זקוקה היא להביא שני קרבנות, הלא **מְחַסְּרָא חֲעֲרֵב שֶׁמֶשׁ** – הרי מדובר גם באופן שאחרה את טבילתה לטומאת לידה הראשונה עד יום שמונים ואחד, ונמצא שאינה ראויה להביא את קרבנה ביום זה לפי שצריכה הערב שמש, ולדברי רב כהנא היה לנו לפטרה בקרבן אחד.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, שִׁימְשָׁא מִמֵּילָא עָרְבָא – השמש שוקעת מאליה, ואין זה דבר התלוי בידה, ולכן אין חסרון שקיעת השמש נידון במניעה מלהביא קרבן, וממילא נידונית היא עתה כאשה הראויה להביא קרבן, ואם נתחייבה בקרבן נוסף, אינה יכולה לפטרם בקרבן אחד. אך כאשר הפילה בתוך שמונים ואחד ללידתה, אינה ראויה כלל להביא את קרבנה, ולכך אם חזרה והפילה נפטרת היא בקרבן אחד. ומכאן אנו למדים שחזר בו מקושייתו שהקשה לרבא, שהרי יישב בכך את קושיית הגמרא על הברייתא:

משנה

המשנה דנה בדינו של המוצא מת קבור ברשותו, אם רשאי הוא לפנותו, ואם חוששים לקברים נוספים. ונשנית משנה זו כאן, מאחר שבמשנה לעיל (סג.) הוזכר ענין 'רגלים לדבר' לגבי נזיר, ואף במשנה זו ואלו שלאחריה מוזכר ענין זה.

הַמּוֹצֵא מֵת קבור בחצרו **בַּתְּחִילָּה,** שלא היה ידוע לו עד עתה שישנו קבר במקום זה, והיה המת **מוּשְׁכָּב כְּדַרְכּוֹ** – כדרך קברי ישראל, **נוֹטְלוֹ** ומפנהו משם אם ירצה, **וְנוֹטֵל** עמו **אֶת תְּפוּסָתוֹ** – העפר שמסביבו. וכן אם מצא **שְׁנַיִם** – שני מתים, **נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן,** שיש לתלות שלא נקברו במקום זה בקביעות, אלא באופן עראי. אך אם **מָצָא שְׁלֹשָׁה** מתים, אזי **אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** – בין הראשון לשלישי **מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה,** שהוא האופן שהיו רגילים לקבור במערת קבורה בזמנם, **הֲרֵי זוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת** – הרי זה בחזקת בית קברות, וחל איסור לפנותם, ואף יש לחוש לקברים נוספים בסביבות מקום זה, וכמבואר להלן. אמנם אם שלשת מתים אלו נקברו על פני שטח שהוא פחות מארבע אמות, או יותר משמונה אמות, רשאי הוא לפנותן, מאחר שאין דרך לקבור באופן כזה, ויש לתלות ששלשת מתים אלו נקברו במקום זה בשעת הדחק, על מנת לפנותן בזמן מאוחר יותר.

אף שעל-ידי טעימת טעם דגן יודע הוא [=התינוק] לקרות אבא, וקריאתו אבא היא באופן שנמשך לאביו דווקא, ולא יפנה לאחר זולתו, מכל-מקום הרי אינו מבין מהו אביו

ממאמר שבת פרשת צו, ה'תשכ"ח

ועליו לבדוק מסביב לאותה שכונה, כיצד, בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ – מן המת וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה לכל רוח לראות אם יש עוד מערת קבורה סמוכה לה, מאחר שלפי צורת הקבורה שהיתה מצויה בזמנם, היה שטח הקבורה משתרע לאורך עשרים אמה, ומכיון שאין ידוע לאיזה צד נמשכה המערה, יש לחוש ולבדוק עשרים אמה לכל צד..

מָצָא מת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה מן הקבר הראשון, בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה לכל רוח, שמא קבר זה הינו תחילתה של מערת קבורה נוספת. ואין אנו תולים שנקבר באקראי, שֶׁמאחר ונמצאו במקום זה שלשה קברים, יש רַגְלַיִם לַדָּבָר שמקום זה שימש כבית קברות, ומכיון שכך יש לחוש כאן למערות קבורה נוספות. שֶׁאִילּוּ תְּחִילָּה מְצָאוֹ לקבר זה קודם שנמצאה שכונת הקברות, היה דינו שנוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ, כדין המוצא מת יחיד, אך מאחר שכבר נמצאו כאן שלשה מתים ונקבע מקום זה כשכונת קברות, יש לחוש לקברים נוספים, ועל כן אף קבר יחיד הנמצא בתוך עשרים אמה לשכונת הקברות, מצריך בדיקה סביבו עשרים אמה לכל רוח:

גמרא

נתבאר במשנה שאם אדם 'מצא מת מושכב כדרכו', רשאי הוא לפנותו עם עפרו. הגמרא מדייקת בדברי המשנה: אָמַר רַב יְהוּדָה, 'מָצָא' הכוונה פְּרָט לְמָצוּי כבר, שאם יש בחצירו מת שידוע שנקבר שם בקביעות, אינו רשאי לפנותו, ואף במת יחיד..

'מֵת', פְּרָט לְהָרוּג שמצא קבור בחצירו, שרשאי לפנותו, ואינו צריך ליטול מעפרו עמו, ואם הוא אחד משלשה מתים שנמצאו כאן, אינו מצטרף להיות שכונת קברות, ורשאי הוא לפנות את כולם, ואף אינו צריך לחפש אחר קברים נוספים במקום זה..

'מוּשְׁכָּב' פְּרָט לְאופן שמצאו למת יוֹשֵׁב ולא שוכב כדרך המתים, שרשאי לפנותו, ואינו צריך ליטול מעפרו עמו, ואף אינו מצטרף לשכונת קברות..

'כְּדַרְכּוֹ' פְּרָט לְאופן שמצאו כשֶׁרֹאשׁוֹ מוּנָּח בֵּין יְרֵכוֹתָיו, ולא כדרך קבורה רגילה, שרשאי לפנותו, ואין צריך ליטול מעפרו, ואף אינו מצטרף לשכונת קברות.

דין נוסף בענין זה: תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא, מֵת שֶׁחָסֵר, דהיינו, שבשעה שנקבר היה חסר חלק מגופו, אם מפנה אותו לאחר זמן מקברו אֵין לוֹ דין תְּפוּסָה, שאין צריך ליטול עמו מעפרו, וְלֹא דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שאם מצא שלשה מתים הקבורים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, ואחד מן המתים גופו חסר, אינו צריך לנהוג בהם דין שכונת קברות, ועל כן רשאי הוא לפנותם ממקומם, ואף אינו צריך לחשוש ולחפש אחר קברים נוספים במקום זה..

מבררת הגמרא: וְכָל הָנֵי מַאי טַעְמָא לֹא – וכל הדינים הללו מה טעמם. ומבארת: אַמְרִינָן דִּילְמָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים הוּא המת, שכך קוברים הם את מתיהם, ועל כן לא נאמרו בו דינים אלו:

דינים נוספים: מָצָא שְׁנַיִם – שני מתים, הקבורים באופן שרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו [–רגליו] שֶׁל זֶה, וְרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה, אֵין לָהֶן דין תְּפוּסָה וְלֹא דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שגם כן יש לומר שעובדי כוכבים המה..

מָצָא שְׁלֹשָׁה מתים, הָאֶחָד היה יָדוּעַ לו מכבר שהוא קבור כאן, וּשְׁנַיִם תְּחִילָּה – עכשיו מצאם קבורים ולא ידע מהם קודם לכן, אוֹ שמצא (שנים) [אֶחָד] תְּחִילָּה – שלא ידע עד עתה שהוא קבור במקום זה, וּשְׁנַיִם היו יְדוּעִים לו מכבר, (אין) [יֵשׁ] לָהֶם דין תְּפוּסָה, וְאֵין לָהֶם דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, שמאחר שאין שלשתם שוים, יש רגלים לדבר שלא נקברו במקום זה בקביעות, אלא על מנת לפנותם לאחר זמן.

וכן היה מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְשֵׁבָב, שֶׁבָּדַק וּמָצָא שְׁנַיִם יְדוּעִין וְאֶחָד תְּחִילָּה, וּבִיקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתָן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת – לאסור את פינויים, ולהצריך בדיקה עשרים אמה סביב, אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, כָּל מה שֶׁיָּגַעְתָּ בענין זה לָרִיק יָגַעְתָּ, מאחר שלֹא אָמְרוּ דין שְׁכוּנַת קְבָרוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה מתים שהיו יְדוּעִין מכבר, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה מתים שנמצאו עתה תְּחִילָּה, אך באופן שאין השלשה שוים בענינם, לא נאמר בהם דין זה:

שנינו במשנה: שאדם המוצא מת או שני מתים הקבורים ברשותו, נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן:

ומבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמִי תְּפוּסָה – היכן מצינו בתורה דין זה שיש ליטול מן העפר עם המת, אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר קְרָא (בראשית מז ל) כשציוה יעקב אבינו את יוסף בנו על אופן קבורתו, 'וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם', ותיבת 'ממצרים' מיותרת שהרי שם היו, ועל כן דרשו חכמים שציוהו ואמר, אם יקברוני במצרים דרך עראי, אזי כאשר תוציאני מקברי על מנת לקוברי בארץ ישראל, 'טוֹל עִמִּי מעפר מצרים'. ומכאן יש ללמוד לכל מת שמפנים אותו מקברו שיש ליטול מן העפר עמו.

מוסיפה הגמרא לברר: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה – כמה מן העפר יש ליטול יחד עם המת. פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר [בֶּן פֶּדֶת] (ברבי צדוק), נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ – עפר הרך שסביבות המת, וְבנוסף לכך חוֹפֵר בִּבְתוּלָה – קרקע קשה שלא נחפרה, בעומק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת ונוטל גם עפר זה עם המת.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, וְכַמָּה הוא שִׁיעוּר תְּפוּסָה, פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק נוֹטֵל אֶת הַקֵּיסְמִין – שברי הארון שבו נקבר המת, וְאֶת הַקְּסָסוֹת – רגבי האדמה שתחת המת, וְמחלקן לשלשה חלקים, זוֹרֵק אֶת הַוַּדָּאִין – חלקי הארון ורגבי האדמה שודאי לא נתערב בהם מן המת, וּמֵנִיחַ במקום מוצנע שלא יטמאו בהם עושי טהרות אֶת הַסְּפֵיקוֹת – אלו שיש להסתפק האם נתערב בהם מן המת, וְהַשְּׁאָר - מה שברור לו שהוא מן המת, מה שמצא מן העצמות מִצְטָרֵף לְרוֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, וּלְרוֹבַע עֲצָמוֹת, לענין שיעור טומאת אהל, שאם יש בעצמות שיעור רוב בנין הגוף של המת, או שיש בהם שיעור רובע הקב, הרי הם מטמאים באהל. וכן לִמְלֹא תַּרְוָוד רָקָב – אם יש מן רקבובית המת שיעור מלא תרווד [–כף גדולה], מטמא אף הוא באהל. ומדברי ברייתא זו למדים אנו שאין המפנה את הקבר זקוק ליטול עם המת מן עפר המקום, אלא מה שודאי נתערב בו מן המת, או על כל פנים יש להסתפק בו, אך לא את שאר העפר. ואם כן יש להקשות מכאן על דברי האמורא רבי אלעזר בן פדת הסובר שיש ליטול עם המת אף שיעור עומק שלש אצבעות מן הקרקע הקשה.

מתרצת הגמרא: הוּא – רבי אלעזר בן פדת, דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – כדעת בן עזאי החולק על ברייתא זו. דְּתַנְיָא, וְכַמָּה הוא שִׁיעוּר תְּפוּסָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בן נורי מִשּׁוּם בֶּן עַזַּאי, נוֹטֵל המפנה את הָעָפָר תִּיחוֹחַ שמסביב למת, וְבנוסף לכך, חוֹפֵר בִּבְתוּלָה – קרקע קשה שלא נחפרה, שיעור עומק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת:

שנינו במשנה: שאדם המוצא שלשה מתים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, הרי זו שכונת קברות ונאסר עליו לפנותם, ובנוסף לכך בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ ולהלן עשרים אמה, שמאחר ונמצאו שלשה מתים במקום זה, עלינו לחוש לקברים נוספים:

רש"י

וצריך שיהא בודק ממנו ולהלן עשרים אמה — שהיא כמנין שני מערות והחצר שביניהם. והתם מתרגם לה רב ששת בריה דרב אידי אליבא דרבי שמעון, דאמר פותח בה שתי מערות של שש על שמונה, דחדא מנייהו בנפלי. ואידך מוקים לה כרבנן, דאמרי: שאין אורך המערה אלא ארבע אמות על שש אמות, ותמני סרי הוא דהויין. וקא מוקים לה דחדא מנייהו באלכסונה, והויין להו עשרים. והתם פרישית לכולה מילתא דמתניתין דהכא. **חזר ומצא אחד בתוך עשרים בודק ממנו ולהלן עשרים אמה** — משום דאיכא למימר שכונת קברות היא זו. **שרגלים לדבר** — שהיא שכונת קברות, מדאשכח שלשה בתוך עשרים אמה, שיש בין זה לזה מארבע אמות ועד שמונה, ועכשיו מצא אחד בתוך עשרים. ולא אמרינן אתרמויי איתרמי, דלא נקבר שם אלא אחד. שאילו זה יחידי, אם מצאו מתחילה — היה רשאי לפנותו למקום אחר, ונוטלו ואת תפוסתו. אבל עכשיו שמצא שלשה בתוך עשרים, ואחד בסוף עשרים — יש לומר שהיא שכונת קברות. **גמרא אמר רב יהודה מצא פרט למצוי** — דהא דתנן: מצא שלשה מתים מושכבין כדרכן, דקנו מקומן ויש להן שכונת קברות — פרט למצוי. שאם היה יודע קודם לכן שאחד מהן נקבר לשם — אין זו שכונת קברות, ונוטלן ואת תפוסתן, ומותר לו לפנותן למקום אחר, שלא קנו מקומן. **מת פרט להרוג** — שאם מצא אחד מגוייד, או שלשתן מגויידין — אמרינן דהכי איתרמי, שנהרגו לשם ונקברו שם שלא בבית הקברות, ולא מחזקינן ליה כשכונת קברות, אלא נוטלן ואת תפוסתן. **מושכב פרט ליושב** — שאם מצאן יושבין, הואיל ואין מושכבין כשאר מתים — נוטלן ואת תפוסתן. **כדרכו פרט לראשו מונח לו בין ירכותיו** — שאם מצא אחד מהם ראשו מונח לו בין ירכותיו — אמרינן דהכי איתרמי, שנזרק לשם. **מת שחסר אין לו תפוסה** — שנוטלו בלא תפוסתו. **ולא שכונת קברות** — שאם חסר אחד מאותן שלשה — אין להם שכונת קברות, דלא קנו מקומן. **וכל הני מאי טעמא לא** — הוי שכונת קברות? בשלמא אחד מצוי — דהכי הוא דגמירי, דבעינן שלשה ידועין או שלשה שמצאן תחילה, כדאמרינן לקמן. אלא כי מצאן אחד הרוג, או יושב, או ראשו מונחת לו בין ירכותיו, או חסר, הואיל ושלשתן מצאם תחילה שיש להן שכונת קברות, מאי טעמא? **דילמא גוי הוא** — ואיקבר להכא. וגוי אינו עולה מן המנין, ולא פש להו להכא אלא תרי. ותנן: מצא שנים — נוטלן ואת תפוסתן, משום הכי לא קנו מקומן. **ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה** — דגוים הם שנקברים בכך. וכן אם הן שלשה, ושנים מהן נקברים בעניין הזה — אין להם שכונת קברות. **אחד** — מהללו שלשה מתים ידוע כבר, ושנים מהן שמצאו עכשיו תחילה, או אחד מהן עכשיו תחילה הוא מצוי. **וביקש לעשותן שכונת קברות** — דקנו מקומן. **אלא לשלשה ידועין או לשלשה שמצאן תחילה** — שלא היו ידועין קודם לכן, דהכי הוא דגמירי. אבל באידך גיסא — לא. **ממצרים** — מעפר מצרים טול עמי. **נוטל עפר תיחוח** — שנעשה מחמת הדם שיצא ממנו, ומחמת מוהל שיצא מן המת. **וחופר** — בבתולת קרקע שלש אצבעות, דאמרינן כשיעור שלש אצבעות נבלע בקרקע. **נוטל את הקיסמין** — של נסרים שנעשו מן הארון כשהרקיבו. ואמרי לה — קיסמין של עצי בשמים, כדכתיב באסא בדברי הימים (ב יז) "וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים". **ואת הקפסות** — קוזזות של אדמה שנדבקו מן הדם ומן המוהל, שקורין בלישט"ט בלע"ז. **וזורק את הוודאין** — דבר שהוא ודאי לו שאינו מן המת, שלא יחוש להן משום טומאה. **ומניח את הספיקות** — שיהא מפנן למקום אחד, דחוששין להן משום טומאה. **והשאר** — דברים שהן מן המת, וקיסמין, מצטרפין לרוב בניינו של מת דאהל. **ולרובע עצמות למלא תרווד רקב** — ודקא אמר לעיל בפרק "כהן גדול ונזיר" (נא,א): נקבר בארון של עץ אין לו רקב — הני מילי בעיניה, אבל (לא) לאיצטרופי לאחריני שנקברו ערומים בארון של שיש — מצטרף.

אמר

תוספות

בודק הימנו ולהלן עשרים אמה — בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא קב,א) פריך: עשרים ותרתין הויין, לשתי מערות ששה עשר, וחצר הקבר אמרינן התם: לרבי שמעון ורבנן שש אמה! ומשני: בנפלים, שרגילות הוא בשאחת מן המערות גדולות השניה של נפלים, ולכך בשנית סגי בארבע על שש. ואיכא דמוקי התם למתניתין (דהתם ומתניתין) דהכא כרבנן, דאמרי: תובה של מערה ארבע על שש. ופריך: תמני סרי הויין! ומשני: שבדק מערה ראשונה באלכסון, ולחפש ולבדוק היטב, ומה שהוא מתעקם עולה לשתי אמות.

מצא אחד בסוף עשרים בודק הימנו ולהלן עשרים שרגלים לדבר שאילמלי בתחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו — אבל עתה שמצא כבר שלשה מתים, אף כשמצא אחד יש לחוש לשכונת הקברות, וצריך לבדוק עד עשרים. **מצא** פרט למצוי — פירש רבינו יצחק: שאם היה ידוע — לא יהא נוטלו, כדאמרינן בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מז,ב): [קבר הנמצא — מותר לפנותו], קבר הידוע — אסור לפנותו. והא דאמרינן התם: פינה מקומו טהור, והכא משמע דיש לו תפוסה — אמר רבינו יצחק דהתם לא בתפוסה איירי. דתפוסה היינו לצד הקרקע בעומק, אבל התם בטומאה דרבנן איירי, דמדרבנן מטמינן לתוך כל הקבר לארבע רוחות. אבל רבינו שמואל בן מאיר פירש: פרט למצוי — דהיינו אחד ידוע ושנים בתחילה דבסמוך. וקשיא לשיטתו: דאם כן בחנם נקט "המוצא", דהוא הדין לשלשתן ידועין, דיש לו שכונת קברות.

פרט להרוג — כדאמרינן בסמוך: דמת שחסר אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות.

מת שחסר אין לו שכונת קברות — קשה להבין למה ושמא הלכה למשה מסיני הוא.

גוי הוא — דישראל אין קוברין אותו בענין זה.

אחד ידוע ושנים הוא מוצא עתה בתחילה אין לו שכונת קברות — רבינו שמואל בן מאיר פירש: הלכה למשה מסיני הוא. ורבינו יצחק פירש טעם בדבר: דאין לנו [לומר] שכונת קברות, ובית הקברות היה. הואיל ונקברו שם שלשה מתים, כיון דאחד נודע תחילה, אי איתא דאין דעתו היה לפנותם ולישאם שם [לקברו], כי היכי דידוע לנו האחד — יהיו ידועים לנו אותם שעמו. ולא אמרו שכונת קברות אלא או [לשלשה] ידועים, או לשלשה תחילה. **כמה** שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר — הוא רבי אלעזר בן פדת, שהוא אמורא, נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אצבעות. בירושלמי מפרש שמוהל המת יורד בקרקע עד שלש אצבעות. **מיתיבי** כמה שיעור תפוסה פירש רבי אלעזר ברבי צדוק נוטל את הקיסמין — פירוש: מן הארון של שיש שנכתת. ואת הקסטות — יש אומרים: כמו קוזזות אדמה. וזורק את הוודאים — פירוש: מה שודאי לן שאינו מן המת. ומניח את הספיקות — מה שהוא מסופק אם היו מן המת אם לאו, מניח במקום המוצנע שלא יטמאו עושי טהרות. והשאר — שהוא ברור לו שהוא מן המת. מצטרפין לרוב בנין אם לרוב מנין ולרובע — רובע הקב לטמא באהל. ולמלא תרווד רקב. כמו: יין קוסס (בבא בתרא צז,ב) — מיני קידוחי ובשמים שמשימין בארון. וקשה: דאם כן אין לו רקב, דנעשה גלגלין, מידי דהוה אנקבר בארון עץ! דאף שערו העומד ליגזז איבעיא לן פרק "כהן גדול" (לעיל נא,א) אי נעשה גלגלין. עוד מפרש: קסטות — היינו לשון דבר בלוי, כמו "ופריו יקוסס" (יחזקאל יז). אלמא תפוסה לרבי אלעזר ברבי צדוק אינו זקוק ליטול עפר, דאין לו לחפור בקרקע בתולה, כי אסורה ודאי המת וספיקו.

הוא דאמר כי האי תנא דתניא כמה שיעור תפוסה פירש רבי יוחנן — לאו היינו רבי יוחנן האמורא, אלא רבי יוחנן בן נורי.

אמר

בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, מָצָא אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ וּלְהַלָּן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁרַגְלַיִם לְדָבָר, שֶׁאִילּוּ תְּחִילָּה מְצָאוֹ - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּפוּסָתוֹ. **גְּמָרָא** אָמַר רַב יְהוּדָה: מָצָא - פְּרָט לְמָצוּי, מֵת - פְּרָט לְהָרוּג, מוּשְׁכָּב - פְּרָט לְיוֹשֵׁב, כְּדַרְכּוֹ - פְּרָט לְשֶׁרֹּאשׁוֹ מוּנָּח בֵּין יַרְכוֹתָיו. תָּנֵי עוּלָּא בַּר חֲנִינָא: מֵת שֶׁחָסֵר - אֵין לוֹ תְּפוּסָה, וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. וְכָל הָנֵי, מַאי טַעְמָא לָא? - אָמְרִינַן דִּילְמָא גּוֹי הוּא. מָצָא שְׁנַיִם, רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה, וְרֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה בְּצַד מַרְגְּלוֹתָיו שֶׁל זֶה - אֵין לָהֶן תְּפוּסָה, וְלֹא שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁלֹשָׁה, הָאֶחָד יָדוּעַ וּשְׁנַיִם תְּחִילָּה, אוֹ שְׁנַיִם תְּחִילָּה וּשְׁנַיִם יְדוּעִים - אֵין לָהֶם תְּפוּסָה, וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְשֵׁבָב שֶׁבָּדַק וּמָצָא שְׁנַיִם יְדוּעִין וְאֶחָד תְּחִילָּה, וּבִיקֵּשׁ לַעֲשׂוֹתָן שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: כָּל שֶׁנָּגְעָתָ - לָרִיק נָגַעְתָּ, לֹא אָמְרוּ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת אֶלָּא לִשְׁלֹשָׁה יְדוּעִין, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה תְּחִילָּה. "נוֹטְלָן וְאֶת תְּפוּסָתָן". הֵיכִי דָּמֵי תְּפוּסָה? אֲמַר רַב יְהוּדָה: אָמַר קְרָא "וּנְשָׁאתָנִי מִמִּצְרַיִם" - טוֹל עֲמִי. וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר (בְּרַבִּי צָדוֹק): נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ, וְחוֹפֵר בַּבְּתוּלָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת. מֵיתִיבִי: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? פֵּירַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק: נוֹטֵל אֶת הַקִּיסְמִין וְאֶת הַקְּסָסוֹת, וְזוֹרֵק אֶת הַוּוֹדָאִין, וּמַנִּיחַ אֶת הַסְּפֵקִיקוֹת, וְהַשְּׁאָר מִצְטָרֵף לְרוֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, וּלְרוֹבַע עֲצָמוֹת, לְמִלֹּא תַּרְוֵוד רָקָב! - הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: וְכַמָּה שִׁיעוּר תְּפוּסָה? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם בֶּן עַזַּאי: נוֹטֵל עָפָר תִּיחוֹחַ וְחוֹפֵר בַּבְּתוּלָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת. "בּוֹדֵק הֵימֶנּוּ".

אמר

תוספות

אמר רבא בדק ומצא גם השני ופנה בדק ואשכח, ובדק עוד ומצא שלישי — לא [האי] מפני לגבי שנים, דאיגלאי מילתא שבמתכוון קברוהו כדי (לא) לישראל [שם]. ולא הני תרי מפנה לגבי חד — אין צריך שיפנה שנים ויחזיר לגבי חד, אצל השלישי למקום שהיה בו קבר. ואית דגרסי הכא: ומשוי להו שכונת קברות. פירוש: שיהיה בודק משם ולהלן עשרים אמה.

איכא דאמרי כיון שניתן רשות לפנות — שכבר פינה קודם שידע ששלשה הם, אף השלישי מפנה למקום שירצה, דבאחד לא נתקן שכונת קברות. וקצת קשה: אם הלכה היא, ושמא כל זה מן ההלכה!

ולישוינהו שכונת קברות. ומשני: אמר רבי שמעון בן לקיש: עילא מצאו וטיהרו כל ארץ ישראל, ואין להחזיק טומאה ולהחמיר.

בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי — דלאחד מן הרוחות, מי אמרינן כי היכי דלרוח זה לא מצא — לא יהא זה זקוק לבדוק לשאר הרוחות, מדברוח זו ליבא או לא?

אמר רב משרשיא שכונת קברות — כלומר, שכונת קברות של שלשה שנמצאו כבר — יש לו, אבל לא יצטרך יותר לבדוק. מאי טעמא — עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל. אית דמפרשי: בדק ולא מצא מאי — מהו שיהא לחפור בעומק עד שיגיע לסלע או לבתולה. **כל** ספק נגעים בתחילה עד שלא נזקק לטומאה טהור — דאוקמיה אחזקתיה. ובמסכת נגעים (פרק ה משנה ד) מפרש: כיצד? שנים שבאו אצל כהן, בזה בהרת כגריס ובזה בהרת בסלע לסוף שבוע בזה בסלע ובזה בסלע, ואינו יודע [איזה מהן] פשה טהורה.

משנזקק לטומאה. התם מפרש: כיצד? שנים באו אצל כהן, בזה בסלע ובזה כגריס, לסוף שבוע בזה בסלע ועוד, ובזה [בסלע] ועוד — טמאין. לסוף בזה ובזה בסלע, ואינו יודע איזה מהם כיהה — שניהם טמאים, עד שיחזיק לשניהם להיות כגריס, דכל חד אוקמיה בחזקת טומאה.

מנא הני מילי — דעד שלא נזקק לטומאה ספק נגעים להקל? אמר קרא "לטהרו" (אומר) הואיל דפתח הכתוב בטהרה תחילה.

אי הכי אפילו משנזקק לטומאה נמי — דהא לא איצטריך קרא לעד שלא נזקק לטומאה דתיפוק ליה לאוקמיה אחזקתיה, אלא לנזקק לטומאה. פירוש רבינו תם.

אלא אי איתמר דרב (הונא) אדרבי יהושע איתמר, דמטהר אפילו נזקק לטומאה. אבל מתניתין [דהכא] — נאמר בין נזקק בין לא נזקק, מסברא, דאוקמיה אחזקתיה. **ורבי** יהושע אומר כיהה מאי כיהה כיהה וטיהר ודלמא כיהה וטמא — ותימה: דאם כן היינו תנא קמא! ופירש הרב רבינו יהודה מקורבייל: ודילמא כיהה וטמא — ובא לחלוק על תנא קמא. שתנא קמא [מטמאו] מספק, ורבי יהושע בא לומר שהוא ודאי מצורע. ומשני לך: דכיהה וטיהר לגמרי, דאמר קרא "לטהרו אז לטמאו" הואיל ופתח בטהרה תחילה. לעולם לא נאמרה במצורע אלא טהור גמור או טמא גמור.

בשבעה דרכים בודקין את הזב על שלא נזקק [לזיבה] — כמו בראיה ראשונה או שניה. **במאכל** ובמשתה, במשא ובקפיצה במראה — שראה איש ראשון נזקקין זה לזה. וכן משמע במסכת זבין (פרק ב משנה ב), דפליג רבי יהודה, ואמר: אפילו ראה בהמה חיה ועוף נזקקין זה לזה מדהרהר. **משנזקק** לטומאה — כמו בראיה שלישית לרבנן, פרק "בנות כותים" (נדה לה,א) דמחייבי קרבן. אבל רביעית לרבי אליעזר, ליסתור מה שספר — אין בודקין אותו, דהא "מבשרו" ולא מחמת אונסו לא קאי אלא אשתים לרבנן, או אשלישית לרבי אליעזר.

אונסו כמו מאכל ומשתה. והנך שבע דאמרינן שמרגילין זיבות, טמא משנזקק לטומאה.

ספקו ושכבת זרעו — מפרש בגמרא. **רבי** נחמיה פוטר שרגלים לדבר — דחולה הוא, הואיל והיקל ממה שהיה. איידי דתנא "שרגלים לדבר" נקטיה הכא. **מנא** הני מילי אמר רבי [נתן] דאמר קרא "והזב" את זובו לזכר ולנקבה — "והזב" — ראיה ראשונה, "את זובו" — ראיה שניה, "לזכר ולנקבה" — שלישית, אקשיה רחמנא לנקבה, ונקבה מטמאה באונס. **רבי** אליעזר אומר בשלישית בודקין אותו ברביעית אין בודקין אותו — מאי טעמא דרבי אלעזר דלית ליה דרשה דאמרינן, אלא באתים קמיפלגי, רבי אליעזר דריש: "הזב" — חדא, "את" — תרתי, "זובו" — תלתא, ברביעית אקשייה לנקבה. ובפרק "בנות כותים" (נדה לה,א) מפרש ליה התלמוד טפי.

אמר

אָמַר רָבָא: בָּדַק וּפִנָּה, בָּדַק וּפִנָּה, בָּדַק וְאַשְׁכַּח - לָא הַאי מִפְּנֵי לֵיהּ גַּבֵּי הָנָךְ תְּרֵי, וְלָא הָנֵי תְּרֵי לְגַבֵּי הַאי חַד. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֲמַר רָבָא: כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְפַנּוֹת - מְפַנֶּה לְהוֹן. - וְלִישְׁוִינְהוּ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת! - אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: עֵילָא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בָּדַק מֵעֲשָׂרִים אַמָּה וְלֹא מָצָא, מַאי? אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה אָמַר רַב: שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. - מַאי טַעְמָא? - אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: עֵילָא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **משנה** כָּל סְפֵק נְגָעִים בַּתְּחִילָּה טָהוֹר - עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטוּמְאָה. מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה - סְפֵקוֹ טָמֵא. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָמַר קְרָא "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ", הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה. - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה נַמִּי סְפֵקוֹ טָהוֹר! - אֶלָּא, כִּי אִיתְּמַר דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב - אַהָא אִיתְּמַר: אִם בַּהֲרַת קָדְמָה לְשַׂעֲר לָבָן - טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת - טָהוֹר. סְפֵק - טָמֵא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: כֵּיהָה. מַאי כֵּיהָה? אָמַר רַב יְהוּדָה: כֵּיהָה וְטָהוֹר. - וְדִילְמָא כֵּיהָה וְטָמֵא? - אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָמַר קְרָא "לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ" - הוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה. **משנה** בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לַזִּיבָה: בְּמַאֲכָל, וּבְמִשְׁתֶּה, בְּמַשָּׂא, וּבִקְפִיצָה, וּבְחוֹלִי, וּבְמַרְאֶה, וּבְהִירְהוּר. מִשֶּׁנִּזְקַק לַזִּיבָה - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. אוֹנְסוֹ, וּסְפֵיקוֹ, וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ - טְמֵאִים, שֶׁרְגָלִים לַדָּבָר. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵירוֹ וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה וְהֵקֵל מִמַּה שֶּׁהָיָה, לְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וּמֵת - חַיָּיב, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: פָּטוּר, שֶׁרְגָלִים לַדָּבָר. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי. אָמַר רַבִּי נָתָן: אָמַר קְרָא "וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ" - לְרִאיָּה שְׁלִישִׁית אִיתְּקַשׁ לְנֹקֵיבָה. וְהָתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּשְּׁלִישִׁית - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, בְּרְבִיעִית - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ! - אֶלָּא בְּאֲתִים קְמִיפַּלְגִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּרִישׁ אֲתִים וְרַבָּנַן לָא דָּרְשִׁי אֲתִים. "אוֹנְסוֹ וּסְפֵיקוֹ".

רש"י

אמר רבא בדק ופנה — בדק ומצא מת ופינהו ממקומו, כדתנן: נוטלו ואת תפוסתו. **בדק ופנה** — נמי לשני, כדתנן: מצא שנים נוטלן ואת תפוסתן. ולבתר הכי בדק ואשכח, שמצא שלישי — לא מפני ליה גבי הנך קמאי. **ולא הנך תרי** — מפני להון גבי חד. דמחזקינן בשכונת קברות. **הכי גרסינן: אמר רבא כיון שניתנה רשות לפנותן מפני להו ולישוינהו שכונת קברות אמר ריש לקיש עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל בדק מעשרים אמה ולא מצא מאי אמר רב מנשיא בר ירמיה אמר רב ששת שכונת קברות** — ותהי פירושו: אמר רבא: כיון שניתנה רשות לפנות להן כשמצא את השנים, כדתנן: מצא שנים — נוטלן ואת תפוסתן, מפני להו להאי שלישי. ואמאי מפני להו? לישוינהו שכונת קברות, שיחזורו למקומן ויחזיקו לאותו מקום כאילו עדיין יש שם מערות אחרות סביבותיו, ולא יכנסו עושי טהרות לשם, כדי שלא יאהילו על הטומאה! **אמר ריש לקיש עילא** — כלומר, כשניתנה רשות לפנות בשלא מצא אלא אחד ושנים, כי הדר ומצא להך שלישי — מפני להו גבייהו, כדי לטהר את המקום הזה, שלא להחזיקו שיש מערות סביבותיה, שיהו כהנים ועושי פסח מותרים להלך לשם. **קתני בודק ממנו ולהלן ואם בדק ולא מצא מאי** — מי אמרינן: כיון דלא מצא אלא הנך שלש — אתרמויי אתרמו דאיתקבור להכא, ולא קנו מקומן, או דלמא כיון דשלש הן — מחזקינן ליה בשכונת קברות, ואסור לפנותן. **אמר רב מנשיא אמר רב הרי זה שכונת קברות מאי טעמא אמר ריש לקיש עילא מצאו וטיהרו את ארץ ישראל** — צלע של מתים מצאו, דמתרגמינן (בראשית ב): צלע = עילא. **וטהרו את ארץ ישראל** — כלומר, אף על פי שאין כאן אלא הללו שלשה קברים — אמרינן: זו היא שכונת קברות של עיר, ושאר סביבות העיר טהור. הכי גרסינן: ספק טמא רבי יהושע אומר כיהה. **משנה בשבעה דרכים בודקים הזב עד שלא נזקק לטומאה** — עד שלא ראה שתי ראיות. **באכילה ובשתיה** — מחמת רוב אכילה ושתיה. הדרכים האמורים כאן מביאים האדם לידי זיבה. **ובמראה** — שראה שד או דבר אחר, ונפחד מחמתו. והוי אונס, ואמר מר (נדה לה,א): "מבשרו" — ולא מחמת אונסו. **משנזקק לזיבה** — שכבר ראה ריאה — שוב אין בודקין אותו. **שרגלים לדבר** — שלא בא מחמת אונסו, אלא מחמת זיבה ממש. **אונסו וספיקו ושכבת זרעו** — הכל טמאים מחמת זיבה, דאי אפשר להם בלא צחצוחי זיבה. **ורבי נחמיה פוטר שרגלים לדבר** — שלא בא מחמת הבאה, הואיל ומתחילה היקל ממה שהיה. **גמרא מנא הני מילי** — דמשנזקק לטומאת זיבה שוב אין בודקין אותו. **אמר רבי נתן אמר קרא "והזב את זובו** — לזכר ולנקבה" אחר שאמר הכתוב שתי זיבות "זב זובו". הקיש הכתוב זכר לנקבה לראיה שלישית, לומר לך: מה נקבה דלא כתיב בה "מבשרה", ואפילו מאונסה הויא טמאה — אף זכר, כיון שראה שתי פעמים שנזקק לטומאת שבעה, אפילו ראה את השלישית באונס, כיון דחזא שתי פעמים שלא באונס — הוי טמא, ומייתי קרבן. **רבי אליעזר אומר בשלישית בודקין אותו** — מפני הקרבן, שאם ראה שתי ראיות מחמת זיבות ואת השלישית באונס — אינו מביא קרבן. **ברביעית אין בודקין אותו** — כלומר, כיון שראה שלש שלא באונס, וראה את הרביעית בתוך ימי ספרו, ואפילו אם היא באונס — אין בודקין אותו אם מחמת אונסו היא, אלא סותרין את הכל, כדמפרש במסכת נדה בפרק "בנות כותים" (לה,א). **רבי אליעזר דריש אתים** — "הזב" — חדא, "את" — תרתי, "זובו" — תלתא, ולרביעית איתקש לנקיבה, דמטמאה אפילו באונס.

לא

אָמַר רָבָא, אדם שבָּדַק ומצא מת הקבור בחצירו, **וּפִנָּה** אותו משם, כדין המוצא מת יחידי שרשאי הוא לפנותו, ושוב בָּדַק בחצירו, ומצא מת נוסף בסמוך לראשון, **וּפִנָּה** אף אותו, ולאחר מכן בָּדַק שוב **וְאַשְׁכַּח** – ומצא מת שלישי, ואילו היה מוצא מתחילה את שלשתם יחד, היה נאסר עליו לפנותם ממקומם כדין שכונת קברות, ואף היה עליו לחוש לקברים נוספים במקום זה, אמנם מאחר שכבר פינה בהיתר את השנים הראשונים, הדין הוא שלא **הַאי מִפַּנֵּי לֵיהּ נַבֵּי הָנָךְ תְּרֵי** – אינו רשאי עתה לפנות את השלישי אצל השנים הראשונים, שהרי נתברר שנקבר במקום זה בקביעות, **וְלָא הָנֵי תְּרֵי לְנַבֵּי הַאי חַד** – וכן אינו מחויב להחזיר את השנים שפינה כבר למקומם הראשון, שהרי בשעה שפינם לא ידע שישנו מת שלישי, ורשאי היה לפנותם..

הגמרא מביאה לשון אחר בדברי רבא: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי, אָמַר רָבָא, כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ רְשׁוּת לְפַנּוֹת** את השנים הראשונים, שהרי בשעה שפינם לא ידע שישנו מת שלישי, **מְפַנֶּה לְהוֹן** – רשאי הוא לפנות עתה אף את המת השלישי, מפני שעתה נותר במקום זה מת יחידי, ואין דין שכונת קברות במת אחד..

מקשה הגמרא: **וְלִישַׁוְּינְהוּ** – נחזיק מקום קברים אלו **כִּשְׁכוּנַת קְבָרוֹת**, כיון שנתברר שכן הוא, שהיו כאן שלושה מתים, ולמה מותר לו לפנות את השלישי. מתרצת הגמרא: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, עֵילָּא** – סיבה מועטת **מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ** את **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**, שמאחר שרצו חכמים לטהרה מטומאה, לצורך טהרת כהנים ועושי טהרות, הקלו באופן זה:

נתבאר במשנה, שאדם המוצא בחצירו שלשה מתים בשטח שבין ארבע לשמונה אמות, נאסר עליו לפנותם, ואף מוטל עליו לבדוק ולחפש אחר קברים נוספים בעשרים אמה שמסביב למתים שנמצאו: מבררת הגמרא: **בָּדַק מֵעֶשְׂרִים אַמָּה וְלֹא מָצָא, מַאי**, האם אומרים שנתברר הדבר שלא היה במקום זה בית קברות, ואף השלשה שנמצאו נקברו שם באקראי, שהרי אין דרך לקבור שלשה מתים בלבד בבית קברות, וממילא יהא רשאי לפנותם למקום אחר, או שאף באופן זה, כיון שהם שלשה יש להם דין שכונת קברות ואסור לפנותם..

פושטת הגמרא: **אָמַר רַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה אָמַר רַב**, דין שלשת מתים אלו כדין **שְׁכוּנַת קְבָרוֹת** ואסור לפנותם, אף שלא נמצאו קברים נוספים מסביבם. (**מַאי טַעְמָא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ עֵילָּא מָצְאוּ וְטִיהֲרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**):

משנה

כָּל סָפֵק נְגָעִים שהתעורר על אדם **בַּתְּחִילָּה** – כשעדיין הוא בחזקת טהרה, יש להעמידו על החזקה וספיקו **טָהוֹר**. והיינו **עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטוּמְאָה** – באופן שלא היה בו נגע עד עתה, וגם עכשיו עדיין לא החליט הכהן שהוא טמא. אך **מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה** – לאחר שכבר היה בו נגע ונטמא, והתעורר ספק אם נטמא בנגע נוסף, **סְפֵקוֹ טָמֵא**, שיש להעמידו בחזקת טומאה:

גמרא

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין המקור לדין המשנה, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר קְרָא** (ויקרא יג נט) לגבי טומאת נגעים, **'לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ', הוֹאִיל וּפָתַח [בּוֹ] הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה**, שבכך שהזכיר הכתוב את הטהרה קודם לטומאה, יש ללמוד מכאן לחזר אחר טהרת הנגעים, ועל כן ספיקם טהור.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי אֲפִילּוּ מִשֶּׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה** והוא בחזקת טומאה, **נַמִּי** יהיה הדין שספֵקוֹ **טָהוֹר**, שהרי כאשר הוא בחזקת טהרה אין אנו זקוקים ללמוד מן הפסוק שטהור הוא, ומוכרחים לומר שהלימוד מן הפסוק הוא שאף כאשר עומד האדם בחזקת טומאה יש לטהרו בספק נגעים.

אֶלָּא כִּי אִיתְּמַר למימרא **דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַחָא אִיתְּמַר** – לא על משנתנו נאמר אלא על ענין זה, ששנינו במשנה (נגעים פ"ד מי"א) לגבי נגע בהרת, שסימן הטומאה שלו שיש בו שער לבן, **שֶׁאִם בַּהֶרֶת קָדְמָה לְשֵׂעָר לָבָן** שצמח רק אחר כך, **טָמֵא, וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת**, שתחילה צמחו בגופו שתי שערות לבנות, ולאחר מכן הופיעה שם הבהרת, **טָהוֹר** הוא. **סָפֵק** מה קדם, **טָמֵא. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר 'כֵּיהָה'**. מבררת הגמרא: **מַאי כֵּיהָה, אָמַר רַב יְהוּדָה, כֵּיהָה וְטָהוֹר** – נגע זה דינו כנגע שנתכהה מראהו, שטהור הוא. מבררת הגמרא: **וְדִילְמָא כֵּיהָה וְטָמֵא**, כלומר, מנין לרבי יהושע לטהר נגע זה, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר קְרָא 'לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ', וְהוֹאִיל וּפָתַח בּוֹ הַכָּתוּב בְּטָהֳרָה תְּחִילָּה** למדים אנו לטהר ספיקות בעניני נגעים, ועל כן מטהר רבי יהושע ספק זה. ועל דברים אלו אמר רב יהודה מה שאמר, ולא לענין משנתנו:

משנה

כְּשֶׁבָּעָה דְּרָכִים [–דברים] **בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב** אם אין ראייתו ראיית אונס, **עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה** – כל זמן שעדיין אין דין זב עליו, דהיינו, שראה עד עתה ראיה אחת בלבד, ועתה רואה הוא ראיה נוספת שבה הוא נעשה זב, ובראיה זו יש לבדוק שמא אנוס הוא, ולא יחולו עליו דיני הזב, ואלו הן שבעה הדברים, **בְּמַאֲכָל וּבְמַשְׁקֶה** – אם אכל ושתה יתר על המידה, או שאכל ושתה אפילו מעט מדברים הגורמים לזיבה, **בְּמַשָּׂא** – אם נשא משא כבד, **וּבִקְפִיצָה** – אם קפץ קפיצה גדולה, **וּבְחוֹלִי** – אם ישנה איזו מחלה הגורמת לו לראיית זוב, **וּבְמַרְאֶה** – אם ראה אשה אף שלא הרהר בה, **וּבַהִרְהוּר** – אם הרהר בה, אף שלא ראה. ואם נתברר שקדמו אחד מדברים אלו קודם שראה ראיה שניה של זוב, אין חלים עליו דיני זב.אך **מִשֶּׁנִּזְקַק לְזִיבָה** – אם כבר ראה ראיית זוב שתי פעמים בלא אונס, וחלו עליו דיני טומאת הזב, ולאחר מכן ראה בשלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** לדעת אם ראיה זו היתה באונס או לא, שכן הדין הוא שאפילו ראה **לְאוֹנְסוֹ**, כגון שקדמו לראיה השלישית אחד משבעת הדברים האמורים, **וּסְפֵיקוֹ** – כשיש ספק האם נעשה זב או לא, **וְשַׁכְּבַת זֶרַע** לענין שתטמא את הנושא אותה, כל אלו **טְמֵאִים** כדין זב ודאי. והטעם הוא משום **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** – שראיית זיבה היא, שכיון שכבר ראה שתי ראיות ונעשה זב, יש לתלות אף את שאר ראיותיו מחמת זוב ולא מחמת סיבות אחרות.

המשנה מבארת ענין נוסף שמצינו בו את סברת 'רגלים לדבר': **הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ** ונחלה מחמת מכה זו, **וַאֲמָרוּהוּ** – שיערו הרופאים שסופו **לָמוּת**ה מחמת מכה זו, **וְלְאַחַר** מכן **הֵקֵל** חליו **מִמַּה שֶּׁהָיָה** קודם לכן, ושבו ואמדוהו לחיים, **וּלְאַחַר מִכָּאן** שוב **הִכְבִּיד** חוליו **וּמֵת, חַיָּיב** המכה מיתה אם מזיד היה, מאחר שיש לתלות שמת מחמת המכה. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, פָּטוּר** המכה, **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** שלא מת מחמת מכתו, שהרי כבר הקל החולי ואמדוהו לחיים, אלא דבר אחר גרם לו למות:

גמרא

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שלאחר שנעשה זב בראיה שניה, מתחייב הוא קרבן בראיה שלישית אף כשראה באונס, **אָמַר רַבִּי נָתָן, אָמַר קְרָא** (ויקרא טו לג) **'וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה'**, ודרשו חכמים, שמאחר ובפסוק זה כתובה פעמיים תיבת 'זב', ולאחר מכן כתוב 'לזכר ולנקבה', יש ללמוד שבראיה ראשונה ושניה חלוק דין הזכר שאינו מטמא באונס מדין הנקבה המטמאה אף באונס, אך **לְגַבֵּי רְאִיָּה שְׁלִישִׁית אִיתְּקַשׁ** זכר **לְנַקֵּבָה**, וכשם שהנקבה נעשית

המשך בעמוד 62

אָמַר רָבָא, לֹא תֵּימָא סָפֵק חֲזָא סָפֵק לֹא חֲזָא – אל תאמר שהמשנה עוסקת באדם שנסתפק האם ראה ראיית זוב או לא, מאחר שבאופן זה ודאי ספיקו טהור אף לאחר שהוחזק כזב, **אֶלָּא** המשנה עוסקת באדם **שוַדַּאי חֲזָא** – ודאי ראה ראיית זוב, רק **שסָפֵק** אם **מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע סָפֵק מֵחֲמַת רְאִיָּיה** – שמסתפק אם הזוב שראה היתה מעורבת בשכבת זרע, ובאופן כזה אינו סותר את מנין הימים הנקיים שמנה עד עתה, או שלא היתה מעורבת בה, וראייה זו סותרת את מנין ימי הטהרה שמנה, **שכֵּיוָן שֶׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה** וכבר הוחזק כזב, **סְפֵיקוֹ טָמֵא:**

שנינו במשנה: שלאחר שהוחזק כזב בשתי ראיות אף **שִׁכְבַת זַרְעוֹ טְמֵאָה** היא:

מבררת הגמרא: **לְמַאי** – לגבי איזו טומאה נידונית שכבת זרעו של זב כטמאה. **אִילֵימָא** לְענין טומאת **מַגָּע**, שמטמאת את כל הנוגע בה, פשוט הוא, **מִי גָּרַע מִשִּׁכְבַת זֶרַע דְּטָהוֹר** המטמאת היא את הנוגע בה. **אֶלָּא** בהכרח כוונת המשנה לומר **שזַרְעוֹ שֶׁל זָב מְטַמֵּא** אף **בְּמַשָּׂא**, שמאחר שהוחזק כזב, מטמאת שכבת זרעו אף את הנושא אותה ואינו נוגע בה, בעוד ששכבת זרעו של אדם טהור אינה מטמאת אלא את הנוגע בה.

דוחה הגמרא: **מַאן שָׁמַעְתְּ לְהָא דְּאָמַר** – מיהו הסובר **ששִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, אִילֵימָא הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר שִׁכְבַת זַרְעוֹ שֶׁל זָב אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ** לשכבת זרעו **בְּלֹא** שתהא מעורבת **בצִיחְצוּחֵי** [–טיפות] **זִיבָה**, ועל כן מטמאת במשא כדין טיפה של זוב, הרי **אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא אָמַר** שמטמאת במשא **אֶלָּא מִשּׁוּם צִיחְצוּחֵי זִיבָה** המעורבים בה, **אֲבָל בְּעֵינֵיהּ** – כמות שהיא, **לֹא אָמַר** שתטמא, ומלשון המשנה משמע שטמאה מחמת עצמה, אף כאשר אינה מעורבת בטיפות זוב.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**, מה שהמשנה אומרת ששכבת זרעו טמא הכוונה לרואה זיבה אחרי קרי, **לוֹמַר שֶׁאֵין תּוֹלִין בָּהּ**, בשכבת זרעו, את ראיית הזוב. שאף ששנינו במסכת זבים (פ"ב מ"ג) שהרואה ראיית זוב בתוך עשרים וארבע שעות לאחר ראיית קרי, אין ראייה זו מטמאתו בזיבה, דין זה הוא דווקא עד שלא נזקק לזיבה, אך לאחר שהוחזק כזב ומטמא אף באונס, יש לטמאותו אף כשראה זוב לאחר ראיית קרי.

הגמרא מבארת את דברי רב אדא בר אהבה: **סָבַר רַב פָּפָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר** – שטעם הדבר משום **דאַיְידֵי חוּלְשָׁא הוּא דְּחָזֵי** – אגב חולשתו ראה, כלומר נידונת היא כראיית אונס, שהרי נחלש גופו בראיית הקרי. וכיון שזהו הטעם, לכן לאחר שהוחזק בטומאה, שראה זיבה פעמיים, שמטמאתו אפילו ראייה באונס, אף זוב לאחר קרי מטמא.

אָמַר לֵיהּ רָבָא, וְהָתְנַן שם במשנה המטהרת ראיית זוב לאחר ראיית קרי, שלא נאמר דין זה אלא בישראל שראה קרי ולאחר מכן זוב, אבל **גֵּר** שֶׁראה קרי כשהיה גוי **ונִתְגַּיֵּיר, מְטַמֵּא מִיָּד בְּזִיבָה**, ואין ראיית הקרי שראה קודם שנתגייר מטהרת את ראיית הזוב שראה לאחר שנתגייר. (**אמר ליה**) [**וְאַמַּאי הָא**] **אֵין לְךָ חוֹלִי גָּדוֹל מִזֶּה.** כלומר, אם הטעם שאין זיבה מטמאת לאחר ראיית קרי, מאחר שנידון הוא כאנוס עקב חולשת גופו, מה מקום יש לחלק בזה בין אם ראה הקרי כשהיה גוי או לאחר שנתגייר, הרי אף אם ראה הקרי קודם שנתגייר נחלש גופו, וכשראה הזיבה לאחר שנתגייר יש לדונו כאנוס. אלא בהכרח צריך לומר שהטעם שאין זוב שאחר קרי מטמא אינו משום חולשת הגוף, אלא גזירת הכתוב היא, ולא נאמר דין זה אלא במי שהיה ישראל בשעת ראיית הקרי, ולא בגוי שנתגייר לאחר מכן. וממילא אף אין מקום לחלק בדין זה בין אם הוחזק כבר כזב או לא, אלא לעולם אין לטמאות ראיית זוב לאחר ראיית קרי.

אֶלָּא על כרחך צריך לומר שבאה המשנה לומר ששכבת זרעו מטמא במשא, ומה שהקשנו לעיל מיהו הסובר כן, תשובה לדבר **שתַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו בזה תנאים, **דְּתַנְיָא, שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא כָּל מֵעֵת לְעֵת** – אם ראה קרי בתוך עשרים וארבע שעות משעת ראיית הזוב, נידון הקרי כזוב שכל הנושאו מטמא במשא, **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אין לטמא הקרי כזוב, אלא באופן שראה הקרי **ביוֹמוֹ** – באותו יום שבו ראה הזיבה, והיינו שסוברים ששכבת זרעו של הזב מטמאת במשא [אלא שנחלקו אם כל מעת לעת או רק ביומו], ושלא כדברי רבי יהושע הסובר שאינה טמאה אלא מחמת צחצוחי זיבה.

הגמרא מבארת במה נחלקו תנא קמא ורבי יוסי: **בְּמַאי קָמִיפְלְגֵי, בְּדִשְׁמוּאֵל** – ביישוב הסתירה שהקשה שמואל, **דִּשְׁמוּאֵל רָמֵי** – הקשה, **כְּתִיב** (דברים כג יא) **'כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה'**, פתח הפסוק בתיבות 'אשר לא יהיה טהור', ומשמע שכבר קודם המקרה לילה היה טמא, והוא באופן שנטמא בזיבה, ולאחר מכן שב ונטמא בקרי, ובא הכתוב ללמד שקרי הבא לאחר זיבה מטמא במשא כזיבה. ומאחר שתיבת 'לילה' מיותרת, יש ללמוד מכך שרק בלילה שלאחר הזוב יש לקרי דין זוב ומטמא במשא. **וּמאידך כְּתִיב** בפסוק שלאחריו (שם כג יב) **'לִפְנוֹת עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם'**, ומשמע שעד שיפנה היום עדיין יש לטמא את הקרי כזוב, והיינו בשיעור מעת לעת מזמן ראיית הזוב. **מַאן דְּאָמַר** שמטמא כל **מֵעֵת לְעֵת, דָּיֵיק מִן** הכתוב **'לִפְנוֹת עֶרֶב'**, ומן הכתוב השני לומד הוא ענין אחר, **וְאִידָךְ** – רבי יוסי הסובר שמטמא רק ביומו, **דָּיֵיק** מן הכתוב **'מִקְּרֵה לָיְלָה'**.

מקשה הגמרא: **וּמַאן דְּאָמַר מִלִּפְנוֹת עֶרֶב הָכְתִיב 'מִקְּרֵה לָיְלָה'** ומה ילמד הימנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ, אוֹרְחָא דְּקֶרִי לְמַתְיָא בְּלֵילְיָא** – אין כוונת הכתוב שטמא הוא רק בלילה, אלא דבר הכתוב בהוה שדרך הקרי לבוא בלילה:

משנה זו דנה אם שמואל הנביא היה נזיר:

נָזִיר הָיָה שְׁמוּאֵל הנביא, **כְּדִבְרֵי** – כך הם דברי **רַבִּי נְהוֹרַאי, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' א יא) בתפילת חנה, שנדרה שאם יוולד לה בן תקדיש אותו לה' **'וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, שהרי **נֶאֱמַר** (שופטים יג ה) בְּנבואת המלאך לאם **שִׁמְשׁוֹן**, **'כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, **וְנֶאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל 'וּמוֹרָה לא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ'**, ויש ללמוד זה מזה, **מַה 'מוֹרָה' הָאֲמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן** הכוונה שלא יעלה תער על ראשו, כלומר שיהא **נָזִיר**, שהרי המשך הפסוק הוא **'כִּי נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן הַבָּטֶן'**, **אַף מוֹרָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁמוּאֵל** הכוונה שלא יעלה תער על ראשו, אלא יהא **נָזִיר**.

אָמַר לו **רַבִּי יוֹסֵי** לרבי נהוראי, **וַהֲלֹא אֵין** ביאור תיבת **'מוֹרָה'** לענין שלא יעלה תער על ראשו, **אֶלָּא** הכוונה בזה למורא **שֶׁל בָּשָׂר וָדָם**, שהתפללה חנה על בנה העתיד להוולד שלא יפחד משום אדם, אלא מה' לבדו.

אָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (שמואל א' טז ב) כאשר שלחו הקב"ה לשמואל למשוח את דוד למלך על ישראל, **'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגַנִי'**, ומוכח מכך **שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָא שֶׁל בָּשָׂר וָדָם**, שהרי פחד משאול, ואם כן, אי אפשר לפרש את תיבת 'מורה' אלא לענין שלא יעלה תער על ראשו, כלומר שיהא נזיר:

אָמַר לֵיהּ רַב לְחִיָּיא בְּרֵיהּ

גם ביציאת מצרים היו נסים, אותות ומופתים, ועד לאופן דגאה גאה, מכל-מקום לא היה אז עניין הראיה, ורק לעתיד-לבוא יהיה אראנו נפלאות

ממאמר שבת פרשת צו, ה'תשכ"ח

רש"י

לא תימא — דהאי ספיקו דאמר שמטמא, דקא בעי למימר ספק חזא ספק לא חזא, דמשום הכי לא מוקמינן עליה טומאה לא לענין חיוב קרבן ולא לענין סתירה אם בבר התחיל למנות ימי ספרו, כדכתיב "וספר לו שבעת ימים לטהרתו". אלא ודאי חזא, ומיהו ספק מחמת שכבת זרע. **מי גרע** — שכבת זרע דזב משכבת זרע דטהור, דטמא במגע, כדאמר מר (נדה מג,ב): "ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע" (ויקרא כב) "או" — לרבות את הנוגע. **אלא אמר רב אדא בר אהבה** — מאי הא דקאמר דשכבת זרעו טמא — לומר שאין תולין בה, דלאחר שנזקק לטומאה אם ראה קרי וראה זיבה — אין אותה זיבה כקרי, כי ההיא דתנן במסכת זבין (פרק ב משנה ג): הרואה קרי — אינו מטמא בזיבה כל מעת לעת. **סבר רב פפא** קמיה **דרבא לטימר** — היינו טעמא דאין תולין את הזיבה בשכבת זרע — דאמרינן: איידי חולשא שנחלש מזיבה ראשונה, שכבר נזקק לטומאת זיבה — חזא נמי להך זיבה, ולא מחמת קרי. אבל היכא דלא נזקק לטומאה, וראה קרי — היינו טעמא דתלינן את הזיבה בקרי, ואינו מטמא כל מעת לעת — משום דלאו על ידי חולשא הוא דחזא, דהא אבתי לא נזקק לזיבה. **אמר ליה רבא והא תנן** — במסכת זבין: גוי שראה קרי ונתגייר — מטמא בזיבה מיד. ותני עלה בברייתא: (גוי שראה קרי ונתגייר — מטמא בזיבה מיד) במה דברים אמורים — בזמן שנתגייר מהול. והא הכא דליכא חולשא, ואפילו הכי לא תלינן את הזיבה בקרי, והוי טמא מיד! אמר ליה: כיון דמקבל עליו עול מצות — אין לך חולי גדול מזה. ולא חולי ממש קאמר, דאי חולי ממש — לא הוי מטמא בזיבה, שזו אחד משבע דרכים שבודקין בהן את הזב ששנינו במשנתינו. אלא מחמת חולשא בעלמא הוא דחזא, שכן זיבה באה מבשר מת, ולא מחמת קרי. **אלא תנאי היא** — אדלעיל קאי. דהא דדחינן לעיל: מאן שמעת ליה דקאמר שכבת זרעו מטמא במשא רבי יהושע היא, ואמר עלה: ואפילו רבי יהושע לא אמר אלא מחמת זיבה — איכא תנאי אחריני דאמרי דליכא טעמא משום ציחצוחי זיבה, אלא שכך גזירת הכתוב. דתניא: שכבת זרע של זב מטמא מעת לעת לאחר שראה זיבה מטמא במשא. **רבי יוסי אומר יומו בלבד** — שראה בו זיבה, אם ראה קרי — תולין את הקרי בזיבה, ומטמא במשא אותו היום בלבד, אבל מכאן ולהבא — לא. ולאו משום דסבירא ליה דאי אפשר בלא ציחצוחי זיבה, אלא שכך גזירת הכתוב. ובכי האי דשמואל קמיפלגי. דשמואל רמי: כתיב "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה ורחץ במים את כל בשרו", אלמא מדשני בדיבוריה — שמע מינה דבטומאת קרי קאמר. **מאן דאמר כל מעת לעת** — מטמא שכבת זרע של זב, דדייק מ"לפנות ערב", דמשמע שני ערבים. "לפנות" — חד ערב משמע, כדכתיב "כי פנה היום" (ירמיהו ו), והאי דכתיב "ערב" — היינו נמי ערב אחרינא, והוי משמע דכתיב ביה מערב ועד ערב, לומר לך: מערב ועד ערב מטמא שכבת זרע של זב במשא. דהכי נמי תניא לה בסיפרא: "והיה לפנות ערב ירחץ במים" — מלמד שהקרי פוטר בזיבה מעת לעת. **ואידך דייק מ"מקרה לילה"** — דמשמע: עד לילה מטמא במשא כי זיבה, דהיינו יומו. **אורחיה דקרי דאתיא בלילא** — כשמהרהר על משכבו, ודבר הכתוב בהווה. **משנה כדברי רבי נהוראי. מה מורה האמורה בשמשון נזיר** — דכתיב "כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן" (שופטים יג).

גמרא

תוספות

אמר רבא לא תימא ספק חזא ספק לא חזא אלא ודאי חזא ספק מחמת זרע ספק מחמת ראיה וכיון דנזקק לטומאה ספקו טמא — פירש רבינו יצחק: כדאמרינן בפרק "המפלת" (נדה כב,א): זיבה דפתיכא ביה שכבת זרע — לא סתרה אלא יום אחד, זיבה דלא פתיכא ביה שכבת זרע — סתרה שבעה. ורבא מיירי כגון שבדק עצמו ומצא שכבת זרע וגם זיבה על הבגד, ולא נודע אם באה הזיבה לבדה והשכבת זרע לבד ויסתור שבע, או פתך בה זיבה, שבאו יחד, ולא יסתור רק יום אחד.

ושכבת זרע למאי אילימא למגע — דמשנזקק לטומאה יטמא לשכבת זרע במגע. פשיטא, מי גרע משכבת זרע דטהור בעלמא, ואפילו לא נזקק נמי! אלא למשא, דשכבת זרע דטהור בעלמא אינו מטמא במשא, וכשנזקק לטומאה — מטמא במשא.

אילימא האי תנא דתניא כו' אפילו רבי יהושע לא קאמר אלא בצחצוחי זיבה אבל בעיניה לא — ושכבת זרע דמתניתין משמע דאף בעיניה.

אלא אמר רב אדא בר אהבה לומר שאין תולין בה. דבמסכת זבין (פרק ב משנה ג) תנן: הרואה קרי — [אינו מטמא בזיבה] כל מעת לעת. שהקרי פוטר זיבה הבא לאחריה כל מעת לעת. אבל משנזקק לטומאה — אז לא תפטור השכבת זרע את הזיבה הבא אחריה.

סבר רב פפא קמיה דרבא לממר איידי חולשא הוא דחזא — כלומר, להכי אמרינן דקרי פוטר זיבה הבא אחריו כל מעת לעת —דאיכא למיחש שמא מחמת חלישות נתרוקן מן השכבת זרע הוא דחזא, וקרי כאן: "מבשרו" — ולא מחמת אונסו. אבל משנזקק לטומאה אונס — לא פוטר. והיינו נמי טעמא דרב אדא בר אהבה. **אמר** ליה רבא [והא תנן] גר שנתגייר מטמא בזיבה [מיד] — הכי גרסינן: ואמאי? הא אין לך חולי גדול מזה. פירש רבינו יצחק: גר שראה קרי קודם שנתגייר, ונתגייר וראה זיבה — מטמא בזיבה, ולא תפטור קרי את הזיבה. ואם כדברי רב אדא ורב פפא, דטעמא דקרי פוטר בזיבה הבא אחריו משום חולשא — גבי גר נמי נימא הכי, דאין לך חולי גדול מזה, דכי הייכי דבדקינן אותו — לפטור בקרי, דמה לי קרי שראה כשהוא גוי, מה לי שראה כשהוא ישראל! **אלא** תנאי [היא] — כלומר דרב אדא ורב פפא ליתא. דודאי טעמא דקרי לאו משום חולשא, אלא משום גזירת הכתוב. דדרשינן בספרי: "והיה לפנות ערב ירחץ במים" — מלמד שהקרי פוטר זיבה כל מעת לעת. ולכך לא שנא נזקק ולא שנא לא נזקק, אמרינן דקרי פוטר זיבה הבאה אחריו מעת לעת. ושכבת זרע דמתניתין לאו בזיבה איירי, כדאמר רב אדא בר אהבה, אלא כדאמר מעיקרא — למשא. והני תנאי של זב דאמרי דקרי של זב מטמא במשא מעת לעת — כלומר, כשראה קרי תוך מעת לעת שראה בזיבה. **רבי** יוסי אומר כו' — ואם תאמר: ולייתי מתניתין דמסכת כלים (פרק א משנה ג): למעלה מהם רוקו של זב ושכבת זרעו שמטמא במשא. ובפרק "כיצד הרגל" (בבא קמא כה,א) מייתי לה! [ויש לומר]: שרגלים לדבר דמתניתין מיירי דוקא שכבת זרע שרואה סמוך לזיבות, (והתם בעי לאתויי שיטמא במשא כל שבעה). **כמאי** קמיפלגי בדשמואל דשמואל רמי כתיב כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור — שהוא זב מקרה לילה, כלומר שאם ראה קרי תוך (היום) אחר שראה הזיבה טמאה משאו לקרי. וכתיב "לפנות ערב" — אף אחר שפנה הערב, והיינו עד מעת לעת, וכדדרשינן נמי בספרי כדפרישית לעיל, דמשמע מעת לעת. מאן דאמר מעת לעת דייק מ"לפנות ערב", ומאן דאמר יומו — דייק מ"לילה". ואידך, הא דכתיב לילה — משום דאורחיה דקרי למיתיא בלילה. ונראה לומר דאידך דורש "לפנות ערב" כדדרשינן בסיפרי, דקרי פוטר זיבה של אחריה כל מעת לעת. **מה** מורה האמור בשמשון נזיר — דכתיב "נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן".

חטוף

1 אֲמַר רָבָא: לָא תֵּימָא סָפֵק חָזָא סָפֵק לָא חָזָא. אֶלָּא
2 וַדַּאי חָזָא, סָפֵק מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע סָפֵק מֵחֲמַת
3 רְאִיָּיה, כֵּיוָן שֶׁנִּזְקַק לְטוּמְאָה - סְפֵיקוֹ טָמֵא. "שִׁכְבַת
4 זַרְעוֹ טְמֵאָה". לְמַאי? אִילֵימָא לְמַגָּע, מִי גָּרַע מִשִּׁכְבַת
5 זֶרַע דְּטָהוֹר? אֶלָּא זַרְעוֹ שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא. מַאן
6 שָׁמְעַתְּ לֵהּ דְּאָמַר שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא?
7 אִילֵימָא הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת
8 זַרְעוֹ שֶׁל זָב אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר:
9 מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לֵהּ בְּלֹא צִיחְצוּחֵי
10 זִיבָה. אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לָא אֲמַר אֶלָּא מִשּׁוּם צִיחְצוּחֵי
11 זִיבָה, אֲבָל בְּעֵינֵיהּ - לָא אֲמַר! אֶלָּא אָמַר רַב אַדָּא
12 בַּר אַהֲבָה: לוֹמַר שֶׁאֵין תּוֹלִין בָּהּ. סְבַר רַב פַּפָּא
13 קַמֵּיהּ דְּרָבָא לְמֵימַר: אַיְּדֵי חוּלְשָׁא הוּא דַּחֲזֵי. - אֲמַר
14 לֵיהּ רָבָא: וְהָתְנַן, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - מְטַמֵּא מִיָּד בְּזִיבָה!
15 - אֲמַר לֵיהּ: אֵין לְךָ חוֹלִי גָּדוֹל מִזֶּה. אֶלָּא, תַּנָּאֵי
16 הִיא. דְּתַנְיָא: שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל זָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא כָּל
17 מֵעַת לְעַת, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי -
18 בְּדִשְׁמוּאֵל. דִּשְׁמוּאֵל רָמֵי: כְּתִיב "כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ
19 אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לַיְלָה" וּכְתִיב "לִפְנוֹת
20 עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם"; מַאן דְּאָמַר מֵעַת לְעַת - דָּייֵק
21 מִ"לִפְנוֹת עֶרֶב", וְאִידָךְ דָּייֵק "מִקְּרֵה לַיְלָה". וּמַאן
22 דְּאָמַר מִ"לִפְנוֹת עֶרֶב", הָכְתִיב "מִקְּרֵה לַיְלָה"! -
23 אָמַר לְךָ: אוֹרְחָא דְּקָרֵי לְמַתְיָא בְּלֵילְיָא. **מִשְׁנָה** נָזִיר
24 הָיָה שְׁמוּאֵל, כְּדִבְרֵי רַבִּי נְהוֹרַאי, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמוֹרָה לֹא
25 יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ"; נֶאֱמַר בְּשִׁמְשׁוֹן "וּמוֹרָה" וְנֶאֱמַר
26 בְּשְׁמוּאֵל "וּמוֹרָה", מַה מּוֹרָה הָאֲמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן -
27 נָזִיר, אַף מּוֹרָה הָאֲמוּרָה בְּשְׁמוּאֵל - נָזִיר. אָמַר רַבִּי
28 יוֹסֵי: וַהֲלֹא אֵין מּוֹרָה אֶלָּא שֵׁעָר בָּשָׂר וָדָם! - אָמַר לֵיהּ
29 רַבִּי נְהוֹרַאי: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ
30 אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי" - שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָא
31 שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. **גְּמָרָא** אֲמַר לֵיהּ רַב לְחִיָּיא בְּרֵיהּ:

חטוף

תוספות

חטוף — מהר לברך שתהא זריז ונשכר. **גוליירין** מתגרין וגבורים מנצחין — הפרשים הבאים אחרי כן, ושם נצחון המלחמה על הפרשים הגומרין.

אחד המברך ואחד העונה אמן — נוטל שכר, אלא שממהרין למברך תחילה ליתן שכר, ולהכי אמרינן ליה חטוף וברוך.

רש"י

גמרא חטוף — חטוף כוס של ברכה וברוך ברכת זימון, שתהא מקיים לברך על הכוס ברכת זימון. **השמים כך הוא** — בשבועה, על שם "וירם ימינו אל השמים וישבע בחי העולם" (דניאל יב). כך הוא, שהעונה אמן גדול מן המברך. **ותדע** — שהוא כך. **שהרי** גוליירין — חלשין, מתגרין במלחמה תחלה, ואחר כך גבורים באין ונוצחין. אף כאן, העונה אמן בא לאחר המברך, ומנצח. לומר שהעונה אמן משובח מן המברך. **תנאי היא** — דאיכא למאן דאמר דעונה אמן משובח מן המברך, ואית דאמר שהמברך משובח. **אחד העונה ואחד המברך במשמע** — דקרא שנאמר (תהלים לד) "גדלו לה' אתי" — ברכה, "ונרוממה שמו יחדיו" — אמן. **אלא שממהרין** למברך תחילה — ליתן שכר.

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

חֲטוֹף וּבְרִיךְ. וְכֵן אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַבָּה בְּרֵיהּ: חֲטוֹף וּבְרִיךְ. - לְמֵימְרָא דִּמְבָרֵךְ עֲדִיף? וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גָּדוֹל הָעוֹנֶה "אָמֵן" יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ. וְאָמַר לוֹ רַבִּי גְּהוֹרַאי: הַשָּׁמַיִם! כָּךְ הוּא. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי גּוּלְיָירִים מִתְגָּרִין בַּמִּלְחָמָה וְגִבּוֹרִים נוֹצְחִין! - תִּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: אֶחָד הַמְבָרֵךְ וְאֶחָד הָעוֹנֶה "אָמֵן" בְּמַשְׁמַע, אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין לַמְבָרֵךְ תְּחִילָּה. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ".

הדרן עלך הגוים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

אגרות קודש

ב"ה, י"ג ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הנהלת אגודת חב"ד באה"ק ת"ו
ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מפני הסדר מאשר הנני עוה"פ קבלת מכתביהם מו' תשרי, כ"ה חשון, י"ז כסלו ו' שבט וכ"ה אדר.

ב) בנוגע לשאלתם במפעלות בשטח טהרת המשפחה, הנה א) יקחו על הוצאתם תשלום תקון מקוה אחת של מרכז טהרת המשפחה המתנהלת ע"י הרב הלפרין, ומובן שצריכה להיות באופן שתתאים לתקנות כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, ויתדברו בזה עם המרכז הנ"ל שיהי' התקון על שמו אבל בידם לפרסם שזהו על הוצאות אגו"ח, כי כן הי' המדובר עם הרב ברזל שי' שהציע לפני את כל ענין זה.

ג) נוסף ע"ז ישנה מקוה שאודותה כתב אלי הרה"ח דאברוסקין שי' מחיפה וכותב שפונה אלי בהצעתם, והתקון דורש סכום של ק"ן לא"י לפ"ע, וא"כ לדעתי גם זה נכון.

וע"פ הנ"ל שיהי' כדרישת תקנת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע.

ד) כנראה שהמבקרים פסקו את פעולתם, ואיני יודע ממי היא המניעה, וכותב הנני להמבקרים ביחוד ולהמוסדות ביחוד, שכוונתי בזה שיבקרו בפועל ולא לבד בהכתרתם בשם זה בלבד, ובמילא הצעתי בביקורם בתקפה כאז כן היום ות"ח בעד הביאור בזה.

בברכה לחג הפסח כשר ושמח המחכה לבשו"ט.

לסיבה לא הספיק הזמן קודם החג שיחתום כ"ק אדמו"ר שליט"א את המכתב, ומפני קדושת המועד, הנני חותם בשמו.

המזכיר
א. קווינט

בכל פעם שמוטל על אחד הנוכחים לברך, כגון בכוס של ברכת המזון, **חֲטוֹף וּבָרֵיךְ** – הזדרז להיות אתה המברך, כדי לקיים המצוה. **וְכֵן אָמַר** לֵיהּ **רַב הוּנָא** לְרַבָּה בְּרֵיהּ, **חֲטוֹף וּבָרֵיךְ**. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם נכון לומר **דִּמְבָרֵךְ עָדִיף** מן העונה אמן על הברכה, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר גָּדוֹל** שכרו של **הָעוֹנֶה אָמֵן יוֹתֵר מִן הַמְּבָרֵךְ, וְאָמַר לוֹ רַבִּי נְחוֹרַאי** לרבי יוסי, **הַשָּׁמַיִם** – נשבע אני שכָּךְ **הוּא** הדבר, שהעונה אמן גדול מן המברך, **תֵּדַע** – ראיה לדבר, **שֶׁהֲרֵי הַגּוּלְיָירִים** – החיילים הפשוטים והחלשים, **מִתְגָּרִין בַּמִּלְחָמָה** תחילה, **וְהַגִּבּוֹרִים** הבאים אחריהם, הפרשים, **נוֹצְחִין** את המלחמה, ושם הנצחון נקרא עליהם, ואף לגבי ברכות כן הוא הדבר, שהמברך הוא המתחיל במצוה, והעונה אמן שגומר את המצוה חשוב יותר מן המברך, ומדוע אמרו האמוראים לבניהם שיהיו הם המברכים. מתרצת הגמרא: **תַּנָּאֵי הִיא** – נחלקו תנאים מי עדיף, המברך או העונה, שבברייתא זו אכן שנינו שגדול העונה אמן מן המברך, אך מצינו תנא בברייתא הסובר להיפך, **דְּתַנְיָא** בברייתא הדורשת את הכתוב (תהלים לד ד) 'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו', ואומרת **שֶׁאֶחָד הַמְּבָרֵךְ וְאֶחָד הָעוֹנֶה אָמֵן כְּמַשְׁמָע** – שניהם נכללים בפסוק זה, 'גדלו לה' אתי' היינו המברך, 'ונרוממה שמו יחדיו' היינו העונה אמן, ושניהם חשובים הם, **אֶלָּא שֶׁמְּמַהֲרִין** ליתן שכר מן השמים **לַמְּבָרֵךְ תְּחִילָּה** – לפני העונה אמן. ונמצא שלדעת תנא זה ישנה עדיפות למברך על פני העונה אמן, ורב הונא סברו כתנא זה. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים הם שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נד יג) 'וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ', ודרשו חכמים 'אל תקרי בניך אלא בוניך', שתלמידי החכמים שהם בוני העולם מרבים הם שלום בעולם:

הדרן עלך הכותים אין להם נזירות וסליקא לה מסכת נזיר

אגרות קודש

ב"ה, י"ג ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר צבי שי'

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מא' צו, בו כותב ע"ד הסתדרותו ועסקו באה"ק ת"ו, ובטח אף שאין מזכיר עד"ז במכתבו, משתתף הוא מזמן לזמן בהתועדות חסידית, ואשר זהו מענינים שאין להם תחליף בפעולה אחרת, וכמבואר בכמה משיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר בטח ראה אותם.

מסרתי הפ"ש שלו לאמי הרבנית שליט"א, ונעם לה להודע ע"ד הקורות אותו, כי זוכרת היא היטב את כל משפחתו, וגם סיפרה לי כמה מאורעות בהנוגע אליו בעצמו.

רואה אני שעוסק הוא במו"ל, ובטח משתמש בהזדמנות זו להרבות אור התורה והיהדות, באה"ק ת"ו, וכידוע פתגם הצמח צדק אשר מלה הבאה בדפוס זהו לדורי דורות, ובמילא מובן הזכות והאחריות שעל המו"ל.

כבקשתו הנה כשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אזכירו ואת ב"ב שיחיו להמצטרך להם.

ולקראת ימי החג הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה הנני בזה להביע ברכתי לחג הפסח כשר ושמח.

ולקיום היעוד המקווה, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, בגאולתינו האמיתית והשלימה, בימיו ובימינו ע"י משיח צדקנו.

בברכת החג.

נ"ב: במענה על שאלתו. הנה מעונין אני בכל עניני דפוס שיש להם איזה שייכות ליהודים ויהדות, וכבר נהגו רבים ששולחים להספרי' שלי מכל הנדפס על ידם או היו"ל על ידם, ואף שאין אצלי קופה להוצאה ע"ז, אבל הספרי' שלי מחליפה למי שרוצה בזה על הספרים הוצאת קה"ת, ובטח ראה רשימת הוצאות קה"ת, כי ישנם כמה קטלוגים אצל אנ"ש באה"ק ת"ו.

המקנא לאשתו - פרק ראשון

אשה שקינא לה בעלה, דהיינו שאמר לה אל תתיחדי עם פלוני, ונסתרה, דהיינו שעברה על ציוויו והתיחדה עמו – היא הנקראת סוטה, ואסורה לבעלה מן התורה כדין אשת איש שזינתה, אלא אם כן תיבדק כסדר הכתוב בפרשה ויוכח שלא נבעלה לאותו פלוני. סדר בדיקתה הוא, שמביאה בעלה לבית המקדש, ובית דין הגדול משקים אותה מים מאררים, אם מתייסרת באיסורים משונים ומתה – סימן הדבר שנבעלה לו, ואם לא היו מזיקים לה המים – סימן הדבר שטהורה היא ולא נבעלה לו, וחוזרת לבעלה ואף הייתה מתברכת בבנים זכרים. אם האשה מודה שנבעלה, אין משקים אותה, אלא מגרשה ומפסידה כתובתה כדין אשת איש שזינתה. וכן אם אמרה האשה שאינה רוצה להיבדק, או שאמר האיש שאינו רוצה שתיבדק, אינה שותה. ובמקרים אלו ודומיהם שאין משקים אותה, חייב הבעל לגרשה, ואף לאחר שתתגרש או ימות בעלה אסורה על הבועל, וכן אינה אוכלת בתרומה, כדין אשת איש שזינתה.

משנה. בעל **הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ** ואומר לה אל תתייחדי עם איש פלוני, והיא עברה על ציוויו והתיחדה עמו מרצון, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** אינה נאסרת על בעלה כדין סוטה וכן אינו משקה אותה את המים המאררים, אלא אם כן **מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם** – ציווה עליה בפני שני עדים כשרים והעידו שציווה עליה בפניהם. אך אין צריך שיעידו שנים שהתיחדה עם אותו פלוני, אלא **וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד** – אף אם העיד עד אחד שהתיחדה עמו **אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ** – או שהבעל עצמו אומר שראה שהתיחדה עמו – הרי היא סוטה, שאסורה לבעלה ומשקים אותה את המים המאררים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** חולק **ואוֹמֵר** שאינה נחשבת סוטה להיאסר על בעלה ולהשקותה את המים המאררים – אלא אם כן **מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם** – שהעידו שנים שציוה עליה בפניהם שלא להתיחד עם אותו פלוני, **וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם** – וכן שהעידו שנים שהתיחדה עמו בפניהם.

כאמור, אין האשה נחשבת סוטה אלא אם כן קינא לה בעלה ועברה על ציוויו. דנה המשנה **כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ** – מהו הציווי שמצווה עליה, אם **אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי**, אין זה נחשב קינוי, ואף שעברה על ציוויו **וְדִבְּרָה עִמּוֹ**, ואפילו אם התיחדה עם אותו פלוני **עֲדַיִין הִיא מוּתֶּרֶת לְבֵיתָהּ** – לשמש עם בעלה, **וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה** אם היא אשת כהן. אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני, והיא עברה על ציוויו **וּנִכְנְסָה עִמּוֹ** – עם אותו פלוני **לְבֵית הַסֵּתֶר** – מקום מסתור, **וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ** באותו מקום **כְּדֵי טוּמְאָה** – זמן של העראה, **אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ** – לשמש עם בעלה, **וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה** אם בעלה כהן, כדין אשת איש שזינתה, כל זמן שלא השקה אותה והוכח שהיא טהורה. **וְאִם** לפני שהספיק להשקותה **מֵת** הבעל בלא בנים, שאסורה להינשא בלא יבום או חליצה, **חוֹלֶצֶת** לאחי בעלה, אך **וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת**, ובגמרא יתבאר טעם הדבר.

גמרא. שואלת הגמרא, **מִכְּדִי תַּנָּא מִנָּזִיר סָלִיק** – הרי התנא סיים לעסוק במסכת נזיר, **מַאי תָּנָא דְּקָא תָּנָא סוֹטָה** – איזה דבר שנה התנא בנזיר שדומה לסוטה שלכך הסמיך לה את מסכת סוטה. עונה הגמרא, **כִּדְרַבִּי** – על פי דברי רבי, **דְּתַנְיָא רַבִּי אוֹמֵר לָמָּה נִסְמְכָה** בתורה **פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה**, כדי ללמדך **ולוֹמַר לָךְ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ** – בניוולה, **יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן** – יקבל על עצמו נזירות ויאסר בשתיית יין שמביא את האדם לידי קלות ראש, שקלות הראש היא אשר גרמה לסוטה לחטוא. ומטעם זה סמך גם התנא את מסכת סוטה למסכת נזיר. שואלת הגמרא, אם כן **וְלִיתְנֵי** תחילה מסכת **סוֹטָה וַהֲדַר לִיתְנֵי** מסכת **נָזִיר** כפי סדר פרשיות התורה. עונה הגמרא, סדר המסכתות בסדר נשים נקבע כך משום **שאַיְידֵי דְּתָנָא** מאחר ששנה את מסכת **כְּתוּבּוֹת וְתָנָא** בה את פרק **הַמַּדִּיר** שעוסק בעניני נדרים, **תָּנָא** סמוך לו את מסכת **נְדָרִים, וְאַיְידֵי דְּתָנָא** את מסכת **נְדָרִים, תָּנָא** סמוך לו את מסכת **נָזִיר** משום **דְּדָמֵי לִנְדָרִים** – שנזירות חלה על ידי נדר שמקבל על עצמו. **וְקָתָנֵי** את מסכת **סוֹטָה** סמוך למסכת נזיר, **כִּדְרַבִּי** – ללמדך שכל הרואה סוטה בקילקולה יזיר עצמו מן היין.

מדייקת הגמרא מלשון התנא שאמר **הַמְּקַנֵּא** לאשתו, ולא אמר – רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים, **שדִּיעֲבַד אֵין לְכַתְּחִילָּה לֹא** – לכתחילה אין ראוי שיקנא בעל לאשתו, ופרשת סוטה נאמרה באופן שעבר על האיסור וקינא לה, **שקָסָבַר תַּנָּא דִּידָן שאָסוּר לְקַנְאוֹת** – כיון שהקינוי גורם לריב בין הבעל לאשה על שחושד בה.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, כִּי הֲוָה פָּתַח רֵישׁ לָקִישׁ בְּסוֹטָה – לדרוש בפרשת סוטה, **אָמַר הָכִי, אֵין מְזַוְּוגִין לוֹ לְאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו** – צנועה לצדיק ופרוצה לרשע. **שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים** למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם" הרי שמתאימים לאדם את סביבתו על פי מעשיו. **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְקָשִׁין לְזַוְּוגָן** – איש לאשה **כִּקְרִיעַת יַם סוּף** אשר נשתנו בה סדרי בראשית, **שֶׁנֶּאֱמַר "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה** – מושיב את האיש ואשה שחיו ביחידות בתוך אותו בית, **ומוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת"** – והוציא את ישראל שהיו אסורים במצרים, בזמן שכשר וטוב ללכת, בחודש ניסן שהוא לא חם ולא קר, הרי שהוקש זיווג איש ואשה לקריעת ים סוף. מקשה הגמרא על ריש לקיש, **אֵינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד** הזכר, **בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי, בַּיִת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי, שָׂדֶה פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי** – ומבואר שאין הזיווג נקבע לפי מעשיהם, שהרי לא ניתן לדעת בשעת יצירת האדם האם יהיה צדיק או רשע. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שאמר רבי יהודה בשם רב שארבעים יום קודם יצירת הוולד נקבע הזיווג משמים, זהו **בְּזִוֻּג רִאשׁוֹן** שהוא לפי מזל, **וְהָא** – מה שאמר ריש לקיש שנקבע הזיווג צדיק לצנועה ורשע לפרוצה, זהו **בְּזִוֻּג שֵׁנִי** שהוא לפי מעשיהם.

שנינו במשנה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ'** רבי יהושע אומר וכו'. מדייקת הגמרא, **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי** רבי אליעזר ורבי יהושע אם צריך שני עדים או שדי בעד אחד, **אֶלָּא בְּקִינּוּי וּסְתִירָה** – שלדעת רבי אליעזר צריך להביא שני עדים רק על הקינוי, ולדעת רבי יהושע צריך להביא שני עדים גם על הסתירה, **אֲבָל בְּטוּמְאָה** – אם העידו שנים על הקינוי ועל הסתירה, ובא עד אחד והעיד שנבעלה לאותו פלוני כשהתיחדה עמו, כולם מודים שה**עֵד אֶחָד מְהֵימָן** – ואין בודקים אותה במים המאררים, אלא יוצאת בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל, שהרי לא נחלקו בכך. **וּתְנַן נַמִּי** – וכן מפורש במשנה לקמן, **עֵד אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רָאִיתִי שֶׁנִּיטְמֵאת** - שנבעלה לאותו פלוני כשהתיחדה עמו, **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה** את המים המאררים, משום שמאמינים לעד שאכן זינתה. שואלת הגמרא, **מִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָלָן דִּמְהֵימָן עֵד אֶחָד** – מהו המקור בתורה שנאמן עד אחד לומר שזינתה. עונה הגמרא לפי מה ששנינו בברייתא **דְּתָנוּ רַבָּנָן** נאמר לגבי אשה שקינא לה בעלה ונסתרה "והיא נטמאה **וְעֵד אֵין בָּהּ"** – ואף שנכתב 'עד' בלשון יחיד, **בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר** – כוונת הפסוק שאין שני עדים שראו שנבעלה, **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּאֶחָד** – שמא נפרש שאין אפילו עד אחד שנבעלה, אין לומר כן, **שתַּלְמוּד לוֹמַר** - שהרי נאמר בתורה **"לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ** לכל עוון ולכל חטאת",

רש"י

המקנא לְאִשְׁתּוֹ. לִשְׁנָא דִּקְרָא נָקַט, וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ (כַּמִּקְבָּר ה). וּלְקַמָּן בגמ' מְפָרֵשׁ מַאי לְשׁוֹן קִנּוּי, וּבְמַתְנִיתִין מְפָרֵשׁ כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ, אוֹמֵר לָהּ אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי: **מְקַנֵּא לָהּ ע"פ שְׁנַיִם.** אִם בָּא לְהַשְׁקוֹתָהּ צָרִיךְ לְהָבִיא שְׁנֵי עֵדִים שֶׁאָמַר לָהּ בִּפְנֵיהֶם אַל תִּסָּתְרִי עִמּוֹ, וְאִם לֹא קִנֵּא לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עָלָיו בִּסְתִירָתָהּ וְאֵינוֹ מַשְׁקֶה: **וּמַשְׁקֶה ע"פ עֵד אֶחָד אוֹ ע"פ עַצְמוֹ.** וַאֲפִלּוּ אֵין עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה, אֶלָּא עֵד אֶחָד אוֹ הוּא עַצְמוֹ אוֹמֵר רְאִיתִיהָ שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁקִּנֵּאתִי לָהּ, נֶאֱסֶרֶת בִּסְתִירָה עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה. וּלְקַמָּן יַלְפִינָן מִקְּרָאֵי שֶׁסְּתִירָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ עָלָיו מִסָּפֵק: **ר' יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר.** צָרִיךְ ב' עֵדִים אַף לִסְתִירָתָהּ: **וְדִבְּרָה עִמּוֹ.** שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם סֵתֶר: **עֲדַיִן [הִיא] מֻתֶּרֶת לְבֵיתָהּ.** לְשַׁמֵּשׁ עִם בַּעֲלָהּ: **וּמֻתֶּרֶת בִּתְרוּמָה.** אִם אֵשֶׁת כֹּהֵן הִיא: **כְּדֵי טֻמְאָה.** כְּדֵי הַעֲרָאָה: **אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ.** מִסָּפֵק כִּדְיַלְפִינָן לְקַמָּן (קַף כח.) שְׁלֹשָׁה וְנִטְמְאָה אֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה, וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה, תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה, אֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל, וְאֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לַבּוֹעֵל אִם יָמוּת בַּעֲלָהּ אוֹ יְגָרְשֶׁנָּה, וְאֶחָד שֶׁאֲסוּרָה לִתְרוּמָה: **וְאִם מֵת.** קֹדֶם שֶׁהִשְׁקָה וְאֵין לוֹ בָּנִים וְהִיא זְקוּקָה לְיָבָם: **חוֹלֶצֶת.** לִנָּשֵׂא לַשּׁוּק וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּבַגְּמָרָא יָלִיף לָהּ: גמ' **מִכְּדֵי תַּנָּא מִנָּזִיר קָא סָלִיק.** כֵּן סֵדֶר הַמִּשְׁנָה, סוֹטָה אַחַר נָזִיר: **מַאי תָּנָא דְּתָנָא סוֹטָה.** מַאי תָּנָא בִּנְזִירוּת דְּדָמֵי לְסוֹטָה דְּתָנָא סוֹטָה בַּתְרָהּ: **בְּקִלְקוּלָהּ.** בְּנִוּלָהּ וּבְבִשְׁתָּהּ שֶׁמְּנַוְּלִין אוֹתָהּ כִּדְקָתָנֵי מַתְנִי' (לְקַמָּן קַף ז:) קוֹשֵׁר חֶבֶל לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ: **יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן.** שֶׁהַיַּיִן מֵבִיא לִידֵי קַלּוּת רֹאשׁ וְהוּא גָּרַם לָהּ: **וְלִיתְנֵי סוֹטָה וַהֲדַר נָזִיר.** שֶׁכָּךְ הִיא סְמִיכַת פָּרָשְׁתַּיְיהוּ: **וְתָנָא הַמַּדִּיר.** פֶּרֶק הוּא בִּכְתֻבּוֹת הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאַיְּדֵי דְּאַיְּירֵי בִּנְדָרִים תָּנָא נְדָרִים אַחַר כְּתֻבּוֹת, וְאַיְּדֵי דְּתָנָא נְדָרִים תָּנָא נָזִיר בַּתְרָהּ, שֶׁאַף הַנְּזִירוּת בָּאָה עַל יְדֵי נֶדֶר, וַהֲדַר תָּנָא סוֹטָה בַּתְרָהּ: **לְכַתְּחִלָּה לֹא.** מִדְּלֹא תָּנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא אָדָם לְאִשְׁתּוֹ עַל פִּי שְׁנַיִם: **אָסוּר לְקַנְאוֹת.** שֶׁמֵּבִיא עַצְמוֹ לִידֵי תָּגָר וְאֶת אִשְׁתּוֹ לִידֵי נִוּוּל וַאֲפִי' הִיא טְהוֹרָה: **כִּי [הֲוָה] פָּתַח.** כְּשֶׁהָיָה בָּא לִדְרוֹשׁ בְּפָרָשַׁת סוֹטָה: **מְזַוְּגִין אִשָּׁה לְפִי מַעֲשָׂיו.** צְנוּעָה לְצַדִּיק וּפְרוּצָה לְרָשָׁע: **כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים.** לֹא יִזְדַּוֵּג מֶמְשֶׁלֶת רֶשַׁע בְּגוֹרַל צַדִּיק: **וְקָשִׁין.** לִפְנֵי הַמָּקוֹם: **לְזַוְּגָם.** הָנַךְ דִּלְפִי מַעֲשָׂיו: **כִּקְרִיעַת יַם סוּף.** שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית: **מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה.** אָדָם יָחִיד וְאִשָּׁה יְחִידָה, וְהוּא מְזַוְּגָם יַחַד וּמְיַשֵּׁב מֵהֶם בַּיִת: **מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת.** הוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ כָּשֵׁר, לֹא חַמָּה וְלֹא צִינָה, מַקִּישׁ זוּוּג יְחִידִים לִיצִיאַת מִצְרַיִם: **אֵינִי.** מִי הֲוֵי זוּוּג לְפִי רֶשַׁע וּזְכוּת, וְהָא מִקֹּדֶם יְצִירָתָם שֶׁאֵין נוֹדַע רִשְׁעוֹ וּזְכוּתוֹ מִכְרִיזִין אֶת זוּגוֹ, וְאִם תֹּאמַר הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם כִּדְאָמַר בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (קַף טז:) מַלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן נוֹטֵל טִפָּה וּמְבִיאָהּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאוֹמֵר לְפָנָיו, טִפָּה זוֹ מַה תְּהֵא עָלֶיהָ, גִּבּוֹר אוֹ חַלָּשׁ, חָכָם אוֹ טִפֵּשׁ, עָשִׁיר אוֹ עָנִי. אֲבָל צַדִּיק וְרָשָׁע לֹא קָאָמַר לֵיהּ, דְּאֵין זֶה בִּידֵי שָׁמַיִם: **זוּג רִאשׁוֹן.** לְפִי הַמַּזָּל: **זוּג שֵׁנִי.** לְפִי מַעֲשָׂיו, וְקָשֶׁה לְזַוְּגָן לְפִי שֶׁאֵינָהּ בַּת זוּגוֹ: **עַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי אֶלָּא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה.** כְּלוֹמַר עַד כָּאן לֹא שָׁמַעְנוּ מִפְּלוּגְתַּיְיהוּ דְּבָעִינָן שְׁנֵי עֵדִים אֶלָּא בְּקִנּוּי לְר"א וּבִסְתִירָה לְר' יְהוֹשֻׁעַ: **אֲבָל בְּטֻמְאָה.** אִם יֵשׁ עֵדִים בְּקִנּוּי וּסְתִירָה וְיֵשׁ עַד אֶחָד שֶׁקִּלְקְלָה בִּסְתִירָתָהּ נֶאֱמָן וְאֵינָהּ שׁוֹתָה אֶלָּא יוֹצְאָה בְּלֹא כְּתֻבָּה וַאֲסוּרָה לַבַּעַל וְלַבּוֹעֵל וְלִתְרוּמָה: **שֶׁנִּטְמֵאת.** בְּאוֹתָהּ סְתִירָה: **מְנָלָן דִּמְהֵימָן עַד אֶחָד.** בְּטֻמְאָה שֶׁל סְתִירָה אַחַר קִנּוּי: **וְעַד אֵין בָּהּ בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר.** וְקָאָמַר עֵדִים שְׁנַיִם אֵין בְּטֻמְאָה זוֹ אֶלָּא עַד א', וּקְרָא בְּטֻמְאָה קָמִשְׁתָּעִי, וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע, וְעֵדִים שְׁנַיִם אֵין בָּהּ אֶלָּא א', וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה לֹא נֶאֱנָסָה, וּמִמֵּילָא שַׁמְעִינָן דִּמְהֵימָן מִדִּכְתִיב וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה, לְהַחְמִיר עָלֶיהָ בָּא הַכָּתוּב לְדוּנָהּ כִּמְזִידָה, וּמֵרֵישָׁא דִּקְרָא נַמֵּי שָׁמַעְתָּ דִּמְהֵימָן דְּקָאָמַר וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ, וְאֵין מֵעִיד בְּדָבָר אֶלָּא זֶה. וּלְקַמָּן (קַף ג.) מְפָרֵשׁ דְּהַאי קְרָא בָּתַר קִנּוּי כְּתִיב, דִּכְתִיב בַּתְרֵיהּ וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְגוֹ' וְדַרְשִׁינָן לֵיהּ לְקַמָּן שֶׁכְּבָר עָבַר: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֶחָד.** דְּקָאָמַר קְרָא דַּאֲפִלּוּ עַד אֶחָד אֵין בָּהּ. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ אֶלָּא בְּמַאי מִתַּסְּרָא דְּקָאָמַר קְרָא וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה, אַלְמָא פְּשִׁיטָא דְּנִטְמֵאת מִדִּמְהַדַּר בָּתַר אֹנֶס וְרָצוֹן: **ת"ל לֹא יָקוּם עַד א' וְגוֹ'.** מֵהַאי קְרָא שַׁמְעִינָן דְּכָל עַד הָאָמוּר בַּתּוֹרָה שְׁנַיִם הֵם כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזִיל:

ממשמע

הַמְקַנֵּא

לְאִשְׁתּוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקֶה עַל פִּי שְׁנַיִם. כֵּיצַד מְקַנֵּא לָהּ, אוֹמֵר לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אַל תְּדַבְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי וְדִבְּרָה עִמּוֹ, עֲדַיִין הִיא מוּתֶּרֶת לְבֵיתָהּ וּמוּתֶּרֶת לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה. נִכְנְסָה עִמּוֹ לְבֵית הַסֵּתֶר וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ כְּדֵי טוּמְאָה, אֲסוּרָה לְבֵיתָהּ וַאֲסוּרָה לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה, וְאִם מֵת חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת: **גְּמָרָא** מִכְּדֵי תַּנָּא מִנָּזִיר סָלִיק מַאי תָּנָא דְּקָא תָּנָא סוֹטָה, כִּדְרַבִּי דְּתַנְיָא רַבִּי אוֹמֵר לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה לוֹמַר לָךְ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן. וְלִיתְנֵי סוֹטָה וַהֲדַר לִיתְנֵי נָזִיר, אַיְּידֵי דְּתָנָא כְּתוּבּוֹת וְתָנָא הַמַּדִּיר תָּנָא נְדָרִים, וְאַיְּידֵי דְּתָנָא נְדָרִים תָּנָא נָזִיר דְּדָמֵי לִנְדָרִים וְקָתָנֵי סוֹטָה כִּדְרַבִּי. הַמְקַנֵּא דִּיעֲבַד אֵין לְכַתְּחִילָּה לֹא, קָסָבַר תַּנָּא דִּידָן אָסוּר לְקַנְאוֹת. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק כִּי הֲוָה פָּתַח רֵישׁ לָקִישׁ בְּסוֹטָה אָמַר הָכִי, אֵין מְזַוְּוגִין לוֹ לְאָדָם אִשָּׁה אֶלָּא לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְקָשִׁין לְזַוְּוגָן כִּקְרִיעַת יַם סוּף שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת. אֵינִי, וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַרְבָּעִים יוֹם קוֹדֶם יְצִירַת הַוָּלָד בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת בַּת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי בַּיִת פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי. לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּזִוֻּג רִאשׁוֹן הָא בְּזִוֻּג שֵׁנִי: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ': עַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי אֶלָּא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה אֲבָל בְּטוּמְאָה עַד אֶחָד מְהֵימָן וּתְנַן נַמִּי עַד אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי רָאִיתִי שֶׁנִּיטְמֵאת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. מִדְּאוֹרַיְיתָא מְנָלָן דִּמְהֵימָן עַד אֶחָד, דְּתָנוּ רַבָּנָן "וְעַד אֵין בָּהּ" בִּשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּאֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ.

תוספות

המקנא. איידי דתנא נדרים תנא נמי נזיר דדמיא לנדרים. תימה והא בריש מסכת נזיר (קף כ.) אמר דלא תנא ליה אלא אגב סוטה כדרבי וי"ל דלא קבעה בסדר נשים אלא אגב סוטה ומשום דדמיא לנדרים קבעה בתר נדרים מ"ר. ותימה אמאי לא [קאמר ד] קבעה אגב נדרים דהא בפ"ד [דנזיר] תנא משניות טובא דמיירי בנדרי נשים ובהפרת בעל ויש לומר דעדיפא ליה למימר משום סוטה דפרשיות נמי נסמכו ובריש מסכת שבועות (קף כ:) דייק נמי בכה"ג:

המקנא דיעבד אין. וא"ת וכי כל היכא דתני ה"א בתחילתן לשון דיעבד הוא והא קתני בסוף אלו עוברין (פסחים קף מט.) ההולך לשחוט את פסחו ובעבודה זרה פרק השוכר (קף סט.) המניח עובד כוכבים בחנותו דמסיק בשמעתתא קמייתא דשחיטת חולין (קף ג.) דמיירי לכתחילה ובפרק ב' דשחיטת חולין (קף לז.) השוחט את המסוכנת ובפרק קמא דביצה (קף ו:) השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות ויש לומר דכל היכא דאיכא למיתלי בלישנא דייק הכי בגון הכא ובריש פ"ב דשחיטת חולין (קף כז.) והתם נמי בפ' קמא (קף טו:) השוחט במגל יד ובפ' קמא דביצה (קף ז:) השוחט חיה ועוף יחפור בדקר ובפ' חבית (שבת קף קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריא ותימה היכי דייק מהכא דאסור לקנאות אמאי לא מתרץ המקנא שבא [לימלך] כדמתרץ בפ"ק דביצה (קף ז:) ועל כרחך אית לן למימר דהכא ממשנה יתירא דייק כדפרש"י:

הא בזוג ראשון הא בזוג שני. תימה בפ' ואלו מגלחין (מו"ק קף יח:) דאמר שמואל מותר לארס בחולו של מועד שמא יקדמנו אחר קפריך ליה מהכא ארבעים יום קודם יצירת הולד אמאי לא מוקי התם מלתיה דשמואל בזוג שני:

קודם יצירת הולד. נראה לרבי קודם יצירת הזכר בין אם לא נולדה הנקיבה עדיין בין אם נולדה:

אבל בטומאה עד אחד מהימן. תימה אדרבה איכא למימר איפכא אבל בטומאה בעינן בי תרי ומשום דאוסרתה איסור עולם ואי לאו ממתני' דמייתי מהיכא פשיטא ליה למימר הכי וי"ל דעדיפא ליה טומאה מקינוי וסתירה אף על גב דאוסרתה איסור עולם משום דרגלים לדבר:

כל

ממשמע

כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים. ואחד דכתיב גבי ועד אחד לא יענה בנפש (במדבר לה) מוקי לה בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לד.) בדרישה מן התלמידים ולא יומת על פי עד אחד (דברים יז) דרשינן בפרק ראשון דמכות (דף ו:) לעדות מיוחדת לאפוקי אחד רואה מחלון זה ואחד רואה מחלון זה אבל קשיא דגבי שבועת העדות כתיב והוא עד (ויקרא ה) ומחייבין אפילו אחד כדתנן (שבועות דף לא:) כפר אחד והודה אחד הכופר חייב וי"ל דשבועת העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה כדילפינן התם מקראי הילכך כל היכא דמפסידו ממון מיחייב דבהפסד ממון תליא מילתא:

מאי טעמא דר' יהושע. בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מאי טעמא דרבי יהושע כי מצא בה ערות דבר ערוה זו הסתירה דבר זו הקינוי וילפינן דבר דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים אף כאן ע"פ שנים תני רבי יוסי בר' יהודה וכו' משקה ע"פ שנים נאמר כי מצא ואין מציאה בכל מקום אלא על פי עדים מה מקיים רבי אליעזר דבר דבר שהוא מרגיל לבא לידי ערוה עוד בירושלמי כתיב ועבר עליו רוח קנאה וגו' שלא יקנא לה מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך גאות אלא מתוך דבר של אימה עבר וקינא לה מחמת הדברים הללו מה את אמרת למצוה או לעיכוב אם תאמר מצוה קינויו קינוי אם תאמר לעיכוב אין קינויו קינוי אמר רבי מנא אתיא כהדא כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב:

רבי

**מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָקוּם עֵד בְּאִישׁ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אֶחָד זֶה בָּנָה אָב כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'עֵד' הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם עַד שֶׁיִּפְרוֹט לָךְ הַכָּתוּב אֶחָד, וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ אֶלָּא חַד. "וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה" אֲסוּרָה אֶלָּא טַעְמָא דִּכְתִיב לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ, הָא לָאו הָכִי הֲוָה אֲמִינָא עֵד דְּסוֹטָה חַד הוּא, וְאִי אֲפִילּוּ חַד לֵיכָּא, אֶלָּא בְּמַאי מִיתַּסְרָא, אִיצְטְרִיךְ סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא 'עֵד אֵין בָּהּ' אֵין נֶאֱמָן בָּהּ, אֵין נֶאֱמָן בָּהּ וְאֶלָּא מַאי בָּעֵי עַד דְּאִיכָּא תְּרֵי לִישְׁתּוֹק קְרָא מִינֵּיהּ דְּאָתְיָא 'דָּבָר' 'דָּבָר' מִמָּמוֹן, וַאֲנָא יָדַעְנָא מִידִי דַּהֲוָה אַכָּל עֵדֻיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אִיצְטְרִיךְ סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא סוֹטָה שַׁאנִי דְּרַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁהֲרֵי קִינֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה לִיתְהֵימַן בָּהּ עֵד אֶחָד וּמִי מָצִית אָמְרַתְּ דְּאֵין נֶאֱמָן בָּהּ וְשָׁרְיָא וְהָא מִדִּכְתִיב וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה מִכְּלָל דַּאֲסוּרָה, אִיצְטְרִיךְ סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא אֵין נֶאֱמָן בָּהּ עַד דְּאִיכָּא תְּרֵי וּבִתְרֵי נַמִּי הִיא דְּלֹא נִתְפָּשָׂה קָא מַשְׁמַע לָן: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ': מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר קְרָא 'בָּהּ', בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי, בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי. וְאֵימָא 'בָּהּ' וְלֹא בִּסְתִירָה, סְתִירָה אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה. קִינּוּי נַמִּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה, דִּכְתִיב וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה, הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא בָּהּ. וּמָה רָאִיתָ, מִסְתַּבְּרָא סְתִירָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן אוֹסַרְתָּהּ כְּטוּמְאָה. אַדְּרַבָּה קִינּוּי עָדִיף שֶׁכֵּן עִיקָּר גָּרַם לָהּ, אִי לָאו סְתִירָה קִינּוּי מִי אִיכָּא, וְאִי לָאו קִינּוּי, סְתִירָה מַאי אַהָנֵי, אֲפִילּוּ הָכִי סְתִירָה עֲדִיפָא דְּאַתְחַלְתָּא דְּטוּמְאָה הִיא. מַתְנִיתִין דְּלֹא כִּי הַאי תַּנָּא דְּתַנְיָא רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, מְקַנֵּא עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, וּמַשְׁקֶה לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם. הֵשִׁיבוּ חֲכָמִים, לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה, אָמַר קְרָא 'בָּהּ' בָּהּ וְלֹא בִּסְתִירָה. וְאֵימָא 'בָּהּ' וְלֹא בְּקִינּוּי, קִינּוּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה. סְתִירָה נַמִּי אִיתְּקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה, הַהוּא לְכַמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי טוּמְאָה הוּא דְּאָתָא. הֵשִׁיבוּ חֲכָמִים, לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף, מַאי נִיהוּ, דְּזִמְנִין דְּלֹא קָנֵי וְאָמַר קַנַּאי. הָא לְמִשְׁנָתֵינוּ יֵשׁ לַדָּבָר סוֹף, זִמְנִין דְּלֹא אִיסְתַּתַּר וְאָמַר אִיסְתַּתַּר, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אַף לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף. אַף לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה, וְלֹא מִיבַּעְיָא לְמִשְׁנָתֵינוּ, אַדְּרַבָּה לְמִשְׁנָתֵינוּ אִיכָּא עִיקָּר הָתָם לֵיכָּא עִיקָּר, אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אַף לְמִשְׁנָתֵינוּ אֵין לַדָּבָר סוֹף. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא לֹא לֵימָא אִינִישׁ לְאִיתְּתֵיהּ בַּזְּמַן הַזֶּה לֹא תִּיסַּתְּרִי בַּהֲדֵי פְּלוֹנִי דִּילְמָא קַיְימָא לָן כְּרַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר קִינּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ וּמִיסְתַּתְּרָא וְלֵיכָּא הָאִידְנָא מֵי סוֹטָה לְמִיבְדְקָהּ וְקָאָסַר לָהּ עִילָּוֵיהּ אִיסּוּרָא דִּלְעוֹלָם. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מַה לְּשׁוֹן קִינּוּי, דָּבָר הַמֵּטִיל קִנְאָה בֵּינָהּ לְבֵין אֲחֵרִים, אַלְמָא קָסָבַר קִינּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ וְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ וְאָמְרִי מַאי דְּקַמָּא דְּקָא בָּדְלָה וְאָתוּ לְמֶיעֱבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ. וְרַב יֵימַר בַּר רַבִּי שֶׁלֶמְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבַּיֵּי אָמַר, דָּבָר הַמֵּטִיל קִנְאָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אַלְמָא קָסָבַר קִינּוּי עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְכוּלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ וְאִיהוּ הוּא דְּאָתֵי לְמֶיעֱבַד קִנְאָה בַּהֲדָהּ

אלמא

מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר עֵד. וְלֹא נֶאֱמַר עֵדִים אֵינִי יוֹדֵעַ דְּאֶחָד קָאָמַר, אֶלָּא מִדְּאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתָּב אֶחָד שְׁמַע מִנָּהּ דְּעֵד שְׁנַיִם מַשְׁמַע, דְּאֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן עֵדוּת וּסְתָם עֵדוּת שְׁנַיִם: **וְאָמַר רַחְמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ.** לְעֵיל קָאֵי לְפֵרוּשֵׁי מַסְקָנָא דְּמִלְּתֵיהּ הֵיכִי מִידְרִישׁ וְעֵד אֵין בָּהּ: **אֶלָּא טַעְמָא כּוּ'.** קוּשְׁיָא הִיא, כְּלוֹמַר טַעְמָא דִּכְתִיב לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד, דְּהַהוּא מוּכָח לָךְ דְּהַאי וְעֵד אֵין בָּהּ בִּתְרֵי קָאָמַר, הָא לָאו הָכֵי הֲוָה אֲמִינָא עֵד דִּכְתִיב הָכָא בְּסוֹטָה חַד הוּא וְקָאַמְרִינָן אֲפִלּוּ אֶחָד אֵין בָּהּ: **אִיצְטְרִיךְ.** לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד לְגִלּוּיֵי עֲלֵיהּ דְּהַאי וּלְאַשְׁמְעִינָן דְּחַד מְהֵימָן, דְּאִי לָאו הָכֵי הֲוָה אֲמִינָא כָּל סְתָם עֵד אֶחָד הוּא וּבְסוֹטָה לֹא הֲוָה אֲמִינָא דְּמִתְּסְרָא וַאֲפִי' בְּעֵד א' וְכָל שֶׁכֵּן בְּלֹא עֵד, וְהָכֵי הֲוָה דַּרְשִׁינָן לֵיהּ וְעֵד אֵין בָּהּ דְּקָא אָמַר רַחְמָנָא הָכֵי קָאָמַר וְעֵד אֶחָד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ אֶלָּא שְׁנַיִם: **וּפַרְכִינָן אֵין נֶאֱמָן בָּהּ.** בִּתְמִיהָ: **אֶלָּא מַאי בָּעֵי.** קְרָא עַד דְּאִיכָּא תְּרֵי בִּתְמִיהָ, אַמַּאי אָתָא קְרָא לְהַאי לִשְׁתּוֹק קְרָא מִנֵּיהּ כּוּ': **דָּבָר דָּבָר מִמָּמוֹן.** כְּתִיב בְּנוֹאֶפֶת כִּי מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר (דְּבָרִים כד) וּכְתִיב בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת ע"פ שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר (שֶׁם יט): **אִיצְטְרִיךְ.** לֹא יָקוּם לְגִלּוּיֵי עֲלֵיהּ דְּהַאי עֵד דְּבִשְׁנַיִם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דְּאִי לֹא גַּלִּי עֲלֵיהּ הֲוָה אֲמִינָא עֵד חַד מַשְׁמַע וְאֵין נֶאֱמָן בָּהּ, קָאָתָא קְרָא לְאַשְׁמוּעִינָן. וּדְקַשְׁיָא לָךְ לָמָּה לִי קְרָא, סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא סוֹטָה שֶׁאַחַר קִנּוּי וּסְתִירָה בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁנִּטְמְאָה בְּאוֹתָהּ סְתִירָה שָׁאנֵי וְרָאוּי לְהַאֲמִינוֹ כָּאן שֶׁהֲרֵי רַגְלַיִם לַדָּבָר: **וּמִי מָצִית אָמַרְתָּ.** דְּאִי לֹא גַּלִּי רַחְמָנָא דְּכָל עֵד שְׁנַיִם הֵם דַּאֲנָא [דַּהֲוָה] אֲמִינָא דְּהַאי עֵד אֵין בָּהּ אֵין נֶאֱמָן בָּהּ קָאָמַר א"כ בָּא הַכָּתוּב לְהָקֵל עָלֶיהָ: **וְהָא מִדִּכְתִיב וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה מִכְּלָל.** דִּפְשִׁיטָא לָךְ דְּנִטְמְאָה, וְהֵיכִי קָאָמַר וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה אַוְּעֵד אֵין בָּהּ, נְהִי דְּרֵישָׁא דִּקְרָא אִיכָּא לְמֵימַר ע"י שְׁנַיִם עֵדִים, וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ בְּעֵדִים וְעֵד אֶחָד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ, אֶלָּא וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה הֵיכִי קָאֵי אַאֵין נֶאֱמָן בָּהּ, הָא אָמַרְתְּ דְּלֹא מַחְזְקֵי לָהּ בְּנִבְעֶלֶת: **בָּהּ.** בְּטֻמְאָה קָאֵי דְּהָא מִנָּהּ סָלִיק, וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ, וְדַרְשִׁינָן אֵין בָּהּ תְּרֵי אֶלָּא חַד: **בָּהּ.** עֵד אֶחָד נֶאֱמָן וְלֹא בְּקִנּוּי: **סְתִירָה עֲדִיפָא.** לְאַחְמוּרֵי בָּהּ: **שֶׁכֵּן אוֹסַרְתָּהּ.** עַל הַבַּעַל וְעַל הַבּוֹעֵל מִסָּפֵק: **כְּטֻמְאָה.** וַדָּאִית כִּדְדַרְשִׁינָן לְקַמָּן מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁעַל הַסָּפֵק אֲסוּרָה, בְּפֶרֶק כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין (דף כח.): **שֶׁכֵּן עִקָּר גָּרַם לָהּ.** שע"י הַקִּנּוּי סְתִירָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ: **מתני'.** דְּקָתָנֵי לְר"א דְּקִנּוּי בִּשְׁנַיִם וּסְתִירָה עַל פִּי עַצְמוֹ: **דְּלֹא כִּי הַאי תָּנָא.** דְּקָתָנֵי לְר"א סְתִירָה בִּשְׁנַיִם וְקִנּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ: **לְדִבְרֵי ר"י בר' יְהוּדָה אֵין לְדִבְרֵי ר' אֱלִיעֶזֶר סוֹף.** וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ לָהּ: **מַאי נִיהוּ.** אֵין לַדָּבָר סוֹף דְּקָאָמַר: **וְאָמַר קַנַּאי.** כְּשֶׁכּוֹעֵס עָלֶיהָ אוֹמֵר קִנֵּאתִי לָהּ מִפְּלוֹנִי וּמֵבִיא עֵדִים שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ סְתִירָה כָּל שֶׁהוּא, דְּכֵיוָן דְּלֹא קִנֵּא לָהּ לֹא נִזְהֲרָה בּוֹ: **הָא לְמִשְׁנָתֵנוּ יֵשׁ סוֹף.** לְדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בִּתְמִיהָ: **וְהָא זִמְנִין דְּלֹא אִסְתַּתַּר.** וְאוֹמֵר רְאִיתִיהָ שֶׁנִּסְתְּרָה: **וְלֹא מִיבַּעְיָא לְמִשְׁנָתֵינוּ.** בִּתְמִיהָ: **אִיכָּא עִקָּר.** שֶׁכְּבָר הִתְחִיל בְּעֵדִים שֶׁלֹּא ע"י כַּעַס: **הָכָא לֵיכָּא עִקָּר.** וְלִכְשֶׁיִּכְעוֹס נָקֵל לוֹמַר קִנֵּאתִי וְהוּא יִמְצָא לָהּ סְתִירוֹת הַרְבֵּה: **לֹא לֵימָא אִינִישׁ.** אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ: **וּמִסְתַּתְּרָא.** וְנִסְתֶּרֶת וְנֶאֱסֶרֶת עָלָיו: **קִנְאָה.** כַּעַס כְּמוֹ הֵם קִנְּאוּנִי בְּלֹא אֵל (דְּבָרִים לב) כִּי קִנְאָה חֲמַת גָּבֶר (מִשְׁלֵי ו): **מַאי דְּקַמָּא.** מַה יֵּשׁ לְפָנֵינוּ, מָה אֵירַע עַכְשָׁיו שֶׁזּוֹ בּוֹדֶלֶת מִן הָאֲנָשִׁים: **וְכֻלֵּי עָלְמָא יָדְעֵי דְּקַנֵּי לָהּ.** שֶׁהָעֵדִים מְגַלִּין הַדָּבָר וְאֵינָן שׂוֹנְאִין אוֹתָהּ: **וְאִיהוּ דְּאָתֵי לְמֶיעֱבַד קִנְאָה בַּהֲדֵהּ.** שֶׁזּוֹ מַקְנִיטַתּוּ עַל שֶׁחוֹשְׁדָהּ:

אלמא

ויש להקשות, הרי מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יָקוּם עֵד בְּאִישׁ – בלשון יחיד, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֶחָד״ – לשם מה נאמר ״עד אחד״, אלא זֶה בְּנֶה אָב – התורה באה ללמדנו בזה שבכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בתורה ״עֵד״ אין פירושו עד אחד, אלא הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, עַד שֶׁיְּפֹרֵשׁ לְךָ הַכָּתוּב אֶחָד – אלא אם כן נאמר בפירוש ״עד אחד״. מסיימת הגמרא, מאחר וְאָמַר רַחֲמָנָא תְּרֵי לֵית בָּהּ - שהרי ״ועד אין בה״ היינו שאין שני עדים שנבעלה אֶלָּא חַד, ואף על פי כן נאמר ״וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה״ – שאם לא נאנסה אלא עשתה כן מרצון, אֲסוּרָה לבעלה, ומכאן לומדים שעד אחד נאמן לומר שזינתה אם קינא לה ונסתרה.

מקשה הגמרא על הברייתא, אֶלָּא טַעְמָא – ההוכחה ש״ועד אין בה״ היינו שאין שני עדים אך יש עד אחד שנבעלה, היא מִדִּכְתִיב ״לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ״, הָא לָאו הָכִי הָוָה אַמִינָא עֵד דְּסוֹטָה חַד הוּא – אך לולי כן היינו מפרשים שאין אפילו עד אחד שנבעלה. וקשה, שהרי וְאִי אֲפִילּוּ חַד לֵיכָּא, אֶלָּא בְּמַאי מִיתַּסְרָא – אם אין אפילו עד אחד שנבעלה מדוע נאסרת בוודאי על בעלה. אלא ודאי שאין שני עדים אלא עד אחד, ומדוע הוצרכה הברייתא להוכיח כן מהפסוק. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – הברייתא הוצרכה ללמוד זאת מהפסוק, שלולי כן סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שהפסוק ״עֵד אֵין בָּהּ״ בא ללמד שאם יש עד אחד שנבעלה – אֵין נֶאֱמָן בָּהּ ואינה נאסרת על פיו. שואלת הגמרא, כיצד היינו יכולים לפרש שבא הפסוק לומר שעד אחד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ לומר שנבעלה, וְאֶלָּא מַאי בָּעֵי עֵד דְּאִיכָּא תְּרֵי – אלא צריך שני עדים, אם כן לִישְׁתּוֹק קְרָא מִינַּיהּ – והיינו יודעים זאת, משום דְּאָתְיָא דיני עריות נלמדים בגזירה שווה ״דָּבָר״ ״דָּבָר״ מִמָּמוֹן, וַאֲנָא יָדַעְנָא שצריך שני עדים מִידֵּי דַּהֲוָה אָכֵל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה – כשם שצריכים שני עדים לכל עדות בדיני ערוה בתורה. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – הוצרכה התורה להשמיענו דבר זה, משום שסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא סוֹטָה שַׁאנִי – דין סוטה שונה משאר דיני ערוה, שאף שבכל דיני ערוה אין עד אחד נאמן, מכל מקום לגבי סוטה דְּרַגְּלַיִם לַדָּבָר – שיש סיבה לחשוש שאכן נבעלה, שֶׁהֲרֵי קִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה, ולפיכך היינו סבורים שלִיתְהֵימַן בָּהּ עֵד אֶחָד - יהיה עד אחד נאמן לומר שנבעלה. לכן הוצרכה הברייתא ללמוד מהפסוק שבכל מקום ״עד״ היינו שנים. חוזרת הגמרא ומקשה, וּמִי מָצִית אָמְרַתְּ דְּאֵין נֶאֱמָן בָּהּ וְשָׁרְיָא – האם ניתן לפרש את הפסוק שבא לומר שעד אחד אינו נאמן, וממילא מותרת לבעלה, וְהָא מִדִּכְתִיב בהמשך הפסוק ״וְהוּא לֹא נִתְפָּשָׂה״ – שמחמירים עליה משום שלא נבעלה באונס אלא ברצון, מִכְּלַל דַּאֲסוּרָה – מוכח שהפסוק בא לאוסרה ולא להתירה. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – ללמוד מהפסוק ״לא יקום וגו׳״ ש״עד״ היינו שני עדים, שלולי כן סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא לפרש את הפסוק כאמור, שעד אחד אֵין נֶאֱמָן בָּהּ עֵד דְּאִיכָּא תְּרֵי. וּכְתְרֵי נַמִּי הֵיא דְּלֹא נִתְפָּשָׂה – והמשך הפסוק ״והיא לא נתפשה״ בא לומר שגם כשיש שני עדים שנבעלה, אינה טמאה אלא אם הבעילה הייתה במזיד. קָא מַשְׁמַע לָן מהפסוק ״לא יקום וגו׳״ שכל מקום שנאמר ״עד״ היינו שנים, וחידשה התורה שעד אחד נאמן לאוסרה.

שנינו במשנה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר מְקַנֵּא לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם וְכוּ׳. שואלת הגמרא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שצריך שני עדים על הקינוי והסתירה. ומשיבה, אָמַר קְרָא ״ועד אין בה״, ודרשה הגמרא מהפסוק שעד אחד נאמן להעיד שנבעלה, ומדייק רבי יהושע, שדוקא ״בָּהּ״ – להעיד שנטמאה עד אחד נאמן וְלֹא בְּקִינּוּי, וכן ״בָּהּ״ וְלֹא בְּסִתְירָה – אלא על הקינוי והסתירה צריך שני עדים כשאר עדויות שבתורה. מבארת הגמרא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הסובר שלגבי הסתירה מועיל עד אחד, אוֹמֵר שדורשים רק ״בָּהּ״ וְלֹא בְּקִינּוּי. שואלת הגמרא, וְאִימָּא ״בָּהּ״ וְלֹא בְּסִתְירָה ונצריך שני עדים גם שנסתרה. ומשיבה, סְתִירָה אִיתְקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה״ – התורה הסמיכה סתירה לטומאה, ולומדים מההיקש שכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, כך לגבי סתירה מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, הרי קִינּוּי נַמִּי אִיתְקַשׁ לְטוּמְאָה, דִּכְתִיב ״וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה״, ומדוע בקינוי מודה רבי אליעזר שצריך שני עדים. ומשיבה, הָא מִיעֵט רַחֲמָנָא ״בָּהּ״, שרק על עדות שנבעלה מספיק עד אחד, וממעטים שעל הקינוי צריך שני עדים. שואלת הגמרא, וּמָה רָאִיתָ – הרי גם קינוי וגם סתירה הוקשו לטומאה, ומדוע העדיף רבי אליעזר למעט מ״בה״ שבקינוי צריך שני עדים, וללמוד מהיקש שבסתירה עד אחד נאמן, ולא להיפך. ומשיבה, מִסְּתַבְּרָא סְתִירָה עֲדִיפָא להחמיר בה שלא יצטרכו שני עדים שֶׁכֵּן אוֹסַרְתָּהּ בְּטוּמְאָה – שהרי על ידי הסתירה נאסרת מספק כאילו ודאי נבעלה. שואלת הגמרא, אַדְּרַבָּה, קִינּוּי עֲדִיף להחמיר בו שלא יצטרכו שני עדים, שֶׁכֵּן עִיקָּר גָּרַם לָהּ – שהרי הקינוי הוא הגורם לאיסור. ומשיבה, עדיף להחמיר בסתירה, משום שאִי לָאו סְתִירָה קִינּוּי מִי אִיכָּא – שהרי אם לא נסתרה אינה נאסרת מחמת הקינוי. שואלת הגמרא, וְאִי לָאו קִינּוּי, סְתִירָה מַאי אַהֲנֵי – הרי גם בסתירה לבד אינה נאסרת בלא קינוי, ואם כן מדוע עדיף להחמיר בסתירה יותר מבקינוי. מתרצת הגמרא, אֲפִילּוּ הָכִי סְתִירָה עֲדִיפָא להחמיר בה, משום דְּאַתְחַלְתָּא דְּטוּמְאָה הִיא – היחוד הוא התחלת הטומאה.

שנינו במשנה, שלדעת רבי אליעזר קינוי בפני שני עדים וסתירה בפני עד אחד או בפני הבעל. אומרת הגמרא, מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי תַּנָּא – אינה סוברת כתנא של הברייתא דלהלן. דְּתַנְיָא רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, מְקַנֵּא עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי עַצְמוֹ, וּמַשְׁקֶה לָהּ עַל פִּי שְׁנַיִם – וזה להיפך ממה שמבואר במשנתנו בשם רבי אליעזר. המשך הברייתא, הֶשִּׁיבוּ חֲכָמִים לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, אם נחשב קינוי גם על פי עד אחד ועל פי עצמו אֵין לַדָּבָר סוֹף – שכל בעל יאמר שקינא לאשתו. שואלת הגמרא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה בדעת רבי אליעזר, שלקנוי מספיק עד אחד ולסתירה צריך שני עדים. ומשיבה, אָמַר קְרָא ״בָּהּ״, וממעטים בָּהּ – על טומאה נאמן עד אחד וְלֹא בְּסִתְירָה. שואלת הגמרא, וְאִימָּא – שידרוש גם ״בָּהּ״ וְלֹא בְּקִינּוּי – ומדוע בקינוי מועיל עד אחד. משיבה הגמרא, קִינּוּי אִיתְקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְקִנָּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָאָה״ – וכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, גם לגבי קינוי מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, סְתִירָה נַמִּי אִיתְקַשׁ לְטוּמְאָה דִּכְתִיב ״וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה״. ומשיבה, הַהוּא לְכַמָּה שִׁיעוּר סְתִירָה כְּדֵי טוּמְאָה הוּא דְּאָתָא - מהיקש זה לומדים שזמן סתירה הוא זמן שיכולה לבוא בו לידי טומאה.

שנינו בברייתא, הֶשִּׁיבוּ חֲכָמִים, לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף. שואלת הגמרא, מַאי נִיהוּ – מדוע לדבריו אין לדבר סוף. ומשיבה דְּזִמְנִין דְּלֹא קָנֵי וְאָמַר קַנַּאי – פעמים שהבעל לא קינא לאשתו, ומתוך שיכעס עליה יאמר שקינא לה ויהיה נאמן. מקשה הגמרא, הָא לְמִשְׁנָתֵינוּ יֵשׁ לַדָּבָר סוֹף – משמע מדברי חכמים שהקשו על רבי יוסי, שלשיטת משנתנו בדעת רבי אליעזר שנאמן על הסתירה ולא על הקינוי, לא הוקשה שאין לדבר סוף. והרי זִמְנִין דְּלֹא אִיסְתַּתַּר וְאָמַר אִיסְתַּתַּר – פעמים שלא נסתרה האשה ומתוך שיכעס עליה הבעל יאמר שנסתרה ויהיה נאמן, ואם כן גם על שיטה זו היה לחכמים להשיב שאין לדבר סוף. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אַף לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אֵין לַדָּבָר סוֹף, ואכן תשובת חכמים היא גם לשיטת רבי

המשך בעמוד 59

אומרת הגמרא, **אַלְמָא קָסָבְרֵי** ריש לקיש ואביי **דְּאָסוּר** לבעל **לְקַנָּאוֹת** לאשתו – שהרי אמרו שקינוי גורם קנאה וכעס. שואלת הגמרא, **וּמַאן דְּאָמַר שמוּתָּר** לבעל **לְקַנָּאוֹת** – וצריך לומר שלדבריו קינוי אינו מביא לידי קנאה וכעס, אם כן **מַהוּ לְשׁוֹן קִינּוּי**. משיבה הגמרא, **אָמַר רַב נַחְמָן כַּד יְצָחָק אֵין קִינּוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הֲתָרָאָה** – שמתרה באשתו ואומר לה אל תסתרי עם פלוני, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** – מצינו קינוי מלשון התראה, שנאמר "**וַיְקַנֵּא** ה' **לְאַרְצוֹ** ויחמול על עמו" - שהתרה בחגבים שלא ישחיתו את הארץ.

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אָדָם **עוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עָלָיו** ומתפרסם הדבר **בְּגָלוּי**, וכגון אשה פרוצה שמזנה תחת בעלה בסתר, ונותן הקדוש ברוך הוא בלב בעלה לקנאות לה, ועל ידי כך מתפרסם הדבר בגלוי. **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה** וקנא את אשתו", **וְאֵין עֲבֵירָה** – אין מתפרש הלשון 'ועבר' **אֶלָּא לְשׁוֹן הַרְדָּזָה** – שמשמים רוצים להכריז על מעשיה ולכן נותנים בלב הבעל לקנאות לה. ומצינו ש'ועבר' הוא לשון הכרזה, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וַיַּצּוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַّחֲנֶה**" - והיינו על ידי הכרזת קול. **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ"**, ומכך **שתִּשְׁטֶה כְּתִיב** ולא תסטה, דורשים שמקנא האדם לאשתו רק משום שנכנסה בו רוח שטות, וריש לקיש לשיטתו שסובר שאסור לקנאות.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מִפְּנֵי מָה הֶאֱמִינָה תּוֹרָה לַעַד אֶחָד בְּסוֹטָה – שאומר שנבעלה עם אותו פלוני שקינא לה בעלה ונסתרה עמו, ולא הצריכה שני עדים כמו בכל התורה. משום **שֶׁרְגִלִים לַדָּבָר** – יש לנו בסיס להאמין לעד שאומר נבעלה, **שֶׁהֲרֵי** שני עדים מעידים **שקִינָּא לָהּ וְנִסְתְּרָה**, ומלבד זאת **וְעַד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה**. מקשה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי** מניין לתנא שאין עד אחד נאמן לומר שנבעלה אלא אם כן קינא לה הבעל, **וְהָא כִּי כְּתִיבָה קִינּוּי כָּתַר סְתִירָה וְטוּמְאָה הוּא דִּכְתִיבָה** – הרי הפסוק בתורה שמדבר על קינוי – 'ועבר עליו רוח קנאה', כתוב אחרי הפסוק 'והיא נסתרה ועד אין בה' שממנו לומדים שעד אחד נאמן, ומשמע שנאמן העד אחד גם אם לא קינא הבעל תחילה. מתרצת הגמרא, **אָמַר לֵיהּ** "**וְעָבַר**' **וּכְבָר עָבַר** – הפסוק 'ועבר עליו רוח קנאה' מתפרש בלשון עבר, שכבר עבר עליו רוח קנאה. שואלת הגמרא, **אֶלָּא מַעֲתָּה** ש'ועבר' הוא מלשון שכבר עבר, האם את הפסוק "**וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ**" **הָכִי נַמִּי** נפרש שציווה עליהם לאחר שכבר עברו, והרי משה ציווה אותם לפני שעברו. משיבה הגמרא שבכל מקום מתפרשת המילה 'ועבר' לפי הענין, **הָתָם** - לגבי בני גד ובני ראובן **מִדְּכְתִיב** בהמשך "**וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תָּשֻׁבוּ**" – ו'תשובו' הוא לשון להבא, **מִשְּׁמַע** שגם מה שנכתב לעיל 'ועבר' הוא לשון **דְּלְהַבָּא. אֶלָּא הָכָא** – לגבי סוטה **אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּדִכְתִיבִי** ש"**וְעָבַר**' הוא מלשון להבא, ומתפרש הפסוק **כָּתַר טוּמְאָה וּסְתִירָה** שכבר נאסרה עליו, אם כן קשה **קִינּוּי לָמָּה לִי** – למה לו לקנאות, הרי כבר נאסרה עליו על ידי שהאמינו לעד אחד. אלא מוכח שהפסוק מתפרש בלשון עבר, כלומר, שאין עד אחד נאמן לומר שזינתה אלא באופן שכבר קינא לה הבעל.

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַסָה בּוֹ ממרום **רוּחַ** לקנאות, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**". מבארת הגמרא, **מַאי רוּחַ** – איזה רוח מביאה את האדם לידי קינוי. **רַבָּנַן אָמְרִי רוּחַ טוּמְאָה** – על ידי השטן הרוצה להחטיאו, שיקנא לאשתו ויבאו לידי מריבה. **רַב אַשִּׁי אָמַר רוּחַ טָהֳרָה** – ששונא את הפריצות ולכן מקנא. אומרת הגמרא, **וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר רוּחַ טָהֳרָה** – מסתבר כדברי רב אשי, שפירש את דברי תנא דבי רבי ישמעאל שנכנסה בו רוח טהרה. משום **דְּתַנְיָא** – שנינו בברייתא, מה שנאמר "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" אין כוונת התורה שחובה על הבעל לקנא לאשתו אם חושד בה, אלא **רְשׁוּת** – מותר לו לקנא לה, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר, חוֹבָה** על הבעל לקנא לאשתו אם חושד בה. מבארת הגמרא את הראיה מהברייתא, **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** שאדם מקנא משום שנכנסת בו **רוּחַ טָהֳרָה, שַׁפִּיר** – מובן שנחלקו האם חייב לקנאות או רשות בידו, **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** שאדם מקנא משום **רוּחַ טוּמְאָה** שנכנסה בו, וכי שייך לומר **רְשׁוּת וְחוֹבָה לְעִיּוּלֵי לְאִינִישׁ רוּחַ טוּמְאָה בְּנַפְשֵׁיהּ** – לשון של רשות או חובה שיכניס האדם לעצמו רוח טומאה, הרי ודאי שאסור לגרום לכך. אלא מוכח שמקנא על ידי שנכנס בו רוח טהרה.

גּוּפָא, חוזרת הגמרא לעצם דברי הברייתא. "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" **רְשׁוּת** – מותר לקנאות לאשתו אם חושש שתבוא לידי עבירה עם פלוני, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** - חייב הבעל לקנאות לה אם חושד בה. אומרת הגמרא שכיוצא בדבר נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא לגבי כהן שמיטמא לאחד מקרוביו שמתו, שכתוב בפסוק "ולאחותו הבתולה וגו' **לָהּ יִטַּמָּא**", אין כוונת התורה שחובה עליו להיטמא לקרוביו, אלא **רְשׁוּת** – מותר לו להיטמא להם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר חוֹבָה** – מצווה עליו להיטמא להם. וכן נחלקו לגבי עבד כנעני, שכתוב בפסוק "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**", אין כוונת התורה שחובה לשעבדם לעולם, אלא **רְשׁוּת** – מותר לשעבדם לעולם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** - מצוות עשה לשעבד עבד כנעני לעולם ולא לשחררו. ולהלן תבאר הגמרא את שלושת המחלוקות.

מקשה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים שהקשה כן **רַב מִשַּׁרְשִׁיָא לְרָבָא, לֵימָא** – האם נאמר שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל **וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הָכִי פְּלִיגִי** – חולקים לגבי כל מצוות עשה שבתורה, **דְּמַר אָמַר רְשׁוּת וּמַר אָמַר חוֹבָה** – שלרבי ישמעאל הרשות בידו לעשותם, ולדבריו אין מצוות עשה שהיא חובה, ולרבי עקיבא זהו חובה. משיבה הגמרא, **אָמַר לֵיהּ** אביי **הָכָא בִּקְרָאֵי פְּלִיגִי** – דוקא בשלשה פסוקים אלו חולק רבי ישמעאל וסובר שהם רשות, מפני שסובר שכך מוכח מהפסוקים, אך בכל מצוות עשה שבתורה מודה שהם חובה. ומארת הגמרא את מחלוקתם הראשונה, "**וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" **רְשׁוּת דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם ואילו כאן דורש שאין זה אלא רשות. ומשיבה, **סָבַר לָהּ כִּי הַאי תַּנָּא** – סובר רבי ישמעאל כתנא שלהלן, **דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר כְּלַפֵּי** – מאחר **שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בְּלִבָּבֶךָ"** ואסור לגרום לעצמו לבוא לידי שנאה, **יָכוֹל** – היינו יכולים לומר שגם **בְּגוֹן זוֹ** – שרואה את אשתו מתיחדת עם אחר, יהיה אסור לקנאות לה כדי שלא תשנא אותו. **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ**" – מותר לו לקנאות ואינו עובר על 'לא תשנא'. ולכך סובר רבי ישמעאל שאין ללמוד מהפסוק שחייב לקנאות, אלא שהוצרכה התורה לכתוב שמותר לקנאות ואינו עובר בזה על 'לא תשנא', אבל בשאר מצוות עשה שבתורה ודאי שחובה לקיימם. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** מניין לו שמצווה לקנאות, הרי צריך את הפסוק ללמוד שמותר לקנאות. ומשיבה, **קִינּוּי אַחֲרִינָא כְּתִיב** – חזרה התורה וכתבה פעם נוספת "וקנא את אשתו והיא לא נטמאה", ומכך שכפלה התורה, לומדים שאין זו רשות אלא חובה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** מה ילמד מהכפילות, ומשיבה, אין ללמוד מהכפילות שחובה עליו לקנא, אלא **אַיְּידֵי דְּבָעֵי לְמִיכְתַּב** – כיון שהוצרכה

המשך בעמוד 49

אַלְמָא קָסָבְרֵי דְּאָסוּר לְקַנְּאוֹת. כֵּיוָן דְּאָמְרֵי לָשׁוֹן הֲטָלַת קִנְאָה הוּא אַלְמָא אָסוּר: וּלְמ"ד מֻתָּר לְקַנְּאוֹת מַאי לְשׁוֹן קִנּוּי: **וַיְקַנֵּא ה' לְאַרְצוֹ.** הִתְרָה בְּיֶלֶק וְחָסִיל וְגָזָם שֶׁלֹּא יַשְׁחִיתוּ עוֹד אֶת אַרְצוֹ, דִּבְשִׁלּוּחַ גּוֹבַאי מִשְׁתָּעִי פָּרָשָׁה לְעֵיל. לְאַרְצוֹ עַל אַרְצוֹ, כְּמוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (בְּרֵאשִׁית כו) עַל אִשְׁתּוֹ הָאַתֶּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל (שׁוֹפְטִים ו): **אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה.** כְּגוֹן אִשָּׁה פְּרוּצָה עוֹבֶרֶת בַּסֵּתֶר: **וְהַקָּבָּ"ה מַכְרִיז בְּגָלוּי.** שֶׁנּוֹתֵן בְּלֵב בַּעֲלָהּ לְקַנְּאוֹת לָהּ וְהַדָּבָר מִתְפַּרְסֵם בְּגָלוּי: וְאֵין עֲבֵרָה גַּרְסִינָן: **לְשׁוֹן הַכְרָזָה.** הַקָּבָּ"ה מִתְכַּוֵּן לְהַעֲבִיר קוֹל: **רַגְלַיִם לַדָּבָר.** שֶׁנִּטְמֵאת: **וְהָא כִּי כְּתִיב קִנּוּי בָּתַר סְתִירָה וְטֻמְאָה.** דְּאִתְּהֵימָן בָּהּ עֵד אֶחָד כְּתִיב, וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְגוֹ', וְסָמִיךְ לֵיהּ וְעָבַר עָלָיו וְגוֹ', אַלְמָא בְּלֹא קִנּוּי נַמֵּי עֵד אֶחָד מְהֵימָן בְּטֻמְאָה: **וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ.** בִּבְנֵי גָּד וּבִבְנֵי רְאוּבֵן כְּתִיב, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְצַוֶּה אוֹתָם לַעֲבוֹר עִם יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַיַּרְדֵּן: **תָּשׁוּבוּ.** מוֹכִיחַ דִּלְהַבָּא הוּא: **נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ.** מִמָּרוֹם, וּלְקַמָּן מְפָרֵשׁ רוּחַ טָהֳרָה אוֹ רוּחַ טֻמְאָה ע"י שָׂטָן הַבָּא לְהַחְטִיאוֹ לְהַקְנִיט אֶת אִשְׁתּוֹ: **רַבָּנָן.** דְּבֵי רַב אָשֵׁי אָמְרִי רוּחַ טֻמְאָה: **רוּחַ טָהֳרָה.** שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַפְּרִיצוּת: **וּמִסְתַּבְּרָא כְּמ"ד.** דְּרוּחַ דְּקָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל טָהֳרָה הִיא: **דְּתַנְיָא.** דְּקָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רְשׁוּת. פְּלוּגְתָּא דְּר' יִשְׁמָעֵאל וְר' עֲקִיבָא לְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמַיְיהוּ: **שַׁפִּיר.** אִי רְשׁוּת אִי חוֹבָה: **ר' עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה.** שֶׁאָסוּר לְשַׁחְרֵר עַבְדּוֹ: **בְּכָל הַתּוֹרָה.** בְּכָל עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, א"כ אֵין לְךָ מִצְוַת עֲשֵׂה לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל חוֹבָה: **דְּתַנְיָא.** לֹא גַּרְסִינָן, אֶלָּא הֲדַר וְנָקִיט לְמִלְּתַיְיהוּ לְפָרוֹשֵׁי כָּל חֲדָא בְּאַפֵּי נַפְשָׁהּ: **כְּלַפֵּי.** כְּמוֹ אַחֲרֵי שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה שֶׁאָסוּר לְהָבִיא עַצְמוֹ לִידֵי שִׂנְאָה וְתָגָר: **יָכוֹל אַף זֶה כֵּן.** שֶׁיִּרְאֶה אֶת אִשְׁתּוֹ עוֹבֶרֶת עַל דָּת יְהוּדִית נִסְתֶּרֶת עִם שְׁכֵנֶיהָ לֹא יְקַנֵּא לָהּ. כְּלַפֵּי לָשׁוֹן כְּנֶגֶד: **תַּלְמוּד לוֹמַר וְקִנֵּא.** אִם רָצָה לְקַנֵּא הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ, וּמִשּׁוּם דְּאִי לֹא כְּתִיב קְרָא הֲוָה אֲמִינָא דְּאָסוּר הוּא, דְּא"ר יִשְׁמָעֵאל הָכָא רְשׁוּת אֲבָל בְּכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁבַּתּוֹרָה לֹא אָמַר הָכֵי: **קִנּוּי אַחֲרִינָא כְּתִיב.** וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמְאָה, חַד לִרְשׁוּת וְחַד לְחוֹבָה: **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל.** אָמַר לְךָ, אַיְּדֵי דְּבָעֵי לְמִכְתָּב וְהִיא נִטְמְאָה וְהִיא לֹא נִטְמְאָה, שֶׁסָּפֵק הוּא בְּיָדֵינוּ וְאעפ"כ אֲסָרָהּ הַכָּתוּב מִסָּפֵק, כָּתַב נַמֵּי וְקִנֵּא אַחֲרִינָא. וְאַף ע"ג דְּמָצֵי לְמִכְתָּב הָכֵי, וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה אוֹ לֹא נִטְמְאָה, אֲפִלּוּ הָכֵי אוֹרְחֵיהּ דִּקְרָא לַחֲזוֹר וְלִשְׁנוֹת אֶת הָאָמוּר מִפְּנֵי דָּבָר אַחֵר הַמִּתְחַדֵּשׁ בִּכְפִילָתוֹ: **אִיצְטְרִיךְ לְמִכְתָּב לָהּ יִטַּמָּא.** לוֹמַר שֶׁמֻּתָּר לִטַּמָּא לַקְּרוֹבִים הַלָּלוּ: **מִכִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ נַפְקָא.** לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו, כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְגוֹ' וְלַאֲחוֹתוֹ הַבְּתוּלָה, וּמִמֵּילָא שַׁמְעִינָן דְּמִטַּמֵּא לְאֵלּוּ: **לָהּ יִטַּמָּא.** אִם מֵתָה, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאֵיבָרֶיהָ. אִם אֶחָד מֵאֵלּוּ מֻכֶּה שְׁחִין וְאֵיבָרָיו נוֹפְלִין, אֵין מִטַּמֵּא לָהֵן, דְּקַיְימָא לָן בְּהָעוֹר וְהָרֹטֶב (חֻלִּין דַּף קכת:) אֵבֶר מִן הַחַי מְטַמֵּא כְּאֵבֶר מִן הַמֵּת, וְאִיצְטְרִיךְ לָהּ לְמַעוּטֵי אֵיבָרֶיהָ:

אם

רבי ישמעאל אומר רשות. תימה לרבי וכי לית להו הא דאמר בשלהי מסכת מכות (דף כג:) שש מאות וי"ג מצות נאמרו למשה מסיני וכי לרבי ישמעאל דאמר רשות בצר להו או לר' עקיבא טפי להו ונראה דבשאר מצות דמפיק ר' ישמעאל מקרא עביד ליה ר' עקיבא אסמכתא ודריש ליה לדרשה אחריתי בירושלמי אמרי' דר' אליעזר אמר חובה ואין להקשות הא אמרינן לעיל המקנא דיעבד אין אלמא קסבר אסור לקנאות דתנא דידן דוקא דתני כי הך לישנא סבירא ליה הכי אבל ר' אליעזר לא סבירא ליה הכי והכי נמי אמרי' בפ' קמא דקידושין (דף כא.) וגאל את ממכר אחיו ר' אליעזר אומר חובה ובפרק השולח (גיטין דף לח:) נמי [אמר] אמרינן לעולם בהם תעבודו חובה ואין להקשות נמי מפ"ב דמכות (דף יב.) דאמר ר' עקיבא ורצח גואל הדם רשות מי כתיב ירצח והכא אמרינן וקנא חובה דשאני הכא משום דכתיב תרי קינויין אבל קשיא מירושלמי דרבי יהושע אמר התם רשות ומפרש טעמא אתיא דר' יהושע כבית הילל דבית הילל אומרים אפי' הקדיחה תבשילו לפום כן הוא אמר רשות רצה לקנא יקנא רצה לגרש יגרש והא ר' עקיבא מיקל התם טפי מבית הילל ואמר התם אפילו מצא אחרת נאה הימנה מגרשה ואפי' הכי אמר חובה והתם בירושלמי פליג רבי אליעזר עליה דר' יהושע ואמר חובה ואמר אתיא דר' אליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר מצא בה דברים כעורים לגרשה אינו יכול שלא מצא בה ערוה לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כעורים לפום כן הוא אמר חובה והא תניא משום בית שמאי אין לי אלא היוצאת משום ערוה מנין היוצאת משום דראשה פרוע וצדדיה מפורמין וזרועותיה חלוצות [מנין] ת"ל כי מצא בה ערות דבר אמר רבי תנא קיימת כאן בעדים וכאן שלא בעדים ותימה לפי הירושלמי כיון דתליא קינוי בגירושין הוה ליה למיתני סוטה בתר גיטין ובתר סוטה נזיר כסדר פרשיות ובתר נזיר נדרים ובתר נדרים כתובות:

לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש. תימה לרבי היכא דאיכא למדרש כי הכא אמאי לא דרשינן לה כדאמר גבי קל וחומר מילתא דאתיא מקל וחומר טרח וכתב לה קרא ואפילו הכי היכא דאיכא למדרש דרשינן וכן בפרק כל שעה (פסחים דף כד:) כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמינן ליה בלאו יתירי:

לה יטמא מצוה. ונ"מ לעוסק במצוה כדאמרינן בסוף פרק משוח מלחמה (לקמן דף מד.) ולטמאותו בעל כרחו אם לא ירצה לטמאות כדאמרי' בפרק טבול יום (זבחים ק.) מעשה ביוסף הכהן וכו':

ורבי

אַלְמָא קָסָבְרֵי דְּאָסוּר לְקַנְּאוֹת, וּמַאן דְּאָמַר מוּתָּר לְקַנְּאוֹת, מַהוּ לְשׁוֹן קִינּוּי, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֵין קִינּוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַתְרָאָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'וַיְקַנֵּא ה' לְאַרְצוֹ'. תַּנְיָא הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה בַּסֵּתֶר וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכְרִיז עָלָיו בְּגָלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה' וְאֵין עֲבֵירָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַכְרָזָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה'.

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵירָה אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנַס בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת, שֶׁנֶּאֱמַר 'אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ' תִּשְׂטֶה כְּתִיב. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִפְּנֵי מָה הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד בְּסוֹטָה, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר שֶׁהֲרֵי קִינֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה וְעֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי וְהָא כִּי כְּתִיבָה קִינּוּי בָּתַר סְתִירָה וְטוּמְאָה הוּא דִּכְתִיבָה, אָמַר לֵיהּ 'וְעָבַר' וּכְבָר עָבַר. אֶלָּא מֵעַתָּה 'וְעָבַר לָכֶם כָּל חָלוּץ' הָכִי נַמִּי, הָתָם מִדִּכְתִיב 'וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי ה' וְאַחַר תָּשֻׁבוּ' מַשְׁמַע דִּלְהַבָּא, אֶלָּא הָכָא אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּדִכְתִיבֵי, 'וְעָבַר' בָּתַר טוּמְאָה וּסְתִירָה, קִינּוּי לָמָּה לִי. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ'. מַאי רוּחַ, רַבָּנָן אָמְרִי רוּחַ טוּמְאָה, רַב אַשִּׁי אָמַר רוּחַ טָהֳרָה, וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר רוּחַ טָהֳרָה, דְּתַנְיָא 'וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא רוּחַ טָהֳרָה שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ רוּחַ טוּמְאָה, רְשׁוּת וְחוֹבָה לְעַיּוּלֵי לְאִינִישׁ רוּחַ טוּמְאָה בְּנַפְשֵׁיהּ. גּוּפָא, 'וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. 'לָהּ יִטַּמָּא' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָּא לְרָבָא, לֵימָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ הָכִי פְּלִיגֵי, דְּמַר אָמַר רְשׁוּת וּמַר אָמַר חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ, הָכָא בִּקְרָאֵי פְּלִיגֵי, 'וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, סָבַר לָהּ כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, כְּלַפֵּי שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה 'לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ' יָכוֹל כְּגוֹן זוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ'. וְרַבִּי עֲקִיבָא, קִינּוּי אַחֲרִינָא כְּתִיב. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַיְּידֵי דְּבָעֵי לְמִיכְתַּב 'וְהִוא נִטְמָאָה' 'וְהִיא לֹא נִטְמָאָה' כְּתִיב נַמִּי 'וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ'. לְכִדְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. 'לָהּ יִטַּמָּא' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַיְּידֵי דִּכְתִיב 'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו' אִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב 'לָהּ יִטַּמָּא'. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִ'כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ' נַפְקָא, 'לָהּ יִטַּמָּא' לָמָּה לִי, לְחוֹבָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'לָהּ' מִיטַּמֵּא וְאֵין מִיטַּמֵּא לְאֵיבָרֶיהָ.

ורבי

ורבי עקיבא א"כ לכתוב לה. תימה לרב חסדא דאמר בפרק שלשה מינין (נזיר דף מג:) לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים לדידיה לא איצטריך לה לאיברים מאי הוי דריש בלה יטמא ויש לומר הוה דריש לחובה כדרבי עקיבא ואיידי דכתב יטמא כתב לה:

למשרי אחד מכל האומות. מהכא נפקא לן דבאומות הלך אחר הזכר [לענין יוחסין]:

כתיב נמי (ובאחיכם) [בהם] לכדתנא דבי רבי ישמעאל. וא"ת הא אצטריך דדרשינן בפרק איזהו נשך (ב"מ דף עג:) מנין אם ראיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו וכו' וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וקנס חכמים הוא כדי לייסרן:

מה עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם. תימה דהוה מצי למפרך מה לעדות האחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה:

ת"ל ועד אין בה כל שיש בה. תימה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והשתא אתי עד א' דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחיש ליה א"כ מאי צריך קרא דעד אחד נאמן אפילו טומאה בעלמא בלא קנוי וסתירה בכי האי גוונא היה מהימן כדאיתא בפרק האומר (קדושין דף סו.) אשתו זינתה בעד אחד וכו' תינח לרבא דאמר התם הוה דבר שבערוה אלא לאביי דאמר מהימן מאי איכא למימר אלא ע"כ אית לן למימר דלאביי לא איצטריך קרא אלא היכא דמכחיש אע"ג דקינא לה:

נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר. תימה למה לי ג"ש אפילו בלא ג"ש מהיכא תיתי ליה דליתהימן בה עד אחד מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא:

כמה

אם כֵּן. דְּלָאו לְחוֹבָה אָתָא אֶלָּא לְהַךְ דְּרָשָׁא: **לִכְתּוֹב רַחְמָנָא לָהּ וְלִשְׁתּוֹק.** דְּמַשְׁמַע לְנֶפֶשׁ לא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו כִּי אִם לִשְׁאֵרוֹ וְגוֹ' וְלַאֲחוֹתוֹ הַבְּתוּלָה לָהּ, כְּלוֹמַר לְגוּפָהּ שָׁלֵם וְלא לְאֵיבָרֶיהָ: **לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה.** בְּשִׁבְעָה אֻמּוֹת כְּתִיב, הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמוֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִיזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: **לְמִישְׁרֵי אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת.** מִשְּׁאָר שִׁבְעִים אֻמּוֹת: **שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית.** כָּל ז' אֻמּוֹת נִקְרְאוּ עַל שֵׁם כְּנַעַן: **וְהוֹלִיד בֵּן.** דְּהָלַךְ אַחַר הָאָב וּמֻתָּר לְהַחֲיוֹתוֹ לְךָ לְעֶבֶד: **דְּתַנְיָא.** דִּלְהָכֵי אָתָא קְרָא: **בְּעֶבֶד.** גַּרְסִי' בְּבֵי"ת: **וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים וְגוֹ'.** לְעֵיל מִנֵּיהּ כְּתִיב מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה, אֲשֶׁר סְבִיבוֹת אַרְצְכֶם וְלא מִבְּנֵי אַרְצְכֶם דְּשִׁבְעָה אֻמּוֹת. וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים, כָּל תּוֹשָׁב הַיְינוּ שֶׁבָּא מִמָּקוֹם אַחֵר וְנִתְיַישֵּׁב כָּאן, וְקָאָמַר קְרָא שֶׁמֻּתָּר לִקְנוֹת מִבְּנֵיהֶם אֲשֶׁר יִהְיוּ לָהֶם מִבְּנוֹת אַרְצְךָ: **מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם.** בָּנִים הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם וְהֵם בְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים, דְּהַיְינוּ אֲחֵרִים שֶׁנָּשְׂאוּ בְּאַרְצְכֶם נָשִׁים אַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹת: **וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם.** וְלא מִן הַבָּנִים הַנּוֹלָדִים לִבְנֵי אַרְצְכֶם בְּמָקוֹם אַחֵר מִבְּנוֹת שְׁאָר אֻמּוֹת וֶהֱבִיאוּם לִבְנֵיהֶם לָגוּר שָׁם: **וְלֹא בַּאֲחֵיכֶם.** עֲבוֹדַת עֶבֶד: הַ"ג וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אַיְּדֵי דִּכְתִיב וּבַאֲחִיכֶם כְּתִיב נַמֵּי בָּהֶם כִּדְתַנְיָא כּו': **קַרְיָא.** תּוֹלַעַת שֶׁל שׁוּמְשֻׁמִין הָאוֹכַלְתָּן, כָּךְ הַזְּנוּת מַחֲרֶבֶת אֶת הַבַּיִת: **תּוּקְפָא.** כַּעַס: **אִידֵי וְאִידֵי.** תּוֹקְפָא וּזְנוּתָא דְּאַמְרִינָן דְּמַחְרֶבֶת אֶת הַבַּיִת: **בְּאִתְּתָא.** כְּשֶׁהָאִשָּׁה מְזַנָּה אוֹ כַּעְסָנִית, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה מִתְעַסֶּקֶת בִּזְנוּנֶיהָ וְאֵינָהּ עוֹשָׂה מְלַאכְתָּהּ וְלא מְשַׁמֶּרֶת בֵּיתָהּ וּמַפְקֶרֶת אֶת שֶׁל בַּעֲלָהּ לִמְנָאֲפִים: **קֹדֶם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל.** בַּעֲרָיוֹת: **עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד.** בְּבֵיתוֹ: **נִסְתַּלְּקָה מֵהֶם.** מִלָּבֹא לְבֵיתָם דְּאֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת בַּעֲבֵירוֹת שֶׁבְּבֵיתוֹ: **מְקַדַּמְתּוֹ.** לִפְנֵי מִיתָתוֹ מַכְרֶזֶת לְפָנָיו: **מְלַפַּפְתּוֹ.** כּוֹרַכְתּוֹ: **תְּנַן הָתָם.** בְּפ' מִי שֶׁקִּנֵּא (לְקַמָּן לא.) אַמַּאי דְּקָתָנֵי אָמַר עֵד אֶחָד רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאָה לא הָיְתָה שׁוֹתָה: **שֶׁהָיָה בַּדִּין.** שֶׁלֹּא לְהַאֲמִינוֹ אִי לָאו דִּכְתִיב קְרָא: **הָרִאשׁוֹנָה.** סְתִירָה: **אֵין אוֹסַרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם.** שֶׁאִם תִּשְׁתֶּה וְתִמָּצֵא טְהוֹרָה מֻתֶּרֶת לְבַעֲלָהּ וְלִתְרוּמָה: **אֵין מִתְקַיֶּמֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם.** כִּדְבָעִינָן לְמִיגְמַר דָּבָר דָּבָר מִמָּמוֹן: **הָאַחֲרוֹנָה.** טֻמְאָה שֶׁהִיא אַחַר הַסְּתִירָה: **כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ.** כָּל עֵדוּת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נֶאֱמָן כִּדְדַרְשִׁינָן לְעֵיל וְעֵד אֵין בָּהּ תְּרֵי אֶלָּא חַד, וְקָא אָמַר אֲסוּרָה וְאַטֻּמְאָה קָאִי דְּהָא מִנָּהּ סְלִיק וְהִיא נִטְמְאָה וְעֵד אֵין בָּהּ: **קַל וָחֹמֶר.** שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד: **תַּלְמוּד לוֹמַר.** בְּאִשָּׁה מְקַלְקֶלֶת כִּי מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר וּלְהַלָּן כּו': וּפַרְכִינָן לָמָּה לִי לְמִכְתָּב לְמֵילְפָהּ בִּגְזֵרָה שָׁוָה: **בָּהּ וְלֹא בְּקִנּוּי כּו' מִיבָּעֵי לֵיהּ.** דְּכֵיוָן דִּכְתִיב בָּהּ מִיעוּטָא הוּא וְלא גַּמְרִי' שְׁאָר עֵדֻיּוֹת דְּאִשָּׁה מִנָּהּ וְקָמוּ לְהוּ בְּמִלְּתַיְיהוּ כְּכָל עֵדֻיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: **הָכֵי נַמֵּי קָאָמַר.** וּגְזֵרָה שָׁוָה לְמִלְּתָא אַחֲרִיתִי נָקַט, וּמַתְנִיתִין חֲסוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכֵי תָּנָא לֵיהּ ת"ל בָּהּ וְלא בְּקִנּוּי וּסְתִירָה וּגְזֵרָה שָׁוָה לְטֻמְאַת אִשָּׁה דְּעָלְמָא שֶׁלֹּא קִנֵּא לָהּ בַּעֲלָהּ וּבָא עֵד אֶחָד וְאָמַר אֲנִי רְאִיתִיהָ שֶׁנִּטְמְאָה דְּלא מְהֵימָן וְהָכָא הוּא דִּמְהֵימָן מִשּׁוּם דְּרַגְלַיִם לְדָבָר:

כדי

וְרַבִּי עֲקִיבָא, אִם כֵּן, לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא 'לָהּ' וְלִישְׁתּוֹק, 'יִטַּמָּא' לָמָּה לִי, שְׁמַע מִינָּהּ. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַיְּידֵי דְּכָתַב 'לָהּ' כָּתַב נַמִּי 'יִטַּמָּא' לְכִדְתָנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' רְשׁוּת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חוֹבָה. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַיְּידֵי דִּכְתִיב 'לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה' אִיצְטְרִיךְ נַמִּי לְמִיכְתַּב 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' לְמִישְׁרֵי אֶחָד מִכָּל הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן, שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ, דְּתַנְיָא מִנַּיִן לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ' יָכוֹל אַף הַכְּנַעֲנִי שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן הָאוּמּוֹת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם' מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם. וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִ'מֵּהֶם תִּקְנוּ' נַפְקָא, 'לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ' לָמָּה לִי, לְחוֹבָה. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, 'בָּהֶם' וְלֹא בְּאַחֵיכֶם. וְרַבִּי עֲקִיבָא, בְּאַחֵיכֶם מִסֵּיפָא דִּקְרָא נַפְקָא 'וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרֶךְ'. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַיְּידֵי דִּכְתִיב 'וּבְאַחֵיכֶם' כְּתִיב נַמִּי 'בָּהֶם' לְכִדְתַנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֱמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. אָמַר רַב חִסְדָּא, זְנוּתָא בְּבֵיתָא כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, תּוּקְפָּא בְּבֵיתָא כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא. אִידִי וְאִידִי בְּאִיתְּתָא אֲבָל בְּגַבְרָא לֵית לָן בָּהּ. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, בִּתְחִילָּה קוֹדֶם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ', כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ נִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ'. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַדַּמְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ' וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה, מְלַפַּפְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר 'יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֶלֶב שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ', 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ' בָּעוֹלָם הַזֶּה, 'לִהְיוֹת עִמָּהּ' לָעוֹלָם הַבָּא. תְּנַן הָתָם, שֶׁהָיָה בַּדִּין וּמָה עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינָהּ מִתְקַיֶּימֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם. עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּים בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעֵד אֵין בָּהּ' כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ. וְקַל וָחוֹמֶר לְעֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה מֵעַתָּה, וּמָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם מִתְקַיֶּימֶת בְּעֵד אֶחָד, עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם אֵינוֹ דִּין שֶׁתִּתְקַיֵּים בְּעֵד אֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר' וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר' מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים, אַף כָּאן עַל פִּי שְׁנַיִם. הַאי, מִ'כִּי מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר' נַפְקָא, מִ'בָּהּ' נַפְקָא, 'בָּהּ' וְלֹא בְּקִינּוּי, 'בָּהּ' וְלֹא בִּסְתִירָה מִיבָּעֵי לֵיהּ, הָכִי נַמִּי קָאָמַר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּהּ' בָּהּ וְלֹא בְּקִינּוּי 'בָּהּ' וְלֹא בִּסְתִירָה, וְטוּמְאָה בְּעָלְמָא בְּלֹא קִינּוּי וּבְלֹא סְתִירָה דְּלֹא מְהֵימָן עֵד אֶחָד מְנָלָן, נֶאֱמַר כָּאן 'כִּי מָצָא בָּהּ עֶרְוַת דָּבָר' וְנֶאֱמַר לְהַלָּן 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר' מַה 'דָּבָר' הָאָמוּר לְהַלָּן עֵדִים שְׁנַיִם אַף כָּאן עֵדִים שְׁנַיִם. תָּנוּ רַבָּנָן, אִי זוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה, זוֹ עֵדוּת סְתִירָה. עֵדוּת אַחֲרוֹנָה, זוֹ עֵדוּת טוּמְאָה.

וכמה

שואלת הגמרא **וְרַבִּי עֲקִיבָא**, מניין לו שמצווה על הכהן להיטמא לקרוביו, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין מיטמא לאברים. ומשיבה, **אִם כֵּן** שבא ללמדנו רק דין זה שאינו מיטמא לאיברים, **לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא** 'לָהּ' **וְלִישְׁתּוֹק** – היתה התורה כותבת 'כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה לה' והיינו לומדים דין זה, אך '**יִטַּמָּא**' **לָמָּה לִי** – למה הוסיפה התורה וכתבה 'לה יטמא', **שְׁמַע מִינָּהּ** - ללמדנו שאין זו רשות, אלא מצוה על הכהן להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** מה ידרוש מהייתור של 'יטמא'. ומשיבה, סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש מהפסוק 'יטמא' שחייב להיטמא, אלא **שאַיְּידֵי דְּכָתַב לָהּ כָּתַב נַמִּי יִטַּמָּא** – מאחר שחזר הכתוב וכתב 'לה' ללמדנו שאינו מיטמא לאיברים – חזר וכתב גם 'יטמא'. **לְכִדְתָנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֶמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** – וכפי שהתבאר לעיל.

מבארת הגמרא את מחלוקתם השלישית של רבי עקיבא ורבנן. "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" **רְשׁוּת** – מותר להשתעבד בעבד כנעני לעולם, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חוֹבָה** – חייב לעבוד בו לעולם ואסור לשחררו. שואלת הגמרא, **מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זו אלא רשות. ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה להשתעבד בו לעולם, אלא **אַיְּידֵי דִּכְתִיב** לגבי שבעה אומות "**לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה**" - שחובה להורגם, **אִיצְטְרִיךְ נַמִּי לְמִיכְתַּב** "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" כדי **לְמִישְׁרֵי** – להתיר **אֶחָד מִכָּל הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן**, שהיינו סבורים לומר שכיון שאמו של הבן היא משבעה אומות, יהיה דינו כדין שבעה אומות ואסור להחיותו, לכך הוצרך הפסוק 'לעולם בהם תעבודו', ללמדנו **שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ** כיוון שלגבי דין שבעה אומות הולכים אחר האב, והאב אינו משבעה אומות.

מביאה הגמרא ברייתא שבדין שבעה אומות הולכים אחרי האב, **דְּתַנְיָא, מִנַּיִן לְאֶחָד מִן** שאר **הָאוּמּוֹת שֶׁבָּא עַל הַכְּנַעֲנִית וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד** – לקנות את הבן לעבד, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ**" – כלומר, שגם בני אומות אחרות שבאו להתיישב בארץ ונשאו נשים משבעה אומות והולידו בנים, מותר לקנות את הבנים לעבדים, כיון שאביהם אינו משבעה אומות. ממשיכה הברייתא, **יָכוֹל** – שמא נאמר **שאַף הַכְּנַעֲנִי שֶׁבָּא עַל אַחַת מִן** שאר **הָאוּמּוֹת וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בֵּן שֶׁאַתָּה רַשַּׁאי לִקְנוֹתוֹ בְּעֶבֶד** כיון שאמו אינה משבעה אומות, **תַּלְמוּד לוֹמַר** "**אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם**", שדווקא **מִן הַנּוֹלָדִים בְּאַרְצְכֶם** – בנים שנולדו בארץ, כלומר, שאבותיהם הם משאר האומות ונשאו נשים משבעה אומות בארץ, מותר לקיימם ולקחתם לעבדים, **וְלֹא מִן הַגָּרִים בְּאַרְצְכֶם** – אך אסור לקנות בנים שנולדו לאבות משבעה אומות שהלכו לארץ אחרת ונשאו שם נשים, והביאו את בניהם לגור בארץ, שכיון שהולכים אחר האב ואביהם משבעה אומות – אסור להחיותם.

חוזרת הגמרא לבאר את מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא ושואלת, אם כן **וְרַבִּי עֲקִיבָא** כיצד למד מפסוק זה שחובה להשתעבד בעבד כנעני לעולם ואסור לשחררו, והרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שמותר לקנות עבד שאמו כנענית ואביו משאר האומות. ומשיבה, **מִ'מֵּהֶם תִּקְנוּ' נַפְקָא** – ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד מהפסוק "מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו", "**לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ**" **לָמָּה לִי**, על כורחך **לְחוֹבָה** – ללמדנו שחייב לעבוד בעבדו הנכרי ואסור לו לשחררו. שואלת הגמרא, כיון שכך, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שסובר שאין זו חובה, מה דורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבדו', והרי ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד מ'מהם תקנו'. ומשיבה, שדורש '**בָּהֶם**' – עבד כנעני מותר להעבידו עבודת גנאי שניכר בה שהוא עבד, **וְלֹא בַּאֲחִיכֶם** – אך אסור להעביד עבד עברי בעבודה כזו. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי עֲקִיבָא** שדורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבודו' שחובה לעבוד בו ואסור לשחררו, מהיכן לומד שאסור לעבוד בעבד עברי כמו בנכרי. ומשיבה, **בַּאֲחִיכֶם** – דין זה שאסור לעבוד בעבד עברי כמו בכנעני, **מִסֵּיפָא דִּקְרָא נַפְקָא** – נלמד מהמשך הפסוק של 'לעולם בהם תעבודו', שכתוב "**וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרֶךְ**" – הרי שאין להשתעבד בעבד עברי כמו בעבד נכרי. שואלת הגמרא, אם כן **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** – מדוע הוצרך ללמוד זאת מ'לעולם בהם תעבודו'. ומשיבה, אכן האיסור להעביד עבד עברי בעבודת פרך נלמד מהפסוק 'ובאחיכם בני ישראל וגו''. ומכל מקום סובר רבי ישמעאל שהפסוק 'לעולם בהם תעבודו' לא בא ללמדנו שחובה להשתעבד בעבד כנעני, אלא **שאַיְּידֵי דִּכְתִיב** '**וּבַאֲחֵיכֶם**' **כְּתִיב נַמִּי** '**בָּהֶם**' – מאחר שכתבה התורה את הדין בעבד עברי 'ובאחיכם בני ישראל וגו'' – שאסור להעבידו עבודת פרך, חזרה וכתבה גם את הדין של עבד כנעני 'לעולם בהם תעבדו' – שאותו מותר להעביד עבודת פרך. **לְכִדְתַנְיָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, כָּל פָּרָשָׁה שֶׁנֶּאֶמְרָה וְנִישְׁנֵית, לֹא נִישְׁנֵית אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ** – וכפי שהתבאר לעיל.

אָמַר רַב חִסְדָּא, זְנוּתָא בְּבֵיתָא – זנות בבית, גורם להחרבת הבית **כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא** – כמו שהתולעת אוכלת והורסת את השומשום. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא תּוּקְפָּא בְּבֵיתָא** – גם כעס בבית גורם להחרבת הבית **כִּי קַרְיָא לְשׁוּמְשְׁמָא**. ומבארת הגמרא, **אִידִי וְאִידִי בְּאִיתְּתָא** – החרבת הבית אינה נגרמת אלא כאשר האשה מזנה או כועסת, משום שמתעסקת בזנותה ואינה עושה את מלאכות הבית ואינה שומרת עליו, **אֲבָל בְּגַבְרָא לֵית לָן בָּהּ** – זנות וכעס של הבעל אינם גורמים להחרבת הבית. **וְאָמַר רַב חִסְדָּא בַּתְּחִילָּה קוֹדֶם שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל** באיסורי עריות **הָיְתָה שְׁכִינָה שׁוֹרָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד** – עם כל איש ואשה בביתם, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "**כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ**" - כלומר בתוך ביתך. **כֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ** בעריות **נִסְתַּלְּקָה שְׁכִינָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ**" – אם חוטאים בעריות 'ושב מאחריך', שמסתלקת השכינה. **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה**, אותה מצווה **מְקַדַּמְתּוֹ וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו** – מקדימה ומכריזה עליו כשמגיע **לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ**". **וְכָל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אַחַת בָּעוֹלָם הַזֶּה**, העבירה **מְלַפַּפְתּוֹ** – נכרכת סביבו **וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין** להעיד עליו שעבר, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** "**יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ**" – שהעבירה תהיה כרוכה בו ותלך עמו לגהינום שהוא מקום תהו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר** העבירה שעבר **קְשׁוּרָה בּוֹ כְּכֶלֶב**, כמו **שֶׁנֶּאֱמַר** אצל יוסף כאשר אשת פוטיפר ניסתה לשכנעו לעבור איתה עבירה, "**וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ**", ודורשים, שלא רצה **לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ** – עמה **בָּעוֹלָם הַזֶּה**, כדי שלא יצטרך **לִהְיוֹת עִמָּהּ** – עם העבירה **לָעוֹלָם הַבָּא**.

הגמרא לעיל הביאה מהמשנה שעד אחד נאמן להעיד על אשה שזינתה, לאחר שקינא לה הבעל ונסתרה. מביאה עכשיו הגמרא את המשך המשנה שם.

תְּנַן הָתָם, שֶׁהָיָה בַּדִּין – היינו יכולים ללמוד בקל וחומר שלא יהיה נאמן עד אחד להעיד שזינתה, שהרי **וּמָה עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה** – להעיד שנסתרה עם פלוני שקינא לה הבעל שלא תסתר עמו, **שֶׁאֵין אוֹסַרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם** - שהרי יש לה היתר לבעלה אם תיבדק במי

המשך בעמוד 61

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

פח מַה שֶּׁמּוֹרֶה עַל הַשָּׁעוֹת תשלא], בֵּין שֶׁהוּא שֶׁל חוֹל תשלב] בֵּין שֶׁל מִין אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁרוֹאִין בְּצֵל תשלג] - נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג לְאָסְרוֹ בְּטִלְטוּל תשלד־תשלה] כִּי אִם לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּגוּפוֹ אֵיזֶה

ביאורי הלכה

תשלא] על השעות – מכשיר המודד יחידות זמן כמו שעות או דקות, על פיו ניתן לדעת את משך הזמן שעבר.

תשלב] של חול – שעון חול בנוי משתי שפופרות שקופות המוצבות אחת מעל השנייה, בשפופרת העליונה ישנה כמות קבועה של גרגירי חול דק הזורם אל התחתונה בקצב קבוע ואחיד דרך מעבר צר המחבר ביניהם, משך הזמן הנצרך לריקון החול שבשפופרת העליונה ידוע, וכך ניתן למדוד את משך הזמן שעבר, כדי להתחיל את המדידה מחדש יש להפוך את השעון כך שהשפופרת התחתונה תהיה העליונה והחול יזרום שוב אל השפופרת השנייה.

תשלג] שרואין בצל – עצם דק (מחוג) המוצב על גבי לוח באור השמש, ובאמצעות מעקב אחר התקדמות הצל המוטל ממנו על גבי לוח ניתן למדוד את הזמן (שעות או דקות) שעבר מתחילת היום או מהנקודה הקודמת.

תשלד] לאוסרו בטלטול – שעון־פסיקה (סטופר, טיימר), בין אם הוא מכני ובין אם הוא חשמלי, וכן שעון חול – אין להשתמש בהם[677] בשבת וביו"ט[678].

תשלה] לאוסרו בטלטול – שעון[679] (בין שעון־יד, שעון־כיס, שעון־מעורר או שעון קיר[680]) המראה את השעה[681] הוא כלי שמלאכתו להיתר ומותר בטלטול[682], גם מחוגי השעון מותרים בטלטול ומותר

ציונים והוספות

677) מותר להשתמש בשעון־פסיקה שאינו חשמלי ובשעון חול לצורך חולה, גם אם אין בו סכנה, כגון להאכילו לזמנים מסוימים וכגון לחולה האוכל ביום הכיפורים בשיעורים וצריך לדעת זמן אכילתו, או למדוד לו לחולה את הדופק (שש"כ פכ"ח סל"ה).

678) צ"ע שלא נזכר בפירוש בשוע"ר בסי' שו סי"ח איסור מדידת זמן בשבת, וגם בסעיף זה הובא רק כבדרך אגב, ומשמע ש'המנהג שנתפשט' הוא איסור הטלטול ולא איסור המדידה, ולכאורה הוא משום שלא הוכרע לאיסור ממש אלא רק מפני שבעניין טלטולו, גמגם גדול הדור (כלשון הב"י).

679) טלפון או מכשיר חשמלי אחר שמלאכתו לאיסור שרגילים להשתמש בו גם כדי לראות את השעה או כשעון מעורר, לא נעשה על ידי כך כלי שמלאכתו להיתר, ונשאר כלי שמלאכתו לאיסור (ראה לעיל הערה רכב), ומותר להרחיקו אם הצלצול מפריע (ראה לעיל הערה קלט).

680) ראה לעיל הערה מז, אלא שהיינו שעון התלוי על הקיר, ואם מחובר לקיר ממש הוא מוקצה מחמת גופו.

681) דין שעון מקולקל: שעון שאינו פועל, בין אם נעמד מחמת קלקול, ובין אם נעמד מפני שהסוללה שלו התרוקנה או שעון מכני שלא כיננו אותו, יש בו משום מוקצה ואסור לטלטלו. ברם שעון העשוי כתכשיט, כגון שעון זהב, אם כרגיל אינו מסירו מידו גם בזמן שאינו פועל, הרי הוא כתכשיט ומותר לטלטלו גם כשהוא נעמד (שש"כ פכ"ח ס"כ); ובקצות השלחן סי' קח בדה"ש ס"ק ג: אם עמד המורה שעות מללכת מותר ג"כ בטלטול כ"כ במנחה חדשה שבסוף מנחת שבת ב' מנורה הטהורה, ודוקא אם פסק ללכת מפני שנגמר זמן עריכתו, אבל אם פסק הליכתו מחמת איזה קלקול מצדד המנ"ש דהוי מוקצה מחמת גופו שאין ראוי לשום תשמיש או דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, ואסור בטלטול בכל ענין; ובשש"כ שם אות כד: הנמצא במקום שיש בו עירוב, והשעון שעל ידו נעמד, יורידנו מידו מיד. ואם נמצא במקום שבו השעון עלול להגנב או להנזק אם ישאירנו שם, מותר - בעוד על ידו - להעבירו למקום שמור ולהניחו שם. הנמצא במקום שאין בו עירוב והשעון שעל ידו נעמד, ימשיך וילך לביתו ויורידו שם. וראה לעיל הערה רס ובהערה תא דין טלטול שעון שהתפרקה ממנו הרצועה.

682) שעון חול ושעון שמש שבהלכה זו, היו עשויים למדידת פרקי זמן קצובים, אך שעון רגיל המיועד לידיעת

תַּשְׁמִישׁ הַמֻּתָּר תשלו, **אוֹ לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ כִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, לְפִי שֶׁנַּעֲשָׂה לִמְדִידַת הַזְּמַן** תשלז **אוֹ הַצֵּל** תשלח**, וְיֵשׁ לְדַמּוֹתָהּ לִמְדִידָה הָאֲסוּרָה בְּשַׁבָּת.**

וְאֵין לְהַתִּירָהּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא תשלט **מְדִידָה שֶׁל מִצְוָה, שֶׁהוּא לוֹמֵד עַל יְדֵי כְּלִי זֶה** תשמ**, שֶׁלֹּא הִתִּירוּ מְדִידָה שֶׁל מִצְוָה אֶלָּא כְּשֶׁהַמְּדִידָה בְּעַצְמָהּ יֵשׁ בָּהּ מִצְוָה** תשמא**, כְּגוֹן לְמִדּוּד הַמְּקֻוֶה** תשמב **וְכִיּוֹצֵא בָהּ** תשמג**, אֲבָל כָּאן הַמְּדִידָה בְּעַצְמָהּ אֵין בָּהּ שׁוּם עִנְיַן מִצְוָה** תשמד**, וְאִי מִשּׁוּם שֶׁלּוֹמֵד עַל יָדָהּ** תשמה **- אֵיךְ יִתְלֶה לִמּוּדוֹ בְּדָבָר**

ביאורי הלכה

לכוונם בשבת[683], ואם צריך ללחוץ על כפתור או להניעו כדי לראות השעה, דינו כלי שמלאכתו לאיסור[684].

תשלו] תשמיש המותר — כגון שמטלטלו לראות את השעה[685].

תשלו] למדידת הזמן — מורה השעות הוא כלי שמודד את הזמן שעבר מתחילת היום או מזמן מסוים[686].

תשלח] או הצל — שעון חול אינו כלי לחישוב כמות ומדידת החול אלא לחישוב הזמן, אבל שעון שמש מיועד למדידת נטיית והתקדמות הצל[687].

תשלט] מפני שהיא — רצונו לומר: ואין להתיר מדידת הזמן בתורת מדידה של מצוה, אם לומד על ידי כלי זה[688].

תשמ] כלי זה — כגון המניח מורה שעות כדי לדעת מתי אמור להסתיים לימוד של שעה[689].

תשמא] יש בה מצוה — היינו מדידה שיש בה צורך מצוה, או מדידה של מצוה כגון מדידת שיעורי תורה[690].

תשמב] למדוד המקוה — אם יש במקוה שיעור ארבעים סאה וכשר לטבול בו[691].

תשמג] וכיוצא בה — כגון מדידה לצורך חולה[692], או מדידת החור אם יש בו פותח טפח להביא הטומאה מהחדר שהמת בו להחדר הסמוך לו[693].

תשמד] ענין מצוה — מדידת זמן אינה מדידה של מצוה אלא מדידה של חול[694].

תשמה] שלומד על ידה — אף שמדידה של חול מותרת

ציונים והוספות

השעה אינו נחשב ככלי מדידה ומותר בטלטול ובשימוש. וז"ל שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קכג): שהם לא פקפקו אלא על מדידות החול או מדידות הצל אבל האוהר"ן שלנו אין להם מדידות החול ולא מדידות הצל אלא שהוא משער הזמן. ע"כ. וראה גם לעיל על סי' שא הערה קז שמשמע שלא חששו למוקצה בשעון. ועפי"ז מותר להביט ולראות השעה בשעון שמש שמסומנים בו כל שעות היום, כי אף שהשעון מראה את השעה באמצעות מדידת השעות שעברו מתחילת היום (ואסור בטלטול), ראיית השעה כשלעצמה אינה מדידה כמו שההבטה על גרמי השמיים לידיעת השעה אינה נחשבת כמדידה, אמנם חישוב הזמן שעבר מנקודה אחת לנקודה אחרת דומה למדידה.

683) מותר לכוון את מחוגי שעון לשעה המדויקת, כלומר להסבם למקום הרצוי, ובלבד שזה לא יגרום להפסקת פעולת השעון - ואפילו לא הפסקה זמנית - (וכפי שמצוי בשעון הפועל על סוללה), כי אז אין לעשות בו כל שינוי. שעון היכול להשמיע קול כאשר מסובבים את מחוגיו, כמו שעון־קיר או שעון־מעורר, מותר לכוונו רק אם ברור שאמנם לא ישמיע קול בשעת כיוונו (שש"כ פכ"ח סכ"ו).

684) גם שעון שיש בו אפשרויות שונות כגון תאורה, מחשבון ועוד, המופעלות באמצעות לחיצה על כפתורים נחשב ככלי שמלאכתו להיתר, אף שהלחיצה אסורה (ראה לעיל הערה סה והערה רכב).

685) ראה לעיל הערה תרפב; וראה פמ"ג (סי' רנב מש"ז ס"ק ז) שאף שהסכים ששעון חול הוא כלי שמלאכתו לאיסור, מכל־מקום הפיכתו כדי לדעת את השעה נחשבת כצורך גופו ומקומו (היינו צורך היתר).

686) בעזרתו מודדים את משך השעות והדקות שנמשכה פעולה מסוימת.

687) משמע ששעון שמש נחשב לכלי מדידה יותר מאשר שעון חול, וכלשון שו"ת מהרי"ל שהובא בב"י: ואפשר דגרע טפי, דמודד הצל ממש.

688) כאן עובר לדון (כבדרך אגב, ראה לעיל הערה תרעח) באיסור מדידת זמן בשבת ולא באיסור טלטול הכלי, אך אין לפרש שאם מדידת הזמן הייתה מדידה של מצוה היה מותר לטלטל הכלי ככלי שמלאכתו להיתר, כי מכל־מקום הכלי אינו מיוחד למדידה של מצוה ונשאר כלי שמלאכתו לאיסור.

689) ז"ל השואל בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קכג: ראיתי בכמה קהילות שאפילו לומדים כשדורשים ברבים לוקחים מכיסם האוה"ר... ורואים כמה שעות שדורשים שלא להטריח הציבור. ע"כ. אלא שלכאורה לא היה זה כלי מדידה (טיימר) אלא שעון בו רואים השעה כתשובת ה'פנים מאירות' שהובאה לעיל הערה תרפב.

690) מדידת שיעורי תורה מותרת אף אם אין בה צורך למצוה כי ניכר לכל שאלו שיעורי תורה ואין בזה משום עובדין דחול (ראה לעיל על סי' שו הערה קצג).

691) ראה לעיל על סי' שו הערה קצא.

692) כדלעיל הערה תרעז.

693) סי' שו סי"ח; ולהעיר שאם מסיבה כלשהי לא ניתן לראות את השעה בשעון רגיל, מותר למדוד זמן כדי לדעת מתי אפשר להתחיל תיקון חצות, זמן קריאת שמע וכיוצא־בזה, כי יש בזה צורך למצוה, ואינו דומה למדידת זמן הלימוד.

694) מדידת ארבעים סאה ושאר שיעורי תורה מותרת גם אם אין המצוה תלויה בה כדלעיל הערה תרצ, אבל מדידת

הָאָסוּר וְיִהְיֶה מֻתָּר תשמו] **עַל יְדֵי כָּךְ? זֶהוּ טַעַם הַמִּנְהָג** תשמז], **אֲבָל מִן הַדִּין אֵין אִסּוּר בָּרוּר** תשמח] **בַּדָּבָר וְלֹא הֶתֵּר בָּרוּר** תשמט]:

חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת, סעיף פח

ביאורי הלכה

אם יש בה צורך למצוה, מדידת הזמן נעשית לסידור זמנו בלבד ואין בה צורך למצוה, כי יכול ללמוד גם ללא המדידה[695].

תשמו] ויהיה מותר – אם מדידת הזמן הייתה מועילה ללימודו היה זה צורך מצוה, אבל בזה שהחליט מדעתו לתלות לימודו במדידת הזמן – לא ייהפך להיתר.

תשמז] טעם המנהג – לאסור הטלטול.

תשמח] איסור ברור בדבר – מדידת הזמן אינה מדידה גמורה[696].

תשמט] היתר ברור – כי נתפשט לאסור[697].

ציונים והוספות

זמן אינה קשורה כלל לזמני הלימוד וכן הלימוד אינו תלוי בה.

695) כדלעיל על סי' שו הערה קצ, והוא זה שתלה לימודו במדידת הזמן, (והבטה בשעון כדי לדעת הזמן שנותר ללימוד עד השקיעה וכיוצא־בזה אינה נחשבת כמדידה, כמבואר לעיל הערה תרפב).

696) שו"ת מהרי"ל הובא בב"י.

697) ז"ל הב"י: כתוב בתשובות מהרי"ל (סי' ר) טלטול השעות שמעתי כבר שנשאו ונתנו בדבר לפני מה"ר וייפ"ש ז"ל ולא מצאו איסור ברור ואפילו־הכי היתר ברור לא אמר בה לפי שנתפשט האיסור ויש לומר דהוי כלי שמלאכתו לאיסור דלמדידה נעשה לא רצו להתירו בבירור כי נתפשט לאסור... ואחרי אשר גדול הדור גמגם בו מי יבוא אחרי המלך אשר כבר עשהו.

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תנו, שיעור כמות לישת המצות:

ט כשרוצה ללוש עיסה ביום טוב יש ליזהר לכתחלה למדוד הקמח בעשרון מערב יום טוב שביום טוב אסור למדוד אפילו לדבר מצוה כמו שיתבאר בסי' תק"ו ואם לא מדד מערב יום טוב יקח עשרון קמח באומד הדעת ולא ירבה על עשרון באומד דעתו מפני חשש חימוץ אבל מותר לו לפחות מעשרון מטעם שיתבאר בסי' תנ"ז.

ומכל־מקום יותר טוב ללוש העיסה בב' פעמים דהיינו שיקח יותר מחצי עשרון וילוש ממנו עיסה אחת ואחר כך יחזור ויקח יותר מחצי עשרון קמח וילוש ממנו עוד עיסה אחת ויצרף ב' העיסות יחד על דרך שיתבאר בסימן תנ"ז ויפריש מהן חלה וכשהוא עושה כן אף לכתחלה אין צריך למדוד הקמח מערב יום טוב:

חלק ג סימן תנז, דיני הנהגת חלה בעיסת מצה:

א הואיל וצריך לצמצם בשיעור כל עיסה ועיסה שלא תהא גדולה משיעור חלה ואם כן יש לחוש שמא מקצת העיסות לא היה בהן שיעור חלה לפיכך טוב ליזהר שלא להפריש מן כל עיסה ועיסה בפני עצמה שהרי חלה זו שהפריש מהעיסות שלא היה בהן שיעור חלה אינה שוה כלום ואם כן כשיאפה מהן מצות יש לחוש שמא יניח הרבה מצות ממצות הללו בכלי אחד ואז יתחייבו בחלה אם יש בהן שיעור חלה כשנצטרפו יחד שהכלי מצרפן לשיעור חלה והוא לא ישים אל לבו להפריש חלה ממצות הללו שבתוך הכלי שיסמוך על החלה שהפריש מהעיסות ונמצא אוכל טבל:

ב אלא כיצד יעשה יפריש חלה אחת מכל שתי עיסות (או יותר) שיש להסתפק בהן שמא אין שיעור חלה בכל אחת ואחת בפני עצמו דהיינו שיקח שתי עיסות (או יותר) וידבק קצותם זו בזו עד שיהיו נושכות זו בזו דהיינו שיהיו כל כך דבוקות עד שאם ירצה להפרידן יתלש מעט עיסה מזו וידבק בחברתה ומעט עיסה מחברתה ידבק בה ועל ידי כן נחשבות כעיסה אחת ומצרפות לשיעור חלה ויפריש מאחד מהן חלה אחת ודי בכך כיון שהם נחשבות כעיסה אחת:

ג ואם העיסות הן קשות קצת ואינן נדבקין היטב זו בזו יניח קצה האחת על קצה השנית ויחתוך חלה אחת משתי קצות העיסה יחד ועל ידי דוחק החיתוך הן נדבקין היטב זו בזו:

~ יום שני ~

ד ועכשיו שנהגו העולם ללוש עיסות גדולות משיעור חלה מטעם שנתבאר בסי' תנ"ו (עיי"ש שאין לנהוג כן) הן מפרישין חלה מכל עיסה ועיסה בפני עצמה.

ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה אבל אם אדם אחד מפריש מכל העיסות די בברכה אחת לכולן אם אינו נמלך (עיין סימן קס"ט וקע"ז ור"ו) שאם בשעת ברכה היה בדעתו לפטור בברכה זו כל החלות שיפריש אע"פ שלא היה יודע אז כמה חלות יפריש אין זה נמלך אלא אם כן הפסיק בינתים בשיחה שאין בה צורך להפרשת חלה אבל אם השיח בדברים שיש בהן צורך להפרשת חלה שיפריש מן העיסות שילוש עוד כגון ששח מעניני לישת העיסות שילוש עוד אין שיחה זו מפסקת (עיין סי' קס"ז):

ה יש למחות בנשים שכופלין בעיסה בשעת הפרשת חלה כדי להפריש משתי קצותיה ויש ללמדן שיפרישו מקצה אחד ואחר יערוך במגלגלת בקצה הב' שלא תהא העיסה פנויה מעסק אפילו רגע אחד:

ו ואם המתעסקין בעיסה מתעסקין בה במהירות כל כך עד שאי אפשר להפריש חלה מהעיסה בעודן מתעסקין בה עד שיבטלו אותם ממהירותן אין צריך לבטלן אלא יפריש חלה לאחר אפייה מיד שיתן כל המצות לכלי אחד והכלי מצרפן לשיעור חלה אף אם לא היה בכל עיסה בפני עצמה כשיעור ומפריש חתיכה ממצה אחת על כל המצות שבכלי.

ואע"פ שלכתחלה מצוה מן המובחר להפריש חלה מן העיסה ולא מן הפת (פירוש בארץ ישראל מן הדין ובחוץ לארץ ממדת חסידות) כמו שיתבאר שנאמר ראשית עריסותיכם בעודה עיסה, מכל־מקום זה שנמנע להפריש מן העיסה כדי שלא לבטל העוסקין בה ממהירותן הרי זה עושה גם כן מצוה מן המובחר ונכון לכל אדם לעשות כן:

ז במה דברים אמורים שצריך צירוף כלי כשמפריש ממצות הנעשות מעיסות שיש להסתפק בהן שמא לא היה שיעור חלה בכל עיסה בפני עצמה ונמצא שלא נתחייבו המצות בחלה חיוב ברור אלא אם כן נצטרפו יחד לכן צריך צירוף כלי אבל עיסה גדולה שיש בה שיעור חלה ושכח ולא הפריש ממנה בעודה עיסה ונזכר לאחר שאפה ממנה מצות אין צריך להפריש מכל מצה ומצה בפני עצמה וכן אין צריך לצרף המצות בכלי ולהפריש מאחת על כולן אלא אע"פ שלא נצטרפו יחד מפריש מאחת על כולן שהרי כבר נצטרפו ונתחייבו בחלה בעודם עיסה:

~ יום שלישי ~

ח ומכל־מקום אם הוא בארץ ישראל צריך שיהיו כל המצות הללו מונחות לפניו סמוכות זו לזו בשעה שמפריש מאחת מהן על כולן שחלת ארץ ישראל אינה ניטלת אלא מן המוקף (פירוש מן הסמוך) כמו שנתבאר ביורה דעה סי' שכ"ג אבל אין צריך שיגעו זה בזה בשעת הפרשה אלא כיון שהן סמוכות ומקורבות זו לזו הרי זה מן המוקף:

ט אבל בחוצה לארץ אין צריך לתרום מן המוקף ולא עוד אלא שמותר לו לאכול כל המצות הללו קודם הפרשת חלה רק שישייר חתיכה מאחת מהן ויפריש חלה מחתיכה זו על כל המצות שאכל שהקילו חכמים בחלת חוצה לארץ להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש כמו שנתבאר ביו"ד שם:

י במה דברים אמורים כשכל מצות הללו הן מעיסה אחת שכבר היו מוקפות ומחוברות זו לזו פעם אחת בעודם עיסה לכך הקילו בהן חכמים שאין צריך לחזור ולהקיפם בשעת הפרשת חלה אם היא חלת חוצה לארץ אבל מצות הבאות מב' עיסות שהיה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה אם רוצה להפריש מצה אחת על כולן צריך שיהיו המצות של עיסה השנית מוקפות עם מצה זו בשעה שמפריש ממנה עליהן דכיון שלא היו מוקפות ומחוברות זו עם זו מעולם לא הקילו חכמים בהן להפריש מאחת על חברתה שלא מן המוקף אפילו בחוצה לארץ אבל כשמקיפן זו לזו די בכך ואין צריך לצרפם בכלי כיון שכבר נתחייבו בחלה בעודם עיסה.

אבל מצות הבאות מעיסות שלא היה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה ונתן המצות בתוך כלי אחד לצרפם לשיעור חלה אין צריך להפריש מהן בעודן מצטרפין בכלי אלא יכול לאכול מהן ואחר כך יפריש מחתיכת מצה אחת גם על מה שאכל כבר דכיון שנצטרפו המצות לחלה בכלי אחד שהרי נעשו כמצה אחת גדולה שיש בה שיעור חלה שמותר לאכול ממנה קודם הפרשת חלה.

ויש חולקין על זה ואוסרין לאכול ממצות הללו קודם הפרשת חלה לפי שצריך לתרום מהן מן המוקף כיון שלא היו מחוברות זו בזו בעודן עיסה ואף שלאחר כן נצטרפו בכלי אחד אין צירוף זה מועיל לחברן שיהיו נחשבין כמצה אחת ממש:

~ יום רביעי ~

יא ולפי סברא זו אם שכח להפריש חלה ממצות הללו קודם יו"ט ונזכר ביו"ט ואי אפשר להפריש חלה ביו"ט כמו שיתבאר בסי' תק"ו לא די במה שישייר מצה אחת להפריש חלה ממנה לאחר יו"ט גם על מצות שאכל ביו"ט אלא צריך הוא לשייר מעט מכל מצה כדי לתרום מן המוקף או יעשה כמו שיתבאר בסי' תק"ו אבל לפי סברא הראשונה די שישייר מעט ממצה אחת אם כבר נצטרפו מצות הללו בכלי אחד קודם יו"ט.

אבל אם נצטרפו ביו"ט אין צריך לשייר מהם כלום אלא יכול

להפריש מהן חלה ביו"ט שלא אסרו להפריש חלה ביו"ט אלא מעיסה שנילושה ונתחייבה בחלה מערב יום טוב שהיה אפשר לו להפרישה מבעוד יום אבל מצות הללו שהיו פטורות בערב יום טוב ונתחייבו ביו"ט ע"י צירוף כלי מותר להפריש מהן ביו"ט כדרך שמותר להפריש מעיסה שנילושה ביו"ט.

ולענין פסק הלכה העיקר כסברא הראשונה ואף על פי כן טוב לחוש לכתחלה לסברא האחרונה לתרום ממצות הללו מן המוקף אף שהיו מצורפין כבר בכלי.

וטוב להחמיר שאף שמפריש מהן בעודן מצורפין בכלי יזהר שיגעו זה בזה לפי שיש אומרים שאין נקרא מן המוקף אלא כשנוגעין זה בזה ויש אומרים שאינו נקרא מן המוקף אלא אם כן הם בתוך כלי אחד אע"פ שאינן נוגעין זה בזה וירא שמים יוצא ידי שניהם:

יב ואין צריך לומר אם מצות הללו באות משתי עיסות שהיה שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה שהן צריכין הקפה מעיקר הדין בשעה שמפריש מאחת על חבירתה שטוב להחמיר שיגעו זה בזה בשעת הפרשה.

ואפילו מצות הבאות מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שלדברי הכל אין צריך להפריש מהן מן המוקף בחוצה לארץ אפילו לכתחלה שהרי אמרו חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש, אף־על־פי־כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף שיגעו זו בזו בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין, עיין סימן ר"ס:

יג וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שעבר והפריש שלא מן המוקף אפילו ב' עיסות שיש בכל אחת בפני עצמה שיעור חלה ואינן סמוכות זו לזו אלא זו מונחת בבית זה וזו מונחת בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה בדעתו לפטור בחלה זו גם את השניה הרי זה פטורה ואין צריך לחזור ולהפריש גם ממנה שלא הצריכו חכמים לתרום מן המוקף אלא לכתחלה:

~ יום חמישי ~

יד אבל ב' עיסות שאין בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה ועבר והפריש מהן חלה בלא צירוף כלי אפילו היו שתיהן סמוכות זו לזו ואפילו היו נוגעות זו בזו אם לא היו נושכות זו בזו אינן מצטרפות ולפיכך אין חלה זו שוה כלום כיון שהפרישה בשעה שהיו פטורות:

טו מי ששכח ולא הפריש חלה מעיסה של מצת מצוה שהיה בה שיעור חלה בפני עצמה או על ידי צירוף עם עיסה אחרת של מצת מצוה ונזכר לאחר שאפה ממנו ג' מצות הצריכות לו לסדר ליל של פסח לא יפריש מאותן מצות שצריכות להיות שלימות על הקערה דהיינו מצה עליונה ותחתונה שהעליונה צריכה להיות שלימה לברך עליה המוציא והתחתונה צריכה להיות שלימה לעשות ממנה כריכות עם המרור כמו שיתבאר בסי' תע"ה אלא יפריש מאותה מצה שאין צריכה להיות שלימה דהיינו מצה האמצעית המזומנת לבצוע ממנה חתיכה לאפיקומן קודם אמירת ההגדה:

טז מי שהיו לו עיסות הרבה שהיה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה והפריש חלה ממקצת העיסות וממקצתן לא הפריש ואפה כל העיסות ביחד ונתערבו מצות החייבות עדיין בחלה עם מצות שנפטרו כבר בחיובן אינו יכול להפריש ממצה אחת על כולן אפילו אם יכנים כולן לתוך כלי אחד ויגעו זה בזה לפי שיש לחוש שמא מצה זו שהוא מפריש ממנה היא ממצות שנפטרו מחיובן ואין מפרישין מן הפטור על החיוב לפיכך צריך הוא להפריש מכל מצה ומצה בפני עצמה או ילוש עוד עיסה קטנה ויאפה אותה ויצרפה בכלי אחד עם כל המצות הללו ועל ידי כן נתחייבה בחלה אע"פ שאין בה כשיעור ויפריש ממנה על המצות החייבות עדיין.

אבל קודם שיאפה אותה אין לצרף אותה עם המצות בכלי אחד כדי להפריש ממנה עליהן שהרי הצירוף עושה אותן כאילו הן דבר אחד וחתיכה אחת ממש וכיון שהיא עיסה והן מצות אפויות איך אפשר שיצטרפו ויהיו כחתיכה אחת ממש.

אבל אם יש בעיסה זו שיעור חלה בפני עצמה בלא צירוף כלי אין צריך לאפותה קודם הפרשת חלה ואין צריך לצרפה בכלי עם המצות מעיקר הדין אלא יקיפם יחד ויפריש מעיסה זו גם על המצות החייבות עדיין.

ואם הוא מכיר מצה אחת בטביעות עין ויודע בה שהיא ממצות החייבות אין צריך לכל זה אלא מפריש ממצה זו על כל שאר מצות החייבות אף שאינן מוקפות מעיקר הדין:

~ יום שישי ~

יז אף על פי שאסור לאדם ללוש עיסתו פחות מכשיעור כדי לפוטרה מן החלה, מכל־מקום ביום טוב של פסח התירו לעשות כן (עיין בסוף סי' תנ"ו איך לנהוג בזה) שאם ילוש כשיעור ויפריש ממנה חלה אין לחלה זו תקנה בזמן הזה שאין מאכילין אותה לכהנים כמו שנתבאר ביורה דעה סימן שכ"ב, וא"כ אסור לאפותה ביום טוב כיון שאין באפייה זו צורך אוכל נפש ולשורפה ג"כ אינו יכול שאין שורפין קדשים ביום טוב כמ"ש בסימן תק"ו ואם יניחנה כך כשהיא עיסה עד מוצאי יום טוב ואז ישרפנה יש לחוש שמא תחמיץ ויעבור עליה בבל יראה ובל ימצא ואף שנאמר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה, מכל־מקום חלה זו אינה נקראת של גבוה אלא שלו הואיל ויש לו בה צד היתר שאם יתחרט על מה שהפריש אותה לחלה ישאל

לחכם ויתיר לו ותחזור חלה זו להיות חולין כמה שהיתה ויחזור ויפריש חלה אחרת:

יח ואם אירע שלש שיעור חלה לא יפריש חלה מן העיסה אלא יאפה ממנה מצות ויפריש ממצה אחת על כולן.

ואם אינו רוצה לבצוע המצה אלא רוצה לאפות עוגה קטנה להפריש אותה לחלה אחר אפייתה צריך הוא ליזהר קודם אפייתה שלא יקרא לה שם חלה אלא יקראנה עוגה או מצה (וגם לא יהיה בדעתו שתחול עליה קדושת חלה עד לאחר אפייתה) שאם קודם אפייתה (היה בדעתו שזו היא חלה מן העיסה, ואין צריך לומר אם) קרא לה שם חלה בפיו הרי כבר נתקדשה לחלה שהרי כל קדושת תרומות ומעשרות הן על ידי דבור (או אפילו על ידי מחשבה בלבד) ואם כן אסור לו לאפותה ביום טוב אבל כל זמן שלא נתקדשה לחלה אף על פי שיש בדעתו בשעת אפייה שיקרא לה שם חלה לאחר אפייתה, מכל־מקום כיון שבשעת אפייתה אין בדעתו שיהא עליה קדושת חלה ואם היה רוצה היה יכול להפריש מצה אחרת לחלה ולאכול עוגה זו נמצא שיש לו בה צד היתר אכילה בשעת אפייתה לפיכך התירו לו לאפותה ביום טוב אף שאין כאן היתר גמור שהרי בשעת אפיית עוגה זו יודע הוא שסופו שלא לאכול ממנה ביום טוב, אף־על־פי־כן התירו לו חכמים כיון שאי אפשר בענין אחר שיהיה בו היתר גמור.

~ שבת קודש ~

(שאף שאפשר לו שלא להפריש עוגה שלימה לחלה אלא יפריש חתיכה ממצה אחת ומה שישאר מאותה מצה יאכל ביום טוב ונמצא שאפיית אותה המצה היה בה גם צורך אוכל נפש ולא בשביל החלה בלבד, מכל־מקום גם אם יעשה כן אין כאן היתר גמור אם היה אפשר בענין אחר שהרי אמרו חכמים עיסה חציה של ישראל וחציה של נכרי אסור לישראל לאפותה כולה ביום טוב אף שעושה ממנה ככר אחד ואופאו בבת אחת ונמצא שיש באפייה זו גם צורך אכילת ישראל אף על פי כן אסרו חכמים הואיל שבאפיית חציה של נכרי אין בה צורך לאכילת הישראל שהרי יכול לחלק עם הנכרי קודם האפייה ולאפות חלקו בלבדו אף כאן הואיל שבאפיית חתיכת החלה שבאותה מצה אין בה צורך לאפיית השאר של אותה מצה שהרי אף אם היה מפריש החלה מאותה מצה קודם אפייתה היתה אותה מצה נאפית יפה כל כך כמו שנאפית עכשיו עם החלה לפיכך היה ראוי לאסור לאפותה ביום טוב אלא שהתירו חכמים כיון שאי אפשר בענין אחר).

ואם שכח או עבר והפריש חלה מעיסה זו וקרא לה שם חלה לא יאפה חלה זו ולא ישרפנה אלא יטילנה למים צוננים בשביל שלא תחמיץ שהצוננים מעכבים אותה שלא תחמיץ ולמוצאי יום טוב ישרפנה וכשרואה שהמים מתחממים קצת בעמדם בבית יזהר להחליפם במים אחרים צוננים דהיינו שישאב מים הללו מן הכלי שהחלה מונחת שם וישפוך לשם מים אחרים צוננים אבל לא יטלטל הכלי שהחלה מונחת בו כדי לשפוך מים הללו מתוכה שכלי זה נעשה בסים לדבר האסור בטלטול דהיינו החלה שהיא אסורה בטלטול לאחר שקרא לה שם כמו שיתבאר בסי' תק"ו (עיין שם כל פרטי דין זה) אבל לכתחלה לא יקרא לה שם לחלה בעודה עיסה ולהטילה למים צוננים גזירה שמא לא יזהר יפה שיהיו המים צוננים:

~ 'לקוטי תורה' חג הפסח - הפרשה החסידית ~

לְהָבִין מַה שֶּׁאוֹמְרִים בַּהַגָּדָה: "מַצָּה זוֹ"

לְהָבִין[1] מַה שֶּׁאוֹמְרִים בַּהַגָּדָה: "מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק כּוּ', 'כִּי גֹרְשׁוּ' כּוּ'" (שְׁמוֹת יב, לט):

דְּמַשְׁמַע, הָא אִלּוּ לֹא גֹּרְשׁוּ וְהִסְפִּיק לְהַחְמִיץ הָיוּ אוֹכְלִים חָמֵץ, וַהֲלֹא כְּבָר נִצְטַוּוּ "בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה כּוּ'" (שְׁמוֹת יב, ג) – "עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ" (בְּמִדְבַּר ט, יא); וְגַם לְדוֹרוֹת נִצְטַוּוּ (שְׁמוֹת יב, יט־כ): "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא כּוּ', בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת"?

וּבַפָּסוּק עַצְמוֹ יֵשׁ לְהָבִין: שֶׁהַצִּיווּי שֶׁלְּדוֹרוֹת הָיָה "זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם", וַהֲלֹא פֶּסַח מִצְרַיִם אֵינוֹ נוֹהֵג אִיסּוּר חָמֵץ אֶלָּא יוֹם אֶחָד! כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (פֶּרֶק ט' דְּפְסָחִים, דַּף צ"ו, עַמּוּד ב').

וְהָעִנְיָן: דְּפֶסַח מִצְרַיִם אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְלָכֵן דַּוְקָא "כִּי גֹרְשׁוּ", וּמֵחֲמַת זֶה, הוּא שֶׁאָכְלוּ מַצָּה גַּם בִּשְׁאָר יְמוֹת הַפֶּסַח[2]. וְאַף עַל פִּי כֵן הַצִּיווּי שֶׁלְּדוֹרוֹת ז' יָמִים, וְהֵם "זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם".

1. (נֶאֱמַר יוֹם ב' דְּחַג הַפֶּסַח תקס"ה).

2. וְכֵן כָּתַב הַמִּזְרְחִי בְּפֵרוּשׁוֹ רְאֵה עַל פָּסוּק (דְּבָרִים טז, ג) "כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ".

וּלְהָבִין קְצָת עִנְיָן אֲכִילַת מַצָּה, יֵשׁ לְהַקְדִּים עִנְיָן "מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה":

שֶׁעִיקַּר הַמּוֹעֲדִים הוּא בְּחִינַת הַשִּׂמְחָה. וּכְדִכְתִיב (דְּבָרִים טז, יד): "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ", שֶׁאָז הוּא זְמַן גִּילּוּי מוֹחִין־דְּאִימָּא, דְּהַיְינוּ מַה שֶּׁאוֹמְרִים בַּהַלֵּל (תְּהִלִּים קיג, ט): "מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת, אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה". וְהִנֵּה בְּשַׁבָּת הוּא גִילּוּי מוֹחִין־דְּאַבָּא, וְהֵם יוֹתֵר עֶלְיוֹנִים – וְאֵין שָׁם בְּחִינַת גִּילּוּי שִׂמְחָה כִּבְיוֹם־טוֹב?

אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה בֵּיאוּר מַהוּת מוֹחִין־דְּאִימָּא יוּבָן בְּמַה שֶּׁנּוֹדַע שֶׁיֵּשׁ ב' בְּחִינוֹת בְּגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא:

הָא': בְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת הַהַמְשָׁכוֹת מֵעֵילָּה לְעֵילָּה כוּ', הֶאָרָה, וְהֶאָרָה־דְהֶאָרָה כוּ'. כִּמְשַׁל שֵׂכֶל בְּמִדּוֹת, וּמִדּוֹת בְּמַחְשָׁבָה כוּ', שֶׁכָּל בְּחִינוֹת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ כְּלָל נִקְרָאִים יֵשׁ מִיֵּשׁ.

וְהַב': לְמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – יֵשׁ מֵאַיִן מַמָּשׁ, מֵאַיִן הַמּוּחְלָט כוּ'.

וְהִנֵּה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, כְּשֶׁהֶעָלוּל מִתְקָרֵב לְעִילָּתוֹ מִמַּטָּה־לְמַעְלָה, הִנֵּה הוּא מַשִּׂיג אֶת עִילָּתוֹ. וְלָכֵן הוּא שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ בּוֹ; וּתְהִי הַשִּׂמְחָה גְדוֹלָה, כִּמְשַׁל בֶּן הַמֶּלֶךְ שֶׁיָּצָא מִן הַשִּׁבְיָה וּבָא וְרָאָה אֶת פְּנֵי אָבִיו, כַּךְ תִּהְיֶה שִׂמְחַת הֶעָלוּל בְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת עָלָיו אוֹר הָעִלָּה שֶׁלְּמַעְלָה, תַּחַת אֲשֶׁר יָרַד בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְנַעֲשָׂה מֶרְחָק רָב בֵּינוֹ וּבֵין עִילָּתוֹ, וְרָחַק מֵאוֹר פָּנָיו בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגוֹת. וְהַכֹּל הוּא מִפְּנֵי שֶׁעַתָּה בְּגִילּוּי זֶה יֵשׁ לוֹ הַשָּׂגָה אֵיךְ שֶׁיָּצָא "מֵאֲפֵילָה לְאוֹר גָּדוֹל, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאוּלָּה כוּ'".

וְזֶהוּ עִנְיָן יוֹם־טוֹב – גִּילּוּי הַשִּׂמְחָה – שֶׁמִּבְּחִינַת "עֲקֶרֶת הַבַּיִת" נַעֲשֶׂה "אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה". פֵּירוּשׁ: כִּי עֲקֶרֶת – מִלְּשׁוֹן 'עֲקָרָה', וּמִלְּשׁוֹן "כְּחוּלְדָּה זוֹ הַדָּרָה בְּעִיקְּרֵי בָתִּים" – בַּגְּמָרָא – פֶּרֶק בָּתְרָא דִפְסָחִים.

וְהִיא בְּחִינַת מַלְכוּת שֶׁמְּלוּבֶּשֶׁת כָּל יוֹמִין דְּחוֹל בְּבִי"ע, בִּקְלִיפַּת נוֹגַהּ[3] – וּבְיוֹם־טוֹב הִיא עוֹלָה לְמַעְלָה בַּאֲצִילוּת, בִּבְחִינַת "אֵם הַבָּנִים" – בִּינָה וַהֲשָׂגָה בְּאוֹר אֵין־סוֹף הַנִּגְלֶה אָז, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף מִשְׁתַּלְשֵׁל וְיוֹרֵד אָז בְּאוֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה דֶרֶךְ וּמָבוֹא לִתְפִיסָא וַהֲשָׂגָה בְּמַה שֶּׁיְּכוֹלִים לְהַשִּׂיג מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַנִּגְלֶה, וְאֵיךְ שֶׁהַגִּילּוּי רַב מְאֹד, עַד כִּי "נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה" (אֶסְתֵּר ט, כב), וְשֶׁהָיוּ "בַּחֹשֶׁךְ – רָאוּ אוֹר גָּדוֹל" (יְשַׁעְיָהוּ ט, א), הוּא גִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמִּתְגַּלֶּה בִּבְחִינַת יֵשׁ וַהֲשָׂגָה, לִהְיוֹת אֵיזוֹ תְּפִיסָא וַהֲשָׂגָה "בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ" (מִשְׁלֵי טז, טו) הַמִּתְגַּלֶּה אָז.

וּכְמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַנְּשָׁמָה – שֶׁמִּתְעַנֶּגֶת בָּעוֹלָם־הַבָּא מִזִּיו הַשְּׁכִינָה, תַּחַת הֱיוֹתָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף הַגַּשְׁמִי, וְנִפְרְדָה מִשָּׁם וְעָלְתָה לִמְקוֹר חוֹצְבָהּ – שֶׁמִּתְעַנֶּגֶת בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְנֶהֱנֵית מִזִּיו כוּ', הֲנָאָה וְתַעֲנוּג נִפְלָא. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (מִשְׁלֵי ח, כא): "לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ", שֶׁמִּתְגַּלֶּה אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת 'יֵשׁ', לִהְיוֹת הַשָּׂגָה וּתְפִיסָא לְהַנְּשָׁמָה, לִהְיוֹת "נֶהֱנֵית מִזִּיו" וְאוֹר הַנַּ"ל, דְּהַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ הַשָּׂגָה וַהֲבָנָה אֵיךְ שֶׁיָּצְאָה מֵאֲפֵילָה לְאוֹר גָּדוֹל כוּ'.

וְזֶהוּ "בַּנָּהָר יַעַבְרוּ בְרָגֶל, שָׁם נִשְׂמְחָה בּוֹ" (תְּהִלִּים סו, ו), פֵּירוּשׁ: "בַּנָּהָר" הַ"יּוֹצֵא מֵעֵדֶן" (בְּרֵאשִׁית ב, י), שֶׁהוּא בִּינָה, הוּא הָעֲלִיָּיה בְּכָל רֶגֶל מִשְּׁלֹשָׁה רְגָלִים, וְשָׁם הוּא מְקוֹר הַשִּׂמְחָה[4].

וְכָל זֶה הוּא מִבְּחִינַת מוֹחִין־דְּאִימָּא, בִּינָה, עוֹלָם־הַבָּא, גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן, גִּילּוּי תַּעֲנוּג הַנְּשָׁמוֹת לְפִי הַשָּׂגָתָם. אֲבָל מוֹחִין־דְּאַבָּא – "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" (אִיּוֹב כח, יב): "אַיִן" נִקְרָא מַה שֶּׁאֵינוֹ מוּשָּׂג, לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת בִּינָה וַהֲשָׂגָה. דְּהַיְינוּ שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַה "דְּלֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא כוּ'", וְלֹא נִיתָּן לֵיהָנוֹת בּוֹ, מֵאַחַר שֶׁאֵין שָׁם שׁוּם תְּפִיסָא וַהֲשָׂגָה. וְעִנְיָן גִּילּוּי זֶה, הוּא בִּיטּוּל הַהַשָּׂגָה וּבִיטּוּל הַנְּשָׁמוֹת בִּמְצִיאוּת בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה כוּ'".

וְהַגִּילּוּי הַזֶּה הוּא שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּשַׁבָּת. וְלָכֵן אָמְרוּ: "בְּקוֹשִׁי הִתִּירוּ לְדַבֵּר בְּדִבְרֵי תוֹרָה בְּשַׁבָּת", כִּי "אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקָת", פֵּירוּשׁ "נָפְקָת" – יוֹצֵאת לַחוּץ, כְּמוֹ "נָפְקָת לְבַר"[5] – שֶׁהִיא הֶאָרָה בִּלְבָד הַיּוֹצֵאת מֵחָכְמָה. אֲבָל עַצְמִיּוּת הַחָכְמָה הִיא רָמָה וְנִשְׂגָּבָה, לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת אוֹרַיְיתָא[6].

וּבְגִילּוּי זֶה לֹא שַׁיָּיךְ שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג, שֶׁאֵין הַשִּׂמְחָה וְהַתַּעֲנוּג נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ אֶלָּא בְּמַה שֶּׁיֵּשׁ תְּפִיסָא וַהֲשָׂגָה אֵיךְ שֶׁיָּצָא מֵאֲפֵילָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְהַיְינוּ מֵאַחַר שֶׁנִּרְגָּשׁ בְּחִינַת אוֹר גָּדוֹל, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַעְלָה מַעְלָה, וְאַחַר

3. כֵּן פֵּירֵשׁ בְּסֵפֶר "שׁוּשַׁן סוֹדוֹת" לְתַלְמִיד הָרַמְבַּ"ן זַ"ל.

4. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הֲוָיָה לִי בְּעֹזְרִי").

5. (לְשׁוֹן הַזֹּהַר חֵלֶק א' קנז, א. זֹהַר חָדָשׁ פה, א).

6. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עוֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה", בְּשֵׁם הָאֲרִיזַ"ל, בְּפֵירוּשׁ "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה תּוֹרָה. וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי").

שֶׁיְּבִין שֶׁיֵּרֵד מַטָּה מָטָּה, הִנֵּה בַּעֲלוֹתוֹ מִמַּטָּה־מַטָּה לְמַעְלָה־מַעְלָה תִּגְדַּל הַשִּׂמְחָה בִּמְאֹד מְאֹד.

וְכָל זֶה לֹא שַׁיָּיךְ אֶלָּא בְּמוֹחִין־דְּאִימָּא, שֶׁהוּא גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת יֵשׁ וַהֲשָׂגָה, אֵיךְ שֶׁהוּא מַעֲלָה מַעֲלָה כו'. אֲבָל מוֹחִין־דְּאַבָּא, שֶׁהֵם בִּבְחִינַת גִּילוּי מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, שָׁם לֹא שַׁיָּיךְ מַעֲלָה וּמַטָּה כְּלָל, וּמַעֲלָה וּמַטָּה שָׁוִין, וְ"כַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" (תְּהִלִּים קלט, יב), שֶׁ"גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ כו'" (שָׁם).

וְדִקְדּוּק הַלָּשׁוֹן "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" בִּשְׁנֵי כָּפִי"ן – וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר "חֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה"?

אֶלָּא מִשּׁוּם דַּ"חֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" בִּלְבַד, לֹא סַגִּי, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁ'גַּם הַחֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ כו'. אֲבָל "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" בִּשְׁנֵי כָּפִי"ן מַשְׁמַע, דְּלֹא זוֹ שֶׁגַּם הַחֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ, וְהַחֹשֶׁךְ שָׁוֶה לָאוֹר, אֶלָּא אַף הָאוֹר שָׁוֶה לַחֹשֶׁךְ – "דְּכָל גְּהוֹרִין מִתְחַשְׁכָּאן קַמֵּיהּ[7] כו'", וְ"כֶתֶר עֶלְיוֹן אַף עַל גַּב דְּאִיהוּ אוֹר צַח אוֹר מְצוּחְצָח – אוּפְּכָם[8] הוּא כו'".

([9] וְאֶפְשָׁר שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ב' הַכָּפִי"ן דְּ"כַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה": כָּ"ף דְּ"כָאוֹרָה" זֶהוּ כֶּתֶר־עֶלְיוֹן[10], וְכָ"ף דְּ"כַחֲשֵׁכָה" זֶהוּ כְּעִנְיָן "כָּלָה וְנֶחֱרָצָה" (יְשַׁעְיָהוּ י, כג)[11]; וְכֵן כָּרַת[12]. וּלְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" כו').

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" (תְּהִלִּים יח, יב), שֶׁאֵין שָׁם אוֹר וְגִילוּי הַהַשָּׂגָה כְּלָל אֶלָּא בִּיטּוּל הַהַשָּׂגָה. וְלָכֵן אֵין שָׁם בְּחִינַת שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג בְּגִילוּי בְּחִינַת בִּיטּוּל זֶה, מֵאַחַר "דְּלֵית מַחְשָׁבָה כו'", וְאֵינוֹ נֶחְשָׁב לִבְחִינַת עֲלִיָּה כְּלָל, שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה מִמַּטָּה־לְמַעְלָה רַק שֶׁהוּא בָּא לִבְחִינָה וּמַדְרֵגָה שֶׁמַּעֲלָה וּמַטָּה שָׁוִין כו' כַּנַ"ל.

(וְזֶהוּ (שְׁמוֹת יז, ז): **"הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ, אִם אָיִן"**, פֵּירוּשׁ: אִם הַגִּילוּי מִבְּחִינַת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁהִיא בְּחִינַת "לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ" – וְזֶהוּ "הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ"; אוֹ שֶׁהַגִּילוּי מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִבְּחִינַת אַיִן – וְזֶהוּ "אִם אָיִן"[13].

גַּם, "קִנָּה חָכְמָה קִנָּה בִינָה" (מִשְׁלֵי ד, ה) – ב' פְּעָמִים "קִנָּה" – גִּימַטְרִיָּא יֵשׁ. אָמְנָם בְּחִינַת אַיִן הוּא בְּחִינָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁבְּחָכְמָה, שֶׁדְּבוּקָה בִּמְקוֹרָהּ – בְּחִינַת "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא"[14]). :

קִיצּוּר. עִנְיָן "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת", וְעִנְיָן "שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקֶת כו'". עִנְיָן יוֹם־טוֹב שֶׁהוּא "מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה". בְּחִינַת "מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה". "בַּנָּהָר יַעַבְרוּ בְרֶגֶל, שָׁם נִשְׂמְחָה בוֹ". וְעִנְיָן שַׁבָּת – בְּחִינַת גִּילוּי. "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" – "דְּלֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ".

כִּי יֵשׁ בְּחִינַת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – עִילָּה וְעָלוּל שֶׁשָּׁרְשׁוֹ מֵהַבִּינָה. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב "נָהָר הַיּוֹצֵא מֵעֵדֶן", וְשָׁם שַׁיָּיךְ הַשִּׂמְחָה מֵהַהַשָּׂגָה; וְיֵשׁ בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּחִינַת "עֵדֶן" עַצְמוֹ, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "עַיִן לֹא רָאָתָה כו'".

וְזֶהוּ "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג" (יְשַׁעְיָהוּ נח, יג) – רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: עֵדֶן, נָהָר, גַּן, דְּהַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת 'עֵדֶן' שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת 'נָהָר'. :

ב וְזֶהוּ "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִיא" (שְׁמוֹת לא, יד): הִיא בְּעַצְמָהּ, הִיא בְּחִינַת קֹדֶשׁ־הָעֶלְיוֹן, בְּחִינַת חָכְמָה, מוֹחִין־דְּאַבָּא שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּשַׁבָּת.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן יוֹם־טוֹב נִקְרָא "מִקְרָא קֹדֶשׁ", הֶאָרָה בְּעַלְמָא מִקֹּדֶשׁ הָעֶלְיוֹן, גֶּה"י־דְּאַבָּא בְּתוֹךְ מוֹחִין־דְּאִימָּא. שֶׁהֲרֵי גַּם בְּיוֹם־טוֹב – בְּגִילוּי מוֹחִין־דְּאִימָּא צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מוֹחִין־דְּאַבָּא. כִּי מוֹחִין־דְּאִימָּא הֲגַם שֶׁהֵם בְּחִינַת יֵשׁ, מִכָּל מָקוֹם אֵינָם בְּחִינַת דָּבָר נִפְרָד חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא הוּא הַיֵּשׁ שֶׁנִּמְשָׁךְ מֵאַיִן.

כִּי אַיִן וְיֵשׁ – חָכְמָה וּבִינָה – הֵם "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְפָּרְשִׁין"[15]. שֶׁתָּמִיד נִמְשָׁךְ בְּחִינַת בִּיטּוּל מוֹחִין־דְּאַבָּא לִהְיוֹת בְּחִינַת מוֹחִין־דְּאִימָּא – הִתְגַּלּוּת הַתַּעֲנוּג, שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא גַּם כֵּן מֵהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה וכו'"[16]; וְלֹא תַּעֲנוּג מֵהַשָּׂגַת דָּבָר נִפְרָד חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁנִּיתָּן לֵיהָנוֹת בְּגִילוּי אוֹר זֶה מֵהֲמַת

7. (שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת נֶחְשָׁכִים לְפָנָיו).

8. (חוֹשֶׁךְ, כְּמוֹ הַמַּרְאָה הַשָּׁחוֹר).

9. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" בְּפֵּרוּשׁ (אֶסְתֵּר א, א) "הַמּוֹלֵךְ מֵהוֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ".

10. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע".

11. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּזְכַּר בַּזֹּהַר חֵלֶק א', דַּף ג' עַמּוּד א'.

12. עַיֵּן בִּ"מְאוֹרֵי אוֹר" אוֹת כ', סָעִיף ט"ו.

13. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', שְׁלַח, קנ"ח, ב'.

14. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא, דַּף ז', עַל פָּסוּק "כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "צְאֵינָה וּרְאֵינָה" בְּעִנְיָן "לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן".

וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים", בְּעִנְיָן "כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ מִיָּיִן" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ב), כִּי בְּחִינַת יַיִן הוּא "הַמְשֻׁמָּח אֱלֹקִים" (שׁוֹפְטִים ט, יג), וּבְחִינַת "דּוֹדֶיךָ" זֶהוּ מַה שֶּׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַשִּׂמְחָה וְכַנַ"ל.

וְעַיֵּן שָׁם, וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁשִּׂים הֵמָּה מְלָכוֹת" בְּעִנְיָן "וּמֵעֵין מִבֵּית ה' יֵצֵא" כו'. וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן".

15. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה אָנֹכִי".

16. (תְּפִיסָא בֵּיהּ).

יְרִידַת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אוֹר וְגִילוּי זֶה, עַד שֶׁבָּא לְהַשָּׁגָה אֵיךְ שֶׁהוּא אוֹר גָּדוֹל כו', וְכָל מַה שֶׁלְּמַטָּה מַטָּה – כּוֹלֶא קַמֵּיהּ כְּלָא כו'. וְעַל יְדֵי כֵּן שָׁשׁ וְשָׂמֵחַ בְּהִגָּלוּת נִגְלוֹת אוֹר וְגִילוּי זֶה.

אַךְ בְּשִׂמְחָה זוֹ צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ מוֹחִין־דְּאַבָּא גַּם כֵּן, שֶׁתִּהְיֶה הַשִּׂמְחָה מִגִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף דְּ"לֵית מַחְשָׁבָה כו'"[17]. וְזֶהוּ עִנְיָן "מִקְרָא קֹדֶשׁ" – כְּאָדָם שֶׁקּוֹרֵא לַחֲבֵירוֹ. וּכְמוֹ שֶׁהַקְּרִיאָה בְּאָדָם לַחֲבֵירוֹ הוּא בִּשְׁמוֹ, שֶׁהוּא רַק זִיו וְהֶאָרָה, הִתְפַּשְׁטוּת מִמֶּנּוּ בִּלְבָד, כַּךְ הוּא עִנְיָן "מִקְרָא קֹדֶשׁ" – מִבְּחִינַת שֵׁם, שֶׁהוּא רַק הֶאָרָה בְּעָלְמָא מִבְּחִינַת אַבָּא. וּכְעִנְיָן "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד"; "וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם כו'" (שְׁמוּאֵל ב' ח, יג) – בְּחִינַת גָּה"י כו'.

וְהִנֵּה, הֶאָרָה וְהַמְשָׁכָה זוֹ בְּיוֹם־טוֹב, הוּא עַל יְדֵי תְּפִלָּה וְהַלֵּל. אַךְ הֵם אֵינָם רַק מִדְּרַבָּנָן, וּמִדְּאוֹרַיְיתָא – נִמְשָׁךְ בְּפֶסַח עַל יְדֵי אֲכִילַת מַצָּה, שֶׁהוּא קַטְנוּת־אַבָּא.

כִּי מַצָּה – מוֹחִין־דְּאַבָּא, שֶׁ"אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אַבָּא עַד שֶׁיִּטְעוֹם טַעַם דָּגָן". וְלִהְיוֹת יְדִיעָה זוֹ בְּהַתִּינוֹק, הוּא נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה מִן הַדַּעַת הַמּוּשָׂג. שֶׁהֲרֵי יְדִיעָה זוֹ בְּהַתִּינוֹק אֵינוֹ בְּדַעַת הַמּוּשָׂג, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיךְ וּמַה הוּא אָבִיו, כִּי דַּעַת הַתִּינוֹק – קָטָן כו'. וְגַם מַצָּה אֵין בָּהּ טַעַם, שֶׁאֵין בָּהּ הַהַגְבָּהָה כו'. וּלְמַעְלָה מִן הַדַּעַת הוּא בְּחִינַת אַבָּא, אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּקַטְנוּת. וְלָכֵן נִקְרָא בַּזֹּהַר: "מֵיכְלָא דִּמְהֵימְנוּתָא"[18].

וְהִנֵּה, הַמְשָׁכַת מוֹחִין־דְּאַבָּא בַּמַּצָּה, אֵינָהּ אֶלָּא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן. אֲבָל מִשָּׁם וָאֵילָךְ,

– הֲגַם דִּכְתִיב (שְׁמוֹת יג, ז): "מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים", וּפֵירוּשׁ – שֶׁצָּרִיךְ לְהַאֲכִיל אֶת כָּל ז' הַיָּמִים, שֶׁיִּהְיוּ נִזּוֹנִין מִבְּחִינַת אַבָּא; וְכַנּוֹדָע מִסִּפּוּרָהּ, שֶׁבַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן הֵם ז' מוֹחִין דְּאַבָּא – שֶׁמּוֹחַ הַחָכְמָה נִמְשָׁךְ בְּכָל ז' הַמִּדּוֹת –

הִנֵּה פֶּסַח מִצְרַיִם אֵינוֹ נוֹהֵג אִיסּוּר הֶחָמֵץ אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבָד. לְפִי שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁהֵם שְׁנֵיהֶם מִבְּחִינַת אַבָּא; וְ"לֹא יָמִישׁ עָמוּד הֶעָנָן כו'" (שְׁמוֹת יג, כב) – "עֲנָנָא דְּאַהֲרֹן", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת מַקִּיפֵי אַבָּא; וְ"הֶעָנָן הָיָה הוֹלֵךְ נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים שֶׁבַּמִּדְבָּר" – שֶׁהַמַּקִּיף מְסַמֵּא עֵינֵי הַחִיצוֹנִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם יְנִיקָה כו'. וּלְכָךְ הָיָה דַּי לָהֶם בְּהַמְשָׁכַת מוֹחִין־דְּאַבָּא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן.

אֲבָל לְדוֹרוֹת – "ז' יָמִים תֹּאכְלוּ מַצּוֹת"[19]. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה אֶלָּא שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל חָמֵץ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְנִיקָה כו'. אֲבָל מַצָּה – מוֹחִין־דְּאַבָּא, דַּי בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן – "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת" (שְׁמוֹת יב, יח) – שֶׁ"קְבָעוֹ הַכָּתוּב חוֹבָה". כִּי "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ" (תְּהִלִּים מב, ט) – "יוֹמָא דְּאִזִּיל עִם כּוּלְּהוּ כו'", עֲנָנָא דְּאַהֲרֹן דִּכְתִיב בֵּיהּ נַמִּי: "לֹא יָמִישׁ עָמוּד הֶעָנָן יוֹמָם כו'" – שֶׁכּוֹלֵל כָּל הַיָּמִים כו'[20], וְהַיְינוּ יוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבָד שֶׁהוּא חֶסֶד כו'. :

קִיצּוּר. עִנְיָן "קֹדֶשׁ", וּ"מִקְרָא קֹדֶשׁ". וְהַמְשָׁכָה זוֹ בְּיוֹם־טוֹב שֶׁל פֶּסַח הוּא עַל יְדֵי הַמַּצָּה, עַל דֶּרֶךְ "אֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אַבָּא כו'". וּפֵירוּשׁ "מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים". :

ג וְהִנֵּה נִמְצָא, כִּי ב' מַצּוֹת הֵם: מַצָּה שֶׁל לַיְלָה הָרִאשׁוֹן – חוֹבָה, וּמַצָּה שֶׁל כָּל יְמֵי פֶּסַח. וְעַל בְּחִינָה הַב' אָמַר: "שֶׁלֹּא הִסְפִּיק כו'", כִּי "אֲבוֹתֵינוּ" לֹא הָיוּ צְרִיכִים בֶּאֱמֶת לִהְיוֹת לָהֶם מַצָּה שֶׁל שִׁימּוּר כָּל יְמֵי הַפֶּסַח כַּנַּ"ל.

אַךְ זֶה הָיָה אֶצְלָם מִמֵּילָא – "שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים":

פֵּירוּשׁ: דְּמַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים" כִּפְשׁוּטוֹ, הַיְינוּ: "הַמְּלָכִים" הֵם הַמְּלָכִים שֶׁלְּמַטָּה בָּעוֹלָם־הַזֶּה, וּ"מַלְכֵי הַמְּלָכִים" הֵם הַשָּׂרִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁבַּצְּבָא הַמָּרוֹם[21]. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדָנִיֵּאל סִימָן יו"ד [ן, יג]: "וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס כו'"[22]. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא מֶלֶךְ עַל "מַלְכֵי הַמְּלָכִים".

וְעוֹד נִקְרָא "מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים" – בִּבְחִינַת מַלְכוּתוֹ וְהַנְהָגָתוֹ הָעוֹלָמוֹת עַל יְדֵי עֶשֶׂר סְפִירוֹת: "הַמְּלָכִים" הֵם נֶה"י; וּ"מַלְכֵי" – חַג"ת; וּ"מֶלֶךְ מַלְכֵי" הַיְינוּ חַבַּ"ד:

כִּי בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה מְאִירִים בְּחִינַת נֶה"י; וּבְעוֹלָם הַיְצִירָה מֵאִיר חַג"ת; וּבְעוֹלָם הַבְּרִיאָה – בִּינָה; אַךְ בַּאֲצִילוּת מֵאִיר בְּחִינַת חָכְמָה. וְהַיְינוּ, כִּי בְּחָכְמָה שׁוֹרֶה אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא הַנִּקְרָא "מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים"[23]. וְגִילוּי חָכְמָה הוּא גִילוּי אוֹר־אַבָּא, שֶׁנִּגְלָה

17. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית מט, יא): "אֹסְרִי לַגֶּפֶן"– אָסַר־יו"ד לִבְחִינַת גֶּפֶן כו').

18. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם", גַּבֵּי חַג הַשָּׁבוּעוֹת).

19. ("שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ" שְׁמוֹת יב, טו).

20. (עַיֵּן בִּפְרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף ק"ג, עַמּוּד ב'. וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר).

21. (רְאֵה בַּחֵיי עַל הַמִּשְׁנָה אָבוֹת ג, א).

22. (שַׂר שֶׁל מַעְלָה מִן מַלְכוּת פָּרַס – מְצוּדַּת דָּוִד).

23. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר חֵלֶק א', דַּף ג', עַמּוּד א'. וּבַזֹּהַר חֵלֶק ב', יִתְרוֹ, דַּף ס"ז, עַמּוּד ב'.

בִּבְחִינַת גִּילוּי. לְפִיכָךְ מִמֵּילָא לֹא הִנִּיחַ לְהַחְמִיץ בְּצַקָּם כו' – לִהְיוֹת יְנִיקָה חַם וְשָׁלוֹם.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "יָרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ" (בְּמִשְׁלֵי כ"ד, כא), דְּהַפֵּירוּשׁ כִּפְשׁוּטוֹ הַיְינוּ: כְּשֵׁם שֶׁתִּצְטָרֵךְ לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֵהוּ, וְעִם זֶה תִּפְרוֹשׁ מִן הָעֲבֵירָה, כֵּן תִּצְטָרֵךְ שֶׁתִּתְיָרֵא מִן הַמֶּלֶךְ הַמּוֹלֵךְ בָּאָרֶץ, וְתָשִׂים צוּרָתוֹ נֹכַח פָּנֶיךָ אַף עַל פִּי שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֵהוּ, וּבָזֶה תִּנָּצֵל מִחִיּוּב מִיתָה לַמַּלְכוּת – כֵּן פֵּירֵשׁ בְּ"כַד הַקֶּמַח", עֵרֶךְ יִרְאָה.

וְיֵשׁ עוֹד בְּפֵירוּשׁ הַפְּסוּק – כְּמָה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל[24]: "יָרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ" – "וּמְלוֹךְ עַל יִצְרְךָ".

וּשְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים אֱמֶת, וְהַיְינוּ: שֶׁעַל יְדֵי הַיִּרְאָה הָאֲמִיתִית מַה' שֶׁהוּא "מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים", עַל יְדֵי זֶה "וּמְלוֹךְ עַל יִצְרְךָ", שֶׁלֹּא לְהַמְשִׁךְ אַחַר תַּאֲוַת הַגַּשְׁמִיּוּת – מֵחֲמַת הַיִּרְאָה וְהַבִּיטּוּל.

וְהַיֵּצֶר הָרָע הוּא הֶחָמֵץ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים עא, ד): "מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ". וְלָכֵן עַל יְדֵי "שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא", אֲזַי מִמֵּילָא "לֹא הִסְפִּיק לְהַחְמִיץ כו'". אֲבָל אֶצְלֵינוּ נַעֲשָׂה חִיּוּב לְדוֹרוֹת לִהְיוֹת "מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים", שֶׁהֵם ז' הַמִּדּוֹת, שֶׁבָּהֶם יֵשׁ שְׁלִיטָה לַיֵּצֶר הָרָע, שֶׁשְּׁבִירַת־הַכֵּלִים הָיָה בְּז' תַּחְתּוֹנוֹת. וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם בְּחִינַת מַצָּה וּבִיטּוּל.

וְעַל בְּחִינָה הָרִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר (שְׁמוֹת יג, ח): "בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה הַוָּיָה לִי" – "בַּעֲבוּר זֶה – בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה כו'", שֶׁבַּעֲבוּר הַמְשָׁכַת מַצָּה "עָשָׂה הַוָּיָה" – הוּא גִּילוּי אוֹר־אַבָּא.

וּפֵירוּשׁ: דְּהַיְינוּ עִנְיָן "עָשָׂה הַוָּיָה לִי", הַיְינוּ מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה מַמָּשׁ בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְזֶהוּ "עָשָׂה הַוָּיָה לִי", שֶׁנִּמְשָׁךְ גִּילוּי שֵׁם הַוָּיָה בַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִיּוּת.

וְאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיּוּמְשָׁךְ אוֹר גָּדוֹל זֶה כָּל כָּךְ לְמַטָּה, עַד שֶׁיּוּמְשָׁךְ "לִי" מַמָּשׁ – עִם שֶׁאֲנִי בַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִית בְּמִצְרַיִם? זֶהוּ אִי אֶפְשָׁר, רַק "בַּעֲבוּר זֶה", דְּהַיְינוּ מַה שֶׁעַל יְדֵי הַמַּצָּה נִמְשָׁךְ מוֹחִין־דְּאַבָּא. שֶׁ"הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא", שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, עַד שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה"; וְ"הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה כו'", לָכֵן יוּכָל לִהְיוֹת "עָשָׂה הַוָּיָה לִי" – שֶׁיּוּמְשָׁךְ הָאוֹר "לִי" – לְמַטָּה בַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִיּוּת.

וְהָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה כְּתִיב (שְׁמוֹת יב, יב): "וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם" – "אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ וְלֹא שָׂרָף כו'" שֶׁהֵם בְּחִינַת בִּי"ע. וְכֵן בַּאֲצִילוּת עַצְמָהּ יֵשׁ בְּחִינַת בִּי"ע – שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרָא עֲשִׂיָּה־שֶׁבַּאֲצִילוּת, וְחַג"ת וּבִינָה הֵם יְצִירָה וּבְרִיאָה דַּאֲצִילוּת.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ "אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ": שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְרָא גַּם כֵּן "הַמַּלְאָךְ כו'". אֶלָּא "אֲנִי" דַּוְקָא, שֶׁהוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר־אַבָּא, מִקּוֹר הַחָכְמָה שֶׁהוּא אֲצִילוּת־שֶׁבַּאֲצִילוּת[25]. לְפִי שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה מְקוֹם טוּמְאָה, וְהוּצְרָךְ דַּוְקָא לִהְיוֹת הַמְשָׁכָה עֶלְיוֹנָה שֶׁגַּם "חֹשֶׁךְ לֹא יַחֲשִׁיךְ", וְ"כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה", וְהַיְינוּ אוֹר־אַבָּא וְלֹא אִימָּא כו'.

וְהַיְינוּ, כִּי מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי מַלְאַךְ אוֹ שָׁלִיחַ, עִם הֱיוֹת שֶׁהַכֹּל מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְהַמַּלְאָךְ הוּא רַק שָׁלִיחַ, וְ"כַּחוֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר" הוּא בְּיָדוֹ יִתְבָּרֵךְ, אַךְ עִם כָּל זֶה הָאוֹר וְהַשֶּׁפַע הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְשָׁלִיחַ הוּא מִמְּקוֹר סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. שֶׁמִּבְּחִינָה זוֹ נִמְשָׁךְ, עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵילָה וְעָלוּל, וּמִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת מַלְאָךְ אוֹ שָׂרָף כו'. לֹא כֵּן הַהַמְשָׁכָה שֶׁמִּלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֵין הַמַּלְאָךְ יוּכָל לִהְיוֹת כְּלִי וְשָׁלִיחַ לְגִילּוּי בְּחִינָה זוֹ כו'. וְזֶהוּ עִנְיָן "אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ כו'"[26].

אַךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב: "אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר", דְּמִכְּיוָן שֶׁכְּבָר פֵּירֵשׁ: "וְלֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי הַשָּׁלִיחַ", אִם כֵּן מִי הוּא הָאַחֵר שֶׁיִּצְטָרֵךְ לוֹמַר עַל זֶה עוֹד "אֲנִי וְלֹא אַחֵר"?

וְהָעִנְיָן הוּא:

כִּי הִנֵּה בָּאֱלוּל וְעַד יוֹם הַכִּפּוּרִים מַזְכִּירִין י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים, לִהְיוֹת שֶׁהֵם הַמְשָׁכוֹת עֶלְיוֹנוֹת הַמִּתְגַּלּוֹת בְּבַעַל תְּשׁוּבָה. כִּי מֵאַחַר שֶׁחָטָא וּפָגַם – בַּמֶּה יִתּוּקַן? אֶלָּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁמְּאֹד נַעֲלֶה, וְ"כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה כו'". וְלָכֵן הֵם שֶׁהִמְשִׁיכָם מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּחֵטְא הָעֵגֶל – לְתַקֵּן הַחֵטְא.

וְהִנֵּה שָׁם נֶאֱמַר (שְׁמוֹת לד, ח): "וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה

24. (דְּבָרִים רַבָּה ב, לג).

25. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּלְהָבִין בְּתוֹסֶפֶת בִּיאוּר עִנְיָן וַיֵּצֵר כו'", שֶׁכְּמוֹ כֵן בְּד' בְּחִינוֹת דַּצְחַ"מ שֶׁבַּאֲצִילוּת – חָכְמָה־עֵילָּאָה הִיא בְּחִינַת מְדַבֵּר כו'. עַיֵּן שָׁם).

26. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה".

וַיִּשְׁתָּחוּ", כִּי "אֶרֶךְ אַפַּיִם' רָאָה – אַף לָרְשָׁעִים כוּ'"[27]. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים גַּם כֵּן, זֶה הָיָה בַּקָּשַׁת מֹשֶׁה (שְׁמוֹת לג, טז): "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ" – "בִּיקֵּשׁ שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה"[28].

וְהִבְטִיחַ לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא (שְׁמוֹת לג, יז): "גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה". הָא אִילּוּ לֹא הִבְטִיחַ לוֹ כֵּן, הָיָה שׁוֹרֶה. וּכְמוֹ בְּבִלְעָם – הֲגַם שֶׁהָיָה מְזוֹהָם כוּ'. לְפִי שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ כֹּל יָכוֹל, וְ"כַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה כוּ', גַּם חֹשֶׁךְ כוּ'"[29]. וּמִשָּׁם הָיָה יְנִיקַת פַּרְעֹה בַּאֲחוֹרֵי הָעוֹרֶף – מָקוֹם גָּבוֹהַּ כוּ'. וְלָכֵן "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם כוּ'".

אַךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם – "בַּעֲבוּר זֶה – בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה" – הַמְשָׁכַת מוֹחִין־דְּאַבָּא – שֶׁמִּלְּמַטָּה בְּאִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא שֶׁהִיא עֲשִׂיַּית הַמִּצְוָה, הָיָה אוֹר־אַבָּא נִמְשָׁךְ "לִי" – בִּפְנִימִית, בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִמְשָׁךְ לַחִיצוֹנִים. וְזֶהוּ "לִי וְלֹא לוֹ, אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל"[30] – וְלֹא כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּה שֶׁהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה, שֶׁהָיָה לוֹ יְנִיקָה מֵאוֹר־אַבָּא, מֵאֲחוֹרַיִם כוּ'. וְזֶהוּ "וְלֹא אַחֵר". וְהָיִינוּ עַל יְדֵי הַמִּצְוָה נִמְשָׁךְ "לִי" בִּפְנִימִית.

וְנִמְצָא, שֶׁהַמַּצָּה גָּרַם לָצֵאת מִמִּצְרַיִם "כִּי בְחִפָּזוֹן כוּ'" (דְּבָרִים טז, ג), הַמְשָׁכַת אוֹר־אַבָּא כוּ'. אֲבָל כָּל ז' הַיָּמִים – הוּא אַחַר יְצִיאַת מִצְרַיִם – "מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים", וְהָיִינוּ לְדוֹרוֹת. כִּי אֲבוֹתֵינוּ לֹא הָיוּ צְרִיכִים לָזֶה, אֶלָּא "שֶׁלֹּא הִסְפִּיק" – מִמֵּילָא כוּ'.

(וּבִיאוּר עִנְיַן "בַּעֲבוּר זֶה":

הִנֵּה פֵּירוּשׁ מוֹחִין־דְּאַבָּא מְבוֹאָר לְמַעְלָה שֶׁהוּא הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּקַמִּיהּ "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" מַמָּשׁ, מַה שֶּׁאֲפִילּוּ כֶּתֶר עֶלְיוֹן כוּ', אוּכְמָא הוּא קֶדֶם כוּ'.

וְעִם הֱיוֹת דְּשָׁם – בְּחִינַת "אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ" (אִיּוֹב לה, ז), אָמְנָם כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ וּמֵאִיר מִשָּׁם בְּחָכְמָה־עִילָּאָה הַנִּקְרָא אַבָּא, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בָּנִים לְבִחִינַת אַבָּא, כְּמָשָׁל הַבֵּן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב – וַאֲזַי נִקְרָא הַהַמְשָׁכָה הַנַּ"ל מוֹחִין־דְּאַבָּא, אִם כֵּן עַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הַהַמְשָׁכָה רַק בְּסִטְרָא־דִקְדוּשָׁה דַּוְקָא[31].

וְזֶהוּ "עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ" (שְׁמוֹת טו, ב), שֶׁהֵם אַבָּא וְאִימָּא, וְעַל יְדֵי זֶה (שָׁם): "זֶה אֵלִי כוּ'".

וְהִנֵּה, הַהַמְשָׁכָה מֵחָכְמָה־עִילָּאָה הוּא עַל יְדֵי יְסוֹד־אַבָּא הַמִּתְלַבֵּשׁ בִּיסוֹד זָ"א, וְזֶהוּ עִנְיַן "בַּעֲבוּר זֶה"[32]. וְזֶהוּ שֶׁבְּחִינַת י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים שֶׁהֵן רַחֲמִים גְּדוֹלִים בְּלִי גְבוּל, עִם כָּל זֶה נִקְרָאִים 'מִדּוֹת הָרַחֲמִים' – שֶׁיֵּשׁ בְּחִינָה הַמַּגְבִּיל הָרַחֲמִים שֶׁלֹּא יוּמְשְׁכוּ רַק בַּמָּקוֹם הָרָאוּי. וּכְעִנְיָן "כָּל מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו כוּ'"[33].

וְזֶהוּ גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ "בַּעֲבוּר זֶה". וּפֵירְשׁוּ בְּרִבּוֹת עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית ה, א) "זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם": "זֶה" הַיְינוּ י"ב שְׁבָטִים, וְעִם שֶׁבֶּט לֵוִי הֵם י"ג, שֶׁהֵם נֶגֶד י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים כוּ'.

וְזֶהוּ "רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה' אֱלֹקַי, נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ וְגוֹ'" (בְּתְהִלִּים סִימָן מ'[, ו]): פֵּירוּשׁ "רַבּוֹת" – כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רַב וְעָצוּם[34].

וּבְרִבּוֹת סוֹף מְגִלַּת אֶסְתֵּר: "אַתָּה מוֹצֵא שֶׁמִּדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא בְּהַשְׁפָּעָה, בְּפִרוּי וְרִבּוּי הַטּוֹב, בְּרִבּוּי הַחֶסֶד, בְּרִבּוּי הָרַחֲמִים, בְּרִבּוּי כוּ'. עַיֵּן שָׁם.

וְזֶהוּ "**רַבּוֹת עֲשִׂיתָ**": דְּהַיְינוּ הַמִּדּוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַמִּדָּה וּגְבוּל, שֶׁנִּקְרְאוּ "**רַבּוֹת**" בְּעִנְיָן "וְרַב חֶסֶד" (שְׁמוֹת לד, ו); "וְרַב טוּב כוּ'" (יְשַׁעְיָהוּ סג, ז) – "**עֲשִׂיתָ**" – שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ וְנִמְשְׁכוּ בַּעֲשָׂיָה הַגַּשְׁמִיּוּת[35];

וְעִם כָּל זֶה: "**נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ – אֵלֵינוּ**", וּכְמַאֲמַר רַז"ל: "מַחְשַׁבְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל קָדְמָה לְכָל דָּבָר". וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב

27. ("כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיּוֹשֵׁב וְכוֹתֵב 'אֶרֶךְ אַפַּיִם'. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶרֶךְ אַפַּיִם – לַצַּדִּיקִים? אָמַר לוֹ: אַף לָרְשָׁעִים. אָמַר לוֹ: רְשָׁעִים יֹאבְדוּ! אָמַר לוֹ: הַשְׁתָּא חָזִית מַאי דְּמִבָּעֵי לָךְ? [בָּעֵת אַתָּה רוֹאֶה מַה שֶּׁנֹּחַ לְךָ]. כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל אָמַר לוֹ (הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא): לֹא כַּךְ אָמַרְתָּ לִי 'אֶרֶךְ אַפַּיִם לַצַּדִּיקִים'? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וְלֹא כַּךְ אָמַרְתָּ לִי 'אַף לָרְשָׁעִים'? וְהַיְינוּ דִּכְתִיב (בַּמִּדְבָּר יד, יז): 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר'". סַנְהֶדְרִין קִיא א־ב).

28. ("בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עַל אוּמּוֹת הָעוֹלָם וְנָתַן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת לג־טז): 'וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ'" בְּרָכוֹת, א).

29. (תְּהִלִּים קלט, יב בְּשִׁינּוּי הַסֵּדֶר).

30. ("בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" – לִי וְלֹא לוֹ, אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל. – נוֹסַח הַהַגָּדָה).

31. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּעִנְיָן "עֲבָדִים הָיִינוּ כוּ', וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ כוּ'". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים", גַּבֵּי עִנְיָן "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם כוּ'" (דְּבָרִים כו, טו). וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁימֵנִי כַחוֹתָם".

32. וְעַיֵּן [בַּזֹּהַר] בְּפָרָשַׁת וַיֵּצֵא דַף ק"ג, עַמּוּד ב', בְּעִנְיָן פֵּירוּשׁ "וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם" (בְּרֵאשִׁית כח, יז). וּבְפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח, ס"א, א'. יִתְרוֹ דַף ע'. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי כוּ' בְּיוֹם הַזֶּה כוּ'".

33. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּאֲכִילֶךָ אֶת הַמָּן".

34. עַיֵּן זֹהַר חֵלֶק א', פָּרָשַׁת וַיְחִי, דַּף רמ"ז, א'.

35. וְכִדְפֵרֵישׁ בְּ"תּוֹרָה אוֹר" בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְהִי מִקֵּץ".

(שָׁם): "וְרַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל", וּכְתִיב (תְּהִלִּים לא, כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ כו'"[36]).

וְזֶהוּ "בַּעֲבוּר זֶה – לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר": שֶׁעַל יְדֵי הַמָּרוֹר וְהַמְּרִירוּת מֵרִיחוּקוֹ מֵה', עַל יְדֵי זֶה מְעוֹרֵר י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים כו'[37].

וְהָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּמְנֻחוֹת דַּף נ"ג: "יָבֹא זֶה, וִיקַבֵּל זֹאת מִזֶּה כו'"[38] וְהַיְינוּ מֹשֶׁה שֶׁנִּתְנַבֵּא בְּ"זֶה", וְהוּא הַמִּשְׁכַּת הַתּוֹרָה[39].

וְהִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה". אָכֵן לֶעָתִיד יִהְיֶה גִּילוּי פְּנִימִית הַתּוֹרָה, שֶׁמִּפְּנִימִית חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה. וְעַל זֶה כִּוְּונוּ בְּרִבּוֹת שֶׁ"לֶּעָתִיד יֹאמְרוּ ב' פְּעָמִים "זֶה" – "הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה כו'", זֶה הָיָה" (יְשַׁעְיָהוּ כה, ט), דְּהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁיִּתְגַּלֶּה גַּם כֵּן פְּנִימִיּוּת־אַבָּא[40];

וּמִכָּל מָקוֹם גִּילוּי זֶה נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"[41] (דְּבָרִים ז, יא). וְזֶהוּ "בַּעֲבוּר זֶה – לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר", דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", שֶׁאָז הוּא דְּשַׁיָּךְ בְּחִינַת הַבְּחִירָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים ל, טו): "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ [..] אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" – "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים" (שָׁם, יט).

וְהִנֵּה אִיתָא בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים": מָרוֹר גִּימַטְרִיָּא מָוֶת. וְרוֹצֶה לוֹמַר, כִּי הַגַּשְׁמִיּוּת נִקְרָא 'מָוֶת וְרָע' – שֶׁהוּא כָּלֶה וְנִפְסָד; וְהָרוּחָנִיּוּת נִקְרָא 'חַיִּים וְטוֹב'[42]. וְעַל כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת מָרוֹר וּמְרִירוּת מִמַּה שֶׁגַּמְשָׁךְ אַחַר הַגַּשְׁמִיּוּת כו', וְלִהְיוֹת "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים כו'". וְזֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ רַק עַכְשָׁיו, אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא הוּא אוֹמֵר: "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח" (בְּיֹשַׁעְיָה סִימָן כ"ה [,ח]), שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַגַּשְׁמִיּוּת מַעֲלִים וּמַסְתִּיר כו'.

וְזֶהוּ "וּמָחָה [..] ה' דִּמְעָה" (יְשַׁעְיָהוּ שָׁם): אֲשֶׁר דִּמְעָנָה בְּגִימַטְרִיָּא[43] ק"ך צִירוּפֵי אֱלֹקִים, שֶׁמֵּהֶם נִמְשָׁךְ הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר כו', אֶלָּא יִהְיֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית כח, כא): "וְהָיָה הַוָּיָה לִי לֵאלֹקִים", עַל דֶּרֶךְ "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתֵּקָה כו'". וְאִם כֵּן, אָז אֵין שַׁיָּךְ בְּחִינַת מָרוֹר – שֶׁהַמָּרוֹר הוּא עַל בְּחִינַת הַהֶסְתֵּר הַנִּקְרָא מָוֶת – כִּי אָז "בִּלַּע הַמָּוֶת כו'" בְּרוּחָנִיּוּת, וְכֵן בְּגַשְׁמִיּוּת מַמָּשׁ.

וְכֵן בְּחִינַת מַצָּה, שֶׁהוּא עִנְיָן הַשִּׁמּוּר מֵהֲחָמֵץ אֵינוֹ שַׁיָּךְ רַק עַכְשָׁיו, אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא יִהְיֶה עַל דֶּרֶךְ "שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהַחְמִיץ", שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבֹא לִבְחִינַת חָמֵץ וְיֵשׁ גַּשְׁמִי כְּלָל מֵחֲמַת הַבִּיטּוּל כו'.

אוֹ כִּי גַּם מִבְּחִינַת חָמֵץ לֹא יִהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים. דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶחָמֵץ בְּחִינַת יֵשׁ וְגַסּוּת דִּקְלִיפָּה, אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ "וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי ה'" (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' יז, ו), וּכְמוֹ שֶׁבִּקְרְבָּן תּוֹדָה הָיוּ עֲשָׂרָה חַלּוֹת חָמֵץ[44]. וַהֲרֵי אָמְרוּ רַז"ל בְּרִבּוֹת, פָּרָשָׁה צוֹ, פָּרָשָׁה ט': "לֶעָתִיד־לָבֹא כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין וְקָרְבָּן תּוֹדָה אֵינוֹ בָּטֵל כו'". וַהֲרֵי "כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת מַצָּה, חוּץ מֵחָמֵץ שֶׁבְּתוֹדָה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁהֵן בָּאוֹת חָמֵץ", אִם כֵּן מִזֶּה מוּכְרָח שֶׁלֶּעָתִיד־לָבֹא מֵחֲמַת עוֹצֶם הַגִּילוּי יִתְבָּרֵר וְיִתְעַלֶּה גַּם הֶחָמֵץ[45].

וְלָכֵן בְּחִינַת "בַּעֲבוּר זֶה" זֶהוּ דַּוְקָא "בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר" – שֶׁהוּא בְּחִינַת "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", אֲזַי דַּוְקָא מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת "זֶה", הוּא גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' דְּקַמֵּיהּ מַעֲלָה וּמַטָּה שָׁוִין, עַל כֵּן נִקְרָא "זֶה". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָהוּ כג, כד): "אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא".

מַה שֶּׁאֵין כֵּן לֶעָתִיד־לָבֹא אֵין מוֹעִיל בְּחִינַת תְּשׁוּבָה,

36. וְעַיֵּן בְּרִבּוֹת תּוֹלְדוֹת, פָּרָשָׁה ס"ה: 'רִבּוֹת עָשִׂיתָ' כו' [. . כָּל פְּעֻלּוֹת וּמַחְשָׁבוֹת שֶׁפָּעַלְתָּ – 'אֵלֵינוּ' – בִּשְׁבִילֵנוּ], לָמָּה כָּתוּב כו' [עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק]? כְּדֵי שֶׁיָּבֹא יַעֲקֹב וְיִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת.

וּבְפָרָשָׁה בֹּא, פָּרָשָׁה ט"ו, עַל פָּסוּק "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" (שְׁמוֹת יב, ב): הַצַּדָּקָה שֶׁלָּכֶם כו', הָרַחֲמִים שֶׁלָּכֶם כו'. עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל" בְּפֵירוּשׁ "אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא". יְעוּנֵּן שָׁם.

37. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא כו'".

וְעַיֵּן בְּרִבּוֹת בְּשַׁלַּח, סוֹף פָּרָשָׁה כ"ג, בְּעִנְיָן "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא כו'" (יְשַׁעְיָהוּ כה, ט).

38. (וְשָׁם: יָבֹא זֶה, וִיקַבֵּל זֹאת מִזֶּה לְעֻמַּת זֹאת: "יָבֹא זֶה" – זֶה מֹשֶׁה דִּכְתִיב (שְׁמוֹת לב, א. כג): "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ", "וִיקַבֵּל זֹאת" – זוֹ הַתּוֹרָה דִּכְתִיב (דְּבָרִים ד, מד): "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה", "מִזֶּה" – זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו, ב): "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ", "לְעֻמַּת זוֹ" אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו, טז): "עַם זוּ קָנִיתָ").

39. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת" גַּבֵּי "לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר".

40. וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמַ"ז פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת, דַּף קל"ה, עַל פָּסוּק זֶה "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא כו'".

41. ([בָּעוֹלָם הַזֶּה]. וְלֹא לְמִחָר לַעֲשׂוֹתָם [לֶעָתִיד לָבֹא אִם בָּא לְקַיֵּם מִצְוֹת אֵינוֹ מוֹעִיל]. עִירוּבִין כב, א. עֲבוֹדָה זָרָה ג, א וְרַשִׁ"י).

42. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם".

43. [עִם הַכּוֹלֵל].

44. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַטַּעַם, עַל פָּסוּק "מִזְמוֹר לְתוֹדָה" (בְּ"סִידּוּר").

45. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר" דַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, מַעֲנְיָן 'שְׁתֵּי הַלֶּחֶם' שֶׁהָיוּ בָּאוֹת חָמֵץ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא פֶּרֶק כ"ג דְּשַׁבָּת, דַּף קנ"א עַמּוּד ב', עַל פָּסוּק (קֹהֶלֶת יב, א) "אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ" – "שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה כו'"[46].

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, לְתָרֵץ הַקּוּשְׁיָא דִּלְעֵיל בְּעִנְיָן "מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקֶת שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ" – וַהֲלֹא כְּבָר נִצְטַוּוּ מִקּוֹדֶם "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת"?

שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ מו, י): "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרִבּוֹת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, פָּרָשָׁה ט"ו, עַל פָּסוּק (בְּרֵאשִׁית ב, יא) "הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ הַחֲוִילָה": עֲדַיִין לֹא הָיְתָה חֲוִילָה וְאַתָּה אוֹמֵר הַסּוֹבֵב? אֶתְמְהָא! אֶלָּא "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית".

וּכְמוֹ כֵּן כָּאן, עִיקַּר הָעִנְיָן דְּ"מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים" הוּא "עַל שֵׁם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקֶת שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְאֲלָה כו'". וּמַה שֶׁכָּתוּב מִקּוֹדֶם "בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת", זֶהוּ עַל דֶּרֶךְ "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית".

וּמִכָּל מָקוֹם הָאֱמֶת גַּם כֵּן כַּנַּ"ל, דְּב' בְּחִינוֹת מַצָּה הֵם, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן פֵּירוּשׁ רֵאשִׁית וְאַחֲרִית:

פֵּירוּשׁ: "רֵאשִׁית" – מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה, זֶהוּ עִנְיָן "רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'" (תְּהִלִּים קיא, י), שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן יִרְאָה־תַּתָּאָה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ (אָבוֹת ג, יז): "אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה", וְהִיא הַמַּצָּה הָא'.

וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ אַחַר כַּךְ בְּחִינַת "אַחֲרִית" הִיא הַמַּצָּה הַב'.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בַּ"פַּרְדֵּס", בְּעֶרְכֵּי הַכִּינּוּיִים עֶרֶךְ אַחֲרִית, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת יוֹבֵל. וְכַנּוֹדָע דִּיצִיאַת מִצְרַיִם נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת יוֹבֵל, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ הַחֵירוּת כו'.

וּב"מְאוֹרֵי אוֹר" פֵּירֵשׁ: "אַחֲרִית" עִם הַכּוֹלֵל – גִּימַטְרִיָּא כֶּתֶר. וְהוּא עִנְיָן "שֶׁנִּגְאֲלָה עֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים כו'".

וְזֶהוּ "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית" – פֵּירוּשׁ: "מַגִּיד" – לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, כְּמוֹ "נָהָר דִּינוּר – דְּנָגִיד וְנָפֵיק"[47]. שֶׁעַל יְדֵי בְּחִינַת "רֵאשִׁית" שֶׁהוּא יִרְאָה־תַּתָּאָה, זָכוּ לִבְחִינַת "אַחֲרִית", הַיְינוּ יִרְאָה־עִילָּאָה, שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ (אָבוֹת שָׁם): "אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה".

וְזֶהוּ "וּכְמוֹרָא גָּדוֹל זוֹ גִּילּוּי שְׁכִינָה כו'", וּכְעִנְיָן "נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן כו'". :

46. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "קוֹל דּוֹדִי", בְּעִנְיָן "הִנֵּה זֶה בָּא, מְדַלֵּג כו'".

47. ("נָהָר דִּי נוּר נָגֵד וְנָפֵק מִן קֳדָמוֹהִי" דָּנִיאֵל ז, י).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

אלה תולדות נח

(יד) **וזהו** בחי' חו"ג המכוסי' ביסוד אימא בהתקשרות בעצם המושכל מצד עצמו שאז האהבה בלי הפסק והכרחי' היא ממילא ולא ירגיש בה כלל וזהו פי' הב' דואהבת לשון ממילא ולא לשון ציווי ונק' היכל אהבה שמתאחד בחו"ב כו' (כמ"ש במ"א) (ודוגמא לבחי' אוי"ר זו הכלולים בפנימי' דחו"ב כנ"ל אנו רואים במצות ת"ת גם עכשיו שצריך להיות באוי"ר כמו שהי' במ"ת כמו שאמר מה להלן באימה ויראה ורתת כו' ואעפ"י שבמ"ת הי' גילוי עצמות אלקות בראי' מקרוב בבחי' פב"פ ממש כמ"ש וכל העם רואי' כו' משא"כ עכשיו שגם בדביקות בהתלהבות בק"ש ותפלה מרחוק ה' נראה בשכל והשגה לבד מ"מ אוי"ר דת"ת נבדל בערך מאוי"ר דק"ש ותפלה מפני שעיקר מצות ת"ת אינו רק כמדבר דבר ה' בבחי' ביטול עצמי מכל וכל כמו תען לשוני אמרתך כו' שאינו מרגיש א"ע כלל וכלל ע"כ גם אוי"ר שיש בזה הן בבחי' עצמיות מצד עצם הדבר ממש כנ"ל כעומד בראי' מקרוב למלך כו' משום דאורייתא מח"ע נפקת כו' ואורייתא וקודב"ה כולא חד ממש ע"כ מצות ת"ת בתמידות בלי הפסק כלל וממילא האוי"ר תמידים בלי שינוי והפסק כנ"ל ובלי הרגשה כלל וכמו ר"ע שהי' שונה ואש מלהטת סביבו כו' אש דתורה והוא רשפי אש העונג העצמות שבחכ' שהי' במ"ת שעל כל דיבור פרחה כו' וכן ביראה ורתת תמידי ועצמי כמו ר"י (נדה יג, א) דאימתא

דמארי' עלי' כו' (וכענין שא' המגיד אני המשנה המדברת בפיך כו') שאין צד אחיזה ושרש לעה"ד שם כלל וע"כ ישראל במ"ת פסק' מהן זוהמא של נחש הקדמוני ולא הי' המות שולט בהן לולי חטא העגל כידוע וגם עכשיו בעוסק בתורה לשמה אין מלאך המוות יכול ליקרב אליו כרבה בר נחמני כו' וראי' עוד ממה שאין ד"ת מקבלים טומאה כלל דאפי' בעל קרי מותר בד"ת ואין אור הגיהנם שולט בת"ח כמ"ש במ"א וד"ל. לפי שהתורה היא בבחי' עה"ח שהוא פנימי' דאבא כו' כנ"ל שלמעלה מעה"ד לגמרי כידוע משא"כ באוי"ר דתפלה כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

שורש מצות התפילה

מו) **ולתוספת** ביאור להבין באר היטב ענין הנ"ל איך שבעוה"ז דוקא יוכל לשנות טעמו ולעשות תשו' משא"כ בעוה"ב, ויובן בהקדים ענין התהו והתיקון שעיקר ההפרש ביניהם הוא כך שבבחי' התהו היו רק בבחי' נקודות בלבד והן זמ"ל שמלכו בארץ אדום שנק' בשם ז' נקודות ונק' עולם הנקודים, ובתיקון נעשו מהם פרצופים מבחי' נקודת חכמה נעשה פרצוף אבא כו' ומוי"ו נקודות נעשה פרצוף ז"א ומנקודה הז' נעשה פרצוף הנוק' כמבואר בע"ח, וענין ההפרש בין נקודה ספירה פרצוף שהנקודה הוא בחי' א' נקודת החסד היא בחי' חסד לבד וכן גבורה כו' וכאשר כל בחי' כלולה מיו"ד שבחי' החסד כלול מעשר בחי' חב"ד חג"ת כו' נק' ספירה, וכאשר נבנית בציור קומה של פרצוף אדם דהיינו חב"ד שבו הם המוחי' וחג"ת הם זרועות וגופא כו' וכן שאר פרטי האיברים עד"מ אז נק' פרצוף. ויובן זה ע"פ ב' משלים האחד מענין צמיחת האילן מן הגרעין הנטוע בארץ דהנה בהאילן יש ריבוי דברים העץ והפרי הצומחת ממנו וענפי האילן והעלין וכן גם בהפרי עצמה יש קליפה ופרי וגרעינין, וכ"ז צומח מגרעין האחד וצ"ל בהכרח שכל בחינות אלו היו כלולים בהגרעין שהרי צמחו וגדלו מהארץ ע"י זריעת הגרעין דוקא אלא שבהיותם בהתכללות בהגרעין לא היו בבחי' התחלקות כל בחי' בפ"ע כ"א כולם כלולים יחד בבחי' א' הוא הגרעין ואח"כ ע"י זריעת הגרעין בארץ שנכלל בכח הצומח שבארץ אזי כח הצומח מוציא כל פרטי כחות הכלולים בהגרעין מהעלם אל הגילוי להצמיח אילן שיש בו ענפים ועלין ופירות רבים בקליפתן וגרעיניהן ועוקציהן כו' שכל בחי' יוצאת לגילוי בפ"ע בבחי' התחלקות מזולתה, והמשל השני הוא מן גידול והתהוות הולד בבטן האשה מזרע האב ואם, שהולד יש בו רמ"ח איברים ראש וגוף ידים ורגלים ואיברים הפנימים מוח ולב וכרס ובני מעיים כו' והתהוותו מן הטפה שהיא רק בחינה א' אך שבאמת בהטפה הי' בהעלם כל פרטי הרמ"ח איברים (לפי שהטפה נמשכת ממוח האב שכלול שם רמ"ח כחות הנפש המתפשטים ברמ"ח איברים כמ"ש בלק"א פ"ג וע"ש פנ"א ועיין בר"ח שער הקדושה ר"פ י"ז שא"א לטפת הזרע לצאת אלא ע"י חימום כל איברים כו') אלא שהיו בבחי' התכללות יחד בהטפה ואח"כ ע"י שהייתה בבטן האם נתהוה מזה ולד בבנין רמ"ח איברים ממש דהיינו ע"י יציאת כחות שבהטפה מהעלם אל הגילוי כו'. ואמנם המובן משני משלים אלו שאע"פ שהאילן נתהוה ע"י נטיעת הגרעין והולד ע"י טפת אב ואם עכ"ז היינו דוקא ג"כ ע"י הכח הצומח שבארץ שהוא המצמיח הנטיעה ע"י הגרעין ולכן צ"ל ג"כ גשם לרוות הארץ ואז והולידה והצמיחה כו' וכן באשה יש בה הכח הזה להיות התהוות הולד ברחמה מהטפה וצ"ל ג"כ הולד אוכל ממה שאמו אוכלת בט' ירחי לידה שעי"ז ג"כ מתגדל כו' והיינו משום שיציאה זו מהעלם אל הגילוי מהגרעין להיות אילן ומהטפה ולד שהיא הגדלה ותוספת ברכה ובשינוי גדול ממהות למהות ממש שהרי מהותן ועצמותן של הפירות מעולה בעילוי רב ועצום למעלה מעלה ממהותו ועצמותו של הגרעין וכן מהות גוף האדם מעולה בעילוי רב ועצום מאד מאד ממהות הטפה כו' ואע"פ שהטפה והגרעין כוללים במהותם מעין איברי הגוף ופירות האילן עכ"ז הוא בשינוי המהות הרבה כו' אלא שע"י כח הצומח שבארץ ממאמר תדשא כו' הוא שמצמיח הפירות ע"י הגרעין כו' וכעד"ז הגדלת הולד מן הטפה בבטן הנקבה (ועיין באגה"ק ע"פ זורע צדקות). והנמשל מזה יובן למעלה בענין התוהו והתיקון שהגדלת פרצופי התיקון מבחי' נקודות דתוהו הנ"ל הוא כענין גידול הולד מהטפה והאילן והפירות מהגרעין, דהנקודה אע"פ שכוללת בבחי' העלם מה שנתחלק אח"כ ממנה בתיקון בחי' פרצוף שהוא מוחי' ודרועי' כו' הרי בהנקודה הי' הכל בהעלם גדול וקיצור נמרץ כערך הטפה לגבי הולד כו'

אלא שאח"כ בעולם התיקון היינו שנתתקן שיצא מההעלם אל הגילוי להיות מזה פרצוף שלם. והנה כמו שבאדם עד"מ כשגדל הולד אז נגדלים גם שערות וצפרנים שהם המותרות כו' ומתחלה בהטפה היו כלולים יחד עם כל האיברים כמ"כ למעלה ג"כ בבחי' נקודות דתוהו הכל היה בהתכללות א' אבל בתיקון יצאו בגילוי ונעשה כל בחי' ניכרת בפ"ע דהיינו שבתחלה נתקן בחי' כתר ואח"כ בחי' ראש ומוחי' חב"ד ואח"כ חג"ת כו' עד שיצאו ג"כ בחי' צפרנים ושערות כנודע, ומבואר בע"ח דבכל זמן מזמני העיבור יניקה ומוחי' נמשכים אורות עליונים מלמעלה לנוק' מאימא עילאה ומבחי' עתיק יומין ומלמעלה למעלה עד אין סוף המתלבשי' בנוק' כל ט' או ז' ירחי לידה שעי"ז דוקא הוא גידול הנשמות בבטן הנוק' ועד"ז גידול הז"א בבטן אימא כו' והיינו כנ"ל במשל בגידול האילן עם פירות מהגרעין שאין זה אלא ע"י כח הצומח שבארץ שהוא בחי' דבר ה' ממאמר תדשא כו' ולכן צ"ל ג"כ המשכת גשמי' לרוות הארץ שיתגלה כח הצומח שבה, כך למעלה גידול הפרצופים מהנקודות דתוהו הוא ע"י המשכת אורות עליונים מא"ס ב"ה בהנוק' שעי"ז נעשה גידול זה כו', וכמו שהכח הצומח לא יוציא מעצמו רק כאשר יהי' מתחלה העלא' מ"ן ע"י זריעת הגרעין שנקבר בארץ ונכלל בכח הצומח אז נמשך כח הצומח להגדיל האילן כך למעלה צ"ל העלא' מ"ן בתחלה וה"ע הבירורים שנזכר תמיד בע"ח דאו"א העלו מבחי' ז"ת שבו בע"י ואח"כ עי"ז נמשך אור המברר לבררם ולתקנם ועד"ז זו"נ העלו למעלה באו"א כו' והעלא' זו הוא ממה שנפל מנקודות דתוהו שהן עולים בבחי' מ"ן ואח"כ נמשך עי"ז לשם אורות עליונים מא"ס ב"ה לתקנם ולעשותם בבחי' פרצופים וכמשל גידול הולד בבטן הנקבה מן הטפה וכן האילן מן הגרעין כו': ומעתה יובן היטב הטעם שהתשובה אינה מועלת רק בעוה"ז דוקא שהוא עולם המעשה היום לעשותם, דהנה מבואר ענין ההפרש בין נקודות דתוהו לפרצופים דתיקון שהנקודות הם שנכלל כל הכחות בבחי' נקודה א' כמו שיש בגרעין בהעלם מה שיוכל ליגדל ממנו אח"כ אילן ועלין וענפים ופירות וגרעיניהן כו' שכל פרטי בחי' אלו המחולקים ושונים במהותן ועצמותן זה מזה לאחר צמיחתן הם היו בהתכללות יחד בלי התחלקות בהגרעין ואח"כ ע"י הצמיחה יוצאים להיות כל א' מהות בפ"ע ומשונה מזולתו כמו מעלת הפירות על העץ כו' וזה נעשה ע"י כח הצומח, וכמ"כ למעלה ידוע שהנקודות דתוהו נפלו ונשברו בשבה"כ ונתערב בהם רע, והנה מאחר שהיו בבחי' נקודות שכלול כל הבחינות שונות ביחד נמצא שהרע נתערב עם הטוב בתכלית שבכל חלק מהטוב נמצא קצת רע וזה כמו שבגרעין כלול כח הפרי עם כח העץ ממש כאחד וכן בהטפה נכלל הולד והשליא יחד, וכשנקודות דתוהו מתתקנים להיות נכללים בעולם התיקון ששם הוא בחי' פרצופים שענינם שיוצאים הכחות מההעלם אל הגילוי כגידול הפרי והאילן מן הגרעין כו' והולד והשליא מן הטפה, ונעשה כל בחי' במהות ניכר בפ"ע ומובדל ממהות זולתו, א"כ אז מתברר ג"כ הטוב מן הרע ויתפרדו כל פועלי און ולא יהיו מעורבים יחד וכמו הבדל קליפת הפרי מן הפרי כשגדלה הפרי וכן הבדל השליא מן הולד וכן דמי נדה שיוצאים בבחי' פסולת כו', ובירור זה ותיקון זה הוא ע"י המשכת אורות עליונים מא"ס ב"ה המתקנים בחי' תוהו להכלל בתיקון וכנ"ל, ואורות אלו הוא בחי' שם מ"ה שנמשך ממצחא דא"ק לתקן בחי' תוהו לתיקון כי שם מ"ה הוא המברר בחכמה אתברירו, וכבר נת"ל אות מ"ה שבירור זה יש בו מדריגות רבות שהמובחר מניצוצות דנקודות דתוהו נכלל באצילות ומה שלא יכול להיות נכלל באצי' נתברר ונכלל בבריאה ומה שלא יכול להיות נכלל בבריאה נתברר ונכלל ביצי' ומה שלא יכול להיות נכלל בקדושת העשי' הוא הסיגים שנדחו בקליפות, והנה עוה"ז הוא עדיין קודם הבירור וכמ"ש בלק"א ח"א פ"ז שקיום וחיות הדצ"ח המותרים הוא מקליפת נוגה כו' רובו ככולו רע רק מעט טוב מעורב בתוכו כו' וכל עבודתינו בתומ"צ לברר ק"נ והיינו שע"י עסק התומ"צ ממשיכים את שם מ"ה המברר לאהפכא חשוכא לנהורא אמנם עוה"ב וג"ע הוא לאחר הבירור שכבר נברר הטוב מן הרע דהיינו שהנקודות דתוהו כבר נעשו בבחי' פרצופים שאז כל בחי' ניכר מהותו ומציאותו ואי לזאת שם בג"ע הרי נסתלק שם מ"ה המברר כיון שכבר נברר שם הכל וכל א' על מקומו בא ואין לך דבר שאין לו מקום וא"כ א"א לשם לאתהפכא מחשוכא לנהורא וכמו במשלים הנ"ל שלאחר שכבר גדלו האילן והפירות א"א לשנות ולהעשות מעלין פירות כו' וכן אחר גידול הולד א"א להעשות מרגל ראש אלא הרגל נשאר רגל והראש הוא הראש, אמנם בעוה"ז שהוא קודם הבירור ומאיר שם מ"ה המברר ומתקן כו' לכן עתה הוא הזמן לעשות תשובה ומהני התשו' דהיינו עד אשר לא תחשך השמש שלא יסתלק שם מ"ה המברר כי מאחר ששם מ"ה המברר מאיר לברר ולתקן הנקודות דתוהו שלא נבררו עדיין והוא הארת א"ס ב"ה הסוכ"ע דקמי' גם חשך לא יחשיך ויוכל להפוך חושך ממש לאור ומרירו ממש למיתקו וכמו עד"מ בכח הצומח ממאמר תדשא שבעוד שלא גדלו הפירות יוכל להיות ברכת ה' להצמיח מאה שערים כו' וכן בהטפה קודם שנצטייר הולד יוכל להשתנות ולהיות הולד כך או כך וכמארז"ל עד מ' יום יוכל לבקש רחמים שיהי' זכר כו' והיינו מפני שאותו כח האלקי' המצמיח הפירות או מגדל הולד כמו שיש ביכלתו להגדיל ולהצמיח הפירות ולהצטייר הולד כמ"כ יש ביכול' לשנות בו כפי הרצון ית', אבל לאחר שכבר נגמר הגידול שוב מסתלק אותו כח האלקי ואז אין דרך שישונה דבר בהולד ולכן ארז"ל

שהמתפלל אחר מ' יום הוא תפלת שוא כו' וכמ"כ בנמשל בעוה"ב שהוא לאחר הבירור וכאו"א על מקומו בא א"א להשתנות שיהופך הרע לטוב כמו שא"א שיעשה הרגל ראש לאחר בריאת הולד כו' הלכך אע"פ שגם הרע רואה הביטול שבעולמות העליונים שם וצבא השמים לך משתחוים עכ"ז א"א לו להתהפך מרע שלו והיינו משום דלאחר הבירור מסתלק המברר כו' אבל בעוה"ז יוכל האדם לשנות טעמו מהקצה אל הקצה ולעשות תשו' כרגע כמו ר' אלעזר בן דרודייא שקנה עולמו בשעה א' דהיינו משום שעוה"ז הוא קודם הבירור ומאיר ש' מ"ה המברר ולכך יוכל לאהפכא מחשוכא כו', וזה ע"ד שאמר רחב"ד מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק שיוכל להיות התהפכות ושינוי הצירוף המחי' וכמ"ש ההפכי הצור אגם מים דהיינו כמ"ש לעיל מיני' מלפני אדון חולי ארץ כו' שהוא ית' הא"ס הוא הכל יכול שיהופכו הגבורות לחסדים ועד"ז גם כן להיות אתהפכא חשוכא לנהורא כו':

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

בכ"ה בכסלו

וזהו שאמרו במד"ר על מתתיהו ובניו שעמדו באמונתו של הקב"ה היינו בבחי' חיזוק האמונה בו ית' ועי"ז כבשו את אנטיוכוס העובד לחמה כו' שרצה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך שהם בחי' מצות המלך ותורת ה' שהם זו"נ. וזהו ג"כ ענין שטמאו כל השמנים שבהיכל, שמן הוא בחי' חכ', וטומאת השמנים הוא ע"י חכ' דקלי' המטמאה את המוח כמ"ש בסש"ב כו', עד שמצאו פך אחד של שמן חתום בחותמו של כה"ג, פי' כה"ג הוא א"א וחותמו הוא בחי' יסוד דא"א שע"י נמשך בחי' שפע הפנימי הוא בחי' השמן דכתי' בי' שמן משחת קדש, שנת' במ"א שהוא מושח ועושה את בחי' קדש דחכ' שבסדר השתלשלות, ע' בלק"ת בד"ה בהעלותך הראשון, אשר נגד בחי' זו לא יש כלל לעו"ז.

וזהו שתיקנו להדליק הנרות משתשקע החמה ועד שתכלה כו', ויש לפרש בשני דרכי', הא' שקיעת החמה דקדושה הוא בחי' שמש ה', להורות שזהו בחי' המשכה מלמעלמ"ט שילוב ה' בש' אד' שהוא הש' המאיר בבריאה אשר שם נשקע החמה הוא בחי' שמש ה' אור האצי' שנק' הוי' בכלל בחי' ה' בחכמה כו'. הב' שקיעת החמה דלעו"ז הוא החמה מה שאם אליאום חמה שמה, היינו בחי' החום דחם אבי כנען, חמימות התאוות מרצונות זרות כו'. וזהו עד שתכלה רגל, פי' רגל הוא היצה"ר כמ"ש רז"ל בפ' לפני אידיהן ד"ה ע"פ אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור כו' כל העוסק בתורה ובגמ"ח יצרם מסור בידם, ופי' רש"י ותום' שדייקו מדכתי' משלחי רגל שנק' היצה"ר רגל ע"ש דכתי' (ש"ב ה' י"ב) ויבא הלך לאיש העשיר, שנמשל היצה"ר להלך תחלה ואח"כ לאורח ואח"כ לאיש יעו"ש, וההילוך ברגל, לכן משלחי רגל זה היצה"ר. וא"כ פי' עד שתכלה רגל הוא כענין בכל לבבך בשני יצריך שגם היצה"ר ישוב לאהבת ה' כו'.

וזהו ג"כ עד דכליא ריגלא דתרמודאי הם המורדים מל' המורדת על בעלה, שהוא היפך משנ"ת לעיל בענין שעשאה כלי, כ"א כלי מלא וטומטם ואטום מלקבל מחמת רצונותיו הזרים כו'. אך כמו ששפתי חכמי' העושים נזר ועטרה מבחי' האמונה על בחי' דעת שיש להם, וה"ה היפך בחי' הכסילי' שאינם מודים בבחי' כן שבו נברה"ע, כן ע"י חיזוק האמונה שהי' במתתיהו ובניו נצחו את אנטיוכוס העובד לחמה עד שנעשו המונין ללבנה להיותם קטנים שמקטינים א"ע בבחי' ברה כחמה כו'. ולגודל עוצם מעלת הנס וההמשכה הגבוה שנמשכה תיקנו בנ"ח זמן עד שתכלה גם ריגלא דתרמודאי הם המורדי' מחמת יצרם הרע כו', והיינו שגם היצה"ר יבוא לבחי' כליון ותשוקה. דהנה כתי' אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, פי' שהנביא מתמה שמחמת התבוננות איך שלא שניתי כלל ואתה הוא קודם שנבה"ע ואתה הוא לאחר שנבה"ע בלי שום שינוי הי' צריך להיות בבחי' כלות הנפש, וע"ז מתרץ להיותם בני יעקב בחי' יו"ד עקב, והיינו ע"י העוונות שאדם דש בעקביו, שעי"ז כשל בעווני כחי שנכשל הכח כ"כ עד שאינו יכול להתגבר על היצה"ר כו'. אמנם בנס דחנוכה מחמת עוצם מעלת הגילוי שנמשך ע"י האמונה, הנה גם התרמודים נעשו ונתהפכו להיות בבחי' בשני יצריך, שגם כח המתאוה שביצרם נתהפך לטוב להיות מתאוה לאלקות כו'.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

וידבר ה' אל משה כו', ש"פ חקת, תער"ג

קמו) **והנה** במדבר יש ג"כ ד' מדרי' דצח"מ, דמדבר בכלל הוא שכל, שבזה יתרון המדבר בשכל ודעת שבו כו' כנ"ל, ומתחלק ג"כ לד' מדרי', דבפרטי' יש הרבה מדרי', אך בד"כ נחלק לד' מדרי' דצח"מ כו', והדומם הוא שכל שבמעשה הנמוך מכולם, והוא ההתחכמות במלאכות ואומנות לעשות איזה כלי ולתקנה שתהי' בהידור או מלאכת הציור וכה"ג בשארי אומנות שבמעשה הגשמי', דע"ה שיש בזה השכלה עכ"ז ה"ה מלובשת כולה בדברים חומריים וה"ה השכלת החומר, והיינו שההשכלה היא חומרי' וה"ה נמוך במע' ומדרי' השכל, דהרי השכל הוא הכח היותר נעלה בנפש והוא בדקות וברוחני' בעצם, ושכל המעשה הוא שבא בהגשמה עד שאין בזה העילוי שבשכל דהיינו הרוחני' שבו, כי ההשכלה בדבר חומרי גם השכל בזה הוא חומרי, וכמו בעניני' שכלי' הרי כל שהענין נעלה ונפלא ההשכלה בו בבחי' הפשטה ואינו נתפס בגשם כ"כ, דגם אם מלובש בלבושי השגה ה"ז בלבושים דקים ורוחני' כו', וכל שהענין נפלא ביותר ההשכלה בו בבחי' הפשטה יותר עד שיש ענינים שאינם באים בלבושי השגה והן בבחי' השערה שכלי' לבד כו', ולכן מי שהשגה שלו מגושמת בעצם הרי יש כמה ענינים שאינו יכול להשיגם, דמפני הגשמת שכלו ה"ה תופס כל דבר בהגשמה, וענינים נעלים שאינם יכולים לבא בהגשמה אינו משיגם בהשגתו כו', והענין שאינו נעלה בעצם ה"ה בא בלבושי השגה בהגשמה. הרי שלפ"ע מעלת השכלי לפ"ע זה הגשמת הענין או הדקות שבו כו', ושכל המעשה הוא שבא בהגשמה שאין בו העילוי והדקות שבשכל עד שכמעט אינו נחשב בכלל השכלה מפני שאין בו המעלה שיש בשכל שהוא הרוחניות כו'. ולמע' מזה הוא באומנות גופא השכלת הדבר, והיינו ההמצאה עצמה איך לעשות לא עצם עשיית הכלי וכמו ההמצאה לעשות כלי המורה על השעות וכדומה, אף שגם זה השכל מלובש בגשמי' עכ"ז הוא בחי' מוחין דגדלות דעשי' כו', להיות שההשכלה בזה היא מופשטת קצת מן הגשם מאחר שאינה בעשיית הדבר כ"א רק ההמצאה (ויכול להיות שא"י לעשות הדבר כ"א להמציא איך לעשות כו'), וה"ז בחי' צומח שבשכל דצומח הוא דומם בעצם מהותו רק שהחיות הוא בהתגלות במקצת כנ"ל, וכמו"כ הוא בשכל דצומח שבשכל הוא ג"כ ההשכלה בגשמי' רק שאינו מלובש ממש בהגשמי וע"כ יש בו יותר הרוחני שבשכל כו', ובכלל זה הוא ג"כ ההשכלה בעניני' טבעים הנק' חכמת הטבע, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל דמע"ב זהו חכמת הטבע היינו ההשכלה בהדברים שכבר נתהוו, ומעשה מרכבה הוא ההשכלה במה שלפני הטבע כו', וחכ' הטבע להיות שזהו בהדברים שנתהוו ה"ז רק בחי' צומח שבשכל, וכמו חכמת התכונה איך שיעור גודל השמש ואופן הילוך הגלגלים וכה"ג, כ"ז הוא בכלל בחי' צומח שבשכל כו'. ולמע' מזה הוא ההשכלה שבדבור והוא השכל שבקטן לצרף ולחבר אותיות ולדבר, והגם שלכאו' זהו השכלה פחותה לגבי השכלות הנ"ל, אמנם במעלת ומדרי' השכל ה"ז למע' מהשכלות הנ"ל, והוא בחי' חי שבשכל. דהנה אי' בע"ח דהסבה מה שהתינוק גם לאחר שנה אע"פ שמבין כל דבר ומ"מ אינו יכול לדבר, הוא מפני שלא נשלם בו עדיין בחי' מוחין דיניקה, שהרי התינוק יש לו קול ויש לו ג"כ המוצאות שהם כלים להאותי', ואנו רואים בחוש שתינוק קטן מוציא מפיו אותיות מיוחדות הרי יש בו אותי' ג"כ, ואעפ"כ אינו יכול להוציא מפיו גם דבר שהוא מבין היטב וכמו בשר ודגים וכה"ג, אע"פ שמבחין ויודע היטב שזה בשר וזה דגים ומ"מ א"י להוציא הדבר בפיו, והיינו מפני שבכדי להוציא מפיו הרי צריך לצרף ולחבר אותי' שזה מגביל ומתאר את הדבר, וכל זמן שעצם הדבר אינו בבחי' התיישבות בשכלו אינו יכול להגביל את הדבר, כי ידיעתו שיודע שזה בשר ה"ז אצלו רק בבחי' מקיף לא בהתיישבות ממש ומשו"ז אינו יכול להגיד זאת (עס זאגט זעך ניט). ולכן אנו רואין שיש הפרש בין תינוק המיושב או בלתי מיושב, דתינוק שהוא מיושב מתחיל קודם לדבר והבלתי מיושב יכול להיות שגם במשך שנים כשצריך להגיד דבר ה"ז בא בשהיית זמן, דגם שיודע את הדבר מה שרוצה להגיד וחושב בזה ומ"מ אינו מגיד תיכף מה שחושב רק בשהיית זמן, והיינו מפני שאין הדבר בהתיישבות אצלו ע"כ צריך שהיית זמן עד שמתיישב אצלו הענין ואז מדבר בזה כו'. וכמו"כ בתלמיד השומע דבר מרבו ומבין את השכל ומ"מ אינו יכול להגיד אותו תיכף עד שמחשב הדבר בפ"ע והוא כי מתחלה הגם שיודע את הדבר ה"ז בבחי' מקיף עדיין, וע"י שחושב בזה בפ"ע מתיישב אצלו הענין ואז יכול להגיד את ההשכלה, ובפרט להחליף באותי' אחרים ושגם הזולת יבין מאתו, כ"ז צריך שהיית זמן ותפיסא והתיישבות יותר כו', וכ"ה בגדול מה שאינו יכול לגלות

השכלתו ולהסביר אל הזולת הוא מפני שאין הענין אצלו בבחי' תפיסא ממש כו' (וכידוע דהאותי' הן מהנפש ונמשכים ע"י הגילוים מהנפש, וכשהגילוים הם בבחי' התיישבות בכלים אז מתגלים ומצטרפים האותי' שהן כלים אל הגילוי כו'), רק שבתינוק ניכר הדבר יותר דקודם שנעשה בו שלמות הזאת להיות בבחי' התיישבות א"י לדבר, ואי' בע"ח שזהו בחי' אלקים דקטנות והוא שעדיין חסר לו אותי' י"ה דאלקים ונשאר צרוף אלם, וז"ע שלמות מוחין דיניקה, דענינו הוא דמה שיודע ומשיג יהי' זה בבחי' השגה גמורה בבחי' התיישבות ותפיסא ועי"ז נעשה בו שלמות זאת שיוכל לצרף ולחבר להביא אור שכלו כו', ובמשך היניקה עדיין לא יש שלמות זאת כ"א בכלות ימי היניקה ה"ה נשלם בזה דהשכלה שלו היא בבחי' התיישבות, ועי"ז יכול לצרף ולחבר אותי' כו'.

קיצור. המדבר כלול מדצח"מ, שכל שבאומנות הוא בחי' דומם שמלובש בדבר חומרי ואין בו רוחניות השכל, כי לפי הענין המלביש כן הוא אופן אור השכל, והמצאת הדבר עצמו הוא בחי' צומח וכן חכמת הטבע, ושכל שבדבור לצרף אותיות שזה תלוי בהתיישבות הענין, דהמקיף אינו בא בדבור, וכמו השומע דבר שכל דוקא כאשר חושב הענין ומתיישב אזי יוכל לדבר בו וגם להחליף אותיות, ובתינוק ניכר הדבר, והוא ע"י שנשלם במוחין דיניקה.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

בסוכות תשבו, שמע"צ תרפ"ט

לו) **והנה** ההוראה האמיתית שהשיג את הענין בכי טוב והתבונן בו בעומק הדעת הוא כאשר נולד מזה מדות שבלב באהוי"ר וכידוע דכל לידת והתגלות המדות הוא מבחי' הבינה וכמ"ש ולאה ילדה ששה בנים, לאה הוא בחי' בינה, ושם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל, דיש ה' קטנה וה' גדולה ה' קטנה דבור ה' גדולה מח' שהוא בינה, ולאה ילדה ששה בנים הם ששה מדות שנולדים מהבינה וכמ"ש לפי שכלו יהולל איש, דאיש הם המדות ולפי שכלו יהולל איש דהנהגת המדות הוא מהשכל ולכן הקטן מתאוה לדברי' קטנים מפני ששכלו משיג דברי' קטני הערך והגדול שמשיג דברים גדולים, לכן מתאווה לדברי' גדולים דכל ענין הנהגת המדות הוא ע"פ השכל דוקא, והגם דהמדות יש להם מקור מיוחד מן המוחין והוא רק מה שלידת והתגלות המדות הן מן המוחין, אבל אי"ז בעצם מציאותו של המדות הם מן המוחין, ואדרבא מוחין ומדות הם ב' מהותים נבדלים זמ"ז והמדות יש להם מקור מיוחד ובענין המקורים הנה מקורם של המדות הוא למע' ממקור המוחין כדאי' בזהר או"א במזלא אתכלילו וז"א בעתיקא אחיד ותליא, ואחר כ"ז הנה מ"מ לידת והתגלות המדה הוא מהשכל דוקא, דהשכל הוא כמו אור שמאיר את המדה ועי"ז נתעורר המדה, וכמו מי שהוא בחשך ויש שם דבר הטוב וערב שבודאי הי' לו חמדה לדבר ההוא, אבל מאחר שאינו רואה ממילא לא נתעורר החמדה לזה דעין רואה והלב חומד כמו"כ השכל מאיר את המדה ומראה לה שיש דבר טוב וכמו המגלה לאחד שיש אוצר נחמד שיתעורר ברצון וחמדה לזה, שבודאי בעצם הרי יש לו חמדה להאוצר הטוב אלא שקודם שידע שנמצא האוצר הי' האהבה בהעלם וכאלו אינו וכשגילה לו שיש אוצר מתעורר המדה, כמו"כ השכל מעורר את המדה ובלעדו המדות כאלו אינם, ולכן לפי אופן השכל כך הוא המדה מאחר שעיקר התעוררות המדה הי' מהשכל ולכן קטן מתאוה דברים קטנים מפני שאינו משיג בשכלו דברים גדולים כ"א דברי' קטנים לזאת גם מדותיו הם דברים קטנים והגדול שמשיג דברים גדולים לכן גם מדותיו הם בדברים גדולי הערך.

לז) **והנה** זהו ג"כ ההפרש בין שכל דנה"ב לשכל דנה"א דהנה"ב כל השכלתו הוא בדברים גשמיים וחומרי' והוא נמשך אחריהם בהמשכה ער ציט זיך נאר צו עניני' גשמיים וחומרי' און אין דעם ליגט זיין גאנצער געשמאק דכשמו כן הוא שנק' נפש הבהמי, וכשם שהבהמה הרי כל ענינה באכו"ש, ומעניני שכלי' אינה יודעת כלל, א בהמה איז ניט שייך צו שכל, כן הנה"ב הנה כל המשכתו הוא לעניני' החומרי' דוקא והיינו דעיקרו הוא המדות נאך געבן זיך אין וואס ער רופט גוט ולהצדיק א"ע בכמה טענות גם באלו שהוא בעצמו יודע שאינו אמת, ומה גם שיודע שהוא שקר להיותו חביב ויקר בעיני עצמו לכן הוא מכשיר את הכל בשביל להצדיק א"ע, ומה שיש בו שכל ג"כ הוא

שכל הטבעי, וכמו חכמות הטבעים, והיינו דאחר שנתהווה היש הנה כל השכלתו הוא בהמציאות של היש לידע הרכבתו והפרדתו או סגולתו והדומה, דהכל הוא בהחומרי' והגשמי' של היש וכל ענינו הוא מה שהוא מראה (ער בעווייזט) איך שעניני העולם הם טוב ומתאוה אליהם, והיינו כמו שכל הקטן שמשיג רק דברים קטני הערך, ועוד זאת אנ"ר בטבע הקטנים דכל תשוקתם וחפצם הוא בדברי דמיון דוקא אשר בזה הוא תענוגם שמתענגים במאד בזה וכל עליצותם הוא בדברי' מבהילים הם בונים בנינים גדולים מעריכים מלחמות וכובשים מדינות ובזה דוקא מתענגים ובענינים של אמת אין להם ענג בזה אדרבא הם עצבים מזה, והדוגמא מזה בהנה"ב דכל ענינו הוא רק בעניני דמיון והגדלה לעשות עסקים גדולים ביותר ולנסוע בנסיעות רחוקות ולהרבות לספר בגדולת עצמו וברום כבודו והדומה משארי ההבלי' שאין בהם ממש כלל דבאמת הנה פזור הנפש בריבוי עסקים הוא נגד השכל הבריא בכלל ובפרט כמו שהוא ע"פ התורה, דע"פ התו' צריכי' לעשות כלי שישרה בה הברכה העליונה וכמ"ש וברכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה וצריכי' להתעסק בתורה וקיום המצות, אבל הנה"ב מסית את האדם להמשיכו בכמה דרכי שטות לפי שהוא כמו הקטן דכל תענוגו הוא רק בעניני דמיון שהם כזב, אמנם הנה"א הרי כל השכלתו והשגתו הוא באלקות ומשיג זאת בהשגה גמורה לפי שהוא מסוגל לזה דלהשכלת עניני עולם אינו מסוגל כלל וגם בעניני העולם הרי השגתו הוא בהכח האלקי המהווה את הדבר ומראה בשכל איך שאלקו' טוב ולכן כל חפצו ורצונו הוא להוי' לבדו, ולזאת כאשר הנה"א מתלבש בהנה"ב ופועל בו הבירור והזיכוך אז נעשה יתרון האור מן החשך דהחשך עצמו נהפך לאור וכידוע בענין ורב תבואות בכח שור, וזהו נר הוי' נשמת אדם שהיא המאירה החשך בעולם התחתון, דעי"ז נעשה הנשמה בבחי' מהלך לפי שהמשכת העצמות ב"ה הוא ע"י קיום המצות מעשיות דוקא.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

ליל ב' כ' כסלו תרצ"ג – בסעודה

ד. הרה"ח רד"ץ סיפר ששמע מאביו הרה"ח הרב ר' פרץ ששמע מהחסיד הישיש ר' יעקב מהורודוק שהיה מקושר להרה"ק ר' מנחם מענדל זצ"ל, אשר שמע מכ"ק הרה"ק ר' מנחם מענדל זצ"ל, כי הבעש"ט נולד בח"י אלול תנ"ח, וסימן אותה שנה הוא נח"ת וחת"ן. בשנה שבה נולד הבעש"ט הדפיסו בפעם השניה את השל"ה הקדוש בעיר אמשטרדם, וגם אז היה קטרוג ר"ל למעלה על בני ישראל במדינת פולין כמו שהיה ר"ל הקטרוג הראשון מיד כשנתפרסם ספר של"ה (כשהדפיסו ספר של"ה הקדוש, הרי במשך ההדפסה לפני שנגמרה כל ההדפסה קנוהו בקונטרסים, וספר קדוש זה הלהיב והלהיט לבבות בני ישראל ושלטה עין רעה, והיו אז ר"ל גזירות ת"ח ות"ט הידועות) אך ת"ל היתה שנת מנוחה. הבעש"ט חי כ"ו שנה כאיש פשוט. עשר שנים למד אתו מורו ורבו הקדוש ואז נתגלה, והיה פרנס כ"ו שנה.

פעם – מספר הרה"ח הרד"ץ בשם הנ"ל – ישב הרה"ק הר' מנחם מענדל זצ"ל בסעודת יום טוב של חג השבועות, והיה בדביקות גדולה, ואחר כך פתח ואמר: "יודע ד' ימי תמימים"[1] – אפשר לדעת את שם ד' מ"ימי תמימים" הממשיכים אלקות בעולם ומקשרים עולם עם אלקות, שבכך עושים את העולם שלם ובכך משלימים רצון האלקות. הרבי הבעש"ט חי פעמיים כ"ו ופעם אחת עשר, כ"ו השנים הראשונות הן כמספר שם הוי' הנעלם, ולכן היה נסתר, כ"ו השנים האחרונות הן כמספר שם הוי' הגלוי, ולכן היה בהתגלות, אלא כדי שיוכל להתגלות היה צריך להיות הסדר של עשר ספירות, שהן עשר השנים האמצעיות. "ונחלתם לעולם תהיה" – בתורת הבעש"ט נבוא לארצנו הקדושה – ויצא בריקוד בשמחה גדולה.

ה. החסיד המקובל ר' ליב נ"ע הופמן, הסביר את תורתו של הרה"ח הרד"ץ הנ"ל בענין שני שמות הוי': "אתה הוא הוי' לבדך"[2] – ג' הבחינות שלפני הצמצום, אתה – עצמות ברוך־הוא דלא אתרמיז בשום אות וקוץ, והסביר ענין האותיות והתגין שלהן, שאותיות באיזו מדריגה שהן, הן בעלות תמונה ותבנית, גם קוצי דאתוון אינם מופשטים מגילוי של תבנית, ולכן "אותיות" פירושן מלשון "אתא" שהוא גילוי, אבל אתה – עצמות ברוך־הוא, דלא אתרמיז בשום אות וקוץ, בלי שום תמונה ותבנית. הוא – פירושו שם הוי' הנעלם. הוי' – הכוונה על שם הוי' שבעצמות, וזהו לבדך כמו שהוא לפני

1) תהלים לז, יח.

2) תפלת ויברך דוד.

הצמצום, שזהו בחינת "הוי' לבדך", בחינת מלכות דאין־סוף כמו שהוא לפני הצמצום, להיות הוי' לאחר הצמצום בפרצופים העליונים הכלליים, וכדי שיהיה גילוי זה, הוא על ידי העשר ספירות שבמלכות דאין־סוף, ואז על ידי ספירת מלכות דמלכות היה יכול להיות גילוי זה.

באחת הפעמים — מספר הרה"ח ר' ליב נ"ע — שהייתי ב"יחידות" אצל כ"ק אדמו"ר ושאלתי כמה ענינים, והיה רשום בזכרוני עוד כמה ענינים לשאול, אך כיוון שכבר התארך זמן עמידתי יותר ממדת ההגבלה שקבע לי הגבאי ר' לויק משרת[3], הרי למרות שכ"ק אדמו"ר הראה לי פנים מאירות בדיבור ארוך ובמענות ברורות על כל שאלותיי, אך כיוון שר' לויק משרת פתח זה פעמיים את הדלת[4], התחלתי לצאת, וכ"ק אדמו"ר ברכני, ובהסתכלו בי אמר לי: "לייבע, אתה חושב מכוח הבעש"ט, מה ברצונך לשאול? — שאל!" — ואמרתי: משום מה נקבע בדעתי שהבעש"ט, המגיד ממזריטש ורבנו הזקן הם כתר, חכמה, בינה של חסידות.

פני קדשו של כ"ק אדמו"ר נשתנו והתלהב מאד, עמד מלוא קומתו ואמר: הדבר כך רק בכללות הגילוי מלמעלה, כלומר בסדר התגלות תורת החסידות בדרך מלמעלה למטה, הרי אצלנו הבעש"ט, המגיד ממזריטש והרבי, הם כתר־חכמה־בינה של חסידות, וכך הדבר במוחש בפועל, סדר התגלות הבעש"ט הוא כסדר גילוי הכתר, אשר מתעלם ומתגלה, ובהתגלותו הוא כתר ומקיף, עומק רום ועומק תחת כאחד. וכך היה סדר ההתגלות של הבעש"ט, תחילה היה נסתר ונעלם ואחר כך התגלה, ובהתגלותו היה זה מקיף הכללי, הסובב ומקיף עומק רום ועומק תחת כאחד, עליית הנשמה ומופת בהשוואה גמורה.

את המגיד לא "לקח" הבעש"ט לא במופתים ולא במקיפים. המגיד חיפש השכלה, נקודת החכמה, וכשמצא אותה אצל הבעש"ט — הוא נעשה שלו.

על הרבי לא השפיע גם השכלה, הוא חיפש הבנה. אבי — ה"צמח צדק" — סיפר לי שהסבא — רבנו הזקן — סיפר לו: כשעמדתי כבר ברוך־השם במעמד בידיעת התורה, חיפשתי הבנה. אז נשמע בעולם שישנם שני מקומות, וילנה ומזריטש — בוילנה מלמדים ללמוד, ובמזריטש מלמדים להתפלל — אני חיפשתי את ה"בינה ליבא", ועל פי נס באתי למזריטש, ומצאתי שם ברוך־השם מה שחיפשתי, ובמדה מרובה.

אך כל זה הוא בסדר באופן מלמעלה, כסדר ההנהגה של ההשגחה העליונה, במקום המדריגות. בסדר העבודה הרי הבעש"ט, המגיד ממזריטש והרבי הם — חכמה־בינה־דעת. וסיים בפסוק[5]:

הוי' — כדי שתהיה הרגשה של שם הוי' בעולם בהבנה וקליטה,

בחכמה יסד ארץ — הבעש"ט,

כונן שמים בתבונה — המגיד ממזריטש,

בדעתו — שהיא הדעת של גליא שבתורה וחסידות עם עבודה שבלב במסירות נפש בפועל,

תהומות יבקעו — הרבי, שעל ידי זה,

ושחקים — כל הרביים שבעבודתם והדרכתם ממחים הם את לב האבן ועושים לב בשר,

ירעפו טל — עד ביאת המשיח.

ו. הרה"ח הרי"מ נ"ע סיפר אז, שפעם אחת היה ב"יחידות" ושאל בדבר כמה ענינים שהוזכרו בדרוש של אותה שבת בענין "א"ק" ("אדם קדמון"), וציווה עליו ללמוד הדרוש "למנצח על השמינית" שב"לקוטי תורה"[6], ותבקש אצל בני[7] הביאור שעל דרוש זה שלא נדפס.

ובהמשך דיבור קדשו אמר:

— ציור מוחשי על פרצוף א"ק הוא כמו הבעש"ט — אדם ועליית הנשמה כאחד.

(וכיוון שראיתי אשר כ"ק אדמו"ר רוחו טובה עליו, שאלתי:)

ורבנו הזקן?

וענה כ"ק אדמו"ר:

— הרבי בשרשו הוא "דעת" הנעלם, אלא שזה רק בשרשו, ובהתגלותו — מוחא סתימאה, שכל הנעלם מכל רעיון, ועל ידי מסירות נפשו נתגלה הסדר בעבודה בדרך מלמטה למעלה. הוא היה רבי, וכשישנו רבי ישנם חסידים,

(בתוך כך התחיל הרה"ח הרי"מ לבכות בדמעות שליש עד שכל המסובים התפלאו, והתחילו לבקשו כי לא יבכה. ולא הועיל מאומה, עד שהרה"ח הר' ליב נ"ע הופמן אמר: "עתה הוא הזמן של שמחה משולשת, יום הולדת הבעש"ט, יום ההתגלות, ואצל הרבי שמחת חתונת בנו יחידו, מה פשר בכיה זו? רבה של פולטובה! צריכים לעשות תשובה!" — והתחיל לנגן, כי הר' ליב היה מנגן נפלא, וכל המסובים עזרו על ידו, והרד"ץ והחסיד ר' שלום ר' הלל'ס והרא"ש יצאו במחול

3) היה מסדר מי יכנס תחילה ומי אחר כך.

4) פתיחת הדלת היתה הוראה מצד ר' לויק משרת כי הגיע הזמן לצאת, ופחדו של ר' לויק משרת היה על כל אנ"ש, כי ידעו אשר בפעם הבאה לא יתן להיכנס ל"יחידות".

5) משלי ג, יט.

6) ויקרא כ, ג.

7) הכוונה על כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

ואחריהם כל המסובים, מלבד הרי"מ שהיה נשען בראשו על ידיו ובוכה, וימזגו את הכוסות, לומר "לחיים", ובתוך כך פסק הרי"מ מלבכות, ויאמר בקול בוכים: הרבי אמר לי אז, כשישנו רבי ישנם חסידים),

אבל חסידים שפועלים, כשאדם הוא "חסיד – לא חסיד", עושים את הרבי – "לא רבי". הרבי היה רבי, הוא עשה חסידים, שהיו חסידים בכך שהיו חסידים ואנשי מעשה בעבודה שבלב – ובכך חיזקו את הרבי.

ז. אתמול סיפרתי ששלוש השעות שהיה כ"ק רבנו הגדול בדירת המנגד ציערו אותו יותר מכל ענין המאסר כו', ושלא רצה לצאת מהמבצר כשבישרו לו על גאולתו.

כל ענין המאסר היה בהסכמת כ"ק רבנו הגדול. לא רק כ"ק רבנו הגדול, כי אם כל צדיק וצדיק, מושל ושולט על כל הענינים הגשמיים. תורה היא בעלת דעה על העולם, וכל עניני העולם משועבדים לתורה, הרי ממילא מה שצריך לקרות לצדיק הוא רק בהסכמת הצדיק, ומובן שהמאסר היה בהסכמת כ"ק רבנו הגדול.

אילו לא הסכים הרבי – לא היו אוסרים אותו. הוכחה לדבר מהנסיעה לפטרבורג, שביום ששי נעצרה העגלה השחורה, ולא עזרו ארבעת הסוסים למשוך את העגלה, היא לא זזה ממקומה, מפני שהרבי לא רצה.

שש שעות לפני זמן הדלקת נרות לא רצה הרבי לנסוע הלאה, והעגלה נעצרה באמצע הדרך, וכשהגנרל והחיילים הבינו שאין זה דבר פשוט, שלפתע נשברו צירי העגלה[8], וכשתיקנו אותם – נפל סוס ומת, מביאים סוסים חדשים ואין הם יכולים להזיז את העגלה ממקומה, – ביקשו את כ"ק רבנו שירשה לנסוע עד לכפר הסמוך, והרבי לא הסכים, ורק כשביקשו שירשה להעביר את העגלה מאמצע הדרך לשדה שבשולי הדרך – הסכים הרבי על כך, ושם שבתו. היה זה במרחק של שנים־שלשה וויארסט ליד המושב סאליבע־רודניא שליד העיר נעוויל.

החסיד ר' מיכאל הזקן מנעוויל היה מספר, שהכיר חסידים שידעו והראו באצבע, על המקום אשר בו שבת כ"ק רבנו הגדול, והוא בעצמו הלך לשם לראות את המקום. ובכל הדרך, משני הצדדים, עמדו אילנות ישנים ושבורים, והמקום אשר העבירו אחר כך את העגלה לשבות שם, היה סמוך לאילן גדול, אילן יפה מאד מרובה בענפים, וכשהיה החסיד הר' מיכאל נ"ע מדבר בזה ומבאר פרטי המקום, היתה לו חיות, והיה בהתעוררות של יראת שמים ורגשי מדות תרומיות מראיית האילן – יותר מאשר מתעוררים בזמננו מלימוד בענין של עבודה.

8) וכמאמר כ"ק רבנו הגדול צווחין אף עקתין וכו'.

~ אגרת קודש מהרבי הריי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

חלק ו

ר' מרדכי חשב לעצמו: לו ידעו והכירו מיהו אותו 'בעל מלאכה' – בונה התנורים – (= הכוונה לו עצמו) שהוא כל־כך גדול בנגלה ובנסתר, הרי לא היו יוצאים ידי־חובה בנתינת כבוד כפי שמגיע לתלמיד־חכם כמוהו, והודה להשי"ת שזיכהו במצווה זו שהיא מצות הענווה, להיות כה "גדול" ושאף אחד לא ידע מזה – הרי זו הענווה הגדולה ביותר.

הוא (= ר' מרדכי) נזכר איזו שמחה ושביעות רצון גדולה מעצמו היתה לו פעם, בקיץ בשבת פרשת בהעלותך.

בתקופה ההיא, כבר היו הנהגותיו על־פי חכמת הקבלה, ביום השישי נהג לטבול עצמו במקוה, וכיוון את כל הכוונות. וכל מעשיו, באכילה ובשתיה ובשאר דברים, היה מכוון את היחודים העליונים כפי שגילה האר"י הקדוש.

אך בשבת בבוקר לא היה טובל במקוה, הגם שכן היה צריך לטבול, אך על־פי למדנותו בנגלה הוכרע אצלו שמצד זהירות ושמירת השבת דאורייתא לגבי הענין של טהרת אנשים, (=

אינו צריך לטבול בשבת), אך מלבד זאת, היתה כל הנהגתו לפי תורת הקבלה, ואפילו בעת מלאכתו חשב דברי תורה, ולעתים קרובות חזר משניות וגמרא בעל־פה ובלשונם ממש.

בעיירה כינו אותו מרדכי הבנאי, אמנם ידעו שהוא ב"ה בן־תורה, אך שהוא אדם גדול בתורה, צדיק ומקובל, זאת לא ידע אף אחד. אפילו מזוגתו העלים זאת, עד כמה שהיה אפשרי, הוא (= ר' מרדכי) היה שמח ושבע רצון מעצמו, ובעומק לבו לעג אפילו מהרב הזקן הגאון – כפי שכינוהו בני העיירה – צדיק הדור ר' בייניש מאיר,

– אשר זה ארבעים שנה שאינו אוכל עדשים אפילו בחורף, מחשש תולעים. ומצד חשש טהרה, היה אוכל תבשילים ודברי מאפה כלחם וחלה, רק ממה שבישלו ואפו נשים זקנות –

הוא עצמו – חושב ר' מרדכי – גאון גדול יותר מהרב, והראיה לכך היא, שהרב בעצמו התפעל מאד משני הפלפולים שאמר לפניו, ורק בגלל ענוותנותו שלו עצמו, אמר ר' מרדכי לרב שאת שני פלפולים אלו שמע בשם אחד הגאונים מאנשי הדור הקודם, ואת כל זה עשה בכוונה כדי להיות נחבא מאנשים ולקיים את מצוות הענווה בשלימות, אבל לאמיתו של דבר הוא (= ר' מרדכי) הרבה יותר גדול מהרב הישיש הן בגאונות והן בצִדְקוּת.

כאמור – היתה זו שבת פרשת בהעלותך, וכמנהגו כל שבת – השכים קום עם זריחת החמה ופנה לבית הכנסת לתפילת ותיקין, בשבת זו קראוהו לתורה – תחילה הרהר האם על־פי דין כדאי לו לעלות לתורה, מכיוון שלא טבל קודם –

– בדרך כלל קראוהו לעלות לתורה בימי שני וחמישי – הרי אנשי העיר לא ידעו מי הוא באמת. ידעו אמנם כי הוא בן־תורה, אך ידעו גם שהוא בעל־מלאכה, בנאי, ובמילא מספיק שקראוהו לעלות לתורה בימי שני וחמישי, אך בשבת לא קראוהו אף פעם לעלות לתורה – דוקא בשבת זו (= פרשת בהעלותך) – אינו יודע מדוע, קראוהו לעלות לתורה. יכול להיות (= חשב ר' מרדכי) שזה בגלל שתוך כדי ריצתו לבית המדרש, הרהר בלבו בקשר לעליה לתורה. והרי הקב"ה "רצון יראיו (= כמוהו – כר' מרדכי) יעשה", ולכן נתן הקב"ה דעה לבעל הסגל – מחלק העליות – שיקרא לו לעלות לתורה –

אך כעת שוקל הוא (= ר' מרדכי) בדעתו, האם כדאי לעלות לתורה – או שאין זה כדאי, הרי אפילו על־פי דין לא כדאי לעלות לתורה קודם שטובלים במקוה טהרה, ובפרט על־פי קבלה. אך מאידך, היות שכן קראוהו לעלות לתורה, הרי זה ודאי שכך גזר הקב"ה, והרי הקב"ה כן יודע את ערכו האמיתי, ולכן אם לא יעלה לתורה, יגרום צער לקב"ה בזה שהוא (= ר' מרדכי) לא ביצע את רצונו של הקב"ה, וכאשר כן יעלה לתורה יהיה לקב"ה נחת מזה שהוא (= ר' מרדכי) כן ביצע את רצונו של הקב"ה.

והטעם הזה – גרימת נחת רוח להקב"ה – הכריע, הוא (= ר' מרדכי) ניגש לתורה, למרות שאין הדבר רצוי כל־כך על־פי דין, ונגד דעת הקבלה.

העליה שקיבל – ר' מרדכי – היתה שביעי, וכאשר קרא ה'בעל קריאה' את הפסוק: והאיש משה עניו מאד, חלף בו – בר' מרדכי – רעיון, נכון אמנם שמשה רבינו היה עניו גדול מאד, אך עדיין לא עניו כמוהו (= כר' מרדכי), הוא, ר' מרדכי – עניו גדול יותר (= ממשה רבינו).

הוא – ר' מרדכי – נזכר עכשיו, איזה מין שוטה גדול היה אז, אשר אחר התפילה הוא היה בשמחה גדולה ביותר מהעליה לתורה שנתנו לו, הוא ראה בזה – שנתנו לו עליה – שליחות מהקב"ה שבה מודיע לו (= הקב"ה) שהוא (= ר' מרדכי) העניו האמיתי. נכון אמנם שמשה רבינו היה באמת עניו גדול, אך בסופו של דבר ידעו כל ישראל את גדולתו (= של משה, ולא רק זאת, אלא), משה רבינו עצמו פרסם את גדולתו באמרו: ויהי בישורון מלך, אבל אני – ר' מרדכי – יודע ומכיר אמנם את מעלת עצמי ושהנני גדול בתורה, צדיק ומקובל, ולא רק שאיני מגלה זאת לאיש אלא – יתר על כן – הנני מסתיר זאת שאף אחד לא ידע את גדלותי בתורה, ואפילו מזוגתי הנני מסתיר זאת, והרי לה (= לזוגתי) היה מותר לי לגלות זאת, כי יכול היה להיות לה תענוג גדול מזה, והרי זו מצווה גדולה לשמח את לבה (= של זוגתו). אך חושש הנני לגלות לה ענין כה גדול, הרי היא יכולה לדבר על זה...

היה לו – לר' מרדכי – קצת לא מובן, מדוע אומר הקב"ה: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", הקב"ה הלא ידע שאחרי כמה דורות יהיה יהודי בשם ר' מרדכי – בנאי – גדול בנגלה ובנסתר שבתורה, ויהיה עניו כה גדול שגם מזוגתו יסתיר את גדולתו בתורה וגודל צדקותו, כדי לקיים את מצוות הענוה באמת, ואיך אומר הקב"ה את המילים "מכל האדם אשר על פני האדמה".

כאשר התעמקתי רבות בענין זה (= נזכר ר' מרדכי), הגעתי למסקנה ובה תירוץ במה לתרץ את הנהגתו של הקב"ה ושלא תשאר תמוהה –

הקב"ה אמנם ידע שבעוד כמה דורות יוולד בן־תורה גדול וצדיק גדול שיהיה עניו גדול ביותר. אך הרי הקב"ה נותן לאדם בחירה חפשית, שהאדם יבחר לעצמו באיזו דרך ילך, אמנם נכון שאני – ר' מרדכי – בחרתי בדרך זו (= להיות עניו אמיתי) אך יכול היה גם להיות שאהיה, אמנם, גדול בתורה וצדיק גדול ולא הייתי עניו כל־כך גדול, או שכן הייתי מעריך ומכיר את ערך עצמי בגלל כבוד התורה, כמו הרב הזקן ר' ביניש מאיר, האומר שכבוד התורה וכבוד תלמידי־חכמים היא המצווה הגדולה ביותר. הרי גם אני – ר' מרדכי – יכולתי להיות כמוהו, ולכן לא רצה הקב"ה להכנס לספק זה איך הוא – ר' מרדכי – יבחר, ולכן אמר (= הקב"ה) "עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

למרות (= תירוץ) זה, לא נתן לו (= לר' מרדכי) עניין זה מנוחה. תירוץ זה לא פתר בצורה מספיקה את השאלה הגדולה על הקב"ה. הקב"ה הרי ידע שבסופו של דבר יהיה בעתיד עניו כל־כך גדול (= כמוהו), ואיך הוא (= הקב"ה) אומר בתורה הקדושה (= "עניו) מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

כאשר באותה שבת בצהריים התעוררתי מהשינה, ושתיתי את הציקוריה השחורה מהדוד הרותח, נפל לי רעיון במה לתרץ את הקב"ה:

אמרתו של הקב"ה "מכל האדם אשר על פני האדמה", נאמרה בזהירות ובדיוק, (= כי לו היה באמת משה רבינו העניו מכל האדם עד סוף כל הדורות) היה צריך הקב"ה לומר: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם" (= ותו לא), ולשם מה אומר הקב"ה עוד ארבע תיבות מיותרות, "אשר על פני האדמה", אך באמת, טוב ונכון אמר הקב"ה. הקב"ה לא יכול היה לומר "והאיש

משה עניו מאד מכל האדם", סתם, כי הקב"ה הרי ידע שלאחר כמה וכמה דורות יהיה אדם גדול בתורה ובצִדְקוּת שבמדת הענווה שלו 'יעפיל' על משה רבינו, ואיך יכול היה הקב"ה לומר (= "עניו) מכל האדם", סתם. לכן אמר הקב"ה "אשר על פני האדמה". משה רבינו היה אמנם עניו מאד גדול ביותר מכל אלה שכולם מכירים את גדולתם בתורה, בצדקותם ובענוותנותם. אך לעניו כמוהו (= כר' מרדכי) המסתיר את גדולתו בתורה ובצִדְקוּת מצד מצוות הענווה, לא התכוון הקב"ה לכללו באמירה זו" (= "והאיש משה עניו מאד) מכל האדם", הוא (= ר' מרדכי) באמת עניו גדול יותר ממשה רבינו.

הוא – ר' מרדכי – מתבייש גם כעת מכל השטויות והרעיונות הפראיים שהיו לו בעת ההיא, ומודה להשי"ת שזכה לראות את רבו הבעל־שם־טוב ולעלות על דרך האמת בעבודת ה'.

ובעיניים מלאות רחמנות, הביט (= ר' מרדכי) ב'פרוש' המתפלל מנחה ואומר "על חטא", בדמעות שליש. מי יודע – מהרהר לעצמו ר' מרדכי – על אלו שטויות מקונן ה'פרוש', ואלו הגיגי סרק מרחפים במוחו, ו(=ר' מרדכי) הלך לבית המדרש,

בבית־המדרש שוחח עם כמה אנשים וסיפר להם שהוא (= ר' מרדכי) היה בוואהלין־פודוליה. ושם נמצא גאון וצדיק גדול, בעל מופתים אשר שמו מפורסם בכל הגליל.

האם ר' חיים 'פרוש' שלנו צדיק קטן? – נענה אחד השומעים – זה למעלה מעשר שנים שהוא נמצא רק בבית הכנסת של הקברנים, יושב בתענית ולומד יום ולילה, אינו שח שום מילה בטילה, כאשר יוצא לרחוב אפילו לצרכיו ההכרחיים ולבית המרחץ, הולך הוא בעינים קשורות כדי שלא יראה מחוץ לד' אמותיו, אינו אוכל אפילו עדשים ירוקים, ואפילו פיסת כרוב אינה נכנסת לפיו הקדוש.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

[תחילת כסלו תרפ"ב]

ב"ה

כבוד ידידיי עוז, הרבנים החסידים
הנכבדים, עמודי ישראל בני של קדושי
עליון, אי"א, אוהבי תורה, כש"ת
מוהר"ר משה בצלאל, ומוהר"ר מנחם
מענדיל נ"י ויזרח

שלו' וברכה,

ידידיי, מר נפש הנני, בהלקח עטרת ראשי תפארת ישראל מגין התורה המצות היהדות, ועם הקודש, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"ם זי"ע, ולבי יכאב על מצב מדינתינו והריסותה בעניני לימוד התורה, בחדרים תלמוד תורה, וישיבות אשר הרוב מהם סגורות, מפני היוקר, הרעב הדוחק והלחץ, העדר ספרים גם סידורי תפלה חומש וכו', ונוסף על הכל, רוח הקור והחופש הנושב בעוז. אמנם אל אלקים הוי' צבאות אלקי ישראל, נותן התורה והמצוה, חי הוא, ובימינו נשבע, אשר בריתו וחסדו, תומת לב עם קדשנו, לתורתו ואהבתו יתי' לא ימוש מאתנו לעד.

בעינינו ראינו עתה כי במעט התעוררות, הנה תודה לאל עליון בכמה וכמה עיירות ממקום מושב אחינו בית ישראל ד' עליהם יחיו, מבלי התחשב עם כל המעצורים הנזכרים, מתחילים זעיר שם להסתדר חדרי ישראל תלמוד תורה וכו' יעזרם האלקים. דעת לנבון נקל להבין, גודל העגמ"נ וכאב הלב, בחוסר הכח בחומר ורוח, הדרוש להעמיד בעזרתו יתי', אהלי התורה, מקורי אמונה הטהורה כבראשונה. אך לתשועת ה' נקוה, ואיליו יתי' עינינו נשואות כי בחסד וברחמים יעורר לבבנו, ולבב אחינו ב"י, וישרה ברכתו והצלחתו במעשי ידינו, לבנות

את הנהרסות (מפני מצב המלחמה והפרעות כו') להחיות ילדי עם קדשינו בטל תורה ואור מצוה.

קוה קויתי כי ראשי אלפי ישראל היושבים בחו"ל ה' עליהם יחיו, דואגים בעד חיזוק התורה המצוה, ויראת אלקים במדינתם, וגם זכרונינו, זכרון אלפי בנ"י ואלפי אלפים ילדי עם קדשנו - כן ירבו - החפצים לשפוך נפשם בתפילה ורינה, לפני אדון הרוח והבשר, אלקי השמים והארץ, לדאבון לבבנו סידורי תפלה אָין, הנה ביום אשר יופתח שערי הגבול, אור יהי' במושבותינו, ידיעות מנעימות לתורה ותעודה וחיבת הקודש.

תמורת כל התקוה, הנה חדשה מרחוק נשמע כי מעבר לגבול מדינתינו, במדינת ליטא, לאטווע, ופולין, התעוררו אחב"י ה' עליהם יחיו ליסד אגודה בשם "קרן בנין הארץ". ובהשמע הדבר פה, הציונים הריעו בחצוצרותיהם, הם המטיפים והדרשנים לאמר, עם ישראל מכל המדינות הולך לבנות את ארץ ישראל בכח הונו, רכושו, וכל אשר לו, ובזרוע ידם יעשוה לארץ פרי.

ראו אחינו, גם הרבנים הגדולים הרביים המפורסמים **שָמו השפעתם על צאן מרעיתם, לילך לבנות את ארצינו, ארץ הלאום**. הרבי מגור שליט"א עם כב"ב שי' ואתו עמו רבים מהחסידים בעלי הון ועושר רב, יצאו מאת פולין **ללכת ארצה ישראל לבנות להם בתי חרושת שונים, בתי מטוה, הסירו את המסוה שהחזיקו בה מתחלה לסיבות שונות**, מהשפעת שאר חבריהם הרבנים הימנים והקיצונים ביותר אשר אושר ישראל רק בתורתו, אמנם החיים הכריע את הכל, ויתן בם דעת ותכונה, כי ארץ נדרש לנו, שפה דרושה לנו ולאומים אנחנו כו' וכו'.

אינני אחראי כי כה דברו בכל המקומות, ואיני חושב אשר דברתם זאת פעל רושם על לב היראים יחיו, המחזיקים בתורת ה' במצותיו, ובארחות חיי הוד קדושת רבותינו גאונינו הצדיקים מגיני עולם זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע, פקודתם אזהרתם הבטחתם וזכותם אשר לעולם לא יסור, ולא ישתנה.

אבל הדבר כמו שהוא לעצמו, באם שיש בו קורטוב של אמת, מבהיל הוא. לא אוכל לצייר לעצמי ענין כזה, וע"כ לא אדבר בו, אף כי רב עגמ"נ ויסורי הנפש אסבול וסובל בכתבי מכתב זה, אבל לא אאמין כי שורש דבר אפילו הארת אמת נמצא בזה.

ועתה הנני דורש בכל תוקף עוז התורה ויראת ה' הנוגע לחיי ישראל ונשמתו, כי יכחישו גלוי הדבר הנאמר אודותם ואודות נסיעתם ויודיעו דעתם גלוי לעין. מוכרחים המה לעשות זאת גם אם יהי' נוגע רק ליחידים מה גם לכלל ישראל. עם הקודש סופר כל צעד מצעדי ראשי אלפי ישראל. ולברר הדבר מלאתי ידי ידידי וו"ח אי"א הנוכחי שי' אשר יואילו תֵת המענה והביאור על ידו אשר ימציא לי בהקדם האפשרי.

והיו ברכה ושלו' כאו"נ וידי"ע הדו"ש מוקירם ומכבדם,

יי"ש

אגרות קודש

ב"ה, ג' ניסן, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מוה"ר משה יהודא שי' הכהן

שלום וברכה!

לקראת חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה הנני בזה לאחל לכת"ר ולכל ב"ב שיחיו שיחוגו אותו בכשרות ובשמחה מתוך חירות אמיתי כדרז"ל חירות מיצה"ר אשר במילא יהי' זה ג"כ חירות מדאגות הן ברוחניות והן בגשמיות, וכמבואר ברמב"ם שזהו הענין דימות המשיח, עיין שם הלכות תשובה ספ"ט וסוף הלכות מלכים. וידוע אשר יציאת מצרים [שמעוררים הענין עוד הפעם בפרט בימי חג הפסח בכל שנה ושנה, וכמובא בשם האריז"ל בספר לב דוד להחיד"א שזהו פירוש והימים האלה נזכרים (ואז הם) נעשים], ויצימ"צ ה"ז הכנה לזמן דביאת המשיח וכמ"ש כימי צאתך מאמ"צ אראנו נפלאות, [ועיין גם במשנה ספ"ג דגיטין בודקין את היין וכו' ובהוצאת סמדר כו'].

בברכת החג.

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

שַׁבַּת הַגָּדוֹל

מַדּוּעַ הַשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי פֶּסַח נִקְרֵאת 'שַׁבַּת הַגָּדוֹל'? מַסְבִּיר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בַּשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ שֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי שֶׁבְּיוֹם זֶה (י' בְּנִיסָן שֶׁחָל בְּאוֹתָהּ שָׁנָה בַּשַּׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי פֶּסַח), נַעֲשָׂה נֵס גָּדוֹל:

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִצְטַוּוּ עַל יְדֵי הַשֵּׁם לָקַחַת בְּי' בְּנִיסָן אֶת הַשֶּׂה וְלִקְשֹׁר אוֹתוֹ לְמִטָּתָם. כְּשֶׁבְּכוֹרֵי מִצְרַיִם רָאוּ זֹאת הֵם שָׁאֲלוּ וְקִבְּלוּ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַהֶסְבֵּר הַבָּא: "זֶהוּ קָרְבַּן פֶּסַח אוֹתוֹ נַקְרִיב אַחֲרֵי מַכַּת בְּכוֹרוֹת"...

כְּשֶׁשָּׁמְעוּ הַבְּכוֹרוֹת שֶׁהֵם עוֹמְדִים לָמוּת, פָּנוּ לַאֲבוֹתֵיהֶם וּלְפַרְעֹה בִּדְרִישָׁה לְשַׁחְרֵר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לִפְנֵי פְּרוֹץ מַכַּת בְּכוֹרוֹת. כְּשֶׁהֵם לֹא הִסְכִּימוּ, הֵחֵלּוּ הַבְּכוֹרִים הַמִּצְרִיִּים לְהִלָּחֵם עִם אֲבוֹתֵיהֶם וְלַהֲרֹג בָּהֶם.

מַדּוּעַ זֶה מֻגְדָּר כְּ"נֵס גָּדוֹל" וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמְּצַיְּנִים אוֹתוֹ בְּכָל שָׁנָה מֵחָדָשׁ בְּשַׁבָּת זוֹ? לִכְאוֹרָה זֶה עִנְיָן פְּנִימִי שֶׁל הַמִּצְרִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם.

הַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁיְּצִיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה לֹא רַק בְּגַשְׁמִיּוּת אֶלָּא גַּם בְּרוּחָנִיּוּת. כְּפִי שֶׁבַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה יִתְקַיֵּם הַיְּעוּד "וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ", כָּךְ גַּם בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם נִפְעַל בִּטּוּל שֶׁל רוּחַ הַטֻּמְאָה וְהָרַע שֶׁל מִצְרַיִם וַהֲפִיכָתָם לְטוֹב וּלְקֹדֶשׁ.

תַּהֲלִיךְ זֶה הִתְחִיל מִשַّבַּת הַגָּדוֹל. מֵאוֹתוֹ נֵס גָּדוֹל שֶׁל "לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם". כֵּיצַד?

"בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם" מְסַמְּלִים אֶת הַכּוֹחַ וְהַתֹּקֶף שֶׁל מִצְרַיִם. כַּאֲשֶׁר בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם לֹא רַק שֶׁלֹּא הִתְנַגְּדוּ לִיצִיאַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֶלָּא לְהֶפֶךְ, הִפְצִירוּ בַּהוֹרִים שֶׁלָּהֶם וְאַף נִלְחֲמוּ בָּהֶם כְּדֵי לְשַׁלֵּחַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם - זֶה מוֹרֶה עַל הַהֲפִיכָה שֶׁל הָרַע הַמִּצְרִי לְטוֹב.

לָכֵן זֶה נִקְרָא "נֵס גָּדוֹל". בְּשׁוֹנֶה מִנֵּס רָגִיל שֶׁהוּא הֵפֶךְ הַטֶּבַע (כְּמוֹ קְרִיעַת יַם סוּף), כָּאן הַנֵּס הִשְׁפִּיעַ עַל הַטֶּבַע עַצְמוֹ - בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם עַצְמָם רָצוּ לְשַׁחְרֵר אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

כָּעֵת נָבִין גַּם לָמָּה הַנֵּס הַזֶּה קָשׁוּר לְעַם יִשְׂרָאֵל, וְלָכֵן אֲנַחְנוּ חוֹגְגִים וּמְצַיְּנִים אוֹתוֹ בְּעֶצֶם קְבִיעַת שַׁבָּת זוֹ כְּשַׁבַּת הַגָּדוֹל, כְּזֵכֶר לְאוֹתוֹ הַנֵּס:

א. הַנֵּס נִגְרַם כְּתוֹצָאָה מֵהַמַּעֲשֶׂה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּקְחוּ אֶת הַשֶּׂה בְּי' בְּנִיסָן וְהִכְנִיסוּהוּ לְבָתֵּיהֶם.

ב. כְּתוֹצָאָה מִנֵּס זֶה - כַּאֲשֶׁר הָרַע הוֹפֵךְ לְטוֹב - נִפְעֶלֶת תַּכְלִית הַבְּרִיאָה "לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים", בַּמָּקוֹם הַנָּמוּךְ וְהַחָמְרִי בְּיוֹתֵר. וּבְוַדַּאי שֶׁזֶּה נוֹגֵעַ לְעַם יִשְׂרָאֵל.

בְּשַׁבָּת זוֹ, מִמֶּנָּה מִתְבָּרֵךְ חַג הַפֶּסַח, עָלֵינוּ לְהִתְכּוֹנֵן כָּרָאוּי לַפֶּסַח, בְּלִמּוּד הִלְכוֹת הַחַג וּבַעֲשִׂיַּת מַעֲשִׂים טוֹבִים מִתּוֹךְ חֵשֶׁק וּזְרִיזוּת, וְכָךְ נִזְכֶּה שֶׁהַשֵּׁם יָחִישׁ אֶת הַגְּאֻלָּה בִּזְרִיזוּת גְּדוֹלָה וְנִזְכֶּה לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים.

(ע"פ שיחת פרשת צו-שבת הגדול תשמ"ח. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

חומש לקריאה בציבור

פרשת צו

ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב צַו אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא
הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־
הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן
מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: (לוי) ד וּפָשַׁט אֶת־
בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: ה וְהָאֵשׁ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ
הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה
וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: ו אֵשׁ תָּמִיד
תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: ס (ישראל) ז וְזֹאת
תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי
יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ
מְסֹלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר
עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ
לַיהוָה: ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו
מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד
יֹאכְלוּהָ: י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ
מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם:
יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם
יִקְדָּשׁ: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה (ו, ב)

וְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ וְאֵין קָרְבָּן נוֹהֵג, אֲלוּלֵי הַתִּינוֹקוֹת שֶׁקּוֹרִין בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת - לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד . . אִם אַתֶּם עוֹסְקִים וְקוֹרִים בְּפָרָשַׁת עוֹלָה וְשׁוֹנִין בְּפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת - מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם מַקְרִיבִים קָרְבַּן עוֹלָה לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה" (תנחומא)

מֵסֵפֶר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁמַּעֲלָתָהּ שֶׁל הַקָּרְבַּת הַקָּרְבָּנוֹת, הִיא לֹא בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית, אֶלָּא דַּוְקָא שֶׁהִיא פְּעֻלָּה גַּשְׁמִית — שְׁחִיטַת בְּהֵמָה גַּשְׁמִית עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. שֶׁזֶּה מְבַטֵּא אֶת בְּחִירָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא מִצַּד מַעֲלוֹתֵיהֶם הָרוּחָנִיּוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ הַחָפְשִׁי שֶׁל הַקָּבָּ"ה. לָכֵן מַעֲשֶׂה גַּשְׁמִי מַבִּיעַ אֶת הַקֶּשֶׁר הֶעָמֹק בֵּין הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל.

עַל־פִּי־זֶה נוּכַל לְהָבִין מַדּוּעַ הַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר שֶׁ'אִילּוּלֵי הַתִּינוֹקוֹת שֶׁקּוֹרִין בְּסֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת — לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד', כִּי כְּשֶׁאָדָם מְבַגֵּר לוֹמֵד אֶת תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת, עִקַּר הַדָּגֵשׁ הוּא הַלִּמּוּד וַהַבָּנַת הָעִנְיָן, שֶׁזֶּה בְּעִקָּר פְּעֻלָּה רוּחָנִית. וְאִלּוּ כַּאֲשֶׁר יֶלֶד קוֹרֵא בְּפָרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת, הוּא עֲדַיִן אֵינוֹ יוֹדֵעַ וּמֵבִין כְּלָל בָּעִנְיָן, וְכָל פְּעֻלָּתוֹ בִּקְרִיאַת פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא רַק פְּעֻלָּה גַּשְׁמִית.

(לקוטי־שיחות כרך כב ע' 2)

שני יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יג זֶה קָרְבַּן
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח
אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד
מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב: יד עַל־מַחֲבַת
בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֵּפִינֵי מִנְחַת
פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה: טו וְהַכֹּהֵן
הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם
לַיהוָה כָּלִיל תֻּקְטָר: טז וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל
תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: פ יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת
תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה
תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:
יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ
תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד: כ כָּל אֲשֶׁר־יִגַּע
בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד
אֲשֶׁר יִזֶּה עָלָיו תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ: כא וּכְלִי־
חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת
בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: כב כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים
יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: כג וְכָל־חַטָּאת

אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: פ ז א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: ג וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב: ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: ה וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא: ו כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: ז כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה: ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה: ט וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה: י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן . . וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ. וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר (ו, ג-ד)

שְׂרֵפַת חֶלְקֵי הַקָּרְבָּן עַל הַמִּזְבֵּחַ מְסַמֶּלֶת אֶת זִכּוּכוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי, וְהַעֲלָאָתוֹ לִקְדֻשָּׁה. בְּאֹפֶן כְּלָלִי נֶחְלָקִים הֵם לִשְׁנַיִם: חֶלְקֵי הַקָּרְבָּן שֶׁנִּשְׂרָפִים כָּלִיל, הֵם מְסַמְּלִים אֶת הַחֲלָקִים הַזַּכִּים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁנֶּהֱפָכִים לִהְיוֹת חֵלֶק מֵהַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ תַּשְׁמִישֵׁי מִצְוָה. לְעֻמַּת זֹאת, הָאֵפֶר שֶׁנִּשְׁאָר מִן הַקָּרְבָּן, מְסַמֵּל אֶת הַחֵלֶק הַגַּס שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת לִקְדֻשָּׁה, וְרַק מְשַׁמֵּשׁ אֶת הַיְּהוּדִי לִצְרָכִים אֲחֵרִים.

גַּם הָאֵפֶר עַצְמוֹ נֶחְלָק לִשְׁנַיִם, יֵשׁ אֵפֶר שֶׁבּוֹ מְקַיְּמִים אֶת מִצְוַת 'תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן', הָאֵפֶר מְסֻלָּק מִן הַמִּזְבֵּחַ, אַךְ הוּא נִשְׁאָר "אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ" - קָרוֹב לַמִּזְבֵּחַ, אֵלּוּ חֶלְקֵי הָעוֹלָם שֶׁאֵינָם הוֹפְכִים לִהְיוֹת חֵלֶק מֵהַקְּדֻשָּׁה, אַךְ רוֹאִים בָּהֶם שֶׁהֵם מְשַׁמְּשִׁים לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה. וְאֵלּוּ יֵשׁ אֵפֶר שֶׁבּוֹ מְקַיְּמִים אֶת מִצְוַת 'הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן', אֵפֶר זֶה מוּצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, עַל פָּנָיו אֵינוֹ נִרְאֶה כְּלָל שֶׁמּוֹעִיל לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה, אַךְ גַּם בּוֹ הַמַּטָּרָה הַסּוֹפִית הִיא לְהָבִיא תּוֹעֶלֶת לְעִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה.

(לקוטי־שיחות כרך כה ע' 134)

שלישי יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה: יב אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב | עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלֹּת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן: יג עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו: יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה: טו וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: טז וְאִם־נֶדֶר | אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל: יז וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף: יח וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: יט וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: כ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: כא וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ | בְּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כג דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ: כד וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ: כה כִּי כָּל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ: כו וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה: כז כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: פ כח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כט דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא אֶת־
קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו: לְ יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת
אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֻנּוּ אֵת
הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:
לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה
הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ
תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם: לג הַמַּקְרִיב
אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ
תִּהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה: לד כִּי אֶת־חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת | שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה
בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה: לו אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: לז זֹאת הַתּוֹרָה
לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים
וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים: לח אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב
אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים (ו, ד)

אין זו חוֹבָה, אֶלָּא ״דֶּרֶךְ אֶרֶץ״ - שֶׁלֹּא יְלַכְלֵךְ בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן תָּמִיד (רש״י)

הִקְשָׁה הָרַמְבַּ״ן: מִנַּיִן לְרַשִׁ״י שֶׁאֵין זוֹ חוֹבָה? וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב בְּפַשְׁטוּת, אִם הָיְתָה חוֹבָה לְהַחֲלִיף אֶת הַבְּגָדִים, הָיָה צָרִיךְ לְצַוּוֹת לְהָכִין סֵט נוֹסָף שֶׁל בְּגָדִים פָּחוֹת חֲשׁוּבִים מֵהַבְּגָדִים הָרְגִילִים שֶׁיְּשַׁמְּשוּ לְהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן. וּמִזֶּה שֶׁאֵין צִוּוּי מְיֻחָד עַל כָּךְ - מַשְׁמַע שֶׁהַחְלָפַת הַבְּגָדִים הִיא ״דֶּרֶךְ אֶרֶץ״ וְלֹא חוֹבָה.

(לקוטי־שיחות כרך לז ע' 1)

רביעי **ח** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב קַח
אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת | פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי
הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת: ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה

הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ד וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת: ו וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם: ז וַיִּתֵּן עָלָיו
אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ
אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ
בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפַּד לוֹ בוֹ: ח וַיָּשֶׂם עָלָיו
אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־
הַתֻּמִּים: ט וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם
עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר
הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: י וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: יא וַיַּז מִמֶּנּוּ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם:
יב וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח
אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: יג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן
וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחְבֹּשׁ לָהֶם
מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן . . וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ. וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ו, ג־ד)

בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קִדְרָה לְרַבּוֹ - אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ, לְכָךְ ״וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים״ - פְּחוּתִין מֵהֶן (רש״י)

אִם הוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן הִיא פְּעֻלָּה פְּחוּתָה מִתְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, מַדּוּעַ אוֹתוֹ כֹּהֵן עוֹשֶׂה אֶת שְׁתֵּי הַפְּעֻלּוֹת? לְכְאוֹרָה מַתְאִים יוֹתֵר שֶׁיֵּעָשׂוּ עַל־יְדֵי שְׁנֵי כֹּהֲנִים שׁוֹנִים? וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב, וְלִלְמֹד מִכָּךְ הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם: כַּאֲשֶׁר הָאָדָם הוּא בְּבִטּוּל גָּמוּר לַבּוֹרֵא, וְכָל מַטְּרַת פְּעֻלּוֹתָיו הִיא לְמַלֵּא אֶת רְצוֹן ה׳, אֵין הֶבְדֵּל אֶצְלוֹ אִם הַפְּעֻלָּה שֶׁעוֹשֶׂה חֲשׁוּבָה אוֹ פְּחוּתָה, אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת - הוּא עוֹשֶׂה. לָכֵן יָכוֹל הַכֹּהֵן לַעֲשׂוֹת אֶת שְׁתֵּי הָעֲבוֹדוֹת, לַמְרוֹת שֶׁאַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה בְּמַעֲלָה, מִפְּנֵי שֶׁמִּצַּד נְקוּדַת מַבָּטוֹ שֶׁל הַכֹּהֵן כְּלַפֵּי הַקָּבָּ״ה אֵין הֶבְדֵּל בֵּין שְׁתֵּי הַפְּעֻלּוֹת.

(לקוטי־שיחות כרך לז ע' 5)

חמישי יד וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת: טו וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־
יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו: טז וַיִּקַּח אֶת־
כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד
וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה
הַמִּזְבֵּחָה: יז וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ
וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: יח וַיַּקְרֵב אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל: יט וַיִּשְׁחָט
וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כ וְאֶת־
הָאַיִל נִתַּח לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־
הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר: כא וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־
הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הִוא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

~ נקודות משיחות קודש ~

אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה (ו, ו)

תָּמִיד - אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, תָּמִיד - אֲפִילּוּ בְּטֻמְאָה (ירושלמי יומא פ"ד ה"ו)

מְבֹאָר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מְרַמֵּז עַל לִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם. וְ'אֵשׁ תָּמִיד' רוֹמֶזֶת עַל הַתְּשׁוּקָה וְהַהִתְלַהֲבוּת לַקָּבָּ"ה הַבּוֹעֶרֶת תָּמִיד בְּלִבּוֹ שֶׁל כָּל אָדָם. מִדִּבְרֵי הַ'יְרוּשַׁלְמִי' נִתָּן לִלְמֹד הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם: שַׁבָּת - מַשְׁמָעוּתָהּ הִתְנַתְּקוּת מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וְהִתְחַבְּרוּת אַךְ וְרַק לְעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים. בְּמַצָּב כָּזֶה יָכוֹל לַחְשֹׁב הָאָדָם שֶׁאֵינוֹ זָקוּק לַלַּהַט וְהַתְּשׁוּקָה שֶׁבְּלִבּוֹ לְהִתְקָרֵב אֶל הַקָּבָּ"ה. אוֹמֶרֶת הַתּוֹרָה, "אֵשׁ תָּמִיד - אֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת", גַּם כְּשֶׁהָאָדָם נִמְצָא בְּהִתְעַלּוּת רוּחָנִית וּמְנַתֵּק מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, צְרִיכָה לִבְעֹר בּוֹ גַּם בְּחִיצוֹנִיּוּת הִתְלַהֲבוּת וּתְשׁוּקָה. טֻמְאָה - הוּא הַמַּצָּב הַגָּרוּעַ בְּיוֹתֵר, הָאָדָם נִמְצָא בְּרִחוּק גָּמוּר מִן הַקְּדֻשָּׁה. וְאִם כָּךְ עָלוּל הוּא לַחְשֹׁב, שֶׁאִבֵּד אֶת הַקֶּשֶׁר עִם הַקְּדֻשָּׁה, וְלָכֵן אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ חֲמִימוּת וְהִתְלַהֲבוּת בִּדְבָרִים שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. בָּא הַכָּתוּב וּמְלַמְּדֵנוּ, "אֵשׁ תָּמִיד - אֲפִילּוּ בְּטֻמְאָה", גַּם בְּמַצָּב גָּרוּעַ בְּיוֹתֵר, הָאָדָם צָרִיךְ לְעוֹרֵר בְּעַצְמוֹ אֶת 'אֵשׁ הַתָּמִיד' וְהִיא תְּרוֹמֵם אוֹתוֹ מִמַּצָּבוֹ הַיָּרוּד.

(לקוטי שיחות כרך א ע' 217)

ששי כב וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים
וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל:
כג וַיִּשְׁחָט | וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית: כד וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן
מֹשֶׁה מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק
מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כה וַיִּקַּח
אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין: כו וּמִסַּל הַמַּצּוֹת
אֲשֶׁר | לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת
לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים
וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין: כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן
וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:
כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר
הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ
אִשֶּׁה הִוא לַיהוָה: כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הֶחָזֶה
וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים
לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

~ נקודות משיחות קודש ~

וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ . . וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ . . וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו . . לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם (ו, ח-י)

לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם - אַף הַשִּׁירַיִם אֲסוּרִים בְּחָמֵץ (רש"י)

קָרְבַּן הַמִּנְחָה, הֶעָשׂוּי מִקֶּמַח, רוֹמֵז עַל צָרְכֵי הָאָדָם. הַקֹּמֶץ הַמּוּרָם מִן הַמִּנְחָה וּמֻקְטָר עַל הַמִּזְבֵּחַ, רוֹמֵז לַזְּמַן הַמֻּקְדָּשׁ לְתוֹרָה וּתְפִלָּה - שֶׁבִּדְרֶךְ כְּלָל הִנּוֹ מִקְצַת הַיּוֹם. וְאֵלּוּ שְׁיָרֵי הַמִּנְחָה - הַמֻּתָּרִים בָּאֲכִילָה - מוֹרִים לִשְׁאָר הַזְּמַן שֶׁבּוֹ עוֹסְקִים בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. כְּשֵׁם שֶׁהַקְרָבַת הַקֹּמֶץ מְקַדֶּשֶׁת וּמַתִּירָה אֶת הַשְּׁיָרִים, כָּךְ הַזְּמַן הַמֻּקְדָּשׁ לְתוֹרָה וּתְפִלָּה בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם, מַתִּיר וּמְקַדֵּשׁ אֶת שְׁאָר הַיּוֹם שֶׁהָעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם יִהְיֶה "חֵלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ". וּכְשֵׁם שֶׁשְּׁיָרֵי הַמִּנְחָה אֲסוּרִים בְּחָמֵץ, כָּךְ גַּם כְּשֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בִּשְׁאָר הַיּוֹם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, עָלָיו לַעֲבוֹד מִתּוֹךְ עֲנָוָה וְהִתְבַּטְּלוּת לְבוֹרֵא הָעוֹלָם.

(רשימות חוברת קלד)

שביעי לוַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ: לאוַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלُוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם תֹּאכְלُוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ: לבוְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: לגוּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם: לדכַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: להוּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמُותוּ כִּי־כֵן צֻוִּיתִי: לוַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: ססס

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַּצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ (ז, יב)

אִם עַל דְּבַר הוֹדָאָה עַל נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, כְּגוֹן יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְּבָרִיּוֹת וַחֲבוּשֵׁי בֵּית הָאֲסוּרִים וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא (רש"י)

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מִנַּיִן לְרַשִׁ"י שֶׁקָּרְבַּן תּוֹדָה הוּא עַל נֵס דַּוְקָא, וְלֹא תּוֹדָה לַה' סְתָם? וְגַם אִם הַכַּוָּנָה עַל נֵס, מַה הֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהֵם דַּוְקָא אַרְבָּעָה נִסִּים אֵלּוּ בִּלְבַד? וְיֵשׁ לוֹמַר: אֵלּוּ קָרְבַּן תּוֹדָה הוּא הוֹדָאָה לַה', הָיוּ צְרִיכִים לְהָבִיא קָרְבַּן תּוֹדָה כָּל יוֹם, שֶׁהֲרֵי הַקָּבָ"ה עוֹשֶׂה חֲסָדִים בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע עִם כָּל אָדָם. וְזֶה אֵינוֹ מִתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת. לָכֵן רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ שֶׁקָּרְבַּן תּוֹדָה מְבִיאִים עַל אֵרוּעַ חָרִיג - נֵס. וְדַוְקָא אַרְבָּעָה נִסִּים אֵלּוּ, כִּי הַצִּוּוּי לְהָבִיא קָרְבַּן תּוֹדָה נֶאֱמַר לְדוֹר הַמִּדְבָּר, שָׁם קָרוּ נִסִּים גְּלוּיִים כָּל יוֹם - יְרִידַת הַמָּן, עַנְנֵי הַכָּבוֹד, בְּאֵר מִרְיָם וְכוּ', וְאִם הַכַּוָּנָה בְּקָרְבַּן תּוֹדָה הִיא עַל נֵס סְתָם, הָיוּ דּוֹר הַמִּדְבָּר צְרִיכִים לְהָבִיא קָרְבָּן כָּל יוֹם. לָכֵן רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ דַּוְקָא אַרְבָּעָה נִסִּים הַלָּלוּ, שֶׁהָיוּ בְּדוֹר הַמִּדְבָּר.

(לקוטי־שיחות כרך יב ע' 20)

מפטיר לגוּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם: לדכַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: להוּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמُותוּ כִּי־כֵן צֻוִּיתִי: לוַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: ססס

צ"ו פסוקים, צ"ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

כא כֹּה אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם שֶׁהֵמָּה כּוּלָּם כָּלִיל סְפוּ הוֹסִיפוּ אוֹתָם עַל־זִבְחֵיכֶם עַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְתַקְרִיבוּ אוֹתָם וְאִכְלוּ הַבָּשָׂר שֶׁהֲרֵי אֵינָם לְרָצוֹן לְפָנַי וְלָמָּה תַּפְסִידוּ הַבָּשָׂר: **כב** כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח כִּי תְּחִלַּת תְּנָאִי לֹא הָיְתָה אֶלָּא אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגוּלָּה (שמות יט): **כג** כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי בְּעַצְמִי אַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה בְּזוּלַת אֶמְצָעִי וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם זֶה הָעִיקָּר, וַהֲבָאַת הַקָּרְבָּנוֹת הִיא כְּאֶחָד מִכָּל הַמִּצְוֹת שֶׁאֵין נַחַת בָּהֶם בְּזוּלַת שְׁמוֹעַ בְּקוֹל ה' וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לֹא יָבוֹא לִי תּוֹעֶלֶת מִזֶּה רַק לְמַעַן יִיטַב לָכֶם: **כד** וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם אַף יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בָּעֵצָה שֶׁלָּהֶם בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע מַה שֶּׁחָמְדוּ וְהִתְאַוּוּ וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר הָלְכוּ לְאָחוֹר בְּכָל יוֹם הָיוּ פּוֹחֲתִים וְהוֹלְכִים בַּעֲבוֹדַת ה' וְלֹא לְפָנִים: **כה** לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֵמָּה פּוֹחֲתִים וְהוֹלְכִים וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ בְּכָל יוֹם אֲנִי מַשְׁכִּים וּמְשַׁלֵּחַ: **כו** וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי אַנְשֵׁי הַדּוֹר הַזֶּה, וְעוֹד וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם כִּי לֹא רָצוּ כְּלָל לִבְחוֹן דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם וְגַם לֹא הֵסֵבּוּ אוֹתוֹ לַאֲחוֹרֵיהֶם

שי למורא

כד) בְּמֹעֵצוֹת, בְּעֵצוֹת שֶׁלָּהֶם, לֹא בַּעֲצָתִי, וּכְפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ "בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע". בִּשְׁרִירוּת לִבָּם, כְּפִי שֶׁלִּבָּם רוֹאֶה. מִלְּשׁוֹן "אֲשׁוּרֶנּוּ" (במדבר כד.יז). פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּתֹקֶף לִבָּם, מִלְּשׁוֹן "שָׁרִיר וְקַיָּם". וּבְתַרְגּוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיאֵל, בְּהִרְהוּר לִבָּם. וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר, כְּלוֹמַר, בְּכָל יוֹם הָיוּ פּוֹחֲתִים וְהוֹלְכִים בַּעֲבוֹדַת ה'. וְלֹא לְפָנִים, וְלֹא הָיוּ מוֹסִיפִים וְהוֹלְכִים. **כה)** יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ, מִדֵּי יוֹם בְּיוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ.

הפטרת פרשת צו לקריאה בציבור

ולשמו"ת ירמיה פרק ז

כא כֹּה אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר: **כב** כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח: **כג** כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם: **כד** וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים: **כה** לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ: **כו** וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ

עטרת מרים

לִרְאוֹת, וּבָזֶה הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם: כז אָמַר ה׳ לְיִרְמְיָהוּ וְדִבַּרְתָּ כַּאֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָדַעְתִּי אֲשֶׁר וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְיִבְרְחוּ לָהֶם וְקָרָאתָ וְאִם תִּקְרָא אֲלֵיהֶם יָדַעְתִּי וְלֹא יַעֲנוּכָה כִּי לֹא יַעֲנוּ לְךָ: כח אָז וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵין אֵלֶּה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁמְעוּ דְּבַר ה׳ בְּסִינַי, אֶלָּא זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר מֵעוֹלָם אָבְדָה הָאֱמוּנָה אֱמוּנַת הָאֵל אָבְדָה מִלִּבָּם וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם וְלֹא יִזָּכְרוּ בָּהּ: כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ כִּי לֹא תּוֹעִיל לוֹ כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָדַע אֶת ה׳ וְלֹא הָלַךְ בִּדְרָכָיו וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ שֶׁיּוּכַל לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ מִן הַמָּוֶת אוֹ מִן הַשֶּׁבִי אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ לִפְדּוֹת בּוֹ נַפְשׁוֹ מִן הַמָּוֶת אוֹ מִן הַשֶּׁבִי: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל יְשַׁבֵּחַ אֶת עַצְמוֹ הַשְׂכֵּל בְּמַה שֶּׁהִשְׂכִּיל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד, וַאֲנִי הוּא הָעֹשֶׂה חֶסֶד לְאוֹהֲבַי וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתַי, וְעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים וּצְדָקָה בָּאָרֶץ לְקַבֵּל אֶת הַשָּׁבִים כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

שי למורא

כח) וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם, וְנִפְסְקָה הַזְּכָרָתָהּ בְּפִיהֶם.

מֵאֲבוֹתָם: כז וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה: כח וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם: ט כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כג כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

"אין אומרים הפטרת "וערבה" רק כשחל ערב פסח בשבת קודש. אבל ביחידות אומרים ב' ההפטרות. וכן בשבת ראש חודש וכהאי גוונא.

רשימות היומן' עמ' שצז, מב' ניסן תרח"צ, פאריז:

שי למורא

ד) **וְעָרְבָה לַה'**, בִּזְמַן הַגְּאֻלָּה, יֶעֱרַב לַה' וּיְקַבֵּל בְּרָצוֹן. **מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם,** הַמִּנְחוֹת וְהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁיַּקְרִיבוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁבִּיהוּדָה. **כִּימֵי עוֹלָם,** הֵם יְמֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. **וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת,** הַשָּׁנִים הַקְּדוּמוֹת שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁקִּבֵּל הקב"ה קָרְבְּנוֹתֵיהֶם בְּרָצוֹן וְיָרְדָה הָאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְאָכְלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ.

ה) **וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם,** לַדּוֹר שֶׁיִּהְיֶה בַּיּוֹם הַהוּא. וְכֵן הַדּוֹרוֹת שֶׁעָבְרוּ כְּבָר, אִם לֹא קִבְּלוּ דִּינָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, יְקַבְּלוּ בָּעוֹלָם הַבָּא. **וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר,** כְּלוֹמַר, לֹא יִתְמַהְמַהּ הַמִּשְׁפָּט עַד שֶׁיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדִים, כִּי אֲנִי בְּעַצְמִי אֶהְיֶה עֵד מְמַהֵר לְהַגִּיד הַדְּבָרִים. **וּמַטֵּי גֹר,** מַטִּים מִשְׁפַּט הַגֵּר לְחֹבְכוֹ בְּחִנָּם.

ו) **כִּי אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי,** אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי מַאֲרִיךְ אַפִּי, לֹא הִשְׁתַּנְּתָה דַּעְתִּי מִבָּרְאשׁוֹנָה לֶאֱהֹב אֶת הָרָע וְלִשְׂנֹא אֶת הַטּוֹב. **וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם,** אַף־עַל־פִּי שֶׁהֶרְשָׁעִים שֶׁבָּכֶם מֵתִים בְּרִשְׁעָם וְלֹא קִבְּלוּ עָנְשָׁם בְּחַיֵּיהֶם, הֲרֵי לֹא כְּלִיתֶם מִלְּפָנַי וְאוּכַל לִגְבּוֹת דִּינִי מֵהֶנְּפָשׁוֹת בַּגֵּיהִנֹּם. ורז"ל פֵּרְשׁוּ, "אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי", לֹא הִכִּיתִי אֶמָּה וְשָׁנִיתִי לְהַכּוֹת בָּהּ. אֲבָל "אַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם", כִּי אַחַר הַפְּרָעָנוּת הֶעֱמַדְתִּי אֶתְכֶם הַרְבֵּה, וְחִצִּי כָּלִים וְאַתֶּם אֵינְכֶם כָּלִים. ז) **שׁוּבוּ אֵלַי,** לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי. **וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם,** לְהֵיטִיב עִמָּכֶם כְּמֵאָז. **וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב,** וְתָעִזּוּ פְּנֵיכֶם לוֹמַר, בַּעֲבוּר מָה נָשׁוּב, בַּמֶּה חָטָאנוּ. ח) **הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים,** הַאִם הִגּוּן הַדָּבָר שֶׁיַּעֲשֵׂק אָדָם אֶת אֱלֹהִים. **כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אוֹתִי,** שֶׁהֲרֵי אַתֶּם עוֹשְׂקִים אוֹתִי. **וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קָבַעְנוּךָ,** וְאִם תֹּאמְרוּ בַּמֶּה עָשַׁקְנוּ אוֹתְךָ. **הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה,** מַה שֶּׁאֵינְכֶם נוֹתְנִים אֶת הַמַּעֲשֵׂר לַלְּוִיִּם וְאֶת הַתְּרוּמָה לַכֹּהֲנִים, זֶהוּ הָעֹשֶׁק שֶׁאַתֶּם עוֹשְׂקִים אוֹתִי. ט) **בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֹאָרִים,** הֲלֹא בַּעֲבוּר זֶה אַתֶּם מְקֻלָּלִים בַּקְּלָלָה, כִּי אֵין הָאָרֶץ נוֹתֶנֶת יְבוּלָהּ. **וְאוֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים,** וְעִם כָּל זֶה לֹא תִּקְחוּ מוּסָר וְאַתֶּם עוֹשְׂקִים אוֹתִי. **הַגּוֹי כֻּלּוֹ,** כָּל הָעָם, כִּי אֵין אֶחָד מִכֶּם שֶׁיִּתֵּן הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה. י) **הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר,** מַעֲתָּה הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר הֶעָשׁוּי לְכָךְ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֶת מַעֲשַׂר הַמַּעֲשֵׂר לְבֵית אֱלֹהֵינוּ אֶל הַלְּשָׁכוֹת לְבֵית הָאוֹצָר..." (נחמיה י,לט...). **וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי,** כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמָּזוֹן מְצוּי לְאַנְשֵׁי בֵיתִי, הֵם הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם. **וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת,** בַּחֲנוּ אוֹתִי בַּמִּצְוָה הַזֹּאת אִם אֲנִי מְשַׁלֵּם גְּמוּל הַמִּצְוָה. **אִם לֹא**

עטרת מרים

ד אָז **וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם** הֵם יְמֵי מֹשֶׁה **וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת** הֵם יְמֵי שְׁלֹמֹה שֶׁקִּבֵּל הַמָּקוֹם קָרְבְּנוֹתֵיהֶם בְּרָצוֹן **וְיָרְדָה** אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וַאֲכָלָתָם עַל הַמִּזְבֵּחַ: **ה וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם** הַדּוֹר שֶׁיִּהְיֶה בַּיּוֹם הַהוּא אֶקְרַב **לַמִּשְׁפָּט** לְשַׁלֵּם גְּמוּל מַעֲשֵׂה כָּל אִישׁ **וְהָיִיתִי** אֲנִי בְּעַצְמִי אֶהְיֶה **עֵד מְמַהֵר** שֶׁאֲגַלֶּה לַכֹּל מֶה עָשָׂה **בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי** גוֹזְלֵי **שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי** מִשְׁפַּט **הַגֵּר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:** ו **כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנֵיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם:** ז **לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וָאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב:** ח **הַיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קָבַעְנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה:** ט **בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ:** י **הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת** חַלּוֹנוֹת **הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי וְאִשְׁפּוֹךְ לָכֶם בְּרָכָה**

הפטרת שבת הגדול לשמו"ת מלאכי פרק ג

חומש לקריאה בציבור

לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי: יא וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יג חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ: יד אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: טו וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ: טז אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: יז וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: יח וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: יט כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב

עטרת מרים

עַד־בְּלִי־דָי לִגְמוּל מִצְוָה זֹאת: **יא** וְגָעַרְתִּי לָכֶם אֲנוּף בִּשְׁבִילְכֶם בָּאֹכֵל בָּאַרְבֶּה הָאוֹכֵל אֶת הַתְּבוּאָה וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לֹא תַּחְסִיר לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה מִפִּרְיוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: **יב** וְאִשְּׁרוּ יִשְׁבְּחוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם לְפִי מַרְבִּית הַהַצְלָחָה כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אֶרֶץ שֶׁחֶפֶץ ה׳ בָּהּ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ וּלְהַשְׁגִּיחַ עָלֶיהָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: **יג** חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם וְאַתֶּם מִתְחַזְּקִים בְּדִיבּוּרֵי לִסְתּוֹר אֶת דְּבָרַי אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ: **יד** אָשִׁיב לָכֶם כִּי מַה שֶּׁאֲמַרְתֶּם שָׁוְא בְּחִנָּם עָלֵינוּ לַעֲבֹד אֱלֹהִים כִּי לֹא נִקְבַּל שָׂכָר וּמַה־בֶּצַע תּוֹעֶלֶת בָּא לָנוּ כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית שְׁחוֹת וּבְהַכְנָעָה מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת לְרִיק יָגַעְנוּ בַּעֲבוֹדָתֵנוּ וְאֵין לָנוּ שָׂכָר כָּל מְאוּמָה: **טו** וְעוֹד הוֹאִיל וְעַתָּה רְאִינוּ שֶׁאֵין תּוֹעֶלֶת לִשְׁמוֹר מִשְׁמֶרֶת הַמָּקוֹם, הִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים מְשַׁבְּחִים הַזֵּדִים שֶׁהֵם אֵינָם יָגְעִים לַעֲבוֹד אֶת ה׳, וּבְכָל זֹאת גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה וְקָמִים בְּבִנְיָן, וְלֹא הִפְסִידוּ מְאוּמָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים לָדַעַת אִם יוּכַל לְהַעֲנִישׁ אוֹתָם וְהִנֵּה וַיִּמָּלֵטוּ כִּי לֹא נַעֲשָׂה לָהֶם מְאוּמָה רָע: **טז** אָז כְּשֶׁשָּׁמְעוּ יִרְאֵי ה׳ דִּבְרֵי הָרְשָׁעִים הֵהֵם הַמְעוֹרְרִים סְפִיקוֹת וּתְלוּנוֹת נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה הַמַּשְׂכִּילִים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ נוֹשְׂאִים בָּהֶם עַד שֶׁיִּמְצְאוּ בִּשְׂכָלָם כִּי כָּל דַּרְכָּיו מִשְׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂכָרָם בָּזֶה וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לִהְיוֹת זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה הֵם הַצַּדִּיקִים, וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ הֵם חַכְמֵי לֵב יוֹדְעֵי סוֹד הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא: **יז** וְהָיוּ אִמְרֵיהֶם שְׁמוּרִים לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה אוֹצָר נֶחְמָד לְשֵׁלֶם לְכָל אִישׁ כְּמִפְעָלוֹ אָז וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ מֵאַהֲבָה: **יח** עַם כִּי עַתָּה רוֹאִים הַזֵּדִים בְּשָׁלוֹם וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם וְתִרְאוּ הַהֶבְדֵּל בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים מֵאַהֲבָה לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ מֵאַהֲבָה אֶלָּא מִתְּקוּת גְּמוּל וְיִרְאַת עוֹנֶשׁ: **יט** כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם הַמִּשְׁפָּט בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר אֵשׁ וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה נוֹחִים לְהִשָּׂרֵף כְּקַשׁ וְלִהַט יְלַהֵט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לֹא יַשְׁאִיר לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף זִכְרוֹן

שי למורא

אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם, עִנְיָן שֶׁבּוּעָה הוּא, הֲרֵי תִּרְאוּ אִם לֹא יִהְיֶה דָּבָר זֶה שֶׁאֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם. "אֲרֻבּוֹת", חַלּוֹנוֹת, כְּמוֹ "וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ" (בראשית ז,יא). וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי, וְאֶשְׁפֹּךְ לָכֶם בְּרָכָה עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה דַּי מָקוֹם בַּגְּרָנוֹת לְהַחֲזִיק אֶת הַכֹּל. פֵּרוּשׁ אַחֵר פֵּרְשׁוּ רז"ל, עַד שֶׁיִּבְלוּ שִׂפְתוֹתֵיכֶם מִלּוֹמַר דַּי. **יא**) וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל, בַּעֲבוּרְכֶם אֶגְעַר בָּאַרְבֶּה הָאוֹכֵל אֶת הַתְּבוּאָה, וְלֹא יַשְׁחִית וגו׳. וְלֹא תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן, כְּלוֹמַר, לֹא תֶחְסַר אֶת פִּרְיָהּ. **יב**) וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם, כָּל הַגּוֹיִם יְאַשְּׁרוּ שֶׁאֲנִי חָפֵץ בָּכֶם וּבְאַרְצְכֶם. כִּי תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ, שֶׁתִּהְיוּ אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ חֵפֶץ שֶׁחָפֵץ ה׳ לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בָּהּ, וְתַעֲשׂוּ בָּהּ רְצוֹנִי. **יג**) חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם, כָּאן שָׁב הַנָּבִיא מִלְּאָכִי לְהוֹכִיחָם עַל מַה שֶּׁהָיוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן. וְאָמַר, דִּבְרֵיכֶם חֲזָקִים וְקָשִׁים עָלַי. שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים, עַל חִנָּם נַעֲבָדֵנוּ, כִּי לֹא נִקְבַּל שָׂכָר. קְדֹרָנִית, בְּשֵׁפֶל רוּחַ וְהַכְנָעָה מִפְּנֵי ה׳. **טו**) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים, הִנֵּה עַכְשָׁיו אֲנַחְנוּ מְשַׁבְּחִים אֶת הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים שֶׁלֹּא חָשְׁשׁוּ עַל מִשְׁמֶרֶת הַתּוֹרָה. גַּם נִבְנוּ עוֹשֵׂי רִשְׁעָה, כְּלוֹמַר, טוֹבָה כְּפוּלָה הָיְתָה לָהֶם, שֶׁהֵם קַיָּמִים בְּבִנְיָן, וְ"גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ", בָּחֲנוּ לָדַעַת אִם יוּכַל לָתֵת עֹנֶשׁ עַל עָוֹן, וְהִנֵּה נִמְלְטוּ מִן הָעֹנֶשׁ וְלֹא הִשִּׂיגָם. **טז**) אָז נִדְבְּרוּ וגו׳, אֲנִי מֵשִׁיב עַל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁאָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי ה׳ שֶׁלֹּא לְהִדָּבֵק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינִי מְמַהֵר לְהָשִׁיב גְּמוּל, צִוִּיתִי לִכְתֹּב לָהֶם סֵפֶר זִכָּרוֹן, **יז**) וְהָיוּ לִי, וְיִהְיוּ לִי דִּבְרֵיהֶם מְקֻיָּמִים, לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה סְגֻלָּה, לַיּוֹם אֲשֶׁר אֶצְרַתִּי כְּמוֹ בְּאוֹצָר וְהִנַּחְתִּי לְשַׁלֵּם בּוֹ גְּמוּלִי, וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם וגו׳. וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ, הֵם חַכְמֵי לֵב יוֹדְעֵי סוֹד שְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא. (אבן עזרא). עַל בְּנוֹ הָעֹבֵד אוֹתוֹ, עַל בְּנוֹ הַנִּזְהָר בַּעֲבוֹדָתוֹ. **יח**) וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם וגו׳, הִנֵּה אָז תָּשׁוּבוּ וְתִרְאוּ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע. **יט**) הַיּוֹם בָּא, יוֹם

עטרת מרים

מה: **כ** אֲבָל וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ בְּזִכּוּת הַצְּדָקָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁעָשׂוּ וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ הַפְּרוּשִׁים עַל הָאָרֶץ, וְיִהְיֶה לָכֶם לִרְפוּאָה וְתַעֲנוּג, וְיָצָאתֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁתֵּצְאוּ וְתִבּוֹאוּ וּפִשְׁתֶּם תִּתְעַנְּגוּ בְּטוּב וְתִתְרַבּוּ בְּבָשָׂר וְשׁוּמָן כְּעֶגְלֵי הַמִּפְטָמִים בְּמַרְבֵּק דָּדִיר שֶׁלָּהֶם: **כא** וַעֲסוֹתֶם אַתֶּם תִּמְעֲכוּ וְתִכְתְּשׁוּ אֶת הָרְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ לְאֵפֶר מִנֶּגֶד תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם וְתִרְמְסוּ אוֹתָם בַּיּוֹם הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה שׁוֹפְטָם לְכִלְיוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: **כב** הוֹאִיל וּתְקַבְּלוּ גְּמוּל טוֹב, לָכֵן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי בִּשְׁמִירַת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים תְּקַבְּלוּ הַגְּמוּל: הִיא הַנְּבוּאָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁאַחֲרֶיהָ לֹא יָבֹא עוֹד נָבִיא וְחוֹזֶה עַד עֵת קֵץ: **כג** הִנֵּה בִּזְכוּת הַתּוֹרָה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הוּא יוֹם הַגְּמוּל: **כד** וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת לְהַקְדּוֹשׁ־

שי למורא

הַמִּשְׁפָּט בָּא. שֹׁרֶשׁ וְעָנָף, כְּלוֹמַר, בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. כ) שֶׁמֶשׁ צְדָקָה, כְּלוֹמַר, הַצְּדָקָה שֶׁעֲשִׂיתֶם תָּאִיר לָכֶם כַּשֶּׁמֶשׁ. שֶׁמִּצְוַת הַצְּדָקָה בְּעַצְמָהּ תְּשַׁלֵּם לָכֶם גְּמוּל טוֹב. וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ, בִּזְרִיחָתָהּ תִּהְיֶה לָכֶם רְפוּאָה וְתַעֲנוּג. וְיָצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם, בְּכָל אֲשֶׁר תֵּצְאוּ וּתְבֹאוּ תִּפְרוּ וְתִרְבּוּ. "וּפִשְׁתֶּם", עִנְיָן רִבּוּי, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פְּרָשָׁיו" (חבקוק א,ח). כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק, כַּעֲגָלִים הַנִּכְנָסִים לְדִיר לְפַטְּמָם.

לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: כ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וְיָצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: כא וַעֲסוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: כב זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: כג הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: כד וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכִּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם: כג הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

בָּרוּךְ־הוּא עַל יְדֵי בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל עֹם אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכִּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם וְלָכֵן יַקְדִּים לִשְׁלוֹחַ מַלְאַךְ הַבְּרִית לְהַשִּׁיבָם בִּתְשׁוּבָה וְלִהְיוֹת מוּכָנִים לִפְנֵי ה׳ בְּבוֹאוֹ לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ וְהָיְתָה לַה׳ הַמְּלוּכָה: **כג** הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

ט א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־
בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי
יְהוָה: ג וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־
עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
לְעֹלָה: ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה
וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם:
ה וַיִּקְחוּ אֶת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעֲמִדוּ לִפְנֵי יְהוָה: ו וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וֵיֵרָא
אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה: (לוי) ז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ
וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם
וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ח וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ:
ט וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ
בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־
יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: י וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־
הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ישראל) יא וְאֶת־הַבָּשָׂר
וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: יב וַיִּשְׁחַט
אֶת־הָעֹלָה וַיִּמְצְאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם
וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יג וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ
אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ:
יד וַיִּרְחַץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־
הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה: טו וַיַּקְרֵב אֶת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח
אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ
כָּרִאשׁוֹן: טז וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֵׂהָ כַּמִּשְׁפָּט:

לוח זמנים לשבוע פרשת צו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמו"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:38	6:30	9:06	9:01	9:40	9:36	10:44	10:40	13:17	13:16	18:56	19:00	19:22	19:26	18:39	19:36
חיפה (ק)	6:37	6:29	9:05	9:00	9:39	9:34	10:43	10:39	13:17	13:15	18:58	19:03	19:22	19:26	18:29	19:37
ירושלים (ק)	6:36	6:28	9:04	8:59	9:39	9:34	10:42	10:38	13:16	13:14	18:59	19:03	19:20	19:25	18:22	19:35
תל אביב (ק)	6:38	6:30	9:06	9:01	9:40	9:36	10:44	10:40	13:17	13:16	18:56	19:00	19:22	19:27	18:38	19:37
אוסטריה, וינה (ק)	6:46	6:34	9:06	8:58	9:51	9:44	10:56	10:51	13:31	13:31	19:16	19:24	19:49	19:58	19:05	20:12
אוסטרליה, מלבורן (ק)	7:28	7:33	9:48	9:50	10:25	10:27	11:26	11:27	13:56	13:54	19:25	19:15	19:51	19:42	18:58	19:53
אוקראינה, אודסה (ק)	6:49	6:38	9:11	9:03	9:54	9:48	10:59	10:54	13:34	13:33	19:17	19:25	19:50	19:58	19:06	20:11
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:20	6:08	8:41	8:33	9:26	9:19	10:30	10:25	13:06	13:05	18:50	18:58	19:23	19:32	18:39	19:45
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:31	6:19	8:51	8:43	9:37	9:30	10:41	10:36	13:17	13:16	19:01	19:10	19:34	19:44	18:50	19:57
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:56	6:43	9:14	9:06	10:02	9:54	11:06	11:01	13:42	13:42	19:27	19:37	20:02	20:12	19:17	20:26
אוקראינה, קייב (ק)	6:48	6:35	9:07	8:58	9:54	9:47	10:59	10:53	13:35	13:34	19:20	19:30	19:55	20:05	19:10	20:19
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	6:21	6:15	8:51	8:47	9:23	9:19	10:26	10:23	12:59	12:57	18:36	18:38	19:00	19:03	18:18	19:12
איטליה, מילאנו (ק)	7:16	7:04	9:38	9:31	10:21	10:14	11:25	11:20	14:00	13:59	19:45	19:53	20:15	20:23	19:32	20:36
אקוואדור, קיטו (ח)	6:16	6:15	8:48	8:46	9:16	9:14	10:19	10:17	12:50	12:48	18:23	18:21	18:45	18:43	18:03	18:52
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:01	7:06	9:23	9:25	9:58	10:00	11:00	11:00	13:29	13:28	18:58	18:50	19:24	19:15	18:32	19:26
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:54	8:01	10:12	10:14	10:50	10:53	11:52	11:53	14:21	14:19	19:47	19:37	20:16	20:06	19:21	20:18
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:01	6:51	9:27	9:20	10:05	9:59	11:09	11:04	13:43	13:42	19:24	19:30	19:53	19:59	19:11	20:10
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:50	6:40	9:15	9:08	9:54	9:48	10:58	10:53	13:32	13:31	19:14	19:20	19:43	19:50	19:01	20:01
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:50	6:40	9:15	9:09	9:54	9:48	10:58	10:54	13:33	13:32	19:15	19:21	19:44	19:50	19:02	20:02
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:25	7:15	9:50	9:43	10:30	10:24	11:34	11:29	14:09	14:08	19:51	19:58	20:21	20:28	19:39	20:40
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:18	7:11	9:47	9:43	10:21	10:16	11:24	11:21	13:58	13:56	19:37	19:41	20:02	20:06	19:21	20:16
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:48	6:40	9:16	9:10	9:51	9:46	10:54	10:51	13:28	13:27	19:08	19:13	19:35	19:39	18:54	19:50
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:19	7:12	9:49	9:44	10:21	10:17	11:24	11:21	13:57	13:56	19:35	19:38	19:59	20:02	19:19	20:12
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:45	6:35	9:10	9:04	9:49	9:44	10:54	10:49	13:28	13:27	19:10	19:17	19:40	19:46	18:58	19:58
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:14	7:04	9:39	9:33	10:18	10:12	11:22	11:17	13:57	13:55	19:38	19:44	20:07	20:14	19:25	20:25
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:44	6:34	9:08	9:02	9:48	9:42	10:52	10:48	13:27	13:26	19:09	19:16	19:39	19:46	18:57	19:58
בוליביה, לה-פס (ח)	6:37	6:38	9:06	9:06	9:36	9:35	10:38	10:37	13:08	13:06	18:39	18:34	19:02	18:57	18:17	19:06
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:32	7:19	9:50	9:41	10:38	10:31	11:43	11:37	14:19	14:19	20:05	20:15	20:40	20:51	19:55	21:05
בלגיה, בריסל (ק)	7:33	7:19	9:51	9:42	10:39	10:31	11:43	11:38	14:20	14:19	20:05	20:15	20:40	20:50	19:55	21:05
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:13	6:15	8:39	8:40	9:10	9:11	10:12	10:12	12:42	12:41	18:16	18:10	18:36	18:30	17:49	18:39
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:01	6:03	8:27	8:28	8:58	8:59	10:00	10:00	12:30	12:29	18:00	17:54	18:24	18:18	17:37	18:28
בריטניה, לונדון (ק)	6:50	6:37	9:08	8:59	9:56	9:49	11:01	10:55	13:37	13:37	19:25	19:35	19:59	20:09	19:16	20:24
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:58	6:43	9:13	9:03	10:04	9:56	11:09	11:03	13:46	13:45	19:33	19:44	20:10	20:22	19:27	20:37
גרמניה, ברלין (ק)	6:56	6:42	9:12	9:03	10:02	9:54	11:07	11:01	13:44	13:43	19:31	19:42	20:06	20:17	19:20	20:32
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:16	7:03	9:35	9:26	10:22	10:14	11:26	11:21	14:02	14:02	19:47	19:57	20:22	20:32	19:37	20:46
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:14	6:16	8:39	8:40	9:11	9:12	10:13	10:13	12:43	12:41	18:19	18:12	18:37	18:30	17:49	18:40
הודו, מומבאי (ח)	6:38	6:33	9:09	9:05	9:39	9:36	10:42	10:39	13:15	13:13	18:51	18:52	19:14	19:16	18:34	19:25
הודו, פונה (ח)	6:34	6:29	9:05	9:02	9:35	9:32	10:38	10:36	13:11	13:09	18:47	18:48	19:10	19:12	18:30	19:21
הונגריה, בודפשט (ק)	6:35	6:23	8:56	8:49	9:41	9:34	10:45	10:40	13:21	13:20	19:04	19:13	19:37	19:46	18:53	19:59

לוח זמנים לשבוע פרשת צו - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:55	5:45	8:19	8:13	8:59	8:53	10:02	9:58	12:37	12:36	18:18	18:25	18:48	18:54	18:06	19:06
יוון, אתונה (ק)	7:20	7:11	9:46	9:41	10:24	10:18	11:28	11:23	14:02	14:01	19:42	19:48	20:10	20:16	19:29	20:27
מולדובה, קישינב (ק)	6:57	6:45	9:18	9:10	10:02	9:55	11:06	11:01	13:42	13:41	19:25	19:33	19:58	20:06	19:14	20:19
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:35	6:30	9:06	9:02	9:36	9:33	10:39	10:36	13:12	13:10	18:48	18:50	19:12	19:13	18:32	19:23
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	6:39	6:46	8:53	8:56	9:35	9:38	10:36	10:38	13:05	13:04	18:31	18:20	19:03	18:51	18:04	19:04
נפאל, קטמנדו (ח)	6:02	5:55	8:31	8:26	9:04	8:59	10:07	10:04	12:40	12:39	18:18	18:21	18:43	18:46	18:02	18:56
סין, בייג'ין (ח)	6:09	5:59	8:34	8:28	9:13	9:07	10:17	10:12	12:51	12:50	18:32	18:38	19:01	19:07	18:17	19:18
סינגפור, סינגפור (ח)	7:07	7:05	9:38	9:36	10:07	10:05	11:09	11:07	13:41	13:39	19:14	19:12	19:36	19:34	18:55	19:43
פולין, ורשא (ק)	6:26	6:12	8:42	8:33	9:32	9:24	10:37	10:31	13:13	13:12	18:59	19:09	19:35	19:46	18:50	20:01
פרו, לימה (ח)	6:12	6:13	8:42	8:41	9:11	9:10	10:13	10:12	12:44	12:42	18:15	18:11	18:38	18:34	17:54	18:43
צרפת, ליאון (ק)	7:33	7:22	9:55	9:48	10:38	10:31	11:42	11:37	14:18	14:17	20:01	20:09	20:32	20:41	19:49	20:53
צרפת, פריז (ק)	7:42	7:29	10:02	9:53	10:47	10:40	11:52	11:46	14:28	14:27	20:14	20:23	20:46	20:55	20:02	21:09
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:58	5:55	8:30	8:27	8:58	8:56	10:01	9:59	12:32	12:31	18:06	18:05	18:28	18:27	17:47	18:36
קנדה, טורונטו (ק)	7:10	6:59	9:34	9:27	10:15	10:09	11:19	11:14	13:54	13:53	19:39	19:47	20:08	20:15	19:25	20:27
קנדה, מונטריאול (ק)	6:46	6:35	9:09	9:01	9:51	9:45	10:56	10:51	13:31	13:30	19:15	19:23	19:46	19:54	19:03	20:07
קפריסין, לרנקה (ק)	6:41	6:33	9:09	9:03	9:44	9:39	10:48	10:44	13:22	13:21	19:02	19:06	19:29	19:34	18:48	19:44
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	6:44	6:29	8:58	8:48	9:51	9:43	10:57	10:50	13:33	13:33	19:21	19:32	19:59	20:12	19:12	20:28
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:17	6:02	8:30	8:19	9:25	9:16	10:30	10:23	13:07	13:06	18:58	19:10	19:34	19:47	18:47	20:03
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:13	6:01	8:34	8:26	9:18	9:11	10:23	10:17	12:58	12:57	18:42	18:50	19:14	19:23	18:31	19:36
שוויץ, ציריך (ק)	7:18	7:06	9:39	9:31	10:23	10:16	11:27	11:22	14:03	14:02	19:51	19:59	20:19	20:28	19:36	20:41
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:19	6:15	8:50	8:47	9:19	9:16	10:22	10:20	12:54	12:53	18:30	18:30	18:52	18:53	18:12	19:02

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם רעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com

2304-3377